

אוצר הפוסקים

©

כל הזכויות שמורות

Copyright by "Otzar Ha-poskim"

Jerusalem, P. O. B. 5110

את הספר אפשר להשיג לפי הכתובת:
אוצר הפוסקים, ת.ד. 5110
ירושלים 91050,
ישראל.

OTZAR-HAPOSKIM,
P.O.B. 5110
91050 Jerusalem,
Israel

אוצר הפוסקים

כנוס תמצית ספרי הפוסקים והשו"ת להלכה ולמעשה

עפ"י סדר השלחן ערוך

לוקט סודר ונערך ע"י חבר רבנים גדולים על יד
ועד העזרה התאחדות הרבנים פליטי רוסיא ושאר ארצות.

מיסודם של מרבנן

הרב הראשי לאה"ק הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל.
וזקן ראשי הישיבות הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל.

נדפס עם פנים השו"ע והרמ"א

בצירוף

א. באר הגולה ב. באור הגר"א ג. באר היטב ד. פתחי תשובה

חלק אבן העזר

כרך ח

הלכות אישות (סימן י"ז סעיפים מח—נח)

בהוספת קונטרס התשובות בעניני עגונות

מהדורה מתוקנת

פניה"ק **ירושלם** תובב"א

שנת תשמ"ב לפ"ק

מ פ ת ח

השו"ע ואוצר הפוסקים	א—184
מפתח הענינים שבשו"ע ואוצה"פ כרך זה	צג
רשימת הספרים שהובאו בכרך זה	צו
מפתח כללי לשו"ע ואוצר הפוסקים אבן העזר סי' יז	צז
לקט דרכים והנהגות בהתרת עגונות	קב
תיקוני טעויות	קו
קונטרס התשובות	

חלוקת סעיפי השו"ע והס"ק של אוצה"פ לפי כרכי אוצר הפוסקים מפי' יז.

כרך ג: סעי' א—טז ס"ק א—קכט.	כרך ו: סעי' כו—לא ס"ק רט—רנח.
כרך ד: סעי' יז—יט ס"ק קל—קסג.	כרך ז: סעי' לב—מז ס"ק רנט—שנט.
כרך ה: סעי' כ—כה ס"ק קסד—רה.	כרך ח: סעי' מח—נח ס"ק שט—תמו.

לתשומת לב

אין מגמת אוצר הפוסקים לפסוק או להכריע בהלכה, רק למסור כל דעות הפוסקים בענין הנידון כמות שהם, בצירוף תמצית הטעמים והנמוקים. ולכן אין להסיק שהדעה המובאה באוצה"פ לאחרונה היא המכרעת, כי הקו המנחה בסידור הדעות מי מוקדם ומי מאוחר, הוא הדיון העניני עצמו של דברי הפוסקים. וכן המלות „אמנם“, „אולם“ וכדומה שאנו רגילים לכתוב, הן רק מלות קשר הבאות להבדיל בין דעה אחת לשניה, ואין בהן משום הבעת דעה עצמית כלל. וגם ידוע מפי סופרים וספרים שאין לסמוך על ספרי לקוטים וקיצורים להלכה למעשה, עד אשר יעויין בגוף הספר.

חברי ההנהלה הנוכחים באוצר הפוסקים, המדרשה והמכון לספרות הפוסקים:

הרב אלישע כהן
הרב יהודה הרצל הנקין
הרב ישראל טבק
ר' פנחס סולר
ר' שמואל לוין
ר' מרדכי קיפניס

הרב אפרים פישל קליין
הרב חנניה יו"ט כהן
הרב ישעיהו חלמיש
הרב מנדל לויטס
הרב משה דב וולנר
הרב דוד טלזנר: מנהל

חבר הרבנים שליט"א שהתעסקו בעבודת הקודש של אוצר הפוסקים במהדורה הראשונה:

חבר המערכת
הרב אהרן יעקובוביץ הרב משה שליטא

הרב אליעזר דוד ברנר הרב דוב מאיר אייזנשטיין
הרב בנימין אדלר הרב חיים ריזי
הרב מרדכי דוד כחנא
ובכרך זה השתתף גם הרב שמעון יוזק

מאספי החומר מתוך ספרי השו"ת

הרב אברהם וויין	הרב דוד דרבקין	הרב צבי שפירא
הרב אברהם ליוור	הרב חנוך זונדל גרוסברג (צ"ל)	הרב ראובן עוז
הרב בן ציון רחמן	הרב יחזקאל טויב	הרב שמואל הירשמן
הרב שמואל חרלס	הרב שמואל קליינרמן	

ממייני החומר לפי חלקי וסימני השו"ע
הרב יחזקאל הירשמן
הרב שמעון אברשטרק (צ"ל)

המבקר
הרב אהרן יעקב קלפשיש (צ"ל)

המנהל
הרב שמואל קיפניס (צ"ל)

ב ר כ ה נ א מ נ ה

לכבוד קדושת האדמו"ר מליובאוויטש הגאון להו"כ הגאון האדיר שר התורה
הצדיק רבי מנחם מנדל שניאורסון שליט"א רבי משה פיינשטיין שליט"א

עבור עזרתם החשובה למפעלנו

ברכה לראש משביר

לזכרון עולם יחרת בספר שמו של הג'וינט הועד היהודי האמריקאי
המאוחד לסיוע בני-יורק (American Jewish Joint Distribution Committee)
ומנהליו הנכבדים הי"ו, ובמיוחד ליו"ר ועדת התרבות של הג'וינט הרב הגאון
מוהר"ר אליהו ד"ר יונג שליט"א ניו-יורק, על ההקצבה החדשית הקבועה
למען אוצר הפוסקים המאפשרת לנו המשכת עבודתנו הגדולה

וברכה מיוחדת

להרב ד"ר אהרן גרינבוים שליט"א
מנהל המחלקה לישיבות ולמוסדות תרבות של הג'וינט בא"י
עבור עזרתו המסורה למפעלנו

ברכה ותודה

למשרד החינוך והתרבות

למשרד הדתות

במדינת ישראל

עבור עזרתם הקבועה למפעלנו.

הננו מביעים בזה את הוקרתנו הנאמנה
לקרן הזכרון לתרבות יהודית, נ.י.
על הסיוע
בהוצאת הכרך הזה.

WE GRATEFULLY ACKNOWLEDGE
THE FINANCIAL ASSISTANCE
OF THE
MEMORIAL FOUNDATION FOR
JEWISH CULTURE, N.Y.
IN THE PUBLICATION OF
THIS VOLUME

ואלה יעמדו על הברכה

על עזרתם להוצאת הכרך הזה:

ד"ר פנחס א. סולר	ד"ר משה א. יפה
אהרן מנדל	אברהם מאיר וויסבורד
שמשון קרופניק	
ירושלים, תשמ"ב	

עיני, עיני יורדה מים
על מותה של
אשת-נעורי הנאהבה והנעימה

דינה-בלומה ע"ה (לבית מרקין)

שהשיבה את נשמתה הטהורה ליוצרה
ביום י"ז אייר, תשמ"ב

"רבות בנות עשו חיל, ואת עלית על כולנה"

בעלה הגלמוד

הרב אדוניהו קראוס

(יהיה הספר שחיברתי בעזה"ש "אדני היד החזקה"
על הרמב"ם, בשני חלקים,
מוקדש לעילוי נשמתה)

בס"ד

ביהמ"ד "אהל דוד ואלימלך"
לעי"נ האחים דוד נתן ואלימלך פרץ מיימון ז"ל
רח' סורוצקין 18 קר' איתרי ירושלים.
הונצח ע"י ההורים
הרב אברהם גד בן נתן ושרה מלכה מימון
חיה פינקעל בת דוד וצפורה שלפרוק

נר נשמה
לאמי מורתי
הלנה סבה ע"ה
מאת
בנה
שמואל סבה

באר הגולה

ס' משנה שם דף ק"ד ע"ג
י' לויקומח' דמחל' שם דף
ק"ו ע"א

מח במה דברים אמורים שהאשה נאמנת לומר מת בעלי כשיש שלום בינו לבינה ושלוש בעולם (קסה) אבל אם יש קטטה בינו לבינה כגון (קסו) שאמרה גרשתי בפני פלוני (קלח) ופלוני ובאו אותם (קסז) העדים והכחישוה

באר היטב

(קלח) ופלוני. אלל אם נתקוטטה עם צעלה ואומרת לו גרשני חין זו קטטה דכולהו אומרות כן בשעת כעסן. יצמות קי"ו ע"א. ועי' בהרא"ם ח"א סי' כ"א וכ"כ:

פתחי תשובה

שכתב דאף שכתבתי דכאן לא נוקרי איתחוק איסורא היינו לענין קטט שלנו ד"ד לא נאמן לדברי ע"א מטעם איתחוק איסורא אמרין שפיר דלדין לא איתחוק ותפי' העד והאשה אנו חיינ' והפס' שאמר כו' אלל צפסק אחר כגון ספק ג' ימים וכה"ג עיקר פלפולנו על העד והאשה גופה דלהספק ראו' להסתפק צוה שאל אחר ג' ימים ולהס' איתחוק איסורא ואין יסמוך להקל שהוא תוך שלשה צפסק דלדורייתא וזקת איסור להס' ע"ש:

(קסו) שאמרה גרשתי. עיין בתשו' הרד"ז ח"ג סי' תקמ"ב שכתב דוכ"ש אס' הוחזקה שקרנית צמלתא דמיתה גופא שאמרה פ"א מות צעלי והוכחשה צעדים אפי' לא הספיקה להבאש עד שאלו עדים שזכר לא מהימנה זימנא אחריתא לומר מות צעלי ע"ש:

(קסז) העדים והכחישוה. כתב הב"ש דר"ם זה כתבתי דכ"ז אינה נאמנת לומר גרשתי מ"מ אס' חין עדים דמחזיקים אותה אינה מוחזקת למסקנת עכ"ל וצ"ל בית מחיר תמה עליו דמשמעות הגמ' צוה דמקשה וליהמנה מדרב' המנונה אינו כן ע"ש ועי' בת' רבינו עקיבא איגר סי' ק"ל שגם הוא ז"ל תמה עליו צוה וכתב ליישב בטוב טעם. ומנאר דחידוש דינו של הב"ש צוה הוא אף דלינא דמחל' ובאמרה שלא צפניו שגרשה ע"ש ועי' צוה"ג מה:

(קסה) אבל אם יש קטטה. עיין בתשובת נ"צ סי' ל"ח שכ' (על עונדא דידיה דמייירי נהחזקה היא קטט) וז"ל מטעם קטט חין להחמיר דעד כאן לא איבעי' להו צפ' האשה שלום נהחזקה היא מלחמה צעולם אלא משום דאיתחוקה דאמרה צדמיו לא שייך מה לי לשקר אלל נהחזקה היא קטט שפיר אמרי' מה לה לשקר ועוד דהרי איבעי' להו עד ח' בקטטה מלי מ"ט דע"א משום דענינא לגלויי כו' או דלמא משום דדייקא כו' הרי שלא נסתפקו אלא אטעמא דע"א מהימן אלל אי הוי ע"א מהימן צלי שום טעם רק מן הדין או ודאי דנאמן אף בקטטה והנה צד' פ"ה שם וכן צ"ד סי' קכ"ז מנאר דכלל איתחוק איסורא עד אחד נאמן מן הדין (עמ"ל סי' ת"צ ס"א סק"ג) אלא שנאשט איש איתחוק איסור' אלל כאן אשה זו לא נודע לה אס' היה לה צעל כלל שהרי חין אדם מכיר אותה רק מפ' ונפי' העד אנו חיינ' ונקרי לא איתחוק איסור' ועד ח' נאמן מן הדין ומוחל' נאמן אף בקטטה. וזה אללי יסוד מוסד קולל לכל הענוכות הצאות לפני ולא נדע מי הן אס' היה לכן צעל דלא נוקרי איתחוק איסורא אלא אס' ידוע צעדים שהיה לה צעל. אך כל זה אס' הוא כזו האשה שגם היא עומה מעירה על מיתה צעלה אלל אס' עד ח' מעיד לאשה שות צעלה אף שאין אנו יודעין אס' היא ח"א מ"מ היא בעומה אלל איתחוק איסור' ואין עד ח' נאמן מן הדין רק מטעם ענינא לגלויי או מטעם דייקא. וע"ש עוד

אוצר

ס"ק שם-ס"ק שם אות א

הפוסקים

ובספרו רוח חיים סי' י"ז אות טו. ועי' פ"ת ס"ק קמ"ח מש"כ בשם הרד"ז.

שסא. ושלוש בעולם. עכ"ל ס"ק קמ"ט דאס' אינו ידוע אס' מלחמה צעולם חין לריק לשאלו אותה. והוא מב"ש ס"ק ק"ג, שדייק כן מהגמ' ריש האשה שלום, דקאמר חנו שלום צעולם משום דקצעי למיתני מלחמה צעולם, ועפ"י מה שפירש הגמ' דרישא דשלום צעולם לא איזעריך אלל משום סיפא שהוא דוקא מלחמה צעולם, אלל צרישא אפילו לא ידעין אס' יש שלום צעולם או לא מסתמא נאמנת. וכן פירשו דברי הגמ' בחוס' שם ד"ה חנא, ובחידושי הרשב"א שם. וכ"כ בדברי כלל סי' לי דבאשה שאמרה מת צעלי, חין חוששין מסתמא חולי מת במלחמה אלא"כ מוחזק שיש מלחמה, כנראה מהש"ס ובמ"ש הב"ש. ועי' בס"ק הקודם לענין אס' יש לחוש מן הסתם שמה קטטה צינו לצינה.

שסב. כגון שאמרה גרשתי כו'. עי' פ"ת ס"ק קס"ו מהרד"ז דמכ"ש אס' הוחזקה שקרנית צמלתא דמיתה גופא כו'. והביא דברי רד"ז אלו גם צערך לחס' למחריק"ש סעיף זה.

שסג. ובאו אותם העדים והכחישוה. א. חזן עוז ס"ק קמ"ב נסתפק אי צעין דוקא שיאמרו בעדים להד"ם כלומר ידענו שלא נהגרשה צאות יום וצאותו מקום שאמרה היא, אלל אס' אמרו איתנו לא היינו שם נאמנת, כעין דמנאר בחו"מ סי' ע"י סעי' צי אס' אמר פרעתי לפני פו"פ וצאו ואמרו להד"מ [פ"י לפנינו לא פרעת] נאמן, דמילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה, או שיש לחלק דשאני גע דלא חל כלל צלא עדים הוי לה למידבר גם מי הם בעדים, גם י"ל דהשתא שנחלקו הפוסקים אס' נאמנת לומר גרשתי שחנשא ותיועל כחובה, ח"כ

סעיף מח. שם. כשיש שלום בינו לבינה. צסדר אליכו רבה סי' ג' הביא מהשער אפרים סי' ק"ג שעל הסתם יש לחוש שמה יש קטטה ציניהם, עד שיחזרר שלא היתה ציניהם קטטה, וכי עליו דזו ודאי חומרא יתירא היא, וכל המחמיר צזו ובינאל צזו חין רוח חכמים נוחה הימנו, דאין לדקדק צעניי עגונה ולספק שמה כך היה כדי להחמיר, אלא יש לנו לחפוס הדברים לפי פשיטותם וסתמותם. וכן צס"י ה' השיג על השער אפרים הנ"ל, וכי דמעולם לא נאמר שאינה נאמנת בקטטה אלא צשהחזקה אותה קטטה ציניהם צעדים או צצריא אחרת, אלל מן הסתם דניחוש לה חן, לא אמר אדם מעולם.

ובמראות הצובאות ס"ק קפ"ג הביא מהשער אפרים הנ"ל ומה שהשיג עליו צסא"ר דחומרא זו מעולם לא שמענו, ותמה על שניהם דהלא ש"ס ערוך הוא [ק"ד צי], חנא שלום צינו לצינה משום דצעי למיתני קטטה צינו לצינה, פ"י דסתמא הוי שלום צינו לצינה, וכמ"ש הגמ' וכו'. וכ"כ צאנן שמואל ס"ק ח"ע עפ"י הגמ' והתוס'.

וביד אהרן הגה"ט אות תקע"ז הביא דהדבר מפורש צרצ"א בחידושי שפירש כן דברי הגמרא, חז"ל: חנא שלום צינו לצינה משום דקצעי למיתני קטטה צינו לצינה, כלומר שלום צינו לצינה דקתני לאו דוקא שנחזרר שהיה שלום צינו לצינה, אלא אפילו סתמא נמי כשלום צינו לצינה, ולא איזעריך למיתני שלום צינו לצינה אלא משום דקצעי למיתני קטטה צינו לצינה כו', וסיפא דוקא ורישא לאו דוקא ע"כ.

ובפרי האדמה ח"א פ"ג מה"ג דף י' עור ח' כחז כן לענין עד אחד, דהא דאיבעי לן ע"א בקטטה מהו, הוא כשידעין צצירור דיש קטטה ציניהם, הא לא"ה ל"ה להכי, אלא כל שצא ע"א נאמן כדיו. ועי' בחקקי לב ח"א סי' י"ז דק"א עור ד',

אוצר

סי' ק שם אות א-ג

הפוסקים

וביד אליהו (להר"א רגור) סי' פ"ב כי דנראה צרור דאפי' צונחה אפי' שלא שייך לומר שריונה להשמיט עומה לאסור עליו, מ"מ אינה נאמנת הואיל שהחזקה שקרנית ע"י העדים, והא דבעינן הטעם שריונה להשמיט עומה מצעלה, היינו משום דהיה ראוי לומר דצודאי קושטא קאמרר מתוך החומר שהחמירו עליו בסופה שתאסר לצעלה לעולמות ותלא מזה ומזה, (דע"ז) שאמרר גרשתי אין עדיין ראיה שהיתה נישאת), ולזה הוצרך רש"י לומר הטעם שממנה שנאחה אינה משגחת מה שהאסר על צעלה, משא"כ צניעה שאסורה בלא"ה, אין צריך כלל לטעם כה"ל, דהא אין שום סברה כנגדה שיבא ראוי להאמינה ממנה זה, דהא היה לא חסר על איסורה לצעלה כלל, וכיון שהחזקה שקרנית מהיכי יחתי להאמינה, בשלמא אם לא היתה מוחזקת לשקרנית היה ראוי להאמינה דהא עדיין שייך חומר [לצעלה בשני] ודיוקא, משא"כ בשקרנית לא האמינו חכמים דהא חזינן שמסקרת, כן היה נ"ל להלכה ולמעשה, דהא סתמו הפוסקים ראשונים ואחרונים ולא חלקו להקל באשה שאסורה לצעלה בלא"ה שבה נאמנת אפי' ע"י קטטה זולת הר"מ, וי"ע, ולפ"ד צרור שאין להקל כלל וע"י באת שאח"ז מתשו רע"א סי' ק"ל.

אמנם ח"ק לדעת הר"מ כי בצאן שמואל סוף סי' ק"ק תע"ד דאם זינחה קודם שאמרר גרשתי לא שייך היתר זה.

ג. ובשאינה נאמנת על הגירושין מצד הדין, כגון שאמרר גרשתי בזה"ז, או שתבעה כתובתה, או שאמרר גרשתי שלא בפניו, אם הוי בהוכחה בעדים, עפ"י סי' קס"ז מהב"ש סי' ק"מ, דצו"ז ח"ק שאינה נאמנת לומר גרשתי, מ"מ אם אין עדים המכחישים אותה אינה מוחזקת למסקרת, ונאמנת לומר מה צעלי, ויבוא עוד מתשו רעק"א סי' ק"ל דחידוש דיו של ב"ש הוא ח"ק לדינא דגמרא ובאמרר שלא בפניו שגרשה [דאינה נאמנת על הגירושין, מ"מ אם אמרה אח"כ מה צעלי נאמנת].

והנה מתשו רעק"א שם כי דב"ש הוליד דיו מהא דאמרין בגמרא קט"ז ח' ה"ד קטטה צינו לצינה כי באומרת לצעלה גרשתי, ולהימנה מדבר המנוח דאמר רב המנוח אשה שאמרר לצעלה גרשתי נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני צעלה, באומרת גרשתי בפני פ"פ ושאילנא ואמרי להדיס, דלכאורה תמוה דהוי מלי לאוקמי דאמרר שלא בפניו גרשתי צעלי, ומכא קשיא זו הכריח הב"ש דבאמרר שלא בפניו גרשתי ח"ק דאינה נאמנת שגרשה, מ"מ כיון דלא החזקה לשקרנית צעדים נאמנת לומר מה צעלי, אלא שבי דדברי הב"ש מוקשים, דהא משמע בגמרא דצלאו מומר דר"מ דהאשה שאמרר לצעלה גרשתי נאמנת, הוי יתא לאוקמי בגרשתי ח"ק דלא הוכחה צעדים, דמ"מ כיון דלא האמינו לה צענת גרשתי, אינה נאמנת לומר מה צעלי, ח"כ הדרא קשיא לדוכחא דלוקי באמרר שלא בפניו שגרשה, גם סברה הב"ש צעמה מוקשת כיון דאין מתירין אותה באמירתה גרשתי וחוששין לשיקרא למה תבא נאמנת לומר מה צעלי, ומה צכך דלא הוכחה צעדים, דהא להלך דלא נהגרשה, ויהא ראה להפקיע עומה בשקר, שוב אינה נאמנת צמת צעלה, ולכן כי לתרץ צאופן אחר הא דלא מוקי בגמרא כשאמרר גרשתי שלא בפניו, והוא עפ"י מה שהקדים להוכיח דבאשה כהן שאמרר גרשתי שלא בפניו אסורה לצעלה ח"ק שאינה נאמנת לענין להנשא לאחר, ובאומרת גרשתי וצא עדים והכחישה מותרת לצעלה כהן ולא אמרין שיהא אנפשה תהיכה דאיסורא, דכיון דידוע לצי"ד דצודאי שקר צפיה לנו דאין אותה לעיניה נחה באחר, ועפ"י ח"ש דליכא לאוקמי באמרר שלא בפניו גרשתי, דהא מאניתיין סתמה קתני ח"ק צאשת

ח"כ יש לה תעלה צעדים ולא הוי מילתא דלא רמיא, ואח"ל דגם כשאומרים העדים לנו לא היינו שם ג"כ אינה נאמנת, יש עדיין להסתפק אם צב"ג נמי החזקה שקרנית ואינה נאמנת לומר אח"כ שמת, או דלמא צב"ג דאינה נאמנת לאו משום דהחזקה כפרנית עפ"י העדים, אלא כיון שיש ריעותא לפנינו איתרעה לה חזקה דאין אשה מעיזה פניה, ועדיין נאמנת לומר מה, וי"ע לדינא.

אבל בזה"ש שם הביא ממנה"ק שורש ע"ב שבי להדיא דגם לא דמי לממון, בשלמא בממון שייך שפיר לומר דלא רמיא עליה כלל לומר בפני מי פרכו כהרי אין מקום לעדים צעין הפרעון כלל, ולענין ממון לא איצרי סהדי אלא לשיקרא, והכא לא שייך שיקרא דהא אין צריך לפרשו צעדים, אבל גבי גט שהחזקה האשה לעדי מסירה לפי שאין דבר שבערה פחות משנים ולא יבשר הגט צלי עדי מסירה, אם איתא דקושטא קאמרר שפיר הוי רמיא אדעתא אם הם אותם עדי מסירה או לא, ומתוך כך החזקה שקרנית, ותו לא מהימנא לומר מה צעלי.

ב. ואי מגרע מה שהוכחשה, גם כשכבר נאסרה על בעלה לפני שאמרר מה. ע"י צאשת הר"א מנחת סי' כ"א המצא להלן אות י"ב צידון אשה שנשחמדה ונשאת צחי צעלה, ואח"כ חזרה בצפונה ואמרר ששמעה שצעלה בראשון מה, ואח"כ בא גם עד אחד והעיד על מיתתו, שכתב דאפי' אמרה לצעלה גרשתי והכחישה ליכא למיחש שמה משקרא כדי להשמיט ממנו, ולמה חשק, אם כדי לאסור עומה עליו כרי כרי נאסרה עליו צנאוי בשני צעורה תחתיו, ואם כדי להנשא לאחר, מאי שנא היא מכל נשים דעלמא שכן נאמנות לומר שמת צעלה להנשא לאחרים כו', ואי משום דאמרר דדמי כו', הא לא אמרה שבהרצ צעלה אלא מפי אחרים שאמרו לה, דהתם ליכא למיחש צכו לצדדמי, וכיון שכן הוא גם העד שהעיד לה ראוי להאמינו כו', ע"ש באת ה"ל ציתר אריכות.

ובבית משה סקפ"ו כתב דיש לעיין צידן זה, דמדברי הר"מ מוצא דסובר דלמ"ד דמשקרא הוי הטעם דכיון דחזינן שריונה לאסור עומה על הצעל, ובאמת אינה רואה להנשא לאחר, חיישין שמשקרא לומר מה צעלי כדי לאסור עומה על צעלה, ולא כפשוטו דכיון דחזינן דמשקרת בגרשתי ה"י דחיישין דמשקרת לומר מה צעלי, דלזה לא חיישין, וכמו שציאר עטמו דמה צעלי הוי מדעליג, ואילול לשיטתו שציאר כן גם צדעת הרמב"ם, אולם למה שציאר הלחם משנה דעת הרמב"ם כפשטיה, דלמ"ד משקרת חיישין דמאחר ששקרה לומר גרשתי חשק ג"כ לומר מה צעלי, יתא לדין הר"מ.

ובשוואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' י"ב תמה על הר"מ צזה, דכפי הנראה הצין דכל חשש קטטה הוא צצביל שריונה לאסור עומה על הצעל, ובאמת אינה רואה להנשא לאחר, ולפ"ז במקום שנאסרה על צעלה לא שייך זאת, אבל תמוה דב"ש לא אמר כן רק כיון דאית לה קטטה לא דיוקא ומנסבא, וא"כ גם כאן יש לחוש כן, ואדבריה כשאסרה על צעלה ודאי דיש לחוש עפי שמה לא דיוקא ותראה להנשא לאחר, איציר דרש"י פירש דמשקרא דמרב שנהא מחכונות לאסור עומה עליו, וכפי הגרסא מזה יאל לו להמרחי שאין ראוה להנשא כלל רק לאסור עומה על צעלה, אבל זה חימה, דדברי התוס' ד"ה איכא צינייהו מפירוש דחיישין שמשקרת להנשא לאחר, וצארגיל הוא קטטה לא חשש כן שמקלקלת לעומה, ואף לפי פירוש המרחי עומה צסי כי הוצא צכ"מ, מוצא דלחשש דמשקרת חיישין שמה רואה להנשא לאחר ח"ק צארגיל הוא קטטה, וסיים צצע"ג.

אוצר

ס"ק שטג אות ב

הפוסקים

ובחזון איש סי' נ"ו אות ז' כתב [דאף] דהכרעה בבי"מ
וכגרע"א מהא דפר"ך מר"מ ח"ט מברע"ה, ד"ל
דקושטא קפריך, וכו"ל לכ"ע נאמנה לענין שלא אצדק נאמנותה
במיתת בעלה, וכמו ע"א שאמר נתגרשה ואח"כ אמר שמת דחינו
נאמן על הגירושין ונאמן על המיתה, אך אפשר דגרורשה אין
ראוי להאמינה על מות המגרש אף שכפר הגירושין ויחיה לה
חומר, דמ"מ אין כאן הולאה מצעלה באמת ולא חמירה לה, וא"כ
איכא ממי"ג שאינה נאמנה, בין נתגרשה בין לא נתגרשה וכו"ל.

ובמרה"צ ס"ק קט"א חס כי כ' מתחילה ג"כ דיש לתרץ דברי הגמ'
חלוצה דבב"ש דעדיפא מניה פריך, דלא זו דלא חשיב
קטעה משום דלא הוחזקה שקרנית דילמא קושטא קאמרה, אך
גם דודאי קושטא קאמרה מדר"מ דחזקה דאינה מעיזה פניה,
וא"כ גם צב"ז שאינה נאמנה מדר"מ לא חשיב קטעה כיון
דלא הוחזקה שקרנית, ואפי' לדעת מו"ז צב"ג דמומר חשיב
קטעה אע"ג דלא הוחזקה שקרנית, י"ל דמומר שאני דעכ"פ
הוחזקה הקטעה בודאי, שבדאי היא שונאתו ורואה להשמיט
ממנו, משא"כ צב"ה כמו דלא הוחזקה שקרנית, משום דאפשר
דקושטא קאמרה, ה"ג לא הוחזקה שגאה וקטעה כלל, דהא אפשר
דקושטא דמילתא הכי הוא שהוא גרשה מדעתה ויהא לא רחמ'
להשמיט ממנו ועכשיו חזר צו ואין כאן קטעה, מ"מ דן דלדאי בקטעה
מלך אחר, דהא כהנז הרשב"ם וכו"ל צ"ל קל"ד צ' וקל"ה א' **א**
צדן צעל שאמר גרשתי את אשתי שאני נאמן צמיגו דצידו
לגרשה משום דהוי מיגו נגד חזקה, דאם איתא דגרשה קלא הו"ל
למילתא, ולפ"ז י"ל דאשה שאמרה גירשתי מבימותא משום דחזקה
דאינה מעיזה פניה חלימא עפי מחזקה זו דאם איתא דגירשה
וכו', וא"כ בחוצתה כחוצתה או שלא בפניו [וכן בגירשתי צב"ז]
בדלקמן] דליכא חזקה דאינה מעיזה נשארר חזקה זו דאם איתא
דגירשה בחזקה דודאי משקרה, וא"כ הרי הוחזקה שקרנית
מפאת החזקה דאין סבדי כמו ע"י עדים, דהא אין סבדי צב"ה,
ובגמרא לא רחמ' לאוקמי צב"ג משום דליכא מ"ד צב"ש דפעל
שאמר גירשתי אשתי נאמן ולית ליה חזקה זו דאם איתא דגירשה,
ומש"ה מוקי לה כשהוכחשה צעדים דאחיה ככו"ע, אלא שלענין
גירשתי שלא בפניו הוכיח מדברי הרשב"א דס"ל דלא הוי קטעה,
משום דלא חשיב קטעה אלא כשהגיעה הקטעה לשיעור זה
שהעזה בפניו לומר שגירשה, שיתחזק זה מחזקה שאר נשים, ועברה
אחזקה דר"מ דאין אשה מעיזה פניה, אצל מה שאומרת שלא
צפניו לאו קטעה צינו לבינה היא, ולדעת הרא"ש וכו"פ יש
להסתפק גם צב"ה, אצל בחוצתה כחוצתה ואמרה צפניו שגירשה
שפיר י"ל דחשיב קטעה מטעמא דאמרן, וא"כ באומרת גירשתי
צב"ז נמי י"ל דחשיב קטעה כיון דאמרה כן צפניו וחזקה
דמשקרה דאם איתא דגירשה קלא הו"ל למילתא.

ובדברי חיים (מלאכה) ח"א סי' ל"ח צידון אשה שביחה
מחוקטעת עם בעלה והכל צעלה ממנה, ולאחר זמן
חזר לביתו עם שני חנשים וזרק לה גט צב"כ לפני האנשים,
ותיכף הלך משם עמהם ויאל הקול שנתגרשה, וצאה האשה לפני
הצ"ד להתירה להנשא, ולא ר"ו הצ"ד להחליט ולהתירה כי לא
נודע להם צירור מהגירושין, ועברה האשה ונישאת, ואסרו עליה
הצ"ד לדור עם בעלה השני וגירשה, ואח"כ העיד ע"א שמת
המגרש הראשון, הביא מהע"א דכל שאין אנו מאמינים לה
שנתגרשה הוי בכלל קטעה כיון שאמרה גירשתי, וכי שצאמנה כן
נראה מדברי הרשב"א בחידושו, אלא שצ"ד שילא הקול שנתגרשה
י"ל שהיא באמת אינה שונאתו רק שסמכה על הקול שנתגרשה
ושבעה שזרק לה היה גט כשר ומש"ה נישאת, ומש"ה אס ע"א
מעיז

צאשה כהן, דצוה חתיה נאמנה לומר מה צעלי, דלא שייך בה
לומר דמחמת שגאה באומרת כן להשמיט מצעלה, דהא כבר היא
משימטת ממנו משעה שאמרה גרשני, וראוי להאמינה במה צעלי
משום חומר דצעל שני, ולזה משני דהוכחשה צעדים, דצוה אף
צאשה כהן חתיה נאמנה, דמחמת שגאה רואה להשמיט מצעלה,
דחינו מכה גרשתי חתיה מופקעת ולא נאסרה לצעלה, מש"ה
אומרת מה צעלי דצוה גומרת הפעולה להשמיט ממנו. [ומצוה
מדברי הגרע"א דמסקנתו דלא כצ"ש, וכן באמרה גרשני שלא
צפניו יש לה דין קטעה, חוץ מאשת כהן, וזה דלא כמו שהעתיק
צפ"ת ס"ק קס"ז, שנראה מדברי דהגרע"א מסכים עם הצ"ש,
וכבר העיר עליו בחזון איש חת"י סי' נ"ו אות ז'].

גם באבני משפט סק"ג כ' שהוא נצרך צדן הצ"ש, דאפשר
כיון דאמרה גרשתי שוב מקרי קטעה צינו לבינה, דהרי
רחמ' להפקיע עמה, ולא הולכו בגמרא לאוקמי דעדים הכחישוה
אלא משום דנאמנה באומרת גרשתי, א"כ לא שייך שהאמ"ל אח"כ
מת צעלי שהרי כבר יאלה מצעלה, לכן הולך לומר דאשכח
שקרא, אצל צב"ז דאפשר דאף צלא עדים חשב אח"כ תחת צעלה,
אפשר דה"ג שוב מקרי קטעה ואינה נאמנה לומר מה צעלי.

ובבית מאיר כ' ג"כ דאף שפסוק להצ"ש דבאומרת גרשתי
צב"ז נאמנה לומר מה צעלי, משמעות הגמרא חתיה
כן כו', ובהמיר נמי חשש הרמ"א משום דהוא קטע גדול אף
דלא נתחזקה במשקרה, אמנם לדעת הרא"ש שצסע"ף צ' דיש חו
אופן שאינה נאמנה בגרשתי [אף לדינא דגמרא] דהיינו בחוצתה
כחוצתה, יש לדייק צב"ש, מדלא מוקי הגמרא הקטע דגרשתי
בהכי, כי ה"י דלא נטעה לומר דדוקא בהוכחשה, אלא משמע
דהאמת הוא דכל שלא הוכחשה אף שלא היתה נאמנה באומרת
גירשתי, מ"מ נאמנה במה, משא"כ ליחר הפוסקים יותר משמע
כנ"ל.

ובעצי ארוזים ס"ק קט"א כ' גם לדעת הרא"ש דלפי מה
שהוכיח לעיל סק"ה מדבריו דאם אמרה מתחילה גירשתי
שלא בפניו הוי בכלל קטעה ואינה נאמנה אח"כ גם צפניו, הרי
דכל שאין אנו מאמינים לה שנתגרשה הוי בכלל קטעה כיון שאמרה
גירשתי, וכן בחוצתה כחוצתה לדעת האומרים שאינה נאמנה
לענין נישואים, א"כ ה"ה נמי צב"ז כשאומרת גירשתי אפי"ן
לא הוכחשה צעדים, וליין לדבריו צסע"ט שס"כ י"שזז למה לא
מוקי בגמרא הקטעה צב"ג שאמרה גירשתי שלא בפניו או שצצעה
כחוצתה, וכי ששוב מלא הדבר מפורש ביירושלמי דפרקין, דאמרין
התם אחיה קטעה ר' צא צס"ה רחצ"א לא קדשתי ולא גירשתי
ולא הייתי אשתך מימי אין זה קטעה, קדשתי וגירשתי אלא
שלא נתת לי כחוצתי הרי"ז קטעה, וצקרבן העדה עם הצין
דביירושלמי וכו"ס דין פליגי אהדי מדפריך צש"ס דין ולהימנה
מדר"מ ומנריך שהיה מוחזקת צשק"ר ע"י עדים, וביירושלמי
קאמר אפי"ן צאינה מוכחשת, ולפע"ד דביירושלמי כיון למש"ב,
דכיון שאמרה אלא שלא נתת לי כחוצה הרי היא כחוצתה
כחוצה, וכדעת הפוסקים דכחוצתה כחוצה אינה נאמנה לנשואיה,
יכיון שאינה נאמנה, אף באומרת מה צעלי אח"כ אסורה להנשא,
דבכלל קטעה מיהא איתא, אלא שלענין עד אחד כ' שם דיש
נפ"מ בין הוחזקה שקרנית ע"י עדים להך קטעה, ולעטס
הרמב"ם דעיקר החשש צע"א הוא משום שמת שכתה, דוקא
בהוחזקה שקרנית חשדין לה צכך, אצל צכך נאמן ע"א כיון שלא
הוחזקה למשקרה ודאי. ע"ש שהאריך צב"ה.

ובפני משה סק"ס האריך הרבה צדן זה של הצ"ש, והביא
מהירושלמי ה"ל, וסיים דין זה ע"ג.

אוצר

ס"ק שסג אות ג

הפוסקים

כחוצה, עכ"ז הא בש"ס דילן לא מוקי לה כן, ומסדר לאוקמי
באופן להחזיקה שקרנית בעדים דוקא, איכא הלכתא בש"ס דילן,
והוסף עוד דהא ביירושלמי שם יש חז מ"ד דכחוצה להחגרש
מקרי ג"כ קטטה, ובגמרא דילן הקשו בפשיטות אי דאמר
לבעלה גרשני בולכו נמי אמרי הכי, איכא מזה דמסדר בש"ס
דילן לאוקמי דוקא להחזיקה שקרנית בעדים, מוכח כהכ"ש, ומה
שהקשו עליו מהא דמקשה בגמרא ולהימנה מדרה"מ משמע
לדולא דרה"מ הוי אחי שפיר, אין זה הכרח, דילן דהש"ס
עדיפא ליה פריך, אבל התרנן מדמיקי ליה דוקא בחוצה
שקרנית ע"י עדים מוכח דכ"ל לש"ס דילן דכ"ז שלא נחבר
שמסקרת אף דאיהא נאמנת לומר גרשתי מ"מ נאמנת לומר מת
בעלי, ושם הביא ממרה"ל ס"ק קע"א [כו"ד לעיל] שהעיר
לדכחי החוצה שקרנית מפאת החזקה דאם איתא דגירשה קלא
אית לה, וכי דמ"מ יש להקל בנ"ד מחמת דזה בערך שש עשרה
שנה מעת שנתגרשה ואין רחיה ממך דליכא קלא דילן דנשכח
הדבר מאורח הזמן, ובפרט דנשרפו הפנקסאות שהיו רשומים
בהם הגישות, וגם הא לפי מה שבי החיצות בחו"מ סי' ע"ה
ס"ק צי, ע"י חזקה לא נעשה החזק כפרן רק דוקא כשהחזק
ע"י עדים, ורדין עמו כו', ואחרי שכן צעין יתחק עוד בזה,
מסיק בלאת ח' דאין לנו להאריך יותר בזה, כיון דהש"ס ס"ל כן
וכ"כ המהרי"ק, ע"כ אין לנו לחלוק עליהם מסביר, ובסעי'
צ' סי' כצ"ש בשם בית הלל עוד טעם בזה דאיהא נאמנת צו"כ
לומר גרשתי משום שהמנהג לגנוז הגישות, אלמא דאף היכא
דאיכא סברא וכוונתה דלא נתגרשה מ"מ נאמנת לומר מת
בעלי, לכן לדינא אינו מסכים דבנ"ד נאמנת לומר מת בעלי, ובפרט
בנ"ד לחומרת שזה כמה שנים שנתגרשה וגם נשרפו הגישות, דאין
שום ריעותא ממך דליכא קלא ולא נמלאו הגישות.

ובאבני צדק (לר"י עיטלבוים) סי' כ"א כי לתרץ סוגית הגמרא
אליבא דב"ש, דודאי לפי הס"ד דלא ידע הא דרה"מ
והוי ס"ל דבאומרת גרשתי אינה נאמנת הוי אמרין נמי דמוחזקה
לשקרנית בודאי, הן מכה חזקה א"ל שהיא נגדה, והן מכה סברא
דאם איתא דגירשה קלא אית לה ושם אינה נאמנת ג"כ לומר
מת, אבל כיון דפריך ולהימנה מדרה"מ דקימ"ל בנותיה דבפניו
נאמנת מכה חזקה דאין אשה מעיזה, ואף ליש נגד זה חזקה א"ל
ובסברא דאם איתא דגירשה קלא אית לה, ע"כ חזקה זו עדיפא
מהם, והטעם י"ל כיון דחזקה זו דאין אשה מעיזה איתא מכה
סברא ה"ל כודאי בלי ספק, ובהא דקימ"ל דמכה חזקה דאין
אדם פורע חוך זמנו מו"זאום ממון ועדיף מרוב, ילכו אף דלא
בפניו ובחוצה כחוצה או צו"כ איתרע ליה חזקה דאיהא
מעיזה אכחי אינה ודאי שקרנית, דגם בהני גווי ודאי רובם אינם
מעיזים לומר גרשתי אלא דאיתרע לענין דלא הוי כודאי אלא
כרוב, וכיון דאיכא נגד זה חזקה א"ל ובסברא דאם איתא דגירשה
ה"ל פלגא ופלגא ואינה נאמנת, אבל אינה מוחזקת מכה זה
לודאי משקרת, דילן שאלמה אמת מכה רוב דאין מעיזות גם
באופנים הנ"ל, ולהכי צעין הוכחשה בעדים, ודברי הב"ש נכונים
ובכוריים.

גם בבית משה סקפ"ח סי' דלענין דינא נראין דברי הב"ש, דכיון
דלא ידוע לנו דאמר שקר אין לחוש למשקרת או לצדמני
במיתה. וכ"כ בערוה"ש סעי' רל"ט דמציאר מהש"ס דדוקא
בכה"ג שמתאמת מוכחשת מפי עדים שוב אין יכולת להאמינה
על שום דבר, אבל כשאמר שלא בפניו גרשתי בעלי שאינה נאמנת
מדינא [על הגירושין] נאמנת לומר מת בעלי, וכ"כ בזמנינו
שבפניו ג"כ אינה נאמנת מטעם דנחצה תלפס, כשאמר מת
בעלי נאמנת, כיון שלא הוכחשה מעדים.

ובנותיות

מעיד על מיתתו חזקה שפיר כיון שאינה שוגחתו כלל, ואין
לומר שאינה נאמנת משום דחזין שהיא פרושה שנישאת בעבריינות
שלא נישאת לקול צ"ד שאלמורה, דזה איתא, דודאי לא חילקו חז"ל
והחירו ע"א בעדות נשים אפי' הפרושה זולת במקום שבה או
במקום שאומרת דדמני, ולכן צ"ד הגם שהיא פרושה מ"מ
אינה שוגחת לבעלה רק שסמכה על הקול שהיה גט.

אולם בובד טוב ס"ק קנ"ב הביא ממרה"ק שורש ע"ב דמשמע
מדבריו כדעת הב"ש, [שם לתרץ הא דלא אוקמה בגמרא
דקטטה היינו באמרה גרשתי שלא בפניו או בחוצה כחוצה, משום
דודאי אף כי נאמר דלא בפניו או בחוצה כחוצה אינה נאמנת,
לאו משום דחזינא בה שום ריעותא שמשקרת, דאע"כ כל האומרת
גרשה אינה שלא בפני בעלה או החוצה כחוצה באומרת
גרשתי מוכרח הוא שמשקרת, הלא הרבה אנשים מגרשים נשותיהם,
אלא שאינה נאמנת להוציא את עצמה מחזקה א"ל כיון דאיתחזק
אישורא, אם לא בדאיכא חזקה דרה"מ כו', ולכן אינו לא דמוקמין
לה באומרת גרשתי בפני פ' ופ' והכחישה דמוקמין לענין שגר
אף כי היתה חוצה כחוצה או שהיתה אומרת גרשתי בעלי שלא
בפניו מ"מ היה לנו להאמינה מטעם חזקה דאשה דוקא]. ועיי"ש
במהרי"ק מש"כ לתרץ הא דהוי ס"ד בגמרא לאוקמי דקטטה
היינו כשאמר גרשתי אינו לאו דמיימנה מדרה"מ.

ובאבן שמואל ס"ק תע"ד הביא מה שהקשה הגרע"א על הב"ש
דמ"ש מהוכחשה בעדים הא לכו' דדקדקת בגרשתי
משקרת ג"כ במת בעלי, וכי ליושב עפ"י דברי התוס' קט"ז צ'
ד"ה איכא, שהקשו על הא דקאמר בגמרא איכא צינייהו דארגיל
הוא קטטה דלמ"ד משום דמשקרת נאמנת, ואמאי לא משקרת
והלא היא משקרת שאמרה גרשתי בפני פו"פ ובכחישה, ותירצו
דזה לא היתה עושה שמשקרת לומר מת בעלי ואם יבא תלם מזה
ומה. וציפור דבריהם דבמת בעלי מלוי יותר שיתגלה שקרונה,
שיבא לביתה, אבל בגרשתי סברה אולי לא יתודע שקרונה
וכדאמרין בכתובות [כ"צ צ'] מיתה אינה יכולה מכהשתו גירושין
יכולה מכהשתו, הרי דבמת בעלי יראה יותר לשקר, ואף שמשקרת
בגרשתי, מ"מ במת בעלי י"ל דלא משקרת, וא"כ היכא דלא
הוכחשה בעדים דעל גרשתי גופא אינו מסופקים כגון שלא בפניו
או צו"כ, או באומרת מת בעלי נאמנת, ואף שביירושלמי מוקי
קטטה בחוצה כחוצה ומוכח דלא צעין הוכחשה בעדים, אך
מדלא מוקי בהכי בש"ס דילן מוכח דש"ס דילן אינו סובר כן,
דבלא"ה הרמב"ם לא פסק כביירושלמי, דהא פסק דבחוצה
כחוצה נאמנת, ולענין דינא לענין צו"כ בודאי טבל לפסוק
כהכ"ש, כיון דהסכימו כמה פוסקים דאף צו"כ אם נישאת ליה
באמרה לפניו גרשתי, איכא כי קאמר אח"כ מת בעלי מהני
לענין לכתחילה, גם בסי' נודע בשערים בחידושו ליבמות הסכים
להכ"ש בדברים נכונים, וגם נראה רחיה לזה דהא בדיון אומרת
גרשתי נמלאו כמה פוסקים [ראשונים] דצו"כ אינה נאמנת
כמ"ש הב"י בשם א"ח בשם הרמ"ה, וכן הוא במרדכי פ' עשרה
יוחסין בשם מהר"מ, ועל דין דהכא לא נמלא [מהראשונים]
מי שאמר דצו"כ ילוויר דין זה בלא עדים.

ובענין יצחק א"ה סי' א' באשה שאמרה מקודם נהגרשתי מבעלי
ולא האמינה כדון דצו"כ אינה נאמנת, וגם שאמרה
שלא בפניו, ואח"כ העיד ע"א שמת בעלה, הביא דעת הב"ש,
ושכן מוכח מהגמרא מדמיקי לה כשהחזקה שקרנית ע"י עדים
ולא מוקי לה באמרה גרשתי שלא בפניו או בחוצה כחוצה
או כשמסייע לה ע"א דכלל הני מעיזה ואינה נאמנת לומר
גרשתי, וכי ג"כ דאף דביירושלמי מוקי לה באמרה גרשתי וחוצה

אוצר

סי' שסג אות ג

הפוסקים

ומתחילה שלא בפניו שגרשה עיקר הטעם שאינה נאמנת משום דאמרין דלא בפניו יכולה להעזי ואם היה הצעל גופיה כאן לא היתה מעיזה, אבל כעת שאומרת מה צעלי דבזה שלא בפניו הוי כצפניו כמבואר בכתובות כ"ג ז' דמיחה אינה יכולה מנחשתו, ואמרין דלא חזינא לשקר אף שלא בפניו, א"כ אדרבה ממ"נ מהימנה.

וב"ב ביד משה על יצמות וצחמדת משה סי' קס"א לענין חוצתה כתובתה, דכיון דמה שלא האמינוה בשחצעה הכתובה הוא לא מפני שנחצר לנו דודאי משקרת, אלא משא גרודא הוא שמה מתוך חימוד ממון יכולה להעזי, אבל מ"מ יכול להיות שאמרה אמת, לכן עכשיו שאומרת מה ואינה חוצעת הכתובה יש לנו צירור שאמרה אמת משום חומרה שהחמרת עליה בסופה, ורק בהוכחה ע"י עדים ונחצר לנו שרצתה להפקיע עליה בשקר מצעלה שזכר חין לה צירור גם עתה שאומרת מה.

ובעונג יו"ט סי' קכ"ג כ' עוד טעם צאומרת גרשני שלא בפניו דלא מקרי קטעה ונאמנת א"כ"כ לומר מה צעלי, משום דדוקא אם גברה השנאה עד ששקרה בפניו ואמרה גרשני אז מקרי קטעה, אבל שלא בפניו לא הוי ראייה כולי האי דסניא ליה, דהא ודאי אף דמוקמין צדאו עדים והכחישוהו חין הטעם רק משום דכיון דאמרה שקר חיישין שמה חשק עכשיו דא"כ לא הוי חלי טעמא בקטעה רק במשקרת לחוד, א"ו עיקר הטעם דלא מהימנא משום הקטעה דסניא ליה, אלא דאין לא מחזיקין בקטעה ושנאה אלא אם גברה הקטעה עד שאמרה בפניו גרשני בשקר, וכן הרמז"ם שכי שהרי הוחזקה שקרנית ורואה להשמט ממנו עיקר כוונתו שרואה להשמט בטענת שקר, ואפי' לשמאל דס"ל בגיטין פ"ט דלא בפניו מעיזה ואם קבלה קידושין אינה זריכה גט כלל, וא"כ מחזקין לה למשקרת, מ"מ שלא בפניו לא הוי שנאה כולי האי, [ועי' לעיל בדברי מרש"ל שכי ג"כ טעם זה לדעת הרשב"א לענין אומרת גרשני שלא בפניו], והביא ראייה מכתובות ק"ז ז' דלא בפניו לא מקרי קטעה [הובאה ראייה זו לעיל בדברי הנח"ש].

ויש מהמקילין שדנו לאורך גיסא, דשחצעה כתובתה או שאמרה גרשני שלא בפניו, תהיה נאמנת אפי' כשהוכחה על הגירושין ע"י עדים. ביד משה על יצמות כתב דכתובתה כתובתה י"ל שאפילו הוכחה על הגירושין ע"י עדים ג"כ נאמנת א"כ"כ לומר מה צעלי, ד"ל דרך משום חימוד ממון אמרה נאגרשתי, ועדיין לא הוחזקה לשקר גם בלא חימוד ממון, ולכן עתה כשאומרת מה צעלי ואינה חוצעת הכתובה בודאי אומרת אמת מטעם חומר שהחמרת עליה וחזקה שלא תקלקל עליה, ואע"י נימא דלא יועיל לחסודים מינו או חזקה לסייעם.

ובאבני משפט סקס"ג נסתפק בזה אמרה תחילה גרשני צעלי שלא בפניו וא"כ הכחישוהו עדים אם נאמנת א"כ"כ לומר מה צעלי, דאפשר דכיון דלא בפניו הדין פשוט דאינה נאמנת על הגירושין, גם היא ידעה דאינה נאמנת ולא רצתה כלל להפקיע עליה רק להטעות נחבונה, וכי דהיה אפשר לכאורה לפשוט את זה מדברי ה"ש"ש שכי צאמרה גרשני בזה"ל אף דאינה נאמנת על הגירושין מ"מ נאמנת א"כ"כ לומר מה צעלי דהרי לא הוחזקה שקרנית, ולא קאמר רביתא יותר דאדרבה בזה"ל שאינה נאמנת, אף בהכחישוהו עדים תהיה נאמנת א"כ"כ לומר מה צעלי, ונאמר דכיון שהיתה יודעת שאינה נאמנת לא נחבונה להפקיע את עליה, ומשמע דלא מהני מה שלא היתה נאמנת, אך יש לחלק דבגרשתי בזה"ל לאו דין פשוט הוא ולא היתה יודעת הדין ולכן אמרין שרצתה להפקיע עליה, משא"כ בגרשני שלא בפניו, ואפשר עוד לומר דשם לא שייך דלמטה להטעות דהרי חין האשה מעיזה פניה

ובנתיבות לשבת סקמ"ז הביא ראייה דצאומרת גרשני שלא בפניו לא חשיב קטעה [וכן הביא ראייה זו בעונג יו"ט סי' קכ"ג], מהא דאמרין בכתובות ק"ז ז' בצרייתא גרשני צעלי מתפרנסת והולכת עד כדי כתובתה, ומוקי לה בגמרא כששמעה זו שמה, והקשה רש"י דא"כ טעול כתובתה ביחד, ומשני דה"ל אלא דעלה עובד הוא לגבי דידה שמה יצא צעלה לא חפסיד המזונות, וכי המהרש"א דלרש"י מיידי ששמעו זו שמה ע"י קול דאי צ"י עדים לא שייך לומר שמה יצא צעלה דלא חשדינן עדים גמורים למשקרים, וקול הא ודאי לא עדיף מע"א וכו"ל דהומ"ל ששמעו צע"א, ולעיל ק"ז ח' אמרין טעמא דנותנים לה מזונות צע"א, דכיון דאי צע"א מונסבא צע"א מחזי נמי יבצין לה, והשתא קשה בהביא שאמרה מקודם גרשני הא הוי ע"א בקטעה ולא מלי לאנסובי וא"ך יבצין לה מזוני, א"ו דבגרשני שלא בפניו לא מקרי קטעה מאחר שלא הוחזקה שקרנית כדעת מהר"ק וצ"ש, וסו"ס דכן נראה, דא"כ ה"ל למנקט נמי דהיכא דאסורה לצעלה כגון אשת כהן שנאנסה וכיוצא בו אינה נאמנת לומר מה צעלי, אע"כ משום דהוחזקה שקרנית.

ובצמח השדה חות מ"צ כ' דלגיטות הפוסקים דס"ס מהני אפי' צחוקת א"א, כשאמרה גרשני אף במקום שאינה נאמנת, נאמנת א"כ"כ לומר מה צעלי מכה ס"ס, דכשאמרה גרשני אע"כ שלא היתה נאמנת מ"מ ספיקא איכא עכ"פ שמה צאמרת נאגרשה, וא"כ"כ כשאמרה מה צעלי אע"כ דאיכא קטעה מ"מ עכ"פ ספק איכא שמה מה, והכא ספק אחד מתיר יותר מחבירו, דמחמת ספק הראשון שמה נאגרשה הרי היא אסורה לכהן, ומכה ספק מה מותרת גם לכהן.

גם בערך שי סע"י זה כ' דבלא הוכחה י"ל ס"ס הנ"ל, ועוד י"ל ספק שמה לא רצתה להנשא באיסור [כשאמרה גרשתי] רק להפקיע את עליה מצעלה, דחזקה דדייקא ומנסבא וחזקה דאינה מקלקלת את עליה ליטע עם צעלה השני כל ימיה כמ"ש הר"ש שבה נדרים, וביסוף עוד דאפי' להפוסקים דאין מחירים עגונה צ"ס, שאני הכא, דבשלמא בשאר ס"ס כמו דאין מולידים ממון צ"ס וצריב כן לא מהני להוציא מח"א כמ"ש החו"ד סי' ק"י וזית יעקב בכתובות דף כ"ג, משום דילפינן דבר דבר מממון דלריך דבר צרור, אבל כגון זו דיש גם חזקה שאינה מפקיעה עליה מתחת צעלה להיות באיסור כל ימיה, ומבואר בר"ה ומלחמות רפ"ב בכתובות דרובא וחזקה מועיל להוציא ממון, וא"כ ה"נ מועיל ס"ס [דהוי כרוב] וחזקה להוציא ממון או להוציא מח"א, ובכנה"ג [הג"י אות ל"ו] הביא מהרומ"י וראנ"ה ומהר"ע דלא מהני ס"ס בעגונה משום דהכל רק ספק אחד אם צעלה מה, וזה לא שייך כאן דכמה י"מ בין נאגרשה או מה, ועפ"י כ' לייטצ וס מה שהקשי הבית מאיר והגרע"א על ה"ש מסוגית הגמרא יעו"ש.

ובקו"ע למוהר"ל פיה"א סוס"ק ע"ד כ' לענין אומרת גרשני שלא בפניו או חוצעת כתובתה דודאי נאמנת לומר א"כ"כ מה צעלי מטעם אחר, דהא עיקר הטעם בחוצעת כתובתה דאינה נאמנת לומר שגרשה משום דאמרין דאומרת כן צביל חימוד ממון ולא צביל להפקיע עליה מצעלה וע"כ יכולה להעזי נגדו, אבל אם בזה שזכר א"כ"כ ואומרת מה צעלי ואינה מזכירה עוד הכתובה וצוה מגלית דעתה דרך צהיתר נישואין רואה, א"כ ממילא גם על ראשית דבורה שגרשה נאמנת צאמרת*, דהא אי הוי ידעינן אז דכונתה לא לחימוד ממון רק להפקיע עליה מצעלה הרי הוי מחמינים לה גם מעיקרה, וכמו כן צאמרה

אוצר

סי"ק שסג ארת ג-ה

הפוסקים

הביא סוגית הגמרא הנ"ל ומסיים בה ועדין לחומרא. וכי צ"י
לנראה שכן היא דעת הר"ף שהשמיט מחלוקת זו, ומשמע דכל
גוגל דאיכא קטטה לא מהימנא, וכ"כ הטור דל"ש התחילה היא
הקטטה או התחיל הוא אינה נאמנת, וכ"כ ר"י.

ובש"ג בשם רי"א כ' וז"ל: הרגיל הוא הקטטה הוא שהוא
גרם לה שחזור אחר הגירושין הללו, וצ"ח ואמרה מת
בעלי, אם יש לחלות טעות בדבריה אינה נאמנת, מושגין שמה
הניחתו נטוי למות ובסודרה שמת ולא מת, ומפני הקטטה
שצויהם לא המתירה לראות עקרו של דבר.

והרמב"ם צ"י"ג מה"ג הל' א' כתב וז"ל: האשה שאמרה לצעלה
גירשתי צפני פ"פ וצ"ח אותם העדים והכחישוה,

ואח"כ הלכה היא וצעלה ושלום צעולה וצ"ח ואמרה מת בעלי,
אינה נאמנת, שזו הוחזקה שקרנית ורואה להשמיט מתחת צעלה.

והביא בשו"ת הר"א מזרחי סי' כ' [הוצא צ"מ] שהקשו על
הרמב"ם דא"כ ה"ח ואמר אינה נאמנת "שזו הוחזקה שקרנית",

ולא חילק בין ארגילה היא לארגיל הוא, והא לענין ארגיל הוא
היו רב שימי לחומרא ור' חנינא לקולא, וכי לתרץ דהרמב"ם

מפרש ה"ח דאיכא צניייהו דארגיל הוא לקטטה היפך מה
שפירשו החוס', שהוא סובר דלמ"ד משום דמשקרה כיון ששקרה

ואמרה נגרשתי ממני צפני פ"פ וצ"ח אותם העדים והכחישוה
וגילתה דעתה דזה שהיא שונאתו ורואה להשמיט ממנו, השתא

נמי יש לחוש בה דלמא משקרה ואמרה שמת צעלה כדי להשגח
לאחר ותאסר על צעלה כשיצא, שזו היא סביב שהשמיט ממנו, וא"כ

אין הפרש בזה בין ארגיל הוא לקטטה ובין ארגילה היא, אבל
למ"ד משום דאמרה צדדמי שסובר שא"פ ששקרה ואמרה שנתגרשה

ממנו והכחישוה דבזה גילתה דעתה שהיא שונאה אותו ורואה
להשמיט ממנו, מ"מ אין לחוש בה דלמא משקרה לומר שמת צעלה

להשגח לאחר, והוא מעט חומר שבסופה, ולא חיישין אלא
דלמא אמרה צדדמי שמרוב שנאתה זו לא שמה לב בה הסכנה

לראות שמה לא מת, א"כ ה"מ היכא דארגילה אינה לקטטה שהיא
שונאה אותו שגאה עובתה, אבל היכא דארגיל הוא לקטטה דאבתי

מרחמא ליה ואינה שונאתו כ"כ ליכא למחשש בה לצדדמי, ולפי
פירוש זה היו רב חנינא לחומרא ורב שימי לקולא, ומשום פסק

רב חנינא ולא רב שימי, גם לא חילק בין ארגיל אינה לקטטה
ובין ארגילה אינה משום דלפי פירוש זה למ"ד דמשקרה א"פ ארגיל

אינה לקטטה נמי משקרה.

ובלח"מ שם הקשה על פירוש הר"א, דא"פ נאמר דהרמב"ם
מפרש היפך מדברי החוס', מ"מ קשה דא"כ נאמר

דלמ"ד דהטעם משום דמשקרה, משקרה מחמת השגחה גם בארגיל
הוא, ולמ"ד משום צדדמי לא אמרה צדדמי, הא כיון דא"כ

שנאה אבתי לשקר למ"ד משום דמשקרה, כ"ש דאבתי למ"ד צדדמי
לומר צדדמי, לכן כי ק"ח דרך אחר, דהרמב"ם מפרש למ"ד

משום דמשקרה לא כפרש"י שפירש דמרוצ שנאה מחכונת לאסור
עלמה עליו, אלא כיון דראינו שזו אמרה שקר צמה שאמרה

לצעלה גירשתי צפני פ"פ חיישין שתאמר ג"כ שקר אחר וכמו
שהקשו שם החוס' וא"ל ואמאי לא תשקר והלא היא משקרת

שאמרה גירשתי, ורב שימי דר א"ש סבר דא"פ לא אמרה שקר
צענין גירושין, לא תאמר שקר צענין המיתה, שמה למחר יצא

צעלה ותאלץ מה ומה וכמ"ש שם החוס', והשתא היכא דארגיל
הוא קטטה דאית לה שנאה פורחא, למ"ד משום דמשקרה דלא

טעמא משום שנאה, אלא משום דכיון דאמרה שקר פעם אחת
תאמר בפעם אחרת, ה"ל בזה, ולמ"ד צדדמי דטעמא משום
שנאה, ולא חייש למא שאמרה שקר קודם, הכא דהוי שנאה פורחא
לא תאמר צדדמי ונאמנת, וזהו ש"י הרמב"ם שזו הוחזקה שקרנית,

משמע

פניה צפני צעלה, ואין סברא לומר דבזה"ל כיון דאינה משקרת
עלמה מעיזה, ובפרט דנראה דא"כ אין זה רק חומרא וא"ס
נישאת ל"ח, וא"כ ודאי אין האשה מעיזה, אבל שלא צפניו אפשר
דרק להשמות נחכונה, אלא שסוב פקפק גם בעיקר דין הכ"ש
[הו"ד לעיל ריש אות זה].

ובעונג יו"ט סימן קכ"ג אחרי שצייר דלמא צפניו לא מקרי קטטה,
משום דדוקא אם גברה השגחה עד שצפניו שקרה ואמרה

גרשתי או מקרי קטטה, אבל שלא צפניו לא הוי ראייה כולי האי
דסינא ליה, כי דא"פ צ"ח עדים והכחישוה נמי לא מקרי קטטה

כל שלא אמרה צפניו, ומשום שהוחזקה שקרנית צגירושין לא
הוחזקה במיתה.

ובמרה"צ סי"ק קע"א אחר שהוכיח מהרש"א דלא חשיב קטטה
אלא כשהגיעה הקטטה לשיעור זה שהעזה צפניו לומר

שגירשה ועברה אחזקה דה"מ, כי ג"כ דלפ"ז מוכח דלמא
צפניו לא חשיב קטטה א"פ הוחזקה שקרנית ע"י עדים, וכן

משמע לכאורה מפשט לשון הש"ס דמוקי באומרת גרשתי
והוכחשה בעדים, דלשון גרשתי משמע צפניו ולא קאמר רבותא

טפי דכשהוכחשה בעדים א"פ שלא צפניו נמי חשיב קטטה,
א"י לעולם צענין צפניו, אלא שממחר"ק [שורש צ"ב] הביא,

דנראה מדבריו דכל שהוחזקה שקרנית א"פ שלא צפניו חשיב קטטה
וכי"ס צ"ע.

ובלבד שסעיף זה מובאר להדיא דא"כ באמרה שלא צפניו גרשתי
והכחישוה עדים חשיב קטטה, ש"י וז"ל: כולל יודעים

ש"ס קטטה צינו לצינה כגון שצ"ח ואמרה צעלי גרשתי צפני פ"פ
וצ"ח אותם העדים והכחישוה, א"פ אמרה כן צפניו גרשתי צפני

פ"פ, כיון שהעדים מכחישוה אותם הר"ז סימן קטטה, ומעזה
ומעזה ואינה נאמנת. [וכן לפי מה שהוצא צ"ח הקודם מכמה

אחרונים הטעם דנאמנת בחוצעת בחוצתה או באומרת גרשתי
שלא צפניו, משום דאין הכרח שמשקרה, וי"ל דקוטטה קאמרה,

לפ"ז בהוכחשה ע"י עדים י"ל דאינה נאמנת].

ד. ובשהודתה בעצמה ששקרה על הגירושין. צבית משא
סי"ק פ"ח כתב דבאומרת גרשתי צפניו דמדינא

דגמרא לולא חזרתה היתה נאמנת, ודאי שוב נאמנת לומר מת
בעלי, דאין לחוש כיון דשקרה לומר גרשתי חשקרה ג"כ על המיתה,

דאדרבה הרי אנו רואים דא"כ שנתחילה רתה להפקיע עלמה
מצעלה בשקר, מ"מ א"כ הודתה מעצמה ולא רתה לפגוע

באיסור א"א, אבל בזה"ל, או שלא צפניו כשהודית דבשקר אמרה
גרשתי, אינה נאמנת לומר מת בעלי, מאחר דידעין דשקר אמרה,

ולא שייך לומר דהא חזינן דהודית מעצמה ולא רתה לפגוע
באיסור א"א, דלכך הודית משום דאינה נאמנת. וע"י צ"ח קרבן

על הירושלמי יצמות פט"ו ה"א. [אמנם להסבירים צ"ח הקודם
דכל שלא צפניו עדיין לא הוחזקה שקרנית א"פ כשהוכחשה

בעדים, נראה דה"ל וכ"ש כשהודתה מעצמה].

ה. ובדארגיל הוא הקטטה עד שאמרה גרשתי, והוכחשה.
עב"ט סי"ק ק"מ דאין חילוק בין ארגיל הוא

הקטטה או ארגילה היא. וע"י צ"ש סי"ק קמ"ב. ומקור הדין הוא
מהגמרא קט"ז א', דאחר דמסיק ה"ח דקטטה היינו באומרת

גירשתי צפני פ"פ ושאילנא ואמרי להד"ס, קאמר מ"ט דקטטה,
רב חנינא אמר משום דמשקרה, רב שימי דר א"ש אמר משום

דאמרה צדדמי, מלי צניייהו איכא צניייהו דארגיל הוא קטטה,
וכתבו החוס' פ"י למ"ד משום דמשקרה היתה יראה כ"כ לשקר

כיון דרממא ליה, ולמ"ד דאמרה צדדמי כיון דיש קטטה צדדמי
מועט אמרה צדדמי, וכי הרש"א וכו' דלא איפסקא הלכה

בגמרא כמאן, נקטין לחומרא ולעולם לא מהימנא. גם הר"ש

אוצר

ס"ק ששג אות ה—ו

הפוסקים

[הג"ע משנת תס"ה] האריך להוכיח מסוגיות הגמרא ופרש"י, ושכן היה דעת הרא"ש והטור ורי"ו, דהא דאמרין בגמרא דקטעה היינו כגון שאמרה גרשתי בפני פו"פ והכחישוהו, אין הכוונה דוקא בכה"ג. הוא דהוי קטעה ולא צענין אחר, אלא דוגמא הוא דקאמר דצענין שחגיגה הקטעה עד שיעור דאמדין דעתה שהיה חפלה להשטמ ממנו, ואח"כ דכחיו קטעה שחגיגה, שהגיע השיעור עד שגאמור דה כל חפלה להשטמ ממנו, דינא הכי, והא דלא אשכחן בגמרא אופן קטעה אלא בשאמרה גרשתי בפני פו"פ והכחישוהו, משום דכולה בוגיא אולא דלא ידעינן שהיתה ביניהם קטעה אלא מטעם הגירושין שהיה טוענת, וצדק נוחא טובא מאי דאמרין בגמרא דהא הכי מ"ט דקטעה ר"ח אמר משום דמשקרא רב שימי בר אשי אמר משום דאמרה בדדמי ואיכא ציניוהו דארגיל הוא קטעה, דלכאורה קשיא טובא דכיון דמוקמינן לקטעה בדאמרה גרשתי ונמלאת שקרנית איך אפשר לרב שימי למימר דטעמא משום דאמרה בדדמי ולא משום דמשקרא, דמאחר דחזין דהוחזקה שקרנית בגירושין למה לא נוחש דמשקרא גם לענין מיתה, וגם על ר"ח קשה דהא ודאי כי ארגיל הוא קטעה היינו דמחמת הקטעה דארגיל הוא אמרה היא גרשתי ונמלאת שקרנית דהא גוגא דקטעה חד הוא, וכיון שכן למה לא נוחש למשקרא כיון דכבר הוחזקה שקרנית, [וכמו שהקשו באמת בתוס' שם ד"ה איכא ציניוהו], אולם לפי מה שזכרנו לדעת רבותא דלעיל דכי מוקמינן בדאמרה גרשתי הוא לומר דכל כה"ג דיינינן להו בקטעה, אצל כי חזין אן צדו קטעה בדידא בכל גוגא לא מהימנא, אין כאן קושיא כלל, דכי צעי מ"ט דקטעה לאו אדסמך ליה קאי דהיינו בדאמרה גרשתי והוכחשה, דכל כי האי צדור הוא דטעמא משום דמשקרא, אלא אגופה דמתני' קאי דקתני קטעה צינו לצינה אינה נאמנת, ולפי פשטות הדבר היינו דחזין צדו קטעה בדידא, וע"ז הוא דקצעי מ"ט דקטעה, ואיפלגו צד ר"ח ורב שימי, אלא שמדברי בתוס' שם ד"ה איכא ציניוהו שהקשו קושיא זו והולכנו לדחוק בדירורה, מתבאר דבתוס' תופסים דכי מוקמינן לקטעה בדאמרה גרשתי ונמלאת שקרנית הוא לומר דדוקא בכה"ג מתפרשה קטעה דמתני', וכל דלא הוי צענין זה נאמנת לומר מת צעלי, וכן היה שיטת הרמב"ם רפ"ג מה"ג ב', והעולה בדידא כי צעיקר דין זה של קטעה ראוי להחמיר בכל מין קטעה שלא להאמין לא לאשה ולא לעד, וכמו שראיתי להשער אפרים סי' ק"ג [ה"ד לעיל ס"ק ש"ס].

אולם צ"ח ה' [הג"ע משנת תס"ט] שם בסא"ר כי הכל להיפך, דכל הפוסקים פה אחד [ובכללם מנה גם את הרא"ש והטור ורי"ו] תפסו צמושלם דלא חשיב קטעה אלא בהוחזקה שקרנית דוקא, ולא נמנא מי שיחלוק צד זה וזאת המז"ה [המובא ברמ"א, שכי דהמיר בעלה הוי בקטעה], שהוא יחיד בסדרתו זו, ואחרי שכי דמ"מ בהמיר יש להחמיר באשה עצמה משום שהרמ"א ומבריק"ש חששו לדבריו, מסיק דאפי' המז"ה לא אמרה אלא בהמרה ועיגון דוקא. שהוא דבר המציא לאשה שתנאכחו בתכלית, וכל חפלה להשטמ ממנו בכל מה שחובל, אצל שאר מיני קטעות הגם שחיה היותר גדולה אינה צדו זה, דאלת"ה לא הנתת צד לאברהם אבינו שחבא נאמנת לומר מת צעלי, דלא יצטר מהיות קטעה צין איש לאשחו בכל משך הימים שהם נשואים זה עם זה, ובדידא מה שמתבאר מדברי השער אפרים סי' ק"ג דלדעת המז"ה לאו דוקא המרה ועיגון אלא ה"ה כל מין קטעה שיהיה צינו לצינה דינא הכי, וכי דצרים אלו לא נחנו להאמרה.

ובסי' ז' שם [הג"ע משנת תע"ב] אינה שוב דעאו ואחרי שהאריך בציאור שיטות הראשונים, מסיק לענין דינא דאם לא הוחזקה שקרנית אלא שהיתה הקטעה ביניהם עד שהדעת נותנת שהיה חפלה

משמע דטעמא לאו משום שנהא אלא משום דאמרה שקר פטס אחרת. ועי"ש שהעמים פירושו זה גם בדברי המ"מ.

ומחריב"ל הוצא בכ"מ שם, כי לפי המ"מ דלעת הרמב"ם צפירוש הסוגיא כדעת התוס', ור"ח ורב שימי פליגי בחרתו, היכא דארגיל איברו קטעה ר"ח לקולה ורב שימי לחומרה, ויכא דאמרה מת וקצרתיו ר"ח לחומרה ורב שימי לקולה, והרמב"ם פסק בחרווייכו לחומרה, ומש"ה סתם הדברים וכתב בסתמא דאם היתה קטעה צינו לצינה דאינה נאמנת ולא חילק צין היכא דארגיל איברו להיכא דארגיל איברו קטעה, וכתב גמי טעמא דאינה נאמנת מפני שזו הוחזקה שקרנית, כדי ללמדנו דאפילו שחאמר מת וקצרתיו אינה נאמנת. [ועי' עוד להלן ס"ק ש"ס] אות צ' לענין ארגיל הוא הקטעה ואמרה קצרתיו.

ובחזון איש סי' נ"ג אות א' כתב לתרץ דעת הרמב"ם וכן דעת הר"י"ק שהשמיטו דין ארגיל איברו קטעה, משום דמפרשי הא דאמר בגמרא איכא ציניוהו דארגיל הוא היינו בלא חמירת גרשתי [ודלא כהתוס' והרי"א ז"ל], וה"פ לר"ח דאמר משום דמשקרא היינו דוקא דאמרה גרשתי והוחזקה כבר לחתור תחבולות שקר ללא מתחת בעלה, אצל שאר קטעה לא מצעי דכשהיה החקועטה דלאו כלום הוא, דדרכה להחפיים כדאמר בגמרא כלבו אמרי הכי, אלא אפילו כשארגיל הוא קטעה דאין דרכו להחפיים מ"מ לא מקרי קטעה לענין לחשוד לה למשקרא, אצל לר"ש צד אשי דאמר טעמא משום דאמרה בדדמי, בארגיל הוא קטעה [אפילו לא אמרה גרשתי] חיישין דאמרה בדדמי, ופסקו הר"י"ק והרמב"ם כר"ח לקולה משום דאין קטעה אלא באומרת גרשתי, משום דשמואל כותיה קאי, והלכך השמיטו דין ארגיל הוא קטעה, דלדעתם לא נזכר בגמרא לחלק צדו ששקרה לומר גרשתי, צין התחילה היא הקטעה להתחיל הוא.

עניני קטעה שרדנו בהם הפוסקים לענין נאמנות האשה ועד אחד, אף שלא אמרה גרשתי

ו. כשידענו שהיו קטעות ומריבות ביניהם. צדדי כהונה סי' ז' כי צידונו שהיו תמיד קטעות ומריבות ביניהם ואמר שירחיק נדוד וישראליה עגובה, דצד פשוט שאין לחוש לע"א בקטעה, דשאי קטעה דש"ס שאמרה גרשתי ונמלאת שקרנית, וחזין שרחה להשטמ ממנו בשקר, לכן חיישין גם עתה שמה שזכר את העד, משא"כ בקטעה צעלמא לא חשדינן לה על חומר איבור א"ל, ואף לדעת המז"ה והרמ"א דמומר מיהצב קטעה, היינו רק לענין נאמנות דידה דודאי סניא ליה ואמרה בדדמי, אצל למשקרה גם לדידהו ל"ה, וא"כ ע"א נאמן לכו"ע. ובבית יצחק סי' ע' כתב דאף שצ"ד לא היה מיתדר ליה עם זוגתו, מ"מ יפה כי כ"ת [הרב השואל] דצין א"ס נאמר דארגיל הוא קטעה או האשה ארגלה קטעה, צעי דוקא שחוזק האשה לשקרנית ע"י חמירת גרשתי והוכחשה, משא"כ בלא הוחזקה, ואף להמחמירים במומר אף בלא אמרה גרשתי, שאני התם דאינה ראויה לדור עם מומר ולא שייך העטם שהאמינוה חז"ל מתוך חומר שצופה משום שצלא"ה אסורה לי, משא"כ צ"ד שהיה מותרת לצעלה צעי דוקא שחוזק שקרנית, גם לירק צד דעת הסוברים דאם העד אומר קצרתיו מותרת אף בקטעה.

ובאבני צדק (להרמ"מ פאנעט) סו"ס סי' כתב צידונו דאין לחשוב לקטעה מלד מה שהכח אותה כמה פעמים, דהלא נודע שמה אנשים פשוטים עושים כן.

ז. וכשהגיעה הקטטה למצב כזה עד שלפי אומדן הדעת היא רוצה להשטמ ממנו. צסא"ר השוכח ג'

אוצר

ס"ק שסג אות ז-ח

הפוסקים

ולא הוא, שהרי הניח משכנות שיגרשנה, ומצוה גמרה שחזרת גירושין לא מיתבז קטטה לכל הנשים אומרות גרשני. ובבית שלמה (להר"ש מסקאלא) סי' מ' ד"ז מור ג' כי צידונו דהא פשיטא דאף שהיה קלוקל צין בצעל לאשחו מחמת שלא היה לו צמה לפרנסה, וכמה פעמים הזמירה אותו לדין לפרנסה או ליתן לה גט, ולא הוי ע"א בקטטה, דאפי' אמרה גרשני לא הוי קטטה, וזה פשוט.

ובאבני צדק (להרמ"מ פאנעט) סי' ס"ו כי צידונו דאזי משום שצאה עמו אל הרב להתגרש זה מפורש בגמרא באמרה גרשני ולא הוי קטטה, וביאור הדבר, דהא דבקטטה אינה נאמרת הוא משום דהך קטטה דגמרא היינו שנתה בלב כ"כ עד שהשגחה מקלקלת השורה ואינה חוששת לקלקולא מה שאינו בטבע, ולכן גם צוממ ס"ל להפוסקים דהוי בקטטה דגמרא, דגדולה שגחה הדת, והוי שגחה גדולה בלב, אבל צענונים אחרים כה"ג ד"ד מ"ל שהשגחה בלבה כ"כ שלא תחוש לקלקולא כלל, ולכן אין לך רק מה שאמרו חכמים.

ובסי' מ"ט כתב דאין מקום להחמיר צ"ד מחמת שהיתה מכרת אחר גט וגם שהיה מעורף ולתחשבה בקטטה צינו לצינה דע"א אינו נאמן, דכבר מצוה צספרי השו"ת שמכרת אחר גט לא חשיב בקטטה, ולמשקרת ודאי דאין לחוש דמטולס לא נתפסה בשקר, ומכ"ע דמכרת אחר גט אין לנו לומר שרואה לאסור א"ע עליו, ואין לומר דמחמת שהיה מעורף ויהיה איזה חשש ומיתבז בקטטה, דאין לנו להוסיף מדעתנו.

ובמרה"צ ס"ק קע"ג אחר שביאר דעת הרמ"א צמה שפסק דמומר הוי בקטטה משום דלא צעין דכוחזקה שקרנית רק שגלחה דעתה דלרונה להשמע ממנו, כי דעפ"ז היה נראה דגם המז"ה והרמ"א לא החמירו אלא צמומר מטעמה דאמרן, אבל זולת זה לא משכחת קטט אחרונה כי אם באמרה גרשתי דמריבה בחוס' ד"ה א"ב, אבל צמורת אפי' היתה מכרת אחר גט ובקשה מכמה צ"ח לפתוחו שיתן לה גט אפי' לא חשיב קטטה, דחלין שחזרה ונתפייסה, והכי מוכח צש"ס דפריך אהא דאמרה גרשני כולכו אמרי הכי ופרש"י צשעת כעסן, ורוננו צזה ליישב לשון כולכו, אבל משמע ודאי דבכל ענין שאמרה גרשני דהיינו אפי' שראינו שמכרת אחר הגט חלין שהיה אז עינן ריתחא ואח"כ חזרה ונתפייסה, ואין מחזיקין אותה בקטטה לעולם, מדלא מוקי הש"ס לקטטה דמתניתין צכה"ג, אולם לעיל בעי' צי אות י' הוכחנו דמש"כ הש"ע שם צשם י"א והם החוס' והר"ש דאם היה קטטה צינו לצינה ואמרה גרשתי צפניו אינה נאמנת, ע"כ איירי צשאר קטטה ולא בקטטה דגירושין, דהא קטטה דגירושין לא משכח"ל אלא דאמרה כבר גרשתי והוחזקה שקרנית, ואטו לריבא למומר צהא דלא מהימנא כשאמרה אחר זמן גרשתי מטעם חזקה דאינה מעיזה, דהרי חזין שהעיה פניה כבר וגם הוחזקה כפרנית ולמה היצרכו החוס' והר"ש לראיה לזה, וגם השו"ע לא היה לו להביא צשם י"א מה שא"א שחלוק ע"ז אדם צעולם, א"י דצשאר קטטה מיירי, ומדבציאו החוס' והר"ש ראייה לשם מכאן צמת צעלי דאינה נאמנת בקטטה, משמע דה"ה צכאן נמי דינא הכי דהיישין דמשקרה אפי' צשאר קטטה כ"י, מיהו יש לדחות ראיה זו צתרי אנפי, או דהחוס' והר"ש איירי נמי בקטטה דגירושין, וכגון שאמרה שלא צפניו שגרשה והוחזקה שקרנית, או שאמרה מת צעלי ואח"כ צא בצעל דס"ד למומר דמ"מ אינה מעיזה עתה צפניו לומר שגרשה דהא לא הוחזקה לשקר צפניו, קמ"ל כיון דהוחזקה שקרנית חשיב קטטה ומעיה, או שיש לחלק צין גירושין לעדות מיתה, דגירושין כעסם משום העזה לחוד, וכל שיש איזה קטט היא מעיזה דאמרין צגדריס ל"א זמנין דחקין לה מן בצעל ומעיה

חפלה להשמע ממנו, אז אם הרגילה היא גם העד אינו נאמן אפי' אמר קצרתיו ואם הרגיל הוא דינם כמלחמה צין צאשה צין צע"א [ובאשה אינה נאמנת אפי' בקצרתיו, וע"א נאמן בקצרתיו דוקא]. ועיין ציד אהרן ח"א הגה"ע אות חקע"ד שעתד על סתירה תשובותיו צזה, והניח צל"ע.

ובצמח צדק (בהדש) פסקי דינים צחידושים על יצמות הביא דברי הסא"ר צסי' ז' ה"ל לענין ע"א והסכ"ס עמו, וכי דצשאר קטטה שלא הוחזקה שקרנית [אלא שהגיעה עד שהדעת נותנה שהיה חפלה להשמע ממנו], אם הרגילה היא אין העד נאמן אפי' אמר קצרתיו, ואם הרגיל הוא נאמן כשאומר קצרתיו, ה"ל לא"ה אינו נאמן. ועי' עוד באותיות שאח"ז.

ח. ובשבקשו להתגרש. טעמ"ע ס"ק קל"ה מה שהביא מהגמ' דאם נתקטטה עם צעלה ואומרת לו גרשני אין זה קטטה, דכולהו אומרות כן צשעת כעסן.

ובירושלמי צשמעתין פט"ו ה"א גרסינן: אי זו היא קטטה, רבי צא צשם רב חייב צר אפי' לא קדשתי ולא גרשתי ולא הייתי אשתך מימי אין זה קטטה, קידשתי וגירשתי אלא שלא נתת לי כתובתי הרי זה קטטה, אמרה רבי צא קומי ר' חייב צר אצא, א"ל לא צני, אלא אפי' היא תוצעת צודאי להתגרש (פי' לא רק כשאמרה גרשתי אלא אפי' תוצעת ממנו שיגרשנה כה"ז קטטה, שגראה ממנה שרואה להפער ממנו ומשקרת. קה"ע וכן פי' צפ"מ) וכי צמרה"פ דגמרא דלין לא ס"ל כר"ה צר אצא, דהא קאמר דאומרת גרשני כולכו נשי אמרי הכי.

ובשדה יצחק סי' נ"ח כתב דנראה כונת הירושלמי צמה שאמר אפי' תוצעת צודאי להתגרש, היינו שחצעה אותו צצ"ד, וכגון שאמרה שהוא מן אלו שכופין לגרש שאין לו צבורת אנשים או נכסה וכדומה, וציתיים הלך בצעל למדח"י ועכשוו אומרת מת, זה הוי קטטה, ועפ"ז כי דגם צידונו שצצה והניחה עגונה ותצעה צערכלות והחירות להנשא, היה אפשר לומר דהוי קטטה, אמנם נראה דאפי' נאמר דכונת הירושלמי היא כמ"ש, מ"מ זה דוקא צתצעתו צפניו, אבל שלא צפניו לא, וצזה מובן מה דמקשה צגמרא ולהימנא באמרה לו גרשתי מדרה"מ, ומשני באמרה גרשתי צפני פלוגי ופלוגי ואמרו להד"ס, ולא מוקי באמרה גרשתי שלא צפניו דאז אינה נאמנת מדרה"מ, א"י דצכה"ג לא מקרי קטטה, או משום דלא הוי צפניו, או משום דדוקא דהוחזקה למשקרת אז הוי קטטה, וא"כ צצ"ד דתרווייהו ליתנייהו שלא תצעתו להתגרש צפניו רק צערכלות שלא צפניו, וגם לא הוחזקה למשקרת לא מקרי קטטה כלל, וצפרט דלא מוצא צשום מקום צפוסקים ראשונים ואחרונים דצכה"ג הוי קטטה, לכן אין מגצין חומרות צעגונה.

ובנובי"ק סי' מ"ו כתב דמה שחשש הרב השואל דכיון שהיתה קטטה ציניהם וכבר עמדו לפני רב ונתפשרו לגירושין ה"ל ע"א בקטטה, הנה כל זה היה אצלי חורה חדשה, ואין דעתי נוחה צזה להמליץ ספרות חדשות אשר לא שערס הש"ס והפוסקים, דגמרא לא מצינו כי אם באומרת גרשתי, ואפי' למאן דמחמיר בארגיל הוא קטטה מ"מ היינו כשצצסוף אמרה גרשתי והוחזקה שקרנית, ואם כי הרמ"א פסק דגם צמומר מיתבז קטטה, שאני מומר דלמה פוסקים צצר אסורה צו כחייצי כריתות ממש, ועכ"פ אי אפשר לה לדור עם מומר, וגם חשיד להכשילה צכמה איסורים, ולפי שא"א לדור עמו ודאי שצז מסני סניא ליה, אבל להוסיף ולומר כן צכל סכסוך צין איש לאשחו לא הכוח צה לאצרהם אצינו שחיה נחצבת שלום צינו לצינה, וגם מה קטט יש בלן דמה שנתפשרו לגירושין לפי הנראה היה צקשה בגירושין

הפוסקים

ס"ק שסג אות ח-ט

אוצר

העד לדבר, עפ"י דעת הרא"מ המוצא בח"מ ס"ק ל"ה, וגם לא ידענו הקטטה אלא מפי העד שאמר כן מפי המה א"כ נאמן העד במנו.

ובחוט השולש (להג"ה מנהיג) בחש"י הר"ר אליעזר ילחק ס"י ז' כתב דאף דנ"ד שלח לה בעלה גט פטורין פעם אחת מ"מ לא היו קטטה, לדעת הרמב"ם דאף בארגיל הוא חיישין שמה שכתרו, אין ספק שזכו דוקא היכא דהוחזקו שקרנית פעם אחת, וא"כ נ"ד שלא הוחזקו שקרנית ודאי נאמן העד, ואף אם נצא לחוש לדעת המ"ה שאף היכא דלא הוחזקו שקרנית מקרי קטטה, ע"כ הטעם הוא משום דלא דייקא ורואה להפטר ממנו איך שהוא וכיון דאיפשטו צע"י צ"ל במלחמה וע"י ציבמה נאמן אף היכא דלא דייקא, א"כ גם בקטטה ל"ל נאמן ע"י ורק הוא עצמה אינה נאמנת, וצאמח לא הוזכר בהגהת אלפסי כלל בדיון ע"י, רק בעדות של האשה עצמה, וזכרנו היכא דארגיל הוא קטטה דלפרש"י אין החשש רק משום דאמרה צדדמי וצ"ל ודאי לא שייך זאת דאע"פ משום שהיא שונאתו יאמר העד צדדמי, ואף אם נחוש לומר דגם לדעת הגהת אלפס היו הטעם שמה שכתרו וחיישין לזה אף היכא דלא הוחזקו שקרנית, אכתי י"ל דהיינו רק בארגיל הוא א"כ בארגיל הוא שכי' רש"י דהחשש הוא משום צדדמי ודאי ל"ה צ"ל, וגם אם נחוש עפ"י דאף בארגיל הוא חיישין שמה שכתרו, היינו דוקא התם שהמיר דחו שבעדו שלא חבה אשחו בשום חופן, דכיון שהמיר ודאי לא יראה לדור עם ישראלית, אכל נ"ד ששלה לה ג"פ ולא רצתה לקבל, הרי חזין דהיא אוהבתו ואינה רוצה להפריד ממנו ודאי דאין לחוש שמה שכתרו, וזכרנו בגמס"ל שכי' הנוצרי דבמסל"ת לא חיישין לשמה שכתרו [ע"י להלן ס"ק שס"ה אות ח'].

ובשו"ת מהר"ש (ענגל) ח"ד ס"י פ"ד כ' דאף דנ"ד צרח בעלה ממנה א"כ לכאורה יש צוה חשש ע"י דקטטה, אך צאמח זה אינו, דדוקא בהמיר והניחה עגונה אז יש שיטות המחמירים משום דאז יש סכנה דסניא לה, אכל צלח המיר אף שצרח אפ"ה שייך סכנה דייקא, ולשיטת הט"ז אף בהמיר ל"ה בעד המעיד, והסכים על ידו צידדון זה צשו"ת מהרש"ם ח"א ס"י ק"ל ובתנן ומכה הקטט כבר ציאר הגאון מראדמישלא [הוא המהר"ש] דאף שצרח כיון שלא המיר ליכא חשש.

ובחת"ם ח"א סימן ע' כתב ג"כ צידדון שהבעל הרחיק נדוד מאשחו זמן מה דאין צוה חשש קטטה, דהא צש"ס לא קאמר אלא באשה שהוחזקה כפרנית בגירושין, אלא שכתב מו"ה אהרן מייזן בחש"י שז יעקב ס"י י' היה סובר דאי אמרין ארגיל הוא קטטה אינה נאמנת לא צעין שחאמר גרשחני, והגאון בעל שז יעקב שם העמידו על האמת כי שגגה היא זו, ומייתי ליה דברי מהרש"ל שפי' להדיא דגם אי ארגיל הוא קטטה מיירי שהיה מרגיל עמה קטטה כ"כ עד שמחמת נרותיה למדה לשוזה דבר שקר לומר גרשחני, אכל זולת זה לא יעלה על הדעת לחוש מאי דלא חיישי חז"ל, והמז"ה דס"ל דמומר שעגן את אשחו חשיב קטטה, משום דמפרש דהא דקאמר צש"ס הא דאמרה גרשחני ואשחכה שקרא, לא דילפינן מהך שקר להכח כלל, אלא הש"ס צעי כמה שיעור קטטה שניחוש לצדדמי, ומסיק כך הוא שיעור הקטטה שחצי לומר בשקר גרשחני וכל כיוצא בזה, וס"ל למז"ה דמעגן מחמת המרת דת' הוי יותר מכיוצא בזה, צאופן שעכ"פ כאן צידדון שלפנינו אין מקום לחשש קטטה.

ובעמודי אור ס"י פ"ז כ' על דברי הרב השולח שראה להחשיב הניחה עגונה לצד לקטטה, וראה לפרש דברי הרמ"א צמ"ש או שהמיר והניחה עגונה דכונתו או אף, דזכו דבר חדש לדון

ומעשה, אלא דבסתם לא חיישין, אכל צדדזין דא"כ קטטה ומהדרת אחר גט שפיר יש לחוש לזה דאולי גם עתה הוא עידן ריתחא, אולם בעדות מיתה שהאמינוה צש"ל החומר שצטופה שענין זה נוגע לעצמה, צוה לא חשיב קטטה אם לא דאמרה גרשחני והוכחשה, דחזין שמאסר צו לגמרי, אכל זולת זה היא חוששת לעצמה צש"ל החומר שצטופה, ומה שהציוו ראה לשם מכה דמת בעלי הוא צדדך גלוי מילחא בעלמא, שיש חילוק בין שיש קטטה לשאר נשים, אכל צעיקר הדיון הא בדאיתא ובה כדאיתא, ועדיין ל"ה. אמנם צספרו אגודת אלוז ס"י י"ה אות מ"ה כי צפשיטות דמדלח מוקי בגמרא דהיכי דמי קטטה צאופן שאמרה גרשני שלא צשעת כעסה והיתה מהדרת אחר גט ותצעה צצ"י שגרשנה, מוכח דצכ"ג לא חשיב קטטה כלל בכל גווני, כיון שדרך הגסים לומר כן צשעת כעסן, לעולם איכא למיתלי דעידן ריתחא הוי ואח"כ חזרה צה, ואפ"י לדעת המז"ה והרמ"א דמומר חשיב בקטטה, דוקא צמומר אמרו, דאין סהדי ודאי אינה חפלה צו, דאין אדם דר עם נחש.

ט. ובשהניחה עגונה מחמת קטמ. הנה צנוצ"ק סוף ס"י מ"ו אחר שכי צידדונו דמה שהסכימו וקצטו שניהם להתגרש לא חשיב קטטה, כי צסוף דבריו ואי משום שהניחה עגונה הנה ע"כ לא קאמר הרמ"א אלא צמומר שהניחה עגונה, אכל בהניחה עגונה לחוד לא שמענו, דא"כ איזה זמן קצעת לדבר, וכל אשה שיתמנהמה בעלה ממנה איזה זמן חאמר שזה מיתשצ קטטה צינו לצינה ולא יכיה ע"י נאמן על מיתחו.

אבל ציד אליעזר ס"י י"צ צידדון שהיה לו קטטה ומריצה עם אשחו וצרח מחמת הקטט, כתב דאף צמלשון הרמ"א צשם המז"ה "שהמיר והניחה עגונה" משמע דוקא היכא דחרווייהו אינה ציה, אכל צחדא מהנך תרחי אין קפידא, אמנם לא משמע כן מכל הפוסקים שהציוו צפשיטות דמומר הוי קטטה ולא הזכירו שצריך ג"כ להניחה עגונה, אלא דצחד מהנך נמי הוי קטטה, [ע"י ע"י להלן ס"ק שס"ה], וכי היכי דבהמיר לחוד הוי קטטה ה"ה נמי בהניחה עגונה לחוד, וכן משמע מלשון הגהת אלפסי עצמו שכי' וז"ל: ומז"ה כי שאם הניחה עגונה והלך והמיר קטטה צינו לצינה היא, ולי נראה שלא אמרו אינה נאמנת בקטטה אלא כשהרגילה היא הקטטה ע"י גירושין כו', אכל אם המיר או שהיה בעלה לסעים וכופר צעיקר הר"י. נאמנת עליו כו', הרי דדעת המחמיר לחוש אפילו אם חמלא צו רק אחד מכל חמלא האדם אף שלא המיר כו', ונהי שהנוצרי ס"י מ"ו כי דהרמ"א לא קאמר אלא דוקא צמומר שהניחה עגונה, מ"מ אין דבריו מוכרחים כ"כ, וגם צס' קוצן על הרמב"ם רפ"ג מה"ג השאיר דברי הנוצרי צ"ע. ועיין גם צשיאל ומשיב מחדות"ל ח"א ס"י רע"ז שפקק לומר צנפרד מחמת קטט דחשיב קטטה, דאף שצבאר צגמרא דאם אמרה גרשני לא הוי קטטה, זה דוקא כשהיה מצקשה גט אמרין דכלהו נשי אמרי כן צכעם, אכל אם צאמח הוא עוצה י"ל דשייך קטטה.

אולם בבגדי כהונה סימן י' כתב לענין עד אחד, דאין לומר צנ"ד כיון שצשחטה וצרח מאתה הוי כמו עד אחד צקטעה, דהא הכ"מ כתב צשם הרא"מ דעעמא דלא איפשטא האיציטא דע"י צקטטה הוא משום דכיון דהוחזקה שקרנית חיישין שמה שכתרה את העד, וא"כ צנ"ד שלא הוחזקה שקרנית ל"ה להכי.

ובבית שלמה (להר"ש מסקאלא) ס"י קמ"א צמי שטז את אשחו והגיד עמפ"ע שמה צעיר אחרת, ולפני מותו אמר שאינו רוצה לכתוב נוואה להליל את אשחו מעיגון, כי על ידו הוא הולך מהעולם, כי ג"כ דכבר הסכימו המחמירים דבקטטה שלא הוחזקה שקרנית קודם, ודאי נאמן ע"י, צפרט שיש לנו עוד ליורפים צצא

אוצר

סיק שטג אות ט-יא

הפוסקים

זינו לצינה, הא ודאי לאו כלום הוא, דלא מקרי קטעה אלא בדאמרה גרשתי צפני פו"ש וכו' חשבה, ואף למ"ד דארגיל הוא קטעה נמי לא מהימנא, היינו ג"כ דוקא היכא דאחזקה בשקרא זימנא חדא להשמע מחמת צעלה, ועוד דמה שרצה ליקח אחרת לא מיקרי קטעה כלל בדמוכה ממחנה דהכל נאמנים להעידה חוץ מחמש נשים ואחת מהן היא נרה, ואין לומר דכיון שהלך ממנה ובגד זה ורצה לישא אחרת כה"ג יש לו דין קטעה, אף שאין זה כדאי להשיב עליו, מ"מ לרווחא דמילתא יש להביא ראיה מהא דפריך [בגמרא דף קכ"ב א'] אמתי' דאחד שמעוד על ראש הכר ודלמא נרה הואי ופרש"י שנשא אשה במקום אחר כו', ש"מ דאפי' הלך לעיר אחרת ולקח שם אשה על אשתו לא הוי כקטעה, מדלא קשיא ליה בהכי דזה קול אלא שמה קול נרה היא, ולא חייש דאי נמי לא היה קול נרה כ"א חיש אחר נחוש שיש לה נרה והיא מתקנאת בדרך חזרתה ושונאת את צעלה וע"א חינו נאמן בה, ועם שיש לדחות דשאני הכס דלא ידעינן שלקח אשה אחרת, ועוד דבעיא היא, עכ"ל נלע"ד פשוט דאין זה בכלל קטעה מחרי טעמי, חדא דדוקא היכא דכבר הוחזקה להשקרה חו' לא מהימנא, שנית, דוקא היכא דחזינן לעתה שהיא רוצה להשמע מחמת צעלה לאסור עצמה עליו כדי שיגרשה, וצ"ל דחזינן ליתניחו דלא הוחזקה שקרנית, וגם אינה רוצה להשמע מחמת צעלה כדי שתאכל נראה וחסדי, אדרבה כל חפזה לאסור נראה על צעלה.

ובאריה דבי עילאי סי' י"ג הביא מהכ"ל לנידונו שעצב את אשתו והלך למרחקים ונשא אחרת, וז' דאף שהכ"ל כ' דמה "שרצה" ליקח אחרת לא מקרי קטעה, אין לדקדק ממנו דדוקא צדק רצה לקחת אשה אצל אם כבר לקח לא, דזה חינו, דלפי המבואר שם דצדכיו אפי' צנשא אשה על אשתו ג"כ פוסק דאינו בכלל קטעה, והגם דראיתו מרש"י יש לדחות, לפי שנוכל לימר דהאידינא דאיכא חדר"ג על הנושא צ' נשים וצריך לגרש השניה [ובלא זה אסור לו לחיות גם עם הראשונה] אפשר דהוי כקטעה, וע"ז אין ראיה מרש"י דלא חיינו כלל מחדרי"ג, אך כיון דהכ"ל היה מן הפוסקים המצביקים מאד ולא חילק בזה, ופסק בסתם דצנשא אשה על אשתו אינו בכלל קטעה, עליו אין להוסיף כלל ויהיה הלכה פסוקה, וצפרט שגם על מומר יש הרבה דיעות, וצפרט דעיקר החשש דקטעה הוא רק על הראשונה א"כ אינו מגרע מחמת חדר"ג דלר"ד לגרש השניה דוקא.

ובבית יצחק סי' פ"ט אות ה' הביא ג"כ מהכ"ל כי"ל לנדונו שפירד מאשתו הראשונה ונשא אחרת, וז' ג"כ דמבואר מדצ"ה הכ"ל דלא דוקא שרצה לקחת אלא אפי' נשא אחרת לא מקרי קטעה, ע"כ יש לסמוך על דברי הארי החי.

גם בבית אפרים סי' ז' דכ"ט כתב צנשא אחרת על אשתו דזה לא הוי כקטעה כמבואר בהכ"ל. וכ"כ צנעט שעשועים סי' ס"ו צנידונו דאין לחוש מחמת שנשא אשה על אשתו, דכבר כ' הכ"ל דמשום זה לא מקרי קטעה.

יא. ובשמיבת פרידתם היתה ממנה, שלא רצתה לדור אתו יחד. במאמר מרדכי סי' ל"ח צנשא שנחזר

צעלה עם גגנים ונחזרה קטעה זינו לצינה ועצבה אותה, והוגבה עדות ששמעו מפי מסל"ת שנהרג, כ' ע"ד אשר הלכה מאתו בראותה דברים מכושרים ממנו ולא רצתה לדור עמו, הנה כל כה"ג מקרי ארגיל הוא קטעה, ואף צמומר קומ"ל דלא כהמ"ה, ומה גם צנ"ד, ומה שצנ"ד נחה שבר לעדים להעיד אין זה נידון לקטעה, דאם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקה, והרי לפנינו כמה עדות מישראל שהעידו כן, וגם העדים עצמם כבר העידו לפני אחרים קודם שנחה שברם, ורק כשרצתה להפקיע עצמה

לדון דין קטעה בכל מי שיעגן את אשתו, ואחרי בצול זמן ארוך ניתן לה, וכן הם דברי הנוצי"י בפשיטות.

ובשדה יצחק סי' כ"ח צמי שעצב את אשתו וכסע עם זונה לאמריקה ולא רצה לשוב אל אשתו, וגם כתב לה שיכולה להנשא לאחר, כ' דהאחרונים חלקו גם על הרמ"א בזה שפסק דנשחמד וכו' וכו' עגונה מקרי קטעה, דמהגמרא משמע דדוקא בהוחזקה שקרנית צנידונו ולא צנין אחר, ומכ"ש צנ"ד שלא המיר דתו רק שהניחה עגונה לחוד זה לא מקרי קטעה, להרי אמרינן דוקא כשהמיר והניחה עגונה.

י. ובשחיחה עגונה ונשא אחרת עליה. הנה צפואל ומשיב מהדוח"ל ח"א סי' רע"ז צעודא כזו שהעיד עליו אח"כ ע"א שמת, אחר שפקפק דלהוי כקטעה מחמת שהניחה עגונה לצד, סיים צפרט שהוא לקח אשה אחרת אין לך קטעה גדולה מזו, והוי ע"א כקטעה.

גם צשו"ת מהרש"ם ח"א סי' כ"ז צנידון שעצב את אשתו מחמת קטע וכסע לאמריקה ושם נשא אחרת, ואח"כ העיד ע"א בכתב שמת, כ' דהוי כע"א כקטעה. וע"י גם בחפזת נצי תק"ע סי' כ"ז שחפס דנשא אשה על אשתו מקרי קטעה.

ובתשובת הר"ר אברהם כהן צשו"ת רצנו חיים כהן סי' כ"ט כ' ג"כ צנידון כזה דיש לדון בזה דין ע"א כקטעה, ואף דהעגונה לא הוחזקה לשקרנית, מ"מ מהסימא הרמ"א בהמיר דחשיב קטעה מוכח דקטעה כל דהו דארגיל הוא נמי חיישין שרצה להשמע ממנו אף שאינה מוחזקה להשקרה, וכבר כתבו גדולי האחרונים דלאו דוקא המיר אלא כ"ה אם עבר על שאר עבירות ו"ל דאשה רוצה להשמע ממנו, וכ"ש צנ"ד שעבר על חדר"ג וממילא סבורה להשמע ממנו שהרי אסור לדור עמה עד שיפטר את השניה בגט, והרי היא שונאת אותו על שלקח אחרת ויש לחוש שמה שברה עד להעיד שקר, וצפרט דיש לחוש דמחמת כסופא ומשנאתו אותה חזול לענמא כדי לעגונה. וכבר המחזר שם צבי"י כ' להמיר עפ"י הכ"ל [כמובא להלן סי' ס"ק שס"ד אות ו'] וגם צמומר ל"ח צנ"א רק צנשא עצמה, וגם עפ"י הרא"מ [המובא להלן סי' ס"ק שס"ה אות ג'] משום שזה העד לצדו ויהיה לא הביחא.

ובגבעת שאול סי' א' צמי שעצב את אשתו ונשא אחרת עליה כ' שם הר"ר יחיאל מרגלית רב דבראדני דלפוס ריהטא אין לך קטעה גדולה מזו שעצב הראשונה ושקרה שמתה ונשא אחרת, וא"כ ע"א חינו נאמן בה, אלא דהיה אפשר לומר דצנ"ד לא העיד בעד על דברים של מיתה רק על שם האיש וצריכה לגצ"ע אחרת להחירה, א"כ צכ"ג אפשר דמהני, וכדבר לר"ך תלמוד, והר"ר אביגדור אצ"ד ראזנייע צתשובתו שם כ' דאין צ"ל חשש קטעה, חדא משום דהחזיק בעד הקטעה כו', ועוד דהא דפסקין דע"א חינו נאמן בקטעה, היינו היכא דארגיל הוא קטעה ויש לחוש שמה שברה את העד, אצל היכא דארגיל הוא לא משקרה כמ"ש החו"ס וכ"ש לאסור עד שקר דלא עבדה, וא"כ ע"א נאמן צכ"ג.

אולם הרב המחזר צתשובתו שם אחר שבי ג"כ דאין לחוש צנ"ד לע"א כקטעה משום שלא העיד על מיתתו כלל, ל"ן להכנס"י סי' נ"ב דמדצ"ה צעל השצו"י שהביא שם משמע דרק היכא שהכנים הלכה לתוך ביתו הוא דהוי קטעה, אצל כגון הכא שנשא אשה צאחן אחרת ודאי לא שייך זאת.

ובחכ"צ סי' ל"ה כתב דאם לחשך אדם לומר דצנ"ד לא סמכין מאחר ששמעו שבעל העגונה נשחך ורצה לישא אחרת על אשתו, וא"כ היא שונאתו ולא דייקא וכו"ל קטעה

הפוסקים

סי' שסג אות יא

אוצר

שאלו ראו להוליד, אין לחוש בזה לשי"א בקטטה, דכבר כי הנוצי' בסי' מ"ב דאף לשיטת החוסי' אין לחוש גם בארגילה היא קטטה כי"א בהחזקה שקרנית.

ובשבו"י ח"ג סי' קי"ג צנידון אחד שקידש נערה ואח"כ נתברר שהוא סרים, ואזי הכלה לא רזה להכניסה - חסו נחופה וצוקש ממנו שיגרשנה וברחוק ממנה והשאריר עגונה, ואח"כ בעיד ע"א בשם מסל"ת שמת, כי דאף דבש"ס קאמר כי"ד קטטה אי דאמרה גרשני בולבו אמרי הכי, מ"מ י"ל דהיינו דוקא אם אין זו מוס גדול בזה, כי כן דרך הגסים אף שמתקטטות עם בעליהן כן נוחות לנאות, משא"כ בצעל שהוא סרים ודאי חיישינן, אע"ג דאסתחא בכל דכו ניחא לה אפשר דצנידון זה אפי' כל דכו ליכא כיון שהוא סרים ממש, דמכ"ע כופין אותו להוליד, ואין לך קטטה גדולה מזו, וזודאי סניא ליה, שהרי מה"ע לא רתח לכתום עמו.

אבל בשב יעקב ח"צ סי' י' בתשובה מהר"ר אהרן ווירמש כי באותו צידון עלמו דכרי דהרמ"א ס"ל שאינה לריכה להיות מוחזקה למשקרת, ושחששה דבר שגורא שגורא ודואה להשמע ממנו, מ"מ ס"ל שריכה להיות הקטטה באופן שהיא ממילא נשמעת ממנו ואינה רשאית לחזור אליו, כגון זה אם אמרה גרשני בפני פו"פ אף שהכחישוה מ"מ היא חסרה עלמה עליו ואינה עוד אשתו, וכו"ה אם ע"י הקטטות המיר והניחה עגונה דממילא אינה עוד אשתו ואינה יכולה לחזור אליו וכל כיוצא בזה הקטטה נשמעת ממנו מאליה אף שלא עשה דבר שהחזקה שקרנית ושגורא שרואה להשמע ממנו, דמ"מ כיון שאינה יכולה לחזור אליו להתנבג עמו אישות חיישינן דמשקרה ושכרה עד שקר כדי להשגא לאחר, אבל צני"ד לא נעשה שום דבר שגורא שרואה להשמע ממנו או שהיא נשמעת ממנו מאליה, אדרבה הוא היה רואה בזה, והיה ג"כ רשאית להשגא לו, למה לנו להחמיר ולחוש ששכרה בעד, ואפשר נמי שהמחבר בשו"ע ס"ל ג"כ דהכל תלוי בזה - שהיה שומעת עלמה או נשמעת ממנו מאליה ולא משום שכר החזקה שקרנית ולכן לא כתב טעם שהחזקה שקרנית, [ועיין לעיל אות צ'], ובר מן דין מאן יומר לן צני"ד שהיה קטטה כלל ציו לצינה, ודי נמי שאינה של הארוסה חצו גע מהחזון ולא רזה ליתן צחו להכניסה לחופה, מאן יומר שגם היא לא רתח צו, הלא ציוסם השאלה לא נמא שום דבר שהיה מילאנה צו, וגדולה מזו קאמר בדק"ה ע"כ דהמחבר גע במקום קטטה לא אמרין דזכות הוא לה משום דעב למיחז ען דו, ואף שאפשר לומר דכיון שאם הקול אמת שהוא סרים מסתמא לא ניחא לה כלל למיחז בזה, צו אינה בוכחה כלל, דאשה לא מיפקדה אפרים ורציה וצכל דכו ניחא לה.

והרב צעל שב יעקב שם הסכים עמו להיתרם ומטעם אחר, דלכל הפוסקים לא חשיז קטטה בארגילה היא אלא כשהחזקה שקרנית, והמז"ה דמחמיר צומר אינו אלא משום דס"ל דארגיל הוא גרע יותר שלא כסדרת שאר הפוסקים ואפי' בשאר קטטה אינה נאמנת, אלא שכן דלהמז"ה להיו צני"ד בארגיל הוא מלד שהניחה עגונה, וכי דכיון שהעיד ע"א אין לחוש, דגם המז"ה לא החמיר אלא באשה עלמה ומשום דדמיא ועי' לעיל אות זה בדברי הנטע שטעושים, ומה שהציא מהצנימין זאב סי' י"ט.

ובזכרון יהודה (להר"י בן הר"ש) סי' ל"ב בתשובה מהר"ר עזריאל דהרי יחיאל, כתב צנידונו דמה שטען הטוען לפסול עדותו של זה משום דהיו ע"א בקטטה, שהרי היתה מורדת צו אפי' מתשמיש, לא נראין דבריו, דהא חסוקין דהיינו דוקא בשאמרה גרשני - בפני פו"פ ושאלנה ואמרו - להדי"ם.

עלמה בשקר מקרי קטטה, משא"כ צני"ד אף שרתח שיעידו לה, היינו משום שדעה שידעו לה עדות ולא רלו להעיד כו'.

ובבית יצחק סי' קט"ז בתשובתו להגר"ה צרלן צנידון שנפרד ממנה מחמת שרתח שיגרשה, ואח"כ העיד עליו ע"א שמת, הציא מש"כ הגר"ה צרלן דלא היו ע"א בקטטה, דכרי אמרין בגמרא דאם אומרת גרשני לא מקרי קטטה רק באומרת גרשני בפני פו"פ והוכחשה, ואפי' לדעת ה"ה דהמיר היו בקטטה, דוקא בהמיר, אבל צנפרד ממנה מחמת שרתח הוא לגרשה או שרתח היא לא מקרי קטטה לענין זה הניחוש שמת שכרה עדים, וברצ המחבר הוסיף דהא צתשי חכ"ל סי' ל"ה [המובא באות הקודם] מוצא דאפי' בשא אחרת לא מקרי קטטה, וכ"ש צנפרד ממנה מחמת שרתח שיגרשה דלא חשודה שתשכור עדים, ומה גם שגבי הצי"ד עדים מרחוק צלי ידיעה, ע"כ ודאי אין חשש בזה במקום עיגון, אמנם לענין האשה עלמה שאמרה סימנים על צעלה, כי דיש חשש על אמירתה שמת אומרת צדמי הוואל ושונאת אותו והפרידה אותו, ועי"ז אין ראיה מדברי החכ"ל, דשם ארגיל הוא הקטטה וקיל עפי, אך צני"ד י"ל כיון דסמכין על שמו וש"א על הערכאות ולא אשכרני הסימנים רק לאשטרופי ע"כ סמכין הפוסקים דלא מקרי קטטה. [נראה דר"ל על הפוסקים הסוברים דלא מקרי קטטה אלא בהחזקה שקרנית על הגירושין].

ובנטע שיעשושים סי' ס"ו צנידון שהרחיק הצעל נדוד לסיבה שמאנה אשתו לדור עמו, כי דלכאורה היה נראה להחמיר לפי דברי השב יעקב ח"צ סי' י' צנידון ארוסה אחת שלא רתח להשגא לארוס שלה ועגן אותה הארוס, וחפס צמושלם שם דעובדא צו דין קטטה יש לה לדעת המז"ה שהרמ"א סתם כותיה, וה"כ צני"ד שהיה ממש כהך עובדא דהשב יעקב, אלא שיעקר דבריו אינם מחורין, שצא להוסיף מדעתיה דנפשיה דזה מקרי קטטה, והרבה נעל בפנינו השי" צזה, דאחזנו לא נדע מה גבול יש בזה ואפי' קטטה כל דכו נחמיר וניחוש לה, שוב מלאחי כהך עובדא דהשי" ממש צצנימין זאב [סי' י"ט] בארוסה שלא רתח לכתום לחופה, ופסק שאין צזה דין קטטה. [המעין בש"י שם יראה שגם הוא לא החמיר משום ארגילה היא הקטטה, ואדרבה בארגילה היא כי להדיא דצעינן שתחזק לשקרנית דוקא, ולא כתב כן אלא לפי דעת המז"ה שהחמיר בהמיר, וכפי מה שציאר שם דבריו דלדעתו ארגיל הוא גרע מארגילה היא ויש להחמיר בכל מין קטטה, וכמוצא ממנו להלן אות זה, ועיין בדברי השב יעקב להלן סי' שס"ד אות צ' שציעקר דין חלק על המז"ה גם צמומר].

ובתועפות ראם (עיוצא) סוף סי' י"ח כתב דמה שיש לחשוש צני"ד שהרחיק הצעל נדוד ממנה דלא מיתדר לה יחד, והאשה מילאנה צו מחמת שהיה לו רית הפה, דאולי זה מיתשצ בקטטה כמו גצי מומר, ואף שהנוצי' סי' מ"ו כי דדוקא גצי מומר ולא צשאר קטטות, מ"מ צנידון זה שהיה לו רית הפה ומצואר צש"ע סי' קנ"ד דהיו מאלו כטופין להוליד י"ל דכרי מיתשצ לקטטה, דכל שאנו רואים דמן דין כופין להוליד ודאי מסני סני ליה, והיו צמומר, אך מ"מ אין לנו לגבצ חומרות בזה, דגם צמומר רוצ האחרונים מסכימים להחיר, וכ"ש שיש לחלק צין מומר לרית הפה, משום דרית הפה אפשר להתריות ולא מיתשצ קטטה, ואין לנו לצדות מלב לחושצו צמומר ולהחמיר, כיון שגם צע"א בקטטה אם ניסת ל"ת, להמקילים שומעים.

ובשאלות שלום מהדו"ת סימן ר"ה כתב דאף שאמרה האשה והעד שסיבת הפרדותם היתה מפני שהכירה צו

אוצר

סיק שם אות יא-יב

הפוסקים

יבועוג יו"ט סי' קל"ב צידון אשה שנשאת בלי עדות וצלי היתר צ"ד, ושאלו אותה מפני מה נישאת והשיבה ששמתה שמת בעלה, ואח"כ בא גם ע"א ואמר שמת עוד לפני שנשאת, אחר שהוכיח דאין כאן חסרון דייקה ומינסבא [ע"י לעיל פ"ח סק"יג ואח"כ סק"ל אות י"ג], כי עוד דאין לומר ג"כ דכיון שנשאת בלי רשות צ"ד דמי לקטטה ציוו לצינה דמספקא לן בנש"א אי ע"א נאמן, זה אינו, דהא בקטטה בעינן שחוחוק שקרנית בגירושין, ועוד דהא קיימ"ל גם בע"א בקטטה אם נשאת לא חל, והכא כבר נשאת והיא תחת בעלה, ועיין גם בפני משה ח"א סי' ל"ו שהעלה להחיר צידונו שנשאת למשומד בערכאותיהם קודם שנגבה עדות על בעלה שמת, ואח"כ העיד ע"א על מיתתו, והיא אמרה שכבר ידעת ממיתתו לפני שנשאת למשומד.

יב. וכשזנתה תחת בעלה, או שנשאת באיסור בחייו. ציד חליבו (רגולר) סי' פ"ב דד לומר דכשחוסרה לבעלה מחמת זנות הוי כמו קטטה ממש, דהא קמן שרואה להשמע מצעלה ואינה נאמנת לומר שמת. וע"י להלן סי' שס"ד סוף אות ה' בדברי רח"ק עוב ס"ק ק"יג צמה שחלק על הנוצ"י לענין מומר צו"צ. חל צבית משה סקפ"י כתב בחי"ד דצונתה אף שהאסרה עליו וא"א לה לדור עמו, מ"מ הלכה מרווחת דנאמנת לומר מת בעלי ולא ערער אדם צזה, משום דלענין דאינה נאמנת לומר מת בעלי אין משגיחין כלל אם יכולה לדור עמו או לא, רק בסניא או לא סניא ליה, דאם סניא ליה אף שיכולה לדור עמו אומרת בדדמי, ואי לא סניא ליה אף אם אינה יכולה לדור עמו לא אמרה בדדמי, ולכן צונתה ל"ח לבדדמי, דודאי רחמנא לי ככל הנשים אף דצונתה דלירכ תקפה אז.

ובשו"ת הר"א מרח"י סי' כ"א כתב וז"ל, ושאלתם על אודות האשה שנשאתמה עם בעלה, והלך בעלה למקום אחר ונשא אשה עליה, והיא כששמעה זה הלכה במקום שנשא בעלה ועמדה עמו צדיה בערכאות שאין בחוקם שישא האיש אשה על אשתו, וענין הוא שאשתו הראשונה היא שנייתו ונשאה בהיתר בהיותו יהודי, ועכשיו שהוא גוי והיא אסורה עליו בחוק הגוים נשא אשה אחרת בהיתר, וחזרה הגוים ע"ז, והיא בראותה זה עמדה גם היא ונשאת לאחר מן המשומדים בחוקי הגוים, ואחר שמת בעלה השני שבה בחיובה, ושאלוה מצעלה הראשון ואמרה שמעתי שמת, ואח"כ בא ע"א יהודי והעיד שנהרג בעלה במדינה פלונית, ואמר שהאשה הזאת גרמה שינהג מלך הקטטה שהיתה ציוו לצינה, והיא אמרה אמת שעברו ציוו וצינו קטעות הרבה חל לא גרמתי אני את הריגתו, חלל שהעולם חושבים שמפני הקטעות שצינו וצינו גרמתי שינהג, ובקשתם ממני להודיעכם דעתי צו אם האשה והעיד נאמנים צזה או שאינם נאמנים מפני שהיתה קטטה ציוו לצינה, י"ל דהא לא צריכה רבה, דמלחא דפשיעא שהם נאמנים האשה והעיד כ"ו, דלמה לא תהיה האשה נאמנת הא לא אמרה לבעלה גרשתי בפני פו"פ והכחישוה עד שנאמר שמכיון שהיא שונאתו ורואה להשמע ממנו השתא נמי נישוא לה, דלדבריה היא היתה רואה להיות תחתיו ולגרש השניה מרוב קנאתה צה, שכל הנשים מתקבלות בדרך חזרתן, והוא לא רצה אותה והשתדל להוציאה מתחתיו, ועוד אפי' אמרה לבעלה גרשתי בפני פו"פ וצאו אותם העדים והכחישוה שחוחוקה שהיא שונאתו ורואה להשמע ממנו, הכא ליכא למיחש לה שמת משקרה להשמע ממנו, דלמה חשקה, אם לאסור עצמה עליו הרי כבר נאסרה עליו שנשואי השני צעודה תחתיו, ואם כדי להנשא לאחר שלא ימנענה מפני שעדיין היא קשורה לבעלה הראשון שהרי לא קבלה ממנו גט לעולם, מ"ש הוא מכל נשים דעלמא

שכן נאמנות לומר שמת בעלה להנשא לאחרים כ"ו, ואי משום דאמרה בדדמי שמרוב שנשאת אותו לא שמה לזה בעת הסכנה שמה לא מת וחושבת שצדדיו מת, הא לא אמרה היא שנהרג בעלה חלל מפני אחרים שאמרו לה דהתם ליכא למיחש צהו לבדדמי, וכיון שכן הוא גם העד שהעיד לה ראווי להאמינו, דע"כ לא קמבעי לן ע"א בקטטה מכו חלל משום דמספקא לן דלמא טעמא דע"א נאמן הוא משום דאשה דייקה ומנסבא, והכא צ"ל בקטטה כיון דאיכא קטטה לא דייקה ומנסבא, חלל צ"ד שהאשה עצמה נאמנת, אפי' אם לא אמרה היא מעולם שמת בעלה חלל שהעיד הזה העיד לה לבדו הרי הוא נאמן, עכ"ל.

ובפני משה ח"א סי' ל"ו האריך ציבור דברי הרא"מ ובי דמשי"ב הרא"מ דכיון שלא אמרה מעצמה שמת חלל אמרה כן מפני אחרים לית לן למיחש לבדדמי, לריך ציבור דאם שמעה מפני אחד עדיין צעין לדיוקה דידה וכדמלמד צגמרא צצעיא דע"א בקטטה, וכיון שהרא"מ כי החשש דמרוב שנשאת לא שמה לזה לדקדק א"כ מה צ"כ שאלמנה מפני אחרים סוף סוף לא דייקה ואין ע"א נאמן צה, וז"ל דכונתו ששמעה כן מפני שנים, ובשנים ל"ח לבדדמי חלל דמשי"ב הרא"מ בסוף דבריו וכיון שכן גם העד שהעיד לה ראווי להאמינו קשה למי יכיה נאמן העד, כיון דהיישיון דאמרה בדדמי ולא דייקה, וללאורה הוי נראה בסוף דברי הרא"מ חלו קאי על תחילתו, צמה שהקדים בתחילת תשובתו לומר דצידון דידה לא חשיב קטטה משום שלא אמרה לבעלה גרשתי, ולפיכך כי בסוף דבריו חלל הוי ע"א בקטטה, חלל הא ליתא, דהא לרב שימי דאמר דאשה בקטטה לא מהימנה משום דאמרה בדדמי, לדיוכה לאו דוקא באומרת לבעלה גרשתי, חלל אף היכא דארגול הוא קטטה לא מהימנה דכיון דאיכא שנאה ציניהם אמרה בדדמי ולא דייקה, וא"כ צידון הרא"מ שהאיש נשא עליה אשה אחרת, ואשתו נשאת לאחר בחייו אין לך שנאה גדולה מזו, וכמו שהרא"מ עצמו דד לר זה לעיל גבי אשה, א"כ למה גבי ע"א לא דד הרב דר זה, ומה שנראה ליישב דבר זה הוא שהרא"מ מטעם ס"ס אחי עלה דמילתא, אע"ג שלא הוזכר כן בפירוש בדבריו, והס"ס הוא באופן זה, דהכי דצעיא דע"א בקטטה לא איפשיטא חלל מ"מ מידי ספיקא לא נפקא דלמא חלל האמיני הוא דעממא דנאמנות ע"א הוא משום מדע"ג, ולפי"ז אפי' בקטטה מהימן, ואח"ל דעממא הוי משום דאחחא דייקה, עדיין יש ספק אחר, דלמא לא מקרי קטטה כ"א כשאמרה גרשתי והוכחשה ולא כרב שימי, וצידון הפני משה שנשאת למשומד בערכאותיהם קודם שנגבה עדות על בעלה שמת, ואח"כ העיד ע"א על מיתתו, והיא אמרה שכבר ידעת ממיתתו קודם שנישאת למשומד, העלה להחיר להנשא.

ובבא"ר סי' ה' צאשה שהוגד לה שבעלה הלך למדינה אחרת ונשאתמה שם וגם שמעה קול הברה שמת צשמדותו, חלל לא יכלה לחלל עדות שלמה על מיתתו, ולפי שאצדה תקותה שיצא מי שהוא להעיד על מיתת בעלה, שמעה למסיתים שהסיתוה ונישאת למשומד בערכאותיהם, ועמדה עמו שנים וילדה לו צנים, עד שלאחר שנים גירשה המשומד בערכאותיהם מחמת אורח סיבה והלך לו, וצא ע"א שהעיד על מיתת בעלה הראשון צשמדותו, אחר שבי דאף לדעת הרמ"א ומחריק"ש אין לחוש צהמיר חלל צאשה עצמה ולא בע"א, כי דצ"ד יש לפקפק דאולי חשיבה קטטה חליבה דכ"ע [ר"ל אף להחולקים על מ"ה צמומר] דכיון שנשאת בחזקת שהיה בעלה קיים הו"ל כאלו אמרה לכל שבעלה מת מה שלא נודע, דכ"ל שקר גמור, והיוה כההיא דאמרה לבעלה גרשתי ומלאת שקרנית, א"כ משום שפירה צחורת משה וראוי לחוש צה שמת תשכור עד, א"כ כיון שנשאת קודם שמת בעלה היא הוכחה ששנאה

ביאור הגר"א

והכחישוה (קסח) [קמו] או שהמיר (קלט) (קסט) בעלה

וכניחה

[קמו] או שהמיר כו.

לשון ש"ג ומו"ה כ'

שאם הניחה בעלה עגונה והלך וגשתמד קטטה בינו לביתה הוא ואינה נאמנת עליו ואני אומר שלא אמרו אינה נאמנת בקטטה אלא כשהרגילה היא הקטטה

באר היטב

פתחי תשובה

(קלט) בעלה. עיין ח"מ ז"ש והרא"ם ח"א סימן כ"ח :

(קסח) או שהמיר בעלה. ע"ש ש"ס דב"ג כ"כ זשס י"א וחולק עליהם

אלא דהרמ"א חש לחומרה ופסק כדעת י"א. וכ' עוד דהני שני דעות

תליא בפלגתא הרמז"ס וס"פ אי אמרינן כשהוא מרגיל קטטה למשקרת וכשעזז דת הוי כמרגיל הוא קטטה וס"ג סוגר כדעת התוס' דמרגיל הוא קטטה לא

הפוסקים

ס"ק שסג אות יב—ס"ק שסד אות ב

אוצר

שסד. או שהמיר בעלה. א. מקור הדין ותמצית הדעות

בזה. מקור דין הרמ"א הוא מרי"א המוצא זש"ג
 זשס זקינו (ר' ישעיה הראשון), דאחר שציר דין ארגיל הוא
 קטטה [פי' לשון לעיל ס"ק שס"ג אות ה'] כ' וז"ל: ומ"ה כתב
 שאם הניחה בעלה עגונה והלך והמיר לעכו"ם קטטה צונו לצינה
 היא ואינה נאמנת עליו. אבל הרי"א חלק עליו, ושי"ס: ולי נראה
 שלא אמרו אינה נאמנת בקטטה אלא כשהרגילה היא הקטטה
 ע"י גירושין כמו שצ"ל וצ"ח דעתה שאינה חפזה בו, אבל
 אם המיר ומרד בה או שהיה בעלה לנשים וכו' צריך שיקר כרי
 זו נאמנת עליו ואין מחזיקין אותה למשקרת ע"כ. [ובציבור
 מחלוקת הרמ"א והרי"א ישנן ג' פירושים, וגם ג' דעות בפוסקים
 להלכה. יש מפרשים דהרמ"א ס"ל דהמרה הוי בקטטה דארגילה
 היא, והרי"א פליג וס"ל דהמרה לא הוי קטטה כלל ואפילו
 כארגיל הוא, והלכה כרי"א, ולפי"ז נאמנת אפילו בלא קצרתיו.
 ויש שפסקו להלכה כמ"ה דאינה נאמנת אפילו בקצרתיו, ומכאן
 שפירשו דגם רי"א אינו חולק על הרמ"א, אלא במה שחשבו המרה
 בקטטה דארגילה היא שחוששין בה למשקרת, אבל מודה הוא
 דחשיב כארגיל הוא קטטה וחוששין לדדמיו. ויש שפירשו לאורך
 גיסא דאפילו מ"ה לא קאמר אלא דהוי כארגיל הוא, ולכן
 בקצרתיו יש להקל לכ"ע. ויש מהאחרונים שאע"פ שפירשו מחלוקת
 הרמ"א והרי"א כפירוש הראשון מ"מ פסקו להקל בקצרתיו דוקא,
 כעין הכרעה צין הרמ"א ורי"א. ויתבאר כל זה לפינו].

ב. הסוברים דהמיר לא הוי בקטטה. בח"מ סק"ד הביא דעת
 הרי"א דמומר לא הוי בקטטה *, וכ' דכן משמע
 פשט הגמרא ובפוסקים דלא אמרינן דאינה נאמנת אלא בחזון
 בה ריעותא שאמרה גירשתי בפני עדים ואישתכח שיקרא דאז
 הוחזקה לשקר, אבל בשביל בעלה שהמיר לא הוחזקה לעבור
 על איסור א"א, והביא שכן מוכח מהר"ן בתשובותיו סי' ג'
 שם. צידדן ע"א שהעיד על מומר שמת בשעת הדבר, שאין
 הותר לאשה מחמת שהיה שעת הדבר [והעד לא אמר קצרתיו]
 וגם לא היה מסלית, ולפי דעה הג"ל דכל מומר הוי בקטטה,
 הו"ל להר"ן להשיב בפשיטות דע"א בקטטה אינו נאמן אף שלא
 בשעת הדבר. ועי' פ"ת ס"ק קס"ט.

ובשבב יעקב ח"ב סי' י' בתשובתו להר"י ווירמש השיג על ה"ש
 [המוצא בזה ד'] במש"כ דדין מומר תלוי במחלוקת
 הרמז"ס ושאר פוסקים דארגיל הוא, אי חיישין למשקרת,
 והאריך לצ"ח דצין לפי מה שפירש הרא"ם דעת הרמז"ס דארגיל
 הוא נמי יש לחוש למשקרת, וצין לפי מה שפירש מהרי"ל
 דארגיל הוא חיישין רק לדדמיו, משמעות הסוגיא דהיינו דוקא
 היכא שהוחזקה שקרנית כבר שאמרה גירשתי והוכחשה, וכתב
 דף ל' עור ד' דכן מוכח מהתוס' ד"ה איכא ציניוהו, וכ"כ
 מהרש"ל

(*) היינו דלא הוי בקטטה כלל ואפילו כארגיל הוא. כן פירשו הבנת הח"מ

בדעת הרי"א בבית מאיר סעי' זה, ובמהר"ז ס"ק קצ"ג המובא בסמוך.

שנאם לבעלה שנאם גדולה על שניחה עגונה והמיר, וכל
 כי האי אפשר דכ"ע מודו לסדרת המ"ה כיון שעשתה מעשה
 ונישאת, אלא שכבר נשאל ביו"א בזה הרא"ם צסי' כ"א והחיר
 אפי' בנשחמדה היא ונשאת באיסור צחיי בעלה, כ"ש וק"ו צנ"ד
 שהיא יחודית ולא נישאת לאחר באיסור ודאי, דאפשר דכשנשאת
 לאחר כבר מת בעלה הראשון, ושם תמה על הרא"ם במש"כ
 ואי משום דאמרה צדדמי הא לא אמרה שיהרג אלא מפי אחרים,
 דהא אכתי לא דייקא, והביא מש"כ הפני משה הג"ל דאפשר
 דקדון של הרא"ם הוא ששמעה מפי שנים, וכ' דגם זה לא א"ש,
 דכיון דאותם האנשים לא צאו לפנינו ולא שמענו מפייהם דבר,
 עדיין הספק במקומו עומד דלמא לא אמרו לה שמת צדדמי אלא
 דברים הקרובים למיתה שאין כדאי להחיר בהם כגון נפל למשאל"ם
 וכיו"א, והיא מחמת דלא דייקא גזרת עליו המיתה, באופן
 שדברי הרא"ם קשים להולמם, אלא דכל החששות שחש הרא"ם
 במש"כ ואם כדי להנשא לאחר כו', ואי משום דאמרה צדדמי כו',
 לא אמרם אלא לפי מה שכתב שם דבגדונו אפי' אמרה לבעלה
 גרשתי והוכחשה ליכא למיחש, אבל לפי העטם הראשון שכתב
 דכל שלא אמרה גרשתי והוכחשה לא חשיב קטטה, אין מקום
 לשום חשש מהני, וכן מש"כ הרא"ם בסוף דבריו להחיר
 עפ"י ע"א הוא עפ"י טעם הראשון משום דלא אמרה גרשתי,
 והפ"מ שנתקשה צדדמי רמ"א אלו הוא מפני שחפס צמזת דלרב
 שימי דאמר העטם משום צדדמי לא צבי דוקא שחמרה גרשתי,
 אלא ה"ה בכל מין קטטה שחביה, אבל האמת הוא דצין לר"ח
 צין לרב שימי לא משכח"ל קטטה צונו לצינה אלא באמרה לבעלה
 גרשתי ונמלאת שקרנית, ומאי דאמרינן בגמרא א"צ דארגיל
 הוא היינו לומר דמחמת דארגיל הוא קטטה שקרה לומר גרשתי
 וכמ"ש הרי"א להדיא כו', באופן דמש"כ הרא"ם בעטם הראשון
 וא"כ צנ"ד למד לא תהיה האשה נאמנת הלא לא אמרה לבעלה
 גרשתי, הוא טעם נכון ומספיק אליבא דכ"ע צין לר"ח וצין
 לרב שימי. ושם הביא מהפני משה עליו מחשבה כ"י [וגדפסה
 כבר צפ"מ ח"ג סי' י"ה] צידדן אשה אחת אשכנזית שצדדמי
 נשואה צדדמי לבעלה נשחמדה וצדדמי א"א נישאת לאחר, ואח"כ
 הביאה לקונסנטניה בתוך השבועים, וצדדמי שמה חזרה לדת
 ישראל, ונתקבל צנ"ד עדות ע"א על מיתה בעלה, והחירוה
 הר"ר צדדן צן חיים והפני משה עפ"י דברי הרא"ם, והפ"מ
 כי דעוד אחת יש צנ"ד להחיר מכה ס"ס, ספק אי הלכתא
 כהרשב"א והרמב"ם דאף צע"א דע"א בקטטה איפשהא, ואח"כ
 דלא איפשהא אכתי מידי ספיקא לא נפקא, דהיא גופא ספיקא
 אי טעמא משום דדייקא, ומסיק בס"א שם דכיון שאנו רואים
 לכל הני אשלי רצוני שהסכימו להחיר באשה שנישאת באיסור
 צחיי בעלה שחמה מותרת עפ"י ע"א גם אנו נלך בעקבותיהם
 להחיר צנ"ד מק"ו, דאם במקום דעבדא איסורא צדדמי לא
 חיישין, כ"ש צנ"ד דלא עבדא איסורא ודאי. [ועי' לעיל אות ב'
 צסי' ג' וסי' ז' יש לו לס"א שיעה אחת צדדן קטטה].

ביאור הגר"א

נשתמד אבל לא לסטים כו' וקושי שני ס"ל לרב אפי' ארגיל הוא כמ"ש הרא"ש אלא דלפי' תוס' שם הוא דוקא כרב שמי וא"כ בקברתו ה"ז נאמנת ואף א"ת"ל כשיניהם לחומרא מ"מ בקברתו וכה"ג מ"מ ה"ז נאמנת וכ"כ ש"ג שם הרגיל הוא הקטטה כו' אינה נאמנת כו' לפיכך אם אמרה מת וקברתו נאמנת כו' וככה"ג פריך קושי שני ה"ל אבל לפי' מ"ש כ"מ בשם הרא"ש האיכא בנייהו להיפך דלמ"ד משום דמשקרא רוצה היא להשמש ממנו וחפיצה היא לאסור [עצמה] עליו ולמ"ד בדדמי משקרא משום דנפיק חורב' שכל הדרכים האלו בה אלא מרוב שנאתה לא שמה לב עליו כ"כ בארגיל הוא ליכא למיחש כיון שאינה שונאה אותו שונאה טבעית ופ' הרמב"ם כמ"ד משום דמשקרא ולכן אפילו ארגיל איהו ואפילו קברתו ע"ש אבל א"צ לכל זה דהרמב"ם אייל לשיטתו דס"ל דאפילו בקברתו אמרה בדדמי כמ"ש ס"ל ויכ"ש למטה במלחמה ובזה נוחא קושיה הרשב"א שלא אמרו א"ב שאמרה קברתו אלא דהרמב"ם כתב בהדיא הטעם משום דמשקרא וכמ"ש למטה :

פתחי תשובה

קברתו והיינו לפ"ד הרי"ף והרמב"ם דליפשתא האצטרא דעמאל דעד ח' תשום דעידול כלליו אלא דנקטתא הנהיג רמב"ם חומרא דעמאל היא שכתרו אצל צעוז דת דלא תשום לשרי צעוז ג' כ' אינה תשום לשכור עד שקר ומהני קברתו ואולי אפי' קברתו לא צעין צד ח' דנשלחא נחלמה גם העד אומר דדמי כו' וכ' עוד דאם כותי מוסל"ת כ"ל להקל יותר דלפי' להקל פוסקים דס"ל דלא ליפשתא האצטרא ואולי טעמא דעד ח' תשום דיקא מ"מ ככותי מוסל"ת צדלי לאו תשום דיקא הוא רק תשום דמסתמא כיון דמסל"ת לינו משקרא ולפ"ז אפי' בקטטה ממש היה כותי מוסל"ת נאמן רק דליכא חשש של הרמב"ם שמה שכתרו שיעשה עמנו כמסל"ת ויעיד שקר אצל צעוז דת כיון דלכ"ע ליכא חשש משקרא מוטיל ליכא חשש שכתרו ואזי כתב שרש"א דנאמנת אלפסי ומונאר שם כדברי הכ"ז דהפלותא דזה הוא צדמה לקברתו אלא שצדרי מו"ם [הוא ה"א הכ"ז] תמוהים כו' ולולא דמסתמא חמינא שצחם השיג רש"ז על מו"ם [הוא הש"ג] על

חומר דמשקרת וי"א ס"ל דמשקרת ע"ש ועיין בת' נו"צ סימן ת"כ סכ' דמונאר נשיטת הכ"ז דהיכא דלא חומר קברתו לכ"ע אסורה צעוז דת אפי' לדעת הש"ג דלכתי איכא חשש בדדמי ופלותתיהו הוא צדמה קברתו ח' תיני' דמשקרת וכן לתמוה עליו והנראה לו נפקח ודעת צ"ג דהמחמירין צעוז דת סברי כשיטת התוס' דרב' שמי לחומרא דלפי' היכא דלא שייך משקרת דהיינו צדמה ליכא קטטה מ"מ חומרא דדמי דע"פ סא"פ ליה והמחמירין צעוז דת סברי כשיטת הרמב"ם ולפ"ז עיקר הפלותא הוא צדלא חומר קברתו אלא צדמה קברתו לכל הדעות חומרת דלכ"ע ליכא צעוז דת חשש משקרת ושזו חקר עוד דאולי אף נהיה עמא נאמנת אם חומר מת וקברתו אצל ח' היה ליכא יודעת רק שער ח' מעיד על מיתתו וקברתו ח' לא מתייחס חשש טעמא דעד ח' תשום דלינו גופא דיקא וכלן כו' דמתייחס ליה אף דלינה תשום לשקר מ"מ לא דיקא ח' ו"א כיון דמסקין צ"ע (סעיף נו"ן) לקולא צד ח' נחלמה צדמה

הפוסקים

ס"ק שפ"א אות ב

אוצר

מכרש"ל שם בדבור התוס' הי"ל דארגיל הוא היינו שממנו התחילה הקטטה עד שאמרה גירשתני ולפי"ז אף בהמיר דהוי ארגיל הוא קטטה אפי"ה לא חמירין דמשקרת עד שאמרה גירשתני וכוונתה וכן הסברה נותנת, דאף שהרש"ע זעלה מ"מ היא מן הוחזקה להרשע שמשקרא לומר מת צעלי לצבור על איסור ח"א אם לא שראינו שצבר הוחזקה למשקרת, שאמרה גירשתני וכוונתה, וכן סיים הרמב"ם צעמנו שזו הוחזקה שקרנית ורואה להשמש מתחת זעלה כו' וצנידונו הוא צע"א, כתב דגם להמ"ה נאמן וכמוצא ממנו להלן אות ו' בדברי הנטע ששעוים. ובברכת יוסף סי' ל"ג אחר שציאר סוגית הגמרא אליבא דהמ"ה, ושהתוס' חולקים עליו, מסיים דאף שהרמ"א חשש לדעת מו"ה, מ"מ יש עמוד לסמוך דכל שלא הוחזקה שקרנית נאמנת. ובנחלת צבי סקק"ז הביא ממכרש"ש קאידונובה שהקשה על הרמ"א דהא מסיק צש"ג דהמיר לא הוי כקטטה ושכן מוכח מחש"י הרי"ן סי' י"ב, ושהעיד שכן פסקו הלכה למעשה.

ועי' בבית יעקב (נחמיה) סי' ע"ע שהביא שם דעידול דמכרש"י שזר שכתיר צמומר והט"ז הסכים על החירו [עי' להלן אות ו'] היחס צאשע עמא שהעידה על זעלה המומר שנהרג וביד אהרן הגה"ע אות תקע"ד העיר שהצית יעקב עמנו צמ" קנ"ח הביא דעודל וזו דמכרש"י היחס צע"א שהעיד על מיתת המומר וסיים סוף כל סוף כבר כתב שלא עשו כדברי הגה"ע אלפסי והרמ"א, משמע דלא שני ליה דין הוא עמא לע"א.

גם בבאר מים חיים (להר"א די אצילה) סי' י"ט דף י' עיר ח' כתב דלא קימיל כהך סברא [דמ"ה] כלל, שהרי מסתמיות דברי הפוסקים לא משמע כלל הכי, וכמ"ש הח"מ, עיי"ש שהאריך בזה, ועיין גם במאמר מרדכי סוף סי' ל"ח [המבוא]

בַּת־חַי תְּשׁוּבָה

ובעצות דת שפיר דייקא ופני חומר שנסופה נגד צעלה השני והנה נירושלמי ר"פ האשה שהלך ונזכר שגם מפני חומר של צעלה השני ג"כ דייקה אך צנח' דלן דף י"ג ג"י צינה ונזכר דלא דייקה מפני חומר של צעלה השני ונאמרת י"ל דלא פליגי אך דנירושלמי דלא איירי בנטיח ליה שפיר דייקא מפני חומר של שני אבל היכא דטיחיל ליה להראשון (כמו ג"י צינה וכן צ"ל דעוז דת) ה"א רואה להשטע מחומר ואינה חוששת לכל על קצם שצלה השני ואינרת חוות נפשה עם פשקלים ופלי זה בעוז דת אית לן למייר דלא דייקא ואינה נאנחת. אמנם לפי נחומי מדינות הללו בעוז דת בלא"ה כל זמן שהיה יהודית אינו יכול לכופה לדור עמו כ"י וא"כ אינה צריכה לעשות שום פעולה להשטע וחומר ואם כדי שגורמה נטף אף אם תאסור עצמה עליו הלא אין ידיו תחופה לדון צניעה שגורמה ואפי' בניהם יהודים ויחנה צרצון אינו יודע אם יכולה לכופו שגורמה כלל ויכול לומר שתחנן עליו וייהי. ובע"פ אינה צריכה שום פעולה להשטע וחומר ואף שיהיה חוששת עליו מפני השגאה מ"מ אינה דייקא מפני חומר של צעלה השני. ולפ"י צ"ל לומר דאף הש"ג נגם מו"ה דלופר בעוז דת אולי מיירי במדינות אלו. ומקפידין ואף שעוז דת

ה'י"א] תמוז שז"ה ספר שז"ה יכתב שליטה נאמנת תמוז ששקרת ונאמנת חין
 שפר כן רק שטעמו תמוז נדענו ובקרבנו מורה והיינו דעת רי"ף עמו וליכא
 פלוגתא כלל ונאמנת תמוז ונמקס שז"ה י"א לפ"מ שז"ה חין רי"ף אשפר: נאמנת
 בקרבנו כל ונאמנת לזכר. ונאמנת שז"ה א"כ דלת תיקוש משה ודון אשפר נאמנת
 לזכר מת יצמי תמוז נאמנת ליה ודרי נאמנת דת גם כן נאמנת ליה תמוז שז"ה :

וכתב עוד דבנאן היין דענזן דת יא חקירה אמת דהסב חז"ל אומרו **ענאך** חומר
 כו' תשים לזישי דייקא. אס דייקא זינה הווא שותייראט מתוך חומר של
 צעלה הראשון שנאסרת עליו ויואלצת צלל כחונס וכל י"ג דרכים. צה אלז מה
 שנאסרת על צעלה השני לא איכפת לה שהרי גם עתה איזן לה צעל שני וכדומה
 שרציתי כנראה אז צבעל המתאר וסבחי וקומנו לט"ו צענזן דת קיינא. חוששת. שהרי
 שנאחו תכלית ענאה וגם עכשו אי"ל דלור עמו דכספיה. חוירה שפסלה כלום
 צנה שנאסרת עליו אלז אלז כנאור שדיקא דלור ג"כ תנשי יאומה על צעלה השני
 שנאסרת עליו וכל י"ג דרכים צה אז יא לחלק צין קטטה דאומה גרשתי כו'

הפוסקים

ס"ק. שסד אות ב-ד

ועוד נראה [לדנידון הנוצרי] גם להחמירים במומר אין זה ככלל קטעה, לדורבה היא סברה דעבא ליה עזבה ליה דמועב שימות זכאי, ומאין הרגלים לחושדה שדעתה קלה באיסור ח"א, ובלא"ה לפי דברי הנוצרי צדי מצי [הוצא צפ"ת ס"ק קס"ז] אין להחמיר גם בנידון זה, דבין ללא הוחזקה שקרנית אין לחוש לשקרה, ובין לאמרה קברתיו אין לחוש לדדמי.

ד. הסוברים דהמיר הוי כקטטה ואינה נאמנת אפילו באומרת קברתיו. צ"ש ס"ק קמ"א [הובא בקינור צ"ח ס"ק קס"ו] החזיק צדעה הרמ"א וכתב דהרמ"א פסק כהמ"א משום דלחומרא חשש לדעתו, גם י"ל דהרמ"א ס"ל דהוי שתי דעות צ"ג חליין בפלוגתא הרמז"ם ושאר פוסקים הם אמרינן כשהוא מרגיל קטטה דמשקרת, דהרי"א ס"ל בשעת הכוס' דצ"חגיל הוא קטטה לא אמרינן דמשקרת, וכהמ"א ס"ל דמשקרת [וכדעת הרמז"ם לפי פירוש הרא"מ], וא"כ לשעת המחצר דפוסק כהרמז"ם דכשמרגיל הוא קטטה אמרינן דמשקרת, כשהמיר גמי אמרינן דמשקרת, ומה שכתב צ"ח ראה מחשו' הר"ן צ"ח דקטטה, י"ל דהר"ן ס"ל דצ"ח דקטטה נאמן, וס"ל דאופשעט האיצעיל דצ"ח דקטטה כמו ע"א צמלחמה וכו'.

וכ"ב גם בדרכי נועם סי' נ"ד בטעם הרמ"א, והוסיף עוד דאפי' להר"ף והרמב"ם לא הזכירו להא דהמרה ועינון, אין מכאן ראיה דלא ס"ל הכי, דהא אין דרכם להציא אלא מה שמכר בחלמוד, ומדברי הרא"מ סי' כ"א שהנידון בהמיר, ולא דן דלהוי בקטטה מחמת זה, ג"כ ליכא הוכחה, דהתם מיירי שהמירו שניהם והיא הלכה אחריו וחפלה בו כו'.

ועיין בפ"ת ס"ק קס"ח מהנזכר סי' מ"ב ש' ומצואר משיטת
הב"ש דהיכא דלא אמר קצתיו לכו"ע אסורה בהמיר
אפילו לגמל רי"א, דאבתי איכא חשש דדמי, ופלוגתייהו [דהרי"א]
ומז"ה] היא באמרה קצתיו אי חיישינן דמשקת, ושכן מצואר
בדברי הרי"א בדברי הב"ש דפלוגתא דזה היא באמרה קצתיו.

גם במראות הצובאות ס"ק קע"ג הביא לשון הש"ג, ושכח"מ
הבין שהריא"ז חולק לגמרי על הרמ"ה בדיון זה, וס"ל דמומר
לא חשיב קטטה כלל, ומלשון הב"ש יראה דגם הריא"ז מודה
לחשיב קטטה, אלא דס"ל דהיינו ארגיל הוא, וצדאמרה קצרתיו
מיהא נאמנת, וכ"כ שכן יראה מסיום דברי הרי"א שבוים וכ'
ויאין מחזיקין אותה למסקת משמע הא לצדמיו חיישין כמו
בארגיל הוא, ומינה שדעת הרמ"ה הוא לאפילו צדאמרה קצרתיו
נמי אינה נאמנת, וכ"כ מלשון הרמ"ה דגזי מומר נמי אפילו אמרנא
קצרתיו לא מהימנה שהרי הביא הרמ"ה וכ' ואפילו אמרה קצרתיו
משמע דקאי נמי על קטטה דמומר שזכר לעיל, אלא שהקשה על
ציבור

אצוץ

בגמרא לחלק צדק ששקרה לימור גרשתי בין התחילה היא הקטעה להתחיל הוא, ולדעת רי"א"ז קימ"ל לחומר דאפי' ארגיל הוא מקרי קטעה, ובארגיל הוא קטעה ולא אמרה גרשתי, לדעת חס"י ורי"א"ז לא הוי קטעה לכ"ע, ולדעת הרי"ף קימ"ל צדק לקולא כד"ה ושמואל דלא הוי קטעה, ומסיים דלפ"ז נקטינן להלכה דהמיר לא הוי קטעה ודלא בהרמ"א שהחמיר צדק, וכל מש"כ הצי"ט ס"ק קמ"א אין להם מקום כלל לפי המבואר.

ובפתחי עזרה סק"מ כתב, ולולא דמסתפינא כו"א דבר חדש
דמומר לכו"ע נאמנת, עפ"י מש"כ רש"י וימות מ"ט
ע"כ ד"כ דהא, דאי לא חפסי קידושין פקעי ג"כ, ולהלן בסי'
מ"ד מוצא צנח"ט ב"ס הפוסקים דקדושי מומר לא הוי רק
מדרבנן ומח"ה לא הוי קידושי קידושין, ולפי"ד רש"י ב"ב
ממילא פקעי כשנעשה מומר, ורק מדרבנן הוא דהוי קידושין,
וי"ל דנאמנת אפילו בקטעה, וח"ו לא כדצתי זה להלכה רק לסניף.

ובדברי חיים (מאלף) ח"א סי' מ"ב צידון אחד שגדל למרחקים ואח"כ בא ע"א והעיד שנשחמד ומת, אחר שכי' להחיר עפ"י דעת הרא"ם משום שהעד בא לצדו בלי האשמה [ע"י לקמן סי'ק שס"ח אות ג'] וגם משום שהעד עצמו החזיק בקטעה, כי ועוד י"ל דצממינו זה אשר העולם פרוץ ועינינו רואות כמה שגדלו למרחקים ונעשו הם משומדים, ואח"כ באו לביתם והחזיקו בדת יהודית עם נשותיהם, אין זה קטע כלל דשכיחי הרבה ענינים כאלו, ובצממיהם היה סכנה להסגייר ולחזור לדת יהודית [גם] ממרחקים, וא"כ יפה עשה הרב שהחיר את העגורה עפ"י העד.

ג. ולהמקילים הנ"ל מה הדין בשראינו שהרגילה קטטה עם המומר. צו צ"ק סי' ל"ח צידון וכו'די שהמיר ציטצו חפום, ואשמו היתה מצוה לו חמיד אובל, וכששטטה שהמיר האכילה אותו סם המות, ואח"כ העידה עליו שמת ונקבר, כי דאשילו המקילים צוממר דלא היו קטטה, טעמייהו משום דהיבא דארגיל איבו קטטה לא אמרינן דמשקרה, אבל כאן שהאכילה אותו סם המות אין לך מרגלת קטע יותר מזה, והחיד שם משום שהיא עומה החזיקה הקטטה, ועוד טעם אחר עיי' פ"ת סי' קס"ה.

אבל צחן טוב ס"ק קנ"ג אחרי שביאר מחלוקת המ"ה ובריא"ה
דמ"ה סוצר דצמומר און סכדי דסניא ליה ומשנ"ה חשיב
קטעה, וריא"ז סוצר דכל שלא הוצקה שקרנית לא חשיב קטעה
ודחה דברי הב"ש בצאור מחלוקתם, כתב דלפי"ז נדחו דברי
הנבז"י צסי"ג ל"ח ה"נ"ל, דהא לפמ"ש"כ טעם המקילים הוא
לשולס נאמנה כל זמן שלא הוצקה שקרנית לפגוע באיסור ח"א,

פתחי תשובה

דנאי דא"ל לחילף מקטטה דמשקרת מ"מ יש ללמוד מדין מת יצמה דא"ל לעטס דסניא ליה כדאיחא צימנות דף ז"ר א"כ ה"ה צעוז דת דהרי מבורר צ"י ס' ק"מ לדעת גדולי האחרונים דצעוז דת יותר סניא ליה מלגני יצם. עוד יש לדון דצעוז דת א"כ לומר שנת דלולי עיקר דייקא מן סומר היינו מה שחל מעלה הראשון אבל חשוב מעלה השני שרונה להשאיל לו לא מקרי חומר וכמ"ס המחור נהפיל דער א' צימנה וא"כ הכא צעוז דת דמחילא אינה יכולה להיות עמו וכו' רק קומר משום בעלה השני י"ל דלא מקרי חומר. אונס צה היסוד כבר היה לו ויכוח עם הגאון מליסא ז"ל והסכים דגם זה מקרי חומר וכן הסכים חתני הגאון רבי משה כ"י וחס אבי הוכחתי זה גרסאות ברורות (עמ"ס מה לעיל ס"ג ס"ק י"ג) א"כ נסתלק הפקוק ה"ה דלולי דצעוז דת אף דליכא חומר דנעל הראשון מ"מ דייקא. ונסתלק ג"כ פקוק הא' דצעוז דת דסניא ליה יותר מיצם וכיון דא"כ לומר מת יצמה א"כ ג"כ לומר דמת העוז דת. ז"ל דשאי יצם דעושות כן דרך תפולה לומר דמת יצמה להשטט ממנו ואינה חוששת לאם חומר אבל צעוז דלולי"ה משומטת ממנו לדעת ז"ל לקמן ס' קנ"ד כופין אותו להניח ואף לאיך פוסקים עכ"פ אין כופין

יכול הוא לנפץ לאשתו היסודית לדור עמו וכמדתה שכן הוא צמדינות ישמעאל אבל צמדינות הללו מתנהגים צושר וצוק נאמנת היכא דאמרה קברתיו וענין אס עד א' לחתן צוה וכן כותי מסל"ת כבר מבורר לעיל עכ"ל ע"ש היטב (ועי' נס' בית מאיר שגרה לו ג"כ להקל צעוז דת אס אומרת קברתיו ע"ש) ויתר דברי הט"ז נחשבה היתה הונה לעיל סעיף י"ד ס"ק ס"ג ופ"ק ס"ה ובסעיף י"ח ס"ק פ"ה ע"ש :

וענין נחשו רבינו עקיבא איגר ס' ק"ל שגם הוא ז"ל האריך דין זה דעוז דת אי נחשב כקטטה (וכיון נכמה דברים לסגרת הט"ז הג"ל ובקלח נטה מדעתו ולכן אעתיק יסוד דבריו בשלימות) וכתב דמדברי הרמ"ל משמע אף בקברתיו אינה נאמנת דהא כלל דין עוז דת עם דין דגרשתי דפייס הרמ"ל עלה אפי' קברתיו ומשמע דקלי גם על עוז דת. ומקור דין זה גמ"ג כ' אבל נאמנת תימה על מו"ה א"ף דממה המרה לקטטה כו' ולפ"ז אחרי דהרמב"ם מפרש דקטטה רק בגווי דמשקרת וגם דעת החס"ד הוא כן מהראוי לסמוך יותר ע"ד חוספוט ורמב"ם ורי"ז נכדו. ונראה דיש ליטב פסקא דהרמ"ל דפסק כדעת מו"ה ולא מטעמיה

אוצר

ס"ק שסד אות ד-ה

הפוסקים

לכל חד כדאית ליה, ומש"ה פסק הרמ"א דאינה נאמנת אפי' בקברתיו משום דאיכא מ"ד דבמלחמה היא עומה לא מבימנה אפי' אמרה קברתיו, וכמו שפסק בשו"ע.

ובדת אש ס' ע' אס כי כתב דודאי הסביר נחנת דבהמיר אין מן הראוי לומר דאינה נאמנת מטעם חשש דמשקרת, דמשקרת לא שייך אלא כדחזון צה ריעותא שאמרה לצעלה גרשתי, משא"כ בהמיר צעלה דלא הוחזקה שחצור על היסוד א"ל, וע"כ י"ל דעיקר הטעם דאינה נאמנת בהמיר הוא משום דאמרה דדמי, מ"מ סיים דאעפ"כ שפיר פסק הרמ"א דאפי' בקברתיו אינה נאמנת, משום טעם סגרת הרמ"א נחשבה, וכו' כיון דחיישין שאומרת דדמי וחוששת עפ"י אומדנא שודלי מה, חיישין דלמא משקרת לומר קברתיו כדי להוליך הספק מלב השומעים, שלא יחשבו שעפ"י האומדנא אמרה שמת.

גם בתוס' חיים ח"ב דכ"ד ז' כתב דאפי' יומא דדעת מו"ה צה' דמחשיב מומר כקטטה הוא מטעם דדמי, מ"מ כיון דחיישין לדדמי על עגס המיתה, שוב י"ל דמשקרת ואומרת קברתיו כדי להחזיק דבריה, וכמ"ס המפרשים בטעם הרמב"ם שסובר דאשתו אינה נאמנת במלחמה אף באומרת מת וקברתיו. [עי' לקמן ס"ק ש"ע אות צ']. ועי' בשער אפרים ס' ק"ג.

ה. הסוברים דבאומרת קברתיו נאמנת, ובלא קברתיו אינה נאמנת. צבית מאיר אחרי שבי דין גרשתי צוה"ז

תלוי במחלוקת הרא"ש וש"פ דין אי נאמנת לומר גרשתי צפניו כשחצוצת כתובתה [כו"ד לעיל ס"ק שס"ג אות ג'], כי דאמנת גס דין מומר תלוי צוה, דאס הוכחשה לאו דוקא והעיקר תלוי בקטט גדול, י"ל דה"ה מומר דמסתמא הוא קטט גדול ושנאה, אבל אס גרשתי נריך דוקא שחכש צעדים, תמה אני איך יש לדמות לזה מומר, ומלשון הרמב"ם שסכים שזו הוחזקה שקרנית יש ללמוד אף צמומר להקל, ועכ"פ נראה דיש להקל צמומר אס אומרת קברתיו, דהא לפי פשטות הסוגיא זה תלוי צמחוקת ר"ה ורצ שימי צר אש [בארגיל הוא] כו', ואף לדעת הרמ"א נחשבה דאף לרצ שימי אין מועיל קברתיו, היינו דוקא מטעם שסכים דכלא מחזקת היא צכך לשקר, משא"כ צמומר, ומלשון רי"א שבי על מו"ה ולי נראה שלא אמרו אינה נאמנת בקטטה אלא כשהרגילה היא הקטט ע"י גירושין אבל המיר נאמנת עליו נראה צבדיא שאפי' דין ארגיל איכו קטטה נמי לא נתן עליה, וס"ל דנאמנת אפי' צלא קברתיו, ומטעם שלא גילתה דעתה ע"י גירושין, וזה ככוונת הח"מ, ומה שבי הרי"א אלא כשהרגילה הוא הקטטה ע"י גירושין [דמשמע דא רק לאפקוי דאינה משקרת כמו בארגילה היא ע"י גירושין], ר"ל דאפי' בארגילה היא קטטה כל שאינה ע"י גירושין ליכא למיחש.

ובלמח

ציאור הב"ש בסגרת מחלוקתם*, והאריך לבאר מחלוקת המו"ה והרי"א צאופן אחר, וכן ציישצ פסק הרמ"א, ובסוף דבריו מסיק שס לדינא דבאשה עומה שאמרה מת צעלי צמומר לכו"ע אסורה להנשא, ובשאמרה קברתיו נמי אין להקל אס לא שיש איזה לך היתר. והציא דבריו אלה צערוך השלחן סעי' רמ"ו.

ובנמע שעשועים ס' ס"ו הציא מש"כ הש"י יעקב ח"ב ס' י' על המו"ה דלא מסתבר כלל כוונתו, משום דלא מקרי קטטה רק כשהוחזקה שקרנית, וכתב דאי משום הא לא אריא, דמשמעות סוגיית הש"ס דלא תליא מילתא כלל צמה שהוחזקה שקרנית, כ"א עיקר החשש משום דסניא ליה חיישין דלמא משקרת אף שלא הוחזקה קודם לכן לשקרנית, דהלא בגמרא בוי ס"ד לומר דקטטה היינו באומרת גרשתי אלא דפריך בלבו נמי אמרי הכן, ומשמע ודאי דאי לאו כך פירכא בוי ינחא ליה לאוקמי מתני' צהכין, וחיישין דמשקרת עתה צמיתה משום דסניא לה אע"ג שלא הוחזקה כלל לחשודר ומשקרת, ונכי דהוכחה הש"ס מכה פירכא ה"ל לאוקמי דמיורי באומרת גרשתי והוכחשה, היינו משום דצגוני אחריו לא משכחת לה, דאי לא הוכחשה מבימנה מדרה"מ, אבל מדי חיתי לומר דהדר ציה הש"ס מסבירא הראשונה דלא תלי כלל צמה שהיא חשודה לשקר כ"א משום דסניא ליה משקרת עתה. אלא שלענין ע"א כי דיש להקל כל שלא הוחזקה שקרנית, ע"י להלן אות ו'.

וכן בלבוש סעי' זה כי דאס המיר צעלה והניחה עגונה אינה נאמנת אפי' אמרה קברתיו, דאמרין מתוך שנאחה אותו משקרת. גס צערוך לחס למהריק"ש אחר שבי דצקטטה דגרשתי אינה נאמנת אפי' אמרה קברתיו, סיים וכן אס המיר צעלה והניחה עגונה הדין כן.

ובסא"ר ס' ג' אחרי שהאריך לומר דראוי להחמיר צכל מין קטטה [ויצאו דבריו לקמן אות ו'] סיים וצפרט צבהמרה ועגון שבי ר' ישעי' הראשון, דצוה השכל מחייב שחפלה של צה ישראל להגלל מצולעל שצוה ולהשמט מתחתיו צכל מה שחובל לעשות. ובס' ה' אף שבי להיפך מדבריו צס"י ג' דלא חשיב קטטה אלא כשהוחזקה שקרנית צגירושין דוקא, ולא נמלא מי שחלוק צסבירא זו צולת ר' ישעי' הראשון שהוא יחיד, מ"מ מסיק דמאחר דחזין להרמ"א ולמהריק"ש שסס גדולי האחרונים דחשו להא דר' ישעי' ופסקוהו צפסקיהם מי הוא אשר יעמוד נגדם להקל. ובס' ז' אחרי האריכות מסיק דדין המרה ועגון בוי כדין מלחמה

(*) יבן הקשה על הב"ש בצצי ארוים ס"ק קצ"ט, וכי ליחשב פסק הרמ"א מהמרה"צ. ועי' בפני משה ס"ק קס"א שדחה דברי העצ"א ויישב שיטת הב"ש דדין זה תלוי בפלוגתת הרמב"ם והתוס'.

פתחי תשובה

עכ"פ צד א' יש לסמוך להחיר באופן שיסכימו עוד שני רבנים עכ"ד ע"ש. והמשכיל יצין כמה שנטה דעתו מדעת הגאון נו"כ הנ"ל וטעמה וטיוקס ועי' ביאור הגאון הספיד מויוולא ס"ק קת"ו ועי' לקמן ס"ק ק"ע. [ועי' בתשו' חתם סופר סי' ע' מ"ש בענין זה]

(קסט) בעלה והניחה צגונה. עת"מ ס"ק ז"ד שכ' דהר"ן בתשובותיו נראה שחולק ע"ז דאל"כ הו"ל להר"ן להשיב בפטיות דעד א' בקטטה אינו נאמן ע"ש וכבר השיב עליו הב"ש ס"ק קת"ו ד"ל הר"ן ס"ל עד א' בקטטה נאמן וס' דאפשיט הגעיה כו' ולע"ד בלא"ה אינו נוכחם ראה זו ד"ל דהר"ן ס"ל כדעת המורחשי שהביא הח"מ בס"ק שש"ז הגם שח"מ דחלו אלע"כ יש הרבה מסכמים לזה כמ"ש לקמן ס"ק ק"ע ובעובדא דהר"ן נא העד לצדו דא"ל הוצרך לומר שאין היתר מחמת שהיה בשעת הדבר ועי' בתשו' נו"כ סי' כ"ז שפ"ה ג"כ ראיית הח"מ מהר"ן מטעם אחר ע"ש. ומ"ש הב"ש בס"ק הנ"ל בשם הו"ז דכ' בתשובה אש"י עד א' לא תנא צב"ג עכ"ל הוא תמוה דהרי אפי' נקטינא מתם לא תנא כמפורש בש"ע לקמן. ומלאת בתשובת רבינו עקיבא איג"ר ס"ס פ"ל

הפוסקים

ס"ק שסד אות ה

אוצר

דקאמר צ"ש דאמרה גרשתי ואישיכחא שקרא לה דילפינא מתך שקר להכחא כלל, אלא דהש"ס צעי כמה שיעור קטטה שניחוש בדדמי, ומסיק כך הוא שיעור הקטטה שחצי לומר בשקר גרשתי וכל כיוצא בזה, וס"ל למז"ה דמעגן מחמת המרת דת הוי יותר מכיוולא בזה הכ"ל, והשתא אפי' למאן דפוסק במ"ד דטעמא דקטטה משום דמשקרא וכל זמן דלא משקרא אין לחשוד בשקרא, מ"מ מודה בשיעור קטטה כזה דאיכא למיחש לדדמי עכ"פ, ונ"מ דמכמינית בקצרתיו כיון דלא נחשדו לשקר, ויפה פסק הרמ"א, ומח' שהקשה הח"מ מחש'ו הר"ן נמי לק"מ, דחרתי צעי שהמיר וגם נחביון לעגנה, ובר"ן מיידי בהמיר ולא נחביון לעגנה. [ועי' להלן ס"ק שס"ה].

גם בצמח השדה אות י"ג האריך לפרש דעת המז"ה וברמ"א דהא דמומר הוי כקטטה הוא משום חשש בדדמי וגאמנת בקצרתיו, וכי דלא דמי למלחמה, דחיישין [לשיטת הרמב"ם] דמחמת בדדמי דמיתח משקרת גם לומר קצרתיו, דבשלמא צמלחמה כיון שאינה אומרת בדדמי רק בסכנה גדולה, א"כ כיון שהיא סבורה שצאמת מח, אומרת קצרתיו ג"כ כדי לחזק דבריה, משא"כ צמומר דמחמת שנאה אומרת בדדמי אפילו בסכנה קטנה, וא"כ היא ג"כ יודעת שעכ"פ לא מח' בצירור, הלכך בשלמא מח גרידא אינה יראה לומר דיכולה להתנצל שכיחה סבורה שצאמת מח, משא"כ בקצרתיו לא יראה לה שום התנצלות, ויראה לומר שלא תחפס כשקרתיה.

ועיין פ"ת ס"ק קס"ח מהנזכ"ר סי' מ"ב מה שיש להקל צמומרים צו"ה כשאמרה קצרתיו, דהא לדדמי לוכא למיחש צאומרת קצרתיו, וגם לשקרא ל"ח צמדינות הללו שאין לריך לעשות שום פעולה להשמיט ממנו, שלפי נמוסיהם כל זמן שהיא יהודית אינו יכול לכופה לדור עמו, ושכ"כ בחש"י רעק"א. ובצית משה סקפ"ח הביא דבריהם ובי' שהדבר מפורש בחש"י הר"א מזרחי הוצא בקו"ע סי' פ"ו שבי' דכוכא שכיחה קטטה ציו לציוה וזנחה ואמרה אח"כ מח' בעלי מותרת לעטם דמשקרה, דלמה חשקרה, אש כדי לאסור ענמה עליו הרי כבר נאסרה עליו, ואש כדי להנשא לאחר מ"ש היא מכל הנשים דנאמנת לומר מח' בעלי משום מדע"ג ואשה דייקא, וכבר ראיתי למי שפקפק על הנזכ"ר, והכך רואה דדבריו מפורשים בדברי הר"א ומי ימרה את פיו, ובסוף דבריו מסיק שם כן לענין דינא, דצמומר צמדינות אלו נאמנת לומר מח' בעלי וקצרתיו.

עוד בי' שם צצית משה הכ"ל דלפי הר"א יחא לנו חידוש דין צמומר דאפילו כשהייתה קטטה ציו לציוה ואומרת מח' בעלי וקצרתיו דנאמנת, ועדיף צמומר מאינש דעלמא, אך עדיין הדיבר לריך תלמוד.

אולם

אחיה להיות עמו ונפרט דגם בתחילה זו אינה מרוחת דגם ציונה אינו צדור אש כופין להנצל להנצלה בנט והארכתי בזה בתשובה א"כ אמרין שפיר דייקא משום מומר דנצל שני. וזה שדן מו"ה לדמות עוז דת לקטטה אשכר שאז היה הדון בערכאות לכופה להיות עמו אצל עתה כו'. וכתב עוד והנה צנ"ד (בעובדא דידיה) צמיה דא"י מסל"ת שמת אש כדון דהיא אינה נאמנת י"ל דגם מסל"ת לא מהני דלף להחליקים על הרמז"ס צד א' בקטטה דל"ה לשכרתו היינו מטעם שהקטו הרש"א והריטב"א דאש היא חשקרה כל ישראל מי החזקו וזהו שיד צד ישראל אצל צצית מסל"ת י"ל דנכ"מ דהיא א"כ חשדיון ג"כ לשכור את הא"י שיאמר כן צדד מסל"ת. אך צנ"ד דיש ג"כ עד א' בזה לענ"ד לסמוך להקל דלף אש נדמה עוז דת לקטטה הא צד א' בקטט וצד א' שנות הינה ג"כ ס"ל לרוב הפוסקים דנאמן וזהו עמנו לדמות עוז דת לקטט הא דעת אחרונים נוטים יותר להכריע כדעת הרא"י א"כ צד א' יש לסמוך להחיר וכת"ש ה"ו ונפרט למה שצאמנו דעתה שר"פ דינא דמלכותא אינו ראוי לרוב עמנו ונפרט צנ"ד דהוא לקח לו אשה אחרת כו' א"כ ל"ג טעמא דרובית להשמיט וממנו ועדיפא מקטטה וממת יצמי א"כ

ובצמח צדק (החדש) פסקי דינים צחידושים על יצמות הביא מהסא"ר [סי' ז'] דלדבריו האומר דאשה צמלחמה אינה נאמנת אפי' בקצרתיו ה"ה צמומר, וכי דיש להקל בקצרתיו, כיון דיש חולק וסובר דהמרה ועיגון לא דמי כלל לקטטה. ועי' פ"ת ס"ק קס"ח מהנזכ"ר סי' מ"ב שבי' דייקא הפלוגתא של המז"ה וברמ"א היא בלא אמרה קצרתיו, אצל צאמרה לכל הדעות מותרת, דלכ"ע לוכא צעוז דת חשש משקרת. ועי' להלן אות ו' בדברי רבנו חיים כהן סי' ל'.

גם בבאר מים חיים (להרא"ה די אצולה) סי' י"ט דף י' טור א' כתב דאפי' מאן דמחמיר בהמיר נראה צדור דודאי למשקרת לא חיישין, חדע דהא אפי' צאומרת גרשתי פליגי ר"ח ורז שימי צר אש, וס"ל ל"י שימי דלמשקרת לא חיישין, דכולי האי לא עבדה מחמת מומר שצסופה, וא"כ מהיכן הרגלים לומר דבכ"ג חוששין למשקרת, דהא אפי' צשראנו שמשקרת ואיתרע חזקת כשרותה לא הוסכם צה דחוששין למשקרת, ומינה דבדא דלא איתרע לה לחזקה ודאי אין חוששין למשקרת, ואי חיישין היינו שמה אמרה צדדמי, דמתוך דלא רחמא ליה כ"כ לא דייקא כולי האי, וסומכת על דברים שרובן למיחש, ולכן אי אמרה קצרתיו מהימנא. [אלא שלענין הלכה דעתו דהמיר לא הוי כקטטה כלל, והוצאו דבריו לעיל אות צ"י].

וכן בישו"י פיה"א סקמ"א כ' דצמומר דהוי ארגול איכו קטטה ואמרה קצרתיו נראה דמילתא דפשיטא דנאמנת, דכיון דלא הוחזקה שקרנית לא שייך חשש דמשקרת, ומאחר דאמרה קצרתיו לא שייך לחוש גם לדדמי. וכ"כ בדברי חיים (מלאנו) ח"א סי' מ"ב דכיון שלא הוחזקה לשקרנית נהי דלא דייקא אצל למשקרת לא חיישין, וא"כ צודאי היא ענמה נאמנת בקצרתיו. ובארץ צבי סי' קצ"ז כתב גם דעת הרמ"א דאפשר דמש"כ או שהמיר קאי לענין דניחוש שצאמרה צדדמי ולא לענין דמשקרת, ולפי"ז אש אמרה מח' וקצרתיו נאמנת. עיי"ש שהאריך בזה.

ובשב יעקב סי' י' האריך לצר שיטת המז"ה, וכי ג"כ דלפי פירושו כ"ע מודים דלא חיישין למשקרת רק היכא שכבר הוחזקה לזה ע"י שהוכחה בגירושין רק רז שימי ס"ל [לפי פירוש המז"ה] דצארגיל הוא דחזין דשנאחא אף דלא הוחזקה למשקרת אמרה צדדמי ופסק המז"ה כרז שימי.

ובחת"ס ח"א סי' ע' כ' ליישב דעת המז"ה ממה שהקשו עליו הרא"י והאחרונים דהא לא איתחזקה בשקרא, משום דמפרש דלמ"ד טעמא דקטטה משום דאמרה צדדמי וס"ל דאש"ג דשקרה צגירושין לא חשקרה צמיתה מטעם שכתבו החו"ס ד"ה לוכא ציניכו דכוכא חומר לא חשקרה, א"כ נמא דהא

פתחי תשובה

שישאלו אותה למה עזבה ארצה ומולדתה כו' ועוד דגם תחתלה לא שויתה נפשה חד"ל לפי"ש שצאתה צו"צ ס"י ל"ח (הנזק לעיל ס"ק קס"ה) דהאשה עצמה אם לא נתחזקה לפנינו צאיסור ח"ל היא נאמנת לומר שהיה לה בעל ונתן (אף בקטטה) חלל שחלקתי שם שהיא עצמה נאמנת חלל העד אינו נאמן והרי צ"ד יכול להיות משמעות דברי האשה שגם היא עצמה יודעת ומניחת בעלה וזה שאמרה שיש לה עד היינו שגם עד יש לה וא"כ נעוללם לא שויתה נפשה חד"ל וגם צו"צ ס"י מ"ב ביארתי קולות הרבה בעד ח' צנעטה ח"י. ועוד יש כהן מקום להקל ע"פ מה שביארתי שם צ"ח ו"א (וינא לקמן ס"י קט"ו ס"ו ס"ק ל"ז וע"ה) שאם האשה מניחת טעמה על מה שהיא רוצה להודות על עזבה דבר איסור ומניחת בפני העדים שאקר הוא מהני אף אם העדים לא היו מכירים האמתלא וביארתי שם דכיון דמהני בפני שני עדים מהני גם בפני א' היכא דלא יחזקו איסורא חלל שצ"ד שם נשתפקתי בדבר צנעטה ולא יחזקו איסורא אם עד ח' נאמן מן הרין ועכ"פ אין לנו לצנעט תומרות יחד והרי חשה זו אמרה כן בפני העד קודם שהודת צ"ד שהיה לה בעל שרצונה לומר כן רק מפני הצושה. ע"כ אני מוכיח לסתור האשה הזאת להנשא עכ"ד :

שכ' דהוא ט"ס דהרי צד ח' צקטטה קי"ל דל"ת ומוחלת בעוזה דת תנשא וכן מפורש צ"ל להדיח דעד ח' בעוזה דת נאמנת והיינו דתנשא לתחתלה וכן דעת תשו' שער אפרים ע"ה :

ועיין בתשו' נו"צ חנינא ס"י ט' אורות חשה שויתה צעיר אחת משרתת כמה שנים ולא נודע מה טיבה אם היא פטויה או לא ואח"כ רתה לנכח ואמרה לפני הרב שהיא חלומה שבעלה היה נעשה ח"י ונתן בנדיבות שלעויה ויש לה עד על זה והנכח העד לצ"ד ואח"כ נתגלגל הדבר שהודה העד שאקר העד רק שהאשה נקמה ממנו שיאמר כן לפי שהיא זונה והיה לה צושה לפרסם הדבר וגם האשה הודית לדברי העד ואמרה שמועילם לא נשאת לצעל כלל רק מחמת צושה אמרה כן. ועל זה פלפל הרב השולח כיון שהרמ"א פסק דעוזה דת דינו בקטטה ח"כ שויתה נפשה חד"ל ואומלת גמורה אין כהן דמי לתה לומר שצנעטה בעלה ח"י וד' היה צנעטה שמת בעלה. והוא ז"ל הציב לי שדעתו נוטה להקל מכלום טעמים. הלא דלולי אמתלא זו טונה היא שצנעטה שאם תאמר שמת יהודי ישאלו אותה בזה מקום ומת ונאמנה קצרות ישראל נקצר כו' וגם אולי היתה צושה

הפוסקים

ס"ק שסד אות ה—

אוצר

הוא בקטטה כלל, או עכ"פ דס"ל דמסל"ת מהימן בקטטה, ח"כ צ"ד שהעידו העדים מפי גויים מסל"ת וגם האשה פה העידה מפי גוי מסל"ת ויש ללרף לסניף דלא שייך כהן חשש המרה, ואם יש עוד לצע"ד לחלוק ולדחות הראיה מהשו' הרין כמ"ש הצ"ח דס"ל להרין דע"א בקטטה נאמן, ונמצא לדעת המחמירים כמ"ש הרמ"א אין צ"ד להקל, מ"מ הרי סברת המו"ח דחשיב להמרה קטטה סברה ויחידה היא, ועוד יש בכאן מקום להקל דהא דתרי סהדי לא חיישינן לשקרא ואין לחוש שמא שכרם, וא"כ צ"ד הרי העידו צ' עדים כשרים צ"ד אף שהעידו מפי אחרים כו', וגם הא קימ"ל דצנעט"פ יש להקל ולומר שצדדיו הראשון ראש יודע דבר צדור, וא"כ לדעת הפוסקים דיוכלים לסמוך על ס"ם להקל בצנעטה יש כאן ספק להקל, ספק דלמא הלכה בדברי הפוסקים הרבים דהמרה לא הוי בקטטה כלל, ואח"ל הלכה בדברי הרא"ה דהמרה הוי בקטטה דלמא איפשטא צעיר דע"א בקטטה דנאמן, ואח"ל דע"א בקטטה לא מהימן דלמא מסל"ת עדיף מע"א בקטטה, ואח"ל דמסל"ת לא עדיף משאר ע"א, אכתי דלמא צנעי עדים מפי שני עדים לא שייך חשש צדדמי ושקרנות ושכירות כלל.

ובשוואל ומשיב מהדו"ק ח"ב ס"י ו"א צע"א שהעיד ככתב על מומר שמת, כי דצמח לפימ"ש"כ ה"ח [סקס"ג] צטעס החשש דשמא שכתרו דהוא משום דדיבורא מקרי ואמר כדאמריו בגיטין ס"ז, ושם כי החוס' דדיבור שלח נגמר המעשה על ידו מקרי ואמר, וא"כ אפשר דכאן ככתב ל"ש לומר דהוי דיבור ודוגמא לזה דלענין שלח להשביע אמרין דכל ככתב ל"ש להשביע, וצפרט לפימ"ש"כ הרא"ה [לענין ע"א בקטטה הו"ד להבין ס"ק שס"ח אות ג'] דכל שצא העד חתילה ל"ח שמא שכתרו, א"כ צ"ד שצא כתב מלוגדון והאשה לא אמרה כלום ל"ח שמא שכתרו, וגם הא כתב צ"ד דכל הכך צעיות צע"א צמלחמה וקטטה הו"ל ספיקו דרבנן, וכבר נודע מש"כ הר"ש פ"ב ממקוראות דלא שייך לחוקמה לחזקה הראשונה כל שצ"פ כבר יאל מחזקתו מה"ס, ואף דהלח"מ חולק על הצ"י וס"ל דהוי סד"ה, מ"מ לענין מומר הו"ל ס"ם צפולגתא דרבותא, ויש ללדד להקל.

ובשו"ת שצ"ח ס' גאון צ"י ס"י ה' כתב על דברי הרב השולח שצ"ח לומר דדין ע"א בקטטה המוזכר צע"ה לא קאי רק אקטטה ולא אמומה, דמי יוכל להקל לעשיה מעשה עפ"י הדברים האלה צאיסור ח"ל, כי משמעות דברי הרמ"א אינם כן, והביא מהשו' הרין מה שמיכה שם דצ"ח דהמרה אין לחוש לשכתרה, וכ' דהואיל והרמ"א מסתמא ראה חשו' הרין ואעפ"י כי דין זה, ע"כ לריבין אנו לחלק כמו שחילק הרא"ה [צין צא העד מעלמו או שאמרה האשה מקודם מה צע"ה], ואע"ג דצפרש"י גממרא לא משמע כן, דמפרש האיצטרא דע"א בקטטה וז"ל: קטטה

אולם בחזן טוב ס"ק קנ"ג כי על דברי הנוצ"י דאין זה מוכרח, דאדרכה נאמר כיון דא"ל לה צטום חופן לדור עמו גרע טפי מסיני ליה, דאף אם סיני ליה עובא מ"מ יש צאפשרות לדור עמו וטב למחב טו דו, משא"כ צמומר מחוך שרולית להיות לאיש, שמא אין חוששת לחומר שצסופה.

ו. ע"א צמומר אי הוי בע"א בקטטה. צחצוה הר"ר דוד הלוי שצכסוגת עולם ס"י מ"ו כתב צנידויו צהמיר, דיש לחוש לסברת המו"ח דהוי בקטטה, ובקטטה אפי' צא ע"א ואמר מה אינו נאמן דחיישינן שמא האשה שכרה אותו כמציאר צממ"ס. וכן צ"ח כ"ו שם צחצוה מהר"ר אפרים נצין חשש להחמיר צע"א צמומר. וכ"כ צנחלת צנימין ס"י ו' דלפי מה שהגיה הרמ"א או שהמיר, ע"ז קאי נמי מה שסיים המחבר דאפי' ע"א המעיד אינו נאמן.

ובשוב"י ח"ג ס"י קי"ב צחצוהו השניה לצעל כנסיי כתב דמש"כ הכנס"י דמהריק"ש הביא ראיות צדורות דע"א מהני אם לא אמרה האשה מה צע"ה קודם שצא העד וכ"ש צמי שהמיר, לא מנאחי צמהריק"ש מכל זה שום דבר כלל, ואולי חקפה עליו משנתו וראה בספר אחר שכתב כן, ומש"כ צסס תשו' שער אפרים ס"י קי"ג ראיתי שם צחצוה שס"ם וז"ל: וא"כ מש"כ רמ"א דהמיר הוי בקטטה דבריו נכונים וראוים למי שאמרם, הרי דהוא מסכים צצירות לדעת רמ"א, ומה שהעלה צמסקנת דבריו להחיר אותה עגונה שם, היינו מלדדים אחרים, איצרא מש"כ [הכנס"י] צסס תשו' דרכי נוטס [להקל] אמת שכן דעתו, יכ"כ צסא"ר ס"י ה', אכן צאמת אין ראיה מחכמי. הספרדים שהם אינם חוששים כלל לדעת הרמ"א, אבל אנו חכמי אשכנז ופולגניא שקצלו עלינו דעת הרמ"א ואנו נמשכים אחריו, אין לנו להקל צפשוטו נגד דבריו *. גם צקו"ע למהר"ל פיה"ק ס"ק קס"ג אחרי האריכות מסיק דל"ע להקל צע"א צמומר.

ויש מהאחרונים שכי להקל צע"א צמומר צצירוף עוד לדדים אחרים. צמאיר נחיצים ס"י פ"ד צנידון שהעידו צ' עדים כשרים מפי גויים מסל"ת על מיתת המומר כי שכבר כי צחצוה ליישצ קושית הח"מ מהשו' הרין, דאפי' נמצא דס"ל דהמרה הוי בקטטה, וצע"ה דע"א בקטטה לא איפשטא, מ"מ א"ש שלח כי לאסור משום מומר, משום צנידון הרין הוי העד מסל"ת, ואיכא למימר דס"ל להרין דמסל"ת עדיף מסחס ע"א בקטטה, דחששא לחוקה הוי לחוש צמסל"ת דלמא שכרה אותו גוי שוסית לפ"ת [וע"י לקמן ס"ק שס"ח אות ח'], ועכ"פ צע"א מסל"ת צמומר מוכח ממ"מ מהשו' הרין דיש להקל, דע"כ או דס"ל להרין דמומר לא

(*) מהו ע"י להלן אות זה בהצחקת דברי הרבני נוצם, שדעתו דגם הרמ"א לא החמיר אלא באשה עצמה ולא בצ"א.

אוצר

סי' קס"ד אות ו'

הפוסקים

לגבי דידה דאיהי נאמנת אבל לגבי ע"א אפשר דמ"ה הוא מהני דסברי דאפשר דע"א, דהא הכי ס"ל הרי"א זש"ג ולא כי שהמ"ה חולק בזה [וע"י לקמן בדברי הסא"ר], וא"כ אין לנו לתפוס חומרא דמ"ה יותר ממה שהוא מחמיר, וגם מהריק"ש ורמ"א לא חשו אלא לגבי דידה, ובלא"ה אית לן ס"ס, ספק אי חמיר ועיגון הוי כקטטה או לא, ואח"ל דהוי כקטטה דלמא צע"א דע"א כקטטה אפשטא כסדרת כמה רבצ"י דאית לכו הכי, וחו דב"ד שצא בעד מעלמו ככה"ג אפי' להר"ף והרמב"ם אית לן להקל לסי' הרא"מ, ודא מיבא הוי הכי סדרא סניף גדול להטערף עם הכי ספיקי.

והדרבי נועם עלמו צבי"ג אחר שהביא דעת החולקים על מ"ה וסוברים דלא חשיב קטטה אלא כשהחזיקה בשקרינה, וכן הרי"א והרא"מ בהשורה סי' כ"א ושכן הוא דעת הר"ן, כי דלפ"ז די לנו שנאמר דאף הסוברים דחמיר חשיב קטטה לא הוי טעמא משום דמשקרה, דשנאה דהניחה עגונה ודמיר אינה גדולה כ"כ, דאשה בכל דהו נוחא לה ומלפא שמה יצא אפי' בהמרתו, דהא קימ"ל דאין זוכין לאשת המומר גע ואין אומרים זכות הוא לה, משום דאשה בכל דהו נוחא לה דעב למיחז טו דו, אלא החששא צעגון והמרה הוא שחאמר מה צדדמי דלא דייקא כולי האי כיון דלא מרחמא ליה, א"כ מעשה הדבר צדור דאם צא ע"א והעיד לה שמה צעלה לא חשדינן שמה שברה אותו ומשקרה, אלא מהימנינן ליה אפ"י שקדמה הוא קודם לכן לומר מה צעלי, כ"ש כשלא קדמה הוא לומר מה צעלי, דהתם לית דין ולית דין שיאמר שחוששין שלא להאמין לעד, וזה נ"ל צדור.

גם בדת איש סי' ט' אחר שבי' דעיקר הטעם דאיהי נאמנת צדמיר הוא משום דאמרה צדדמי, ואפ"י גם כצדדמי אינה נאמנת [ה"ד לעיל אות ד'], כי דלענין ע"א דהטעם דאיהי נאמנת הוא משום דחיישין שמה שברתו, וצד"ג שהמיר צעלה דלא חוזקה לשקרנית ל"ח לזה, לפיכך ודאי כשצא ע"א להעיד שמה צעלה המומר נאמן בו, וצלי ספק שצ"א לא היתה כוונת הרמ"א כלל לאסור צדמיר. ועיין גם צדגרי כהונה סי' ז' שבי' צדור הדברים דאף לדעת המ"ה שהביא הרמ"א, היינו רק לענין נאמנות דידה דודאי סניא ליה ואמרה צדדמי, אבל למשקרה גם לידה ל"ח, א"כ ע"א מהימן לכו"ע.

וב"כ בישוע"י פיה"א סקמ"א דנראה צדור דצארגיל הוא קטטה לא שייך חשש משקרה רק דאומרת צדדמי, וא"כ ע"א נאמן צדמיר לכו"ע, והוסף עוד דבזה נדחה מה שהשיג הח"מ על הרמ"א מתשו' הר"ן, משום דהר"ן מייירי צע"א, וע"א ודאי נאמן.

ובתשו' רבנו חיים כהן סי' ל' ציאר טעם הרמ"א בהמחמיר להחשיב מומר כקטטה משום דס"ל דדין זה תלוי בצלוגות

רב חנינא ורב שימי בר אשי, דלר"ח דלא חייש כלל לאמירה צדדמי אלא למשקרה, דוקא כהחזקה שקרנית חיישין לזה, אבל כשנשטמד ולא חוזקה שקרנית ליבא למיחש למידי, ולרז שימי דחייש לאמירה צדדמי, גם כשנשטמד איבא למיחש לזה, וא"כ המקיל צדמיר ס"ל דהלכתא כר"ח, והמחמיר ס"ל דהלכתא כרב שימי, ויש לנו לחוש לחומרא, ועפ"י כי דא"ש סדרת הט"ז דחומרת הרמ"א כשנשטמד אינה אלא צה צעמא ולא צעד המעיד, דהא החומרא לא הוי אלא משום חשש צדדמי וזה לא שייך אלא צאשה עמא.

ובדברי חיים (מלאנו) ח"א סי' ל"ח כי ג"כ דמומר אי הוי כקטטה תליא צמחוקת האמוראים ומטעם אחר, ולמ"ד הטעם משום שנאה ורואית לאסור עמא עליו [ומשקרה], צדמיר לא שייך זה, דבלא"ה אסורה עליו, ולמ"ד משום צדדמי גם צדמיר שייך טעם זה, ולפ"ז ע"א טכ"פ נאמן, ואי משום דהיא לא דייקא, אכן

קטטה ציוו לצונה והלך למדה"י וצא ע"א ואמר מה מי מהימן, משמע אפ"י דלא הלכה היא אלא הצעל לצדו וצא ע"א דלא הוי כמסייע לה אפ"ה אינו נאמן, מ"מ עיקר דינא דשמה שברה אותו לא זכר רק צדדמי הרמב"ם, ומשם נולדה חומרא זו גם צדמיר, איבא לפרש שפיר צדדמי הרמב"ם את כל פירוש הרא"מ וא"כ צנ"ד שהאשה עמא לא ידעה דבר ולא אמרה לא חיישין כלל. וכ"כ צתפארת צבי חקיע סי' ט"ו להקל צע"א צדמיר כשצא בעד מעלמו.

אולם דעת הרבה אחרונים להקל לגמרי צע"א צדמיר. עי' ט"ז סקס"צ שבי' על דברי הרמ"א או שהמיר, דהאי מילתא קאי אס הוא אומרת מה צעלי, אבל ציס ע"א שאומר מה לא פוסל האי מילתא, וסיים שציאר דבר זה היעב צתשובה.

ובבית יעקב (מלאנו) סי' קנ"ח כתב שראה חשובה אחת מהר"ר יעקב שור וצעל הט"ז הסכים עמו שם לעשות מעשה דלא כהמ"ה והרמ"א ולהחיר אשת מומר עפ"י ע"א שהעיד שברה, וצעל הט"ז העיד שציוו חמיו הצ"ח עשו מעשה להחיר ולית מאן דחש לה, וסיים צבית יעקב שם דהוא מעשה רב*.

ובנחלת אבות סי' כ"ד כי נ"ד הותר צע"א שהעיד על המומר, דהא הח"מ ורי"א סוברים דמומר לא חשיב כקטטה, וצתשו' צי"ע העיד צס"ה הצ"ח והט"ז ומהר"י שור שפסקו הלכה למעשה להחיר אשת מומר עפ"י ע"א.

ובמרה"צ סי' קע"ג אחר שציאר מחלוקת המ"ה והרי"א ונתן טעם לפסק הרמ"א שפסק כהמ"ה, הביא מה שהקשה הח"מ על הרמ"א מתשו' הר"ן, ומה שחירץ הצ"ש דאולי דעת הר"ן היא דצעי"א דע"א כקטטה אפשטא, וכי דא"א לומר צדדמי הצ"ש, דהעומד על דברי הר"ן צתשובה יראה דעתו מעיקר ההלכה היא שגם צדדמי ומלחמה ע"א מהימן צלא קברתיו, אלא שלמעשה חשש לדעת הר"ף והרמב"ם המצריכים קברתיו, ובלא הר"ף והרמב"ם סוברים להדיא דע"א כקטטה לא מהימן אפי' בקברתיו, וא"כ הדרא קושיא לדוכחה דתיפוק ליה משום ע"א כקטטה, אלא ש"ל צזה שדעת הר"ן היא כהרי"א דמומר נמי חשיב קטטה אלא דהיינו ארגיל הוא, וכיון שכן גבי אשה עמא חיישין לצדדמי, אבל ע"א מהימן, דהא טעמא דע"א כקטטה דלא מהימן כי הרמב"ם משום דחיישין שמה היא שברה אותו, וא"כ צארגיל הוא דלא משקרה כ"ש שאין לחוש לשמה שברה עד שקר, אולם לדעת המ"ה הסובר דגבי מומר אפי' אמרה קברתיו לא מהימנא דחיישין דמשקרה חזר הדין דאפי' ע"א לא מהימן בו, ולדינא יראה דע"א צדמיר יש להקל דעת הט"ז, כיון דבלא זה ע"א כקטטה היא איצט"א דלא אפשטא, ודעת הרשב"א והריטב"א וש"ג צס"ה רי"א דאפשטא האיצט"א לקולא, ולכו"ע צדיעבד מיבא לא תלא, א"כ גבי מומר שהיא פלוגתא דרבותא שומעים להקל אפי' לבתחילה.

ובתשובת הר"א בן חיים שצדרכי נועם סי' נ"ד אחר שבי' להחמיר צדמיר צאשה עמא, כי טכ"ז צנ"ד [צע"א] אפשר להקל, חדא דמדברי הש"ג נראה דלא אמרה מ"ה אלא

(*) וע"י פיה"א סי' קס"ט במקף מתשו' רע"א סי' ק"ל דמה שהעתיק הב"ש סי' קמ"א לדברי הט"ז דבצ"א במומר לא תצא הוא ט"ס, דהא בצ"א בקטטה בעלמא ג"כ לא תצא, וממילא במומר תנשא לבתחילה, וכן מפורש בס"ז דע"א במומר נאמנת והיינו דתנשא לבתחילה, ובנוע ששועים סי' ג"ט בתשובה מהר"ר מאיר אב"ד בראד הוכיח דט"ס יש בב"ש מתשו' בית יעקב הנ"ל שהט"ז עשה מעשה להחיר לבתחילה ע"י ע"א במומר, וכי דגם ממקומו הוא מוכרע דט"ס יש בב"ש, דא"כ למה הביא כלל דברי הט"ז, דהרי משמעות דבריו שהוא חולק על מ"ה, ולענין דלא תצא כו"ע מודים. וכ"כ שם הגוסע ששועים עצמו בסי' ס.

אוצר

סיק שסד אות ו

הפוסקים

שלא הזכיר כלל בנידונו צוממ חשש דע"א בקטטה, ומוכת, או דסבר דמומר לא הוי בקטטה, או דסבר דע"א צוממ נאמן בפשיטות להכי לא פלפל בזה. ובזכרון כהונה דמ"א ג' וד' הביא דעת הט"ז דאפילו למאן דחייש צוממ מ"מ ע"א לא פוסל בזה מילתא, וסיים דכן ראו להורות בלי שום ספק.

ובסדר אליהו רבה דן דין ע"א צוממ בג' תשובות, וכל אחת מהם פסק אחרת. צ"ח ג' [הג"ע משנת תס"ח] הביא דברי מהר"א בן חיים מתשו' דרכי נועם סי' נ"ד [המובאה לעיל], י"ב עליו דכל לידיו שלדד אין בהם כדי להקל, כי מש"כ בראשונה דאפשר דאף המ"ה לא החמיר אלא כשהיה גופה מעידה, אבל דע"א אפשר שהוא סובר דהאיבעיא אפישטא, היסתמטתיה מש"כ מהר"א הוצא בשי"ג גבי האיבעיא דע"א במלחמה וז"ל: צא ע"א ואמר שמת בעלה במלחמה כי מו"ה שאף זה ספק ומחמירים בה מספק, ואינו חומר שע"א במלחמה נאמן בו, הרי צהדיא שמשי"כ כאן רי"א צדד אחד בקטטה שהוא נאמן הוא עפ"י שיטתו שכי דע"א במלחמה, ונמצא מצוחר לדעת מו"ה המחמיר דע"א במלחמה הוא הדין והוא הטעם דמחמיר נמי דע"א בקטטה, וכ"כ הוא, שהרי הרי"ק והרמב"ם מקילים שם ומחמירים כאן, גם מש"כ דמהריק"ש והרמ"א לא חשו אלא לגבי דידה, הנה חשו מהריק"ש אינם צדי, אבל דברי הרמ"א מוכיחים דלכל מילי אמרה בין לגבי דידה בין לגבי ע"א, שהרי כל כונתו להודיע שדין קטטה דכתב המחבר אינו דקוקא צאומרת גרשתי אלא ה"ה כשהמיר בעלה, וכיון שכן נמצא דכל הדין שכתב המחבר צאומרת גרשתי דהיינו בין היא ובין ע"א דאינם נאמנים איניה נמי צהמיר בעלה, ובפרט שהרמ"א חופס דעת המ"ה ודעת המ"ה דבין היא ובין ע"א לא מהימני וכמו שנתבאר, גם מש"כ בתשובה הנ"ל דבלא"ה אית לן ס"ס, גם זה אינו מספיק, דהספק דלמא דהאיבעיא דע"א בקטטה נפשטה לא נכנס בכלל ספק דרוב הראשונים מסכימים דבעיא זו לא נפשטה, ואף שהנמוקי"י כי דהרשב"א והריטב"א תמכו על הרי"ק דלפי שיטתו דע"א במלחמה דאיפשטא דהאיבעיא מהכיה דרגלת ה"ה דע"א בקטטה, עכ"ז נראה דאף אם צעיקר הדין היו הרשב"א והריטב"א חולקים ואומרים דבעיא דע"א בקטטה איפשטא ואזלינן בה לקולא, אפ"ה ה"ה לנו לומר דלא צא זה לכלל ספק, כיון דרוב מנין ורוב בנין הסכימו דבעיא לא איפשטא, כ"כ וק"י דהרשב"א והריטב"א לא חלקו צעיקר הדין כי אם שחמכו לבד, דודאי אין כאן מקום ספק כלל.

אמנם צ"ח ה' [הג"ע משנת תס"ט] כי להיפך, דע"א יש להקל, משום דכיון דהך דינא דמומר הוי חידוש גדול אין לך בו אלא חידוש, וכיון דלא אשכחן שכתבו מהריק"ש והרמ"א דהמרה ועיגון הוי בקטטה אלא גבי אשה ענמה שאמרה מת בעלה, א"כ נאמר דע"א אין לך בו אלא קטטה דגירושין שהזכרה בגמרא צהדיא, אבל קטטה אחריתי לא, והטעם בזה נראה דקוקא בלשה ענמה שהיה מלתא פסיקתא דאינה נאמנת בהם חיישי בני רבוחתא להחמיר בהמרה ועיגון משום חומרא דא"א, אבל דע"א דאינה אלא צהיא ואיכא מ"ד דבעיא איפשטא וע"א מהימן, ואיכא מ"ד דבעיא לא איפשטא, דיינו שנחמיר כשנפסוק כמ"ד דבעיא לא איפשטא וניזול בה להחמיר בקטטה שהזכרה בגמרא צהדיא, לא שנוסף חומרא על חומרא להחשיב בזה המרה ועיגון לקטטה, עפ"י סברת מו"ה שהוא יחידות, וזה נראה שהוא משפט ישר, והביא גם מתשו' מהר"א בן חיים ד"ג הנ"ל שכי ג"כ דהרמ"א ומהריק"ש לא חשו אלא לגבי דידה, ובבלא"ה אית לן ס"ס, וכי דדבר גדול אמר, וגם הס"ס שכי ראוי והגון הוא, ובפרט שהיה מתהפך היטב, גם הביא שהנידון של מהר"א בן חיים הוא גם צ"ח כ"ע דרכי נועם שם, ושם כתוב שצטל

אין לא חיישין להא, דקומ"ל דע"א נאמן מעט מדע"ל לא משקר וכדברי הרי"ק והרמב"ם ורוב הראשונים. ועיי"ש צ"ח מ"ב. ובנמצע שעשועים סי' ס"ו אחר שכי דמומר חשיב קטטה, כי דנידונו דע"א יש להקל, והביא מהבבב יעקב ח"ב סי' י' דע"א צוממ גם המ"ה יורה, ושכי צעמא דמילתא עפישט"ה הרמ"מ והריב"ל דכיון דאיפשטא דהאיבעיא דע"א ביצמה וגם דהאיבעיא דע"א במלחמה לשיטת הרי"ק, והפשיטותא היא להכריע אותה סברא דהאיבעיא דע"א הוא מהם מדע"ל, ולפי"ז ממילא איפשטא גם הך איבעיא דע"א בקטטה, והיה לנו להקל לגמרי דע"א בקטטה, אך הך דמחמיר הרמב"ם שלא חנשא לכתחילה הוא משום חששא דשמא שברה עד שקר אחרי שראינו שהחזקה שקרנית להפקיע ענמה מצעלה בתחבולות שקר שאמרה גרשתי, ולפי"ז ממילא צוממ צלא החזקה שקרנית אף דמ"מ יש לה דין קטטה, ע"א מיהו מהימן, דאיפשטא דהאיבעיא ולשמא שברה לא חיישין, וכי צנטע שטעושים דאפשר שזה הוא גם טעם הט"ז שהקיל דע"א, ונראה להביא ראייה שגם דעת מהרי"ק ומהר"מ לזבלין הוא כן, דהנה מהרי"ק שורש קע"ה הביא מהר"מ לזבלין בתשובה סי' ל"ז, דעמו להקל ביצם מומר אם ע"א מעיד על מיתתו, וז"ל מהרי"ק שם: כיון שרוב הפוסקים מחמירים יצמה עפ"י ע"א, אעפ"י שהמנהג דלא כותייהו, מ"מ ביצם מומר רבו גם הפוסקים המחמירים אותה צלא חליטה, אע"ג דפשיטא דאין לסמוך על דבריהם וחליטה להקל בו מ"מ איכא חרי רובי להחמיר יצמה זו עכ"ל, ומהר"מ הוסיף עוד דאף צוממ שאחר הנישואין דבזה הרכה פוסקים מחמירים וס"ל דלריכה חליטה, מ"מ דע"א מעיד על מיתתו יש לסמוך על דברי הפוסקים דע"א מהני ביצמה עיי"ש, ולכאורה קשה על מהרי"ק איך לא חשש לדעת המ"ה דל מהבב הך חומרא דע"א ביצמה, אכתי נשאר צא דין ע"א בקטטה, דאפי' הרמב"ם המיקל דע"א ביצמה הרי החמיר דע"א בקטטה דלא חנשא, וצוחר קשה על מהר"מ איך לא חשש לדעה זו והרמ"א סתם כותיה צשו"ט, א"ו דע"א גם המחמיר מודה דמהני, כדעת הט"ז והש"י ושאר גאונים.

ובבהונת עולם סי' כ"ז כי על דברי הר"א נבון צ"ח כ"ז שם שחשש לדעת המ"ה דע"א צוממ, דמחורתא דליכא למיתש לסי' המ"ה דהוי יחידות ולית דחש לה, ומה גם צשאין האשה מעידה, אלא ע"א לצדו מעיד. וצ"ח מ"ז כי ג"כ דהך מילתא דמ"ה דחשב להמרה קטטה יחידה היא, דמלכד שוכדו חלק עליו, גם הר"ן והרמ"מ צחשבה חולקים עליו, גם מהרי"ק שורש קע"ה ומהריב"ל ח"ב סי' י"ז ושאר אחרונים הקילו ביצם מומר דע"א ביצמה, וכ"כ מהר"מ לזבלין צ"ח ונ"ו צ"ח רבני קושטא, ונראה מדבריהם דאין מקום [להחמיר] דע"א בקטטה משום בהמרה, שהרי חלוי עיקר היתיר דעת הרי"ק והרמב"ם המקילים בצעית ע"א ביצמה, ולא הזכירו דהרי"ק והרמב"ם גיפיייהו כתבו בצעית ע"א בקטטה דלא איפשטא ולחומרא*, והפני משה ח"א סי' פ"ד וצ' גדולי דורו היתיר בפשיטות דע"א על צעל מומר ולא חשו לסי' מו"ה, או שנאמר דמשמע להו שלא אמר מו"ה אלא בעדות אשה ענמה אבל דע"א מודה כמ"ש הדרכי נועם, כי ע"כ משולם לא חששו דע"א צעגונה על מומר שמת.

ובתוס' חיים ח"ב דכ"ד ד' האריך הרכה להיכיה דע"א צוממ נאמן לכל הדעות, ובסוף דבריו הביא מתשו' הצ"ח סי' ע'

(*) לפי מה שיתבאר להלן ס"ק שס"ה דעת רוב האחרונים דבהמיר לבד לא חשיב קטטה עד שיניחה צגונה ג"כ, צ"ע הרא"י שהביא הבהונת עולם וכן הנמצע שעשועים דלעיל מצי"א ביבם מומר, והא' התם לא הניחה צגונה.

הפוסקים

ס"ק שסד אות ו-ח

אוצר

והרג כמה נפשות מישראל, הלך אין לחשבו לאנוס, אבל עיי
 אונס, לא הוי בקטטה, מיהו צדק כי דיש לעיין, אם היה יכול
 לזרות ולהמלט רק שממחין בשביל חוב ממון אי הוי כמו קטטה,
 דאע"ג דלענין יין נסך כי הרי"ש צחצחה דאפי' שאפשר להם
 לזרות רק שממחין עזר ממון אינם עושים יי"ג אף שצורכים
 עזירות צרהסיה ביון שצנעה נזכרים, וכן פסק הרמ"א ביו"ד
 סי' קכ"ד סעי' ע', מ"מ יש לחלק בין יי"ג לעדות אשה דהוי
 עיקר קטטה משום שמעגן אותה, אי"כ אין חילוק בין מאונס
 בין מרצון דכיון שמעגן אותה היא שוגגת אותה, אך מ"מ גם
 צדק נראה להקל, מאחר שהע"ז העיד על הדין ששם עובדא
 [להחזיר צ"ח צמומר] אפי' שלא נשעת הגזירות, וגם הרי"א
 חולק על המ"ח.

ח. ובמומר לעבירה אחת. הנה צדית יעקב (לזמיר) סי'
 קנ"ח כי לנאורה היה נראה לומר מה לי נשחמד
 מה לי שאר עבירות, שהרי עיקר טעם הקטטה הוא משום
 עבירה ששם והניחה עגונה, וצ"ד כפי הנזכר בשאלה הניחה
 עגונה וגם עזר עבירות שנפסל בהם מדאורייתא לעדות, וגם
 הר"ן צ"ח ג' כי לענין מוסלית דאין לחלק בין מומר לעכו"ם
 ולכל החורה לבין פסול בעבירה אחת דלדעת הר"ף והרמ"ם
 דפסול מה"ח נאמן לעדות אשה במסלית ה"ה מומר, אי"כ ה"ה
 בקטטה כו', אך דמ"מ עדיין יש לחלק דדוקא צמומר הוא דס"ל
 לרמ"א דהוי כמו קטטה צינו לצינה, ולא בשאר עבירות, אלא
 דצ"ד שהחזק למחלל שחיות צדק פשיטא דדינו כמומר ממש.
 [אלא שלענין טעם הדין החזיר צדית יעקב שם עפ"י תשובה
 מהר"י שור שהוכיח דגם מומר אין לחשוב בקטטה, ודלא
 כהרמ"א].

ובסדר אליהו רבה סי' ז' כי דמדברי הרי"א צדק שכי לחלוק על
 המ"ח, נראה דלדעת מ"ח אין הדבר תלוי בהמרה דוקא,
 אלא כל שהוא רשע עושה עבירות ציד רמה דינו כמומר, שהרי
 כי שם ח"ל: אבל אם המיר ומרד צד או שהיה בעלה לסטים
 וכופר צעיקר הרי זו נאמנת עליו עכ"ל, הרי נראה מדבריו
 דלסטים וכופר צעיקר דינו כמומר. וכ"כ ציד אלעזר סי' י"ב
 דמדברי הרי"א נראה דעת המחמיר לחוש אפי' אם תמלא
 צו רק אחד מכל חמשת האדם אף שלא המיר דחו.

ובנחלת בנימין סימן ו' צידון שפול קטע ומריצה צינו לצינה
 עיי מה שפסק חמיר בשחוק והיה פרוץ צנות,
 והעיד עליו ע"א שמה, כי ג"כ דמשיב הרמ"א או שהמיר הוא
 לאו דוקא, אלא ה"ה בכל קטטה דארגיל הוא, ובמ"ש הרי"א
 דה"ה אם היה בעלה לסטים וכופר צעיקר, וא"כ צ"ד נמי חשיב
 ע"א בקטטה, והחזיר שם עפ"י דעת הרמ"א דה"ה אלא הקדימה
 האשה לומר מת צעלי קודם שצד העד ע"א נאמן גם בקטטה,
 וצ"ח דעת החולקים על מ"ח דלא חשיב קטטה אלא כשאמרה
 גרשני צפני פו"פ והוכחשה.

ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' ס"ו צידון שהועד על אחד שמה
 עיי שחזר ע"א דעת, כי דאין לחוש צד שחזר ע"א
 לדעת דהוי כמומר, דזה אינו, דאם נדע שהוא הוא שחזר
 את ע"א אין לריך לעדות יותר, וכל החשש צמומר שמה לא
 זהו, אי"כ צ"ד ממ"מ מהני העדות, ומש"כ הרב השואל להחזיר
 משום דצפנס אחת לא נעשה מומר, וגם לא הוי מומר צמה
 שחזר ע"א לדעת דשמה עשה כן משום לער וכדומה, דבריו
 נכונים, אלא שצ"ד אין לריך לזה מעטמא דכתיבנא.

ובשדה יצחק סי' י"ח כי דאף דצ"ד ראיו שהבעל כפר בתורה,
 שכתב שאינה לריכה גט, רק בהסכמתו לחוד מותרת
 לעלמא, הנה צעוקר צדק"ז לא הוי זה עוזב דת, וצפרע שהסכימה
 לדור

שבעל המחבר עם שני רבנים מירושלים הלא הם מהר"מ גלאנטי
 ומהר"ד הכהן הסכימו צעירותא דהיהא אחתה ככתוב שם
 צהשבותיהם המוצאות שם, וגם שם צסוף תשובה הרב המחבר
 נמלא כתוב ח"ל: צהלעיו דצרי אלה לפני רבני העיר הורו
 והסכימו עמי על כל מה שכתבתי וחתמנו כלנו בהיתר אשה זו
 ונתנו צידה, אשר מכל זה מבורר שרצני ארץ מזרים ורצני אי"י
 כולם כאחד הסכימו להחזירה עפ"י ע"א הגם שהבעל הכוא
 הלך למרחקים והניח לאשתו עגונה והלך ונשחמד.

ובסי' ז' שם [הג"ע משנת תע"צ] שינה שוב בשלישית, ואחר
 שמסיק דארגיל הוא קטטה דינו כמלחמה בין באשה
 בין צ"ח לכל חד כדלית ליה שם, כי עפ"י דהא דפסק הרמ"א
 דהמרה ועיגון הוי קטטה צינו לצינה ואפי' אמרה קצרתיו אינה
 נאמנת, הוא דוקא באשה עצמה, משום דאיכא מ"ד דמלחמה
 היא טעמה לא מהימנא אפי' אמרה קצרתיו, וכמו שפסק בשו"ע,
 אבל צ"ח דאיכא דהלכתא בקצרתיו נאמן במלחמה, גם הכא
 בקצרתיו נאמן, דהמרה ועיגון הוי ארגיל הוא, וכיון שכן צ"ד
 שאמר העד קצרתיו אין כאן בית מיהוש. [גם צעלם דין המרה
 וקטטה סתם את דבריו מתשובה אחת לשניה והוצאו דבריו
 לעיל, סי' קס"ג אות ז'. וכבר עמד על סתירת תשובותיו צו"ח
 הגה"ע אות תקע"ד, והניח צ"ע].

ז. ופשהמיר מאונס. צסא"ר סי' ג' אחרי שכי דיש להחמיר
 בהמיר כדעת מ"ח, כי דצנידונו אין מקום לספק
 צזה, דלא אמרו אלא צנשחת לצעלה בעודו ישראל ואח"כ המיר
 צשאל נפש והניחה עגונה, דכל כי הוי צודאי שהיה שוגגתו
 שגאה גדולה ורואה להשמע מתחתיו, ואין לך קטטה גדולה מזו,
 אע"ג דאין לא חזין צהו קטטה צהדוא, אבל צ"ד שמומר לאונסו,
 וגם אחרי כן היה עומד ציהדותו והיה שומר תורת משה צסחר
 בכל האפשר. וגם כי נשואי אשה זו עמו הוי אחר שכבר
 המיר, וזה מפני יכדותו שלא ראה להעמא צצת אל נכר, וישבה
 עמו צצחה כאשר כל זה מפורסם, אי"כ איפה יש מקום לדון
 דין קטטה צנידון זה.

ובבאר מים חיים (די אצילה) סי' י"ט דמ"ט ד' ודף ג' טור
 א' כי ג"כ דאפי' נאמן דמחמיר בהמיר, מ"מ היכא
 דהמרתו היחה צאונם שלא בגד צה, צהא פשיטא דלא חשיב
 קטטה, וצ"ד שהמיר מפני הרעב אין לך אונס גדול מזה, ועוד
 שהמרה מחמת רעב היא מצלי דעת לגמרי וקרוצה להמרה
 שועים, והכסף עוד, דאין לומר כיון שנשאר בהמרתו אחר הרעב
 מקרי צלון, הא ליתא, דודאי צמקום שהמיר א"א לו לחזור
 לאנוס הוא צדבר, אלא שהי"ל לילך למקום שאין מכירים אותו,
 ואימר לא איסתייע ליה מילתא, ואף שצ"ד לא ידענו דהמיר
 מחמת רעב אלא מפיה, וצ"ח ה"ה אפשר לומר דלא מהימנא
 דהא דמ"א להחזקה מלחמה צעולם דאינה נאמנת לומר מת
 צעלי, וי"נ כיון דעלם בהמרה היחה ידועה תו לא מהימנא, אך
 נראה דהא ליתא, דהא גם בהחזקה מלחמה צעולם נאמנת לומר
 מת שלא במלחמה, ולא מחזקין שמה במלחמה, וה"ה הכא
 כיון שלפי דבריה לא היחה קטטה צינו לצינה לא מחזקין אן
 בקטטה, ואדרבה הכא איכא למימר דמוקמין ליה אחזקתו שלא
 המיר לראונו.

גם בבית יעקב (מלזמיר) סי' ע"ט אחר שהביא תשו' מהר"י
 שור שהחזיר צמומר, ושהאריך צרהיות דלא כהמ"ח והרמ"א,
 ג' דאפי' לדעת הרמ"א נראה דדוקא כשנעשה מומר צרנו, אבל
 צשעת הגזירות שהוא עיי אונס לא הוי כמו קטטה צינו לצינה,
 ואף דעובדה מהר"י שור היחה צעת הגזירות [ואפי"ה לא היקל
 אלא משום שהוכיח דלא כהרמ"א], שאני הכם שהיה רשע גמור,

והניחה עגונה (כגרות חלפסי) ואח"כ הלכה היא ובעלה למדינה אחרת ובאה
ואמרה מת בעלי אינה נאמנת

חפילו

אוצר

ס"ק שסד. אות ח—ס"ק שסו אות ב

הפוסקים

דמשקרה, י"ל דאם החזיקה היא הקטטה כמו צ"ד שהיא חומרת
שבעלה היה מומר, ל"ח דמשקרה, דלאמנת צמנו דלא חמרה שהיה
מומר, וכמ"ש בצ"ש ס"ק ק"י דהיכא דאיכא חשש משקרת נאמנת
צמנו כו', אבל להר"ש ור"ע דס"ל לעדיון לחומרה וחיישין
נמי לצדדמי גבי קטטה, אפי' אם החזיקה היא קטטה נמי אינה
נאמנת, דהוי כמו החזיקה היא מלחמה דהיא צריכה דלא
איפשיטא ואוליין לחומרה. גם צק"ע למח"ל פיה"ק ס"ק קס"ד
אות ג' כתב דבהחזיקה היא הקטטה ויש לה ע"א חלוני צפלוגתה
הרמב"ם והר"ש הנ"ל.

אולם בחשונה צעל הישועות יעקב צביד יוסף (דויעט) ס"י ק"ז
כתב דאף דלכאורה החזיקה היא הקטטה חלוני צבי
העשמים צמרה, דלמ"ד הטעם משום דמשקרה מהני מיגו ולפי
הטעם דצדדמי לא מהני, אך מולא קאמר צמרה י"מ ז', אלמא
דס"ל דמאן דחושש למשקרה ס"ל נמי שחמרה צדדמי ולא מהני
מגו, ומ"ד צדדמי הוא רק היכא דלי"ח למשקרה כגון צארגיל
הוא הקטטה, אבל פשיטא היכא דשייך משקרת שייך ג"כ צדדמי
לענין דלא מהני צב מגו. אלא שצק"ע דצ"ד לירק גם מה
צנידונו החזיקה היא הקטטה.

ובצמח השדה אות מ"ו עמוד ע"ז למה לא הביאו הר"ק
והרמב"ם כלל עממא דרב שימי צקטטה משום צדדמי,
דא"כ דר"ח מחמיר טפי דלדידיה דחייש למשקרה אפי' מה
וקצרתיו לא מהני, מ"מ הא משכח"ל חומרה גם לרב שימי
בהחזיקה היא הקטטה, וכי דנראה דס"ל להר"ק והרמב"ם מולא
מצעי להגמרה כאן החזיקה היא הקטטה מכו כמו דמצעי ליה
בהחזיקה היא מלחמה, ע"כ דס"ל כיון דקטטה הוי רק כשחזקה
שקרית צדדים, א"כ לא הוי מיגו דיראה לומר שלא היה לה
קטטה כיון שיש כבר עדים שבהחזיקה צמה שחמרה גרשתני
צפי פו"פ, א"כ מסתמא הכל יודעים מהקטטה ולא הוי מיגו.*
ועי' גם צאגודת אוזב ס"י י"ח סוף אות מ"ז שכתב דיש לפקפק
צמיגו זה דהחזיקה היא הקטטה.

ובזבד טוב סוף ס"ק קנ"ה כתב דמה שהקשה הנוצי"י צסי
ל"ח אמאי לא מצעי צמרה החזיקה היא הקטטה מאי
[בדמצעי ליה בהחזיקה היא מלחמה, ומזה הוכיח דהחזיקה היא
הקטטה נאמנת], יש לתרץ צממה אפי', [ומזה מוכח] ד"ל דהגמרה
לא צעי חד צעיר תרי זמני ונשמע חדא מאידך, והכי צעיי דע"א
צמלחמה וע"א צקטטה קאי צדך אח"ל כמ"ש בחוס יצמות ל"ד ח'
[סוף ד"ה כ"י].

ב. ואי נאמנת על סימני המת בקטטה, הנה צעוג י"ט
ס"י קכ"ו צאשה שהיה קטטה צינה לצין צעלה צאופן
המציאר צש"ע צאינה נאמנת לומר מת צעלי, ונמלא מת אחד
ולא הוכר גופי ופ"פ, רק שנמלא צי ס"י מוצק צרגלו, והאשה
קודם שידעה שיש צהרג אחוה סימן חמרה שהיה צבעלה ס"י
כזה, כי דאף שחמרה סימן מוצק מ"מ יש לעיין אי נאמנת
בקטטה, דהא עממא דס"י צינוני לא מהני וס"י צמנו, הוי
ע"כ

(י) דבריו צע"ק, דאטו המינו הוא שחמרה שלא היה קטט בינו לביתה ה"א
המנו הוא רק שחשוק מהקטטה ולא תזכיר אותה, ובמבואר לקמן ס"ק שפ"ה
אות ב' גבי מינו דהחזיקה היא מלחמה, ועוד דהא גבי החזיקה היא מלחמה
מסתמא נמי הרבה אנשים יודעים מהמלחמה, ואעפ"כ כיון דהבי"ד באותו
מקום אינם יודעים מהמלחמה חשיב מינו, וה"נ בקטטה.

לדור עמו אם יראה לשב, א"כ ראוי דזכ לא הוי קטטה דסניא
ליה.

ובאפי' דומרי ס"ק ר"ח חלק על עמם דזין דמומר לעצירה
אחת הוי קטטה, וכי דמ"כ צינה יעקב דלאו דוקא
חמרה חלל אפי' מומר לאחד משאר עצירות, דבר זה לא עלה
על דעת מ"ה, ולא חמר חלל דוקא צינא מן הכלל כעובד
ע"ז שאין להם מקום לשבת יחד מחמת האומות שאינם נותנים
להם להתייחד אם לא תמיר גם היא, משא"כ בשאר עצירות
דהא אפשר שחלפה להחזירו למוטב.

ובקו"ע למח"ל פיה"ק ס"ק קס"ג כי דמה שהביא צינה יעקב
ראיה מחשו' הר"ן שבי' לענין מסל"ח דאין לחלק צין
מומר לכח"ח לצין מומר לעצירה אחת, אינה ראיה, דצמלמא
לענין מסל"ח שפיר מדמה להו הר"ן אהדדי, דהא מסל"ח לא
אחי מחמרת נאמנות, וכיון דלפסול צעצירה אחת ג"כ לא מחמרים
צמכין להעיד, ועכ"ז נאמן צמסל"ח ול"ח דלמא צעממה הגיד
כו, ה"ה צמומר לכל חמרה, משא"כ צקטטה י"ל דמחמרת צעירה
אחת לא סניא ליה כ"כ כמו צהמיר, דזה שכיח לעצור צעירה אחת,
משא"כ מומר דסניא ליה יותר, ועי' ציאר הר"א ס"ק קמ"ו
שבי' דהרמ"א למד דמומר מקרי קטטה מהא דמכין גט לאשת
מומר, ולכן לא כי הרב אלא נשחמד אבל לא לסטים.

צסה. והגיחה עגונה. כי ציד חלוצר ס"י ג"כ דאף שמשון
הרמ"א צסם הגדה חלפסי שבי' שחמיר והניחה
עגונה משמע דחרווייהו צעי, לא משמע כן מכל הפוסקים,
שהביאו צפשיטות דמומר הוי קטטה, ולא הזכירו שזריך ג"כ
להניחה עגונה. [ועי' לעיל ס"ק שס"ד אות ז' צהמרה שמתח
לקו על הכהונה שולס והנטע שפשיטות].

אולם בחת"ס ח"א ס"י ע' כתב דחרתי צעי שחמיר וגם
נחבין לעגנה, ועפ"ז כי דלק"מ מה שהקשה הח"מ
מחשו' הר"ן, משום דהר"ן מייירי צהמיר ולא נחבין לעגנה.

גם בבבסא יחזקאל ס"י י"צ אחר שבי' כמה טעמים להחיר
צנידונו צע"א צמומר, כי צסוף דצרי, ועוד מלורף לזה דטעם
מומר כי צש"ג משום שמען אחת, אבל מומר זה לא ר"ח לענין
אחת כפי הגדת העדים, צכזה ודאי גם המח"ה לא החמיר.

וכן בסדר אליהו רבה ס"י ז' כתב צנידונו דלא חמר מ"ה
דחמרה קטטה אלא כשמר צה, אבל כל שהולך מדעתה
ליח כאן קטטה כלל, ולא חמרה חוס מעולם, וכאן צי"ד נראה
הצברים דמדעתה הוא שהלך, ועי' גם צינה יעקב (לחמיר) ס"י
ע"ט שבי' צחקו הצברים דצמומר הוי עיקר קטטה משום שמען
אחת, כמ"ש הרמ"א שחמיר צעלה והניחה עגונה. ועי' לעיל ס"ק
שס"ג אות ע' לענין הניחה עגונה ולא חמיר.

שסו. אינה נאמנת. א. עי' פ"ח ס"ק קס"ה מהנוצי"ק ס"י
ל"ח דבהחזיקה היא הקטטה [היינו שלא ידענו שהיתה

קטטה ציניהם רק מפיה] נאמנת. וכן מצואר צסם אריה ס"י י"ד.
ועי' גם צנטע שפשיטות ס"י ס"ו שבי' דרך פלפולו צדברי הרא"ה
דבהחזיקה היא קטטה לכ"ע נאמנת צין למ"ד משום דמשקרה
צין למ"ד משום צדדמי, יעו"ש.

ובארץ צבי ס"ק קנ"ח [צנידון שהוצא צפ"ח סוף ס"ק קס"ט
מהנוצי"ה ס"י ע'] חלה זה צפלוגתה הראשונים, וכתב
דלפי דברי הרמב"ם דאינה נאמנת בקטטה לומר מת צעלי משום

(אפילו אמרה (קמ) קברתיו) (כ"י צ"ל המ"מ פ"ג מהלכות גירושין)

אע"פ

באר היטב

(קמ) קברתיו. משום דחיישין למשקרת ואין חילוק בין הרגיל הוא קטטה או היא עיין כ"מ ה"ג פ"ג דהאריך:

הפוסקים

ס"ק שסו אות ב-ס"ק שסו אות ב

אוצר

משום ע"ה בקטטה מחמת שהיה מומר, מאחר שלא נודע לנו שהיה מומר אלא על פיו של העד, כ' עוד, דאין לומר כיון שצ"ד העד אינו מכיר כלל את בעלה, אלא שמחזיקים אותה עפ"י הסימנים, נוחש דלמא העד אומר אמת אלא שהסימנים שהאשה מגדת הם שקר, דזה ליתא דמנ"פ כשאחיה אומר שהיא משקרת משום שבעלה המיר, ע"כ שהיה יודעת שזה שהמיר בעלה הוא, וזה כבר נודע עפ"י העד שהמיר את וכו'. ועי' לקמן ס"ק שס"ע אות א' לענין נאמנות ע"ה בקטטה על סימנים.

שסו. אפילו אמרה קברתיו. א. מקור וטעם הדין. המגיד משנה פ"ג מה"ג הל' א' כתב העט משום דקיימ"ל לחומרא כ"י חגיגה דחיישין למשקרה, וזהו שחסם הרמב"ם וכתב שזו הוצאקה שקרנית. גם הרשב"א בחידושו כתב דבקטטה צונו לצינה אפי' אמרה מה וקברתיו אינה נאמנת. ועי' בשו"ת הר"ה מזרחי המובאה בכתף משנה שם שכתב דאפי' למ"ד משום צדדמי ג"כ אינה נאמנת בקברתיו, דכיון שחוששין עפ"י האומדנה שודאי מת, חיישין זה דילמא משקרה ואומרת קברתיו כדי להוציא הספק מלכ השומעים, שהרי היא צוחקת שקרנית שכבר שקרה ואמרה גירשתיני בפני פו"פ, דאע"ג לנצבי מת בעלי לא חיישין זה דילמא משקרה אלא לצדדמי, והם היינו טעמא משום שיראה לשקר שמה יצא בעלה ותלא מזה ומזה, אבל כשכבר אמרה מת צדדמי שהיא סוגרת שזודאי מת, מוסיפה לומר קברתיו כדי להוציא מלכ השומעים. ועי' צלמה לזק (החדש) פסקי דינים בחידושים על יצמות שהסביר דברי הרא"מ, וכתב דבריו נראין עיקר*.

ב. ובדארגיל הוא הקטטה ואמרה קברתיו. צלמי הגזורים צ"ל ריא"ז אחרי שכתב לענין טעם הדין דארגיל הוא דאינה נאמנת, משום דחיישין דאומרת צדדמי, [וכמוצא לעיל ס"ק שס"ג אות ה'], סיים, לפיכך אם אמרה מה וקברתיו נאמנת, דמאחר שהרגל הקטטה היה מאתו אין מחזיקין אותה בשקרנית אלא עיטה, ואין לחלוט צוה הטעות. גם צ"ש"ש פט"ו סי' י"ב כתב דכן הוא העיקר, דבארגיל הוא קטטה אינה נאמנת מטעם דאמרה צדדמי, ואם אמרה מה וקברתיו נאמנת.

אולם עי' לעיל ס"ק שס"ג אות ה' מהש"ו הר"ה מזרחי סי' כ' והלח"מ פ"ג מה"ג הל' א' צ"ל שמה שפירשו דעת הרמב"ם, דגם בארגיל איכה קטטה הוי הטעם משום דחיישין למשקרת. ועי' באות הקודם מה שמוצא מאותה חשוכה [לענין ארגילה היא הקטטה], דאפי' למ"ד משום צדדמי, ג"כ אינה נאמנת בקברתיו.

ובחזון איש סי' נ"ג אחר שחייב צלות א' דעת כר"י ורמב"ם דמשו"ה השמיטו דין ארגיל איכה קטטה משום דמפרשי הא דקאמר בגמ' איכה צינייהו דארגיל איכו היינו צ"ל אמרה גרשתיני, אבל כששקרה לומר גרשתיני לא זכר לדעתם בגמ' לחלק בין התחילה היא הקטטה לבין התחיל הוא וכמוצא

ע"כ משום דצינוי רגיל להמלא בנשים, וחיישין דלמא אחרמי איש אחר בסימן כזה, אבל ס"מ אינו מצינו ב"ה אחד מאלף, לכן לא חיישין דלמא הכהרג הוא אדם אחר ונמלא בו סימן כמו צבעל האשה, א"כ כל זה לענין חשש דאיתרמי, אבל אם באנו לחוש שמה משקרת וצבעלה לא היה כלל סימן כזה, רק ששמעה שהכהרג הנמלא יש בו אותו סימן אמרה שגם לצבעל היה סימן כזה, לחשש זה לא מהני כלל סימן מובהק, ואף שלפי הנראה לא ידעה שצבערג הנמלא היה סימן זה, מ"מ שמה ע"י רמאות נודעת לה, והביא מהפניי בחידושו לצי"מ ש"י ג"כ דהא דסי"מ הוי דאורייתא לכו"ע הוא רק צעדות אשה על מיטת בעלה, שאינה חשודה לשקר, ואין לחשש רק שמה איתרמי הוי סימן צאדם אחר, ולא מהני ס"י מובהק, אבל גבי גט דחשדין ליה למשקר, או צמליאה, גם ס"מ לא מהני אי ס"י ציונוי לאו דאורייתא, ולפי"ז ודאי דבקטטה איכא למיחש דגם ס"מ לא מהני, אך נראה דמ"מ יש להחירה ע"י סימן זה, דצאמת הא דבעין לומר סימנים דרבנן ומדאורייתא לא מהני סימנים איכא חרי טעמי כמ"ש הפניי מדברי הראשונים, חדא דאיכא למיחש שמה לא אבד כלל רק ששמע מאיזה איש שנמלאה אצידה בסימן זה, או מחזי חזי וידע הסימנים, ועוד דאף אם אבד, שמה גם אחר אבד אצידה בסימן כזה ואיתרמי סימן כסימן, ואחר שהאריך לבאר סוגיא דסימנים ולהוכיח דהא דלא איפשטא צעין אי סימנים דאורייתא או דרבנן הוא רק לגבי חשש דלמא אחרמי סימן כסימן, אבל לענין חשש משקר איפשט צעין דסימנים דאורייתא ולא חיישין למשקר אפי' בסי' ציונוי, מאחר שאמר הסימן קודם שידע שיש כך סימנה צדך מילתא, מסיק דהדבר פשוט שיש להחיר האשה הזאת אף שיש קטטה צונו לצינה, מ"מ כיון שאמרה סימן לא חשודה למשקרת, דלענין זה סימנים דאורייתא, ועוד דעיקר הא מילתא דחיישין בקטטה למשקרת, ספיקא דדינא הוא, דהא לרב סימני צד אפי' הוי הטעם משום דאמרה צדדמי, ולדידיה ל"ת למשקרת.

ובבית יצחק ח"ה סי' קע"ז אות ה' צ"י שנפרד מאשתו צעציל צ"למה שיגרשה, וחל"כ העיד ע"ה שראה את פ' גוסס ומת, ונתן בו סימנים עינים גדולות ואפורות והשונים הצליונות גדולות יותר משאר בני אדם ושפתים עצות וחוטם עב ושקוע וזקן לבוב, וגם אשה הנאבד פרטה לפני רב אחד הסימנים ההם, אחר ש"י דלא חשיב ע"ה בקטטה מחמת שנפרד ממנה ורצחה שיגרשה, דלא מקרי קטטה לענין זה שניחוש שמה שברה עדים, כ' אלא שיש חשש על הסימנים שאמרה האשה שמה אומרת צדדמי, הואיל ושונאת אותו והפרידה אותו, ואין ראיה מדברי הח"ה סי' ל"ה [ש"י דאפי' צנשא אשה על אשתו לא מקרי קטטה כלל] דשם ארגיל הוא הקטטה וקול עפי, אך צ"ד י"ל כיון דלענין שמו וש"ה סמכין על הערכאות ולא איתרמי הסימנים רק לאיתרופי, ע"כ סמכין על הפוסקים דלא מקרי קטטה.

ובנחלת אבות סי' כ"ד צידון שהעיד ע"ה שהיה במקום רחוק, וסיפר לו שם מומר אחד שהשאיר אשתו היבולית עגונה במקום פ', וגם אמר לו שמו ושמה וכמה סימנים בו ובאשתו, ולמחרת ראה העד שמת אותו המומר, והאשה העגונה כאן אמרה שאותם הסימנים היו זה וצבעלה שעצבה, אחר ש"י דאין לחוש

(*) אולם עי' בחדושי הרשב"א כאן שהקשה למה לא קאמר בגמ' דאיכא בינייהו כשאמרה מה וקברתיו, ולא תירץ כלום. ובחידושי הריטב"א כתב באמת דה"ה דהוי מצי למימר איכא בינייהו דאמרה מה וקברתיו, אלא דהוא מינייהו נקט.

באר הגולה

ב אע"פ ששלום בעולם ו אפילו בא עד אחד

ב לדעת הרמב"ם וכתב
קניא שם שם דמשקרא ל נעיל שם נגמ' ע"כ

והעיד

אוצר

ס"ק שסו אות ב—ס"ק שסח אות ב

הפוסקים

ולא יחשבו דקאמרה בדדמי [וה"ל כאל], ותיירך דהאי ודאי
לאו מילתא היא, דבשלמא במלחמה כיון דכוחה המלחמה ומסתמא
קאמרה בדדמי חיישין נמי דמשקרה כדי שיאמנו דכריה כיון
שהיא סבורה דודאי מת, אבל בכך דקטעה כיון דלא כוחה
לן שום סכנה אלא דאין חיישין דילמא איתרמי ל' שום סכנה
וכיון דיש קטעה ציניהם קאמרה בדדמי אין לנו לחוש נמי דדילמא
משקרא וקאמרה קצרתיו כדי שיאמנו דכריה ע"כ, הרי דמחלק
צין מלחמה לקטעה וכוצר דבקטעה לא שייך לומר דמשקרה
מחמת בדדמי, אס לא שנאמר דלא כחז כן אלא לרז שימי, אבל
הרמב"ם דפסק לחומרא כדדמיו ויחייב ס"ל הך חששא גם בקטעה.
וה"ל ע"כ.

שסח. ואפילו בא עד אחד וכו'. א. מקור הדין ודעות
הראשונים בזה. נגמ' קט"ז צ: איצני לכו
עד אחד בקטעה מהו, טעמא דע"א מהימן משום דמדעליג לא
משקרה, ה"ל לא משקרה, או דילמא טעמא דעד אחד מהימן משום
דהוא דייקא ומייסבא, והכא כיון דאית לה קטעה לא דייקא
ומייסבא, תיקו. ופסק הרמב"ם צפ"ג מהלכות גירושין הל' א'
דלכתחילה לא תנשא ואם נשאת לא תלא. והביא דברי הרמב"ם
צ"ג פרק האשה שהלכה. וכן צעור כחז: ואפי' עד מסייע
אינה נאמנת, ואם נשאת כחז הרמב"ם לא תלא.

ולשון הר"ף: איצני לכו ע"א בקטעה מהו, ולא חיפשטא. וכו'
ברשב"א צחידושיו דמלשון הר"ף נראה דחזינן לחומרא,
וקשה דהא ע"א במלחמה וע"א בקטעה כולו חד טעמא אית
לכו, דכולו חד ספיקא הוי אי טעמא דע"א משום מדעליג
לא משקרה או משום דאידי דייקא ומייסבא, דאי אמרת דטעמא
משום דלא משקרה, צין במלחמה צין בקטעה מהימן, וה"ל כי היכי
דאיפשטא ליה גבי מלחמה דנאמן, [כמוצא צסעי' ל"ג ס"ק רע"ד
אות א'], לפשוט מהכא נמי קטעה, והרמב"ם כ' הטעם דאין ע"א
נאמן שמה שכרה אותו, וזה יותר קשה שאם היא כוחה כל ישראל
מי כוחה, ועוד דהא בגמרא לא הוזכר חשש זה כלל אלא משום
דהיא לא דייקא.

והריב"ב א צחידושיו כחז וז"ל: ואסיקנא צתיקו, ומיכו כיון
דכתבינא לעיל דאיפשטא לן דע"א במלחמה נאמן,
ה"ל דאיפשטא לן ממילא צעיון דע"א בקטעה נאמן דהא חד
טעמא הוא, אבל מדברי רבנו [הר"ף] נראה דהכא נקטין
לחומרא וכן הרמב"ם כו', והנכון כמו שכתבתי דה"ל ע"א נאמן.
והביאם צנמוק"י.

גם בש"ג צסס ריא"ז כחז דבקטעה צינו לצינה אס צא ע"א
ואמר מת צעלך נאמן. וכחז צסער אפרים ס"י ק"ג
צטעמו דכריא"ז סוצר דצעיל דע"א בקטעה נפשתה כמו שנפשתו
האיצטיות דע"א ציבמה וע"א במלחמה, וכן מוכח ממש"כ ריא"ז
לפי זה שם צא ע"א ואמר שמת צעלה במלחמה, כי מו"ה שאף זה
ספק ומחמירים בה מספק, ואני אומר שע"א במלחמה נאמן,
שלא חששו חכמים אלא צעדות אשה עצמה שהיא עושה לפי
האיותה כו'. ועי' לעיל ס"ק שס"ד אות ד' מהב"ש ס"ק קמ"א
ד"ל דגם הר"ן צחצובה ס"ל דע"א בקטעה נאמן.

ב. דעות האחרונים להלכה. הנה הנהצר פסק בדעת הרמב"ם
דע"א בקטעה לכתחילה לא תנשא ואם נשאת ל"ת.
ועי' צס"ק שח"ז מה שהוצא ליישוב דברי הרמב"ם צמה
שחשש לשמא שכרתו. וכו' צחוספות חיים דכ"ד ג' דכן דעת
הש"ג

[וכמוצא לעיל ס"ק אות ה"ל], כחז לפי"ז צאות צ' דמש"כ
ריא"ז שאם הרגיל הוא הקטעה, ומתוך כך שקרה לומר גרשתי
אס אמרה מת וקצרתיו נאמנת, אינו כן לדעת הר"ף [והרמב"ם],
דלדעתם כל שאמרה גרשתי הוי קטעה אף ל' חנינא, וחיישין
למשקרא, והילכך אף באמרה קצרתיו אינה נאמנת, ואף לפירוש
ריא"ז אין הדבר מוכרח, דדוקא במלחמה מהני קצרתיו כיון דשלום
צינו לצינה, אבל כאן כיון דדמי לה שמת אינה חוששת לומר
קצרתיו כדי שיאמינו, ומסיים שכן עיקר לדינא דלא מהני
קצרתיו אף צארגיל הוא קטעה ואמרה גרשתי.

ובצמח צדק (החדש) פסקי דינים צחידושים על יצמות פסק
ג"כ דאפי' כשהתחלת הקטעה היתה ממנו כל שאמרה
אפי' גרשתי והוכחשה אינה נאמנת אפי' אמרה מת וקצרתיו,
והביא דברי הר"ף וכתב דאין נ"ל, דהא חזין דשקרה לומר
גרשתי כו', ואמאי לא נחוש שמשקרה לומר קצרתיו כיון שהחלט
אלה שמת מלך בדדמי.

ובאבן שמואל ס"ק הע"ג כחז דמלשון הטור "לא שנה התחילה
היא הקטעה או התחיל הוא" משמע דאין שום חילוק
[אפי' לענין קצרתיו], ויותר משמע כן מלשון רבנו ירוחם וכו'
ה"ג שכתב: "ואין הפרש צזה צין ארגיל הוא הקטעה לצין ארגילה
היא", וקשה דהא צארגיל הוא קטעה אינו אלא חשש בדדמי
[כמ"ש החוס' צפירוש הגמ' שם] וליכתי קצרתיו, וכן הקשה
דרישה [אות י"ע], ואפשר לומר צדעתם, דהא דמחמירים מספק
לא זה לצד לחומרא של כל אחד, אלא אנו חוששים ג"כ שמה
שניהם אמת לכן צארגיל הוא לא חיישין למשקרה היינו לולא
למשקרה, דהא דצארגיל הוא לא חיישין למשקרה היינו לולא
חשש לצדדמי, רק לשמא משקרה שקר גמור לומר שהוא מת אף
שהוא חי, ומשום דיראה לעקר כ"כ כמ"ש צחוס' שם, אבל צאומרת
בדדמי שהוא מת וסוברת כן צאמת צדעתה, שפיר משקרה לומר
קצרתיו כדי שיהי עדות שלה צרורה יותר להחיר. [ועי' לעיל
ס"ק שס"ג אות ה' ממחריצ"ל שתיירך דעת הרמב"ם צמה שלא
חילק צין ארגילה היא קטעה לצין ארגיל הוא, וכחז צסתמא
דאינה נאמנת שזו כוחה שקרנית, דעתו צפירוש הסוגיא כדעת
צחוס' [ודלא כהר"ם] ור"ה ורז שימי פלוגי צרתיו, היכא
דארגיל הוא קטעה ר"ח לקולא ורז שימי לחומרא, והיכא דאמרה
מת וקצרתיו ר"ח לחומרא ור' שימי לקולא, ופסק צדדמיו
לחומרא ומשום סתם הדברים ולא חילק צין ארגיל הוא לארגילה
היא, וכחז נמי טעמא דאינה נאמנת משום שזו כוחה שקרנית
כדי ללמדנו שאפי' תאמר מת וקצרתיו אינה נאמנת, ויש להסתפק
צטונת הר"ז"ל אס רלנו לומר צמת וקצרתיו אינה נאמנת אפי'
צארגיל הוא, או דוקא צארגילה היא, ולכאורה היה נראה כה"ל
הראשון דאס נאמר דדוקא צארגילה היא אכתי תקשי למי סתם
הרמב"ם וכו' שזו כוחה שקרנית, אך גם אס נאמר כה"ל השני קשה
דהא צארגיל הוא קטעה ואומרת קצרתיו מותרת ממי, למ"ד משום
דמשקרה לא חשיב כלל קטעה צארגיל היא, ולמ"ד משום צדדמי נאמנת
עכ"פ צקצרתיו, ואני כוונתי כה"ל שמואל ה"ל דהרמב"ם פסק
כדדמיו לחומרא ומחמת צדדמי יש לחוש גם למשקרה, אך
קת לא משמע כן מדבריו להלן שם צחצובה, שהקשה דהיכי
קאמרינן דלמ"ד צדדמי אס אמרה קצרתיו נאמנת, הרי כחז
הרמב"ם צמלחמה אפי' אמרה קצרתיו אינה נאמנת ואפי' דלא
כוחה שקרנית אמרינן דקאמרה קצרתיו כדי שיאמנו דכריה

הפוסקים

סי' שסח אות ב-ג

אוצר

ובשובות יעקב סוס"י ק"צ לד להקל בשעת הדחק בע"א בקטטה
אף לכתחילה, וכתב שכבר האריך בחשו' [בסי' ק"י
לענין משאלים, והוצא להל' ע"י ס"ק ר"ס אות כ"ה] לכל
מקום דאמרינן אם נשאת לית, יש להחיר בשעת הדחק אפילו
לכתחילה, וה"ה בע"א בקטטה, ונ"ל אפשר דהוי כשע"ה, כמו
שפירש"י ביצמות קכ"ב א' שאם לא חאמין לזה לא תמלא אחר
ותשכ עגונה, ובסי' ק"ג אחר שכתב כמה לדדי היתר בינודנו
בע"א בקטטה, כיים ובר מכל דין, כיון שהעגונה נערה ורבה
בשנים דהוי כשעת הדחק, וע"א בקטטה קיימ"ל דאם נשאת
לית, שעת הדחק כדעבד דמי.

ג. אם יש לחלק בין שאמרה היא תחילה מת בעלי
ואח"כ בא העד ומסיעה, לבין שבא העד לבדו
ואמר מת בעלה. בחשו' הר"ה מזרחי סי' כ' [והוצא בסי' כ'],
הביא לשון הטור: ואפי' ע"א מסיעה אינה נאמנת, ואם נישאת
כ' הרמב"ם דלא תלא, כיון שהעד מסיעה, וכ' דנראה שהטור
סובר שמש"כ הרמב"ם דא ע"א והעיד לה שמת בעלה לא תנשא,
מיירי בשאמרה היא תחילה מת בעלי ולא האמינוה מפני שהוצא
שקרנית, ואח"כ בא העד הזה והעיד לה שמת בעלה שנראה
כמסיע לה, ויש לחוש שמה היא שכרה אותה, אבל אם לא אמרה
מתחילה שמת בעלה, אלא העד הזה לבדו הוא שאמר מת בעלה
נאמן הוא, דומיא דע"א במלחמה וע"א ביצמה.

ובתשובת הר"ר דוד הלוי שכתבונת עולם סי' מ"ו אחרי שחש
בינודנו דהמרה הוי בקטטה גם לענין ע"א, כ' להחיר
עפ"י דברי הרא"ם, דאשכ"ח שהביא [המובא לקמן] לא ס"ל הכי,
אלא החליט ואמר דע"א בקטטה צין שצא מעצמו צין שצאה האשה
מתחילה אינו נאמן, הנה מלמד שהביא לא ראה תשובת הרא"ם,
גם כל דבריו צדין זה קשים להולמם כו', ולע"ד דברי הרא"ם הם
יחד לא תמוט, ומי"מ כדי ללאת ידי חוצה הבי"ה נראה להחיר
צ"ל מטעם ס"ס, ספק אם הלכה בהמ"ה דהמיר הוי בקטטה
או כרי"א החולק עליו, ואח"ל דהלכה בהמ"ה, אפשר דהלכה
כדעת הרא"ם דעד שצא מעצמו נאמן.

ובדרכי נועם סי' ל"ג בעלה כהר"ם לדיוק כנ"ל מלשון הטור,
ומסיק דישנם ג' חילוקים בקטטה, דאם היא עולה
אמרה מת ואין לה ע"א אינה נאמנת ואפי' אם נישאת תלא, ואם
ע"א מסיעה לא תנשא לכתחילה ואם נישאת לית, ואם לא קדמה
היא לומר מת בעלי אלא שצא ע"א לבדו ואמר מת בעלה של זו,
תנשא לכתחילה, ועי"ש בסוף דבריו שז' דגם מש"כ כרי"א
דע"א בקטטה נאמן שזה נגד הגמרא דסלקא דתיקו, ע"כ מיירי
כשלא קדמה היא לומר מת בעלי.

ובשו"ת רבנו חיים כהן סי' ל"ו כ' בינודנו, דאפי' אם נדין
דין נשחמד בקטטה ממש, ונחמיר בו אפי' צעד ודלא
כה"ע סקס"ב, אפי' ה' בקטטה דגרשתי גופא כ' הרא"ם
לפי מה שפירש דברי הרמב"ם והטור דאין חשש בע"א אלא היכא
שהאשה אמרה מתחילה מת בעלי, ואף שהבי"ה אינו מסכים לזה,
אך בכנס"י [המובא בפ"ה סי' ק"ע] הביא בשם חשו' דרכי נועם
ושער אפרים **** ורצני ירושלים שכולם פסקו כהר"ם, וגם צ"ל
שכ"י

הש"ג [שהביא דעת הרמב"ם בלי חולק], וכן י"ל שהיא דעת
הרי"ף והרא"ש שכתבו עד אחד בקטטה מהו ולא איפשטא
והיונו דלולין לחומרא, וכמ"ש הנמוקי [בדעת הרי"ף], וכן
בריו' נכ"ג חלק ג' כתב עד אחד בקטטה בע"א ולא איפשטא
ועדין לחומרא ולא תנשא, מהו לענין שאם נשאת לא תלא
אפשר דמודים בזה להרמב"ם, וכן נראה במי"מ דעת הרי"ף
והרמב"ם בזה אחד הוא *, וכן פסק הטור, וה' דלא הביא
המחבר דעת המקילים כלל אף בשם י"א משום דמפורש לא
מלינו כן אלא לרי"א אבל הרשב"א והנמוקי אפשר דלדינא
אינם חולקים על הרי"ף והרמב"ם, אף שנתקשו בדבריהם **,
ומש"כ הכ"ש בשם הר"ן בתשובה הוא רק בדרך אפשר לומר
כן אבל אין זה מוכרח, ויותר מסתבר לומר דהר"ן סובר דהמיר
אין זה קטטה וכמ"ש הח"מ, ולכן פסק המחבר בפשיטות דע"א
בקטטה לא תנשא ואם נשאת לא תלא שהיא דעת רוב
הראשונים. וכן צ"ש פט"ו דיצמות סי' י"ב הביא לשון
הרי"ף והרמב"ם וכיים שכן פסק הטור. ובתמליה הענין שצ"ח
הסימן כתב: ודין עד אחד בקטטה נמי אינו נאמן, אלא שאם
נשאת לא תלא. ועי' עוד להלן סי' ש"ט מה שחורץ דברי הרמב"ם
ממה שהקשה עליו הרשב"א.

גם בשער אפרים סי' ק"ג אחר שביאר דעת כרי"א, מסיק
לדינא דמאחר שהרי"ף והרמב"ם ושאר פוסקים מחמירים
בע"א בקטטה, מי יקל ראשו להחיר ערוה החמורה לדעתם.

ובח"מ סקק"א כ' לדעת הרא"ש דס"ל [להלן סעי' מ"ט]
בהחזיקה היא מלחמה דהיא איבע"א דלא איפשטא דאף
אם נשאת תלא, ה"ה בע"א בקטטה דהיא ג"כ איבע"א דלא
איפשטא, וכיים שם דל"ע לדינא.

אבל בב"ש ס"ק קמ"ד כ' דדוקא בהחזיקה היא מלחמה ס"ל
להרא"ש דתלא משום דליכא עד אבל בע"א בקטטה לא
תלא דעכ"פ איכא עד ***. ועי' לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ד אות ב'
ולהלן סעי' מ"ט ס"ק שפ"ח אות א'.

ובעצי ארזים ס"ק קפ"ב כ' דשפיר יש לחלק לדעת הרא"ש
צין כך איבע"א דע"א בקטטה להאיבע"א דהחזיקה היא
מלחמה, כיון דאיבע"א זו דע"א בקטטה למי"ד משום צדמתי
נפשטא להיתרא [כמו ע"א במלחמה], והרא"ש ס"ל כותיה, אלא
משום חומרא מחמיר נמי כמ"ד דמשקרה, ולדידיה ג"כ הוי
איבע"א דלא איפשטא, לכן דיו אם מחמירין שלא תנשא לכתחילה,
אבל אם נשאת לית.

ובפני משה ס"ק קס"ג כתב לחלק לדעת הרא"ש, משום דגבי
החזיקה היא מלחמה הוי ס"ד צמרא לפשוט לחומרא,
ואש"ג דחי לפשיטותיה סובר הרא"ש להחמיר משום דלמא
הדיחוי אינו דיחוי גמור, משא"כ גבי הני איבעיות לא ס"ד צמרא
לפשוט לחומרא, לכך י"ל דהרא"ש סובר ג"כ כהרמב"ם דפוסק
בכל הני איבעיות דלא איפשטו דלא תנשא ואם נשאת לית. ועי'
לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ד אות ב' כעין זה מהלמה דקס' סי' ק"ג
ועי' שם.

לא תצא, כ' בביאור מנחם דהוא ט"ס, וצ"ל בע"א בקטטה עכ"ס איכא עד,
דא בע"א במלחמה כ' הכ"ש דס"ל להרא"ש דאיפשטא האיבעיא.

*** הנה אף שבשער אפרים סי' ק"ג דף ע' טור ג' כתב דלפי מש"כ
הרא"ם יש להקל בג"ה, אבל בטור ד' אחרי שהביא דעת הרי"א דע"א
בקטטה נאמן, וכתב דלדינא אין לסמוך על דעתו, כיים ואף שיש לחלק בג"ד
לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, ולכאורה נראה דכתבתו על מש"כ
מקורם לחלק בין ע"א שבא לסייע או שבא לבדו, וצ"ע.

(*) וכן מורה לשון הרי"א שז' וז"ל: וכתבו הפוסקים לחומרא, ואם
נשאת כתב מ"י לא תצא.

(**) ועי' בפנים התוספות חיים שכתב כן גם בדעת הריטב"א, וכנראה
שלא ראה דברי הריטב"א במקורם, רק מה שהביא הנמוקי בשמו, ושם לא
הובא רק שהקשה על הרמב"ם, אבל לא סיוע דבריו והגבון דע"א נאמן.

(***) מש"כ בב"ש שם נראה דס"ל בע"א "במלחמה" עכ"פ איכא עד משו"ה

אוצר

סיק שם אות ג

הפוסקים

ובעצי ארזים ס"ק קפ"א הביא מחשו' הרמ"מ עלמו שבי' שדין זה הוא מחלוקת בין הרמ"מ והעור זכונת הרמב"ם, וכי לפני מה שביאר בס"ק קט"ח דעת הרמב"ם דבחזקה שקרנית אפי' ע"ה לא מהני כמו דלענין ממון לא מהני ע"ה בחזקה כפרן אפי' לחייב לשכנגדו שבעה, ח"כ אין לחלק בענין הנ"ל, כמו בדמיון נמי אין חילוק.

ובסא"ר ס"י ג' הביא מהעור ברמזים פרק הא"ש שמוזכר בדבריו דלא כהרמ"מ שבי' שם וז"ל: האשה שאמרה לצעלה גרשתי נאמנת, וכל דאיכא קטעה צניייהא אינה נאמנת, וע"ה נמי אינו נאמן לומר שמה כשיש קטעה צניייהא עכ"ל, דממה שאמר וע"ה נמי, מוזכר בהדיא שהוא לצדו מעיד, שהרי מדיון אשה עצמה לענין מיתה לא הזכיר כאן העור כלל שאינה נאמנת, שמה שכתב כל דאיכא קטעה צניייהא אינה נאמנת אגירושין קאי כמפורש בדבריו, ואפי"ה קאמר דאינו נאמן, והביא מחשבות הר"א בן חיים שדרכי נועם ס"י נ"ד שהביא חילוק הרמ"מ לנידונו, וכי דהדבר מוזכר שלא כהצד חלל לסנוף כל דכא, דהא הוא גופיה לעיל מזה כי דדברי הרמ"מ אינם מוכרחים בדברי העור.

גם בבהונת עולם ס"י מ"ז אחרי האריכות צוה מסיק דאין לסמוך על הוראת הרמ"מ, ושכן מורה לשון צע"ה"ע ברמזים דאף צע"ה לצד קאמר בקטעה לאסור. וצ"ח כ"ז זכונת עולם שם כי דהרמ"מ עלמו חזר לגזירות צ"ח כי"ה וע"ה. [בהדיא לא נמלא שם ציטוטים ההם שחזר בו, אך נראה דדיוק מדלא הזכיר שם חילוק זה].

ובחזון איש ס"י נ"ג אות ג' אחרי שביאר שיטת הרמב"ם צ"ח, וכי לחלק בין ע"ה צמלחמה דאופשטה הארבעה וצ"ח ע"ה בקטעה דלא אופשטה, ושכן מוזכר בדברי הרמב"ם צמלחמות כי ג"כ דחילוק הרמ"מ הוא תמוה, שאין הרמב"ם כוונת דיונים וסברות שלא הזכירו בגמרא, וצ"ח ע"ה בקטעה הוא בכל אופן, ואפי' אם ידוע צדדור שלא שכרתו אין ע"ה מהימן, דכל שחשוד שיתפחה עזר צ"ח כסף אין כאן נאמנות של ע"ה אף אם לא היה סיבת הצ"ח, והרמ"מ לא ראה דברי הרמב"ם צמלחמות צ"ח, ולכן נדחה, וכשזכינו לדברי הרמב"ם אין ספק שזו גם דעת הרמב"ם ולכן העיקר לדינא דאף אם צ"ח צמלחמה אינו נאמן, ודלא כהצ"ח ס"ק קמ"ג.

ויש שכתבו לזרף דעת הרמ"מ לסנוף צ"ח. עפ"ה סק"ע מה שהביא מהכנסת יחזקאל ס"י נ"ב, ושצ"ח השבות יעקב, אף שמתחילה פסק עליו, מ"מ ח"כ חזר והסכים עם הכנס"י להחיות וע"ה צע"ה ח"ג ס"י קו"ב והוא תשובתו השניה לצ"ח כנס"י, שבי' דהסכים להחיות מחמת דאיכא עוד לדדי היתר ומה גם שהוא שעת הדחק. וכן צ"ח ס"י קו"ג הביא מהכנס"י שצ"ח לסמוך על דעת הרמ"מ, וכי ואף שאני חובך שם להחיות, מ"מ כהצ"ח שם שהוא סנוף להחיות מכמה טעמים.

ובתשובת הר"א בן חיים שדרכי נועם ס"י נ"ד כתב על דברי הרמ"מ, דמדברי העור אין ראיה להקל ולסמוך על העד כשאני מסייעה, דאפשר דלדחות נקטיה, דאע"ג דאיכא תרתי לא מהני, ומוכרח לפרש בן דברי העור דח"כ מאי אפילו, יבך מורים פשט דברי הרמב"ם, חלל שט"ז כי שם צ"ח דבריו, דדברי הרמ"מ הם סנוף גדול להטריף עם עוד ספיקי שבי' שם.

גם בבית שלמה (לר"ש מסקאלא) ס"י קמ"א כי צניידונו שיש לנו לירוק דעת הרמ"מ, ואף שהרמ"מ כי עליו שאינו מוכרח ימנעם הצ"ח משמע להדיא אפיקא, מ"מ צננסת יחזקאל ס"י נ"ב סמך ע"ד הרמ"מ, והביא בן צ"ח פוסקים, וגם צ"ח השבות יעקב הסכים עמו, וגם הצ"ח סוס"ק קמ"ג סמך על הרמ"מ כ"י.

וכן

צ"ח הסכים לפסוק בן למעשה. [ועיין לקמן שהצ"ח לא כי רק לזרף לסניף]. ח"כ צע"ח דיון שהענוה לא אמרה מה צ"ח, רק שאשה אחת מעידה לה, וממילא אין כאן חשש שמה שכתב אותה כלל.

גם בדברי חיים (מלאח) ח"ה ס"י מ"ז אחרי שהאריך לזכור שיטות הרמב"ם צע"ה בקטעה, מסיק דחשש הרמב"ם ששכרתו הוא דוקא כשצ"ח העד לסייעה, חלל אם העד העד צ"ח ל"ח כלל ונאמן, ושכן פסק הצ"ח. [ועיין עוד לקמן אות זה דעת הצ"ח].

ובצמח השדה אות מ"ד כי דחילוק זה יש לכיון צלשון הרמב"ם, שבי' האשה שאמרה לצעלה גרשתי כ"י, וח"כ הלכה היא וצ"ח וצ"ח ואמרה מה צ"ח אינה נאמנת, והיינו שהיא היתה עם צ"ח כשמת לפי דבריה, וח"כ כי צ"ח והעיד לה שמת צ"ח, נקט דוקא והעיד "לכ" כלומר שהוא ג"כ מעיד בדבריה, צ"ח י"ח לחוש שמה שכרתו, משא"כ אם היא לא היתה כלל עם הצ"ח צ"ח שמת אפי' לפי דבריה, רק ע"ה צ"ח ממקום צ"ח והעיד שמת, צ"ח י"ח למיחל לשמה שכרתו, שהרי היא לא היתה יודעת כלום לולא דברי העד.

עוד כי צ"ח השדה שם, דאין כוונת הרמ"מ לומר דכלל גוגא נאמן העד כה"ג היכא שצ"ח לצדו, דהא ודאי יש לחוש להערמה, רק היכא שהיא אינה יודעת כלום ממיחלת צ"ח ולא אמרה מעיקרה כלל שמת, וצ"ח ע"ה, כה"ג אין לחוש שמה שכרתו.

ובגהלת בגימין ס"י ו' צניידונו ע"ה בקטעה שאמר שפי' נעצב צ"ח והכירו צע"ח אחר שיהא מן המים, וח"כ אמרה גם האשה שהכירה צניידונו גם אותם דלא מושלי, הביא חילוק

הרמ"מ, וכי דה"ה צ"ח שבעד העיד תחילה, שהרי ממנו י"ח הק"ל שפי' נעצב צ"ח, נאמן העד גם בקטעה, ולא נחמיר לומר אולי שם שצ"ח לצ"ח להעיד ידע העד שהאשה ג"כ מעיד, ומיחוס שמה שכרתו, כיון דסוף סוף קודם לכן כבר פרסם בפני רבים ואמר שפי' זה נעצב צ"ח, דהך גופא חומרה צע"ח הוא [ר"ל ע"ה שאינו נאמן בקטעה], שהרי אם נישאת ל"ח, וצ"ח י"ח לחומרה זו.

ועבה"ה ס"ק קמ"ב שניידו להקל כסדרת הרמ"מ דוקא כשאמר העד קצרתיו יניין להצ"ח ס"ק קמ"ג. [וע"ה פ"ח ס"ק ק"ע שבי' מהצ"ח ה"ל שדעתי לסמוך על הרמ"מ ולא הזכיר דעתי שאמר קצרתיו, אך לכהורה מדברי הצ"ח נראה כהצ"ח"ע, שהרי עיקר טעמו לסמוך על דעת הרמ"מ משום דלשיטת שאר פוסקים ל"ח דהיא שכרה אותו, ולעיל מזה הא"י הצ"ח דלשיטת שאר פוסקים נאמן העד כשאומר קצרתיו דוקא, וכ"כ בס"ק קל"ב עיי"ה].

אולם הצ"ח כאן כתב להיפך מוסברת הרמ"מ, דאדרבה כשהיא אומרת מה יש יותר סברא להחיות משצ"ח העד לצדו, דהכא ודאי דייקא, שהרי היא אומרת שלא על עדות העד סומכת אלא שידעת צדדור שמת ולכן כתב העור "ואפי"ה אם עד מסייעה אינה נאמנת, וכ"כ היכא שהעד מעיד לצדו שאינו נאמן. וכ"כ הע"ז סוס"ק ס"ג על דברי העור, דאע"ג דגמ' לא אמר חלל ע"ה בקטעה, דמשמע שהיא לא אומרת כלום, [ומ"ל דגם כשהיא אומרת מה שאינו נאמן], מ"מ לענין דינא חלל הוא, דדיבורה צ"ח אינו מועיל כלום, חלל דהעור רבוחא קמ"ל דאע"ה שיש תרתי למעלותה לא מהני.

גם הח"מ סק"ה [הוצא צ"ח"ע ס"ק קמ"א] כי על חילוק הרמ"מ דאין זה מוכרח לסמוך להקל צ"ח ראייה, ופשט לשון הפוסקים אינו מורה ע"ז כלל. וע"ה צ"ח"ס ח"ה ס"י ע' שהביא דברי הרמ"מ, וכי מיהו מהרמב"ם משמע דכל ענין חיישין ששכרתו.

אוצר

ס"ק ששה אות ג-ח

הפוסקים

אינה נאמנת אבל ע"א שפיר מהימן, וזכרנו שאין כאן שום קטעה כלל שהרי כתב לה שאם תצא אליו ידור עמה. [ועי' לעיל אות ד' משו"ת מהרש"ם ח"א סי' נ"ז שנידונו היה בע"א בכתב, ולא דן להקל מחמת זה].

ה. וע"א מסל"ת. עי' פ"ת ס"ק קס"ט בשם חשו' רעק"א סי' ק"ל דגם בזכרי מסל"ת יש לחוש לשכרתו. ועי' בזה שאלה זה מהאלף לך שלמה סי' ק"א, שגם דעתו דלון מסל"ת נאמן בקטעה.

ובשער אפרים סי' ק"ג כי דכיה נראה לחלק דמה שכתבו הפוסקים להחמיר בע"א בקטעה, היינו דוקא כשמעיד בעד שראה שמת או שנהרג, דכזה איכא לחוש לדדמי או לשמא שברא אותו לפי דעת הרמב"ם, משא"כ כשהעיד מעיד ששמע מפי גוי מסל"ת שנהרג או מת צעלה, לא שייך לחוש לדדמי, וגם לשמא שכתבו אין לחוש דאם איתא שרואה לשקר היה לו להעיד כפשוטו שראה שמת או ששמע שמת, משא"כ כשמעיד בשם הגוי הרי אפשר שלא תתקבל עדותו, כי יש הרבה חילוקי דינים בדון מסל"ת ולא כו"ע דיני גמירי, אלא צודאי עדותו הוא אמת, [ולכל שם בזה] כי עוד סברה דיש להאמין יותר למסל"ת, משום דלאו מחמת עדות מהימנין ליה אלא משום שהוא מסל"ת ולא שייך לחוש שמת שכתבו, ועי"ש שראה ליישב בזה פסק הרי"א דע"א בקטעה נאמן, דרי"א איירי בכה"ג ששמע מפי גוי מסל"ת לכן נאמן, אלא שסיים דזה דוקא מאד ליישב דברי הרי"א בזה, דא"כ עיקר חסר מן הספר, וגם לא מלינו חילוק זה בשום פוסק, לכן נ"ע.

ובתשו' הר"ר יוסף אב"ד זאמסטש שבצית ישראל (להמגיד מקאזניץ) דף ח' כתב בנידונו דלעת הרמ"א דהמיר בקטעה, וע"א אינו נאמן בו, נראה פשוט דכ"ש דלא מהני צוממ עדות זכרי מסל"ת. והצי"א דברי שער אפרים ה"ל צמה שז"ד להקל, וסיים דאף שדבריו נאמרו בעוב עטס, מ"מ אין לסמוך ע"ז להלכה וכמ"ס הוא עלמו שם.

ובגובי"ק סי' מ"ז אחרי שכתב דהא דמסל"ת נאמן בעדות אשה לאו משום דיוקא ומינסבא נגעו בה, רק משום דמסתמא כיון דמסל"ת הוא אינו משקר, הוסיף דלפי"ז אפילו בקטעה היה צריך להיות מסל"ת נאמן, אך אכתי לא פלגינן מחשש הרמב"ם שמת הוא שכתבו, וזה שייך במסל"ת ג"כ דשמא שכתבו שיעשה עלמנו כמסל"ת ויעיד שקר. [ועי' בסדר אליהו רבה סי' ה' שדן הרבה בדון ע"א בקטעה, ולא הזכיר סברה זו דמסל"ת לא חיישינן שמת שכתבו, אף דבעובדא דידיה העיד אי' מפי גמסל"ת. גם בתשובת הרי"א בן חיים שדרכי נועם סי' נ"ד לא הזכיר סברה זו, אף שהיה שם עד מפי מסל"ת].

אולם בשבות יעקב ח"ג סי' קי"ג בנידון ע"א בקטעה, כתב דנראה לצד דיותר משום שהעיד בעד בשם מסל"ת, כי צודאי זה שהמסל"ת ולא הכיר את האשה מעולם, ואינו לא הסיח נפ"ת לא היה נאמן כלל, ובמסל"ת נאמן שחזקתו אינו משקר, גם בקטעה לא חיישינן, ואל תחמה דאין יהיה מסל"ת עדיף מע"א, דהא מצוה להדיא צמעי' כי צהרה דיש מקילין במסל"ת יותר מצמ"א, ואף דגדולי האחרונים חולקים שם, אפשר דלענין קטעה מודו דמסל"ת נאמן, וזכרנו לפמ"ש הרמב"ם בעטס דחיישינן שמת שכתבו, וגם אם היתה רואה לשכור היה לה לשכור יחודי, אף דאמרין בש"ס מכות [ה' ע"ב] אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו, היינו על רבים אמרין כן, אבל ודאי שכיחי פריני בני עמנו קלי דעת שמעידין שקר בשביל הנאת ממון, משא"כ סותר גדול כזה [המסל"ת בנידונו] לא מרע נפשיה מאשה אשר לא מכירה מעולם, וזכרנו צ"ד דאיכא לירוק דעת הרא"ם שהוא סניף

וכן הצי"א לירוק, דעת הרא"ם, בנחלת אבות סי' כ"ד, ובמהרש"ם (ענגל) ח"א סי' ע"ג.

ד. וכשבא העד אחרי שנים רבות מעת שעזבה בעלה והלך למקום רחוק. בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' נ"ז בנידון שפ"ז את אשתו מחמת קטע ונסע לאמריקה, ושם נשא אשה אחרת, ולאחר זמן רב בא כתב תחום בידי ע"א שפי' מת, כי דאף דכוי ע"א בקטעה, כבר הצי"א ר"מ [הר"ב השולן] מדברי הב"ש ס"ק קמ"ג דאין לחוש שמת שכתב העד, [נראה דכוונתו לסברת הרא"ם], ועוד נראה דצ"ד שכתב עצמו י"ז שנים, וצ"ע לה כבר נשא אשה אחרת והוליד שם בנים, צודאי אין לחוש שמת עכשיו שכתב עדים [שיעידו כדן] להכשילה, כי באורך הזמן ונמרחק המדינה גם שנאחה גם קנאחה כבר אצרה, ויותר היה לה לעשות זאת מקודם כמה שנים, סוף דבר אחרי שיש הוכחות רבות וירוק כמה אומדות, וצירוף שמת כשגרשה בגע ע"כ אולי היה גע כשר, הנוי מסכים עמו להחיר העגונה.

ה. ובשני עדים בקטעה. כי בקו"ע שבסוף ספר מכתב מאליו סי' ע' אות מ"ו בשם הרא"ם דלא חיישינן שמת שכתבו, דבשני עדים אין לחשוד אותם לשקרנים. ועי' בדופקי חשבה קונטרס חקר הלכות סי' ל"א שדן לענין צי' פסולים הכשרים לעדות אשה, אי מהימני בקטעה. ועי' לעיל סעי' כ"א סק"ע אות י"א מהאבני דק (לרמ"מ פאנעט) דאפילו צ"י עדים בקטעה חשיב עכ"פ כדון מרומה, וצ"י דרישה וחקירה. ועי' בשולן ומשיב מברות"ל ח"א סי' ר"פ שבי' בנידונו דמשום ע"א בקטעה אין לחוש שהרי ישנם כאן הרבה חששים.

ובשולפנינו לא בא רק ע"א, אלא שאומר שהיו עמו עוד אחרים שראו המעשה, כי ציד חלוצר סי' נ"ב דכיון שאותם האחרים אינם לפנינו, וסוף סוף סמכין על עדותו של זה האחד המעיד לבד, פשיטא דחשש שמת שכתבו שייך ג"כ כשאומר שהיה עמו עוד אחד.

ובאבני צדק (לרמ"מ פאנעט) סי' מ"ט דכ"ג ג' כי בנידונו דאף שהיו כאן צי' עדים, אך מאחר שלא העידו העדים בפני צ"ד קצוע הבקאים היטב בכל [דיני] העדות, והי' דבעדות אשה לא איכפת לן דהא אפילו עד מפי עד ומפי כתבם כשר, מ"מ היינו דוקא במקום שהאמינו ע"א, אבל בקטעה צינו לצי"א דע"א אינו נאמן גם זה לא מהני.

ו. ובשמעיד מפי אחר ופירש בשמו. בסי' חד וחלק דל"ת אי' כתב בנידונו שחשבו לקטעה, דגם אם נאמר שלא להאמין לעד כשאומר שראה צעמנו מיתחו, ומעטם שמת שכתבו, אבל אם העיד מפי אחרים ופירש את שמוחם, צודאי ירא לשקר פן יחקרו הב"ד מאותם שהזכיר, וצודאי מעטם זה הוא מהימן גם לטעם דשכתבו, והצי"א ר"ח לזה מסוגיא דזכירות ל"ז צי' דמחמת העטס דמירתת נאמן העד גם אם לא נאמר העטס דמדעל"ג לא משקר, ע"ש שהאר"ח בזה, ומסיים ולכן צ"ד שהעד העיד מפי אחרים והזכיר שמוחם פעם אחר פעם, וגם ציכולה הב"ד גם כעת לשאל אותו ממי שמע, צודאי אין לנו שום חשש.

ז. ובשולח חעד עדותו בכתב. באבני יקרה מברות"ל סי' י"ט צמי שפ"ז את אשתו ודר עם אחרת, והועד עליו בכתב שמת, כי דאין לחוש מעטם ע"א בקטעה, דהא כל העטם דע"א בקטעה לא מהני הוא מחששא דשמא שכתב אותו, והא צרנו דבעדים החתומים לא שייך חששא דשמא תשכור עדים משום דציבורא קאמרי ומעשה לא עצדי, יא"כ גם חששא דקטעה לא שייך בעד בכתב, ועוד דהא שיעת החום' דצארגיל הוא קטעה ל"ת דמשקרת, ואפילו להחולקים הא כי ה"ז סקס"ב דרק היא עלמה

והעיד לה (קט) שמת (קמא) בעלה לא תנשא

שמה

פתחי תשובה

(קט) שמת בעלה. ענה"ט בשם הרא"ם ושה"מ חולק עליו. ועי' ז"ש סוס"ק קמ"ג שדעתו לסמוך על דעת הרא"ם וכו' וזה"ל חט"ג דלון מוכרח שכל א' מ"מ יש להקל דלא לשיטת שאר פוסקים לא חיישין והיא שכתב אותו ע"ש. ועי' בשו"ת יחזקאל ס"ס כ"ב שהאריך ג"כ לפסוק בהרא"ם דלא כל העד לזרזו ולקנוי ומכ"ש בענין דת' כזה"ל אף שדעת הרמ"א ז"ל לעיל דעוד דת' הוי קטטה הרי ה"ג חולק ע"ז וי"ל דגם הרמ"א מודה בזה"ל היכא שכל העד לזרזו.

(קמא) בעלה. הרא"ם סי' כ' כתב יש מי שפירש דזרי הרמז"ס דמיירי בשלמה הוי מתחלה מת בעלי ואח"כ כל העד המוקיע לה דחיישין שמה שכתב אותו חז"ל אם כל העד לזרזו ולקנוי הוי חולין זה מוכרח לסמוך להקל בלא ראייה. ח"נו. ועיין ב"ח ועיין ב"ש פ"ג מה"ג:

ולירק עוד נזקק דידים נזדים להקל דהעד לא העיד רק פלג דסדוקא ולא העיד

הפוסקים

ס"ק ששה אית ח-ס"ק ששט אות א

אוצר

סניף להחיר לשאר טעמים, וזר מכל דין כיון שהיה נערה ורכה בשנים הוי כשטה"ד דדיוני כדיעבד.

גם בתשובת מהר"ר אהרן ווירמס שצב יעקב ח"צ סי' י' כי בלוחו נידון עלמו, דנ"ד ליכא למיחש כלל שמה שכתב אחד מהם, דאי נישחש ששכרה ליהודי המעיד בשם העכו"ם, למה היה צריך לומר כל זה, לא הו"ל להעיד חלל שמת, ואי נישחש ששכרה להעכו"ם, כיון דהגיד מסלית ליכא למיחש לכך. ועי' גם בשו"ת ומשיב דבר ח"א סי' ר"פ שבי' בנידון ע"א במומר, דהא כל הטעם דחשו הוא משום שמה שכתרו, והנה האשה המעידה אמרה ששמעה מפי פ' כל הסיפור שסיפר, ושם למה אמר זאת במסלית, ועי' לא שכתרו.

ובדבר משה חנינא סי' ל"ג דף ל' עור א' כי לתרץ עפ"י קושית הח"מ סקל"ד על הרמ"א מחש"י הר"ן [עי' לעיל ס"ק שס"ד אות ב'] דהכי דכ' שם הר"ן דכיון דבעינן צע"א במלחמה שיאמר קברתי כ"ש נכרי מסלית, מ"מ זהו רק לענין קברתי דהוי משום חשש צדדמי, ולענין צדדמי יותר יש לחוש במסלית מבישראל, אבל צע"א בקטטה, דהחשש הוא דלמא מחמת קטטה האשה שכרה אותו להעיד שקר, לענין זה שפיר י"ל דנכרי מסלית עדיף מע"א, ולכן הולך הר"ן לעטס דלא הוי מסלית או דדבר הוי במלחמה. וכ"כ לתרץ קושית הח"מ בתשובת מהר"ר מאיר אצ"ד בראש שבעטע שטעוטים סי' י"ט, ובזה חש סי' י', ושם הוסיף עוד, דבר מן דין מה שבמסלית לא שייך שמה שכתרו, דזה שייך רק כשהעד מתכוין להעיד ולהחיר, הנה צ"ד שהעד מעיד בשם גמסלית, אם איתא דמשקר עפ"י שכירותו, מה לו להעיד ששמע מפי גוי שהיה מסלית, דזהו איכא למיחש שמה לא תחקבל עדותו, ולריו תהיה יגיעתו, ויותר טוב היה לו להעיד שהוא צע"א דהוא מת וקבר אותו, או ששמע מפי מגידו אמת שדאי מת, חלל ודאי דכזה"ל אפי' בקטטה ע"א נאמן.

ט. וערכאות אי מהימני בקטטה. הנה בהלף לך שלמה סי' ק"א כתב דכל הני שמקילים במסלית או בערכאות אינו מדין תורה, דהרי אין דבר שצערות פחות משנים, וצ"כ הטעם משום דייקא, ולפ"י בהמיר דהוי בקטטה דלא דייקא, כמי דע"א אינו נאמן כ"ש מסלית, והכי דבשאר מומר יש להקל ולומר דלא הוי בקטטה, מ"מ צ"ד שלא הזכיר רק שמי וכנויו הוי ס"ס לחומרא, דלמא בעינן שמו וש"א וש"ע כולם יחד, ודלמא מומר הוי בקטטה ולא מהני ערכאות, ואין צדי להחירה.

אולם בנחלת דוד סי' ל"ג כי בנידון דלון לחוש למה שנידע מתוך מכתבי הערכאות שהיה מומר והוי ע"א בקטטה דכיון שאני דנים בזה דין ערכאות, כבר כי המהר"ק [שו"ת קב"ח] דבזה יש להחיר אפי' בלא טעמא דייקא ומינסבא, ובלא"ה נמי הא איכא פלוגתא דרבותא אי מומר חשיב בקטטה, וגם יש לזכר שכתב לומר דכיון שלא נודע המרתו חלל מתוך המכתבים האלה,

א"כ איכא ממנ"פ דאם נאמן להם ע"י נאמן להם גם ע"י, ואף דיש לדחות זה, מ"מ כיון דאיכא ספיקא בפלוגתא וגם ספיקא בסבא, א"כ יש לסמוך על המהר"ק דערכאות מהימני אף בלא טעמא דייקא.

ובבגדי כהונה סי' י' בנידון שנשטעה וזרז מלחה, אחרי שבי' דלא חשיב ע"א בקטטה משום שלא הוזהר שקרנית, כי עוד דאף לשיטת ר"ח ודעומוה גבי ע"א במלחמה דלא איפשטא כך איצטרי מהא דריגלת, וא"כ דילמא טעמא דע"א נאמן משום דהוי דייקא, ובכא אפשר דמניא ליה ולא דייקא כולי האי, י"ל דזה דוקא צע"א דעלמא דבעינן דייקא, אבל לא בערכאות דהאמינו אותם. מטעם חזקה דלא מרעי נפשיהו אף בלא טעמא דייקא, וכדמשמע מדברי מהר"ק שורש קב"ח.

ובדופקי תשובה קונטרס חקר הלכות סי' ל"א נסחפק מדעת עלמו אם במקום קטטה מהני כתב ערכאות שהביאה שמה צע"א, דשמה שחדש לכחז שקר, וכ' דכיון דלאמנות ערכאות היא מכה חזקה עלמית דלא מרעי נפשיהו, הו"ל כשני עדים דל"ח לכ"ע שמה שכתרו, ועדיף מערכאות במלחמה, דשם הוי חשש מכה צדדמי, משא"כ בקטטה.

י. כשהעידו קטנים באופן שנאמנים (כמבואר בפע"י י"ג), אם נאמנים גם בקטטה. בדופקי תשובה קונטרס חקר הלכות סי' ל"ב מסתפק בקטטה צינו לצניה וצאו קטנים ואמרו עכשו צלנו מהספד פ' כבסעי' י"ג אם נאמנים, דלכאורה לא עדיפי מע"א כשר או שאר גמסלית דא"כ מחשש שמה שכתרו [לדעת רעק"א המוצא בפ"ת], אך לפמ"ש דת' חש דאם ע"א מעיד בשם גמסלית נאמן אף בקטטה ול"ח לשכתרו דל"כ הו"ל להעיד יותר שהוא עלמו ראהו מת וקברו, ה"נ י"ל בזה דאם נישחש לשכירה למה לה לשכור קטנים צני צלי דעת, וגם ע"ג ע"י הרבנן והספדים וי"ט.

שסט. והעיד לה שמת בעלה. א. וכשהעד מעיד רק על שמו וסימניו ולא בא בכל להחירה. בגצעת שאל סי' א' בתשובת הרב מהור"אני, בנידון צע"א שערז את אשתו עגונה והעיד ע"א שבעיר פ' הוחזק אית אחד בשמו וש"א וש"ע בשמו של צע"א עגונה זו ושם נשא אשה על אשתו, ואחרים העידו על מיתתו של צע"א האשה השניה, אחר שפקפק בנידון דחשיב בקטטה משום שנשא אשה על אשתו, כי דהכי אפשר לומר דמאחר שצ"ד לא העיד בעד על דברים של מיתה, רק העיד שכן היה שם האיש ולא בא להחירה, כי מה בכך שזה היה שמו הא לא נודע מה נעשה עמו, ולריכזה לגבי' אחרת [על מיתתו], א"כ כזה"ג אפשר דמהני ע"א, ועוד שהיה גלוי לכל בני העיר ששמו היה כך, יסיים דהדבר צריך תלמוד. וכתב צע"א שאל הסכים בתשובתו שם דאין לחוש בנידון זה לקטטה כיון שלא העיד על מיתתו כלל, גם שהיה גלוי לכל ששמו כך.

אצו 7

(*) וברוכי משה אות מ"ב הביא מהמנוקי סרק הא"ש דאטילו אמר העז מת וקברתיו אינו נאמן בקטטה, וצ"ע שלא נמצא כן בנמו"י רק באשה עצמה בקטטה, שאינה נאמנת אפילו בקברתיה, ולענין ע"א אדרבה הביא מהרשב"א והריטב"א שהקשו על הרי"ף שכי' דלא איפשטה האיבעיא. ובבנימין זאב סי' י"ט הביא מהמנוקי לענין אשה, וחילק בין אשה לעצמה לע"א.

פתחי תשובה

ומדברי העד הזה ונסיק כיון דנענוז דת בלא"ה י"ח הנה חולקים דלא הוי קטטה ובקטטה גופיה הרה"ס בשם י"ח מי שמוזר ויחל כשהעיד העד לגדול עלי העדאית אשה זו קודם ובתש"ו כנ"ל פסק כותיה וכלן י"ח נד לקולא בלא"ה שלא ידעה שהיא עוזב דת חין לנו להרבות מחלוקת ויש לנו לומר שגם הרמ"א מודה בנפול ע"ש וענו"ש לעיל ס"ק קס"ח קס"ט :

וכן משמע מתש"ו ה"ו סי' ע' וע"א ופ"ט. ובפרט שצ"ד איכא עוד סברא הכ"ל מאחר שהעיד הראשון הניד רק חצי דבר כו' והאריך צום והורו הגאון בעל שו"י הכ"ל והסכים עמו להחזיר ע"ש (ע"י נת' שו"י ח"ג סי' קי"א וקי"ב מעין זה). גם בתש"ו נו"ב סי' כ"ז במעשה שהעיד עד א' צ"ד חיד שבעלה של זו עזב דתו ומת והוא היה אצל הניחה ויודע שם להקל כיון שלא נודע לה שהוא עוזב דת רק

הפוסקים

ס"ק שטס אות ד-ה

אוצר

התם שצ"ל להוציא הבנים מחזקה בשירות עפ"י עדותו שפיר קאמר נדצריך, אבל כאן הרי ע"א נאמן לומר מת בעלה ואח"כ צ"ל להוציאה מחזקה היתר.

ובנחלת אבות סי' כ"ד כי ג"כ דכשלא נודעה הקטטה אלא עפ"י העד פשיטא דנאמן, ומטעם אחר, דכיון דצאמת נפשעה האיצטעא דע"א בקטטה דנאמן לדעת הרמב"ם וכמ"ש ה"ב"ש בס"ק קמ"ב, אלא דעדיין חשש הרמב"ם שמה שזכר א"ח העד משום שדא דשקרא, וא"כ כיון דהש"ס צע"י בהחזיקה היא מלחמה בעולם אי מהימנא במיגו דלא החזיקה מלחמה, או דכיון דאמר דדמי לא שייך מיגו כלל דאינה רוצה לשקר, ולא איפשעה, ולפי"ז בקטטה ובחזיקה היא הקטטה ודאי דנאמנת למ"ד הטעם משום דמשקרה, וא"כ צע"א בקטטה כיון דשיקר הטעם דלא מהימן משום דחיישין שמה שזכרו, צ"ד שלא נודע שהמיר אלא עפ"י דברי העד איכא מיגו מעליא דאי צע"י לשקורי ולשכור עד, היתה שוכרת אותו שלא יאמר שבעלה מומר ויהיה נאמן.

גם בתשובת בעל הישועי שצ"ד יוסף (להר"י דייטש) סי' ק"ז אחרי שכי' דבהחזיקה היא הקטטה לא מהני מיגו אף למ"ד משום דמשקרה משום דמאן דחושש למשקרה ס"ל גם הטעם של צדדמי, כי דלפי"ז צע"א דלא שייך צו החשש צדדמי רק החשש שמה שזכרו, א"כ בהחזקה הקטט רק על פיו נאמן, דהא הית ליה מיגו. וע"י צצית שלמה (לר"ש מסקאלא) סי' קמ"א.

ובתפארת צבי תק"ע סי' כ"ז צידדן אחד שמת במרחקים ובעיד ע"א שזה שמת אמר לו שהשאיר את אשתו פ' עגונה במקום פ', ואח"כ נשא אחרת עליה, כי דלענין הספק דמאחר שנשא אחרת הוי ע"א בקטטה, לענ"ד לא שייך ע"א בקטטה לכאן, דהא הו"ל לא ידעה הקטטה רק עפ"י העד המעיד שבעלה הו"ל שנשא אשה אחרת, א"כ ע"כ דייקא דשמה דדבר שקר, ואם יתבאר לה העדאית העד, ע"כ חין חשש שהמעיד העיד על אחר, דהא העדות שמת אחד כמו שהגיד העד, ידוע לכל, רק הספק הו"ל שמה לא אמר לעד שהשאיר עגונה במקום פ', א"כ ליכא קטטה, ודייקא א"כ זה שמת הו"ל בעלה, וגם אם יתוודע שהוא נשא אשה עליה הרי הו"ל יודעת עכ"פ שהוא בעלה.

ה. ובשלא הוחזקה לאשת איש אלא על פיה או עפ"י העד. עפ"י ס"ק קס"ה שהביא מהר"ק סימן ל"ח דכשהאשה וע"א אומרים מת, ואין חן יודעים שיהיה נא"ה אלא על פיהם לא מקרי איתחזק איסורא ואין צריך לעממא דדייקא, הלא כ"כ צ"ב"א אפילו ע"א בקטטה נאמן.

ובחן טוב ס"ק קנ"ה כי דדצרי הנוצ"י סותרים זא"ז, דבסי' נ"ד כי דאין דצר שצערות פחות משנים אפילו בלא איתחזק איסורא, ועוד אפילו אי יתבין ליה דהא דאין דצר שצערות פחות משנים הו"ל רק באיתחזק איסורא, מ"מ צידדן דסי' ל"ח חין ע"א נאמן, כיון דעכ"פ העד באמירתו מת מתנגד לח"ח, ואפילו בשאר איסורים לכמה פוסקים חין ע"א נאמן נגד חזקה, ודצרי שצערות לכ"כ חין ע"א נאמן נגד חזקה כו', ע"ש שהאריך עוד צ"ב.

ידעה מהמלחמה, מ"מ כשחידוק ויתודע לה שהלך במלחמה שוב לא תידוק.

ובנמשע שעשועים סי' נ"ט בתשובת הר"ר מאיר אצ"ד צרדא צידדן שהעידו עדים שהיו צידד עם מומר אחד ואמר להם שהוא בעלה של פ' ושהשאיר את אשתו עגונה, ואחר זמן נודע להם מפ"י אחד שאותו המומר מת, חקר מתחילה אם נאמן המומר במה שאמר שהוא בעלה של פ' משום דהו"ל כע"א בקטטה לדעת הרמ"א, וכי דחון מזה שהיה מסל"ה ולא שייך החשש שמה שזכרו, י"ל דאם צאנו לחוש דהו"ל אומר שקר שהוא בעלה, א"כ שוב שייך חזקה דאשה דייקא ומינסבא, דהא יתכן שבעלה אינו מומר כלל, ושוב כי דעדיין צ"ד ובי דנאמין לדברי המומר שהוא בעלה, מ"מ לענין העדות שהוגבה שמה המומר ליכא רק ע"א, אבל גם זה ליכא, לא מצע"י להפוסקים דהחשש של ע"א בקטטה הו"ל משום דהו"ל אומר צדדמי, והו"ל סומכת על דברי העד מחמת הקטטה ולא דייקא, א"כ צ"ד שאין חן יודעים שהוא מומר אלא עפ"י העד ודאי הו"ל דייקא, דהו"ל חוששת שמה מומר צדדמי ואין זה המומר בעלה כלל, אלא אפ"י לשיטת הרמב"ם דחיישין שמה שזכרו והו"ל יודעת שאומר שקר, ג"כ י"ל דכל זה שייך רק כשידוע שיש לה קטטה עם בעלה, אבל צ"ד דאין ידוע לה בודאי שהוא מומר אף הרמב"ם מודה דל"ה שמה שזכרו, והגם דעדיין י"ל דנאמן באמת דייקא עתה ונודע לה שדא"ה המיר והו"ל קטטה ושוב אינה מדויקא אם חי הו"ל או לא וסומכת על העד האומר מת, אך חששא כזו לא מהני צ"ס ופוסקים כו'. ובעל נטע שעשועים צ"ס סי' השיג עליו מהרמב"ם במלחמות הנ"ל גבי ע"א במלחמה דמבואר צדדמי דאפ"י לא נודעה מהמלחמה רק מפ"י העד לא תידוק הו"ל אלא על המלחמה ומיתתו חתלה צדדמי, וכן בהעיד שטעב במשאלים וראה שבעלה מת, אף דלא נודעה בעצמה אלא מפ"י, מ"מ כשהצ"ה האשה לדייק כשהשמע שטעב לא תידוק שוב ולא תחקור אם הועלה מת, והי"ה ממש צ"ד אחר שיתגלה עפ"י חקירתה שהמיר שוב לא תידוק אם מת.

אילים בדברי חיים ח"א סי' מ"ב כי צידדונו שלא נודע שנשחמד אלא עפ"י העד שהעיד שמת, דחון ממש"כ הרא"מ דכשצ"ה העד לצדו נאמן, גם טעם דייקא שייך בנפול, כי הרי לא יודעת כלל שהוא מומר ולא נודע, א"כ בודאי תחקור היטב אחריו, וכן מבואר בנזכ"ק סי' כ"ז, ורק דבהגה שם חייש לשמה כשיתודע לה שנשחמד חפסוק מלחקור וזה ליכא, דאם איתא דהעד הו"ל רשע ושיקר בעדותו מהיכי תיחי לן לחוש בכלל שנשחמד בשביל דברי רשע זה, ואוקי לישאלא לחזקתו דמסתמא לא נשחמד, וע"י חקירה יודע לה אם הו"ל חי או לא, וא"כ בודאי נאמן כאן ע"א.

ובגבעת שאול סי' א' בתש"ו הר"ר אביגדור אצ"ד ראזנייט כי צידדונו שלא נודע בקטטה שנשא אחרת עליה אלא עפ"י עד המיתה, דהפ"י צגמרא ע"א בקטטה אינו אלא היכא דאין ידעין הקטטה וע"א מעיד על מיתתו, אבל הכא הרי לא נודע הקטטה, אלא עפ"י העד, ואם לא נאמין לעד הרי חין כאן קטטה כלל, ואין לומר צום דלדצרי העד הרי יש כאן קטטה ואינו נאמן, וכדלמרינן ביצמות מ"ז א' נדצריך כותי אחר, דשאני

ביאור הגר"א

ט [קמז]

שמה היא שכרה (קמב) אותו ו ואם נשאת לא (קמג) תצא [קמח] שהרי

באר הגולה

יש לה עד וכן אם היתה מלחמה בעולם

[קמז] שמה היא י"א.
עבה"ג בשם מ"מ אבל
הרמב"ם ל"ג שם אלא

ובאה

מ לשון הרמב"ם ר"ט
פ"ג ותמה הרב המהר
מל"ח הוציא שמה שכרה
אחוז דין שלא נזכר בגמ' והאריך בזה הס"מ ויבשר דברי הרמב"ם על נכון ע"ג
ג ע"י נח"ש לעיל סעיף ל"ג ס"ס שם נחשבה

רבה דמשום דמלתא כו' כמש"ש צ"ד א' וכ"כ הרמב"ן וגורם הרמב"ם שם קט"ו א' א"ד דוימנין דאמר בודמי כמש"ל ס"ל דהאיבע"י לא
נפשטה שם דאע"ג דלא משקרי מ"מ אומר בודמי רק בקברתי עדיף עד מאשה דל"ק בכה"ג בודמי כמש"ל הרי"ף שם. וכאן ס"ל ג"כ דלא איפשט האיבע"י
ואם כגו' הספרים שלנו הא ס"ל דמשום דמלתא כו' וא"כ ה"י נאמן אלא הבע"י הוא למ"ד משום דמשקרא ה"נ שמה שכרתו כו' ולכך פ' כמ"ד משום דמשקרא
דסוגיא כותבי. ליקוט שמה היא כו' הרי"ף פרק החולק ל"ט ב' והלכתא אפי' כו': [קמח] שהרי יש לה עד ר"ל דמ"ש לא תצא לא אע"ד אחר דוקא:

באר היטב

הרמב"ם בס"ק שלפני זה ואמר קצרתיו יש להקל. עיין צ"ח ס"ק קמ"ג;
(קמג) תצא. ע"י צ"ח כהנ"ג דף מ"ט ונו"ן:

(קמב) אותו. מומילא אפילו אי אמר קצרתיו אינו נאמן כמו שהיה
עלמה אינה נאמנת. ח"מ. ואפשר אם העד נא' לנדר כסדרת

הנוסקים

ס"ק שצ"ע—ס"ק שצ"ע

אוצר

אח העד, מיהו אף אם לא שכרה אינו נאמן דלא דייקא, וכן
לד' הסני של האיבע"י אפי' לעממא דמשקרה י"ל דע"א, מהימן,
ואע"ג דלעולם לא סמכין אטעמא דמדע"ג לחד דלא דייקא
כמ"ש החס"י ל"ג ב' ד"ה עד ולי"ד א' ד"ה כו', מספקא ליה
אי סגי בדייקא זוטא, וה"נ אף לרב חנינא איכא דייקא זוטא,
דעל הרוב לא משקרה, אלא דחשודה שיזדמן לפעמים שמשקרה, ולא
חושב להומר שבסופה, ואע"ג דבע"א במלחמה אמרינן דאיפשט
דמכיון משום דאיכא דייקא זוטא אמרינן דכ"ן גרע טפי דקטטה
מנע"א אח דדייקא טפי ממלחמה כיון דחשודה לשקר, וסוים שכן
מבואר במלחמות בסוגיא דע"א במלחמה [הובא לשונו לעיל במר"ב].
וע"י צ"ח כאן.

שעא. אם היתה מלחמה בעולם. א. אמרה שנהרג בעלה
בשביה, אי דינו במלחמה. כי באפי' זוטרי ס"ק ר"י
דלכל העמים שנאמרו בדברי הרמב"ם על מה שאין האשה
נאמנת אף בקצרתיו, כ"ז דוקא צעת המלחמה, אבל אם באה
אשה לפנינו ידיעין שהלכה היא ובעלה בדרך גפלו בשביה, ואמרה
שהשבים הרגו את בעלה והיא קצרתו ומן השמים נמו' לה אופן
לברוח על נפשה או שפדאוכה, צב"ג ודאי דנאמנת, שכרי ליכא
שום פקפוק לומר דלמא אמרה בדדמי [צ"ע למה כו' והיא קצרתו,
דלפי דבריו שאינה במלחמה ולא אמרה בדדמי אפי' צלא קצרתיו
נאמנת]. וע"י להלן סעי' י' ס"ק שצ"א אות ח' לענין עד אחד
שאמר נהרג בשביה.

ב. כשיפרה שבעת המלחמה אספו הלוחמים הרבה יהודים
למקום אחד ובתוכם את בעלה, והרגום. צנני
משב (שלעון) ס"י י"ט צנידון שספרה האשה שבעת המלחמה אספו
הקוזאקים כמאה וחמשים יהודים מהעיר לחזר אחת והרגום,
ובעלה נהרג ראשון, ורק היא לבדה נשארה עפ"י צקשת הכומה,
כי לא הותר דדוקא במלחמה צעלמא שבוש במקום פחות שיוכלו
לברוח, וגם יש להם חרב וחנית להלחם, חיישינן דלמא צרה וניזול,
או שגבר על אויביו וניזול, אבל צנ"ד שאין צידם לא חרב ולא חנית
להיל עומם, ולא מקום שיכלו לברוח, כי כולם כבושים תחת ידם
ואין מזל, כל שאומרת שהיתה שם ורצתה שמת חו' לא חיישינן,
דכו' כאומרת מת על מטתו. וע"י להלן ס"ק שצ"א סוף אות צ.
ג. לסמים שנפלו על שיירא גדולה אי דינם במלחמה. ע"י להלן
סעי' י"ד ס"ק ח"י אות ג'.

שעב. בעולם. פירוש מלחמה "בעולם", באותו מקום שהיא
אומרת שמת שם, ובאותו הפרק. (מאירי). וכן
הוא לשון הרי"ף צב"ג ר"ט פרק האשה שלום: היתה מלחמה
ידועה במקום שמת בעלה, ובאה ואמרה מת בעלי במלחמה, אעפ"י
שהיה שלום צני' לציוה אינה נאמנת.

שע. שמה היא שכרה אותו. כ"כ הרמב"ם. וע"י לעיל ס"ק
שס"ח אות א' מהרשצ"א והרשב"א שחמכו עליו
בחרתו, חדא שאם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו, ועוד דהא
בגמרא לא הוזכר חשש זה כלל. ועיי"ש עוד מה שחמכו גם על
הרי"ף שבי צבעיה דע"א בקטטה דלא איפשטא, דמ"ש מע"א
במלחמה.

ובמרה"צ ס"ק קע"ד כתב דהרמב"ן במלחמות צבעיה דע"א
במלחמה הכחיד אלו הקושיות תחת לשונו שבי שם:
אלא מיהו בקטטה כיון דאיכא אפי' לדעת משקרה כדרכ חנינא,
חיישינן לע"א שמה שכרה אותה, דאע"ג דמדנפשיה לא עביר דמשקרה,
היכא דאיכא למיחש חיישינן דהא שכיוו פרוזים עכ"ל, ביאור
דבריו, דהא דצ"ש לא מספקא ליה אלא משום דאשה לא דייקא
בקטטה, וזו משום דהש"ס צעי למנקט האיבע"י אפי' לרב שימי
דס"ל דהאשה לא משקרה, ולדידה לא שייך חששא דשמה שכרה
אותה, אבל למאי דקיימ"ל להומר כ"ר"ח דמשקרה, אפי' לעממא
דמדע"ג נמי איכא לספקי אי מהימן, דלמא היא שכרה אותה,
ומנ"ה אע"ג דאיפשטא צע"א דע"א במלחמה דעממא דע"א היא
משום מדע"ג, עכ"ל צע"א זו דע"א בקטטה לא איפשטא, ולכן
כי הרמב"ם האי טעמא דשמה שכרה אותה, וכ"כ הצי"ח, ומה
שהקשו עוד דאם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו, ת"י ה"ש"ש
[פט"ו דיבמות ס"י י"ב] דדוקא צנני עדים דנאמנים מה"ה
אמרינן הכי, אבל צע"א שאינו נאמן אלא מתקנת חכמים חיישינן
לכל מה דאיכא למיחש, כדחיישינן נמי לצדדמי צע"א טפי
מצנני עדים.

ובפתחי עזרה סקמ"א כתב דצנ"ד כחצ דצנ"ד מה שחמכו על
הרמב"ם מנין לו טעם שלא הוזכר בגמרא לא בצנתי
מהו, שהרי בגמרא צנני ע"א בקטטה מהו אי מלך עבירא לגלוי
וגם הכא נאמן, אי מלך דייקא ובהא לא שייך דייקא ממילא
חיישינן דלמא משקרה, אלא שצריך להבין מאיזה טעם נימא דמשקרה
הא קיימ"ל דחזקה אין אדם חוטא ולא לו, ועכ"ל מטעם דאמרינן
דיש לו נגיעה והיינו ששכרתו, וכן בכל מקום דאמרינן דאין ע"א
נאמן הוא מלך נגיעה כזאת, וא"כ הרמב"ם רק הסביר הטעם
מה דלא מהימן העד, ולא טעם חדש.

ובענין זה כי צנח"א ס"י י"ג אות ג' דמה שדקדקו הראשונים
על הרמב"ם שבי הטעם דשמה שכרתו שלא הוזכר בגמרא,
דצריכס ל"ע, דבאמת קמבעי ליה צין לעממא דצדדמי צין לעממא
דמשקרה, ולעממא דמשקרה מספקין דאין ע"א נאמן אף. דעבירא
לאגלוי וחיישינן ליה למשקרה צמזוד, והרמב"ם דבר זהוב דלמא
ישקר העד צלא הנאה, ולשון הגמרא גיעין ס"ז א' שמה חשכו,
וכרי גם לה חשדינן למשקרה בקטטה ולמא לא ניוחש ששכרה

ובאה ואמרה מת בעלי (קמד) במלחמה

אינה

באר היטב

הוי כאלו אומרת מה במלחמה וכן הוא דעת מהר"ם מלוצ'ין סי' קכ"ט. ומסק' דברי הרמב"ם שכתב אצל אם אמרה מת על מטחו נאמנת משמע נמי הא מת סתם אמרין מה במלחמה קאמרה ועיין ב"ח וצ"ש:

(קמד) במלחמה. משמע דאם אמרה סתם מת אמרין מה על מטחו קאמרה. וכ"כ מהר"ם דנעמקין. וכ"כ בה"י. אצל דרש"י יבמות דף קט"ו ע"א מובא דאם אמרה סתם מת אם מלחמה בעולם

הפוסקים

סי' שצג—סי' שעד אות א

אוצר

דמתני' חייבי דאמרה מת סתם, אז אם שלום בעולם נאמנת ואם מלחמה בעולם אינה נאמנת. וכי באין שמואל ס"ק חע"ט דלכאורה המשמעות מדברי רש"י דלפי ה"ל דהחזיקה היא מלחמה נאמנת, באמת גם במת בעלי סתם ומלחמה בעולם נאמנת, דשפיר מלין למימר דמתני' במת במלחמה מיירי, דרך לפי ה"ל דאינה נאמנת אמרין תריץ מתני' דאמרה מת סתם, אולם מדברי הטור ורי"ז משמע דרך החזיקה היא מלחמה הוי ספיקא, אצל מת סתם ומלחמה בעולם לא הוי ספק, וע"כ דסוברים דזה היה פשיטא להש"ס דהפירוש במתני' הוא מת סתם, ואינו תלוי כלל בצדדי האידיעא, ומסק' דגם לדעת רש"י נראה דהוי ממש כמו במלחמה לא ספק, ושכ"נ דעת הרמב"ן והרשב"א בסוגיא דע"א במלחמה ושכן מובא ברבי"ש סי' שצ"ז. ועיין לקמן אות ג.

ודעת הרמב"ם לא נחפרש להדיא. ועי' להלן אות ז' מהב"ח והב"י דמדייקי מלשון הרמב"ם "ואמרה מת בעלי במלחמה" שחולק על רש"י וסובר דאמרה מת סתם חע"ט שמלחמה בעולם הוי כאמרה מע"מ. אולם הב"ש בס"ק קמ"ה כתב דאין מוכרח מלשון הרמב"ם דפליג על רש"י, דחע"ט שמתחילת לשונו שכתב מת בעלי במלחמה יש לדייק שחולק על רש"י, מ"מ מסופא יש לדייק להיפך, שכי מת על מטחו נאמנת, משמע אם אמרה סתם אינה נאמנת. וכ"כ בה"ח בסק"ל.

והר"א ששון סי' ט"ז הביא לשון הטור שכי וז"ל: כי הרמב"ם כיון שיש מלחמה בעולם אפילו אומרת מה וקברתיו אינה נאמנת ע"כ, וכתב דנראה מדברי הטור דס"ל דלדעת הרמב"ם אפילו באומרת מה סתם וקברתיו אינה נאמנת בשעת מלחמה, וכפי האמת אינו רואה כעת מתוך דברי הרמב"ם שום הכרח בדין זה.

ובארץ צבי ס"ק קס"א הביא מש"כ הח"מ והב"ש דאין לדייק מהרמב"ם שחולק על רש"י, והוסף ד"ל דהרמב"ם נקט ברישא לשון הש"ס מת בעלי במלחמה אינה נאמנת, דהא לרש"י י"ל דלאו דוקא נקט הש"ס במלחמה, הי"ל להרמב"ם, וסיום דכן עיקר.

עוד הביא הרי"א ששון צבי ט"ז ה"ל לשון הרי"א ריש פי' האשה שלום וז"ל: וכן אם אמרה שמת בעלה במקום שהוא נחשים ועקרבים אינה נאמנת כמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל, וכתב דלכאורה דין זה פשוט הוא בגמרא ולמה הלך לומר ע"ז שהוא מובא בקונטרס הראיות, אלא לפי שחידש דאפילו אינה אומרת מת צנשיבת נחש אלא מת סתם ג"כ אינה נאמנת ולזה הלך להאיר, והראיה נראה דהיא מדאמרין הרי היא במלחמה דדמי ממש למלחמה. [ועי' לקמן אות ז' מהב"ח ג' ה"ט אות חע"ט] שדקדק מלשון הרי"א שלפני זה להיפך.

ועי' באה"ט ה"ל ממנה"ם מלוצ'ין סי' קכ"ט שדעתו ג"כ דאומרת מה סתם ומלחמה בעולם הוי כאילו אמרה מת במלחמה. וכן דעת שו"ת פני יבושע ח"ב סי' ס"ה, ולמה לך סי' ק"ג, וארץ לבי ס"ק קס"א. וכ"כ ב"ש"ש פט"ו דיבמות סי' א'. ובסי' ג' כתב כן לענין מפולת ושלוה נחשים [דסעי' י"א], דבשפולת בעולם או שלוה נחשים, אפילו אמרה מת סתם אינה נאמנת

שעג. ובאה ואמרה מת בעלי במלחמה. בתשו' הראצ"ה שבה"י הגדול סי' תרל"ג הביא דברי הירושלמי ר"פ הא"ש וז"ל: עד כדון שהיתה מלחמה בצפון ובאח מן הצפון בדרום ובאח מן הדרום, היתה מלחמה בצפון ובאח מן הדרום והיא אומרת מן הצפון באחי, ואינו מן הדרום באח, סבורה להחיר עצמה ע"כ, וכי דהכי פירושא, בשביתה מלחמה בצפון ובאח מן הצפון ואמרה שצפון נהרג דבר זה פשיטא לן דלא מהימנא, ודכוותה בדרום ובאח מן הדרום, אצל מלחמה בצפון ובאח מן הדרום ואמרה מן הצפון באחי, ואינו אמת כי ידענו בבירור שממקום שלום מן הדרום באח, ודכוותה להיפך מאי, ופשיטא לה סבורה להחיר עצמה, פי' חע"ט דכ"ל למימר שזיחה נפשה חסיכה דאסורה ונאמנת על עצמה יותר ממאה עדים כדאיתא במס' קידושין, אפי' שריא ורקילו זה משום עיגונה, ואמרין סבורה היתה להחיר עצמה, פי' זהו שאמרה שממקום מלחמה באח טועה וסבורה שיותר יאמינוה לומר מת במלחמה, מפני ששם מלי מיתה וכהך יותר מצדדים שהוא מקום שלום, ופלגין דיבורה ואזלין בחר אומדנא, ומהימנא לומר מת ולא מהימנא במה שאמרה ממקום מלחמה באחי. וז"ל הגהות אשרי מאו"ז הקצר סוף פט"ו דיבמות: אם היא באח מן הצפון ומלחמה היתה בדרום, ואינו יודעים צדדי שצא ממקום שלום, והיא אומרת ממקום מלחמה באחי נאמנת, כי מה שאמרה כן שסבורה שיותר יתירוה צדק. ובפני משה על הירושלמי הביא פי' הראצ"ה ה"ל. ועיין בקרבן העדה ובשירי קרבן שם ובסי' ע"א ס"ק קפ"ח שפירשו פירוש אחר בדברי הירושלמי, והו"ד לקמן סעי' מ"ט ס"ק שפ"ח אות א'.

שעד. מת בעלי במלחמה. א. כשמלחמה בעולם ואמרה מת סתם, ודעות המחמירים דהוי באומרת מה במלחמה. עכ"ט ס"ק קמ"ד שהביא מרש"י יבמות קט"ו ע"א דאומרת מה סתם ומלחמה בעולם הוי כאילו אמרה מת במלחמה. וכן הוא בתוס' ישנים שם. וכן מובא ברמב"ן ורשב"א בחידושיהם דמתני' דמלחמה בעולם מיירי באומרת מה סתם. ולשון המחירי: לא סוף דבר שתאמר שמת במלחמה, אלא אף באמרה מת במקום פי, כל שנודע לנו שמלחמה לשם, מסתמא במלחמה קאמרה, ובשעת שלום סתמא על מטחו קאמרה.

גם בשו"ת הריב"ש סי' שצ"ז כי דבמלחמה כי אמרה מת סתם מסתמא במלחמה קאמרה, עד לאמרה צפי' מת על מטחו, דכיון דשעת מלחמה היא טפי איכא למיתלי דמת במלחמה משל מטחו, ומתני' במת סתמא חייבי, וקאמר דאינה נאמנת. וכן פסק הטור להדיא דאם יש מלחמה ואמרה מת אפי' בסתם אינה נאמנת. וכ"כ רי"ו נכ"ג ח"ג. ועיין במהר"א ששון סי' ט"ז שחמה על הטור במש"כ בדין שלוח נחשים ועקרבים שאמרה נשכו נחש או עקרב.

והנה רש"י למד דין זה מקושא שהקשה על הא דאיצט"י לן החזיקה היא מלחמה מה, דתפשוט ממתני' דהוי שלום בעולם נאמנת, דע"כ מת במלחמה אמרה, דאי אמרה מע"מ אפי' אם מלחמה בעולם נאמנת, וכיניי החזיקה היא מלחמה, ותיירן

אוצר

סי' ק שער אה"ב

הפוסקים

ידוע לנו דהיה במלחמה, וכמו שפירש"י במתני' דנשכיל שלא חזר חודש או חדשיים לא תחלה שפגעו בו לסטים והרגוהו, וכו"ה מלחמה שאין ידוע לנו שהיה במערכה, ורש"י נקט לסטים מלחמה פסיקתא, דלסטים הרי זה במלחמה (בדאמר בגמ' קט"ו א' רק היבא שהיה נמלח עמו נטרא דאשה זינה עלה) ומלחמה זו איבא בעולם תמיד, ולא חיישינן לה, וכו"ה מלחמה ממש אם בעלה אין ידוע לו כניסה במערכות המלחמה זהו בכלל שלום בעולם, ואם אמרה מת בעלי סתם נאמנת, והא דאמרו בגמ' ואח"ל כיון דשלום בינו לבינה נטרא כו', ר"ל שאם אומרת דחזיא שמת ע"כ הייתה עמו, ואז יש מקום להאמינה דסתמא לא שצקי' עד דידעה, אבל אם אמרה מת בעלי סתם ולא אמרה דחזיא ודאי אינה נאמנת, דאפשר דסתמא במאי דשמעה דרובן נהרגו ובעלה ידעה שהיה בעורכי מלחמה זו ואומרת דדמי, ומיהו דוקא דידעה קרב מיוחד שרובן נהרגו באצק מלחמתן אז אומרת דדמי, אבל כללית המלחמה לא חטטה אותה לומר ודאי מת, דאין מלחמה קובעת דרובן מתו, וזהו שאמרו סי' ד כלל בני דאיקטיל הוא פליט היינו רובא דאיקטיל וכמ"ש הרמב"ם שמה חסמוך דעתה על דברים שרובן למיתה כו', מיהו כשיש מלחמה בעולם ובעלה נחתייב עפ"י כפיית הממשלה להתגיירם וזאת האשה ואמרה מת בעלי חוששין שמה במלחמה קאמרה וכמכה דעתה על מה שנתברר לה שהיה בקרב שרובן למיתה או שראתה דמחו ליה בגירא, והביא מהפני יהושע ה"ל * שכתב דאפילו בידוע לן שבעלה במלחמה והיא יודעת שהוא במלחמה וגם ידוע שנהרגו לפניו ולאחריו והוא באמצע וכלשון הרמב"ם, [מ"מ] אם היא עומה לא הייתה במקום המלחמה, וזאת ואמרה מת בעלי נאמנת, וככתב דדבריו תמוהים, דהנה חני שלום בעולם ומלחמה בעולם, ואין ניקוס ונימא דאין נפ"מ בין שלום בעולם למלחמה בעולם אלא במלחמה בעולם יש נפ"מ בין היא במקום המלחמה לבין היא בציתה, ואף דאין מחלקין בין בעלה במלחמה לבעלה בציתו, זה ל"ה, דשלום בעולם שפיר מתפרש בעולם שהוא נמא שזה המכריע אותו לסכנת מות, אבל מליאותה של האשה שאין זו גורם למיתתו אי אפשר לפרשו במתני' כו'.

והיבא דהדבר ספק אם היה במלחמה, הביא בחזון איש ה"ל מהפני' ה"ל דאין להחזיק ריעותא בעדותן מספק, וככתב דלכאורה אין זה מספיק בעדות ע"ה ובעדות אשה עומה, כיון דאין להם נאמנות מן הדין רק ככה חכמים שנתנו להם נאמנות, ואפשר שלא הקילו חכמים בעדותן במקום שיש ספק בעדותן היא צאלו האופנים שאמרו חכמים שאינם נאמנים, וכבר נחלקו הפוסקים צאלו שהניחו בגמ' צצעי' דלא איפשיטא.

אמנם כשאמרה לשון המורה על מיתה טענית [כגון לשון "געטעארצן" צאידים] ומלחמה בעולם, ע"י להלן סעי' י' סי' ק ש"ה אות א' מה שכתבו האחרונים לענין עד אחד, דהוי כאומר מת על מטתו.

ב. דעות המקילים דבאומרת מת סתם הוי כאומרת מת על מטתו. ענה"ע סי' קמ"ד מה שהביא מהבית הלל סעי' זה דאם אמרה מת סתם אמרין מת על מטתו קאמרה ושכן משמע מהב"ה דבסמוך **.

וצ"ח

(*) ומה שגרשם בפנים: פני יהושע סי' מ"ה, נראה שהוא ט"ס וצ"ל סי' ס"ח.

(**) מש"כ בבח"ט שכן משמע מהג"ה דבסמוך הוא ג"כ מדברי בית הלל, אבל צ"ע דאין שום משמעות בדברי הרמ"א לכה, דמש"כ דלא ש"ך לומר בדדמי אלא באומרת שמת או נהרג במלחמה ממש, הוא לאפוקי כשאומרת מת או נהרג רחוק מן המלחמה כמש"ש להדיא.

נאמנת. ובערך נהם הביא בסתמא מהריב"ש דנשעת מלחמה, אפילו אמרה מת סתם, מסתמא במלחמה קאמרה.

ובמראות הצובאות סי' ק קט"ה האריך להוכיח מהבמרא דה"ל להש"ם דמתני' איירי במת סתמא בין צרישא בין צסיפא, ואפ"ה מלחמה בעולם אינה נאמנת, ומסיק דכיון שהרמב"ם עריב יתני לה כדרי קטטה ביהודא דאיירי במת סתם, משמע דה"ה במלחמה בעולם נמי במת סתם איירי וכדעת רש"י. ובסי' קפ"ד סי' ג"כ לענין מפולת דבידוע שהיה שם מפולת במקום הבעל אפילו אמרה מת סתם הוי כמו מת במפולת כמ"ש ביש"ש. וכן צערוך השלחן סעי' רל"ז הביא בסתמא דעת רש"י דאם אומרת מת סתם וידוע שהיתה שעת מלחמה אמרין דמסתמא מת במלחמה, ואינה מותרת עד שתפרש שעל מטתו מת.

וב' צשו"ת פני' ח"ב סי' ס"ח דאפילו באומרת מת חששו כשמלחמה בעולם כ"ש באומרת נהרג. וכ"כ בל"ל סי' ק"ג.

ועי' ט"ז סקס"ב שאחר שהביא דעת הטור, כי ועכ"פ נראה דאין חומרת בסתם אלא במלחמה באותו גליל שבעלה שם דוקא.

ובפנ"י ח"ב סי' ס"ח ה"ל כתב עוד יותר מזה דהיינו דוקא אם ידענו שהיו במלחמה האיש והאשה או העד ג"כ, וראו המלחמה ואמרו מת, אז אמרין מת מסתמא במלחמה קאמרי, ואפילו אי לא ידעין משום מלחמה אלא הם החזיקו מלחמה בעולם ואמרו שהיה במלחמה ומת איבעי לן בגמרא ולא איפשיטא, וכתבו הפוסקים לחומרא, אבל צ"ד [שאמר העד פ' נהרג ולא היה שעת חירוס וגזירה שגזרו להרוג כל יהודי שימלאו], שאין העד מעיד שהיה במלחמה כלל, דשמה לא נחפשטה המלחמה עד המקום שהיה שם הנהרג, ואפ"י נודע לנו שהגיעה גם לשם מ"מ שמה הנהרג בשמחו המלחמה ברח מהמקום הכוא למקום אחר, וצ"ח ספק נשאלו הרבה מקומות ויערות שלא הייתה שם המלחמה, שהרי נמלטו הרבה מישראל שישצו סביבות המלחמה למקומות שלא הייתה בהם סכנה, ומדבריו הרמב"ם נראה מצואר דהיה לריבה ג"כ שתרצה המלחמה, אבל אם יצבה ציתה אע"ג שבעלה בלד במלחמה לא תחלה דדמי, וכן דבר ומפולת ושלוח נחשים הכל מייירי שהיתה היא ובעלה צעיר שבה הדבר והמפולת והיא ברחת משם והניחתו במקום סכנה, והכי משמע פשטא דכולה שמסתמא סי' ד כלל בני דאיקטיל איבא פליט אח"ל כיון דשלום בינו לבינה נטרא עד דחזיא זמנין דמחו ליה בגירא כו', הרי מצואר שהיה סמוכה למלחמה ורואה רק שצורתה מחמת חימה, וכ"כ התוס' ד"ה זמנין, "והיא יראה לעמוד שזרקום היום ואין מחכוניס על מי יפלו", הרי מצואר שהיה סמוכה למלחמה ממש, וכן כל איך דמיתתי בגמרא נפלו עלינו לסטים עישינו עלינו בית, וכן צ"ד אילו העיד שהיו הוא והנהרג במקום פ' שהגיעו לשם הרשעים והוא ברח והניח חצירו בסכנה אז תלין דדמי, אבל אם חסר חדא מהני תרתי מילי כגון דלא ידענו שהיה באותה העיר, וכן היא אינה אומרת שהיה הוא באותה עיר, ואפ"י ידעין שהיה באותו הגליל אין ספק דאם אמרה מת סתם דנאמנת, וכי חטלה על דעתך שאם יש מלחמה או דבר בשום מקום וצא העד והעיד פ' מת תלין דמלחמה או דבר קאמר, זה אינו, דלמה יגרע בעדות להוציאו מחזקת האמת, אחרי כי לא חזין ריעותא דדבריו.

ובחזון איש [שנדפס בשנת תשי"ח] סי' כ"ה אות ו' כתב דרך אחר צביאור הדין למלחמה בעולם ואמרה מת סתם, וכו', דאע"ג דיש מלחמה בעולם כל זמן דלא ידעה דבעלה היה במערכה ובמערכה זו רובן נהרגו, לא תהיו לבוא ולומר מת בעלי נשכיל שלא מצינו ולא חזר, דזה בכלל שלום בעולם. כיון דאין

אוצר

סיק שעד אות ב-ד

הפוסקים

האיבעיא דהחזיקה מלחמה נאמנת אין הכרע לומר דמת סתם הוי כלאומרת מת במלחמה.

ובעצי ארזים ס"ק קפ"ג כ' ליישב הדיוקים דרישא וסיפא בלשון הרמב"ם דסתרי אהדדי, משום דס"ל לרמב"ם דהך דינא דמת בעלי סתם בשעת מלחמה אס נאמנת או לא תליא בזה בעיא דהחזיקה היא מלחמה, דאי אומרת דבהחזיקה אינה נאמנת קשה קושית רש"י ממתיני וע"כ לריכוס אנו לומר דמתני מיירי במת סתם ואינה נאמנת כפרש"י, אבל לצד השני של האיבעיא דהחזיקה מלחמה נאמנת מתפרשא מתניי כפשטא דהא דשלוס בעולם נאמנת היינו דהחזיקה היא מלחמה, וחו אין אנו לריכוס לחי רש"י הנ"ל, אלא חמירין דבאמרה מת סתם אפי' במלחמה בעולם נאמנת, וכיון דהאיבעיא דהחזיקה היא מלחמה לא נפשטא א"כ גם דין זה דמת סתם הוא ספיקא דדינא, ולדעת הרמב"ם דהאיבעיא דלא נפשטא לא תנשא לכתחילה ואס נישאת לית ה"כ ממי דדיון זה דכוונה, וא"כ ניחא דלא קשי דיוקי אהדדי, דרישא כ' מת בעלי במלחמה שאינה נאמנת לגמרי ואפי' נישאת תלא, משא"כ אס אמר מת סתם [דעביד לא תלא], וכן בסיפא נקט מע"מ דנאמנת להנשא אפי' לכתחילה משא"כ אס אמר מת סתם דלא תנשא עכ"פ לכתחילה, רק שהרמב"ם לא כ' דיון בפירוש שאין דרכו לכתוב כי אס דיניס הנזכרים בגמרא להדיא.

ובשמן דוקא ח"כ סי' מ"א כ' ג"כ כעין זה לתרץ דברי הרמב"ם דלאומרת מת סתם תליא דהאיבעיא דהחזיקה היא מלחמה, ולשיטת הרמב"ם לכתחילה לא תנשא ואס נישאת לית, והוסיף לגם בדברי רש"י אין הכרע, ד"ל דגם רש"י סובר דתליא בזה ספיקא דהחזיקה היא, ודלא כמ"ש הב"ח ושא"ר אחרונים דלרש"י פשיטא דהוי כאמרה מת במלחמה, וסיים דל"ע לדינא.

ובמ"מ חיים (רפפורט) סי' י"ז כתב דלפי דהאיבעיא דהחזיקה היא מלחמה נאמנת גם רש"י מודה במת סתמא דהוי כאמרה מע"מ, ומסיק דהיולא לנו מזה דהאי דינא דמלחמה בעולם והיא אומרת מת סתם תליא בשתי הסברות של בעל האיבעיא דהחזיקה היא מלחמה בעולם, וא"כ לפי האמת דהאיבעיא דהחזיקה היא מלחמה עלתה בחיקו, לדעת הטור שסובר כהרא"ש גבי החזיקה היא מלחמה דעדין לחומרה ואס נישאת תלא, סובר ג"כ במלחמה בעולם ואמרה מת בעלי סתם דאס נישאת תלא, ולדעת הרמב"ם דסובר גבי החזיקה היא מלחמה דלכתחילה לא תנשא ואס נישאת לית סובר ג"כ באמרה מת סתם דאס נישאת לית, ועפ"י חורן ג"כ בדיוקים בלשון הרמב"ם דלא לוסתרי אהדדי.

ד. הסוברים דבאומרת מת סתם הוי ספיקא דדינא. צבית אפרים סי' ל"ד כתב דדיון מת סתם ומלחמה בעולם אין הכרע לא לכאן ולא לכאן בין לשיטת הרמב"ם בין לשיטת רש"י, דודאי כוכחת רש"י דמת סתם לא מהימנא ב"ה כוכחת נכונה, דא"כ תפשוט ממתיני דהחזיקה מלחמה מהימנא, אבל להך דהאיבעיא דהחזיקה מלחמה מהימנא, הרי אפשר לאוקמי מתניי בכה"ג, ושוב י"ל דמת סתם לאו כלאומרת מת במלחמה, וכיון דהך החזיקה היא מלחמה היא איבעיא דלא איפשטא, ממילא שאין לנו לפשוט גם הך דינא דמת סתם, [וכ"כ בנפש חיה ח"א סי' ל"א], ולכן הרמב"ם לא נקט בנשנו רק מה שהוא דין ברור, דאס אומרת מת במלחמה ודאי שאינה נאמנת ואפי' נישאת תלא, ואס אומרת מע"מ ודאי נאמנת, ולא כתב דין מת סתם כיון דיש פנים לכאן ולכאן לפי דדדי האיבעיא, ואין לומר דה"ל לכתוב דאס נישאת לית כמ"ש לענין החזיקה מלחמה, זה אינו, דאס היא ודאי בעיא דלא איפשטא משא"כ כאן דאף להך דהחזיקה היא מלחמה נאמנת אין הכרע שחבא נאמנת במת סתם, ד"ל דנאמנת וי"ל דאינה נאמנת, ולכן סתם הרמב"ם ולא כ' רק דין הברור בדרכו שלא לכתוב רק דיניס המפורשים ומצוראים בש"ס, ולפ"י אין הכרע ג"כ מדברי רש"י שיסבור כן לדינא, דאפשר שרש"י לא כ"כ רק דהש"ס לא מצי למיפשט הך בעיא, דאיכא לדחויי דמייירי במת סתם, אבל מ"מ להך ד

ובב"ח כ' מדייק גם מלשון הרמב"ם "ואמרה מת בעלי במלחמה" שחולק על רש"י וסובר דבאמרה מת סתם אפי' במלחמה בעולם הוי כאמרה מת על מטחו, ומתוך כוכחת רש"י מסוגילא דגמרא ע"ש. וכן מדייק הט"ז סק"כ מלשון השו"ע כאן. [מיכו ע"י צלות הקודם מהח"מ והב"ש שדחו דיוק הב"ח].

ובבית מאיר כתב דמודאי שמן הלכה זו אפשר לדחות דיוקי של הב"ח בד"כ הח"מ, מ"מ ממש"כ בזה ה' היתה שנת רעבון ואמרה מת בעלי אינה נאמנת והשמיט עיקר החידוש מה דרעבון גריע ממלחמה דהיינו מת על מטחו, משמע דסובר דמת סתם ומע"מ חד הוא, וצ"ח הוא דגרע רעבון ממלחמה, דבמלחמה כל שאומרת מת לא משמע נהרג וחשיב כלאומרת על מטחו, ואילו דרעבון אין במשמע מת סתם שלא מחמת רעבון.

ובבבנ"ג הגה"ע אית חש"כ כתב דמדקדוק לשון הרי"ף ריש פ' האשה שלום שכתב היתה מלחמה ידועה במקום שמת בעלה וצ"ח ואמרה מת בעלי במלחמה כ' אינה נאמנת, מוכח שר"ל דוקא שאמרה מת במלחמה, אבל מת סתם נאמנת. [אולם ע"י צלות הקודם מהח"מ ששון סי' ע"ז שדקדק מלשון הרי"ף שאתרי זה להיפך].

ובתוספות חיים ח"כ דף כ"א ע"א הביא מהוס' חד מקמאי [הנדפס בש"ס וילנא] שבי' דלפי הפירוש שפירש הוא

בגמרא שם לק"מ קושית רש"י, וכי בתוספות חיים דלפ"י אפשר דחולק עליו גם דדינא, דהא רש"י לא כתב כן רק מכה הכרה קושיתו, ולדידיה כיון דלא קשיא מידי שזכר אין הכרע לזה, וכי שם עוד להוכיח דגם דעת הרי"ף היא כן. ועיין להלן סעי' י' ס"ק שז"ה סוף אות א' מה שחלקו האחרונים בדעת הרמ"ם בזה.

וב' בבית אפרים סי' ל"ד דאף להב"ח שבי' דהרמב"ם חולק על רש"י, הוא דוקא היכא שאינה מזכרת בדבריה מלחמה, משא"כ כשעסוקה בצלותו ענין מענין המלחמה אף שאומרת מת סתם כלאומרת מת במלחמה דמי.

וע"י בחן טוב ס"ק קס"ג המובא להלן אות ה' שכתב בזה"ד דבאמרה "נהרג" סתם ומלחמה בעולם אפשר דלכו"ע פירושו נהרג במלחמה.

ג. הסוברים דבאומרת מת סתם הוי ספיקא דדינא. צבית אפרים סי' ל"ד כתב דדיון מת סתם ומלחמה בעולם אין הכרע לא לכאן ולא לכאן בין לשיטת הרמב"ם בין לשיטת רש"י, דודאי כוכחת רש"י דמת סתם לא מהימנא ב"ה כוכחת נכונה, דא"כ תפשוט ממתיני דהחזיקה מלחמה מהימנא, אבל להך דהאיבעיא דהחזיקה מלחמה מהימנא, הרי אפשר לאוקמי מתניי בכה"ג, ושוב י"ל דמת סתם לאו כלאומרת מת במלחמה, וכיון דהך החזיקה היא מלחמה היא איבעיא דלא איפשטא, ממילא שאין לנו לפשוט גם הך דינא דמת סתם, [וכ"כ בנפש חיה ח"א סי' ל"א], ולכן הרמב"ם לא נקט בנשנו רק מה שהוא דין ברור, דאס אומרת מת במלחמה ודאי שאינה נאמנת ואפי' נישאת תלא, ואס אומרת מע"מ ודאי נאמנת, ולא כתב דין מת סתם כיון דיש פנים לכאן ולכאן לפי דדדי האיבעיא, ואין לומר דה"ל לכתוב דאס נישאת לית כמ"ש לענין החזיקה מלחמה, זה אינו, דאס היא ודאי בעיא דלא איפשטא משא"כ כאן דאף להך דהחזיקה היא מלחמה נאמנת אין הכרע שחבא נאמנת במת סתם, ד"ל דנאמנת וי"ל דאינה נאמנת, ולכן סתם הרמב"ם ולא כ' רק דין הברור בדרכו שלא לכתוב רק דיניס המפורשים ומצוראים בש"ס, ולפ"י אין הכרע ג"כ מדברי רש"י שיסבור כן לדינא, דאפשר שרש"י לא כ"כ רק דהש"ס לא מצי למיפשט הך בעיא, דאיכא לדחויי דמייירי במת סתם, אבל מ"מ להך ד

וב' בחת"ס ח"א סי' ע"ד דנראה לקיים דברי הלחם משנה ועפ"י"ש שם דהעיקר כטעם הרא"ש בזה דאינה נאמנת אף בקברתיו לרמב"ם [משום דהסקר מוכח, דאין דרך אשה להתמכרה במלחמה כדי נקוצו וכלקמן ס"ק שצ"ז אות ב'], ולעולם

באר הגולה

אינה נאמנת אע"פ שיש שלום בינו לבניה ו תסמוך דעתה על דברים שרובן למיתה ותאמר מת [קמט] כגון שנהרגו הראשונים והאחרונים שהיה בעלה באמצען

ביאור הגר"א

[קמט] כגון שנהרגו כו' רומז למ"ש במדכ"י והג"מ ובהנה כאן וה"ה כל שאומרת כו' והוציאו מהירושלמי שם מה בין שלום בעולם לבין מלחמה בעולם סבורה בו שמת ולא מת עד כדון כשהיה מלחמה בצפון ובאת מן הצפון בדרום ובאת מן הדרום אבל היתה מלחמה בצפון ובאת מן הדרום מהימנא:

הפוסקים

ס"ק שעד אות ד—ס"ק שעה אות ב

אוצר

וב"ב בהשואה מהר"ר יעקב המון שצו"ה בני אברהם ס"י מ' שמדברי הרמב"ם נראה כדיוק דהאשה שהאמה מה צעלי במלחמה כשהיתה מלחמה בעולם דאף אם נישאת תלך, שהרי לא כי דאם נישאת לא תלך תלך בהחזיקה היא מלחמה בעולם [ע"י לקמן סעי' מ"ט], וטעמא משום דהוי צעיר דלא איפשטא, אבל היכא דחנן אינה נאמנת, אי נישאת תלך, ומונה גבי אשה במלחמה דחנן זה אינה נאמנת אי נישאת תלך, אע"ג דלא הוי תלך משום חשש צדדמי. ולכן שם כי טעם לדבר דמ"ש מע"ה והחשש צדדמי לא הוי רק לכתחילה, משום דגבי ע"ה חששא בעלמא הוא, דמאי נפקא ליה לומר דבר שלא ידע לה בודאי, אבל אשה שאני, דמורי היתרא שלא תסתען, וחשש צדדמי דידור חששא אלימחא הוא.

ב. היבא שאין האשה בסכנה אי נאמנת במלחמה. צעודת הגרשוני ס"י ס"ז הביא דמדברי החוס' ריש הא"ש ד"ה זמין דמחו ליה, משמע דלא חיישין לצדדמי תלך אם גם האשה בסכנה שיראה לעמוד שם עד שימות, אבל במקום שאינה בסכנה ל"ה לצדדמי, ובכ"כ בהמקו"י להדיא, והביא ראיה לדבריו מהא דאמרינו ח"ש נפלו עלינו לסטים כו', ומשני שאני הכס דאשה כלי זינה עליה, ש"מ היכא שהאשה אינה יראה נאמנת ול"ה לצדדמי, וכחצ' העצוב"ג דמ"מ נראה מדסתמו הפוסקים וכחצו בסתם ע"ה במלחמה אינו נאמן עד שיאמר קצרתיו, משמע בכל ענין אעפ"י שאין העד בסכנה מ"מ חיישין לצדדמי דזמין דמחו ליה בגירא או בנאמנה כו', וראיה ג"ל מהא דאמר הכס בגמרא מפולת הרי היא במלחמה, ופרש"י שגפל הבית עליו, והכס ודאי אינה בסכנה, ואפ"ה אינה נאמנת דחיישין לצדדמי כיון שרובן למיתה, והא דאמרינו [בדף קט"ו לחלק בין עישנו עלינו בית דאיה נאמנת לבין נפלו עלינו לסטים דנאמנת] שאני הכס דאשה כלי זינה עליה, שמשמע דהיכא שהאשה אינה יראה ל"ה לצדדמי, היינו היכא שהחזיקה היא מלחמה בעולם שיש לה מיוג, אבל במקום שאין לה מיוג אעפ"י שאינה בסכנה חיישין לצדדמי, והביא שכן משמע להדיא בחש"י הרשב"ה ס"י תתק"פ שכי וז"ל: מעיד על אשה ג"ל מת וקצרתיו, אבל אם לא אמר שקצרו אינו נאמן, דכל שראה אותה שבע או שירד למלחמה או כיוצא בזה סומך ואומר על דרך הדמיון עכ"ל, הרי משמע שאפ"י מי שראה [רק] שירד למלחמה אמר צדדמי.

ובמלאת אבן סעי' ג"ד הביא מהירושלמי הריעצ"ה בשם הרא"ה שכתב לפרש סוגיית הגמ' בדף קט"ו א' צמה דמחלקין בין מלחמה לעישנו עלינו בית דאמרינו לה כי היכי דלדידך איתרחיש ניכא כו', ובין עישנו עלינו בית לבין נפלו עלינו לסטים, וז"ל: הפרש יש בין טענת חזק שצא על רבים, או כשטענת חזק שצא על שניהם לבדם, כי כשטענת חזק שצא על הרבים ומחו רבים ומת עמהם, עפי שייך להמלא ולא אמרה צדדמי, אבל כשטענת שצא על שניהם רגלים לדבר שלא להאמינה צדדמי דלמה תגלל היא יותר ממנו כיון שראוי לצא עליה חזק כמו עליו, ובייני דהדר פרכין על הא מהא דנפלו עלינו לסטים שהיא נאמנת, ופרקין דשאני הכס, דאפשר לצא עליו חזק לבדו ולא יגיע עליה, דאשה כלי זינה עליה, והאי ת"ש בחרא לא מיייתי לה למיפשט

ולעולם לא חיישין דמשקרת תלך היכא דיש לנו הוכחה, ולכן צ"ש מלחמה בעולם ואומרת מת סתם וקצרתיו, אעפ"י שאנו יודעים ומבינים שבמלחמה מת, מ"מ אפשר שקצרתו אח"כ כשכבר נסעו הגייסות מזה, ומה לנו לתלות בשקר, אך כשאומרת מת במלחמה וקצרתיו, משמע מלשונה בשעת מלחמה צנופה בהרוגים קצרתו, וזה שקר מצוהר, וכ"כ במפולת אם אמרה מת במפולת וקצרתיו, משמע באותה שעה שהיה הרעש ונפלו הצהלים קצרתו, וזה שקר, אך אם אמרה סתם וקצרתיו, אעפ"י שהיה רעש ומפולת אין זה שקר מוכרח.

ה. ואם נאמנת לפרש דבריה אח"כ דמה שאמרה מת סתמא כוונתה שמת על מנתו. עיין ח"מ סק"ז שחסיים דלמעשה אין נפקותא גדולה, דהא בודאי כשאמרה מת לריק לשאול סיבת המיתה, כמצוהר לעיל סעי' ה', ועי"ה צפ"ה סק"ז ובאולה"פ סק"ה אות ב'.

ובחן טוב ס"ק קס"ג הביא דמרש"י יצמות קט"ו א' ד"ה אי צע"י משמע דכשאין מלחמה ידוע בעולם א"ל לשאול אותה אם מת במלחמה, וכחצ' דמעתה הדעת נוטה דלרש"י נמי צמת סתם דהוי כמת במלחמה היינו בלא שאלה, אבל אי שילובין לה ואומרת שכונתה מת על מעתו מהני, וכמו כן אפ"י אמרה וברג, אף דאפשר דלכו"ע נהרג סתם פירושו במלחמה כשמלחמה ידוע בעולם, מ"מ נאמנת לפרש שכונתה היכה שלא במלחמה.

גם בבית משה סק"ל כתב דודאי אף דסובר רש"י דסתם מת הוא במלחמה, אבל הוא לאו צדדמי, רק דבשלוש בעולם מת סתם הוא ודאי מת על מעתו, דכיון דאין מלחמה לפינוי מהיכי תיתי לחוש לה, אבל היכא דאיכא מלחמה ואמרה מת סתם ספיקא הוא ואולי מת במלחמה קאמרה לכן אין להחיר אותה ולריכוס לשאלה, ואם אמרה מת במלחמה אינה נאמנת מע"מ נאמנת, וא"כ כן הם דברי הרמב"ם, דבשלוש בעולם כי סתם דמת צעלי נאמנת, ובמלחמה כי החילוק בין מת במלחמה דאינה נאמנת למע"מ דנאמנת, ולא כי הדין דמת סתם, דהא לריכוס לשאול אותה ולדבר הדבר מה כוונתה אם על מעתו או במלחמה, ומסיק דכן הוא העיקר לדינא. ועיין במרכ"ל סוף סקע"ה ובאצני גזית צדדמי מאיר סק"ז.

מיהו אם לא שאלה עד אחר שנישאת, כי צחן עוז הג"ל דלא מהני שוב שאלה לרש"י, דהא מה שהיה נאמנת הוא משום חומר שהחמרת עליה בסופה, היא הנותנת שלא תהא נאמנת אחר שנישאת, דמחוק חומר שהחמרת עליה עתה כשאמרה שכונתה היכה שמת במלחמה, תשקר לומר שמת על מעתו.

ובערך שי הביא דברי הח"מ הג"ל, וזי ג"כ דעדיין יש נ"מ כשאמרה מת ונישאת דא"ה עוד לשאלה, דגם כשאמרה מע"מ אפשר כיון לדבר נישאת ליכא חזק דדייקא מחוק חומר, והכוסף עוד דאפי' אמרה מת במלחמה אינה נאמנת [לשיטת הרמב"ם], דשמא עיניה נחתה בחרה.

שעה. אינה נאמנת. א. ע"י צ"ש לקמן סקק"ס דאינה נאמנת משמע דתלך, וכ"כ בבית אפרים ס"י ל"ד דאם אומרת מת במלחמה אפי' נשאת תלך.

באמצען שהרי היא אומרת מאחר שנהרגו אלו ואלו נהרג הוא בכללן
לפיכך

אוצר

ס"ק שעה אות ב-ס"ק שעה אות ב הפוסקים

שעו. מאחר שנהרגו אלו ואלו וכו'. א. יישוב דברי הרמב"ם והשו"ע שהעתיקו רק הטעם הראשון שבגמרא. בגמרא ריש האשה שלום דף ק"ד ז': אמר רבא מ"ע דמלחמה משום דאמרר דדמי, ס"ד בכל בני דאיקטול איכו פליט, אח"ל כיון דשלוס זינו לבניה נטרא עד דחזיא, זמנין דמחו ליה בגירא או ברומחא וסברה ודאי מת ואיכא דעביד סמחרא ותיב ע"כ. ובצית אפרים ס"י י"ז תמה על הרמב"ם וש"ע שהעתיקו תחילת דברי רבא לחוד, ולא כתבו הטעם דמחו ליה בגירא או ברומחא שאמר רבא בסוף סברתו, וכי בכוונת דבריהם ד"מ בין ב' הטעמים של רבא, ולטעם השני דזמנין דמחו ליה בגירא או ברומחא, אף שאין להחריב מפני שיכול להיות ע"י סמחר, אבל עכ"פ הוא לא משקרא בשום אופן ואינה אומרת יותר ממה שראתה, לפי דעתה ה"ח עד לבו ומת, ולפי"ז אם אמרה קברתיו מן הדין היה לומר שנאמנת, דהא לא חשדינן לה במשקרת במתכוין, משא"כ לטעם הראשון אמרינן אעפ"י שלא ראתה כלל שנהרג רק מחמת דמיונה דסברה כל בני דאיקטול כו', היא מוסיפה שקר לומר שנהרג, ח"כ אף קברתיו אינו מועיל, ש"ל שמשקרת ומוסיפה מדעתה, ולענין דינא ב' הטעמים אמיתיים, דחוישין ג"כ שמשקרת מחמת דדמי, וכיון שהרמב"ם והשו"ע ראו לכתוב כך דינא דלא מהני קברתיו, לכן הביאו הטעם הראשון שמשם אנו למדים דין זה * ועי' לקמן ס"ק ש"ע אות ב'. וכעין זה כי בשאלת דוד ס"י ז' מאמר ב' אות כ'. ועיין לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ד אות ג' מה שהוצא מהבבלי דרך ס"י מ"ה. ועיין בצית משה סק"ל ש"י לוישצ' המייחס הבית אפרים באופן אחר.

ב. חשש בדדמי באשה אי הוי דאורייתא או דרבנן. עי' חת"ס ח"א ס"י י"ח הוצא צפ"ת לעיל ס"ק קל"ח ש"י דהוי דאורייתא. וכ"כ זכור הבחינה ס"י י"א דבאשה לכו"ע חשש דדמי דאורייתא דהרי אם נשאת תלך, דרך צ"ח במקום שרוב למיתה ילכא מחזקת א"ל ודדמי לא הוי אלא דרבנן.

ועי' לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ד אות ג' מהבבלי דרך (פאנעט) ס"י מ"ה ש"י לחלק לדעת הרמב"ם בין ע"ח במלחמה לאשה עצמה, דבאשה מלבד חששא דדלמא מחו ליה בגירא איכא עוד חששא דכל בני הוי דאיקטול כו', וחזי לאטערופי למחוי ספק דאורייתא שאינה נאמנת כלל ואם נישאת תלך. וכן בשאלת דוד ס"י ז' מאמר ב' אות א' ביאר דעת הרמב"ם דבאשה עצמה ישנם שני אופנים דדדמי הנ"ל, וכי דלחשש דכל בני דאיקטול הוי ספק דאורייתא, דמדאורייתא ג"כ אין לתלות שמה עפ"י אומדנא הנ"ל.

אולם במראות הצובאות ס"ק קל"ז ד"ה לכן האמת, כי גם לדעת הרמב"ם דחששא דדדמי אינה אלא מדרבנן אפי' גבי אשה עצמה, וטעמא דהא מילתא הוא עפ"י מה שביאר הרמב"ם עצמו, ש"י אינה נאמנת שמה חסמוך דעתה על דברים שכוון למיתה ותאמר מת כו', הרי להדיא שכוון הרמב"ם שאף היא

למיפסע עיקר צעין [החזיקה היא מנחמה], אלא למידק על תירוצא דאמרן וכדפרישית עכ"ל, והאריך במלחא אכן לבאר דלהאי פירושה לא מוכח כלל מהא דנפלו עלינו לסטים דהיכא דהינה בהולא לברוח שתכא נאמנת אע"ג דראתה זו בעלמי סכנה דאפשר לומר דדמי כמו לפי החוס' והנמוק"י, אלא דהאי טעמא דאשה כ"ז עליה הוא רק לומר דלא הוי רגלים לדבר דמשקרת, אבל הטעם שהיא נאמנת כנפלו עלינו לסטים הוא משום דבמלחמה קטנה אינה אומרת דדמי משום דלא שייך צוה כל בני דאיקטול איכו פליט כו', [וכמוצא בסעי' י"ד ס"ק ח"א].

ובמשיב דבר ח"ד ס"י כ"ה הביא שיעור זה מפי המאורי בשם י"א, ושקיים שם: ואין הפרש בין דבר שיראה לעמוד שם והיה בורח, לדבר שהיה עומדת ע"כ, אלא שכתב צביאורי דהכי קאמר, לדעת זו אע"ג שאינה יראה לעמוד, מ"מ משום דדמי שודאי ימות הולכת לה ממנו, אבל אם עומדת ודאי שם לא שייך שתאמר מת משום דדמי שהרי יודעת סופו צבירור.

אולם בחזן טוב ס"ק קע"ד השיג על העצוב"ג, וכי דנראה דעת כל הפוסקים שזוהי צוה לדעת החוס' והנמוק"י, והפוסקים שסתמו וכתבו דע"ח במלחמה אינו נאמן כוונתו לסתם מלחמה שיש בה סכנה, כמו ש"ל לחוס' ונמוק"י הנ"ל בפשט הגמרא, ומש"כ ראה ממפולת, ל"ל לדעתם דמפולת אף שאין היא בסכנה מ"מ לא נערה, דלרוב שהיה לפקח הגל, והיא גומרת בדעתה עד שיפקח הגל זינו וזינו צודאי תלך נפשו, ובכח"ג הוא דלא נטרא עד דחזיא, עי"ש שהאריך לדחות ראיות העצוב"ג, ומסיק דכ"ז נלע"ד פשוט וברור, והעצוב"ג הפליג עד מאוד להחמיר על צוות ישראל להחטין על מנן.

גם בישועות יעקב פ"י האריך סוף סקמ"ג כתב דלדינא נדחו דברי העצוב"ג, והיכא דאין האשה בסכנה מהני אף בלא החזיקה היא המלחמה, וכ"כ בגנצת שאל ס"י ע"ו, דבעלו דברי עצוב"ג נגד המרובים פוסקים ראשונים ואחרונים, דמהם המשמעות כתוב' ונמוק"י אחר העיון היעב, וראיותיו שמיא שם יש לדחות אחר העיון. וכ"כ בצרכת ר"ה ס"י קי"צ דהא דאשה אינה נאמנת לומר מת בעלי במלחמה, דוקא היכא שגם היא הייתה בסכנה.

ובשו"ת שצ"ס בני דוד תשובה א' מהר"ר חיים אלגאזי, הביא דברי הנמוק"י לנידון ידידיה שהקזאקים היו כורגים את האנשים ומחיים את הגושים, ואמרה האשה שראתה את בעלה כשנהרג ע"י מכת חרב לכיון שהגושים לא היה להם פחד כדי לברוח, וגם שלא היו מניחים אותם לברוח, ששכחום, והיו מעבדים אותן לשפחות, ח"כ כאל לא שייך לומר דאמרה דדמי, שהיא נמלאת שם מראש ועד סוף וראתה מיתה בעלה.

ובבני משה ס"י י"ט צנידין שהזכר לעיל ס"ק ש"ח אות ב' כתב מלבד הטעם שהזכר לעיל עוד כמה דברים להקל, דטעמא דמלחמה הוא משום דכיון שהיא יראה לעמוד שם לראות הדברים ממש סומכת על אומדן דעתה ואומרת דדמי או משקרת, אבל כל שהיא יכולה לראות דברים על צוריון לא אמרה דדמי ולא משקרא, דומיא דנפלו עלינו לסטים, וח"כ צני"ד אע"ג שהורגים בין זכרים בין נקבות, מ"מ כיון שלא היו מניחים אותה ללכת משם ועמדה שם עד סוף הדברים אינה אומרת באומדן הדעת ומשקרא, ותו דהכא נמי כיון שכבר נילולה ממות ע"י הכומר אינה מתיראה לעמוד שם עד שתראה דברים כהווייתן בלי שום ספק, והיו כנפלו עלינו לסטים דנאמנת.

י' ולדעת הסוברים דנאמנת בקברתיו, אין הכרח לומר דלא ס"ל הטעם הראשון, אלא י"ל דס"ל דאף לפי טעם זה לא חיישין למשקרת להדיא אלא בדדמי דכל הני דאיקטול, משא"כ כשאומרת קברתיו הוי שקר ממש, ובהא לא חשדינן לה, אמנם לפי מה שמבאר מדברי מהרי"ל להלן סעי' י"ד ס"ק ת"ב אות ח' דגם בע"א איכא ויש דכל הני דאיקטול ואפ"ה נאמן בקברתיו גם להרמב"ם, לא אחי שפיר תירוצ' הבית אפרים.

באר הגולה

לפיכך אינה נאמנת פ [קנ] אפילו אומרת (קמה) קברתי

ביאור הגר"א

פ ע"י מ"ש ה"ה שיש
ופי' סוביל דנח'

וי"א

דרעגן נריע מלחמה חלוצה דהרמז"ס וכתב עוד שז"ל מדברי הרי"ק
והז"י כתב שז"ל הכרע בדברי הרי"ק

[קנ] אפי' כו' כמש"ל
ס"ג ממש"ש עד דאמרה

מת וקברתי וממה דאיבעי להו בע"א אפילו בקברתי במלחמה אי אומר
בדומי דע"כ הבעי אף בקברתי מדחי ומוקי באמרו סימנים דוקא הלא"ה
אפילו אסקיה כו' דהוי כמו קברתי כמ"ש הרי"ף לא מהימנא :

באר היטב

דהיינו מת סתם מנו דמת על מוטתו וכ"כ מהרש"א ע"ש ועיין בית
יהודה. גם מ"ש ה"ה וקשה לחכי אית לה מינו נת ולא נהרג בזולתה
זמנו נת צביתו. לא הננתי דהא לפי הפשט הגמרא דהחזיקה היא
מלחמה צעולס וכו' ר"ל דהיא אומרת דנהרג במלחמה. אבל אי אומרת
דמת מיתת עלמו במלחמה ולא נהרג והיא החזיקה מלחמה זהו צלחת
קושיית ה"ה כמו שפרשתי. וז"ל מה הקשה ה"ה אומרי לא תנשא
לכתלה בחזיקה היא מלחמה זמנו דמת על מוטתו. דהא הונו דאי צעי
אמרה שלום צעולס לא ונהי מטעם דאמרי דדדמי ח"כ למה מהני
מנו דמת על מוטתו. צלחת תוספות שם הקשה על דהיבעיא למה אמרו
האי ונינו ולא אמרו האי מינו דמת על מוטתו אבל על ה"ה קשה.
אפשר לומר דאם אמרה מת מיתת עלמו לא שייך דדמי ונהני מינו
דנהרג שייך דדמי דזימנין דמחו ליה צביתו וכו' עיין הרי"ף :

(קמה) קברתי. עיין בהר"ח ס' כ' והועתקה צכ"ח פ"יג ומה"ג.
ועיין צ"ח. ומ"ש וז"ל ומה שקשה להיוונת צמת במלחמה
זמנו דמת על מוטתו ע"כ פירושו דאם אמרה מת מיתת עלמו במלחמה
ולא נהרג דהוי מנו מת אטו מת. ומ"ש שם עוד וז"ל מיהו החזיקה היא
מלחמה צעולס קשה אומרי לא תנשא לכתלה זמנו דמת על מוטתו ע"כ.
פירושו אס אמרה מת מיתת עלמו ולא נהרג והיא החזיקה מלחמה דהוי
מינו מת אטו מת ודו"ק. ח"כ מ"ש ה"ה על ה"ה ודאמרינו ליה
דברי תוס' הללו. לא דק. ועוד אפשר לומר דה"ה שכתב ומה שקשה
ליהמני צמת במלחמה זמנו דמת על מוטתו פירושו צלם אמרה מת
וקברתי. גם מ"ש ויהי בחזיקה היא מלחמה קשה אומרי לא תנשא
וכו' קאי נמי דאמרה מת וקברתי ע"ש. גם מ"ש ה"ה לכאורה דברי
תוס' הללו סותרים וז"ל ע"ש. לא דק. דמלחמה צעולס דמתני' דלא
מיהמני חירי אפילו צלחתה מת סתם דהשתא הוי מנו מת אטו מת

הפוסקים

ס"ק שני אות ב—ס"ק שני אות ב

אוצר

אבל צלח"מ פ"ג ה"ב כ' דלון זה כ"ש, דאי הכי מאי קמצנו
לן צמ"י בע"א אי מהימן במלחמה בלא קברתי הא
כיון דהוא אינה נאמנת כ"ש דע"א אינו נאמן, אלא ודאי שאני
ע"א שיותר יש להאמינו מהיבא ע"מ.

ובמראה משה ס' ל"ג כתב להוכיח דגם שיעת הרי"ף היא
כהרמז"ס. וכ"כ צלח"מ דוד ס' ז' מאמר צ' אות א.
ובס"ג ע"ש כ' ה"ה רק דעת הרמז"ס. ועי' בית משה סק"ל
השני שכתב להוכיח דגם החו"י ס"ל כהרמז"ס.

ודעת האחרונים להלכה עי' להלן ס"ק ש"ע אות צ.
ב. בטעם דאינה נאמנת אפילו בקברתי. עי' צ"ש ס"ק

קמ"ה וקנ"א שהביא ג' טעמים בזה דאינה נאמנת
אפי' בקברתי. א' טעם הרי"א מדרתי דאפי' דבקברתי לא שייך
דדמי מ"מ חיישין דמשקרת מחמת רגלים לדבר משום דלון
דרך להמתין במלחמה ולקבור אותה. צ' טעם מהרי"ל דמחמת
בחזק בלבה שמת משקרת ואומרת קברתי. ובאגודה חזון ס' י"ח
אות מ"ד כתב שגם מהרש"א בחידושו נראה שהבין כן בטעמו
של הרמז"ס. ג' טעם הלבוש דמשקרת לא חיישין רק לדדמי,
אלא שאף צאומרת קברתי אמרין דמחמת שהיא צהולה לצרור
אומרת בדדמי על הכברה וקברה לאיש אחר וכברה שהוא צעלה.
ועי' צלח"מ פ"ג מה"ג ה' כ' שז' שכן היא גם דעת הרי"ף
בטעם הרמז"ס. ובחכ"ל ס' ל"ה כ' ג"כ דטעם הרמז"ס הוא
משום דחיישין לדדמי דהכרה, ומעולם לא עלה על דעת הרמז"ס
לומר דמשקרת צהולה.

אמנם ביסוד טעם הלבוש נחלקו האחרונים דבחכ"ל הכי'ל
כ' דחיישין דלמא קברה איש אחר שנהרג זה שלשה
ימים ונשתנתה לורתו לצורת צעלה, וכיון דחזרו לצעלה דמחו
ליה צבירא ורומחא סבירא האי ודאי צעלה הוא, ועפ"י כ'
דמפולת דאורחא דמילתא לפקה עליו תומ"י דאפי' בשבת דוחה
ולא שכיח כלל שילון ג"י בלא קצורה, כי אמרה קברתי נאמנת
באמת. אבל צבית אפרים ס' ל"ג כ' עליו שדבריו דחוקים, וגם
לפי"ז ל"ל דהרמז"ס ס"ל במאן דמחמיר בספק ג"י דאל"כ למה
יחוש לזה, אלא עיקר טעם הלבוש משום דס"ל דמיתה משנה
קלת לוי"ט, וכיון שהיתה צהולה לצרור אינה מסתכלת היטב,
ובשינוי מועט היא חולה בצעלה מחמת חלואה וחפזה להחיר
ע"מ. ועי' צ"ש ס"ק קמ"ו שכתב כמה נפ"מ בין הטעמים,
ויצא

היא לא תסמוך דעתה לומר דדמי אלא בדברים שרובן למיתה,
ובדברים שרובן למיתה אינה אסורה אלא מדרבנן, ומ"מ אם
נישאת תלה, דמילתא דפשיטא לן דחיישין לדדמי אעפ"י
שאניו אלא חששא דרבנן אפי"כ תלה. ועי' לעיל סעיף ל"א ס"ק
רמ"ז.

ועי' צכ"מ פ"ג מה"ג ה"ב שז' דלכדי פסק הרמז"ס בחזיקה
היא מלחמה דאם נישאת לית אפי"כ דהוי צע"א דלא
אפשיטא, דכיון דמדינא איתתא מהימנא לומר מת צע"א אי משום
מדע"ג אי משום מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה, כי איבעי
לן בלא הוחזקה מלחמה ספיקא דרבנן היא, וקטנין זה לקולה.
ובערה"ש סעי' רל"ז הביא דברי הכ"מ בחוספת ציבור, וכתב
דודאי מן החורה נאמנת גם במלחמה דחששא דדדמי אינה
אלא חששא דרבנן וכיון דבגמרא נאמר בספק הוי ספיקא דרבנן
ולקולה. ועי' עוד להלן סעי' מ"ט ס"ק שפ"ז.

ועי' גם צכ"ת ס"ק קל"ח שחפס צפשיטות דחשש דדדמי גם
בזי חשה הוי חששא דרבנן, ותמה על החת"ם שז' דהוי
ספק דאורייתא.

שעו. אפילו אומרת קברתי. א. הראשונים העומדים
בשיטה זו. זו היא דעת הרמז"ס. ובישוז דבריו

מה שקשה עליו מהגמרא, עיין למה שליון צח"מ סק"ל. ועיין
שו"ת מהר"ל ס' קל"ה. ודעת הרי"ף לא נחפרשה להדיא.
ובצ"י הביא דברי המ"מ דמהרי"ף נראה כשיטת הרמז"ס, דדוקא
ע"א נאמן אבל היא אינה נאמנת, והוא כ' דלון הכרע בדברי
הרי"ף, שאעפ"י שפסק ע"א אומר מת במלחמה וקברתי נאמן,
אין להוכיח משם דדוקא ע"א נאמן אבל היא אינה נאמנת,
דאיכא למימר היא וע"א שוים, אלא משום דהאיבעיא בגמרא
היא צע"א כתבה הרי"ף צע"א, ומינה נשמע להיא ע"מ,
ואדרבא אי איכא למידק מדברי הרי"ף איפכא איכא למידק,
דכה צבעיא דע"א הכי איתא צמ"י, טעמא דע"א מהימן משום
דמלתא דע"ג לא משקרת ה"ג לא משקרת, אי דלמא טעמא משום
דהיא דייקא ומינסבה וכהא זמנין דמינה ליה ולא דייקא, וכיון
דפסק הרי"ף דנאמן, ח"כ קס ליה טעמא משום דמילתא דע"ג
לא משקרת, וכ"ש דהיא ע"מ לא משקרת, דבלאו טעמא דע"ג
מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה לא משקרת.

אוצר

ס"ק שני אות ב

הפוסקים

ועל טעם זה יש השגות הרבה. ובסיכום דבריו כי אם אמרה ראיתי במלחמה שנפלע מוחו או שחטכו ראשו באופן שא"א לחיות נראה להרמז"ס יש להחמיר בזה.

ובקו"ע למהר"ל פיה"ק ס"ק קע"ג נחפזק לשיטת הסוברים דבנ"א מועיל הכרתיו כמו קצרתיו [ע"י להלן סעי' י' ס"ק ש"ז אות ז'], אם גם אשה נאמנת באומרת הכרתיו, וכ' דלעטם הרא"מ י"ל דדוקא בקצרה אינה נאמנת, דלר"ך שכות, משא"כ הכרה גרידא י"ל דגם אשתו נאמנת, אבל הטעם כי שייך גם בהכרתיו, ועכ"פ בלא רחוק ההר"ה י"ל דגם אשתו נאמנת. והבא"ר ז"ל.

ובחן טוב ס"ק קנ"ט כתב דלעטם הרא"מ אם אמרה עלעלתי ולא היה נודד נקף גם להרמז"ס נאמנת [דעלעל בעלמא ח"ל שכות כ"כ. שם ס"ק קס"ח]. ובס"ק קס"ח כ"כ לענין הכרתיו, להסוברים דהכרתיו כוונתו כמו קצרתיו, ואפילו אשה נאמנת לפי טעם הנ"ל, ד"ל דוקא קצרה דלר"ך שעה גדולה, משא"כ בהכרה גרידא.

ד. וכשאמרה שהשיגה בו היטב והכירתו בטוב"ע גמור. צא"ל אצרכם (שאל) ס"י נ"ב כי דלעטם הלבוש דוקא באומרת סתם מת צעלי במלחמה וקצרתיו אינה נאמנת, שחוששים כי מחמת צלה וחרדה קצרה אחר בקלת אומדל צחוקת שהוא צעלה ולא דקדק אחריו להכירו היטב בעצ"ע גמור, אבל באומרת בפירוש שהשיגה בו ודקדק היטב לעיין בו והכירתו בעצ"ע גמור ודאי נאמנת. וע"י בזה הקודם מה שדנו האחרונים לעט הסוברים דבנ"א מהני הכרתיו כמו קצרתיו, אי מהני גם צא"ל.

ה. וכשאמרה שהכירתו ע"י סימנים. צבית משכ סק"ל אות ע"י כי דנפ"מ צין טעם הלבוש לבי הטעמים הראשונים, אם אמרה מת וקצרתיו והיו בו סימנים, דלעטם הלבוש נאמנת, ולאיןך טעמים אינה נאמנת.

ו. וכשאמרה שקברתו לו לבדו ולא היו אחרים עמו. צערך לנר דף קי"ד ז' כתב דלעטם הרמז"ס דהוא לאו משום דחיישין למשקרת, אלא חיישין שמה קצרה כל הנופלים במקום שעמד צעלה, או היחה עם הקוצרים, ומאחר שסברה שהוא מת שם היא סוברת ג"כ שקברתו עמה, אבל צמת על מטתו לא שייך טעות כיון שהוא לבדו מת, וכן צרעון לא שייך טעות באמרה וקצרתיו כיון שמת באותו מקום לבדו ולא שייך חילוף עם אחרים, ובאמת גם במלחמה היחה נאמנת צמת וקצרתיו אי כוונת דומיא דצרעון דהיינו שאמרה שקברתו לבדו, ולהיפך צרעון אם אמרה שקברה כל אשר מתו צבית צרעו ג"כ אינה נאמנת אם לא ידעה צודאי שקברה צעלה, ומסיים דלא לנו מח דין חלש דאם אמרה שקברה צעלה לבדו במלחמה נאמנת משא"כ לעטם הרא"מ [וכן לעטם מהרי"ל והלבוש] אינה נאמנת.

ז. וכשאמרה ראיתי שאחרים קברוהו. צבני משה ס"י נ"ט כתב צין שאר דלדי היתר דע"כ לא מהימנא אפילו בקצרתיו להרמז"ס, אלא כשאמרה שהיה קברה אותו, דכיון דאין דרך להחשק צו דהיה מחירא לא מהימנא וכמ"ש הרא"מ, אבל באומרת ראיתי שקברו אותו מהימנא, כיון שהוא לא נתעסקה בו.

ח. אמרה שקברתו אחרי ששקטה המלחמה. כי צפני משה ח"ב סימן ע"ט דע"כ לא קאמר הרמז"ס דאשה במלחמה אף בקצרתיו לא מהימנא, אלא דוקא כשאמרה שצחוק המלחמה קברה לצעלה, ומטעמא שכי הרא"מ צתשי ס"י ב"א דאין סהדי דמשקרת דלא עזיבא אשה לקבור צעלה צעידן. ריחא צעת

ויצא כל אחד במקומו. וע"י עוד להלן אות ו' מש"כ הערוך לנר דלעטם הרמז"ס.

ונחלקו האחרונים איזה מן שלושת הטעמים יש לחפוס לעיקר. עיין לקמן אות ג' מהרי"ל ס"ק קע"ו לענין אם אמרה שחטכו ראשו לגמרי שאע"פ שכי דלעטם הרא"מ והלבוש נאמנת, מ"מ מסיק דיש לחוש לטעם מהרי"ל והרשב"א בדעה הרמז"ס שלפיו אינה נאמנת.

ובבית אפרים ס"י י"ז אחר שכי ליישב דברי הרמז"ס והמחבר צמה שלא הביאו רק דברי רצח הראשונים [ע"י לעיל ס"ק שצ"ו אות ח'], מסיק דלפ"ז ע"כ מוכרח דלא כטעם הלבוש, דלדידיה לא חשדין לה למשקרת, וזה אינו. וכ"כ צא"ל דוד ס"י ז' דעיקר הטעם הוא משום דחיישין למשקרת, אבל לא חיישין לצדדמי שמה אחר הוא.

וע"י ב"ש ס"ק קנ"ו שכי דהרמ"א שכי בצע"י נ"א ואם אמרה קצרתיו נאמנת סוחרם כטעם הרא"מ. ובצרכה יוסף ס"י ל"ג אחרי האריכות בזה מסיק דפס"י כי הצ"ש דהרמ"א סוחרם כטעם הרא"מ. [אמנם לפי מה שפירש הח"מ שם דברי הרמ"א אין מוכרח כלום]. וע"י עוד לקמן סעי' י"א ס"ק ת"ג אות א'.

גם צחת"ס ח"א ס"י ע"ד [והו"ד לקמן אות ט'] כי דנ"ל העיקר כטעם הרא"מ, לא משום צדדמי וחזק דמיונם [כהטעם הכי], אלא אין סהדי דמשקרת שאין אדם עומד במקום הורגים להמחין לקבור הנהרגים. וצמח דק (החדש) פסקי דיינים בחידושים על יצמות כי ג"כ דעל הטעם השני יש השגות הרבה משא"כ על הטעם הראשון.

אמנם במ' בית משה ס"ק ל"ד אות ע"י כי דלדינא אפשר להקל ולסמוך על כל אחד מהטעמים הנ"ל לקולא מאחר דצנוף דין הרמז"ס נחלקו רוב הפוסקים עליו, [ע"י לקמן ס"ק שצ"ח אות א'].

ג. אמרה דברים אחרים שמשמעותם שודאי מת ועומדים במקום קברתיו אי מהני לשיטה זו. כי צקרבן נחנאל פט"ו אות א' דלדעת הרמז"ס דמשקרת, אף אם אמרה שראתה שנפלע מוחו או שחטכו ראשו וכל הדברים שא"א לחיות ולא מהני ליה סמחתי, ג"כ אינה נאמנת.

ובאבן שמואל ס"ק תפ"א הקשה לטעם הרא"מ, דהא כל קצרתיו המוזכר ברמז"ס הסכימו הר"ן והרי"ש וכל הפוסקים דלאו דוקא קצרתיו ממש אלא ה"ה כיו"צ דהיו כמו קצרתיו, [ע"י לעיל סעי' י"ז ברמ"א ובאור"ח שם ס"ק קנ"ז], א"כ היבא שאומרת ראיתי שנפלע מוחו ע"י גירא או נחתך ראשו בצרצ, מאי חזק דמשקרת איבא.

ובמראות הצובאות סו"ק קע"ו כתב דאם אמרה שראתה שחטכו ראשו לגמרי, לשיטת הרא"מ ולבוש נאמנת, דלא שייכי הכא הני טעמי, אלא שדרינא כי דיש לחוש לטעם השני, משום שהרשב"א בחידושי כי דהרמז"ס אפילו אמרה שהוכה במלחמה ואח"כ שצ לביתו ומת על מטתו נמי לא מהימנא, ובצרכה לומר דס"ל דלעטם של הרמז"ס משים דחיישין דלמא מפאת הדמיון הוא משקרת.

ובצמח צדק (החדש) פסקי דיינים בחידושים על יצמות כתב דאף לפי טעם הרא"מ אפשר לומר דגם זה לא שכיח כ"כ להמחין ולרחות עד שנפלע מוחו לגמרי, ובצי"א מהרי"ל הנ"ל שהשווה דין זה לדין אם אמרה שהוכה במלחמה ושצ לביתו ומע"מ, וכי דצמח י"ל שצדן זה קרוב יותר להחמיר, משום ש"ל דשייך בזה גם הטעם דלא שכיח כ"כ להמחין, משא"כ התם לא שייך רק הטעם השני דלמא מפאת הדמיון הוא משקרת,

הפוסקים

ס"ק שצו אות ת-ט

אוצר

מכ"ש צ"ל ש"ל ש"ל יצא צרגלו תחלה עלמה צד, ואם יצא בעד תכחיש גם אותו דחיישין צאומרת גרשתי שלא צפניו ש"ל יצא תכחישבו, [כלעיל סעי' צ'], מ"מ לענין דיוק מצוה צדציו ג"כ דלוי צפני בטעמים ה"ל, ולפי שטחו דהעיקר כעס הרא"מ כ' שם צידון דיקה ש"מרה האשה צס ע"ל דאין לחסוד אותה שמשקרת, ומכ"ס דהא צל"ה רוב הפוסקים פליגי על הרמב"ם וס"ל דלא חסידה למשקרת וכיון שהוכחתי לעיל שצ"פ יצא הצעל מח"ה והיא מחזקת א"ל, אפשר להחירה.

ובמשמרת שלום ח"צ קו"ע אות ק"ז אחרי האריכות בזה כתב ד"ל ס"ם, שמה כרוב הפוסקים החולקים על הרמב"ם וס"ל דאשה נאמנת צמלחמה אם אומרת קצרתיו, ואח"ל כהרמב"ם, וזו רק צאומרת מפי עלמה, אבל צאומרת מפי ע"ל שמה כעס הצ' של הצ"ש דכח"ג נאמנת, ולעטס הלבוש צאומרת צס ע"ל מהימנא, וא"כ דצ"ד היא החזיקה צמלחמה כו', וגם יש לזרף לכניף דצרי התכ"ד והחח"ם דצכ"ז דקציע צי דאר צכל אחר חילו היה חי נודע ממנו כיון דחי עס אשחו צשלוס ויש לו שחי צנות עמה.

ובברכת יוסף ס' ל"ג צידון אשה ש"מרה צס ע"ל שבראו לו את קצרו של צעלה שמה צדצר, וסמוך לקצרו היו מונחים צגדיו והכירס צצ"ע, נסתפק אי נאמנת האשה צכ"ג להרמב"ם להך לישנא דצצר הרי הוא צמלחמה, וכ' ג"כ דלעטס הרא"מ צנ"ד מהימנא כי זה יכול להיות שצ"ל ראה אח"כ סמוך לקצרו כל צגדיו ול"ה למשקרת כשאין לנו הוכחה, אך לעטס השני דמחמת שנתחמת צדמיונה שמה שצ משקרת לומר קצרתיו, גם צנ"ד כיון שנתחמת אצלה שמה צדצר שצ אומרת שקר שאמר לה ע"ל שיהודי הראה לו את קצרו וכל צגדיו, ומסוק דכיון שצצר כ' הצ"ש צס"ק קצ"ו דהרמ"א אותה כעטס הרא"מ, ומעתה צנ"ד דלא שייך עטס זה, נאמנת שאמר לה בעד כן, וצפרט לעטס הלבוש והכח"ל דל"ה למשקרת צמזוד. וצמוקף שם כ' דאף אם נאמר שאינה נאמנת לומר דע"ל אחר לה נהרג צמלחמה וקצרו גם לעטס הרא"מ, משום דאין דרך לקצור צמלחמה ומסתמא משקרת, ורק כצ"ל אומר לפניו שקצר אז נאמן אף שאין דרך לקצור צמלחמה דמה לו לשקר, מ"מ צנ"ד נאמנת לעטס ה"ל.

ובבית אל חדר קמ"ג נסתפק גם לעטס מהריב"ל צאשה מפי ע"ל שמה צעלה צמלחמה וקצרו אי נאמנת, ומצוה צדציו דלכה אין לחוש שמה לא שמה כלל מפי בעד, רק עיקר החשש שמה לא אומר בעד קצרתיו אלא מת לחוד, ומתוך שנתחזק צלצה שמה צעלה כמו ששמה מפי בעד היא מוסיפה על דצורו ואומרת משמו שאמר קצרתיו, וכ' דאפשר לומר שהיא יראה לומר דצר שלא אמרו בעד דשמה יצא בעד ויכחיש ויאמר שלא אומר כלל קצרתיו, והוא יהיה נאמן להכחיש לדעת הרמב"ן [ע"ל לעיל סעי' ח'], אך י"ל דצכ"ג יודה הרמב"ן דהיא נאמנת נגד בעד להכחישו, דהא ע"ל צמלחמה היא צע"ל דלא חופטא ואם לא אומר קצרתיו אם נישאת ל"ה, ואפשר דדמי לאיסור דצצן דכ' הרמ"א דאין הראשון יכול להכחיש את השני האומר משמו, ושצ כ' דאכתי י"ל דבעד נאמן להכחיש צמגו דהיה אומר לא ראיתי כלל שמה ואז ה"כ נאמן להכחשה, לכן גם עתה שאמר לא קצרתיו נאמן, וכו"ל צנ"ע.

ויש מהאחרונים שכתבו דאשה מפי ע"ל צמלחמה נאמנת לכל העומדים גם לעטס הריב"ל. צהאלף לך שלמה ס' פ"ט צידון שהציאה אגרת מרצ שצעלה מת צדצר ולאגרת זו היה צבוק עוד כתב וצס היו חתומים עוד ג' עדים, אחר שכתב עטס אחד להחיר משום דצפני עדים לא שייך צדדמי כ' עוד דנהי שהחתימות

צשעת צמלחמה, אצל אם אומרת שקצרתיו אחר שפסקה צמלחמה מהימנא ודל"ה, דהוי כאשה ש"מרה צשעת צמלחמה מת על מטחו דמהימנא. וכ"כ גם צח"א ס' ט', ושצ הציא שם דצרי הרצ"ל דלהרמב"ם אם אומרת הוכה צמלחמה ושצ ומצ"מ לא מהימנא, דלפי דצרי גם צנ"ד לא מהימנא, ואחר שהציא ממנה"ל ששון ס' ט"ז שאין מוכחה מדצרי הרמב"ם מה שצצין ממנו הרצ"ל, ויש להחיר מכה ס"ם, ספק אי הלכתה כהרמב"ם דאשה צמלחמה לא מהימנא אף צקצרתיו, דלמא הלכתה כהני דצצרי דצקצרתיו אף אשה צמלחמה מהימנא, ואח"ל דהלכתה כהרמב"ם דלמא ע"כ לא קאמר הרמב"ם אלא דוקא צקצרתיו דשעת מלחמה וכטעמו של הרא"מ [כמוצא לקמן ס"ק שצ"ע אות א'], כ' דכ"ה צנ"ד.

ט. ובשהעידה מפי אחרים שמת במלחמה וקברוהו. צלמח דק ס' ק"א צאשה ש"מרה שצצר העידו צצ"ד פ' על צעלה שמה צמלחמה והחירות שם להנשא, אלא שכתב בהיתר נאצד ממנה צדרך צצרתה מפי צמלחמה, אחר שכי דלא חסדין לה למשקרת וצאומרת קצרתיו נאמנת שלא כדעת הרמב"ם, מסוק דכ"ה נמי כשאומרת צצ"ד החירות נאמנת. [ומשמע דלהרמב"ם צאמת חונה נאמנת].

ובשאגת אריה (וקול שחל) ס' ג' כ' להדיא דלהרמב"ם שאינה נאמנת צמלחמה אף צאומרת קצרתיו, וע"כ דחיישין דמחמת שחוק כ"כ צדעתה שמת צמלחמה מתוך אותו דמיון משקרת ואומרת קצרתיו, א"כ אף צאמרה שהיה לה היתר צנ"ד ג"כ אינה נאמנת, צאמרין שהיה משקרת מכה דמיון ה"ל.

ובחן טוב ס"ק קנ"ט כתב דאם אומרת ע"ל אחר לי שמה צעלי צמלחמה וקצרו, לפ"ד הלבוש שהציא הצ"ש צס"ק ק"ג לעולם נאמנת, אצל לאינך צ' עומדים יש חילוק, דאם היא לא היתה צמלחמה אז לעטס הרא"מ אינה נאמנת כלל לומר שצר אחר לה בעד דלעולם מרעין נאמנות שלה משום רגלים לדצר צעלמא, ולעטס השני נאמנת, אצל כגס היא היתה צמלחמה גם לעטס השני אינה נאמנת, משא"כ להלבוש לעולם נאמנת.

ובפרשת מרדכי ס' כ"ה כתב לאידך גיסא, דצודאי להרא"מ דס"ל בעטס דמשו"ה לא מהני קצרתיו להרמב"ם משום דחזקתה משקרת, לפ"ז י"ל צאשה מפי עד נאמנת שאמר לה בעד כן, דכאן ליכא הוכחה שהאשה משקרת, אצל לעטס השני דחיישין דמשקרת ומוסיפה צדצרים מפי צאומרת צדדמי, גם כשאומרת ששמה כן מפי בעד י"ל דמחמת צדדמי משקרת ומוסיפה צדצרים, ואין לומר כיון דהיה לא היתה צמלחמה ליכא צכ צדדמי כלל דלא ראהה דאיקטלי או דמתו ליה צגירא, זה אינו, דהרי להתוס' עיקר האיבעיא דש"ס צע"ל צמלחמה היא משום דהאשה ח"מרה צדדמי ואצ"ג שהיא לא היתה צמלחמה, וכן הספק צע"ל אומר קצרתיו להר"ף ג"כ רק משום צדדמי דאשה, ואפילו למאי דאופטעט האיבעיא דע"ל להר"ף צאומר קצרתיו, הוא לא מעטס דלא חיישין לצדדמי דאשה היכא שלא היתה שם, דכל המפרשים כתבו דעטס פשיטות האיבעיא היא משום דקומ"ל דנאמנות בעד הוי מחמת מדע"ג ואין צריך לדיוקת האשה כלל, ולהך עטמא דנאמנות בעד מכה דוקא דאשה צאמת עד אומר קצרתיו אינו נאמן, כמ"ש הרא"מ והמ"מ פ"ג מה"ג, א"כ ש"מ דס"ל דהו מונה קיים דיש חשש צדדמי על האשה גם צלא היתה שם ממש.

ובחת"ם ח"א ס' ע"ד אם כי כתב דאשה מפי ע"ל יש סברה יותר לחוש שמשקרת מצאומרת קצרתיו, דהא צאומרת קצרתיו אצ"ג דאפשר שיצא הצעל צרגלו מ"מ חיישין שמשקרת,

באר הגולה

ז [קנא] וי"א שאם אמרה קברתי (קמו) נאמנת

ביאור הגר"א

ז פור מפסח דנח"ל
דלעיל וכו' הנ"ל
גסס הרשב"א ובריטב"א

ואם

[קנא] ויש אומרים כו.
מכה קוש"י הנ"ל
דבקברתי לא שייך בדדמי כמש"ש וע"ש:

באר היטב

(קמו) נאמנת. דלא חיישין דמשקרת אלא חיישין שמה אמה דדדמי וקברתי לא שייך דדדמי. ואפשר לפי דעה זו אם אמרה נתתי עולות עליו במלחמה נאמנת דלא שייך דדדמי ודו"ק ונ"ע:

אוצר

ס"ק שצו אות ת-ס"ק שצו אות ב

הפוסקים

אצל באומרת מע"מ ולא הייתה במקום המלחמה כלל, ולא רחשה דמחו ליה צגירא ורומחא, וגם לא רחשה שנהרגו הראשונים והאחרונים שהיה הוא באמלען, אז ודאי לא שייך לומר דחזק בלבה שמת עד שתסקר מחמת זה, וכן מצוה להדיח בחשו פניו ח"צ ס"י ס"ח [הוצא לעיל ס"ק שפי"ד אות א'] דהיא לריכב ג"כ שרחשה המלחמה אצל אם ישבה בציתה אף שבעלה הלך למלחמה לא תחלה דדדמי, ואף דמדברי הש"ס צע"ה דע"ה במלחמה לכאורה לא משמע הכי דהא קצבי אי עטמה דע"ה מהימן משום דויקא ומנסבא וכו' לא דייקא דאמרה דדדמי, וכו' הכא לא הייתה היא כלל במלחמה ואינה יודעת רק מה שאומר העד ואפ"ה חיישין לדדמי, אך באמת זה אינו, דהכא אמרינן רק דלא דייקא וסומכת על העד כיון דמלחמה בעולם, אצל היא עצמה ודאי לא תסקר לומר דבר שלא רחשה ציורו או שמעה, דזה לא קצבה רק כיכא דחזק בלבה שמת כגון שהיתה בעלמה במלחמה, ואחרי שהאריך עוד בפרט זה מסיק יתכן אף שהיה נ"ל צרור דאשה נאמנת לומר ששמעה מע"ה שמת בעלה במלחמה אף לשיטת הרמב"ם, ומכ"ש לשאר הפוסקים דכ"ל דלמשקרת לעולם לא חיישין רק לדדמי, וזה לא שייך כאן, דהא העד מעיד גם על קבורתו.

ובחזון למועד ס"י כ"ג צידון ע"ה במלחמה שלא הזכיר קברתו, כי דיש לנרץ מה שאומרת האשה שהיה צידה מכתב מהגדוד שבעלה נהרג דנחשב כערכאות, דהא דאשה אינה נאמנת במלחמה הוא משום דיש חשש דדדמי היכא שרחשה בהריגה, משא"כ כשקבלה מכתב נאמנת על מה שמספרת שכן היה כתוב שמה.

ובעצי הלבנון ס"י פ"ז צידון שסיפרה העגונה שקרובה קבל מכתב מהגדוד על בעלה שמת במלחמה, כי ג"כ דודאי נאמנת היא בזה, דמאחר שאינה מעידה על איזה עובדה של עצמות המלחמה אלא על מכתב שנחקל, הרי פשיטא דלא חשדינן אותה למשקרת אפילו לשיטת הרמב"ם.

שעה. וי"א שאם אמרה קברתי נאמנת. א. הראשונים העומדים בשיטת זו. עכ"ה שזו היא דעת הטור,

וכ"כ הנמוקי" גסס הרשב"א ובריטב"א. וכן מצוה בדברי הרמב"ן בחידושי. ועמם, עכ"ה ס"ק קמ"ו דלא חיישין למשקרת, אלא שמה אמה דדדמי, ובאומרת קברתי לא שייך דדדמי. גם המאירי בחידושי כי י. התימה על גדולי המהצרים שכתבו שאף צמת וקברתי אינה נאמנת ואף גדולי המגיהים מהני להם זה ולא ידעתי למה. ובאמרי דוד (להר"ד פערער) ס"י י"ט דכ"ב טור כי כתב שכן דעת בעל המאור שכתב בריש פי' הא"ש ח"ל: וכשאמר [העד] קברתי פשוט דנאמן דהא אפילו היא נמי נאמנת, ע"כ, וכ"כ הריב"ש צ"ח שפי"ד שכתב דלא צינן קברתי אלא באשה עצמה ולא בעד. וכן בתוס' חד מקמאי הגדפס צ"ח וילנא כתב דודאי מסתברא דאפילו אשה נאמנת לומר מת במלחמה וקברתי.

ב. דעת האחרונים להלכה. בשאלת דוד ס"י ז' מאמר כי אות א' כי לשיטת הרי"ף ורמב"ם היא העקריית.

ובצ"ה

שהסתיומות של ה"ג לא היו על גוף האגרת, הרי ע"ז שזכר היא נאמנת לומר דחממו הם על גוף הענין להעיד על מיתתו והרי ע"ז לא שייך דדדמי, ואף אחר"ל דאינה נאמנת אף לומר קברתי מכה כיון דחזק בדבר בלבה תהיה משקרת על הקבורה, מ"מ ח"ן לנו להוסיף עוד יותר לומר דגם על שאר דברים אינה נאמנת, והרי י"ל דדוקא לומר קברתי תסקר כי כל מיתה לקבורה עומד, וזה מורית לעלמה היתר לומר שקברתי אף שלא היה כן אצל לומר שאר עדות שאין זה נמשך מזה ודאי לא עבירה לשקר ונאמנת ע"ז, ויש להוסיף תכלין לדברנו דנראה דדדמי זה אם במלחמה מהני קברתי או לא תליא בזה דלכך עטמה דאשה נאמנת מכה דייקא ודאי נאמנת לומר קברתי, כיון דבזה לא שייך דדדמי ולמשקרת אין לחוש כיון דאשה דייקא, אך לעמם דנאמנת מכה עלי"ג בזה י"ל דכאן סבורה דלא עבירה לגלווי דסומכת שמה ולכך שזכר משקרת לומר קברתי, ולכך כיון דבאמת הרי"ז צע"ה דלא איפשטא אם נאמנת מכה עלי"ג או מכה דייקא לכך חיישין הכא וכו' לחומרא, וא"כ תינה התם על קברתי י"ל דסבורה דלא עלי"ג דסומכת שמה, אצל בזה לומר דבעדים חממו על גוף הענין בזה הוי עלי"ג ממש, ובפרט לפמ"ש במקו"ה בחשו להוכיח דאין כל עלי"ג שוין, יש עלי"ג דהוי עלי"ג מיד וזה ודאי מהני מה"ט דלמוכח גבי אישחמודעינהו, ויש שאינו עלי"ג מיד כגון צמת בעלי בזה מצעו צ"ח אם מהני, וא"כ ה"ג לומר על בעדים שחממו על גוף הענין על אגרת הרב זה הוי עלי"ג ממש, וזה מהני כמו אישחמודעינהו, ומהני ודאי מה"ט, ולכך בזה ודאי אף במלחמה ודבר נאמנת.

ובשו"ת מהר"ש (ענגל) ח"ג ס"י ז' באשה שאמרה ששמעה ממסלית שבעלה מת במלחמה, אחר שהביא צ' הטעמים שנאמרו בדברי הרמב"ם, מסיק דכל זה צ"ח אמרה דרחשה בעלמה שמת, אצל אמרה רק ששמעה מפי העכו"ם אי"כ היא בעלמה אינה אומרת דדדמי, שלא הייתה כלל במקום המלחמה, וגם לוכא רגלים לדבר משקרת, ש"כ ל"ח שחשקת לגמרי ותאמר ששמעה מפי עכו"ם מסלית שמת וקברו, ובפרט דלחד שיטה גם במלחמה כשאומרת מת וקברתי נאמנת, אי"כ צכ"ה י"ל דגם הרמב"ם מודה דמהני.

ובחבצלת השרון ס"י ל"ז צידון אשה שספרה שאמר לה ע"ה ממיתה בעלה וקברתי במלחמה, אחר שנחפז אי נאמנת לפי עמם מהריב"ל בדעת הרמב"ם, דבשלמא אם הייתה מזכרת העד בשמו היה אפשר לחלק דיראה לשקר דלמא יצא העד ויכחשה, אצל באמרה סתם אמר לי אחד נימא דמשקרת כמו בקברתי, כתב שזכר דנראה דזה אינו, דא"כ תיקשי גם על הא דנאמנת במלחמה בעולם לומר מע"מ נימא ג"כ כיון דחזק בלבה שמת במלחמה משקרת ואומרת מע"מ, ובע"כ נ"ל דלא חיישין להא רק אם אמרה מת במלחמה וקברתי, כיון דהייתה במקום המלחמה ורחשה דמחו ליה צגירא או צרומחא סברה דודאי מת, או כמ"ש הרמב"ם דמחמת שנהרגו הראשונים והאחרונים שבעלה היה באמלען אומרת ודאי נהרג גם הוא בחיכס, וצכ"ה י"ג שייך לומר דמחמת שחזק בלבה שמת משקרת ואומרת קברתי,

הפוסקים

סי' קצ"ח אות ב—ד

אוצר

שכ' אינה נאמנת אפי' אמרה וקצרתיו היבא שהמלחמה ידועה, וכן דעת הרשב"א והטור, ושיקרא. וכן צ"ל סי' ק"א כי להחזיר באשה שאמרה שכבר היה לה היתר צ"ד עפ"י עדות שמה צעלה במלחמה, משום דלא חשדינן לה למסקרת אלא שאומרת צדדמי, ומכאן עממא אי אומרת נכרה במלחמה וקצרתיו נאמנת לדעת כל הפוסקים האחרונים ושלח כדעת הרמב"ם.

ג. אם טלפלתיו והדומה לזה הוי בקברתיו באשה כמו בעד אחד. ע"י בחזון איש סי' י"א אות י"ד בסוגריים שכ' דל"ע באשה עלמה במלחמה אי מהני הזותיו בקצרתיו, דפוסקים לא נחבאר זה צדדיא, רק ברמ"א בסעי' י"ז דקין נכרי מסלית. אולם ע"י דרכי משה הוא מ"ג שליון על דברי הטור שכתב דהאשה נאמנת בקצרתיו, וז"ל: ע"י לעיל גבי עכו"ם מסלית איזה דבר מהני כמו קצרתיו. וכן צלמה לזק סי' ע"ח כתב דהפוסקים דס"ל דגם אשה נאמנת במלחמה בקצרתיו, פשיטא דנאמנת צ"ד שאמרה שהיתה מזוה אח צעלה ולא היה נודד כנף, והוי כאילו אמרה קצרתיו. [וכבר נשאל צעל בחזון איש על ידיו מדרכי משה הבי"ל, והשיב צ"ע: אי חניא חניא].

ובי"ש פט"ו ליבמות סו"ס י' כתב דלפי שיטה זו [דנאמנת בקצרתיו] אם אמרה מת במלחמה וראתה שנפלע מוחו עד שנשבר, וכ"ש חתכו ראשו וכל הדומה שאל"ל לחיות ולא מהני לי' סמחרי, דמהימנא. וכלשון הזה כתב גם בקרבן נתנאל שעל הר"ש פט"ו ליבמות אות א'.

וע"י לעיל סעי' י"ז סי' קל"ז אות א' ל"ז שנחלקו האחרונים לענין ע"א במלחמה, אי נאמן כשחוקרים אותו ואומר להדיא שאינו אומר צדדמי. ולענין האשה עלמה אי נאמנת צב"ג, בחזון איש סי' י"ח אות י"ד כשהוכיח לפי שיטת הר"י"ק דע"א נאמן צב"ג, כתב דבאשה במלחמה אפי' אי שיליון לה דלמא צדדמי קאמרת ולא ראית שמת ודאי, והשיב שראתה ממש מיתתו, לא מהימנא, דע"י שלבה צטוח צמיתתו אינה חוששת להגיד שראתה מיתתו, דאלי"ב לא הוי סתמה המשנה שאינה נאמנת, שהרי הוי קמן לדרשה ולחקרה, ועוד האשה שצאה לפני רבא, יבמות קי"ד ב', ואמרה שצעלה מת ברעב, ואמר לנסותה שפיר עזרת כו', למא לא שאלה צדדיא אי ראית שמת, אלא ודאי דהספק אי רעבון כמלחמה שאין האשה נאמנת אפי' אומרת הניחתו מת ממש אחר שחקרנוה, והלכך אע"ג דרצא היה סבור רעבון אינו כמלחמה, צ"מ חשש לכחילה לחקיר אחרים דלמא משקרת צדדמי במלחמה כו', והא דנאמנת בקצרתיו משום שזו היא מטעה אחרת, ותצדקה צמטתה זו עובא ומרגשת צעלמה שקרה, ולא חשקרה צב"ה.

ד. האם יש לחוש באשה המעידה על בעלה במלחמה לבדדמי דהכרח, ולהצריך שיהיה לה בו סימן, כגונא דחיישין בראש או צידע העציעה דסעי' כ"ח, [והיינו לשיטת הסוברים דבקצרתיו נאמנת, או אפי' להרמב"ם כגונא דנאמנת על הקבורה. וע"י לעיל סעי' ל"ג סי' ק"ע רע"ז אות ד' מה שנחלקו הפוסקים לענין ע"א במלחמה אי חיישין בו גם לצדדמי דלירא, ומה שנחבאר שם באיזה אופן נקרא ראה או ידע מהריגות]. הנה צבית מאיר סעי' זה הביא על הדעה השניה צש"ע דנאמנת בקצרתיו דברי הרי"א צב"ג ריש האשה שלום: אמרה מת צעלי במלחמה ואחר שפסקה המלחמה מלאותיו וקצרתיו, נראה שאינה נאמנת, הור"א ולא יכלה לראותו צשעת מיתתו, שמה אחר הוא ובסצירה שהוא צעלה עד שתאמר הכרתיו ע"י סימנים, וכן אם אמרה עצע צים או צכר ומת וקצרתיו אינה נאמנת עד שתאמר הכרה ע"י סימן ע"כ, וכי הביא מאיר שם ובסעי' ל"ג וי' דדברי הש"ג הם עפ"י שיטת הר"ה והר"ש דבראה העציעה לריך ללירוף הכרה סי' ציגוני, וה"ה צמי שידע שהיה במלחמה ואח"כ הכירו ואפי'

וצבית אצרהס (להר"א אבלי) סי' כ"ו הביא ראיה לדעת הרמב"ם מהא דאמרינן [בדף קט"ז] מ"ט דקטעה רב חנינא אמר משום דמשקרה רב שימי בר אשי אמר משום דאמרה צדדמי מאי צינייהו איבא צינייהו דארגיל הוא קטעה ופי' החוס' למ"ד משום דמשקרה היתה יראה כ"כ לשקר כיון דרחמא ליה, ולמ"ד דאמרה צדדמי כיון דיש קטעה צדדמי מועט אמרה צדדמי, ואמאי לא קאמר בש"ס עוד איבא צינייהו איבא דאמרה מת וקצרתיו למ"ד משום דמשקרה אינה נאמנת ולמ"ד דאומרת צדדמי נאמנת, אי' דכל היבא דאומרת צדדמי גם בקצרתיו לא מהימנא [דקין דיש חשש צדדמי על המיתה חיישין לשב מחזקת דבריה ומשקרת ואומרת קצרתיו, וה"ה במלחמה דברי צמטתה חני' להו כחדא מלחמה צעולם וקטעה צינו לצבית משמע דקין אחד להם. תוספת חיים].

ובתוספת חיים ח"ב דף ו' ע"א ד"ה דרך אגב, כי דזה הוא צלמח מקור דין הרמב"ם, ומכאן למד דאינה נאמנת אף בקצרתיו, וליון להגר"א צביאורו סי' ק"ז וקמ"ו שכבר הרגיש במקור זה * וע"י לעיל בס"ק הקודם ולקמן סי' קצ"ט ושפ"ה שגראה מדברי האחרונים שם שחששו לדעת הרמב"ם.

והר"א ששון צס"י ט"ז לא החליט הדבר, וכי ומ"מ לענין דינא היבא דאמרה צפירוש מת במלחמה וקצרתיו י"ל דיש לחוש לדברי הרמב"ם, אעפ"י שרבים וגדולים חלקו עליו, מ"מ הרי ראינו להראצ"ד שלא השיגו צזה, ומ"מ אפשר דאזלינן בחר רוב המקילים.

ויש שגירפו דעת הרשב"א וסיעתו כספק לספק אחר דלהוי ס"ס. בחשבות מהר"ר ברוך בן חיים שצפני משה ח"א סי' ע' צידון שאמרה האשה שצאו שני קוזאקים ותפסו לצעלה והרגוהו והיא צרחה וניללה, אחר שנחשפק אי הוי זה דקין מלחמה כי טעם אחד להחזיר מכה ס"ס, ספק אי הלכתא בהר"י"ק והרמב"ם דאשה במלחמה אפי' אמרה קצרתיו לא מהימנא, [או בהרמב"ם והרשב"א דנאמנת בקצרתיו], ומה גם שהצ"י כי דהר"י"ק לא ס"ל בהרמב"ם אלא אדרצא יש לדייק מדבריו איפכא, וא"כ הו"ל הרמב"ם יחיד צסצרא זו, ואפשר דאזלינן בחר רוב המקילים, ואח"ל דהלכתא בהרמב"ם אפשר דמלחמת הקוזאקים לא הוי כמלחמה גדולה אלא כמו נפלו עלינו לסטים דנאמנת.

גם הפני משה שם לירק ספק זה של דעת הרשב"א לס"ס, וכן לירק זה לס"ס צשר"ת שצס"ס צני דוד חשיבה אי' בחשבות מהר"ר חיים אלגאזי.

ובבני משה סי' נ"ט צידון שהוצא לעיל סי' ק"ע שפ"א אות ב' כתב צין שאר לדדי היתר גם זה דהוי ס"ס ספק אי הלכה בהרמב"ם או דלמא הלכה בהרשב"א וסיעתו, ואח"ל בהרמב"ם אעיקר דדינא הוי ספק אי אמרה צדדמי, דלא צודאי אמרינן דאמרה צדדמי אלא חששא היא שמה אמרה צדדמי, והביא שכיולא להך ס"ס כי מהרש"ש צס"י ו', כ"ש צמי שהיה צב"ה חתה יד הגוי למיתה, דהרי כי מהרש"א דצב"ה לא הוי צחזקת קיים, ותו איבא למיעצד סניף צנ"ד דצצרת הרמב"ם היא סצרה יחידית, ואפשר דאזלינן בחר רוב המקילים. וע"י באמרי דוד (להר"ד פעדער) סי' י"ט המוצא צסעי' כ"ח סי' ק"ע רל"ז אות ט"ו.

ובי"ש פט"ו סעי' ב' פסק בהרשב"א וסיעתו וכתב דאם אמרה מת במלחמה וקצרתיו נאמנת, ולא כדעת הרמב"ם

(*) וע"י בחידושי הרשב"א בסוגיא שם שהקשה למה לא קאמר בגמ' דאיכא בינייהו כשאמרה מת וקצרתיו, ובחידושי הריטב"א שם כתב דה"ה דהוי מצי למימר איכא בינייהו דאמרה מת וקצרתיו, אלא דחזא מיניהו נקט, וי"ל דאולי לשיטתייהו.

אוצר

סיק שעת אמת ד-ה

הפוסקים

וחפ"י קצור לר"ך סי' שאינו מוכח עם ט"ע לידורו, ולא שדעת הרמב"ם כי דבורה לא חיישין כלל לצדמי לזורה, מדלא מלך נעצב לא קצרתו, ואינו מזכיר סימנים כלל.

וכ"כ באהל אברהם (שאג) סי' נ"ו דדברי הש"ג הם עפ"י שיטת הר"ם והר"ש, וס"ל דאשה נאמנת באומרת מה במלחמה וקצרתו כשהיתה בשעת מיתה וקצרתו מיד, אבל היבא שגולם משניה בין מיתה לקבורה לר"ך סימנים. והו"ד לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ז אות ד.

ובפני משה ח"א סי' ע' באשה שהעידה שהיתה עם בעלה במקום פ', ובאו שני קוזאקים וברגו לבעלה, והיא ברה וניולה, ואחר שעה חזרה לאותו מקום וראתה את בעלה הרג וקצרתו, אחר ש' דכח"ג גם להרמב"ם נאמנת כיון שקצרתו אחר שפסקה במלחמה, הביא לדברי הרי"א ה"ל וי' בעטמו דכיון שידעה האשה שהיה בעלה במלחמה וידעה שרובן נהרגו ח"כ סברה דבעלה ג"כ הוכה ומת, וכדאמרין בגמרא ס"ד כל הני דאקטול וכו', וכיון דסברה הכי הקדמת ידיעתה זאת מזקת להכרתה בעצ"ע דמסדה צדמי עפ"י הקדמת ידיעתה, וכדאשכחן להר"ש וסיעתו דמחלקי בין ראו הטביעה ללא ראו, וח"כ צ"ד שראתה שחפכו הקוזאקים את בעלה אף שאמרה שמתו אח"כ הרג וקצרתו ח"ת ל' למיחש לחששת רי"א דלמא אחר הוא כל כמה דלא נתנה בו סימנים, אך צ"ד חששה רחוקה הרבה היא למיחש לצדמי, לר"ך לחוש לכמה חששות, חדא לעיקר דייגה לומר דכשאמרה שהרגוהו הקוזאקים דלמא צדמי קאמרה ולא מת ופליט ואזיל לעלמא, ואע"ג דבגמרא חששו להך חששא מידי ספק לא נפקא, עוד לר"ך לחוש דבאותו המקום שראתה שהרגו את בעלה הביאו שם איש אחר מת באותו פרק, גם שהמת ההוא שהביאו שם היה דומה לזרתו לזורה בעלה, כל כי האי לומר איתרמי כך וכך וכן לית ל' למיחש לכולי האי, [ועי' לעיל סעיף ל"ג ס"ק רע"ז אות ד] משם נפש חיה סי' ז' כעין זה דעת הש"ג עלמון, עוד עממא אחריתא איכא צ"ד שהאשה קברה את בעלה במלחמה אותו הרג, ולאמלא דדייקא צ"ה שפיר שהיה בעלה ולא צדמי לא הוי מחתה נפשה לספיקא לערות עליו ולקברו, ומה גם דצ"ה שמה נפשה בצפה, דאולי ביני וביני יצאו אותם קוזאקים או אחרים ויפגעו בה, ולא דאי דמסתכלה בו היעז וראתה שהוא בעלה, ואע"ג דקבורה לא מפקא מחששא שמה אחר הוא, היינו דוקא בקבורה לחוד צ"ה שום כונה, אבל בקבורה דנ"ד שהיתה בכונה מכוונת, דהאשה הזאת משום חיצת בעלה קצרתו ומה נפשה בצפה, ודאי דאי לא דקיס לה שהוא בעלה לא הוי מחתה נפשה לספיקא, וראיה לזה מדברי הרי"א סי' ל"ע ש' צידון דידה שהיה שם חשש צדמי לזורה, דכיון שהגוי ההוא אמר שקברו מפני שהיה ארצו, הרי שהקבורה היתה בכונה מפני שהיה ארצו, ואי לא הכי לא הוי טרח, ח"כ ודאי דמסתכל בו היעז ולא חיישין לצדמי, ואע"ג דמדברי הרי"א נראה דחייש לצדמי אף צכ"ג, מ"מ דברי הרי"א צורר מלל.

ועי' לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ז אות ד' לענין חשש צדמי לזורה בע"א, משם הרבה פוסקים, דאף הרי"ש לא הלך סימנים אלא בטביעה משום דהמים משנים לזכ"פ, אבל במלחמה לא, ועי' ש"ס צארכות.

ובסא"ר תשובה ח' כ' בטעם דברי הרי"א, דהרי"א הוא מהסבורים דבספק אשחתי דיבשה אזלינן להחמיר, ומשום כיון שלא יכלה היא לראותו בשעת מיתתו, (שהגם שאומרת שראתה כן אין צדריה כלום, מפני שהיה שעת מלחמה ואמרה צדמי), וכל יסוד הכרתה תלוי במה שאומרת שראתה אותו מת אחרי המלחמה, הנה צ"ה כי האי איכא לספוקי שבעלה חי הוא, וזה שראתה אחר המלחמה וקברה אותו אחר היה שצברו עליו ג"י ממיתתו ונדמה לה לזורה בעלה, והביא מהפני משה ח"א סי' ע' שראה ג"כ לומר כונה זו דעת רי"א אלא שדחה אותה וי' דהדרך הראשון [המוצא לעיל] הוא קרוב אל הפשט, והוא כי דלפני לייס מסתברא, ודרך זה הוא האמתית, עיי' ש"ס צארכות צ"ה וכו' כן מדיוק לשון הרי"א, אלא שצידון דידה בע"א כי דאין להחמיר גם עפ"י דברי הרי"א שהרי לפי דעתו ע"א נאמן במלחמה ואין לנו להחמיר מדעתו על שאינו דעתו.

ח. נאמנות האשה עצמה במשאל"ם כשאמרה העלוהו מת, או גם קצרתו, לכל אחת מהשיטות. עי' צ"ס ס"ק קמ"ו ש' צ"ס הצ"ח נ"מ בין טעם הרי"א לרוב"ל דעת הרמב"ם, לענין אם אמרה נעצב צמחלים ונפלט ליבשה וקצרתו, דלעטם הראשון נאמנת ולעטם השני אינה נאמנת.

אולם בהן טוב ס"ק קנ"ע כתב דאין צדריה מוכרחים, ד"ל דגם לעטם השני נאמנת לומר קצרתו צמחלים, דגם צרע ומפולת ושינוי נחשים איכא למימר אם היה עולה על דעתה חשש צדמי הוי נערה ליה, דאין סהדי דכדי לאפוקי נפשה מכל ספיקא וחשש צדמי ממחנת עליו שעה מועטת עד שיחזרר לה ביותר

ואפ"י קצור לר"ך סי' שאינו מוכח עם ט"ע לידורו, ולא שדעת הרמב"ם כי דבורה לא חיישין כלל לצדמי לזורה, מדלא מלך נעצב לא קצרתו, ואינו מזכיר סימנים כלל.

וכ"כ באהל אברהם (שאג) סי' נ"ו דדברי הש"ג הם עפ"י שיטת הר"ם והר"ש, וס"ל דאשה נאמנת באומרת מה במלחמה וקצרתו כשהיתה בשעת מיתה וקצרתו מיד, אבל היבא שגולם משניה בין מיתה לקבורה לר"ך סימנים. והו"ד לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ז אות ד.

ובפני משה ח"א סי' ע' באשה שהעידה שהיתה עם בעלה במקום פ', ובאו שני קוזאקים וברגו לבעלה, והיא ברה וניולה, ואחר שעה חזרה לאותו מקום וראתה את בעלה הרג וקצרתו, אחר ש' דכח"ג גם להרמב"ם נאמנת כיון שקצרתו אחר שפסקה במלחמה, הביא לדברי הרי"א ה"ל וי' בעטמו דכיון שידעה האשה שהיה בעלה במלחמה וידעה שרובן נהרגו ח"כ סברה דבעלה ג"כ הוכה ומת, וכדאמרין בגמרא ס"ד כל הני דאקטול וכו', וכיון דסברה הכי הקדמת ידיעתה זאת מזקת להכרתה בעצ"ע דמסדה צדמי עפ"י הקדמת ידיעתה, וכדאשכחן להר"ש וסיעתו דמחלקי בין ראו הטביעה ללא ראו, וח"כ צ"ד שראתה שחפכו הקוזאקים את בעלה אף שאמרה שמתו אח"כ הרג וקצרתו ח"ת ל' למיחש לחששת רי"א דלמא אחר הוא כל כמה דלא נתנה בו סימנים, אך צ"ד חששה רחוקה הרבה היא למיחש לצדמי, לר"ך לחוש לכמה חששות, חדא לעיקר דייגה לומר דכשאמרה שהרגוהו הקוזאקים דלמא צדמי קאמרה ולא מת ופליט ואזיל לעלמא, ואע"ג דבגמרא חששו להך חששא מידי ספק לא נפקא, עוד לר"ך לחוש דבאותו המקום שראתה שהרגו את בעלה הביאו שם איש אחר מת באותו פרק, גם שהמת ההוא שהביאו שם היה דומה לזרתו לזורה בעלה, כל כי האי לומר איתרמי כך וכך וכן לית ל' למיחש לכולי האי, [ועי' לעיל סעיף ל"ג ס"ק רע"ז אות ד] משם נפש חיה סי' ז' כעין זה דעת הש"ג עלמון, עוד עממא אחריתא איכא צ"ד שהאשה קברה את בעלה במלחמה אותו הרג, ולאמלא דדייקא צ"ה שפיר שהיה בעלה ולא צדמי לא הוי מחתה נפשה לספיקא לערות עליו ולקברו, ומה גם דצ"ה שמה נפשה בצפה, דאולי ביני וביני יצאו אותם קוזאקים או אחרים ויפגעו בה, ולא דאי דמסתכלה בו היעז וראתה שהוא בעלה, ואע"ג דקבורה לא מפקא מחששא שמה אחר הוא, היינו דוקא בקבורה לחוד צ"ה שום כונה, אבל בקבורה דנ"ד שהיתה בכונה מכוונת, דהאשה הזאת משום חיצת בעלה קצרתו ומה נפשה בצפה, ודאי דאי לא דקיס לה שהוא בעלה לא הוי מחתה נפשה לספיקא, וראיה לזה מדברי הרי"א סי' ל"ע ש' צידון דידה שהיה שם חשש צדמי לזורה, דכיון שהגוי ההוא אמר שקברו מפני שהיה ארצו, הרי שהקבורה היתה בכונה מפני שהיה ארצו, ואי לא הכי לא הוי טרח, ח"כ ודאי דמסתכל בו היעז ולא חיישין לצדמי, ואע"ג דמדברי הרי"א נראה דחייש לצדמי אף צכ"ג, מ"מ דברי הרי"א צורר מלל.

ובבית אפרים סי' ל"ג צידון שפולת וכשהוליו אחד מהמתים אמרה האשה שהיא מכירתו שהוא בעלה, פקפק לומר דלשיטת הרמב"ם והמחבר שאין האשה נאמנת במלחמה אף באומרת קצרתו משום דחיישין דמחמת שחוק בלבה שמת משקרת, ח"כ גם צ"ד אין לסמוך על עדותה [במה שאומרת שמכירתו], והביא מקו"ע סי' קנ"ח צ"ס חש' רב"ה דדוקא גבי טביעה במים שייך צדמי לזורה לפי שהמים משנים קצת לזכ"פ משא"כ במלחמה כיון שלא היה חבול בפניו והוא חזק ג"י אין לחוש לשגויו לזורה כלל, וכי שכן מוצא מדברי בעל המאור, ש' דאם אמר העד מה במלחמה וקצרתו פשיטא דנאמן, דהא אפי' אשה גופה מהימנא, אלמלא דלא

ביאור הגר"א

[קצב] ואם אמרה כו'.
גמ' שם :

ואם אמרה מת על מטתו

נאמנת

הפוסקים

ס"ק שעה אית ה—ס"ק שעה אית א

אוצר

ו. וכשלא ידענו גם מהמביעה אלא מפיה. ע"י ב"ש ס"ק קמ"ו שבי דמשי"כ הצי"ח [הג"ל צאח הקודם] דצאומרת נפלט מהים וקצרתיו לעטם הריצ"ל אפילו אם נשאת תלף, יש לחלק בין החזיקה היא העצובה ללא תלף שהרי יש לה מיגו דמת על מנתו כמו בהחזיקה היא מלחמה [ע"י בסעי' מ"ט], ובין אם ידוע בלעד שנטבע, והיא אומרת פלטוהו המים וקצרתיו דתלף. וכי בבית משה סקל"ד אות ט"ו דמשי"כ הצי"ש דאם לא נודע שנטבע רק על פיה אם נשאת לא תלף, דבריו שלא דקדוק, דהא הסכים בעלמו [בס"ק ק"נ] דבהחזיקה מלחמה בעולם ואמרה קצרתיו נאמנת אפילו לכתחילה זולת לעטם הלבוש. וזכ"כ צבית מאיר.

אבל בפני משה ס"ק קמ"ג הסביר דעת הצי"ש עפ"י משי"כ רצנו ירוחם דדין דעיטנו עלינו צית [דסעי' נ"ב], דלא מציעה אם אמרה עיטנו עליו שעומדת מבחוץ ואפשר שלא מת ולא ראתה אותו, אלא אפילו אמרה עיטנו עליו שעומדת בתוכו וראתה אותו אפי"ה לא מהימנא, אשר מזה ילפין שיותר יש סברה לומר שאומרת דדמי היכא שאפשר שלא מת ולא ראתה אותו, מהיכא שראתה אותו ויכולה לדעת מה נעשה בו, וה"ל צמחאל"ם שייך ג"כ דדמי עפי כיון שלא ראתה חת המים מה נעשה בו כ"י ונחתין בזה חד דרגא, דאע"ג דבהחזיקה מלחמה מהני קצרתיו אפילו לענין לכתחילה, מ"מ בזה דאיכא חששא עפי דדדמי, נחתין חד דרגא ולא מהני לענין לכתחילה.

שעט. ואם אמרה מת על מטתו וכו'. ובשארמה הוכח במלחמה ושב לביתו ומת מחמת הפצעים על מטתו. כי צ"ח של שלמה פט"ו דיצמות סי' ז' דאפילו אמרה ששז מהמלחמה בפצעים ומת צאחם פצעים נאמנת, דהא לא חיישין ששקר חלף שחומר דדמי [לפי שיטתו שפוסק דבקצרתיו נאמנת גם במלחמה], וזה אינו חלף בדשצקא ליה ואזל, דמאחר שראתה שהוא מוכה חרץ יראה גם לנפשה ואזל ואמרה דדמי שהוא מת משא"כ צמת על מטתו, וכן פירש צמחאל"ם.

ומקור דברים אלו הם מהרש"צ"ח בחידושו דף קי"ד ז' וסיים שם דאין נראה כן מדברי הרמב"ם, שכתב דכל שאמרה מת במלחמה אינה נאמנת, אפילו אמרה מת במלחמה וקצרתיו. וכתחיקו צבית מאיר צחוספת ביאור, דלהרמב"ם אינה נאמנת בזה כמו שאינה נאמנת בקצרתיו.

ובשרי קרבן צירושלמי פט"ו הל' א' חפס בפשיטות כסדרת הרש"צ"ח דעת הרמב"ם דצאומרת הוכה במלחמה ושב ומע"מ דאינה נאמנת, ועפ"י כי דיש להציח ראיה לדין הרמב"ם שאינה נאמנת במלחמה אף בקצרתיו, דהא צירוש"ש שם קאמר דאפילו צאומרת מת על מטתו אינה נאמנת ובגמרא דידן איתא להדיא להיפך, וי"ל דצירושלמי מייירי שאומרת שהוכה במלחמה ושב ומע"מ הלכך אינה נאמנת דחיישין דמשקרה כל שסוברת מת, והא דאמרין בצבלי דשעת מלחמה נאמנת לומר מת על מטתו, היינו שאומרת שלא ירד למלחמה כלל, דכיון שאין כאן חשש דדמי, לא חיישין דמשקרה, ונמלאו שני התלמודים שוים.

ובמהר"א ששון סי' ט"ז הביא דברי הרש"צ"ח הג"ל, וכי דאי לא מסתפינא חמינא דאפילו לדעת הרמב"ם נאמנת בזה, ואע"ג דהרש"צ"ח כי דאין נראה כן מדברי הרמב"ם, מ"מ אין זה מוכרח, דאע"ג דעממא דהרמב"ם הוא משום דחיישין דמשקרה, נראה דהיינו דוקא כשהיא אומרת מת במלחמה וקצרתיו, דאז חיישין דמשקרה. וכמ"ש הר"מ דכה"ג להחשק אשה במלחמה.

ביותר שמת, וע"כ הא דחיישין ל"ל דהיינו דלמא לא עלה על דעתה כלל חשש דדמי, א"כ ליכא למימר דמשקרה מחמת דדמי, משא"כ במלחמה שאין ממנתה כלל מחמת שהיא בסכנה כל רגע, שפיר יש לחוש שעלה על דעתה שיש חשש דדמי בעולם, ואעפ"י לא נטרה ליה עד דחזיא דמיא משום דבהולה על נפשה לברוח היש מהר, לכן משקרה לומר קצרתיו, ובמשאל"ם ודאי י"ל דאם היה עולה על דעתה חשש דדמי צודאי הוי נטרה ליה עד דחזיא דמיא ויחיה מסתכלת צו כל הצורך אם הוא בעלה, דהא ודאי דאפשר להכירו, אשר ע"כ צשני עדים ל"ח לצדדמי צבט"ע, אלא דאף שאפשר להכירו חיישין דלמא לא עלה על דעתה חשש דדמי ולא עיינה צו כל הצורך וסמכה על דמיונה, משא"כ כשעולה על דעתה חשש דדמי צודאי מסתכלת צו הרבה מאחר שיש לה שהות ואין לה שום חשש סכנה צדבר. ועיין להלן סעי' נ"א ס"ק ח"ג אות א'.

ובבית משה סקל"ד אות ט"ו אחרי האריכות בזה, הביא בסוף דבריו משו"ת תולדות אדם להרש"צ"ח סי' ל"ב שבי צענין הא דמלכרי הרי"ף והרמב"ם קצרתיו צמים אף שאין בעד בסכנה, ואילו צענין דנפלו עלינו לסטים ונהרג נאמנת האשה, משום דכיון שאינה יראה לעמוד דכלי זיינה עליה ממנתה עד שחללה היעב שמת, וכי הרש"צ"ח לחלק דדוקא צאשתו אינה נפרדת ממנו כשאינה יראה מהלכטים, אבל אינה דעלמא מה לו להמתין אם ימות אם יחיה, וכי דלפי"ז יראה לנו קולא צאשתו צמים לא אמרה דדמי כיון דהיא אינה בסכנה ואין מקום לדון הצי"ש הג"ל, ומסיק דאם כי יש לפלפל צדברי הרש"צ"ח מ"מ מאחר דצנוף דין הרמב"ם נמלאו כמה חולקים, וגם דעתו מסופקת אי לא מהני קצרתיו צמים לעטם הר"מ הג"ל, לכן נלע"ד פשוט דאם אמרה שהעלוהו וקצרתיו חנשא לכתחילה.

ובמהר"צ ס"ק קפ"ז כי מתחילה מדעת עצמו לחלק בחילוק הרש"צ"ח הג"ל, וכי ג"כ דעפ"י ילא לנו קולא דדין משאל"ם צאשת המת עצמה שהעידה שנטע ומת דאין ל"ל קצרתיו אפי' לדעת הרמב"ם והרש"ע, משום דאשה עצמה לא אמרה דדמי צמקום שיכולה לראות גמר המיתה כמו במלחמה קטנה, דהא גם שם יש לחוש אפי' צאמרה להדיא שלא היה נודד אבר דלמא עשה עצמו כמה דדרך הכהנים כמ"ש הרמב"ם במלחמות צביע"ה דע"ה במלחמה והח"מ צחוספת [ס"ק ק"ח] ואפי"ה אמרין דנטרה עד דחזיא צצירור שמת, א"כ ה"ה והוא העטם גבי משאל"ם דמסחמא נטרה עד דחזיא שמת ודאי, ושוב כי דעדיין יש מקום לחלק גם צע"ה בין מלחמה קטנה למשאל"ם, דבמלחמה גדולה חיישין שמיד שראו דמתו ליה צגירא צרח משם מחמת פחד המלחמה ולא ראה כלל אם היה חי או מת ואומר דדמי שסובר שודאי מת ממכה זאת, משא"כ במלחמה קטנה שיכול לעמוד ולראות אם חי או מת מסתמא הוא עומד ורואה ואינו אומר דדמי על שם העתיד, אבל במשאל"ם שאין יכולים להכיר אם מת או לאו כי אם ע"י הזזה ועלטול, לפי שפטים ע"י צלצול המים נדמה שמת ואפשר שהוא חי כמ"ש הריצ"ש, יש לחוש לצדדמי לעולם בין צאשה ובין צע"ה, וסיים דהדבר צריך הכרע כי אחר העיון עדיין יש מקום לכאן ולכאן. [ומדן לדידנו ספר מרה"ל שהיה שייך להרצ המהפך, ושם צגליון צכתיי הרצ המהפך הוסיף צזה"ל: שוב מלאתי צחשו' תולדות אדם להרש"צ"ח סי' ל"ב שמתחלק להדיא בין האשה עצמה לע"ה, כמסקנתו למעלה]. ועי' להלן סעי' נ"ד ס"ק ח"ג אות ח' ולעיל צפ"ח ס"ק קל"ח וצאח"ה"פ ס"ק רפ"ט אות י"ב.

אוצר

ס"ק שעט אות א-ב

הפוסקים

במלחמה לקובצו לא עבירה, אבל היבא שהיא אומרת דירד במלחמה והוכה ושב ומע"מ, אפשר לעבירה ועבירה. גם צבית מאיר אחר שהצבית סברה הרשב"א דעת הרמב"ם כי דלעטס הרא"מ אפשר שהרמב"ם מודה בזה.

ובפני משה ח"א סי' ע' הביא דברי מהר"א ששון הנ"ל, וכי דכיון שכן שאין הכרח בדברי הרמב"ם לומר דחייב למשקרה אלא דוקא היבא דאיכא רגלים לדבר, איכא ס"ס בדין זה, ספק דילמא הלכתא ככל הכי רבותא דסברי דבקצרתיו חף אשה במלחמה מהימנא, ואח"ל דהלכתא כהרמב"ם, דילמא ע"כ לא קאמר הרמב"ם אלא דוקא בקצרתיו דשעת מלחמה דאיכא רגלים לדבר דמשקרה יכעסמו של הרא"מ, אבל בהוכה במלחמה ושב ומע"מ אה"כ דלהרמב"ם גופיה מהימנא.

והלבוש כי שאם אמרה היה במלחמה ושב לציתו ומע"מ נאמנת לד"ה, דכיון שאומרת ששב לציתו מן המלחמה ומת צביתו על מעותו הרי לא הייתה צבולה בשעת מיתתו, ולא חיישין שאומרת צדדמי, ולמשקרה לא חיישין [לפי טעמו דעת הרמב"ם המוצא לעיל ס"ק קע"ז אות ב'].

ובמרה"צ ס"ק קע"ז אחר שבי"ב דלעטס הרא"מ מהימנא צידון זה, וכ"ש לשיטת הלבוש והחכ"ל שמשפטים הטעם בקצרתיו ולא מהימנא משום דאמרה צדדמי שקברה לאיש אחר וסברה כי הוא זה דלא שייך צב"ג, כי עוד דגם לטעמו של הרשב"א [והריב"ן] בדברי הרמב"ם, יש לדון ולומר דע"כ לא חייב הרמב"ם במלחמה דלמא משקרה מפאת הדמיון, אלא דאמרה מת במלחמה וקצרתיו, שגם לפי דבריה עכ"פ הייתה המיתה במלחמה, ואיכא רשותא עובא דשייך צדדמי צעיקר המיתה, לכן גם כשהיא מוסיפה לצר דבריה שודאי מת ולא אמרה צדדמי כגון שאומרת קצרתיו, בזה יש לחוש שכל תוספת זו היא אומרת מפאת הדמיון שחזק בלבה שמת, אבל כשאומרת שהוכה במלחמה ושב לציתו ושם מע"מ, שלפי דבריה גם צעיקר המיתה לא שייך צדדמי ואין כאן ריעותא מעיקרה, מהי תיתי להחזיק ריעותא לצדדמי מלבדו ולומר שמת במלחמה צענין שיש חשש צדדמי ושמחוך כך היא משקרה, שהרי כל עצמו אני חוששים שמה נמלט מהמלחמה, והנה גם היא אומרת כן שנמלט ושב לציתו ושם מת על מעותו ודמיון ממש למע"מ לאחר, ועיי"ש שהוכיח דהרשב"א הו"א דין זה מהגמרא, ואחרי שהאריך עוד בזה כי בסוף דבריו דגם הנמויי כי דין זה וכן פסק הי"ש, ואף שמהירושלמי לא נראה כן [לפי מה שהוכיח לעיל מנייה דהא דקאמר בירושלמי דאינה נאמנת גם צמ"מ הוא צב"ג], אין לחוש, דתלמודא דידן פליג על הירושלמי.

ובאבן שמואל ס"ק קפ"ג הביא מש"כ הרשב"א דכמו שאינה נאמנת להרמב"ם לומר קצרתיו במלחמה, כן אינה נאמנת לומר ירד למלחמה והוכה ושב ומת, וכי דלא משמע כן מדברי המ"מ, דאחר שציאר דעת הרמב"ם הביא דברי הרשב"א והשמיט דבריו אלו האחרונים, גם הנמוק"י העתיק דברי הרמב"ם והרשב"א והשמיט דברים אלו בהעסקת דברי הרשב"א, גם כל הטעמים שנאמרו על מה שאינה נאמנת בקצרתיו אינם בהוכה במלחמה ושב, דאף לפי טעם מהריב"ל שהוצא צמ"מ דמשום צדדמי משקרה, היינו שמוסיפה על האמת לפי מה שסבורה שנהרג במלחמה כדי שיאמנו דבריה, אבל שחשקך לגמרי צעיקר מיתתו לימר ששב ומת על מעותו צב"ל שיאמנו דבריה לזה לא חיישין, דל"כ גם כשלא אמרה ירד למלחמה ושב, אלא סתם מת על מעותו נמי לא תהא נאמנת, דמשום דאמרה צדדמי שנהרג במלחמה משקרה לומר מת ענ מעותו כדי שיאמנו דבריה, אלא דנאמנת אדרבה יראה לומר מת על מעותו במלחמה שלא יודע משקרה, כמ"ש צמ"ס [קו"ד ב' ד"ה מי אמרין], וה"כ ירד למלחמה ושב ומע"מ.

גם בבית משה סק"ז כי דהרשב"א יחיד בדבר זה דעת הרמב"ם ושם פוסק לא הזכיר זה.

ובפרשת מרדכי סי' כ"ה צידון שאמרה האשה שצעלה היה במלחמה והוכה וצב"א לצי"ח ומת שם, אחר שבי"ב דמת צב"א הוי כאומרת מת על מעותו, כי שוב דעדיין יש לעיין דלמא הא מע"מ נאמנת היינו צמת מחמת חולי אבל לא כשהוכה במלחמה, וכאן סתמא דמילתא שמת צב"א ר"ל ע"י שהוכה במלחמה ומחמת זה הוצא לשם ומת, ואחר שהביא דברי הרשב"א ומה שפירש בעל קרבן העדה צדדמי הירושלמי [ע"י לעיל ד"ה וצ"ח קרבן], הוכיח מש"ס דין דפליג על הירושלמי בזה, ומסיק ע"כ לדון מהני מת ע"מ ע"י מכה במלחמה דקימ"ל כש"ס דידן, ולבר מן דין כי שם דגם דעת הרמב"ם כיון דהוה אמת דצ"ח יראה ליכא צדדמי כמ"ש ברשב"א ורק דחיישין דמוספת צדדמי, אבל היבא דאיכא מנו לא חיישין שחוסף צדדמי, וצאומרת מע"מ ע"י מכה במלחמה נאמנת צמנו דאי צע"י הוי אמרה מע"מ ממש שלא ע"י מכה כלל, דבשלמא צמת במלחמה אינה נאמנת צמנו דמע"מ כמ"ש החוס' דיראה שחוכש, וכונתם שעדים יעידו שראוהו צו ציוס במלחמה ציוס שאומרת שמת צב"א, דאין לפרש שיצאו העדים ויאמרו מת במלחמה ע"י מכה דל"כ אין כאן הכחשה, לדברי שניהם מותרת, אע"כ ר"ל שחוכש צמקוס, שהיא אומרת מת על מעותו ועדים ראוהו במלחמה צו ציוס וצאוחו זמן, וא"כ צאומרת מע"מ ע"י מכה נאמנת צמנו דמת על מעותו שלא ע"י מכה, שבה אין העדים יכולים להכחשה, דגם לדברי העדים היה צב"א.

ב. אמרה מת מיתת עצמו במלחמה. עב"ט צמ"ק קמ"ז שהביא לשון הב"ש שדייק מדברי מהר"ל דמת במלחמה ולא נהרג אינה נאמנת, ושכן משמע מדברי הרמ"א בסמוך.

והנה ראיות הב"ש דמו האחרונים, צבית מאיר כאן כתב דמת שלמד הב"ש מדברי הרמ"א, ר"ל מדכי הרמ"א ובי"ה כל שאומרת "מת" או נהרג רחוק מן המלחמה, משמע דוקא רחוק, הא במלחמה אפי' מת ולא נהרג אינה נאמנת, ולע"ד מזה לא משמע מירי לשיטת רש"י דכל שמלחמה צעולס ואמרה מת סתם היינו במלחמה, ונקיט הרמ"א מת סתם דהיינו נהרג, או נהרג להדיא, אבל צאומרת להדיא מת ולא נהרג, ו"ל דנאמנת. וכן השיגו על הב"ש בעל"א ס"ק קפ"ו, וח"ט ס"ק ק"ס, וצית משה ס"ק ל"ב.

גם מה שדייק הב"ש כן מדברי מהר"ל, הביא בעל"א הנ"ל דבי"ש פט"ו סי' ב' כי להדיא הופך זה, וז"ל שם: דאפי' אמרה להדיא מת במלחמה אבל לא מחמת מכת חויב אלא מעצמו מת צין אנשי המלחמה הוי כמע"מ ומהימנא, וכי דנראה שהב"ש דקדק כן ממשי"כ בסי' חכמת שלמה [ריש הא"ש] אפשר"י דמת וקצרתיו צב"ל: ומש"ה כי אמרה מת על מעותו בלא מלחמה נאמנת ע"כ, דמשמע ליה להב"ש שר"ל מת צב"א, אבל ע"כ דיוק זה ליתא, דל"כ דבריו סותרים למש"כ בי"ש הנ"ל, רק מה דקאמר בלא מלחמה ר"ל שלא נהרג אלא מת מיתת עצמו.

ולענין עלם הדין צאומרת מת מיתת עצמו במלחמה ישן ג' דעות באחרונים, יש שכתבו דדין זה תלוי צ"י השיטות אי נאמנת במלחמה בקצרתיו, ויש שכתבו דאפי' לשיטת הסוברים דבקצרתיו במלחמה נאמנת, מ"מ צאומרת מת מיתת עצמו במלחמה אינה נאמנת, ודעה ג' דאפי' לשיטת הסוברים דבקצרתיו אינה נאמנת, מ"מ כן נאמנת.

עבה"ט ס"ק קמ"ז שנסתפק דאפשר לפי הדעה השניה צמ"ע דנאמנת בקצרתיו, ה"ה אם אמרה מת מיתת עצמו במלחמה דנאמנת, דלא שייך צדדמי. וצבית אפרים סי' ל"ג כי דל"ע על

אוצר

ס"ק שטע אות ב-ג

הפוסקים

על יצמות הביא דברי המרש"ל הנ"ל שחלק על מהרש"ל, וכי דבריו נראים. ועי' לבוש סעי' זה שכתב דהשטע דדמי אלה, שסבר שנהרג בין שאר הרוגים, או "מת צמורך לב".

ויש שדנו לאורך גיסא, דאפילו להסבירים דמלחמה אינה נאמנת אף בקצרתיו, מ"מ באומרת מת מיתה עלמו במלחמה נאמנת. צטרוך השלחן סעי' רנ"ו הביא מחלוקת הב"ש והי"ש ובי' דמסתבר לבאור כהי"ש, דכא יש לה מנו אז צ"י אמרה מת על מטחו, כיון דגם עבשו אומרת מת מעלמו, אמנם אין ראיה, דכא עכ"ז היא כהולא לצרות ממקום המלחמה ויש לחוש שאומרת דדמי דלא הויתיה עד שמת, מיהו בקצרתיו אפשר דמהני כה"ג גם להרמב"ם. [נראה כוונתו שבה נאמנת צמנו דלשטע שקר מהני מנו, אבל ל"ע לפמ"ש הפרשת מרדכי סי' כ"ה הובא לעיל סוף אות א'] צביאור דברי החוס' ריש הא"ש דמשי"ה אינה נאמנת באומרת מת במלחמה צמנו דמשי"ה, משום דיראה שתוכחש ע"י עדים שיעידו שראוהו במלחמה באותו יום שאומרת שמת צביתו, ח"כ ה"ג ליבא מנו. ועי' צ"ש סוף ס"ק קמ"ח וצאה"ט ס"ק קמ"ה צ"ש הב"ח. ועי' צמח"ש מש"כ בזה, וצ"י אצני גזית דבריו מאיר ס"ק ל"ט.

ובבית משה סק"צ הביא מהב"ש דגם אם אמרה מת מיתה עלמו במלחמה אינה נאמנת, ושכבר השיגו עליו רבים מהאחרונים כי צ"ש מבוזר להיפך, רק שבעירו להוכיח בהב"ש משלון החוס' לפי פי מהרש"ל, והוא האריך לסתור פי מהרש"ל דבריו החוס' וכי דממילא נדחה גם ה"א"ה מהחוס', ומסיק דאין הכרה להרמב"ם הולק בזה, ובאמת דלשיטת הפוסקים דסברי דמת צרעון שלא מחמת רעב נאמנת, [עי' להלן ס"ק ח"ז אות א'], נראה צור דכ"ש מת במלחמה מיתה טבעית נאמנת, דכא מת על מטחו צרעון ג"כ היא נכילה לצרות מחמת פחד צרעון, ומ"מ נאמנת באומרת מת שלא מחמת רעבון, כ"ש צמת במלחמה שלא מחמת מלחמה דכא רעבון גרוע ממלחמה, לכן לדעתי העיקר כהי"ש דנאמנת מת במלחמה מיתה טבעית, והכי נקטנו. גם צחן עוז סק"ק"ם אחר שדחה דיוקי הב"ש ממהרש"ל ורמ"א, כתב דגם דברי מהרש"ל צבונת החוס' אינם מוכרחים כלל, דיש לפרש כמ"ש מהר"מ לובלין שם, ומסיק לכן נראה דדיונו של הב"ש חומרה יתירה היא צלחי מוכרחת כלל.

וכתב בבית משה סק"צ דגם אם נאמא כדעת הב"ש דבאמרה מת מיתה טבעית במלחמה אינה נאמנת, מ"מ באמרה אם מת מיתה טבעית אף במלחמה צבולס ודאי נאמנת.

ג. אמרה שלא ראתה הריגתו במלחמה רק מצאתו הרוג אח"כ. צמים חיים (רפפורט) סי' כ"א הביא מהח"מ סק"ק"ג צ"ש המרדכי דמחלק צעד אחד בין אם ראה בהריגה ואמר נהרג צפני דלא איבא למימר דאמר דדמי, ובין אם לא ראה בהריגה ואמר רק שאמר ראיתי הרוג אח"כ והכרתיו שהוא פי' דלא שייך לומר דדמי, ושם הב"ש ס"ק קנ"ד הביא דברי הח"מ ואינו חולק עליו, וגם צ"ל סי' ע"ה הביא הכי דינא דהמרדכי להלכה רק דמסיק דלא סגי מה שאמר ראיתי אח"כ הרוג אלא לריק שואמר והכרתיו יפה, וכתב דאע"ג דהמרדכי קאי אעד אחד וכן הח"מ, מ"מ המעיין צמרדכי יראה דאין לחלק בין הגדה העד להגדה האשה, וצנייבס אם לא ראו בהריגה. לא חיישין דאמרי דדמי, [שכן סיים המרדכי: דלא גרע עד מאשה גופה דאם אמרה מת על מטחו מהימנא, דלא שייך לומר דדמי אלא באומרת מת צעלי במלחמה, אבל באמיתות הדבר מה לי עת מלחמה מה לי עת שלום, וכן צ"ל כתב על דברי המרדכי הנ"ל דהיי"ה נמי אשחו נאמנת, דלא חשדין לה למסקרת אפי' להרמב"ם צמקום שאינה יראה להמתין], רק דה"ל הוסיף דלריכה לומר בהכרחי יפה, ולכן כי צננו

על הב"ש שבי צפישות דאינה נאמנת, דה"ל לפרש דזה דוקא להרמב"ם ולכן טעמא דמסקרת מחמת דדמי, ומדבריו משמע דס"ל דאליבא דכ"י היא, וכ"י משמ"כ שכן משמע מהג"ה דצמנוך, ואפשר דהב"ש ס"ל דגם צמת במלחמה שייך דדמי דלמא שצקא ליה גוסס כיון שיראה לעמוד שם וצ"ע. ועי' עוד דבריו שצאות ג'.

ובעצי ארזים ס"ק קפ"ו אחרי שהביא דברי הי"ש, כי דכן נראה עפ"י הסברא לדעת רוב הפוסקים החולקים על הרמב"ם וס"ל דנאמנת בקצרתיו אלא דלא חשדין לה למסקרת צמזי, ואם לא נאמנת באומרת מת מיתה טבעית צמקום המלחמה ע"כ לריכס אנו לומר שמסקרת, ומ"מ אומרת מת מיתה עלמו במלחמה מאומרת מת וקצרתיו.

ובקו"ע למוהר"ל פיה"א סק"ע"ז כתב דרין זה תלוי בשני הטעמים דקאמר רבא [ק"ד ע"ז] על הא דאשה אינה נאמנת במלחמה [עי' לשון הגמרא לעיל ס"ק שט"ו אות א'], דלפי הטעם השני דזמנין דמחו ליה כו', זה דוקא באמרה שנהרג במלחמה ומשמע מדבריה שעמדה צעת הריגתו, וזה שייך ספיר לחוש דלמא ראתה דמחו ליה צגירה וזה נחשב אלה כמיתה ממש, משא"כ כשאמרה צפירוש דמת-מיתה טבעית במלחמה, מוכיחי חיותי נחוש לצדות מלכנו חששא שגוייתה שנהרג וראתה הריגתו, אולם לפמ"ש הרמב"ם הטעם הראשון דסברה כל הני דאיקטול איבו פליט, הרי חיישין דמחמת אומדן דעתה הוסיפה לשקר שראתה מיתתו ממש, ח"כ האי טעמא שייך נמי באמרה שמת מיתה טבעית במלחמה, ואינה נאמנת רק באומרת שמת צביתו, דלא כיון שאומרת שלא היה במלחמה כלל, שוב אולי חששא דברדמי לומר דסברה צכל הני דאיקטול איבו פליט, דמכחי חיותי לומר דהיה צכלל במלחמה ואיבא דדמי, ע"כ נ"ל צורר דלשיטת הרמב"ם אף דאמרה מת מיתה עלמו במלחמה אינה נאמנת. ובפיה"ק ס"ק קס"ז הביא מש"כ הצאה"ט לדעת ה"ה דנאמנת בקצרתיו אפשר דאם אמרה מת מיתה עלמו במלחמה ג"כ נאמנת, וכי ד"ל דהי"ש לשיטתו אולי שפסק כה"ה דבקצרתיו נאמנת, והב"ש שבי דאינה נאמנת כי זאת רק לפי דעה ראשונה.

גם בארץ צבי ס"ק קס"ד כי דנראה דהי"ש אולי לשיטתו דסובר דאם אמרה קצרתיו נאמנת, אבל להרמב"ם דגם בקצרתיו אינה נאמנת משום דמסקרת ה"י אינה נאמנת, דכיון דהוי מלחמה מסתמא מת מחמת חרב, רק מכה דמיון חזק שצלה משקרת ואומרת שמת שלא מחמת חרב.

אולם בבית מאיר אחר שהביא מהי"ש הנ"ל דנאמנת צכה"ג, וכי דלפוס ריהטא הדין עמו, דלכסוצרים דקצרתיו מהני דלא חשידא צמסקרת ה"ה בזה, כיון דלא שייך דדמי דזמנין דמחו ליה שהרי אומרת לא הוכה, כי שוב צבנו ר' חיים השיב על זה, שהרי הרש"א מביא ראיה לדיון הוכה במלחמה ושצ ומת על מטחו דנאמנת, צלשן זה: וע"כ אית לן למימר הכי, דאי לא אשה [צמלמא] היכי מהימנא דלמא שצקא ליה גוסס וסברה דגוסס לא חי ואמרה דדמי, אלא דכל שאינה יראה מחמת מיתה לא שצקא ליה עד דחזייה מית ע"כ, וא"כ צשאמרה מת צמקום במלחמה ולא נהרג, יש לחוש מפני שיראה שצקא ליה גוסס ואמרה דדמי ודאי מת.

ובטראות הצובאות ס"ק קט"ה הביא ראיות היות מאיר הנ"ל מהרש"א וכי שוכן הוא, ושכן משמע עוד יותר מלשון הרש"א שם שכתב: ואין ל"ל בדאמרה לא ירד למלחמה אלא על מטחו מת צחלי עכ"ל, משמע הא אם מת צחלי במלחמה לא מהימנא, והביא צמרה"ל שם שכן משמע מדברי מהרש"ל דף קט"ו ע"ה על החוס' ד"ה דאי. וצמח"ל נדק (החדש) פסקי דינים צחידושים

באר הגולה

* נאמנת (קמז) לדברי הכל: הכה וה"ה כל שאומרת שמה או (קמח) נהרג רחוק

(פ"י שלא במלחמה) מן המלחמה מהימני דלא שייך לומר בדדמי אלא באומרת שמה או נהרג במלחמה ממש
אבל שלא במלחמה

אפילו

באר היטב

(קמז) לד"ה ר"ל מת שלא במלחמה אלא בביתו על מטתו מהרש"ל.
אבל מת במלחמה ולא נהרג אינה נאמנת. כ"מ מהג"ה דנמון.
ועיין ס"ק שלפני זה מש"ש ועיין צ"ש:

הפוסקים

ס"ק ששט אהז ג—ס"ק ששט

אוצר

שפא. רחוק מן המלחמה. בשו"ת הב"ח סי' פ"ב הביא דברי
המרדכי, וכי דכאי רחוק מקום לא ניתן שיעור לדבר,
אלא כל מקום ומקום לפי מה שהוא שאין שם עמד ומורא מזריקה
חלים ואצני בליסערות רחוק מקום קרי ליה, ונאמנת. וכן
מבואר בשו"ת מהר"מ לובלין סי' קכ"ה. ועיין לקמן סעי' י
ס"ק ש"ז.

שפב. אבל שלא במלחמה וכו'. עי' בח"מ ס"ק ק' הוצא
בבא"ט ס"ק קמ"ח ש"י דיש להסתפק אם מודה
הרמב"ם לדין זה, דהא מסתמא [גם באומרת מת במלחמה וקצרתיו]
קצרה אותו. רחוק מן המלחמה, ואפ"ה לא מהני קצרתיו לדעתו.
וצ"ש ס"ק קמ"ט כ' עליו דלא דק, כי בקצרתיו בטעם כיון שמה
במלחמה אינה נאמנת ומשקרת ואומרת קצרתיו.

וכי' בח"ט ס"ק קע"ב דלכאורה כוונת הב"ש לפי טעם הרא"מ
דלא בטעם השני, וכפי שיטתו בס"ק קצ"ו דגם הרמ"א
לא ס"ל בטעם הב', וא"כ לכאורה יש מקום להומרא של הח"מ
לפי הטעם השני, אך י"ל דגם לפי טעם זה נמי ליתא לדברי
הח"מ, דדוקא בקצרתיו במלחמה י"ל דמשקרת, דחובל להחלל
אח"כ דמחמת בעותא דמלחמה לא עיניה צו היטב, אבל אם
לפי דצריה עומה ליכא שום חשש בדדמי שצולס, ולא תוכל
אח"כ להחלל צמיד, הו"א נאמנת, או משום דכשאומרת שנהרג
במלחמה יש חשש בדדמי לפי דברי עומה, ולכן חיישין דמשקרת
לומר קצרתיו כדי לסקל חשש בדדמי שיש בלשונו, אבל כל שאין
בלשונו דבור שיש צו חשש בדדמי, לא מחזקין ריעותא בדדמי
כלל, ואפשר שלא נחזקין גם הב"ש בס"ק קמ"ט, ור"ל דגם
לטעם הב' ש"י בס"ק קמ"ו נמי ליתא לדברי הח"מ.

ובבב"צ ס"ק קע"ט כ' דגם הח"מ לא נסתפק אלא לפי
טעם השני, וכמו שביאר דבריו בח"מ ע"מ בס"ק ק"ה
בהך החשיבה שם, דכיון דלא מהימנא לומר קצרתיו משום
דחיישין דלמא מפאת הדמיון היא משקרת, ה"נ יש לחוש צוה
שאומרת שנהרג רחוק מן המלחמה, דלמא באמת נהרג במלחמה,
ומפאת הדמיון היא משקרת ואומרת שלא נהרג במלחמה, ובה
דנאמנת במלחמה קטנה וכו' כשאין מלחמה גדולה בעולם, אבל
כשמלחמה בעולם לעולם אינה נאמנת לומר שנהרג. או שמה אם
לא שאומרת שמה בביתו על מטתו, דכולי האי לא משקרת, שיראה
שמה תצדק שיצאו עדים ויעידו שמה במלחמה עכ"ל הח"מ
שם, אולם לדינא אין דבריו נכונים, דאפי' לפי טעם זה דחיישין
דמשקרת מפאת הדמיון, מ"מ צב"ג שאומרת שנהרג רחוק מן
המלחמה דמיא למת על מטתו, דמש"כ הח"מ דשאני מת על
מטתו שיראה שמה תצדק שיצאו עדים ויעידו שמה במלחמה,
הנה מלבד שגם צוה שייך באי טעמא דשמה יצאו עדים ויעידו
שמה במלחמה ולא רחוק מהמלחמה, גם עיקר הטעם אינו כולם,
דמאי איכפת לה צוה סוף סוף יעידו גם הם שמה, דבשלמא
לפניו מגו שפיר י"ל דצב"ג לא חשיב מגו, משום דאולי אין רגור
נשק

בדדמי שפלה מפולת מחמת שריפה, וכשהוליתו את האחד מחמת
הגל אמרה האשה שהיא מכירה היטב צפרוף פנים שזה בעלה,
דנראה שזה בלבד כדאי להחזיק, מאחר שלא היתה בשעה שפלה
עליו מפולת ולא ידעה כלל אם נפלה עליו מפולת.

וב"כ בח"ט סוף ס"ק קכ"ה בחוך הדברים להבנת הח"מ בדעת
המרדכי דמירי בלא ראה בהריגה, נראה דגם אשתו נאמנת.
אלם בבית אפרים סי' ל"ג הביא דברי בעל מים חיים ה"ל
וכתב דאין ללמוד מדברי הח"מ לאשה עצמה, שהרי לבשרת
הח"מ פשיטא דאם העד אומר שראש בעלה של זו מת מיתת עצמו
במלחמה ולא נהרג ודאי דמהימן, וק"ו בדברים, דהא אפי' באומר
מלאתיו הרוג שטכ"פ היה בין הרוגי המלחמה לא חיישין דאמר
העד בדדמי, מכ"ש כשאומר מת ולא נהרג כלל, ואילו באשה כה"ג
כ' הב"ש דאינה נאמנת, וע"כ לומר דעד שאני, דלא חשדין ליה
שישקר מחמת בדדמי, והלכך כיון שלא ראה בהריגה כלל ממילא
אין חשש שיאמר בדדמי על המיתה, אבל באשה חיישין שמחמת
שיודעת שירד למלחמה או שמלאתו בין הרוגי המלחמה סברה כל
הני דאיקטול כו' ומשקרת ואומרת שמה מיתת עצמו, ודוקא באומרת
מת על מטתו לא חיישין שמה ראתה הרוג במלחמה ומשקרת לומר
מת על מטתו, דכיון שידוע לעולם שהיתה מלחמה היא יראה לומר
מת על מטתו שידוע שהיא משקרת, וכמ"ש התוס' דמכ"ט אינה
נאמנת צמגו, וא"כ כ"ש שאין להאמינה כשאומרת שמלאתו הרוג
אף שלא ראתה כשהרגוהו, אלא אמרין דמחמת בדדמי לה משקרת,
ואף שהמרדכי כ' דלא גרע מאשה עצמה דמהימנא לומר מש"מ,
היינו דצ"ל דלא חשד לשקר מחמת בדדמי דינו כמו אשה עצמה
צמ"מ, וגם י"ל דהמרדכי ס"ל דהאשה עצמה ג"כ אינה חשודה
לשקר מחמת בדדמי וכדעת הפוסקים דאשה נאמנת בקצרתיו, אבל
לפוס כ' טעמא אליבא דהרמב"ם דאינה נאמנת בקצרתיו משום
דמשקרת צב"ג בדדמי, ודאי דהח"מ והב"ש שכתבו דין המרדכי
היינו צ"ל אבל באשה עצמה לא, אלא שצדקו דמפולת ה"ל שפיר
כ' המים חיים לדינא דכיון שלא ידעה האשה אם נפלה עליו
המפולת כלל אין לחוש לדדמי, ולענין הא שפיר יש ראייה גם
מהח"מ, דאף דדינא דהמרדכי אפשר לחלק בין ע"א לאשה לפוס
הך טעמא להרמב"ם דהאשה משקרת, זה דוקא הכס דעכ"פ בודאי
היה בעלה במלחמה אפשר דמחמת בדדמי משקרת, משא"כ כאן
שלא נודע אם היה במקום המפולת כלל, אין כאן החללת חשש
בדדמי כלל, ובצב"ג גדולה היא דצב"ג ל"ח גם גבי אשה.

וב"כ להדיא בשו"ת צ"י בוס"י ז' על דברי המרדכי, דזה אפשר
לדעת הסוברים שאם אמרה מת בעלי במלחמה וקצרתיו
נאמנת, אבל לדעת הרמב"ם שסובר דאפי' בקצרתיו לא מהימנא, אין
ללמוד ממה שכתבו דאמיתות הדבר מה לי עת מלחמה מה לי
עת שלום.

שפ. נאמנת לדברי הכל. אעפ"י שיש מלחמה בעולם, ואינה
נריכה לומר קצרתיו. רבו ירוחם נכ"ג ח"ג.

אפילו כלך שם סמוך למערכת המלחמה לקנות שלל נאמנת (מרדכי פ' האשה בתרה
שם ראצ"ה):

לא

אוצר

ס"ק שפב-ס"ק שפג אות ג

ה פ ו ס ק י מ

לשקר במדעליג ועוז לה לומר מה שהוא חמה לפי דמיונה, אבל
בעיקר הנאמנות שהאמינות מפאת החומר שבסופה לא שייך
זה, כיון שלפי דמיונה ודאי מת מאי איכפת לה אם יעידו שמת
במלחמה, סו"ס אין עליה חומר, אלא טעמה דנאמנת לומר מה
ע"מ הוא משום דע"כ לא חייב הרמב"ם לומר דלמא משקרת
מפאת הדמיון, אלא בשגם היא מודה שמת במלחמה, שגם לפי
דבריה איכא עכ"פ ריעותא דמלחמה בעיקר המיתה דשייך
בדדמי, אלא שהוא מוסיפה להחזיק דבריה לומר שאעפ"י אינה
אומרת בדדמי אלא שמת וקברתו, וזה יש לחוש שראש דבריה חמה
שמת במלחמה ולא סופן, ומפאת הדמיון היא מוסיפה לשקר,
אבל כשאומרת שמת ע"מ או נהרג רחוק ממלחמה, שגם לפי
דבריה מעולם לא היה מקום לחשש בדדמי מהי חיתי להחזיק
ריעותא ולגדות מלצנו לומר שהיה במלחמה במקום שיש חשש
בדדמי, והיא משקרת בכל זה מחוץ לדמיון, ולא דמי למש"כ
הרשב"א דלדעת הרמב"ם אפי' אומרת שהוכה במלחמה וש
לצותו ומה ע"מ חיישין דלמא מפאת הדמיון משקרת, דשם
עכ"פ גם היא אומרת שהוכה במלחמה, ואיכא ריעותא טובא,
אבל בבאן שאומרת שמעולם לא היה במלחמה אלא שנהרג
רחוק מן המלחמה מהי חיתי לחוש שמת במלחמה, הלא זהו
ממש דין מה על מטתו דליה למיד, כנ"ל פשוט, וכ"ש לפמש"כ
לעיל [ע"י ס"ק שפ"ט אות ח'] שגם דברי הרשב"א בהכנות
הרמב"ם אינם מוכרחים.

גם במלחמה אכן כי דאין הכרח לדברי הח"מ לומר דטעמה
דנאמנת במש"מ להרמב"ם משום דיראה בו, אלא וי"ל
דבעיקר סיבה המיתה לא חיישין שחשקה, ורק להוסיף חיישין
משום דחזק בלבה, וגם לא מסתבר לחוש שמת אירע דבר דלא
ידיעין שכל ידו תאמר בדדמי, ורק אם ראוי שחמרה דבר שיש
לחוש עליו לבדדמי וזה שפיר חיישין שמת חוסף שקר להחזיק
דבריה, ודברי הרמ"א הם הכרעה, דהרמב"ם מודה לה, וכל
עלמו לא כי הרמ"א זה הדין אשר לכאורה הוא מצוהר בסעי' י"ד
דאמרינן אשה כלי זינה עליה אם הם מכוונים בו, אלא דלא
יזמא דלהרמב"ם בכה"ג אינה נאמנת כמו בקברתו, ובה
להשמיטנו דגם הרמב"ם מודה וזה דבסיבת המיתה עלמה לא
חשקה.

[וע"י בעצי ארזים ס"ק קפ"ז ש"י דיש להסתפק בזה לטעם הלבוש,
דגם בקברתו יש לחוש לבדדמי שמחמת מכירתו נחלף
לה איש אחר, ושפיר כי הח"מ שהרי הקצורה רחוקה מן המלחמה
ואפ"י יש לחוש שנתחלף לה איש אחר, כ"ש שיש לחוש לחשש
הנאמר בגמרא דזמנין דמחי ליה בגירא, וי"ע, דבה הלבוש עלמו
הביא דין המרדכי ומשמעות דברו שנאמנת לד"ה].

שפג. סמוך למערכת המלחמה וכו'. א. מקור הדין וטעמו.
מקור דין זה הוא מהמרדכי פרק האשה בתרה
שם ראצ"ה, וז"ל שם: וכל מה שאמר שאין נאמן במלחמה כגון
שהיה הולך להלחם להרוג או ליהרג ובהיך בחור המלחמה, אבל
אם הלך בדרך סמוך למערכת המלחמה לקצוץ שלל וזיכה בה
לא חמרה בדדמי, שהרי ניהוג הוא שצ"ה ההולכים בלא כלי
זיין לראות המלחמה שאין מקפידים עליהם, הלכך לא חמרה
בדדמי, ועוד לא אמרינן מה במלחמה אלא"כ חמרה נהרג או
מת במקום שהיתה המלחמה, כדאמרינן בהאשה דאלו חמרה מת
בעלי במלחמה הוא דלא מהימנא הא אם חמרה מת על מטתו

מהימנא אלמא דוקא מת במלחמה קאמר, ואם מת או נהרג
ברחוק מקום שלל היתה המלחמה היינו כמה על מטתו.
ב. ובשארמה רק שהלך לקנות שלל ולא הזכירה שמת
רחוק מן המלחמה. כי בשו"ת פני יהושע ח"ב
ס"י מ"ה דמלשון הרמ"א כאן משמע שלל היתר כשהלך לקנות
שלל אלא"כ מעידה ג"כ שמת רחוק מן המלחמה, ובלתי ספק
שאין הכ"י בן במרדכי, אלא אפי' אינו מעיד שמת ברחוק מקום,
רק ידיעין שלל הלך להרוג כ"ה לקנות שלל, כשמעיד דמת
סתמא אין כונתו שנהרג במלחמה ואפשר דאפילו אמר בפירוש
במלחמה אין כונתו שנהרג במלחמה כשנלחמו יחד, אלא כונתו
שנהרג במקום המלחמה במהנה שהלך שם לקנות שלל, ושם אין
סכנה לעמוד לא מפני בעלי המלחמות שהלך לקנות שלל מהם,
ולא מפני האויצים שכנגדם כי גם הם אינם מקפידים על
ההולכים בלא כלי זיין, אלא שאיני סומך על דעתו להחזיק בלוי
האי, אבל באומר מה סתם אין ספק אם לא הלך כ"ה לקנות שלל
לא מקרי היה במלחמה, ואין כונתו שמת במלחמה, ואחרי
שהרי"ך בראיות מביק דגם כונת הרמ"א אפשר לפרש בדק
זה בו, אף שאין מצוהר בלשונו בן, ומ"מ גם כן סתם שרי
לדעתו. [וע"י ח"מ ס"ק ק' שכתב דהרמ"א העתיק דברי המרדכי
והרכיב שני דברים יחד, ואולי כונתו ג"כ למש"כ הפני"י, וע"י
בעטרת טוב"י קרי"ע אות י"ז מש"כ על דברי ח"מ אלן].

ובבית אפרים ס"י ל"ד צידון ע"ה במלחמה שאמר על פי שמת
אלל חיל הצבא, וידוע היה עפ"י עדים שפי' זה היה
בצבא במלחמת הרקמה, כי דיש ללמד להחזיר עפ"י דברי הרמ"א
שם המרדכי, כיון שידוע כי אנשים כאלה אינם באים לאסור
מלחמה רק נוסעים באחרונה קרוב לאנשי הצבא, והעד אמר
שמת אלל חיל הצבא [ר"ל סמוך לחיל הצבא] ולא אמר בחור
חיל הצבא, ואפי' אם היה אומר "שנהרג" שם במקום שהוא אין
לחוש כיון שאינו במקום המלחמה. ועיין לקמן סעי' י' ס"ק שצ"ה
אות ט' שפקפק דאולי ע"ה גרע מאשה לענין זה.

ג. ובשגם אותם ההולכים רק סמוך למלחמה הם בסכנה.
ע"י ע"ז סקס"ד שהביא מה שסיים המרדכי בטעם
דלא חמרה בדדמי כשהלך לקנות שלל "שהרי ניהוג הוא שצ"ה
ההולכים בלא כ"י שאין מקפידים עליהם", וכי' שהביא זה, כדי
לידע שאין דבר זה מועיל אלא באותם המלחמות שמוכנס כן
שאף אם יהיה לך אחד מנוח והלך שכנגד יכרוג בהם, מ"מ לא
יכרוג אותם שהם סמוך למערכת המלחמה ולא יגעו בהם, כי
יודעים שאינם באים למלחמה להלחם רק לראות בלא משא"כ
באותם המלחמות שאם יהיו אנשי לך אחד מנוחם ונהרגים
בקשרי המלחמה גם הנעפלים וזאים סמוך למלחמה ג"כ בסכנה,
כאשר שמענו במלחמות שנחכו בצזירות הרעות משנת ת"ח
ואילן, אין חילוק, וכל מי שהיה שם הוא בכלל המלחמה. והעתיק
דברי הע"ז ב"ש ס"ק קמ"ט. ועפ"י דברי הע"ז חשש בנפח זופים
ס"י כ"ז צידונו שהלוחמים היו לזרי ישראל, דודאי כל ישראל
הנמלא לשם דעתו מצולצלת עליו ואיכא למחש דאמר בדדמי.

ובמלאת אבן חמה על דברי הע"ז ובכ"ש, דהא המרדכי איירי
בעד המעיד כמצוהר בהמשך דבריו, להכי הולך לטעמה
שכתב שהרי ניהוג בו, אבל הרמ"א ש"י דין זה באשה עלמה,
גם בלא טעמה דהמרדכי נאמנת כה"ג, וגם במקום דגם הנעפלים
בסכנה, כיון שהם אינם עומדים במקום שזורקים אצלו בליסטרות
שאינם

באר הגולה

מט ק לא הוחזקה בעולם ובאה ואמרה מלחמה היתה במקום פלוני

ומת

ק נ"ז שם צרמ"ט
מאנעיא שם דף קע"ו
ע"א ולא נפסח ופסק דאם נשאת לא תלא מטעם שכתבתי לעיל סעיף ל"ד

באר היטב

ע"ש ועיין צ"ש ס"ק קנ"ו. וא"ל א"כ אפילו מלחמה בעולם נתיניח
אם אומרת קצרתיו נלחמת במינו דלי צעי אמרה מת על מטתו. דאין
זו מנו עוב הוהיל וידוע שמלחמה בעולם כתירוח תוספות:

(קמט) מלחמה כו'. מנא"ל צ"ש"ס אם א"י אם מלחמה בעולם א"כ
לשאל אותה. כ"י. ואם החזיקה מלחמה ולומרת קצרתיו נלחמת
אפילו לדעת הרמב"ם דשייך מנו דלי צעי אמרה שלום בעולם. צ"ש

הפוסקים

ס"ק שפ"ג אות ג-ס"ק שפ"ה אות ג

אוצר

מינו עוב, דהא דלא אמרה הכי לפי שהיא מפחדת שמה יכחישה,
ויש לדקדק בן מלשון רש"י [דף קע"ו ח' סוף ד"ה דלי צעיה]
שכתב וכו' קמנעו ליה לרצא כגון שיש שלום בעולם ואמרה איהי
מת במלחמה, ומדלא קאמר וקמנעו ליה לרצא כגון דלא ידעין
שיש מלחמה בעולם דהוי רצואה טפי, משמע דדוקא קאמר דיש
שלום בעולם, דהשתא איכא מינו עוב וכדכתבינא. [ועי' לעיל
ס"ק שס"א מה שהוצא מהחוס' והרשב"א והגמ"ק שכתבו עפי'
הגמ' ריש האשה שלום דדוקא במלחמה בעולם אינה נלחמת, אבל
אם לא ידעין אם יש שלום אם לא מסתמא נלחמת, ושמה
דקדק הר"ש דאם אינו ידוע אם מלחמה בעולם אין צריך לשאול
אותה עי"ש, ולכאורה דכריהם הם נגד דברי הרד"ב ה"ל, אך
יש לחלק בין אם היא אומרת מה סתם דאז כל שלא ידענו ממלחמה
מקרי שלום בעולם אעפ"י שלא הוחזק לן בשלום, לבין שהחזיקה
מלחמה ואמרה מת צעלי במלחמה דאז כל הנאמנות שלה מטעם
מינו, וכשלא הוחזק לן בשלום אין זה מינו עוב וכמ"ש הרד"ב, אך
מדברי הר"ש שסידר דין זה דאם אינו ידוע אם מלחמה בעולם
דאין צריך לשאול אותה וכלימוד מהבג"מ והגמ"ק ה"ל כאן
בסעי' זה על המלים לא הוחזקה מלחמה בעולם, ולא סידרו לעיל
בסעי' מ"ח, משמע שצא ללמדנו דפירוש לא הוחזקה מלחמה
הנאמר כאן לענין החזיקה היא מלחמה, הוא ג"כ כשלא ידענו
ממלחמה אף שלא הוחזק לן בשלום, וכן מורה לכאורה לשון
הירא"י המוצא בזהו הקודם שכתב: "לא היתה מלחמה ידועה"
במקום שמת צעלה, ומה שטען הרד"ב דכיון שאין ידוע שיש שלום
לא הוי מנו עוב דהא דלא אמרה הכי לפי שהיא מפחדת שמה
יכחישה, קשה, דאטו המינו הוא שהיתה יכולה לומר שלום
בעולם, הלא המינו הוא שהיתה יכולה לשחוק ממלחמה ולומר
סתם מת צעלי, וכן מפורש בחידושי הרמב"ן להדיא וכמוצא בדברי
הערך שי שצאות שאל"ה, וי"ע].

ג. וכשהוחזקה מלחמה עפ"י עד אחד או פסולים, או שיצא
קול על זה. כגון עוב ס"ק קס"ג נכתב אם
הוחזק היינו דוקא עפ"י עדים כשרים, או אפילו ע"י עד אחד
או פסולים, ואין לש"ך [חומ"מ ס"י פ"ב] דינו מינו אות ס' בשם
הש"י הרא"ש דלא אמרינן מני דהיה יכול לעשות נגד עדים פסולים,
[ועי' לעיל ס"י ז' ס"ק כ"ד], ומהבבב"א דלי צעיה דמהני מנו דהיה
יכול לעשות נגד עדים פסולים היכא דלא היה חייב שצוה
דאורייתא נגדו, וסו"ס החן עוב דנראה [לענין נ"ד] כיון שגם ע"א
אפילו פסול נאמן להכחיש בדלעיל סעי' ל"ז ול"ח, לא הוי מנו
אפי' הוחזקה מלחמה רק עפ"י ע"א פסול, ומכ"ש נגד ע"א כשר
שהיתה לריכב ליבצע נגדו על גביית כתובתה, וי"ע בזה.

ובערך שי הוצא מהרמב"ן בחידושו שכתב על האוצר בגמ'
החזיקה היא מלחמה מהו, מי אמרינן מה לה לנפק דא
צעי אמרה שלום בעולם, דאע"ג דבמחנהי שהוחזקה מלחמה בעולם
אינה נלחמת במנו דמעי"מ או במנו דקצרתיו [והיא קושית החוס'
שם ד"ה מי אמרינן], שאני הכס שהיא לריכב לפרש [ולומר מעי"מ
או קצרתיו], אבל כאן שהסתם מתירתה [שאינה לריכב לומר
להדיא

שאניס מחבונים על מי שיפול אלא צריחוק מקום [שאין נכריים
שם אלא דוקא בשמחבונים להורגם], וכיון דמחבונים הוי כמו
נפלו עלינו נכרים דסעי' נ"ד שנלחמת האשה, כמ"ש החוס' ריש
הא"ש ד"ה זמנין, ובהא דסעי' נ"ד ודאי אין לחלק בין זמן לזמן
כנראה מדברי הח"מ ס"ק ק' וס"ק ק"ח בחשובה, ואפשר דרמ"א
לא כ' זה בכיוון גבי עד המעיד ומטעם המדכי, דאולי גם
זמנו לא היה הניכוי, אלא כ' זה גבי אשה ומטעם דאשה כלי
זינה עליה המבואר בסעי' נ"ד, וצא לחדש דלאו דוקא במלחמה
קטנה אלא גם במלחמה גדולה משכחל צריחוק מהמלחמה, ואפשר
דמקור דין הרמ"א הוא מדברי החוס' ה"ל דמשמע מדכריהם
דאפי' במלחמה גדולה אם מכונים על מי שיפול הוי אמרינן אשה
כ"י עליה והיינו צריחוק מהמלחמה, אלא שצדוק דבריו נזין לסעי'
נ"ד דלפי מש"כ שם הוא עלמו לפרש דברי הרמב"ם דטעמא דאשה
כ"י עליה אינו מושיל שהיה נלחמת עי"י ויחר ממלחמה גדולה רק
מסלק הגריעותא דלא נימא כבעישינו עלינו בית כשם שנטעה לה
נס כך נעשה לו, ועיקר הטעם דנלחמת במלחמה קטנה הוא משום
דלא שייך לומר כל הני היא דאיקטול, ולפי"ז הא דנלחמת צריחוק
מהמלחמה הוא מטעם המדכי שהרי ניוהג הוא כו', וכיון שהיא
אינו מאנשי המלחמה אין מחגרין זו ולא הוי בכלל כל הני
דאיקטול, וא"כ יש מקום לדברי הב"י וצ"ש בזה. ועיין לקמן
סעי' נ"ד ס"ק ה"ג.

ובבית אפרים ס"י ל"ד צנידון שהוצא לעיל בזהו הקודם, הביא
דברי הב"י וצ"ש ה"ל, וכי דלא שמענו בן, אלא האנשים
הנעלים באים בשבי בכלל השלל והמלקות, ואפי' תימא דאע"ג
שאין שם סכנת מות מ"מ סכנת שבי מיהו איכא וצדוק על פשוט,
מ"מ נראה דלא גרע ממלחמה קטנה דאמרינן נטרא עד דחזיא
היכא דלא מסתפית ממיתה אע"ג דאיכא אימתא דשבי, וגם
מעלותא דכלי זינה היא שמתיסין אותה כדי לצא עליה, ובהא איכא
ננושות, ואפי"ה כיון דליכא סכנת מיתה לא חיישין לצדמתי.

שפד. לקנות שלל. או לעשות איזה מלאכה. ערך להם סעי'
זה. והביאו צדית אפרים ס"י ל"ד וכי עליו דפשוט
הוא, דזיל צתר טעמא, שאין מקפידים על הכלכלים בלא כלי זין,
ועפ"י כ' דה"ה צנידון וידוע שהעידו העדים שזה היה צדצא
במלחמה הרקמה, וידוע כי אנשים כאלה אינם באים לאסור
מלחמה רק נוסעים בחחרונה קרוב לחיל הצדא.

טעיף מט. שפה. לא הוחזקה מלחמה בעולם. א. לשון ריא"י
המוצא בש"ג ריש האשה שלום: לא היתה מלחמה
ידועה במקום שמת צעלה, אלא היא אמרה מלחמה היתה במקום פי'
ומת צעלי שם. ועי' לעיל סעי' מ"ח ס"ק שט"ב.

ב. אם "לא הוחזקה מלחמה" סקרי דוקא בשמחזוק בשלום,
או כל שלא ידענו ממלחמה במקום שמת בעלה
השיב לא הוחזקה מלחמה. בשו"ת הרד"ב ח"ד ס"י רי"ע כ'
צנידוני טעם אחד דלא הוי כהחזיקה היא מלחמה, כי אפילו
לא היה ידוע אלנו שיש מלחמה, כיון שאין ידוע שיש שלום ליכא

ומת במלחמה לא תנשא לכתחלה ואם נשאת לא תצא (וי"א דאפילו נשאת

(קנ) תל"א) (טור צ"ס הרא"ש):

בא

באר היטב

(קנ) תצא. עיין ח"מ צ"ס. וכנה"ג דף ל"ב ע"א ודף ט' ע"א כתב דמ"ס הוא בטור שאין מדברי הרא"ש שם"ל דתל"א. והרד"מ ח"א קי' ר"י"ט כתב שלדעת הרא"ש שם נשאת תל"א וכ"ד הרי"ף ע"ש:

הפוסקים

ס"ק שפה אות א—ס"ק שפה אות א

אוצר

הרמב"ם דאם נישאת לא תל"א. וביש"ש פט"ו דיבמות סי' ד' תמה עליו וכתב לא ידענא טעמא למילתא, דהא כל ספק א"ל לחומרא. ועי' צ"י וכו' מסק משנה מה שכתבו בזה.

ובפ"ז סקס"ה כתב דכל האיבעיות [בדיונים אלו] הולכות לדעת הרמב"ם על לכתחילה וגם איבעיה זו היא כן, דדועבד אינה אסורה כיון דעכ"פ יש לה מעלה דדיוקא ומינסבא מלד חומר שיש עליה לבסוף, שזה ג"כ יסוד קיים בהרבה מקומות, ומכאן עכ"פ דדועבד, אלא לכתחילה איבעי לו כיון שיש חשש צדדמי, וגמלא כיון דלא איפשטא קיימ"ל לחומרא ולא תנשא לכתחילה, אבל אם נישאת לא תל"א דזה לא היה נכלל בתוך האיבעיות.

ובמרה"צ ס"ק קפ"א כתב ליישב פסק הרמב"ם לפי מה שציאר שיעתו [הו"ד לעיל סעי' מ"ח ס"ק שעי' אות ב'] דגם צאשה לא הוי החשש במלחמה אלא מדרבנן, אלא שטעמו כשל חורב לענין דיעבד שאם נישאת תל"א, ולפיכך צ"ס איבעיה דלא איפשטא כיון דספיקא דרבנן היא נקטינן לקולא דיעבד שאם נישאת ל"ת. ועיי"ש עוד שם ליישב דברי הרמב"ם באופן אחר.

ובאבני צדק (לרמ"מ פאנעט) סי' מ"ה אות ו' אחר שציאר פסק הרמב"ם בצעי' מ"ח דבאשה עלמה מלד השש דצדדמי דמחו ליה צגירא או צרומחא, איכא חשש דאורייתא שאומרת שקר ממא אף שלא ראתה אותו בגדר מיתא כלל רק מחמת דכל הני הוא דאיקטול [הו"ד צ"ס] ואות הני"ל, כי דלפי"ז י"ל דהרמב"ם שפסק בהחזיקה היא מלחמה דאם נישאת ל"ת הוא לא מחמת דהאיבעיה לא נפסטה, רק משום דצב"ג ליכא חשש לצדדמי של שקר דא"כ הו"ל לשחוק ממלחמה כלל, ועי"כ עיקר האיבעיה צב"ג הוא לחשש צדדמי של אמת דלמא מחו ליה כו', וצ"ח מספקין אי מהני מגו, ולכן אף דלא איפשטא האיבעיה, מ"מ צמקוס דליכא רק חשש צדדמי לא הוי רק חשש דרבנן ולא תל"א. ודעות שאר הראשונים בזה, וכן דעות האחרונים להלכה, יבואר צ"ס שח"ז.

שפת. וי"א דאפילו נשאת תצא. א. מקור שיטה זו ודעות הפוסקים בזה. צרמ"א לזיון טור צ"ס הרא"ש, והיונו דכעור כתב על הרמב"ם שהוא כלשון המחבר, וא"א הרא"ש לא כתב כן, ומפרש הרמ"א דהיונו אם נישאת תל"א, וזה דכתב בטור לשון כזה, משום שאינו מפורש בדברי הרא"ש דאם נישאת תל"א רק כתב ועבדינן לחומרא. (אכן שמואל ס"ק חפ"ט).

ובבנה"ג הגב"י אות תקס"ב תמה על הטור צמ"כ על דברי הרמב"ם וא"א הרא"ש לא כ"כ, שהרי הרא"ש לא כ' אלא ועבדינן לחומרא ואין צמון דברים אלו דאם נישאת תל"א, אלא עבדינן לחומרא דלא תנשא לכתחילה, וכי"כ מדברי ר"י שם בדברי הרא"ש, ואילו היה סובר שדעת הרא"ש דאם נישאת תל"א היה לו לכתוב שברמב"ם חולק עליו והרא"ש גופיה היה לו להזכיר סברה הרמב"ם, ועוד דמ"ס מע"א בקטעה ועי"א במלחמה דס"ל לרא"ש עלמו דלא תל"א, כמו שנראה מדברי הטור שלא

לכדיא שום צעולס], אין פירושה אסור אותה, דאמרין מה לה לשקר אי צעו שתק, וכי דלפי"ז אין מקום למה שנתפסק צמ"ט הני"ל בהחזיקה מלחמה עי"א או פסולים, דהא צ"ח ודאי אנו צריכים לשאול אותה אם יש מלחמה צעולס, דאפי' נימא דנאמנת להכחיש מ"מ צ"ח הכחשה יש לנו ספק שמה מלחמה צעולס, וש"כ ליכא מגו דאי צעו שתק ואינו מגו. [ועי' צב"י"ק סי' ל"ה לענין החזיקה היא קטעה, דלכאורה נראה משם דעפ"י עי"א לא מקרי הוחזק, ואולי יש לחלק].

ובגוים שאינם מסל"ת שהחזיקו מלחמה. כי צחן טוב הני"ל דמהני מגו, דצ"ח דברי הרא"ש בתשובה הני"ל חידוש הם, ובהרבה פוסקים חולקים עליו, והרא"ש נמי אפשר דלא קאמר אלא ציטראליס וכצ"ו דלא לוסף עלה. אמנם צ"ח טוב שם ס"ק קס"ב לזיון לכה"ג חו"מ כללי מגו אות ע', שהביא מחלוקת האחרונים אי אמרין מגו צמקוס עדים שאינם בני צרית, ולזיון גם לתומים שם אות כ"ב.

וכשיצא קול שמלחמה צעולס אי מהני מגו, צ"ח טוב ס"ק קס"ב הני"ל לזיון לעיין [מדיני מגו צמקוס קול] צה"מ סי' ע"ט סעי' ט' צרמ"א, וצ"ח שם ס"ק כ"ג, חומים ס"ק כ"ז, כנה"ג חו"מ כללי מגו אות פ"ד, וצ"ס סי' קנ"ב ס"ק ו"א. ועיין באוה"פ לעיל סי' ז' ס"ק ל"ו.

ד. ובשראו את האשה בשבי אי חשיב בהחזיקה מלחמה. צמ"ט שצ"ס בני דוד תשובה אי מהר"ר חיים אלגאזי צנידון אשה שנפדית מהשבי ואח"כ העידה שבעלה נהרג במלחמה עי"א הקוזאקים ואותה לקחו צצ"י, כי דאין ספק דני"ד מקרי שהחזיקה היא מלחמה דהא אן לא ידעין אם צ"ח הקוזאקים למלחמה אם לא. אבל הרב המחבר צ"ס צ' שם השיג עליו, וכצ"ח מהרד"מ ח"ד סי' רי"ט שם דאם האשה היא שצויה לפניו אן לך חזקת מלחמה גדולה מזו, שהרי לא שצו אותה אלא מתוך מלחמה, וא"כ לא החזיקה היא המלחמה אלא אנתנו ידענו אותה צמ"ה שראינוה ציד השבאי, וליכא הכא מגו כלל. ועי' ציד אהרן ח"א כגה"ט אות תקפ"ז מה שכתב על דברי הרי"א אלגאזי הני"ל.

ה. וכשהחזיקה היא מלחמה ואח"כ נודע עפ"י עדים. כי צחן טוב ס"ק קס"ג דלפי המחבר להלן סי' קנ"ב סעי' ז' צאמרה א"א הייתי וגרשה אני דאפי' צ"ח עדים אחר שניסת תל"א, ה"ג בהחזיקה היא מלחמה אם צ"ח עדים אח"כ תל"א. ועי' צ"ס קנ"ב צמ"ט שם ס"ק י"ב.

שפ. ומת במלחמה. צמ"ט הרד"מ ח"ד סי' רי"ט צנידון אשה שצויה שאמרה שצ"ח עליהם ואינם וברגו את כל הגברים, כי צין שאר הטעמים דאין להחיר אותה מחמת שהחזיקה היא המלחמה, דלא אמרין הכי אלא צאשה שצ"ח ואמרה מה בעלי במלחמה, אבל זו שאמרה כל האנשים מחו, ודאי אמרה צדדמי מאחר שנהרגו כולם גם בעלה נהרג, וכיון שלא אמרה לכדיא שצ"ח שצ"ח בעלה אינה נאמנת.

שפ. ואם נשאת לא תצא. דין זה דהחזיקה היא מלחמה היא צעיה דלא איפשטא ציבמות קט"ו א', ופסק

אוצר

ס"ק שפח אות א-ב

הפוסקים

ובעצת ארזים ס"ק קפ"ח הביא מהירושלמי יצמות ריש פרק הא"ש דאמרין עד כדון שהיתה מלחמה בלפון וזאת מן הבלפון, בדרום וזאת מן הדרום, היתה מלחמה בלפון וזאת מן הדרום והיא אומרת מן הבלפון באתי, ואני אומר מן הדרום באתי, היא אומרת מן הדרום סבורה היא להחזיר את עצמה, היא אומרת על מעטו מן ואני אומר למלחמה הלך והיא אומרת על מעטו סבורה להחזיר את עצמה, ושקרבן העדה הגיה בלפון הירושלמי ככ"ל: ואני אומר מן הדרום כי והיא אומרת מן הבלפון סבורה להחזיר את עצמה, ופירש דמסקא ליה להירושלמי איבעיא דהחזיקה היא מלחמה, והיינו דקאמר היתה מלחמה בלפון וזאת מן הדרום ואומרת מן הבלפון, שהרי יש לה מגו דלוי צעי אמרה מן הדרום באתי במקום שאין שם מלחמה, ואפ"ה אומרת מן הבלפון, אי נאמנת במגו, או כיון דאמרה בדדמי לא מהני מגו, וע"ז פשיט דנאמנת שאני אומר באתי מן הדרום באתי רק שאומרת מן הבלפון לפי שסבורה שעי"ז יאמינו לה יותר שגברג במלחמה, וכי בעל"ה דלפי"ז קשה על הפוסקים שפסקו לחומרה, דהרי בכמה מקומות נאמנו שסמכו על הירושלמי כמה דפשיט הסם ואפ"ה במקום שחסיק בש"ס דיון בחזקתו, כ"ש בזה דלא סליק בחזקתו רק דלא נפשטה להדיא, עיי"ש מש"כ לתרץ, ובסוף דבריו כי דלא נ"ל פי ה"ל דירושלמי מכמה טעמים, וש"ל להגיה בלפון אחר היתה מלחמה בלפון וזאת מן הדרום והיא אומרת מן הדרום באתי ואני אומר מן הבלפון באתי סבורה להחזיר את עצמה, וכ"פ, לא מצעי כשהיתה מלחמה וזאת ממקום המלחמה דלוינה נאמנת, אלא אפ"ה היתה מלחמה בלפון והיא אומרת שזאת מן הדרום מקום שאין שם מלחמה, ג"כ לוינה נאמנת, שאני אומר שזאת מן הבלפון רק שסבורה להחזיר את עצמה לפי שידעתה הדין דבאומרת מן המלחמה לוינה נאמנת, לכן אומרת שזאת ממקום שאין שם מלחמה, והיו הפ"ה ממש כסופא דירושלמי ה"ל, והיא אומרת על מעטו שאינה נאמנת, שאני אומר שמה במלחמה והיא אומרת שמה על מעטו שמשקרת כדי להחזיר את עצמה, אצל מדין דהחזיקה היא מלחמה לא מייירי דירושלמי כלל, ועיי"ה בפני משב על הירושלמי שם, וצמה שהובא לעיל סעי' מ"ח ס"ק שעי"ג מהב"י לפרש דברי הירושלמי.

ולענין הולד מהשני, כי הרד"ז בח"ד סי' רי"ט דלדעת מי שסובר דאם נישאת לא תלך הולד כשר ולמי שסובר דאם נישאת תלך הולד ספק מומר. [ועיי' בנכ"ג הנה"ט אות חפ"א שיש שם ע"ס בהעמקת דברי הרד"ז].

ב. ובשארמה גם קברתיו. עכ"ה ס"ק קמ"ט שם הכ"ש [ס"ק ק"נ] דאם החזיקה מלחמה ואמרה קברתיו נאמנת אפ"ה לדעת הרמב"ם [דס"ל בהחזקה מלחמה דלוינה נאמנת אפ"ה בקברתיו], דשייך מגו דלוי צעי אמרה שלום בעולם. וז"ל הכ"ש שם: אף לטעם השני שכתבתי לעיל [דחיישין דמחמת בדדמי משקרת לומר קברתיו] מהני קברתיו אם החזיקה היא מלחמה, אלא בלבוש כחז עטם אחר באומרת קברתיו במלחמה, דאמרין מחמת שהיה צהולה לצרות אומרת בדדמי וקברה לאיש אחר וסברה שהיה בעלה, לפי"ז לא מהני מגו אף בנכ"ג, אצל איני יודע מני"ל טעם זה.

ובמלאת אבן חמה על הכ"ש במש"כ דאף לטעם השני מהני קברתיו דמשמע ומה"ש לטעם הא, [הוא טעם הרא"מ דרגלים לדבר שמשקרת, משום דאין דרך להמתין במלחמה לקבור אותו], דאדרבה, לכאורה משמע דיש יותר רצותא לטעם הראשון, דאע"ג דהוי קלח כאלן סבדי דמשקרת משום דלא עבדא כה"ג, אפ"ה נאמנת במגו.

כי שם שהרא"ש חולק*, אלא ודאי אין דעת הרא"ש לומר אלא שלא חנשה להחזיקה, ולפי אומר לי דמש"כ בספרי העורים וא"ה הרא"ש לא כ"כ ע"ס הוא, שהרי הבי' לא פירש בזה כלום**, וכן בשו"ע כי כלשון הרמב"ם ולא כי שהרא"ש חולק ע"ז כמו בזה ע"ה דהתירוני לנישא [בסעי' מ"ד] שהביא דעת הרא"ש שם ויש מי שאומר.

אבל באבן שמואל ס"ק חפ"ט דמה לדברי הכנה"ג וכחז דיש לחלק בין ע"ה בקטטה לבין החזיקה היא מלחמה, ושכן משמע גם מלשון הרא"ש דבהחזיקה היא מלחמה כחז ועבדין לחומרה וצ"ה בקטטה לא כחז כן [רק ולא איפשטא], וכן רצנו ירוחם בנכ"ג ח"ג כחז גבי החזיקה היא המלחמה ולחומרה ואינה נאמנת, וגבי ע"ה בקטטה כחז ואזלין לחומרה ולא חנשה. וכן דעת הרא"ש בקו"ט דני"ט ע"ה הובא בנכ"ג שם דלהרא"ש אם נשאת תלך. וכן דעת עוד פוסקים ע"י בסמך.

דעת שאר ראשונים בדין זה, הנה בש"ג שם רי"ז כי ואין צידנו כח להקל בספק איסור תורה, ואף אם נישאת תלך. וצ"ה כי שכי"ג גם דעת הר"י כהרא"ש, שהשמיט צ"ה זו וכי הסם במתני דקתני מלחמה בעולם אינה נאמנת, ומדסתם ולא חולק משמע דככל גוגא אינה נאמנת אפ"ה החזיקה היא מלחמה. ובאפי זוטרי ס"ק רי"ב כי דבאתי בספרי הר"י שפנינו איהא האיבעיא וכו"ס ולא איפשטא, אף לא כי ועבדין לחומרה כמ"ש הרא"ש. והרד"ז בח"ד סי' רי"ט הביא שמה להרא"ש בהשגחה שכי דהאי צ"ה לא איפשטא ואזלין בה לחומרה וכ"כ הר"י ז"ל.

ובצ"צ (החדש) פסקי דינים בחדושים על יצמות כי דהרא"ה"ה שבמרדכי פרק בתרא דיצמות הסובר דצ"ה דע"ה במלחמה לא איפשטא, ועכ"ז פסק דאם נישאת ל"ת, אפשר שיסבור גם כן בהרמב"ם. ועיי' לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ד סוף אות א' ד"ה שיטת ר"ה ורצ"ן.

דעת האחרונים להלכה. בל"ל פסקי דינים ה"ל אחר שהביא מחלוקת הראשונים בזה, כי דלכאורה היה נראה לפסוק בהרמב"ם, דהא בל"ה י"א דבפלוגתא דרבוותא אנו מקילים בדינים אלו, ונהי דלא קימ"ל הכי, י"ל דהיינו לענין להחזיק להחזיקה, אצל לא להוליא, ועיי"ל דשאני הכא דהמחמירים ג"כ אינם מחמירים רק מספק, א"כ בנכ"ג אפשר שיש לסמוך על המקילים שלא להוליא עכ"פ, ומ"מ ל"ע דלעומת זה גם המקילים אינם מקילים רק מספק.

והרד"ז בח"ד סי' רי"ט חשש לסי' הרא"ש דאפי' נישאת תלך, וכי שכן היה גם דעת הר"י.

ובי"ש פט"ו דיצמות סי' ד' כי ולא איפשטא ועבדין לחומרה, והרמב"ם פסק שם נישאת ל"ת, ולא ידענא טעמא למילתא, דכל ספק א"ה לחומרה, וכ"ד הרא"ש והעור, וכן השג הרא"ז, ועיי' בחשו' פניי ח"ב סי' ס"ה ובש"ת מאזני הש"ך בסוף סי' גבורת אנשים סי' ע.

ובאפי זוטרי ס"ק רי"ב הביא מהב"י שכי שגם דעת הר"י היא כהרא"ש, והקשה עליו דכיון דס"ל דהר"י והרא"ש הם בדעה אחת דאם נישאת תלך, א"כ אין ספק בהרמב"ם דכיון סברה יחידה ולא הביא סברה הר"י והרא"ש אפי' בלשון וי"א, וכינוח בל"ע.

(*) ועיי' בח"מ ס"ק ק"א וק"ב שדעתו לומר באמת דלהרא"ש גם בהנך תרתייהו תצא ועיי' לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ד אות ב.

(**) תמוה, שהרי הבי' הביא להדיא דברי הרא"ש וכי שכן דעת הר"י דאינה כמו בהחזקה מלחמה ואח"ז הביא דעת הרמב"ם וטעמו.

אוצר

סי' שפ"א אות ב-ג

הפוסקים

דאין דרך להמתין במלחמה ולקצור, היכא דיש לה מגו זדארי נאמנת, אלא אפי' לעטס השני דמחמת דהחזיקה בלבה שמה חוסיק לשקר ולומר קצרתיו כדי להחזיק בדדמי שלה [ועיקר החשש הוא מה שאומרת דדמי], מ"מ מאחר דכמה שאומרת קצרתיו חשדין לה למשקרת, היכא שיש לה מגו נאמנת, והביא מהבית מאור שהשיג על ה"ש לעטס הראשון אינה נאמנת דהוי מגו במקום חזקה דאין דרך לקצור במלחמה, וכי דלפי דעתו דברי ה"ש צרורים ונכונים, וטעמו דאי נימא כן אמאי ע"א נאמן באומר קצרתיו, הא הוי כנגד החזקה דאין דרך להמתין במלחמה ולקצור, ואין לומר דע"א נאמן עפי מאשה עלמה אף דיש לה מגו, זה אינו, דהא איפכא שמעינן לה דברי ד"צ דף ב' היא צע"א דלא איפשטא באומר אחר זמנו פרעתיך תוך זמני אי נאמן במה שיש דמספקא לן אי אמרין מגו במקום חזקה או לאו, ואם יש ע"א שאומר פרוש בחוך זמנו פסק הרמב"ם דאינו נאמן להשביעו כמבואר צ"י בטור חו"מ סי' ע"ח, הרי דע"א גרוע ממנו, ומעתה כיון דחזין דע"א נאמן לומר קצרתיו ל"ל דלא הוי חזקה כולי האי הא דאין דרך להמתין במלחמה ולקצור, א"כ פשיטא דמהני מגו, ולפע"ד היא ראייה שאין עליה תשובה, ואחר שהביא עוד ראייה לדברי ה"ש, מסיק דנראה צרור דיש לסמוך בזה על ה"ש להלכה.

גם בשאלת דוד סי' ז' מאמר צ' אות א' כי לפי דרכו שם צביאור שיטת הרמב"ם, דנאמנת בקצרתיו אפי' לכתחילה, ולכן לא נקט הרמב"ם דהחזיקה היא מלחמה שאומרת מה וקצרתיו כמו שכתב בהלכה הקודמת בהחזקה מלחמה, אלא שגם לא כתב דין זה מפורש דנאמנת בקצרתיו אף לכתחילה, כדרכו שלא לכתוב מה שאינו מפורש בגמרא.

ובצמח צדק (החדש) פסקי דינים בחידושים על יבמות הביא מקרצן בעדה שהשיג על ה"ש, וגם מש"כ המרה"ל בשם ה"ש דלא ס"ל בה"ש, וכי דאין לחוש כ"כ לה, כיון דרבים חולקים על הרמב"ם בקצרתיו אפי' בהחזקה מלחמה בעולם, א"כ אין לחוש עכ"פ דהחזיקה היא דלהרמב"ם ע"א הוא קיל עפי דלא תלא אפי' בלא קצרתיו, ויש לסמוך על הפוסקים ה"ל שחשאה לכתחילה, ובחזרת הדברים בקיור כתב בלשון זה: ולהלכה נראה דצדיעבד ודאי לא תלא ואפי' לכתחילה קשה לעגנה.

גם באפי' וזמרי סי' ק"י אחר שחמה על ה"ש סי' קמ"ט. ואלו שמה שכתב בסתמא בשם ה"ש דמהני אם אמרה קצרתיו, ולא העתיק סוף דברי ה"ש לעטס הלבוש לא מהני מגו אף כה"ג, כי אלא שלענין דינא שפיר קאמר ה"ש דכיון דלרוב הפוסקים מהני אם אמרה במלחמה קצרתיו, כשהחזיקה היא המלחמה ואיכא מגו אפשר דמקילין ומביימין לה אפי' לכתחילה.

ג. ובשחחזיקה מלחמה ואמרה מה סתם. [להסבירים דבהחזקה מלחמה שלא על פיה גם באומרת סתם

אינה נאמנת. ע"י לעיל בעי מ"ח סי' שפ"ד אות א']. ע"י טור שכתב וז"ל: וכן אם יש מלחמה ואמרה מה אפילו בסתם אינה נאמנת ואפי' לא ידענו שיש מלחמה אלא על פיה והיא אומרת מה במלחמה אינה נאמנת עכ"ל. וכי ה"ש דבעור דקדק וכי תחילה ואמרה מה אפי' בסתם, ואח"כ כי והיא אומרת מה במלחמה, דכשלא ידענו שיש מלחמה אלא על פיה ואמרה מה בסתם מסתמא מה על מטחו קאמרה. וכ"כ בט"ז סק"ס.

אמנם בפרישה אות ע"ט כתב דממש"כ הטור ואפי' לא ידענו שיש מלחמה אלא על פיה, משמע דגם בזה הדין כמ"ש לפני זה, דהיינו אפי' אמרה מה סתם אינה נאמנת אם על

פיה נתודע לפני בן אי לאחר כן שיש מלחמה בעולם, ואעפ"י שסיים וכי והיא אומרת מה במלחמה אינה נאמנת, נראה דלא דוקא

גם בבית מאיר כי דברי ה"ש בזה אינם צרורים, ואיפכא מסתברא, לעטס הא' י"ל דהוי מגו במקום חזקה דאינה משהה עמה לקצור, ולעטס ה"ב יות' נוחים דבריו.

ובדרישת ארי סק"ג כתב לעטס הרא"מ באמת זה אינו, ולעטמו דבקצרתיו אמרין דמשקרת מחמת חזקה שהיא יכולה לזכות מפחד המלחמה, א"כ דהחזיקה היא מלחמה ואמרה קצרתיו אף דאינה בכלל האיבעיא דהכא כיון שלא אמרה דדמי כמ"ש ה"ש, מ"מ לא יראה מכיל האיבעיא דצ"ב [דף ב' ב'] אי אמרין מגו במקום חזקה או לא, וא"כ יש להסתפק בדין זה.

ובשירי קרבן על הירושלמי פט"ו דיבמות ה"א הוצא במרה"ל סי' ק"פ הקשה על ה"ש לאידך גיסא דלפי הטעם שכתבו הרשב"א והר"מ דעת הרמב"ם דכל שאומרת דדמי משקרת נמי לומר קצרתיו, א"כ הו"ל דאמרין כיון דהחזיקה אומרת דדמי ולא אחי מה לי לשקר ומרעו החזקה, אף קצרתיו לא מהני, וכן משמע מפורש מסידור לשון הרמב"ם דכתב תחילה דין החזקה מלחמה דאפי' קצרתיו לא מהני ובסמוך לו כי דין זה דהחזיקה היא מלחמה, ואחריו דין מפולת ועישנו עליו הביא דכאלו אפי' קצרתיו לא מהני דומיא דמלחמה, ואח"כ כי דין רעצון לקצרתיו מהני, ש"מ דכל הדיונים שלפניו לא מהני קצרתיו, וסיים דהדברים צריכים באין גמור, ודברי ה"ש ל"ע.

ובמרה"צ סק"פ הביא דברי השירי קרבן ה"ל, וכי דנמה שהקשה לעטס השני דעת הרמב"ם, כבר הרגיש ה"ש בעצמו בזה, וכי דגם להאי טעמא נמי י"ל דמהני מגו, והדין עמו בזה, דהא סוף סוף החשש הוא דלמא משקרא, וכיון דהחזיקה היא המלחמה, אמרין מה לה לשקר מפאת הדמיון ולומר קצרתיו, אי צעי אמרה שלום בעולם, ומדחזין דדיוקא כולי האי להודיע שמלחמה בעולם ושמת במלחמה ודאי לא משקרא, אולם מה שדייק בקה"ע שם מסידור לשון הרמב"ם ע"א הוא דיוק נכון מאד, והביא דברי ה"ש מה שהקשה דהחזיקה היא מלחמה בעולם אמאי לא תנשא אפי' לכתחילה במגו דמשי"מ, ומש"כ עליו ה"ש בס"ק קמ"ח דאישתמיטתיה דברי החוס, וכי דה"ש לא נתכוין משולם לקושית החוס, דהא מבואר בלשוננו שמקשה על גוף הדין דאמאי לא תנשא לכתחילה, אלא כונתו להקשות לפי משמעות לשון הרמב"ם דהחזיקה היא מלחמה דאפי' באמרה קצרתיו לא תנשא לכתחילה, ע"ז קשיא ליה אמאי לא מהימנא במגו דמה על מטחו, ואחריו שהאריך בזה מסיק דעכ"פ דעת ה"ש היא בפשיטות דבהחזיקה היא מלחמה אפי' אמרה קצרתיו אסורה להנשא לכתחילה, ודלא כה"ש.

וע"י גם בחוספות חיים ח"ב דף ז' טור ג' וז' שהאריך צביאור שיטת הרמב"ם, וכי דנראה לו עיקר לשיטתו דהאי צע"א דהחזיקה היא מלחמה היא גם באומרת קצרתיו.

אולם צו"ת שציוף ספר צני דוד תשובה א' מהר"ר חיים אלנאזי כי דברי ה"ש, דכיון דלרדי האיבעיא דהחזיקה היא מלחמה הם אי נאמנת כמה שאמרה מה במלחמה מגו שהיתה אומרת מה שלא במלחמה או דלמא כיון שאומרת דדמי ליכא מגו, נמלא דמה דלא אמרין מגו הוא מחשש דלמא לא משקרא רק שאומרת דדמי, א"כ היכא שאומרת קצרתיו דמה שאין להאמינה הוא רק משום דחיישינן למשקרא, בין לפני הרא"מ בין לפני הרשב"א היא נאמנת במגו שהיתה אומרת שמת שלא במלחמה. וכ"כ צמח השדה חק"ע אות ב'.

ובמקור מים חיים ח"ב סי' א' אות כ"ז הביא דברי ה"ש במש"כ דאף לעטס השני מהני קצרתיו וכי בכוונתו דלא מצעי לעטס הראשון דאינה נאמנת לומר קצרתיו משום דמשקרת

ג בא עד אחד ואמר

ראיתיו

הפוסקים

ס"ק שפח אוח ג-ס"ק שפח אוח ב

אוצר

דוקא קאמר אלא לשון הגמרא תפס וכו' מת סתם, והשתא איש דלא זכר האי דיקא בפירוש לא בעור ולא בשו"ע ולא במקומות אחרים לחלק דמת סתם מהני בכה"ג. ובפני משה ס"ק קס"ד הביא בשם הגאונים תו"ט על בעור בשע"י זה שבי"ח: אלא על פיה והיא אומרת ז"ל שהיא אומרת, וקמ"ל דאפי"ג דעל פיה ידעין שיש מלחמה וכו' כיון דדייקא לומר כן נהימנא במגו דאמר שיש מלחמה וקמ"ל דאפי"ג אינה נאמנת, וכי"ש אם אמרה שיש מלחמה ואח"כ אמרה מת סתם עכ"ל, וכי הרי להדיא דלפי גירסת התו"ט מפרש כוונת הטור דאפי"ג בהחזקה מלחמה על פיה ג"כ אינה נאמנת במת סתם, שלא בדברי הט"י לשיטת הטור.

ב. ובשלא ידענו שהיתה מלחמה רק עפ"י העד האם נאמן במגו להתירה אף לבתחילה, בלמה נדק (החדש) פסקי דינים בחידושים על יצמות כתב דיש להסתפק בזה, ולתאור לא שייך לומר לא דייקא, כיון שאין מזכיר שהיתה מלחמה, ומ"מ זה אינו, דכיון שחידוק עד שיחזרר לה שיש מלחמה, אצל אח"כ לא תידוק יותר.

ובבגין צבי סי' ע"י אות ל"ז הביא לשון הרמב"ן במלחמות שכתב: ע"ה במלחמה מכו, ואעפ"י שלא היתה אשמו עמו בשעת המלחמה, והטעם מפני שכבר הוחזק המלחמה מפי העד ולא תידוק היא אלא במלחמה ותחלה מיתחו בדדמי ע"כ, וכתב דנראה מדבריו דאף שהוחזק המלחמה מפי העד, עכ"ל לעצמה דייקא אינו נאמן, דהאשה לא תידוק רק עד שיחודע לה שכלל למלחמה ושוב לא תידוק, ובאות ל"ט דייק גס מלשון הרשד"ם סי' רל"ט דע"ה אף שהחזיק המלחמה אינו נאמן בלי קברתו, וסיים דל"ט טובא להלכה ולמעשה.

ובאבן שמואל ס"ק תקל"ג כתב דמלשון השו"ע משמע דאף באין המלחמה ידועה רק עפ"י העד אם לא אמר קברתו לא תנשא לתחילה, שהרי כאן לא כתב "היתה מלחמה בעולם" כמ"ס בשע"י מ"ח*, ומ"מ נריך טעם אמאי לא נימא דכיו"ס, דהא איכא שתי איבעיות [האיבעיות דע"ה במלחמה והאיבעיות דהחזיקה היא מלחמה], ועוד כיון דאם נישאת לא תלא, הרי דאינו אלא מדרבנן, אי"כ בלא היתה המלחמה ידועה הוי ספק דרבנן, אך אפשר דדוקא גבי אשה מצטי לן אף דהוי מגו דדדמי משום דדייקא כולי האי, אצל גבי עד פשיטא דמגו דדדמי לא אמרינן, דסברת דייקא לא שייכא גבי עד דאין עליו חומר, וסיים שכן משמע בשו"ת פני יבושע ח"ב סי' ס"ח.

ועי' בחוס' חד מקמאי דף קט"ו א' שר"ל מתחילה דעד שהחזיק המלחמה מהימנין לו משום מה לו לשקר דאין אדם חוטא ולא לו, ושוב דחה דלישנא דגמ' לא משמע דעד אחד נאמן במלחמה, דמאי דקמצעי לן לאו משום איובו דאמר דדדמי, אלא משום דאיובי [לא] דייקא ומינסבא.

אולם בנתיבות לשבת סק"י כתב דיש להבדיל קלח ראוי דגבי עד אחד מהני כשהחזיק המלחמה מכה דהוי ס"ד בגמ' [דף קט"ו א'] למפגע האיבעיות דע"ה במלחמה מכה דאמר אחס יודעים שמדינה זו משושבת בגיטות, לשון אחס יודעים משמע דוקא כשהמלחמה ידועה אצל כשהחזיק הוא המלחמה פשיטא דנאמן.

ובחבצלת השרון סי' ל"ה כי להוכיח כדעת הנחלי"ש כה"ל, דהא עיקר הטעם דע"ה אינו נאמן מדאורייתא בעדות אשה הוא משום דהיתה חזקה איסורא, וה"כ דע"ה במלחמה כיון דהדין הוא דאף היכא דאין לו מיגו אם נישאת לית בלא אמר קברתו איחזק

דוקא קאמר אלא לשון הגמרא תפס וכו' מת סתם, והשתא איש דלא זכר האי דיקא בפירוש לא בעור ולא בשו"ע ולא במקומות אחרים לחלק דמת סתם מהני בכה"ג.

ובפני משה ס"ק קס"ד הביא בשם הגאונים תו"ט על בעור בשע"י זה שבי"ח: אלא על פיה והיא אומרת ז"ל שהיא אומרת, וקמ"ל דאפי"ג דעל פיה ידעין שיש מלחמה וכו' כיון דדייקא לומר כן נהימנא במגו דאמר שיש מלחמה וקמ"ל דאפי"ג אינה נאמנת, וכי"ש אם אמרה שיש מלחמה ואח"כ אמרה מת סתם עכ"ל, וכי הרי להדיא דלפי גירסת התו"ט מפרש כוונת הטור דאפי"ג בהחזקה מלחמה על פיה ג"כ אינה נאמנת במת סתם, שלא בדברי הט"י לשיטת הטור.

והב"ח בקו"ה הביא דברי הפרישה וכי עליו דאישתמיטתיה פרש"י. וזמרה"ל סוף ס"ק קט"ה הביא דברי הב"ח בקו"ה כה"ל, וכי דלפי דעתו אין שום משמעות מפרש"י לא לכאן ולא לכאן, ול"ע לדינא. ובנהלה נבי ס"ק קי"ג כתב דמלשון רש"י ובעור משמע להדיא באומרת מת סתם נאמנת, אצל בפרישה לא כתב כן, וסיים ג"כ דל"ע לדינא.

ועי' רמב"ן בחידושי שבי"ח להדיא וז"ל: הא דאיבעי לן החזיקה היא מלחמה בעולם כגון שאמרה מקום פי משושבת בגיטות ובעלי מת סתם, אינו כגון שאמרה מת במלחמה עכ"ל.

ד. וכשהחזיקה מלחמה ואמרה מת סתם עצמו במלחמה. [לשיטת המחמירים בזה כשהחזיקה מלחמה שלא על פיה, ע"י לעיל סעי' מ"ח ס"ק שפ"ט אות ב']. עי' ב"ש ס"ק קמ"ח דמזכיר דבריו דבהא אינה נאמנת ותלא אפי"ג להרמב"ם, שהקשה למה לא איבעי לן גס באומרת מת מעצמו במלחמה שהיא נאמנת במגו דמת ציתו, וחזין דלא הוי מגו, משום דה"ל דאמרה מת במלחמה כדי שחולל להתנול ולומר סבור הייתי שמה או נהרג במלחמה היינו דרמו ליה רומחא וכדברה שמה מחמת מכה זו, אצל אם אמרה מת על מעתו אינה יכולה להתנול משו"ה לא אמרינן מגו.

ועבה"ט ס"ק קמ"ה שהביא מהב"ח כאן שכתב וז"ל: מיהו כשהחזיקה היא מלחמה בעולם קשה אמאי לא תנשא לתחילה במגו דמת על מעתו [והגיה ב"ש], ומה שתמה עליו ב"ש ס"ק קמ"ה דאשתמיטתיה דברי החוס' [קט"ו א' ד"ה דאי, שהקשו קושית זו], וכי הבה"ט דפירוש דברי הב"ח, אם אמרה מת מיתת עולמו ולא נהרג שהיא נאמנת במגו דמת על מעתו דהוי מיגו מת אטו מת. וכן פירש דברי הב"ח בצרף נבי ס"ק קס"ז. [מיהו בפירוש שני פי' הבה"ט דכוונת הב"ח כשאמרה מת וקברתו, וכן פירש דברי הב"ח במרה"ל מוצא לעיל אות ב'].]

אבל בבית מאיר סעי' מ"ח כתב דאינו יודע מה קשה לו להב"ש, דבאמת כשהחזיקה היא ואמרה מת במלחמה ולא נהרג היא ג"כ נהרגה האיבעיות מכה במגו דמת על מעתו, אלא דהגמ' נקט במגו דשלוש בעולם לברר דשהחזיקה היא אף דאומרת נהרג במלחמה יש לה מגו אטו נהרג ולא במלחמה דהיינו שלוש בעולם, ואף דאין מגו דמת על מעתו כמ"ס החוס'.

ובארץ צבי ס"ק קס"ז אחרי שצייר דברי הב"ח כהבה"ט כה"ל, סיים דאפשר דבאמת דוקא אם אמרה מת במלחמה מחמת מרצ או פלע [אינה נאמנת], אצל אם אמרה בפירוש דמת מחמת עצמו נאמנת במגו וכתו שהקשה הב"ח, וכמ"ס הב"ש לענין קברתו דנאמנת במגו.

ראיתיו שמת במלחמה או במפולת

אם

הפוסקים

ס"ק ששט אות ב—ס"ק שצא אות א

אוצר

כיון דסמכא דעתה שודאי מת, חל על ע"א חי במלחמה כונתו כו"ל לפרש ולמה יבדל, וכן משמע לכאורה מדברי הטור, דגבי אשה כי מת סתם, וגבי ע"א כי מת במלחמה כו', חל עליה ספק דע"א אפי' בסתם חיישין לצדמי [ואחריון דכונתו למלחמה], כמ"ש הגמ"י בהדיא לשיטת הרי"ף, וכן בס' המלחמות כי הרמב"ן דלחרי"ף אפי' בסתם חיינו נאמן. ובס' ס"ח שם כי דמת סתם כיון דגבי אשה אחריון דכונתה מת במלחמה ואמר דדמי, ה"ה בע"א, דלא מחלקין בין ע"א לאשה חלל היבא דודאי לא אמר דדמי כגון שאמר קברתיו.

גם בשו"ת מהר"ם לובלין סי' קכ"ט כי דאין לפרש דכיון דוקא כשאמר העד בפירוש שמת במלחמה חלל אם אמר מת סתם לא, זה חיינו, דהא כיון דבעיין לא איפשטא יש לו דין אשה במלחמה, וגבי אשה מוכח שם מהתוך הסוגיא דכשחבא בעת המלחמה אפי' אמרה סתם מת חייבה נאמנה וכמו שפרש"י שם, וז"ל הא דמצעי בגמרא ע"א במלחמה מהו, פירושו דהוי עת מלחמה והעד אומר מת סתם, וכן לרי"ך לפרש גם דברי הטור שם וז"ל: ואם יש מלחמה צעולם ובה ע"א ואמר מת במלחמה חיינו נאמן, דאין פירושו שאומר העד בפירוש מת במלחמה, אלא ר"ל שיש מלחמה צעולם ובה העד מן המלחמה ואמר סתמא מת שם.

ועי' בחידושי הרמב"ן יצמות קט"ו ח' שם בהדיא על האיבעיא דע"א במלחמה, פ"ה כשהיתה מלחמה צעולם ואמר העד מת סתם, וכן כשאמר מת במלחמה מהו. וכ"כ הרשב"א בחידושו דבע"א מספקא לן בין אמר מת סתם בין אמר מת במלחמה. ולשון המחירי: ע"א במלחמה מהו ר"ל אם מלחמה צעולם אמר ע"א מת במלחמה או שאמר מת במקום פ' וכבר נודע לנו שמלחמה לשם שהוא כמו שאמר במלחמה. [ותימנה על הפוסקים הנ"ל שלא הביאו דברי ראשונים אלו כראיה לדבריהם. מיהו לענין דינא הרי דעת הרמב"ן דע"א נאמן במלחמה גם לכתחילה בלי קברתיו אפי' בשמלחמה ודועב].

אמנם אם אמר העד לשון המורה דוקא על מיתה טבעית ומלחמה צעולם, ע"י בשו"ת מהר"ם לובלין סי' קכ"ט שאמר שם דאפי' באומר מת סתם ומלחמה צעולם הוי כאומר מת במלחמה, כי טעם להחיר צדדיו משום שאמר העד באידם "ער אין געשטארבן" דלשון זה משמע כמו שאמר בפירוש מת על מטתו ופשיטא דמשיאין את אשתו.

ובבית אפרים סי' ל"ד צנודן שאמר העד בעת מלחמה "ער אין געשטארבן" חלל חיל הבצא, כי ג"כ דאף לדעת רש"י שאם אמרה מת סתם צערת מלחמה הוי כאלו אמרה מת במלחמה, מ"מ נראה דמודה צ"ד, דסתם שפיר אנו יכולים לומר שכונתה היא שנהרג במלחמה, וכדי אשכחן בקרא פן ימות במלחמה, משא"כ צ"ד שגלוי לכל כי לשון "געשטארבן" אין אומרים על מי שמת צדק הריגה רק על מי שמת על מטתו, ומה שאמר חלל חיל הבצא מראה מקום הוא באזהרה מקום היתה מיתתו דהיינו חלל המכה, ולמי שמת מחמת המלחמה אומרים "ער אין געהרגעט געווארען", ופשיטא שיש לילך אחר לשון צ"א ולא נוציא הלשון מפשטיה, ובר"ע מודו בזה דהוי כאומר בפירוש מת על מטתו.

אולם יש מהאחרונים דאע"ג דלענין האשה עומה כשאמרה מת סתמא החמירו, מ"מ לענין ע"א דנו להקל. בתוספת חיים ח"ב דף כ' טור ד' אחרי שהביא מחלוקת הראשונים באשה עומה [ע"י לעיל סעי' מ"ח ס"ק שצ"ד אות ז'], מסיק, דמאחר שנתבאר שיטת מרביתו הסוברים דמת סתמא לאו במלחמה קאמרה, ח"כ

איתרע לה חזקה א"א והעד נאמן מדאורייתא, ח"כ היבא דיש לו מגו דיש ספק האיבעיא דלמא מהני כמגו הוי ספיקא דרבנן ונקולא, ולא דמי לאשה עומה, דהדיון חלל דאף אם נישאלה חלל היבא דלית לה מגו, ויש לה עדיין חזקה א"א, ולכך חלוקה בספקי להחמיר.

ובאבני גזר סימן ע"ג כתב דכיון דקימ"ל בע"א במלחמה ולא אמר קברתיו דהוי ספיקא דרינא, ח"כ בהחזיק הוא במלחמה הוי ס"ס, בגם ד"ל דחשוב משם אחד דהכל הוא אם נאמן העד שמת מ"מ י"ל דהוי ס"ס על הנאמנות וע"י יש שתי שמות ספק ע"א במלחמה וספק החזקה היא מלחמה ואין עושים ס"ס על היתר האשה דעל היתר נחשבים שני הספיקות משם אחד אם מת בעלה או לא, ועוד דאף משם אחד דעת הרמב"ם והריטב"א פרק עשרה יוחסין דחשיב ס"ס. ועיין גם בהפסדה צ"י סי' כ"ו צנודן עמפ"ע שהחזיק במלחמה שם דיש לעשות ס"ס ספק אי החזיק במלחמה נאמן, וספק שמת אמר העד הראשון קברתיו וגם ספק צעיר הדיון אי ע"א אומר צדדמי. ועיין בשו"ת מאזי בש"ך שצ"ס גבורה אנשים סי' טו. ועי' עוד לעיל ס"ק שס"ט אות ד', לענין ע"א בקטטה כשלא הוחזקה הקטטה רק על פיו.

שצ. ראיתיו שמת במלחמה. במשנת אליעזר (להר"א מישל) מהדו"ת סי' י"ג צנודן ע"א במלחמה שאמר כי ראה צעניו שפי' נפל, כי דיש לפקפק בלשון זה דמלשון נפל אין ראיה שמת, וכמ"ש בחשו' גאוני בתראי סי' ז' בחשו' מצטל פניו דלדבריה יש הרבה שוירים בהם ואעפ"י שגופלים חיינם מחיים, וכ"כ בקו"ע סי' ע"ב דלשון נפל מת יש להסתפק אם משמע מת ממש או לא. ואולי יש לחלל ביו היבא דאמר נפל מת ד"ל שנפל כמת ולא מת ממש, לבין היבא דאמר סתם נפל.

ובדברי חיים (מלאני) ח"ב סי' נ"ה צנודן ע"א שאמר פי' נפל במלחמה אחר שדחה חשש צדדמי משום שהעיד מפי שנים, כי אך חיי נצוק קצת כיון שלא אמר רק שנפל (בנ"א געפאלן) ומי יודע אם לשון זה משמעותו מת או נחטף, ולפי מה ש"ל כי לשון זה משמעותו מת, אך מהרשו' לחקור אח"י לפי מה שכוכל לשון זה בין אנשי המלחמה. ובעני חיים סי' י"ד צנודן בזה, הביא דברי הד"ח הנ"ל ובאים ג"כ דיש לחקור חלל האנשים הבקיאוס על משמעות הלשון.

אולם בשו"ת פורת יוסף (לווי"ג) סי' י"ח אות ג' כי צמוקה דסתם לשון זה [געפאלטן] כפי המדובר באידם ונכתב גם בלשון אשכנז הרגיל, יורה שנפל חלל במכת חרב או יריית תץ. וכ"כ הרא"מ שטיינברג ח"ב צדא, בחשבותו שצקו"ע צו"ס חמדת ליון, דמה שאמרו "געפאלטן" הכוונה שמת.

שצא. שמת במלחמה. א. ובשמלחמה בעולם ואמר העד מת סתם. [לשיטת הסוברים דצענויה עומה כשאמרה מת סתם הוי כאומרה מת במלחמה, ע"י לעיל סעי' מ"ח ס"ק שצ"ד אות ח']. צמח לזק סי' ק"ג כתב דהוי כאלו אמר מת במלחמה, דהא באשה שאמרה מת על מטתו מהימנה אפי' במלחמה צעולם, ואפי"ה אי אמרה מת סתמא לא מהימנה, דכיון דשעת מלחמה היא אחריון מת במלחמה קאמרה, ה"ה בע"א.

ובתשו' פנ"י ח"ב סי' מ"ה כתב דאע"ג דאפשר לומר דדוקא גבי אשה שרואה להנשא והעיוגן כד עולה אחריון אפי' במת סתם מסתמא במלחמה קאמרה, וכונתו דצריה כדי שיאמינו לה

אוצר

ס"ק שצא את א-ה הפוסקים

א"כ צ"ל במלחמה דהרבה סוברים דאף באומר מפורש שנהרג במלחמה לא צעין קברתו, אלא שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מנריכים שיהיה קברתו לענין להשיא לכתחילה, ובאומר מה סתמא להרי"ף והרמב"ם לא אמרין דהוי כמת במלחמה [אף באשה עלמה, לפי מה שפירשו הב"ח והבית מאיר דעת הרמב"ם, ולפי מה שפירש הוא עצמו דעת הרי"ף, עי' לעיל בס"ק ואות הני"ל]. א"כ אפשר דיש להקל אף בלא אומר קברתו, ואף שכתב הח"מ [בסק"ז] דלמעשה אין נפקותא גדולה דהא בידאי כשאמר מה לריך לשלול סיבת המיתה, ובעד ג"כ לריך לשלול כן, אך אם א"כ לשלול כגון שהלך מבוא שפיר דמי כנראה בצ"ש סק"ז, וא"כ אם אומר העד מה סתמא והלך ולא הספיקו לשלול, וכן אם העיד עפ"י כתבו לז"ד בסתם שמת פי' ולא כתב קברתו, י"ל דמהני ומשיאין את אשתו על פיו לכתחילה.

ובמים חיים (ל"ח רפפורט) סי' י"ז אחר שכתב דדין מלחמה צעולם ואמר מה סתם חלוי צעיה דהחזיקה היא מלחמה, ולדעת העור והרא"ש דהחזיקה היא מלחמה אף אם נישאת תל"ג באומרת מה סתם אם נישאת תל"ג, אבל לדעת הרמב"ם דסובר גבי החזיקה היא מלחמה דרך לכתחילה לא הנשא ה"ה באומרת מה סתם דאם נישאת לא תל"ג, מסיק דלפי"ז צ"ל במלחמה שאמר מה סתם גם העור מודה דהוי כאלו אומר מה על מעתה, דהא צ"ל אף אם אומר מה במלחמה בפירוש סובר הרמב"ם דאם נישאת ל"ח, ואף העור מודה לזה, ולא הוי זה רק דרבנן, וא"כ כשאמר העד מה סתם הוי ספיקא דרבנן לפמ"ש"כ דמה סתם חלוי דדין החזיקה היא מלחמה, וראיה לדבר ממ"ש"כ העור: ואם יש מלחמה צעולם וצ"ל ע"א ואמר מה במלחמה אינו נאמן ע"כ, ולא כתב מה סתם כמ"ש באשה גופה, אלא ודאי דגבי ע"א מודה העור שאם אומר מה סתם הוי ספיקא דרבנן ולקולא ותנשא, והבית השו"מ מבר"מ לובלין סי' קכ"ט דאפי' גבי ע"א מה סתם הוי כמת במלחמה ודחה דבריו ישו"ש.

גם במשיבת גפש ח"א סי' י"א אחר שכתב בסוף דבריו דדין מה סתם באשה עלמה חלוי צעיה דהחזיקה היא מלחמה מסיים דא"כ זה בגדר ספק, וכך דע"א במלחמה ג"כ איצט"ל דלא חיפשת, והוי חרי ספיקי.

ב. וכשידוע לנו שזה שמעיד עליו היה בצבא, אי גם בבח"ג י"ל דמת סתמא הוי כאומר מה על מפתו להמקילין הג"ל. הנה בחוספות חיים ח"צ דף כ' עור ד' כ' דלהסוברים דמת סתמא מהני גם כאלו מהני, דאע"כ לכל לוחמים צדקה המערכה וכלל מתים במלחמה, הלא ידוע כי החייל המשרת הוא פי חמש מהחייל הלוחם, וצחייל הלוחם גופא הרבה מהם שמתים מיתה טבעית, ומתפלעים רובם מתים צבתי החוללים הצבאיים שגם זה הוא כמעי"מ, והמתים צדקה המערכה ע"י מכה אויב הוא מיעוט, וא"כ למה נאמר דמסתמא במלחמה קאמר.

ג. וכשבא כתב מערכאות הצבא וכתבו מה סתמא. [להסוברים דערכאות ג"כ לא מהני בלי קברתו כשאומרים שמת במלחמה, עי' להלן ס"ק שצ"ח אות ע']. צעמודי אור סי' פ"ח בנדון אחד שנלקח לצבא וא"כ נדפס ציומן בממשלה שפי' מה, נסתפק כיון דעתה הוחזקה מלחמה צעולם ואנחנו לא נדע איפה היה בעלה של זו אם בין תופסי המלחמה או בין שאר הצבא המפוזרים בכל המדינה, ואם היה בין תופסי המלחמה ודאי שאין לסמוך על ציומן, דבמלחמה אפי' ע"א כשר אינו נאמן ולא עדיף ציומן מע"א, ובפרט שבמלחמה צלחת ח"א להם לידע הדבר על צוריו אם מת או נשבה מי שנפקד מהם, וכי דהיה אפשר לומר כיון שעתה רוצ הצבא אינם במקום המלחמה נחול צתר רוצה ונאמר שהיה בין רוצ

(*) מה שהביא מהבית מאיר צ"ע, דאף שהבית מאיר כ"כ בתחילת דבריו מ"מ לא מסיק הכי כמו שהובא לעיל בס"ק ואות הג"ל אמנם ישנם פוסקים אחרים הסוברים כן ע"ש.

הפוסקים

סי' שצא אות ה-ח

אוצר

מה שלא ממנה אויב לא, וכיון שרבים האומרים דלעולם לא צדיק קברתיו צ"ל וגם המלכיים קברתיו הוא רק לכתחילה, יש לסמוך להחזיר באופן זה אף צלל אמירת קברתיו, וכ"כ בפשיטות בבית אפרים סי' ל"ג בחוב"ד, דאם העד אומר שראה בעלה של ז' מת במלחמה ולא נהרג דודאי מהימן, אף דבאשה כה"ג אינה נאמנת, וע"י לעיל סי' שצ"ט אות ז' דיש סוצרים דאף אשה נאמנת בכה"ג.

ו. מת בבית חולים צבאי. בפרשת מרדכי סי' כ"ה צאחד שהיה במלחמה ונמלא רשום בפנקסי ציה"ח שמת, כחצ דכבר כתבו הפוסקים דהכרה ודאי שמת הו"ל בקצורה, וכאן שנכתב בפנקסאות שמת בציה"ח הו"ל ודאי שמת, דכל זמן שיש תקרה שיחיה עוסקים ברפואות ואין כותבים שמו בצפרי המות, עד שתחבר מיתתו לגמרי.

ובבגדי בהונת סי' י' שהשיב ג"כ צאחדו נידון הציא צשם הרצ מני"ש שפקפק לומר דמת בציה"ח הצבאי כיון דאיכה הרצ חולים שם ובעת מלחמה שמתים הרצ בציה"ח אינם מדקדקים אם נחטף או מת ומשליכים אותו בין המתים, ואיכה למימר דמיא למת במלחמה דאמרי בדדמי, והרצ המוצר כ' דאין לחוש לכך, דכל מקום שיכול לעמוד צלי פחד ולראות המיתה ל"ח שיאמר בדדמי, וראיה דהא צאשה חיישין יותר דאמרה בדדמי מצ"ע, ואפ"י משמע מדברי החוס' קו"ד ע"כ ד"ה זמנין דלא אמרה בדדמי על המיתה רק היכה דהיא יראה לעמוד עד שימות, אבל במקום שחולל לעמוד צלי פחד לא אמרה בדדמי, וכ"כ הנמוקי"ש שם, ואפ"י כ"ש צעד דל"ח שיאמר בדדמי על המיתה היכה שיוכל לעמוד שם צלי פחד ולראות, וק"י לערכאות דחזקה דלא מרעי נפשיהו, דלא יעשו מעשה ויכתבו ויחתמו בדדמי במקום שיוכלו להמתין ולראות צלי פחד ולידע אמתת הדבר.

ובאפרקתא דעניא ח"א סי' ק"צ צידון שהעיד ע"ה שראה את פ' כשנפלע במלחמה ולקחוהו לצי"ח ומת שם, אחרי שהאריך בצדדי היתר ללכת י"ח קברתיו, כ' צסוף דבריו דנ"ל סברה פשוטה דהא דאמרינן דע"ה במלחמה אומר בדדמי היינו דוקא צאומר ראיתו שנפל מת, משא"כ צאימר שראה מוכה חץ מושכב לארץ ולא מת אלא שח"כ מת, לא שייך לומר דאמר בדדמי.

ז. מת בשעת מלחמה במצור. צצ"י גאון יעקב סי' מ"ד נסחפק צנדוני שהעידו שנפלע במלחמה ומת בציה"ח צמור, אי חשיב מלחמה או דזה הוי כמת על מנתו.

וע"י בתפארת צבי סוס"י כ"ז שבי להרצ השואל שהוא תמה על שלא הזכיר דהוי ע"ה במלחמה, כיון שנהרג צמור.

ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' ש"ג צידון שהעיד על פ' שנהרג צמור בעת המלחמה, אחרי שבי כמה טעמים להקל צלי קברתיו כ' צסוף דבריו דנראה צצ"י שהיה צמור צמור "פירש" ארעור" לא שייך כלל דין ע"ה במלחמה, דצשלמא במלחמה שעל פני השדה יש לחוש לצדדמי ושנאחר חי וצרח למקום אחר, אבל צצ"י דרי היו כולם צמור צתוך החומה של המצור הנורא ולא היה מקום לצרות, ואם היה נשאר חי היה נודע לממונים ע"ז וליכא חשש צדדמי כלל, ואין לקו"ע סי' ק"ט צשם מהרש"ח וש"ח צרכת יוסף סס"י ל"ג שכתבו ג"כ כעין סברה זו.

ח. שבי אי הוי פמלחמה. צנאמן שמואל סי' מ"ז צנדון מסל"ח שאמר שלקח לשביו ציתד עם פ' היהודי, ובעת שצאו לקצו צדיון על כל אחד הרצ השוצאי ליחודי, כ' סניף היתר מכה ס"ס, ספק אי הוי קדיון ע"ה במלחמה מאחר שזה היה בעת הקצצת הפדיון, ואח"ל דהוי מלחמה, דלמא הלכה כמאן דלא מאריך קברתיו במלחמה, ועוד דאפ"י מאן דמאריך קברתיו הוא מספיקא דלמא צדדמי קאמר, ואפשר דאיש זה לאו צדדמי קאמר.

ובתשו' מהרש"ש סי' ל' צלסעים ששצו אנשי השיירה, כתב דמסתבר שלא נסחפק מהרצ"ל צלסעים שנפלו על שיירה אי דמיא למלחמה [ע"י להלן סעי' י"ד סי' תי"ז אות ח'], אלא גבי צלסעים ושוללים שנפלו על שיירה גדולה שמתקוממים אלו על אלו, והוי כעין מלחמה דאיכא למיחש דזמנין דמתו ליה צגירא או צרומחא וצכל הוי דאיקטול איכו פליט, אבל צצ"י שמתחילה שצאום ולקחום לעצדים ואוסרים רגליהם צמסגרת והם צבושים ומסורים צידם לעשות צהם כרצונם מצלי שום מונע, ודאי שאם עלה צדעתם להורגם, שהרגום כהרג איש אחד, ולא שייך צזה שם מלחמה.

ובתוספות חיים ח"צ דף כ"א עור ז' כתב דפשוט הוא דצאומר העד שמת צשצו דאין צריך לומר קברתיו, דהא לא שייך כאן לחוש לצדדמי כמו במלחמה ואיך, ואף שצצ"י דף ח' איתא דשצי קשה מכוין דכולהו איתנייחו ציה, היינו דפרענות קשה

מה שלא ממנה אויב לא, וכיון שרבים האומרים דלעולם לא צדיק קברתיו צ"ל וגם המלכיים קברתיו הוא רק לכתחילה, יש לסמוך להחזיר באופן זה אף צלל אמירת קברתיו, וכ"כ בפשיטות בבית אפרים סי' ל"ג בחוב"ד, דאם העד אומר שראה בעלה של ז' מת במלחמה ולא נהרג דודאי מהימן, אף דבאשה כה"ג אינה נאמנת, וע"י לעיל סי' שצ"ט אות ז' דיש סוצרים דאף אשה נאמנת בכה"ג.

ו. מת בבית חולים צבאי. בפרשת מרדכי סי' כ"ה צאחד שהיה במלחמה ונמלא רשום בפנקסי ציה"ח שמת, כחצ דכבר כתבו הפוסקים דהכרה ודאי שמת הו"ל בקצורה, וכאן שנכתב בפנקסאות שמת בציה"ח הו"ל ודאי שמת, דכל זמן שיש תקרה שיחיה עוסקים ברפואות ואין כותבים שמו בצפרי המות, עד שתחבר מיתתו לגמרי.

ובבגדי בהונת סי' י' שהשיב ג"כ צאחדו נידון הציא צשם הרצ מני"ש שפקפק לומר דמת בציה"ח הצבאי כיון דאיכה הרצ חולים שם ובעת מלחמה שמתים הרצ בציה"ח אינם מדקדקים אם נחטף או מת ומשליכים אותו בין המתים, ואיכה למימר דמיא למת במלחמה דאמרי בדדמי, והרצ המוצר כ' דאין לחוש לכך, דכל מקום שיכול לעמוד צלי פחד ולראות המיתה ל"ח שיאמר בדדמי, וראיה דהא צאשה חיישין יותר דאמרה בדדמי מצ"ע, ואפ"י משמע מדברי החוס' קו"ד ע"כ ד"ה זמנין דלא אמרה בדדמי על המיתה רק היכה דהיא יראה לעמוד עד שימות, אבל במקום שחולל לעמוד צלי פחד לא אמרה בדדמי, וכ"כ הנמוקי"ש שם, ואפ"י כ"ש צעד דל"ח שיאמר בדדמי על המיתה היכה שיוכל לעמוד שם צלי פחד ולראות, וק"י לערכאות דחזקה דלא מרעי נפשיהו, דלא יעשו מעשה ויכתבו ויחתמו בדדמי במקום שיוכלו להמתין ולראות צלי פחד ולידע אמתת הדבר.

גם בתוספות חיים ח"צ דף כ' עור ג' כתב דאם העד אומר שנפלע במלחמה והוכה מכת הרצ והוצא לצי"ח הצבאי ומת שם נאמן לדברי הכל, ומשיאין את אשתו אף שלא אמר קברתיו, דהא לא שייך כאן חששה צדדמי, ולמשקר לא חיישין, ואפ"י לאיצטיות הגמרא דטעמא דע"ה מהימן משום דהיא גופא דייקא ומנסבא והכא לא דייקא ופרש"י ותרומתו ויחיו ויחיו צדדמי, נראה דצאופן זה לא שייך לומר כן, דדוקא אם העד אומר שנהרג במלחמה יש לחוש דהיא לא תדויק או שהעד יאמר צדדמי, אבל כיון שלא מת שם רק הוצא אל ציה"ח ומת איכה צדדמי שייך כאן, וצחידושו הרשב"א כ' לענין האשה ע"מה דמהימנא צאומרת מת על מנתו מסתברא דהכי פירושו, במלחמה כי אמרה מת על מנתו כלומר אפ"י אמרה ירד במלחמה והוכה ושצ ומע"מ אפ"י מהימנא דצבי הא לא אמרה צדדמי, ואפ"ל צאומרת לא ירד למלחמה אלא על מנתו מת צחליו, וע"כ לא נסחפקו שם אם הרצ"ם מודה לזה [ע"י לעיל סי' שצ"ט אות ח'] אלא צאשה ע"מה דזה חיים הרצ"ם למסקנת, אבל צצ"ה דלא חיישין ציה למשקר מוכי צזה לדברי הכל, דמה ל' מת על מנתו צציתו או צציה"ח הצבאי, והציא דברי הצגדי בהונת ה"ל שהשיג על הרצ מני"ש וכ' שדבריו נכונים, ומה צם לפי הסדר והמשטר צציינוי אלה צצתי החולים הצצאיים אין מקום כלל לחששא זו, וגם כי הרצ מני"ש לא פקפק רק כשכתבו כן מפקידות ציה"ח, אבל כשמעיד כן ע"ה ישראל צרור ופשוט הוא שנאמן צלל קברתיו.

ובדף ל"ו עור ז' צחוס' חיים שם כתב דאם צשעת מלחמה צא כתב מציה"ח שצעל מלחמה פ' מת בציה"ח, פשוט דאעפ"י שלא כתבו כלום מקצורתו מהני, דמת בציה"ח דין מת על מנתו יש לו ולא צעין קברתיו, ואחרי שהציא מהצגדי בהונת ה"ל וכחצ דצבריו נכונים, דכיון שאין יראים לעמוד שם ואינם נחפזים

באר הגולה

אם ראמר קברתיו (קנא) תנשא על פני ואם לא אמר קברתיו לא תנשא

ואם

ד נ"ז שם ונענדה דהסוף

דלענע דגולת וכו' שם

דף קכ"א ע"א וכו' שם הרי"ק

באר היטב

מלחמה לים כמלחמה קטנה דמי ואין לחוש דדמי. משפט דק ח"א סי' ס"ח. ל"ד דלומר העד קברתיו אלא כל שנתעסק בטלטול ממוקם ל"קוס בדרך המים סג'. הרמ"ש סי' ד' וסי' ו'. דוקא מלחמה גדולה אבל לטטים על שירת אחת אפשר של"ל קברתיו. והרי"ז. אבל מהר"ם מלובלין סי' נ"א וכו' קצ"ח כתב דנפלו עלינו לטטים הוי כמלחמה ולומר דדמי ע"ש. עיין כנה"ג דף ל"ב ע"א.

(קנא) תנשא. אפילו לדעת הרמב"ם דס"ל אם היה לומר קברתיו אינה נאמנת משום דחיישין דמשקרת מ"מ צעד לא חיישין דמשקרת. אלא החשש הוא שמה אומר דדמי ונקברתיו לא שייך דדמי ועיין ב"ש ס"ק קנ"א. אין חילוק בזה בין לומר מת סתם לומר ראיתיו מת. הרמב"ם ח"א סי' ע"ה. נהרגו הרבה נפשות כמו שנים דמי למלחמה. הרש"ך ח"א סי' כ"ז. ועיין מהר"ם מטרנא סי' ע"ה.

הפוסקים

ס"ק שצא אות ה-ס"ק שצא אות א

אוצר

היה עמו במלחמה חתם פקודו וציוס אחד קבל דו"ח מצעלי המלחמה שכתב, כי דלפי הנהוג עכשיו בתכסיסו מלחמה שהלך שמחזיק המקום ומצרים שכנגדו, אלו מצרים ומצדילים החיים מן המחים ומסיעים כל נפשו לצי"ח, ח"כ צודאי אם מלך זה באה העדות שמת וזמנה בין ההרואים בזה לא שייך דדמי כי אדרבה משגיחים על הפרטים ולפסע החללים פן יש להם חפץ יקר ומעות וע"ז לריך למסור דו"ח, וח"כ בזה הלך לא שייך דדמי כלל, אך אם מלך הבורחים באה העדות בזה אפשר לחוש לדדמי שהרי הוא צהול על נפשו ואינו משגיח אם מת ממש.

יא. בקרית חנה דוד ח"א סי' ג' הביא מהר"ר חיים בלייח קולא במלחמה הגדולה [מלחמת העולם הראשונה] שנשאר כמה וכמה נשים עגונות, למחרת שמעו כמה גדולים שדעתם להקל במלחמה בלי קברתיו וכתבו שהיא סברה נכונה והדעת נוטה לה, אלא מפני שלא הדבר מפי הרי"ק והרמב"ם האריכו לומר קברתיו, ח"כ צ"ד שכתב נשים נשארו עגונות וקשה שימלא במלחמה מי שיאמר קברתיו מודים אינה נמי ללא צעין קברתיו ליעיבוצא, ואם נמלא מי שיעיד על המיתה די להחיר עגונה במיתה להודו, וכרז המחבר כי זה לסנוף בין שאר נרופי היתר והוסוף בטעמו דמלחמה האיומה שהכלי זיון הם מחדשים, ניראים בכה השחתתם וכל הנפגע נחתך אצרים אצרים נחתים נחתים, ועוד כי הכדורים באים באין מספר צרע אחת, ואנשי המלחמה יש להם אז רשות לשנות את מקומם לצרות ולבהצא, וכל אחד חס על חייו וצורה לנפשו ואין מי שיפן אל זולתו לראות מה יקרה לו, ואם לא נאמן לעדותו של זה שאומר ראיתיו שנפגע ומת לא נמלא אחר ותשאר אשתו עגונה, יש להקל ולהאמינו גם בלי קברתיו. וע"י לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ח אות ה'.

שצב. אם אמר קברתיו. ע"י לעיל סעי' י"ז ס"ק קל"ז איזה דברים מהני כמו קברתיו, וסעי' ל"ג ס"ק רע"ח מש"כ האחרונים אופנים שונים שיש להקל בזה להחיר לכתחילה בלי קברתיו.

שצג. ואם לא אמר קברתיו לא תנשא. א. כשלא היה העד המעיד בסכנה אי חיישין לדדמי. ע"י לעיל ס"ק שצ"ה אות ז' מעב"ה"ג סי' ס"ז שהביא מהחוס' וגמוק"י דהיבא שהאשה אינה בסכנה נאמנת ולי"ה לדדמי, וכי דמי"מ מלחמתו הפוסקים וכתבו בסתם ע"א במלחמה אינו נאמן עד שיאמר קברתיו, משמע בכל ענין אעפ"י שאין העד בסכנה חיישין לדדמי דממין דמחו ליה בגירא או ברווחא כו', והביא שכן משמע להדיא בש"י הרשב"א סי' תתק"ף ש"י וז"ל: מעיד על אשה ל"ל מת וקברתיו, אבל אם לא אמר שקברו אינו נאמן, דכל שראה אותו שצב או שירד למלחמה או כיוצא בזה סומך ואומר על דרך הדמיון עכ"ל, הרי משמע שא"י רק מי שראה שירד למלחמה אומר דדמי.

קשה הוא, אבל אין שייך צו חששת דדמי, וגם השני של עכשיו אינו כמו השני שבגמרא, דבשני שבזמן הגמרא היו מסורים בידם לענותם לייסורם ולהורגם, משא"כ בשני של זמננו, ומסיים דהדין דין אחת ופשוט. ועיין גם בתשובת מהר"א ברודו שצפני משה ח"ב סי' ק"צ, שכתב דשני לא הוי כמלחמה.

ובשם טוב סי' י"ג כתב דבשניה לא שייך שירא העד לעמוד שם עד שימות, דכא ע"כ מוכרח הוא להיות במקום שמשמים אותו שם, ולא שייך דדמי. וכ"כ במשיב שולם סי' ל"ו. וע"י לעיל ס"ק שצ"ה אות א'.

ט. אמר שמת סמוך למערכת המלחמה. עיין לעיל סעי' מ"ח ברמ"א דבין אשה שאמרה שמת צעלה סמוך למערכת המלחמה ובא"ה"פ שם ס"ק ש"פ. וכי במשפטים יורים (צירדוגי) ח"כ סי' קנ"ב, דאע"ג שהרמ"א הביאו לגבי אשה, פשוט הוא דה"ה לגבי ע"א, שהרי המדכי [שממנו מקור דברי הרמ"א] הביאו לגבי ע"א, והרמ"א לרבותא כתב לגבי אשה שאינה נאמנת אפי' בקברתיו. גם באבן שמואל ס"ק תר"ו כתב דהרמ"א שהביא דין זה גבי אשה הוא לרבותא, אבל עד פשיטא דנאמן. וכן הביאו דין זה לגבי ע"א בשו"ת הב"ח סי' פ"ב, כרם שלמה (אמריאליו) סי' י"א, ובשו"ת פני"י ח"ב סי' מ"ה.

ובסי' י"ז צפני"י שם צנידון שאמרו בעדים שפי' היה עמכם במחנה בזה המלחמה ונהרג בפניהם, כי דכיון שלא העידו שהיה במלחמה דהיינו בשעת מלחמה שלוחמין זה עם זה, אלא שהיה במחנה, פשיטא ללא מפרשין דברי העד דכונתו שהיה במלחמה, דאין זה במשמעות הלשון, ואפי' אפשר לפרש כן פשיטא ללא מפרשין דבריו לטעם עדותו ולומר דמעיד דדמי, כיון דמעיד בפירוש שנהרג צפניו ואפשר לפרש דבריו דכונתו במחנה ומעיד אחת, למע נפרש דבריו שכונתו במלחמה ומעיד שקר דדמי.

אולם. בצית אפרים סי' ל"ד המוצא לעיל ס"ק שפ"ג אות ג' אחר שכי' דבסמוך למערכת המלחמה אע"ג דאיכא סכנה שני וצהול על נפשו מ"מ נראה ללא גרע ממלחמה קטנה דאמרין נטרה עד דחזיא היבא ללא מסתפיה ממיתה, כי דע"א עדיין יש לפקפק ולומר דלענין זה גרע מאשה, דאין סכנה לכל הסמוכים והנלוים אל מקום המערכת הגדולה יראים לנפשו יותר מהביט אחריהם בהחפזם לנוס, אך צ"ד שאמרו מת סתם צרור שאין לדון לשון זה לפרש שנהרג במלחמה כיון שלא הזכירו בדבריהם ענין הריגה כלל והמקום שעמד שם אין צו סכנה להריגה יש לחפס הדברים בפשיטות שמת שם סמוך לחיל הוצא על מנתו כו', רק לרווחא דמילתא י"ל שיש לעשות גם בזה כמ"ש בשו"ת צ"ח החדשות דכל מה דאפשר לידע ולחקור מפי עדים גוף המעשה כו', ואם אין האיש צביתו וא"א לצרר הענין מפיו, יש להחיר כמ"ש.

י. כשבעלה היה בחיל הלוחמים של הצד המנצח. במשיבת נפש ח"א סי' ל"א צנדון עדות מסל"ת שפי' היחודי

הפוסקים

ס"ק שצג אות א-ב

אוצר

כמ"ש החוס' בד"ה זימנין דמחו, אבל ד"ה שראהו כרוג נופל בשדה שלא באותה שדה שפורקים לשם מלחמה אלא רחוק ממנה, אי"כ לא היה צהול מלעמוד שם בשיעור שיראה אם הוא מת אם לא וכו', ור"י ורמב"ם המרדכי ממה על מטחו היה באופן זה, דבי היכי דמת על מטחו מהימנא כשצב אל ביתו מקום שאין שם פחד ואינה יראה כמ"ש בנמוקי, ה"ג ברחוק מקום שאין שם פחד נאמנת, והאי ריחוק מקום לא ניתן שיעור לדבר, אלא כל מקום לפי מה שהוא שאין שם פחד ומורה מריקת חלים ואצני בליסטרות. ועי' עוד לעיל ס"ק ש"א אות ט', וסעי' י"ד ס"ק ת"צ אות ח', וסעי' י"ה ס"ק תע"ז אות א'.

נדרנים שונים שדנו בהם הפוסקים אי הוי מקום סכנה לגבי העד

ב. כשבבכר נגמרה המלחמה רק שהמקום עדיין משובש בגייסות. בשו"ת הכ"ח סי' פ"ג צידון שאמר העד שאחר שניאחו החיילות באותו מקום ונסעו לערוך מלחמה בשדה אחר ראה את פ' מועל כרוג, אחר שכתב דכיון שזה לא היה באותה שעה שערבו המלחמה מחנה מול מחנה אי"כ לא היה צהול מלעמוד שם בשיעור שיראה אם הוא מת אם לא, כי עוד דאעפ"י שהעד עצמו אמר צירוש שאחר שראהו מת היה נחפז ללכת מפני מורא, וכו' מפני שכל האקלים הכוא היה משוש בגייסות, אבל מ"מ אין מורא זה כדאי לחוש ממנו ולומר שהיה צהול כ"כ עד שלא עמד עליו לראותו אם הוא מת אם לא, ודאי כל מי שהיה עובר באותו אקלים באותה שעה נפל עליו מורא ופחד ממקלט אנשי מלחמה שהם גזלים וגוזלים לכל מי שפוגע אותם, וכן בכל שאר הדרכים שהם צחוקת סכנה קלת מפני הגזלים או משוש בגייסות שכל אדם נחפז בעצרו לשם, אבל מ"מ אין עליו איתו מורא של זריקת חלים ואצני בליסטרות כדי שנאמר שלא עמד שם עד שראה אם הוא מת אם לא, והבא להחמיר ולומר שאין חילוק בין ע"א במלחמה ממש או ע"א במקום משוש בגייסות, עליו להביא ראיה מפורשת.

גם בתפארת צבי תק"ע סי' כ"ז כי צידון לדידיה בע"א דאף שהיה שעת חירום, לא דמי למלחמה, ואין להשיב ע"ז ממאי דס"ד בריש הא"ש לנפישט בע"א דע"א במלחמה מהא דקאמר מדויגה זו משוש בגייסות, הרי חזין דשיבש גייסות דומה למלחמה אי"כ לדידן דמלחמה אין ע"א נאמן ה"ה שיבש גייסות, וזה אינו, ודאי למאי דס"ד דבא להשיבטו דבא דשיבש גייסות דע"א נאמן, ע"כ ס"ד דהכי קאמר שאם הוא מעיד על מי שנהרג תוך המערכה, אבל חוץ למערכה ודאי לא שייך צידון.

גם בחשו' מהר"מ לובלין סי' ו' כתב צידון דאין לומר דנ"ד הוי כשעת מלחמה שכן זה המעשה היה [תיקב] אחר המלחמה כשהחיילות היו הולכים וחוזרים אז בארץ, אף אנו נאמר הרי כי המרדכי צ"ס ראב"ה דהיינו דוקא שהיה הולך לבחם והיה בתוך המלחמה בו, וכ"ש צ"ד שהיה אחר המלחמה וחילות הבם לא עדיפי משאר לסטים וגזלנים, ולכן לא שייך לומר הכא דאמרי צידון. ועי' להלן סעי' י"ד ס"ק ת"צ לענין ע"א במלחמה קטנה אי חיישין לצידון.

[עי' רש"י ריש הא"ש ש"י ו"ל ושלוש בעולם שאין שעת חירום דתימא צידון מאומד לבה אם פירש הימנה מודש או חדשים ודאי הואיל ולא חזר הרגוהו לסטים דהואיל ולא שעת חירום הוא אי לא חזיתיה דמית חיישא לקלקולא שמה יבא לאחר שנישאת ותבא מקולקלת, ולא אמרה צידון ע"כ, ומצואר מדבריו דשעת חירום חשוב כמלחמה, אך יש לחלק דלא קאמר רש"י אלא היבא שלא היתה עמו בשעה שנהרג וכמו שהילקו בהפ"ל וה"ט

לעיל

ובאבן שמואל ס"ק תר"ו הביא דברי הרשב"א בחשוכה [סי' ל"ב] הוצא לקמן סעי' י"ד ס"ק ת"צ אות י"א] ש"י לחלק בזה דמלכרי הרי"ף והרמב"ם קצרתיו במים וחיישין לצידון אף שאין העד בסכנה, ואלו בנפלו עלינו לסטים ונהרג נאמנת, משום דדוקא באשמו אינה נפרדת ממנו כשאינה יראה, אבל אינה דעלמא מה לו להמתין אם ימות או יחיה ע"כ, וכי דלפי דבריו ה"ה כשאומר העד נפלו עלינו לסטים ונהרג דאינו ירא נמי אינו נאמן, דדוקא באשמו עומה ל"ה לצידון באינה יראה אבל לא בעד, וכן בנזי"ק סי' מ"ו הביא תשו' הרשב"א דאף במשיל"ם לא מהני טעם ומה, דכיון שירד למקום סכנה ולא שב אומר על הדמיון, אלמא דחייש שמה לא שהיה אף שאינו ירא.

אולם כמה מהפוסקים כתבו להקל אף בע"א במלחמה היבא שאין העד בסכנה. בתפארת צבי סי' י"ז השיג על העצוב"ג שדעתו להחמיר אף במקום שאין העד בסכנה, וכי דבא דקאמר הש"ס בריש הא"ש כיון דשלוש ציט לצינה מנערה דמשמע דבעד לא מנער היינו משום שהוא נמי בסכנה שמורים עליו חלים, אבל כל שאינו בסכנה אין לחוש כלל, ומש"כ הרשב"א דגם צידן למלחמה תולה העד צידון היינו אם אינו יורד העד אחריו, אבל אם העד שם במקום הריגה ואינו במקום סכנה אין דרכם של ישראל להניח כרוג ולא להתבונן עליו, וגם י"ל ראיה ברורה דלא בעצוב"ג דבא קימ"ל אם נהרג רחוק מהמלחמה שרי, ולא אמרינן דכשראה שהורגים אותו הלך העד ודלמא מחו ליה בגירא ורומחא בו, אע"כ כיון שאין העד בסכנה דבא ברחוק מקום נטר עד דמיקעל צידוהו.

גם בחזן טוב ס"ק קמ"ד השיג על עצוב"ג וכי דנראה דעת כל הפוסקים שום צד לדעת החוס' והגמק"י. דלא בעצוב"ג, ומה שסחמו הפוסקים וכתבו דע"א במלחמה אינו נאמן כוונתו לפסח מלחמה שיש בה סכנה כמו שז"ל לחוס' ונמוקי ה"ה בפשט הגמרא, ומה שהביא העצוב"ג ראיה מהרשב"א סי' תתק"ף לאו ראיה היא, דדברי הרשב"א צד בלא"ה לא מחפרשים אלא או שהעד ראה מרחוק איך שהוא בקשר המלחמה ואין העד רואה לילך לשם לראותו מפני סכנת המלחמה או הפי' צרש"א שהעד לא ראה המלחמה כלל ואפ"ה חושב אלו היה קיים היה צד א"י דאיקעל, וצב"ג לוכא למימר דנער ליה שאין העד שם כלל, וא"כ הראיה מהרשב"א לאו כלום היא *, ומסיק כל זה לנע"ד פשוט וברור, והעצוב"ג הפליג עד מאוד להחמיר על צדו ישראל להתעגל על מגן. ועיין גם ציד אהרן ח"א הגה"ע אות תקנ"ג ש"י דכל הראיות שהביא העצוב"ג אינם ראיות, ואין להחלצ"ה סי' קל"ה ש"י דמקום שהגוי אינו ירא במלחמה כלל והסית לפ"ה שנהרג פי' אעפ"י שלא אמר קצרתיו נאמן. [הוי"ד להלן אות ז'].

ועי' בתשו' מהר"מ לובלין סי' קכ"ה ש"י צעיקר טעם המרדכי דלא צעיקר קצרתיו כשאומר העד שנהרג בריחוק מקום, הוא משום שלא היה להעד שום פחד שגם הוא ינהרג.

וכן צ"ה דברי המרדכי בחשו' הכ"ח סי' פ"ב, וכי דשיטת ההלכה מוכח דדוקא כשהעד מעיד שראה שהרגוהו בשעה שערבו מלחמה מחנה מול מחנה, הכס ודאי אפשר לומר דחיישין לצידון משום שהוא צהול ואינו עומד עליו עד שמת, לפי שזורקים חלים ואצני בליסטרות במלחמה ואינם מתכוונים על מי יפול

(*) הנה אף שמדברי רשב"א אלו יש לדחות דאית עבוב"ג כמ"ש הח"ט ותפ"צ לעיל, מ"מ מדבריו בתולדות אדם סי' ל"ב מפורש יוצא דגם היבא שאין העד בסכנה חיישין לצידון משום דלא גמר עד דחזי ודאי מה, כמבואר לעיל בדברי הבית אפרים ואבן שמואל.

אוצר

ס"ק שצג אות ב-ז

הפוסקים

העד כי נשלח עם פלוגה של שלשים אנשים למקום מיוחד לארצות
לאויצ ונפגעו ומחו שם ג' אנשים ונחזקו יחדיו פ', כי טעם
אחד להקל בלי קצרתו דבניד שלם היו במלחמה מערכה מול
מערכה ולא הלכו חלל לארצות, וזה נחצה מזה שאינם צבולים
כ"כ, אפשר שלא הצריכו לומר קצרתו, דכיון שאין דעתו ערודה
כ"כ ואמר ראיתו שנהרג, לא חיישין שאמר צדדמי.

ו. כשאמר שראהו נהרג בעת נסיגתם מפני השונא, צדדמי
חיים (מלאנו) ח"כ סי' י"ב צ"ל שאמר כי דרך
נסיגתו עם הצבא מהקרב מלא את פי מוטל מת, כי דאין לומר
דזה הוי כשלא בשעת מלחמה, דלפי מה ששמעתי מהולכי המלחמה
דצדדמי האופן שלא נשקע המלחמה לגמרי רק נמלטו מהרודפים מזה
המקום למקום אחר באשר ימלאו, פחד מלחמה עליהם, לכן הוי
גם בשעת הליכתו העד במלחמה ממש צדדמי מקום, ופחד מלחמה
עליהם, ולא דייק.

ז. גוי או מומר מאונס שהעיד שפ' נהרג בשעת גזירת
השמה. צדדמי מהר"ל סי' קל"ה צדדמי יחזיקו
אנוסים שאמרו כי צדדמי נחזקים צדדמי הגזירה [של שמה]
שמעו ממחזקים כי פ' נהרג, כי צדדמי המשמיע והמגיד להם
לא היה צדדמי, כי לו היה ג"כ צדדמי נחזקים לא היה
באפשרותו לראות כשהנהרג פ', וא"כ צדדמי היה גוי, כי חילו היה
יחזיקו מאחר שהיה במקום רואים גם אותו היו הורגים, ומאחר
שהגוי לא ירא מהמלחמה והיה יכול להמתיק ולראות אם אמת
הדבר שמת הנהרג, צדדמי אין ל"ל קצרתו.

ובבית יחזיקו להר"י ז"ל מהר"ל סי' ל"ב צדדמי מהר"ר
עזריאל ב"ר יחיאל, צדדמי אנוסים שחזרו צדדמי
והעידו מה שראו צדדמי שהיו אנוסים צדדמי הנהרג, והעיד ע"ה
שראה לפי הנהגה, כי טעם אחד להחזיר בלי קצרתו, משום
דלדידיה שחזרו לא הוי שעת מלחמה. והר"ל צדדמי שם
הסכים לו וכי ג"כ לאחר שהמירו שוב לא היה להם עת מלחמה,
וידע ידיעת מתן וצדדמי ולא אמר צדדמי, וראיה מהא דנפלו
עלינו לסטים וכו', אלא דבמלחמה קטנה דאשה חניה יראה
ואינה צורחת לא אמרה צדדמי, אלא עומדת שם וממחנת עד
שיודעת, וכן דינא אחרי שהמירו חנים וראוים האמת
ולא אמרי צדדמי. [והוצא חשבה זו של הר"ל צדדמי, צדדמי
יש סימן זה].

ובבית אפרים סי' ל"ו הביא חשבה הר"ל סי' ה"ל מהר"ר,
וכתב דלכאורה קשה על הר"ל דאין ראיה מהא דאשה
כלי זינה עליה, דהתם במלחמה קטנה לא שייכה סברה דכל
הני דאיקטול רק משום זמנין דמחו ליה צדדמי, דזה מכני דך
דאשה כלי זינה עליה, דכשאין לה פחד מדקדקת היטב עד
שיודעת לה שמת צדדמי, משא"כ צדדמי דהר"ל נהי דפלטיין
מחששא דמחו ליה מ"מ עדיין י"ל כל הני הוא דאיקטול, אך י"ל
דכך סברה של כל הני הוא דאיקטול לא שייך חלל במלחמה
שהמלכות מתגרות זו בזו, משא"כ צדדמי דהר"ל שם
מלחמה רק בני ישראל ונהרגו מחמת שרצו להעבירם על דת וקידשו
ה' ומי שהמיר נילול, וא"כ למה יאמר העד כל הני דאיקטול שהרי
הוא עצמו נילול ע"י המרה, ושמה גם צעל האשה לא מסר נפשו
והמיר דת, ואע"ג דגבי עשייתו עלינו צדדמי [בסעיף י"ב] אמרינן
שאומרת צדדמי וצדדמי הוא נילול כי הוי דלדידה איתרחים ניסא,
ולא אמרינן דמה"ע גופא לא אמרה צדדמי דמימר אמרה כי הוי
דלדידה איתרחים ניסא כו', ודאי קושטא קאמרה, אך זה אינו,
דהתם לא סמכא דעתה לומר שמה אירע לו גם אפי"ה דלדידה
איתרחים כיון שאינו דבר עצמי רק דרך מקרה וגם סומכת עפי
צדדמי דעתה שמת ולא תחלה צדדמי, משא"כ צדדמי דהר"ל

לעיל אות ח' צדדמי מהר"ל, אך יש לעיין מהר"ל הרמב"ן
צדדמי דהא דאבינו לן החזיקה היא מלחמה צדדמי כגון
שאמרה מקום פ' משבש הוא בגיוסות ובעלי מת סחם, ח"כ כגון
שאמרה מת במלחמה, הרי דמדה שצדדמי גיוסות למלחמה,
ופשטות הדברים משמע דאפי"ה כשהיה עמו שם].

ג. שעת הפוגה בין קרב אחד לשני. צדדמי נאמן קונטרס
בנין ירושלים אות י"ז כתב סניף להקל צדדמי במלחמה
בלי קצרתו, מאחר שלדדמי העד היה אז שעת הפוגה, וכבר
כתבו הפוסקים דל"ה לצדדמי רק במלחמה ממש כשראה
שהנהרגו בשעה שערבו מלחמה מחנה אל מחנה ואינם מכוונים
על מי שיפול, וכ"כ צדדמי הלצון סי' פ"ו סניף היתר צדדמי
שאמר העד שראה אותו שלא היה צדדמי שמת חיים צדדמי על
אחיה שעה רעש המלחמה, דכיון שראיה זו היתה צדדמי הפסקת
עלם המלחמה, הרי צדדמי פסקו כמה גדולים דאין לחוש לצדדמי.
ועיין ס"ק ש"ה אות י"ט משו"ת מהר"ל סי' מ"ט, וס"ק
ש"ז אות ג'.

ד. כשהסתתר העד בעת הקרב במקום מוגן ומשם ראה
הריגתו בעלה. צדדמי ח"כ סי' ו' כתב סניף
היתר צדדמי שהעיד העד שהיה עומד תחת הגשר לערך ג' שעות,
ובכל משך העת היה רואה את מכירו זה שהיה מוטל מת אינו
גורד אבר, דהר"י כמו קצרתו, שהחשש צדדמי אינו חלל משום
שראה לעמוד ורואה נחפז לצרחה מפחד המלחמה, ואם דומה
ל' שמת הוא לומר שמת, חלל צדדמי שאדרבא מפני פחד המלחמה
היה נחצה תחת הגשר במקום צדדמי שלא היה ירא מפגיעת
הכדורים ושם היה יכול להסתכל היטב, וכמו שאומר שהצדדמי
עליו צדדמי כל העת וראה אותו שהיה מושבב לארץ מבלי זין
כל שהוא, אין צריך הוצא ועלעול, ואין להרה"ל ס"ק קפ"ג
שהביא צדדמי הר"ל דאפי"ה במלחמה גדולה כל שלא היה על העד
פחד מלחמה ל"ה לצדדמי [ע"י לעיל אות ח'], וכי דאף שיש
חולקים על זה מ"מ במקום עגון גדול יש לסמוך על המחזירים
וצדדמי שיש לנו עוד יסוד נכון להחזיר מכה הגדת שני עדים
שאומרים שראוהו נפל צדדמי שרובם נאמנה.

ובבית נאמן קונטרס בנין ירושלים אות ו' כי יצחק היתר צדדמי
שאמר העד שהיה עם פ' יחד צדדמי ושם נהרג, דכיון
שהחפירות נעשו כמו מלחמות כדי שיהיו החיילים נשמרים עי"ז
מהכדורים, אף כי לפעמים יקרה שנופל שמה חיה כדור וכו', חלל
מ"מ הוא נשמר שם הרבה יותר מהיולל לחון למקום המערכה
שם הסכנה בכל רגע, ואדרבא החיילים מתיראים ללכת
ולחון ממקום מחזקים ואינם יוללים משם רק כשהם מוכרחים
עפי"ה פקודה, והוי כ"ש מנפלו עלינו לסטים דל"ה כלל צדדמי.

וב"כ סניף היתר צדדמי כזה צדדמי הלצון סי' פ"ט, דכיון שכל
עיקר האורך של אמירת קצרתו במלחמה אינו חלל חומרה
לפי שהיה צדדמי דלא אפי"ה, י"ל שפיר דאין לך זה חלל
חידושה, דהיינו היכא שהמלחמה היא בדרכה שאנשי הצבא
עומדים במערכה או מתפזרים מן המערכה ולוחמים, שאז יש
מקום לחוש שמא צדדמי הלוחמים העומדים שורות שורות הראות
צדדמי ממקום למקום, אפשר שהמחזקים פועלת כרגע על עין
הרואה לחשוב על אחד שנהרג בשעה שצדדמי רק נחשף, חלל
צדדמי שלא עמדו כלל במערכה ולא ראו ממקום למקום, רק שכתבו
זה חלל זה צדדמי, וכל אחד ראה צדדמי שמת מה שנתעשה עם
חזירו הסמוך לו, ודאי דצדדמי זה אין שום מקום לחוש צדדמי,
כי אין הדבר נכנס כלל לסוג האביעיה.

ה. כשהיה עם בעלה בפלוגה שארבו לאויב, ואמר ששם
נהרג. צדדמי חלל דוד ח"ה סי' צ' צדדמי שאמר

ביאור הגר"א

וואם נשאת לא תצא: הכה [קנא] חזל שנים אפילו לא אמרו קברוהו לאמנים

באר הגולה

[קנא] אבל שנים ברי' ממשי' והא מים כר' ונשים אמר' כו' מ' הא שנים כשרים ודאי מהימני ולא כהר"ף ועמ"ש לעיל ס"ג ז

ש"ג עור בשם הרא"ש (ג"ז עור בשם הרא"ש)

ש"ג ז"ל מחזיקי דבר' ולא נפסדו שם דף קט"ו ע"ל וכפי פירושו האגעות

הים בשלל אמר מת וקברתיו והוא פוסק בכל האגעות שלא נפסדו אם נשאל לא תצא כח"ש לעיל בשם ה"ם

באר היטב

(קנא) קברוהו. כי שנים לא אמרין לאומרים דדמי. כ"ד הרא"ש והרשב"ם סי' כ"ה. בנימין זלזל סי' י"ט תשובת ד"י סי' ה'

מדמי' יצא וחלינה. והר"א שזון ה' סי' ה' ומהר"ם מלובלין סי' קכ"ח ולד"י חזק' להוכיח הרא"ש לאו הוכחה היא דרוה להוכיח מוקדמך

הפוסקים

ס"ק שצא את ו-ס"ק שצא את א

אוצר

ובתוספות חיים ח"צ דף ז' עור ה' אחרי שז' דמקום שיש עוד לדמים להקל יש לזקק גם דעת המחמירים לכתחילה בלי קצרתיו, כי ד"ל לדון ולהקל בע"א מהחמירים להחמירים מטעם זה, דהא י"ל דבבגד זה גם המלבי"ם לומר קצרתיו מודים, דידוע הוא דבזרחה או הכסוף אחר משרה המערכה בלא פקודת המפקד מות יומת, וא"כ אינו נחפז לבזרה ולא שייך לחוש דאומר דדמי, ושוב יש לסמוך על כל בני רבותינו הראשונים שמחמירים להנשא לכתחילה אף בלא אמירת קצרתיו, והביא מחשבות עין יצחק הכ"ל שז"כ בפשיטות. ועי' להלן ס"ק שצ"ח אות ט' משי"ת שם עולם סי' ה' שז"ק טעם זה להחיר בערכאות בלי קצרתיו.

אולם בשי"ת מהר"ם (עגל) חלק ה' סי' ט' דחה דברי הרצ השואל שראה להקל בעד בעל מלחמה בלי קצרתיו מכה סבבה הכ"ל, וכתב דהחוש מחמיר זאת, דאנו רואים שגם בשרה המערכה אם רואה שהוא בסכנה הוא מרחיק את עצמו בכל מה דאפשר, ורק לענין שאלת בגדים [בבגדי חייל] חידשו סבבה כזו, דכיון דמטעם הממשלה אסור להשאיל בגדיו אזהרה לה חשש שאלה, חזל לענין בריחתו מן הסכנה לא שייך כלל להשתמש בסבבה כאלו, וז"ל.

בשחמלחמה היא על חים וא"א לו לחעד לברוח למקום אחר. בעולת נח סי' ג' צעד אחד שהעיד שהיה עם פ' בספינה בים, ופרעה דליקה גדולה, וצאו ספינות גדולות להצילם ולא יכלו לגשת, וחקרצו ספינות קטנות כדי להעצורם, ויכנסו פ' בספינה קטנה והגלים הפכוהו ונפל לים והעלוהו שוב לספינה הגדולה ושם מת, ואח"כ חקרוצו הספינות הגדולות והצילו את כל האנשים שבספינה, פקפק מתחילה דבג"ד הרי זה כמלחמה, דבמחומה כאלה צערה שבספינה דולקת והחיים הם בסכנה צדאי יש לחוש לדדמי אולי נחלף ואח"כ שצ רוחו אלו ונשאר חי, וכיון דליכא בעדותו שקברוהו אינו נאמן, והביא מרשי' ומוס' ריש האשה שלום, ומה שיוצא מדבריהם דהחילוק בין מלחמה גדולה למלחמה קטנה הוא משום שבמלחמה גדולה הוא צורח ומלחמה קטנה אינה צורח, וכתב דלפי"ז אף במלחמה גדולה על קים שאין באפשרות לבזרה, דהין כמו במלחמה קטנה ונאמנת, ובג"ד שהעד לא היה יכול לבזרה לפי שספינות ההצלה לא היו יכולים להתקרב לספינתם הדולקת, והיה לו פנאי לעיין היטב ולראות אם הוא מת או חי, וכיון שאמר שמת, צעח נחבצר לו שמת ודאי. ועי' להלן סעי' י"ד ס"ק תי"ב אות ע"ו, כעין זה מהמשפך צדק ח"א סימן ס"ח.

בשחעד הוא ג"כ מחלוחמים ואסור לו לפי חוק הצבא, לעזוב את המערכה. כי צעין יצחק ח"א סי' י"ט דיש לדון דאין לחוש בו לדדמי, דהא לא שייך בזה סכנת החוס' שירא לעמוד עד שימות, דהא החייל מוכרח לעמוד שם בקשרי המלחמה [עפ"י חוק המלכות, ואפיו לו עונש מות אם יצרת, וגם מעמידים שמירה מזוינת ע"ז]. ובסי' מ"ו שם כתב דהיתר צדדו שהמעיד היה ג"כ מחלוחמים עפ"י דברי החוס' הכ"ל, וסוים דזו סבבה נכונה להיתרה.

גם בזמן צהרן (להר"א ולאקין) סי' ע"ה לירק לסניף היתר מה שהעד היה מאנשי המלחמה עפ"י דברי החוס' הכ"ל, דלא שייך זה כ"א באנשים דעלמא שיש להם הרשות לבזרה ממקום הסכנה, וצדו אמרין שפיר דמרטונם הטוב ודאי לא יעמדו שם זמן הרבה, משא"כ באנשי חיל שמוכרחים לעמוד ואין להם רשות לעזוב המערכה אפי' לרגע קט, א"כ כיון שצ"ל"ה עומד שם ודאי שאינו אומר דדמי אלא מה שראה היטב. וכן לירק זה לסניף בהליכות אליהו סי' ח'.

שצד. ואם נשאת לא תצא. ואם זה דוקא כשנשאת צעמח, או אפילו כשנשאת צערייות, עי' לעיל סעי' ל"ד ס"ק רפ"ד אות ג'.

שצה. אבל שנים אפילו לא אמרו קברוהו נאמנים. א. דעות הראשונים בדיון זה. הכה הרי"ף צפ"ו דיבמות כ' וז"ל: וה"ה לע"א במלחמה [שנאמן] היכא דאמר מת וקצרתיו, ואי לא קמסהדי בכך, ואפי' חרי סכדי, לא סמעינן עליהו

(*) המציין בתשובת הרשב"א ובתשו' הרא"ש שבזכרון יהודה יראה שהוא אותו הגידון עצמו.

באר היטב

ומהם נשים כע"ל דמי וכו' משמע אי הוי כשני עדים לא אמרי דדמי עכ"ל ואינו רואה כלן שום הוכחה. חזק והגמרא רוצה להוכיח דאפי' צדק נמי לא אמרינן דדמי. ועוד דהא לפי סגרת הרי"ף דס"ל דאפילו צדק נמי לא אמרי דדמי קשה אחת לא קא מצעי צד' עדים כי היכי דמצעיא ליה בע"ל דס"ל להר"ף דה"ל דתרתיו קא מצעיא ליה כמ"ש הצ"ח אי"כ מוכרח הגמרא לומר והא מהם נשים כד דמי למיפשט תרומיהו דלא אמר דדמי עיין צ"ח וד"ק צסוניא זו דקשיא לי על הוכחת הגמרא והא מהם נשים וכו' והתני קשיא ע"ש. דלמחל הסם איירי דאמרי מת וקצרתיו. גם על התרין למה לא מוכיח כן ועיין מ"ש הנ"י ודו"ק אפילו לדעת הרי"ף אם ההורגים עמם הם המעידים

הפוסקים

ס"ק שזה את א

אוצר

וצדק ודאי אף צד' עדים הדין כן, אלא ודאי כמ"ש, דכונת הרמב"ם לרבותא דאם נישאת לית אף בע"ל.

אמנם צו"ח משיבת נפש ח"א סי' ל"ה הביא קו' הלח"מ וכו' דלפי דעתו פשוט דהרמב"ם לא נחזיק כלל לשני עדים, רק עדות המועיל, ודע לך דאע"פ מה שהעיד הרמב"ם וכו' שם וכו' מטעמים בכל יום, אע"פ מדקדקים שיהיו שני עדים שטעם צמים הא כיון שאין לר"ד לענין היתר אין דרך כלל לדיוק בעדות אשה אם ניתנת בע"ל או בשנים, לכן הדבר פשוט כמ"ש [ל"ע דהא הלח"מ הכריח דע"כ בשני עדים מייירי משום דלנחלה צעין צ' עדים].

ובמב"ר קר"ע דל"ג עור ג' כי לתרין קו' הלח"מ דכונת הרמב"ם דלאו דמסדדי שראוהו מת בפועל, אלא שהם שופטים בדעתם באמת ובתמים שכבר מת מחמת מחתו, ומלח ומת לא קאי לגדקר במלחמה דוקא אלא גם לכל החלוקות שזכרו מקודם כו', ומודה הוא בכל הני שזכר דאיכא צדו איסורא דאורייתא ואם נישאת חלה ומש"כ בלשון שלח החמירו בדברים אלו אלא משום איסור כרת, הוא עפ"י מה שצייר צמח מקומות דהא דקיימ"ל בעלמא ספיקא דאורייתא לחומרא מדבריהם הוא, ועי"ש שהאריך בדברי רמב"ם אלו. ובסי' י"ב כי ג"כ שהעומד על דברי הרמב"ם בפ"ג מה"ג יראה בהדיא שלא הלך קצרתיו אלא בע"ל דוקא.

ובמב"ר צ"ס"ק קפ"ב הביא קו' הלח"מ, וכו' דנראה דעיקר הגוססתא ברמב"ם פ"ז מה"ל נחלות ה"ל הוא כמו שנמצא בעור חו"מ סי' רפ"ד שהעתיק לשון הרמב"ם ה"ל וליחא שם חיצת מת, אלא כי או שדקדק במלחמה או שזכר ולא הכירו פניו, ומשמע דקאי ג"כ במלחמה ואפ"ה אם הכירו פניו היו משיאין משום דשנים לא אמרי דדמי וכדברי המ"מ, וזו היתה גירסתו ג"כ ולא בגירסת ספרי הרמב"ם שלפנינו חו"מ. ועי' ציבור הגר"א ס"ק ק"ז שכי ג"כ דהרמב"ם חולק על הרי"ף צד' עדים, וכ"כ גם בהבאותיו על הרא"ש.

ומהרמ"ה הביא במהר"מ אלשקר סי' כ"ו שכי חו"מ: ומחזק כך אהר לחד ששני עדים שאמרו צומן שמלחמה צעולם מת סתם, אעפ"י שנראה כאלו אמרו מת במלחמה, שנאמרים, ואין ל"ל מת וקצרתיו, ואין חוששים שמה אמרו דומה להם ע"כ, ומסיים ע"ז מהר"מ אלשקר הרי לך צדקור דאפי' במקום שיש לחלוק שמת במלחמה כיון דאמר מת סתם חולין להקל, אצל אם היה אומר העד מת במלחמה היה ל"ל קצרתיו. וכי צמח"ר סי' י"ב מדברי מהר"מ אלשקר מצויר שהוא תופס בדברי הרמ"ה דכל מה שהקל שלא להלך קצרתיו הוא מפני שלא אמרו בהדיא מת במלחמה, אצל אם היו אומרים מת במלחמה הגם שהם שנים היו לריבוי לומר קצרתיו ובע"ל הרי"ף, [וכן הוא להדיא במהר"ע ח"א סי' מ"ה דעת הרמ"ה] אצל דברי הרב תומב"ס למאד, דמי הביאו לאוקמי להרמ"ה דעת הרי"ף שהוא יחיד בצב"ר זו, ומה גם כי דברי הרמ"ה צעולם מורים להדיא דכל מה שהקל הוא מטעם צ' עדים שאין מדקדקים אחרים, דא"כ למה נקט למילתיה

עלייהו. והרא"ש השיג עליו וכו' דלא משמע כן בגמרא [קט"ו א'], מדקאמר והא מים דמלחמה דמי ומאה נשים כע"ל דמי, משמע אי הוי כשני עדים לא אמרי דדמי, וכן מסתבר דבחר סהדותא דתרי סהדי לא דייקין. וכ"כ הרשב"א בחידושו דמדקאמר בגמרא והא נשים אפי' מאה כע"ל דמי משמע דשנים כה"ג לכ"ע מהימני, דעדים לא משקרי ולא אמרי נמי דדמי, ועד דידעי דמת ודאי לא אמרי, והיינו דלא צ"ה הכא [בגמרא] אלא צעד אחד.

גם בעל המאור השיג על הרי"ף וכו' דצד' עדים אומרים מת לית דינא ולית דיינא שנאמרים הם בכל ענין. והרמב"ן במלחמות ג"כ אחרי שכי דגם בע"ל ל"ה לדדמי, מסיק וכ"ש בשנים שהתורה האמינתם אחס מה לכם עליהם.

וכן הריעב"א בחידושו כי דגבי צ' עדים ליכא לומר דאמרי דדמי, כיון דידעי ודאי דעליהו סמכין חנים מציאים עמם לבית הספק. והמאירי בחידושו כי חו"ל: הא בשני עדים אפי' לא אמרו קצרתיו נאמרים צל פקפוק, שהרי עדותם גמורה ואין חוששין לטעות בדומה, וזה ברור.

והרמב"ם בפ"ג מה"ג ה"י"ב כי דין קצרתיו בע"ל, ולא פירש דעתו להדיא מה הדין צד' עדים. והמ"מ שם כי שלא הסכים הרמב"ם עם הרי"ף, ואדרבא נראה מחזק דבריו דצד' עדים שאמרו מת סתם נאמרים כל שמעידים על המיתה. ועיין בלח"מ שם שכי מהיכן משמע ליה להמ"מ כן מדברי הרמב"ם.

ובפ"ז מה"ל נחלות ה"ג כי הרמב"ם חו"ל: וכן אם צל' עדים שראוהו שגל לגזז אריות וממרים או שראוהו ללזז וסעוף אוכל צו או שדקדק במלחמה ומת כו', בכל אלו הדברים וכיוצא בהן אם אצל זכרו אח"כ יורדים לנחלה בעדות זו אעפ"י שאין משיאין את אשתו כו'. ומהם בלח"מ שם דמשמע מדברי רמב"ם אלו דאפי' בשני עדים חיישין לדדמי במלחמה וזה שלא כדברי המ"מ*, וכי תימא דהכא בע"ל מייירי הא ליחא, דצלו עדים קאמר ועוד דלנחלה תרי עדים צעין, ולא מלחתי תירון לקושא זו, אם לא שנאמר בדוחק דאם אמרו מת במלחמה ודאי נאמרים ולא אמרינן דאמרי דדמי, אצל הכא שאני דאמרי שדקדקו, וכיון שהזכירו דקורה אפשר לומר דאמרי דדמי, דכיון שראו הדקדקה חשבו שודאי מת, וכדאמרין זמנין דמתו ליה בגירא כו'.

ובשאלת דוד סי' ז' דייג עור ד' הוכיח באמת מדברי רמב"ם אלו שאף דעתו כהרי"ף דצד' עדים חיישין לדדמי במלחמה, והא דפ"ג מה"ל גירושין נקט הדין בע"ל, הוא לרבותא, דאף בע"ל צמח"ג אם נישאת ל"ה, וראה לדבר דהא הדין שאח"כ בהלכה כי צמח"ג שטעם צמח"ל"ם ולא עלה ואצל זכרו שדיני דלכתחילה לא תנשא ואם נישאת ל"ה, כתבו ג"כ הרמב"ם בע"ל,

(*) הלשון של הלח"מ שם הוא משובש, אך כן היא קישיתו, ומתירוצו מובנת קושיתו (דברי חיים להר"י אורבאך סי' ד').

הפוסקים

סי' קצ"ח אות א-ב

אוצר

הרי"ף וגם שקלל חשש יש בעדות הראשון מהעדים האחרונים שהוא יצא של האשה, מכל הטעמים הנ"ל אמרתי להודיע שבעדות העד השני לחוד יש די לבחור עפ"י עיקר הדין, רק מחמת חומר איסור ח"א לא תקענו עלמנו לבחור מהנך טעמים לחוד, אבל צירוף גם הכיתור הנ"ל דהוי בשנים שהוא עפ"י דעת רוב הפוסקים החולקים על הרי"ף, יש לבחור אותה בלי שום חשש כלל וכלל.

ובספר יהושע סי' ע"ח חמה על הראש"ש שהוכיח דלא כהרי"ף מסוגית הגמרא, דהא נוסחי כלי הרי"ף כולם מפרשים הסוגיא אליבא דהרי"ף דהאציטא צ"ל במלחמה היינו בקצרתיו, והעטם דאמרין דשקרי משקר, ולפי"ז שפיר קאמרין דמים במלחמה דמי ומאה נשים בע"א דמין דאי הוו כז' עדים לא הוי חיישין דמשקרים, אבל היכא דלא אמרו קברנו שייך דדמי, ואין חילוק בין ע"א לז' עדים כלל, ואף דלשיטת רש"י שכי ותרומתו ודמי דדמי ראית הראש"ש הוא נכונה, מ"מ אין כאן השגה על הרי"ף לשיטתו דמוקי האציטא אי ע"א משקר עיי"ש שהאריך בזה ועיי"ש צ"ח פ', ובסי' פ"א חשש מטעם זה לדעת הרי"ף.

גם בפנמ"א ח"א סי' נ' חמה על הוכחת הראש"ש, וצי"ח יותר, דהא לפי הסי' דש"ס אף צמחאל"ם חס מעידים שטבע הוי דבר הצורר למיתה ולא חיישין שמה נף חסת המים ויאל, ולכך דייק דהא מאה נשים בע"א דמי, ואי סי' דחיישין צ"ל דמשקר אלא דסמכו אלאה גופה דדייקא ומנסבא ובה הכא לא דייקא דמים במלחמה דמי ואשה סומכת עליו, אע"כ טעמא דע"א מהימן משום דליתו משקר, אבל חס הוי חשודים בשני עדים לא הוי יכול לפשוט משום דתרי נאמנים כמאה בכל מקום, והש"ס דחי לה וחסבא משאל"ם יניחו ואין העצירה דבר הצורר למיתה ד"ל שניול וא"כ אפי' תרי לא מהימני כמו במלחמה דכל היכא דאיכא למימר דאמרי דדמי אפי' מאה אינם נאמנים. ועיין בפני משה ח"א סי' ל"ח מה שנדחק בזה. ועיין גם בצ"ח סי' ק"ב מה שהקשה על ראית הראש"ש.

אכן רוב האחרונים בסכימו לדעת הראש"ש ויתר הראשונים החולקים על הרי"ף, וכפסק הרמ"א כאן. צ"ח פט"ו דיצמות סי' ז' כתב דהרי"ף הפרז על המדה, דבתרי סהדי דמסבדי מדאורייתא, בכל ענין מהימני, ואין לסור מדבריהם ולפסול עדותן.

ובשו"ת מהריב"ל ח"א סי' צ' כי צנידון דאפי' נימא דהוי במלחמה גדולה מ"מ אין לחוש צמה שלא נזכר קצרתיו, משום שהיו שני עדים בדבר, ולדעת כל הפוסקים זולתי הרי"ף לא שייך בשנים שיאמרו דדמי, וכי רצנו ירוחם שחמכו כל הפוסקים על סי' הרי"ף, וכ"כ הרמב"ן שהיה חומרא יתירא, ואפי' צדיני ממונות דאין הולכים בממון אחר הרוב, כי מהרי"ף דאין לומר קים לי כפי' הגאון היכא שכל חכמי ישראל חולקים עליו.

גם המבי"ט צ"ח סי' מ"ט צנידון דעצירה כי ומה שנראה צ"ד לבחור בלא קצרתיו הוא מפני שיש שני עדים, ואחר שהביא דהרמב"ם והראש"ש ור"י והר"ם והרמב"ן חולקים על הרי"ף, מסיק ולהכי סמכין דהאי עובדא על בני רבנן, דהרי"ף לחודיה הוא דפליג. וכ"כ מהרש"ך צ"ח סי' כ"ז דאין לחוש לסי' הרי"ף שכבר תמחו עליו כל המפרשים.

והר"א ששון בסוף סי' א' כי ג"כ דבתרי סהדי כתבו כולו רבנותא דלא אמרין בזה דדמי מלכד הרי"ף, וכבר נדחו דבריו בזה ונעשו כמה מעשים היפך דבריו. וכן בחשבות מהר"ם (שלטון) שצפני משה ח"א סי' ל"ז אחר שהביא דברי שאר הראשונים שחס נגד הרי"ף, מסיק דכיון שעלתה הסכמת כל הפוסקים זולת הרי"ף דבתרי סהדי לא דייקין צתריהו, הכי נקטין

למילתיה צ"י עדים לשמועין רבותא אפי' צ"ח מפני שלא אמר צדיקא מת צמלחמה, אשר ע"כ נראה צרור דהרמ"ם הוא מדעת הראשונים החולקים על הרי"ף וסבורים דבתרי סהדי ל"ח לצדמי. ובשער אשר סי' ז' הביא דברי מהר"ם אלשקר וסא"ר הנ"ל, והכריח כסא"ר דעת הרמ"ם. ועיין לקמן סוף אות צ' שיש שפירשו גם דעת הרי"ף דלא חייש צתרי עדים לצדמי במלחמה.

ב. ודעת האחרונים להלכה. הנה צ"ח הרדב"ז ח"א סי' כ"ב כי על דברי השולל שרפה לבחור בלי קצרתיו משום שהיו שנים, דמי הוא אשר ערצ לצו לעשות מעשה באיסור ח"א נגד הרי"ף וכ"ש דאיכא אחריתי [דקיימי בשיטת הרי"ף].

ובמשפט צדק ח"א סי' ח' צנידון דעצירה כי דהגם שהיו ג' גוים וצתרי ליכא למוחש דאמרי דדמי ל"ש כשרים ל"ש פסולים כמ"ש הפוסקים, אבל הרי"ף אפי' צתרי סבר שזריך שיאמר קברתוהו לפי שאומרים דדמי, והגם שחמכו עליו הפוסקים מי יקל נגדו, ובחור שם מטעמים אחרים.

ובבנה"ג הגה"ע אות תק"א הביא מהר"ם די בוטון סי' א' שכי דיש לחוש לדעת הרי"ף.

ובסא"ר סי' י"ב צנידון דעצירה שלא אמרו העדים קצרתיו, אחר שהביא דעת הראשונים והאחרונים החולקים על הרי"ף, כי אמנם על כל אלה עדיין יש מקום להסב בזה איך נחיר אשה שהיא בחזקת ח"א נגד דברי הרי"ף אצי התעודה, ומה גם כי ראיתי להסמ"ג בסוף עשין נ' שהביא דברי הרי"ף ולא נחלק עליו כנראה שהוא מסכים עמו*, וכבר חששו לסי' הרי"ף הלזו לענין קצרתיו מהר"ם די בוטון והמשפט נדק, אלא שצנידון ידידה כי דנראה צרור דאין לחוש לסי' הרי"ף כיון דכבר יראה אשה זו מאיסורא דאורייתא ע"י עדות עצירה ולא רציע עלה כי חס איסורא דרבנן, וכל כי האי כבר עלתה הסכמת כל האחרונים דאפי' צ"ח לא צעי קצרתיו כ"ש צ"י עדים.

גם בבית שלמה (מסקאלא) סוס"י מ"ב כתב דאף שהרמ"א פסק דשני עדים לא נריך קצרתיו מ"מ ראוי לחוש לדעת הרי"ף דמחמיר גם בשני עדים כמ"ש הנ"ל סי' פ"ח דהרבה מהאחרונים חששו לדעת הרי"ף. [הנ"ל כתב זה רק דרך אגב, וכו"ד להלן אות ו', אבל לענין ע"ס הדין ס"ל דבשנים ל"ח לצדמי, וכמובא ממנו באותיות דלהלן].

ובאור המאיר סי' ד' צנידון אשה שנישאת בעצרינות, ואח"כ בעידו עדים על מיתת צעלה במלחמה ולא הזכירו קצרתיו, אחר שכי לבחור מטעם טעמ"ע צירוף דבשנים ל"ח לצדמי, הוסיף עוד, דאמת הדבר שעל היתר להנשא לבתחילה הייתי חוכך עוד בכל זאת, דעל עיקר הבית דבתרי ל"ח לצדמי הרי"ף חולק, ואם כי הרמב"ן כי ע"ז שאין צידו להזיל הרי"ף מהשגה בזה, מ"מ הרדב"ז בחשיבה חש לשיטת הרי"ף, וא"כ הכא צ"ד לבתחילה לא היינו מתירין אותה.

ובמים חיים (רפפורט) סי' י"ז אחר שכי לבחור צ"י עדים במלחמה בלי קצרתיו, כי דאף שהדברים הנ"ל הם כנים ואמיתים לדעת רוב הפוסקים שפסקו דלא כהרי"ף, וכן הוא דעת הרמ"א ורוב החשובות, מ"מ מאחר שדעת הרי"ף דגם בשני עדים חיישין לצדמי וצתשו ל"ל סי' פ"ח כי שהרבה מן האחרונים חששו לדעת

י' צ"ע דהסמ"ג לא הביא כלל דברי הרי"ף לענין ב' עדים, וז"ל שם: ופסק רב אלפס דמהאיא מעשה דטבע בדגלת שמעין דע"א במשאל"ם נאמן ודוקא היכא דאמר העלוהו בפני וראיתיו לאלתר והכרתיו בפ"פ שהוא סי' ובדמסיק במעשה דשני ת"ח כו', ורבנו משה ב' שצריך שיאמר העד קברתיו. ועיין לעיל סעי' ל"ב ס"ק הע"ד אות א' בפירוש דברי סמ"ג אלו.

אוצר

ס"ק שזה אית ב-ד

הפוסקים

נקמין. והסכים עמו בעל פ"מ צ"ח שם, וכי שכבר פשטה הוראה דבשנים ליכא חשש דדמי.

ובבעי חיי סי' ז' הביא לנידון דידיה דברי גדולי הפוסקים שפסקו דלא כהר"ף, וכי דאע"ג דמהר"מ די צועון ומשפט זקן כתבו דמי יקל נגד הר"ף, מ"מ להני אמבואה דרבנן תקיפי ארעא אלו שומעים, כ"ש דבני"ד הוי ספיקא דרבנן וצפולגתא דרבנותי אזלינן לקולא.

ובשער אשר סי' ז' כי דכבר עלתה הסכמת ראשונים ואחרונים דבדמי סהדי לא חיישינן דאמרי דדמי. וכ"כ להחזיר טפ"י צ' עדים בלי קברתי, בבני יעקב סי' ז', וחוקי חיים סי' י"ז. [וכן דעת כל האחרונים שבאותיות שח"ח, שדנו בלי אלו איפנים אי מהני גם בהם צ' עדים].

ובתשו' הב"ח ההדושת סי' י"ט בנידון שנים שספרו שהלכו בחד עם פי ונפלו עליהם רואים ופי נהרג והם נמלטו בכתותיהם, אחר שר"ה מתחילה לומר דהא דל"ה דתרי סהדי לצדמי אין זה אלא כשהעדים לא היו בסכנה ולא היו יראים לעמוד שם, אבל היכא שהעדים היו יראים וממלטים על נפשם כני"ד חיישינן דאמרי דדמי אפי' הם שנים, כי לצדמ' דלא משמע הכי מדברי הפוסקים שאמרו דבחד סהדותא דתרי סהדי לא דייקין, דמשמע דל"ה כלל בשני עדים שטעו בעדותם בכל מה שיעידו בכל התורה כולה כ"ש בעדות אשה ל"ה דטעו וקאמרי דדמי, ואטפ"י שגם הם היו בסכנה, מ"מ לא היו מעידים עליו שנהרג ע"י ידויה קנה השרפה אם לא היו רואים שמת מיד לאחר שירו בו.

ויש שכתבו דאפי' הר"ף לא קאמר דחיישינן צ"י עדים אלא לענין דדמי דהכרה, אבל לא לענין דדמי דמיתה. בשו"ת שנסו"ס בני דוד תשובה ג' כתב דלכאורה אפשר לומר דהר"ף ג"כ יודה לענין קברתי דאין לריך בשנים, ומש"כ הר"ף דאפי' תרי סהדי לא סומכין עליו, קאי אמש"כ מקודם ודוקא היכא דאמר חסדיהו לקמאי וזותיתא לאלתר ואשתמודענא דאיהו פי, כלומר דאתא למעוטי דאפי' שנים אינם נאמנים לענין ההכרה אם לא אמר חסדיהו, ולא קאי למש"כ שצריך העד לומר קברתי, דהתם דוקא ע"א ל"ל כן ולא צ"י עדים, ואין למהר"מ אלשקר סי' כ"ה וכ"ו דאפשר לדייק קלת מדבריו שהבין מדברי הר"ף לענין הכרה קאמר, וגם ממש"כ התה"ד סי' ר"מ שם האו"י שהביא דברי הר"ף, נראה לענין הכרה מיותר, וגם בכתביו [סי' רכ"ג] כי צדדיא דהר"ף אין ל"ל קברתי צמאלי"ם [הר"ד לעיל סעי' י"ג ס"ק רע"ה אות ג'], משמע מכל זה דדברי הר"ף הם לענין הכרה דוקא דאפי' שנים לא סומכין עליו, והוא משום אשתיה, וצ"ה דברי הר"ף הם אליבא דהלכתא, ואינם שלא מאז שום גילוי בזה דברי האחרונים.

דעיין בעצי ארזים ס"ק קי"ט שכי צאמת לישב קושיה הרא"ש על הר"ף דמש"כ הר"ף ואי לא מסהדי הכי כו', לא קאי אמש"כ וכו"ה לע"ה במלחמה היכא דאמר מת וקברתי, דצ"ה ודאי גם להר"ף ס"ל דלא חיישינן לצדמי צ"י עדים, רק קאי אמתות דבריו אמש"כ ודוקא היכא דאמר חסדיהו לקמאי וזותיתא לאלתר כו', דהשם זה דאשתיה דמיס ויבשה הוא אפי' צ"י עדים.

ובמשרת משה פ"ג מה"ג הל' ב"ה אות צ' ביאר ג"כ דעת הר"ף דמעולם לא עלה על דעתו לומר דבדמי סהדי בעינן וקברתי, והא דקאמר ואליה אפי' תרי סהדי לא מהימני קאי אהא דחזינוהו לאלתר, וכן נידד לפרש דעת הר"ף צוברן יוסף סי' ה'.

ובארץ צבי (תלומים) סי' ה' פסקה מתחילה לחוש לדעת הר"ף, ושוב הביא מס' הזכות להראש"ד שכי על הר"ף וז"ל:

ומה דכ' נמי בסופא דאפי' תרי סהדי נמי לא סומכין עליו, וכלמא צאומין דעתא קמסדי, לאו אמלחמה קאי, דבדמי עדים לא דייקין כלל, ואפי' בחד סהדא נמי לא מספקא לן בגויה אי אמר דדמי או לאו אלא משום דאיהו לא דייקא בתיבה ומינסבא, והאי דכ' הרב דאפי' תרי סהדי נמי חיישינן, אמאלי"ם קאי, דאי חזו ליה דטעו צימא ובתר שעתא חסדיהו לחרעא אי לא אמרי אשתמודענא ליה אין מעידים עליו עכ"ל, וכי הרי שמהלך הראש"ד דעת הר"ף צ"ן אומדנא לאומדנא, דלענין מלחמה למיחש לצדמי דמיתה לא חיישינן דתרי לעשות, ורק צמאלי"ם דחיישינן לצדמי דלורה צ"ה הוא דחיישינן לתרי ג"כ, והביא גם מהע"ה שכי כן מדעתו לפרש הר"ף, ומסיק דמעתה שפיר יש לסמוך בני"ד על צ' עדים שראו שנהרג צמלחמה אף שלא ראו הקבורה. וע"י לעיל סעי' י"ג ס"ק רע"ד אות א' מהשוצה הראש"ה שפרש שימת הר"ף דאפי' בע"ה אינו מלריך קברתי במלחמה רק בצדמ'.

ג. להמקילים, האם צריכים לבתחילה לשאלם שיכירו דבריהם דלא אמרי בדדמי. ע"י צ"ח סי' ז' דאחרי שהסכים דבדמי ל"ה לצדמי, סיים אלא שיחקור החכם וידרוש ויאיים עליהם שלא יאמרו דדמי.

ובתשו' פניי ח"צ סי' י"ז אחרי שהוכיח דהא דחיישינן לצדמי בע"ה במלחמה הוא אפי' כששאלים אותו איך ראתה וכו' ידעת ואומר דבדמי צ"ה, [הר"ד לעיל סעי' י"ז ס"ק קל"ז אות ל"ז], כי דהא דל"ה דתרי לצדמי היינו לאחר שאלה דכ"ג בע"ה חיישינן במלחמה, ולכן כי בנידון דידיה דלאו שפיר עבדי דבני"ד שלא שאלו, ואפי' יוגמר הדבר בתיבת ואתחא שריא, מ"מ לריך לחזור ולשאל העדים איך ראו, ולכתחילה לא חנשא בלא שאלה, ומ"מ אם א"ה לחזור ולשאלם נראה דשריא להנשא, דלא גרע מאילו מע"ה ששמע שמת. דלא צ"ה שאלה כיון שא"ה, [ע"י לעיל סעי' ה'].

ובגור' כלל ג' סי' כ"ה החמיר עוד יותר ואחר שכי דגם להרא"ש ודעימיה נכון הדבר לחקור אפי' צ"י עדים מסיק ואפי' אם כבר נתנו עדותם וא"ה לצדמ' כל הענין לבתחילה לא עבדינן צ"ה עובדא להחזיר, כיון שיש לחוש שהעידו צאומדנא.

אולם בתשובת הר"ר יחזק חיזוק צ"י יעקב שגאונים בתראי סי' כ"ה, כתב לאידך גיסא, שאף הר"ף לא קאמר אלא לענין לבתחילה, לדרוש ולשאל אותם אם קברו אותו דע"י יחזק דבדמי, ובחזון איש אה"ע סי' י"א ביאר כן שימת הר"ף גם לענין ע"ה. והר"ד צסעי' י"ג ס"ק רע"ד אות א'. [וע"י לעיל סעי' י"ז ס"ק קל"ז אות ל"ז משם כמה פוסקים דאף בע"ה אי מברר דבריו ואומר שלא אמר דדמי מהני בלא קברתי, ומשמע דלדידכו צ"י עדים אף לשאל אין לריך].

ד. האם יש לחלק בין שהיתה ראית שני העדים בבית אחת, לבין שראו בזה אחר זה. בזה"ס ח"צ סי' קל"ה בנידון צ' עדים שראו צאח"ח כי דצ' עדים נמי דלא אמרי דדמי היינו שנועזו יחד להעיד וכיוצא בזה כמה מדקדקים היטב, אבל כשלא נועזו יחדיו, נהי דסומכין אעדות מיוחדת, מ"מ כיון שכל אחד צ"ה צ"ה בתיבת ע"ה, אלא שאירע אח"כ שצ"ה אחר עמו להעטרף ושום אחד לא ידע מהבירי, לא ידעתי שום סכרל לומר דלא יחוש לצדמי היכא דשייך כך הששא, ואם נהעקש לומר כיון שכל אחד ידע שאפשר שיעטרף אחר עמו ויעשה מעשה על פיהם דקדק תחילה בעדותו ופי', א"כ אפי' אי לא צ"ה אחר להעטרף עמו נאמינהו, אפי' אם נניח שע"ה אמר דדמי כ"ה שנים המורופים שלא נועזו יחד להעיד.

גם בורע אברהם סי' פ' כתב דמש"כ הרא"ש דצ"י עדים לא חיישינן לצדמי, היינו דתרי דקמסדי שראו שניהם כאחד צפוט

הפוסקים

ס"ק שצא אות ד-ד

אוצר

שייך טעות אחרת, שבעדות הראשון שייך חשש צדמתי דמיתה, ובעדות השני שייך חשש צדמתי להכרה, אי"כ שפיר יש חשש על כל אחד שטעה בפני עצמו כיוון דאין הבעות צדרי אחד, אך מי"מ נראה דאף בכה"ג לא חיישינן ששני עדים יטעו, וראיה לזה דהא כמה פוסקים כתבו הטעם דע"א אינו נאמן מן החורב אף בממון משום דחיישינן לצדמתי, ואעפ"כ בעדות צ' עדים ליכא חשש אף בעדות מיוחדת צדיני ממונות, ומכ"ש בעדות אשה דהקילו יותר, [עי' בראש הקודם], ואי"כ אף בעדות מיוחדת דנ"ד, דעל כל אחד איכא חשש טעות אחרת ל"ה עוד לצדמתי, כיון דאיכא עכ"פ צ' עדים להחיר האשה.

ו. וכששני עדים המעידים על המיתה מכחישים זה את זה בחקירות. בעדות בגרשוני סי' ס"ז צנידון שהעידו שתי כיתי עדים על מיתתו במלחמה, אלא שבת אחת הכחישה אח השנים בחקירות, אחר שהאריך צדין אחד אומר מה ואחד אומר נכרג [שצטע"י ע'] דאעפ"י שמכחישים זה"ל בחקירות מקבלים עדותם מאחר ששניהם מודים על המיתה, מסיק גם צנידון לדידה דאין לפסול את העדים ולא חיישינן בזה לצדמתי, כי בחר סבדחת דשני עדים כשרים לא דייקין, אך על כללות הדין כתב שם דאינו מתירא להנשא אלא בתנאי שגם חמוי בעל הלמח נדק יסכים לזה.

אולם בצמח צדק סי' פ"ח הציב צדיות נידון לאיסור, משום דאפשר לומר דע"א לא קאמרי דא' אומר מה וא' אומר נכרג דהואיל ששניהם מודים שאינו קיים הרי אלו ינשאו, אלא דוקא כשגלוס בעולם ואין חשש צדמתי, דאעפ"י דמכחישים זה"ל והאחד מהם ודאי שקר, מי"מ השני נשאר בחזקתו, וברי ע"א מעיד שאינו קיים וברי זו הנשא דמשיאין אשה עפ"י ע"א, אבל אם מעידים שניהם במלחמה והם מכחישים זה את זה כמו צנ"ד, ולא אמרו וקברוהו, שמה יש לנו לומר דאין שום אחד מהם שקרן אלא אמרי צדמתי, ואעפ"י דבדמתי ל"ה לצדמתי היינו דוקא היכא דליכא הכחשה צניינים ולא איתרע חזקה דידכו וכמ"ש הרא"ש גופיה הטעם דבדמתי סבדי לא דייקין, אבל היכא דמכחישים זה"ל ודאי דיש לדקדק אחריהם ושפיר אית לן למיחש לצדמתי, וינחא לן עפי למימר שלא יועיל עדותם להחיר האשה משום דמחזיקין לכן דאמרו צדמתי, וימשך מזה שם כשרים להעיד ביחד בעדות אחרת, ממה שגאמר שמעידים על דבר צדור ולא צדמתי כדי להחיר האשה, וימשך מזה שלעדות אחרת הם פסולים צבת אחת, דלעולם לאוקמינן גבירא אחזקתיה שלא יהיה פסול עדין עפי*, ומכ"ש להרי"ף דס"ל דאפי' בברי יס לחוש לצדמתי וברבם אחרונים חששו לצדמתי.

ז. ואפנים דאף המחמירים יודו דלא חיישינן בב' עדים לבדדמתי. בשער אשר סי' ז' כתב דע"כ לא קאמר להרי"ף אלא היכא דאיכא למיחש דעל אומדן דעתא קמסהדי, דרם צני הא דנ"ד שלטנו הני סבדי שילכו לצד ענין מיתתו של פ' כדי להחיר אשתו, פשיטא טובא שמשוימים לצד הרבה לבון ראייתם בעצמם והכרחם הוי הכרה מעליא, ואין לחוש כלל שיאמרו צדמתי. ובדברי חיים (מלאני) ח"א סי' ל"ט צנידון שכתבו צ' עדים מעידים אנתו צדמתי וצלא ספק שפי' נכרג במלחמה, וצכה להדיינים מק"ק ה"ל ליתן לה רשות להחזקתו, כתב דצכה"ג שאמרו צדמתי צלא ספק, כיוונתם להוציא מידי צדמתי, וצכה אפי' להרי"ף נאמנים. ועי' להלן אות י"ז מהשער אשר סי' ז' שכתב דהא

בפעם אחת, דלא ודאי אמרינן בברי דוכדי דעתיכיו וכוונתו יפס צדרי ולא אמרי צדמתי, אבל בברי דקמסהדי קמן כל אחד לצד, מאי אכתי לן דהוה חרי קמן, הא כל חד וחד כד חזי מספקא לן דלמח אחר צדמתי, ועפ"י חמה על המצו"ע המוצא להלן בראש ז' שהחיר צנידוני צדמתי שהעיד מפי שנים שכל אחד ראה לצד.

אולם בגפש חיה סי' ז' כתב בפשיטות דבעדות מיוחדת ל"ה לצדמתי, דהא כמה פוסקים כתבו הטעם דע"א אינו נאמן [בכל החורב] משום דחיישינן שאומר צדמתי, ואעפ"כ בעדות שני עדים אף בעדות מיוחדת מכשרין צדיני ממונות, ומכ"ש בעדות אשה שהקילו יותר.

ובשער אשר סי' ז' הביא דברי הרע אברהם הכ"ל, וכי דאדרבא צראו זה"ל עדין מראו צב"א, דראיה דברי צב"א כהדא חשיבא וליכא אלא ספק אחד אי אמרי צדמתי או לא, משא"כ בראיה דברי צב"א דאיכא חרי ראיות ספק אם אמר הראשון צדמתי ואת"ל דאמר מי"מ אידך לא אמר.

ובשוואל ומשיב מהדורא רביעא ח"ג סי' קי"א נסתפק הרב השואל אי מועיל עדות מיוחדת לענין צדמתי כיון דלשיטת הרי"ף צני אף צ' עדים קצרתיו, ולהרא"ש צני שני עדים כשרים, ואי"כ שוב י"ל דלקולא אינו מועיל עדות מיוחדת באשה, דאפשר דמתי לדיני נפשות, והביא דברי הב"ש סי' י"א סק"יג וכי קל"ג סק"א דלקולא אינו מועיל עדות מיוחדת באישות, והרב המחבר החזיק מתחילה בצפיקו, וכי דלכאורה י"ל כיון דכל עיקר הטעם דצני עדים ל"ה לצדמתי הוה משום דכיון שהחורב החמיתם חין ננו נחוש לצדמתי וכמ"ש הרמב"ן במלחמות, ומכ"ש מנריך הרא"ש שיהיו כשרים, לפי"ז כל עדות מיוחדת פסול באישות שוב החורב לא האמינתם ושוב יש לחוש לצדמתי, אלא שמסיק דבאמת זה אינו, דנהי דעדות מיוחדת לא מהני צדיני נפשות אבל זה לא מטעם דמשקר רק בגזירת הכחוש הוה צד"י דצני שיהיו השנים המעידים ביחד, ונפיק ליה מקרא, עי' מכות ו', ואי"כ כל שבעגונה גם ע"א מהימן שוב לא שייך צבה עדות מיוחדת, והביא מהב"ב"ק סי' ע"ב שהאריך צבה דכל דמשכחת שיהיה ע"א נאמן שוב כשר עדות מיוחדת, וכי דכ"ש כאן דבאמת ע"א מהימן כל שלא שייך צדמתי, וגם היכא דשייך צדמתי נאמן בקצרתיו, ואי"כ ל"ש חסרון עדות מיוחדת, ושוב כי שנתיישב דאדרבא בעדות מיוחדת יותר עדין, ואף לשיטת הרי"ף דצני קצרתיו צני עדים מי"מ בעדות מיוחדת גם להרי"ף כשר, דהא באמת דברי הרי"ף תמוהין כמ"ש הרמב"ן מאחר דהחורב האמינה לשני עדים אחת מה לכס עליהם, אך נראה דזה דוקא בכל עדות דעלמא דלא שייך צדמתי ואינו כשר צע"א רק צני עדים ואף צדיני ממונות עכ"פ לממון לרין צ' עדים, אי"כ אין אחד סומך על חצירו וצודאי אומרים אחת, אבל בעגונה דגם ע"א נאמן אלא דחיישינן לצדמתי אי"כ אמרינן דגם שנים כ"א סומך על חצירו ואומר צדמתי כיון שהעד השני אומר כן, ובעגונה מועיל ע"א, ולפי"ז זה דוקא כשראו צבת אחת, אבל בעדות מיוחדת הרי לא סמך על חצירו, ושפיר הוי שנים ולא שייך צדמתי ולא צני שיאמר קצרתיו, כנלפע"ד דבר חדש. ועי' להלן אות י"ג מהחן טוב שכתב לחלק דאפילו מאן דמנריך כשרים היינו דוקא כשראו ביחד, אבל צראו צב"א ח"ז מודו דמכני פסולים.

ה. ובשואל אומר שנהרג והשני אומר שראה קבורתו, כתב בגפש חיה סי' ז' דיש מקום להסתפק אי שייך כאן דין צ' עדים לענין חשש צדמתי, לפי דעת הש"ג [המוצא לעיל סעי' ל"ג ס"ק רצ"ז אות ד'] דהיכא שלא ראה בהריגה רק מלאו כרגו איכא חשש צדמתי להכרה, דאפשר דוקא היכא ששני עדים העידו על דבר אחד אז אמרינן דצני עדים לא שייך צדמתי שטעמו שניהם כאחת, אבל צנ"ד שכל אחד העיד על דבר אחר, וצכל אחד

(*) ק"ק דאי משום הא אכתי אפשר לקיים שניהם להכשיר כת אחת לעדות זו וגם להכשיר שניהם לעדות אחרת ונאמר דכת אחת מעידה על דבר ברור וכת שניה אומרת בדמתי.

אוצר

סיק שזה אמת ד-

הפוסקים

לצלחן סי' קכ"ט, וכ"כ בעצוב"ג סי' ס"ז וק"ו דכל שהעדות פסול אפי' שנים לא הוו אלא אחד. ובסא"ר ק"ע דף קכ"ו עור ד' הביא מש"כ בעה"ט ברמזים [פמ"ו סי' ז'] להדיא, וז"ל: היה מלחמה בעולם וצא ע"א ואפי' שנים פסולים ואמרו מת אינם נאמנים עד שיאמר מת וקברתיו, אחד אינו נאמן שנים נאמנים עכ"ל*.

ועי' בגאונים בתראי סי' כ"ה בעצוב"ג מהר"ר יצחק חייזק צ"י יעקב ש"י בעיקר הטעם דל"ה צתרי לדדמי, משום דדוקא בעד אחד שאינו כשר לעדות אשה אלא מדרבנן חששו לדדמי שהוא ג"כ חשש מדרבנן, והם אמרו והם אמרו, אבל בשני עדים דכיו דאורייתא חוקמי אדאורייתא ולא חיישין לדדמי, אבל אין לומר דבחד חיישין לדדמי ולא צתרי [ר"ל] דצתרי ליכא למיחש ששניהם יעשו דדמי, דא"כ למה אמרו אפי' ק' נשים שהם כע"א, הלא לצי צתרי לא חיישין שיאמרו דדמי, ומה לי נשים או אנשים.

גם בשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' קמ"ה כ' דכיון שכל הטעם שהקילו בעגונה להאמין אפי' בעד ושפחה הוא משום דלא צעין תורת עדות, וכמ"ש הרמב"ם סוף ה"ג דדבר שיכול לעמוד עליו בלי עד ואין העד יכול להשפוט לא צעין תורת עדות, לפי זה דוקא במקום דכיו דע"א, אבל במלחמה דשייך דדמי ורק דשני עדים לא שייך דדמי, וזה ודאי צעין שני עדים כשרים, וכי עוד שצחצובה אחרת בוסוף דברים עפמ"ש הרמב"ן במלחמות הטעם דצ"י עדים לא שייך דדמי משום דכל שהתורה האמינה אתם מה לבס עליהם, וא"כ צודאי צעין עדים כשרים שהתורה לא האמינה רק לכשרים.

ובתשובת בעל שם אריה שדרכי חיים סי' ד' כתב דטעם החילוק בין אחד לשנים לענין דדמי הוא, דהא דע"א נאמן בעדות אשה הוא מטעם דהוי מדלע"ג שירא לשקר, דאם הוא חי יצא לזיתו ויכא נתפס בשקרו, אבל כה"ג דאיכא סברא דדדמי לא יכיה נתפס בשקרו כ"כ ולא יחזיקו אותו לשקרן צמוד, רק שלבו אכסו מפני שנדמה לו כך ואינו חייב דדבר, וא"כ מה"ט ע"א לא מהימן היכא דאיכא חשש דדמי, משום דלא הוי ע"ג כ"כ, אבל בשני עדים דמהימני מן התורה, ולא צעין שיכיו עידי לאגלוי, נאמנים ואין חוששים לדדמי, כי היא חששא רחוקה.

ובאפי' זוטרי סי' ק"ק רע"ו הביא מחלוקת האחרונים אי צעין דוקא כשרים ומסיק דכיון דאיכא רוב מנין וצנין הפוסקים במחמירים מי יקל ראשו נגדם.

וכן במשיבת נפש ח"א סי' כ"ט כ' דסברת מהריב"ל דחויב היא. וצ"ח משה סק"ה אחרי שהאריך בדברי מהריב"ל מסיק להלכה אין להקל כמהריב"ל הן לענין קברתיו וכן לענין ראה הטענה דצעין סימנים, והכי נקטינן. ועיין עוד לקמן מאות י"ג ואילך.

ואולם רבים מהאחרונים סמכו על מהריב"ל ומצ"ט וכתב"ך להקל אף בשני פסולים. צנצנ"ק סי' כ"ה אחרי שהביא דברי מהריב"ל ומצ"ט המקילים אף צ"י פסולים, כתב דאם כי יש להשיב על דברי המצ"ט, מ"מ כדאי הוא לסמוך עליו להקל במקום עיגון צע"ה. והביא דבריו צנצנ"ק סי' י"ד. גם צאמרי יושר ח"ב סי' קע"ט הביא לזיוף דברי הנוצ"ר ה"ל. וכן הביא לסיק דעת מהריב"ל להקל אף בשני פסולים, צצ"י יעקב סי' ז', וצמח"ת משה ח"א סי' מ"ז.

וצפרי

י' ברמיז הסור שלפנינו אין הגירסא כן ועי' ביא"ה ח"א ונתיים את חרש"ו.

דכא דחייש הרי"ף גם צ"י עדים לדדמי היינו דוקא כשצאו להעיד צנת אחת, אבל צנת אחר זה לא. ועי' לעיל צנח"ד מהשואל ומשיב שחילק לדעת הרי"ף דדוקא כשראו צנת אחת אינם נאמנים אבל כשראו כל אחד לבד נאמנים.

ח. ואי דוקא בב' כשרים אמרו דל"ה בדדמי או אפי' בב' פסולים כל שכשרים לעדות אשה. הנה מהריב"ל צנח"א סי' צ' כתב ויראה לי דלא שנה אם העדים כשרים או פסולים, דהרי אפי' צע"א מסל"ת כ' צהגמ"ר דאיכא כמה רבנות דס"ל דלא שייך למומר דדמי צמסל"ת.

גם המב"מ צנח"ב סי' מ"ט אחר שהכריע דלא חיישין צ"י עדים לדדמי, כ' ולא תימא דצ"י עדים כשרים אלא אפי' גוי מסל"ת נמי שוב לעד כשר צעין זה, וא"כ מש"כ רבנו ירוחם שני עדים וכן הרי"ה, כ"ה ע"א וגוי מסל"ת או צ"י גמסל"ת מקרי שני עדים לענין זה, וגצ"י קריאת שטר נמי סמכין על צ"י גוי מסל"ת ולא על אחד, ואפי' צנ"ד שישראל אחד העיד בשם ישראל אחד ובשם נכרי מסל"ת, אפי"ה צ"י עדויות הם וכאלו העיד אי' מפי אי' ואי' מפי אי'.

ומהרש"ך צנח"א סי' כ"ו כתב צנידו שחשבו למלחמה גדולה, דכיון שהגויים המספרים ומעידים על הריגת פ' היו רבים ליכא למיחש דאמרי דדמי, ולא שאני לן בין כשרים בין פסולים. אמנם צנח"ב סי' ד' כתב דלדעת הרמב"ם המאריך בכל גוי מסל"ת לומר קברתיו אין לחלק ולומר דדוקא כשנכרי אחד לבד מעיד צמסל"ת אבל בשנים לא צעין שיאמרו קברתו מידי דהוי אעד המעיד צמלחמה או צמסל"ת דע"ג דצ"י צעין שיאמר קברתו מ"מ צ"י עדים לא צעין, דכד מעיינינן שפיר יראה דאין לחלק זה החילוק דמילתא דפשיטא היא דמאכ פסולי עדות כע"א דמיין. ועיין בסא"ר ק"ע דף קכ"ו ע"ד שחמה על סתירת שחי החצוצות דמהרש"ך, וצנצנ"ק שצ"ס צני דוד חצוצה ג' כ' דאולי נאמר שחזר צו מהרש"ך ממשיכ צנח"א וכ"כ בגו"ר כלל ג' סי' כ"א, אכן צנ"ד סי' נ"א שוב חזר מהרש"ך והחזיק פסקו מח"א סי' כ"ו ה"ל, וכי דעיקר מה שסמך להחזיר שם הוא משום שהיו רבים המעידים על המיתה ולית דחש לסברת הרי"ף. ותשובה זו היא יותר אחרונה צזמן מהתשובה דח"ב ה"ל.

אבל הרח"ש צחצובה סי' ד' הקשה על הריב"ל צמשי"כ דל"ש אם העדים כשרים או פסולים, מדברי הרא"ש ש"י על דברי הרי"ף דלא משמע כן בגמרא מדקאמר וק' נשים כע"א דמיין דמשמע דאי הוו כצ"י עדים לא אמרי דדמי וכן מסתבר דצת"ר סבדח"א דצרי סבדי לא דייקין, הרי משמע דדוקא צ"י עדים כשרים אבל פסולים לא, דאפי' ק' נשים כע"א דמיין. וכן צס"י ל' כתב על דברי הרב הפוסק שם שראה להחזיר צ"י קברתיו עפ"י כתב מסל"ת ועדות ישראל מטעם צ"י עדים דל"ש אם העדים כשרים או פסולים, דיש לו גמגום צזה מדברי הרא"ש ה"ל דמשמע דוקא צ"י עדים כשרים אבל פסולים לא, ושגדולה מזו נסתפק וגמגם מהרש"ד סי' ס"ט דשח"א דוקא כשצאום השנים להעיד צצ"ד.

גם בבית הלל כתב דמדברי הרא"ש מוכח דדוקא בשנים כשרים לא צעין קברתיו, אבל שנים פסולים אפי' צתרי לריב"ם לומר קברתו. וכן צנצנ"ק ורד"ם ח"ב כלל ג' סי' כ"א כתב שאין דברי הריב"ל והמצ"ט מחוורין צמשי"כ להקל בעדות פסולים, דמתוך דברי הרא"ש אנו למדים להחמיר, ומסיק דאין לסמוך עליהם להקל. וכ"כ צנצנ"ק מהר"ם זיסקינד סי' כ"ג דצעין צ"י עדים כשרים, ודלא כמהריב"ל ומצ"ט.

ועיין גם ב"ש סי' קנ"ג ש"י דדוקא שני עדים כשרים צעין וכן משמע להדיא צהר"ש, ושכ"כ ה"ל סי' פ"ה ומהר"ם

הפוסקים

סיק שעה אית ה

אוצר

ובארץ צבי (תלומים) סי' ה' כ' דלית צבי פסולים לצדמי מעט אחר, דעיי האחד שאמר שנהרג במלחמה הא' הדין שאם נישאת לית, איכ' חו' העד השני נאמן דדבר שצערוב בלא איחזיק איסורה גם ע"א נאמן.

ובתב' בחז' טוב סי' קס"ז דלמקילים וסוברים דגם צבי פסולים לית לצדמי, נראה דה"ה צע"א מפי צ' פסולים כיון דע"א נאמן ששמע בן מפי צ' פסולים, והביא מהמבי"ע ח"ב סי' מ"ט ש' דאעפ"י שצדמו העיד ישראל אחד בשם ישראל אחר וצ"ש גמסלית, אפ"ה צ' עדים הם, וכאלו העיד אחד בשם אחד ואחר בשם אחר.

ובחזון למועד סי' כ"ג אחר ש' ג"כ דעבד המעיד מפי שנים לית לצדמי ואפי' פסולים, כי עוד דאין לומר דדוקא ע"א המעיד בשם שנים משא"כ צאופן שבעד המעיד אומר ש' אחר לו שהוא ועוד אחד ראו במיתחו, משום דהעיקר אללנו הוא הידיעה ולא ההגדה, דאם אנתו יודעים שנים ידעו מזה והצדמו צנהרג צאופן שידעו אמיחת מיתחו מהני שפיר.

פ. להמחמירים, מה הדין כשיצאה מאיסור תורה בלא עדותם. צברי בשמים מהדורא שלישיה סי' י"א אחרי שהביא הראיה דצ' פסולין חיישין לצדמי מהא דקאמר בגמ' והא' מהא נשים כע"א דמיון, והטעם דמהני צבי כשרים הוא כמ"ש הרמב"ן דכיון דהחורב האמינתם אין לנו לחוש לצדמי, וביאר דהיינו כיון דחשש צדמי הוא רק מדרבנן, אמרינן כיון דמדאורייתא היא מותרת אין לנו להחמיר למיחש צדמי, כחז' דלפי"ז נראה דהיכא דמדאורייתא האשה מותרת צל"ה לא חיישין אפי' צבי פסולין שיאמרו צדמי, דכיון דאינה אסורה אלא מדרבנן אין להחמיר לחוש לאסורה משום חשש צדמי שהיא רק דרבנן, ועל זה לא קשיא מסוגיא דיצמות הג"ל, דהתם הרי לא היו על הטעיה רק עדות נשים, איכ' מדאורייתא היא אסורה, ושייך שפיר לחוש צפסולין אפי' בשנים לצדמי, וע"כ קאמר ונשים אפי' מהא כע"א דמי, ומעתה צ"ד [בטעיה] דמדאורייתא האשה מותרת צל"ה מכה הכרת הבגדים דחשש שאלה לא היו רק מדרבנן, וצל"ה כיון שכבר עברו יותר משש שנים שנאצד צעל העגונה ולא נשמע ממנו דבר הרי קיימל צה"מ סי' רפ"ד סעי' ד' דיוירדן לנחלה ורק אשתו אסורה שהחמירו באיסור כרת, ומשמע שאינו רק חומרא מדרבנן, שפיר י"ל דבשנים אף שהם פסולין לית צדמי. ועי' לעיל סעי' ל"ג סי' ק"כ רע"ח אות ז' דהרבה אחרונים סוברים דצ"ל כזר מאיסור תורה אפי' צע"א לית לצדמי, ונאמן צלי קצרתיו.

י. ויש מהמחמירים בשני פסולים שהקילו בע"א כשר ועד אחד פסול. צשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ג' כחז' דיש לחקור צע"א כשר וע"א פסול אי חיישין לצדמי, דהא עיקר ראיית הרא"ש דצ' עדים לא חיישין לצדמי הוא מדאמר בגמ' מהא נשים כע"א דמיון, ומשמע אי הוו כשני עדים לא אמרי צדמי, והא' דלא חיישין צבי לצדמי ע"כ לאו משום דשני אנשים לא יראו דבר אחד צדמיון אחד, דהא אפי' במאה נשים חיישין שראו צדמיון, אלא הענין של חשש צדמי תלוי בזה אי יש להם דין ע"א או דין צ' עדים, ואיכ' פסול דמהימן לחודיה לעדות אשה כמו ע"א כשר כי איכא עוד חד כשר צהדיה הרי חשודים כשנים, או דמיא דלא האמינו חכמים לעולם לפסול רק כע"א ולא נתנו לו כח לעולם לענין צ' עדים אפי' עיי' לירוף, והאריך צראות דלירוף פסול עם ע"א כשר חשיב כצ' עדים לענין צדמי. ועי' בחצלת השרון סי' כ"ו שפילפל הרבה בזה והעלה ג"כ דצ"א כשר ואי פסול יש להקל לכ"ע אף להסוברים דצ' פסולים חיישין לצדמי ולירוף זה לנדרתו שהיה עמפ"ע ישראל וכותי מסל"ת.

וצאמרי

ובפני משה ח"ג סי' מ"ה צידון עדות כמה גוים מסל"ת במלחמה, כי להחיר מכה ס"ם, ספק אי הלכה כהר"ף והרמב"ם דמארכי קצרתיו במלחמה או בהמקילים דאף במלחמה אי קצרתיו, ואח"ל דהלכה כהר"ף והרמב"ם דלמא הלכה כמהריב"ל דבשנים לא שייך צדמי ל"ש כשרים ל"ש פסולים. וצ"ה סי' ל"ו כי צפשוט דליכא למיחש לצדמי ואפי' צבי פסולים. וכ"כ להקל צבי פסולים בתשובת מהר"א צרודו שצדרכי נועם סי' ס"ד, אצני שהם להר"ר אברהם פרץ דפ"ג א', שו"ת מהר"י אסאד סי' ט', מערכי לצ' סי' ע"ה וע"י, וחזון למועד סי' כ"ג, וכי שם דהגאון רמ"מ אפשעין בתשובתו אליו האריך להסכים לשיטת מהריב"ל, והוכיח מש"ס כותיה.

ובעצ"א סי' קצ"ב הביא דעת הריב"ל דאף צפסולים לית לצדמי, וכי דסברא נכונה היא, שהרי דבר זה אין תלוי צנאמות שנאמר צו מאה פסולים כע"א כשר דמיון, אלא דבשנים לא תלין שיטעו וכמ"ש החוס' צפ"ק דפסחים דף י"ב ע"א ד"ה ל' מאיר דלא תלין הטעות בשנים, וא"כ גם צפסולים י"ל כן, אך האחרונים חלקו עליו והקשו מדברי הרא"ש, ולעדין שהדין עם מהריב"ל וסברתו נכונה ולדקת כמ"ש, ואדרבא לשון הרא"ש מסייע ליה, דהנה לשון הרא"ש לר"ך ביאור דמה דעתו צפשוט הר"ף צפי' האיבעיא דע"א במלחמה, אי ס"ל שהר"ף מפרש לה צין צקצרתיו צין בלא קצרתיו ורק למסקנא נפטר מעובדי דכרמי ודגלת והיינו צאסקינהו דהוי קצרתיו ובלא קצרתיו נשארה האיבעיא וחיישין לצדמי אפי' בשנים, איכ' לא מיייתי הרא"ש ראיה מידו מהא דקאמר ומאה נשים כו' דחרי לא אמרי צדמי, דלמא הפשטן דנזה לפשוט דאפי' צע"א לית לצדמי, ולאחר שדחה המחז"ל דליכא למילף מהתם י"ל דאפי' בשנים חיישין לצדמי, אע"כ ס"ל להרא"ש דהר"ף מפרש האיבעיא בקצרתיו דוקא, והיינו אי חיישין להעד דמשקר, ועיקר הטעם משום דסמכין אחזקה דאשה דייקא וצמלחמה לא דייקא, או הטעם דנאמן ע"א הוא משום מדעל"ג לא משקר ונאמן אף במלחמה, אצל בלא קצרתיו לא מספקא ליה כלל דחיישין לצדמי וכמו שפירש הריב"ש דעת הר"ף, ופשיט ליה הפשטן דע"א נאמן משום מדעל"ג, דאי אינו נאמן כ"א צלירוף חזקה דדייקא איכ' גם הרבה נשים אינן נאמות דלענין נאמות מהא נשים כע"א דמיון ומימ' במלחמה דמי ולא דייקא, ואמאי דחרי רצי ולא חייש דלמא משקרות, אך אכתי תקשי להפשטן למאי דהוי ס"ל שלא העולם והתירס רצי עפ"י עדות הטעיה והרי איכא למיחש לצדמי וזה הא פשיטא לן דצלי קצרתיו ע"א אינו נאמן, ומכה זה הוכיח הרא"ש דבשני עדים לית לצדמי ואין חילוק צין קשרים לפסולים כס' מהריב"ל דלא תלין הטעות בשנים, ולכן אי"ש שהשוין רצי עפ"י עדות נשים על הטעיה משום דלאמירה צדמי ליכא למיחש צתרי אפי' נשים, והיינו דכ' הרא"ש שיש להוכיח מדקאמר מהא נשים כע"א דמיון משמע הא אי הוו כשני עדים לא אמרי צדמי, [ויכוונתו] דאל"כ הו"ל להפשטן להקשות על עיקר הדין דאינו נאמן צלי קצרתיו, והיינו כס' מהריב"ל ה"ל שהוא נכונה וצרורה צלי פקפוק, שאם דעת הרא"ש דגם לענין צדמי יש חילוק צין כשרים לפסולים לא ידעתי לפרש קושיתו על הר"ף.

גם צאחיעור סי' י"ז צמוקף כ', לא הצנתי מה שחמכו מהר"ש ושא"ר אחרונים ע"ד הסוברים דצ' פסולים ליכא צדמי מראית הרא"ש מסוגיא דמאה נשים כחז' דמיון, דלכ"מ, דנהי דצ' פסולים ליכא צדמי מי"מ מהא נשים כחז' דמיון ומשקרי, ופשיט לשיטת הר"ף שפיר האיבעיא דלא משקר, ומשום צדמי לא חיישין לפי שיטת צ' פסולים, ואדרבא סויעתא מזה דצ' פסולים ליכא צדמי, והביא מגצעת פנחס [סי' כ"ב] שהביא צאמת ראייה מזה דצ' פסולים ליכא צדמי. וכ"כ אצני משפט סקס"ע.

אוצר

סיק שעה אות יא

הפוסקים

ובאמרי יושר ח"צ סי' קע"ט כוונת מהגא"ד דלמחצתא דשם
אצו בעל כוכב מיעקב ג"כ דע"א כשר ואי פסול ויל
לכ"ע מהני, ועפ"י ר"ה הגאון הג"ל להחיר גם צנידוך ערכאות
ועמפ"ע כשר, אבל הרב המחבר כי צנידוך זה אין זה מספיק, דכיון
שהכשר הוא עמפ"ע אינו נאמן בחורת עד כשר וכו' כשניהם פסולים
לגמרי, ואף שמדברי הב"ש סי' ק"ג מבואר דע"א שמעיד ששמע
משני כשרים ל"ח לצדדמי, וע"כ לדידוכי אף שעמפ"ע אינו עד כלל
מה"ח אבל כיון ששמע משני כשרים ל"ח לצדדמי, אך זה דוקא
כשמעיד מפי שנים כשרים, אבל כשמעיד מפי אי' כשר ואחד פסול
לפנינו, הוי כשניהם פסולים לגמרי. ועיין צעין יחזק סי' מ"ו
אות ג' ולקמן אות י"ט.

יא. האם יש לחלק בין שני גוויים מסל"ת לבין שאר פסולים
לענין בדדמי. עי' בשו"ת הרמ"ן סי' י"ד שנסתפק
בזה, מאחר דעת המרדכי ור"י ור"ש דמסל"ת לא שייך צדדמי
אפי' בעכו"ם אחד, ובהי דרוב הפוסקים חולקים ע"ז מ"מ צ"ע
נכרים מסל"ת ויל' דמורו ואמרין דתרווייהו לא טעו וע"ז אין
סתירה מהגמרא דקאמר והא מאה נשים כע"א דמיא דשם
הנשים צאו להעיד, אך פשטות דברי ר"ה המובא שם בתוס' ע"כ
ד"ה וקאמרי משמע ק"ל דאין לחלק בזה, והניח צ"ע.

ובעצי חיים סי' ע' כתב צדדמי דיש סניף גדול להתירא לפי
שאמרו שני נכרים במסל"ת שפי' נהרג במלחמה, ואף שדעת
הר"ן דכוותי מסל"ת במלחמה לריק ג"כ שיאמר קצרתיו, ויל' דהר"ן
לא כתב כן אלא בכוותי אחד ולא בשנים, דהא כי הטעם משום
דעכו"ם לא עדיף מע"א וא"כ צ"ע כותים שזו אין לומר דלא עדיפי
מישראל, ואע"ג שפי' הב"ש דצענין דוקא כשרים ולא פסולים ויל'
דהיינו דוקא פסולים שלא במסל"ת אבל בכותים מסל"ת ויל' דכ"ע
מודים שהם עכו"פ כישראלים, דהא כל עיקר טעם הסוברים דגם
צ"ע פסולים ל"ל קצרתיו הוא משום דכן מוכח מלשון הגמרא
ומאה נשים כע"א דמיין, א"כ ויל' דדוקא מאה נשים והיינו ישראלים
שהם פסולים לעדות, אבל כותים מסל"ת כיון דלא מוכח מהגמרא
לדריק הבו דלא להוסיף עלה חומרא, וצ"ל דהא ה"א הרמ"א
יש מקילים בעכו"ם אפי' אחד מסל"ת וא"כ צ"ע עכו"ם מסל"ת
יש לסמוך עכ"פ דמהני, עי"ל עפ"י הרמ"א סעי' ט"ו דכ"מ
דאיכא פלוגתא בדינים אלו אזלין לחומרא, והח"מ סק"ל מציא
דברי הרמ"א דאזלין לקולא, גם הב"ש והע"ז פסקו לקולא, וצ"ד
ויל' דגם הרמ"א מודה דאזלין לקולא, דהא הטעם דאזלין לחומרא
כי הרמ"א משום דספיקא דאורייתא לחומרא, וא"כ צ"ע עכו"ם
מסל"ת דע"י אמירת הנכרי האחד כבר יראה מליסור דאורייתא
דהא אם נישאת ל"ח אפי' בלא קצרתיו, יכיון שאפי' בכוותי אחד
יש מקילים לכתחילה בלא קצרתיו צ"ע שיש צ' כותים מסל"ת
אזלין בפלוגתא לקולא.

גם בתקפו של יוסף ח"א סי' כ"ז כתב דנ"א"כ הב"ש דוקא עדים
כשרים ולא פסולים ויל' דלא מיעט אלא פסולים ואינם מסל"ת
וכגון נשים, אבל פסולים ומסל"ת ככשרים דמי.

ויש מהאחרונים שכתבו גם צדעת מהריב"ל ומצ"ע שלא הקילו
אלא צ"ע מסל"ת אבל לא בשאר פסולים. צאורים גדולים
לימוד קס"ו כי לתוך קושית מהרש"ש על הריב"ל מהא דקאמר
בגמרא והא מאה נשים כע"א דמי, דמה דקאמר מהריב"ל אי
פסולים הכוונה פסולים לעדות אשה כמו הגזלים ואוכלי נבילות
ועד זומם וכוונתו דכל אלה פסולים הם לעדות אשה בשמכוות
להעיד משום דחשדו לשקר, אבל מסיחית לפי חומס מהימני ועדיף
עפי' כמ"ש הנמוקי דכיון דמסל"ת הם קים לן דקושטא קאמרי כ"י,
ומעשה מהריב"ל דיבר צענינו וידין דידוכי דהיי' המגידים שנים
מסל"ת, ויליף לה שפיר דלא אמרי צדדמי, ועדיפי מאשה או מע"א

וכ"כ בבית אפרים סי' י"ג דגם מהריב"ל ומצ"ע לא אמרו דצריכס
צפסולי עדות המכוונים להעיד, דבהני שפיר חיישין, אך
איכא מיירי לענין שני עכו"ם מסל"ת, דצ"ע"ג כיון דצ"ל"ה יש
הרבה פוסקים דמסל"ת ל"ש צדדמי, א"כ אף להחולקים ויל'
דוקא בחד אבל צדרי מודה, משא"כ צ"ע צדדמי פסולים המכוונים
להעיד גם מהריב"ל ומצ"ע מודים.

גם בעשרת חכמים סי' ו' כתב דהמענין צדדמי המצ"ע יראה
שסברתו היא דיש עדיפות לעדות נכרים מסל"ת מעדות פסולים
שמכוונים להעיד, ויש סמך לדבריו מדברי תה"ד סי' רל"ט ופסקיו
סי' רנ"ג ושו"ת מהרי"ק שורש קכ"א, שהוכיחו מדברי הגמרא
יצמות קכ"ב לא תבא כהנת כפונדקית, דעדיף בזה עדות נכרי
במסל"ת מעדות אשה, וממילא לא קשה על מהריב"ל ומצ"ע
מדברי הגמרא דמאה נשים כע"א, דצריכס הם צ"ע נכרים מסל"ת,
וכמהריב"ל צ"ל"ה לשיטתו, שצ"ע מהשבותיו דלד להקל מזה
לירוק דעת המרדכי דנכרי מסל"ת לא שייך חשש צדדמי, ועפ"י
כי שם דגם לדעת מהריב"ל ומצ"ע אין להקל צדדים הפסולים
מחמת קרובה, דהא בלוחה הוכחה שהוכיח תה"ד ומהרי"ק מדברי
ר"ע לכשתבא כפונדקית שבהגדת נכרי במסל"ת עדיף מעדות אשה
המחכוונת להעיד, יש להוכיח שעדיף גם מעדות קרובים דהא ר"ע
אמר צמשה לא עפ"י אשה ולא עפ"י קרובים, ובעדות נכרי מסל"ת
הודה לחכמים. וכן תפסי צדעת מהריב"ל ומצ"ע דלא קאמרי אלא
צ"ע מסל"ת, צעדות ציבורס ח"צ סי' כ"ה, תקפו של יוסף ח"א
סי' כ"ז, ומכתב שלמה סי' קכ"ב.

אולם באמרי נועם סי' י"ד הביא דברי הבית אפרים הג"ל ופי'
דאין מקום לדבריו צדעת המצ"ע, דהא המצ"ע מסיים שם
דגם לענין הכרה בעצ"ע מהני עדות אשה ולא דוקא לענין קצרתיו,
א"כ א"א לומר דהוא מטעם מסל"ת, דהרי לענין הכרה בעצ"ע
לכ"ע לא מהני אף עכו"ם מסל"ת, ואדרבא עכו"ם מסל"ת מגרע
גרע מישראל. עי' לעיל סעי' כ"ד סי' ק"ר.

גם באריה דבי עיזאי סי' י"א דה"ה ובהה הגס, כי דאין לומר
דדוקא בעכו"ם מסל"ת קאמר המצ"ע דל"ח לצדדמי, דלא
נראה כלל מדבריו כן, מדכי' דלא דוקא עדים כשרים דמשמע דה"ה
פסולים ופירש רבותא יתירא דאפי' גוי מסל"ת, וגם צלשון מהריב"ל
מבואר בפירוש דאין חילוק בין שני עדים כשרים או פסולים. וכן
בערך השלחן סק"ד הביא לשון מהריב"ל ויראה לי דל"ש אם
העדים כשרים או פסולים שהרי אפי' בע"א מסל"ת כתבו בבה"מ
כו', וכי דנראה דס"ל למהריב"ל דה"ה שאר פסולים כגון עבד ואשה
וקרוב כיון דנאמנים להעיד צעדות אשה כעדים כשרים לא אמרי
צדדמי, אלא דצגויים מסל"ת ס"ד דאמרי צדדמי [דהא אינם מעידים
בחורת עדות] לכך כי דאיכא רבותא דס"ל דאדרבא צגוי מסל"ת
לא שייך צדדמי.

אוצר

ס"ק שזה את יא—טו

הפוסקים

חזי דאיכא תרי או תלתא דכל חד צפאי נפשיה קמסכיד, ולא שניך למיחש דכו שום סמיכה, ואליהם סהדותיהו דלא ניהש תו לצדמי אפי' בפסולים. [מיהו עי' להלן אות י"ז דיש סוצרים להיפך, דבהעידו צוחא"ז לא מהני אפי' כשרים].

ובחן טוב ס"ק קס"ז אחר שצ"ח דהסוצרים דציעין כשרים דוקא הוא לאו משום דציעין עדות מה"ט רק משום דשנים כשרים לא יאמרו צדדמי, כתב דאפשר לעשות פשרה בין הפוסקים, להמקילים בפסולים לא הקילו אלא כשראו צוחא"ז דרחוק שיכוננו שיהיה לעשות אחת, והמחמירים לא החמירו אלא צדדמי כאלהם, דאפשר שהסכימו שיהיה צידד על דבר אחד, שכל אחד מעשה את חצירו, וליון לקוי"ע אות ש"ג בשם מהרש"ם [ס"י ס"ט ה"ד לעיל סעי' י"ז ס"ק קל"ד אות ע"ט], והש"ס דקאמר והא' קי' נשים כפי"א דמיון, הוא נמי משום דהנשים ראו העציה כאלהם, לכן חיישינן לצדדמי אפי' בהרבה נשים. וכן חילק צשו"ת מהרש"ם ח"ג ס"י ר"ג. [מיהו עי' לעיל אות ד' דיש סוצרים להיפך, דצדדמי צוחא"ז גרע].

פרטים שונים שרדנו בהם הפוסקים אי דינם בפסולים, להמצריכים בשרים דוקא

יד. פסולי עדות דרבנן, כי צעזע"ג ס"י ס"ז דליהו ג"כ נהי שהם כשרים לעדות אשה, מ"מ אפי' מאה מהם אינם חשובים כי אם כפי"א כשר, ואיכא למיחש לצדדמי, אלא דזו דוקא לאחר שהכריזו עליהם צבי"כ, אבל קודם לכן עדותן עדות מעליה היא, כי הוא תלמוד ערוך (סנהדרין כ"ו ז') דגזלן דרבנן לריך הכרזה וכו'א מוסבם מכל הפוסקים.

אבל צה"ט ס"ק קס"ז השיג עליו וכי' דע"כ סצרתו דדוקא כשיש עדות המועיל מדאורייתא ומדרבנן אז ל"ה לצדדמי, אך צלמח אפי' להסוצרים דציעין עדות המועיל מה"ט מג"ל להמליח חומרא לומר דאזלינן נמי צחר דרבנן, וצלמ"ה דצרי העציה"ג לא נהירין, דכיון דח"ל הקילו צסוף עדות לסמוך על עדות להחיר מה שאסור מדאורייתא, כ"ש שלא החמירו צסוף עדות לאסור מה שהוא מותר מדאורייתא, ועוד דכל הפוסקים סתמו וכתבו דפסולי עדות דרבנן כשרים לעדות אשה, ולא אישתימע שום פוסק לומר שיהיה צסום ענין מוזק פסולי דרבנן צעדות אשה.

טו. פסול דנמצא אחד מהם קרוב או פסול. עיין צשו"ת מהרש"ם ח"ג ס"י ר"ג שכי' דלכאורה היה נראה דהא דחיישנן בפסולים לצדדמי זה דוקא בפסולים דחשודי להעיד שקר או צדדמי כמו עכו"ם מסל"ת ונשים דעתן קלות, משא"כ צנמ"א אחד מהם קרוב או פסול דנאמנים הם, אלא דגזכ"כ דאם נמ"א קא"פ עדותן בעלה, גבי עדות אשה דעיקר התכלית לידע האמת שזה מת מהני גם צבה"ג, וא"כ לענין חשש צדדמי שפיר דינט כשני עדים, אלא שמדצרי עצוב"ג שפוסל גם צעדות מפי כתצס לא נראה כן, והחיר שם מהרש"ם צנזונו משום דצדדמי זה אלא צפני זה גם צעדים פסולים מהני צשנים [הו"ד לעיל אות הקודם] וליורפים אחרים.

ובאמרי יושר ח"צ ס"י ס"ו אחר שכי' דצמעידי מפי כשרים יש לסמוך על הצ"ש, הציא מה שפקפק הרב השואל דכיון ששמע העד מפי נכרים וישראלים הוי נמ"א אחד מהם קרוב או פסול ועכ"פ שוב לא הוי ככשרים, וכי' להחיר עפ"י דעת התומים ונתיבות המשפט סוס"י ל"ו דנכרי שאינו צגדר עד כלל אינו מצטל עדות הכשרים, ואף שצשגת אריה צחידושו למכות ז' פשיטא ליה דגם צבה"ג הוי קא"פ, מ"מ כיון דמהריב"ל מתיר אף צשני פסולים יש לסמוך עכ"פ צני"ד להקל.

ובאבני נזר ס"י ע"צ לענין חשש צדדמי דהכרה צראה העציה, שכי' להחיר משום שהיה צו ס"י אלא"ע, אלא שחשש לחירון ה"ה

וכן מלינו לכמה מהפוסקים הסוצרים דציעין כשרים דוקא שכתבו דצ' מסל"ת דינט כפסולים. צחשו מהר"מ לוצנין ס"י קכ"ט וס"י קל"ז כי' דלא אמר הר"ש אלא צצ' עדים כשרים אצל עכו"ם אפי' קי' אינט אלא כפי"א. ועי' גם צמהרש"ך ח"א ס"י כ"ו וח"צ ס"י ד' דצנידונו הוו תרי גוים מסל"ת, ודומה אותם לשני פסולים.

ובשו"ת הרמ"א ס"י ק"א צנידון שהעיד יחודי מפי כמה גוים מסל"ת צמלמח, כי' דאפי' לדעת הר"ש לא מהני, דלא הוי אלא כפי"א, וכדלמרינן צגמרא לענין נשים אפי' מאה כפי"א דמיון וכ"ש כותים דמאה לא הוי אלא כפי"א, והאריך שם לדחות סצרת המרדכי דכותי מסל"ת עדיף עי' לקמן ס"ק ש"ה אות ב'. ובאמרי נועם ס"י י"ד אחר שדחה דצרי הצות אפרים צעת המצ"ע, כי' דאפשר לחלק בין שאר פסולים לצ' גוים מסל"ת מטעם אחר שצצ' פסולים דעלמ"א יש גם חשש שאומרים קצת שקר לגודל חזק דמיונו, משא"כ צצ' גוים מסל"ת דצודאי קושטא קאמרי, אלא שסוים צחשו רמ"א ס"י ק"א [הג"ל] מפורש יול"א דחיישינן לצדדמי אף צחרי גוים מסל"ת, וכ"כ דצ' גוים מסל"ת הוו כשני פסולים צזרע אצרכם ס"י ה', עמק שאלה ס"י כ"ד, וצריח הצות צחשצרה דס"ז עור ד'.

ובשו"ת כח"י להגר"י קוק כי' דעיקר יסוד המכריע אם נחוש לצדדמי צהרצ נכרים מסל"ת, הוא תלוי צחקירה אם צהיחר מסל"ת ציעין גם ליורף של דיוקא ומינסצא כמו צע"א, דמשו"ה מצעי לן ע"א צמלמח מהו אי טעמא דע"א הוי משום מדעל"ג לא משקרי אינשי או משום איחתא דיוקא ומינסצא וצמלמח לא דיוקא, ואם הטעם של צדדמי הוא משום האשה, ודאי שאין הצדל בין אחד מסל"ת לנצים, אך אם נאמר שדוקא צע"א המצחין להעיד הוצרכו לסמוך דיוקא דאשה, אצל נכרי מסל"ת הוא משום צירור שצודאי לא משקר ולא לריך דליוקא דידה, א"כ אם נאמר שנחוש לצדדמי גם צנכרי מסל"ת היינו צדדמי דידה של הנכרי המעיד, וצח ודאי אין לנו לחדש ולומר שגם צרבים נחוש לצדדמי.

יב. ויש שכתבו לחלק בין ב' נשים דחיישינן בהו לבדדמי לבין שאר פסולים דל"ה בהו לבדדמי בשנים. צחשצת הגר"י קוק צצמשפעי עזיאל ס"י ל' כתב דציעין הקול"א של הסוצרים כמהריב"ל דגם שנים פסולים לא אמרי צדדמי, דקשה עליו מהא דמאה נשי כחד דמי, וי"ל דס"ל שדוקא נשים שדעתן קלות כן נוחות לעשות צדדמי עד שאפי' מאה כחד דמי, אצל לא שארי פסולים, אע"ג שאינם נאמנים לשאר עדויות צצחורה, מ"מ לגבי עגונה דהימנחו צצנן לא אמרינן שהשנים יעשו צטעות שזה צדדמי, וצחידושי המאירי כי' מפורש שאשה יש לחוש צה לעשות צדדמי.

ובאמרי יושר ח"צ ס"י צ' כי' ג"כ לדעת הסוצרים דאפי' צצ' פסולים ל"ה לצדדמי ל"ל דאף דחרי נשים אמרי צדדמי כדליתא צש"ס להדיא, נשים שאני שדעתן קלות, וליון ליומא פ"ד צהא דאין אומרים יעשו ע"י נשים, וכי' הר"ן משום דדעתן קלות ויעשו וכה המדמה שלהם חזק יותר, אלא שצסוף החשצבה הציא מחשו"ד י"ח (מל"א) צצס מהריב"ל דצ' נשים לא אמרי צדדמי, וכי' דזה ל"ע מהגמרא דמאה נשים כחד דמיון.

יג. ויש שחילקו בין שהעידו ב' הפסולים ביחד לבין שהעידו בזה אחר זה, או בין שראו בבית אחת לבין שראו בוצא"ו. צצחר המים ס"י ס"ז אחרי שהציא דעת כמה פוסקים הסוצרים כמהריב"ל ומצ"ט דגם צצ' פסולים ל"ה לצדדמי, כי' עוד דיתר ע"כ נראה דע"כ לא נחלקו על המהריב"ל אלא כצצחו העדים צצח אחת משום דמחזיו כעדות אחת דשייך למימר צבו דכל חד קסמיך דחצחריה, אצל כצצחו העדים כ"א צצ"ע צוחא"ז הא מחזי

אוצר

סיק שעה ארת שו"מ

הפוסקים

ובאמרי נועם ח"א סי' י"ד בחשוכה נכדו אחרי שכי לחלק דעת המצי"ט בין צי גוים מסל"ת לשאר פסולים, דפסולים דעלמא יש גם חשש שאומרים קצת שקר לגדול חזק דמיוני משא"כ צי גוים מסל"ת דזודאי קושטא קאמר, [עי' לעיל אות י'], ר"ל לפי"ז דה"ה צי פסולים מחמת קורבה כיון דמה שפסלה התורה עדות קרובים היכא שמעידים לחובה לא הוי מעטס שיקרא ורק דגז"כ הוא י"ל דל"ה בשנים כמו צי נכרים מסל"ת, אלא שמסיים דלא בשביל שאנו מדמין נעשה מעשה, וגם המעיין בתשו' הרמ"א סי' ק"א יראה דאף צי נכרים מסל"ת ג"כ חיישינן לצדדמי, א"כ שוב אין להתיר עפ"משי"ב, אומנם צנידון ידידיה דהעדים הפסולים מחמת קורבה הוי חתן וחותנו כי דיש להתיר מעטס אחר, דהא באמת איכא עיונא רבא דהא דחיישינן לצדדמי צי פסולים, דהרי השש צדדמי הוא רק דרצון דהא אם נישאת ל"ת אף בלא אמר העד קברתיו, א"כ שוב מהרואי דהבני בגדת העד השני לענין זה דתנשא גם לכתחילה, דזודאי נגד איסור דרצון מהני ע"א ול"ת לצדדמי כלל, וא"כ גם צי פסולים מהרואי דלא נישא לצדדמי, דהא ינאח עפ"י בגדת האחד מחזקת דאורייתא ואין אנו דנין רק לענין דרצון ושז מהני עדות השני, אך לפמש"כ הנו"צ מהדו"ק סי' ל"ג דאף למאן דס"ל דע"א נאמן בעדות אשה מה"ת עכ"ז בעדים פסולים לא הוי כ"א מדרצון, ולפי מה שכתבתי דצמקום דאיכא חשש צדדמי בדר אוקמה אד"ת, א"כ שפיר צי פסולים חיישינן לצדדמי, דהא לא ינאח כלל מאיסור תורה עפ"י בגדת הראשון כיון דמן התורה אינו נאמן כלל, וע"כ שפיר צי פסולים חיישינן לצדדמי, אצל צי"ד דהעדים הפסולים מחמת קורבה הם חתן וחותנו, והא דחתן פסול לעדות הוא מלך קורבה דאשתו, והרי לשיטת הרמב"ם קורבי האם ואישות אינם אלא מדצריהם, וצנו"צ מהדו"ת סי' כ' כתב דגם דעת הראש"ד כן, ושפיר יש ללך דעת הרמב"ם והראש"ד, וא"כ כבר ינאח מחזקת ח"א עפ"י בגדת החתן לחוד, ושז מהני גם בגדת חותנו לענין איסור דרצון ומותרת להנשא גם לכתחילה, ואיך זה לסניף לשאר לירופי היתר.

אולם בבית יצחק ח"א סי' ע"ג סוף אות ז' כתב צנודון דאף דהצ"ש מזכיר צי כשרים וכלל היה אחד קרוב, מ"מ אולי הצ"ש לא כוון להוציא קרובים רק להוציא נשים דמאה כע"א, וברי למה פוסקים אפי' צי פסולים ל"ת לצדדמי, ומיעוט במחלוקת עדיף.

יו. אי בעינן שיעידו השנים בבי"ד דוקא, ואם צריך שיבאו ביחד. הרש"ד צי"ט סי' ע"ג אחר שכי להתיר צי עדים צראו העצירה, כי שז עדיין יש לגמגם צדן זה, דאכתי איכא למימר שצריך שצי העדים יבאו ויגידו לפני צי"ד דכל עדות שלא נתקבלה צי"ד של ג' לא הוי עדות, וכמ"ש המרדכי פ' הגזל בחרא וז"ל: וכל קצ"ע בפני ג' שלא יבא עמפ"ע.

ובקו"ע להרש"ש דף מ"ט הביא דברי הרש"ד, וכי דאע"ג שיש לדחות דהמרדכי בעדות דעלמא קאמר דעמפ"ע לא הוי עדות, אצל בעדות אשה משיאין עפ"י עמפ"ע וחשבינן לה עדות גמורה וא"כ י"ל דה"ה צמיעד מפי שנים דשנים לא אמרי צדדמי, מ"מ יש לגמגם קצת דאיכא למימר דהא דתרי לא מסבדי צאומדנא ביינו היכא שצאים לפינוי להעיד דאז כיון דידעי ודאי דעליהו סמכין כשאר עדויות דעלמא אינם מביאים עולם לבית הספק כמ"ש הרעוב"א, אצל כשאנים מעידים לפני צי"ד שמה לא דקדקו כ"כ ואמרי צדדמי. ועיין גם בחשבותיו סי' ד' וסי' ו' שפקק ג"כ אם להתיר צי עדים שלא העידו צי"ד.

ובשו"ת מהר"ש הלוי סי' י"א צנידון ע"א שאמר שהכירוהו הוא ועוד שנים כי ג"כ דיש להסתפק אי הוי כשנים דלא נישא לצדדמי וכמ"ש הרש"ד סי' ס"ט דאיכא למימר שצי העדים צריכים

הא' של החום ציבמות קט"ו צי דבעינן כה"ג סי' מוצבה, וכתב להתיר משום שהכירוהו צי עדים, ופקפק שז משום דצנידון הוי אב וצנו בתוך שאר העדים, וכשנמלא האחד קרוב או פסול מן התורה בעל כל העדות, וכי דכיון דאיכא חשש צדדמי חשיב כאינם מעידים אחד על חבירו שאין האחד יודע אם חבירו נתן לב להכירו היטב, ודומה לאחד רואה מחלון זה ואחד מחלון זה שצומן שאין מקתם רואים אלו את אלו הרי הם שתי עדויות לענין נמלא אחד קרוב או פסול, כמצוה צחום מכות דף ו' ע"ב ד"ה הרי ופקק כן הש"ך צי"ט ל"ו סק"ט, א"כ חשז כאינם מסויינים זא"ז שאין האחד מצטל עדות האחר, ואף שדעת הכמוק"י דצדמי ממונות אפי' לא ראו כחד עדותן בעלה, דכשם שעדות מיוחדת מצטרפת צדמי ממונות להכשיר ה"ה לפסול, הא לחירוף הצי של החום שם בעצ"ע לאלתר צנידון סי' אומעי נאמן, ואין צדן לגבז כל החומרות.

אולם באריה דבי עילאי סי' י"א צנידון שהעידו לפני הצי"ד צי עדים כשרים ועוד שלישי קרוב, אחר שפקק מתחילה אי נחשז זה כתרי עדים כשרים כיון דלענין ממון היה עדות הקרוב מצטל עדות הכשרים ושז אין עדותם מועיל מה"ת, כי דנראה פשוט דאף אי נמא דפסולים לא שייך בהיתר של שני עדים, זה דוקא כשיש ריעותא צגוף עדותן דהיינו נשים או קרובים או כשלא הגידו צי"ד, אצל כשאין ריעותא צגוף העדות והם שני עדים הכשרים להעיד וכבר הגידו צח"ע צי"ד, וזה צודאי אין סברה כלל לומר דע"י שגם הקרוב העיד לא יועיל עדות שני הכשרים לענין חשש צדדמי, ולא מצטי צי"ד שהעיד הקרוב לצסוף וכבר היה מקום להתיר אשה זו תיכף ע"י עדות שני הכשרים, אלא אפי' אם היה מעיד הקרוב בכתחילה או באמנע, מ"מ כיון דאין חילוק בין שני עדים כשרים לצין ע"א דק לענין חשש צדדמי, ממילא לא שייך בזה כלל לחוש דהעד השלישי שהוא קרוב מצטל עדות הכשרים, כיון דסוף סוף איכא שני עדים כשרים שהעידו עדותם צי"ד, ועיין בצרכת ראה סי' קי"צ שהאריך ג"כ להוכיח דפסול של נמלא אי מהם קאח"פ לא שייך לענין צדדמי.

פז. וכשהעדים פסולים מחמת קורבה. צמק שאלה סי' נ"ג צנידון שהיו העדים פסולי קורבה זה לזה כי דהא דלא חיישינן צי עדים לצדדמי הוא מעטס דכל שהאמינתם תורה לא דייקין אצתריהו, וא"כ כל שהם צגדר זה שלא האמינתם התורה אפשר שיש לחוש גם צי עדים לצדדמי, וכן מוכח מהרש"ד סוף סי' ס"ט. [כונתו למה שנסתפק הרש"ד שיעידו צי"ד דוקא ובצאות שח"ז] ועי' לעיל אות י"א מעטרת חכמים סי' ו' שהחמיר בעדות קרובים.

ובאבני נזר סי' ע"ב אחר שכי דכל הטעם דשנים ל"ת לצדדמי הוא משום דהתורה האמינתם, פקפק צנידון ידידיה שאחד מן העדים היה פסול מחמת קורבה, אלא שכי דצנידון שהקצות הוא מחמת שהעד הוא אחי הנעצט, וכלל אין העדות נוגע לנעצט רק אל האשה, דמהאי טעמא מקבלים עדי גירושין שלא בפני הבעל משום שאין מעידים על האיש רק על האשה להתירה להנשא, וכ"ש עדי מיתת שאין לחושבם כמעידים נגד המת, ואצל האשה רחוק הוא כיון שמת בעלה, וכי תימא ע"ז אנו דנים שלא נאמינהו מדאורייתא שמת וקרוב הוא ואמר צדדמי, ליתא, דקרובים אינם חשודים לשקר רק גזירת מלך שלא לדון עפ"י קרובים וכיון שמת הוא הא אינם קרובים, ודומה לחתם בשטר עד שלא נעשה חתנו ואח"כ נעשה חתנו דאחרים מעידים על חתימת ידו ונ"ה שחתם עכשיו לאחר שנעשה חתנו והקדים הזמן, אלא אמרינן שאומרים אמת ושז דנים עפ"י רחוקים, ה"ג בזה כיון שאומר אמת הא אינו קרוב עכשיו בשעת ראייה והגדה.

אוצר

סי' קצ"ח אות יז

הפוסקים

גם בצמח צדק סי' קי"ג, צעד אחד שאמר ששמע מפי רבים שפי נהרג בשעת הגזירה בין שאר הרגלים וקדושים, כתב דלעפ"י שהרא"ש כתב דבדברי סהדי ל"ח לצדדני, והעד הזה הגיד צדק רבים שנהרג, הלא לאו מילתא היא, דהא דכתב הרא"ש היינו דוקא היכא דאסכידו צ"ד, דכיון שהם מעידים בחזרת עדות פ"י לא דייקין אצטרייכו, דודאי על דברים ברורים כמה מעידים כיון שיודעים שיש נפקותא בעדותן, אבל אי לא אסכידו צ"ד אלא שמספרים דרך ספור דברים חוץ לצ"ד, חיישין שמגידים שנהרג צדדני, כיון דלא משמע לכו שיש נפקותא בעדותן, שאין דרכן של צ"ד בספור דברים זה לזה, מי שנמלט מהגזירה ומי שלא נמלט, לדקדק ולחלק אם ראה אותו הרג או לא, אלא כיון שלא נמלט חולה הדבר בהריגה, לאפקוקי כשמעיד צ"ד שאין מדקדק ואינו אומר שנהרג אם לא צבירור, והכי דייקא לישנא דהרא"ש שבי וז"ל: וכן מסתברא דבדבר סהדותא דתרי סהדי לא דייקין, וגם כי בקצרה דבדבר תרי לא דייקין או דבדבר תרי סהדי לא דייקין, אלא צא לומר דבדבר סהדותא דאסכידו תרי צ"ד לא דייקין דכיון שמגידים כדון עדות והתורה האמינה לתרי סהדי תו לא דייקין בתרייהו, אבל מה שמגידים חוץ לצ"ד ואיכא למיחש למידי כגון שנהרג במלחמה דאיכא למיחש לצדדני חיישין, וא"כ צ"ד שהעד מעיד שרבים הגידו לו שנהרג במלחמה, ולא אסכידו צ"ד, אלא דרך סיפור דברים בעלמא הגידו לו כך, איך לן למיחש שמה מאומה דעתם אמרו כך בלא דקדוק אם נהרג או נאצד, כיון שלא שמו אל לבם שיש נפקותא בעדותם, וזה מעשה בכל יום שמספרים דרך חגיגות על הריגת אנשים החשובים מקבלות קדושות, ואנו יודעים צבירור שאין להם שום ידיעה שהיה ראוי לסמוך על דבריהם לענין היתר נשותיהם, רק יודעים שהם לא נמלטו על נפשם כשצאו שם אנשי החיל ונשארו שם, ואח"כ לא נראו עוד ואומרים עליהם שנהרגו, וא"כ ה"ב צ"ד איכא למיחש להא. [ועיי' להלן בלוח בלוח זה שהצ"ש הביא מהצ"ל דאפילו כשהעיד אחד מפי שנים ג"כ ל"ח לצדדני, והוא מהצ"ל סי' פ"ח, ודבריו שם סותרים למש"כ כאן, ועיי' בנכנסת יחזקאל סי' מ"ה המוצא להלן בלוח בלוח זה שכבר עמד על סתירה שתי החשובות, מיהו החשובה דסי' קי"ג היא יותר אחרונה בזמן מהבית דסי' פ"ח].

וכ"כ בעדות ביעקב סי' ד' דלפי' למד' דתרי סהדי לא אמרי צדדני היינו דוקא היכא שצ"ד לצ"ד וכמ"ש הרשד"ם, והרב באר המים סי' ד' תפס להחמיר מלד זה מחמת חומר ערוה. ובעבורה"ג סי' קי"ו צידדן שצא כתב משני עדים כשרים שפי נהרג במלחמה, וחזן מזה אמר ע"א שהוא ועוד אחר ראו צמיתחו, כי דלכאורה היה נראה להתיר בלא קצרתיו עפ"י שני העדים שכתב, אך יש לפקפק אחרת זה כיון דכל שהעדות פסול לפי שנים לא היו אלא כחד לענין צדדני, אי"כ ה"ב צ"ד שהעדות הא מהי כתבם, ומפי כתבם הוא פסול לשאר עדות, רק בעדות אשה הקילו, אי"כ לא היו אלא כחד וצטין קצרתיו, ואף שיש לחלק דשאני התם דאף הראיה שראו שמתו היו צפסולים, משא"כ הכא דבשעת הראיה שראו היו כשרים, זה אינו, כי אף שהחילוק ברור הוא, מ"מ וכי צבצול שאנו מדמין נעשה מעשה, יא"כ פשוט הוא ג"כ שאין לסמוך על עדות הישראל שהעיד שהיה אחר עמו והוא כשנים, דזה הכל הוא עפ"י ע"א שאמר שהיה שני עמו.

ואי בעינן שיצאו שני העדים ביחד להעיד צ"ד לשיטה זו, הנה צעור אשר סי' ז' כתב דלעטעס הריעצ"א דל"ח דתרי סהדי לצדדני כיון שהם שנים ידעי דסמכי עליהו ואינם מציאים עולם לבית הספק, מוכח דבזה אחר זה לא מהני.

אבל צחשו זכרון יהודה לרי"ן הרא"ש סי' נ"ב בהשגחה מר' שלמה בר' אליקים הלוי כי דבדבר סהדי ל"ח לצדדני אף שהעיד

נריבים שיצאו לפני הצ"ד, או אפשר כיון דקימ"ל צעגונג דמשיאין עפ"י ע"א וכל מה שיאמר צענין זה הוא נאמן, ה"י יהא נאמן לומר שהיו עמו צ' יהודים אחרים ונמלא דבדבר תרי לא דייקין, וסיים שהוא מסתפק בזה הספק.

ובגובי"ק סי' כ"ח כתב דלדעת המלריבים כשרים, היינו כששני העדים צאים ומעידים לפני הצ"ד כדון כל עדות שבתורה, שאין כיון שהתורה האמינה לנו לנו לדקדק אחרים אם אומרים צדדני או לא, וסמוכות לזה מדברי הרמב"ן במלחמות שאחרי שהאריך לחלוק על הרי"ף דגם צ"א ל"ח לצדדני, סיים וכו"ש צשני עדים שהתורה האמינה אותם אתם מה לכם עליהם, אלמא דייקא ברצותא צשנים לפי שהתורה האמינה, והכשרה נותנת בן, דלשני שנים רואים יותר צבירור מאחד הלא כל אחד רואה לעצמו, וכי היכי דנדרה לאחד שהוא פ' צדדני כן נדרה להשני, ואין לומר דהטעם הוא לפי שרחוק הוא שיתדמה לשניהם יחדיו שהוא זה צדדני הואיל ומכוונים שניהם על איש אחד, זה אינו, דא"כ אין חילוק בין עדים כשרים לפסולים, וגם צפסולים וצשנים נימא דאין אפשר ויתרמי שמהם נשים ויהי כה המדנה שלהם שוב, ואין אמרו צמ"י ע"י והא מאה נשי כע"א דמיון, אלא ודאי עיקר הטעם משום שנאמינים מן התורה, וכן משמע לשון הרא"ש שכתב דבדבר סהדותא דתרי סהדי לא דייקין, והיינו שאין אנו מדקדקים אף שאפשר שהם אומרים צדדני, מ"מ אין לנו לדקדק בזה שהתירה התורה, וא"כ היינו כששניהם מעידים עדותם צ"ד. [אולם דעת הנוצ"י לדינא דאפי' צשני פסולים לא חיישין לצדדני וכמוצא לעיל אות ז].

ובסא"ר קי"ע דף קכ"ז עור ד' הביא דברי הריעצ"א דגבי שני עדים ליכא למימר דאמרי צדדני כיון דידעי ודאי דעליהו סמכין אינם מציאים עולם לבית הספק, וכתב צינאורו דהריעצ"א צ' עדים כשרים מיירי ואפ"ה אינעריין למיבז עעמא כיון דידעי ודאי כו', ולא מספיק ליה עעמא דבדבר תרי סהדי לא דייקין, משום דבא לאפקוקי מדעת הרי"ף דס"ל [לפי מה שביאר שם שיעתו] דלע"ג דמדאורייתא כל שהעדים מעידים צבירור ל"ח צבו לצדדני מ"מ צדדן שהוא קרוב שיאמרו צדדני החמירו עליהם חכמים שלא להאמינם עד שיאמרו צענין דליכא לספקוקי עליהו דאמרי צדדני, להכי קאמר הריעצ"א דלפי' מדרבנן ליכא למיחש עליהו דתרי לא אמרי צדדני ומיידק דייקין, ועפ"י כ' דאין מקום להסתפק דגדא ודאי גמור דע"כ לא קאמר הריעצ"א דבדבר לא אמרי צדדני אלא צבואם לפני צ"ד, שאין ודאי עליה דידעו קסמכין ולא נריבין לדיוקא דאחתא, אבל צבוא אחרים להעיד משמע לפני צ"ד הו"ל עמפ"ע ואינם כשרים מה"כ כי אם מדרבנן, ואריכא לדיוקא דילכ ואיתתא צבי הא לא דייקא, ולומר דהעדים צענאם צשעת ראה יודעים שעלי דידעו עתידים לסמוך ומיבז יבזי דעתיהו לא מסתבר כלל, דלאו כו"ע דינא גמירי, ודוקא צבואם לצ"ד מודיעים להם דעלי דידעו קסמכי ובהכרח שעתא מדקדקים הם אם ראו צדדני אם לאו, ועוד אינו אומר דכל זה שבי הריעצ"א אינו אלא לאחר שיש צידדני עדים שיצאה האשה

מחזקת א"א מן התורה ואין הוא דלא חיישי רבן לצדדני צעמא כל דבו משום דידעי דעליהו קסמכין, אבל היכא דאין האשה ניתנת מן התורה ומדאורייתא צחזקת א"א קיימא אלא דרבן הוא דהקילו משום עיגונא, וכיון שהם אמרו דבמלחמה וכיוצא חיישין לצדדני, הדר דינא לדינא דאורייתא שהיה א"א גמורה, והאין סהדותא לאו מידי הוא, וכיון שכן סלקא צידן דכל שלא צאו העדים להעיד לפני צ"ד חיישין צבו לצדדני ולי"ש ע"א ולי"ש שני עדים. [ועיי' לעיל אות ז' שדעת הסא"ר לחוש בכלל לצדדני הרי"ף].

אוצר

ס"ק שעה אות יז

הפוסקים

כ"ז עדים ע"ש, וכנראה נעלם ממנו בזה שם דברי הכ"ח בחשוף
החדשות כי י"ט ה"ל וכן דברי הכ"ח ס"ק קנ"ג בשם הל"ל
ומהר"ם לזבלין המוצאים להלן, ונראה דכ"ל להביא לחלק בין ע"א
המעייד מפי שנים ועד אחר מכחיש ליה דאין דינו רק כע"א, כיון
דאחד מהם ודאי משקר ומספקין אחרי מהם, ומאז אהני לן שאומר
מפי שנים סוף סוף בדברים ויחלש מפי ע"א ויש לחוש שמשקר
גם בזה ששמע מפי שנים הלכך דינו כעד לגבי עד, משא"כ כשאין
מי שיכחישו הרי האמינוכו חכמים לעדות אשה בכל מה שיגיד
וכרי הוא אומר ששמע מפי שנים ולפיכך דינו כשנים דל"ה לצדמי,
וכיינו דכ"ח הכ"ח כיון דליכא מאן דמכחיש ליה.

גם בבג"ר ח"ב כלל ג' סי' כ"א כתב דב"ז עדים אע"ג שלא
תקבלה עדותם צ"ל שפיר אית לן למיחשבא עדות מעניא,
ואע"ג שיכולים לזכר לפני צ"ל ולחזור ולהגיד היפך דברים הראשונים
שאמרו חוץ לצ"ד, מ"מ כל עוד שלא באו לצ"ד שפיר אית לן
למיסמך על דבריהם הראשונים כאלו תקבלו לפני צ"ד, שלעדות
אשה הקילו חכמים שלא יותן העדות צ"ד, וכל מקום שיעידו
היו כאלו תקבלו לפני צ"ד, ויש לחשבה לעדות שלמה ולומר דבזה
סהדותא דתרי לא דייקין וע"א מפי צ' עדים שלמים יש לו דין
צ' עדים [ועיי"ש בס"י ה' שאלרצה החזיק בספק הרשד"ם וכו'
דשפיר קאמר, שברי העדים בעצמם יכולים לחזור מדבורם ממה
שאמרו תחילה חוץ לצ"ד, אלא שכנראה ששם לא החליט הדבר,
שכן סיים ומתיישבים הרבה דבר בשעת מעשה אם לסמוך על
הקולות ה"ל, והתשובה דסי' כ"א היא יותר אחרונה בזמן].

ועיי' צ"ח ס"ק קנ"ג שאחר שבי' דצעיין שני עדים כשרים דוקא,
סיים וכן אם ע"א בפנינו ואומר בשם שני עדים הוי כאלו
היו בפנינו שני העדים ולי"ה לצדמי, כ"כ בחשוף מהר"ם לזבלין
ו"ל שם. והוא במהר"ם לזבלין סי' קנ"ב, ובצ"ח סי' פ"ח * וכו'
בחוטפות ראש (טויבש) סי' כ"ד, הרי דאע"ג דכ"ל להביא
דפסולות חיישין לצדמי בשנים, מ"מ בעדים כשרים אף שלא העידו
צפני צ"ד ל"ה לצדמי, ונראה בטעמו דאף דבכל דוכתא דברי
העדים מחוץ לצ"ד לא מהני, מ"מ לענין צדמי אין לחלק בזה,
ומאחר דבעדות אשה אין לריך צפני צ"ד, אין לחלק בין היכא שהעידו
השנים צפני צ"ד או לא, וכיון שהעד מעיד בשם שני עדים כשרים
הרי אין כאן צדמי, ואחרי שהאריך בזה מסו' לענין דינא דכיון
שהרבה אחרונים מקילים אפילו צעדים פסולים, אין לנו לגב
חומרות, ויש לנו להקל עכ"פ צעדים כשרים אפילו כשלא העידו
צפני צ"ד, וכדברי הל"ל. גם באמרי יוסף ח"ב סי' ס"א כתב
די' לסמוך על הכ"ח דמעיד מפי שנים כשרים הוי כתרי דלא
אמרי צדמי, וגדולה מזו מקיל מהריב"ל דגם צפני פסולים ל"ה
לצדמי, ועכ"פ במעיד מפי כשרים יש לסמוך על הכ"ח ה"ל.

ובנפש היה סי' ז' הביא דברי הכ"ח וכו' בטעמו דכיון דלא
חיישין דמשקר רק שאומר צדמי, וכשאומר כן
בשם צ' עדים בודאי הגידו כן העדים ולא שייך צדמי, וסיים
דכ"ח צידון דידים שפיר מעיד לפנינו ואומר בשם אחר
דהוי כאלו גם האחר לפנינו ומהני. וכ"כ בשו"ת מהר"ם (עגל)
צידון כזה כיון דעכ"פ ליכא חשש משקר שוב הוי כידאי ששמע
מפי אחר והוי כצ' עדים דל"ה לצדמי, וכ"כ בחייס ושלום
סימן טו.

ובמגדל השן סי' כ"ט בחשבה מהר"ם מקאמינקא כי דאע"ג
דצעיין שני עדים כשרים, אינו משום דצעיין
עדות מן התורה, רק משום לעדים כשרים לא אמרי צדמי, וכיון
שע"א

(*) מיהו ע"י לעיל אות זה מה שהובא מהצ"ח סי' קנ"ג שכתב שם
דדוקא כשבאו העדים עצמם לב"ה, וע"י בהערה שם.

שהעידו זה שלא צפני זה דקומ"ל (כ"י יהושע בן קרח) (כ"י נתן
בסנהדרין דף ל' ע"א) דמשכור כה"ג.

ובשו"ת פנ"י ח"ב סי' מ"ה כי דפשיטא שאין חילוק אם שניהם
מעידים צ"ח או צאח"ז דהא הרמב"ן כי הטעם כיון
שהתורה האמינה אתם מה לכס עליהם, משמע דדוקא ע"א
כיון דאינו נאמן מה"ה אלא שחכמים האמינוכו או משום טעם
דלא משקר במדע"ג או דדייקא ומוינסבא היכא דליכא למיחש
לצדמי לא סמכין עליו, אבל תרי סהדי שהאמינה התורה אפי'
היכא דאפשר דמשקרי ולכן ל"ה גם לצדמי דאע"ג דאפשר דאמרי
צדמי הנה התורה החירה שלא לצדוק אחריהם, וזהו שכתב גם
ברא"ח דמסתבר דבזה סהדותא דתרי סהדי לא דייקין, א"כ גם
בזה אחר זה הרי התורה האמינה ואין לריבם דיוקא.

ובגור"ר ח"ב כלל ג' סי' כ"א כתב ג"כ דיש להקל בעדות שני
כשרים אעפ"י שלא העידו שניהם בבת אחת אלא כל אחד
העיד לעצמו, והכי אשכחן שהקילו בעדות ממון וכ"ש בעדות
אשה, וזה שלא בדברי הירושלמי, ולדיודה לריך שיעידו העדים זה
צפני זה, ודבריו תמוהים הרבה. וע"י לקמן אות זה שדעת בגור"ר
להקל אף שלא העידו לגמרי צ"ד.

ובשער אשר סי' ז' כתב דלדעת הרשד"ם סי' ע"ט שכתב לענין
קברתיו דגוי מסל"ת דצ"ז גויים שצאו צאח"ז עדיף מחילו
באו שניהם כאחת [וכו"ד לעיל סעי' י"ז ס"ק קל"ד אות מ"ט],
לדיודה אף צפני עדים שצאו צאח"ז עדיף עפי', ואף לשיטת הרי"ף
דחייס צ"ז עדים לצדמי היינו דוקא כשצאו להעיד בבת אחת
אבל צאח"ז לא, והביא דברי הגור"ר ה"ל דמכלל דבריו מוכח
לשניהם בבת אחת עדיף עפי' מוצאח"ז, וכתב דלא לו כן משום
שדימה זה לענין ממון, והתם שניהם בבת אחת עדיף, ולא היא,
דשאני התם דצ"ח ודאי אמנה אחד קמסבדי משא"כ צאח"ז,
אבל הכא לשלא יאמרו העדים צדמי אדרבא צאח"ז עדיף עפי'
כפי דעת הרשד"ם. וע"י לעיל אות י"ג מהבאר המים סי' ס"ז,
שכ"ג צאח"ז עדיף דמהני צ"ז פסולים אף להחולקים על הריב"ל.

אולם רבים מהפוסקים חולקים וסוברים דלא צעיין כלל שיעידו
העדים צ"ד. בשו"ת צ"ח החדשות סי' י"ט אחר-שכי'
דמדברי הפוסקים שאמרו דבזה סהדותא דתרי סהדי לא דייקין
משמע דל"ה כלל צפני עדים שטעו בעדותם בכל מה שיעידו בכל
התורה כולה, וכ"ש בעדות אשה דל"ה דעמו ואמרי צדמי, כי ואע"ג
שם לא העידו צפני צ"ד אלא ע"א ששמע מפי חבירו העיד כך
צפני צ"ד, אך כיון דקאמר תלמודא דמשום עיגונא הקילו בזה רצון
דאפי' ע"א נאמן, א"כ נאמן הוא עד בעדותו ששמע מפי שנים
שנהרג פי' וחשוב הוא כאלו הגידו חבירו עדותם צפני צ"ד,
דנאמן ע"א בכל מה שיעיד צפני צ"ד צעיגונא דאחחא כיון דליכא
מאן דמכחיש ליה. [ועיי' באור המאור סי' ד' שחקר מדעת עצמו
צדין עד המעיד מפי כמה עדים אם גם בזה הוי דינו כמו צ' עדים
וכי' דזה תלוי במחלוקת הכ"ח והפנ"י [הוצא צפ"ח ס"ק קנ"ו]
צדין אחד אומר מפי שנים מת וע"א אומר לא מת, דהפנ"י ס"ל
דינו כע"א לגבי תרי עדים ואינו נאמן, והכ"ח חילק וסובר דינו
כעד לגבי עד, וכ"כ לענין צדמי, לשיטת הפנ"י הוי עדותו של העד
המעיד מפי שנים כשני עדים, ולשיטת הכ"ח לא הוי עדותו רק
כע"א, אלא שצ"ד שם לומר דכל זה לשיטת הסוברים דגם צ"ז
פסולים ל"ה לצדמי אבל לפי המצואר צרמ"ץ דהא דבדברי עדים
ל"ה לצדמי משום דבזה עדים שהאמינה תורה לא דייקין,
נראה ללחורר דכיינו דוקא כשהני תרי צאים לצ"ד ומעידים
דלא מהימני מה"ה אבל בעד המעיד מפייהם כיון דעמפ"ע בעדות
אשה דמהימני לא הוי רק דרצון שוב י"ל צדמי אפי' אם נחשבה

הפוסקים

ס"ק - את יז

אוצר

ובשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' קמ"ז הביא דברי הב"ש לנידון ידיה שבה כתב מחיל שפי' מה דדבר, ובסוף המכתב כי שכותב בן גס בשם עוד חיל אחד, וכי דכיון שהעיד בן בשם השני, אף שזה האחרון לא החס עמו הוי כאלו ישנם שני עדים, ואין להב"ש סימן מ"ב ס"ק ז' דאם ע"א אומר שבפניו ובפני עוד אחד נתקדשה פלונית ואותו אחר אינו כאן, לריכים לחוש לעדותו. ובגור"ר ח"ב כלל ג' סי' כ"א אחר שפי' דלא צעין שיבאו העדים לב"ד, כתב ואפילו מעיד אחד ואומר אני וחברי הכרתיו, כיון שמעיד על חברו שגם הוא הכירו, חשצין לסכדותי כעדות ב' כשרים.

ויותר מזה כתב בתשובת הגר"א קוק שצמשפטי עוזיאל סי' ל' דאפילו לא פירש העד המעיד מפי שנים ששמע מכשרים, תלין דמסתמא מכשרים שמע, ועפ"י כתב בנידונו [בצו"א שהיה בל"י צמאורעות הדמים של שנת תרפ"א] שאמר העד שמעתי מאנשים כי פי' נהרג בדרך ע"י ערבים, דאפילו אם נחזיק שזה ענין מלחמה, אך כיון שאמר העד ששמע "מאנשים" משמע דלפחות משנים שמע, וכבר פסקו מהר"מ לוצלן וה"א דאחד ששמע מפי שנים הוי כאלו העידו הם לפניו, ולא צעין שיאמרו קצרתו, ולא מצעין לדעת מהרי"ל דאפילו בשני פסולים לא צעין קצרתו דודאי סומכים עליהם, אלא אפילו לשיטת החולקים דצעין דוקא שנים כשרים, ו"ל דמסתמא תלין ככשרים, ובפרט דמתוך שינוי לשון העד שאמר "שמעתי מאנשים שנהרג ע"י ערבים", מוכח שהאנשים לא היו ערבים, ומסתמא היו יחודים שיש לנו להעמידם בחזקת כשרות, וגם סתמא אנשים משמע אנשים ולא נשים, לא מצעין אם אמר בל"י דודאי שיש לדיוק בן, אלא אפילו אם אמר בל"י בני אדם, מ"מ ו"ל מדלא פרט שהיו נשים, ודאי אנשים היו, ועוד דיותר מלויים אנשים במקום מלחמה וסכנה כזאת מנשים, וחולים במלוא, דאשה לאו בת מלחמה היא.

ואפי' אם לא אמר העד בפירוש בשם שנים רק שמכלל דבריו נשמע ששנים הם שראו היתה או שאמרו לו בן, כתבו האחרונים ג"כ דמכני להסוברים דלא צעין שיבאו לב"ד דוקא. בתשובת מהר"א ברודו שדרכי נועם סי' ס"ד אחרי שפי' דל"ה לב"ד דדמי ואפילו בפסולי עדות, סיים וכיון שכן צ"ל שאמר הגוי לישאל וכו' אשר באתי על שפת הנהר "אמר" לי, הנה נראה מדבריו אלו שהאומרים לו לא היו פחות משנים, ואפשר שהיו יותר משנים, וא"כ ל"ה שאמרו דצריכה דדמי, וע"י כעין זה במהרש"ך ח"ב סי' ד', פנ"מ ח"ג סי' ל"ה, ומהר"מ בן חביב סימן ב'.

ובשור"ת שצ"ס צני דוד תשובה ג' בנידון כעין זה, כי דאפי' דמנינו במ"י כריתות [דף י"א, צ'] דקאמר במתני אמרו לו אכלת חלב דמשמע שהאומרים היו שנים, ועכ"ל קאמר שם בגמרא דאמרו ליה נמי חד קרי ליה דתנן האשה שהלך בעלה למד"ה וצאו ואמרו לה מת בעלך דקומ"ל ואפילו בחד ע"כ, מ"מ בלשון צ"ה אפשר לחלק דאיו אומר העד שאמרו לו אם האומר הוא ע"א, וכן מנינו לכמה מרבותינו האחרונים שדקדקו בן בלשון העדים לעשותם שנים כל אחד לפי המעטק לנדונו.

ויש מהאחרונים שכתבו דאף דמקלין בחדד מפי שנים מ"מ צעין שיאמר העד דהשנים אמרו בן צתורת עדות, אם שהעידו צ"ל, או שאמרו לו בן להחיר את אשתו. בן עוב ס"ק קס"ז אחרי שהכריח דלא כהנוצ"י בכוונת הרמב"ן, אלא כוונת הרמב"ן דאף צ"ה אפשר לו לדעת הדבר על צוריו רק דחיישין שמא לא חש לדיוק, משא"כ צ' עדים כשרים אין לגרוע כלום בנאמנותם לומר שלא דיוקו שהרי התורה האמינתם בכל מקום, ואחר

שפי' מעיד לפנינו ששמע מפי צ' עדים נאמן ע"י כמו שזאמן באומר מת וקצרתו. ובעצי חיים סי' ו' הביא מהנוצ"י סי' כ"ה הנ"ל להסוברים דצעין כשרים דוקא לריכים גם להעיד בפני צ"ד ובאחד מפי שנים יש לחוש לבדדמי, ושהביא רח"ה מדברי הרמב"ן דעיקר הכרעה בשנים לפי שהתורה האמינתם אין לנו לדקדק, ושם הסביר נותנת בן וכי עליו דא"כ לשיטת הפוסקים דע"א נאמן בעדות אשה מה"ה אחרי חיישין כל עיקר צ"ה במלחמה לבדדמי, אלא ודאי דאין כוונת הרמב"ן להעיקר דאין חוששים בשני עדים לבדדמי הוא משום שהתורה האמינתם, רק הוא בדרך כש"כ כיון דשני עדים יש להם נאמנות כולי. וא"י דהאמינתם התורה צ"מ ואפילו לא בעדות אשה, ע"כ אין להחמיר כולי. וא"י להשם צדדמי, וא"כ ה"ה צ"ה שאומר מפי שנים בן הוא דל"ה שאומר צדדמי, וגם מש"כ צ"ד להסביר נותנת בן דאטו שנים רואים יותר מאחד, ו"ל עפ"י דברי הנתיבות סי' ל"א דהא דע"א אינו נאמן בעלמא הוא משום דלא דיוק ואומר צדדמי, ובמקום דקים להו לחז"ל דליוק צעטת מעשה כגון צעל מקה בחר"מ סי' רכ"ב לא חשדוהו שמשקר עי"ש, הרי דע"א גם בעלמא אמרין דאומר צדדמי רק בעדות אשה קים להו לחז"ל דאיו אומר צדדמי, אצל במלחמה אמרין דהדר דינא דגם בעדות אשה אומר ע"א צדדמי, אצל שנים לא יאמרו לעולם צדדמי ואפי' במלחמה, וא"כ ה"ה ע"א שאינו מעיד מפי עמו לא שייך לגביו שאומר צדדמי, דהא אינו אומר שהוא ראה או ידע, רק שאומר בשם שנים, ובשנים לא חיישין שיאמרו צדדמי.

ובחבצלת השרון סי' נ"ג כתב דכפי הנראה נעלם אז מהנוצ"י דברי הב"ש בשם הנ"ל ומהר"מ לוצלן דאף דפסולים חיישין לבדדמי מ"מ צד המעיד מפי שני עדים כשרים לא חיישין, והסביר שדחה שם הנוצ"י דתתרי לא חיישין ולא שכיח שיעשו בזה המדמה ע"כ חמיתות היא עפ"י דברי הנתיבות הנ"ל, ומה שקשה להנוצ"י דא"כ גם בשני פסולים נאמן בן, ל"ל דלא היו יכולים חכמים לחלק בצריכה, דכיון דגם לענין הכחשה אמרו דשני פסולים כחד כשר דמי, לא היו יכולים גם לענין השם צדדמי להעדיף כה שני פסולים מחד כשר, דלא חילקו חכמים בחקנותיהם.

ובבבב"י סי' מ"ה הביא דברי הב"ש ותש"י מהר"מ לוצלן והנ"ל הנ"ל לנידון ידיה שאמר העד ששמע מכמה אנשים, ושוב הביא מתש"י ל"א [סי' ק"ג] שדקדק מלשון הרא"ש דקאמר בתר סהדותא דתרי סהדי לא דיוקין ולא כי בתרי לא דיוקין, ומשמע דתרי סהדי שהעידו צ"ד צעין, וכי דלפי דעתו דברי מהר"מ לוצלן נכונים וישרים, ואף הנ"ל בעמנו צ"ה הביאם להלכה, ומה שדקדק מלשון הרא"ש דקאמר תרי סהדי ו"ל סהדי שיהיו כשרים ולא פסולים, אצל שילטרכו להגיד צ"ד ודאי דאין לריק, ולא אישחמית ליה לשום פוסק קדמון להשמיטנו, ובטור העתיק דברי הרא"ש ולא כי תיבת סהדי רק סתם דתרי לא אמרי צדדמי, וכן צ"ה לא העתיקו.

וב"כ להחיר צ' עדים כשרים אף שלא העידו צ"ד, באפי' זוערי ס"ק רט"ו, מים חיים (רפפורט) סי' י"ז, ודברי חיים (מלאח) סי' נ"ב, וצ"ה שצ"ס צני דוד תשובה ג' כי שכי' מריהוב לשון הרא"מ סימן ל"ט, ותשובת הרמ"א סי' ק"א, ופני משח ח"א סי' ע"י.

ובחן טוב ס"ק קס"ז אחרי שהחזיק צדעת הסוברים דגם באחד מפי שנים יש להכשיר [וכמו שזכר מדבריו בסמוך]. כתב דמעשה מש"כ בצב"ה סי' ק"י דגם צ' עדים כשרים שהעידו מפי כתבם כיון דלא היו עדות אלא מדברין חיישין לבדדמי, אין מוכרח כלל, דכלל הוא דצ' עדים כשרים לעולם דיוקו בעדותם ולא קאמרי צדדמי.

אוצר

ס"ק שצה אית יז—ב

הפוסקים

ועוד מכלית כי להיפך דמשיב ששמע ל"ח כלל לצדדמי*, וגם
הא איכא דעת מהריב"ל דעמפ"ע ל"ח לצדדמי. ובסי' מ"ז שם כי
דאף ש"ל שאף מהר"מ מלוצקין והל"ל לא התירו בחד מפ' שנים
רק כשאמר ששמע מפיכס שהם עומס ראו המיתה דלא אמרין
דמים לא עבדי למטעי ולומר צדדמי, אבל כששמע סחם מפי
אנשים שנהרג פ' חולי לא שמעו כולם רק מפי אחד וכו' אמר
צדדמי, מ"מ בחשבת מהר"מ לוצקין סי' קכ"ה כתב להדיא
דחלין להקל שראו צעמס ההריגה, והטעם משום דחשש צדדמי
הוא רק חשש דרבנן, כמ"ש הב"ש צס"ק קמ"ג ולכן חולין להקל.
וכן הביא מהר"מ לוצקין הג"ל לנידון צקול מצטר סי' ל"ז.
ובפני משה ח"צ סי' ו' צנידון אחד מפי שנים ולא הזכיר שאלות
השנים ראו המיתה, כי דאין לחוש דאפשר גם השנים
ספרו מפי השמועה, ואפשר כפי זה שהעד הרוצה שהגיד להם
לא היה כי אם עד אחד, אין לנו לצדות מלכנו כך, כי מעדותו של
האחד ששמע מאותם היבדודים שהיו אומרים איך נהרג צגשר
ויאצק עמו וכו', כפי הנראה מפשטן של דברים שאלות יחודים
ראו הריגתו, ולא מפי השמועה אמרו. [ואפשר דכס"ג שמדברי
העדים נראה שראו, גם המחמירים יודין].

יט. כתב ערכאות בצירוף ע"א אי יש לחוש שמה ידיעה הערכאות
היא מאותו העד ואין כאלן רק ע"א. [להסבירים דערכאות
יש להם רק דין ע"א ע"י להלן ס"ק ש"ל אות ע"י]. ע"י צעין
יחחק ח"א סי' מ"ו אות ג' [המייצא להלן ס"ק ש"ל אות ע"י] שכתב
צנידון כזה דאף שיש להסתפק שמה עדות של שר הכנא הוא ג"כ
ע"י העד הישראל שהעיד בן לפניו, עכ"ל הא מדי ספק לא ילאנו,
וכיו לנו עוד ספק להיתירא. וע"י שם צס"ק ואות הג"ל שכי עוד
טעם להתיר מלד ערכאות עומס.

ובאמרי יושר ח"צ סי' קע"ט אחר שפקפק מתחלה צנידון כזה
למלא הערכאות גופייהו העדות שלהם הוא מה ששמעו
מפי עד זה, הביא מתשו' מהר"מ אלשיך סי' ק"ה שכי להדיא
כס"ג דאין לחוש דזה הוא אותו העד שהעיד מלד דאזלין בחר
רובא דעלמא [אלא שהאמרי יושר לא ראה לסמוך ע"י לצד, כו"ד
צאריכות להלן ס"ק ש"ל אות ע"י ע"י].

ובמערכי לב סי' ע"י צנידון שהגישו שחי ידיעות מהריגת צעלה,
חשובה מערכאות הכנא ומכתב מחיל יחודי, כי ג"כ
טעם אחד להתיר צלי קצרתיו, משום דשני המכתבים הוו כשני
עדים דל"ח צכו לצדדמי ואפילו פסולים.

כ. כשבא כתב שפ' מת וחיתומים עליו ב' עדים. צשו"ת
הצ"ח סי' ק"ה צנידון ע"א שהעיד שסמרו לידו
רשימת המתים צמלחמה, ויהיה כתוב שם שפ' מת, ועל הרשימה
היו חתומים ג' אנשים, הביא דברי הר"ר יעקב אצ"ד לוצקין שפקס
צלותו נידון להתיר מטעם ס"ס, חדא שמה אלו ג' האנשים הם
עומס ראו שנהרג צמלחמה, ואח"ל לא ראו שמה שמעו מפי צ'
עדים, וכי דשגגה היא שאלה מחתת קולמוסו, דתחילת עדות
לא הקילו אפילו היבא דאיכא ס"ס, ותחילת עדות פרש"י דהיינו
ראיית המת, וצכלל לשון זה הוי נמי שראה שמת ודאי שאלה
נשמתו של פ', ועוד דשני הספיקות שהלעי הרב חיון אלא ספק
אחד שמה לא העיד אלא ע"א צמלחמה או שני עדים. ותשובה זו
גם תשיצת הר"ר יעקב הובאו צשו"ת צ"ח החדשות סי' כ"ז, ושם
היציאה גם תשובת הר"ר אצרכס הלוי אפשטן שהשיב על דברי
הצ"ח

(*) מיהו ע"י לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ח אות ד' מהאמונת שמואל סי'
כ"ד דאפשר דלא היקל הב"י בעמפ"ע אלא לענין קברותיו צמלחמה ביבשה,
ולא לענין קברותיו בע"א צמלחמה. וע"ש בדף ס"ד טור ד' בהערה שמתחת
לקו. גם יש צ"מ בין אם אנו מתירין מטעם עמפ"ע או מטעם שני עדים
לענין אם ידוע בודאי שלא קברוהו.

ואחר שהביא דעת הב"ש מהר"ם וז"ל דאף דחיישין צפסולים
לצדדמי מ"מ צע"א מפי צ' עדים כשרים לא חיישין, מסיים, אלא
דמסתבר דהיינו דוקא כשהעד אומר שהשנים העידו בן צפני צ"ד
או אפילו חוץ לצ"ד אלא שהודיעו לו שמה פ' כדי להתיר אשחא,
אבל אם חוץ לצ"ד דרך שיחה צעלמה אמרו מת פ', אפשר דחיישין
צכו לצדדמי.

גם צצית משה סק"ה אחרי שהשיג על הנוצ"י וכתב דודאי צ'
עדים לא יאמרו צדדמי אף צלי הטעם שכי הנוצ"י משום
דנאמנים מן התורה, רק דשנים צאמת לא יאמרו צדדמי, דברי גם
להך ד' האיציעא דאין ע"א נאמן צמלחמה משום דאשה לא דיוקא,
מוכה דאילו היתה האשה דיוקא היה נאמן דסמכין על דיוקא
דידה, א"כ כ"ש צ' עדים כשרים דודאי עדיפי מהך אשה דיוקא,
ומסיק דעכ"פ לדינא נראה כמהר"ם דע"א נאמן ששמע מפי שנים,
היסוף, רק דיש לפקפק מטעם שכתב הרח"ש דאולי דוקא
כשצאו העדים לפנינו ידיעו דעליהו סמכין כמ"ש הריטב"א,
אבל צלא צאו לפנינו לא, לכן נראה דבעינן שיאמר העד דהשנים
העידו צצ"ד, או שאמרו לו בן להתיר את אשחא, דלא ודאי דיוקא.

אופנים שדנו הפוסקים להתמיר גם בב' עדים,
כשיש לחוש שעדותם היא עפ"י ראיות עד אחד.

יח. כששני העדים לא העידו שראו בעצמם רק ששמעו
מפי אחרים, או כשאחד אומר שראה בעצמו
והשני אמר ששמע. עכ"פ סוס"ק קנ"צ צס"ה הש"י צ"י דיני
יבום סי' א', דהא דשנים נאמנים צלא קצרתוהו, דוקא כשאמרו
שראו שמת, אבל אם אמרו ששמעו שמת אפי' מאה כחד דמי.

ובזמן אחרון (להר"א ואלקין) סי' ע"י צנידון ע"א שאמר צס"ה
מסל"ת שראה הריגת פ' צמלחמה, ושני עדים אחרים
אמרו כל אחד מפי אחר ששמעו מהריגת אותו פ' צמלחמה, הביא
דברי הצ"י הג"ל, וכי דאין לומר צני"ד דהמסל"ת שהוא עד ראיה
נחש כחד, ושני העדים האחרים שהיו עדי שמיטה נחשצו כחד,
ואכתי איכא שנים, דזה חינו, דעלינו לחוש שמה השמועה הזאת
יאלה ממנו גופי, דכל זמן שלא נחצבר שהשמועה יאלה ממקור
אחר עלינו לחוש שמה כל השמועה רק ממנו יאלה, וצזה צודחי
נמי מה שהיה אפשר לצאורה לצדד לסמוך על הני חרי עדים
הראשונים, דהא אע"ג ששניהם העידו רק ששמעו שמת, אבל
שניהם לא מפי אחד שמעו, אלא כל אחד מפי אחר, וצכה"ג היה
אפשר לומר דדינס כשנים, דמה שחילק הצ"י דעדי שמיטה דינס
כחד, י"ל דהיינו דוקא כששמעו מאחד, ולא עדיפי מעד צצאו מכחו,
אבל כשכל אחד מעיד מפי אחר ל"ח שיאמרו שניהם צדדמי, וכמ"ש
המחצר צסעי מ"א אם צ' מעידים ששמעו כ"א מפי אחד דחשיבי
כצ' עדים, אבל לפמ"ש"כ זה חינו, דמשי"כ המחצר דכששמעו
מאנשים מיוחדים דינס כשנים היינו כששמעו מעדי ראיה מיוחדים,
משא"כ צני"ד אכתי יוכל להיות שעדי ראיה לא היו צזה יותר
מהמסל"ת הזה, ומאחז נפלה השמועה לכולם, וכל זמן שלא הוצבר
ששמעו מעדי ראיה מיוחדים יש לחוש לצדדמי. [וכן נראה דעת
הצ"ח להלן אות כ'].

אולם צערך להם למחריק"ש סעי' זה הביא מתשו' צ"י הג"ל
דאפילו מאה כחד דמי, וסיים ולי ל"ע, ומיהו צשמעו
משנים דעתי להתיר.

ובחבצלת השרון סי' כ"ו צנידון ע"א צס"ה ישראל וגמסל"ת הביא
דברי הצ"י הג"ל, וכי לפי"ז י"ל גם צני"ד למלא צין
הישראל צין העכו"ם לא ראו צעמס רק שמעו מאחרים או מפי
אחד, מ"מ חדא דדברי הצ"י סותרין זא"ז שכתבוצה י"א צדינו

ביאור הגר"א

[קנה] וי"א אפילו בעד אחד אפי' חמר (קנה) מת או נהרג וראיתו אחר כן והכרתיו היעצ
צטביעות עין וראיתו שמת נאמן דהוי כאלו אמר קברתיו (צ"י צבס המרדכי פרק האשה)
[קנה] ועוצד כוכבים המסיה לפי תומו ואמר שמת צמלחמה לריך גם כן שיאמר קברתיו
(צ"י צבס הר"ן פרק האשה) וכן משמע צאשירי וצחוספת)

וה

לשיטתו ש"כ ברפס"ר דמש"ש וחזינהו לאלתר וקאמרי כ"י ר"ל א"נ דקאמרי כ"י אלמא בחזינהו לאלתר סגי אלמא בכה"ג לא איבעי' להו ואף לפירש הר"ף דאיבעי'
להו בה"ג מ"מ כיון דקאמר דאיפשיט הבעי' מעובדא דגולת אלמא דסגי בהכרה כמ"ש הג"מ בפ"ג הלכה י"ס ור"ל אף דקאמר רי"ף דבעי קברתיו ל"ד אלא
דבר ברור : [קנה] ועכ"פ המסל"ת כ"י. דלא עדיף מעד כשר :

באר היטב

(קנה) מת. כתב הח"מ דה"פ דברי המרדכי שכתב דין זה דהעד הוא
לא ראה ההריגה אלא ונאף הרוב א' והכירו שהוא פלוני אז ח"ל
לומר קברתיו כיון שלא ראה את ההריגה לא אמר גדדמי ולא כחשונות
דברי ההג"ה זו דמשמע דהוא ראה ההריגה. והריב"ש ס' שעי"ת כתב

הפוסקים

ס"ק שצח אות כ — ס"ק שצו אות ב

אוצר

ואח"כ ראיתו עוד והכרתיו היעצ צטביעות עין וראיתו שמת, דמועיל
ראיה זו והכרה זו כאלו אמר קברתיו.

אך הח"מ הקשה על הרמ"א וכתב דדבריו אינם צדורים, דא"כ
למה הזכירו צגמי קברתיו, והפוסקים הזכירו הזכיר ממקום
למקום דהוי קעין קברתיו, הא אפילו בהכרתיו סגי, וכ"ש קברתיו
והזכיר, ויש צכלל קברתיו הכרתיו צכלל אין צכלל הכרתיו קברתיו,
והריב"ש כתב צתשובותיו סימן שעי"ת דאין הכרתיו מועיל כמו
קברתיו, וכ"כ הר"ן צתשובה ס' ג' כל שאמר דברים צדורים
שאין לספק צבס כ"י, כגון שאמר אני נגעתי צו לאחר שמת או
שיניתי ממקום למקום כ"י, צכלל מ"מ לריך דקדוק גדול צעדות זה
כדי שלא יהיה צו שום נד דאיכא למומר צדדמי עכ"ל, וא"כ משמע
להדיא דאין הכרתיו מועיל להוציא מחשש צדדמי, רק דוקא נגיעה
והזכיר.

ומהריב"ל צח"צ ס' י"ד הציא מצעל הטיעור שמאל צתשובה
אחת להרי"ף [הו"ד לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ב אות
ג'] דמהני ציס הכרתיו כמו קברתיו, וכ' דאעפ"י דבהכי סלקי
יפה דברי הרי"ף, מ"מ ראוי לעיין צזה טובא ולא למועצד צזה
טובדא, כיון שלא נזכר צדברי האחרונים, והריב"ש כ' צהדיא דלא
מהני הכרתיו.

ובמרה"צ ס"ק קפ"ז אחר שר"ה מתחילה לומר צדעת הרמ"א
דהכרתיו הוי כקברתיו וליישב צתויבה הח"מ, מסיק
אמנם לדינא נראה לכאורה יותר צדעת הח"מ דלא מהני הכרתיו
למוד, מדלא אישצמיע שום אחד מהפוסקים להשמיטנו חידוש זה
צמלחמה סגי בהכרתיו לחוד, וצחש"י הר"ן ס' ג' משמע נמי
דאינו מוציא מידו ספק חי כ"א ע"י הזכיר וטלגול.

ובפרמ"א ח"צ ס' כ"א כתב דאע"ג דלדעת הר"ש לרפתי
המוצא צריב"ש ס' שעי"ת מהני הכרתיו כמו קברתיו,
מ"מ לדעת הריב"ש לא מהני ולא צעינא למשכונא נפשינ צמידי
דפלוגתא, ועיי"ש ש"י דלא דמי הכרתיו לחילוק דמזכיר שמו
ומכירו ש"י הר"ן צמסל"ת דיצבס דמהני אף להרמב"ם צלא
קברתיו, צצשלמא צמכירו ומזכירו צשמו ליכא למיחש לצדדמי
דכיון דמכירו מקודם מכיר אותו צצורתו דזוי אנופריה משתנה
כדרכם של מתים, צכלל צמעידי הכרתיו לצד כל עולמו לא צא להעיד
אלא שהכירו שאינו אחר, צכלל אינו מעיד צצירור על מיתתו,
ואיכא למיחש לצדדמי.

ובמקום שמואל ס' ל"צ צגדון שהעיד העד שנהרג צחוק שאר
ההרונים ע"י לסעים שפלו עליהם, ואמר צזה"ל אני
עמדתי וישצתי עליהם זמן ארוך וצכיתי עליהם כ"י, ואח"כ הלכתי
מהם והייתי יודע צודאי שהם כצד היו מתים, כ' דהיה אפשר
לומר

הצ"ח וכ' דמש"כ הצ"ח צתחילה עדות לא הקילו צבגן צמוכה,
דזו אינה קולא אלא היתר גמור דספיקא מותר אפילו צאיסור
לאורייתא, כגון עבצת של ע"ז שנתערבה, ומה לי צתערבה איסור
או אשה שחיה אסורה עולמית כ"י, אלא דמש"כ הצ"ח דשני
הספיקות ש"י הגאון מהר"י הם ספק אחד, יפה כתב, צכלל אני
אומר צ' ספיקות אחרים, חדא אפשר שאלו ראו הריגתו, ואח"כ
שלא היו אלא ההריגה רק אחר העיד לפניהם דלמא אמר קברתיו,
אעפ"י שהשגה לא כתבו כן דלמא לא ידעו הדין שצריכים לכתוב
שהעיד קברתיו.

שצו. וי"א אפילו בע"א. כתב צבס עוב ס' י"ג דמה שהציא
הרמ"א דברי המרדכי צלשון וי"א, אינו משום דלדעת
המחבר לא מהני רק קברתיו, דהא צצ"י עולמו הציא דברי המרדכי
צלי שום חולק, וצ"ל צדברי הסמ"ע צחז"מ ס' ח"כ סקמ"ח
צצמקום שמאל הרמ"א יחיד או מעט פוסקים שכתבו כן כתב
אותו צלשון וי"א ולא שכונת הרמ"א שיש מחלוקת צזה יעו"ש,
וכ"ג לכך כ' הרמ"א צלשון וי"א משום דלא נמאל דבר זה רק
צמרדכי.

שצו. אפילו אמר מת או נהרג כ"י. א. מקור הדין,
ותמצית הדעות בזה. מקור דין זה הוא הצ"י
צבס המרדכי פרק האשה צתרא כמו שז"ן צפניס. וצ"ל המרדכי
ס' : וצתשובה צבנו מנחם צ' יעקב וצבנו אלוטור צ' יחודה
והרי קלויניוס צ' גרשון, צצמקום דאמר העד אפי' צעת המלחמה
ראיתו הרוב אח"כ והכרתיו יפה יפה צעצ"ע, צהא לא איבעי לן
צגמי, דפשיטא דנאמן, דלא גרע ע"א מאשה גופה דאי אמרה מת
צמטתו נאמנת, דלא שייך למומר צה צדדמי, דלא שייכי אלא
צהריגה שיש לאומרה על הספק, צכלל צאמיתת הדבר מה לי עת
מלחמה מה לי עת שלום. וצפירוש דברי המרדכי אלו, וכן צפירוש
דברי הרמ"א נחלקו האחרונים, ועיקרי הדיעות צזה הם שלשה :
יש הסוצרים דעיקר היתר הוא משום דאחרי שראה העד כשנהרג
ראהו פעם שניה אחרי ההריגה מועל מת והכירו. ויש שחפסו
דעיקר היתר הוא משום שלא ראה העד ההריגה עולמה, רק
ראהו כשהוא מת, ואף שזה היה צחוק המלחמה. ויש שכתבו
דעיקר היתר הוא משום שראהו אחרי שכבר שקטה המלחמה, אף
שזה היה צצדק הקרב. ויתצארו צאותיות דלהלן.

ב. הסוברים דעיקר ההיתר כאן הוא משום דאחרי שראהו
העד הריגתו, ראהו פעם שניה אחרי ההריגה
מוטל מת והכירו, והחולקים על זה. ע"י צח"מ ס"ק ק"ג שפירש
כונת הרמ"א דמייירי שאמר העד מת או נהרג צמלחמה צפני,

אוצר

ס"ק שצו אות ב-ג

הפוסקים

דבר ברור, אכן יש קצת לפקפק דמחא הא דאמר וצורר לנו כשמש
שנהרג על קדושת השם היינו צורר לו שלא יאל מכלל יהדות
ולא על עיקר ההריגה, וכן משמע קצת מלשוננו שאמר בשאר
קדושים הנכבדים על קדושת השם דמשמע שלא צא אלא להציל
שנהרג על קדושת השם ולא יאל מן הכלל, דל"כ למה לו לתלות
בשאר הרובים, ע"כ יש לפקפק בהיתר זה, אכן אם יסכימו עוד
שני צעלי הוראה מפורסמים אצלנו דעתו ג"כ אללם.

ובעצי הלבנון סי' פ"ז כ' דעיקר ההיתר של המרדכי והרמ"א
הוא משום שראשו פעם שניה לאחר שנהרג, דהא דחיישין
במלחמה לצדדני הוא משום דבשעה שחדש עומד במקום סכנה
וחללים רבים נופלים ורואה את חצרו ג"כ נופל ע"י מכת חרב
או חץ עלול הוא להחליט שגם חצירו מת מצלי להוכח בדבר על צוריו,
ולפי"ז כשמעיד שאחרי הפסקת אחר זמן משראשו נהרג נגש אליו
עוד הפעם וראשו צודאי שמת אין כאן מקום לחוש לצדדני, כיון
שכבר עברה הצלה הראשונה של הראיה הפתאומית וכבר נתישבה
דעתו עד שנגש אל הנהרג בכדי להוכח עוד הפעם בדבר מותו,
ומש"כ הרמ"א והכתרו היעז צעז"ע, כונתו שזה היה בחור זמן
כזה וצאופן כזה שהיה עדיין צלפטרות להכירו, ובח"מ הבין דכל
ההיתר מיוסד כאן רק על אמירת הכרתיו, לכן השיג על הרמ"א
מהא דהלכיו הפוסקים דוקא אמירת קצרתיו או לכה"פ הזאתיו
ממקום למקום, אולם צלמח אין זו השגה כלל, דכל הני פוסקים
שהביאו לא מיירי בשראשו צעם שניה, ויתר ע"כ נראה דמה
שכתבו כמה פוסקים להקל ע"י אמירת הכרתיו דהוי בקצרתיו
מיוסד נמי על סברא זו, דכיון שהעד אינו מסתפק באמירת סתם
נהרג במלחמה אלא שאלא לנחור להוסיף ע"ז גם מלת והכתרו,
הרי הוא כמו שמעיד להדיא שלא סמך על הראיה הפתאומית
צעלמח אלא שדקדק להכיר המיתה ע"י שימת לב מיוחדת, ואם
הגדולים הקילו גם צזה, כ"ש שיש לסמוך על דברי הרמ"א.

ג. הסוברים דעיקר ההיתר הוא משום שלא ראה העד
ההריגה עצמה, דק ראהו כשהוא כבר מושל
מת, והחולקים על זה. בח"מ סי"ק ק"ג אחרי שהקשה על הרמ"א
[ובמובא באות הקודם], כתב דהמעין צגוף המרדכי יראה
דמשמעות הענין הוא דמחלק בין אם ראה ההריגה ואמר נהרג
צפני דלא איכא למימר שאמר צדדני דמחו ליה צרומחא וכו', אבל
אם לא ראה ההריגה רק שראה במלחמה הרג אחד ואמר הכרתי
שהוא פ', מאחר שאינו אומר נהרג צפני רק ראיתיו הרג אח"כ,
כלומר אחר שנהרג הכרתיו ולא ראיתי ההריגה, לא שייך כאן לומר
צדדני.

ובתב צלמח אכן סעי' זה דמדברי הח"מ נראה שמפרש דברי
המרדכי דאפילו צעת במלחמה אם מעיד שאלא הרג אחד
והכירו שהוא פ'. נאמן, דאע"ג דבשעה מלחמה ממש הוא צהול
לצרות, אך כיון שאינו מעיד על ההריגה עצמה דשייך צה חשש
צדדני של כל הני הוא דאיקטול וזימנין דמחו ליה, אלא שאומר
שאלא הרג, או מת, משום דצחול לצרות לצד לא יאמר צדדני,
וחבו שכתב הח"מ כלומר אחר שנהרג, לשלול דאין כוונת המרדכי
לאחר המלחמה כמ"ש הבי"ש [סי"ק ק"ד], אלא לאחר ההריגה.
גם בשו"ת הצ"ח סי' פ"ב כ' דהיתר צידדני, דוקא כשהעיד
העד שראה את חצרו שהיו הורגים אותו בחור המלחמה,

הסו ודאי יש לחוש מאחר שראה ההריגה שאלא לא עמד עליו עד
שימות, לפי שחש צדדני שכבר נהרג, אבל כשמלאהו הרג ולא
היה אלא ההריגה אעפ"י שהוא בחור המלחמה ממש ודאי לא
חיישין לצדדני, וכ"כ הרא"ש צר"פ הא"ש לגבי ענינה דלאותם
שראו הענינה דוקא חיישין לצדדני, ומכ"ע יש לחלק נמי גבי
מלחמה דמלאהו כמלאהו דמי, וכ"כ מהר"א בכתבו סי' רכ"ג
להדיא דאף בהריגה איכא לחלק בין אותם שראו ההריגה כו',
ונראה

לומר דשפיר הבין הרמ"א דמיירי שראה העד ההריגה, ומה שקשה
להח"מ על גוף הדין דבש"י הר"ן והריב"ש מצוהר דלא אמרינן
דהוי בקצרתיו אח"כ אמר לשון הוצא או נגיעה, ו"ל דס"ל דדוקא
הכרתיו לצד לא סגי, אבל אם אומר באריכות לשון ראיתיו הרג
אח"כ והכרתיו צעז"ע היעז וראיתיו שמת במצור במרדכי ורמ"א
ו"ל דמהני, דמלאהו כן ודאי דקדק היעז וראה שמת צודאי, וכן
יש לדקדק בדברי הריב"ש גופיה שבי' אבל כשאומר "הכרתיו
לצד" לא סגי במלחמה, וכ"ש צי"ד שאמר עוד ואח"כ הלכתי מהם
והייתי יודע צודאי שכבר מתו, כן היה נראה לכאורה, אמנם הרא"ה
כי דמש"כ המרדכי אפילו בשעת מלחמה אם אמר ראיתיו הרג
אח"כ והכרתיו יפה נאמן היינו שראה ראשו חתוך או כיוצא בזה
שאין כאן ספק כלל, אבל באומר וראיתיו מת מושבצ לארץ אין
מודד כגוף ופולה פה עדיין לא הגיע לכלל ההוצא או ההתעסקות
בו, גם מלאהו בהגמ"ר [סי"פ מלות חליטה] שבי' ו"ל: ועוד דהא
דמספקין אי ע"א נאמן במלחמה היינו משום דאמר צדדני וככה
שאומר ראיתי המוח מפורז ומפורז והיה לו שהיה כ"כ אין זה
צדדני אלא אמת וצורר, וכי לא יועיל אם יעידו על אדם שנחתך
ראשו לגמרי וכי לעולם יאמר לומר מת וקצרתיו עכ"ל, מצוהר נמי
מדבריו דלא אמרינן דהוי בקצרתיו אלא אם אמר לשון צודאי
מת כגון דאמר ראשו חתוך או המוח מפורז ומפורז וכיוצא בזה,
אף שיש לומר משום דהמעשה כך היה שאלא המוח מפורז משו"ה
כתב כן, אבל האמת יורה דרכו שכונתו דדוקא אם אומר העד
לשון המורה שהוא ודאי מת, ע"כ אין לנו לסמוך על קצת ראיה
שכתבו לעיל דאם אמר העד באריכות לשון במצור במרדכי
דמהני, דהוא נגד כל הגדולים הנ"ל הריב"ש הר"ן הרא"ה הח"מ
הנ"ל [המובא להלן אות ו'] והגמ"ר.

אולם באמרי יוסף ח"צ סי' צ' כ' דיש ללרף שיעת הפוסקים
דראיתיו היעז והכרתיו הוי בקצרתיו, והביא מציאות
הגר"א [סי"ק ק"ד] שבי' צלמח שכן היה דעת הרמ"א צעם
המרדכי ושהביא כאן מהגמ"ר פ"ג דגירושין, וגם במלחמות ד"פ
הא"ש פ' דהכנוס הוי בקצרתיו, וע"י חש"י פרשת מרדכי סי' כ"ה
ד"ה וצדדני מש"כ דהכרה הוי בקצרתיו, אלא שיש לחלק דשם
צביה"ה מסתמא אין כוונתם שמו צספרי המחס צלתי ידועה
צורה כמ"ש שם, מ"מ צי"ד שלא ראה גוף ההריגה יש ללרף
גם סברא דהכרתיו יפה. וכ"כ ללרף דעת הסוברים דהכרתיו
בקצרתיו צבצעת פתחם סי' כ"ב, וצדדני לחיים ערך עגונה אות צ'.

ובזבז טוב סי"ק קס"ה כ' צסצרת הרמ"א דהא דמהני הכרתיו
כמו קצרתיו, משום דס"ל צדדני דמיתה במלחמה אינו
משום דחיישין שיעה צין נחעלף למת, רק החשש הוא דלא נטר
ליה עד דמת וכיון דחזי דמחו ליה צגירה סבר ודאי מת, ויאל לו
כן מהא דאמרינן צסוגיא דמלחמה קטנה אשה כלי זינה עליה
[ופירש"י לא אמרה צדדני אלא נטרה וחזיה ליה דמיתה], וקשה
הכתי נחיש לעשות צין נחעלף למת אלא מוכרה דלא חיישין,
ולכן סובר מסצרת דמהני הכרתיו, ומסיים דצזה יש להבין מה
שלא הביא הרמ"א לעיל סעי' ל"ג דהכרתיו הוא כמו קצרתיו,
משום דמלאהו"ם שיש חשש שהמים צלצלוהו צזה מודה הרמ"א
דלא מהני הכרתיו, דבקל יוכל לעשות צין נחעלף למת.

ובעבור"ג סי' ק"ו כ' צגדני דיש להתירה עפ"י העד שאמר
נהרג וראיתיו צעני, מטעם שבי' המרדכי דאפילו ע"א
במלחמה שאמר נהרג וראיתיו אח"כ והכרתיו היעז צעז"ע נאמן,
והפעם כיון שאמר דבר ברור לא אמרינן דאמר צדדני וכו' כיון
שאמר ראיתי צעני הוי צדדני ברור, אבל מ"מ יש להסתפק צזה,
וכן צעד שני הוי דבר ברור שאמר ידענו צצירור וצורר לנו כשמש
שנהרג על קדושת השם, אח"כ פשיטא דלצדדני המרדכי הנ"ל הוי

הפוסקים

ס"ק שצו אות ג

אוצר

זכר לענין עבד סמחרי אכתי נוחש דילמא מלאו מת לפי סברתו ובאמת לא מת ועבדי ליה סמחרי אף שלא ראה בהריגה, ומשום ברכתיו ודאי לא סגי.

גם במה"ל ס"ק קפ"ג כי על הח"מ דאין דבריו צדוקים, ומעט אחר, דכל שראוהו בעת המלחמה, עדיין יש לחוש דלולי מפחד המלחמה לא ראה היטב שמה כיון שירא לעמוד שם, שהרי אפי' בזה במלחמה ע"י חולי שלא ע"י גירא ורומחא נמי לא מהימן כמ"ש הב"ש ס"ק קמ"ח, וכ"ש באומר שמלאו הרוג שיש לחוש לזה דלולי נדמה לו שמה וכו' לא מת. וע"י עוד באות שאח"כ.

וכן בנאמן שמואל סי' מ"ו אחרי שר"ל עפ"י התה"ד ובר"י סאג"ש ה"ל דה"ה במלחמה כשלא ראה בהריגה לא צ"י קברתיו, פקפק שז' דלא דמי חששא בדדמי דהכא להביא דהתם, משום דהתם ליכא אלא חששא בדדמי לבד, אבל הכא איכא טעמא אחריתא שמחזיק חששת המלחמה היה ערוך וצחול לצרות ואיכא נמיחש שמה נחשף ולא יכול להסתחמה לראות אס מת צודאי, אלא שכתב דצנידותו ממה שסיפור שכסה אותו מוכח שלא היה צחול לצרות, וגם משאר דברי העד מוכח שנתחממה לו מיתתו ושהיה שם לראות שמה צודאי.

ד. ואי ידע מההריגה הוי בראח לשיטת הג"ל, הנה בדברי חיים (מלאנז) ח"צ סי' נ"ב צידון שהעיד עד אחד שפי' היה עמו במלחמה במקום פלוגי בפלוגה אחת, וצ"ח אחד בכלנו לקצב ראהו מועל מת והכירו, כתב דהיה מקום לסמוך על עד זה אף בלא קברתיו כיון שהעיד שצטעה שכלל למלחמה לא שמעו שם קול חרועת מלחמה וגם לא ראה לבטל האשה כלל במלחמה ממש, דומה למה שכתבו הפוסקים דשלא צטעה מלחמה אין ל"ל קברתיו, ועדיף מהא דרי' הרמ"א צ"ח המרדכי, דהא לא היה אז מלחמה כלל, אך עכ"ז אני חושש מאוד כיון שהיה עמו בפלוגה אחת מסתמא ידע שירד למלחמה וזה הוי כמו ראה אותו במלחמה כמבואר בכתב פוסקים דראה העציעה או יודע אחד הוא, וא"כ ספיר שייך חשש בדדמי ונ"ל קברתיו.

אולם בשו"ת מהר"ש (ענגיל) ח"ג סי' נ"ז צדון ע"א במלחמה שהעיד כי צא אליו אחד מהמפנים את המחסים ואמר שפי' נהרג במלחמה, ותיקף הלך שמה ומלא אותו חלל מונח ארצה בלי נשמת רוח חיים והכירו היטב כי הוא הוא האיש, כתב מתחילה דלשיטת הח"מ דדוקא אס לא ראה בהריגה מהני אס ראהו אח"כ והכירו וכמו שמינינו צמי שראה העציעה, א"כ לשיטת הסוצרים [שם] דשמע דינו כראה, גם הכא כיון דשמע מקודם שפי' מת ונ"ל דאינו מדקדק היטב ואומר בדדמי, אך שז' כי דהא דעת הב"ש דגם בראה בהריגה אפי' אס אומר עכשיו שמכירו מהני, ובאמת דעת הרצ"ה פוסקים דאף צמי שראה העציעה מ"מ מהני היכא דראה לאחר, וא"כ הוי עכ"פ כעין ס"ס להחיר, שמה שמע אין דינו כראה גם לענין עציעה, ורק שם צעיק חזוהו צטעחיה דאח"כ פניו משתנים, ואח"ל דשמע דינו כראה, מ"מ שמה כשיטת הב"ש צ"ס"ק קנ"ד דהכא אף אס ראה בהריגה ממש מהני אס אח"כ ראהו והכירו היטב, דאס מסתכל אח"כ ל"ש חשש בדדמי, וכו' ס"ס להחיר, ואחרי שהוכיח דלענין חשש בדדמי דהוי רק דרצון מהני ס"ס להחיר, מסיים וצפרט דצדוק הדין דע"א במלחמה פסק הרמב"ם דאף בלא אחר קברתיו אס נישאת ל"ת, א"כ לענין לכתחילה צודאי מהני ס"ס להקל, וכנודע מש"כ הר"ן פי' בכתב דצמדי דציעד יס לו זכות עפ"י דין, מהני סברא קלה להצותו לכתחילה. ועי"ש עוד בצה"י סי' נ"ו.

ובאמרי יושר ח"צ סי' צ' אחרי שהעלה דדברי הח"מ יש להם מקום עפ"י שיטת הר"ה ומרדכי [ה"ד לעיל] אף צ"ח [צ"ח] כי אלא שפדיון יש לדון צמ"ד מחמת שהעד ידע שנהרג, שהרי העיד

וגראה שזה טעמו של המרדכי, וכונתו במש"כ "דלא שייך לומר בדדמי אלא בהריגה שיש לאומרה על הספק", היינו לומר דוקא באותה הריגה שרגילים העולם לומר נהרג על הספק כגון שראה בהריגה צעיקו בחוד המלחמה, אבל אס מלאו הרוג אח"כ, כלומר שלא ראה צעיקו בהריגה, אלא לאחר שנהרג מלאו הרוג והכירו צעיק יפה, וזה אמיחות הדבר, ואפילו היה חוד המלחמה ל"ת לבדדמי.

ובד"ת אש סימן ע' הביא דברי המרדכי וכי ג"כ נשמע מזה כשאנו אומר שראה בהריגה, רק אחר ראיתו הרוג אח"כ והכירו שהוא פי, אז אין צריך לומר קברתיו, דכיון שלא ראה בהריגה אינו אומר בדדמי, וצ"ח הסיח לפ"ת שראה אותו מונח בין הכרוגים נהרג והכירו.

ובאמרי יושר ח"צ סימן צ' הביא מהר"ה"ק סי' כ"ח דה"ה הנה ראה זה מלאחי דפשיטא ליה דדוקא לענין חשש חילוק צורה דלמא אחר הוא יש לחלק בין ראה העציעה או לא, אבל לענין חשש שמה נדמה לו שמה אין נ"מ כלל אס ראה שצטע או לא דהא כשהעלוהו מן המים רואה איש שצטע צמים ואומר בדדמי שמה, וכי דלפי דבריו גם בהריגה אף שלא ראה גוף בהריגה אס ראהו הרוג צדמו במקום המלחמה אומר בדדמי ונ"ל קברתיו, אבל בהגהות ר' צדוק פרנקל העיר שכתב"ד [סי' רכ"ג] נראה שראה הפלעים ואפי' כיון דאינו רואה גוף בהריגה ל"ש בדדמי, והס' הם דברי הח"מ כאן בהצנת דברי המרדכי, וגראה צדוק שגם דעת הר"ה כן, שהרי שיטת הר"ה דלא נפשה האציעה מהא דרגלת דשם לא ראו העציעה ואינו אומר בדדמי, וברי מדברי הר"ה מבואר דקברתיו פשיטא דנאמן ולא אצט"ל כלל, וא"כ לכאורה בלא"ה אין שום פשיטות כלל דברי אסקוהו אגישת א"כ עלטלוהו וזה הוי כקברתיו, וכבר העיר צ"ח צרי"ש סי' שצ"ה וכי דהר"ה סובר דהזכר לא מהני רק קברתיו ממש צעיק, ע"כ מוקי לה בלא ראה העציעה, ומוכח להדיא דעת ר"ה דלענין זה נמי מהני אס לא ראה העציעה, וא"כ ה"ה בלא ראה בהריגה ובעת הח"מ ה"ל, וגם צביאור הגרי"א ס"ק ק"ז כי בפשיטות דלח"ה קברתיו מועיל ואסקוהו לא הוי כקברתיו וזה בדברי הרי"ש, וכן צתשו חת"ם ח"א סי' ס"א אות צ' פשיטא ליה דלהר"ה בלא ראה העציעה ל"ת כלל לבדדמי לא על גוף המיתה ולא על חילוק הצורה באופן דדברי הנוצרי ז"ל תמוהים, ועכ"פ דברי הח"מ יש להם מקום עפ"י שיטת ר"ה ומרדכי, וגם דברי התה"ד. וכוונתם, אלא שצנידותו כתב דיש להחיר לכל הדעות.

ובתשובת מהר"ר חיים מנחם צ"י יחק חתן צעל מ"צ שצו"ח צ"ח החדשות סי' מ"ע הביא מהצ"ו צ"ח הרי"א סאג"ש [שכ' לענין קברתיו מסלי"ת דיצטע ה"ד לעיל סעי' י"ז ס"ק קל"ד אות כ"ד] דלא הצריך הרמב"ם לומר קברתיו אלא כשהגוי נמלא צעת מיתתו או הריגתו, לנדון לדידיה דמלחמה שאמר העד שמלאו אח"כ הרוג בחוד הכרוגים, וכי ג"כ שכן משמע במרדכי דבמקום שאומר העד אפי' צטעה מלחמה ראיתו הרוג אח"כ והכרתיו יפה יפה צטע"ע דהא לא אצט"ל דפשיטא דנאמן.

ועי' בעין יצחק ח"א סי' מ"ו שזיק דעת הח"מ כד' ספק צנידותו שהיה עוד גמול"ת שאמר שנהרג, וכי להחיר מכה כ"ס, ע"ש. וכן צע"י חיים סי' ע' לזיק ג"כ צנידותו מה שהעד לא ראה בהריגה.

אולם בבית מאיר סעי' זה כי דיש לפקפק על חילוקו של הח"מ, דמאחר שמלא הרוג [אף שלא ראה בהריגה] וראה צי דמחו ליה צגירא ורומחא, סבר ודאי מת ומעיד בדדמי, כמו דהוי לשיטת הר"ה ידועת העציעה כראיית העציעה.

וכעין זה חמה בחפארת צ"י תק"ע סי' ל"ו וכתב דמה שמחלק הח"מ בין ראה בהריגה ללא ראה לא ידעתי מה חילוק יש

אוצר

סי' שצז אות ד

הפוסקים

העיד שהגידו לו כי פי נפל ומונה בין שאר המחסים על הבה, ומיד הלך לשם וראהו מת, אי"כ הרי מקודם כבר ידע שנהרג במלחמה, ולדעת כמה פוסקים הביאם הנובי"ק סי' כ"ח ידע מהעצמה הוי כראה, אמנם הגאון רב"ש בהגהותיו לנובי"ק הביא דעת כמה פוסקים דראה דוקא אומר דדמי ולא בידע, אבל גם לנובי"ק נראה דדוקא בידע היינו ששמע שזה נעצב או נהרג במלחמה ואז נחקק במוחו שכן הוא ואח"כ כשראהו מת אומר דדמי, אבל הכא הרי זה שהגיד לו אמר שמוטל על הבה, והלך תיכף לראות אם כן הדבר, אי"כ לא נחקק כלל במוחו דזה מת, ולא הוי ידיעה כלל, ודברי הלך לראות אם כן הדבר, ועיין שבוטות י"ט אם ידיעה ספק שמה ידיעה, והכא אפי' ידיעה ספק לא הוי, כיון שהלך תיכף לראות ולשפוט למראה עיניו, ועדיין יש לדון כיון שעכ"פ זה העד הישראל ראה את פי במלחמה וידע מזה חולי הוי כראה העצמה, וכשראהו אח"כ מת אומר דדמי, ונובי"ק [סי' כ"ח] העתיק דברי תשו' הרשב"א סי' תתק"ף שכל שראהו אותו יורד למלחמה או ענב וכיו"צ סומך ואומר על דרך הדמיון ולי' קצרתיו, אבל לשון תשובת הרשב"א שהעתיק רב"ל אשכנזי סי' ל"ב והוצא בנובי"ק שם הוא בזכ"ל: משעה שידע שטעב או שירד למלחמה ולא שז מחשב הוא שמת בדרך שמתו האחרים וסומך על הדמיון ומעיד כן, ונראה "דלא שז" דוקא קאמר, דכיון שירד למלחמה וכולם שבו והוא לא שז מחשב שמת, אבל סתם ירד למלחמה ועדיין לא בלחה המלחמה אינו אומר דדמי מחמת זה, ואם אומר שראהו אח"כ מת שפיר מהני, ועכ"פ לשיטת המרדכי ורז"ה הדבר כן, וגם אפשר דהרשב"א לא קאמר רק כשאומר סתם מת, אבל הכא שאמר שראהו מוטל בין ההרגים על הבה וכפי הנראה שם לא היתה שום מלחמה כלל בעת שראהו מת שפיר מדויק, וגם י"ל דהך סברא דירד במלחמה מחשב הוא שמת הוא רק כשמעיד אדם שאינו במלחמה, דמאחר שאינו שם חושב בלבו משעה שירד למלחמה בחזקת שנהרג שמה ובפרט כשלא שז, אבל הכא שגם העד הוא מאנשי המלחמה זה אינו מחשב כלל למת, זולת כשיש חשש דדמי, כגון שראה שנפלע במלחמה מחשב הוא שמת ואף שאומר שראהו אח"כ היעב אומר דדמי, אבל הכא שלא ראהו נפלע כלל רק ראהו אח"כ בין ההרגים על הבה אינו אומר דדמי, והדבר מסתבר, דמי שהוא בעלמא במלחמה התקוה תאמנהו ולא יחשוב אי"ע למת ולא לזולתו עד שיראה גוף ההריגה.

ובפרמ"א ח"ב סי' כ"א כי ג"כ דהדברים צריכים כמ"ש המרדכי דלא מצניז לן ע"א במלחמה אלא במעיד בעת הריגת המלחמה, וראהו מספקא לן אי עדות הע"א היינו בהעטרפות אשה דייקא ובמלחמה ליכא האי טעמא, אבל כי מלאו הרוג, היינו שלא בשעת מלחמה, וע"א שלא בשעת מלחמה ודאי דמהני משום דאשה דייקא.

ובחבצלת השרון בחשוכה שבהשמעות בסוף הספר הביא פירוש הבית מאיר הנ"ל בדברי המרדכי, וכחז דלפי"ז גם צ"י דנראה שזא בשעת חוס אש המלחמה, שלא היה ירא אז לנפשו לעמוד שם, מדירד מהסוס והביט עליו כמה רגעים רק שהיה ירא ליגע בו מפני החולי המדבקת, אי"כ נראה דזה דינו של הבית מאיר לדעת המרדכי שהביא הרמ"א ל"ה בכה"ג לדדמי, וכיון דבלא"ה איכא דעת גדולי הראשונים דס"ל דאפשר האיצט"א דע"א נאמן במלחמה אף בלא קצרתיו, אלא ש"א להקל נגד הרי"ף והרמב"ם, אי"כ צ"י דאיכא גם דעת המרדכי שצ"מ"א הנ"ל ודאי יש לסמוך בכה"ג ע"ד הב"ח בתשו' סי' ע' שהחיר באשה שבערו י"א שזה מעט שנאצד בעלה, דכיון דלא נמלא לה עדות אחרת כי אם זאת ודאי לא ימלאו לה עוד עדות אחרת, והוי כשעת הסכנה דמעידין ולי"ה לחששא בעלמא ע"ש, ואף דמייירי שם בקצרתיו של הרמב"ם שאינו מוסכם מכל הפוסקים, הא גם צ"י איכא הרבה מקילים, וא"כ מאחר שצ"י עברו יותר מ"י שנה, יש לסמוך ע"ז להחירא שלא חתגנו.

ג. הסוברים בדעת המרדכי דנוסף לפה שראהו מת אחרי ששקט הקרב, בעינן שיאמר ג"כ שהכירו יפה.

בלמה נדק סי' פ"ח בנידון הריגה המונית שהיתה צעיר, והעיד ע"א שמלאו לפי הרוג צרחו צוים שלישי לגזירת ההריגה, אחרי שזי' דלא סגי במה שאמרו שמלאו אותו הרוג לחוד דחיישין שמה לא הכירוהו יפה [ע"י לשל סעי' ל"ג סי' קע"ז אות ד'], כי עוד, יעיד אומר לי לצי דבכה"ג שלא אמרו אלא שמלאו הרוג ולא אמרו שהכירו אותו יפה, לא זו דאית לן למיחש לשמה אחר הוא, אלא אף זו אית לן למיחש נמי לדדמי דמיתה, דע"כ לא בחז המרדכי דאם אומר שמלאו אח"כ הרוג דלי"ה לדדמי, אלא דוקא איכא שאלמר והכרתיו יפה, שאז כיון שנתקרב אליו לראותו שפיר להכירו אם הוא זה שמעיד עליו אז ראה נמי שפיר שהוא מת ממש, וכיון שהוא אחר המלחמה ל"ה לדדמי לומר כל הני מיקטל איבו פליט וודאי קאשעא קאמר, אבל כשאינו אומר והכרתיו יפה רק שמלאו הרוג, אפשר שלא קרב אליו לראותו שפיר ואפשר שגם זה לא ראה אם מת ממש, ואית לן למיחש גם לדדמי שהוא סובר שודאי מת ואפשר שלא היה מת ממש אלא מגוייד, ואין לסמוך על עדותו, וכן משמע לי נמי מלשון הרמ"א שדקדק וז' בסוף וראיתיו שמת אשפ"י שכבר כי מחלה אם אמר מת או נהרג, היינו משום שצריך שיראה שהוא מת בודאי אשפ"י שאין צריך שיאמר וקצרתיו או כיוצא בזה כמו שצריך לומר כשאומר שנהרג במלחמה, לכן כשהוא אומר והכרתיו

העיד שהגידו לו כי פי נפל ומונה בין שאר המחסים על הבה, ומיד הלך לשם וראהו מת, אי"כ הרי מקודם כבר ידע שנהרג במלחמה, ולדעת כמה פוסקים הביאם הנובי"ק סי' כ"ח ידע מהעצמה הוי כראה, אמנם הגאון רב"ש בהגהותיו לנובי"ק הביא דעת כמה פוסקים דראה דוקא אומר דדמי ולא בידע, אבל גם לנובי"ק נראה דדוקא בידע היינו ששמע שזה נעצב או נהרג במלחמה ואז נחקק במוחו שכן הוא ואח"כ כשראהו מת אומר דדמי, אבל הכא הרי זה שהגיד לו אמר שמוטל על הבה, והלך תיכף לראות אם כן הדבר, אי"כ לא נחקק כלל במוחו דזה מת, ולא הוי ידיעה כלל, ודברי הלך לראות אם כן הדבר, ועיין שבוטות י"ט אם ידיעה ספק שמה ידיעה, והכא אפי' ידיעה ספק לא הוי, כיון שהלך תיכף לראות ולשפוט למראה עיניו, ועדיין יש לדון כיון שעכ"פ זה העד הישראל ראה את פי במלחמה וידע מזה חולי הוי כראה העצמה, וכשראהו אח"כ מת אומר דדמי, ונובי"ק [סי' כ"ח] העתיק דברי תשו' הרשב"א סי' תתק"ף שכל שראהו אותו יורד למלחמה או ענב וכיו"צ סומך ואומר על דרך הדמיון ולי' קצרתיו, אבל לשון תשובת הרשב"א שהעתיק רב"ל אשכנזי סי' ל"ב והוצא בנובי"ק שם הוא בזכ"ל: משעה שידע שטעב או שירד למלחמה ולא שז מחשב הוא שמת בדרך שמתו האחרים וסומך על הדמיון ומעיד כן, ונראה "דלא שז" דוקא קאמר, דכיון שירד למלחמה וכולם שבו והוא לא שז מחשב שמת, אבל סתם ירד למלחמה ועדיין לא בלחה המלחמה אינו אומר דדמי מחמת זה, ואם אומר שראהו אח"כ מת שפיר מהני, ועכ"פ לשיטת המרדכי ורז"ה הדבר כן, וגם אפשר דהרשב"א לא קאמר רק כשאומר סתם מת, אבל הכא שאמר שראהו מוטל בין ההרגים על הבה וכפי הנראה שם לא היתה שום מלחמה כלל בעת שראהו מת שפיר מדויק, וגם י"ל דהך סברא דירד במלחמה מחשב הוא שמת הוא רק כשמעיד אדם שאינו במלחמה, דמאחר שאינו שם חושב בלבו משעה שירד למלחמה בחזקת שנהרג שמה ובפרט כשלא שז, אבל הכא שגם העד הוא מאנשי המלחמה זה אינו מחשב כלל למת, זולת כשיש חשש דדמי, כגון שראה שנפלע במלחמה מחשב הוא שמת ואף שאומר שראהו אח"כ היעב אומר דדמי, אבל הכא שלא ראהו נפלע כלל רק ראהו אח"כ בין ההרגים על הבה אינו אומר דדמי, והדבר מסתבר, דמי שהוא בעלמא במלחמה התקוה תאמנהו ולא יחשוב אי"ע למת ולא לזולתו עד שיראה גוף ההריגה.

ה. הסוברים דעיקר היתר המרדכי הוא משום שראהו מת אחרי ששקט הקרב. צנתי מאיר סעי' זה, אחר שפקפק על דין הח"מ ובמבוא לעיל אות ג' בחז דהעיקר, שהחילוק הוא בין האומר ראיתיו נהרג במלחמה במקום שהוא עלמו היה עומד בקשרי המלחמה ובמבואר בתוס' ריש הא"ש ד"ה זימנן דמפני שירא לנפשו מסתמא לא עמד עד שראה יליאת נשמתו, אבל הכא בתוס' המלחמה על מקום הרגים והכיר אחד ומעיד שמלאו מת בזה לא חיישין, וסתמא בודק היעב להעיד בצירור שמת, ולזה מסכים לשון הרמ"א שזי' וראיתיו אח"כ, דר"ל כחוס המלחמה.

וב"ב בתפארת לצי תק"ע סי' ל"ו דנ"ל בדעת הרמ"א דדוקא בשעה שהם מורים צדיקים אינו יכול לעזר צריחו ולהחזיקו אליו, משא"כ כשאומר שמלאו בין ההרגים אמרין דודאי החזיקו אליו לראות אם מת הוא אם לאו, ומה שמחלק הח"מ בין ראה ההריגה ללא ראה לא ידעתי מה חילוק יש בזה לענין עבדו ממחרת וכו'.

ובאחיעזר סי' י"ז הביא גם מהבית אפרים סי' ל"ג [ובחוספת ביאור משלח] דמש"כ המרדכי בהכריו, אינו באמת ענין לקצרתיו, אלא הכרה בעינן מחשב דדמי דלירה, אבל העיקר בדבר

בירור הגר"א

[קנן] ויש מקילין (קנן) בזה (מרדכי בשם רבינו שמחה ורבי נתן וראב"ה):

האשה

[קנן] ויש כו'. דמ"ש
דאמר בדדמ"ה היינו לפי

שנותן לבו בשעת מלחמה להעיד ולהחיר משא"כ בעכו"ם שמסל"ת ולא שם כמותו לשום דבר:

באר היטב

(קנן) בזה. עיי' ד"מ שנוצא כמה פוסקים דחולקים על זה וס"ל עכו"ם לא עדיף מעד אחד וכן כתב הח"מ למעשה אין לסמוך על מקילין אלו. עיי' ש"ס:

הפוסקים

ס"ק שצו אות ו — ס"ק שצו אות ב

אוצר

שצח. ויש מקילין בזה. א. מקור הדין ושעמו. דין זה הוא מהמרדכי כמאויין בפנים, וכחז שם בטעם הדבר, דסברת הלכך היא דלא שייכא אותה צעיר [דע"א במלחמה] בעכו"ם שאינו נאמן אלא במסל"ת, דבשלמא ישראל המחכוין להחיר י"ל דבשעת מלחמה נתן לבו להעיד ולהחיר על הנדמה ודבר ההווה להיות, אבל עכו"ם שמספר מעשה לפי תומו אינו אומר אחר הנדמה, כי אם כאשר ראה אמת בזה.

ב. הפוסקים המחמירים גם בגוי מסל"ת. עכ"ל ס"ק קנ"ד שדרכי משה [אות מ"ה] מביא כמה פוסקים החולקים על זה, [ויוצאו בסמוך בחשו' הרמ"א], ושכ"כ הח"מ ס"ק ק"ד דלמעשה אין לסמוך על מקילין אלו.

ובשו"ת הרמ"א סימן ק"א הביא דעת המרדכי, וכחז ג"כ דמ"מ נראה שיש להחמיר בכ"כ, דהא הר"ן כ' בחשוכה [סי' ג'] מאחר דחיישינן גזי ע"א דאמר דדמיו כ"ש דחיישינן גזי כותי מסל"ת דאמר דדמיו, וכ"כ ברצני ירוחם [נכ"ג ח"ג] בשם הרמ"ה, וכן משמע בדברי הרא"ש והתוס' בשם ר"ח ריש פרק הא"ש דכותי מסל"ת חיישינן דאמר דדמיו גזי עכ"ל במ"מ, וכו"ה למת במלחמה, דהא צמח"א מדמי לבו להדרי, וכן משמע צמח"א פרק בתרא בשם הריטב"א, וכן משמע מדברי מהר"א, ולכן יש לחוש בעדויות ה"ל שאמרו דדמיו כו', ולא עדיף כותי מסל"ת משאר עד, דהא לדברי הרמב"ם הוא יותר גרוע, [דמלך בגמסל"ת שיאמר קברתיו אפי' שלא במלחמה וכדלעיל בסעי' י"ז], וכ"ש שלא נהפך הסברא להקל יותר בכותי המסל"ת ממשאר עד. וכ' בויאמר יחזק סי' ד' דגם מלשון הרמ"א נראה שדעתו לפסוק בדברי המחמירים, שהרי הביא דברי המחמירים בזהם ואח"כ כ' סברת המרדכי בשם יש מקילין, וכמו שפסק גם בחשוכותיו. גם הראנ"ח בס"י ע"ד כתב שכל שאר גדולי האחרונים לא הודו להמרדכי בחילוק זה, ולעולם חששו בגוי המסל"ת היבא דאיכא למיחש דאמר דדמיו כמו בישראל, ורצנו ירוחם כ"כ מפורש.

וכן מהר"מ לוצקן סי' נ"א הביא דברי רצנו ירוחם החולק על המרדכי, ושכן משמע מדברי תה"ד סי' ר"מ וכתביו סי' קס"א, וכן מהר"י ווייל סי' ע"ט החמיר מאוד בעכו"ם מסל"ת וחשש שמא אומר דדמיו, ומסיים דאף שחשו' הרא"מ סי' ל"ו הביא דעות המקילים, מ"מ כיון שכל בני אחרונים פוסקים לחומרא ושלא בדברי המרדכי, מי יקל ראשו כנגדם להקל באיסור א"א. וכ"כ בס"י קב"ה וקב"ע שם. גם צו"ת פני"ו ח"א סי' י"ג כתב דלע"ג ד"א דבגוי מסל"ת לא צעין קברתיו אפי' במלחמה, הא קומ"ל דבכל מקום שנחלקו הפוסקים צדיקים אלו אלוין לחומרא, וא"כ אין עדות בגוים מספיקים כלום. ועיין במהרי"ע ח"א סי' ח' ש"כ ג"כ בתוך הדברים דאין חילוק צד אשה לגוי מסל"ת, דאפי' צעד כשר לא מהימנין ליה כל היבא דאיכא למיחש דאמר דדמיו.

ובסא"ר סי' א' הביא דברי המרדכי ושהר"מ סי' ל"ו הביא דבריו בפשיטות כאלו הוא דבר מוכסם, וכ' ג"כ אה"מ כבר אשכחן סיפא גדולה מצוותא ראשונים ואחרונים דפליגי אהך

והכרתיו יפה הרי אנו יודעים שראבו שפיר ודקדק אחריו אם הוא זה שמעיד עליו וממילא גם זה שאמר שהוא מת קושטא קאמר כיון שראבו שפיר, ואף אם יחלוק החולק ע"ז מאחר שהמרדכי כ' בסתם אם מלא אותו הרוג אח"כ ל"ח לדדמיו כיון שלא אמר על ההריגה, מ"מ ע"ז שצריך שיאמר והכרתיו יפה [להכרה דלורה] אין מי שיחלוק, והביא להל"ל צ"ש ס"ק קנ"ד, ושכ"כ גם בצית הלל.

גם במרה"צ ס"ק קפ"ג אחרי שדחה פירוש הח"מ צמרדכי, וכמוצא לעיל אות ג', כתב לכן נראה כמו שפי' הל"ל, דכוונת המרדכי לחלק בין שראה או מלאו הרוג צעת המלחמה להיכא שמלאו הרוג לאחר המלחמה שאין שם פחד מלחמה דאז אין לחוש לדדמיו, מיהו לריך שיעיד בפירוש שהכירו יפה יפה, דאל"כ חיישינן שמא לא הכירו יפה, וגדולה מזו כ' בצ"י רס"י זה בשם הרא"ש חשוכה כ"י דאפי' במלחמה גדולה כל שלא היה על העד פחד המלחמה ל"ח לדדמיו.

ועיין באה"ע ס"ק קנ"ג מהב"ש [ס"ק קנ"ד] דלדעת הל"ל מהני גם כשראה בהריגה כל שראה אח"כ ג"כ. אולם במלחמה אכן סעי' זה כתב דה"ל מפרש דברי המרדכי מש"כ ראיתיו הרוג אח"כ היינו אחר המלחמה וגם בהריגה לא ראה, ואעפ"כ לריך ג"כ לומר והכרתיו יפה יפה גם מחמת חשש דדמיו דמיתה, אלא דאין לריך בכ"ג קברתיו ממש כמו בראה בהריגה, ונראה בטעמו דכיון שידע עכ"פ שנהרג במלחמה דשייך לומר דדמיו דכל בני דאיקטול, לריך עכ"פ קצת הוכחה כמו קברתיו, אבל לא צעין קברתיו ממש כיון שלא ראה בהריגה ולא שייך לומר זמנין דמחו ליה בגירא, וסגי בהכרתיו יפה יפה שעי"ז ילאנו מחשש דדמיו דמיתה ודהכרה, זאת נראה כוונת הל"ל ודלא כמו שהבין דבריו הב"ש. ועי' במקום שמואל סי' ל"צ שכתב ג"כ בדברי הל"ל מביאר שהבין הפירוש צמרדכי דדוקא אם לא אמר העד שנהרג במלחמה אלא שמלא אותו הרוג, אבל אם אמר העד שראה שנהרג במלחמה אף שאומר ראיתיו הרוג אח"כ והכרתיו היטב, אינו נאמן אלא דוקא כשאומר קברתיו או כזה או נגיטה. [לכאורה ישנה הוכחה ברורה כדעת אלו הסוברים דטעם המרדכי הוא משום שראבו אחרי ששקע הקרב, שכן בזכרון יהודה לר"י בן הרא"ש בחשוכה ה"ר עזריאל צ"ר וחיאל הביא שמלא כתוב הגה בספר בחשו' ר' מנחם צ"י יעקב וכו', הכל כלשון המרדכי המוצא לעיל בזהם א', וסיים שם: וכן הסכימו הר"ן והר"ש [רצנו נתן ורצנו שמחה], וז"ל רצנו שמחה, ומסתבר נמי אי אמרה אחר שחזרו מן המלחמה מלאותיו חלל נופל בשדה נאמנת להעיד עליו אם מעידה על פ"פ עם החוטם, דומיא דהביא מעשה צ"י ת"ח שהיו צאים עם אצא יוסי בצפינה וכו', ומסיק כגון דאמרי אסקינהו קמן וחזינהו לאלתר וקאמרי סימנים עכ"ל הרי מפורש בדברי רצנו שמחה דטעם ההיתר הוא משום ש"אמרה אחר שחזרו מן המלחמה מלאותיו חלל נופל בשדה", גם אפשר לדייק דכלשון והכרתיו יפה יפה שצמרדכי הוא לאו דוקא, שכן כלשון ברצנו שמחה היא: "אם מעידה על פ"פ עם החוטם והכוונה אם מכירה אותו שהוא הוא".

אוצר

ס"ק שצח אות ב

הפוסקים

האך דינא כמו שכתבנו לר"י וכ"ג ח"ג, וכן הרמב"ן בסי' המלחמות גבי צבא דע"א במלחמה הביא ראייה מהביא עובדא דכרכום ביתר דהתם שעת מלחמה היתה ומסיים עלה ולא יתא גוי מסל"ת ופס' מ"שיראל שצח להעיד, גם הר"ן בתשובה סי' ג' כי כיון דע"א במלחמה צבא קברתיו כ"ש גוי מסל"ת, וכן מתבאר מתשובה במוחזקות להרמב"ן סי' קכ"ה ע"ש, גם הרא"ש צ"י הא"ש כי צבא הרמב"ן דע"א במלחמה לא צבא קברתיו ודייק לה מעובדא דחסא, הרי צבא דל"ש בין גוי מסל"ת לישראל המעיד, דאלו כו' מחלק צבאות מאי ראייה מייחית מהתם הרי חסא גוי הוי, וכ"ג ג"כ שהיה דעת הרא"ש מדמחלק שם על הרמב"ן דר"ת ויחיתו מעט דמשל"ת שאלו, ולא השיב עליו דגוי מסל"ת שאלו, גם מדברי הר"ף והרמב"ם והסמ"ג והעור שכתבו סתם צבא במלחמה דצבא קברתיו ולא חילקו בין גוי מסל"ת לישראל המעיד, מבואר ונגלה הוא דאין מחלקים צבאות, דאל"כ לא הוי שחקי מייח, גם העומד על דברי הר"ב סי' שצ"ז והתשובות אחריו זה יראה דלא מחלק בזה כלל, שהרי הנידון שם בגמסל"ת במקום דאיכא למימר צדדמו, ומתירך שם קברתיו לדעת הר"ף והרמב"ם; באופן דאין לנו מקום לסמוך על דברי אותם גדולים שאמר דצבא מסל"ת במלחמה לא צבא קברתיו, כיון דלהקט ראשונים ואחרונים שפיהם אנו חיים לא חילקו בזה, וכ"כ להחמיר בגוי מסל"ת דלא בהמדרכי, בדת אש סי' ע', בקונטרס ענף עין אבות שצבא"ם מקור מים חיים סי' ז', בצרות אבות (לר"א קורייאט) בתשובה על פגומה דסי' ד', בצית שלמה (לר"ש מסקאלא) סימן ל"ז, ובאוריו תליתא סי' ל"ז, ובאמרי יוסף ח"ב סי' קע"ז.

ובאבן שמואל ס"ק תקנ"ט הביא דברי רמ"ז [סקס"ז] שכי ח"ל: וזכרנו בילדותי ראיתי תשובה מעגונה שצבא לפני חבמי הדור זקני מהר"ר יצחק צ"י צללאל ורש"ל, והביאו דברי המדרכי אלו להלכה, ורש"ל כי שם דלא סברת הלכ' לחוד היא אלא יש הוכחה לה מן התלמוד, ולא ידעתי מה היא הראיה הרי"א ע"כ, וכי דהתשובה הרי"א כבר נדפסה בחש"י צ"ח החדשות סי' ע' וע"א, ומהר"ר צ"י צללאל הביא דברי המדרכי אלו להלכה, אך רש"ל כי עליו ח"ל ואפי' ח"ל מנין לנו להחמיר מכה סברת הלכ' ונאמר שאף הגדולים האלו לא פסקו כן הלכה למעשה אלא שהסכימו שסברת הלכ' נותן כך, מהני הכ סברת לנרף עם עעמים אחרים להחמיר, אפי' צ"ד לא נריכא לסברת אלא תלמוד ערוך הוא דלא ממעטין ע"א במלחמה אלא כשאומר מת במלחמה דשייך לומר צדדמו, אבל היכא שאומר מת וקברתיו כו' או שהכירו אחר ההריגה כו' ע"כ, הרי מבואר דעתו דהגדולים שצמדרכי גופייהו לא אמרו ליה זאת להלכה ונדון דידיה הו"ל עעמים אחרים ומחמתם הוא שהחמיר, ומכ"ש שרוב הפוסקים חולקים וסוברים דאין חילוק דלא עדיף מעד כשר, וראיתי בחש"י האחרונים שפוסקים מזה ספק מחמת דברי רמ"ז לענין לנרף לס"ס, ולא יראה כן.

ועי' בישו"ע פיה"ק סי' ק"ק סי' ג"כ דהתשובה זו ממנה"ר צ"י צללאל ומהרש"ל שזכר רמ"ז היא בחש"י צ"ח החדשות ה"ל, וכל גדולי הדור האריכו בזה, והמעטין שם היעב יראה שלא החליטו דעת המדרכי, ודברים אחרים היו שם, וע"ז כי מהרש"י שצבוצדא דידיה יש ראייה להחמיר, ומסק דכיון שרבו המחמירים ואשכחן זו בחזקת א"א קיימא, אין להקל בזה. ועי' צ"ש"ש פט"ז דיבמות סי' ע"ז שחלק להדיא על המדרכי, וכתב דמסל"ת לא מהני אלא שנו"א העכו"ם מחזקתו שהוא משקר להדיא, אבל כל מה דאיכא למיחש בעדות ישראל איכא נמי למיחש גביה.

ובתשו' הצ"ח סי' ע"ז אחר שהביא מדברי החוס' בשם ר"ח ומדברי הר"ן בתשובה שם נגד דעת המדרכי, כי עוד

יותר מזה, דנראה ברור דאף להרמב"ן שפסק דע"א נאמן במלחמה בלא קברתיו, מ"מ מודח דאין הגוי נאמן במסל"ת, והיינו משום דעת הרמב"ן היא דצבא דע"א במלחמה איהו משום דחיישין דע"א אומר צדדמו, אלא משום דמספקא לן אי טעמא דע"א משום דייקא ומינסבא וכפא כיון דאיכא מלחמה צבא לא דייקא, אבל לצדדמו לא חיישין, ולאו משום"ה הוא דמספקא לן, וכלכך כיון דחזין צבוצדא דגלגל דע"א מהימן אלא טעמא דע"א לאו משום דהוא דייקא דהא במים לא דייקא כמו במלחמה, אלא טעמא דע"א משום דמהימן הוא ולי"א דאמר צדדמו כמ"ש כל זה הר"ן בתשובותיו, וכיון דהכי הוא ודאי איכא למימר דדוקא צב"א גמור שכוונתו להעיד ולהחמיר איכור א"א סבור הרמב"ן דלי"א דאמר צדדמו, אבל גוי מסל"ת מגרע גרע דאין מדקדק בשיתו וקאמר עפ"י הדמיון אפי' איו ברור לו כו'*, וא"כ איך אפשר לנו לעשות מעשה להקל עפ"י דברי ראשונים אלו במקום שחולקים עליו ר"ח והחוס' והרמ"ש ור"ן ורצנו ירוחם גדולי הראשונים והאחרונים, וצפרט שהמדרכי עלמו חזר וכי צסוף יבמות תשובה אחת היפך דברי ראשונים, שכי שם ח"ל ועוד מאן לימא לן דגוי מסל"ת ואומר שמת לא יכא לר"ך לומר קברתיו, ואי לא אמר הכי אמר צדדמו דאם ראהו מגיד אומר נהרג אעפ"י שלא נהרגו**, ועוד לפי דעת הראשונים דלא מצבי לן בגמרא אלא צב"א ולא במסל"ת א"כ ה"ה בישראל פסול במסל"ת נמי לא קמצבי לן, ובצבא זו מרפסא חגיגה, דלמה יכא יותר כשר ישראל הפסול לעדות מישראל גמור, דאי משום דישראל נותן לבו להעיד ולהחמיר על הנראה ואמר צדדמו, בישראל פסול לעדות נמי שייכא אותה סברא דגם הוא נותן לבו להעיד ולהחמיר, שהרי ישראל הוא וסבור שיועיל עדותו, א"כ למא יועילו דבריו אף במסל"ת כיון דאיכא למיחש דקאמר אחר הנראה, אלא מסתברא דכל היכא דחיישין צב"א גמור דקאמר צדדמו כ"ש צבוי או בישראל פסול לעדות ומסל"ת, הלכך נלפע"ד דאין לנו לעשות מעשה להקל עפ"י דברי ראשונים אלו לצד, וכמדומה שלא נמלא בשום תשובה שנסמך ע"ז לצד להחמיר, אם לא צירוף נדדים אחרים.

ובדבר משה (תלומדים) מהדו"ת סי' ל"ג כי דלולא כי הדבר י"א מפי קדמוני המדרכי, הייתי אומר אויבא מסתברא דצשלמא במקום דחשדין ליה למשקר בעדותו שפיר י"ל דבמסל"ת קים לן דודאי קושטא קאמר ועדיף מע"א, אבל לענין חשש צדדמו מסתברא דיותר יש לחוש בנכרי מסל"ת שאין דעתו להעיד מישראל שמתכוין להעיד וידע שסומכים עליו בהיתר אשה לעלמא, ואם בישראל המעיד שמת במלחמה צבאין שואמר קברתיו מכ"ש בנכרי מסל"ת, וזהו דעת הר"ן, וכ"ג מדברי התה"ד סי' רל"ט, והוכיח דאין חילוק בין ע"א ישראל למסל"ת מדברי הרמב"ן והרמב"ן דפשוטו האיבעיא דע"א במלחמה מעובדי דמסל"ת.

ובשו"ת הרמ"ן סי' י"ד אחר שהביא דעת הרמ"א והח"מ המחמירים, כי ג"כ דסברת המדרכי ל"ע למאוד, דמסתברא להיפך, דמאחר שאינו משים על לבו להעיד ולהחמיר, אינו מדקדק, ולאחר שנדמה לו שמת מספר כוזב לפי תומו. ועי' עוד במראה משה סי' ל"ג שכתב סברא אחרת שהיה ראוי להחמיר בגמסל"ת מצב"א ישראל.

ועי' (*) ובתפארת צבי סי' י"ז תמה על הבי"ח דאישתמיטתיה ראיית הראב"ד שהביא הרא"ש [כפ' הא"ש סי' ג', מובא לעיל ס"ק רס"ד אות ב'] דע"א לא בעי קברתיו מעובדא דטבע חסא, והרי שם מסל"ת הוי, ומוכח דלהראב"ד אין חילוק.

(**) ועי' לעיל ס"ק קל"ד אות ג' מה שכתבו כמה פוסקים על דברי מדרכי אלו.

אוצר

ס"ק שצח אית ג-ד

הפוסקים

הם אי ע"א נאמן משום מדעליג לא משקרי או משום דהיא
 גופא דייקא ומיינסצא כו', וטעמא דמסלי' לאו משום עדות הוא.
 ובשו"ת ושז הכהן סי' כ"ו כתב דאף שיש חולקים על המרדכי
 מ"מ יש לנרץ דעמו להחיר, ומה שמזוין צה"ג דצכותי
 המסלי' ואמר שמה צמלחמה לרין ג"כ שיאמר קברתיו צסם
 חוס' והרע"א, הנה צד"מ לא כתב כלל מה רק צהשוצה [סי' ק"א]
 כתב כן, ולפעד"נ דמדצרי החוס' והרע"א אין רח"ה, דמה
 שכתבו צסם ר"ח שם אהא דמסקינן וקאמרי סימנים ש"מ דאשה
 וע"א צספונה שטעצה והכירוהו לא מהני וכ"ש נכרי מסלי', הך
 צדדמי לא דמי כלל להך צדדמי דחיישין צמלחמה, דצמלחמה
 דחיישין לצדדמי דמיתה ולכן יש לומר דצגוי לא אמרינן הכי
 משום דכל זמן שאינו רואה להדיא אינו אומר כמצוה שם
 צמרדכי, אצל הך צדדמי דטעצה הוא ענין אחר דחיישין כיון
 שראה הטעצה ואח"כ מצאו אנשים טעועים, אומר מסתמא הם
 אותם האנשים שטעעו, וצוה י"ל דאין חילוק בין ישראל לגוי,
 והראיה דצמרדכי גופא מצוה שם דצגוי מסלי' י"ל דמחמרינן
 מלך אחר דהיכא שמעיד ע"י טע"ע שאינו נאמן לכיון שאינו
 מחמיון להעיד איך הכיר אותו צטע"ע כיון שאינו נותן אל לבי
 כ"כ [ועי' ח"מ סי"ק ק"ד ולעיל סעי' כ"ד סי"ק קל"ד אות י"ג]
 וזה שכתבו צסם ר"ח וכ"ש צגוי מסלי', ועוד רח"ה דהחוס'
 כתבו לעיל [קט"ו א' ד"ה טעמא] צהדיא דצעד המעיד ל"ה
 שיאמר צדדמי, וא"כ מ"מ כתבו כאן דכלא סימנים אין להאמינם
 דאמרי צדדמי, אלא ש"מ כדכתיבנא, דהך צדדמי לא דמי לצדדמי
 דהחוס', וזה צרור, וכעין זה כי לחלק צצ"ח החדשות סי' ע"ג
 הנה"ל.

ובלבוש מרדכי סי' מ"ג אחר שצויר דע"ה אף חס לא חמר קצרתיו כבר חזל איסור א"ה בין מדאורייתא בין מדרבנן [ע"י לעיל סעיף ל"ג סי"ק רע"ד אות ג'], הביא דברי הרמ"ה בשם המרדכי, ובי דאף שהח"מ כי דלמעשה אין לסמוך ע"י משום דרוב הפוסקים לא ס"ל כן, הנה ה"י חזק ובי דעות לסמוך, וכיון דהוי רק מדרבנן הרי יש לסמוך על דעת המרדכי להחזיר לה להנשא, דהרי אף איסור א"ה מדרבנן אין כאן שנימה אוקי בחזקת א"ה, ורק איסור לבתחילה, ואף דהרמב"ם סובר דכלל עכו"ם ממסל"ת צעין קצרתיו ה"ל כחצו דצמחור שמו ומכירו גם הרמב"ם מודה דלא צעין קצרתיו. ובסי' מ"ה כתב בדפוס המרדכי דס"ל דדוקא צעדות ע"ה ישראל תקנו רבנן דלא חנשא עלי קצרתיו משום המיעוט דא"ה חיישי לעגונות ורובה להעיד ועדות. מ"י, אבל שיזמן שיספר הנכרי במסל"ת דבר זה אינו מ"י ולא, גזרו רבנן, וקס דינא דאזלינן בזה ריבא ומותרת להנשא. ובסי' מ"ט כתב דאפשר עוד לומר בטעם המקילים במסל"ת, דדוקא צע"ה שנאמנותו רק מטעם מדע"ג וכיון שיכול לומר אח"כ שאמר דדמי א"כ אינו עומד להגות היפך דבר, אבל במסל"ת שנאמנותו מלך עלם הדבר, ל"ה דאמר

777.

ובמשיבת נפש ח"א סי' ל"א הביא לאירוף דבריו המרדכי, וז'
הן אמת שמע"מ לידלן סי' קכ"ט הביא הכן דעות
וביים מי ייקל ראשו באיסור ח"א, ואני חמם על דבריו מה איסור
ח"א שייך בזה ה"א ליבא מ"ד שיהא מסל"ת חמור מע"א במלחמה,
והרי הטור והמהצב פסקו בע"א במלחמה אף בלא קצרתיו
א"ס נישאת ל"ת, הרי שבצר בטלה חזקה ח"א, וחומרא דרבנן
בעלמא היא, ועיי"ש שהאריך והביא ראה דבמסל"ת ל"ת לצדדמי
כלל.

גם בצבי גאון יעקב ס"י מ"ד האריך להוכיח דמסל"ת במלחמה לא חישבין לצדדמי ולא בעינן קצרתיו. ועיין בס' חשדתי מים בתשובה מאבי המחבר הנדפסת בראש הספר, שם בחוד הדברים דקיימ"ל

ועי' לעיל ס"ק של"ג אות ז' מתשו' מהר"ח חור זרוע דמבואר
בדבריו ג"כ דגוי מכל"ת גרע, משום דאשכ"ח שאינו ירף
לא נטר עד דמית, ואמר בדדמו.

ג. האחרונים המצרפים דעת המורדכי לסניף היתר. ע"י בתוספת
חיים ט"ז ל"ג א' שני דכיון שרצים מהראשונים
ס"ל דבע"א במלחמה לא צעין כלל שיאמר קצרתיו, אפשר דש
לצרך דעת המורדכי ולעשות ממנו סניף לשאר היחרים.*

ובתש"ו מהרש"ל שצ"ח החדשות סי' ע"א כתב דמהני דך
סברא ללרף עם טעמים אחרים להתיר, וכ"כ במשפטים
ישרים (בירדוגין) דיש לעשותו לסניף. וצו"ת מהרש"ש סי' ל'
כ' דסניף טוב הוא. וכ"כ ללרף דעת המרדכי לסניף צלל הכסף
ח"ב סי' ד' בתשובה מהר"ר שמעון מנשה, לבושי מרדכי מהדו"ט
סי' י', ואחיעזר ח"ג סי' י'. ועיי' בערוה"ש סעי' רל"ב שבי דקשה
לסמוך על דעת המקולקל אם לא צירוף שאר היתירים.

ובבאר משה (להר"מ דנישצסקי) סימן ג' כתב דין המרדכי
מ"מ מספיקא לא נפקא, וצ"ל דכבר שיש עוד ספק
שמה דכר אינו כמלחמה וצפרע שהרמזים פסק בן וכן פסק
המחבר בשו"ע שפיר יש ללרף דעת המרדכי, ועיי' להלן סעי' י"ה
סי' תתי"ז אות ח'. גם צעזורה השם סי' י' כתב דמידי ספיקא
לא נפקא, ולירק זה לש"ס לספק אחר. ועיי' צמ"ד המלך על
הרמזים פ"ג מה"ג בחשוכה על טגולה.

ובשם שוב סי' י"ג כתב דאף שדעת הח"מ דלמעשה אין לסמוך על המקילים, אך זה הוא אם אין כאן רק העדות של העכו"ם המסלית לבד, אבל צריך ה' יש כאן העד הישראלי שאמר מת רק דלא אמר קברתיו, ועכ"פ יראה על ידו מחשש איסור א"א דאוריינא, ושוב בפלוגתא הפוסקים יכולים לסמוך על המקילים דעכו"ם מסלית אין ל"ל קברתיו.

ד. הסוברים להקל במסל"ת כהמרדכי. צו"ת הרד"ז ח"א סי' רל"ד הביא צין שאר הטעמים שצניזונו גם דעת המרדכי לטכ"ס מסל"ת לא אמר דדדמי, וסיים דכיון שהוא שעת הדחק כדא"ס כ"ס לסמוך עליהם.

ובקריית חנה דוד כ' דנראה לומר משום עיגולה דליתא
 במלחמה הגדולה האתא [מלחמה העולם הראשונה]
 שנשארו אלמנות עגונות לחלפים ולרצצות, משו"ה יש להקל
 ולמסד צוה ס"ס, ספק אם הלכה כסדרת המנריך צע"א במלחמה
 לומר קברתיו או כמי שאינו מנריך, ואת"ל דהלכה כמאן דמנריך,
 ספק שמה דוקא צע"א הבא בחורט עדות ולא צגוי מסל"ת, ואת"ל
 אם צא גוי והסל"ת שראה שמת פ' במלחמה יש להחיר צלי
 קברתיו. [ועי' לעיל אות צ' מתשו"ה הב"ה סי' ע"ז דאף להמקילים
 צע"א מ"מ במסל"ת ו"ל דיוורו ולפי דבריו אין כאן ס"ס].

ועי' בתש"ו ה"א מזרחי סי' ל"ז שהביא בפשיטות דברי המרדכי.
ובתשצ"ן עור הראשון ח"ד סוס"י י"ג הביא דברי הרא"ם
בשם המרדכי ללד היתר צידונו **. ובתש"ו צ"ח התדשות סי' ע"ג
בתשובה מהר"ר יחזק הכהן כי דפשוט הוא שאזכה צעיר
דע"א צמלחמה לא שייך צומסל"ת כלל, דהא נדרי האיציטא

(*) מיהו לפי מה שהובא באות הקודם מתש"ו ה"ה סי' ע"ז דבגמסל"ת
יש להחמיר לכו"ע, אין טעם זה מספיק.

(*) ועי' ש' שהביא דברי הרא"מ בזה"ל: שכן כתב רבנו מנחם ב' יעקב ור' אליעזר ב' יהודה ור' קלונימוס ב' גרשון שסברתם הלכה היא דלא שייכא אותה בעיא וכו', ולפי לשון זה יוצא שהרא"מ מסכים להיאמר שסברתם הלכה היא, וכן הביא מהתשב"ץ בשם הרא"מ במשמרת שלום ה"ב תק"ע אות פ"ד, אבל בפנים הרא"מ כתוב שסברת הלכה היא, ונראה שנפל כאן טעות הדפוס וצ"ל "שסברת הלב היא" והוא לשון המדרכי, וכידוע שהרא"מ הוא משובש הרבה.

אוצר

סי'ק שצח אות ד-ט

הפוסקים

אופנים שדנו האחרונים דגם המקילים יורו שאין להקל במסל"ת

ז. כשהגוי עצמו אמר שפחד לגשת אל ההרדג. בדברי חיים (מלאנו) ח"ב סי' י"ב בגמסל"ת שאמר שראש את פ' הרדג במלחמה וראש לקחת ממנו הלחם, אך ירא להתקרב אליו מחמת חילי המלחמה, כי דכיון דכל סברתם שמסל"ת אין ל"ל קצרתיו הוא משום דכיון שאינו מחבין לשום דבר רק לספר מקרים שראש אס אין צורך לו לא היה מספר, א"כ י"ל דכל זה הוא כשאומר הגוי לפ"ת שראש את פ' מת במלחמה, אמרין חילו לא היה צורך לו לא היה מספר, ותליין שמסתמא זיכרו ממקומו וכו' ולא שודע בצורך שמת, אבל בגוונא דנ"ד שסיפר כל המעשה איך שראשו מוטל הרדג והוא ירא להתקרב אליו מחמת חילי המלחמה, א"כ הודה שאינו דבר צורך שמת, ולכן נראה שאין לסמוך על הכו"ס.

ח. כשהגוי היה באזלוחמים. בשו"ת הב"ח סי' ע"ז כתב דאף המרדכי לא קאמר אלא בגוי מסל"ת שלא היה עומד גם הוא בלוחמה הסכנה, אלא שעמד שם וראש המעשה וצא ומספר מה שראה, החס ודאי יש מקום לסברתו שאינו אומר אחר הגדמה, דכשה"ג קמבעי לן צעיר דע"א במלחמה שאותו העד לא היה מאנשי המלחמה שבאים להרוג או ליהרג כמו ההרדג שהיה מאנשי המלחמה, אלא שהעד עמד שם אלא המעשה ותן לבו להעיד, אבל כשה"ג דנ"ד שראו להרגו ג"כ וירא ונמלט לא קמבעי לן, דפשיעא הוא דבין צעיר צין בגוי מסל"ת איכא למומר דקאמר בדדמי, דכיון שראש שהכירו ופגעו בו וירא ונמלט כומך דעתו על הרוב שרובן למיתתו ואומר אחר הגדמה. וכעין זה כי הב"ח צס"י נ"ט.

ובתוספת חיים ח"ב דל"ג עור ד' תמה על הב"ח, דאי מיירי המרדכי כשלא היה הנכרי המעיד בסכנה א"כ מאי איריא נכרי מסל"ת אפי' בישראל נמי מהני באופן זה ואינו ל"ל קצרתיו.

ובאמרי יושר ח"ב סי' קע"ז הביא גם מהרב השואל שחמה בן על הב"ח צס"י נ"ט, וכתב דהמעין צס"י ע"ז יראה דכונתו דדוקא כשאין הנכרי המעיד מאנשי המלחמה, רק צא לשם, דכשה"ג אין סכנה כ"כ עליו כי איננו מהלוחמים, אבל כשהנכרי בעלמא מאנשי המלחמה שהסכנה עליו, צה אומר בדדמי, וא"כ לא קשה מידי על הב"ח, דבדאי כל שהוא במלחמה אף שאין העד מהלוחמים רק צא לשם, ג"כ יש חשש בדדמי ולריך לומר קצרתיו [ובזה הוא דמחלק המרדכי בין עד ישראל לבין גמסל"ת], אבל במלחמה ממש שגם העד בסכנה גדולה י"ל דמודה המרדכי להחמיר גם במסל"ת, ועם כל זה משאר הפוסקים לא נראה חילוק זה, וגם י"ל דהב"ח שם צס"י נ"ט וע"ז מדויק צה"ל: אבל צנ"ד שראו להורגו ג"כ וירא ונמלט לא קמבעי לן, דפשיעא הוא דבין צעיר ובין בגמסל"ת איכא למימר דאמר בדדמי כו' וע"ז, א"כ י"ל דוקא צעד נכרי שהיה שם וירא ונמלט כשה"ג אינו רואה יפה, אבל צנ"ד החיל שטומדים בקשרי המלחמה מתחלה ועד סוף ולא נמלט משם שפיר נאמן במסל"ת ואינו אומר בדדמי, אלא שלענין עלם הדין מסיים באמרי יושר שם דקשה לסמוך על פוסקים אלו נגד הח"מ והצ"ש.

ט. ובכתב עירבאות שפ' מת במלחמה אם יש לחתיר בלי קצרתיו. [להסבירים דערכאות נאמנים לעדות אשה, ע"י לעיל סעי' י"ד סי'ק קי"ג מאות צ' ואילך], בשו"ת הרמ"ן סי' י"ד אחרי שהאריך בנאמנות ערכאות, מסיק לדינא דככתב ממפקדת הכבא שפ' מת, צודאי דיש לסמוך כמו צעיר שנעשה בערכאות דמהני אף להו"א ממון, ואין לחוש לדדמי אף שהוא במלחמה, וכן צשאל ומשיב מהד"ל ח"ב סי' כ"ז צידון מלחמה, אחרי שכתב דיש לסמוך על עדות הערכי, הוסיף דגם לענין קצרתיו, צודאי חקר היטב וידע הדבר על צוריו. וכעין זה כתבו צחסד לאצרכס

דקיימ"ל דמסל"ת לא צעי קצרתיו. וע"י לעיל סעי' ל"ד סי'ק רפ"ט אות כ"ז מה שהוצא מהגו"ר סי' כ"ד שהסתייע מהמרדכי לענין עד צהול, דבגמסל"ת ל"ה לדדמי.

ובשו"ת כח"י מהגר"א"י קוק כי דאע"ג דדעת הרמב"ם היא דבנכרי שאמר איש שאלה עמי מכאן מה לריך שיהאמר קצרתיו אעפ"י שהנכרי הוא מסל"ת, אין מכאן שום ראיה לומר דפליג על המרדכי גם במלחמה שריך לומר קצרתיו במסל"ת, שהרי כי הרמ"א צסעי' י"ז דלא הריך הרמב"ם לקצרתיו אלא כשלא הזכיר שמו, והטעם דאז חיישין דלמא משקר הוא מאחר שאינו חושש כלל לשמא יתפס צשקרו שיוכל להתגלל צכיון על אחר וכו', ומשוי"ב צעיין קצרתיו לדעתו, משא"כ במלחמה כשמזכיר את שמו י"ל דהוי במסל"ת דעלמא דהיכא שזכיר את שמו אין לריך לומר קצרתיו, ודעת הרי"ש צתשובה סי' שצ"ז דצעינקו של דבר היה ראוי להורות שצ"א במלחמה אין לריך לומר קצרתיו, אלא שסיים שצ"א להחיר א"א לעלמא נגד דעת הרי"ף והרמב"ם, וא"כ צנכרי מסל"ת שהזכיר את שמו דלא מלאנו כלל שישצרו הרי"ף והרמב"ם שצ"ל קצרתיו ודאי שאין לנו להדש שצ"ל קצרתיו. [מיהו דעת הרמ"א צתשובה סי' ק"א הוצאה לעיל אות צ' דהרמב"ם פליג על המרדכי].

ז. ספק מסל"ת בצירוף עד ישראל, או בצירוף אומדנות. כתב צהעיוצר ח"ג סי' ה' אות צ' דלשיטת המרדכי, היכא דאיכא עד ישראל המעיד על ההכרעה אלא שלא אמר קצרתיו, ויש לה נכרי ספק מסל"ת, מהראוי שיכני, דלנצי חשש בדדמי דאינו אלא מדרבנן, הא ספיקא דרבנן להקל.

ובאות ג' שם הביא מהע"ז סעי' ע"ז דאם יש ספק מסל"ת או ע"י שאלה ויש אומדנות מוכחות יש להקל ואמרין שהיה מסל"ת אפי' לכתחילה, וכי דלשיטת המרדכי לא צעיין אף קצרתיו צזה, ואעפ"י שהנאמנות צזה מלד לירוף האומדנות, אבל מ"מ כיון דנאמן צזה צהגדו דמוכח שאומר אמת ושראש שנהרג במלחמה, ועל גוף הראיה אינו מדויק הנכרי להעיד, לא חיישין לדדמי ולא צעי קצרתיו.

ו. וישראל מסל"ת. הנה צהעיוצר ה"ל צאות הקודם כתב דכיון דעיקר סברת המרדכי לחלק בין נכרי מסל"ת לישראל משום דישראל נתן לבו צשעת מלחמה להעיד ולהחיר משא"כ עכו"ס מסל"ת שלא שם כונתו לשום דבר, ממילא בישראל אף במסל"ת לא מהני, וצעיין קצרתיו שהרי צשעת ראיה כיוון להעיד.

אולם צנור יעקב סימן י"א כתב דכפי הגרסה החילוק בין ישראל לעכו"ס הוא דישראל כשצא להעיד להחיר חיישין דגם צשעת ראיות העדות כיוון להחיר וטעם בדדמי, משא"כ עכו"ס דאינו נאמן רק במסל"ת אינו אומר אחר הגדמה, ולפ"ז ה"ה צעמפי"ע ישראל והראשון סיפר לפי חומו, י"ל דלשיטת ר"ש ור"ן צצמרדכי לא צעיין קצרתיו.

ובהאלף לך שלמה סי' ק"ג כי צפשיטות דלשיטת המרדכי ה"ה אס נאמן שישראל סיפר לפ"ת נמי לא צעיין קצרתיו, דודאי לא גרע סיפור לפ"ת דישראל משל נכרי, וצפרט דול צחר טעמא דהרי עיקר טעמיהו הוי לחלק דצשלמא כשאומר דרך עדות ה"ל להזכיר גם קצרתיו ומללא הזכיר מוכח דלא קצרו ולכן חיישין לדדמי, אבל מסל"ת דאין ראיה ממה שלא הזכיר הקצורה לא חיישין לדדמי, וא"כ ה"ה אס הישראל לא כיוון להעיד רק אחר דרך סיפור נמי לא צעיין קצרתיו. [ק"ק דהא צמרדכי מצאיר הטעם משום דעכו"ס שאינו מכוון לעדות מהפך מה שראה אבל ישראל המכוון לעדות אומר אחר הגדמה, ולא משום דזה היה לו להזכיר זה לא היה לו להזכיר]. וע"י לעיל אות צ' מה שהוצא מחש"י הב"ח סי' ע"ז.

אוצר

ס"ק שצח אות ט

הפוסקים

לא היו מדעליג, אבל ערכאות דנאמנים מלך עלמם מעטם דלא מרעי נפשיהו אף שאין זה מדעליג, א"כ ל"ח זהו דאמרי דדדמי. שם ס' מ"ט], ואין לומר נהי דעל השופע נוכל לומר דלא מרעי נפשיה, אבל הלא הוא בעצמו לא ראהו רק הדיוטות ראו והעידו לפניו, אך הלא גם בעידה דהתת"ס הוצא צ"ח סקני"ב, לא הגוי בעצמו ראה, אע"כ העטם דהעדים המעידים לפני ערכאות ונקבצ שם לזכרון שהעידו, והם יודעים כי עבור עדות שקר עונש גדול עפ"י חוקי המלכות, בודאי דדייקי ואמרי צמילתא דעידה לאגלווי. ובס' מ"ט שם הוסיף עוד בטעם הדבר דיש לסמוך על עדות ערכאות במלחמה, עפ"י דברי מהריב"ל המקיל

בעמפ"ע בלי קצרתיו, כי לדעתו דברי מהריב"ל דסמכי ניהו, וא"כ הכא מה שכתבו נהרג יכול להיות שהעדים שהעידו לפניכם אמרו שקצרוהו, ועוד דהדרך הוא, שהמעידים הם הסאניטארים שהולכים אח"כ על שדי המלחמה לראות המתים והחולים, וזה אחר המלחמה ולא ראו היריות, והיבא דלא ראו היריות הא דעת הת"מ דלא אמרי דדדמי, וגם לפי משי"כ המרדכי דרק צע"א ישראל חששו שהוא נותן דעתו בשעת מעשה להחיר ואמר דדדמי אבל לא צעכו"ס, א"כ לסדרתו מכ"ש היבא דהמעידים לפני הערכאות הם אנשי חיל דרוצס עכו"ס ונאמנותם מטעם דהוי כראש צ"ד וסופר שלו (כדאיתא צעין יתחק ס' י"ט), וא"כ אם המעיד הוא איש חיל שטמך במלחמה, הא בודאי לא כיוון להעיד להחיר, ואף אם המעיד הוא הסאניטאר הממונה לראות לא יתן דעתו להגיד שמת, דדוקא ישראל נותן דעתו כדי להחיר, אבל עליו אין מוטל חיוב אלא להעיד מה שידוע אבל אינו רואה לידע הדבר, וא"כ לא חיישין דאמר דדדמי.

ובעצי הלבנון ס' פ"ז כתב להחיר עפ"י כתב ממפקחת הכנא במלחמה בלי קצרתיו מהטעמים שזרש ידיעת המפקדה דדבר ההרגים הוא ע"י הסאניטארים שאוספים את הנהרגים בשעת הפסקת המלחמה, וגם עפ"י דברי מהריב"ל שכתב להקל בעמפ"ע, והוסיף עוד דצ"ד עדיף ממריב"ל, דשם אנו רק תולין שהזיון את הנפטר, וכאן אנו יודעים ברור שלא ימלט מהזאת ההרג בשעת הצחינה והבדיקה ע"י הסאניטארים, ממילא נומא שפיר דע"כ לא הצריך מהריב"ל שם עוד חדא לעיבותא דהיינו שהראשון יהיה דוקא נכרי מסל"ת, אלא משום קלישות הבשר של ההזנה, אבל צ"ד דאלימא האי סברא יש להקל אף שחסרה כאן מעלת מסל"ת, שעריות רשימות הנהרגים הוי ככונה להעיד, ועוד טעם, דיש לחיות שפיר דצפנקסי הלשכה הצנחית שמפיהם מעיד זה המשיב לעגונה כחוב להדיוא גם מענין הקצורה כפי שהוא נהוג בחמת ברוב הפעמים. וע"י לעיל ס"ק קל"ז אות מ"ד מה שהוצא ממנה אחרונים להקל בעדות ערכאות לענין קצרתיו דגוי מסל"ת שלא במלחמה.

אולם יש מהאחרונים החולקים וסוברים דאין להחיר בעדות ערכאות במלחמה בלי קצרתיו. כתשובת מהר"ר מאיר אב"ד בראד שבצית ישראל (מקאזניץ) דף י"א עור ב', אחרי שכתב לסמוך על עדות שר הכנא אף שאינו מסל"ת עפ"י דברי מהרי"ק ס' קכ"א, כתב דמ"מ יש להשיב על היתר זה משום דהוי ע"א שמת במלחמה ולא אמר קצרתיו, ואף אם נאמר דצ"ד הוי כערכי ולא חיישין לשיקרא מ"מ דלמא אמר דדדמי, ולדד שם להחיר מטעם אחר.

ובעמודי אור ס' פ"ח כתב שאין לסמוך על יומן הממשלה בשעת מלחמה, דהא אפי' ע"א כשר אינו נאמן, ולא עדיף היומן מע"א, וצפרע שבאמת במלחמה א"א להם לידע הדבר על צוריו אם מת או נשבה מי שנקד מהם.

גם בתוספת חיים ח"ב דל"ז א' כתב דאם זה כתב ממפקדת הכנא שפי' מת במלחמה הוי נראה פשוט דלריכים לכחוב שקצרוהו

להצרכים (תלומים) מהדו"ת ס' כ"א, ובדבר משה (תלומים) מהדו"ת ס' ל"ג, לענין כתב ערכאות צמיתא דבר.

ובחשרת מים כתשובה מאביו שצראש הספר, אחרי שחקר אי מהני עדות ערכאות בעגונה, והוליות דהיבא שילאה מידי איסור דאורייתא לכ"ע סמכין על עדות ערכאות לענין להחיר להחילה, כתב צנידונו במלחמה דהיבא דמהני ערכאות מהני אף בלא אמרו קצרתיו, דמאחר שהוכיחו הפוסקים וגם קיימ"ל בן דמסל"ת לא צעי קצרתיו [ע"י לעיל אות ב'—ד'], משום דכיון דלא מכין להחיר לא אמר דדדמי ודייק עפי', פשיטא דגם בערכאות אי מהני לא צעי קצרתיו.

ובשו"ת מהרש"ם ה"ג ס' ש"ג צנידון כתב מערכאות הכנא שפי' מת במלחמה בלי קצרתיו, וגם הקיצו לאשה סך קצוב לשנה כפי החוק לכל אשה שמת בעלה במלחמה, הציא משי"כ הוא עצמו בח"צ ס' נ"א דהיכי שמפסיד ממון לא שדי זוזי בכדי ובדאי דקדק היטב, וגם מה שציאר שם דכנ"ג שם לא ידקדקו הערכאות היטב כהולאת הממון ויתצבר שקרם יתחייבו הם להחזיר, פשיט דקדקו היטב, וה"כ צזה.

ובס' מ"ט צח"ג שם כי להחיר גם צסתם כתב ערכאות במלחמה מטעם דלפי החוק והנימוס הנהוג בין העמים צזה"ז שכל מלחמה אם רק אין בורחים כל הכנא למקום אחר, נותנים חופש זה לזה לשעות קצבות לקצור הנהרגים, ואז יולאים פקודי החיל ועושים רשימה מי הם הנהרגים, ובשעה הביא אין פרץ ואין נוחה ועושים הכל בהשקט, א"כ עדות זו אינו צגדר עד מלחמה לחוש שאומר דדדמי ע"י פחד המלחמה, כי לא היה שום פחד ומכירים את כח"א וקוצרים כל הנהרגים, וי"ל דכנ"ג אין צ"ל קצרתיו, וגם צסתמא הוי כאומר קצרתיו, ואח"ל לחוש שמת עדות הערכאות היה צסתם שנהרג בשעת מלחמה וכל החייל צרה ולא צאו הנהרגים לידו קצורה, שוב י"ל דהוי ס' ס', דיש לזרץ צזה דברי מהריב"ל וסיעתו, [דבעמפ"ע ל"ח לצדדמי], אבל לעני"ד עפ"י רוב אינו כן, ואין לחוש צזה למיעוט לענין חשש דדדמי שהוא רק מדרבנן, ועכ"פ יש לסמוך צכנ"ג ע"ד מהריב"ל ה"ל.

גם בקרית חנה דוד ח"א ס' ג' כתב דיש לזון קולא צזה"ז להחיר עפ"י עדות שר הכנא במלחמה בלי קצרתיו, לפי שנהוג בין שרי המלחמה שמסכימים שני הצדדים הלוחמים אחרי ראותם שגפלו חללים הרבה מכל זד שינוחו מהמלחמה ובאותה שעה יקרבו המחפשים לחפש את החללים ולטלטלם כדי לקבורם בשעה שהמלחמה שוקעת, א"כ לפי"ז די שיאמר מת ואין צ"ל קצרתיו אליבא דכו"ע, כפי הדין דקיימ"ל ע"א שאמר מת או נהרג שלא במלחמה אין צ"ל קצרתיו.

ובשם עולם ס' ה' כי לסמוך על כתב ערכאות של עכו"ס במלחמה בלי קצרתיו, מכמה טעמים, חדא דלאנשי חיל העומדים צמערבה ואינם יכולים לעזבה לא שייך לומר דאמר דדדמי, [ע"י מזה לעיל ס"ק ש"ג אות ח'] ועוד דאחרי תום הקרב הולכת חבורה של מפקחים הממונים ע"ז לבדוק צדיוק מי שנפלע ומי שנהרג, ואת הנפלעים לוקחים לציה"ח ואת שמות הנהרגים יכתבו ויודיעו להמפקדה, והשר הממונה ע"ז הוא כותב הכל צדיוק, ומצואר צחו"מ ס' ס"ה סעי' א' דספר שכותבים צו הערכאות הוי כשטר שלהם, וכתב צבאר יתחק ס' ה' דכ"ש אם כתבו המושלים ע"י פקודת השר הגדול המושל עליהם דלא מרעי נפשיהו ומכיומי להוליא ממון, מכ"ש דמהימי צאיסור א"א.

ובלבוש מרדכי ס' מ"ד אות א' כי דכפי מה דקיימ"ל בהנך פוסקים דצ' עדים לא חיישין לצדדמי ואפי' במלחמה, [ע"י לעיל ס"ק ש"ה אות ב'], א"כ בערכאות דנאמנותם כשני עדים לא חיישין דאמרי דדדמי דלא מרעי נפשיהו, [דדוקא צע"א דנאמנותו מטעם מילתא דע"ג לא משקר חיישין דאמר דדדמי, משום דאז

באר הגולה

נא ה האשה שאמרה מת בעלי תחת (קנה) המפולת

אינה

ת ג' ע"ס מוסקפה דמ' ע"ס דף קי"ד ע"ב

באר היטב

(קנה) המפולת. עיין מ"ש הכ"ז. ולכאורה מ"ש כאן סותרים למ"ש ס"ק ק"ק היבא דיש לה מנינו נאמנה נקצרתיו אף לטעם הכ' עיין וד"ק ועיין רל"ח סי' קל"ה:

הפוסקים

ס"ק שצח אות ט — ס"ק שצט אות א

אוצר

גם בלי קצרתיו בלב מהבסם, אך הדבר חזי לאכטרופי ביש עוד לדדי היחר.

ובגידון ידיה שמלכד עדות הערכאות היה עוד עמ"ש ישראל על המיתה, הביא מהב"ב ס"י כ"ח דשע"ד י"ט לסמוך על המצ"ע דאפי' בשני פסולים ל"ח לבדדמי, אלא שבי' דבני"ד יש לחוש דלמא הערכאות גופייהו העדות שלהם הוא ממנה ששמו מהיכודי הראשון, ומש"כ הרב השואל דאין לחוש לזה מסתמא כיון דערכאות יש להם סאניטאר מיוחד לזה, אינו מוכרח, דהב"ב כיון שלא כתבו קצרתיו והענין נשתנה, יש לומר דגם בזה נשתנה שלא היה ע"י סאניטאר כלל, ולומר דאזלין בחר רובא דרוב נכרים וע"כ אחד מהנכרים צ"ל להעיד לפני הערכאות ולא היכודי הראשון, לא נהירא לי' כי אין כאן רוב כלל דאולי לא ראה נפילתו ולא ידע מזה רק היכודי והוא העיד, שוב ראיתי בחש"י מהר"מ אלשיך ס"י ק"ה שבי' להדיא דכ"ג דאין לחוש דזה אותו העד שהעיד מאז, דאזלין בחר רובא דעלמא, וא"כ יש לז גדול להקל בזה, וגם יש לזרף עדות ערכאות עפ"י הסגרא דערכאות לא מרעי נפשייהו ואין כותבין מת רק בדבר ברור להם, וא"כ גם אם נחוש שהערכאות שמו מהישראל הנ"ל עכ"פ מוכרח שהגיד אז לפניו דברים ברורים שאין לספק כלל במיתתו, וגם יש לז שיעט הפוסקים דמסל"ת אינו אומר דדדמי, ועדות ערכאות אנו דנים למסל"ת, כי גם המגיד להם לא נחבין להעיד ולהחיר רק לעשות חובתו, וסברא זו כי גם דפרשת מרדכי ס"י כ"ז, וא"כ אף אם נחוש שהיכודי אמר לפני הערכאות הרי אז הגיד במסל"ת בלא שאלה, באופן דיש בני"ד ס"ס להקל, דילמא ערכאות נאמנים בכל ענין דלא מרעי נפשייהו, ואף אם עדות הערכאות הוא מפי הישראל שייך סברא הנ"ל, וגם מטעם מסל"ת, ואף אי נימא דערכאות לא עדיפי, אכתי יש ספק דילמא עדות ערכאות היה מפי נכרי מסל"ת וכדומה לא מהישראל, ושוב יש לזרף עדות הישראל לעדות ערכאות ולסמוך בשע"ד על דברי מהריב"ל ומצ"ע דשנים ל"ח לבדדמי אף בשני פסולים, ועכ"ז בלב מהבסם להקל ע"י ס"ס בעגובה, ונראה עוד לז היחר כי במכתב מהיכודי הראשון התגלל עצמו על שלא ראה הקצורה כו', וכיון דאם נישאל ל"ת, בנמה לדדי היחר יש להקל לכתחילה.

ובעין יצחק ס"י מ"ו אות ג' על דבר כתב ערכאות במלחמה בלי קצרתיו, ומלכד זה היה עוד ע"א ישראל מחיל הכנא שהעיד על מיתתו, כי בין שאר לדדי ההיחר דיש לדון עפ"י מש"כ בספרו בחר יצחק ס"י ה' דיש לסמוך על עדות ערכאות להחיר עגובה מכש"כ דע"א, ולכ"פ כע"א, וא"כ ע"י זירוק להעד הישראל הוי כמו צ' עדים דל"ח לבדדמי, ואף שיש להסתפק דשמא עדות של שר הכנא הוא ג"כ ע"י העד הישראל מאני"ה שהעיד כן לפני שר הכנא, עכ"ז הא מדי ספק לא ילאנו [דשמא מאחר שמעו] והיו לנו עוד ספק להיחרא, ועוד דהא יש ממונים מיוחדים להשגיח על האני"ה שמחו והיו זה כמו ראש צי"ד וסופר שלו דאית ליה אומתא.

סעיף נא. האשה שאמרה מת בעלי תחת המפולת. א. האם דוקא בשהיתה מפולת כללית של בתי העיר, או גם בשנפלה מפולת עליו לבד. כי ה"א ששון בסי' ע"ז דיש להחישב בזה שבי' הרמב"ם [וכש"כ] האשה שאמרה מת בעלי

שקצרוהו, דאף שנאמנים הם הא ע"א ישראל ג"כ נאמן בעדות אשה אי מדאורייתא או מתקנת חכמים ואעפ"כ ל"ל קצרתיו לסלק חשש דדדמי, וה"ה לזירכו אף שנאמנים מדין ערכאות מ"מ לריכוס לכתוב מקצרתו כדי לסלק חשש דדדמי, ואחרי שכתב שוב דיש לדון להקל בלי קצרתיו מכמה טעמים [שזכרו לעיל בדברי המחירים], סיים אך אינו רוצה לכתוב בפרט זה מסקנה להלכה, משום דבעמודי אור ס"י פ"ח כתב דצאמת במלחמה א"א להם לידע הדבר על צוריה אם מת או נשבה מי שנפקד מהם, וא"כ סגי לשריין בזה כתבו מקצרתו, אבל בלא כתבו מקצרתו לא, אך כתבתי ה"לדים שיש להקל כאן בלי קצרתיו פתחה זעירא ובדן לפני רבותיו בקרקע.

ובאמרי יושר ח"ב ס"י קע"ט הביא תשובת מהרש"ם ח"ג ס"י מ"ט הנ"ל מה שמקיל בערכאות במלחמה בלי קצרתיו מטעם הנהוג עתה בעיניו המלחמה שנותנים חופש זה לזה וכו', וכתב דבעין זה כתב הח"מ בצע"י י' [ס"ק ק"ג] ע"ד המרדכי ע"ש, ובסי' בית מאיר שם כתב דעיקר החילוק הוא בין אם אומר ראיתיו הרוג במלחמה לבין אומר שראהו הרוג בחוס המלחמה, ומ"מ לדינא קשה לסמוך ע"ז, דמי יודע אם זה הוי בחוס המלחמה מה שנותנים חופש איזה שעות, עוד נראה כיון דמדרך כתבי הערכאות לכתוב הקצורה ע"י מי נקבר, וכשלא נכתב, ע"כ שהיה אז פחד מלחמה עליהם ונרחו והעדאם היה מזה ששמו מאיז או מאנשים שראו נפילתו במלחמה ובכ"ג ודאי צעין קצרתיו, ובחש"י מהרש"ם הנ"ל כי דאפי' חת"ל שברחו ולא באו הנהרגים לידי קצורה ו"ל דהוי ס"ס דיש לזרף דעת מהריב"ל דבעמפ"ע לא צעין קצרתיו בפרט שמסתמא לא נרחו ולי"ה למיעוט לענין חשש דדדמי שהוא רק מדרבנן, ולפע"ד דכ"ג דלא כתב בקודעה שלהם הקצורה מוכחא מילתא שברחו ואין הדבר מלערך לספק, ומש"כ הרב השואל דו"ל דכיון דצמזמנו עפ"י הרוב ידועתם והעדאם של ערכאות במלחמה הוא ע"י שהסאניטארים לוקחים מהנהרגים רשימת שמותיהם ומשם רואים מי הם הנהרגים וזה הוי כהזזה דמהני כמו קצרתיו כיון שמשמשים בצגדיהם, הוא סברא ישרה וגם אינו כתבתי כן בחשובה לבד בזה, אבל גם זה ל"ע, כיון דלא נאמרה הקצורה ודרכם היה חמיד לכתוב, א"כ יתכן דכאן לא היתה העדאם שלהם באופן זה רק מי שראה שנפל חצירו במלחמה מודיע להפקיד שלו, ומזה נכתב שם, וככ"ג אמרין בצבורות דף מ"ב הוואל ואישתני אישתני, ובמקום אחר כתבתי דיש לדון דערכאות דדייקי לא צעין כלל קצרתיו עפ"י מההרי"ק ס"י קכ"א שבי' דיש להחיר בעדות ערכאות אף בלא טעמא דאשה דייקא ומינסבא וגם בלא טעמא דבעגובה הקילו, דהא אפי' היבא שזריך לעדות גמורה כגון להוציא ממון מחזקתו דבעין שני עדים סמכו אחזקה דערכאות לא מרעי נפשייהו, וא"כ כיון דערכאות מהימני בלי טעם דדייקא שוב לא צעין קצרתיו דהרי צממא מוסקפ"ל אם ע"א במלחמה נאמן משום דע"ג או משום דדייקא ומינסבא ולפי מה שזיכר האינציעא בזה"ס ס"י א"א לדעת הרי"ף ושיטת הרא"ש לז דע"ג גם קצרתיו לא צעין, א"כ בערכאות דנאמנים אף בלי טעם דדייקא לא צעין קצרתיו, ועכ"ז גם ע"ז קשה לסמוך, כי צעיקר דין ערכאות בעדות אשה רבים חולקים, ואף שרוב המחברים האחרונים מקילים בזה אבל להקל

אוצר

סיק שצט אית א—ג

הפוסקים

ב. האם יש לחלק בין מפולת של בית, לבין מפולת של גל עפר בלבד. בחשו' כח"י להגר"א קוק צנידון שהועד על פי' שמה במלחמה צריכה מפולת של הר שנפל עליו ע"י פלגה, אחר שכי' כמה לירופי היתר להחיר צלי קצרתיו, כי ד"ל עוד דני"ד אינו דומה כלל למפולת, דמפולת דעלמא הענין הוא שנפל עליו בית, שניקר פעולת המיתה בזה ע"י הכבדה של העצים והאבנים, ואם אמרה שמה ע"י נחש זה כמו רוצח וכמשאל"ם דמ"מ יש לספק במיעוט שמה אשפלוהו גלי, אבל מפולת כזאת שנפל עליו גל עפר ונקצר י"ל דהיינו ממש קצרתיו, והוי עדות ודאית, וכמו במשול"ם דקיימ"ל דכגי בשהה כדי שח"ג לפי האומדן הבריא שאין אדם יכול לחיות, ה"ג בבאן כיוון שאומרים שמה ע"י שנפל עליו גל העפר הו"ל ידיעה ודאית שנקצר תחת העפר ולא משכח"ל שום הלכה כלל, ויותר נראה דבאן אין צריך כלל שבה כדי שח"ג דבשלמא ממילא הריבם אפשר לאדם שיאל מעלמו ע"י שיטה ופרפור או ע"י זריקת הגלים, משא"כ כשנקצר תחת גל עפר הרי זו ידיעה ברורה שימות שם ואין מקום כלל לחוש שמה יאל משם, ובפרט שהוגד שהיתה היריה רבה שם במשך זמן ארוך, ולא היה אפשר כלל לחשוב שיעסקו שם בהלכה של הנקברים לסלק מעליהם את גלי העפר.

ובענין זה כי צקול יהודה סי' לג' צנזון שזה מחבר מהבא שפי' נהרג ע"י מפולת, דהיינו שהיה בחפירה ונפלה החפירה ע"י רמון ונפלה עליו מפולת, ושוב לא יכלו להוילאו ולקברו, וכי טעם אחד להחיר צלי קצרתיו, דדוקא גבי נפל עליו הבית ויוכל אח"כ לפנותו צלי קצרתיו, אבל בחפירה שהיה מחילת אדמה ונחלו האבנים וההרים ממקומם זו היא קבורה ממש, והבאים עמו שם צ"ל ל"ה הרב ר' אלעזר דוד גר"ו אצ"ד סאטמאר [מח"ס קרן לדוד], דמעט שלא הזכירו קצרתיו אין לחוש בזה דהא גופא הוי כמו קצרתיו.

אולם הרב ר' דוד הורוין [מסעאניאלא מח"ס אמרי דוד] פסק ע"י צ"ל צ"ד שם, משום דמילנו לחז"ל שחששו שמה נעשה לו גם [כונתו שמה נילול בדרך רחוק] כהיה דנפל לגוב האריות, וכי שם טעמים אחרים שלא להצריך קצרתיו צנזון הכוא.

וכן צ"ל שם בתשובה מהר"ר בללאל זאז שאפראן כי שא"א לבנות יסוד היתר ע"י, לפי שאנשי הלצה יהודים נאמנים ספרו לאחר מלחמה של נפילת מפולת, לאחר שפוסקים היריות באותו מקום מעמידים חופרים מאנשי הלצה שיפקחו את המפולת להפש' אחרי האנשים שנפלו שם ולהוילאו את כלי זינם וכל מה שיש אצלם, וא"כ אחרי החיפוש אפשר שימלאו שהוא חי, כאשר כן ספרו לי כששכפרו עד חומנו מלאו אחד מאנשי הלצה שהיה חי, וכדאמרין ציומא פ"ה בבהיה דמפקחים את הגל שאפילו מלא עליונים מתים לא יאמר כבר מתו התחתונים, דמעשה היה ונמלאו עליונים מתים ותחתונים חיים, וא"כ אכתי איכא למיחש צנ"ד שזה עולנו חי, וכחצ להחיר שם עפ"י היש"ש לפי שכבר שהה זמן מה תחת המפולת שא"א שיחיה, וכמוצא באות ד.

ג. כשהועד שנהרג ע"י תאונה בתתנגשות שתי רכבות, אי דינו במפולת. בשדה יחזק סי' נ"ח צנידון שזה כתב עדות על פי' שנהרג צנסו צרכנת ע"י שאירע התנגשות בין שתי רכבות, פקפק הרב השואל דאולי הוי במפולת, והרב המחבר כי דוח אינו, דהא רש"י כי שני פירושים על מפולת, נפל הבית עליו או רוח סערה שמפיל הבתים, והנה לפירוש השני הוי העטם לפי שהיה ממחרת לצרות להליל נפשה ואינה יכולה לראותו ואומרת צדדמי, ולפירוש הראשון אף שאינה צריכה לצרות לאחר שקרה האסון, מ"מ כיון שכל העצים והאבנים מהבית מונחים עליו ואינה יכולה לראותו ומחזקת צדדמי שודאי מת.

בעלי תחת המפולת, ולא הצריך שחיה שעה מפולת כמו בשילות נחשים ועקרבים ודבר, וכן הטור כי ואם בזה ואמרה מת תחת המפולת שנפלה עליו או שיש שילות נחשים בו, או שיש דבר בעולם בו, ולא כתב שעה מפולת, והביא גם מפרש"י בגמרא [קיד"ע ע"ב] שכי' וז"ל: מפולת שנפל הבית עליו או בזה רוח סערה והיה מפיל כל בתי העיר, דנראה צפירות מתוך דבריו כפי פירושו הראשון דאעפ"י שלא היתה שעה מפולת אינה נאמנת, וצריך טעם לדבר למה לא נאמר דודאי המחנה ועמדה עד שראתה שמה ודאי, השהא ומה צנשכו נחש ועקרב נאמנת אם אינה שעה שילות נחשים ועקרבים, אע"ג דאיכא למימר שמה יראה מהם וצרכה ולא ראתה בודאי שמה, כ"ש צנפל עליו הבית בודאי איכא למימר דאינה יראה ועמדה וראתה, וכי דאפשר למי' דבשלמא צנשכו נחש ועקרב ואינו שעה שילות אינה צריכה לעמוד זמן רב כדי שתראה אם מת או לאו, ולכן אנו אומרים שעמדה וראתה, אבל במפולת צריך זמן רב ויש לחוש שלא עמדה, או שמה צנשכים ועקרבים אינו מלוי כ"כ שימות וחוששת שמה נילול, ועומדת, ולפיכך נאמנת אבל במפולת מלוי ודאי שמה ואינו נילול, וסוים דמ"מ ל"ע, נעוד שא"כ נחת דצריך לשיעורין בין מפולת גדולה למפולת קטנה.

ועיין בחידושי המאירי שכי' ג"כ דמפולת קשה לפרש שהרי יש לה לעמוד עד שתראה אם מת או לאו ולמה היא צורחת, אלא שראיתי לגדולי הרבנים שפירשו שרות סערה בזה ומפולת את הבתים, וזו ודאי בכלל האחרות [דהיינו צנזון בזה לצדדמי].

וביש"ש פט"ו דיבמות סי' ג' כתב מפולת פירוש שיש מפולת בעולם רוח סערה שמפיל הבתים. [ועי' בחשו' מהר"ב"ח סי' קל"ה שכי' צעטס הדבר שאינה נאמנת במפולת ודבר, לפי שגם בזה יש לחוש דאמרה צדדמי שהניחתו והלכה לה, כי אימת מות נפלה עליה פן תדבקנה הרעה וחמות בלא עתה, ולא נערה וחזיא, ומשמע מדבריו דמירי שהיתה שעה מפולת דומיא דדבר].

ובמלאת אבן סעי' זה כי גם צפירות דברי הרמב"ם, דלכחי דייק וכחצ מת בעלי תחת המפולת בזה הידיעה, דר"ל שמה תחת המפולת שהיה מפיל כל בתי העיר דומיא משא"כ בשילות נחשים נשכו נחש בו שמה חסמוך דעתה על רוב אנשים שמתו כך צנשיכה, היינו שהיה חרתי, שהרבה מתו צנעין זה וגם צו צעלמו ראתה סימני מיתה, דומיא דמלחמה.

גם בערוך השלחן סעי' רמ"ז כתב, ויראה לי דמפולת שאמרו חז"ל זה כשמלוי אז מפולת בכל העיר כמו שמלוי בארצות הקדם, וכולם צורחים מן העיר, ולפיכך הוי במלחמה ואומרת צדדמי, אבל במפולת בית אחד מה ענין זה למלחמה, הרי אחר נפילתו חוטעים אחרי כל האנשים שתחתיו, אלא שסיים, דאעפ"י שמן הסברה נראה כן, מ"מ למעשה ל"ע.

אולם רבנו ירוחם נכ"ג ח"ג כתב, מפולת, כגון שנפל עליו צנין, הרי הוא במלחמה.

ובשדה יצחק סי' נ"ח הביא שני הפירושים של רש"י, וצויר טעמים, דצפירות השני שרות סערה שמפיל הבתים היא ממחרת לצרות חוץ לעיר להליל נפשה ואינה יכולה לראותו ואומרת צדדמי, וצפירות הראשון אף שאינה צריכה לצרות לאחר שקרה האסון, מ"מ כיון שכל העצים והאבנים מהבית מונחים עליו ואינה יכולה לראותו ומחזקת צדדמי שודאי מת.

ובאבן שמואל סי' תקל"ח כי דמלשון הרמב"ם וכן מלשון הטור שכתב אמרה מת בעלי תחת המפולת שנפל עליו, משמע צפירות הראשון [של רש"י], וכן מדברי רבנו ירוחם, וכי צעטמם דאף שאינה יראה לעמוד שם והוי כמו אשה כ"ז עליה צנפלו עליו לסטים, מ"מ כיון דתחת המפולת רוב מתים דמי לסברה דכל הוי הוא דאיקטול ולמחו ליה צגירה, ואומרת צדדמי שמת כבר ולמה לה להמתין עוד.

אינה נאמנת

וכן

הפוסקים

סי' קס"ט אות ב — סי' ק"ח אות ב

אוצר

וב"ב במראות הצובאות סי' קפ"ד צפירות דברי הב"ש, דאם אינו יודע מהמפולת אלא שהיא החזיקתה וצאה ואמרה מפולת היתה במקום פ' ומת בעלה תחת המפולת שדינה כמו החזיקה היא מלחמה בעולם שנחבא בסעי' מ"ט דדדיעבד לא תלא משום דיש לה מגו דאי צעי שתק ואמרה מת סתם, וכן מובא בצ"ח סי' קנ"ה וצעי ארזים סי' קנ"ד המוצאים בנות שחז"ל שפירשו כן דברי הב"ש. [אולם עי' דבריו הפני משה המוצאים שם שפירש דברי הב"ש באופן אחר, ולפי דבריו יוצא דמפולת גרע ממלחמה ואינה נאמנת אפי' החזיקה היא המפולת].

מיהו מש"כ הב"ש דאי צעי אמרה מת סתם, כ' בחן טוב ה"ל שהוא תמוה, דהא כחצו החוס' קציו ע"א ד"ה דאי דמגו דנהרג אטו מת לא אמרינן, אלא הכי ה"ל להב"ש לומר דאי צעי אמרה נהרג סתם, וצ"ד טוב שם כחצו דכיון דסברה החוס' היא דלא אמרינן מגו דנהרג אטו מת מלך דניחא לה לומר שמת במלחמה כדי שחולל להחלל [אח"כ כשיודע שהיה במלחמה, כמ"ש הב"ש סי' קנ"ח], וזהו רק במלחמה שהיה בסכנה תוכל להחלל, משא"כ במפולת דלאו סכנה היא, ולכן שפיר נקט הב"ש כך מגו, ועיין לקמן סי' ת"ג אות א'.

ב. וכשהחזיקה מפולת ואמרה גם קברתיו. עי' בצ"ח סי' קנ"ו שמסוים שם ואם אמרה קברתיו תליא בתי טעמי שכחתי לעיל לעטם הראשון [הוא טעם הראשון] נאמנת, ולעטם השני לא מוכי קברתיו דלכתי יש לחוש שמת משקרת, הואיל שחזק בלבה שמת ואמרה קברתיו, ועצ"כ סי' קנ"ה ש' דלכאורה מש"כ הב"ש כאן סותר למש"כ בסק"י דהיכא דיש לה מגו נאמנת בקברתיו אף לעטם הב"ש, וכי צע"א סי' קנ"ד דנראה שהב"ש מפרש מש"כ הב"ש ואם אמרה קברתיו כו', דקאי אמש"כ קודם לכן דאית לה נמי מגו דאי צעי אמרה מת סתם, [וכינינו כשהחזיקה היא המפולת] ולכן כ' שסותר למש"כ לעיל דבהחזיקה היא מלחמה ואומרת קברתיו נאמנת לכ"ע, וליחא, אלא שיטתם שני פירושים במפולת כמו שפרש"י ריש פרק הא"ש שגפול הבית עליו או שצא רוח סערה והיה מפול כל בתי העיר, וא"כ מש"כ בתחילה דיש לה מגו שמת סתם קאי בגפול הבית עליו לצד שאינו יודע כ"א על פיה, ובצ"כ דליכא מפולת בתי העיר נאמנת אילו אמרה מת סתם, ומש"כ אח"כ ואם אמרה מת וקברתיו היינו במפולת בתי העיר דהוי מלחמה בעולם דאין כאן מגו, וצ"ח כחצו דתליא בשני הטעמים, ועיין לקמן סי' ת"ג אות א'.

גם בבית אפרים סי' ל"ג אחרי שעמד מתחילה על דברי הב"ש דנראים כסותרים למש"כ צע"א צ"ח סי' קנ"ו, כ' ג"כ דמש"כ הב"ש נ"מ צין הטעמים היינו היכא דליכא מגו כגופא שכתב רש"י שהיה רוח סערה דזה הוי כהחזיקה מלחמה בעולם דלית לה מגו, והוסף עוד שכן משמע מלשון הרמ"א ש' ונריכב שתאמר מע"מ, ולכאורה צ"ח דינא דמפולת שאומרת ראיתו מת במפולת אף שייך שתאמר מת על מעתה, ואין לומר דאשלויה נחשים קאי, שהרי התחיל ולכן דינא כמלחמה, משמע דאשלויה נחשים קאי, ולפמש"כ א"ש, דהרמ"א מיידי אף בגופא ש' רש"י שהיה רוח סערה דליכא מגו ודומיא דשילוח נחשים דמשמע שהדבר היה ידוע, וצ"ח כחצו שנריכב שתאמר מע"מ או קברתיו, וכן פירש דברי הב"ש בצ"ח שמואל סי' תקצ"ט.

אולם בפני משה סי' קע"ג כחצו דדברי הע"א קשים להולמם דדברי הב"ש, דאין שייך לומר שהב"ש יבאצו שני דברים כסותרים זא"ז חוץ כדי דיבור ולא הביא פרש"י כלל כדי ללמוד בחילוק

הרכבות לאחר שקרה האסון אין לורך לצרור יותר שבוז אין סכנה, וגם כל הנפלאים מונחים מגולים שאפשר לראותם היעב, משו"ה לא הוי כמפולת, רק כמלחמה קטנה שהאשה אינה צורחת ונאמנת לומר מת בעלה, וגם אין להחמיר מלך שלא נודע לנו [בפרטות] איזה אסון קרה שם, ואולי נשבר איזה גשר ונפלה כל הרכבת למשאל"ם דצ"ח ודאי ל"ל קברתיו, גם יש לחוש אולי אירע שריפה ע"י הכתגשות כנודע שיכול לקרות כזה, ובצ"כ גם קברתיו לא מוכי, דחיישין שמת אחר נשקף ובעלה של זו מחמת כיסופא ערק לעלמא, מ"מ נראה לפי מה דאיתא במ"מ פ"ג מגירושין דאין דין אפשר משאי אפשר, א"כ ה"ה צ"ד כיון שצא בכחצו וא"א לידע יותר איזה אסון קרה בזה, תלינן שבדלתי היה הכתגשות שידעו צורחיה שמת, ורואיה לזה מהירושלמי סוף יצמות במלך כתוב בשער ח"ס פ' מת או נהרג משיחין את אשתו, וקשה בזה, ניחוש שמת העיד שנהרג ע"י מפולת וכדומה, א"י כיון שצא בכחצו וא"א לשאול באיזה אופן נהרג סגי בזה, ואמרינן שנהרג ודאי ע"י לסטים וכדומה שאין לחוש לבדדמי.

ד. ובשואמרה שראתה אותו מת אחר שהוציאנה מהמפולת. באפי' זוטרי סי' קנ"ה נסתפק כשתאמר נפל הבית עלינו ופינו את האבנים ואני נמלאתי בחיים וצעלי נמלא מת, אי נימא דאין אין מקום לומר דאמרה דדמי, דאין זה כמלחמה, דהתם אמרינן אידי דערידא לצרור היא חושבת סי' ד צין כ"כ הרגים הוא ניחול שלא נהרג, אבל צדדון כזה ששניהם היו תחת האבנים ופינו את שניהם והוליואם לחוץ ליכא למיחש כלל, וכיון שהיא אומרת שאחר שהוליואם לחוץ מתחת הגל היה מת אפילו בלא קברתיו נאמנת, או דלמא ה"י חיישין שמת מריב הפחד שגמלא טמון בגל נתעלף והיה כמת ואח"כ כשהוליואם אפשר שחזר לחיותו, ולענין מעשה ל"ע.

וביש"ש פט"ו דיצמות סי' ז' כתב דאפילו אמרה ראיתי שהוליואם אחר שעה מת מתחת המפולת לא מבימא, דשמת חלש בדרך הגופלים בחוץ המפולת, עד שתאמר מת וקברתיו, או שהיה בחוץ המפולת זמן מה שא"א שהחלשים מחוץ המכה ישבו בחילשותיהם ויחיו כ"כ. [זה לפי שיטתו דנאמנת בקברתיו אף במלחמה, ועי' להלן סי' ת"ג אות א' וז' ולעיל סי' קע"ח אות ב'].

ה. ובשלא ראתה כלל נפילת המפולת, רק שהוציאנה מתחת הגל. עי' לעיל סי' קע"ח אות ד'.

ת. אינה נאמנת. א. וכשהחזיקה היא המפולת. כתב צ"ח צ"ח סי' קע"ג ד"ל דכאן מיידי דידעין שגפול הבית עליו, דאם החזיקה היא שגפול הבית עליו קשה למה סתמו הרמזים והמחבר דאינה נאמנת, ומשמע אפי' אם נשאת תלא, דהא יש לה מגו דאמרה שלא מת מחמת המפולת, ואפשר אם איכא רוח שמפיל כל בתי העיר הוי כאילו מלחמה בעולם ואין לה מגו, ול"ע.

ובחן טוב סק"ק הביא מהב"ש סי' קנ"ו שכתב על דברי השו"ע האשה שאמרה מת צעלי במפולת, נראה דבצ"כ אית לה נמי מגו דאי צעי אמרה מת סתם, וכחצו דכיונא הב"ש דאם החזיקה היא המפולת אז אם נישאת לא תלא, כמו בהחזיקה היא מלחמה בסעי' מ"ט להמחבר שם, דאין לפרש דכונתו לחליק [על המחבר] ולומר שחבא נאמנת במפולת צמנו דמת סתם, דודאי מפולת כמלחמה בדמשמע צ"ח ופוסקים וברמ"א כאן דאשלויה אינה נאמנת אפי' צמנו [עי' חוס' ר"פ הא"ש ד"ה מי אמרינן], ואין טעם לחלק ביניהם.

ביאור חגרי"א

[קנו] זלכן דינס כ"ו
 וצריכה כ"ו. שם רעבוין
 גרעא כ"ו מפולת כ"ו
 שילוח כ"ו ;
 [קנח] או כ"ו. לדעת
 הי"א דס"ס מ"א. מ"מ.
 וסתם הרב כאן כדעת הי"

וּכֵן אִם הִיא * שְׁלוּחַ (קטו) נֹחֲשִׁים וְעֹקְרִיִּים וְאִמְרָהּ נִשְׁכּוּ נֹחַשׁ או עֹקֵר וּמֵת
אֵינָהּ נֹאמֶנֶת שְׂמָא תִּסְמֹךְ דַּעְתָּה עַל רֹב אֲנָשִׁים שָׂמְתוּ כַךְ בְּנִשְׁכָּה
(קטו) וְלֵכֵן דִּינֵס כְּמִלְחָמָה וְלִרְיֵכָה שְׂחָמְרָה מֵת עַל מַטְוִי [קטו] או שְׂחָמְרָה (קטו) קִצְרֵתוֹ.
(צ"י בִּשְׁם הַמַּיִם):

אמרה

מאמר הישע

(קנו) **בחשים**. הוקף כשהיו משולחים ברוז בני אדם לזל אם נשך אחד מהם ובחשה אשתו ואמרה ע"י נשיכת נחש מת צעלי **לחמנת רישו ועיין בה"י**:

(קנו) קברתינו. כחזקת הדין ר"ל לתאן דס"ל קברתינו מהני. וזהו מהני
לא מהני בלשון עמלה קברתינו והרמ"א סמך לדלעיל ע"ש.
ובאפשר לומר דכאן כ"ע מודו דנאמנות אם אמרה קברתינו דיש לה מנה
דאי צ"ע אמרה מת סתם. עיין צ"ח ס"ק קי"ג וס"ק קי"ז.

אוצר

ס"ק ת אות ב — ס"ק תג אות א

הפוסקים

שצבא ליה כשהיה גוסס ואזלא מפחד המלחמה, ומש"ר מחלוק
בכאן ג"כ בין מע"מ נהרג, אבל לפמ"ש ה"ש בסעי' מ"ח ס"ק
קמ"ח דכל שאמר מה במלחמה אפי' באומרת שמת ע"י חולי אינה
נאחזת, וטעמו הוא עפ"מ"ש הרשב"א דגם במה ע"י חולי יש
לחוש דלמא שצבא ליה כשהיה גוסס ואזלא מפחד המלחמה, אי"כ
גם במפולת וסילוח נחשים יש לחוש לזה, ולפי"ז צריך לפרש
מש"כ המ"מ דאם אמר מע"מ נאחזת היינו שלא במקום סכנה
המפולת או שלוח נחשים, אבל אם אמר שמת במקום המפולת
אזי השלוח אפי' באומרת מע"מ מחמת חולי אינה נאחזת, ואי"כ
אין חילוק כלל בין מה ע"י חולי או נהרג. ועיין לעיל ס"ק שפ"ט
אות צ'.

החילוק שבניהם, ועוד קשה דלא הכ"ש כ"כ בפשיטות על הש"ע
דנראה דגם צוה אית לה מגו, א"כ תקשה צאמת על הש"ע למה
כחז במפולת סהם דאניה נאמנת, והביא מר"ו ש"י גבי דין דעישנו
עלינו בית דלא מצעי אס אמרה עישנו עליו שטומדת מצחוץ שאפשר
שלא מת ולא ראתה אותו, אלא אפילו אמרה עישנו עלינו שטומדת
בחוץ וראתה אותו אפי"ה לא מהימנא [ה"ד להלן ס"ק ח"ד
אות ה'], וכי דמזה ילפינן שיותר יש סברא לומר שאומרת דדמי
היכא שאפשר שלא מת ולא ראתה אותו מהיכא שראתה אותו
ויכולה לדעת מה נעשה בו, וא"כ במפולת נמי שאמרה שנפלה
עליו מפולת, שאפשר שלא ראתה אותו כלל כיון דהיא לא היתה
בחוץ, צוה ודאי שייך עפי לומר דדמי מהך דמלחמה, ודמיא
להך דעישנו עליו בית דלא מהני מגו צוה משום חשש דדמי, ולכך
אפי' בקצרתיו אינה נאמנת לעטס הכ', דמאחר דלעטס הכ' גם
בקצרתיו החשש שמקרת בשביל דדמי שחזק בלבה שמת, א"כ
צוה דית סברא עפי לחוש לדדמי לא מהני מגו הכ"ל אפי' לענין
קצרתיו, אלא שלענין דיעבד כחז שס דמהני עכ"פ מגו וקצרתיו,
וכמוצא ממנו לעיל ס"ק ש"ח אות ו'.

תג. או שתאמר קברתיו. א. דעות הפוסקים אינאמנת בקברתיו. עכ"ע ס"ק קנ"ז בשם הח"מ, דר"ל למאן דס"ל קברתיו מהני, ולהרמב"ם בחשב עומה אף קברתיו לא מהני, והרמ"א סמך על מה שנתבאר למעלה סעי' מ"ח. ועי' בח"מ שהביא לשון הח"מ [פ"יג מה"ג ה"ד] שבי' ג"כ ואם אמרה באלו מה וקברתיו הרי היא כאלו אומרת מה במלחמה וכפי השיעור הנזכרות למעלה ע"כ. וכ"כ במחלת נבי ס"ק קי"ט דדוקא לדעה שניה שבי' בשו"ע סעי' מ"ח, אבל לדעה ראשונה שהיא דעת הרמב"ם לא מהני קברתיו, אלא דוקא אומרת מה על מטהו.

תא. שלוח נחשים ועקרבים. עצה"ט ס"ק קנ"ו צאם ר"י
דיוקא כשהיו משילחים ברוב בני אדם, אבל אם נשך
אחד מהם וצאת אשתי ואמרתי מה בעלי ע"י נשיכת נחש נאמנת.
והביאו דברי ר"י אלו צה"מ ס"ק ק"ה, וצ"ש ס"ק קנ"ו, וערך להם
סעי' זה, וכן בערוך השלחן סעי' רמ"ח. ובאבני משפט ס"ק ע"א
כתב דכא פשוט צה"מ [קט"ז ע"ב] גבי אותה שעה אמרו האשה
שאמרתי מה בעלי נאמנת, ומיירי ההם צנשכו נחש.

ובטעמא דמילתא כי ציט"ש פט"ו דיצמות, דכשים שלוח נחשים
שצקה ליה ואזלא, ואמרר צדמיי, חבל בלא שלוח לא
שצקה ליה.

ובאפי זומרי ס"ק רי"ע הביא דברי רבנו ירוחם הנ"ל וכי דנראה
דכ"ה אם לא היה שעת שלום אלא שבאותו מקום זמן
כשהיו נושכים הנחשים היו מועדים להמית איכה למוחש לדדמני,
דכיון שיודעת לכל הנשוכים צעת הביא היו מהים, וראתה לצעלה
שנשכו הנחש, החזיקתו כמת, והרי זה כשעת חירום ומלחמה, אלא
מדלא חזינו לשום אחד מהפוסקים שחילקו חילוק בזה ע"כ אינו
מחליט הדבר, ואין זלאו ורפיא בידי.

תב. וצריכה שתאמר מה על מטתו. במראות הלוואות
ס"ק קפ"ד הביא דמלשון ה"ש"ש פט"ו דיבמות ס"ו
ג' מבואר, דבאמרה מע"מ אפי' במקום שהיתה המפולת או שילוח
נחשים מהימנא, דגבי מה ע"מ לא שייך בדדמי, וכחז דאזיל
לטעמיה שם בס"י ב', שבי' גבי מלחמה נמי אס' אמרה שמה במלחמה
מחמת עצמו ע"י חולי ולא ע"י גירא ורומחא נאמנת, ול"ס דלמא

ובב"ש ס"ק קנ"ו כתב דלהרמז"ס אם אמרה קצרתיו צמפולת
תלוי צמני העממים, לעטס הראשון [שכ' הרא"מ משום
שאין דרך להמתין צמלחמה ולקוצרין] נאמנת, ולעטס השני לא מהני
קצרתיו דאכתי יש לחוש שמא משקרת הו"ל שחזק בלבה שמת,
והרמ"א שכ' אם אמרה קצרתיו נאמנת סוחס כעטס הראשון.
ובכ"כ לעיל צמ"ק קמ"ז דנימ צין העטס הראשון להשני לענין מפולת
אי נשכו נחש ועקרב ומת, והביא שם שכ"כ גם הב"ח. ועי' לעיל
ס"ק ת' אות ב'.

ובחן טוב ס"ק קנ"ט כ' דאין דברי הכ"ש מוכרחים, דגם לעטס
השני י"ל דנאמנה לומר קברתיי במפלות וסילוח נחשים, דהא
במפלות וסילוח נחשים נערה ליה טפי מבמלחמה ולוקחת שעות
לקוצרו כמבואר נמי מהכ"ש, ח"כ י"ל אס היה עולה על דעתה חשש
דדמי הוי נערה ליה, דאין סהדי דכדי לאפוקי נפשה מכל ספיקא
וחשש דדמי ממחנה עליו שעה מועטת דכדי שיחזרר לה ביותר
שמה, וע"כ מדחיישין לדדמי י"ל דחיישין דלמא לא עלה על
דעתה כלל חשש דדמי, ח"כ ליכא למומר דמשקרת מחמת דדמי,
משא"כ במלחמה שאינה ממחנה כלל מחמת שהיא בסכנה כל רגע
ספיר יש לחוש שעלה על דעתה שיש חשש דדמי בעולם, ואעפ"י
לא נערה ליה עד דחזיר דמית משום דבכולה על נפשה לבנות
חיים מהר, לכן משקרת לומר קברתיי, ובמ"מ פ"ג מה"ג ה"ד כ'
דלהרמז"ס

באר הגולה

א נרייתא סס דף קט"ו ע"ה

גב אמרה עישנו עלינו בית או מערה הוא מת ואני נצלת אינה נאמנת

כשם

אוצר

ס"ק תג אות א — ס"ק תד אות א

הפוסקים

להרמזים לא מהני קברתיו במפולת, אבל בדעת הרמ"א ויל' כמ"ס, עוד אפשר לומר בדעת הרמ"א דרך במלחמה חיישין דמשקרת מחמת דדמי, שאם יבא בעלה חוכל להתנול ולומר מה שאמרתי קברתיו היה מחמת דיעותא דמלחמה סבורה הייתי שזה שקברתיו הוא בעלי, ועכ"פ קברתי לאיש אחד, משא"כ במפולת וגחשים לא משקרת לומר קברתיו שאח"כ לא יהיה לה שום התנלות. ובעין זה כי צבית משה סק"ה, ובחוספת טעם דהא החוס' כתבו דלכך אינה נאמנת לומר מת במלחמה צמנו דמת על מעשו, משום דנהרג צמנו דמת לא אמרינן, וזיאר הכ"ס [ס"ק קמ"ח] צביתא דעפי יוחא לה לומר שמת במלחמה, שאם יבא אח"כ חוכל להתנול דטעמה, אבל מע"מ לא חוכל להתנול כשיבא, אלא דלפי"ז קשה באומרת במלחמה קברתיו תהיה נאמנת צמנו דמע"מ, דהא כשאומרת קברתיו גם במלחמה כשיבא לא חוכל להתנול דטעמה משום דמחו ליה בגירא, ויל' דגם באומרת קברתיו במלחמה כשיבא חוכל להתנול ולומר דמחמת דיעותא דמלחמה לא נסתכלה צו היעזר וסברה שהנקבר הוא בעלה כמ"ס הלבוש סברה זו, ולפי"ז במפולת ושילוח נחשים נאמנת בקברתיו משום מגו, ודלא ככ"ס, דבאלו לא חוכל להתנול ולומר שקברה איש אחר וסברה דבעלה הוא.

ובחכם צבי סי' ל"ה אחרי שזיאר טעם הרמזים דהא דאשה אינה נאמנת במלחמה אפי' באומרת קברתיו, דהוא לאו משום דמשקרת, רק משום דאמר דדמי שקברה לבעלה ובאמת הוא אחר שנשחט לזרחה לזרחה בעלה [ע"י לעיל ס"ק טע"ז אות צ'], כי ואל"ה תהיה במלחמה כי שם נפלו חללים שלא נקברו, אבל בדבר הרי אין זה שכיח, ובגמרא אמרינן דבר אמרי לה במלחמה, ויל' דלכ"י דייק בגמרא וקאמר הרי הוא במלחמה דאמר דדמי וכן במפולת ושילוח נחשים צבולו מפרש ואזיל במלחמה דאמר דדמי, דלכאורה תיבוצ דאמר דדמי מיותרים, דכבר תירגמה רבא דטעמא דמלחמה הוא משום דאמר דדמי, אלא לאשמועינן דלכ"י הוא במלחמה, דכי היכי דמלחמה אמרה דדמי אפי' בקברתיו מטעמא דפרישית, ה"ג צבתי אמרה דדמי צמאי דשייך צבו דהיינו מת לחוד, אבל בקברתיו לא, דהתם לא שייך לומר דדמי דלא שכיח כלל שילין ג"י צלא קבורה, להכי צכל הני כי אמרה קברתיו נאמנת.

אכן בעלי ארוזים ס"ק קל"ד השיג על הכ"ס לאידך גיסא, וכי דמש"כ הכ"ס שברמ"א הכריע בטעם הראשון ולכן כי מהני קברתיו במפולת, ליתא, שהרי מסתמא מייירי נמי צענין השני שכי רש"י צמפיל כל צחי העיר, וצכ"ה"ג ודאי דשייך גם הטעם הראשון שצבולו הוא יותר לצרור ולהמלט על נפשה צנפילת הצחים ע"י סערה או זעזוע הארץ ממה שצבולו לצרור מחמת פחד מלחמה, וכ"ס לטעם הלבוש דגם בקברתיו איכא למיחש לצדדמי דשמא נחלק לה אחר, דפשיטא שאין לחלק בין מלחמה למפולת צחי העיר, וגם אין נראה שילוק הרמ"א על הכ"ס שכי להדיא דלדעת הרמזים גם במפולת לא מהני קברתיו כמו במלחמה, אלא ג"ל עיקר כמ"ס הכ"ס שברמ"א סמך צזה על מה שנצטרך כבר מחלוקת הפוסקים בקברתיו דמלחמה, וכ"ה נמי במפולת, ומש"כ או שתאמר קברתיו, היינו לדעת הפוסקים דמהני קברתיו במלחמה.

גם בבית מאיר סעי' מ"ה השיג על הכ"ס צזה והוכיח בן מהר"א עמ"ס, שהביא בחשוכה לשון הרמ"א דיל' לדעת הרמזים [שמחמיר במלחמה אף בקברתיו וצדדנין לא] שהטעם הוא דאע"ג דאין

וב"ב במרה"צ ס"ק קפ"ה דמאחר שהרמ"א השוה דעת הרמ"א לדעתו, צבירה ל"ל דטעמו של הרמ"א דאין דרך לקבור בעת המלחמה שייך נמי במפולת ושילוח נחשים, והוסף עוד שכן משמע להדיא גם מלשון הרמזים שמיד אחר מפולת ושילוח נחשים כי דין רעבון ושם חילוק בין מת סתם לאמר קברתיו, מכלל דדין שלפני זה שכי צביתא דלא מהימנא אין חילוק בין מת סתם לקברתיו, דלא דמיא הא לרעבון, דצדדנין אין הסיבה צבולו ואפשר להמתין עד אחר הקבורה כמ"ס הרמ"א, משא"כ במפולת ושילוח נחשים שהיא מיתא פתאומית שאפשר שיקרב צדוד רגע, דמיא למלחמה שאין דרך להמתין עד אחר הקבורה, וכן טעם הלבוש בדעת הרמזים עולה יפה דין מפולת ושילוח נחשים, שאז הרגוים הרבה מלואים שכולם צורחים מפני הפחד ואין להם מי שיתעסק, ויש לחוש לצדדמי צזה כמו במלחמה, ואעפ"י שהכ"ס בחשוכה סי' ל"ה כי שלפי טעמו של הלבוש גבי מפולת ושילוח נחשים לכו"ע לא צענין קברתיו, לפעדי"נ כמ"ס, וכמו שהוכחנו מלשון הרמזים גופיה. ועיין לבוש סעי' זה.

ובערוך השלחן כי ג"כ דיש מי שרואה לחלק בקברתיו בין מלחמה למפולת ושילוח נחשים להרמזים, דאף דס"ל דמלחמה לא מהני קברתיו יודע צאלו לפי טעם הראשון, דבאלו לא שייך טעם זה, ואינו כן, דגם צאלו הצבול גדולה כמו במלחמה ואין דרך להמתין לקבור לפי דעת הרמזים.

ג. כשאמרה ששהה תחת המפולת זמן כזה שא"א שיחיה, אי הוי כאילו אמרה קברתיו. ע"י צדדני הכ"ס פט"ו דיבמות סי' ג' המוצאים לעיל ס"ק טע"ז אות ד', דמפורש צדדני דכשאמרה שהיה צחוק המפולת זמן מה שא"א שהחלשים מחוק המכה ישבו בחולשותיהם ויחיו כ"כ, הוי כאילו אמרה קברתיו. ובתשובת הר"ר צללאל זאב שאפראן שצקול יכודר סי' ל"ה, הביא דברי הכ"ס ה"ל לנידונו שצא מכתב מהצבא שפי' נהרג ע"י מפולת, דהיינו שהיה צחפורה ונפלה החפירה ע"י רמון ונפלה עליו מפולת ולא יכלו להוילאו ולקבור, וכצד דמאחר שאין שרי הצבא מעמידים חופרים לפקח את המפולת עד אחר שיפסקו הכירות צלוחו מקום, ממילא צבר עבר זמן מה וודאי מת סס, והרי זה כאילו אמר העד קברתיו.

סעיף גב. תד. אמרה עישנו עלינו וכו' אינה נאמנת. א. מקור הדין, ואם גם בהחזיקה היא השריפה אינה נאמנת. מקור הדין הוא מגמ' יבמות קל"ד צ', דאחא דאביעי לן בהחזיקה היא מלחמה אי נאמנת, קאמר ת"ס עישנו עלינו צית עישנו עלינו מערה הוא מת ואני נצלת אינה נאמנת, ודחי, שאני התם דאמרינן לה כי היכי דלידך איתרחש ניסא לדידיה נמי איתרחש ניסא.

וכתב בעצי ארוזים ס"ק קל"ה דגמ' מצוה דזה גרע ממלחמה, דאפי' אי אמרינן דהחזיקה היא מלחמה נאמנת, מ"מ צכ"ה"ג אפי'

הפוסקים

סי' תד אות א-ב

אוצר

היה סבור דהס"ד היה שאומרת שראתה אותו מת [גם לפי גירסתנו], לכן לפי גירסת ה"ב "דאמרין" היינו דאין אמרין, א"כ עדות שלה נשאר גם השתא כמו בס"ד, אבל נראה דגם בס"ד אין הפירוש שאומרת שראתה אותו מת וכדפרש"י "דל"ה עישנו עלינו] ואני צרחתי והוא נשאר שם ומת, הכי דעדות שלה הוא של צרח משם א"כ צודאי מת, וכמשמעות לשון הצריחה הוא מת ואני נללתי, ולמה לה לומר אני נללתי, אלא הכי קאמר אני נללתי והוא לא נילל א"כ צודאי מת אח"כ, ומה נראה בגמרא להוכיח דלא מהני מגו צדדמי, והצדדמי הוא דכי היכי גבי מים ומפולת לא מהני בשאומרת מת דאומרת כן משום דרובא למיתה ולא להנלא, ה"ג משום דהיה רוצה למיתה אומרת שלא היה יכול להנלא ומת, ודאי שאני הכס כיון דאינה אומרת שראתה אותו מת רק שלא נילל, והרי חזיק דאת נללתי, א"כ באפשר שגם הוא נילל, ו"דאמרין" שכתב רש"י קאי אפי' הכי, ור"ל דאמרין הא כשנתמלא כו', א"כ אמרין כי היכי כו'.

ובחידושי הריטב"א קט"ז ח' כתב בשם רבו צירוש דברי הגמ' שאני הכס כו', דכפרש יט בין טענת חזק שבה על הרבים [כמו במלחמה ודבר] לבין כשטוענת חזק על שניהם לצדס [כמו בעישנו עלינו צית], כי כשטוענת בחזק שבה על הרבים ומתו רבים ומת עמהם עפי שייך להמלא ולא אמרה צדדמי, אבל כשטוענת חזק שבה על שניהם רגלים לדבר שלא להאמינה צדדמי, דלמה חלל הוא יותר ממנו, כיון שראוי לצא עליה החזק כמו עלי. והביא שיטה זו גם צם' המחירי בחידושי. [ועיין להלן סעי' י"ד סי' ת"י' דיש מפרשים דזו הוא גם שיטת הרמב"ם, ולפי פירוש זה גם כשאומרת להדיח שמת בשפרה אינה נאמנת], אלא שהריטב"א שם מסיק דאין זו שיטת הראשונים, אלא דאין פרקין דלא דמיא החזיקה מלחמה להא דאמרה עישנו עלינו צית, דאילו הכס ליכא טעמא כולי האי דאמרה צדדמי, דאפשר היה שירד מלחמה ומת, וחסשא בעלמא הוא דחיישין דלמא אמרה צדדמי, וכשהחזיקה מלחמה ויש לה מגו לא חיישין, אבל הכא מתוך דבריה אנו למדים דאיכא טעמא דבה דאמרה צדדמי, דקאמר הוא מת ואני נללתי, אלא אף היה מודה שגלולא ולא המתינה עד מותו, וא"כ אמרין לה כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא דלדידה נמי איתרחיש ניסא. ובלבוש סעיף זה כתב וז"ל: אשה שאומרת עישנו הצית שהציתוהו באש ונתמלא הצית עשן ואני צרחתי והוא נשאר שם ומת אינה נאמנת, דאמרין הא כשנתמלא עשן צרחה ולא המתינה עד שתראהו מת, ואיכא למימר כי היכי דלדידה כו'.

ובערוך"ש סעי' רנ"ג כתב אמרה עישנו עלינו שרשעים הציתו הצית או המערה באש ונתמלא עשן ואני צרחתי והוא נשאר שם ומת אינה נאמנת, ואמרין לה כשם שנעשה כך גם כמו כן אולי נעשה לו גם ונמלט משם, ואין הפירוש גם גמור דאין מחכרים מעשי נסים, אלא כעין גם, שמה מקום להמלט, ואפילו לא ידענו המעשה רק על פיה מ"מ אין מחכרים אותה, ולא דמי להחזיקה מלחמה בעולם דהוי ספיקא דדינא [כנסעיק מ"ט], והכס הרי אומרת שהוא מת, אבל הכא הרי להדיא אומרת עפ"י אומדנה.

ובעטרת טוביה פ"א מה"ק ק"ע הל' כ"ב בהערה כתב, דלאו דוקא כשאמרה צירוש הוא נשאר שם ומת, אלא דמיירי באמרה סתם עישנו עלינו צית הוא מת ואני נללתי, ואמרין דהא דאמרה הוא מת, אינו מלד שראתה שמת בצירור, רק שראתה שנתמלא הצית עשן וכי' ומה מציינה שהוא מת. [וכן מביאר מדברי הריטב"א הל' דאפי' אמרה סתמא הוא מת ואני נללתי, מפרשין דבריה שלא המתינה עד מותו. ועי' לעיל סי' שס"ד אות ה' לענין אמרה מת סתם ומלחמה בעולם שכתבו האחרונים דנאמנת אח"כ לפרש דבריה].

וכשאמרה

אפי' אין אנו ודעים כי אם על פיה אינה נאמנת, מטעם דכשם שנעשה לה גם כך נעשה לו. וכ"כ במראות הלוואות סעי' זה, ובערך השלחן סעי' רנ"ג. וכ"כ בחן טוב סי' קע"א דאפי' החזיקה הוא העשן אינה נאמנת ואפי' נישאת תלם אפי' להמחצר בסעי' מ"ט.

ב. אי מיירי אפילו בשאומרת להדיא שראתה אותו מת, או דוקא כשאומרת שיודעת שמת לפי שנשאר שם ולא ניצול. הכה צפרש"י אהא דעישנו עלינו צית כתב וז"ל: עישנו עלינו צית, הציתוהו באש ונתמלא עשן ואני צרחתי והוא נשאר שם ומת, שאני הכס, דהכי קאמר דכשנתמלא עשן צרחה ולא המתינה עד שתראהו מת, ואי משום עשן, כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא כו', אבל לגבי מלחמה איכא למימר לא אמרה אי לא חזיתיה, דהא אי ציתת לשקורי לא הוי מחזיקה מלחמה בעולם.

וכתב בגבעת שאול סי' ע"ו, הוצא חזק דבריו באצן שמואל סי' תר"א צביאור כונה רש"י, דהחילוק בין מלחמה לעישנו עלינו צית הוא, דבמלחמה אמרה שראתה אותו מת ונאמנת במגו, אבל הכא אמרה שלא ראתה אותו מת, שלא המתינה עד שתראהו מת, והא דאמרה מת היינו שיודעת צודאי שלא היה שם מקום לצרות ולהמלט [מחמת העשן] א"כ צודאי מת, והיה לנו להאמינה צדדמי דמת סתמא, ע"ז אמרין דמשו"ה לא מהני לה מגו צדדמי שתרעה דלא היה לו להמלט, דאמרין לה כי היכי דלדידך כו', והוכרח רש"י לפרש כן, דאם נאמר כפשטא דצריחה שתרעה מת, לא היה משני מידי שאני הכס כו', דהא השתא קיימין כצבא דנאמנת צדדמי, והרי אומרת שלא נעשה לו גם, רק מת. וכ"כ לפרש דברי רש"י בחן טוב סי' קע"א וקט"ד.

ובזבד טוב סי' קע"א הביא לשון רש"י, וזי' דלפ"ז איכא שאומרת להדיא שהמתינה עד שתראהו מת, דמיא למלחמה, ובחזיקה הוא את העשן לא תלם לדעת המחצר בסעי' מ"ט.

גם בקהלת יעקב (מקארלין) סי' ח' כתב עפ"י פרש"י דלמאי דחזיקין [שאינה הכס וכו'] חיירי דהיה אינה אומרת כלל שראתהו שורף, רק שהיה שופטת שנשרף ולא צרחה, ולהכי אינה נאמנת דאמרין כי היכי דלדידך כו', ולא משום צדדמי, והר"ף והרמב"ם והשו"ע שפסקו האציעא דהחזיקה היא מלחמה לחומרה ואפי"ה כתבו הטעם משום כי היכי כו', ולכאורה לפי מה דפסקין לחומרה לא לריבון להך שנויא, דאף שאומרת שראתהו שורף באש חיישין לצדדמי דאולי לא שהתה עד שמת ואולי יאח אח"כ, ואולי להורות דבה [שאומרת שהוא נשאר שם ומת] ודאי אינה נאמנת ולא משום ספק, ובפרט לדעת הרמב"ם שפסק בהך צעיא דאם נשאת לא תלם, טובא איטריק להאי טעמא דאפי' אם נשאת תלם.

ובגבעת שאול סי' ע"ו הנ"ל הביא גירסת ה"ב צרש"י היא "דאמרין" דכשנתמלא הצית עשן צרחה כו', וכי' דלפי גירסת זו הפירוש הוא דהיה אומרת שהמתינה עד שראתה אותו מת, אלא דאינה נאמנת ע"ז בקגו, משום דאין אמרין דודאי חזקב כשנתמלא עשן צרחה קודם שתראהו. מת דא"ל לעמוד שם, אבל גבי מלחמה אפשר דנאמנת צדדמי דלא צרי חזקא, דכמה צ"ל אינה צורחים ונילולים, אלא שכי צבצעת שאל שם דהעיקר בגירסת שלפנינו צרש"י דהיה בעלמא קאמר שהא המתינה, דאי נימא דמיירי שערות שלה הוא על שראתה אותו מת, אלא דהס"ד היה דמשום דלא מהני מגו על צדדמי לכן אינה נאמנת, דחיישין שמה חי היה וטענה עליו שמת ונמלט אח"כ, כמו במלחמה, והכתרן השיב דגבי מלחמה מהני שפיר מגו, דנערה ולא עתה, אבל הכא אין סכרי דלא נערה עד אז דא"ל לעמוד, א"כ עיקר התירוצ' חסר מן הספר.

ובאבן שמואל סי' תר"א הנ"ל כי דגם לפי גירסת ה"ב לא מיירי דהיה אומרת שראתה אותו מת, אלא דכבצעת שאל

כשם שנעשה לה נס כך נעשה לו:

היתה

הפוסקים

סי' תר"א אות ז' — סי' תת

איזר

עליו שמת, ולכאורה היה אפשר לומר דצוה עצמו הו' כדדמי כשיעור כדי שיערף, אך מדברי הרא"ש מוכח דכשיעורא דשהב לא שייך כדדמי [פי' לעיל סעי' ל"ד סי' ק"ק רפ"ט אות י"ט], א"כ קשה לאוקמי דברי הר"י תלמידו שחלוק עליו ע"כ נראה דכאן כדדמי הוא שחשבו שחש גדולה כ"כ שא"ל שילגל, ואין לריק לשכות עליו לראות שלא ילא, אבל התוס' ד"ה זמנין כתבו דדוקא גבי מלחמה דהיא יראה ג"כ לעמוד שם חיישין כדדמי, אבל היכא דאינה יראה לעמוד ממחנה עד שדע ודאי שמת ול"ח כדדמי וכ"כ בהנמוק"י*, ולפי"ז מה שהביאו בגמ' רא"י מבריתא דעישנו עליו למלחמה הוא דוקא בעישנו עליו דהיא ג"כ יראה לעמוד להמתין שחרה ודאי מת, אבל בעישנו עליו בחמת נאמנת, וע"כ מוכח דלדעתם לא שייך ג"כ כדדמי שמה תחשוב שהאש גדולה שא"ל שילגל ולא חמתין לראות אם ילא אם לא, דא"כ הו"ל לגמ' לחשוב זה דשריפה גרסה ממלחמה דאפילו באינה יראה לעמוד אינה נאמנת, ובמלחמה כה"ג נאמנת, א"ו לתוס' ובר"ן לא שייך זה כדדמי, ועפ"י כתב העמק שאלה דיווריו ה"ל תלוי בפלוגתא, לדעת הר"י שייך גם כזה כדדמי, ושפיר י"ל דלא היתה האש גדולה כ"כ והיו יכולים ללכת משם וילאו וצרכו על נפשם, אך להתוס' והנמוק"י כה"ג ל"ח כדדמי, וכל שאומר שהיתה אש גדולה שא"ל שילגל משם דמי לכבשן האש ול"ח שמה אומר זה כדדמי, וכן לדעת הראב"ד והרמב"ן דנפשתה האיבעיא דע"ה במלחמה ולא חיישין צ"ה כדדמי, א"כ ממילא ל"ח גם כזה שטעה כדדמי, ודמי לכבשן האש שמעידין עליו.

ובחז' טוב סי' קע"ד כתב גם בפירוש דברי רבנו ירוחם דלא אחי עלה כלל מטעם כדדמי, אלא רבנו ירוחם קאי אמסקנת הש"ס [בעישנו עליו בזה] שהיה עלמה אינה אומרת מת להדיא כלומר שראתה אותו מת, אלא שאומרת שראתה אותו במקום סכנה שלא היה באפשרות להגלל כי אם בדרך נס, ואין נמי ל"ח לניסא חי לאו משום דהיא נאולה, דאמרין כי היכי דלדידך וכו', והנה כתב רבנו ירוחם דלא מצעי אם היא מצחון ומודית שלא ראתה אותו מת אין צדצריך כלום, דשמה נילל עפ"י דרך הטעם שלא עפ"י נס, כיון שלא היתה עמו במחילתו צפנים לא תוכל לדעת שלא היה באפשרות להגלל רק עפ"י נס. ודחה דברי הטעם סי' ס"ז שראה לדיוק מדברי רבנו ירוחם אלו, דגם היכא שאינה צסכנה חיישין כדדמי.

ובגבעת שאול סי' ט"ו מסיק בנידון דאם לאחר שפסק קול בעלה להשמע מתוך הבית הבער הלכה חוקק סביב התצורה מצחון וראתה שלא ילא משם, או אם תאמר האשה שצעת שפסק קולו כבר שלטה האש בכל הבית מהכניס צכותלים ובעליה בלי שום מקום פנוי שיכול ללכת משם, אז האשה מותרת צודאי להנשא.

ובשרה יצחק סי' כ"ז אחר שבי' בעישנו בזה ומערה היינו שהניחו אש סביב הבית והמערה שא"ל להמלט רץ בדרך נס, ושפיר היה אפשר להעיד לולא האז טעמא דכשם שנעשה לך נס, מסיק דאם היא איננה בחוף המערה ומעידה כה"ג שגערף אף שלא ראתה אותו מת, מ"מ מותרת דדמי לכבשן האש.

תה. כשם שנעשה לה נס כך. בעלי הלכנון סי' פ"ב הביא טעם הגמרא דקאמר כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא

ג. ובשארמה שנשאר שם ומת, וגם הוסיפה שלא היה שם מקום המלטה. כי בצלן שמואל סי' תר"א הני"ל דמדברי הגבעת שאלו מצוה דגם כזה לא מהני, [וגרע ממלחמה, דהכא אם נישאת תלך אף כהחזיק], והוסיף עוד דבאמת משמע כן מלשון הש"ס, דקאמר כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא כ"י, וגם מאן דכר שמה (ובולי"ל כי היכי דלא ברחת הוא נמי ברח), אלא משום דמייירי שהיה אומרת שלא היה שם מקום המלטה. וכן מצוה מדברי הח"ט סי' קע"ה וקע"ד.

ובשרה יצחק סי' כ"ז הוכיח כן מסוגית הגמרא, דלמה לו להש"ס לומר כי היכי דלדידך, חיוק ל"ח כיון דאמרין שמהמת בעשן לא ראתה אותו שמת משו"ה אינה נאמנת, א"ו אליבא דאמת כיון שבישנו עליהם הבית או המערה הר"י דומה לנפל לחוף כבשן האש שמעידים אף שלא ראו שגערף, דעישנו בזה ומערה היינו שהניחו אש סביב הבית והמערה שא"ל להמלט רק בדרך נס ולניסא לא חיישין, ולפיכך כפל בלשנו בזה ומערה, משום דבבית שהוא על הקרקע יותר אפשר להמלט משא"כ במערה שעמוק בקרקע, וא"כ אף שלא ראתה שמת, מ"מ כיון שא"ל להמלט שפיר היה אפשר לומר דמעידים, משו"ה קאמר כיון שגם היא היתה צבית ובמערה ומ"מ נילולה דרך נס, וכי היכי דלא איתרחיש נס ה"ל לדידה.

ד. ובשארמה בפירוש שהמתניתא עליו אחרי שיצאה וראתה שהאש אובלתה. בלמה נדק (ההדש) פסקי דינים ח"כ בחידושים על יבמות לדף קט"ו א', הביא מה שפרש"י שאני הכא דהכי קאמר דבשנתמלא עשן ברחת ולא המחיינה עד שחראה מת, הילכך אמרין שמה אירע לו נס וצרה, וכתב דלפי"ז כשאמרה בפירוש שהמתניתא [אחר שילאה] וראתה שלא צרה ושראתה שהאש אכלתה י"ל דנאמנת, ואפשר אף אח"ל דבהחזיקה מלחמה אינה נאמנת, היינו דהתם יראה להמתין, משא"כ הכא. וע"י בזה ו'.

ת. ובשארמה עישנו "עליו" בית ונשאר שם ומת. כתב הב"ח בסו"ס ז' וז"ל: הא דלא קחני עישנו עליו הבית ומת, נראה לפרש דבביתא אשמועינן, דלא מצעי בעישנו עליו הבית דפשיטא דאינה נאמנת, מאחר שלא היתה עמו צבית מנא ידעה שנשאר שם דילמא צרה והלך לו, אלא אפילו אמרה שנינו היינו צבית ועישנו עליו וראיתי שהאש אחזה צבית ונשאר שם ואני ברחתי, אפ"ה אינה נאמנת, דאיכא למימר כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא וכו'. וע"י בזה שא"ל מהכן טוב והר"א ששון, שפירשו באופן זה גם דברי רבנו ירוחם נכ"ג ח"ג.

ג. ובשארמה עישנו עליו בית והאש מסביב הבית היתה כ"כ גדולה שא"א היה שינצל. בעמק שאלה סי' ס"ג בנידון שבעיד עד אחד שהיתה התנגשות רכבות והתפוצץ דוד הקיפור וגדלק הקרון והדליקה היתה גדולה מאוד, וזרקת כדורי אש למרחוק, עד שא"ל שילגל משם שום אדם, הביא מרבנו ירוחם נכ"ג ח"ג שכתב וז"ל: עישנו עליו בזה עישנו עליו מערה (ר"ל שמת בדליקה) ואמרה מת ואני נלתי אינה נאמנת כמו במלחמה, פירוש ולא מצעי אם אמרה עישנו עליו שצומדת היא בחוף שאפשר דלא מת ולא ראתה היתה, אלא אפילו אמרה עישנו עליו שצומדת היא בחוף עמו וראתה אותו, לא מהימנה כי אמרה מת, דאמרין כי היכי דאיתרחיש לך ניסא איתרחיש ליה, עכ"ל, וכי העמק שאלה ד"ס לעיין מה שייך כדדמי מה שלא ראתה אותו מת משום שצומדת בחוף, הא כיון שהיתה עליו מצחון כדי שיערף ממילא מעידין

(*) ובפסוק הגרשני סי' ס"ז הביא באמת רא"י מדברי ר"י הני"ל דגם היכא שאינה יראה לעמוד חיישין כדדמי, ע"י לעיל סי' קע"ה אות ב'.

נג

היתה שנת ברעבון ואמרה מת בעלי אינה נאמנת

באר הגולה

ב שם צמ' כהנא דאמר
דנא וכו' שם דף
ק"ד ע"ג

אפילו

באר היטב

(קנה) רעבון. עיין מ"מ פ"ג מה"ב. עד מפי עד שאמר שמעתי מפלוני שפלוני מת ברעבון חייבין נדמיו תומת ישרים סי' קנא: *

* על דברי בה"ס אלו, עי' באוצה"פ סי' ת"ח אות ג.

הפוסקים

סי' תה — סי' תו אות ג

אוצר

סעיף נג. תו. היתה שנת רעבון. א. כשלא חיה רעבון כללי ואמרה מת ברעב, או שהאשה אינה רדופה

לברוח. כתב באורים גדולים סי' קס"ד, (ובזאת השנה זו גם צוה אברהם סי' ו'), דוקא כשידוע בודאי שהיה רעבון כולל בעולם ואין אדם מוצא ליקח, ולכך אמרה דדמי, דל"כ היה לה לחוש שמא קרוב לודאי שבני העיר שכניו או קרוביו החיו את נפשם, או יאל ושאל על הפתחים להחיות את נפשם, והוא יותר קרוב להצלה מזריחת המלחמה, אלא ודאי שלא דברו חכמים אלא בזהב מעשה [דרכא] דוקא שהיה רעבון כולל, דאז הסברה מחייבת שלא יחיה ואמרה דדמי, וכן משמע מפירוש רש"י שם ד"ה, מה וקצתו שכי' דמלחמה סברה שמא צרה וניל, אבל ברעב היה סברה איך יחיה, משמע דמלחמה איכא דהכלל יותר מרעבון דלית ביה דהכלל כלל, וזה מדויק בלשון הרמב"ם שכי' היתה שנת רעבון, להורות לנו דברעבון כולל דוקא איירי, וכ"כ הטור ואם יש רעב בעולם כו', ומיעב מוכח שפיר דאם לא היתה שנת רעבון וצאה ואמרה מת ברעב ל"ה דאמרה דדמי, עוד יש ללמוד מעובדא דהביא אחתא דאחיה לקמיה דרבא, דל"ה לדדמי אלא בזהב האשה רדופה להזיל את עצמה, כדמשמע מדברי רבא דאמר לה שפיר עבדיה דשצית נפשך, וכי' רש"י שהנחת אותו חי וצרכת לך ע"כ, דמאחר דברור לן שהיה רדופה להזיל את עצמה, אינה ממנחת לראות במיתתו ואמרה דדמי, ומינה דאי לא איחצבר לן שהיה רדופה ל"ה דאמרה דדמי, וכ"כ הנמוקי' בפירוש וז"ל: הא מע"מ מהימנא [צמלחמה], שלא חששו דאמרה דדמי כה"ג אלא כשהיה יראה לשהות עמו ושקא ליה ואחיה כהבא דרעבון.

ב. בעת מלחמה גדולה שהיוקר מאמיר, והאוכל אינו מצוי אי דינו ברעבון. בקונטרס חקר הלכות על תק"ע שבסו"ס דופקי תשובה סי' ל"ג נסתפק בזה, וכי' דלכאורה נראה דתליא בפלוגתא הפוסקים לענין תשמיש בשנת רעבון בל"ה סי' ר"מ, דמצוה צוה' בית יחודה סי' מ' דאם הוקר שער התבואה בצפליים אסור לשמש, אמנם י"ל דאף להמחמירים שם, הוא מטעם דאף דלא הוי רעבון כזה שהיה בכלל פקוח נפש, מ"מ הוי עכ"פ כשאר ארס דמצוה שם דשאר צרות הוי ג"כ ברעבון, משא"כ צ"ד להטעם הוא משום דאמרה דדמי דבדאי מת מקמת רעב, בזה י"ל דלכו"ע צעין רעבון גדול כ"כ שלא יהיה צמלחות ליקח כלל אוכל לנפשו, וכיון דבעת המלחמה מקבלים כח"ה צמלח הקלוב אוכל כדי חייו, אף שמוטע הוא, מ"מ אין זה בכלל פקוח נפש לחוש לדדמי, ושפיר י"ל דנאמנת, והנהיג בל"ה.

ג. ובשהחזיקה היא הרעב. כי בחן עוב סי' קע"ב דאף דלענין מת על מעטו רעבון גרוע ממלחמה, מ"מ בהחזיקה היא הרעבון אם נוסת ל"ה כמו במלחמה להמחצר סעי' מ"ט. והביא דבריו בקו"ט למוהר"ל פיה"ק סי' קע"ח.

אולם בשמן רוקח ח"ב סי' מ"ג כתב דהא דבעי בגמרא בהחזיקה היא מלחמה אי נאמנת צמגו, הוא דוקא במלחמה, אבל בהחזיקה היא רעב ודאי לא מהימנא צמיגו, דשלא במלחמה יודעת צמגה שאינו צרי, רק מאומד הדעת היא אומרת צרי, וכשיש לה מגו שפיר יש להאמינה, דאי רק מאומד הדעת אמרה ומשקרת לומר צרי, עפי הו"ל לשקר ולומר שלום בעולם, אבל ברעבון דסוברת

ניסא כו', והקשה ע"ז דברי דף קכ"א צי' אמרין דלא חיישין לניסא, ותיזן דאין כאן סתירה כלל, דמעולם לא עלה על הדעת לחשוש למציאות שהיה למעלה מהעצב, ועיקר הטעם הוא משום דחיישין שאומרת דדמי, דכיון שהיה צרה מהצית צמלחותו עשן ולא המחיתה עד שתרצהו מת חושבת שהיא נשאר שם ומת, וכמו שפרש"י שם, והא דקאמר לשון כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא, הכונה דרך לה אמרין כן, בשביל להפסיק דעתה גרידא. ובהערות שם כתב דאף שהרמב"ם שניה מלשון בגמרא וכתב אינה נאמנת, כשם שנעשה לה גם כן נעשה לו [ולא כתב "דאמרין לה" כשם כו'], לא יתכן כלל להוציא מזה דהרמב"ם סובר דחיישין לניסא בכל גווני, דברי הוא הדין ממה שפסק לקמן ה"ל י"ז גבי נפל לכבשן האש דלא חיישין לזה כלל, א"י דגם הרמב"ם סובר להטעם כאן צידוד דעישנו עלינו הוא רק מחמת דדמי, ולפיכך סידר הלכה זו צין כל יתר ההלכות דחיישין בזה לדדמי, ולא לקמן צין ההלכות מע"מ עד י"ט המדברות רק מנדון החשש הרחוק של הצלה, וצענין סגנונו הקצר י"ל דכוונתו נמי כך, שלחיות שהאשה אינה נאמנת כאן מטעם חשש דדמי, לכן תלין אן להחמיר בכל מידי דאיכא למיתלי ואפי' בנס גמור, אבל כל היכא דליכא משום לא דדדמי, פשיטא ופשיטא דגם הרמב"ם והשו"ע סברי דאין מקום כלל לחשש ניסא.

וב"כ צעזרת יהודה סי' מ"ב דל"ז טור ג', דס"ל להרמב"ם דהא דאינה נאמנת הוא מטעם דאמרין דלא יתכן שנייולה בדרך נס, מאחר דבסתמא אין חוששין לניסא, רק דנקטו חז"ל בלשונם כי היכי דלדידך וכו', להסביר הדברים לפי דעתה והבגדה דהיא ניולה בדרך נס כו', ומדוקק בלשון צמג' "דאמרין לה" וכו'.

גם צנחיות לשבת סק"ה כתב דאין ללמוד מכאן דאם נפלו שנים לחוך כבשן האש ואחד נעשה לו גם כחניניה שאין להחיר לשני משום דכדרך שנעשה גם לזה כן נעשה לחצרו, דזו היא סברה הירושלמי דנפול לכבשן האש נמי אמרין דנעשה לו גם כמו שנעשה לדניאל חניניה מישאל ועזריה, ותלמודא דידן ס"ל דלא חיישין להכי, והבא היינו טעמא דאמרין דלא היה צו סכנה כ"כ מדריא ניולה, ואמרין דאמרה דדמי, והא דנקט לשון כי היכי דנעשה לה גם היינו לפי דבריה שהיא אומרת שהיה בדרך נס, ועפ"י כי דאם היו עדים מעידים שהיה גם גמור, דקימ"ל דגבי עדים לא אמרין דדמי, אעפ"י שהיא ניולה מחירין אותה.

אולם בחן עוב סי' קע"א כתב עפ"י פרש"י צביאור דברי בגמרא שאני התם דאמרין לה כי היכי דלדידך וכו', דאף אם מאמינים לה שלא היה אפשר שנילל כי אם עפ"י נס, ואין לניסא לא חיישין, מ"מ כיון שנעשן עליהם הצית נראה דהדברים שגם ההלכה שנייולה היא היתה עפ"י נס, ואמרין כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא וכו', ועי' לעיל סי' קמ"א אות א' מה שהוצא מהחן עוב סי' ק"ז, דאע"ג דנפול לחפירת נחשים מעידים עליו ול"ה לניסא, מ"מ אם נפלו שני אנשים כאחת ואחד מהם ניילל, חיישין שמא גם השני ניילל, כדמשמע מהא דעישנו עלינו בית וכו'. וע"ש צמ"ק ואות הנילל שהוצא בן גם מעוד אחרונים. וכן מצוה דצדרי השדה יתחם סי' כ"ו המוצאים לעיל צמ"ק הקודם. ועי' עוד להלן סעי' י"ד סי' תי"ג שנחלקו שם האחרונים ג"כ בזה.

באר הגולה

[קנט] (אפילו אמרה [קס] מת על מטתו) (ג טור)

ביאור הגר"א

מת

[קנט] אפילו כו' גמ' שם:
[קס] מת כו' ר"ל במתג' וכ"כ ה"ה לדעת
הרמב"ם בפירושו מ"ע
שם דרעבון גרוע ומלחמה

על מטתו. ורמב"ם וש"ע שהשמיטו דס"ל דכל רעבון הוא מת על מטתו וז"ש
ואלו גבי רעבון עד כו' ול"ק במת על מטתו דהא לדעת הרמב"ם באינו מת על
מטתו לא טגי בקברתו אפילו במלחמה ולדעת הטור דלא ס"ל כן מ"מ הא ס"ל דקברתו מהני לעולם אף במלחמה לכן השמיט הרב ג"כ דלא מהני בשלא מת
על מטתו :

הפוסקים

ס"ק תו אות ג—ס"ק תו אות א

אוצר

דסוברת ודאי מת וכמ"ש רש"י, ולדעתה אינה משקרת, ח"ן כאן
מגו, דהוי מגו בדדמי.

אמנם אם החזיקה היא ברעב ואמרה קברתו כ' בשמן רוקח שם
נלחמתי, ואפילו לשיטת הרמב"ם הסובר דבכוחו ברעב
בלעדו ואומרת מת ברעב אינה נלחמת אפי' בקברתו, דהא קברתו
אינה אומרת בדדמי, ונלחמת בזמנו.

תז. אפילו אומרת מת על מטתו. א. וכשאומרת להדיא
מת על מטתו שלא מחמת רעב. כ' הכ"ש ס"ק
ק"י: בשם המ"מ דאפילו אמרה מת על מטתו שלא מחמת רעבון
אינה נלחמת. [דברי הכ"ש של ס"ק ק"י: שייכים כאן לשע"י נ"ג.
דלא כמו שנדפס הליון על הרמ"א בסעיף נ"א. ח"ט ס"ק קט"ז
וביאור מנחם].

ומקור הדברים הם מגמרא ק"י: ז', דגרסינן התם הדר אמר
רבה רעבון גרוע ממלחמה, דאלו במלחמה כי אמרה מת
בעלי במלחמה הוא דלא מהימנא, הא מת על מטתו מהימנא, ואילו
גבי רעבון עד דאמרה מת וקברתו. וכ' במ"מ פ"ג מה"ג ה"ב
להרמב"ם מפרש ואילו ברעבון היינו כי אמרה מת על מטתו
ושלא מחמת רעב אינה נלחמת עד שתאמר וקברתו. וכ' באבן
שמואל ס"ק ח"ר ותר"צ דע"כ לריך לפרש כן, דאם נפרש דמשו"ה
לא מהני משום דלשון על מטתו גבי רעבון ח"ן במשמע שלא
מחמת רעבון כמו גבי מלחמה, משום דכל רעבון הוא מת על מטתו,
קשה דאין זה מקרי גרוע כיון דלענין דינא שוין, ועוד דאם נאמר
דדוקא במלחמה כשאמרה מע"מ ממעט מלחמה, אבל ברעבון מע"מ
אינו ממעט רעבון, דגם מחמת רעבון כיון שהוא צדו ונחלה
מחמת הרעבון עד שמת נקרא מע"מ, ח"כ גבי שילוח נחשים נמי
מע"מ אינו במשמע שלא מחמת נשיכת נחשים, כיון דצדו נחלה
ע"י הנשיכה עד שמת מאותו חולי על מטתו, ואמאי אמרינן
בש"ס דרעבון גרוע ממלחמה, ושילוח נחשים הרי הוא כמלחמה,
לכן נראה דמת על מטתו הפירוש הוא שמת בדרך כל הארץ שלא
מחמת הסיבה שנחשדה, ולכן ברעבון דאמרינן בש"ס דגרע
ממלחמה, אף אם אמרה מע"מ שלא מחמת רעבון אינה נלחמת,
אבל במפילת ונשיכת נחש דאמרינן הרי הוא כמלחמה מהני אם
אמרה מת על מטתו שלא מחמת מפולת ונשיכת נחש כמו במלחמה,
ומצאנו חילוק זה בדברי הרמב"ם דבמלחמה כי שאמרה מת בעלי
במלחמה, וכן גבי נשיכת נחש כי ואמרה נכשו נחש ומת, משמע אבל
מע"מ שלא מחמת נשיכת נחש נלחמת, ואילו כאן ברעבון סתם ובתב
היתה שנת רעבון וצאה ואמרה מת בעלי, משמע דברעבון בכל
גונה אינה נלחמת אלא בקברתו דוקא.

ובן תפס דעת הרמב"ם דאפילו אומרת שמת לא ברעב אינה
נלחמת, כחכם לבי סי' נ"ה, ואחרי שביאר דברי הרמב"ם לענין
מלחמה דהא דאשה אינה נלחמת במלחמה אפי' בקברתו, הוא
משום דחיישינן שקצרה לאחר ששהה ג"י ונשתנה לורתו לאורת בעלה,
[ע"י לעיל ס"ק שט"ז אות ז'], כי לפרש דברי הגמרא צהא דקאמר
רבה רעבון גריעא ממלחמה, דהפירוש הוא דאילו במלחמה לא
חיישינן לשקורי, אבל היכא דכוחזק רעב בזמקום ההוא אף דאמרה
מת בלא רעב נמי לא מהימנא, דכיון דסבורה היא שמת ברעב

אומרת נמי שמת בלא רעב ואינה יראה לשקר, דכיון דתרווייהו
מיתתם צדי שמים לא מירתתא, אבל באומרת מת וקברתו ל"ה
דלמא לא קברתו ומשקרא, שיראה לנפשה לשקר בכה"ג, כדכתבו
החוס' במלחמה דאינה נלחמת בזמנו דמע"מ, דיראה לומר מת
היכא דנהרג, ה"י יראה לומר קברתו היכא דלא קברתו, ולבדדמי
שמת קברתו לאחר נמי ל"ה, דברעב דאין דרך להשקות המת ע"פ
ההלכה כ"כ, ל"ה לאשתכח.

וע"י רש"י ק"י: ז' ד"ה מת וקברתו שכתב ח"ל: דאילו במלחמה
סברה שמת ברה וגילל, אבל ברעב הוא סבורה ח"ך יחי,
וכ' מהרש"ל בפירושו דצ"ו, דבמלחמה סברה שמת ברה וגילל,
ומשו"ה לא אמרינן כלל דמשקרת אלא אמרה בדדמי, ומשו"ה כי
אמרה מת על מטתו בלא מלחמה נלחמת, אבל ברעב דסברה שא"ה
בעולם שיסיר המלטה שלא ימות, משקרת לומר אף מת על מטתו
בלא רעב, אבל קברתו שאינו חלוי בעדות מיתת כולי האי,
לא אמרינן דמשקרת [ולמרמב"ם דס"ל דבמלחמה אף בקברתו
אינה נלחמת, למה נלחמת ברעב בקברתו, כדבר האריות צד נשאי
כלי הרמב"ם בפ"ג מה"ג ה"ב] וכן פירש דברי רש"י בק"י: למוכר"ל
פיה"ק ס"ק קט"ח מדעת עצמו, וכ' דלפ"ז נראה דגם דעת רש"י
דאפילו כשאמרה מת שלא מחמת רעבון אינה נלחמת.

גם באהל אברהם (להר"ה שאג) סי' נ"ז אות ג' כתב דמדברי
רש"י אלו מוכח דס"ל כה"מ דאפי' אומרת שמת לא מחמת
רעבון אינה נלחמת. וכן פירשו דעת רש"י בחידושי הרי"מ
ליבמות סוף פרק הא"ש, ובצית הלוי סי' ח', אלא שצטעס הדבר
דנלחמת בקברתו, חילק כל אחד באופן אחר, יעו"ש.

והוכחות רש"י דברעב אפי' אומרת שלא מת ברעב אינה נלחמת,
כי באהל אברהם ה"ל דאי דוקא במת ברעב דאיכא
דדמי והיא יראה לעמוד, שזו ח"ן זה גרעון ממלחמה, וכ"כ
בצית הלוי סי' ח' צטעמו של רש"י, דמדאמר צמ"י רעבון גריעא
ממלחמה, משמע דצדו ח"ן דנלחמת במלחמה דהיינו שאומרת
שמת בזמקום שלא היה פחד מהמלחמה, צדו ח"ן אופן אינה נלחמת
ברעבון אם אומרת שלא היה להם להיות נפחדים מן הרעבון שהיה
להם מזון, ג"כ לא מהני.

ובמראות הצובאות ס"ק קפ"ו סוכות דאפילו להסוברים דבמלחמה
אם אמרה קברתו נלחמת, ולא חיישינן דמשקרא, מ"מ
ברעב אינה נלחמת אפילו כשאמרה מע"מ שלא ברעב. ונצ"ה
מה"ש פט"ו דיבמות סי' ז' שכתב אהא דאמר רבה רעבון
גריעא ממלחמה, ח"ל: דברעבון לא מהני מת על מטתו בסתם,
דאמרה בדדמי, אלא כשאמרה וקברתו דל"ה שמשקר, ולפ"ז
אפילו צעת רעבון אם אמרה צדו לא מת ברעב ויהיה לו
נחם כל צרכו אלא אחר צד לו ומת צו, או נהרג, דמהימנא,
דל"ה דמשקרא. והקשה עליו, דלפי דבריו דמת על מטתו דרעבון
היינו שמת מחמת רעבון, ח"כ מאי גריעותיה דרעבון ממלחמה,
דהא במלחמה נמי לא מהימנא ח"כ אמרה שמת ע"מ שנת במלחמה
אלא צדו, יעוד מאי איכא צין לישנא קמא דרצא לישנא צתרא
דרצא, דהא למאי דאמר רבה משקרא דרעבון הוא כמלחמה נמי
הוי ס"ל בהכרח כן דאם אמרה מת על מטתו מחמת רעב לא
מהימנא כמו במלחמה, דהא מע"מ דרעבון היינו מת במלחמה,

אוצר

סיק ותו אות א

הפוסקים

לנשיטתו אף לדעת הרמב"ם אם אמרה צעת הרעצ מע"מ שלא ברעצ נאמנת ודלא כהמ"מ. ועיי' בחשוכה הרא"מ גופה כזכרה ככ"מ פ"ג מה"ג ה"א שצ"ח שם שיטת הרמב"ם במלחמה ורעצון וטעמו, ובאומרת מה צעלי במלחמה אינה נאמנת משום דאמרה דדדמי, ובאומרת קצרתיו ג"כ אינה נאמנת דלא עבד כה"ג להתעסק אשה בצעלה במלחמה לקצרו ומחזקין בה למשקרת, ובאומרת מה על מעתו לא שייך דדמי ונאמנת בני קצרתיו, אבל גבי רעצון באומרת מה על מעתו שייך בה דדמי שמתוך שהיא צהולה לברוח [מפני פחד הרעצ] והניחתו חולה על מעתו סברה ואמרה דבההא פורתא דנפיתא דשצקה ליה לא היו חיי ולפיכך אינה נאמנת, ובאומרת מה וקצרתיו נאמנת משום דגבי רעצון עבד כה"ג להתעסק אשה עם צעלה לקצרו שאינה צהולה כ"כ לברוח כמו במלחמה לא מחזקין בה למשקרת, ובדדמי לא שייך באומרת קצרתיו, והא דאמר רבא רעצון גריע ממלחמה, לא כיון דו רק מענין דדמי, לומר שהרעצון גרוע בענין דדמי יותר ממלחמה, דאילו במלחמה לא שייך בה דדמי אלא באמרה מה צעלי במלחמה, אבל אם אמרה מה על מעתו לא, ואילו ברעצון אפי' אמרה מה על מעתו שייך בה דדמי, אבל לענין אם אמרה מה וקצרתיו שאין צוה משום דאמרה דדמי אלא משום משקרת, מלחמה גריעא מרעצון, דאילו ברעצון עבד כה"ג להתעסק האשה עם צעלה לקצרו לא מחזקין בה למשקרת, משום דמילתא דעבדא לאיגלווי הוא, ועוד דאשה דיוקא ומינסבא, ואילו במלחמה דלא עבד כה"ג להתעסק האשה עם צעלה לקצרו, מחזקין לה למשקרת אע"ג דמדעליג הוא.

ובחן טוב ס"ק קע"ז כ' דאף לעסם השני דעת הרמב"ם במלחמה דמחמת דדמי משקרת לומר קצרתיו, אין טעם וסברה לומר דניחוש ברעצון דמחמת דדמי דרעצון משקרת לומר מה שלא מחמת רעצון, כיון דברעצון גופא נאמנת לומר קצרתיו ולי' דמשקרת מחמת דדמי, ולי' על המ"מ בזה, והאריך שם לפרש דברי רש"י דגם דעתו שנאמנת באומרת מה שלא מחמת רעצון, ומסיק דנראה עיקר כדעת הג"י והרא"מ והש"ס דברעצון ככה"ג נאמנת, והמ"מ הולך לזה כדי ליישב דעת הרמב"ם, ואין דבריו מוכרחים.

גם בעפרת טוביה פ"ג מה"ג ה"ב בחשוכה על עגונה אות כ"ג כ' דדברי המ"מ תמימים, ונראה מוכרח דהרמב"ם לא ס"ל כן, דברי המ"מ הוליא זה מלשון הש"ס דהדר אמר רבא רעצון גרוע ממלחמה דבאומרת מע"מ נמי אינה נאמנת ופירש דהיינו מע"מ שלא מחמת הרעצ, ולפי דבריו בזה דהדר רבא ואמר רעצון גריעא ממלחמה, מחדש דין חדש דמע"מ צעעת רעצון אפי' שלא מחמת רעצ אינה נאמנת, וקשה דא"כ אמאי השמיט הרמב"ם כך חידוש דין המבואר בגמרא ולא הביא כלל דברעצון מע"מ אינה נאמנת, אלא כפי סתמא היתה שנת רעצון ואמרה מה צעלי אינה נאמנת, ובע"כ מוכרח דהרמב"ם סבר דבזה שהדר אמר רבא אינו מחדש שום דין כלל, ואין בזה שום רבוחא, משום דכל רעצון הרי הוא מה על מעתו, וכ"כ צביאור הגר"א ס"ק ק"ם על דברי הרמ"א "ואפי' אמרה מה על מעתו", וז"ל: ורמב"ם ושו"ע שהשמיטו, דס"ל דכל רעצון הוא מה על מעתו ע"כ, וז"ל דהרמב"ם והשו"ע מפרשים דהא דאמר רבא רעצון גריעא ממלחמה, אין הפירוש שגריעא מן הדין וחמור יותר דין חשש דדמי, רק הפירוש שחמור רעצון ממלחמה במילואות, ובאמת רבא אינו מחדש כעת שום דין רק שמרחיב ומבאר מילואות הדברים, דגבי רעצון אין שום אופן שחכיה נאמנת רק כשתאמר קצרתיו, דהרי לא משכחת לה מה על מעתו דכל חשש רעצון הוא בזה על מעתו, אבל כשאומרת מה על מעתו שלא מחמת רעצון באמת נאמנת להרמב"ם והשו"ע. ועיי' בערוך השלחן סעי' רנ"א.

לכן כ' דהיש"ס לטעמיה חזיל, שכי שם דבמלחמה אם אמרה שמת בחור המאור ע"י חולי ולא ע"י גירא ורומחה היינו מה על מעתו, דלא חיישין דלמא שצקה ליה ואמרה דדמי אלא דחזיא דמחו ליה בגירא או ברומחה, שכבר הגיעה מכת המלחמה בסמוך לה, או גם היא יראה לנפשה ושצקה ליה, אבל כל עוד שלא הגיעה מכת המלחמה לשם לא שצקה ליה כשהוא גוסס אלא נערה עד דחזיא, וה"ג גבי רעצון לליק דרבא הוי ס"ד דרעצון הרי הוא כמלחמה, דדוקא כשאמרה שמת מחמת רעצון הוא דלא מהימנא, משום דכל שהיא רואה שהגיע מכת הרעצון לצעלה עד שמשום זה הוא חולה יענה למוח גם היא יראה לנפשה ושצקה ליה, אבל דאמרה שמת בחולי אחר שהיה לו דהיינו מה על מעתו, הגם שהיה לה פחד רעצון אין לחוש דלמא שצקה ליה וערקא, אבל לצסוף הדר ביה רבא ואמר דרעצון גרוע ממלחמה, דאפי' אמרה מע"מ פ"י ע"י חולי אחר שצקה בו ומת, אפי' חיישין דלמא שצקה ליה כשהיה חולה או גוסס וערקא לה מפחד הרעצון, אבל דאמרה שלא היה לה פחד רעצון כלל אלא שהיה להם לחם כל לרבם, והוא מה מחולי אחר אע"פ שגם היא מודה שהיה במקום רעצון מהימנא שפיר, ולי' דלמא מפאת הדמיון היא משקרת, אולם לפמשי"ל ס"ק קע"ח בשם הרשב"א בחידושי [הוצא צוה"כ"פ לעיל ס"ק שיע"ט אות צ'] שסובר דגבי מלחמה נמי כל שאומרת שמת במלחמה אפי' ע"י חולי ולא מחמת מלחמה חיישין דלמא שצקה ליה כשהיה גוסס ואזלה לה מפחד המלחמה, וכמ"ש הב"ש ס"ק קמ"ח, ומע"מ דמלחמה פירושו שאומרת שהוכה במלחמה ואח"כ שצ לצותו ושם מה על מעתו שלפי דבריה לא היה לה שום פחד כלל במקום שמת, וקמ"ל דלי' דלמא במלחמה מה ומפאת הדמיון היא משקרת, א"כ בהכרח לפרש מע"מ דרעצון אפי' ככה"ג שאומרת שלא היה להם פחד רעצון כלל שהיה להם לחם כל לרבם, אלא שמת מחולי אחר נמי לא מהימנא, דחיישין דלמא מפאת הדמיון משקרת להדיא, וכן משמע מלשון המ"מ דגבי רעצון חיישין דלמא מפאת הדמיון היא משקרת. וכ"כ מהרש"ל גופיה בחכמה שלמה צפרש"י ד"ה מה וקצרתיו.

אולם בעצי ארזים ס"ק קל"ו כתב דהמעין צמ"מ יראה דלא כתב דבאומרת מה על מעתו שלא ברעצון אינה נאמנת, אלא לדעת הרמב"ם דס"ל דבמלחמה לא מהני קצרתיו, אלא דחשדין לה למשקרת, וה"ג ברעצון באומרת מע"מ ושלא מחמת רעצון נמי חשדין לה למשקרת, אבל לדעת החולקים על הרמב"ם וס"ל דלא חשדין לה למשקרת במויד, ה"ה באומרת מע"מ ושלא מחמת רעצון דנאמנת, והביא מה"ש ס"ק קמ"ח דהא דמע"מ במלחמה נאמנת היינו שמת צביתו, אבל באומרת מה מיתה עלמו במלחמה אינה נאמנת, לדבריו מוכרח קצת לומר שאפי' אמרה צפירוש מע"מ ושלא מחמת רעצון דאינה נאמנת, [ובדלעיל במרה"ל], וכי שכבר השיב עליו בס"ק קפ"ו [הו"ד לעיל ס"ק יאות הג"ל], וכי שם דלדעת החולקים על הרמב"ם וס"ל דלא חשדין לה למשקרת אין שום טעם לומר שלא חכיה נאמנת באומרת מע"מ במקום המלחמה, דאם לא נאמינה באומרת מה מיתה עוצעת במקום המלחמה ע"כ נריכים אנו לומר שמשקרת, וה"ה נמי לענין זה באומרת מע"מ ושלא מחמת רעצון נמי נאמנת, ומסיים שכי"כ היש"ס להדיא בסי' צ' [מדבריו מבואר דמש"כ ביש"ס שהיה להם חיוב כל לרבם הוא לאו דוקא, אלא כל שאומרת מע"מ שלא מחמת רעצ נאמנת, דאי לא נאמינה ל"ל שמשקרת, ולמשקרת לא חשדין לה, ומה שקשה מהא דאמר בגמ' רעצון גריעא ממלחמה ע"י להלן אות זה בדברי האחרונים]. וכן מבואר צבית הלוי ח"ג סי' ה' דלשיטת הרשב"א נאמנת באומרת מע"מ שלא ברעצון.

ויש שכתבו דאף לשיטת הרמב"ם נאמנת באומרת מע"מ שלא ברעצ. ע"י צ"ש ס"ק קמ"ו שהביא מחש"י הרא"מ

מת וקברתיו נאמנת

אמרה

הפוסקים

ס"ק חזו אות ב-ס"ק תח אות א

אוצר

המלחמה, אלא שצריך להבין להמ"מ מ"ש רעזון ממפולת וטילוה נהנים ש"י שם צהלכ ד' להרמז"ס לא מהני זהו קברתיו כמו במלחמה, ו"ל דס"ל להמ"מ דמפולת ליכא למימר כלל דעטרה ליה אף שידעת שיש חשש צדדמי בעולם, דחיישין שמה לא ידעו לשער השיעור עד כמה חשבה עליו שיהיה צדדי שח"י, ושמה עטרה וסדרה דבמה ששכחה עליו יש בו כשיעור הזה שודאי מה, ואין היא מערחת כולי האי לפקח בגל, או אפשר אין זיכולתה לפקח בגל, וצטילוח נחשים נמי ו"ל דצהלכ על נפשה לצרות כמו במלחמה. ועי' צדד עוז שם שהכריח ג"כ כהן עוז דעת המ"מ.

וכן בלחם משנה שם כתב דלפי מה שפירש המ"מ דעת הרמז"ס, הא דאמר רבא רעזון גרוע ממלחמה, היינו בענין אחד דוקא, שכוח מה על מעטו, אבל בענין מה וקברתיו גרע ממלחמה מרעזון דרעזון מהימנא ובמלחמה לא, אלא שכתב שזה דוחק, דבלשון רעזון גרוע ממלחמה סתמא משמע לכל מילי, [עי' עוד דבריו להלן בלחם משנה] ועי' בסוף תשובת הר"א מרחי המוצא בכתב משנה שם שחמה ג"כ כזה על המ"מ.

והר"א מרחי עליו בתשובה המוצא ב"מ [והו"ד לעיל בס"ק הקודם אות א'] ציאר שיעת הרמז"ס דהא דאמר רבא רעזון גרוע ממלחמה לא כיון זו רק מענין צדדמי, לומר שהרעזון גרוע בענין צדדמי יותר ממלחמה, דאילו במלחמה לא שייך זה צדדמי כשחמה מה על מעטו, ואילו ברעזון אפי' אמרה מע"מ שייך זה צדדמי, אבל לענין מה וקברתיו שאין זה משום דאמרה צדדמי, אלא משום משקרא ולא משקרא, מלחמה גרידא מרעזון, דאילו במלחמה דלא עבד כה"ג להתעסק בהשגה עם צעלה לקצרו מחזקין לה למשקרא אפי' דמדעליג הוא, ואילו ברעזון דעבד כה"ג להתעסק בהשגה עם צעלה לקצרו, לא מחזקין לה למשקרא משום דמדעליג הוא, ועוד דאשה דייקא ומינסבא. [ומוכח מדבריו דאפי' אמרה להדיא מה ברעזון וקברתיו ג"כ נאמנת].

ובמרח"צ ס"ק קפ"ו א"ס כי השיג על הב"ש בזה שחפס דבריו המ"מ דאפי' אמרה מה ברעזון וקברתיו נאמנת, והוכיח להמ"מ תרתי צדי שחומר מה שלא מחמת רעז וגם קברתיו, [ובמוצא בקטע הסמוך], סיים דמ"מ מלשון הרמז"ס שחם וי' גבי רעזון דא"ס אמרה קברתיו נאמנת ולא חילק בין שחמה מה מחמת רעז או לא, ועוד ש"י מה וקברתיו נאמנת ולא כ' מה על מעטו וקברתיו, יראה לכאורה שכל ענין נאמנת ושלא כדברי המ"מ, לכן יפה השיג הר"א על המ"מ גם בדיון קברתיו דמלחמה שאין כעטם משום דלמא מפאת הדמיון היא משקרת, אלא משום דאין לר"ד לקצור במלחמה.

ואולם דעת המ"מ כתב צמח"ל הכ"ל דמה שחפס הב"ש בפשיטות דבריו דרעזון אפי' אמרה שמה מחמת רעזון וקברתיו נאמנת גם להרמז"ס, וכן הבין במ"מ גם הר"א בתשובה המוצא ב"מ, לנ"ד ליתא, דנראה פשוט שכחה המ"מ לומר דלהרמז"ס גם ברעזון א"ס אמרה מה ברעז וקברתיו לא מהימנא כמו במלחמה, כיון דרעזון גרוע ממלחמה, ומה שאמרו בש"ס ואילו גבי רעזון עד דאמרה מה וקברתיו, אלמנלה קאי שחמה מה על מעטו, פירוש שלא מחמת רעז וקברתיו. ובנו שדייק המ"מ להדיא, ש"י ואילו ברעזון כי אמרה מע"מ ושלא מחמת רעז אינה נאמנת עד שחומר קברתיו, פי' דתרתיו בענין שחומר לא מחמת רעז וגם קברתיו, אבל קברתיו לחוד לא מהני, כמו במלחמה, וא"כ שפיר גרוע רעזון ממלחמה, דקברתיו לחוד

ב. להמחמירין דאינה נאמנת אפילו באומרת שמת לא מחמת הרעב, מה הדין כשאומרת שמת במקום שלא היה רעב, או שלא בזמן הרעב. כתב צמח"ל בלחם משנה ס"ק קפ"ו דהא דאינה נאמנת גם באומרת מה שלא ברעב, זה דוקא כשע"פ גם היא מודה שהיה במקום רעב ושם מה, אבל כשאומרת שמת ולא היה במקום רעב לכ"ע נאמנת, דלא מחזקין ריעותא לומר שהיה במקום רעב ושמתוך הדמיון היא משקרת, דמהני תיחא.

וב"ב בחידושי הר"מ סוף פרק הא"ש, לפי מה שצייר שיעת רש"י דלכ"י נאמנת בקברתיו משום דצוה אין לה שום התנלות אפי' וחספס בשקרה, דה"כ כשהיה רעזון במקום עיר אחת, ואמרה שמה במקום אחר שלא היה רעזון כלל ודאי נאמנת, דגם ע"ז אין התנלות א"ס שקרה, והוסיף עוד, דממילא ו"ל דכשאמרה שמת אחר זמן הרעב, אף שידעו שהיה שם רעב אחרי זמן, ג"כ נאמנת.

תח. מת וקברתיו נאמנת. א. האם גם כשאומרת להדיא מת ברעב וקברתיו נאמנת. ע"ש ס"ק קנ"ח בשם המגיד משנה דכשאמרה מה וקברתיו, אפילו אמרה מה מחמת רעזון נאמנת. והנה במ"מ לא נחבאר דין זה בפירוש, רק בפ"ג מה"ג ה' ב' כתב המ"מ לתרץ מה שקשה לשיעת הרמז"ס הסובר דמלחמה אין האשה נאמנת אפי' בקברתיו, מהא דאמר בגמ' אמר רבא רעזון גרוע ממלחמה, דאילו במלחמה כי אמרה מה בעלי במלחמה הוא דלא מהימנא, הא מה על מעטו מהימנא, ואילו גבי רעזון עד דאמרה מה וקברתיו ע"כ, ומשמע דכ"ש דמלחמה נאמנת בקברתיו, וכתב המ"מ לתרץ וז"ל: כך מפרש לה רבנו [לגמ'], דאילו מלחמה כי אמרה מה במלחמה אינה נאמנת בשום גוונא בין אומרת קברתיו בין אינה אומרת, הא אומרת מה על מעטו אשכ"י שלא אמרה קברתיו נאמנת, ואילו ברעזון כי אמרה מע"מ ושלא מחמת רעב אינה נאמנת עד שתאמר קברתיו וכו', ומ"מ הרש"א חולק בזה ואמר דבאומרת מה בעלי במלחמה וקברתיו נאמנת, דלעולם ל"ה דמשקרת אלא דאמרה צדדמי, והציא ראיה שהרי ברעזון כי אמרה מה וקברתיו נאמנת, ומשמע אפי' באומרת מה ברעב דברי הוא כמה במלחמה, ואשכ"י באומרת קברתיו נאמנת, ובצר אמרו דרעזון גרע ממלחמה, א"כ כ"ש במלחמה באומרת קברתיו שחמה נאמנת. [ומשמע ליה להב"ש דהמ"מ מפרש אליבא דהרמז"ס הא דאמר רבא רעזון גרוע ממלחמה היינו דהגרעיותא הוא רק לענין א"ס אמרה מה על מעטו, אבל לענין קברתיו באמרת מלחמה גרידא, ומש"כ המ"מ אח"י דבריו הרש"א, ומשמע אפי' באומרת מה ברעב דנאמנת בקברתיו, ה"ה להרמז"ס כן, אלא שהרש"א הציא ראיה מזה דגם במלחמה מהני קברתיו].

גם בחז' טוב ס"ק קנ"ט כתב, דאף שאפשר לטעות בלשון המ"מ דלהרמז"ס לא מהני קברתיו אף ברעב אלא א"ס אמרה מע"מ שלא מחמת רעב, אבל זה אינו, דמפשט לשון הש"ס והרמז"ס שם דין ה' משמע דאפי' אמרה מה מחמת רעב וקברתיו נאמנת כמ"מ המ"מ שם בשם הרש"א, וכמ"ש הב"ש דגם להמ"מ אליבא דהרמז"ס מהני קברתיו ברעב, אלא כונה המ"מ דמאי דקאמר הש"ס ברעזון עד דאמרה מה וקברתיו, הכונה היא שאפי' אמרה מה שלא מחמת רעזון דינו כאמרה מחמת רעזון דלא סגי בלא קברתיו, ובהא הוא דגרע רעזון ממלחמה, דאילו במלחמה סגי בלא קברתיו כשאמרה מה על מעטו שלא מחמת

אוצר

סיק חת אות א-ב

הפוסקים

ובלחם משנה פ"ג מה"ג ה"ב כתב לזכר שיטת הרמב"ם במה שהקשו עליו על מה שפסק דאפי' אמרה מה במלחמה וקצרתיו אינה נאמנת, מ"מ בגמ' רעבון גרוע ממלחמה ואפי' מהני קצרתיו, וכ"ש במלחמה, דלא אמר הרמב"ם שאינה נאמנת במלחמה אפי' כשאמרה קצרתיו אלא כשהזכירה מלחמה שאמרה מה במלחמה וקצרתיו, אבל אמרה מה וקצרתיו סתמא נאמנת, [עי' לעיל ס"ק ש"ד אות ד'], וה"ה ברעבון אם אמרה מה וקצרתיו רעבון וקצרתיו לא מהימנא, ודלא כמ"ס ה"מ בשם מחמת רעבון וקצרתיו לא מהימנא, ומאי דאמר בגמרא ברעבון מהני קצרתיו היינו כשאמרה הרמב"ם, ומאי דאמר בגמרא ברעבון דרעבון ממלחמה הוא באומרת מה וקצרתיו סתמא. [וגרשונתא דרעבון ממלחמה הוא באומרת מה על מטתו, דבמלחמה נאמנת צוה בלא קצרתיו משום דמעי' משמע שלא במלחמה, אבל ברעבון הוי מעי' כחם סתמא, ואינה נאמנת עד שתאמר קצרתיו].

וכ"כ לזכר שיטת הרמב"ם במלאת אפן סעי' מ"ח, והוסיף דכן מורה סידור לשון הרמב"ם, דלא כתב גבי רעבון מה בעלי ברעב כמו במלחמה ומפולת ושילוח נחשים שכי' מה בעלי במלחמה, מה בעלי חתת המפולת, או שנשכו נחש ומת, ומורה צוה תרתי, חדא דבלא קצרתיו אפי' על מטתו אינה נאמנת, ועוד דקצרתיו נמי אינה נאמנת אלא דוקא באמרה מה סתם או מה על מטתו דהוי כמו באינך מה סתם, נמלא לפי' דאין גרשונתא דרעבון ממלחמה אלא רק באומרת מה על מטתו, דבמלחמה ואינך נאמנת בלא קצרתיו, וברעבון אינה נאמנת רק באומרת קצרתיו כמו במת סתם, אבל באומרת קצרתיו שוין המה, דכמו במלחמה ואינך אינה נאמנת באמרה מה במלחמה או חתת המפולת, גם ברעבון אם אמרה מה ברעבון אינה נאמנת אפי' באומרת קצרתיו.

וכן צ"ח דין רעבון להרמב"ם בשו"ת שצ"ס בני דוד חשוצה ב', וכתב דאם אמרה האשה בפירוש מה ברעבון וקצרתיו אינה נאמנת, ודוקא באומרת מה וקצרתיו הוא דכי' הרמב"ם דנאמנת, וצוה א"ש הגמרא, דגרעון ברעבון הוא במעי', דבמלחמה אין לריך קצרתיו וברעבון לריך, וסיים דהכי מוכח מדברי המ"מ למי שמדקדק בדבריו.

ועי' לעיל ס"ק ש"ז אות ו' מה שהוצא משרוך לנר בחידושו על יצמות שיש לו שיטה חדשה בדעת הרמב"ם, דהא דאינה נאמנת במלחמה אף בקצרתיו הוא לאו משום דחיישין למשקרת אלא החשש הוא שמה קצרה כל הנופלים במקום שעמד בעלה, ומאחר שסברה שהוא מה שם הוא סוברת ג"כ שקצרתו עמהם, אבל ברעבון לא שייך עמות באמרה וקצרתיו כיון שמה באותו מקום לצדו ולא שייך חילוף עם אחרים, ושפעי' כי דגם במלחמה נאמנת במת וקצרתיו אי הוי דומיא דרעבון, דהיינו שאמרה שקצרתו לצדו, ולכפך, ברעבון אם אמרה שקצרה כל אשר מתו צוה ברעב ג"כ אינה נאמנת אם לא ידעה צודאי שקצרה בעלה יע"ש.

ב. עד אחד האומר מה ברעבון אם צ"ל קצרתיו. כי בעל"א ס"ק קל"ז דלא נמלא הדין מצוחר בפוסקים ראשונים ואחרונים, ומלא הסברה היה נראה לחלק צ"ח צין רעבון למלחמה, אך מחש' הר"ן שהצוה הכי' רפי"ג ה"ג איכה למישמע דאין לחלק צוה, דלגורסו דבדברי הרמב"ם דבדבר אינה נאמנת, כי דה"כ לגבי ע"א עד דאמר קצרתיו לא מהימנא, משמע ה"ה בכל הכך כמו מפולת שילוח נחשים רעבון ודומיהו דין ע"א כמו ע"א במלחמה.

גם בערוה"ש סעי' רנ"א כתב דע"א המעיד שמה ברעב לא נחצור להדיא מה דינו, ונראה דדינו ג"כ במלחמה, דהכי דהעד יעמוד עד מיתתו שאינו צהול כ"כ, דאולי אותו לא הניק הרעב כ"כ, מ"מ היתרא דע"א הוא משום עזיזתו לאגלויו ומשום דייקא דידה, וביא

בשניהם לא מהני, וצמח על מטתו גבי מלחמה סגי צהא להודא, וברעבון לא סגי עד דאיכה תרתי שאומרת מעי' דהיינו שלא מחמת רעב וגם קצרתיו, ולכן כי המ"מ שמי' הרש"א חולק על הרמב"ם צדין קצרתיו דמלחמה, והצוה ראוה ממה שאמרו רעבון גרוע ממלחמה כו', לפי שהוא סובר דמה שאמר רבא גבי רעבון דלא מהימנא עד דאמרה קצרתיו, פירושו אפי' כשאומרת מה ברעב וקצרתיו נמי מהימנא, וא"כ כ"ש הוא במלחמה, אבל הרמב"ם אינו מפרש כן וכדאמרן, וכן הצוה בקו"ע אות ק"י בשם חשוצה מהרל"ה סי' קל"ה שהצין כן בדעת ה"מ, אלא שא"כ קשה דאם גם ברעבון לא מהימנא דאמרה קצרתיו לחוד משום דחיישין דלמא מפלח הדמיון הוא משקרת, אמאי לא חיישין להכי גם דאמרה שמה שלא מחמת הרעב וקצרתיו, אם לא שנאמר דכיון דאיכה הכא תרתי לבידותא חדא שאומרת שלא מה מחמת רעב שהיה לו לחם כל נרכו, שלפי דבריה לא היה שם חשש בדדמי מעולם כי לא היה שם פחד, דבכ"ג גבי מלחמה מהימנא, וגם אומרת קצרתיו, כולי האי לא חיישין דמשקרת.

גם בעצי ארזים ס"ק קל"ז השיג על ה"ש, וכי דמשי"כ המ"מ מחחילה ואילו ברעבון כי אמרה מעי' ושלא מחמת רעבון אינה נאמנת עד שתאמר קצרתיו, כונתו דבעי' שניהם, שתאמר שמה שלא מחמת רעבון וגם שתאמר קצרתיו, וטעמו של דבר דולאי חשדין לה דמחמת דחוק בלבה שמה משקרת באמירת קצרתיו או במה שאומרת שלא מחמת רעבון, אך זה רק צהא מילתא, אבל כשאומרת תרווייהו, שמה שלא מחמת רעבון וגם קצרתיו, לא חשדין לה שתשקר בתרי מילי לאמה דבריה, דהרי צהא הוי סגי, אלא ודאי שהאמנה אחת, ומשי"כ אח"כ שהרי ברעבון כי אמרה מה וקצרתיו נאמנת הוא מדברי הרש"א, דס"ל דבמלחמה דעדיף מרעבון נמי מהני קצרתיו.

וכ"כ בשמן רוקח ח"ב סי' מ"ב בדעת המ"מ, דברעבון דוקא באמרה מה מחמת חולי וקצרתיו הוא דנאמנת, אבל במת ברעב וקצרתיו אינה נאמנת, וצ"ח דבריו דאמרה מה ברעב אף שאומרת קצרתיו חיישין שאומרת קצרתיו במתכוין, כדי שלא יאמרו ה"כ"ד שאמרה בדדמי, אבל כי אמרה מה על מטתו [ר"ל שלא מחמת רעבון], שוב לא יעלה על דעתה שנחשוב אותה שאומרת בדדמי, וא"כ למא הוסיפה קצרתיו, אלא ודאי שכן האמת.

ובבתיבות לשבת סקמ"ט צלי להזכיר את המ"מ כתב כן בדעת הרמב"ם ע"מ, דס"ל דלא אמרו דמהני קצרתיו ברעבון אלא כשאומרת מה בדרכו, ומטעם דבהא ליכא חשש דמשקרת מחמת שסוברת בלבה דמת ברעב, שהרי יראה שמה יצא עד ויעיד שמה מחמת רעב כמו שסוברת בלבה שהוא האמת, והו"ל ע"א אומר מה וע"א אומר נהרג דס"ל להרמב"ם דהוי הכהכה, אלא דעדיין יש לחוש דלא הכפיקה לראות מיתתו ממש מחמת שהיתה חרדה ללכת מפני הרעב, צוה אמרו דמהני קצרתיו.

ויש שהילקו צין שאומרת מה ברעבון וקצרתיו דאינה נאמנת, לצין שאומרת מה סתמא וקצרתיו דנאמנת. במהרי"א ששן סי' ע"ז אחרי שכתב דאפשר לומר דהמ"מ ס"ל בדעת הרמב"ם דכשאומרת מה ברעב וקצרתיו אינה נאמנת, כתב עוד דכן אפשר לדקדק מלשון הרמב"ם, שכתב היתה שנת רעבון ואמרה מה בעלי אינה נאמנת מה וקצרתיו נאמנת, ולא פירש שהיא נאמנת אפילו כשאמרה מה ברעב [וקצרתיו] כמו שפירש לעיל במה שאמר ואפי' אמרה מה במלחמה וקצרתיו, משמע דוקא במת סתם נאמנת, ולא במת ברעבון, וסמך אמשי"כ במת במלחמה וקצרתיו דאינה נאמנת, דהא רעבון גרוע, ואעפי' שודאי אין זה מוכרת, ולא עוד אלא שאפשר שירצה המדקדק מחוך דבריו לדקדק בהיפך, כראשון נראה יותר, ומי' אינו חוקק ע"מ לדין זה.

(אמרה) (קעה) מה נזמא הוי כאלו אמרה מה דרעצ) (כ"י) :

אמרה

פתחי תשובה

(קעה) מה נזמא. וכ"כ נשת' מהר"ם חלקר סי' ס"ז ע"ג :

הפוסקים

סי' תח אית ב — סי' תח אית ב

אוצר

היה מקום להקל יותר שלא להלכך קברתיו אפי' בע"א. הערת המבקר הגרמני קלפיש ז"ל.

תט. אמרה מה נזמא. א' כי בצית הלל דפירושו ג"כ כשהיה למאון בעולם, דהיינו בארץ מדויק, אמרין נמי שמה נזמא ונזמא ליה.

ב. ובשהועד שמת בצמאון במדבר, אי חשיב בצמאון בעולם. הנה נש"ת הרשב"א סי' תקי"ט צנידון גוי שאמר שהלך עם יהודי צמדבר, ונחליתם ראו סוסים ופרשים וצרחו ולא ידע מה היה לו, כי דאפי' היה אומר עליו שמה, מחמת אומדן דעתו אומר בן, שחושב כיון שנפרד ממנו וכו' אינו יודע הדרך ידאי מה נזמא ורעב, וכבר אמרו דרעצון כמלחמה או גרוע ממלחמה ואמרי צדדמי, ולמאון לא גרע מרעב, א"כ כל היכא דאיכא למיחש הכי אפי' בישראל לא מהני אפי' אמר קברתיו. ועי' לעיל סעי' לג סי' ק"ק רע"ו אות ב.

ובזרע אברהם סי' ה' צנידון שאמר העד על פי שמה נזמא צמדבר כי ג"כ דלא מהימן. צני קברתיו, דאין לחלק בין למאון לרעצון. גם נזמא בכסף ח"א סי' ט' צנידון שאמר הגוי על יהודים שנשאלו מהשירא צמדבר שמתו נזמא, כתב דהוי כרעצון, וצני קברתיו. וכ"כ להלכך קברתיו צנידון כזה צברית אבות דע"ז עור ד'.

אולם נחשבה הר"א זאצי שזרע אברהם שם סי' ו' (ונדפס) חשבה זו גם בספרו אורים גדולים מה' קני' ואילך), חלק על בעל זרע אברהם סי' ה' ה"ל, ואחר שזיאר דהא דרעצון גרוע ממלחמה הוא דוקא כשידוע בודאי שהוא רעצון כולל וגם שהאשה רדופה להזיל את עצמה, [הו"ד לעיל סי' ק"ק ת"ו אות א'] כתב דצנודנו שאין כאן רעב כולל ולא למאון כולל, כי מים מזוים צנדים דרך יום או חצי יום, וערביים מזוים, וגם שכחו שיירות עוצרת, אף אם זה מה דרעב ונזמא ולא צדדמי לו לא ערבי ולא שיירה עוצרת, ל"ה דאמר העד צדדמי מחרי טעמי, הא' דהיה לו לחוש שמה עבר ערבי אחד והשקרו מים, או שיירה עוצרת ונחלה עמם, ומה לו לומר צדדמי, אלא ודאי קושטא קאמר. עוד טעם שני דנזמא צמאון כולל דבריר לן דאין ציד העד מאומה כעוצרת דהיה איתתא צמאון, אמרין דמחמת הצלה אינה יכולה לעמוד עד שתי' ואמרה צדדמי, אבל צניד לא צריח לן מילתא שבעדים היו רעבים ולמאון, דאף שאמרו שנפלו לסעים על השיירה, מ"מ לא באו אלא על עסקי שלל לא לקחת מהם לחם ומים, כי לא היתה שנת רעצון ולמאון ונשאר לצני השיירה די סיפוקם לחם ומים, ובכללם אפשר שנשאר לאלו המסלית המעידים ואינם רדופים להנצל מהלמאון, כמו שהיה איתתא, דמחמת דברירה לן דהיתה רדופה לצרות מחמת רעצון חיישין דאמרה צדדמי, להיות דאזלא צחר רוב דנפישו נפוחי כפן, משא"כ צניד שכל השיירה ניזלה וגם רוב היהודים שנמלאו שם ולא נפקד מהם זולת אלו צ' ת"ה, צריח מילתא דליכא למיחש לצדדמי, איצרת דחזין למהר"ם חלקר נחשבה סי' ס"ז צנידון ספינה אחת שהיתה גושמת וקרובה להשבר, והגיד המסלית שירד פי' היהודי מהספינה זו' גויים עמו ומחו כולם נזמא, והחיר מהר"י צי רצ ומהר"ם חלקר אחר, ובכלל הטענות כי שם ח"ל: איכא למימר דשאני עוצרת דאין דקאמר מה נזמא, ומת נזמא לית דינא ולית דיינא דצני קברתיו, אפי' נראה מדבריו

וכוא הרי לא חדייק ותאמר צאומדנא שודאי מת, לפיכך לא נחשא, ואם נשאת ל"ה כמו במלחמה.

ועי' בתומת ישרים סי' קנ"א שכי' להדיא דצין במלחמה צין דרעצון העד אומר צדדמי. וכן דעת הרשב"א ומהר"ם חלקר המוצאים בסי' קנ"א אות ב' וכו' צרע אברהם סי' ה', ובסי' ו' שם נחשבה מהר"א זאצי, וכ"כ נחשבה בכסף ח"א סי' ט', וצברית אבות נחשבה על עגונה דסי' עור ד'.

ובמלואי אבן (להר"א קאלאקין) סי' א' צנידון ע"א שהעיד שנכנס אלל פי' צימי הרעב ומלאו מת מושכב על הארץ, כי לירוף היתר צני קברתיו עפ"י מה דאיתא צמאון צנידון דאמר רבא וכלי למימר שם שני הוי כפנא ואצבא דאומנא לא חליק, וממילא צניד שזה שהועד עליו היה בעל אומנות ומלאכה, גם אם היה הרעב סיבת מיתתו, אכתי לא שייך לומר דרעצון הרי הוא כמלחמה ואמר צדדמי, דכאזי כזה דלא שכיח שיגיע אליו הרעב ליכא כ"כ שש צדדמי ולא יאמר העד קודם שנצבר לו שמה, והצ"ה, שרצ אחד העיר לו דהא כמו כן קאמר התם צמאון [לענין דבר] דוכלי למימר שם שני הוי מותנא ואינש בלא שניה לא שכיח, ומ"מ איכא מ"ד דדבר הרי הוא כמלחמה, ועכ"ל דאיכא פלוגתא אי סמכין אהא דאמרי אינשי, והש"ז דשאני דבר, שהוא נראה צחוש שהרבה אנשים מתים צדדמי, רק דאמרי אינשי שכל זאת לא ימות צדדמי מי שלא הגיע זמנו למות, וכיון שהעדים אינם יודעים אם הגיע זמנו למות או לא אכתי נשעת הדבר קאמרי עפי צדדמי, משא"כ דרעצון דקאמרי אינשי שהאומן מלטיין מאינשי דעלמא ושהוא אינו יודע פחד רעב, מאן לימא שיש צור פלוגתא, וגם אילו היה מקום לומר שיש צור פלוגתא עכ"פ איכא לירוף ספיקא דפלוגתא.

ג. עד מפי עד שלא אמר קברתיו. עכ"ל סי' קנ"א שהצ"ה מתומ"י סי' קנ"א דעמפ"ע שאמר שמעתי מפי שפי' מה דרעצון חיישין לצדדמי. ובפנים התומ"י [הו"ד לעיל סעי' לג סי' ק"ק רע"ה אות א'] מצאיר דלאו דוקא דרעצון הוא דקאמר לה, אלא ה"ה בכל הני דחיישין צור לצדדמי, וע"ש בסי' ה"ל דרבים חולקים על זה.

ד. ואי יש להתיר בשני עדים המעידים שמת ברעצון בלי קברתיו כמו במלחמה ומים. הנה נחשבה הר"א זאצי שזרע אברהם סי' ד' כתב דהיה צנודנו צמאון משום שהיו שני עדים צדדמי, אבל הרצ המחצר צסי' ה' שם כי דאין דעתו נוחה מזה, דאם אמרו במלחמה ובמשא"לם וכלל הכי דאמרו צצין דאיכא למיחש לצדדמי, דצחרי לא חיישין, לא יאמרו דרעצון ולמאון דגרעי עפי וכדאסיק רבא דאפי' מת על מטתו לא מהימנא, וכיון דגרעי ממלחמה אחר למטעי צהו עפי מהנך, ופשיטא דלא תנשא לכתחילה עד דאמרי מת וקברתיו. [ז"ע מה ראיה היא ממח על מטתו, דהטעם דמת על מטתו אינה נאמנת, הוא משום דרעצון צין זה עדיפות, דכל מה דרעצון הוא מת על מטתו, ואפילו להסבירים דגם צאומרת להדיא מה שלא מחמת רעב ג"כ אינה נאמנת, לא אמרו אלא דוקא באשה דחיישין צה. למסקנת מחמת צדדמי, משא"כ צ' עדים דלית צהו חשש צדדמי, אפי' בשאומרים להדיא מה דרעב יש להאמינם כמו שנאמרים צאומרים מה במלחמה. ועי' לעיל אות א', דמדברי הע"א והערוב"ש שם מצאיר, דרעצון

ביאור הגר"א

נד

[קסא] דאמרה נפלה עלינו (קנט)

עובדי כוכבים או לסטים הוא נהרג

באר הגולה

[קסא] אמרה כו' ג"כ

מה"ס שאמרו שם

בגמרא ס"ד דבהווא פורתא כו' :

ואני

ד ברייתא שם דף קט"ז ע"א

באר היטב

בעלת ונלחמה ומריצות ורחמין עליה. אי"כ כ"ש אשה זקנה כלי זיינה עליה. וא"ל לרצ חידו שם דלומר אפילו נזכרת. אי"כ י"ל ה"ה נמי זקנה. זה אינו נזכר והיא נזכרת יש בה טעם ציאה נשאלים צוקנה ונ"ש כה"ג דף ל"ב ע"ב. ואפשר לומר דלפי' צוקנה נמי כלי זיינה עליה דל"כ ליתא איכא ציניהו אשה זקנה וק"ל. עיין ב"ח ובה"י :

(קנט) עכו"ם. משום דמלחמה קטנה אמרין אשה כלי זיינה עליה ואינה נתייראה ועמדה וראתה שמת ולא אומרת דדדמי נס למסקרת לא חיישין אלא נזלחמה גדולה שין ב"ש. ויש לחקור צאשה זקנה שאינה ראויה לציאה אם שייך לומר אשה כלי זיינה עליה. ומיהו לא יכול ספק זה כ"א לפרש"י שם ע"ז דף כ"ה ע"ב. דפירש דל"ג הגוי הורג אותה ונ"ל עליה. אבל לפירוש תוספות שם לפי שאינה

הפוסקים

ס"ק תס אות ב—ס"ק חי אות ב

אוצר

עליה להחריה על פיה. גם צק"ע למוהר"ל פיה"ק ס"ק קע"ט הביא ספיקו של הע"א הכ"ל, וסיים דל"ע צזה למעשה.

ובאהבת דוד כלל מ' ס"י ה' נסתפק צזה מטעם אחר, דלפי מה שפרש"י צע"ז כ"ה צ' כלי זיינה עליה, היינו שחנה עמה ולא יכרנה, וכיון דלמרינן נכתובות דף ד' א' דאיכא נזונות דמסרי נפשיהו לקטלא אפי' באונס, אי"כ איך מחירין עפ"י דבריה שמה הוא מהלכות שחרת ולא תמחין, פן יזנו עמה, [והא דקאמרה הוא מת, הוא דדדמי], ומשום זה היה נראה דדוקא בהחזיקה היא מלחמה דיש לה מגו נאמנת שלא צרחה ואינה מהלכות, אבל אם ידוע עפ"י עדים שנפלו עליהם לסטים, אלא שאינם יודעים מה נהיה, והיא אומרת הוא מת ואני נללתי אינה נאמנת, דשמה היא מהלכות וצרחה, ומסיים דכדון ל"ע כעת. ועי' להלן ס"ק תי"א אות א' מה שהוצא מהכ"ל ס"י ל"ה.

ובעבודת הגרשוני ס"י ס"ז כ' צאמח [לפי שיטתו דגם כשהאשה אינה בסכנה אינה נאמנת במלחמה, כמוצא לעיל סעי' מ"ח ס"ק שצ"ח אות ב'], דהא דלמרינן בגמי שאני הכס כדצ חידו בר אבין, היינו היבא שהחזיקה היא המלחמה, שיש לה מגו, אבל במקום שאין לה מגו אעפ"י שאינה בסכנה חיישין לצדדמי, וחדע דהא קתני נפלו עלינו נכרים דמשמע שהיא החזיקה המלחמה בעולם כמ"ש רש"י [קט"ז א' ד"ה נפלן], הלכך נאמנת, ולא קתני נכוחא דלפי' במקום שידוע שנפלו עליהם נכרים נאמנת, אלא ודאי דצכ"ג אינה נאמנת אפי' במקום שאינה בסכנה.

אולם בצמח צדק פסקי דינים בחידושים על יצמות כתב דלפילו לית לה מגו דהיינו שידוע [צלה אמירתה] שהיתה עמו במלחמה קטנה ג"כ נאמנת.

גם במרה"צ ס"ק קפ"ז כתב דאף שלכאורה היה אפשר לומר דהא דל"ח לצדדמי במלחמה קטנה זה אינו אלא בהחזיקה היא מלחמה, אלא שמדברי החוס' קי"ד צ' ד"ה זמנין משמע דלפי' בהחזיקה מלחמה נמי לא חיישין במקום שלא היה לה שם פחד, וכן מוכח מדברי הרא"ש בהשוכה כ"י [הוצא לעיל ס"ק שצ"ג אות ז'], גם הרשב"א בחידושו הביא ראיה בפשיטות מכה דנפלו עלינו לסטים שכל מקום שאין האשה יראה מן המלחמה ל"ח לצדדמי אפי' בהחזיקה מלחמה, וכן מוכח להדיא מדברי הנמוקי' ד"ה אשה כ"ז עליה, ומדברי הגמ"ר פ' מנחות חלילה ס"י קצ"ב, ומסתמית לשון הרמב"ם והשו"ע נראה ג"כ שאין הטעם משום מגו.

ובתוספות חיים ח"צ דכ"א ג' הביא דברי העצוב"ג וז' דאף שגם הח"מ מפסק כעין זה בתשובתו שצ"ק ק"ח, אלא לא משמע כן מפרש"י ומדברי החוס', אלא כיון דמסקין אשה כ"ז עליה ולא מסתפיה ואינה ממחרת לצרות, שצ' נאמנת בכל אופן, כהדן הפשוט שהאשה נאמנת לומר מה בעלי. ועי' לעיל סעי' מ"ח ס"ק שצ"ג אות א'.

וצאנן

שם דלא צריח ליה, ומאחר דמהר"י צי רצ לא חש לה לא שצקין ודאי דמר מפני ספיקו דמר, ועוד נראה דלא חש לה מהר"מ אלשקר אלא צידון ידיה לפי שהעיד העד שכולם מתו צלמא ועדיפה מנידון רצנו ירוחם גבי שילוח נחשים ועקרבים [הוצא צבא"ט ס"ק קנ"ו וצאח"כ ס"ק תי"א] דהתם הוא צרוב והבא צכולם, ועוד שילא לפני המקום שהיתה הספינה גוששת צארן, שהוא מקום לא עבר צו איש רחוק מן הישוב יותר משני ימים, אבל צי"ד יודה דיש להקל, וברי צי"ד ככל העדות הצאים שמהא את פ' מת צדק, דל"ג קצרתיו.

ובתשב"ץ ח"ג ס"י ע"א צידון שהעידו הערביים על יהודי שכלך עמכם צשיירא צמדצ, שצמא שם למים צמאון גדול ומת צלמא, אחרי שצ' דל"ג לחוש לצדרי הרמב"ם המצריך בכל גוי מסל"ת קצרתיו, כ' דצי"ד אפי' אמרו שהיתה להם מלחמה ומת צלמא נאמנים צלי קצרתיו, דלפי' להמחמירם צע"א במלחמה צלי קצרתיו וזה דוקא כשאמרו מת ע"י מלחמה דלמרי צדדמי ס"ד דכל הני דליקטול איכו פליט, אי"כ זימנין דמתו ליה צגירא ורומחא וסצר ודאי מת, אבל אם אמרו מע"מ ולא נהרג אפי' במלחמה נאמנים, וצי"ד שאמרו כי צלמא מת ולא ע"י חרצ המלחמה לא צע"י למימר וקצרתיו.

סעיף נד. תי. אמרה נפלו עלינו עכו"ם וכו'. א. הטעם דנאמנת במלחמה קטנה. עצה"ט ס"ק קנ"ט מהצ"ש, דהטעם דנאמנת במלחמה קטנה, הוא משום דלמרינן אשה כלי זיינה עליה, ואינה נתייראה, ועמדה וראתה שמת ולא אומרת דדדמי. והוא עפ"י פרש"י יצמות קט"ז א' ד"ה הכס כדצ חידו צר אבין, ועי' להלן ס"ק תי"ג דיש שכתבו דלהרמב"ם היא נאמנת מטעם אחר.

ב. האם דוקא כשהחזיקה היא גפילת הלסטים נאמנת, או גם כשידענו מזה בלי אמירתה. צע"י ארזים ס"ק קנ"ז כתב דיש להסתפק אי סמכין אטעם דאשה כלי זיינה עליה היבא דצלה אמירתה ידעין מנפילת הנכרים והלסטים, דהא צגמרא קט"ז א' הביא כך ברייתא דנפלו עלינו לסטים לפשוע האיציפא דהחזיקה היא מלחמה, ודחי הכס כדצ חידו דלמר רצ חידו אשה כ"ז עליה, היינו שלא נוכל לפשוע האיציפא דהחזיקה היא מלחמה, דו"ל שאין הטעם צברייתא משום שהחזיקה היא מלחמה אלא דאפילו כשצלה דבורה ידעין מנפילת הלסטים ג"כ י"ל דנאמנת משום שאינה יראה דכ"ז עליה, אבל כיון דלא נפשעה האיציפא י"ל נמי איפכא דמטעם כ"ז עליה אינה נאמנת דיש לחוש שאינה צועתת ע"ז וצורחת מחמת יראה ואומרת דדדמי, וצברייתא הטעם משום דהחזיקה היא מלחמה, וא"כ הרמב"ם והשו"ע שכתבו דין צברייתא הכ"ל י"ל דהיינו רק צאופן דלא ידעין מנפילת הנכרים והלסטים כי אם על פיה דלא נאמנת ממ"נ או מטעם דהחזיקה היא מלחמה ונאמנת צמנו, או מטעם דכ"ז עליה, אבל אי צל"א"ה ידעין מנפילת הנכרים והלסטים יש להסתפק אי סמכין אטעם דאשה כ"ז

ואני נצילתי נאמנת

שאין

הפוסקים

ס"ק תי אות ב—ס"ק תי אות א

אוצר

עליו ואש"ג דליכא חששא דזמנין דמחו ליה בגירא ורומחא וסצר ודאי מת, ומ"מ אינה במלחמה גדולה מאחר דלא שייך לומר כל בני דאיקטול איבו פליע, [ע"י להלן ס"ק תי"ז אות ח'], כי דיש להסתפק בשירא גדולה שנפלו עליהם לסטים אי יש לחוש לצדמתי כשניזול אחד מהם ואמר שנהרגו כל בני השירא ויהודי פ' צניהם, כיון דליכא חששא דזמנין דמחו ליה כו' וגם כל בני הוא דאיקטול כו'.

ובתשו' מהרש"ך ח"א סי' כ"ו צנידון שאמר העד שנהרגו כל הנפשות שהיו בצפינה והיו שם כששים נפשות וצניהם פ' בעל העגונה, כי שעפ"י עדותו אין להחיר את האשה, מאחר שזה המאורע דמי למלחמה גדולה כיון שנהרגו קרוב לסי' נפשות, והא' הרמזין פשט האיבעיא דע"א במלחמה מהבית עוצה דכרכוס ביתר [ושם לא היו כ"א סי' אנשים]. ובת"ד סי' י"א צנידון שנהרגו ג' יהודים ע"י לסטים, תמה על השואל שרצה לדמות נדון זה למלחמה, וכי לא ידעתי היכן ראה שרואים שהורגים ג' יהודים בדרך דחשיב במלחמה, דבר זה לא יעלה על לב לעולם כו', ויען כי אפשר שראה בית מש"כ אני צח"א סי' כ"ו על אותו המאורע שאירע בצפינה שנהרגו זה סי' נפשות, דודאי הבית עוצה כו' כהבית דכרכוס ביתר, ואם צאנו לחוש לסכנת הר"ף והרמז"ם ל"ל קצרתיו.

גם באפי' זוטרי ס"ק ר"י דאחר שבהריך דין ע"א במלחמה קטנה, מסיק להלכה שאם היתה שירא גדולה שנפלו עליהם לסטים אין להחירא אם לא אמר קצרתיו, אבל אם היו אנשים מעטים אין ל"ל קצרתיו.

אולם בשו"ת מהרש"ם סי' ל' צנידון שהעיד העד שנהרגו כל האנשים ששטעו בצפינה פ', הביא דברי מהרי"ל הכ"ל שנסתפק בלסטים שנפלו על שירא גדולה, וכי דכיון שמהרי"ל נסתפק בזה, הא' ליכא סי' צ"ד, ספק דלמא לא דמיא למלחמה גדולה, והח"ל דמיא, דלמא הלכה כדברי האומרים דלא צני קצרתיו, וכ"ש שהני רבנותא גופייהו שהלכיהו קצרתיו אינו אלא משום ספיקא וחשש דלמא אמר דדמיו, [ס"ס זה לא שייך אלא צ"ח אבל צאשה דליכא מ"ד שנאמנ' בלא קצרתיו ומחלוקת הפוסקים היא רק אם נאמנת בקצרתיו או שאפי' בקצרתיו אינה נאמנת, פשוט דאין בלא רק ספק אחד אי לסטים שנפלו על שירא דמי למלחמה גדולה או לא].

ועיין בשו"ת שצס"ס צני דוד תשובה ג' שתמה על הרש"ך צמה שהביא ראה מדברי הרמזין ללסטים שנפלו על שירא דאין לא דקדק מש"כ הרמזין שם "דהיה במלחמה הריגתם" ומשמע דלו היה הדבר שנהרגו ששים צ"ח בדרך ע"י לסטים לא היה מיפסע כלום, ומ"מ אין סיוע גם למהרי"ל מזה דהרמזין רוצה לפשוט ממלחמה ממש למלחמה לקולא.

עוד כי שם המהרש"ם שם ד' לומר ומסתבר ג"כ, שלא נסתפק מהרי"ל אי דמיא למלחמה אלא גבי לסטים ושו"ללים שנפלו על שירא גדולה שמחקיממים אלו כנגד אלו, והיו כעין מלחמה דליכא למיחש לזמנין דמחו ליה בגירא ולכל בני דאיקטול, אבל צ"ד שמתחילה שצאום ולקחום לעצדים ואסרו רגליהם במסגרת, והיו כבוסים ומסורים בידם לעשות בהם כרצונם מצלי שום מניע, ודאי כשרצו להורגם שהרגום כהר"ג איש אחד, ולא שייך בזה שם מלחמה.

תיא. נאמנת. א. אי נאמנת גם בלי קצרתיו. ע"י ח"מ ס"ק ק"ח בתשובה שנסתפק אי נאמנת צני קצרתיו, וכי דמהרי"ל בתשובה כתב דרך אפשר דמלחמה קטנה לא צני קצרתיו.

ובאבן שמואל ס"ק תר"ו הביא מה שנסתפק בע"א דלולי אינה נאמנת אלא צנידון טעם מגו, וכי דאפשר להשיב עליו, דודאי צ"ד דגמרא דלא הוי ידע מהא דאשה כ"ז עליה, הוי סצר דע"כ הטעם משום מגו, ומיירי דלא ידעין מנפילת לסטים כי אם על פיה, וזה גופה צאח דברייתא לאשמועינן, אבל לאחר דידעין מהא דאשה כ"ז עליה במלחמה קטנה, אין לומר דהטעם משום מגו וצרייתא לאשמועינן דמגו מהני, דהלא אינו מצוה להדיא בצרייתא דלא ידעין מנפילת לסטים כי אם על פיה, דצלשון נפלו עליהם לסטים הוה מת ואני נצילתי ליכא משמעות מזה דאין תאמר צנידון אחר, [וצח"א י"ל דסתמא דמילתא נקט, דנפילת לסטים אינה במקום שצ"ח מלויים. שם ס"ק תקצ"ה], ולו ראה דברייתא לאשמועינן דמגו מהני הו"ל לאשמועינן דנאמנת במלחמה גדולה דליכא למיחש טעם אחר רק משום מגו, אלא ודאי דצרייתא לאשמועינן דאשה כ"ז עליה מהני וזה מצוה בצרייתא, וזה נראה מסידור לשון הרמז"ם, דבש"ס איתא עישנו עלינו הבית כו' אינה נאמנת, נפלו עלינו לסטים כו' נאמנת, וצמז"ם סידר מחילה דין עישנו עלינו הבית ואח"כ היתה שנה רעבון ואח"כ נפלו עלינו לסטים, והוא כדי לאורונו לנו דדין נפלו עלינו לסטים הוי דומיא דרעבון דהכל יודעים כשיש רעבון, ה"נ צנפלו עלינו לסטים מיירי דידעין שלא על פיה, וכ"כ ממה שהעתיקו הרמז"ם והטור ור"י הטעם דאשה כ"ז עליה ולא הזכירו טעם מגו, ואי משום ממ"נ היה להם להזכיר שני הטעמים או שלא להזכיר שום טעם.

וב"ב במשיבת נפש ח"א סי' כ"ט, דצ"ד דלא הוי ידע מהא דאשה כ"ז עליה, שפיר הוי סצר דהטעם הוא משום דהחזיקה היא המלחמה, משא"כ למאי דמסיק סצר דאשה כ"ז עליה, וזו סצר עוצה כדאיתא במס' ע"י [כ"ה ע"ב], א"כ אין לומר דהוא מטעמא דהחזיקה היא, דא"כ לאשמועינן רבנותא עפי' דאפי' במלחמה גדולה נאמנת דהחזיקה היא, אפי' במלחמה קטנה אפי' הוחזקה המלחמה שלא על פיה ג"כ נאמנת.

ובחן טוב ס"ק קע"ד השיג ג"כ על העצוב"ג וכי דיותר נראה מפשט לשון הפוסקים דאפי' בלא מגו נאמנת, והא דקתני נפלו עלינו לסטים דמשמע שהחזיקה היא המלחמה, רבנותא קמ"ל דלא תימא דדוקא אם אומרת שמה בדרך כל הארץ נאמנת, דלא אלים כ"כ חזקה מי דסוף האדם למות, אלא אפי' אומרת נהרג או מת שלא בצקודה כל אדם נמי נאמנת אף דיש בזה ח"ח, אבל אם ידוע שנפלו עליהם לסטים אין זה רבנותא דצח"א איתרע ח"ת, וצאמח לא אישמועינן צמז"ם פוסק לומר דאם ידוע שנפלו עליהם לסטים דאינה נאמנת, וכן מוכרח להרמז"ם והמהר"ם דמפרשים דמיירי צנידון שאין בהלכה מלוייה רק עפ"י נס [ע"י לקמן ס"ק תי"ג] ואין ל"ח לניסא, דלפי"ז דין הוא דגם בלא מגו נאמנת. עיי"ש בהאריך בזה.

גם בתפארת צבי סי' י"ז השיג על העצוב"ג וכי דלא משמע כן צמז"ם, רק דבהך סצר דכ"ז עליה לחוד היא דנאמנת, ואף יש הכרח לזה מחוס' ע"י [כ"ה ע"ב ד"ה ליכא צנידון] שהקשו לר"י דלא ס"ל הא דאשה כ"ז עליה תפשיט האיבעיא דהחזיקה היא מלחמה, ומאי קושיא שמה מלפנין סצר זו למגו, אפי' צמז"ם סמך אהך סצר לחוד. וכן הכריעו דאפי' בהחזקה המלחמה שלא על פיה נאמנת, צפני משה ס"ק קע"ו וצמז"ם סעי' רנ"ג. וע"י צבית משה סק"א המיצא להלן ס"ק תי"א אות א'.

ג. האם גם כשהותה בשירא גדולה שנפלו עליהם לסטים, נאמנת. צמז"ם מהרי"ל ח"א סי' צ' אחרי שבי' דגם ע"א במלחמה קטנה נאמן כאשה, אפי' דליכא גביה האי טעמא דכ"ז

אוצר

ס"ק היא אות א—ב

הפוסקים

לסטים [כ' סתם] נאמנת, משמע צדקה אפילו בלא קצרתיו, ולא שמענו צדוק מקום כשאומר הרמב"ם נאמנת סתם שירדק קצרתיו, ואחרי שהאריך עוד בזה מסיק ומלחם דפשיטא הוא פשיטא שלא להצריך קצרתיו בנפלו עליו לסטים וכפשוט הטור והשו"ע, ואין לי בזה שום פקפוק.

ובמרה"צ ס"ק קפ"ז הביא מרש"י קט"ו א' ד"ה סתם כדכר אידו, שבי וז"ל: כיון דמלחמה קטנה היא דאיהי הוית צדקה לא אמרה דדמי אלא נערה וחזית ליה דמית דאשה לא מסתפיה מלסטים עכ"ל, וכי דמזכיר מדבריו דלא צעין שהאמר קצרתיו, דהא כי "דלא אמרה דדמי", וכן משמע מלשון הרמב"ם ושו"ע, וכ"מ פשטא דש"ס וכל הפוסקים שלא להצריך קצרתיו דקין זה, וכ"מ בהגמ"ר פ' מנחות חלילה סי' קכ"ב בשאלה המתחלת ראובן ושמעון הלכו עם נשותיהם כו', שבי להדיא בנדון הבוא שהיתה מלחמה קטנה דלא צעין קצרתיו, ומש"כ הח"מ ס"ק ק"ה בתשובה בשם תשובת מהריב"ל ח"א סי' ז' שנחשק בזה, המעיין שם וראה להדיא דלא נחשק שם אלא באיש, דלא שייך טעמא דכ"ז עליו, ועכ"ז דרד להקל במלחמה קטנה, אבל באשה שאין עליה פחד לסטים פשיטא ליה סתם דלא צעין קצרתיו.

ובחן טוב ס"ק קע"ג תמה על הח"מ מה שהביא בשם מהריב"ל להצריך במלחמה קטנה שהאמר האשה קצרתיו, דהא לפי מה שהעתיק הח"מ עליו בקו"ע אות ט' תשו' מהריב"ל ח"א סי' ז' [עיי' לקמן אות ח'], אדרבה, משמע דמהריב"ל רוצה להמליץ קולא דגם ע"א במלחמה קטנה אין צריך קצרתיו, אבל נדון הח"מ היינו כך דסעיף זה דמשמע מש"ס ופוסקים דאין צריך קצרתיו, חדע דהא לרוב הפוסקים במלחמה גדולה נאמנת לומר מה צעלי במלחמה וקצרתיו, ומינה דבמלחמה קטנה נאמנת היינו אפי' בלא קצרתיו, ואפילו להרמב"ם דאיהי נאמנת במלחמה גדולה גם בקצרתיו, מ"מ במלחמה קטנה נאמנת אפי' בלא קצרתיו, דהא ליכא דידוע שש דדמי כלל, וכן לפי הטעם שבי הח"מ גופיה דעת הרמב"ם דמשו"ה אינה נאמנת במלחמה גדולה אף בקצרתיו משום דהיישין דמחמת דדמי שמת משקרת צדקה לומר קצרתיו, נשמע ממילא דאם לא היה היתר במלחמה קטנה בלא קצרתיו, גם בקצרתיו לא היה מהני, גם מש"כ הח"מ לחוש שעשה עליו כאלו מה, לא נהירא, כיון שלא היו כבר הלסטים אלאו למה לו להכחיש חייו לפני אשתו, וכן השיגו על הח"מ והבכ"ל באבן שמואל ס"ק תר"ו יערך השלחן סקס"ה. ובערוה"ש סעי' רנ"ד כי דבמלחמה קטנה נראה פשוט שאינה צריכה לומר קצרתיו. ועיין ב"ל פסקי דינים בחידושים על יצמות.

ובבית משה סק"א כתב להצריך דברי הח"מ מסוגיות הגמרא ולשון הרמב"ם, דודאי בש"ס בנפלו עליו לסטים לא צעין קצרתיו כיון דכ"ז עליה וגם יש לה מגו, אבל מהריב"ל [לפי מה שהביאו הח"מ] וח"מ מיידי צידוע שהיו במלחמה קטנה, לזה מסתפקי דאולי צעין קצרתיו משום דאין להחזיר מכה אשה כ"ז עליה, דיראה לעמוד דלא נוחא לה למיעבד איסורא כמ"ש הבכ"ל, וצדית מאיר השיג על הח"מ מלשון הרמב"ם דסתם וכי דין דנפלו עליו לסטים ולא צריך קצרתיו, ולק"מ, דודאי לשיטת הרמב"ם שמפרש דמיידי צדוקא שאלא להמלט בלי גם צדוק וטעם היתר משום דל"ה לניסא, [עיי' לקמן ס"ק ת"ג], לא צעין קצרתיו, ומסיק דלדינא עכ"פ הדבר צדוק דהיכא שהחזיקה היא מלחמה קטנה נאמנת בלא קצרתיו, וזוהי היכא דידוע בלעד שהיו במלחמה קטנה בזה יש לדון. וכ"כ בסק"ל, וסיים שם, ודלא כמ"ש בבכ"ל דלהרמב"ם צעין במלחמה קטנה קצרתיו.

ב. ובשמלחמה בעולם ואמרה נפלו עלינו לסטים. כי הח"מ בתשובה ס"ק ק"ה, דיש לפקפק ולמא הא דאמרין דנאמנת במלחמה קטנה, אינו צדוק שאין מלחמה בעולם, אבל

קצרתיו, וא"כ לא החליט הדבר, והריב"ש צ"ח ש"ח כ' דאפשיי שמעיד שראהו מה על שפת הים, אולי לא מת אלא שצלוהו היםים וסבר שמת, וא"כ ה"ה צ"ח אף שהמרה שלא היה נודד אבר, אולי עשה עליו כמה דרך הנהרגים מפני אימת הלסטים, ואף שהמזרחי חולק על הריב"ש וכי צ"ח ש"ס שכתבא מה על שפת הים לא שייך בדדמי, מ"מ מי יכריע בין הרים גדולים, ואשה זו בחל"א קיימא, גם אפשר ליישב שהמזרחי מיידי דלא ידעין דעצ, אבל כל היכא דאיכא למיחש לצלול המים או לעשה עליו מה דרך הנהרגים כמה פעמים שמשליכים אותו בחזקת מה וחס לא מחים, וביומי דאמרין זמנין דמחו ליה ברומחא וסבר ודאי מה זמנין דעבדי ליה סמחרא, וא"כ ה"ה אף שהיה צעירה מה, מ"מ מאן לימא לן דלא אמרה דדמי.

ובבכ"ז סי' ל"ה כתב צדמת דהא נאמנת בנפלו עליו לסטים ע"כ באומרת קצרתיו, דאי בלא אמרה קצרתיו, כיון דעמא דמלחמה דזמנין דמחו ליה בגירא ורומחא וסברא ודאי מה, במלחמה קטנה נמי יומא הכי, דכיון דחזית דמחו ליה סברה ודאי מה ומלטה נפשה, דאף שאימת מות לא נפלה עליה דהא בלי זיונה עליה, מ"מ לא נוחא לה למיעבד איסורא, כדאשכחן בכתובות דף ד' א' דאיכא לטעות דמסרן נפשיהו לקטלא שלא ליבעל להגמון כ"ש היכא דיכולה לברות, וה"ה אשכחן בשבועה דמנוולא נפשה לגבי שבאי, ש"מ דכל עולדי דמני למיעבד כי היכי דלא תיעבד איסורא עבדא, והאי דאמרה השתא מה צעלה דדמי, סבורה היא שאינה משקרת אלא שודאי מה ולא עבדא איסורא, אש"כ הכא מיידי באומרת קצרתיו ולא ברחמי, וכיון דהיא אמרה שלא ברחמי חו ליה לן למימר דמסתמא ברחמי ולא קצרתיו, ואש"ג דמשווא נפשה רשעה, דלמא לא היה לה מקום לברות, או אפשר שנחצה צדמת הכערות או הפתחים.

אולם בבית אפרים סי' ל"ג כתב דל"ע על הבכ"ל במש"כ דהך נפלו עליו לסטים בקצרתיו מיידי, דא"כ ל"ל למימר טעמא כדכר אידו דאשה כ"ז עליה תופק ליה משום דלא שייך דדמי במלחמה קטנה כיון שאומרת קצרתיו, ואין לחוש ג"כ שמה חקבור מיי שכתב עברו עליו ג"ו, [לפי שיטת הבכ"ל דעמא דהרמב"ם שאינה נאמנת במלחמה גדולה אפי' בקצרתיו לאו משום דמשקרת, רק משום דלמא נזדמן לה איש אחר שנהרג קודם ג"ו ונשתנה לורתו לזרות צעלה עיי' לעיל סעי' מ"ח ס"ק ש"ז אות ז'], כיון דמלחמה קטנה היא.

גם בבית מאיר סעי' מ"ח השיג על הבכ"ל, וכי דאף שהח"מ ס"ק ק"ה הביא בחזקת התשובה בשם מהריב"ל דרך אפשר דבמלחמה קטנה צעין קצרתיו, ומשמע דיש ספק בדבר, לע"ד אין ספק, דכל מקום שצריך קצרתיו מזה הרמב"ם לצד, והכא מדלא ציאר ש"מ ודאי דאין צריך, ומה שהכריח הבכ"ל מקושיא דהא לטעות מסרי נפשיהו, לא קשה, דהטעם הוא דאשה כ"ז עליה אינו אלא ע"ד מליצה שבהתחננה אליהם מרחמים עליה, ולפעמים מחמת שנותנים עיניהם בה, ומשו"ה אינה מוכרחת עדיין למסור עצמה לציאה, וכן מבואר בתוס' ע"ז כ"ה ע"ב, ואף רש"י שם מודה הכא צדירות זה.

וכן במשיבת נפש ח"א סי' כ"ט השיג על הבכ"ל, וכי דהדבר צדוק דנפלו עליו לסטים אפי' לא אמרה קצרתיו נאמנת, והגם שצד"מ הביא בשם מהריב"ל דאפשר גם במלחמה קטנה צעין קצרתיו, לדידי ליכא ספיקא כלל, לא מצעו לדעת רמ"א בצע"י ז"א דגם במפולת נאמנת אם אמרה קצרתיו, וא"כ הרמב"ם שבי במפולת אינה נאמנת ובלסטים נאמנת מוכח צדקה דאפי' בלא קצרתיו נאמנת, ואפילו נימא דמפולת לא מהני קצרתיו, מ"מ הרמב"ם שכתב בהלכה ה' היתה שנת רעבון ואמרה מה צעלי אינה נאמנת מה וקצרתיו נאמנת, ובהלכה ו' נפלו עליו

שאלין דרכן להרוג הגשים

כדי

הפוסקים

סי"ק ח"א אות ב—סי"ק ח"ב אות ו

אוצר

דמשמע דהדין הוא בכל הגשים. ועי' בחזון איש ח"א סי' נ"א חות ה' סי' נ"ב דפשוטו נראה דאף באשה בעלמה הדין כן. ועי' מ"צ סי' ק"ב דמבאר שם דאף אשה גויה נאמנת מעט כ"ז עליה.

ב. עבה"ט סי"ק קנ"ט בשם הכנה"ג [הגה"ע אות תקי"ח], שנסתפק באשה זקנה שאינה ראויה לניאח, אם שייך לומר אשה כ"ז עליה, ומש"כ דאפשר לומר דאפי' זקנה גמי כ"ז עליה דהל"כ לימא איכא צניעותו [צין רב ירמיה לרב חרדי צ"ע] כ"ה צ"ל אשה זקנה.

ובאפי' זוטרי סי"ק רכ"ז כתב דכיון שהפוסקים סתמו דבריהם דין לא תתיחד אשה עם אנשים גוים ולא חלקו צין אשה חשוכה לאינה חשובה כחילוק ר' ירמיהו, ואסרו לעולם וכתב זב"ד, א"כ ליכא הפרש צין ילדה לזקנה וצין נאה למכוערת, דלגבי תלויה הוצר לא שייך לומר נאה או מכוערת, ומשכחת לה פיתוי צוקנה ונאה מצילתה ומכוערת, וא"כ לעולם אמרינן כ"ז עליה אפי' זקנה.

ג. ובדופקי תשובה קונטרס חקר הלכות על תק"ע סי' ז' נסתפק באיש שלש בגדי אשה מאונס והעיד במלחמה קטנה, אם נאנן בלא קצרתיו כמו האשה כיון שהלכטים לא ידעו מערמתו, ואולי תליא בפלוגתא הק"ע ופח"ש [עי' פת"ש סקט"ד] ציהודי שהתחפש בצגד גוי, וסוים צ"ע.

ד. בקו"ע אות ק"ל הביא מחש"י צ"י סי' ז' דנער בארלות ישמעאל שאמר נפלו עלינו לטעים הוא מה ואני נללתי נאמן דכ"ז עליו כמו גבי אשה [לפי ששוכדים עם נער. תפארת צבי סי' י"ח]. אבל בתפארת צבי סוף סי' י"ח תמה עליו שהוא נגד דברי החוס' פרק חין מעמידים, דלא אמרינן סברה זו רק באשחור משום דרחמא ליה ממחנת, כי סומכת על כ"ז עליה.

ובחן טוב סי"ק קע"ג כי דאפשר שהצ"י לא כ"כ אלא כשאין דרך המלטה רק עפ"י גם דאין ראיה ממה שגילל הוא [וכפי שפירש דעת הרמב"ם והשו"ע עי' לקמן סי"ק ח"ג], דהל"כ לא נהירא לומר שהנער סמך על גבורתו והסתכן נפשו, ואולי עשה כן כדי להליל נפש מישאל והדבר צריך ראיה.

ה. כתב בחש"י ה"ח סי' ע"ז דבי היכי שאלין דרכם להרוג גשים ה"ג חין דרכם של קדרים להרוג ישמעאל. [ובח"ט העתיק דברי ה"ח שאלין דרך ערלים להרוג ערל, והיינו כך]. אבל בח"ט סי"ק קע"ג הביא מהמ"צ סי' ק"ה דמשמע שם דאפי' באשה גויה אי לאו האי טעמא דאשה כ"ז עליה לא היתא נאמנת צלי קצרתיו.

ו. וכשיש חוכחה שהאשה היתה יראה או שייך לומר כ"ז עליה, צמח"ט צניעות סי' ק"ה צדון שאמרה בגויה שהיתה יושבת בראש האילן וראתה שהוליכו הגזלנים את היכודי סמוך לשפת המים והרגוהו והשליכוהו למים, כי דאפי' שהנכרית הזאת חזון שהיתה יראה מהלכטים מדעתה על האילן ולא שייך כאן לומר אשה כ"ז עליה, י"ל דמאן לימא לן שעלתה על האילן משום פחד הלכטים, דשמא טעם אחר היה לנכרית שעלתה על ראש האילן, ואוקימנא אחזקתה דאשה כ"ז עליה, ועוד שאמרה שהשליכו אותה למים כו'.

וכ' בכנה"ג הגה"ע אות תקי"ח, דמדברי המ"צ נראה דאי ידעינן צדורו שהיא יראה לא אמרינן אשה כ"ז עליה, ואין דעתי כן, אלא אפי' חזון דהיתה יראה אמרינן אשה כ"ז עליה, אלא דאם היא יכולה להשמע משמעת עמה. כדי שלא יצטער

אבל בזמן שיש מלחמה בעולם דאין האשה נאמנת לומר מה וקצרתיו לדעת הרמב"ם משום דחיישין דלמא משקרה כדי לאמא דבריה מאחר שסבורה שמת, א"כ הכא גמי י"ל דלמא משקרה, ולעולם אינה נאמנת בזמן המלחמה אלא באומנת מת על מטתו דכולי האי לא משקרה דיראה שמת תתבדה שיבאו עדים ויעידו שמת במלחמה, אבל כל שאינה אומנת מע"מ אלא אמרה נפלו עלינו עכו"ם רחוק מהמלחמה אינה נאמנת דסתמא אמרו בגמרא דכל שיש מלחמה בעולם אינה נאמנת עד דאמרה מע"מ.

ועי' לעיל סעי' מ"ח סי"ק שפ"צ שנסתפק הח"מ בה"ג באומנת שמת רחוק מן המלחמה או נאמנת להרמב"ם. וכן בח"ט סי"ק קע"ב דלפי מה שהשיג ה"ש שם סי"ק קמ"ט על הח"מ, לימא גם לדברי הח"מ כאן. ועי' שם בסי"ק ה"ג מה שהעריך הח"ט בזה, וכן משאר אחרונים שחלקו על הח"מ שם, וה"ה לכת'.

תיב. שאלין דרכם להרוג הגשים. א. האם אשה אחרת נאמנת ג"כ מטעם כלי זינה עליה. כי בעצרה"ג

סי' ק"ו דיש להסתפק דהא דקאמר בגמרא אשה כ"ז עליה אם זה דוקא באשחור דמרחמא ליה וממחנת עד שמת ממנו משא"כ אשה אחרת, ועוד דלפרש"י צ"ע כ"ה צ' דהטעם של אשה כ"ז עליה הוא משום דא' עליה ואינו ממחנת, פשיעא דאשה אחרת מתיראה גם מה שלא יצא עליה, ואפילו לפי החוס' שם דאשה כ"ז עליה מפני שאינה בעלת מלחמה ומרחמים עליה, מ"מ מוכח שם דלרב חרדי עכ"פ איכא חשש גמי שיבא עליה, דהא מטעם זה אסורה להתיוחד עם זכרים, וא"כ אשה אחרת מתיראה מזה, ואף שכתבו החוס' שם דאפי' לר' ירמיהו דלא סבר אשה כ"ז עליה מ"מ הכא אשה נאמנת שסומכת ע"י שיכולה להטמין עצמה להמתין שם כדי שתראה שימות, מ"מ פשיעא דאשה אחרת חין לה לעשות כן, ע"כ נראה דדוקא אשחור נאמנת במלחמה קטנה, אבל אשה אחרת אינה נאמנת.

גם בתפארת צבי סי' י"ז כי בתורה"ד דרך אשחור עזבה כל עונקי שלא תאמר צדדמי, וסומכת דכ"ז עליה, ועכ"פ לא יסרגנה, ומשום שמת יאנסה לא תניח בעלה, אבל אשה דלמא אינה נאמנת מטעם דכ"ז עליה. ועי' לקמן אות י"א דגם דעת הרשב"א בתשובה דדוקא באשחור שאינה נפרדת ממנו כל שאינה יראה מהלכטים אמרינן דמסתמא ממחנת עד שתראה היטב אם מת אבל אינה דלמא לא.

ובחן טוב סי"ק קע"ג כתב דלפי מה שנתאם מהרמב"ם והשו"ע דעיקר הכיחור הוא משום דא"ל להמלט רק עפ"י גם ואין לניסא לא חיישין [עי' לקמן סי"ק ח"ג], מעשה גוף החילוק שמהלק עצה"ג צין אשחור לאשה אחרת לימא לוינא, דאם המלחמה קטנה היה באופן שיש באפשרות להמלט שלא עפ"י גם יש לחוש לדעת הרמב"ם והמחבר שלא להחיר אפי' באשחור, ואם חין דרך להמלט כ"ה עפ"י גם לכו"ע חין חשש אפי' באשה אחרת, [דאין לניסא לא חיישין, ולענין הא דלא נימא כי היכי דלדודך כו' כבסעיף נ"ב, מהני הא דאשה כ"ז עליה גם באשה אחרת]. וצדד ע"כ שם כי צדעת עצה"ג ד"ל אפי' לדעת הרמב"ם כיון דאשה דלמא אינה מסכנת עצמה, אמרה צדדמי שלא היה אפשר להלל אלא בנס, ואפשר דהיה יכול להלל בלא נס, משא"כ באשחור ל"ח לצדדמי.

ואם מפשע לשון רש"י דקמ"ו א' [שכתב דאשה לא מסתפיה מלכטים], ולשון המרדכי סי' קכ"ג, כתב צדן טוב שם

אוצר

ס"ק תיב אות ו—ט

הפוסקים

יצעלה, ובשאינה יכולה להשמע או שיש לה הכרח לעמוד שם כאשר עם צעלה לראות מה יכיר עם צעלה, ודאי עומדת ולא מירתחא, דאשה כ"ז עליה.

ז. ובשידוענו שבאו הלסטים להרוג גם את הנשים. בתשו' הב"ח סי' ע"ז בדון שסיפר בעד שפי' נהרג ע"י לסטים וגם אותו ראו להרוג והכחו בתן וצדוקה נמלט, כי דגם בנשים כה"ג אלו נאלו להרוג והכחו והמלטו לא הייתה נאמנת, דאשפי' שאין מדרכם להרוג הנשים, היינו מן הסתם, אבל אי איתרע חזקה שרנו להורגה, הרי גם כאן יראה ונמלטה על נפשה וקאמר דדמי, וכן מדוקדק מלשון התשובה שבהגמ"ר סוף יצמות שכתב חדא דלגבי נשים לא היה שעת מלחמה ולא היו רואים לעשות להם דבר, משמע שאם היו רואים לעשות להם דבר עד שוכל לומר שיראו ונמלטו לא היו נאמנים.

ובפני משה ח"א סי' י' כתב בנידון דהריגת הקוזאקים למלחמה דמיא, לענין שלא נאמין את אשתו אם אומרת שראתה הריגת צעלה, ולא נקל זה מטעם אשה כ"ז עליה, כיון שהיא יראה הרבה מהקוזאקים, שהם הורגים זכרים ונקבות. וכ"כ לעיל מיניה שם בתשובת מהר"ר צרוך בן חיים.

ח. עד אחד דעלמא אי צ"ל קברתיו במלחמה קטנה, והמקילים בזה. ע"י צלמה נדק פסקי דינים בחידושים על יצמות, שפי' דיש לספק בו אי צמי קברתיו לדעת הרמב"ם והשו"ע סעי' ל"ג [דמלכתי קברתיו צע"א במלחמה גדולה].

ובתשו' מהריב"ל ח"א סי' ז' כתב דאפשר לומר דדוקא במלחמה גדולה צ"ל קברתיו, אבל כשנפלו לסטים על שיירת אפשר דאין לריך לומר קברתיו, והא דאמרין בגמרא אשה כ"ז עליה דמשמע דוקא באשה דאיכא האי טעמא ולא צע"א, אין ספק דיותר שייך לומר באשה דדמי, דהא באשה אליבא דר"ע חיישין דלמא אמרה דדמי וצע"א איכא פלוגתא דרבותא ורוב הגדולים כתבו דלא חיישין בו לדדמי, ואפילו לדעת הרמב"ם דחייש גם צע"א לדדמי מ"מ החמיר באשה יותר שאפי' אמרה מת במלחמה וקברתיו אינה נאמנת, ומש"כ אלעריך לומר בגמרא טעמא דאשה כ"ז עליה, ואי לא משום האי טעמא היינו אומרים דאינה נאמנת, אבל צע"א אשפי' דליכא האי טעמא אין לחוש דאמר דדמי, ואשפי' דאיכא למימר זמנין דמחו ליה בגירא ורומחא וסבר דמיית, כיון דאינה מלחמה גדולה ולא שייך למימר כל הני דאיקטול איכו פליט נאמן *.

ובשו"ת הב"ח סי' ע"ז הביא דברי הר"ר משה מפרעמיסלא [בעל מטה משה] שפי' ג"כ דמה דאמרין אשה כ"ז עליה [דמשמע דוקא אשה], היינו משום דבלאו האי טעמא היינו אומרים דאינה נאמנת משום דאשה קאמרה דדמי, אבל צע"א בלאו האי טעמא נמי אין לחוש דקאמר דדמי במלחמה קטנה, דיותר שייך לומר דדמי באשה מצע"א.

ובתשובת מהר"ר צרוך בן חיים שצפני משה ח"ב סי' ה' הביא מלשון הריב"ל [שפי' אפשר דאין לריך לומר קברתיו] דמספקא ליה צע"א במלחמה קטנה, אלא שמ"מ כי דיש להחיר מכה ס"ם, ספק אי הלכתא כהר"ף ובהרמב"ם דמלכתי קברתיו צע"א במלחמה, או כהסבורים דלא צעין קברתיו אלא באשה, ואח"ל דהלכתא כהר"ף ובהרמב"ם, אפשר דוקא במלחמה גדולה אמרין הכי ולא כשנפלו לסטים על שיירת וכספק מהריב"ל. והרב צעל פני משה בסי' ו' הסכים לס"ם זה, וכי דאשפי' דקשיא ליה על דברי מהריב"ל עובא מ"מ מסתיין דרז גוצרים אמרה, ולא עוד אלא

דנראה דקרוז לודאי אמרה מהריב"ל לך מילתא שיהא נאמן בעד בלא קברתיו שנפלו עלינו לסטים, וע"כ לא נסתפק אלא בשיירת גדולה דהם איכא נמי לחששא של כל הני הוא דאיקטול איכו פליט [וכמוצא בס"ק ת"י אות ג'], אבל שנפלו עלינו לסטים כשאינה שיירת גדולה כפי הנראה מדבריו לא נסתפק בהא מהריב"ל הגם דבלשון אפשר אמרה, ואף אם נפשך לומר דבהא נמי מספקא ליה, מ"מ הא איכא ס"ם, ואף שס"ם זה אינו מתהפך היטב, אין בכך כלום לענין ענינה, והביא דצריכה דבר משה (לר"א אמריליו) ח"א סי' י"ז לנדון שם, והסכים עמכם להחיר עפ"י ס"ם הרי"ל.

גם בפרה משה אהרן ח"ב סי' כ"ב הביא לנדון ממהריב"ל דכשנפלה לסטים על שיירת אין צ"ל קברתיו, וכי דאשפי' דחזין למחר"מ לוצלין בכמה תשובות דדייק מדקאמר בגמרא האי טעמא דאשה כלי זיינה עליה משמע דאשפי' דלא שייך האי טעמא איכא חשש דדמי אפילו במלחמה קטנה, לא שבקינ מיליה דמהריב"ל מקמייה, וחו דכן לו יכא הדבר מחלוקת שקולה אזלין לקולא משום דהוי ס"ם, ספק אי הלכה כהנך רבותא דלא צעין קברתיו במלחמה צע"א, ואח"ל הלכה כמ"ד דצעין קברתיו, דלמא דוקא במלחמה גדולה.

ובתשו' הרש"ך ח"ד סי' נ"א תמה על השואל שר"ל בנידון דגזננים במלחמה הוי לענין להלריך קברתיו צע"א, וכחז לא ידעתי היכן ראה שרואים ההורגים ג' יהודים צדק דחשיב במלחמה, דבר זה לא יעלה על לב לעולם, וכן צאפי זוטרי ס"ק ר"ד כתב להלכה שאם היו אנשים מעטים אין צ"ל קברתיו. וע"י לעיל ס"ק ת"י אות ג' ממהרש"ש סי' ל' שפי' להחיר גם בשיירת גדולה עפ"י ע"א מכה ס"ם.

ובערור השלחן סעי' רנ"ד כתב דבמלחמה קטנה נראה פשוט שאין האשה לריבה לומר קברתיו, וכ"ש עד המעיד דנאמן בלי קברתיו, שהרי אפילו במלחמה גדולה שהיא אינה נאמנת גם בקברתיו לדעת הרמב"ם, מ"מ צע"א הוי ספקא, במלחמה קטנה שגם היא נאמנת כ"ש דע"א נאמן, אלא שיש מפסקים בזה, וטעמם דהיינו דאשה כלי זיינה עליה, אבל בעד צודאי מחירה לעמוד שם שמה יכרובו ג"כ, ואף באשה עצמה למד לא נחוש לצדדמי [שלא להחיר בלא קברתיו] כמו דחיישין במים שמה נדמה שמה אשפי' דאין בעד מתיירא לעמוד כשהוא יאכו מן המים וכ"ש בכאן, מיהו מסתימת הפוסקים נראה דלא דמי, דבמים אורחא דמילתא כן הוא שכשנפל למים נדמה שמה ובאמת רק המים בלבד, אבל בהריגה ניכר היטב לכל אדם אם הוא חי אם מת, דכל עוד נשמתו צקצבו הרי הוא מפרפר.

ט. אם הקילו המקילים אפילו בשיש מקום לחוש שהעד פחד. כי צביא אפרים סי' ל"ו דמדברי מהריב"ל מצאנו שצא לומר דאף במקום פחד ל"ה צע"א במלחמה קטנה לצדדמי, ומכ"ש במקום שאין פחד, דאשפי' דצ"ש קאמר נמי אח"ל כיון דחמא ליה נטרא עד דחזיא זמנין דמחו ליה בגירא כו', היינו נמי דוקא באשה דאמרה טפי דדמי, ולכן הו"ל נטעמא דאשה כ"ז עליה, והיינו דמקום שאין לה פחד היא ממתנת עד שרואה בעיניה אם מת ממש או לא מת, משא"כ במקום פחד ממלכות נפשה ואומרת דדמי, מחמת דחזיא דמחו ליה, וכל זה באשה עצמה, משא"כ בעד דעלמא נהי דבלא קברתיו חיישין גם בו לצדדמי, היינו דדמי כי הא דכל הני דאיקטול כו', אבל היכא דלא שייך הא רק דנימא דחזא דמחו ליה בגירא כו', כולי האי ל"ה צעד, דהא שאר הפוסקים ס"ל דלי"ה כלל לצדדמי גבי עד, וא"כ אף הרי"ף [והרמב"ם] דחיישי ליה לן למימר אליבאיה כ"א דדמי דשכיח טפי והיינו כל הני הוא דאיקטול, כדמשמע צ"ש דמשיקרא

(*) וע"י בעצ"א ס"ק קצ"ז שלא ראה תשו' הריב"ל הג"ל במקורה, ולכן תמה עליו מהגמרא שלא חילקו בין מלחמה גדולה לקטנה אלא באשה עצמה, וכבר העיר עליו בפני משה ס"ק קצ"ו.

אוצר

ס"ק ח"ב אות ט-יא

הפוסקים

זמלחא כי הא שזכור היה בגוי מאד אין להקל אף כי י"ד הוא עמפ"ע, וע"י לעיל סעי' י"ד ס"ק רפ"ט אות כ'.

ובשנ"ת שצו"ס צני יעקב סי' ז' אחר שהוציא לגדונו דעת מהריב"ל ומש"כ בפני משה ח"צ סי' ה' ו' שיש להחזיר מכה ס"ס, כי אך זה היה לודק לו לא היה העד ירא מהמלחמה, אך כפי מה שהוגד לי גם הוא היה צסכנה, וכדי להזיל נפשו העיל ע"מנו לים וינס, הא ודאי גרוע ממלחמה, ואיכא למיחש ציב עוצא לצדדמי דחזא דמחו ליה בגירא וסצר שמת, ואידי דעריד צהלחו לא דקדק יפה לידע אם חי הוא או מת, ודמי לעיננו עליו ציטו ע"מנו מערה דחיישינן דלמא אחרתא ליה נוסא, גם הפ"מ צ"צ סימן י"ג צדון לעין י"ד החמיר הרבה שלא לסמוך על עדות זה, דקרוצ אל השכל דאמר צדדמי כיון שהיה צכול על נפשו, וצצו"ת מהר"א ששון סימן י"א נשאל על ענין כעין י"ד ולא חשש לחששא זו והוא תמוה מאד, ושמה צדדמי מהלשון שהעיד שהרגם והשליכם לים לפניו, מוכח עפי שנתצר לו הריגתם וליכא למיחש לצדדמי, אלא שעכ"ז הדבר תמוה איך לא עמד ע"ז שלא הוזכר צדדמי העד קברתיו, והנראה יותר שחסרון לשון יש שם ולא נדפס תשלוס התשובה. והצ"ח מחלוקת מהר"מ אלשקר והתומ"י צמס"ת שאמר שהרג ליורדי לפי שאלה לרכוב על העץ שהוא רכב עליו להזיל את ע"מנו צשעה ששצרה הספיה, [הוי"ד צבה"ט סק"ז] וכי דאף לפי צדדמי מהר"מ אלשקר יש לחלק ולומר צדדמי יודים שאני, שהעד לא ירא ממיחש ע"י אדם אלא מגלי הים, ואפשר שהיה יודע לשוע, הלכך איכא למימר יודע לכיון כשראה לאותו הגוי שהכה לרכוב בדף מכה מות ולא מסהיד צדדמי, ואעפ"י שלא פירש צדדמי כי"ד כרגו אן חלינן לומר שנתצר לו מיחשו ושהיה שם כדי שח"י ולא מירחת, ואיכא נמי למימר דאפשר דכשראה המעשה כבר ילא מכלל סכנה שפלנו הים, וציצעה ראה מה שראה, אצל צני"ד דאף לאחר שקפץ לים עדיין היה מפחד שמה ישלכו עליו חלים ויכרגו צחוף הים, והיה ממחר לצרות ולהמלט איכא למיחש עוצא לצדדמי ואפי' מהר"מ אלשקר יודה. [וע"י צצו"ת מהר"מ לוצלון סי' נ"א שאחר שבי' דגם צלסעים שייך צדדמי כמוצא צחות שח"י, כי עוד וסצרה הלצ היא צדדמי כזה שאמר הישמעאל צפירוש שהוא צרח ונמלט על נפשו וכמעט שלא כרגו גם אותו, שייך יותר לומר דאמר צדדמי, שהרי הוא אומר צפירוש צצרה ונמלט על נפשו, ופשיטא שלא המתין עד שראהו מת וילאה נשמתו, אלא שראה שהכו אותו צצרה או צקשת עד שנפל לארץ כמת].

יא. הסוברים דע"א אפי' במלחמה קטנה צ"ל קברתיו. צצו"ת הרא"ה סי' ע"ד כי דנראה מהגמרא שכל שהעד ירא לנפשו צעה ראייתו פן יפגעו צו ההורגים אין עדותו עדות, דאמרינן התם נפלו עלינו לסטים הוא מת ואני נלחני מהימנא ומפרש בגמרא משום דאשה כ"ז עליה, ופרש"י ולא מסחפיה מלסטים, משמע אם היתה יראה לעמוד שם לא מהימנינן לה, ומינה צני"ד שהעד צע"מנו אמר שהולך לצרות מפני שירא לנפשו פן יפגעו צו ההורגים דלא מהימנן, ואין לחלק ולומר דדוקא גבי אשה האומרת מת צעלה אמרינן הכי משום דגרעיה עפי אצל צע"א לא דכל היכא דחיישינן דאמר צדדמי ל"ש צין ע"א להשה וכמו שמוצא צצו"ת הר"ן [סי' ג']. וכי צחסד לאצרכס [אלקלעי] סי' ו' דלהרא"ה איכא למיחש לצדדמי אפי' כשלא גילה העד צפירוש שהיה לו פחד, עכ"ז אמרינן דעל הסחס היה לו פחד אף צמלחמה קטנה וכמוצא מדצדמי צסי' כ"ז.

גם בשו"ת מהר"מ לובלין סי' ח' צדון שאמר העד על פי שנהרג ע"י לסטים, כי דלסטים מלחמה קטנה מקרי ושייך צה דאמר צדדמי, דמשמע צפרק צצרה דיצמות, דע"כ לא החזיר התם כשלאמר

דמיקרא קאמר טעמא משום דסצרה כל הני דאיקטול וחדר קאמר ח"ל פי' זמנין דחזיא כו', משמע דהך טעמא דכל הני דאיקטול פשיטא ליה עפי מהך דמחו ליה, וצמלחמה קטנה לא שייך זה.

ובבני משה סימן י"ז צנידון שסיפר בגוי שהיה מוליך צי יהודים ממקום למקום, וצא צדך צדון אחד עם משרתו ולקחו את היהודים ממנו וברגום, פקפק מתחילה דיש לחוש שמה היה בגוי נרדף לצרות מיראתו לשכות שם שלא יכרגו כדי שלא ילך להלשין, וכיון שהיה צורה לא ציצע צהס וכשראה דצרים קרובים למיחש אמר מת, והצ"ח צדדמי מהריב"ל ה"ל דלפי דעתו מותר גם צאופן כזה, אך הוסיף צצדדמי ו"ל עוד דלא דמי להא דנפלו עלינו לסטים, ד"ל שהגוי לא היה צסכנה וכדלקמן אות י"ג ע"ש.

ובסם חיי סוס"י י"ד כי צדדמי שהיה נראה לחוש ולומר שזה צמלחמה, מאחר שנתגוששו עם הרוצחים, אך אין צזה צית מיחוש כמו שצבר כי מהריב"ל צפשיטות.

ובתשו' הגר"י קוק צצמשפטי עזאל סי' ל' צדון שהתפלו מחנה ערבים על ששה יהודים כי דכיון שלא היו מחנה כנגד מחנה אלא מחי מספר נגד מחנה של רוצחים שנפלו עליהם, השכל נותן דהוי כמו נפילה לסטים צעלמא ואין לנו להוסיף על צדדמי חז"ל דרק צמלחמה חששו לצדדמי, והיינו טעפ"י רוב צמלחמות שהם מחנות נגד מחנות המבומה גדולה ומתחלפים ציונים, עד שהפרישה וכלח"מ כצצו צעטס הרמב"ם הסוצר דצאשה ע"מנה צמלחמה גם קברתיו לא מהני משום דיש לחוש שפעלה צהרג אחר ומתוך המבומה חשצה שפעלה צצעלה הפלוע, שהוא צאמת נשאר צחיים, אצל צמתי מעט אין המבומה גדולה כ"כ וליכא למיחש לאחלופי, וי"ל דאין זה צכלל מלחמה לפי דעת מהריב"ל.

י. ובשאמר העד להדיא שרצו להרגו וברח ונמלט. היה צצו"ת הרא"ה סי' ע"ז צנידון שאמר העד שגם אותו ראו הלסטים להרוג והכוירו צחץ וצדוקק נמלט, הצ"ח צדדמי הר"ר משה מפרעמיסאל [צעל מטה משה] שבי' צפסק דינו צאותו נידון, דאף צזה נאמן העד. וכן צפרח מטה אהרן ח"צ סי' כ"ב הצ"ח מהריב"ל דכשנפלו לסטים על שיירא אין צ"ל קברתיו, לנידונו צישראל שהעד שראה הריגת היהודי והחמר והוא צרח ונמלט.

ובחסד לאברהם (להר"א אלקלעי) סי' ו' הצ"ח ממעיל שמואל סי' כי שר"ל דאפשר מהריב"ל לא פליג עם הרא"ה [המחמיר, ע"י לקמן אות י"א] דשאיני נידון מהרא"ה שהעד גילה דעתו שירא לנפשו פן יפגעו צו ההורגים [וצרה] משא"כ צנידון מהריב"ל שהסם העדים לא גילו דעתם שחזירו ונמסחמא אמרינן צמלחמה קטנה אינם מתיראים, וכי דאינו נראה כן מדצדמי מהריב"ל, אלא ס"ל דדוקא צמלחמה גדולה דשייכי צי בעעמים זמנין דמחו ליה צגירא וגם כל הני דאיקטול איבו פליע, הוא דאמרינן דאמר צדדמי, אצל צמלחמה קטנה דלא שייך הטעם של כל הני דאיקטול, אף דשייך הטעם של זמנין דמחו ליה עכ"ז לא אמרינן דאמר צדדמי, והצ"ח שכי' צפרמ"א ה"ל.

אולם בפני משה ח"צ סי' י"ג צדון שהעיד ישראל מפני גוי צצעלו הספיה כרגו צי היהודים וגם לגוים הצ"חם צספיה, והעד כראותו זאת השליך. ע"מנו לים ויצרה וימלט, כי דכיון שהגוי הפליע הזה אימת מות וצהלוכו צכיוחו צספיה, שראה הריגת חצרו הצ"חם עמו והוא היה עקוד להפיל ע"מנו לים להמלט על נפשו, א"כ אין לך מלחמה גדולה מזה, וקרוצ אל השכל כי הגוי צדדמי הוא דקאמר, דחיי דמחי לבו צצרימחא והוא היה צכול על נפשו להמלט וסצר שמת, ואפשר שנתרפא, ולע"ד

אוצר

ס"ק. תיב אות יא—יב

הפוסקים

להתיר צלי קצרתיו מטעם שזה לא היה במקום מערכת המלחמה
והיו מלחמה קטנה ומלחמה קטנה ל"ח 1777, דנראה פשיט
יצור: דבש"ג כזה שגם הוא עומד בסכנה זאת שמחשבוני המורים
לירות צו, ודאי שגם הוא רוצה להמלט ולהסתיר עצמו מהרודפים
אחריו ובכש"ג ארצה יש סכנה יותר במלחמה קטנה מצדגולה,
דגדולה אפשר להשטט ולהצא צין רצוי אנשים, מש"כ בקטנה
נקל יותר להמורים לכון היריה על אותו האיש שרוצים להמיתו,
ולכן בכש"ג ודאי דמלחמה קטנה שייך יותר החשש דמפני צעירותא
נא היה יכול להתבונן היטב אם נהרג ממש, ואומר 1777. ועי'
צריש האות שחזין מה שהוצא מחולדות אדם להרש"א סי' ל"ב.

יב. וכשומר העד שהלסטים לא באו להרוג רק את בעלה והוא לא פחד. הנה בצלן שמואל ס"ק חר"ו הביא דברי הרשב"א בחשוכה [בחולדות אדם סי' ל"ב] שז' לחלק בצעון הא' דמארכי הרי"ף והרמב"ם קצרתיו צמים אף שאין העד בצמנה, ואילו צופלו עלינו לסטים נאמנה האשה מטעם דכ"ז עליה ואינה יראה. משום דדוקא צאשתו אינה נפרדת ממנו כשאינה יראה מן הלסטים אבל אינה דעלמא מה לו להמתין אם ימות אם יחיה ע"כ. וכ' דלפי דבריו ה"ה כשאומר העד נפלו עלינו לסטים ונהרג דאינו ירא נמי אינו נאמן דחיישינן לדדמי, דדוקא באשה עלמא ל"ה לדדמי באינה יראה אבל לא צעד. ועיין עוד לעיל סעי' מ"ח ס"ק שצ"ה אות ה' מהבית משם ס"ק כ"ד וממנה"ל ס"ק קפ"ז, וסעי' ה' ס"ק שצ"ג אות ז'.

אולם ע"י צחוס' חד מקמאי הנדפס בש"ס וילנא, דקט"ו ח', שהציג מבה דלחי בייחי עם הורגיו [דבכ"ה צ'], דכיון שלא היה לו פחד לאו מלחמה מקרי, ומסיים דדבר ברור הוא זה.

ובשנות ה'ב"ח סי' ע"ז ה"ל כי דמשי"ה חני צבריותא נפלו
עלינו לטעים ולא קאמי נפלו עלינו לטעים, משום
דכ"ה"ג אפילו צע"ה נמי נאמן, כיון דלא צאו להרוג כ"ה ההרוג
והעבד לא ירא לעמוד שם עד שימות, ולכך חני נפלו עלינו לטעים
ללאורויי לן דדוקא צאשה שאומרת לפי מחשבתה נפלו עלינו לטעים
הוא מת ואני נלתי כלומר שניולה בדרך גם אעפ"י שצאו עליה
לסטעים ג"כ, אפ"ה נאמנת מפני שאשה כ"ז עליה, ואזן סהדי
דהיא חיה יראה ועומדת שם עד שימות, אבל צע"ה שאמר נפלו
עלינו לטעים הוא מת ואני נלתי חיינו נאמן, דהכא ודאי כיון
שמפלו על כולם ודרכם להרוג כל האנשים ההולכים שצירא יחד
ירא ונמלט על נפשו. וכ"כ בחצורו סוף סימן זה.

גם בתש"ו הראנ"ח סי' כ"ז כתב דע"כ לא חששנו במלחמה קטנה אלא כשהמלחמה היתה שייכת לעד ג"כ, משום דאמרינן שכול יורא לנפשו לשבות שם לראות שמת, אבל כשהמלחמה לא שייכת לגדליה כלל והוא יכול לעמוד שם בלי פחד אין לחוש, ועפ"י כי להחיות צדונו לאעפ"י שאמר העד שהבורגים הזכירים שלא ינאזו מהאניה פן ימיתום, מ"מ בהיותם תוך האניה צעוקים היו.

יבן בחכם צבי סי' ל"ה אחרי שחשש לדעת מהר"מ לזבילין, פ' דאף לפי דעתו נראה דוקא היכא שגם העד היה בסכנה, ה"ל לא היה העד בסכנה ודאי דצמת או מהרג לחוד סגי, וכדלשון הרמב"ם גופיה בחשיבה סי' פ' הביאו אותו הפוסקים [ע"י לעיל סעי' י"ז סי' קל"ד אות כ"ד].

יב"כ בזמן אחרון (להר"א ואלקין) סי' ע"ז דשבעה כזה לא
 היה עומד בקשרי המלחמה ולא עליו נחבנו המורים לירות
 חלילה, אלא שעמד מרחוק בחור איש נדדי, כזה"ג הוא דמחלקין
 בין מלחמה גדולה לקטנה, דנגדולה אפי' איש נדדי שאינו ממחוייבים
 גמי מחירא לעמוד שם כדי שלא תפגע בו החץ דרך הלוכה שלא
 בכורה, משא"כ בקטנה שהמורים אינם מחבונים לירות אלא באנשים
 ידועים

בשאלמה האשה נפלו עליו לסטים אלא מעטם דאשה כ"ז עליה
ולא מסתפיה מלסטים ונערה וחזיא ליה דמת הא לאו הכי הוי
אמרינן דאמרה דדמי. וצ"ל הרחוב הדברים והוכיח כן מחוך
הסוגיא דאין לחלק בין מלחמה קטנה לגדולה צ"ל, דהא בגמרא
ראה לפשוט האי ציעור דהחזיקה היא מלחמה מהא דנפלו עליו
לסטים ודחי לה התם כדרך אירי כו', משמע בהדיא מדברי הפשטן
דאין לחלק בין מלחמה ללסטים, דל"ל מאי ס"ד דצעי למיפשט
מינה, וכן ממה דדחי ליה מצואר בהדיא דאין לחלק בין מלחמה
ללסטים, ואי לאו טעמא דאשה כ"ז עליה הוי אמרינן דאמרה
דדמי מפני שמסתפיה לעמוד שם כמו במלחמה, וכיון שאנו
חופסים לעיקר שגם צ"ל וצטרכו"ם מסל"ת שייך חששא דדמי
א"ל ה"ה בנפלו עליו לסטים, דעממא דאמרינן גבי אשה לא
שייך גזירה, א"ל ירא לעמוד שם עד שימות הישראל צודא, וכיון
דחזי דמחי ליה בגירא או ברומחא אמר שודאי מת ונמלט על
נפשו. וכ"ל צ"ל קב"ח וסיים דזו ראייה מצוררת שאין להכחיש.

וכן הבה"ח סי' ע"ז הקשה על דברי הר"ר משה מפרעמיסלא שפי' דדוקא באשה אילטריך לטעמא דכ"ז עליה משום דיותר שייד לומר בדדמי באשה מצע"א, דהרי טעמו של הרמב"ם באשה במלחמה גדולה דאיהי נאמנת אפילו בקברתיו אינו משום דאחריה צדדמי לחוד, דהא ודאי כיון שאומרת קברתיו אין כאן דמיון, אלא טעמו דבאשה חיישין למשקרא במזיד משום דסברה דמת במלחמה ומתוך אותו הדמיון שחזק בדעתה משקרה וקאחריה קברתיו, אבל צע"א ל"ח דמשקר כל עיקר אלא דקאמר דדדמי לחוד ולפיכך אם אמר קברתיו נאמן זהו טעמו של הרמב"ם, וממלא לפ"י במלחמה קטנה דכיון דבאשה נמי אמרינן דנאמנת ול"ח דמשקרא או דקאחריה צדדמי, אם איחא דצע"א נמי לא חיישין אחרי קאמר אשה כלי זינה עליה, הלא אפילו צע"א דלא שייד האי טעמא נמי נאמן דהא אין חילוק ביניהם צענין. צדדמי כל עיקר אלא צענין דמשקרא, אלא ודאי דבמלחמה קטנה באשה דוקא קאמר דנאמנת אבל לא באיש.

וב"ב צש"ת להר"מ אשכנזי שצ"ס גבורת אנשים סי' ט'
בתוך דבריו, דקמ"ל לסטים הרי הוא כמלחמה לגבי ע"א,
ועי' גם צש"ת צ"ו סי' ז' שז' ודין האשה שוב בע"א המעיד אם
לא היבא דזו כ"ז עליה וזה חזן כ"ז עליו.

ובחכם צבי סי' ל"ה כ' דהיה נראה שבמלחמה קטנה דליכא
למחשם לצדדמי כולי האי לא צעיון צע"א קצרתיו, כי
היכי דצמלחמה גדולה היכי דאמר קצרתיו מהני אף דלא מהני
צאשה עומה, ה"נ צמלחמה קטנה נחתין דרגא דלא צעיון קצרתיו
כיון דליכא צדדמי כולי האי [לפי שיטתו דאשה נאמנה צמלחמה
קטנה דוקא בקצרתיו], אלא שמדמ"מ לזבולן נעל צעניו דאף
צמלחמה קטנה צעיון להרמז"ם קצרתיו.

ובחן טוב ס"ק קט"ג כתב דדברי מהרש"ל תמוהים, ושם
 ברמב"ן במלחמות ובהרשש"א בחידושו צווגיל דע"א
 במלחמה משמע ללא כדבריו, ושכן משמע במשאת בנימין ס"י ק"ה
 ראש דעלמא נמי לא היתה נאמנת במלחמה קטנה אי לאו משום
 דכ"ז עליה.

ובעדות ביהוסף ח"צ סי' כ"ה הביא דעת מהריצ"ל ושלחן
עלוי מהר"מ לזבולן והראש"ח והצ"ח בחשבה, ומסיים
וכיון שכן ודאי דהין לסמוך עליו, וכ"ש כי הוא גופיה זשון
אפשר קאמר לה.

ובזמן אחרון (לכ"ח ואלקין) סי' ע"ז צוידן שהעיד המד
שכלך בחצרת אנשים לעבור את הגבול, וירו שומרי הגבול
עליהם כמה אנשים וצויהם יבדו פ', כ' דאין לאד

כדי שנאמר כשם שניצלה היא כך ניצל הוא:

היה

הפוסקים

ס"ק ח"ב אות יב—ס"ק ח"ג

אוצר

בדבר הנוגע לגוף העדות, עכ"ל נראה ברור דבכ"ג דלא ידעינן שהעד היה בסכנה ובהול בדבר, ומעיקרא נמי לא ידעינן אם נפלו עליהם לסטים או שמא בדרך צעיר מושב נהרג דיוני או"ה באופן דליכא למימר בדדמי כלל, כגון שלפני העד נהרג, ואף זה נקרא בדרך [לא חיישינן].

וגדולה מזו כי ה"מ אשכנזי בתשובה שצו"ס גבורת אנשים ס"י ט' דאף שצנידו התחיל בגוי לומר מסוכן הוא ליסע בדרך כי נהרג יהודי פ', מ"מ לא חשיב האי החזיק מלחמה, דהא לא אמר בפירוש שיש לסטים בדרך, אלא שאמר מסוכן הוא ליסע.

ובסדר אליהו רבה ס"י ז' צנזון שאמר המסל"ת שראה לפי הרוג בדרך ושאל על דבר הריגתו, אלא שלא האריך בדברים כי היה מקום סכנה, כי דאפי' נתייב צמא דמקום עזמו היה מקום סכנה, הנה מוכרח לומר שלא היה סכנה אלא לעמוד שם שעה מרובה, אבל בשעה מועטת לא היה שם סכנה, שהרי נחשב שם צוקות מי הרגו, ואין זה ענין להביא להחמיר מהראש"ת, דהתם הולך לצד דמורה בדין שלא היה יכול להתעכב כלל ומש"ה מדמי לה למלחמה, משא"כ צ"ד שאנו רואים שנחשב שם בדברים שלא היה מוכרח בהם ולא הוזכר כלל שצד משם אפי' לצסוף, וכיון שכן אין לנו לצד דברים מלכנו לדמותו למלחמה כדי לענן אשה על מגן, וע"י לעיל סעי' ז' ס"ק ש"ג אות ז' דכל שאינו במערכת המלחמה אף שהדרכים משושים בגיטות לא חיישינן לצדדמי.

טו. וכשאומר העד שנפלו עליהם לסטים והיה מפחד, אלא שא"א היה לו לברוח והיה מוכרח לעמוד שם. כי במשפט דק ח"א ס"י ס"ה דבכ"ג נאמן, ולכן צנידו שסיפר העד שהיו צאים בצניות בל"י יס וצאו הרולחים עליהם יורגו לפי, כח דאפי' נימא שלחמו עם הלסטים, מ"מ הוי מלחמה קטנה, ומאחר שהיה בצניות בל"י יס, מסתמא א"ל היה לצד דהימנה וראה הכל, וא"כ אפי' דמסחפי נאמן. וע"י לעיל סעי' ז' ס"ק ש"ג אות ח' וע"י.

תיג. כדי שנאמר כשם שניצלה כו'. פן הוא לשון הרמז"ס. וכי צון עוב ס"ק קע"ג דנראה מדברי הרמז"ס והשו"ע דמפרשים הא דקאמר תלמודא טעמא דאשה כ"ז עליה אין הפירוש כרש"י דנעלה ליה עד דחזיא מית*, אלא טעם הדין משום דדמי לעישנו עליו בית דסעי' י"ז דאין דרך להמלט רק עפ"י נס ואין ל"ה לניסא כמבואר בצ"ש ס"ק ז"א, אלא שצסעי' י"ז מחמירים משום דאמרין כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא, משא"כ כאן דאשה כ"ז עליה, ואפשר דהרמז"ס לא ניחא ליה פרש"י דהיא עולה סומכת ע"ז דאשה כ"ז עליה, דבין לפרש"י בע"ז כ"ה ז' יס לה לירא שלא תבעל להם, ובין לפי התוס' שם אין לה לסמוך שירחמו עליה, ואינה מסכנת עצמה, ונראה דרש"י ותוס' אפשר שמידים להרמז"ס דבמלחמה קטנה לא חיישינן לניסא, דאין ראייה ממה שניצלה היא, אלא דרש"י ותוס' ניחא להו לפרש אפי' אם יש דרך המלטה שלא עפ"י נס. ובס"ק קע"ד כי דאם המלחמה קטנה היא באופן שיש באפשרות להמלט עפ"י דרך הטבע נראה דיש לחוש לדעת הרמז"ס וקשו"ע.

י. וע"י בקרן אורה על יבמות ב"ד קט"ו שתמה באמת על הרמז"ס שלא כתב הטעם דאינה יראה לעמוד, ונשאר בקושיא.

יודעים שם אינו מחירא א"ש לדיו לעמוד מרחוק קלת. וע"י לעיל ס"ק ש"ג, דהרבה סוברים דאפי' במלחמה כל שאין העד בסכנה לא צ"י קצרתיו.

יג. צידונים שונים שדנו האחרונים להחיר בע"א בלי קברתיו, לפי שהענינים היו מורים שהעד לא פחד. צלמח דק ס"י נ"ט צנזון שאמר המסל"ת שהצד הרג יהודי פ', כח דהא בלסטים אפי' אשה נאמנת לומר הוא מת ואני נלתי דכיון שאין היה בסכנה נעלה וחזיה, כ"ש ישמעאל זה שהיה חצר הרולח הכוא ולא היה כלל בסכנה, ודאי דעל דבר ברור הוא מגיד ולא אמר בדדמי.

ובגנת ורדים ח"ב כלל ג' ס"י ה' כח צנידו דל היתר דכיון שאמר העד דכשראה שצאו הלסטים עליהם מיד נחישא מנכסיו ויש לו מנגד, כי הם לא צאו אלא על עסקי ממון, וכששאלו אותו על ענין נכסיו מיד הראה להם והשלימו עמו, ולא עשה כחצרו הנהרג שהצריח בגגם בדברים רעים ובהכרעת יד, שזאת היתה הסיבה שפגעו בו, וכיון שכן נמלאת עדותו עדות נכונה, וכדן אשה במלחמה קטנה דשפיר קמסדה משום דכ"ז עליה, וה"נ דכוחה.

ובבני משה סוס"י י"ז המוצא לעיל אות ט' אחר שכי להחיר עפ"י שיטת מהריב"ל, כי צנזון דידיה י"ל עוד דלא דמי למה שאמרנו נפלו עלינו לסטים, דשאני התם דמשמע דעל כולם נפלו ולכן חיישינן לצדדמי כיון שהוא ג"כ היה בסכנה עמוכם, אבל הכא שאמר "לקחוס ממני" משמע שלא נפלו עליו להורגו אלא לקחת ממנו היהודים, והוא לא היה בסכנה רק עד שלקחוס, וסו"ס דא"כ אין לנו לחוש ג"כ שמא היה נרדף ללכת מחמת יראה שלא יתגרבוהו, כדי שלא ילשין עליהם, דאין לצד דתשועה מדעתנו.

ובפרמ"א ח"ב ס"י ל"ח כי צנזונו אף לדעת מהר"מ לוצלון יש להחיר, מאחר דידעינן בצירור שזה המעיד היה נחצה תחת אחד השיחים, והיה רואה ואינו נראה, דליכא למימר דמירחא.

יד. ובשלא הזכיר העד נפילת לסטים, רק אמר סתם פ' ופ' נהרגו בדרך. צדנר משה (להר"מ אמריליון) ח"א ס"י ע"ז צנזון שסיפר בגוי מהריגת האנשים, אחר שכי דאם העד לא נמלא בשעת ההריגה אלא דאח"כ שלא בשעת מלחמה ראה אותו נאפל מת אין לחוש לצדדמי אפי' למכר"מ לוצלון והראש"ת, כי עוד דאף אי לא ידעינן צדדמי שנמלא העד בשעת ההריגה, איכא למימר דעל הסתם לא נמלא שם צעת שהרגוהו, אלא לאחר שהרגוהו והלכו להם הרולחים ה"ך זה ומלא שם מת, דאין לנו לצד דמלכנו ולומר דהמעיד נמלא שם צעת ההריגה וראה הריגתם וצדדמי ומעיד בדדמי, וכמ"ש הפוסקים גבי ענינה במשאל"ס לענין חשש צדדמי צראה או ידע מהענינה, דהיינו דוקא היכא ידעינן צדדמי דראה או ידע מהענינה, אבל על הסתם לא אמרין כן.

ובחכם צבי ס"י ז"ה אחר שכי דגם מהר"מ לוצלון והצ"ח לא החמירו אלא כשהעד היה בסכנה, כי צנזונו [שאמר עמפ"ע שפי נהרג בדרך], נראה פשוט דלכו"ע לא צנינן קצרתיו כיון דלא ידעינן שהעד היה בסכנה וחלינן להקל, ולא מצעי לדעת מהריב"ל דבכל מילי לא דייקין בצדדמי דעמפ"ע ואפי' צדנר הנוגע לגוף העדות כגון חזיונו בשעתיה במשאל"ס, דודאי צ"ד מותרת, ואף שאמר שהעד הראשון היה בסכנה, שמא אי הוי שילינן ליה להבדל קמא הוי אמר קצרתיו או כיוצא בדברים שא"ל לחיות, אלא אפי' להחולקים וסוברים דאין להקל בעמפ"ע

אוצר

ס"ק תיג

הפוסקים

באומדן רעגולארי*], משא"כ במקום שלא היו רבים מתים כמו עישן
עלינו בית וגפנו עלינו לסעים זהני לא שייך צדדמי כלל, אלא
במקום שהיו שניהם בסכנה כמו צעישנו עלינו בית אינה נאמנת
משום דריע טענתה להיות הוא ניווק יותר ממנה, אבל צנפלו
עכ"ס ולסעים שאין סכנתה חזק כמו שלו נאמנת לומר שהיא
מת והיא נללה ואין הפרש בין דבר שיראה לעמוד שם והיא
צורחת לדבר שהיא עומדת עכ"ל, וכי דבלי ספק כיון המאירי
לדעת הרמב"ם. [אף שודאי אפשר לפרש דעת הרמב"ם כן, מ"מ
נראה שהמאירי כיוון להרא"ה המוצא צריעצ"א ה"ל ששם
מבוארת להדיא שיטה זו, וגם דרכו של המאירי לכנות את
הרמב"ם בשם "גדולי המחברים" כידוע].

ואולם עיין לבוש סעוף זה, ובחשף הכ"ח סי' ע"ז, ובאכ"ע סי' ק"י
 י"ט בשם הב"ש, שחפסו דגם דעת הרמב"ם והמהצב כרש"י,
 דהטעם הוא משום דלזניה יראה. ועי' לעיל סעי' י"ב ס"ק ח"ב
 שגם שם יש חולקים וסוברים דטעם האיסור אינו משום דחיישין
 לגניסא, רק משום דאין מאמיינים לה שיהי נס, כיון שהיא צבולה
 לצדיות. ובעזרת יהודה סי' מ"ב דל"ו עור ג' אחרי שהסביר דיון
 דסעי' י"ב, דאין הטעם משום דחיישין לנס, רק דנקטו חז"ל
 צלשנים כי היכי דלדודך איתרחש ניסא הי"ג לידויה איתרחש
 ניסא להסביר הדברים לפי דעתה והצדקה דהיא ניוולה צדך
 נס, כחז להסביר גם דברי הרמב"ם צסעי' זה דנפלו עלינו
 גלסטים, דס"ל פפרש"י דהטעם הוא משום דנערה וחזיר, רק
 שהסביר לא, כיון דלפי המצואר צדן דסעי' י"ב אמרין דמשקרת
 ונ"ח לניסא כלל, א"כ אמאי נאמח כאן לומר שניוולה ואיתרמי
 לה ניסא, לזה כחז כיון דאשה כ"ז עליה ואין דרכן להרוג את
 ההנשים כדי שנאמר כשם שניוולה היא כו', ור"ל דלא שייך צזה
 בהסבירא דלפיל כי היכי דלדודך איתרחש ניסא כו', אף צדך,
 שיליה [ר"ל אף לפי דעתה] כנ"ל. [וכן מוכרח מכל אלה
 האחרונים צס"ק הקודמים שדנו אי נאמח צזה אפי' צלא
 החזיקה צענמה נפילת הלסטים, ואי נאמח אפי' צלא קצרתיו,
 וכן אם צאשה אחרת אמרין כ"ז עליה, ואי ע"א נאמן צזה, דהטעם
 הוא משום דנערה וחזיר, דאי נימא דהטעם הוא משום דהוי
 כדרכן נס ונ"ח לצדדמי צודאי לריכים להיות נאמנים, ואין מקום
 להסתפק, וכמו שהוצא מהחן טוב צכל אחד מהפרטים הנ"ל.]

ובעמרת טוביה פ"ג מה"ג הל' כ"ב כי לצאר לשון הרמ"ב
 וכשו"ע כאן דבאומרת נפלו עלינו לסטים הוא מת
 ואני נללתי, י"ל כוונתה צ"י אופנים, או שכוונתה [דהיא לא
 ראתה מיתתו רק] דמכא זה שפלו עליהם לסטים להורגם מה
 זה מצויה שגהרג, ורק היא ניגלה צדק גם שצרכה, והוא לא
 היה יכול לצרות, [וכמו שמפרשים כן דצריה צאומרת עישנו
 עלינו בית הוא מת ואני ניללתי, כמוצא בצע"י כ"ב ס"ק ת"ד אות
 איתרחיש ניסא, והאופן ה"י לומר שזה שאמרה מת כוונתה
 שראתה שהמיתו אותו צידים, ואמנם צ"ח יש חשש צדדמי, ולמסקנא
 דאמרינן אשה כלי זינה עליה לא מפרשין דמה שאמרה ה"י
 ניללתי כוונתה שצרכה ומה שאמרה מת ה"יוני מכה נפילת הלסטים
 כמו צעישנו עלינו בית, דהרי כאן הלסטים לא צאו להרוג אותה,
 [וגם חשש צדדמי ליכא], ולפי"ז הרמ"ב"ם לפסק הלכה שמעתיק
 הצרייתא כצורתה באמרה סתמא הוא נהרג ואני ניללתי, הרי
 יוסקא למא לא נימא כי ה"י דאיתרחיש לך ניסא כמו צעישנו
 עלינו בית, וע"ז מוסיף דאין דרכם להרוג הנשים כדי שנימא
 וכו'.

והשני"ע דנראה דנודעו אינה נאמנת אפי' במגו כמו במלחמה גדולה.

גם בבית משה ס"ק ל"א כתב הרמב"ם מפרש למיירי צמקום
שח"א להמלט בלתי גם צורך, וטעם ההיתר משום דלמי לעינינו
עלינו בית המצואר בש"ס דאין דרך להמלט רק עפ"י גם ולי"ה
לניסא, רק דשם מחמירין משום דאמרינן כי היכי לדלודך כ"י,
ולכך קאמר דכאן אשה כ"ז עליה. ובתפארת לבי סי' י"ז כתב דדעת
הרמב"ם היא דצמלחמה קטנה ליכא כלל בדדמי דמחו ליה בגירא,
דדוקא היורה מרחוק י"ל דלוינו משגיח עליו בהורג אס הוא חי
אז מת, אבל רוצח בהורגו אי מחו ליה בגירא ורומחא לא שב
אפו ממנו עד שהורגו, וכן עלה דדעת מהר"מ לוצלין לחלק
מעטם אחר בין מלחמה גדולה לקטנה, אלא דקשיא ליה הא דמיייתי
הש"ס מנפלו עלינו לסעים למלחמה, והרמב"ם מפרש דבא
להקשות כיון דאמרת צעיינו עלינו בית דמחמת שהיא נלולה
אמרינן מעשה לו גם כי היכי דאיתרמי לדידה, אע"ג דבעלמא
אין מזכירים מעשי נסים, מ"מ הסבירא דהיא נלולה מהני עפי
לומר דאיתרחיש ליה ניסא, א"כ צנפלו עלינו לסעים נמי, והי
דשם לא חיישינן דמחו ליה בגירא ורומחא ועדיין היה חי דמסתמא
הורגים אותו, שמא מ"מ ניזול כי היכי דנלולה היא, ומשני אשה
כ"ז עליה וזוינו מזוי שחברג, אבל הוא ודאי נהרג, וצ"ה מיושב
ק"י. התוס' צמק' ע"ז דכ"ה צ"י ד"ה איכא צניייהו שהקשו לר'
ירמיה דאסורה להפחדא משום שפיכות דמים ולא תלינן כ"ז
עליה אחאי נאמא, ולמ"ש ניסא, דנהי שהיא לא חסומך ע"ז
שחלל, מ"מ אין ראייה ממה שהיא לא נהרגה שגם הוא ניזל,
דאשה אין הורגין, ולפמ"כ י"ש מקום מרווח להקל צמלחמה
קטנה [צמד אחד] אך מסתפינא לסמוך ע"ז, כי רוצח הפוסקים
מפרשים כרש"י, ולא מלאחי לי חצר צזה.

ובמלאת אבן הציא מחידושי הריב"ז"ל צ"ס ה"ר"ה ש"י לפרס
הא למחלק בגמרא בין מלחמה לשינוי עליו בית וקאמר
שאני הכס דלמריין לה כי היכי דלדריך ליתרחש ניסא כו', וז"ל:
הפרש י"ז בין טעמא נזק שצא על רבים או כשטוענת נזק שצא
על שניהם לזדס, כי כשטוענת בזק שצא על הרבים ומחו רבים
ומח עמהם, טפי שייך להמלא ולא אמרה דדדמי, אבל כשטוענת
שצא על שניהם רגלים לדבר שלא להאמינה דדדמי דלמה חננל
היא יותר ממנו כיון שראוי לזא עליה הכזק כמו עליו, והיינו
לדבר פרכיין על הא מהאי דנפלו עליו לסטים שהיא נאמנת,
ופרכיין דשאני הכס, דלפשר לזא עליו הנזק לזדו ולא יגיע עליה,
דאשה כ"ז עליה, והאי ח"ש בחרה לא מיתני לה למיפסע עיקר
צעיון חלל למידק על חירוץא דלמין וכדפרישית עכ"ל, וכי דנראה
דגם הרמב"ם מפרש הסוגיא כן, והאריך לבאר לפני פירוש זה
האי עעמא דאשה כ"ז עליה הוא רק לומר דלא הוי רגלים לדבר
שמסקרת, אבל הטעם שהיא נאמנת צנפלו עליו לסטים הוא
משום דבמלחמה קטנה אינה חומרת דדדמי, משום דלא שייך כל
הני דלוקטול איבו פליט, וסמך הרמב"ם עלמו בזה אמש"כ
[בהלכה ה' והוא גם לשון המחבר בצעי' מ"ח] טעמא דאינה
נאמנת במלחמה שסמך דעתה על דברים שרצון למיחב כגון
שנהרגו הראשונים והאחרונים כו', שהוא פירוש למא דליתא צ"ס
כל הני דלוקטול, ולא צא כאן חלל לומר דלא הוי כמו עישו
דגרע מהחזיקה, שאפי' אם נישאת חלל, מפני שאין דרכן כו',
ולא הוי כמו נזק שצא על שניהם, וממילא עדיף ממלחמה, דכא
לא שייך בזה טעמא שנהרגו הראשונים.

ובמשיב דבר ח"ד סי' כ"ה הציא שיטה זו מפי המחזירי צטט
 "וא צה"ל: דים חילוק בין היזק רבים היינו שרצים
 מחים כמו מלחמה ודבר ורעבון וכדומה, צה"ל יש חשש גדדמי,
 [הואיל ורבים נחזקים בו, כיון שהתחיל להגיע חק צצטלה נסמכת

באר הגולה

נה

[קסב] ה היה דבר בעולם

ביאור הגר"א

ואמרה

[קסב] היה כו' כלישנא

בתרא ואמרי לה כו'

כשיטתו לפסוק כלישנא בתרא :

ה שם דף קי"ד ע"ג

חיכה תרי לשני ופסק

כלישנא בתרא דלינה כמלחמה וכלישנא קמא דלחמיר

אוצר

סיק חיד אות א—ד

הפוסקים

שעיף נה. תיד. היה דבר בעולם. א. כחצ ציד אהרן ח"א
הגה"ט אות תרכ"ג, דמדברי הטור [והרמב"ם שכתבו
היה דבר "בעולם"], נראה דאם לא היה דבר בעיר, רק איש אחד
צלצל ניגף ומת, לא הוי דבר, וליון למח"א ששון סי' ע"ז, וכרס
שלמה (לכר"ש אמריליו) סי' י"א].

הגדרות שונות בדבר

ג. דעת הסוברים דלא מקרי דבר, רק כשבעיר של ת"ק
רגלי יצאו ג' מתים בג' ימים, וכמו שהדין לענין
תענית. כי בעולם יתכן סי' קל"ג (בנידון שהועד על אחד שמת
במקום פ' צבי"ח במחלת החולירע, שהיתה אז מחלה מהלכת),
דבר הנאמר כאן הוא המבואר במ"ס תענית כ"א ח' לענין
להתענות עליו, כגון עיר שיש בה ת"ק רגלי ונאלו ממנה ג' מתים
צ"י ימים, הרי זה דבר, ביום אחד או בארבעה ימים אין זה
דבר, והגם ש"ל דלענין ענוה בפחות מג"י כ"ש ש"ל דדמיו, מ"מ
אין זה הכרח, ד"ל דכמו ששם חליין במקרה כמ"ס רש"י דף
כ"א ריש ע"ב ביום אחד אין זה דבר דאקראי הוא, ה"ל כאן,
ואם בג"י יש חיכה דאמרי דדבר אינו כמלחמה משום דסמכא
דאמרי אינוי שז שני הוי מותנא ואינוי צלל שני לא חיל,
מכ"ש ש"ל דסמכא דדבר המפורש במשנה, ואפשר דידור כו"ע
דמחמת סברא זו לא שייך דדמיו, ובנידונו שהועד שמת צבי"ח,
כחצ דגם צל"ח הוא ספק אם מקרי דבר לפמ"ש הרמב"ם דאין
הנשים והקטנים והזקנים בכלל, אי"כ אין יכולים לידע צבירור
דבר זה, ע"כ ה"ל דפ"י דין לא מקרי דבר אף לענין תענית,
ומידי ספיקא לא נפקא, לכן יש להקל, ומכ"ש צמדי דרבנן
[כמו בנידונו שם שהמעיד היה עד אחד דעלמא, דהדין גם
במלחמה שאם נשחט לא תלא, וכבר יראה מאיסו"ת].

גם בתשובת ר' מאיר אריק [בעל אמרי יוסף] שבמרחא יחזקאל
(מגליה) סי' י"ב כחצ דאף להמחמירין בדבר עכ"פ נריך
להיות דבר כפי המבואר בש"ס דאזוהו דבר עיר המולאה חמש
מאות רגלי ונאלו ממנה ג' מתים צ"י ימים, והכא דלא נחזר כלל
אופן החולאת שהיה שם אם הוי סכום כזה, אין להחזיק ריעותא
מסתמא.

ג. הסובר דלא מקרי דבר, רק כשלא נמשכה המחלה יותר
מיום אחד. צבאר משה (להר"מ דאנוסנסקי) סי' ג'
בנידון שהעיד העד שפ' מת מחולי קדחת לכוזב (געלט פיבער)
ששררה במקום פ', אחר שהאריך בדין ע"א דצבר אי צ"י קצרתיו,
כי צלות ה' דנראה שצ"ד אין זה מקרי דבר כלל, הגם ששלטה
שם המחלה ביתר שאת והרבה אנשים מתו ממנה, דאמרינן
בגמרא מו"ק כ"א ח' חלה יום אחד ומת, רחצ"ג אומר זו היא
מיתת מגפה, שנאמר צן אדם הנני לוקח כו' במגפה, וכתוב וחתת
אשתי בערב כו', הרי שמיתת מגפה היא ביום אחד, וגם הח"ק
דפליג ואמר חלה יום אחד ומת זו היא מיתת דחופה, נוכל לומר
דלא פליג על רחצ"ג דאמר שמיתת מגפה היא ביום אחד, רק
סובר כיון שאין העת עת מגפה ורק אדם פרטי מת ע"י חולי
יום אחד לא מקרי זה מיתת מגפה רק מיתת דחופה, וא"כ
חזין שדרך מגפה הוא שלא ימשך החולי יותר מיום אחד, ואין
לומר דדבר אחד ומגפה אחד, דהא מלינו כמה כתובים שקורא
למתים ע"י דבר, מגפה, עוד יש ראיה מדברי הב"י ה"ל תענית
סי' תקע"ו, שמצינו דברי הרמב"ם בפ"ב מה"ל תענית, הרי שירד

חולי אחד לאנשים הרבה והיו מתים מאותה החולי הרי זה א"ת
ליצור וגזירים להתענות, וכי הב"י ע"ז ויש לדקדק למה לא חילקו
בין אם מתו ג' מתים בג"י לת"ק רגלי כשם שחלקו בדבר, ואפשר
דשאני דבר שהוא שנוי אויר הממית צלי שהיית זמן כו', הרי
שדבר מקרי הממית צלי שהיית זמן, והוא כמו שהוצא ממ"ק
חלה יום אחד כו', אבל כל שמסתכל החולי יותר מיום אחד
מקרי רק מחלה מהלכת, וא"כ כיון שמלינו שרק בדבר כו' הוי
מחלוקת אם הוא כמלחמה, ע"כ נראה שלא נסתפקו אלא בדבר
הממית מהר צלי שהיית זמן, שזכו דומה למלחמה ושלוח נחשים
ועקרבים, משא"כ צמ"ד נזכר במכתבים שהיה שם רק מחלה
השלמה ויממה הוי מתים, וגם על האיש שאנו דנים עליו נחצ
במכתב שהיה חולה שצויעים אי"כ לא מקרי זה דבר, וצפרע
שמחולי ה"ל הוי המתים בערך שמינית מכל החולים שם צחולי
זה, וא"כ הוי זה כחולי צעלמא שרוב החולים לחיים.

ד. האם החשש בדבר הוא רק כשרבים בורחים מאותו
מקום מפחד המחלה. צערו"ש סעי' ר"ג כחצ דצ"ק
דין מגפה היה נראה מלד הסברא לחלק, דבסתם מגפה אף
שרבים מתים, מ"מ מקצרים אותם כהוגן ואין צורחים מהם
ואינו דומה למלחמה, אבל יש מין מגפה שהיא מחלה מחדקת
כמו שהיה בזמן הקדמון ונקראת המחלה השחורה, ומו שהיו
עליו סימני מחלה זו הין צורחים ממנו והיו יראים ליגע בו
ולקברו צידים אלא צגריה, צזה ודאי דהוי כמלחמה, אך לא
מלאנו להפוסקים שחלקו צזה.

ובכנסת יחזקאל סי' מ"ה הביא מהח"ס ריש הא"ש ד"ה זימיון,
דעממא דמלחמה הוא משום שיראה לעמוד, אבל היכה
שעומדת שם עד שימות לא אמרה דדמיו, ושכ"כ הרבה פוסקים
[ע"י לעיל סעי' מ"ח ס"ק שעי"ה אות צ'], וכי דלפ"ז מה
שאמרו בגמרא דבר כמלחמה, היינו מגפה ודבר גדול שרצים
נמלטים על נפשם וצורחים לשדות וכרמים, אבל חולי הטיפוס
[ד"ד] אשר לפי הנשמע שכיחא צלותו מקום ואין אחד צורה
מן העיר, לא שייך דדמיו, אלא שסיים דמטעם זה אין צנו כח
להחיר, וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה.

ובדבר משה (לר"מ תלומים) מהדו"ת סי' ל"ג הביא דברי
הכנס"י ה"ל ללד היחר לנידון דידור צע"א שהעיד
על פ' שמת בחולירע ולא הזכיר קצרתיו, וכי דצמ"ד דהעדות
היחה שמת בחולירע שהיה שם, ג"כ אינו בכלל דבר שיהיה צו
חשש דדמיו כמו במלחמה.

גם במשיב דבר ח"ד סי' כ"ה אחר שצ"י דאין לחוש צנידו משום
דבר דמאן יאמר דחולי אצבעות הוי כמו דבר, כי עוד, דנראה
משיעת רש"י ושאר פוסקים דלא שייך דדמיו אלא [כשיש לחוש]
שהלכה האשה או העד ממנו ועצוהו צזה המצב, צזה חיישין
שמדמה דמסתמא מת, והיינו עממא דמלחמה ורעבון ודבר
שיראים לעמוד שם ולראות בסוף זה האיש, משא"כ במקום
שאין יראים לעמוד ולראות אין לחוש כלל, וכפרש"י קט"ו ח' גבי
נפלו עלינו עכו"ם דמשו"ה משיחין משום שאשה כ"ז עליה ואינה
יראה לעמוד ולראות סופו, ואף לשיעת הרמב"ם שם ולפמ"ש
המאירי בשם י"א דאין חילוק בדבר אי עומדת שם או צורחת
משם, [ע"י לעיל ס"ק תי"ג], מ"מ נראים הדברים דה"ק המאירי
דלדעה זו אע"ג שאינה יראה לעמוד, משום דדמיו שדאי הוא
ימות הולכת לה ממנו אבל אם היא עומדת ודאי שם לא שייך
שחאמר

ביאור הגר"א

ואמרה מת בעלי (קט) (קטצ) נאמנת [קטנ] (וי"א דאינה נאמנת) (טור ורבי ירוחם):

האשה

[קטנ] וי"א כו' לתומרא

כמש"ל סט"ו בהג"ה וכן בכ"מ כו' :

באר היטב

(קט) נאמנת. עיין ברמזים פ"יג מה"ב דין ז' כנה"ב דף ח' ע"ב. ופ"מ כתב שם נאמנת הר"ן נפרק הנזכר דין י"ט דה"ה עד אחר אומר מת נדבר לא מהימן עד שיאמר קצרתיו ע"ש. ונסתפקתי אם היא אומרת מת בעלי נדבר וקצרתיו אם מהני לדעת הרמזים לפי דעת הר"ן שגורם ברמזים אינה נאמנת ואפשר דמהני נדבר לא שייך ה' טעמים של הר"ן עיין ג"ס ס"ק קמ"ו ודו"ק. מי שנשאר נשואה ואשתו ואומרת ראו בעלי שנשאר נאמנת. ודוקא דליכא שום דבר שומרה שהיה שם עוד אחר אלל אם נשאר יד ואינו מכירים שאין זה מאלץ שנשאר אע"ג לאומרה בעלי נשאר אינה נאמנת. רי"ו ג"ס:

אוצר

ס"ק חיד אות ד—ס"ק חטו אות א

הפוסקים

ואינש בלא שני לא אזיל דקאמר בגמרא, מהני לתרווייהו, וא"כ לריק להתיישב בדברי הרמזים למח פירש במפולת ושילוח נחשים ולא בדבר, וכן יש להתיישב בדברי הטור שני ג"כ כלשון הרמזים, דאע"ג דפסק בלישנא קמא דמחמיר והשוה את שלשון, עם כל זה נדבר לא פירש שמת נדבר.

תשו. נאמנת וי"א דאינה נאמנת. א. מקור הדיון, ודעות הראשונים בזה. בגמרא ק"ד ז' איכא חרי לישני נדבר, אמרי לה הרי הוא כמלחמה ואמרי לה אינו כמלחמה, אמרי לה הרי הוא כמלחמה דאמרה דדמי, ואמרי לה אינו כמלחמה דאמרה דאמרי אינשי שב שנין הוי מותנא ואינש בלא שני לא אזיל. וברמזים בפ"ג מה"ב ה"ז כ' וז"ל: ה"ה דבר בעולם ואמרה מת בעלי נאמנת שדבר פשוט צפי כל אדם שצננת הדבר זה חי וזה מת, ואפשר שימותו בדבר נערים חזקים וינלו חזקים החולים, ולפי"ז אין חוששין לה שמא סמכה דעתה על רוב המהים ע"כ, וכי צמ"מ שם דהרמזים פסק בלישנא דתרא.

ובתשו' מהריב"ל ח"ב סי' י"ז [הוצאה צמ"מ פ"יג מה"ב סוף הלכה א'] הביא מתשו' הר"ן סי' ג' דגרים בדברי הרמזים אינה נאמנת, ותמה עליו וכי דמיתתא דפשיטא היא דהנוסחא האמיתית היא נאמנת, דזיל דבר עעמא, שהרי כ' הרמזים שדבר פשוט הוא צפי כל אדם כו', ואין ספק דהיינו מאי דקאמר בגמרא דאמרי אינשי דשב שנין הוי מותנא ואינש בלא שני לא אזיל, וכיון שכן הוא, ע"כ ל"ל דיש דילוג וחסרון לשון בתשו' הר"ן, או דלמא נוסחא אחרת היה לו בדברי הרמזים. גם במשאלת צנימין סי' ל"ח כ' דגורסא זו שצפנינו נכונה לפי הטעם שני הרמזים, ובר"ן גורסא מוטעת נזמנה לו בספרי הרמזים. וכ"כ בעל"ה ס"ק קל"ה אמש"כ הר"ן צ"ס הרמזים דאינה נאמנת ע"כ ט"ס הוא, שהרי כ' הטעם שדבר פשוט צפי כל אדם כו', וטעם זה אמרינן בגמרא בלישנא דנאמנת.

ובבגמט יחזקאל סי' מ"ה כ' דיש להביא ראיה מסדר הכלכות לפי מה שסידרס הרמזים דלא כמו שהוצאו בגמרא. דהגירסא הנכונה היא נאמנת נדבר, דבגמרא הוצא תחילה מלחמה אח"כ רעבון מפולת נחשים ועקרבים ודבר, ואח"כ מביא צרייתא דעישנו עלינו בית, ואח"כ צרייתא דלסטים, ואילו הרמזים מסדר: מלחמה אינה נאמנת, מפולת אינה נאמנת, נחשים ועקרבים אינה נאמנת, עישנו עלינו בית אינה נאמנת, שנת רעבון אינה נאמנת מת בעלי, ואם בגירסא הר"ן נדבר אינה נאמנת, ודאי שהיה לו להקדימו תיכף אחר מלחמה כמו דאיתא בגמרא, אי"ו צלי ספק דגירסא המ"מ נאמנת היא נכונה, ולכן סידר אותה אחר צבא דלסטים דג"כ נאמנת, והא דלא הקדים קודם ללסטים, משום דלסטים

שחאמר מת משום צדדמי שהרי יודעת סופו צדדמי, וה"כ צנ"ד שלא ברחו יושבי העיר בעת החולי וכולם ראו מה שעלה עם החולים, מהכי תיתי לומר דדמי, וצמוקף שם כ' דמש"כ הר"ן בתשובה סי' ג', צאשת מומר שאמרה שבעלה מת נדבר דאין משיאום משום צדדמי, ל"ל שהיה נהוג להוליא את זה שהרגישו צו חולי דבר למקום מיוחד, ויכול להיות שהצריח והלך לו.

ה. חליים שונים שרנו בהם האחרונים אי הוו בכלל דבר. באבני דקד (לרמ"מ פאנעט) סוף סי' מ"ה נסתפק בחולירע אי הוי בכלל דבר, דאף שהיתה אז חולי מהלכת מ"מ הרבה נתרפאו מה, ובס"י מ"ו הביא מצעל הכותן סופר שכתב דהך חולי לא דמי לדבר. ועיי' בלוח הקודם מהדבר משה (תלומדים) מהדו"ת סי' ל"ג מש"כ בזה. אבל בדברי חיים (מנא"ה) ח"ב סי' ל"ה בתשובתו לבעל האבני דקד ה"ל כ' דהוא מתפלא עליו מאוד על שר"ה לומר דחולירע לא נקרא דבר, דהלא ידוע לכל דשייך צדדמי גבי חולירע, ועל כמה חיים אמרו שמתו צדדמי כי שכיח הדבר למאוד. ואף האבני דקד בעלמו צ"ח סי' כ"ה כתב צפשיטות דחולירע הוי כדבר. וכן תפסו צפשיטות בשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' קמ"ו וקפ"ד, מאמר מרדכי סי' ס"ה, אמרי נועם ח"ב סי' כ"ו, חסד לאברהם (תלומדים) סי' כ"א, ומשיב הכלכה סי' ה'. ועיי' לעיל אות ז'.

וברועי ישראל סי' ג' כתב דחולי ה"ל"ס"ו והוא חולי הבא מחמת חום היום הבא נגד פניו הוי כחולי הדבר, ולדעת חז"ל הוא קטצ מרירי, [מדבריו שם משמע דחולי זה מליז אלל הולכי במדבר].

ועיי' בשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' רכ"ה שהביא משם הרב השואל דחום האויר הוי כדבר, ולא העיר כלום ע"ז.

ובמגדל השן סי' כ"ח כ' צנידונו שנכתב צמכתא הודעת המיתה כי הרבה מצעלי המלחמות שנשלחו לאיעליה נחלו מן האויר ומשינוי המאכלים ומחו, דאפשר דהוי כדבר.

ועיי' בחבצלת השרון סי' נ"ג [הו"ד לקמן ס"ק טע"ז אות ז'] דמבואר בדבריו דחולי טיפוס הוי כדבר.

ובמשיב דבר ח"ד סי' כ"ה צנידון שהועד שמת מחולי אצטעויות (פאלק) וחשש הרב השואל דהוי כמת נדבר, והוא כתב דמאן יאמר דמלחמת האצטעויות הוי כדבר, היינו שרוב החולים בזה מתים כמו דבר ומלחמה.

תשו. ואמרה מת בעלי נאמנת. כן הוא לשון הרמזים. וכי צמ"מ ר"א ששון סי' ע"ז דמדלף כתב ואמרה מת בעלי נדבר כמו שכתב במפולת ושילוח נחשים [מת בעלי במפולת, מת בעלי בשילוח נחשים], ה"ה נראה דבדבר דוקא כשאמרה מת סתם נאמנת, אבל באומרת מת נדבר לא תהיה נאמנת, אך זה ודאי קשה, שהרי עעמא דשב שני הוי מותנא

פתחי תשובה

ס"ק קכ"ו וקכ"ח וקכ"ט וק"ל וקל"ה ועי' עוד נס' קהלת יעקב מהגאון מליסא לעיל סעיף י"ח ונ"ס מה"ז ס"ק ס"ה [ונתחננה חתם סופר ס' ס"ז ונתחנ' מהר"מ מברסק ס' כ"ה ענין כזה].

י"שיק אף היכא דליכא הוכחה שהיה עוד אחר כדמוכח מוזרי הרש"א שם שנתא רח"ל מדין זה דגזר חרובא כו' ולדעת ר"י בשם הרמ"ה ליכא שום ראייה לדון שנתא הסכר כסעיף ל"ב כו' עכ"ל ע"ש ואין דבריו מוכרחים ועמ"ש מה לעיל

אוצר

ס"ק תסו אות א-ד

הפוסקים

ג. ובשנשאת אי גם בדיעבד תצא להמחמיר. עי' ב"ש ס"ק ק"ס שבי' דלגירסת הר"ן ברמז"ס אינה נאמנת, משמע דתל'א. וכ"כ ב"ש"ש פט"ו דיבמות ס"י ג' להדיא, דאזלינן לחומרא בספק ח"א, ומש"ה אפי' נישאת תל'א. ובערוה"ש סעי' רמ"ע כ' דאם נישאת הוי ספיקא דדינא, ויראה דל'א תל'א דדיעבד, דכבר ביארנו דחששא דדמי אינו תל'א חששא דרבנן, וכיון דגמרא יש שני לשונות והפוסקים מחולקים בזה, הוי ספיקא דרבנן ולקולא. ועי' לעיל סעי' מ"ח ס"ק ש"י אות ז' שנחלקו האחרונים בזה אי חששא דדמי גבי אשה עלמה הוי דאורייתא או דרבנן.

ד. ובשאמרה קברתיו. עכ"ה"ס ס"ק ק"ס שנחשף חס מהני לדעת הרמז"ס לפי גירסת הר"ן, דאפשר דמהני, דבדבר לא שייכי צ"י הטעמים של הרמז"ס.

ובעצי ארזים ס"ק קל"ה כ' דל'א עיין בהכ"ע היעב' בחשו' הר"ן שבי' להדיא דלדעת ר"ח דס"ל דהאיצינא דע"ה במלחמה לא נפשה, אפי' באומר קברתיו לא מהימן בעיודא דזידה דמירי [בע"ה] דבדבר, ח"כ כ"ש לדעת הרמז"ס בזה ע"ה שאומרת קברתיו דל'א מהימנא, גם מש"כ בהכ"ע דל'א שייכי בזה שני הטעמים דשייכי במלחמה, לא ידעתי פירושו, דגם בזה איכא למימר שנחשוק בלבה שמה דבדבר, ומסקרת ואומרת קברתיו.

גם באפי' זוטרי ס"ק רכ"ה כ' דלמחן דגרים בלשון הרמז"ס אינה נאמנת ח"כ הרי הוא במלחמה, וממילא אפי' אומרת מה דבדבר וקברתיו אינה נאמנת להרמז"ס, ולא ידעתי למה נחשפק בזה בהכ"ע. וכן חפס בפשיטות בשאגת אריה (וקול שחל) ס"י ג', ובצרכת יוסף ס"י ל"ג.

אמנם לענין דינא כ' בשאגת אריה שם צדדיו, שהעידה אשה על בעלה שמה דבדבר וקצרה, דיש להחריה, שהרי כל הפוסקים ס"ל דמלחמה נאמנת לומר וקברתיו זולת הרמז"ס, ובדבר עלה במוסכם ב"מ דעיקר נוסחת הרמז"ס דבדבר אינו במלחמה, וכן פסק השו"ע עפ"י דעת הרמז"ס, ח"כ יש היתר לאשה זו לכל הפוסקים מ"מ, דכל הפוסקים זולת הרמז"ס אף דס"ל דבדבר הוי במלחמה, מ"מ ס"ל דמלחמה מהני קברתיו, ולדעת הרמז"ס דס"ל דמלחמה אינה נאמנת אפי' בקברתיו, הא ס"ל דבדבר אינו במלחמה, ואין לומר דמי' נריכים אנו לחפס שחי החומרות, לפסוק במלחמה בהרמז"ס, ובדבר כשאר הפוסקים דהוי במלחמה, זה אינו לדינא. ובמנחה חדשה דכ"ה צ' הביא דברי השאגת ארי' ה"ל, וכ' דפסק צדור הוא. וכ"כ בערוה"ש סעי' רמ"ע דכשארמה קברתיו נראה דלכו"ע מותרת, דלהרמז"ס גם בלא קברתיו נאמנת, ולהטור הא ס"ל דבקברתיו גם במלחמה נאמנת.

ובהאלף לך שלמה ס"י פ"ט צידון מיתת דבר שאמרה האשה קברתיו, כ' ג"כ דלדעתו אין כאן מקום ספק כלל, כיון דמלחמה גופיה יש פלוגתא אי מהני קברתיו, ובדבר יש פלוגתא חס דומה כלל למלחמה, ח"כ פשיטא דהוי ס"ס לקולא, דלמא דבר אינו במלחמה ויחל' במלחמה דלמא במלחמה גופיה מהני קברתיו, ועיד כיון דצדדיו מפורש בש"ס דנאמנת בקברתיו, כ"ש דבר דאיכא תרי לישני אי הוי במלחמה, ולומר הטעם דאין דרך לשהות בדבר עד שהקברנו, זה ודאי אינו, דחזין דלאו הכי הוא, ואין דרך שום אדם להניח מחו מלקברו ולצרות, ובפרט [צ"ד] דחזין דרוב צ"ח לא ברחו מכה הפחד הזה, ולמה נומא שיש אומדנא שהיא ברהה ולא המתינה עד הקבורה, לכך צודאי נאמנת בקברתיו.

גם

לסטים היא בריותא בלי חולק, משא"כ דבר דאיכא תרי לישני והיא פסק כאמרי לה נאמנת, ע"כ סידרו לבסוף, ולעני' ראייה גדולה היא דל'א בהר"ן.

אבל בח"מ ס"ק ק"ט כ' דגם מדברי הרא"ש והטור שלא הזכירו דעת הרמז"ס בזה, משמע דגירסתם היתה בגירסת הר"ן. וכ"כ בצית אפרים ס"י ל"ג דמדברי הטור ור"י שפסקו בפשיטות דאינה נאמנת, נראה שהיתה גירסתם בהר"ן, דח"כ היו מזכירים דעת הרמז"ס בזה, וכמו שבאמת חמה מהריב"ל על שלא הזכירו דעת הרמז"ס לא בפסקי הרא"ש ולא בטור ור"י, ומה שהקשה מהריב"ל דז"ל בחר עטמא שבי' הרמז"ס, אפשר שגם בזה יש נוסחא אחרת, והביא מהלח"מ שבי' בזה שיש שתי נוסחאות ברמז"ס ולא הכריע איזה מהם עיקר. ובפני משה ס"ק קע"ז כ' דני' עיקר לגירסת הר"ן בדברי הרמז"ס, ועי"ה מה שחין סוף דברי הרמז"ס לפי גירסת זו. וכל זה הוא בדעת הרמז"ס.

אולם הטור ור"י פסקו דבדבר דינו במלחמה ואינה נאמנת, והם הי"א שביא' הרמ"א. ועי' בריו' שמצא שם טעם הדבר, משום דבדבר ספק בגמרא ואזלינן לחומרא.

וכ' בעצי ארזים ס"ק קל"ה דהטור ור"י מדייקי כן מלשון הר"ף והרא"ש שהביאו שני הלשונות שבגמרא ולא הכריעו, משמע דנקטו לחומרא, דאי הוי ס"ל לקולא לא היו נמנעים לכתוב דהלכה כל"כ לקולא. ובסא"ר ס"י ח' הביא מהטור ברמזים [ריש פרק הא"ש סוף אות א'], שחפס בדברי אביו הרא"ש דפוסק כלישנא דמחמיר.

גם בחשו' הר"ן ס"י ג' הביא שני הלשונות בגמרא, וכ' וכיון דל'א איפשהו בגמרא נקטינן לחומרא, שכן דרך הגאונים בכל מקום לפסוק בשני לשונות להחמיר בשל חורה, ואפי' היכא דלשון אחרון לקולא הוא, וכן פסק בזה הרמז"ס ז"ל.

ובבית אפרים ס"י ל"ז הביא מהבשלת צימון ס"י ל"ח [הו"ד לקמן אות ח'] דליו' ידע הר"ן הגירסא האמיתית ברמז"ס אפשר שהיה כוונת עליו, וכ' דמלשון הר"ן שכתב וכיון דל'א אפשהו בגמרא נקטינן לחומרא בשל חורה כו', מצאנו דסברא דנפשיה הוא להחמיר בשל חורה, אלא שלחוק הענין הביא גם מדברי הרמז"ס עפ"י הנוסחא שהיה לו בדבריו.

ב. דעת האחרונים להלכה. הנה ברע"י ושראל ס"י ג' דע"י ג' כתב דאין בחר מרן גריון, שפסק בהרמז"ס, וכלישנא בתרא דתלמודא דבדבר לא הוי במלחמה. ועי' בנכנס יחזקאל סוסי מ"ה לאחר שהביא מסידור ההלכות שברמז"ס דהגירסא הנכונה היא נאמנת, ודל'א בהר"ן, [במבוא באת הקודם], סיים ואחר הר"ן נמשך גם הטור וכתב אינה נאמנת בדבר, אולי משנה היא, מכה גירסא זו, דזולת זה לא מלינו שום פוסק אחר אשר סתם וקצב לומר אינה נאמנת.

אולם בים ע"ז שלמה פט"ו דיבמות ס"י ג' אחרי שהביא שני הלשונות שבגמרא, סיים, ואזלינן לחומרא בספק ח"א. גם בסדר אליהו רבה ס"י ח' אחר שהביא דעת הראשונים המחמירים ושהי' הגירסאות בדברי הרמז"ס, כ' ואין שיהיה לענין הלכה למעשה נראה לכאורה דל'א נפקא לן מידי חס גירסת הרמז"ס האמיתית היא נאמנת או אינה נאמנת, כיון דבולבו רבותא דלעיל פסקו להחמיר. וכ"כ להחמיר בערך לחס סעי' ז'. ועי' עוד לקמן אות ח' דהרבה מהאחרונים מחמירים גם בע"ה דבדבר.

אוצר

ס"ק תשו אית ד—ה

הפוסקים

להדיא דזמנין דמחו ליה בגירא ורומחא וסברה ודאי מת, וכן י"ל במפלות ואיך, לכך י"ל דמשום שחוק בלבה שודאי מת משקרת ג"כ לומר קברתיו, משא"כ בדבר דא"ל לומר שחוק בלבה שודאי מת שהרי פשוט הוא צפי כל אדם שבשנת הדבר זה חי וזה מת כמ"ש הרמב"ם, רק שאנו חוששים שמא סומכת על הרוב, עכ"ל לכתב למיחס זה למשקרת באמירת קברתיו, לכך כי הבה"ע דבזה לא שייך הטעם דב' כלל.

ובחכם צבי סי' נ"ה אחר שצ"ח טעם הרמב"ם דהא דאשה אינה נאמנת במלחמה אפי' בקברתיו הוא לאו משום דמשקרה, רק משום דאמרה דדמי שקברה לבעלה ובאמת הוא אחר שנשחטה לזרחה ולזרע בעלה, כי וא"ת התינה במלחמה כי שם נפלו חללים שלא נקברו, אבל בדבר אין זה שכיח, ובגמרא אמרינן דבר אמרי לה במלחמה, וי"ל דלכדי דייק בגמרא וקאמר הרי הוא כמלחמה "דאמרה דדמי", דלכאורה תיבות דאמרה דדמי מיותרים, דכבר תירגמה רבא דטעמא דמלחמה הוא משום דאמרה דדמי, אפי' לאשמועינן דלכדי הוא כמלחמה, דכי היכי דבמלחמה אמרה דדמי אפי' בקברתיו מטעמא דפרישית, ה"נ כהני אמרה דדמי במה דשייך בהו דהיינו מת לחוד, אבל בקברתיו לא, דהתם לא שייך לומר דדמי, דלא שכיח כלל שילין ג"י בלא קבורה, ולכדי כי אמרה קברתיו נאמנת.

ה. עד אחד בדבר אי צריך לומר קברתיו כמו במלחמה. הנה נחשו הר"ן סי' ג' אחר שבי' דאשה עומה אינה נאמנת, והביא מהר"ף והרמב"ם לענין מלחמה דכשם דחיישי' באשה עומה ה"נ חיישי' צע"א, מסיים וכיון דלגבי אשה עומה נקטינן דדבר הרי הוא כמלחמה, ה"נ לגבי צע"א, הלכך עד דאמר קברתיו לא מהימן. והביא דברי הר"ן אלו ביש"ש פט"ו דיבמות סי' ז' בסתמא.

ובערך לחם סע"י נ' כתב דלפי מה שפסק בשו"ע דאשה מהימנה בדבר, צ"ל אין ל"ל קברתיו, ואינו מחמיר בשתיקה, ועי' גם בשו"ת פניי ח"א סי' י"ג שחשש צע"א בדבר שלא אמר קברתיו, משום דאיכא למ"ד דצעינן קברתיו גבי דבר. גם בבית אפרים סי' ל"ז אחר שהעלה דיש מקום לגירסת הר"ן צרמב"ם, ושהר"ן פסק לחומרא לאו דוקא משום גירסתו צרמב"ם אלא מסברה דנפשיה, [כמוצא לעיל אות א'], כי וכו'ן שדעת הטור ורי"ו ג"כ להחמיר דהוי כמלחמה, ממילא י"ל כן גם לענין צע"א דהוי כמלחמה.

ובתשו' הרשד"ם סי' רל"ט חשש ג"כ להצריך קברתיו בנדוניא שכפי דברי העד היה הזמן ההוא שעת הדבר והא"ש ההוא הוכה ממגפה ומת, והביא דברי הר"ן הנ"ל, וכי שכן הסכימו רוב הפוסקים, וכ"כ בדברי חיים (מלאנו) ח"ב סי' נ"ה שהחליטו האחרונים דגבי דבר לא תנשא בלא קברתיו, ומי יעמוד נגד הר"ן וגדולי האחרונים שפסקו כותיה.

ואולם רבים מהאחרונים כתבו להקל צע"א בדבר בלי קברתיו. במשאלת בנימין סי' נ"ה כתב דנראה דאפי' מאן דמחמיר בדבר לא מחמיר אלא באשה עומה ולא צע"א, דהא בגמרא לא פליגי אלא באשה עומה, וכן הוא גמי לשון הטור שבי' או שיש דבר בעולם וצ"ח ואמרה שמת בכל אלו דינו כמלחמה ואינה נאמנת, ואשכחן במלחמה שיש חילוק בין אשה עומה לצע"א, להרמב"ם כדאית ליה ולשאר הראשונים כדאית להו, וא"כ יש לנו לומר דע"כ לא פליגי אלא באשה עומה, אבל צע"א ד"ה נאמן אפי' לא אמר קברתיו, ואף שהר"ן בתשובה כי בדידי דגבי דבר אין לחלק בין אשה עומה לצע"א ובתירווייהו צ"י שיאמר קברתיו, אך נראה דהר"ן גירסא מוטעת מדמנה לו צרמב"ם ואגירסא זו סמך הר"ן ופסק לחומרא, אבל בספרי הרמב"ם שלפנינו כתוב נאמנת, וגירסא זו שפנינו נכונה היא לפי הטעם שבי' הרמב"ם שם, ועל גירסא זו

גם בחן טוב ס"ק קנ"ט אחר שבי' דגם להרמב"ם נאמנת בדבר בקברתיו כמוצא לקמן, כי עוד דבלא"ה גמי, כיון דגם בלא קברתיו יש בי' דעות כמה בעלי דבר, ובקברתיו במלחמה גמי הרבה פוסקים מקילים, ואפילו להרמב"ם דמחמיר במלחמה גם בקברתיו אין הכרע בדבריו איך הדין כמה בעלי דבר ובקברתיו, לכן נראה דאין להחמיר כלל כמה בעלי דבר ובקברתיו.

ויש מהאחרונים שכתבו דאף לפי גירסת הר"ן בדברי הרמב"ם ג"כ נאמנת האשה בקברתיו. באזן שמואל ס"ק תר"ח כי דלענין קברתיו היה נראה לכאורה דתליא בשני הטעמים שהוצא צ"ש ס"ק קמ"ו, [דלעטם הרא"מ נאמנת ולעטם השני אינה נאמנת כמש"ש הצ"ח לענין מפולת ומשאל"ס], חולם נראה עפ"י"ש צמ"ב דע"כ לא פליגי אלא באשה אבל צע"א דברי הכל נאמן, וכונתו לומר דהכל דלישנא בתרא סובר דגם אשה נאמנת, אין לנו לעשות פלוגתא רחוקה בלי הכרח ולומר דלישנא קמא סובר דגם עד אינו נאמן, אלא מהראוי לומר כיון דצ"ש אשכח קאי דאמרה דדמי, בעד נאמן לדברי הכל, א"כ אף אנו נאמר דלא פליגי רק לענין חשש דדמי, כלשון הש"ס דאמרה דדמי, אבל בקברתיו דהתשש הוא משום משקל מהראוי לומר דלא פליגי, כיון דאין לנו הכרח אין לעשות פלוגתא רחוקה, ולא דמי למפולת ושילוח נחשים דאינה נאמנת בקברתיו אף דשם ג"כ נאמר לשון דאמרה דדמי, היינו משום דהתם ליכא פלוגתא, וכיון דאמרינן שהוא כמלחמה הוי הדין בזה כמו במלחמה ולא מהני קברתיו, אבל בדבר דאיכא פלוגתא, כמו דאמרינן לענין צע"א דלא פליגי ה"נ לענין קברתיו, ולעטם הנכונס ג"כ מהראוי להיות נאמנת בקברתיו, דזקא במלחמה בכולה, אבל בדבר אינו אלא כמו צרעון.

ובחן טוב ס"ק קנ"ט אחר שבי' דאין דברי הצ"ח ס"ק קמ"ו מוכרחים צמ"כ דרעב ומפולת ושילוח נחשים תלוי צ"י העעמים, ד"ל דגם לעטם הבי' נאמנת בקברתיו, דכהני נערה ל"ה טפי במלחמה, [ה"ד לעיל ס"ק ת"ג אות א'], כי דמעתה מה שנסתפק בצ"ח אי נאמנת באומרת מת בעלי דבר ובקברתיו, לפי הנ"ל נראה דנאמנת אפי' להאי טעמא דמשקרת מחמת דדמי, דמ"מ לא גרע מרעב ושילוח נחשים דאין היא ממרתה כ"כ לבדות, ורק במלחמה אין היא ממתנת כלל.

ובפני משה ס"ק קנ"ז הביא מה שהשיג צע"א על הבה"ע, ממש"כ הר"ן דלדעת ר"ח לא מהני צע"א בדבר, א"כ כ"ש לדעת הרמב"ם באשה עומה, וכי דהמעין בתשו' הר"ן יראה דהר"ח מייירי לענין ג"א במלחמה דלא מהני קברתיו, רק דהר"ן כ"כ לענין עובדא דידיה דמייירי בדבר בלא אמירת קברתיו, וילוף מכה כ"ש דמאחר דחזין דהר"ח סובר דצע"א במלחמה אפי' קברתיו לא מהני, כ"ש דאפשר ללמוד מזה דבדבר צע"א לא מהני בלי קברתיו, דהא בגמרא קאמר דדבר הרי הוא כמלחמה, אבל לעולם לענין קברתיו שפיר יש לחלק בין מלחמה לדבר מטעם אחר, דבדבר לא שייכי הני חרי טעמי דמלחמה, ומה שהקשה צע"א דגם בזה איכא למימר שנתחזק בלבה שמת ולכך משקרת ואומרת קברתיו, הנה בצ"ח"ט ייין בסוף דבריו להבי"ש ס"ק קמ"ו, ונראה בעליל שכונתו בזה להביא ראיה לדבריו דבדבר לא שייכי שני טעמים אלו מהצ"ח ס"ק קמ"ו, שהרי כתב דמ"מ בין שני הטעמים לענין מפולת ושילוח נחשים, ואי נומא דהטעם דבי' שייך גם בדבר, קשה למה לא כי הצ"ח דמ"מ ג"כ לענין דבר לפי גירסת הר"ן צרמב"ם, וכמו שהביא הצ"ח טעמו גירסא זו צמ"ק ק"ם, אינו דהצ"ח סובר דבדבר לא שייך גם הטעם השני, וקאי הע"א לק"מ, דהא עכ"ל לגירסת הר"ן דלכך אינה נאמנת משום דסומכת על הרוב ולא מחמת ודאי אומרת כן, דהא באמת מרגלא בפומי דאנשי שאין זה ודאי שימות ע"י, רק אומרת כן עפ"י הרוב, וא"כ לפי"ז י"ל דלא דמי כלל למלחמה ודומיהו, דהרי במלחמה אמרינן בגמרא

אוצר

סיק חסד אות ה

הפוסקים

סמך ה"ב, וגם ה"ה"מ חופם גירסא זו, ואילו ידע ה"רן הגירסא האמיתית אפשר שהיה סומך על הרמב"ם לקולא בין באשה עצמה בין בע"א, ולפיכך אין ראיה כלל מדברי ה"רן, ושפיר מנינו לחלק בין אשה עצמה לע"א, ולומר דע"כ לא פלגינן אלא באשה עצמה, אבל בע"א ד"ה נאמן כו', ואפי' אח"ל דאין לחלק בין אשה עצמה לע"א, מ"מ כל היכא דאיכא פלוגתא דרבנן יש להקל בעיגון אשה, והביא דברי המ"צ ה"ל בשמן המשחה סי' ק"ו, והסכים ג"כ להקל בע"א בדבר זלי קברתיו.

ובדרכי נועם סי' נ"ז הביא מהריב"ש סי' שצ"ה שבי' דאף במלחמה לא חיישינן לצדדמי [לפי שורת הדין], אלא באשה עצמה ולאמר הכי כדי שלא תתענג, אבל בע"א אין ל"ל קברתיו, וכ"כ רי"א"ז דע"א במלחמה נאמן דלא חשו חכמים אלא בעדות האשה עצמה, שהיא טועה לפי תאוותה שרואה להחיר עצמה, אבל הפד אינו אומר אלא מה שראה, וכי דלפ"י, היסוד שגנה עליו ה"רן דחיישינן לצדדמי בע"א בדבר, משום דכי היכי דחזינן להרי"ף והרמב"ם דכ"ל צמים ומלחמה דחיישינן לצדדמי בע"א כדחיישינן באשה גופה, ה"כ בדבר כיון דלגבי אשה עצמה נקטינן דדבר הרי הוא כמלחמה ה"ה לגבי ע"א, אינו מוכרח, דאף אח"ל דע"א במלחמה ומ"מ ל"ל קברתיו, לא מפני זה יתחייב שנאמר כן גבי דבר, אע"ג שנאמר דנקטינן כלישנא דמחמיר באשה, דשנאמא גבי מלחמה ומ"מ בהלכה מן המיתה רחוקה, אבל גבי דבר עינינו ברואות שרוב הנגפים לחיים, לכן לא נסתפק בגמרא אמרי לה ואמר לה אלא גבי אשה עצמה ומטעם רי"א"ז, אבל ע"א למה יאמר על מי שניגף בדבר מת אי לאו דחזיה ממש שמת * כש"כ להדעת מברכת דגירסא משוועת נזמנה לו להר"ן ברמב"ם כו', אשר ע"כ אינו רואה מקום להחמיר ולענג את האשה, כ"ש בני"ד דאיכא שפת יתר שאמר "ומאותו חולי מת", כלומר דלא אמר צדדמי משום שניגף, אלא ידע בודאי דמאותו חולי מת, א"כ בזה אפי' מהריק"ש דמחמיר יודה דכא הוי כאילו אמר קברתיו, כ"ש דהוי עמפ"ע.

ובבאר"י סי' ח' כ' להחיר בע"א בדבר אף למאן דמחמיר במלחמה, מכה ס"ס, דדוקא במלחמה דאשה גופה לא מהימנא מחמת ודאי דין הוא בע"א שהוא ספק דניחול ציה לחימרא, אבל בדבר דהאשה גופה אינה אלא ספק מחמת צי' הלאוונה, כי אחינן לגבי ע"א הו"ל ס"ס, ספק אי דבר הרי הוא כמלחמה, ואח"ל שהוא כמלחמה, ספק אי ע"א נאמן במלחמה או לא, וכל ס"ס אפי' בדאורייתא להקל, ועוד שהרי ה"רן והריב"ש כתבו דלפי הכלכלה ועיקר השמועה נדחו דברי האומר דע"א במלחמה צבי קברתיו אלא שכיון שילא מפי הרי"ף והרמב"ם להחמיר ראו לחוש לדבריהם, וכיון שכן, גבי דבר דלא אשכחן לשום חד מרבנן שיאמר דע"א צבי קברתיו, ואדרבא אשכחן להרמב"ם שכתב דאפי' אשה עצמה נאמנת בלא קברתיו, למה גינת הכלכלה ועיקר השמועה דע"א במלחמה לא צבי קברתיו, ונחמיר בע"א בדבר להלכך קברתיו שלא אמרה אדם מעולם, ואף שהר"ן החמיר גם בע"א, אין דבריו נכונים בזה, והנראה באמת שאותה הנוסחה המשועשת שנזמנה לו בדברי הרמב"ם גרס לו כן, דאילו היה רואה הנוסחה האמיתית שהסכימו בה ה"ה"מ והמהריב"ל והב"י לא היה מחמיר בע"א, דכיון דלהרמב"ם אפי' האשה עצמה נאמנת בלא קברתיו, איך נעשה מחלוקת מן הקלה אל הקלה ונאמר דשאר רבנן מחמירין אף בע"א דכלל קברתיו אינו נאמן, ואפ"י צפונתא לא מפשינן, והביא דברי המ"צ והד"ג ה"ל שהקילו ג"כ בע"א בדבר.

גם בברם שלמה (להר"ש אמריליו) סי' י"א אחר שבי' פנח דדדים ללא ידו חוצה קברתיו בע"א בדבר, כי בסוף דבריו דמלבד הטעמים שנאמרו אפשר לומר ס"ס, ספק אם הלכה בהרמב"ם דדבר אינו כמלחמה, ואח"ל דדינו כמלחמה דלמא במלחמה גופה לא צבי קברתיו מדינא, ואם הלכינו שיאמר קברתיו אינו אלא לפי שילא מפי הרי"ף והרמב"ם, אבל לא מדינא.

ובמראות הצובאות ס"ק קפ"ט אם כי לא ראה להקל מכה ס"ס ה"ל, מטעם דס"ס לא מהני נגד חזקה דא"א, וכמו שהעלה הע"ז צו"ד ס"ס ק"י, ומה שמנינו לרבנותו האחרונים שהקילו בס"ס בעגונה, לפי שסמכו על מש"כ החוס' כחוצות כ"כ צי' ד"ה הכא עליה, דחזקה דאשה דיוקא ומינסבא מרעא לחזקה א"א, א"כ כאן גבי דבר אי הוי כמלחמה דאשה לא דיוקא בשאר חזקה א"א בתקפו ולא מהני ס"ס, וחו' דהר"ן כחוצות שס לא ס"ל כהחוס' בזה, מ"מ כתב דנראה ללדד להקל בזה ולסמוך על הרמב"ם וש"י"ע שפסקו דדבר אינו כמלחמה עכ"פ בע"א, כיון שדעת כמה פוסקים דע"א במלחמה נאמן אפי' לכתחילה, ולהרמב"ם וש"י"ע גופיה נמי אינה חסורה אלא לכתחילה, וא"כ גבי דבר הסומך על הרמב"ם וש"י"ע אין מניחין אותו, ואילו הוי ידע ה"רן גופי' הנוסחה הכתובה בספרי הרמב"ם שלפנינו שפוסק להקל, גם הוא לא היה מחמיר בזה.

ובבית אברהם (להר"א אבלי) סי' כ"ו הביא דברי המהר"ל ס"ק קפ"ט ה"ל שלא ראה לסמוך להחיר בע"א בדבר מכה ס"ס משום דהוי נגד חזקה א"א, אולם הוא הביא נגד זה דעת הרבה פוסקים הסוברים דס"ס מהני גם במקום חזקה, ומסיק כ"ש בני"ד דכלל ס"ס יש אומרים לסמוך על הפוסקים כלישנא בחרה דדבר לא הוי כמלחמה, נראה ללדד במקום עיגון להחיר. והסכים שם על ידו הגאון ר' ראובן מאדעסס וכי' כי בדר הרהיב הדיבור בזה הענין בראיות ברורות וילא מלפניו להיחר להלכה למעשה, וצפרע כי זה הוא רק חומרא דרבנן להלכך להעד לומר קברתיו.

ובברכת יוסף סי' ל"ג כ' להחיר מטעם אחר, דכיון דבע"א במלחמה ולא אמר קברתיו אם נישאת ל"ת, אם נולד עוד ספק אחד כגון גבי דבר הוי ספיקא דרבנן ולהקל, ודברי ה"רן בחשוכה שבי' להחמיר גם בע"א בדבר ל"ת, וכ"כ צעולת יחזק סוכ"י קנ"ג.

גם בחבצלת חשרון סי' מ"ט כתב דכיון דבע"א במלחמה גופא הוא רק חששא דרבנן, דמ"ע אם נישאת ל"ת, לך בדבר דאיכא עוד ספק אם דבר כמלחמה, הוי ספק פלוגתא בדברין דלכ"ע לקולא, ולכן השמיטו בשו"ע המחבר והרמ"א דין ע"א בדבר שבי' ה"רן, ולא הביאו רק דין דמת צעלי בדבר, ובסוף החשוכה שם כי דנודנו יש עוד קולא דכיון שאומר העד שהיה שם דבר ומת בדבר, הוי כאילו החזיק הוא דבר צעולס, דכאן אין אין יודעים כלל שהיה שם דבר, ואף דכלא"ה היתה מלחמה צעולס, מ"מ הא הוא אמר שמת על מטחו במקום שלא היתה מלחמה, ויש לו מיגו עוז דהיה יכול לשחוק ולא להזכיר שהיה שם דבר כלל. [ועי' באות שאל"ה].

ובבשיב בהלכה סי' ה' כתב דלפי מה דקומ"ל בע"א במלחמה שלא אמר קברתיו אם נישאת ל"ת, מטעם כל חשש בע"א במלחמה צלי קברתיו הוי ספק דרבנן, ורק לכתחילה מחמירין, וחשש צדדמי מלד עצמו הוי חשש רחוק, וא"כ בע"א בדבר הוי ס"ס באיסור דרבנן, ואף להמחזרים שלא השתמשו בס"ס בעגונה, הוא מטעם דהוי ס"ס נגד חזקה איסור, ובני"ד מאיסור א"א ודאי נפקא, וחזקה ליכא דאף במלחמה אם נישאת ל"ת, והביא גם מהמ"צ מש"כ טעמים להקל, וכי' דלדידיה לא צריך לזה, רק מטעם ס"ס אחי עליה.

י' ועי' לעיל ס"ק תי"ד סוף אות ה' ממשיב דבר ח"ד סי' כ"ה דהא דחיישינן בדבר הוא דוקא בחולי שרוב הנחלים בה פתים ולפי"ז הוי כס"ס ולחומה.

אוצר

סיק חסד אות ו-יב

הפוסקים

חכמים] בזה לפניו שאלה כזו ולא ראה להורות זה לא איסור ולא היתר מחמת זה לחוד.

ובבאר משה (להר"מ דאנושצסקי) סי' ג', כי להחיות בלי קצרתו עפ"י מכתב מע"ה שפי' מה צבי"ח דדבר, דשם בודאי נכתבו המהות, ומשם מוליכים לקצורה, ואין מקום לחשש בדדמי. ועי' לעיל סעי' י' ס"ק ש"ה אות ו' לענין מה צבי"ח לצאי במלחמה.

ובאמרי נועם ח"ב סי' כ"ו ציון שנמלא כתוב צפנקס צבי"ח שפי' מה דדבר, כתב בודאי אותם הממונים צבי"ח ומשמשי החולים אין רשמים צפנקס עד שניסו אותו וידוע להם בצירור שמת, ול"ש דדמי רק בהגדה איש אחר שיכולים לומר שראה אותו בהצצה בעלמא וגדמה לו שמת, אבל לא על הממונים האלה, ואפשר שמהג צבי"ח שאין רשמן צפנקס עד אחר הקצורה.

י. כשחיל מעיד על חייל חברו שמת בדבר בצבא. בשאל ומשיב מהדו"ק ח"ה סי' קמ"ז צידון שהודיע חייל מהצבא לאשה שבעל שהיה אחר מה דדבר, כי עטס אחד להחיות בלי קצרתו, דכאן לא שייך דדמי כלל, דשלא צבא צבא שייך לומר דדמי גבי דבר דאפשר שלא מת ובצור שמת וצאמת הלך לו, אבל כאן הרי הם בעלי מלחמה ואין לו גם והמלטה, ואם נשאר חי איך שייך שהלך לו, ועי' ראה או ידע אותו. ועי' לעיל סעי' י' ס"ק ש"ה אות ח' ועי'.

יא. בשמסיים העיר והמקום שמת שם. בספר יהושע סי' פ' כתב דאף להמחמירים צבי"ח דדבר זה דוקא במקום שהעד אומר סתם שמת דדבר ושכיו שטוחים ע"פ השדה, ויכול להיות שאין רואה שם, וא"כ יש חשש דדמי כפרש"י, או עטס דע"ה משקר כס' החום. דמקום שהיה לא דיוקא יש חשש דהעד משקר, משא"כ כשאומר העד דבעיר הוצת מה בעל, ומסיים המקום להדיא, בודאי הוי זה מדעליג, ואף לא שייך כלל דדמי דדבר בעיר, כיון דדרכם להוציא המת ולקבורו חיוק. ולעיל מיניה כי בספר יהושע שם, דדרכם כלל נראה ששם זה אחד ואמר שמת בעיר, דרך צבי"ח הקדושים שיש להם חצורה קדושה גומלי חסדים ועומדים בשעת ילידת נשמת בן ישראל ובודקים צנפן של עופות אם ילדה נשמתו ואם עוד רוח בן, אי"כ כשאומרים אח"כ שמת הרי הוא מת בודאי ואין לריק עוד קצרתו, ובפרט בשעת הדבר שממכרים לקבור תומ"י ואין משהים אותו כלל, פשיטא ופשיטא דצב"ה כשכותב אדם משם שאלו מה, בודאי כבר נקבר בידו, ולא שייך לומר כלל דדמי צב"ה. [מיהו עי' צפניו ח"ה סוס"י י"ג שחשש צנידונו להנריך קצרתו, אף שאמר העד שמת דדבר צקונסטאנטינופול צקדש].

ובברכת יוסף סי' ל"ג הביא מקו"ע סי' ק"ט צשם מהר"ל"ה שבי' צנידונו שאמר היהודי צשם הגוי על פי שכתב בשעת הגזירה, דאם היהודי לא נמלט מיד רק נחטב צעור אין ל"ל קצרתו, דאם איתא דעצמו ליה סמחתי הוי ידע, מה תאמר נחוש דלמא חזיל לעלמא, אחרי שאמר העכו"ם נהרג אין לחוש אלא שמת לא מת מאותם המכות, וכי דה"ה צנידונו גבי דבר, כיון שהיה בעיר צבי"ח ואמר שמת, אין לנו לחוש שמת הלך לעלמא, רק שמת לא מת מהדבר, וכיון שהעד נשאר בעיר, אמרינן חילו היה חי הוי ידע. ועי' לעיל ס"ק תי"ד אות ד'.

יב. בשלא שאלו את העד על הקבורה, והלך לו. צמשת צנימן סי' ל"ח אחר שבי' להקל לגמרי צבי"ח דדבר בלי קצרתו [כמוצא בזה ח'], כתב דיש לומר עוד דאפי' מאן דמחמיר, היינו דוקא צדו שהעד על המיתה שראה אותו מת ושאלו אותו על הקבורה ואמר לא ידעתי, אבל מי שמעיד סתם פי' מה דדבר ולא שאלו על הקבורה, אפשר לומר דצב"ה לא מחמירין

אופנים שדנו האחרונים לחקל בע"ה בדבר אפילו להמחמירים.

ו. כשהחזיק העד הדבר. עי' בסוף האות הקודם מהצנלח השרון סי' מ"ט שכתב צנידונו יש עוד קולא, משום שאמר העד שהיה שם דבר ופי' מה דדבר, דהוי כאילו החזיק הוא דבר צעולס וכי'.

ובבנין צבי דיוק מדברי הרשד"ם סי' רל"ט [המוצאים בזה הקודם] שכתב "שכפי דברי העד" היה הזמן שהוא שעה הדבר והאיש שהוא הוכה ממגפה ומת, דמשמע דאזלינן לחומרא אפי' צבי"ח שחזיק דבר צעולס, ותמה על הצנלח השרון הנ"ל שלא הביא דברי הרשד"ם, ומסיים דל"ע טובא להלכה ולמעשה.

אולם בוכרון בהוגה סוס"י ח' נדד להקל בהחזיק העד הדבר, וכתב דכיון דדבר איכא פלוגתא בשו"ע, ובהחזיקה מלחמה נמי לא הוי אלא צבי"ח בגמ', ולדעת השו"ע אם נשאת ל"ה, אי"כ צב"ה מאן דשרי לא משתביש, אלא שלא החליט הדבר, וסיים ששם צאנו לדון עפ"י דין לריק צשם, וצנ"ד אין אנו לריקים לזה. ועי' לעיל סעי' י' ס"ק שפי"ט אות ב' דיש מקילין אפי' במלחמה כשהחזיק העד המלחמה.

ז. כשהעד כבר חלה פעם במחלה המסוכנת והבריא ממנה. הצנלח השרון סי' י"ג צד שהעד שפי' מה ממחלה טעופס, כתב סניף היתר [אף לדעת המחמירים], דידוע מפי הרופאים דמי שחלה כבר בחולי טעופס אין לו לפחד שחוזק צו מחלה זו עד זמן מרובה, וכבר כתב הביא דהיכא דאין העד צמכנא לא אחר דדמי, וכי"כ צנ"ד שהעד כבר חלה מקודם בחולי הנ"ל ונתרפא, אי"כ לא היה צמכנא ולא אחר דדמי.

ח. כשהעד הרואה הוא גוי מסל"ת. צבאר משה (להר"מ דאנושצסקי) סי' ג' כי דלכאורה היה לנו לפסוק להקל צבי"ח דדבר משום דהו"ל חרי ספיקו, שמת דבר אינו במלחמה, ושמת ע"ה במלחמה הדין להקל, אך מה נעשה שהרין צמכנא כי דע"ה דדבר לריק שיאמר קצרתו, ואם הרין לא סמך על הני חרי ספיקו דדינא, מאן חשיב ומאן ספין להקל כנגדו, מ"מ כאן צנ"ד שהעד ששמע גם מא"י מסל"ת, ובא"י מסל"ת הביא הרמ"ה סעי' י' דיש מקילים בלי קצרתו, וכי רש"ל צמכנא הוצאה צבי"ח החדשות סי' ע"ה דמהני כך סברא לרף עם טעמים אחרים להחיות, אי"כ צנ"ד שיש עוד ספק שמת דבר אינו במלחמה, ובפרט שהרמב"ם והשו"ע פסקו כן, אי"כ שפיר יש לרף דעת המרדכי הנ"ל, ולירף גם סברת המ"ז דאף להמחמירים יש להקל כל שאומר סתם שמת ולא שאלו אותו על הקצורה, שאפשר שגם הקצורה ראה ויוצא לקמן אות י"ב.

גם בברכת יוסף סי' ל"ג אחר שבי' להקל לגמרי צבי"ח דדבר [הו"ד לעיל סוף אות ה'] כי עוד, דזולת זה יש מקום להקל צנידונו דהוי שלש ספיקות, אם ע"ה במלחמה ל"ל קצרתו, ואח"ל לריק, שמת דבר אינו במלחמה, ואח"ל דדבר במלחמה שמת עכו"ם מסל"ת אין ל"ל קצרתו אפי' במלחמה, וצשם ספיקות דעת הש"ך צו"ד סי' ק"י צנידונו ס"ס להקל אפי' באיתחזיק איסורא כו', עיי"ש שהאריך בזה.

ט. כשבא כתב מבית החולים שפי' מת שם בדבר. צדברי חיים (מלאח) ח"ה סי' ל"ג צנידונו שכתב כתב מהצבא שפי' מה צבי"ח דדבר ולא הוזכר קצרתו, כי דיש סברא לומר דגם להמחמיר דדבר, מ"מ צנ"ד דידוע מנהגם אז דחויק בשמת נקבר בלי שהיה צמכנא גדולה, אי"כ צמכנא שמת, כוונתם שנקבר כו', והגם דידעין שאין כח בצמכנא הכרם להחיות, מ"מ כיון שצנל"ה הכרם מקילים בזה, יש לסמוך על סברא כזו, אך עכ"ל לא החלתי להחיות ע"ז לחוד כי בהיותי אלא מו"ח [צטל עטרת

באר הגולה

ג. מנשה ס. דף פ"ז ע"ג

בן האשה שהלך בעלה למדינה אחרת ובאו ואמרו לה מת בעליך ונשאת ואח"כ בא בעלה

לא

אוצר

ס"ק תטז אות יב—ס"ק תיז אות ב

הפוסקים

ב. וכשיש הוכחות, או סימנים מובהקים שבגופו, שהבא הוא בעלה. בשאלת דוד סי' ע' צעגונה שנשאת ע"פ צ' עדים כו', ואח"כ בא אחד ואומר שהוא בעלה, ואין אחד צעיר שזכירו בעצמות עין או ע"פ סימני גופו המובהקים, אך גם אין מכירין אותו להיפך לומר שזדוהי אינו בעלה, ואומר סימנים שיועד כל מה שערצ צונו וציון אשתו אפי' דברים שבסתר שאין דרך שידעם זולתו הבעל, וגם אין דרך שיפרשם הבעל לאדם אחר, ולאחר שהשם שצנדי"ן י' שיש איזה מרמה, ע"י צאות ג', כחצ לעלם השאלה, דאינו רואה בשום פנים שיכא אפשר להכחיש צ' עדים ע"פ סימנים כו', דלא אשכחין שיכולים להכחישם אלא בדבר הניכר לכל שאינו כדצריכס, דצוה לא אמרין תרי כמאה כו' [וכצאות הקודם], ולא מציעא דע"פ סימנים כצנדי"ן א"א צדוהי להכחיש העדים ולדונם כשקרנים, משום דמה שיועד הדברים שערצ צונו לצניה, אינו ראוי כו' [עסד"ה ומסוק, דלהלן], אלא אפי' ע"י סימנים מובהקים שבגופו נמי א"א להכחישם כו', ויש להוכיח כן מהירוש' דיבמות פט"ו ה"ד, דהנה לכאורה משמע שם דגם צונו לכל אין יכולים להכחיש צ' עדים, דאיחא שם בשם רב, דנשאת ע"פ צ' עדים וצא בעלה אמרין לי לית אחנו, ר"ל אינן זה, וחד אמר אפי' אדם מכוסים כו' אימני, משום דאפשר דיש הדומה לו, וא"א לצרר מי עושה העולם או העדים כו', [וע"ש שמוכח שכן ג"פ], הרי דסובר דאין צמח להכחיש העדים בצירור, ואם היא ובעלה הצי' אומרים שמכירין שאינו בעלה, לא תלא, וע"ש צירוש' דתלמודי דרב עזדו עובדא הכי [וגם לא הניחו לתת גט מספק], אך לאחר העיון נראה דהירוש' מודה דצניכר לכל צע"ע, מוכחשים העדים לגמרי, אלא דמיידי בהכירוהו רק בסימנים, וצוה א"ש מ"ש צירוש' צעובדא דאחא קמי' דר"א, דאמר לצעל הצי', אין צרי דשריא אלא תחי ידוע דצני ממזרי קמי' שמיא, [והיינו דיוחא לנאת יד"ש, ובדלהלן], ואם מיידי בהכירוהו כל צני העיר צע"ע שהוא בעלה, הרי עכ"פ הוי תרי ותרי וקיימא צחוקת א"א כו', ואין לה היתר אלא בנשאת לאי מעידה ולאומרת צרי, וא"כ מה זה שאומר שבניו ממזרים כלפי שמיא, הא הוא אי' מהעדים שבעלה כבר מת וגם עתה עומד בדצורו שמכירו שאינו בעלה, ולמה יחוש אפי' רק לנאת יד"ש, אלא דהעיקר דהירוש' מוקי הא דרב בשמכירין אותו עכשיו רק צסי' מובהקים.

והוסיף דאף דקיי"ל דמחזירין אבידה בסי"מ מהתורה, וכו' אף כעדים, כדמוכח בצ"מ דכ"ז צ' ע"ש צר"ן וי"י, עכ"ז ע"ע צעדות עדיפא כדמצינא בחולין דל"ו דלא קטלינן ע"פ סימנים, ופשוט דאין הורגין על שום סימן, והא דמחזירין אבידה ומחזירין האשה בסי"מ הוא מעטס רוב ולא דחשוב צרי גמור כה"ג, משום דצדוהי יש מיעוט ששום צוה הסימן, ואף דהולכין צדיני נפשות אחר הכוז, היינו דהתורה החירה או הזכירה צאופן זה, ואף דא"כ מסתפק מזה דין מיתא לא איכפת לן, ומתורן צוה קושית החוס' שם, אכל צעדות לרין שיעידו דבר צרור שראו מי הרג לא שיאמרו ע"פ הכוז כו', דשמא הוא מהמיעוט, ע"ש שהאריך צוה, ובוסיף, דאף דצע"ע אפשר שיטעו העדים, מ"מ צאופן זה חייבה תורה שא"א להיות גדר העדות יותר מזה, משא"כ צמעידין ע"פ סימנים שיש צוה מיעוט המלוי דשוין, אף דלענין עטס האיסור אמר תורה לדון עכ"ז, אכל גדר עדות אין צאופן זה כלל, וכיון שכן אין שיכולה להכחיש העדים שהעידו ע"פ ט"ע ממה שאני דוחין

מחזירין כולי האי כו', ומה שלא העיד על הקצורה הוא מפני שלא ידע שצריך להעיד עליה מאחר שלא שאלוהו ע"ז, וכל כה"ג יש לסמוך על דברי המקילין. והציא דצרינו אלה ללך היתר צצית אפרים סי' ל"ז. וכן הציאו לסנוף היתר צצאר משה (לר"י דנעצסקין) סי' ג', הרי"ד לעול אות ח'.

טע"ף נו. תיז. בא בעלה. א. והיינו כשאנו מכירין אותו שהוא בעלה, ר' ירוחם נכ"ג ח"ג. [ומראה דר"ל שהכל מכירין אותו שהצא הוא בעלה, דמשי"ה אף שנשאת ע"פ צ' עדים שאמרו שבעלה כבר מת, מ"מ עדותם בעלה, דלא אמרין ככה"ג תרי כמאה, ובמ"ש החוס' ציצמות דפ"ח אי' ד"ה אחא, ע"פ הגמ' שם, ומשי"ה כל הדינים האלו צה, וצחורה ודחי]. וע"י צשאלת דוד סי' ט' שציאר, דלא ריבחה תורה הדון דתרי כמאה אלא כשמעידים צדבר שערצ ואין צידינו עתה לצררו, וצ' מעידים שכן ה' ומאה מעידים צחורה עדות לצרר הספק, שה' צאופן אחר, אז הדבר שקול, אכל צאופן שכולם מכירים גם עתה עזר פ', וצ' שהעידו צדבר שערצ מוכחשים אותם, צכה"ג ל"ה תרי כמאה, אלא הולכין אחר אומדן הדעת צדבר הצרור שהרבים יודעים עזר פ', והעדים על העצב אינם נאמנים כלל, וראוי ממ"ש צצ"ק דע"ד צ' דעדים שהכחישו צנפס לוקין, ופריך תרי ותרי נינהו, ומשני צצא הרוג צרגליו, והנה מהחוס' דיבמות הני"ל משמע דגם צכה"ג עוד חשוב ספק אך מחמירין דתלא, אכל ממ"ש צצ"ק דלוקין, מצורר שהעדים מוכחשים לגמרי כו', וע"ש מה שהאריך צוה. [וע"י צאולה"פ לסעמ"צ ס"ק שלי"ח אות ה' שבע"ז הסבירו עוד כמה פוס', וי' שמ"י כן גם צדצרי החוס' הני"ל ע"ש]. וע"ע צאות הסמוך מ"ש צדעת הירוש' צוה.

ומבואר עוד צרי ירוחם שם, דכשאין מכירים אותו משום שנטעש צו שנוי, כגון שהלך צלא חתימת זקן וצא צחתימת זקן, וצאו צ' עדים שלא זזו ממנו מיום שהלך [ואומרים שהצא הוא בעלה], נמי תלא, ואפי' נשאת ע"פ צ' עדים שבעלה מת, ואפי' נשאת לאי מעידה, זולת כשהעגונה עצמה נמי אומרת צרי לי שמת, [והיינו כסוגיא דפ"ח סוף ע"א, וכמצינא צאולה"פ לסעמ"צ לענין הכחשה דתרי ותרי, וע"ש צצ"ק שלי"ז דצגונה דתלא, אם הוא מדין ספק, או דמוקמינן לה אחזקת א"א והולד ממזר ודאי, מיהו לענין שאר הקנסות דלהלן יש לדון אם שייך צכה"ג, אכל כשניכר לכולם שהצא הוא בעלה, ע"ש צצ"ק שלי"ח אות ה' שכתבו כמה פוס' דצכה"ג תלא אפי' נשאת לאי מעידה ולאומרת צרי]. וע"י צסעמ"צ לענין צאו עדים ואמרו קיים ה' כשנשאת ועכשיו מת, מה דינה.

עוד כתב צרי ירוחם שם, דצאין מכירין אותו ורק ע"א מעיד כדצרי שהוא זה בעלה שהלך, לא תלא אפי' כשנשאת רק ע"פ ע"א, ואפי' היא אינה אומרת שום דבר, משום דהעד שנשאת על פיו הריכוז כשנים, והמעיד שזה בעלה הוא רק ע"א, אם לא שמתקף עמו אפי' עבד או אשה, דאז הוי רוב דיעות, [ע"י צוה צסעמ"צ], אכל הבעל עצמו זה שצא אינו מלערק עם שום אחד, דהוי נוגע צעדות, [וע"ש צאולה"פ ס"ק שלי"ח אות צ' שכי"ב גם הני"ו שהבעל אינו נאמן על עצמי לומר אני הוא, וע"ש מ"ש האחרונים צוה. וע"ש צצ"ק שלי"ח אות א' י' לענין נאמנות האשה לומר שא"י בעלה].

לא שנא נשאת על פי עד אחד ואו על פי שני עדים

באר הגולה

כרז הונח צריח דרז
יהושע שם דף י"א ע"ג
וכ"פ הרי"ף שם והרא"ש והרמב"ם צ"ל מה"א

אוצר

סי"ק תיו אות ב—סי"ק תיח אות א הפוסקים

היטב ציישוב אמיחי איך מראין הדברים, כי הדין הזה נראה מרומה. וע"ע בזה בסמוך מ"ש ע"ד דודן זה.

ג. ומה הדין בזה בשנשאת רק ע"פ ע"א, או ע"פ ב' עדים אבל ה' הכחשה ביניהם. בשאלת דוד שנשאת הקודם, כתב תוך דבריו שבדכ"ג טור ב', דלם נשאת צ"ע, אף שהעיד בע"ע עכ"ל מוכחש הוא ע"י סימנים מובהקים שהם רוב כו', דחשיבי יותר מע"א, כמבואר בצ"מ דכ"ח א' *** , לכן תלם [דהכירוש] ה"ל בזה הקודם דמוכח דסי' אינם יכולים להכחיש, מיוירי בנשאת צ"י עדים]. וכוסיף בסוף, דכ"ד דב' העדים לא אמרו דבר אחד, אלא א' אמר שמת והב' אמר שגבר, ובתש"י המחירים לא מבואר על איזה אופן התיור, הן אחת דבש"ע לעיל סעיף ה' נפסק ע"פ הרא"ש דבכ"ג מותרת, הואיל ושניהם מודים שאינו קיים כו', מיכה הירוש' והגר"א חולקים ע"ז כו', ולאחר כ"ז לא נשאר אלא עד אחד, דשניהם צודאי פסולים להטערף לעדות אחת, כדבארתי במקור"א ע"פ הירוש' [מיכה ע"ש] בצלוה"פ סקט"ז אות ה' ד"ח דלהרא"ש חשיבי כב' עדים, ד"ל דלא דייקו באופן היותה ולי"ה הכחשה כו'], ובנשאת ע"פ ע"א כבר בארתי ע"פ הירוש' ה"ל דתלם גם שהכירוהו בעת ע"פ סימנים, וא"כ לכאורה נראה לפסוק צ"ד דתלם צבירור מצעלה, אך אם יתברר לאחר חקירה ודרישה היטב באזה אופן ה' הכחשה העדים הראשונים, וגם אולי נמלא הגב"ע והמעצ"ד באזה אופן התיור, וגם ד"ד נראה מרומה מאוד, דתמוה ששם אדם לא יכירו צ"ע, וגם כ"ד עברו י"ג שנה, כפי שנאמר לו, ולא ידע הצעל שאשתו נשואה לאחר, ולכן לריך לחקור הרבה אם העדים שהתירוהו על פיהם היו כשרים ויר"ש או שהם אנשים שראוי להאמין שישקרו בשביל ממון וכדומה, וכן לחקור על צעלה וגם ע"ז הטוען אם הוא בחזקת כשר ואינו פרוץ להקל באיסורים, גם האשה אם באמת אינה מכירתו או אפשר שצוניה להפקיע עצמה מצעלה, ואחר שיתקרו אולי יתראה שיש איזה דבר רשע, יכולים לדון ולהתיר, דלדעתי כיון שלא העידו צ"ד על גופו דצעל רק מה שידע דברים שעברו צינו לצניה אי"ז סימן כלל, וכדיבארתי לעיל, וגם הא בעד [דמיתה] העיד במיתלת דעבד לאגלווי [דלא משקרי אינשי], מלוקף לזה חזקה דאשה דייקא ומנסא, וגם שהוא דבר רחוק שלא ידע הצעל י"ג שנה שאשתו נשואה, ואחר שידעו לי מה שהעלו בחקירתם, אחרי דעתי באחרונה בזה למעשה.

תיח. או ע"פ ב' עדים כו'. א. מקור הדין והסודרים בן, ע"י באה"ג. וכ"פ צטור. והב"י הביא מ"ש הרי"ף [והרא"ש] דאש"ג דאמר רב דל"א דלכחא כר"ש דמחנני צרפ"י, דהנשאת ע"פ ב' עדים מותרת לחזור לצעלה, משום דאנוסה היא דמאי הו"ל למעבד, מ"מ לא קו"ל הכי, דמסקינן דלא עבדינן עובדא בצינרת מאי הו"ל למעבד, וכדמוכחא ממחנייתא עובא כו'. וכי הכי שם דכן פסקו כל הגאונים דגם בנשאת ע"פ ב' עדים תלם מזה ומזה וכל הדרכים האלו זה. וכ"כ מהרי"ק סוף שורש פ"ד, והתשצ"ץ ח"ג רס"י קפ"ע כהרי"ף. וכ"כ ר' ירוחם המוצא בזה בסמוך סוף קטע א'.

גם היש"ש פ"י דין ג' כתב דדברי הרי"ף והרא"ש ישרים, וכ"ד כל האחרונים, ידלם כצעל המאור החולק על הרי"ף ועל פרש"י, ומפ' פ"י אחר דדברי ר"פ שם כו', [ע"י בצב"ה"מ דל"ה ב' שניאר טעמו

רוחק סימנים באים אחר, ולא מציעה שאין ביכלת הס' להכחיש העדים לגמרי כו', אלא נראה דאפי' תרי ותרי לא הוי, וסומכים על העדים ומותר מהדין אפי' לכתחילה, אף שיש כח בסימנים לדון באיסור כמו ע"פ רוב, היינו דוקא בשלא הוכחשו, אבל אם מתחילה נסתרו ע"י עדים שהעידו מקודם, העדים נאמנים שזה באים הוא מהמיעוט [אנדרמנו אותם הסי"מ], דבזה אין לנו הכחשה לנגדם ע"י האים אם הוא מהמיעוט או מהרוב כו', ומהכירוש ה"ל מוכח דאפי' ה' הצעל שצא מפורסם כר"א, ולא שייך כלל לחוש שיצא עוד א' שיכ"י לו סי"מ כר"א ומופלג בתורה כמותו אלא באופן רחוק, וסי"מ קאמר שמה אחרתי כו', וה"ט כיון דהוכחשו מקודם ע"י העדים כו' זה צרור בכוונת הירוש' *, ואפי' אם יראה מי להטעם בצבנת הירוש' דחלק חללמודן וכדכתיבנא בתחילה, עכ"ל הדין מוכח מהסוגיא דחולין ה"ל כו', דזה פשוט דכיון דאין על הס' תורת עדות להעניש עפ"י, ה"ל אי"ז תורת עדות להכחיש כו', ולמהו כחרי ותרי ג"כ לריך תנאי עדות שיכ"י צפני העדים וכו'. וע"ש להלן דחשך ראיות חכם א' שמכחשין עדים גם ע"פ אומדות, וכגון הא דפ"צ דכתובות דמלית לה קלא אמרינן דסהדי שקרי נינהו כו', וכתב דשם יש ריעותא בעלם עדותם כו', וע"ש מה שהאריך ליישב כמה דוכתי בזה"ג.

ומסיק, מכ"ז נ"ל צרור, דאם התיורו מקודם ע"פ ב' עדים שראו המעשה [שמת צעלה] צבירור ולא ע"פ אומדות וסי' [והכירוהו צ"ע **], ככה"ג א"א להכחיש עתה ע"י סי', [אפי' כשהצעל הב' והאשה אינם מכירים אותו עתה [שאינו זה] ואין אומרים כרי כו', ואפי' נשאת לא שאינו מעידים כו' לא תלם **], כיון שאין מכירים אותו עתה צ"ע [שזהו צעלה שכלך], והדבר זה כמעט ראי גדולה לדברי העדים [שמת] מה שאין מכירין אהא, אם גם קודם פרידתו מעצו ה' בחתימת זקן, ואף ללא ידי שמים אינו לריך, דמה שצירוש ה"ל מבואר דעכ"פ ללא ידי"ש לריך להוציאה, נראה דזה דוקא באין לו בנים ממנה, אבל ביש בנים, לא, כדי שלא להוציא לעז על צניה, ועוד דכאן אין סימנים צרורים אלא מה שידע הדברים שעברו צינו לצניה, ומזה אין ראי, דאפשר דצעלה הגיד לו [אף שאין הדרך כך], או היא עצמה סיפרה לו [צרוניה להפקיע עצמה מצעלה השני, ואי משום דתלם מזה ומזה וי"ג הדברים דלהלן, אולי לא חדע מזה, ועתה"ס גיטין ריש דפ"ה [ש"י כע"ז] דחולין צאי ידיעה], או ששונאת לצעלה הב' ואומרת כן, או שיש איזה קשר צוגדים אחר ציניהם, דמי יכול לעמוד בסוד צוגדים], וא"כ אין ראי מזה, ועליו צעלמו כרי אין שום סימן, וזה גרע עפי מה שאין מכירין אותו וגם שום סימן אין עליו, לכן לדעתי אין בזה חשש כלל להכחיש עדות העדים, אך בתנאי שיתבוננו

(*) והוסיף שם, והא דבירוש' שם פ"י ה"ה פריך ממשנה והתם לית פליגא ארב כו', ה' יכול לתרץ דהמשנה מיידי בהכירוהו ב"ע משא"כ הא דרב, אלא דלא חשש לתרץ כו', וכדלא חש לתרץ דמיידי בהזמנה, וכמ"ש בבבלי שם.
(**) מתוך דבריו לעיל שם.

(***) ואע"ג דהבא שכבר נשאת על פיו הריהו חשוב כשנים, נראה דר"ל דכיון דבעלמא עדיף סי' מע"א והוי כרוב וכו' וכדמבואר באות הקודם, לכן מהני כאן להכחיש.

אוצר

ס"ק תיח אות א-ב

הפוסקים

בעלה בשום אופן, אדרבא מדויק דבדבריו דמחמא בעלה הי"ט דחלא משום דלא הוי שגגת הוראה והיא הו"ל למידק, משא"כ בהא דמוביל בו, אי"כ אין נפ"מ בזה כו.

ובהאלף לך שלמה סי' ל"ב, באשה שהתירוב צ"ד ע"פ צי' עדים ונשאת ואח"כ בא בעלה, ופסקו הצ"ד דשה דחלא מחמא ומזה, ועתה רוצה השני להתיר, ורצ' א' התיר משום דחלא ידורו באיסור, אחר שכי' דלא יפה עשה דהרי כל הפוס' בסביונו דגם בנשאת צי' עדים חלא מחמא ומה כו', הוסף, דמה שרצה לסמוך דכיון להתיר צ"ד הוי כמ"ש הרמ"א בסע"מ דבה"צ צ"ד בטעות מותרת לחזור, זה עשות, דהתם הכונה שטעו צ"ד בהוראה והוי אונס גמור כו' משא"כ בטעות שטעו העדים כו', ולומר דהיתר צ"ד עם צי' עדים עדיף עפי', אין זו סברה כלל, הן אחת דמלשון רש"י נראה כן, שכתב צ"פ הא"ר אהא דנשאת שלא ברשות, שצאו צי' עדים ואמרו מת בעלך ונשאת מעצמה דהרי לא היתה לריבה היתר צ"ד, ומדדייק "ונשאת מעצמה" דהוא מיותר, דלו יחא ששאת ברשות צ"ד מ"מ כיון שלא היתה לריבה היתר צ"ד מותרת לחזור לו כו', גם חקקה על התנא גופיה למה נקט בן [לשון שלא ברשות] הו"ל למינקט נשאת בעדים מותרת לחזור לו, ובע"כ דקמ"ל דאם הוי תרווייהו דהיינו עדים וגם רשות צ"ד אף הית"ק מודה דמותרת לחזור, אף מ"מ היינו רק לראשון, אבל לשני ודאי אסורה, דנשאלה היא ו"ל כיון שהי' לה חרות, עדים וגם רשות צ"ד, לא היתה לריבה להמתין יותר והוי כאונס דמה לה לעשות עוד, אבל השני אינו באונס דהלא הוא יכול לקחת אשה ממקום אחר, והוי כהיא אסורה והוא מזיד דאסורה לו [ועי' באו"ח סי' י"א סק"ד אות ג' ד, ועי' בחמדת שלמה בסי' כ"ג אות ל"ח דמחשיב להשני לאונס לפוערו מקרבן], ובפרט צ"ד דנראה דלא היו העדים כשרים רק בעלי מלחמה ועפ"י רוב הס' קלים וחשודים על העריות, וסמיכת המחירים הי' רק על המכחז משר הכא שבעלה מת על מנתו, וא"כ הוי רק רשות צ"ד ולכך הציבו לפסוק דחלא מחמא ומה, ותם להוציר להתיר לחזור לשני, ואם יש חשש שחנה עמה הלעיטוהו לרשע וכו'.

ג. ומה הדין כשהכל חשבו שהמת הוא בעלה כשמצאו מת במטותו, ע"פ מה שהוחלף באחר הדומה לו. בחיים שאל ח"א סי' ע"ד אות מ', הביא מעשה שקרה בזמנו בגוי שהיה חייב חובות הרבה וחשב מחשבות איך לברוח, ויעש ענינו חולה וזעק כי הוא נוטה למות, ויהי היום וישמע כי מת גוי א' הדומה לו בקומה ותואר, ויילך צלילה ויוליף את הגוי המת מקברו וילבישו בבגדיו ויניחם במטתו, ויזרח חוץ למדינה, ובקר ברשות אשתו אותו מת הרימה קול לעקב ויצאו שבעה ויספידוהו ויקברוהו וכולם האמינו שהוא המת, ואחרי ירחים אחדים הלכה ונשאת לגוי אחר וילדו בנים, במשך הזמן נתעשר בעלה הראשון ויצא חזרה לביתו ותהום כל העיר ויספר להם כל מה שעשה ורוצה להשיב אשתו אליו, והשני עוין כי מת וקברוהו וכו', וכחצ' דיש להסתפק אם ח"ו יארע כזאת בישראל אם תהא נחשבת לשוגגת ותהא מותרת לבעלה הבורה, דהא דקו"ל דבורה צ"ד לנישא וצא בעלה תלא מחמא ומה, נראה דהיינו דוקא צ"ד דעלמא דהו"ל לשאל פי צ"ד יותר חשוב וכמ"ש הרד"צ צ"ח סי' מ', אבל אם נשאת עפ"י צ"ד הגדול של ע"א נראה דמותרת לחזור לבעלה הראשון דחשיבא שוגגת וכמ"ש הרשב"א בסי' אלף קפ"ט, [וכמוצא בסע"מ, ועי' באו"ח סי'], וא"כ הכא צדקן זה דמלאתו מת ובפרסום גדול נקבר ו"ל דהוי שוגגת ודאי דלא ס"ד ערמה כזו, ואין לומר דהו"ל למידק, דלפי האמת כל המעשה לא שייך בזה, ולפיכך להתיישב לדינא. [ויש לדון דדמי להא דהוחלפו המוצא בס"ק ת"כ בזה"ל כי לאות א'].

טעמו], וכבר השיב עליו הרמב"ן במלחמות שם. וכ"פ הי"ט שם צדק י"ג. וכ"כ צ"ח כ"א וסו"י ע"ו*, ובצ"ס שם סק"ב. ועי' בענין ארזים ס"ק קל"ט מה שהעיר עמ"ש הרמב"ן שם דגם ר"ע ל"ל בר"ש. [ומ"ש הי"ט שם צ"ד "כלי האחרונים, וכע"ז בע"א הג"ל, ש"כ הפוס' זולת בעה"מ, יש להעיר מהכלבו סי' פ', דמחלק נמי בין שמעב מע"א שמת בעלה ונשאת דחלא מזומ"ז, לשמעב מצ' עדים ונמלאו שקרים, דמותרת לחזור לו. וכן יש להעיר דכ"י מהחוס' שכתובות דכ"י צי' וצ"ב ל"ב א' ד"ה חנן, שהקשו על סתמא דגמ' דצי' אומרים מת וצי' אומרים לא מת דלא חלא, ממשנתו דתנן דנשאת צי' עדים מותרת לחזור, והא כיון דליכא חומר בסופה לא דייקא, ואמאי לא חלא, ע"כ, ומאי קושיא, הא מנאר דל"א דמחמי אחיה כר"ש ולא קו"ל כותיה, וכי"ל ודוקא לומר דלא לאוקמי הסוגיא אליבא דר"ע, דהו"ל לפרושי].

ובפועם למה נאמת חלא גם נשאת ע"פ צי' עדים, וכל הדרכים האלו בזה, ולא אמרנו דאנוסה היא, עי' בס"ק ת"כ אות א' בסד"ה ובעט, ובה"י שם.

ב. ואם קיבלה גם היתר ב"ד להנשא ע"פ ב' העדים. כתב צ"ס על שלמה פ"י דינמות דין ג', דאפי' הביאה העדים לצ"ד ונשאת ברשות, נמי כל הדרכים האלו בזה, וכ"כ בהגמ"ר כו' [ע"ש צ"פ האשכנזי], ולא אמרנו דאונס גמור הוא, תדע, דעל הא דאמר רב דפ"ה לא שנו דחלא חלא כשנשאת ע"פ ע"א, אבל נשאת צי' עדים לא חלא, ואוקי ר"א שם צ"ב דהיינו לא חלא מהחירה [ומותרת לראשון, רש"י], ופריך, והא אמר רב חדא זימנא, דתנן נשאת שלא ברשות [דהיינו צי' עדים, ערש"י שם] מותרת לחזור לו, ואמר דהכי הלכתא, ומשני חדא מכלל חזרתה היתמר, ואמאי לא משני דהא דאמר רב לא שנו וכו', קאי אנשאת ברשות [וכ"ק] ל"ש דנשאת ברשות חלא, חלא צ"ב, אבל נשאת ברשות וצ"ב עדים לא חלא לד"ה ואפי' לח"ק, והא דפסיק הלכתא דנשאת שלא ברשות [דמחמי דהיינו צי' עדים] דמותרת לחזור, היינו אפי' שלא ברשות [צ"ד] ומשום דס"ל כר"ש כו', ומדלא קאמר הכי ש"מ דאין חילוק בנשאת בעדים בין ברשות לשלא ברשות. וכ"כ שם צדק י"ג. ולשון ר' ירוחם נכ"ג ח"ג (דק"א ג' צד וינ"ל ודק"ה עור צ' צד קאפוסט), ואין בזה חילוק בין נשאת ע"פ צ"ד בין ע"פ ע"מא בין צ"ב בין צי' עדים.

גם בחבצלת השרון סי' מ"ג כתב דאין לומר כמ"ש הרב השואל דבניסת ע"פ צי' עדים וכהי' רשות צ"ד דלא חלא, דהא צ"ע כ"א כתב דלא שאל ניסת צ"ב ל"ש ע"פ צי' עדים חלא, ובניסת צ"ב ע"כ מיירי ברשות צ"ד, כמ"ש צ"ע בסע"מ, ממילא גם בשנים הדין כן. וכן דייק הר"ש משאם נחשבו שנגזלו צנימין (לר"צ לכריף) סי' ס"ד, ולהלן שם מביא מדברי הברכ"י סו"י י"ז, דלפיין החילוק בין טעות סחם לשגגת הוראה צ"ד דלא חלא, וכבר צ"ע שם מהרש"א, כתב, דהיינו דוקא ע"פ צ"ד היותר גדול כו', ומשמע דגם לענין צ"ב עדים שמת בעלה דאם הותרה ע"פ צ"ד הגדול לא חלא מזומ"ז, הא ליתא, דדברי הגמ' והפוס' סתמי דבזה ל"ש נשאת ע"פ צ"ד ל"ש ע"פ עדים דחלא מזומ"ז, ולא חילוקו בין צ"ד לצ"ד, ואפי' עלתה לצ"ד הגדול שנירשלים וצא בעלה חלא מזומ"ז, ומותרת הוא, דכיון דהטעם הוא משום שהחמירו בסופה כו', דהו"ל למידק ולא לסמוך על העדים או על הצ"ד לצד, דהיא בעלת הדבר וראוי לרעה שצנעפה הוא ולמידק טובא, א"כ מה לי צ"ד קטן או גדול, ימהרש"א לא משמע כלל שרוצה לחלק במת

(*) והב"ח לחי"מ סי' רפ"ד סק"ד כתב חוץ דבריו, דנשאת ע"פ ב' עדים ליכא חומר בסופה ולא דייקא, וכבר תמה עליו בצור יעקב סי' מ"ו בדיה בהיותו, דהא הלכה פסוקה דגם בב' עדים תצא וכל הדרכים האלו בה.

ביאור הגר"א

[קסד] (אפי' לא (קסא) נבעלה) (הרא"ש * והריב"ש ונ"י והריב"ש סי' תק"ח)

תצא

[קסד] אפי' כו'. דקאמר

נשאת וכ"מ מדברי תוס'

פ"ט א' ד"ה אמרי וא"ת לימא כו' ואמרי' ברפ"ג דאין תנאי בחופה ובי"ה ל"פ אהא משום מידע ידעי כו' :

באר היטב

והוא נהדר לקדשה כדי שיהיה לנו נטות אעפ"י דחיישין שחל צעל לשם קדושין אם נשאת לא תצא. הרד"ק ח"א סי' רי"ט. ועין הרש"ך ח"א סי' ל"ב :

(קסא) נבעלה. משוך שנתחיד עם משדכתו בפני עדים אם ראה שנבעלה אם נשאת לאחר בלא גט תצא ומה ומה וכל הדרכים האלו צה. ואם לא ראה שנבעלה והיו קרובים נשמתין מלגזור הענין

הפוסקים

ס"ק ת"ס אות א-ב

אוצר

דנחתקדשה לא עזבה איסורה ולא קנסוה, משא"כ בנשאת, עי' צ"ח בסי' תכ"ח אות א' דעתו), א"כ בנכנסה לחופה דאין לחלות שיאמרו תנאי כו', דנחופה אין תנאי כנשואין, הוי כנבעלה, אבל להרי"ף שביא שם הטעם משום דלא עזבה איסורה, י"ל דוקא בנשאת ממש דעבדא איסורה נאסרה, משא"כ בנכנסה לחופה ולא נבעלה הוי כנחתקדשה גרידא ומותרת לחזור.

ובפני משה ס"ק קע"ח ה' עליו, ה' הריב"ש [הנ"ל בזה] ח"א כחצ' להדיא הטעם בנשאת משום דעבדה איסורה, ואפי' פסק דגם בלא נבעלה חסורה * , חמס' ה' גופא אם חופה מקרי עבדה איסורה, תלוי בפלוגתא שהוצא בסי' י"ב, להמחזיר שם סעיף א' שהוא דעת הרמב"ם, דחופה היינו יחוד, שפיר עבדה איסורה, דהוי יחוד דאשת איש כו', מיכו להי"א שם בהגה דחופה אין זה יחוד, א"כ לא הוי יחוד דאיסור בלל, ולפי"ז י"ל דהרי"ף ה"ל לא פליג, דהא לדעת המחזיר ה"ל הרי גס בחופה עבדה איסורה. ובמלבושי יו"ט ה"ל בסימון כ' נמי בספרו דדברי העל"א אין מחזורין.

ובאהל יהושע (לר"פ בלחמאך) סי' צ' אות ט"ז כתב, דלא מציעה דלהרמב"ם חסורה כאן בחופה אפי' ביש עדים שלא נבעלה, לפי"ז צ"ע דאסור"ה ה"ג והוצא בשו"ע סי' ז' סעי' לענין חלה דנשואה חסורה כבעולה, וכמ"ש שם הח"מ והב"ש דעתו [דהיינו אפי' יש עדים שלא נבעלה, והח"מ חמה ע"ז, ע"ש], אלא אפי' להחוס' כפמ"ש המגיה צ"ע שם דרך לענין חרומה מפסלה בחופה מדרבנן כו', אבל לא נעשית חלה כשלא נבעלה, מ"מ מודה דכאן באשת איש כיון דעיקר הטעם משום קנסא, א"כ כל שנכנסה לחופה וקרובה לציאה קנסוה, וכדקיי"ל יש חופה לפסולות לאוסרה בחרומה מה"ט מדרבנן כו', ואפי' לרש"י ביצמות דנ"ז דלא פ"י בהחוס' צענין חופה לפסולות, דמלד צע"כ"מ בקוין חופה חתנים דלעתו כשלא נבעלה לא נפסלה בחופה אחר שתתגרש ולא קנסוה, מ"מ כאן מודה, דהנה צרש"י [המוצא בסי' תל"ד] מוצא דטעם דנפסלה כאן בחרומה הוי משום קנסא, ואמנם תמיה עליו ה' חסורה מהחור, ע"ש, אכן נראה דרש"י מפי' נוסח דמחמ"י דהיינו [אפי'] בנכנסה לחופה ולא נבעלה דלא נפסלה לדעתו, וכע"כ"מ ה"ל, וגם צ"ח ל"ש חופה לפסולות כיון דצ"א בעלה ואיגללי מילתא למפרע דל"ה חופה, ועיקר הפסול משום קנסא, [ברי עכ"פ מוצא דסובר דאף דמדינת ליכא איסור מ"מ חסורה בזה משום קנסא].

ובמלבושי יו"ט ח"א סי' ח' ר"ל מתחילה דהעור חולק, דהא בסי' קי"ב צענין אשה שאמרה שלא בפני בעלה

שנחתקדשה

במלבושי יו"ט ח"א סי' ח' דט"ס הוא, דברא"ש לא מצא זאת, וצריך להגיה : הריב"א, ובכריב"ש דלפנינו. וב"כ בבית אפרים סי' מ"ד אות מ"ז על הציון שבשו"ע, דהוא ט"ס, ושבד"מ צ"ל : הרי"ט, ואולי הכונה להריב"א.

(*) שם ה' גס מזה שבשו"ע מצוין שב"ד הרא"ש, והא הרא"ש ר"ס הא"ר כתב גם להטעם דקנסוה, וכשלא נבעלה הא לא שייך למקנסה דלא עבדה איסורה. מיהו ע"י בהע' שבאות א' דמבואר דהציון להרא"ש הוא ט"ס.

ת"ט. אפי' לא נבעלה. א. כלומר שרק נכנסה לחופה, ולשון "נשאת" משמע אפי' רק נכנסה לחופה ולא נבעלה. כ"ה צ"י מהכ"י צרפ"י גבי תצא מזה ומזה צ"ס הריב"ש, והוצא בקי"ר צ"מ ס"ק ק"י וצ"ס ס"ק קס"א. וכ"כ הריב"ש והכ"י לרפ"ח פ"ט גבי ה' דלריכ' גט מהכ"י, דמסקין צמ"י דהטעם דקנסין להצריך גט מנשואי דשני, משום דקעבדה איסורה, כתב, דלאו עבדה איסורה ממש שנבעלה, אלא דכיון שנכנסה לחופה אפי' לא נבעלה עבדה איסורה קרינ' לה, דהא לא שרינ' בסיפא [דמחמ"י דנ"ז] לחזור לראשון אלא כשרק נחתקדשה להכני. והריב"ש הוסיף, וכן אתה אומר דד"י יוסי בן יופר [לענין מחזור גרושתו משנשאת שהוצא צמ"י שם] דכל שנכנסה לחופה נשואין הוי ואסורה לראשון דכל שציאה פסלה חופה פסלה, ודבראמרי' [בדנ"ז] גבי יש חופה לפסולות. ובמחמ"י שם, דעבדה איסורה, ר"ל שנבעלה או שחל נכנסה לחופה [בנ"ז הו"ל] ונמסרה לציאה דזנות. ועי' בהגר"א ס"ק קס"ד שצ"מ מהחוס' בדפ"ע צ' וכו'.

גם הריב"ש המצוין בפנים, כתב דכיון דנשאת כו' תצא כו' אפי' לא נבעלה, דלא פליג רבנן *. וכ"כ הרש"ך ח"א רס"י י"ב דאפי' לא נבעלה תצא כו'. גס הו"ש רפ"י ביצמות דיוק ממחמ"י דנ"ז ה"ל דמשמע דדוקא כשרק נחתקדשה מותרת לחזור לראשון, אבל נכנסה לחופה אפי' יש עדים שלא נבעלה, לא חילקו חכמים בנשואין מאחר שקרובה לציאה חשדינ' לה כעבדה איסורה. וכטעם זה כתב בחשובה שלמה ח"ב סי' י"ט בדל"ג צ', דמדרבנן גזרו דהוי חופה כציאה, משום שזימנה עלמה לציאה ונכנסה לחופה לשם כך, וכמ"ש סברא זו הרמב"ן הריב"ש והריב"ש צענין יש חופה לפסולות, וכנ"ל. ובמלבושי יו"ט ח"ב סי' ח' דצ"ה חמס' לפי, הסביר, דמיד כשניסת עבדה איסורה קלת כיון דלא דיוקא וניסת. ועי' צ"ח בזה צאהל יהושע שצ"ח ג', וכן עוב ס"ק קע"ז מליין להכא מ"ש הכ"י בסי' ק"י לענין דהחם צ"ס מהר"א, דנשאת היינו אפי' לא נבעלה, והוצא שם בשו"ע, ע"ש. ועי' בחצ"ה"ש שצ"ח ו' מ"ש צטעם דקנסו הכא שוגג אטו מזיד אף דהוי רק מדרבנן.

ב. אם יש חולקים על דין זה. כתב צע"י ארזים סי' ט"ו סוסק"ה וכאן ס"ק ר', דהא דכניסה לחופה הוי כנבעלה תלוי במחלוקת דה"ף והרמב"ם, דלהרמב"ם שכתב צפ"י דגירושין ה"ו צטעם דנחתקדשה גרידא מותרת לחזור לראשון, המוצא בסעמ"י, דהוא משום דתלינ' שיאמרו דתנאי ה' בקידושין, משא"כ בנשאת דאין תנאי בנשואין, (ולא כתב במסקנת הגמ' דהוא משום

(*) ומה שצוין בהנה שבשו"ע שב"ד הרא"ש, וכ"ה בב"י (לפני ד"ה ואם אמר) ש"כ הריב"ש בשם הרא"ש, וכ"ה בר"מ אות מ"ה, וכן העתיק להריב"ש מהרא"ש ששון סי' קע"ג, כבר העיר הכנה"ג הגב"י אות תקנ"ה [וברא"ש כאן ליתא], ואם הכונה למ"ש הלכך בקדושין דלא עבדה איסורה כו' ורוצה לדייק דבנשאת אף דלא נבעלה עבדה איסורה, לא נהירא, דלשון המשנה נקט כו' ובתשו' תריב"ש עצמו איתא : הרי"ט, במקום : הרא"ש, וכ"כ

אוצר

ס"ק חס' אות ב—ג

הפוסקים

יש חופה לפסולות, אך כ"ז לפסולת חלל לדינא לא נסמך להקל נגד סתימת השו"ע, אלא דמ"מ הכו' דלא להוסיף עלה כו' [ויש לזרז בזה לז' היתר אחר, כצ"ח ד'].

ובחזון איש סי' ס"ג (במהדורת תשי"ח) אות י"ג כתב דדיון דהכא אינו ענין לפלוגתא אם יש חופה לפסולות, דהא מצוהר בגמ' דלא פסלה חופה פסולים אלא אי השיב למקמי ויש עלה שם חופה, אבל אי לא קני לא גזרו נמי למפסל, וא"כ צאצא איש שאין לה קדושין וחופה, לא שייך שם חופה למפסל [וא"כ אפי' למ"ד יש חופה לפסולות לא הו"ל לאסור], אבל אפשר דאפי' למ"ד החס' דל"ה חופה, מודה הכא דקנסו אף בחופה לבד, כיון דחזו כנוסות נבעלות, [א"כ] אף כשתצטרע צעדים שלא נבעלה לא חילקו בנשואות, ועוד כיון ששניהם שוגגין והיא נשאת בחזקת היתר, חופה דידה גריעת עפי לענין למישר.

ג. ובלא נתייחדה עמו. כתב הרשד"ם סי' כ"צ קרוצ' לסוף, דמ"ש הכ"ז דאפי' נכנסה לחופה ולא נבעלה, היינו כשהי' שם יחוד גמור, [דל"כ, ואי אפשר לתלות בבעילה, מותרת *], ועי' בפנימי שצ"ח צ"י ש"י דדוקא בנתייחדה לעצדה איסורא בהיתוך כו'. וכ"כ צאצא זוטרי דבעין שהי' שם יחוד לכ"פ, דל"כ לא מחמירין לאסרה לראשון הואיל ולא עצרה איסורא, וכו' כנתייחדה לחוד, וכ"כ האחרונים, ועי' במשכנ"י ים שצ"ח ד' דמשמע דבעין חופה הראוי לקנין.

והר"א ששון צס"י קט"ג בדקפ"ח ע"ג כתב מתחילה דכ"ז וכו' צ"ל הכ"ז י"ל דמיינו בלא ידעין ודאי דלא נבעלה וגם לא ידעין שנבעלה, מש"כ חיישין שמה נבעלה, אבל צ"ח עדים שלא נבעלה מותרת. אולם הוסיף, הן חמת דממ"ש הריצ"ש הכ"ז דלא פלוג רבנן, משמע אפי' ידעין ודאי שלא נבעלה, ולא זכר ידם כו', דל"כ אמאי קאמר לא פלוג, הו"ל חיישין שמה נבעלה, אלא ודאי אפי' ידעין שלא נבעלה אסורה. ועי' צ"ח שצ"ח שצ"ח א' ש"י ג"כ דהיינו אפי' צ"ח עדים שלא נבעלה לא חילקו חכמים.

ובאהר' יהושע (לר"פ צאצאך) סי' צ"י אות ע"ז, אחר ש"י ג"כ דאין טעם לאיסור דחופה משום דחיישין לבעילה דאפי' יש עדים שלא נבעלה אסורה, כתב דאף דכלא נבעלה לא עצרה איסורא, מ"מ מצוהר בחוס' יצמות דף י' דכשרק קידש ערוה נמי איכא איסור דרבנן, כו', ומ"ש דפקדוש לבד לוכא איסור, הוא משום דשוגג צכ"ג לא קנסוה, אבל כשנשאת ג"כ, שוב הוי אסד"ר, ובמל"מ פ"ד כתב דתרי אסד"ר י"ל דחשיב כשל חורה כו', ע"ש שהאריך, והוסיף, אף דלהירוש' צאלמנה אין לה חופה, ל"ל דמ"מ היתה קרובה לציאה עפי וקנסוה כו'.

ובאבני גזר סי' ל"ז בנדון חופה בלא יחוד כתב רב א', דלחמבורא צס"י ס"ד סעיף ה' דאלמנה ** אינה נקנית אלא ביחוד הראוי לציאה, א"כ דמי י"ד לנתקדשה גרידא דמותרת לחזור לראשון, וכו"ה דמותרת לשני כשיגרש ראשון. והשיב, דמשום זה אין להקל, דהא דעת המקנה לדיון שעושין חופה בנלוסאות ואוכלין

(*) כ"כ בכנה"ג הגב"י אות חקפ"ח עפ"ד הרשד"ם שם לעיל דבעין יחוד באופן ד"ל דנבעלה, אלא שהם אומרים שלא נבעלה, דה"ל אפשר להאמינם כלפי עצמם לענין שיהיו מותרים להנשא אם גירש הא', אלא דמ"מ אסורים משום דזה חשיבא כנשואין. [והנה הכנה"ג שם אחר שכתב, א"כ אפשר דאפי' לא נתייחדה כו', וצ"ח, הרשד"ם הרי"א ששון, דנראה כאילו קיימי בחדא שיטתא, וזה צ"ע, דהא קמן דפליגי, וכדבסמך].

(**) הנדון ה"י בגרושה, וכמובא בסו"ד האבני גזר שבאות ד' ע"ש, אלא דמבואר בדבריו שגם בגרושה תענין חופה הראוי לציאה, וכ"כ במשכנ"י ים שבאות הג"ל.

שנתגרשה דאינה נאמנת, כתב, דאפי' נשאת חלל מהשני בלא גט, וכו' חתומה, דאמאי א"ל גט מהשני הא כיון דנשאת הרי כל הדרכים האלו צ"ה, ועכ"ל דמ"ש "ונשאת" היינו נכנסה לחופה ולא נבעלה, וסובר דהוי כנתקדשה גרידא כו', ודלא כהריצ"ש, דמה שפי' האחרונים *, דהטור אמנם מייירי שגם נבעלה, ומ"ש דא"ל גט, היינו לעלמא אם מת הראשון, זה קשה, דמ"ש מנשאת צעדות שמה נבעלה וצ"ה, דלריכא גט מהשני אף כשמת הראשון כו' [וכנס"ק חכ"א אות ד', ע"ש], אמנם צאצא י"ל דסובר הטור דדוקא כשנשאת צעוג דאסורה לחזור לראשון מטעם קנס כדי שתידוק, אז צע"ה גט מהשני כדי להחזיק איסורו לראשון [וכמובא צס"ק בסמך אות א'], אבל כשנשאת צמזיד דאסורה מהדיון לחזור לראשון, בזה לא הלריכו גט מהשני. [עי' בזה צס"ק חמ"ה אות ו'].

ובאבני גזר סי' ל"ז אות ז', השיג מתחילה על דין זה, דהא י"ל דהריצ"ש שאסרה בחופה לבד הוא משום דפסק כרב דיש חופה לפסולות [כ"ז צ"ח א'], אבל לשמואל דאין חופה לפסולות, הי"ג לא נאסרה, דהא היא אשת איש להשני, ואף שחש שיהא פנויה מ"מ נקראת חופה פסולה כו', ואף דלכתח' כרב צאיסורי, וכ"ה צרמז"ס פ"ז דתרומוה הכ"ז צדן זה, ע"ש צכ"מ, מ"מ להתוס' בקדושין [דכ"ז צ' ד"ה ה"ג] דעולא נמי סובר כשמואל, והוא סתם סוגיא דקדושין, וכן מפורש בחוספתא דיצמות דאין חופה לפסולות, מסתבר לפסוק כן, ועוד דלולא דצ"ה הריצ"ש והפוס' שהצוהוה, נראה דמשיק דאין אין איסור אלא בנבעלה [אפי' למ"ד יש חופה לפסולות], דהא טעם האיסור דחופה משום דקרובה לציאה ונלמד מדיון יש חופה לפסולות, ושם כתבו החוס' והריצ"ש דאינו אלא מדרבנן, וכמו משתמרת לציאה פסולה כו', ולהריצ"ש ציצמות דמ"ש היינו גם בחופה שלאחר קדושין כו' ודלא כד' מהחוס' בכתובות דמ"ט צ' כו', וא"כ צנשאת צעדות דהכא דליכא משום קנין [כצ"ח בסמך] אלא משום שקרובה לציאה, פשיעא דלכו"ע אין מקום לאסור רק מדרבנן, ולפ"ז יש מקום לומר דכמו דאמר' ציצמות דנ"ה דמשתמרת לציאה פסולה הוא דוקא לציאה פסולה מדאורייתא כו', א"כ צנשאת צעדות דאפי' אם נבעלה מותרת לחזור לו, רק מדרבנן אסורה, א"כ לא גזרו רבנן בחופה, דהא אינה משתמרת אלא לציאה שאסורה רק מדרבנן, וכהו מקור הדיון הוא ממ"ש הריצ"ש [שבאות א'] דפי' ונשאת, היינו אפי' לא נבעלה, ולשון "פירוש" נראה דדייק מדקתני סתם ונשאת ולא קתני נבעלה, אך משום הא לא ארייא, דצכמה מקומות מלינו לשון נשואין והיינו שנבעלה כו', וימנעודא דריצ"ש [שבאות א' נמי אין ראי'] דהחס' מייירי שהתרו צה שלא תנשא צעדות זו דמזידה היא, ואם נבעלה וצ"ה צעלה אסורה מהחורה, וצ"ה נאסרה בחופה לבד מדרבנן, כ"ל, גם הדיוק ממחני דל"צ [שבאות א'] נמי יש לדחות, דמתני' מילתא פסיקתא נקעה בנתקדשה, דאפי' אשת כהן דנבעלה אסורה לי מהחורה, אבל בקדושין מותרת, משא"כ בחופה גזרו צאצא כהן אע"פ ציאה דאסורה מהחורה ** וכ"ל [אבל לאחריתי י"ל דגם חופה לא אסרה] וא"כ מהגמ' ה"י י"ל שמותרת אפי' למ"ד

(*) היינו הס"ז שם סק"ח והב"ש סק"ב לפ"מ שהקי' שם על תכ"ח, ע"ש.

מספרו ח"א סי' ח' אות ו'.

(**) ועפ"ז כתב באות י"א ד"ל טעם להאסורים בחופה לבד, דכיון דלכתה

אומרת החופה, שוב י"ל דמגו דחשיבא כנבעלה לכהן חשיבא כנבעלה גם לישראל, וכה"ג מצינו בכמ' הדוכתי כו', מיהו לפ"ז בנ"ד שהי' גט מקודם [ע"י בסוף דבריו שבאות ד'], דלא"ה נאסרה לכהונה מקודם שוב אין החזיה פועלת איסור גם לכהן, שוב תהי' מותרת לישראל לכו"ע, אך אין לפסוק נגד השו"ע גם בכע"ז.

אוצר

סיק חט ארת ג

הפוסקים

תחת השני בלי שום פקפוק, וע"ש מ"ש לענין אם נריך להמתק ג' חדשים מהגט השני.

גם בחזן טוב ס"ק קצ"ו כתב דל"ל דהיכא דלא נקראת נשואה בחופה גרידא, כגון חופת נדה לכל מאן כדאית לי בסי' ס"א, אין דינה כנשואה כאן. וכ"כ בחזן איש סי' ס"ג (בבב"א תשי"ח) אות י"ג, דבהיתב נדה בשעת החופה נראה לדעת הרמב"ם דלא חשיבא חופה למיסר, כיון דלא הוחזקה כלל לנשואה. וע"י גם בחזנות השרונ שפחות ו' סמוך לסוף.

ובמשבר ים סי' כ"ב כתב דל"ל עור צ' בידון חופת נדה דגם להחולקים על הרמב"ם וסברי דחופת נדה קונה, י"ל דלא תיאסר, דהא לרוב"פ חופה היינו כשראויה לציאה, או נכנסה לרשות הבטל, והי"א שס"י ג"ה דהעמידה תחת הבטלנאות וכו' הוי חופה, נדחה מרוב"פ, אי"כ כשידוע שלא הי' יתור וגם לא נכנסה לרשות הבטל כצ"ד שנשארה צדית הוריה, לא הוי חופה, וצ"ל"ה [כשהיתב גרושה מעיקרה כצ"ד או אלמנה] ליכא למ"ד דחופה קונה בלא ציאה, כו', וע"י צמ"א צ"ח"ח סי' של"ט סק"י"א שבאלמנה צעון לכר"ע חופה הראוי לציאה, ופשיטא דה"ה גרושה, וא"כ צ"ד לדיה חופה כזו אינה קונה, דמ"ש צ"ע כאן דגם בנכנסה לחופה ולא נבעלה קנסוה, היינו דוקא בחופה כזו דאם לא היתה אשת איש היתה חופה גמורה שקונה לכל דבר, אבל בהיתה אלמנה או גרושה מקודם שנשארה לזה שהלך למדע"ה, ונשארה אח"כ בחופה כי האי דאינה קונה באלמנה, הוי כהתקדשה גרידא דלא קנסוה לדיה, וכ"ש צ"ד שהיתה מזידה וקדושי הראשון הי' רק ספק כו'. [מיהו מ"ש משום דלא קנה, ע"י ב"דני נזר שפחות ג' דאיסור דהכא לא הוי משום "קנין" החופה, גם מה שחילק בין היתה אלמנה או גרושה מקודם כו', ל"ע, הא בל"ה בכל פגוה נשאה צדור אלמנה, ואף שנתברר שנבעלה חי, מ"מ הרי היתה נשואה לאיש, ולמה נומא דעדיפא מאלמנה וגרושה, ומ"מ אמרין הכא דאפי' לא נבעלה אסורה].

ועיין באהל יהושע (לר"י צמ"א) סי' צ' אות ט"ז קרוב לסופו, נראה דסובר דגם בחופת נדה תיאסר, דאחר שציאר צעטס דמצרכין ז' צרכות בחופת אלמנה ובחופת נדה להי"א דלא קנה, דהוא משום דכשצוה"ה אח"כ קנה למפרע מזמן החופה כו', כתב, וה"ה צ"א"ה כה"ג אף דעתה אי אפשר לבעול ואסור צה, מ"מ כיון דעיקר הקנין הוא תחת החופה, ובשעת מעשה הי' דעתו על הבעולה, אף דאח"כ לא בעל ונבעלה הנשואין, מ"מ השוצה כניסה וקנסוה צזה כיון דצאיתה שעה הוי נשואין, וכע"ז ג' כונת הכח"כ והצ"ש מה שחירצו להי"א דחופת נדה לא מחבי איד אמרי' יש חופה לפסולות, והיינו משום דכשחזעל לו קנה למפרע, וא"כ עשה החופה פשוט קנין, והחופה קרובה לציאה ונאסרת בחרומה. וצ"ח"ה הוסיף, דגם צ"א"ה אסורה בחופה אף שהיא אלמנה וגם נדה, וכן מבואר מדברי הח"מ בסי' ז' סק"ג מ"מ"ש צדעת הרמב"ם והשו"ע שם דהויא חללה מחופה לצד, דהיינו אף צידעין שלא נבעלה או שהיתה נדה קודם, חשיבא כבעולה כשניסת, ע"ש, והרי להרמב"ם אין חופה לנדה, וע"כ דצכה"ג אסורה. וע"י בלחיעור סי' ע'.

הופת נדה, אבל הכניסה אח"כ לביתה, או שהודיעוהו שהיא נדה. ע"י צ"ח"ה בסמוך קרוב לסופו.

ה. חופה לפני שגבלה משום דין הנשואין (ול"ה נדה). צ"ח"ה יבואע סי' צ', אחר שציאר דגם חופת נדה אסרת לענין זה, וכנ"ל צ"ח"ה בקודם, כתב צ"ח"ה וצ"ח"ה צ"ד"ה שהיא זקנה ולא פירסה נדה, ובזה אין עליה איסור רק מחמת שצריכה לישב ז' נקיים מחשש דראתה דם חימוד, הרי כתב הצ"ש בסי' ס"א מנה"מ דצכה"ג שאינו רק חומרא מספק, חשיבא חופה הראויה לציאה, ע"ש, ואם שנבער

ואוכלין אח"כ יחד בחדר, אין חילוק בין בחולה להגמנה, וגם אפי' אם באלמנה אין קונה רק יתור, או אפי' להאומרים דלא קנה אלא ציאה ממנו, מ"מ אינו ענין לענין שלא תיאסר, דמה שנאסרת בחופה לצד, לאו משום קנין הוא, דמה קנין חופה יש לו צאחה איש אף מדרבנן, הלא אינו זוכה צה צעום דבר רק שצריכה גט ממנו, וזה אינו קנין חופה, ועוד דא"א לומר דנאסרת ונשצין לה עבדה איסורא משום הקנין, אדרבא הקנין הוא משום דעבדה איסורא כו', אף הטעם דחשצין עבדה איסורא בנכנסה לחופה הוא משום שהיא קרובה לציאה, וכמ"ש הי"ש"ש [שפחות א'], וכמ"ש הרצ"ה גבי יש חופה לפסולות כו', וע"כ אפי' באלמנה שאין חופה קונה צה, מ"מ כיון שקרובה לציאה נאסרת, דאף שאינו קונה מ"מ חופה מקריא, ולשון השו"ע דסי' ס"ד הכ"ל הוא דבאלמנה אין חופה קונה, הרי שחופה מקריא אלא שאין קונה צה, וכיון שחופה היא הרי קרובה לציאה, וכסדרת הרצ"ה הכ"ל, וכ"ש צ"ד דלא תליא בקנין, וכנ"ל, אלא דצ"ד שהי' חופת נדה יש לדון שלא תיאסר כו', כצ"ח"ה ד'.

ועיין צ"ח"ה המוצא צסיק חמ"ה אות א', שכתב צסוף דבריו, דכשנכנסה לחופה אפי' לא נתיחדה לרובה גט. וע"י בחז"א"ה שפחות הקודם.

ובדין נתקדשה ונתיחדה עמו, ע"ס"ק חמ"ג אות צ'.

ד. ובשעה"י חופת נדה. ב"דני נזר סי' ל"ז, אחר שציאר דעטס דאסורה בחופה גרידא הוא משום דקרובה לציאה, ומש"ה גם צ"ח"ה דלא קני לה אסורה, ובצ"ח"ה הקודם, כתב שם צ"ח"ה ג', אף בחופת נדה נראה לדעת הרמב"ם [צ"פ"י דאישות ב"ב, דחופת נדה אפי' נתיחדה עמו הוי כארוסה, וכמוצא צשו"ע סי' ס"א], אינה נאסרת צזה, דהא לאו חופה היא, שהרי אינה ראוי לציאה ולא הוי קרובה לציאה, ואף שצ"ח"ה צ"פ"י חט"פ חמה על הרמב"ם הא קי"ל יש חופה לפסולות כו', ומה שחי' הל"מ שם קשה כו', אף נראה ליישב, דהתם כיון שדעתם לצור באיסור, או דלא ידע שפסולה היא, חשיבא חזיא לציאה כו', וע"ש שצ"ח"ה דוגמא לכצרה זו, אבל נוסא נדה חלילה לחשיב שדעתו לצור עליה צנדחה רק לכשתעברה, ועכשיו לא חזיא לציאה לא מהני, אמנם עיקר צצרה זו דהרמב"ם דאף דראוי לאחר זמן לא חשיבא ראוי, נראה דפליגי צזה, דכ"י דעת רש"י כו' אבל להתוס' צקדושין דכ"י נראה דחשיבא ראוי כו', והצ"ח"ה צזה, ולהתוס' אף לשמואל דסובר דאין חופה לפסולות, מ"מ צנדה כיון שראוייה אח"כ צת חופה היא, אף לרש"י הרי לשמואל ודאי דלא קנה, וכבר יישצנו שפיר דגם לרצ דסובר דיש חופה לפסולות יודע דלא מהני בחופת נדה [וכנ"ל דהתם דעתם לדור זה עס זה כו'], וא"כ יש לנו צד להתיר כסדרת הרמב"ם, כיון דיישצנו חמיהה צ"ח"ה. ואחר שהצ"ח"ה להשיג על ע"ס"ה דאין דנאסרה משום חופה לחוד, אלא דאין לסמוך ע"ז נגד סתימת השו"ע, וכנ"ל צ"ח"ה צ', כתב, מ"מ מנאחר דמדינא דגמ' נראה דכל שלא נבעלה ממנו מותרת כו', אי"כ הכו דלא להוסיף עליה [לחצור] אף בחופת נדה, ומותרת לשני לאחר שנתן לה הראשון גט, ומכ"ש צ"ד"ה [שלא הי' הענין צעגוה, אלא אשה המוחזקת לגרושה שבנכנסה לחופה ולא נתיחדה שהי' חופת נדה, ואח"כ נודע שיש פקפוק על הגט, ונתן הראשון גט שני, וחששו דהא הוי אחר החופה, והוי בדין דהכא דתלא מזה ומזה, אלא דמ"מ יש היתר הכ"ל, וכ"ש כאן] שיש גם ספק אם כצד גירשה הראשון*, דהא קמן שנבעלה הראשון נשא אחרת על סמך גט זה [הראשון], ומותרת להשאר

י' וע"י בהערה אחרונה לאות ב' דמשום הגט דנ"ד ר"ל עוד טעם להיתר מעיקר הדין מלבד הספק דשמא גט כשר, אלא דאין לפסוק נגד השו"ע ויחבן דבטיבות צירף גם לטעם זה.

אוצר

ס"ק חטש אות ה—ס"ק חב אות א

הפוסקים

עוד לציתו, כדחזין דכבר עברו כמה שנים ולא בא, ואפי' יצא לא עתה כבר נחגרשה ממנו דלרובו כ"ל, אי"כ כיון דהשני לא גרס לאוסרה לראשון, שפיר דריקין לכלל דדורצן ודאי לא קנסין שוגג אטו מזיד, כנכנס לחופה דהכא. ואחר שחשש דנז"ל שלא נשאת ע"ד עדות שמת חלה צמטת שהיא מגורשת הוי כמזידה, ומסיק דמ"מ הוי שוגגת כו' [וכמוצא בס"ק חמ"ד], ואם כן ליכא איסור תורה בקדושה לחוד, וכנ"ל, הוסיף, ואף שבז"ל נכנסה גם לחופה, מ"מ לפמ"ש דל"ש לקיום רק דעצדה איסורא דהחופה, ואיסור ליכא רק היכא דהחופה קונה אי לאו דאין קדושין תופסין בחייבי כריתות ומיתות צ"ד, אי"כ הכא דהיתה חופת נדה דאינה קונה לדעת הרצה פוס', לא עבדה איסורא כלל ול"ש לקונסה כו', וגם יש לררר מ"ש הב"ש בצמ"ו סק"ח דהיכא דקדושי הראשון הוי רק ספק וכשני כנסה רק בחופה, מותרת, אי"כ ה"ג ז"ל דליכא אומדנא עובא דכבר מת, וגם ה"י במקום סכנה הרצה, [וכו' רק ספק א"ח], אי"כ יש להחיר צמטת לחופה לחוד, לכן מכל בני טעמי נראה להסכים עם בתר"ה להחיר לחוד להשני, כיון דליכא מזה דבר, שהיא אחות אשתו דב' ונשאר ילדים ממנה, אבל ראוני שישכים לדבר עוד רצ גדול ומפורסם דהוראה דלימעיין שיצא מכשורה.

חב. תצא מזה ומזה. א. ונאסרה על שניהם עולמית. רמב"ם פ"י דגירושין ה"ה. ועי' צמ"ע ס"י ק"ג סעיף א'. וכ"ה במאורי רפ"י דיבמות, דאף כשנחגרשה מהראשון אסורה להשני, שכל שנאסרה לצל נאסרה לצועל א. ואם עבר אי' משניהם והחזירה יולא. (רמב"ם שם ה"ד לענין נשאת בגט פסול, שהשוה שם זה לזין הלך בעלה דהכא, ע"ש בהה"מ וצמ"מ). וכן הביאו מהר"ט להלן ס"י קמ"ג דג"ה והשתא, לזין דתלא.

ובמעם דתלא מזמ"מ, כתבו המ"י באופנים שונים, וישנם שדנו עפ"י נפ"מ לכמה פרטי דינים, וכמוצא כל דבר במקומו. רש"י ברפ"י דיבמות כתב, דתלא כשאר אי"ה שזינתה [דאסורה לצל ולצועל] דהא לא אנוסה היא [ממנא], ואש"ג דהימנו רצן לע"א משום עיגונא, מ"מ טעמא מאי, משום דהיא גופא דייקא עד דידעה בקושטא [שמת] ומינסבא, והיא לא דייקא קנסו לה [רצן כדי שחידוק שפיר לפני שתנשא, אף דמהחורה שריא, דהא ניסת ע"פ צ"ד צמ"א ואנוסה היא כו' ג]. וכ"ה ברעב"א וזכ"י שם. מיכו מפרש"י דל"ה צ"י ל"ה ואמר ר"ה, מדויק

(א) וכ"כ ביתר ביאור באבני נזר ס"י פ"ה, דהטעם דאסורה לה"י גם אחר שגירש האי' הוא משום שאסורה להבעל, דחזינן דה"י בסוטה עיקר האיסור להבעל הוא משום שנאסרה בשבילו להבעל, ושלכן באנוסה מותרת לבעל כיון דמותרת לבעל, ובאשת בהן אפי' אנוסה אסורה לבעל כיון שנאסרה לבעל, ולמדו חז"ל משם דה"י הכא כיון דמבח תקנת חכמים נאסרה לראשון כו', ממילא נאסרת ג"כ לזה שנאסרה לבעלה מבח, וזה ברור, ודלא כהל"מ [שבד"ה ומהרמב"ם, דבסמך] דהוא מקנסא. וכ"כ טעם זה בחב"ה"ש המובא בה"ע ח', והמובא באות י' בד"ה והוסיף. ועי' במשבר ים ס"י כ"ב דצ"ב טור ב', דע"ע בזה בד"ה וכתב, דבסמך.

(ב) מהרש"ל בחכמת שלמה, דהא רצון גמי לא הוי, וכדמוכח בפרקין ואמנם כ"ה בהדיא ברש"י דף י"א וכמוכח בסמך, וכדעיד בארי' דבי עילאי ס"י ל"ו דקל"ה ב', ועי' ברש"י הסי' מ"ש לדייק מהירוש' דמשום דלא דייקא חשיבא כרצון.

(ג) מפרש"י ביבמות דף י"א א' ד"ה ואת

המלך בקו' חופת חתנים כתב דאין ראי' מהב"מ רק להחיר וחד לא שכתב החופה חשיבה חופה, מ"מ בל"ה נראה [לאסור], דאפי' יומא דגם חופה שאינה ראויה לצוה מדרצן נמי אינה חופה, מ"מ נראה דהיינו צד דרצן, אבל צדרי דרצן כה"ג ודאי מדאורייתא הוה חופה מעליה, כמבואר צמ"ע ס"י כ"ח סע"א לענין המקדש צדרי דרצן דחשוב כאין לו עיקר דאורייתא וחוששין לקדושין, ע"ש, וא"כ להסוברים דם הימוד עלמו אינו רק דרצן, אי"כ צמטת שחראה מחמת חמוד כו' חרי דרצן, ופשיטא דמהחורה הוה חופה מעליה, וממילא דינה כניסת, ואין לומר דלענין קנס דרצן אזלינן צד דרצן, ומדרצן ל"ה כנשואה כיון שאינה ראויה לצוה, זה אינו, דלפמ"ש למעלה [עי' צמות א' וצדרי צמות ג'] דעיקר הטעם דקנסוה בחופה משום דעבדה איסורא צמטת אף צל צמילה כו', אי"כ פשיטא דכל שיש לה שם חופה, ומהחורה חשובה כנשואה, הרי עשתה איסור דרצן ע"י שנשאת לו מהחורה וחשובה קרובה לצוה כו' מש"ה קנסוה, צמטת [צמ"ד] יש ס"ס לאיסורא, ועובא ספיקו איכא, שמת כהפוס' רובס דחופת נדה הוה חופה, ושמת כהח"מ והצית מאיר ועוד אחרונים דכשהצוה לציתו כצ"ד הוה חופה אף כשהיא נדה, ושמת דגם להסוברים דחופת נדה ל"ה חופה מ"מ לענין זה אסורה וכנ"ל [צמות הקודם], וחו דהא כתבו הפוס' דאם הודיעו לחתן שהיא נדה קונה גם חופת נדה, וכאן ידע מזה, ושמת כהצ"ש ה"ל דמחמת חומר ד' נקיים ל"ה חופת נדה, וא"כ יש עובא ספיקות לאיסור, ול"ש לומר כאן ספיקא דרצן לקולא כמבואר צפוס' דאף צמ"ס לחוד [לאיסור] דדרצן אסור כ"ש דליכא עובא ספיקות, והרי הב"ש עלמו דסובר דהצתה לצית לא מהני כשהיא נדה סובר דמחמת ז"ג דנשואין ל"ה חופת נדה, וכ"ז אפי' צמטת גמורה, וכ"ש צמ"ד דרן טעמה צדן כו'.

ו. אם תאמר לשני משום חופה (כשהבעל לא בא) אלא שיש ספק שאז ה' עדיין חי. צמטת השרון ס"י ע', צא' שלפני הליכתו למחממה צוה לסופר ולעדים לתא גט לאשתו, ומחמת מהומת המחממה לא סודר הגט והאשה חשבה שכבר נחגרשה עי", ואחר זמן רב כשנכחה זכרו נשאת לשני אבל רק בחופה ולא נבעלה [שהיתה נדה ולנו אנשים צחדרס, שם ד"ה ודאחא], דצחוך כך נודע להרצ והפרישם, ונתן השני גט, ואח"כ סודר הגט משלימות דהראשון, ונשאל אם מותר השני להחזירה. וכתב צמ"צ ג', דלכאורה ל"ע עלם האיסור דחופה, דלפ"מ דמשמע מהפוס' הוי רק איסור דרצן משום דקרובה לצוה, וא"כ כיון דזה בשוגג, הא קו"ל כר"י צמטת דנ"ג כ"ד דדרצן לא קנסין שוגג אטו מזיד, (ואף להסוברים דצקו"ש לחוד בחייבי כריתות ומיתות צ"ד יש איסור תורה אף דלא תפסי, מ"מ צקו"ש צמטת ל"ש דעשה איסור כו', וכמוצא בס"ק חמ"ג צה"ע), אי"כ מ"ט קנסי הכא שוגג אטו מזיד, וא"ש לפמ"ש ע"ש הירוש' דלשון קנס דהכא לא דמי דלעלמא, דהכא אסרו לעובת הצעל והאשה עלמס, שלא תנשא עד שחידוק יפה ולא יאסרו זה על זה כו' [וכמוצא בס"ק ח"כ צה"ע ח' לאות א'], ועל השני אסרו אף שאין זה לעובת, הוא משום דצגרמתו נאסרה לצל ממילא אסורה עליו מדינא כו', אי"כ כל זה כשהבעל צא לציתו ואסרינן לה על הצעל, מש"ה אסורה גם על השני אף צמטת לחופה צלחוד, אבל צמ"ד דהבעל לא צא עדיין, ואיכא כמה ספיקות, דילמא כבר מת, ואפי' הוא חי דילמא לא יצא

אוצר

סיק תב אות א

הפוסקים

מדיוק כביי כסי קט"ז צדכ"ז שפי בדרך אחר, דכטעם דאסורה לראשון הוא משום דכיון דלריכא גט מחשני מחשש דיאמרו גירש ראשון ונשא שני כו' [ובכ"ס"ק הסמוך], ח"כ יאמרו דכראשון ממחזיר גרושתו משנשאת לאחר, וכ"כ עפ"י דעת רש"י בחוב המשוכלל בחשו הגר"ח סי' י"ג דל"ה א', ושכ"כ רש"י בגיטין ד"פ ע"ז דר"ה דמיחלפא, ע"ש ד, והוסיף שכ"ד החו"ס שם ד"ה נשא, וביבמות דל"ז ד"ה אבל, ולשון המחזירי במשנה, דאף שהיא שוגגת והוי כאלוסה [ערש"י סוטה דכ"ה סע"א], מ"מ כו' מדלא דייקא פושעת היא, וגם בנשאת ב[שני] עדים מ"מ קנסיה רבנן כיו שחידוק שפיר ה, [מיהו מ"מ צדוק צדוק דל"ה לענין יבום בטעות, דמוחלת לחזור, ובדעת הטור דלכלן, משמע דסובר דעיקר הכטעם מחשש דיאמרו].

וכתב בכנסת יחזקאל סימן ס"ז דל"ז ע"ה, דכטעם דיאמרו כו' מבואר כספרי פי תלף פכ"ד, דדון דככא דתלף מזה ומזה ולריכא גט מזומין נפיק מהפסוק דלא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה, והרי הוי קרל במחזיר גרושתו כחזו כו', משמע דלילו היחל וילתח מהשני בלא גט היחל מותרת לראשון [וכן לב"י אחר שיגרשה ראשון], אבל כיון שכ"ה נותן גט, הריכא ל"ה כגרושה שנשאת לאחר ואסור להחזיר לעולם, ועוד דאם יחי מותר להחזיר אח"כ, מה הויעלו חכמים צחקתם וצנקתם, היום יגרש ומחר יקחנה כו'. ובערוך לנר ליבמות

ד' וכו' הביי שם דע"ז לכחן דבריו אלו עם אלו. [והנה לפי החילוק דהמל"מ שבדיה ומהרמב"ם, דבסמוך, דביבמות בב' עדים דל"ש קנסא תנא משום שגא יאמרו, ה"ג י"ל לפרש"י, דבמתני' דמירי ע"פ ע"א כתב הטעם דקנסא, ובגיטין כתב טעם השייך גם לניסת בב' עדים, ובמדיוק לשונו שם. באו ואמר' ל' רבי, וכן י"ל למ"ש ביבמות דצ"ה ה"ג, אף דתוך דבריו שם הזכיר : ע"א. ובעיני מבואר בדעת רש"י, בחוט המשולש, הו"ו כאן למעלה, שם טור ב', מיהו ע"י באבן שמואל שבסוף האות דכ' דאין לחלק בזה].

ה' וכן מבואר ברשב"א המובא בדיה א', דבסמוך, ובהרש"ש שבס"ק חמ"ג אות ד'. והוא ע"ס הירוש' רפ"י דיבמות, דפרק מ"ש דבנשאת בטעות והכא אמרינן דתנא מזומין, ואילו בהחלופו נשותיהן דל"ג ב' תנן דמיתרות לחזור, וקאמר, התם ע"י אחרים הוטעו, והכא לא ע"י אחרים הוטעו, וע"ש במ"י דנו פיהכא, דהא הכא גמי הוטעו ע"י העדים, ומשני קנס קנסו כדו שחידוק יפה. ובמאמר מרדכי סי' י"ח בדכ"ז א' מביא מהרשב"א בחי' [ולא ציין מקומו] ד[הכין] הק' והא קי"ל דגם בנשאת ע"פ ב' עדים תנא, והרי בבכ"ז ה"ג הוטעה ממש ע"י אחרים, ותי' דהכא כיון דאפשר עכ"פ הדבר להתברר, החיוב עליה לחקור ולכן קנסתה. ובתו"ס אמתי' דתנא ביאר החילוק מהחלופו, דהתם סברה שהוא בעלה ומאי הו"ל למעכו, אבל הכא לא הו"ל להנשא דילמא סהרי שקרי ניהו, ותמה בשו"ת הרב"ז סי' מ"ד מהיכי תיתי לחוש על ב' עדים שמשקרים, הא כתב הרמב"ם בפ"ו דיסוה"ת ה"ה דנצטונו לחתוך דין ע"פ ב' עדים, אף דאפשר שהעידו שקר, משום דמעמידן אותן על כשרותן, והראב"ד והרמב"ן דלהלן כתבו דלא שכיח דב"ע ישקרו, ובירוש' ה"ג מוכח דרק מקנסא אמרו כיו שחידוק יפה, ופי' המ"י שחידוק אחר העדים אם אינם משקרים, ומשמע דמדינא לי"ח ליה. וכתב במי גפתוח ליבמות דצ"א, דמהתוס' בדפ"ח ב' ד"ה והבא מפואר דגם בנשאת בב' עדים בעינן להחזקה דייקא, [דלא כדמשמע מהתוס' בב"ב לי"ב א', וכבר עמד בזה המהרש"א], והנה להמסקנא דגם בב' עדים תנא ולי"א דאנוסה היא דמאי הו"ל למעכו, מוכח דגם בב"ע בעינן להסבא דייקא כו', ונ' הטעם משום דגם בב"ע איכא משום קולא דעגונה, דהא אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה, אף דמהתורה צריכין דו"ה, ובזו שבא בעלה ונמצא שהעידו שקר ולא נבדקו מעיקרא בדו"ה, הרי דלא דייקא, ולכן לא נקראת אנוסה, משא"כ בהא דהחלופו דל"ש דייקא כו'. ועי' בחוט המשולש המובא בס"ק הסמוך אות א', דכ' הטעם בב"ע משום דגזרו שוגג אטו מזיד כו'. ובברית יעקב סי' צ"ד כתב בדיה אמנם, דכיון דע"א נאמן בעיקר משום

דייקא, לכן כדו שלא תחלוק בזה ותידוק אחר היתר ברור בלא מחוש, גזרו רבנן גם על הנשאת בב' עדים והשוו מדותיהם שלא תחלוק האשה ותידוק יפה יפה, וכדמשמע בירוש' כו', ובזה א"ש דלא תקשי מהא דהוחלפו כו'. ועי' בשם ארי' המובא בס"ק תמ"ה אות ו', שביאר, דבב' עדים אסור משום דמחלפא בע"א, וכדאסרו ביבמה משום דמחלפא באשה שהלך בעלה, וכ"ש דיש לגזור למחלפא בתא גופא כו'. ובערוך השלחן סעיף רנ"ו כתב דמפני גודל הקקול שנועשה להנשא באיסור א"א, ולהרבות ממזרים, כדאי היא שחוקנס למען כל הנשים ישמעו ויראו, דהרי מ"מ פושעת היא קצת דהא ראינו שעידי שקר הם, וכל אשה הקשורה בבעלה יש לה לחקור היטב אם אמת שמת או לא.

ובחמדת שלמה סי' כ"ג אות ל"ו, מביא מפרש"י שבסוף המשנה דרפ"י, שכתב בטעם דחייבת בקרבן כשנשאת ע"פ ב' עדים, משום דשוגגת היא ולא אנוסה, דאיבעיא לה לאמתני. [וכ"כ בכנה"ג הגב"י אות תקצ"ט הטעם דלאמתניו בדין זה גופא דתנא אפי' בב' עדים, ועי' בכנסת יחזקאל סי' ס"ז ד"ה אבל, שמוכיח דהתירוצ' דבעיא לאמתניו שבדצ"א קאי גמי לקושטא דמילתא]. ותמה החמד"ש שם, עד אנה תיתב ותתענג, ותו הא מבואר בתוס' ר"פ החולץ דבסמך על רובא הוי בגדר אונס ופטור מקרבן, (וע"ש שמוכיח דאין לחלק דשאני יבום דהתם דלא משהינן מצוה כו', דהא גם במקום דליכא מצוה א"צ להמתין בדסמך ארובא), ואין לומר דהואיל והיתה בחזקת איסור לכן גם בהעידו ב' עדים הוי רק בגדר שוגגת ולא אנוסה, דהא ע"פ שנים עדים יקום דבר כתיב, וממיתין ע"פ ב' עדים באין ספק, ואיך תהא רק שוגגת, וצ"ל דהואיל ולשיטת התוס' והרמב"ם סברת דייקא היא מהתורה ומגרעת חזקת א"א, ולפי הנראה מהסוגיא דתרי ותרי [ובכתובות כ"ג ב' ויבמות פ"ח ב'] דאפי' נשאת ע"פ ב' עדים שייך סברת דייקא, דהא התם מירי בנשאת ואח"כ באו עדים שאמרו לא מת, ואפי' מקשה [למה] רק באשם תלוי קאי [ולא בחטאת], ולפ"ז י"ל כיון דאח"כ בא בעלה הרי חזינן שלא עשתה כדרך הנשים לדייק, ועי' ל"ה בגדר אנוסה, ויש לכחן זה במ"ש רש"י שהי' לה להמתין. וע"ש מה שהאריך לענין קרבן.

והנה להטעם דאסורה מחשש דיאמרו כו', א"ש בפשיטות למה אסורה בנשאת ע"פ ב' עדים, דהא אפי' נימא דאנוסה היא, הרי אכתי איכא החשש דיאמרו מחז"ג הוא, כי"כ בלבוש, וכמבואר גם במל"מ שבדיה ומהרמב"ם, דבסמוך. ובקרבן נתנאל שעל הרא"ש כאן הק' על הטעם דיאמרו, הא בב' עדים קלא אית לה. וכתב בשחרת אוזב שעל ספר אגודת אוזב (לרז"ג מבי"א)

אוצר

ס"ק חב אות א

הפוסקים

גם הראב"ד והרמב"ן שצ"ל הזכות צפ"י ליבמות, וכוונתו בראש"ש שם סי' ו' וצ"ע פוס', הביאוס בחוט המשולש ובישרש יעקב הג"ל דסברי כך, שכתבו בטעם להנשאת צעדים אסורה לחזור ולא לחמיר דמינן אנוסא (דודאי לא שכיח שבי עדים יסקרו), דהוא משום ד"ל גירש זה ונשא זה [וגירש, ונמלא דהראשון מחז"ג ז], דמש"כ ב' הראב"ד דנשא אחות אשתו הנשואה ע"פ עדות מיחה מותרת לחזור לצעלה, דצ"ל ל"ש החשש דיאמרו כו', והרמב"ן דפליג היינו משום דסובר דגם זה שייך החשש, דלפעמים זה גיסו תחילה כו'. ועי' כע"ז צחי' הרמב"ן דל"כ ב' ד"ה א"ר יוסי. ובישרש יעקב מביא גם מהרמב"ן המוצא צ"ס"ק בסמוך אות א' ד"ה גס, דמוכח דסובר כך. ע"ש.

אך מסתימת דברי [שאר] הראשונים, כתב צמלי"מ הג"ל, נראה דסברי דטעמא דאסורה לתרווייהו הוא מקנסא דקנסא דלידה אף שביא שוגגה ה, וכ"כ מהירוש' שביא הכ"י [שצ"ס"ק בסמוך אות א' ד"ה הרי"ף] שכתב בטעם דלריכח גט מהשני, דהוא כדי לאסרה על הראשון משום מחז"ג כו', הרי מבוחר שאיסורה לראשון הוא מקודם שנתגרשה כו'. וכ"כ דעת הבית מאיר ושכ"ה דעתו דעת הראשונים, שצ"ס"ק ט"ו סע"כ"ח מביא מהרש"א שצ"ל"ה ד"ה ח"ק, שכתב קרוב לסופו דודאי משמע דעיקר איסורא דא"ה שגשגה ע"פ עדים לא משום גזירה דשמא יאמרו כו', אלא מקנסא צעלמא דקנסין לה משום דלא דייקא שפיר, דהא צנתקדשה לצד לא עבדה איסורא ל"ה כו', ותו אם משום גזירה דיאמרו מאי קאמר ר"ש דל"ה א' [גבי נשאת ע"פ צ' עדים] מאי הו"ל למעבד מאנס אנסה, הא אן משום גזירה אסרין לה, ור"פ נמי שם צ"ע כי כי כו' ס"ד למשריף משום דמאי הו"ל למעבד, אלא ודאי דמאן דאסר לאו עיקר משום גזירה אלא משום קנס, וכדי לצרר איסורו לראשון מלכריבין גט מהשני, ע"כ, והוסף הצ"ח, ולא [ומלחא] מי שחולק צמקנא על הרש"א צעמנו, אף דלשקלא ועריא שם צדרי

(ט) ובישרש יעקב ליבמות דפ"ט א', כתב ע"ז דלהמבאר ברמב"ן [שבס"ק הסמוך אות א' ד"ה גס], הרי סובר הירוש' דע"י הגט שייכא הגזירה דיאמרו מחז"ג הוא, ע"ש, הרי מוכח בהסברא דמשום שמא יאמרו הוא, [וכ"כ על המל"מ בשו"ת הרב"ז סימן מ"ד. ויש להעיר גם מהירוש' המובא באות ב' דהמל"מ מבאר עפ"י דהוא משום שמא יאמרו וכו'], גם מ"ש המל"מ דמסתימת הראשונים משמע דהטעם מקנסא לחור, לא ידענא, דהא אף דכ"מ מהרש"א והרישב"א [הנ"ל בסמוך למעלה], מ"מ מהראב"ד והרמב"ן הג"ל משמע כסברא דיאמרו, וכדעת הטור דלהלן, וכ"כ מהתוס' כו' [וכב"ל ב"ה ובטעם]. גם באבני גזר סי' צ"א אות י' תמה ע"ש דמסתימת הראשונים משמע משום קנסא, ולא נזכר מרב ושמואל בדצ"ה ב' דאסור לדידהו רק מחשש דגירש ונשא, ועוד כיון דלר"י נפחא דהתם קמיל כו' יוסי באשתו וניסו דאשת גיסו מותרת, ע"ש, ע"כ האיסור הוא רק משום גירש ונשא, ומ"מ דהתם אין רא"י להיפך, א"כ למה לא נפסקו כר"י נפחא כו', וע"ש ושם מה שתי' על קושית הבי"מ מהו דסוף דצ"ה, ומה שהאריכו עוד בזה. (י) ובחוט המשולש בתשו' הגר"ח סי' י"ג בדל"ה ג' מתרץ קושיות אלו, דנראה דלרש"י דכל החשש דשמא יאמרו גירש וכו' הוא מקנסא משום דעבדה איסורא, [וכמובא בס"ק הסמוך אות א'], לק"מ, דבאמת זוהי קושית הגמ', דכיון דבב' עדים מינן אנוסא לא נקנס לה [לחוש לשמא יאמרו], ומש"ה גם ר"פ סבר למעבד עובדא מטעם זה בב' עדים, אבל למסקנת הגמ' דלא עבדינן עובדא בסברא דמאי הו"ל למעבד, באמת נשארה בקושיא ולא ידענן טעמא דמילתא דנאסרת, דהא גם להרשב"א נשארה הקושיא דמאי הו"ל למעבד, לפי תלמודו, ורק לפי הירוש' מתרצא כו', שכי' כדי שתהא בודקת יפה, והרשב"א מפ' דקאי גם בנשאת בב' עדים, ולרש"י ודע"מ קאי הירוש' בע"א כו', א"נ גם בב' עדים, אלא דסברי דלא משגיגין עליה בזה, משום דהיינו להסיד דתלמודו דאקשי' מכל הנך דתנן כפ' המגרש דכל הרוכים האלו בה, ימתרצי דהוא משום דהו"ל לאמתוני או לאקרוי גיטא, אבל למסקנא דתלמודו

לראשון, ואפי' אח"ל דסברי משום קנסא, י"ל] דהוא משום דקיימי בחלוקה דמתני' דמיירי בנשאת ע"פ ע"א דלאו אנוסה היא [כפרש"י הג"ל], אבל לדין דקו"ל דגם צניסא ע"פ צ' עדים אסורה לראשון, [ואמנם כ"ה לשון הרמב"ם כן, שראו "עדים"], לכן כתב הטעם כ"ל. וע"ש מ"ש זה בזה בזה יהושע המוצא צלות ז'. (ומה שקשה ע"ז מ"ש הרמב"ם בנשאת חרש שגשגה צעמנו, ע"י צלות ג', ועס"ק בסמוך אות א' דגם לענין דהתם מנצר המל"מ דלא סבר הרמב"ם סברא דקנסא). וכ"כ צדעת הרמב"ם וצ"חור הגמ' הג"ל לדעתו ז', בחוט המשולש בחש"י הגר"ח סי' י"ג דל"ה טור צ', וע"ש בדל"ה ג' שצ"ח מקורו מהגמ'.

והנה צ"י סי' קנ"ט קרוב לסוף י' שמסתפק זה צדעת הרמב"ם, מדלא נקט צפ"י דגירושין ה"ה לענין יבוס, דצ"ס צעמנו נשואת אחיו מותרת לחזור, דהתם ל"ש "שמא" יאמרו גירש וכו', ע"ש ובמה שצ"ח דבריו בישרש יעקב ליבמות דפ"ט, וצ"מ שם סעיף ד' כתב דצ"ח דמדהשמיט הרמב"ם זה משמע דסובר דאף דל"ה גט מהשני אסורה לראשון [מקנסא] דהוי כזינתה דהו"ל למידק, מיהו בישרש יעקב שם תמה ע"ז, דהא הכא מבוחר להדיח דמטעם שמא יאמרו הוא, וכדדייק המל"מ כו'. וכן תמה צפ"י אהבן סי' ט' צדע"ז א', ושכ"כ ה"ה"מ פ"ה דגירושין ה"ג הטעם דשמא יאמרו, דהא דהל"ך הרמב"ם שם גט צענין הכו', ושכ"כ צמקנא מאל"ה דר"ט ג' דהרמב"ם כהר"ש [להלן דמשום שמא יאמרו הוא], וכן תמה צ"ח צ"ח צמח"ל ס"ק חר"ד צדמ"ה סוף טור צ', דודאי לפמ"ש הרמב"ם כן טעם דשמא יאמרו, הרי צ"ס נשואת אחיו למה תיאסר לחזור, [וכן תמה על הצ"י צבית משה ס"ק ק"צ], וממה שלא כתב זאת הרמב"ם בזה, אין רא"י, דלא העתיק אלא דברי המשנה והגמ', כידוע דכו'. וכ"כ צדעת הרמב"ם בנשאת חר המוצא צלות ז'.

בדק"ב ב', ד"ל דדוקא כשחוקרים על הדבר אמרי' חב' עדים קלא אית לה, וה"י כשיחקרו יודע ששגאת ע"פ עדות שמה, אבל בלא חקירה, גם בב' עדים ל"ל קלא, ע"ש הוכחתו מב"ב מ"ב א' גבי שטר קלא אית לי, ע"ש ברש"ב, וזה באמת סברת התוס' בסוגין ד"ה א"ה, דהקשו מנשאת בעדים, ולא נחתי לסברת מהרש"ל שם.

(ו) מהאבן שמואל ס"ק חר"ד, דמ"ה טור ב', ושכ"כ כחנת המל"מ בתי ראשון.

(ז) נראה שכן כחנתם, וכאילו ה"י כתוב: וכו', וכע"ז הוסיף בדבריהם באבן שמואל הג"ל, וממילא לא קשה מה שהעיר בשו"ת הרב"ז סי' מ"ד, הא היאמרו "גירש זה ונשא זה" בלחור, הוא רק טעם להצריך גט מהשני.

(ח) ובחבטת השרון סי' ע' בדק"ב ב' העיר דלהראשון דלא עבדי איסורא למה נקנס לאסור עליו אשתו, ואמנם פריך בירוש' רפ"י, ויקנסו אצל השני ולא אצל הראשון, ובדפ"י הפנ"מ ע"ש, ומשני דמריח ערוה נגעו בה, אך אינו מוכן, מאי ערוה שייך כאן הא ה"י באונס, אולם בח"י הרשב"א בסוף מתני' מביא להירוש' בגירסא אחרת, דפריך ויקנסו אצל הראשון ולא אצל השני, ג"י זו נראה מוכחת, דע"מ דמריח ערוה נגעו בה, פריך מעתה לא תצטרך ממנו גט. וזה ע"כ קאי על השני, דמהראשון ודאי דבעיא גט, ומוכח דהקושיא והתי' דמקודם נמי על השני קאי, וכחנת הירוש' לגי' זו נראה דהכי הוא, דהנה באמת ל"ש למקנס אהוי טעות, אלא כדי דתידוק כו', ופריך בשלמא הראשון ניהא ל"י בהאי קנסא, דטובתו היא שנחמיר עליה בטוסה כדי שתידוק ולא תמהר להנשא לאחר, אבל השני דאי"ז טובתו כלל אמאי קנסין ל"י, הא הוי שוגג וכהא דנחלפו, ומתוך שפיר דמריח ערוה נגעו בה, וידוע דעיקר לשון טומאת ערוה מצינו בטוסה לענין איסור הבעל והבועל, ועיקר איסור דבועל משום דאסרה על הבעל, ע"ש סי' י"א סק"ג [ובאבני' שבה' א'], וא"כ ה"ז כיון דעל הבעל אסורה מקנסא מגרמתו דה"י ממילא אסורה עליו ג"כ כחנת אית ערוה, ולשון "קנס" בזה אין מוכנו כדעלמא כו'.

אצו

ס"ק תב אות א—ב

הפוסקים

דחפסו לדרי"ה להלכה, ובהטור, חזל אין כ"כ רח"י דאפשר שפצצו
 וכן רק לפרש הסוגיא כו', וגם בהר"ש אפשר לדחוק, וגם בספרות
 הטור קשה, דלפי' צונתה על סמך העדות שמה צעלה תה"י מחזרת
 לחזור, וברשב"א מצואר להיפך כו' [ע"י צאות ז' ומה שתי שם
 ב"שארש יעקב]. וצ"ש יעקב ליבמות דפ"ט א', אף שכי נמי
 דמשלוגתה הרי"ף ובר"ש הג"ל לענין גט אין רח"י לאיסור דהבא,
 (וביותר יש לתמוה עמ"ש ה"ש דהרמב"ם בהרי"ף, הו' הרמב"ם
 ז"י בהדיא הטעם דשמה ואחר, וכנ"ל), מ"מ כתב שם להלן, דשפיר
 מוכח דעת הר"ש בהטור מהו דהוכיח מחוקימחא דר"ה הג"ל,
 ואלא כהצ"ח דפקק צזה, וממילא מוכח דעת הטור. וע"ש מה
 שהאריך ליישב קושיות הצ"ח על הטור. גם בחוט המשולש בחש"י
 בהגה"ח סי' י"ג דל"ה א' כ"כ דעת הר"ש והטור, וכעין הר"ח
 ד"ש"ר"י הג"ל. וכן תפס דעת הר"ש, צאצן שמואל ס"ק תרי"ד א.
 ובצבליים צנעמים ח"ה סי' כ"ה מצ"ה שכי"ר הר"ש ממ"ש בן
 לענין איסור לצעלה בפ"י סי' ג' לד"צ ז' [בחוק דברי ר"ת שהב"א,
 עיין שם].

וכתב באבן שמואל ס"ק תרי"ד, דמה שגראה משטחיות לשון
 ה"ש ה"ל, דהא דלריך סברה דיאמרו וכו', היינו רק
 צניסות צ"י עדים דהוי באנוסה [משא"כ צע"א דהוא מקנסא לחוד
 מדלגא דייקא שפיר], ולפ"ז צנתייבזמה צטעות ע"פ ע"א תיאסר
 לחזור לצעלה, וליחא, דהטור ה"ל אינו מחלק צזה. וע"ש דמוכח
 מהבג"י ומר"י ירוחם דאין לחלק, והוסיף דהרי הו' דאמר' דפ"ט
 א' דרישא דעצדה איסורא קנסאה למיחש לשמא יאמרו, וכפרש"י
 ודעומי' [עס"ק בסמוך], זה הלא קאי אמחני' דמיירי צנשאה
 צע"א, אלא דהוי חששות על ע"א נאמרו, ועוד כיון דלדידהו
 לא חששו לשמא יאמרו אלא מקנסא, א"כ אס צנשאה צ"י עדים
 אין ראוי לקונסה, ה"נ אין ראוי לחוש ליאמרו מחז"ג כמו דלי"ח
 צנתקדשה. וע"ש מה שציאר עוד צזה, ושצ"א גמי אינה אסורה
 אלא מחששות אלה. [ועי' צה"י ד'].

ב. בשמת השני ולא גירש אם אסורה לראשון. כחצ צמסח
למלך פ"י גירושין כ"ד ד"ה ויש, ולנאורח להראשונים
דסצרי [צלות ח'] דעסם לאסורה לראשון הוא משום קנסא,
ממילא גם צוז חסורה לראשון, חלל להרמז"ס [ובסי'] דהוא
משום דכיון דהשני מגרש יאמרו דהראשון מחז"ג, ח"כ בשמת
השני ולא גירשה חבא מותרת לראשון, [אולם הא ליתא], דכיון
דלארביה גט מהשני משום דהעולם סוצרים כשיש נשואין דגירש
לראשון ונשא שני, ח"כ מעטס זה יש לאסורה גם בשמת השני
ולא גירש כו', דטעות העולם חיו [רק] משום ראיית הגט, חלא
דכיון שרואים שנשאת אומרים גירש זה ונשא זה, וח"כ בשמת
יאמרו דמחז"ג משנשאת [אחרי מיתת השני], ואט"ג דכל עיקר
החששא דיאמרו גירש זה ונשא [חיו מדיגא חלא] הוא מקנסא
מדלא חישיבין לה בנתקדשה לחוד, כדאמרי' בגמ' [ע"ס"ק הספיק],
וח"כ ה"י אפשר לומר דדוקא כשהשני קיים חששו לזב משום
קנסא

בנשא בטעות אשת גיסו תיאסר מה"ט, (ובכ"ב בב"ש סט"ו סכ"ג ע"ש התוספות), מיהו שם כ"כ מהרמב"ן, וכמובא גם בחידושי שם בדה"א לא שנה, ואולי כוונתם במ"ש בסוף, וכן הלכתא, דנראה שהוא מהרא"ש, הרי דמסכים לזה. מיהו מ"ש עוד דלזה כיוון הרא"ש בדפ"י במ"ש דמשום החשש ויאמרו לא רצו להתירה, והיינו דמפ' "להתירה" לראשון, הנה במלבושי יו"ט שבט"ק הסמך אות א' בדה"א והרא"ש, מבואר דמפ' דהיינו להתירה לעלמא בלא גט מהשני, והכי פשטא דלישנא, ע"ש].

וע"ש באבן שמואל שבי' דגם הנ"י שבט"ק הסמוך קאי בסברא ד' דהעיקר משום דיאמרו מחז"ג, וצ"ע, דהא שם מבואר להיפך, וכדוהבא בדי"ה אך, הנ"ל.

בדברי ר' יוסי מבואר בהסבירא לשמא יאמרו, מימ למסקת ההלכה ודאי מוכרעת כל הסוגיא דלא אמרינן מאי הו"ל למעבד [אפי' צי' עדים משום דהו"ל למידק, מתויד בבעינן], וכמ"ש הרשב"א. וצאנן שמואל ס"ק חר"ד בדמ"ה עור צ', העיר דהרשב"א סותר עצמו לכאורה ממ"ש בדפ"ט א' [ומבואר בס"ק הסמוך אות א']. מיהו כבר כתב הב"מ הכו' דעת הרא"ש דבסמוך, דממ"ש לענין גט מהב', אין ראוי לענין איסור דהכח]. גם בפרש"י יעקב ליצמח דפ"ט א' כ"ב דעת הרשב"א, והוסוף, שח"ד הריב"ש דבסוף דל"ב, ע"ש היטב, ושכ"מ בדבריו שדל"ד צ' ד"ה ר"י נפחא, ופליג שם על רש"י, ע"ש. ועי' בחוט המשולש בחשי' הגר"ח ס' י"ג דל"ו א' שהוכיח בהרשב"א, ושמי"מ גם לרש"י לא תקשה כו'. ולהלן שם כתב, דכ"ד הרי"ף דהוא משום קנסא [ובמבואר בס"ק ואות הגי'ל], וכ"ד הניי' בסוגיא דכל שפוסל [בדל"ה צ', שבי' חר"ד, דגם בביטא צי' עדים תלא כו', הוא משום דהוי בעין גזירה דרבנן כדי שתידוק הרבנן], ואף שבסוף דבריו מביא לדעת הרמב"ן, מי"מ איכו לא ס"ל הכי. ולעיל שם בדל"ה ד' יישב דלא תקשה להרשב"א מכל מ"ש בגיטין ד"פ דתלא, אף דל"ש ברו הסבירא תידוק, וכן ביאר דלא תקשה ממ"ש שם בע"כ נישאו אין זיו לא. ובדל"ו ד' כתב, ולדינא מה דפ"מ מהטעמים, נראה דנקטינן בפלוגתא דהנך רבנותא בחומרי דתרוויכו כו'.

ברעט הרא"ש והחפור. ה"ש צ"ט ט"ו סק"ב, אחר ש' צעטס
לאסורע ליאשון גם צעשט צ' עדים, דאס מחשש דיאמרו
גירש כ"י ומאלא מחז"ג, הוסיף, דהיינו להרא"ש דסובר דאיה
אסורה לבעלה אלא כשיש חשש דיאמרו. [ע"ס"ק הסמור], ומש"ה
צנתיבמה צעמות מותרת לחזור משום דל"ש חשש זה, ומש"ה כן
פסק הטור צ"י קנ"ט, אולם צו"ע שם בשמיט המחבר דין זה,
משום דצ"י שם מדייק מהר"ף והרמב"ם דלא סברי כהרא"ש,
אלא דאפי' זליכא חשש דיאמרו נמי אסורה לבעלה מקנסא, וכמ"ש
הר"ף גם צ"י גט מהשני [כצ"ס"ק הסמור], ורק הרמ"א שם
צ"י קנ"ט הגיה דמותרת לחזור, והיינו כהרא"ש, וכ"כ ה"ש כאן
צ"ס"ק ק"ע וצ"י קנ"ט סק"י דפליגי צוה הר"ף והרא"ש.

וכתב צדיק מאיר צפתי"ה ולהלן צדיק ק"ט סעיף ד', דלא נמצא
 סברה זו ברא"ש אלא לענין הארכת גט מהב', אבל לענין
 נאסרה לבעלה י"ל שמורה להר"ף דאף כשא"ל גט מהב' אסורה
 לראשון מקנסא לחוד, אמנם מהטור הי"ל מוכח דסובר דמקנסא
 לחוד אינה נאסרת לראשון כ"ו, ומשמע ל"י דכ"ד הרא"ש, מדבוכיה
 צדיק ו' בדפוסק הר"ף דהלכה כר"ע [דסובר בדל"ד דזייבס א"ת
 אחיו בטעמו דעדות שמת, לריבך גט מחשש דיאמרו דקדושי חנני
 היו כ"ו], מהא דמוקים ר"ה בדל"צ ב' [לכא דאמר רב דיבמה
 הריבי כח"א, דהיינו זייבס ארוסת אחיו בטעות, דאסורה לבעלה,
 משום דלריבך גט מהיבס, משא"כ זייבס מהנשואין כ"ו] ומדמוק
 ע"ז ודחה הא"י שצנ"ה שם, משמע להטור דפוסק לגמרי כר"ה,
 [גם צ"ח דחלה האיסור לבעלה צ"ח דלריבך גט מהב', מאזן
 שמואל ס"ק תרי"ד], הנה אף דכ"מ מהתוס' דל"ג ב' ד"ה מ"א

דשנדי דחיקי גיגהו ולא אמרינן דהו"ל לאמחוני, ה"נ לא אמרינן דהו"ל לנידק אלא בניסת בע"א דמתוך שהקילו וכו', ובכרית יעקב סי' צ"ד דקס"ו ד' כתב בזה, דאמנם ר"ש ור"פ סברי דבנשאת ע"פ ב' עדים והוי אנוסה גדולה לא קנסה לחוש לשמא יאמר, אבל ר"ה דאמר לענין הטעם דדריך גט מהשגי דהוא מטעם דיאמרו [ולמסקנא היינו אפי' בניסת בב' עדים], ה"נ לענין תצא חישינן לזה גם בנשאת בב' עדים. וכתב במלבושי יו"ט ח"ב סי' ח' בדע"ו טור ב', דלהרמב"ם ל"ק משה"ק מנתקדשה לחוד, דהרי הוא סובר דהא דבנתקדשה לחוד מותרת לחזור, הוא מטעם דיתלו בקדושי טעות, [וכמובא בס"ק הסמוך את א'].

(יא) וע"ש שמוכית שכן דעתו מ"ש סברא ויאמרו בס"י ו' ושגם

אוצר

סיק חכ אות ב-ד

הפוסקים

לפקח, אלא שהוסף, דמכירתו דנקט ע"ז לשון קנסא, לא משמע כן, ומ"מ י"ל דמכירתו קאי בניהת ע"פ [ע"ה ברש"ת] ב"ד דהכיה ודאי מקנסא הוא דמחמירין בסופה.

גם בצית מאזיר סמ"י מ"ד הביא להרמב"ם, וחתם מה על הצית הלל שם שבי דבאשת חרש שנשאת ליחא הא דתלם וזריכה גט משניהם, דל"ש החשש דיאמרו כו, דהא מותרת לחזור, וגם טעם דקנסא ליכא, דרק בא"א דאורייתא קנסו ולא באשת חרש דמדרבנן, וכי הבי"ט דנעלם ממנו מ"ש הרמב"ם הכ"ל בשם הירוש' ב. וכן בצית משה בסמ"י דהכא, הביא להרמב"ם הכ"ל, וכתב, ולא ידעתי למח השמיטו העוש"ע לדון זה, והוא רבוחא גדולה, וצמלות כהונה סי' י"ג כתב מדקפשיה, דפשיטא דדון דתלם מזה ומזה צדא בעלה, הוא אפי' בנשיאין דרבנן כו' ג.

וכתב הרש"ך שם דאפי' למ"ש הכ"מ [המוצא דהע' א' כאל] דבנשיאין דרבנן לא גזרינן לשמא יאמרו, אין רח"י דכוותהו שבי"ה בכל נשיאין דרבנן, ד"ל דרק בנשיאין חרש דמיידי ב"י כתב כן, שכל עיקרו דרבנן, אבל לא בפקח באופן שרק הקדושין כיו דרבנן כו'.

ועיין בזה שרגא לרפ"י דיצמות שדן ע"פ הרמב"ם הכ"ל, דה"ה בנתקדשה בפחות משום פרוטה דהוי דרבנן מחשש שמא ש"פ במקום אחר, נמי תלם מזומין, וע"ש מה שהעיר מזה על האבני מילואים סי' ל"ט סק"ב. ועי' צהלים בנעימים שס"ק תמ"ה אות ג', מ"ש ע"ד נתקדשה ע"פ ע"ה.

ד. כשהאשה קטנה אם ג"כ תצא מזה ומזה. צמלות כהונה סי' י"ג מסתפק בזה בקטנה שהשיאה אצ"ה [ואמרו לה מח בעלה ונשאת * ואח"כ צא בעלה], דהא בגמ' סוף דל"ד אמרו בעטם דתלם, משום דכיון דצמוד אסורא, צבוגג גזרו עליה רבנן, וא"כ בקטנה דאינה נאסרת בצמוד, דפתוי קטנה אונס הוא כו', י"ל דלא גזרו עליה צבוגג, או דילמא לא פלוג רבנן, מיכו להרמב"ם בפ"ג דאס"ב ופ"ב דסוטה דסובר דקטנה נאסרת בפתוי, פשיטא דגם בקטנה תלם מזומין, כי מספקא לי לשאר הראשונים, ומ"ש בצית יחודה [לר"י עיינא] ח"ב סי' ס"ט דפתוי קטנה דע"י נשיאין חשיבא רגון לכוי"ט, ע"ש דאין ראיתו מוכרחת, ובשלה"ג רפ"י דיצמות כתב מבריא"ז בהדיא גזי מילון, דנשאת מעמלה א"ל מילון שאינה אלא כמפותה ואונס הוא וכיו' בלא נשאת.

ובאבני מילואים סי' ל"ז סק"ב, כתב, דלכטעם דתלם מהרש"ן משום דיאמרו מחזור גרושתי הוא, [כמוצא בזהות א'], לכאורה הך גזירה שייכא אף בקטנה כו', אך מ"מ עיקר הגזירה אינה אלא משום דכיון דענדא איסורא ואילו היתה מזודה נאסרת, קנסוה אף צבוגג [לחשוב לשמא יאמרו מחז"ג הוא, פס"ק הסמוך], וא"כ בקטנה דגם צמוד לאו רגון הוא, זולת לדעת הרמב"ם

דהוא משום דברבנן לא גזרו לשמא יאמרו, קשה. והרש"ך שם שהקשה נמי דברי הרמב"ם אהדי, ונאר בצ"ע. [ועי' בב"ש סי' מ"ד סק"ב שכתב דאשת חרש שנשאת לפקח או לחרש, אסורה לבעל ולבועל, וגי' שר"ל אפי' אחר גירושין, ומשום דל"ד לנתקדשה בלחוד דמיידי בשו"ע].

ב. ועי' בתשו' הר"י וינדנפלד שבדברי מרדכי (לר"מ לוריא) סי' פ"ה, מ"ש ליישב עליו מהירוש'.

ג. מהו מ"ש, כגון גירשה כגס פסול [דרבנן] ומצ"ן למהר"ם מינץ סי' ט' [דט"ו ע"ג, דבכה"ג צריכה גט משניהם ואסורה לשניהם], עי' בשו"ע רס"י ק"נ דבגט פסול מדרבנן לא תצא כו'.

ד. ואף דנשיאין שניים הוי דרבנן, דהא כבר יצאה מרשות אביה בנשיאיה הראשונים, מ"מ הא כתב שם, דגם בנשיאין דרבנן תצא מרשותו, וכבאות הקודם.

קנסא, וכיון דמ"ש"ה אסורה גט ממילא נאסרה על הראשון משום ראיית הגט, אבל היכא דמת השני ולא גירש, מעולם לא חששו חכמים שיאמרו גירש זה ונשא זה, דהא לא שייך הכא קנס, וממילא תהי' מותרת לראשון, הא ליחא, וכיון דחכמים חששו לכל אשה שנשאת שיאמרו העולם גירש זה ונשא זה, בכל גווני חששו לזה, שאין לעשות גזירות חכמים לחלוטין, ועוד דהרי"ה יראה דהרמב"ם סובר דחששא דיאמרו גירש וכו' הוא מהדין בגמור כו', [וכמוצא דעתו בס"ק הסמוך אות א'], וא"כ אף כשמת השני ולא גירש אסורה לראשון, דלכתי יאמרו גירש זה ונשא זה ונמלא מחז"ג.

ובישרש יעקב ליצמות דפ"ט סוף קטע א', כתב דאין מקום לספק זה, דהא חזן מחו אחיו של זה ושל זה חולטין ולא מייצמין *, ואין לומר משום דחוללת [מהב'] ומוכיח לומר דגירש ראשון כדמוכח הגט מהב', אבל כשיש להב' בנים מותרת לראשון דא"כ קשה תירוצ' החוס' בדל"ה א' ד"ה הכי, [דכי' דלר"ש דסובר במתני' דאח הראשון מייצם משום דלא קנסו לאחר מיתה, הו"ל כנתקדשה לחוד דמותרת לראשון ולי"ח לשמא יאמרו גירש, ע"ש, וברי קשה] הא ל"ד לנתקדשה לחוד, דהתם א"ל גט מהב', משא"כ הכא דחוללת [מהב'] וש"ך עפי' לומר דגירש, ועכ"ל או דל"ד חליט לגט, או דר"ש סובר דאין מייצם ראשון אלא כשיש להב' בנים, ודאפי"כ סובר ח"ק שאסורה להתייצם לאחר דהראשון, ש"מ דאף כשמת הב' אסורה לראשון, וכ"ז ברור. [ועי' שפי' חכמת שלמה בדברי החוס'].

ג. ובשנשיאין הראשון או השני היו מדרבנן, אם נמי תצא. הרמב"ם בפ"י דגירושין הל' ה' כתב דאין זה דבא בעלה, בין שהי' בעלה פקח או חרש, בין שנשאת לפקח או חרש, שאין קדושו גמורים, תלם משניהם וזריכה גט משניהם, ונאסרה עליהם עולמית. וכתב בה"מ דהוא מהירוש' פ' חרש. ועי' בתל"מ שם ה"ד דד"ה אשר, וציתר ציבור דהרש"ך ח"ה סי' ל', שציבור ע"פ הירוש', דטעם דאשת חרש שנשאת בעטות לפקח אסורה לראשון אחר שגירשה הפקח, מחשש דיאמרו גירש כו' ונמלא מחז"ג משנשאת [וכבאות א'], והא דפסק הרמב"ם בפ"ד לאישות ה"ט ובש"ע רס"י מ"ד דאשת חרש שנשאת לפקח מגרש וחוזרת לבעלה, היינו רק בנתקדשה לחוד, דבהא ליכא דאין דתלם מזומין כו' א], ואשת פקח שנשאת לחרש דלא שייך טעם דיאמרו כו' [דהא מותרת לחזור אליו, ובש"ע סי' י' סע"ב], קאמר צירוש' ומ"מ אסורה הכא לראשון מקנסא, [ובטעם הב' שצאות הג"ל], ולהרמב"ם דל"ל טעם דקנסא רק משום שמא יאמרו [כמוצא שם], י"ל דהכא שייך למקנס משום דמחלפא באשה פקח שנשאת לפקח. וכ"כ בחוט המשולש בחשו' הגר"ח סי' י"ג בדל"ז ג', דאפשר דטעם הרמב"ם בזה הוא משום דמחלפא בניהת

י' וגי' הכונה, דאם נימא כשמת הב' מותרת לראשון, איך אפשר דאחיו דראשון יאסר לייבם, ואף דל"פ במשנה דאז או קתני, והא דאחיו דראשון דאינו מייבם היינו כשהב' חי ונתן גט, אבל כשמת הב' אה"ג דמייבם, מיהו עכ"ל דמתני' כוללת גם כששניהם מתו, וכמשמעות פשוט הלשון, דא"כ הו"ל למשנה לחלק, דבמת הב' ולא גירש, ואח"כ מת הראשון, דמותר לאחי האי לייבם, אי"ו כנ"ל.

א. מדבריו בסד"ה ומ"מ. והוסף ובקדושין לחוד אף שרואים שהפקח מגרש בגט, מ"מ לא יאמרו דהוא משום דקידשה אחר שגירש החרש, אלא משום דקדושי הפקח מהתורה תופסים גם במקום קדושי חרש שמדרבנן, אבל בנשאת לפקח שייכת גזירה דיאמרו כו' גם בזה, דכיון דרואים שהבעל קיים ונשאת לאחר, יאמרו דהוא משום שגירש החרש, ונמצא דהחרש מחז"ג, מיהו לפמ"ש הה"מ בפ"ד דאישות בטעם הרמב"ם שם

הפוסקים

ס"ק תב אות ד-ו

אוצר

זה וזה מעמלן לה, משמע דמותרת לכהן, וז"ל דלא חילקו חכמים. וכן מבואר במאורות נתן המוצא בס"ק תמ"ה אות ו' דבכה"ג נמי חסור לחזור, דמחזי סתמא קמני תלא מזכ ומזה, ולא פלוג רבנן.

ו. ארוסה שנשאת לאחר בעדות מיתה, ובא בעלה, אם בכה"ג י"ל דמותרת לחזור. כתב זצ"ל שמואל ס"ק תרי"ד דמ"ה ג', דלכאורה זה תלוי במה שנחלקו הפוסקים בטעם החילוק בין נקדשה לחוד לפני דל"ל גט ומותרת לחזור, וכלהבן בסמ"ח, לבין נשאת דבכ"ל דאסורה, דלכאורה נקדשה כיון דלא עבדה איסורא לא חששו לשמא יאמרו גירש כו' ומחזי, משא"כ בשנשאת לעבדה איסורא חששו לשמא יאמרו [יכמוצא בס"ק הסמוך אות א', וכ"ש] להרמז"ן ועו"פ דעיקר הקצו הוא כדי לאסרה על הראשון, ח"כ ה"י כיון דנשאת ועבדה איסורא חיישינן לשמא יאמרו ואסורה, אבל להרמז"ם [המוצא שם] דלא חילקו מטעם דעבדה ולא עבדה איסורא, אלא דננתקדשה לחוד יתלו טפי דתנאי ה"י בקדושין ולא נחקקים, משא"כ בגמרא דל"ל תנאי, יש לחוש מדינא שיאמרו גירש וכו', ח"כ ה"י דננתקדשה לחוד מהראשון, יתלו טפי בתנאי משיאמרו גירש כו' ומחזי, וא"כ תבא מותרת לחזור, אולם זה טעות, דבגמרא דפ"ט אמרינן דבקדוש א' קדושי ספק ואח"כ צא אחר וקדשה קדושי ודאי מגרש ראשון ונושא שני, אבל לא יגרש שני וישא ראשון, שלא יאמרו מחז"ג הוא, וכ"פ בשו"ע סי' ל"ח סעי' ד ובסמ"ו סעי' ה, הרי דלא אמרינן כה"ג שיחלו דתנאי ה"י בקדושין, וטעמא נראה, דדוקא דננתקדשה לפני שפיר יולאת צלה גט ומותרת לחזור, דעד שיאמרו ח"א ילאה צלה גט יתלו יותר בקדושי תנאי שלא נתקיימו, אבל דננתקדשה לראשון ונשאת לפני, כיון דלא לא ה"י הכרח לתלות בתנאי, שהרי בגירש זה ונשא זה לא באיסור נשאת, לא יתלו בתנאי, דלא שכיח וכמ"ס החומ"ס ביבמות דפ"ט א' ד"ה אמרו, ואפי' לר"ע דסובר דתלין דתנאי ה"י בקדושין, ע"ש, מ"מ שכיח יותר גירושין מתנאי, וכיון דכבר אמרו דהשני ע"י גירושין דראשון נשאה, שוב לא יחזרו ויתלו בתנאי שה"י בקדושי ראשון, משא"כ דננתקדשה לפני שפיר יתלו בתנאי, דל"ל כן חזרה.

ובע"ז בבית משה ס"ק ק"צ ד"ה והנה, שהקשה דלצ"ח הרמז"ם ה"ל למה ארוסה מהראשון חסורה לחזור, וגם למה צבא דגיטין דפ"ט ה"ל חסורה להנשא לראשון אחרי שיגרש שני, הא יתלו בקדושי תנאי, וסירף, דדוקא לענין קדושי שני דבאמת לא חפסי, רק דחיישינן דילמא בעולם לא ידעו צירור הדבר ויסבירו דקדושי מעליא הוי משום דגירשה ראשון, צבא שפיר יש להחזיר לחזור משום דיאמרו דקדושי [שני] בתנאי הוי, ואין לחוש שמא ה"י מי אלא הקדושין וידע דלא הוי בתנאי, דזה שה"י אלא הקדושין, או [דלא השתדל לדעת הפרטים או] ידע היטב הדבר, הרי יודע דקדושי הוי משום דסברה דמת צעלה, אבל גבי קדושין דראשון אין להחזיר משום דיאמרו קדושי תנאי הוי, דיש לחוש דילמא יש מי שה"י בשעת קדושי ראשון וידוע לו צירור דלא הוי בתנאי, אלא דעדין ל"ע הא דגיטין כו'.

ז. ובזינתה ע"פ העדות שמת בעלה, אם מותרת לחזור לבעלה. מבואר במשנה למלך פ"י דגירושין ה"ד סד"ה ויש, דלהרמז"ם דטעם האיסור לראשון שנשאת, הוא מחשש דיאמרו גירש כו' ונמלא מחז"ג [וכנ"ל צ"ח א'], לפ"י בזינתה משום דסברה דמת צעלה, דל"ל גט*, ח"כ אף דאסורה לפני אם

הרמז"ם ואין כן דעת רוב"פ, לא שייך כלל בזינה זו שיאמרו גירש וכו'.

אולם בבית מאיר סוס"י ע"ו אף ש"י ג"כ דלבעט דתלא משום קנסא לא שייך למקנסא, וגם להמבואר במהר"ק שורש פ"א דקטנה לא שייך למקנסא, וגם להמבואר בגמ' דל"ד ה"ל דלין דתלא הוא משום דמחזיר נאסרה, קנסא בשוגג, ח"כ דקטנה דלרוב"פ לא נאסרה בזינתה דהוי כאלוסה, לא גזרו זה בשוגג, מ"מ מסיק דתלא, דהא אם נימא כנ"ל נמלא דליכא חומר בצופה, וא"כ אין ע"א נאמן צה, וחלילה לומר כן כו', ואחר שצ"ח דגם צה שייכא דייקא ע"י קרובים כו', [ע"י צא"ה"פ לסמ"ג ס"ק שמ"ו אות ב'], כתב, ויותר קרוב צעיני דאף דמלדה חיה צה קנס, הכניסה חכמים בקנס זה כדי שלא נפליג צה מכל הנשים לנאמנות ע"א, וכן עיקר, וגם צלח"ג רפ"י דיבמות מביא מהרי"א דלריכה גט מהשני אפי' קטנה [והכונה דמסתמא ה"י דתלא וכו'].

גם בבית משה סוס"ק ק"צ כתב דגם דקטנה תלא מזומ"ז, ואפי' להסוברים דפתוי קטנה אונס הוא כו', ואפי' להטעם דאסורה לראשון משום קנסא, דלא שייך דקטנה, מ"מ יש ללמוד מהא דאשת פקח שנשאת לחמש, דלהרמז"ם אפי' גירשה הפקח מותרת לחזור לו לאחר גירושיו החרש, ומ"מ פסק ע"פ הירוש' דבאמרו לה מת צעלך ינשאת לחמש חסורה לחזור לפקח [המוצא צ"ח ג'], דמ"מ קנסא משום לא פלוג, וה"י דקטנה, וכן עיקר.

וכן בהגהות עכרת ארז (שצ"ס אגודת ארז לר"י מציאל) דק"צ צ' מוכיח מירוש' רפ"י דיבמות דה"י דקטנה, דאיתא בהם, קטנה שהשיאה אציה שלא בידיעתה ונשאת לאחר צדלותה, אפי"ה פשיט דתלא מזכ ומזה, ופי' הק"ע, דאף דלא שייך הכא קנסא דהא לא ידעה כלל שהיא ח"א, אפי"ה לא פלוג רבנן, ועשו חומר בכל ח"א שנשאת לאחר דרך נשואין, ובפני"מ שם פ"י, דהירוש' סובר הטעם דתלא צבא שה"י צעלה כו', דהוא משום שמא יאמרו גירש וכו', ולא משום קנס, והחשש דשמא יאמרו שייך גם הכא, (וע"ש להבן, מה שפי' פשיטת הירוש' מהצרייתא שם דמוכה דסובר עיקר כהטעם דשמא יאמרו, ובדפי' כמה פוס' צ"ח א'), עכ"פ להירוש' ה"י דקטנה שנשאת ע"פ עדים [שמת צעלה וצ"ח], דתלא מזומ"ז וכל החומרות האלו צה ח"א דלא שייך קנסא כו'. גם צב"ח שרגא רפ"י דיבמות מוכיח כן מדברי ירוש' אלו. [מיהו מ"ש על האצני מילואים ה"ל דאשתמיטת' להירוש', וכן מה שהעיר צעכרת ארז עמ"ס הבית מאיר ה"ל דלבעט דקנסא ל"ש דקטנה, והא צירוש' מוכח דגם דקטנה שייך לאסור, הנה דברי הב"מ והא"מ קאי לענין שגם עכשו צנשואין שניים הוי קטנה, ומש"ה לא שייך לקנסה וגם ליכא צה איסור משום זנות, משא"כ הירוש' מייירי לפי המ"פ שנשאת בגדלותה, והא דר"ז לומר דל"ש לקנסה הוא רק מטעם דהוי כאלוסה דלא ידעה שהיא ח"א, וצ"ח שייך טפי לא פלוג, ונהי דאיינו נראה דסובר דה"י שנשאת כשהיא קטנה, מ"מ אין להקשות מזה על הב"מ והא"מ]. ועס"ק תמ"ה אות צ' משב"ק הצר"י מהירוש' ה"ל עמ"ס התש"ץ צדון נערה שנשאת ונתצרר שאצ"ה כבר קדשה, שלא תלא.

ה. כשהשני ה' כהן אם מותרת לחזור להראשון. כתב צנתיבות לשבח סק"ג, דלהסוברים דגם להמקנסא דיבמות דפ"ט א' דהאיסור הוא מקנסא, מ"מ הטעם הוא משום שמא יאמרו גירש ראשון ונשא שני, וכמ"ס הצ"ס ס"ק ק"ע [ומוצא צ"ח א' צד"ה צדעת], לפ"י ה"י אפשר לומר דאם נשאת לכהן דלא שייך חשש זה, לא היתה לריכה גט [מהשני ומותרת לחזור לראשון], אלא דלפ"י לא היתה מותרת להנשא לכהן [ע"פ ע"א וכו"ז צ' כיון דליכא חומר בצופה, ובמתני' ר"פ הא"ר חזן ולא

(*) ובחבלים בנעמים ח"ג, סי' ע"ה, מביא לדברי המל"מ אלו דבזינתה ל"ש להצריך גט מהנא, ומסתיע מ"ש רש"י בגיטין ד"פ ע"ב, דזנות ידעו דפריצותא הלא, והעיר דמ"ש כמה מ"פ דבזינתה שייכי בה כל הדינים

אוצר

סיק חכ אור ז

הפוסקים

ומהרמב"ם] מדפיז דמשמע דא"ל לנאירה חלל משום הגט ולא לאיסור, דיל דבס"ד לא מני להקשות למח אסורה, דכח מתרין בשיעור רב אש, אבל להמסקנה, בחמת חליה זה צוה, וע"ע ספרות להחזיר צאצאי נזר דלהלן.

ובחוש המשולש כתשו הגר"ח סי' י"ג בדל"ז ב', השיג עמ"ש המל"מ הנ"ל דנפ"מ צוה לפי הטעמים צוה דהא דאסורה לראשון, דהא החוס' בגיטין ד"פ ע"כ ד"ה נישאו סברי הטעם דשמה יאמרו גירש כו', ואפ"ה משמע מדבריהם דצינתה נמי אסורה. ולעיל שם בדל"ה א' אחר שהציו מכה פוס' דסברי בטעם האיסור לראשון דהוא משום דשמה יאמרו, כתב, דלדידכו ז"ל דהא דמשמע ברפ"י דיבמות דלא שנה בין קלקלה לנשאת חלל לענין קרבן, בדמפי טעמא שלא החזירו חלל להנשא, ומשמע ודאי לענין לאסור לראשון אין נפ"מ בין נשאת לקלקלה צונו, וכ"ד החוס' בגיטין שם, וכ"כ שם הרשב"א להדיא, ולדעתו גם רש"י מודה צוה, ואע"ג דל"ש יאמרו גירש זה כו' צונו, ז"ל דלא פלוג רבנן, דאפי' בשומרת יבם אמרינן בגיטין שם וציבמות דל"ז דמחלפה באשה שהלך בעלה, אע"ג דאמרינן בגיטין שם דצינתה לא מחלפה, היינו צונו דיבמה לא מחלפה בנשואין שהלך בעלה, אבל צונו דידה בנשואין דידה ודאי מחלפה.

גם בבית משה סי' ק"צ השיג עמ"ש במל"מ וצונו מאיר הנ"ל דלעטס הרמב"ם והטור מותרת צינתה (והב"מ רק חמה דלא מסתבר), דלא דק, דברור דגם צינתה אסורה, והטעם דרק בנשאת לריכים להטעם דשמה יאמרו גירש כו', משום דלא יחשבו הרואים דנשאת בציור באיסור א"ל, דודאי לא יעשו זאת, ובלא חשש דיאמרו כו', אין טעם לאסור, אבל צונו, דפריותא בעלמא הוא, יש לחוש דיאמרו דצינתה בציור ונמלא שהבעל הראשון דר עמה באיסור סוטה, וכ"מ קת' בגיטין שם דצינות לא יתלו כלל ביבמה דחלץ, אלא דנחת באיסור, ערש"י שם, וא"כ גם צינתה אסורה לחזור, ונפ"מ בין הטעמים נראה רק לענין יבם אשת אחיו מהנשואין כו' [וכנ"ו צונו א' בדעת הטור].

ובן צחון ח"ט סי' כ' (צונו' תשי"ח) אות ה' אף שדן מעיקרא דכיון דא"ל גט, וציבוס בטעות מותרת לבעלה מה"ט דא"ל גט, וא"כ ה"י צינתה, מ"מ כתב, דנראה דלא פלוג צוה, דכל שנאסרה בנשואין ה"י צונו, וכדמוכה בגיטין ד"פ ע"כ דלרבי"מ יבמה אסורה צונו טעות וה"ה לאשת חוש, וכיון דאסורה על הבעל יש בה כל ה"י דברים. וכן צבול צינתי (ל"ז לפרייף) סי' ס"ד באש"י ה"ר"ש משאש צנזון נשאת צרשיו הערכאות וצא בעלה, שכתב דאין חלל צונו כו', ואפי' כותרה ע"פ צ"ד הגדול וצינתה וצא בעלה אין לה יחור, וכ"ש צ"ד כו', ואסורה על הבעל ועל הבעל, והסכימו שם בצ"ד לזה. וע"י צמחנת אצריהם (לר"א פרייס) ח"ב סי' כ"ה מה שהעיר על המל"מ הנ"ל, מהחוס' בחולין דל"ז א' ד"ה פלניא.

גם בברית יעקב ח"ב סי' ל"ד ד"ה ואין, כתב דצינתה נמי אסורה לבעלה, דאין לומר דרק בנשואין גזרו דשכיחה ולא צונו, (דאף שהחוס' בגיטין ד"ז ד"ה צונו, כתבו, דרק צונו בעדים והתירא לא שכיחה, מ"מ לגבי נשואין גם סתם צונו מקרי לא שכיח, ונימא דרק בנשואין דשכיחה טובה גזרו), דהא ח"י, דבחוסי' גיטין ד"פ מוכח דאסורה גם צינתה, וכ"מ מדלא הילקה הגמ' ציבמות בין נשאת לקלקלה אלא לענין קרבן [וכנ"ל צונו המשיג], ולפ"ז לדין ה"ה צינתה ע"פ צ' גידה, ולפ"ז הטעם דאסורה לראשון בנשאת הוא לאו מחשש דיאמרו כמ"ש רש"י בגיטין שם ושמש"ה מחלק מצינתה, אלא הוא משום קנסא

[אם יגרשנה לראשון], אך לראשון מיהא שריא, דהא ליכא שום חששא, ולהראשונים שכתבו בטעם האיסור דהוא משום קנסא דלא דייקא, ה"י צינתה אסורה לראשון.

ובצית מאיר לסעני"ה כתב דלעטור סי' קנ"ט דסובר דציבוס נשאת אחיו בטעות ועדות מיתה, מותרת לחזור, משום דלא שייך חשש דיאמרו גירש וכו', לפ"ז ה"י צינתה ע"פ עדות שמת בעלה, דל"ש נמי גזירה דמחז"ג, כדאיתא ברס"י י', דגירשה וצינתה מותר להחזירה, א"כ ה"י חלה מותרת לבעלה, וזה חומה, וע"י בגיטין ד"פ ע"כ וצ"ע צ"ל שם דמוכה להדיא דלא ס"ד למימר הכי, שכתב, דלכא לא קשיא לתלמודא בנשאת רבה נשאת אין צינתה לא, וכדפריך בגיטין שם, דהתם בהא"ר לא הולך לשנות צונו, דפשיטא דאין חילוק צוה, דכל ענין גזרו לאסור בשוגג, כיון דצמוד מתסרה מהחורה, ע"ש. [וע"י צונו א' ד"ה אך ד"י דעתו דהאיסור בנשאת הוא משום קנסא].

ובישרש יעקב ליבמות דפ"ט כתב דאין ראי' מגיטין שם [מדברי הגמ' טעמה, משום דל"פ צונו דקאמר התם מייורי מנות דצונו, ונשאו היינו בשוגג, וכן מצוה צמח"מ שוף שם צריש הסוגיא, (וע"ש צמ"ש לחוס' ד"ה נשא בא"ר דהוי משמע), וכ"ה לפי קמא במהרש"א שם בא"ר גבי א"ל, ע"ש, אמנם מהרש"א שם שהציו בצ"מ הנ"ל מצוה להיפך ועד"נ י' מפי' צונו במהרש"א שם, אבל מפרש"י שם [מצוה דצינתה מותרת לחזור], שכתב דגבי שומרת יבם שנשאת לשוק איכא נמי גזירה לאסרה ליבם, משום דשמה יאמרו חלץ זה ונשא זה וחזר לכונסה משנתגרשה, וכו"ל נשא חלוטא וקם לי' בלא יבנה, והיינו כדאיתא גזירה ממש שגזרו באשה שהלך בעלה דיאמרו גירש וכו', ומ"מ אם ליחא לדרב התנועה [האסור שם צינתה], לא מתסרה אף בצינתה צמוד, מטעם שכתב רש"י שם דצונו ל"ל קלא [וגם דצונו לא יאמרו חלץ]. א"כ כ"ש באשה שהלך בעלה דמותרת לחזור צינתה מה"ט. והוכיף, וגם מדברי הרשב"א אין ראי', דיל דהרשב"א כתב כן אליבא דר"י בצינתי דיבמות דל"ד שהוא סובר דאסורה לראשון מקנסא גרידא, בלא חשש דיאמרו גירש, כמ"ש החוס' שם צ"ה אשת, ואמר ש"י דה"י אפ"ל דאף דנשאת אינה אסורה לראשון מקנסא גרידא, מ"מ צונו יש לאסור מקנסא לחוד אף דל"ש חשש דיאמרו, בדמחלק בצינתי רפ"י לענין חייב קרבן לאוקימתא דר"א שצ"ב א', [ושלפ"ז י"ל כן גם בדעת הטור, דאף דנשאת איכא דליכא חשש דיאמרו מותרת לחזור, מ"מ צינתה יודה דאסורה מקנסא גרידא] חולם מסיק, דהיות נכון דלעטור צינתה מותרת לחזור, ובמ"ש המל"מ הנ"ל להרמב"ם. וע"ש מה שהוכיח דהרבה ראשונים סברי כדעת הטור ושלדעתו נכונה.

ובאהרל יהושע (לר"י צמח"ה) אחר שהציו להב"מ ויהישרש יעקב הנ"ל, האריך לבאר דזה חלוי בפליגתא דיבמות דל"א, דלר"ש שם דעשה"ה (להנשאת ע"פ ע"ה צבורא צ"ד) כזון חוש ואשה, ולפי הס"ד א"ל גט, ולרב אש"י דאף לר"ש לריכה גט ולא חליה זה צוה, שפיר גם צונו אסורה, אבל לסתמא דגמ' שם ולרבינא, משמע דעיקר האיסור הוא משום הגט, אבל צינתה דל"ש גט, שפיר מותרת דאנוסה היא, וכתב, דלפ"ז ל"ק מכה דגיטין, דיל דבס"ד קאי אליבא דרב אש"י דגם צונו אסורה, ושיעור הטור, כיון דבלא"ה לא קיימא הסוגיא דגיטין במסקנא אליבא דידן, א"כ נקטין כסתם גמ' דיבמות וכרבינא דעיקר האיסור הוא משום הגט, וכפ"ל גט מותרת, וזה נכון מאד (וצוה א"ש משה"ק המל"מ [הנ"ל צונו א' ד"ה

דסתני, היינו ודאי מלבד דין גט, ובברית יעקב סי' צ"ד ד"ה גם, שכתב אפי' צונו צריכה גט מומ"ז מרבנן משום קנסא, צ"ל שהוא ט"ס.

הפוסקים

סיק חכ. אות ז-ט

אוצר

ושהיה מזידה ליע, אי"כ איך מחויבת בקרבן, הרי דחשבה עכ"פ שיגנת, וע"פ מה שהעירו עליו, באזהרה לסי' י"א סק"ה דדיה אצל מה, וכן יש להעיר מהי"א המוצא בסע"ט דדעבד דנשאת ע"פ ע"א בלא היתר צ"ד לא תלא אפי' כשיש עד המכחש, וע"פ באזהרה אות ו' דבדליכא מכחש יש ע"פ דלא תלא, הרי מוכח דסביר דגם בלא היתר צ"ד הותרה ע"פ הע"א.

ח. אם מותר לשני לישא קרובותיה בלא נתן גמ. בחש"י רע"א (שנפ' בשנת תרל"ח—תשי"ב) סי' פ"ב, אחר שהביא דהחשש דיאמרו גירש וכו' (דל"א מה"ט הוא דתלא. כבאות א') הוא לאו מדינא אלא מקנסא משום דעבדה איסורא [עס"ק הסמוך אות א'], כחצ, דלפ"ז י"ל דרק לדירה דעבדה איסורא קנסו ולא לדירה, וי"ל לדירה דהוא מותר בקרובותיה, ולגבי דירה לא חיישין שיאמרו נשא אותה ע"י גמ מהראשון ותפסי בה קדושו וכן קרובות אשתו, ואע"ג דלצטר הגירושין יאסר בקרובותיה, דמחזי כנושא קרובות גרושתו, כדמוכח בקדושין דסי"ה גבי לא נישא לי דאיתסר בקרובותיה, [ואי"כ תקשה איך חייבוכו בכלל לגרש השני הא כשיגרשה יאסר בקרובותיה, די"ל הא] מ"מ לא מפסיד מידי צמח שאוסרים אותה עליו בלא גמ מיני דהא י"ל דאין יכולים אותו לכופו להוציא ויכול לעגנה כיון דהיא פשטה בעצמה * וע"י בחש"י שצ"ח סי' מגן אברהם שאל החוספ' שדן בא"א שזינתה אם כופין לגרשה, והכא עדיף דאני בעלה. ומאין לריב"ל וללחם רב ורש"ך שהוציאו באזהרה לסי' י"א סק"ה דהשמועות, שדנו דאין השו"ע דסמ"ו סע"ה דמגרש ראשון ונשא שני דאין כופין, ומסיים, ואי"כ ליכא קנס גבי הבעל [צמח דאוסרים את השני עליו **]. [מיהו עס"ק הסמוך אות ה' דהרד"ו] כתב דלריך לגרש השני בגט מלך עלם הדן ד"תל"א, ולא משום שרונה להנשא, ודלא כ"י"א שם לסיפך].

ט. ואם השני אסור לישא אחרת לפני שנתן לה גמ. בחש"י רע"א שצ"ח הקודם הסתפק הרב השואל, דכמו דלריב"ה גמ מהצ' מחשש דיאמרו גירש ראשון ונשא שני ונמלאת א"א יולדת בלא גמ [עס"ק הסמוך אות א'], אי"כ ה"י מה"ט יבא אסור לישא אחרת לפני שנתן לה גמ, דיאמרו כ"י ועובר על חדרי"ג, ורע"א אחר שדן דהחשש דיאמרו הוא רק מקנסא, וי"ל דלדירה קנסו לא לדירה ואין כופין אותו לגרש [וכבאות הקודם], כתב, אי"כ צ"ד אין לקונסו מלישא אחרת, ויכול לומר לא אגרשה, וליכא מראית העין, גם [אפי' יגרשה אחי"כ] הא לאחר הגירושין פסקה מראית העין דמותר באחרת, ולדון דיהי' מראית העין על העבר, שעבר קודם הגירושין על חדרי"ג מנין לנו לחוש כולי האי, גם יש לחלק גד"ז מהא דהלכיתו גמ מהשני, דהתם לפי מה שיאמרו שנשאת ע"י גמ מהראשון, ליכא נר היתר בלא גמ מהשני, אצל הכא אף בנשא ע"י גמ הראשון, נמי יש צו לדרי היתר שאין צו חדרי"ג, כגון מורדת וכו"צ, ויכולים לתלות צ"ח, וגם י"א דחדרי"ג היינו רק עד האלף השני, מכל הלין נלע"ד להקל.

גם במאורות נתן (לר"י ליעטר) סי' צ' דף ד' ע"ב, אחר שהסתפק אם מותר לישא לפני שיגרש, כיון דלא מלינו צמח הקנס רק לאשה כ"י, כתב, דנ"ל כיון דצימ' חז"ל לא ה"י מקום לחול הקנס על הבעל צ"ח, דמדינא נושא אדם כמה נשים, אף דכאידנא

קנסא דעבדה איסורא, כביצמות דפ"ט א', ואף להר"ש [המוצא בס"ק הסמוך אות א'] ש"י דלריך גם הטעם דשמא יאמרו כ"י, י"ל דרק לענין הוצאת גמ מהשני כתב כן, אצל לענין איסורה לראשון הוא רק מטעם דקנסו דעבדה איסורא ומשום דלא דייקא שפיר, וזה בלא כהצ"ח [שצ"ח א' בדעת הר"ש, אלא כהצ"ח ס'], ואחר ש"י דהטעם דגם בנשאת ע"פ צ"י עדים ז"א ולא אמרינן דאנוסה היא, דהוא משום דלא חילקו מע"א שהיא מטעם דחידוק כ"י, [וכנ"ל באות א' ה"י כ' ד"ה וכתב], סיים, לפ"ז י"ל דגם צינתה אסורה רצון משום שהי' לה למידק ולבדוק יפה כ"י, ואין חילוק בין ע"א לצי' עדים.

ובאבני נזר נראה דכ"י דכ"י י"א כתב מעיקרא דזה חלוי בפלוגתא דכ"י ק"ט, דלהר"מ"א שם סעיף ד' שפסק כהר"ש והעיר דצ"ח צ"ח נשואת אחיו מותרת לחזור, משום דל"ש החשש דיאמרו גירש כ"י, אי"כ ה"י צינתה מותרת לחזור כ"י, ולהצ"י צדכ"ב שם דסובר ע"פ הר"י והרמב"ם דאפי' ציבוס אסורה לחזור מקנסא אף דל"ש הטעם דיאמרו, אי"כ ה"י צינתה, וע"פ דמ"י מגיעין ד"פ לאיסור, ושמוכח משם דאפי' בלא צ"י עדים שמת בעלה וזינתה נמי אסורה לחזור, אולם הוסף, דלאחר העיון נראה דלדירה דהלכתה זינתה מותרת לחזור, ומה שחזק הצ"ח צ"ח ע"י סק"ה להצ"י מהא דהר"י ל"ח להא דיאמרו וגרס "אלא" מקנסא, [וכבס"ק הסמוך אות א'], ל"ע, שהרי הצ"ח צ"ח פוסק כ"י ק"ט סעיף ד' דצ"ח צ"ח נשואת אחיו עכ"פ א"ל גמ מהיבס, וכן מוכח מהרמב"ם דנקט דין יבוס צ"ח רק בארוסת אחיו, משמע דמהנשואין א"ל גמ, וע"כ דהיינו משום דעס' דלריך גמ הוא מחשש דיאמרו כ"י וצ"ח לא שייך, ונמצא דבהא הר"י יחידאה, ולכן כיון שהצ"י לא גילה דעתו צ"ח לענין לחזור לבעלה, והרמ"א פסק צ"ח להחזיר, יש לפסוק כהרמ"א, ועוד דצינתה י"ל דגם להצ"י מותרת, דהרי ראיית הצ"י לאסור לחזור ציבוס צ"ח מותרת היא מחמת שהר"י והרמב"ם לא הביאו דין זה, והנה מהר"י יש לדחות דאזיל לטעמיה דגרים "אלא", ולא קיי"ל הכי, ולהרמב"ם י"ל דהא בלא החיר לחזור ציבוס צ"ח משום דמחלפא בשאר אשה שהלך בעלה, ולא משום קנס, וכמ"ש צמ"ח צ"ח לענין אשת חרש [כמוצא באות ג'], ואי"כ צינתה דל"ש מחלפא מותרת לחזור, וע"פ מ"ש הוכחה לסדרה זו מד"ה צ", ושגם הא דמוכח מגיעין שם לאסור, היינו משום דלסוגיא שם משמע לי דסתם משנה כח"ק דיצמות שצ"ח חשש דיאמרו דגירש ונשא, אסורה כ"י, וע"פ מאות י"ג והלאה מה שהאריך צ"ח, ושם צימון ל"ב אות ג' הזכיר ג"כ שהעלה בחש"י להחזיר צינתה לחזור לבעלה.

מיהו שם צ"ח צ"ד אות י' מוכיח מחש"י הר"ש כלל ל"ב סי' ע"י לאסור, דנשאל באשה שנשאת ע"פ ע"א שמת בעלה, ואח"כ מת בעלה השני, ונכנסה לשנת צבית צ"ח צ"ח א' ויולד קול שנתיידה עמו, ואח"כ בא בעלה הראשון וגירשה, האם מותרת לשנת עוד צביתו, והשיב דלא נאסרה מחמת הקול לא לבעל ולא להנעטן, אצל יש להזכירו שאם צ"ח צ"ח עליה אסורה לו, דלגבי דירה הוי כעדים אף דלא נאסרה על הבעל צ"ח צ"ח, הרי מפורש דגם צינתה אסורה, וכתב, דלולא דמסתפינא, אמינא דבאין רק ע"א שמת בעלה וזינתה אסורה מהחזרה, דהא מפורש בהאשה רבה דהנשאת צ"ח אסורה לנשא כ"א בהיתר צ"ד, והנה שם צמחנה איתא, הורוה לינשא והלכה וקלקלה חייבת [קרבן] שלא הורוה אלא להנשא, וקיי"ל דאפי' על זנות גרידא חייבת ע"פ צמח, ולכן אם קלקלה הוי כנשאת בלי היתר צ"ד, ולא מהני ע"א מידי ונתיידה היא, ועד כאן לא נכחפך המל"מ ה"ל אלא כשהעירו לה צ"י עדים. [צ"ח מ"ש שאסורה מהחזרה

(*) הנה דנורו מיירי שנשאת במידי לשני ששיקרה שמת בעלה ואח"כ נודע שהוא חי, מיהו מדבריו נראה דקאי נמי אנהוג דגמ' דנשאת ע"פ צ"ח ואפי"ה קרו לה פשעה בעצמה, כנראה משום דלא דייקא, וכלשון המאמר באות א' ס"ה ובשם.
(**) כ"י להוסיף ע"פ משמעות דבריו.

אוצר

ס"ק חכ אות ט—

הפוסקים

דהאידינא (לפי"מ דחשבין קדושי ה' לקדושין להלויכה גט) וכול
לקנום גם להבעל שיאסר לישא אחרת לפני שיגרש, אין אנו לריכים
לחדש גזירה, ואחר שמצויה כמה דוגמאות לזה מהפוסק, דכיון
דאז לא היתה שייכת הגזירה אין לחדש האידינא אף דעכשיו שייכה,
בוסוף, אף גם זאת קשה לומר ש"ג כלל בתקנתו אף לזה דרך
מקנסא ויהי גיטא, אחר דלתקנת הנשים תיקן למא יכלול בזה מה
שבאמת אינה אשתו, ולי"ד למא שהלריך הכת"ם היתר ק' רבנים
בגרשה לכהן, דהתם אף שאסורה לו מהחורה, מ"מ הקדושין תפסו
ובאמת היא אשתו, משא"כ צו שאינה אשתו כלל מהחורה.

ובפרשת מרדכי סי' י"ט באשה שנשאת בחזקה אלמנה ונחצר
שהיא עגורה ולא נודע מה ה' לבעלה, והשני רוצה
עכשיו לישא אחרת, וכתב בסד"ה ובדרך, דאם אי אפשר שיתן לה
גט מותר לו לישא אחרת. אלא דנז"ז שלא ידוע אם בעלה ה' מ
מת כשנשאה זה, כתב מקודם, דיותר עוז שגירשנה מקודם בגט
ואפי' צ"כ, דא"כ יש לחוש דיאמרו דמדתירו לו לישא אשה על
אשתו ש"מ דקמו רבנן למילתא שחי בעלה הראשון, וכשנשוי יחצר
שמת יתירו א"ה לעמלא, [דהא אפשר שכבר ה' מת כשנשאת לזה
והיא א"ה גמורה מהצ"ד]. ולעיל שם צ"ה ונשוב, כתב בטעם
דיכול לגרשה צ"כ וליתא משום חדר"ג בזה, [וש"יך גם לענין
היתר נשואין ידידי], דכיון דמעמידין לבעלה בחזקה חיים, הריכי
א"ה גמורה דלא תפסי בה קדושי שני, וא"ל גט אלא מקנסא, ואפי'
נימא שכבר מת הראשון והיא אשתו, מ"מ כיון שמדינא אסורה
להנשא לו ואפי' נשאת תא, אף כשזה רק מדרבנן, מ"מ לפי נשואי
טעות הן ואין בקדושים ונשואיה כלום. וכצ"ה לנודנו בזה באלה
דברי שמואל סי' א' וב', וכתב דמשמע דהתיר אפי' בלא היתר
ק' רבנים.

ועיין באמרי יושר סי' נ"ז, והוצא באזה"פ לסי' א' סקס"ג
אות ז', בנשא אשה אחיו, אף שחשש להי"א דלריכה גט, מ"מ
כתב שמוחר לישא אחרת בלא היתר ק"ר, כיון דאיכא איסור כרת
דלא תפסי קדושין כלל, ל"ש בזה חדר"ג דאינה אשתו כלל, ולי"ד
להא דהכת"ם ה"ל [במאורות נתן], דהוא כ' כן רק בחייבי לאוין.

י. נשאת לשני ומת, ונשאת לשלישי, ואח"כ נודע שבעלה
הראשון עדיין חי, אם אפשר להתירה לשלישי
אחר שגירש ראשון. כתב בחצלת השרון סי' מ"ג, דיש מקום לזד
היתר עפ"ד מהר"א ששון [סוסי קל"ו] דגם בא"ה שנתה לא
תיאסר לבעל שני כיון שכבר נאסרה לבעל ע"י צויל ראשון, ואף
דלא פסקין כותי*, מ"מ צ"ד שהבעל השני ה' שוגג, יש מקום
לדבריו גם לדיון, ואף באופן שהיא מזירה, דהנה הב"ש צ"כ י"א
סק"ג מקשה על מהר"א ששון מהירוש' המוצא בחוס' רפ"ה דטובה,
דאיתא התם, הוא שוגג והיא מזירה אסורה לו הו"ל ותא ממחמתו,
הוא מזיד והיא שוגגת מותרת לבעלה ואם גירשה אסורה לו,
הרי דאף שלא אסרה הבעל לבעלה מ"מ אסורה לו, מיהו דברי
הירוש' ל"ע, דהא צריח מזירה והוא שוגג כתב הטעם משום
דנאסרה לבעלה, ולי"ל דסובר הירוש', דכשהוא מזיד, אף באופן
דלא נאסרה לבעל צבילו, מ"מ אסורה לו משום קנסא, וכשהוא שוגג
אזל היא מזירה, אף דהוא לא עבד איסור, מ"מ אסורה לו,
כיון דנאסרה לבעלה בסיבתו וצ"ה לבעלה תקלה על ידו כ',
וא"כ [כ"ז צבועל ראשון אי אפי' צבועל שני וה' מזיד, אצל]
כשהבעל השני ה' שוגג, כיון דלא עבד איסורא וגם לא נאסרה

לבעלה ממחמתו, דהא אסורה כבר מצועל ראשון, ממילא קם דינא
דמהר"א"ש (ואין לומר דמ"מ כיון דהיא מזירה תיאסר עליו כדי
לקנום אותה, דזה אינו, דאין אוסרין אותה אלא משום לתא ידידי
ולא משום לתא ידיד כו', ומש"ה"ק עליו מ"מ"ש בסנהדרין דמ"א,
ללאסרה לבעל שני בא"ה, היינו כשה' מזיד), וא"כ צ"ד דבאמת
הן שוגגין ע"פ הוראת צ"ד, והטעם דאסורה לזה ולזה הוא משום
דלא דייקא, וא"כ רק היא עבדה איסורא, אזל לבעל שוגג גמור,
דסמך ע"ד חז"ל דאשה דייקא, והוי כהוא שוגג והיא מזירה דאינה
אסורה אלא משום דתא ממחמתו, א"כ לבעל שלישי דצ"ה"כ כבר
נאסרה לראשון, י"ל דלכו"ע מותרת, כמשמעות הירוש'. וע"ש
ש' עוד דאם נימא דהטעם דחלקו על מהר"א"ש הוא משום דאפשר
דגם ע"י צועל שני יתוסף איסור לבעל כו', וכיון דאיסורה משום
זנות הוא מהכתוב דונעמאלה, י"ל דתלוי במ"מ"ש במנחות כ"ד א' לענין
עומאה, בגט וחזר ונגע דלאציי הוי בוספה, וה"כ אסורה לבעל
שני, ומהר"א"ש דמסתפק בזה משום דקיי"ל כרצא דהוי ספק, מיהו
המ"מ שם כתב דעומאה דרבנן אמרין ספק דרבנן לקולא,
א"כ ה"כ צ"ד כשנשאת ע"פ הוראת צ"ד דמהחורה מותרת דאנוסים
הם ורק מדרבנן תא מקנסא, י"ל דכו"ע מודו דמותרת לבעל שני
ושפיר י"ל דלבעל השלישי תא מותרת.

והוסיף, דלמחורה יש לאסור, דהא קיי"ל דגם בנשאת ע"פ צ'
עדים תא משניהם, אף דשניהם אנוסים, א"כ ע"כ דאין
הטעם משום דנאסרה לבעלה ע"י השני, אלא דהוא גזירה דיאמרו
גירש כו' ונמלא מחז"ג משנשאת. [וכנ"ל בזה א'], וא"כ מה"ע
תאסר גם לשלישי, ברם הא ליתא, דהנה הא דנאסרה לשני
משום הגזירה, ל"ע, דשנמלא איסורה להראשון הוא משום דאם
ינאסר להחזירה הרי תלערך גט מהצ"ד (כדי שלא יאמרו גירש ראשון
ונשא שני ונמלאת א"ה יולדת בלא גט, וכמוצא צ"כ"ק הסמוך),
וכיון דלריכה גט מהצ"ד יאמרו דהראשון מחז"ג משנשאת לאחר,
אזל אם הראשון גירשה למא תיאסר לשני, הא ליכא שום גזירה,
כיון דהשני לא יגרשנה כלל, אף ל"ל ע"פ הירוש' ה"ל [ד"ש על
ה' איסור עומין], דכל שיוצאת ממחמתו מצועל אסורה לבעל
אף כשהוא שוגג גמור, וה"כ נאסרה לבעלה מדרבנן ממחמתו משום
הגזירה דיאמרו כו', ממילא אסורה גם עליו, דכל דחקון רבנן
כעין דאורייתא תקון, [וכע"ז צ"כ"ז המוצא בזה"ל א' לזה א',
מיהו ע"ש צפנים סד"ה וכתב, טעם אחר לאסרה לצי], וא"כ
כ"ז צבועל ראשון דהוא הבעל השני, אזל לשלישי צ"ד שכבר
נאסרה מקודם, שפיר חזר היתר מהר"א ששון למקומו. ומסיק
צ"ה"כ הדרן, דכ"ז אמינא רק במלדד ולא למעשה, דדרכי יוסף
סי' י"א מסיק דגם כשהבעל השני ה' שוגג אסורה לו, אלא ד"ל
דשם שאני דהוי איסורא דאורייתא, דהא היתה מזירה, משא"כ
צ"ד דכל האיסור דרבנן, אולי כה"כ צבועל שני ושוגג גמור י"ל
דמותרת, אזל מסתפינא לומר דבר חדש, ואינו אומר לא איסור
ולא היתר, ואם ימלאו שני גדולי רבנים שיפתחו פתחא להחזירה
ויוטב צע"י נימוקיהם דרינא גם אלא צבדייבה.

גם צקינן כנסת חכמי ישראל סי' א' דן הרא"י אבעלסון צנזון
בזה, ואחר שהלריך עוצב בזה דהר"א ששון ה"ל, מסיק
בסוף, דאם השלישי ה' שוגג תא מותרת לו אחר שיגרשנה הראשון,
וצפרע צ"ד שה' קתא ספק בכשרות עידי הקדושין, וע"ש מקידם
מ"ש כמה ראיות לזה. ושם צ"כ כ' וכ"ה פלפלי חכמים על דבריו.
ושם צ"כ ה' העיר הרש"א הלוי, דאף להמתירין כהר"א ששון,
מ"מ אם לא ה' ידוע לצ"ד מקודם מהבעל הראשון, מודים
דאסורה גם לבעל השני, דהא כל זמן שלא העידו צ"ד לא נאסרה
לבעל, דהיא והבעל אינם נאמנים, א"כ קרינן לגבי צועל שני
ונעמאלה לבעל, ובזה דמי שם אחת מראיות הרא"י ה"ל, ע"ש.
ולריכה

י' ואמנם מהר"א ששון בעצמו מסיק לאיסור, ומביא גם רא"י לאיסור
מהר"א"ש, וע"ע בזה בסי' י"א בבה"ט ובפ"ת סק"ד ובאוצה"פ שם סק"ה
אות א'.

וצריכה גט (קסב) משניהם

ראין

באר היטב

אף על פי שאמר תלם וזה וזה שלל די לו בהפרשה בעלמא חלל לריכה
גט משניהם. ויש לחקור לדעת הרדב"ז שצריך להוציא גט חס כופין
ליתו בשוטים או בדגרים. ואם צריך לכופו בשוטים יש לראות אמאי
לא מנה הטור בס' קנ"ד נהדי הנך שזכרין אותם להוציא. עיין כנה"ג
דף ל"ב ע"ב ובהרדב"ז ח"א ס' ל"ט וס' רע"א.

(קסב) משניהם. יש מי שהורה בזמן שהם רוצים להיות מופרשים
מנתיים אותם ואין כופין להוציא גט ולא עוד חלל אם
יזכירו שהוא חייב לגרש וכן מנעושה. והרדב"ז ח"א ס' פ"ט חולק
עליו וכ' לעולם יוציא גט. וכן נראה מדברי הטור שכתב תלם וזה
ומזה ולריכה גט משניהם. כוונתו בזה שאמר ולריכה גט משניהם

הפוסקים

סיק תכא אות א

אוצר

וכתב בחוט המשולש בתשו' הגר"ח ס' י"ג בדל"ה טור ז',
דכא דגם בנשאת ע"פ ז' עדים לריכה גט, הנה להרמב"ם
דחייש מדינא לשמא יאמרו גירש, ח"ש, חבל להפוס' דהוא מקנסא,
ל"ט, הא לא עבד חיסורא דמאי הו"ל למעבד, ואמאי קנסא,
ונראה דאע"ג דהשתא לא עבד חיסורא, מ"מ חילו נשאת במזיד
הוי חיסורא, קנסו שוגג אטו מזיד, אף בנתקדשה לחוד, דאפי' הוי
במזיד לא עבד חיסורא לא קנסו שוגג, ומ"מ לא קשיא מהך
דהולתפו שדל"ג ז', דחזירות לבעליהן, ולא קנסו שוגג אטו מזיד,
משום דתרווייהו בעינן, עבדא חיסורא וחשש דשמא יאמרו גירש,
וכתם ל"ש חששא ז'. ולהר"ף דל"ל כלל חששא דיאמרו גירש,
כדלהלן, כתב במלבושי יו"ט ח"ב ס' ח' דע"ז טור ז', דל"ל
דסובר דגם ב' עדים הו"ל למידק, ושיוך קנסא, וככתב"ז
[הנצח בסי' הקודם אות א' ד"ה אף, וכ"כ במאורי שם סד"ה
ובטעם, ועט"ש ע"ז בזה' ב'].

בדעת הרמב"ם, כתב במל"מ פ"י דגירושין ה"ד בד"ה ויש, דמבואר
בדבריו שצ"ח דסובר דכא דאלרכוה גט מהשני הוא לאו
משום קנסא דעבדא חיסורא, חלל מדינא, [מחשש גמור דיאמרו
גירש וכו', גם בפי' המשנה גבי לריכה גט מהב' הזכיר רק הטעם
משום דיאמרו כו', וכדכתב טעם זה בדיון דתלם, בסי' הקודם,
ולא הזכיר קנסא], וכן דנתקדשה לחוד ל"ה ליתא דיאמרו גירש, משום
דיאמרו תנאי ה' בקדושין ולא נחקים מש"ה ח"ל גט ומותרת
לחזור לראשון, משא"כ בנשאת דאין תנאי בצוארון, ומה שקשה
הא מסקנת הגמ' הכא בדפ"ע דהוא משום קנסא, וכמ"ל, כבר יישב
הלח"מ שם, [דלמסקנא דל"ד ז' דקו"ל כר"ע דחוששין לתנאי
בקדושין, ח"ל למסקנא דהכא דטעמא משום דעבדא חיסורא, וכמ"ש
החוס' ד"ה אמר, ע"ש ד']. וע"ע מ"ש ביושב דבר זה בעני' אחרים
ס' ט"ו סוסקית, ובאן סק"ר, ובערוך לנר לדפ"ע. וע"י בתשו'
ר' בללל אשכנזי ס' י"ט (ד"מ טור ז' דפ"י למצרג) מ"ש בזה,
ומה שיישב דלא חקשי נמי מהסוגיא דגויעין דפ"ט. וכי בחות המשולש
הנ"ל דכא דנטה הרמב"ם מטעם דקנסא, חולי משום דקשה ל'י
מ"ט לריכה גט בנשאת ב' עדים, הא בזה ל"ש לקנסא דמאי
הו"ל למעבד. וכ"כ במלבושי יו"ט [הנ"ל, ומשמע שם דכוונתו גם
לנשאת ע"פ ע"א, דנמי ל"ש למקנסא כיון דנשאת ע"פ ז"ד,
ומאי הו"ל למעבד]. וע"י בכה"ג לס' ט"ו הכנ"י אות ו' בד"ה
וכתב

תכא. וצריכה גט משניהם. א. מהרש"אן מהחורה ומהשני
מדרכין א. ריטב"א. וע"י באלה"פ לס' י"ג סק"ב
בשם שלה"ג מהרי"א, ומהכנה"ג, דצריכה להמחין ג' חדשים מגירושיו
שניהם, ואפי' היא קטנה.

ובטעם דצריכה גט מהשני, בגמ' דפ"ה ז' פריך וכן זנות בעלמא
היא, ואמר ר"ה גזירה שמא יאמרו גירש ראשון ונשא שני
ונמלאת ח"ל יולדת בלל גט. ופרש"י, דכשרואים שבראשון ח'י,
סבורים שהשני נשאה אחר שגירש ראשון וח"ל גמורה היא מהשני,
ואם לא יתן גט יאמרו כו'. ב. ופריך וכן דנתקדשה לחוד חנן בסופא
דל"ז א' דמותרת לחזור, ולמה ל"ה לשמא יאמרו, ומסקנת הגמ',
דרישא דעבדא חיסורא דנשאת קנסא, סופא דלא עבדא חיסורא
לא קנסא. ופרש"י וכמוכא ביתר ביאור בכתב"ז וריטב"א ג. דגם
למסקנא אכתי קיימי בטעם דשמא יאמרו כו', מיהו [למחין השתא
ד] מדינא לא הו"ל למיחש דיאמרו כו', דטפי יתלו מה שילא
בלל גט בקדושי טעמו [וכדאמר' בגמ' מעיקרא] משיתלו באיסור
שתל ח"ל בלל גט, חלל דרישא דעבדא חיסורא לא מקילין דיאמרו
נשואי טעמו הו', חלל חיישין לשמא יאמרו גירש וכו', סופא
דלא עבדא חיסורא חוקמה דאינא ול"ה ליתא דיאמרו גירש. וכי"פ ברה"ש
וע"פ דלהלן דבעינן ז' הטעמים דקנסא וחשש דיאמרו גירש,
וכי"פ ביה"ש, כמוכא ברות ד'. ובהרי בשמים מהדו"ת ס' קס"א
ליין שכן מבואר בחוס' שדל"ה א' ד"ה הני ושבדל"ז ד"ה חבל,
דמטעם דשמא יאמרו לחודא חין להצריכה גט חלל כש"ש גם
טעם דקנסא. ובשאלות משה (לר"מ ראון) ס' ג' אחר שהביא
שיטת הפוס' דאף להמסקנא דהוא מקנסא, מ"מ עיקר הטעם
משום דיאמרו גירש כו', כתב, דכ"ד התוס' דל"ד ז' ד"ה אשת גיסו.

ועיין בהגהת עהרת ארזב לס' אגודת ארזב (לר"י מציאלא)
דק"ב ז', דגם כשעדיין מוחזקת כאן לא"ה [ואין מקום
להסתפק שגירשה בעלה כאן], מ"מ לריכה גט משני, והיינו כמ"ש
צירוש', דחיישין שמא שלל לה גט ממדה"י.

ומבואר בסמוך, דגם להרמב"ם הוא מטעם דיאמרו גירש כו',
חלל דסובר דחשש זה דיאמרו הוא מדינא ולא מקנסא,
ויבואר עוד דהר"ף סובר דלמסקנא הטעם הוא רק מקנסא ולא
מחשש דיאמרו גירש כו'. וכמה פוסקים דנו נפ"מ בין הטעמים
לדינא לכמה פרטים שיוצאו כ"ה במקומו.

(א) ואם לא פירש ממנה אחר שנגרשה מהראשון, ע"י בתו"ד האבני
אפור המובא באות ו', דיש לחוש שמא בעל אח"כ לשם קדושין ותצטרך
גט מספק דין תורה.

(ב) וביו"ט פ"י דין ד' הוסיף, ויוציאו לעז על בניה. [ואף דלגבי
חליצה נאמר ג"כ תחשש דיאמרו כו' ובדלהלן בס"ק תל"ז, והתם ל"ש
דילעיון על בניה דהא הם כשרים, ואולי גבי א"א ל"ל דיטעו ללמוד
מזה דמותרת לעלמא בלא גט, דהאיסור מפורסם, לכן מפרש הטעם דלעז.
אבל בחליצה יתכן דיטעו בזה דמותרת, ומ"ש בתורה דחולצת יפרשו
הוא רק למצוה].

(ג) אולם הם עצמם מ"י באופן אחר כדלהלן.

(ד) וכי בחוט המשולש ובמלבושי יו"ט שם, דלמ"ש הלח"מ דלמסקנא
דקו"ל כר"ע א"צ להתי' דקנסא, הנה לשאר הפוס' דהביאו תי' דקנסא, צ"ל
דסברי דלכ"ע רק לחומרא חליצתו בקדושי טעות, וכתא דהתם להצריך גט
בנושא אחות ארוסתו, אבל לתלות לקולא בתנאי לא שמעינן לר"ע, דיש גם
לחוש שמא לא יתלו בתנאי, ומש"ה פריך בגמ' כאן, דה"י בקדושין
לבד יאמרו גירש וכו', וע"כ משום טעמא דקנסא. וכ"כ בעני' אחרים סס"ו
סק"ת לדעת הר"ף דבסמוך.

אוצר

סיק חכא אות א—ב

הפוסקים

והמאירי במשנה מצוה נמי רק הטעם לשמור יאמרו, וגם כגון שם מצוה מתחילה כפרש"י, וכדברי הרא"ש, ורק אח"כ מצוה לפי הרי"ף. וע"ש שם דלדינא לא פליג הרי"ף, וע"ש בהערות. גם מדברי חש"י הגר"ח שכתוב המושג ה"ל מצוה נמי דלא פליגי לדינא, שכתב דל"ו ח' ציטוט בשגת הרא"ש על הרי"ף, דלפ"ש הראשונים מהירוש' דהלכיו הגע כדי לצרר איסורו דראשון, וצוהר לפ"ש הרמב"ן [ה"ל ד"ה גס] דצ"ע גיעה כדי שיאמרו גירש וכו', וכה"ג אשכחן בזה דוכתי דמשום הגע חיישין לשמא יאמרו כו', א"כ יל"פ ל"ה הרי"ף דה"ק, לאו כדס"ד דמשום שמא יאמרו צ"ע גיעה, אלא משום דעבדא איסורא (דלא דייקא שפיר) קנסוס. דלצ"ע גיעה כדי שיאמרו גירש זה כו' ונמלא מחז"ג, וא"כ צאשת אח ואחות אשה דאף דאיסורא משום דלא דייקא, אבל גיעה לא צ"ע דהא לא יצוהר איסורא צוה, דודאי לא יאמרו דמסתמא נאשה אחר שגירש ראשון דהא גרושה אחיו הוא, כן מ"ל צדור ונכון דעת הרי"ף.

והרשב"א שם כתב דגירסת הספרים צלה "אלא", וכ"ה בספר מוגה, ושכ"ג מרש"י שפ"י כו', וכתב ג"כ כהרא"ש דהיכא דליכא למחשש לשמא יאמרו גירש כגון צאשת אח ואחות אשה א"ל גע, ובעטס הקנס כי גס לפי זה ע"פ הירוש' ה"ל, דכדי לצרר איסורו דראשון חלין להחמיר דילמא אמרי גירש ראשון וכו', ומוסיף, אבל הרי"ף גרס אלא כו'. וצ"ל ד"ה ח"ק, כתב חו"ד דריו, דהעיקר דמלכיו גיעה מחששו הוא כדי לצרר איסורו דראשון ולא משום דחיישין בעיקר תקנתא לשמא יאמרו, דהא בנתקדשה לחוד ל"ח כו', וע"ע בדבריו שצ"ק הקודם אות ח' ד"ה אך.

ב. ובשאינה רוצה להנשא עוד, אם סגי בהפרשה לבד מהם, או דצריכה דוקא גט. כתב הרב השולח ברדב"ז ח"ד סי' אלף ק"ס (פ"ט) [במובא צב"ע ס"ק קס"ב], דלענין שאמרו בכל מקום תלא מזה ומזה, ראה לא מהראשונים שכתב שאין אומרים להם לגרש בנג כלל אלא מניחים אותם ככה, וספריה על מדותיו שאם יזכירו לו שהוא חייב לגרש אפי' דבור בעלמא הוי גט מועט, והצוה ראה מ"ש רש"י אהא דחן וצריכה גט מזה ומזה, "אם רוצה לנשא לאחר", משמע שאם חונה רוצה לנשא לאחר חונה צריכה גט מפני איסורא, כי די לה במה שתפרש מהם, ומפורש אמרו בתוס' זכחים צ"י צ"י שאשת איש שזינתה תחת בעלה אם ירצה הבעל לא יגרשה רק שלא תשמשו וכו' עכ"ל, ורע עלי המעשה, דמה יועיל הפרשה שמה עלת זימה צניעות, אם לא יבא דבר הכורת צונו לצניה, דלא לא יצוהו לדי עבירה, כיון דחונה אשתו ולא אגידא ציה.

והרדב"ז הש"ב, דגם עלי רע המעשה דודאי כל מקום שאמרו תלא, בנג משמע, דציננות ל"ו צ"י מפרשי מ"ש במשנה יוליא, דהיינו בנג, ושם גבי מניקת חזירו דחכ"ל יוליא, מפ' דהיינו בנג.

דיאמרו גירש גם לענין הצרכת גט מהב' דהכא. ובאבן שמואל ס"ק חרי"ד בדמיה ד' חשיב להרמב"ן לענין דהאב עם הרא"ש דבסמוך דהוא גם משום שמא יאמרו. [ו] כתנתם דאף שכתב דה"אמרו" לא בא ממילא, דאין חשש לזה אלא ע"י הגט דהשני יבואו לומר כן, מ"מ משמע גמי בדמקום יאופן דגם אחרי הגט לא שייך לומר שגירש זה ונשא זה, לא תיאסר משום קנסא לחוד].

ז. ובחוש המשולש ה"ל בדל"ה סוף טור ב' כתב דקשה נמי על הרי"ף מהא דלא קנסו לאסור בתא דהחלפה, שדל"ג ב', דאף דהו' כאנוסים, הא הכא קנסו גם בוית ע"פ ב' עדים דהו' כאנוסה, וע"כ משום דקנסו שובג אטו מזיה [וכנ"ל בד"ה וכתב], א"כ ה"נ בהחלפה ה"ל למקנס שובג אטו מזיה, אף דליכא חשש דשמא יאמרו כו'. [מיהו לפ"ש במלבושי יו"ט, דע"פ דקנסו להרי"ף, הוא דגם בב' עדים שייך הו"ל למידק, וכפ"ש הרשב"א, א"כ לק"מ, דבהחלפה ל"ש כלל סברא דהו"ל למידק].

וכתב הרי"ף, מה שמוכיח נמי כהרמב"ם דטעמא דקנסא לאו בלכתא היא.

והרי"ף גרס בנג ה"ל "אלא" רישא וכו', ופי' הניי דלעולם לאו משום גזירה דיאמרו גירש מלכיו גט מחששו, דכ"ע יתלו עפי צנשויו טעות מלומר א"ל יוליא צלה גט, אלא כל מה שהלכיו הוא משום קנסא דעבדא איסורא כו', וכדי לעגנה שלא תנשא צלה גט, א"כ כדפי' בירוש' צסוגין, והוא הנכון, כדי לצרר איסורו דראשון, כלומר, שטעין קיום נקדושי השני [ולגשוואיו] להלכיו ממנו גט כדי לאסרה על הראשון [דיהא מחז"ג משנאשת לאחר] ולעשות הולד ממנו ממזר קודם גירושי השני כו' ה.

גם הריטב"א שם הסכים לפי זה, וע"ש מהש"ק על פרש"י ה"ל, וכתב, שכ"ס הגאונים ור"ה ומקל"ה רז"ל וכפ"י מ"ה צ"ס צ"ט. [וכנראה דהכוונה להרמב"ן. וכ"כ צחש"י ר' צלאל אשכנזי סי' י"ט (ד"מ טור צ' צדפי' למדג) שכ"כ הריטב"א גם צ"ס הרמב"ן. [ואמנם] הרמב"ן צחי' לדפ"ט וצמלחמות בענין יצמה קדושת חן צה, פירש, רישא דעבדא איסורא קנסוס רצון, דכל עיקר שהלכיו גט חינו אלא משום קנסא, דרצו להחמיר עליה בסופה משום שהולכיה להקל עליה בתחילתה משום תקנת עגונה, לפיכך הלכיו גט כדי להוליא עליה קול שיאמרו גירש זה ונשא זה [וגירש] ואסור להחזירה דכ"ל מחזיר גרושה משנאשת, וכדמפי' בירוש' כדי לצרר איסורו דראשון. וכע"ז כתב צד"פ ע"ב. גם צמלבושי יו"ט שצ"ח צ', מייחס סברא זו להרמב"ן, וגם להרשב"א ה"נ צסמוך. והרשב"א שם מצוה ד"מ דאף דלא גרסי "אלא", ומ"מ מפרשי כחילו איתא, ונקטו מניה דל"ה בעלמא כלל ליאמרו גירש ראשון ונשא שני, והכי ניחא עפי'.

וכתב הרא"ש צפ"י דא"ל לפרש כהר"ף, דהא צד"ל גבי אשת אח ואחות אשה שנישאו בעשות כה"ג ע"פ עדות מיתה לא מלכיו גט כו', ואי טעמא משום קנסא לחוד, ה"מ נמי אף דלא שייך הטעם דשמא יאמרו גירש וכו', מ"מ הו"ל למקנס כיון דעבדא איסורא, אלא ודאי דגם להמסקנא חרתי טעמי צעין, הלכך צקדש לחוד דליכא איסורא, וצאשת אח ואחות אשה דליכא חשש דיאמרו, א"ל גט. וע"ש צקרבן נחנאל מ"ש לתרן הקושית שעל הרי"ף, ומה שהעיר עליו צחש"י הרב"ז סי' מ"ד דק"ח צ' וד', וע"י גס צד"ה והמאירי, דצסמוך, מ"ש עוד ליישב דעת הרי"ף צזה. וכ' צמלבושי יו"ט ח"ב סי' ח' ד"ה אך, דבעטס הקנס להרא"ש, נראה מתחילת דבריו שם, דהוא כדי לעגנה, ולא מטעם כדי לצרר איסורו דראשון, שפי' דנשאת דעבדא איסורא קנסו רצון וחששו לשמא יאמרו כו'. "ולא ראו להתירה" משום נשואי טעות, וע"י נפ"מ צזה צאח הסמוך, וע"ע נפ"מ צמ"ש צסמ"ח לענין נשואי מזיד.

ה. כתב בי"ש פ"י דין ו', דחלמון לא סבר כל עיקר טעם הירוש', דא"כ מאי צריכה הגמ' למימר התם [בקדושתין] לא עבדה איסורא. הא אפי' עבדה איסורא גמי ל"ש למקנסא מאחר דמותרת לחזור לראשון. וכתב במלבושי יו"ט ח"ב סי' ח' ד"ה והנה, ואינו יודע כמותו, הא הראשונים פי' דברי חלמון דהכונה דכיון דעבדה איסורא עילה מצאו להצריכה גם מהשני וממילא אסורה לראשון, אבל היכא דלא עבדה איסורא לא קנסיה ומותרת לחזור לראשון, לכן לא הצריכו גט מהשני [א"כ אילו עבדה איסורא הרי גם בקדושתין היו מצריכים גט מהב' וממילא היתה אסורה לראשון]. וכע"ז כתב בחוסן ישועות ליבמות, שם.

וע"י בערך שי' לסי' ד' סע"ט מ"ש בפי' כדי "לברר".

ו. מיהו צ"ע מדברי הרמב"ן שם"ס הקידוש אות א', שכתב בטעם דחצא משום שמא יאמרו גירש כו', ובישרש יעקב שם חוספ' כן בדעתו. גם צ"פ דבריו דהכא, וע"י גס בחי' הרמב"ן לדפ"ה סר"ה אלא, שכתב תרי"ד טעם

אוצר

סיק תכא אות ב—

הפוסקים

דומק מאד, ואין ראוי ממינקת חצירו דיוולא בגט, דאין מדמין גזירות חכמים זו לזו, וע"ע בדבריו שצאות הסמוך. [ע"י בחש"י רעק"א שצ"ס"ק הקודם אות ח' ומצואר מדבריו ודאין ד"תאל" לא מחייב בגט].

ובאר"י דבי עיראלי כי ל"י בדקל"ח ד, אף שמתחילה דקדק גמי מרש"י שכתב "אם תראה" להנשא, ולא כתב "כדי שחובל להנשא" משמע ק"ל דדי בהפרשה לבד, ובה"ח שצד"ק"י הכ"ל, אך כתב דלפ"מ"ש הכנה"ג [המוצא צאות הסמוך] דגם להרד"ק מ"מ אין כופין שיתן גט, א"כ י"ל ק"ל דדקדוק לשון רש"י הוא להורות שעכ"פ אין כופין אותו בשוטים לזה. וכי עוד דלפ"מ שדקדק [הכנה"ג] שצ"ד הטור, יש ללמוד דאין חילוק בזה בין ראשון לשני, דבשניהם לא די בהפרשה לחוד, וע"ש מ"ש דלולא דבריו כי אפשר מסביר לחלק דהשני חמור לענין זה וי"ל גם להיפך דהראשון חמור, אבל לפי הטור א"ל לחלק צניעות.

ובאלה דברי שמואל חל"ה סי' א' צד"ה ונראה, מוכיח כהרד"ק, מהא דאיתא ביצמות דל"י גבי מינקת חצירו דחכ"א דיוולא וכשיגיע הזמן לכוון יכונס, ופי' הרשב"א מוצא צבות מאיר סי' י"ג, דטעמיהו דרבין דיוולא בגט משום דהפרשה לחוד אינה תקנה דשמה יצוא עליה כו', והנה להמצוא צבועה י" ע"א דמוסרין לו צ"י ת"ח מחשש שלא יצוא עליה, ולא דמי לאשמו נדה שאל" שומר, משום דיש לה היתר לאחר שחטא ואין יצאו חוקפו, כפרש"י שם כו', וא"כ כיון דמינקת חצירו דיש לו היתר לאחר זמן, ומ"מ אמרו דיוולא בגט דוקא כו', א"כ כ"ש גבי האי דאיסורא איסור עולם דבדאי לריבא גט מזומין ולא סגי בהפרשה. עי"ל דהכא עדיף דלא חסגי בהפרשה לבד, דהא הולך נמוך מזומין, משא"כ בולד ממינקת חצירו כו'. ומה שדחה בערך שי הכ"ל ד"תאל" ל"ד ל"וולא", כי שם צד"ה ואמנם, דראית הרד"ק היא כדאמר מר זוטרא מולא אמר "יפרוש", וה"ל מותני "תאל" מזומין ולא קתני "תפרוש" מזומין, משמע דיוולא בגט. וע"ש מ"ש ליישב קושית הערך שי הכ"ל, דאם "תאל" היינו בגט למה כפלו במתני ולריבא גט*.

ג. לסוברים דלא סגי בהפרשה האם כופין אות ובשוטים לגרש. כתב בכנה"ג הכי צאות הקודם, ולדעת הרד"ק שצריך להוליא בגט, צריך לחקור אם כופין אותו בשוטים או בדברים, ואם כופין אותו בשוטים יש לראות אמאי לא מזה זה הטור צסי' קמ"ד בדי הכי שכופין אותו להוליא, ושמה הוא בכלל נושא נשים בעצירה דמוה שם כו', ומליון לרד"ק ח"א סי' ל"ט, ולפנינו הוא צסי' סי' אלף קמ"ג (ל"ט), צנודן אשה שנשאת ע"פ הוראת חכם שהגט שצידה כשר, ואח"כ נצטרך שהמורה טעה והגט הוא בטל, אחר שכתב דאיה נחשבת כאנוסה משום שלא היה לה לסמוך על זה החכם ותאל מזה ומזה, כתב עוד בהמשך השאלה צסי' אלף קמ"ו (מ"א צ'), ולענין אם כופין את צעלה הראשון לתת לה גט, הנה כתב בחש"י הרשב"א שכל מקום שאמרו חכמים תאל מזה ומזה כופין להוליא, והאי כפיס אי הוי בשוטים או בדברים תליא צפולגתא דרבותא, והכונן

(*) וי"ל עוד דלפ"מ, דלא דמי חיוב הגט דלמד הרד"ב מ"תצא", לצריכה גט דקתני במתני' אח"כ, דב' ענינים הם, ויתכן דגם נפ"מ לדינא, דחיוב הגט מהדיון ד"תצא" הוא כדי שתהא פרישה שלמה, ואם ימצא בגט ספק פסול באופן שאינו בטל לגמרי, צ"ל דמצד דין הפרשה פגי בזה, דס"ס יש כאן כריתות ושוב לא אגידא ב"י, אבל כשרצונה להנשא הרי בודאי תצטרך גט אחר כשר לגמרי, וע"ז חנן במתני' וצריכה גט מזומין, היינו גט כשר לגמרי כדי להתירה לעלמא, וזה מה שביאר הרד"ב במ"ש רש"י "אם רוצה להנשא", משום דצריכה גט משמע מדינא כו' ע"ש. וכן י"ל ב"י רמב"ם הג"ל.

בגט, וקאמר מר זוטרא דוקא נמי דקתני יוליא ולא קתני ופרש, וע"ש בחושב"ה ולא, דיוולא לא משמע אלא בגט, וה"ל לשון תאל, ואפי' לחי' הכי נמי הכי משמע, אלא שכתבו דגבי סוטה סגי בהפרשה משום דאיכא תרתי, חדא דאיה דאיה ודאיה, ומא"כ ל"י כיון שקינא לה ובסתרה, ועוד דאיכא איסורא דאורייתא, ומש"ה לא חיישין שמה יצוא עליה, והיינו מ"ש החס"י צנודן הכ"ל כו', אבל צעלה חיישין שמה עתה זימה צניעות ולא סגי בהפרשה אלא בגט כו', וע"ש שהאריך בראיות, והוסף, ומ"ש רש"י "אם רוצה לנשא לאחר", הוא משום דקתני לריבא גט מזה ומזה ומשמע מדינא, לפיכך הולך לומר אם רוצה להנשא לאחר, אבל מאי דאמרין תאל בגט [הוא], משום דחיישין שמה עתה זימה יש צניעות, אבל מדינא בהפרשה צעלה סגי, גם מה שהפריז על המדה לומר שאל יזכירו לו שהוא חייב לגרשה אפי' צדור צעלה הוי גט מוטעה, איני רואה את דבריו, כי אפי' לפי סברתו שאינו חייב לגרשה לא הוי גט מוטעה, דצעלה כשהאשה מותרת לו ואינו אומרים לו שהוא חייב לגרשה הוא סומך עליו, וכיון שלא היה חייב לגרש נמצא הגט מוטעה, אבל היכא שהאשה אסורה עליו אע"פ שא"כ נ"ו אומרים לו חייב אחר ליתן גט ל"ה גט מוטעה, שברי צעלה שהוא נותנו לה לאו עלן קסמין אלא על עצמו הוא סומך כיון שאינה ראויה לו, גמר ומגרש מדעתו בלא טעות כדי להתירה שנתנא לעלמא, כי הוא מפרש מה שאמרנו לו חייב אחר ליתן גט הוא כדי להתירה לעלמא, ומאלא שאין בגט טעות כלל, ועוד דכיון שהיא אסורה עליו, הרי מה שאומרים לו חייב אחר ליתן לה גט הוא כדי לברות צינו לצניע ולהתרחק מהכיעור ומבדומה לו ולא מהדיון, ושייך שפיר לשון חיוב כה"ג, והלכך אין כאן דין גט מוטעה.

גם צדעת הטור, דיוק הכנה"ג בהגה"ט אות תקכ"ד שסובר כהרד"ק, וכמוצא צצ"ה"ט סי' קס"ב הכ"ל, מדכתב תאל מזומין וכפל דלריבא גט משניהם, נראה שלא די בהפרשה. וכתב צפני משה סוס"ק קמ"ט דלפ"ז ה"ל משמע מלשון השו"ע דלריבא גט דוקא, ואף דהרמ"א צסי' קמ"ז סעיף א' פסק בפשיטות לענין זינתה תחתיו דא"ל לגרשה ודי בהפרשה, מ"מ בזה גם הרמ"א מודה להרד"ק, דכיון דזינתה צאונס לא שייך דמאיסא עליו, וכמ"ש הב"ש שם, ומש"ה לא הגיה הרמ"א כאן על המהצר. גם צאפי זוטרי כתב על דבריו השו"ע ולריבא גט, דהא לאפקוקי דלא מספיק לאפרושינהו מהדיון ותשאר עגונה מקנס, דא"כ הרי נותנים יד לפושעים דתלך ותזנה. והצי"ח מהרד"ק שצנוד"ג בהגה"ט אות תקכ"ה שצנודקשה בלא עדות ברורה שמה צעלה, כתב דיפרישה בלא גט, שמה תנשא צו כו', וכתב הכנה"ג אבל נשאת כה"ג דעצדה איסורא ודאי דלריבא גט ולי"ח לזה כו'.

ובכתב צאנן שמואל סי' תרע"ו דאין ראוי מהטור, דהכונה היא להתירה לעלמא לריבא גט גם מהשני, וכדמוכח נמי מלשון הרמב"ם פ"י דגירושין ה"ד ה', דאחר שכתב דהנשאת בגט בטל לריבא גט מהשני שלא יאמרו א"ל יולא בלא גט, הוסיף, ולריבא גט מהראשון להתירה לשאר העם כו', וכן דיון צאנן שצאו עדים שמה צעלה כו', ע"ש צב"ה"מ וצמ"מ דהרמב"ם משום צ' הדינים, הרי דצאנן רוצה היתר לעלמא אינה לריבא גט לא מהראשון ולא מהשני, דבשלא תנשא לא יאמרו א"ל יולא בלא גט. [ולשון המחירי צמשה, ולריבא גט מזומין, כלומר שלא הותרה להנשא לאחר עד שתטול גט משניהם]. ובערך שי דס"ז א' דחה ראית הרד"ק הכ"ל מלשון יוליא, דלא דמי ל"תאל" דהכא, דגט צעלה תליא ולא צאנן, ועוד דתנן במתני' תאל מזומין ולריבא גט מזומין, הרי דלשון תאל לא משמע בגט, דא"כ מה ל"ל עוד ולריבא גט מזומין, גם מפרש"י הכ"ל משמע דצאנן רוצה להנשא לאחר די בהפרשה, ומה שהרד"ק דחה זה הוא

אוצר

ס"ק תכא אות ג—ה

הפוסקים

וא"ל יוצאת בלא גט, ולכן אף כשאין לר"ד לזכר איסורו לראשון נמי לריבה גט מהב. וע"ש מה שצ"ח ע"פ"ז שאר דברי החוספ.

ובשאלות משה סי' ג' כתב ג"כ ד"ל דגם לעטס הירוש' תלמוד גט מהשני גם כשמת הראשון, דצ"ח הירוש' הוא דכדי לקיים איסורו לראשון תקנו שקדושי שני יתולו אף בחיי הראשון, וממילא שוב לא נפקטו גם כשמת הראשון, ד"ל דלמנוח דבין לקדושי שני שחייב ח"ל מהשני ולא תפקע רק ע"י גירושין [וכשאר קדושין שהן רק מדרבנן], מטעם דאין אומרים גזירת חכמים לחלוטין.

ד/א. כשאחד מהם בהן אם צריכה גט מהשני. כתב במאורות נתן סי' צ' תו"ד שצדק ד' עור צ', דאף דלמעט לריבה גט מהב' הוא כדי לחזק איסורה לראשון, הכי אם הראשון הוא כהן ח"ל לזה, דהא בלא"ה אסורה לו מדינא, דגם אלוסא אסורה לכהן, ולמעט דיאמרו גירש ראשון וגשא שני, הכי אם השני כהן לא שייך חשש זה, וא"כ לא תלמוד ממנו גט, מ"מ מדסתמא המשנה ולריבה גט מזה ומזה, משמע דבכל גווני צריכה גט דלא פלוג דבין, וכן סתמו הפוס' ולא חילקו בזה. וע"י גם בס"ק ת"כ אות ה'.

ה. ובדיעבד, כשנשאת בלא גט מהשני (אחר שמת הראשון או גירש), אם תצא (ומה דקין בזה, כנשאת לשני במזיד *). כתב בנחלת אבות סוס"י י"ח ד"ל כיון דהא לריבה גט מהב' אינו אלא קנס מדרבנן, לא קנסיה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד לא תנא כו', ולכאורה יש לדמות זה לפסולי גיטין מדרבנן, דמבואר בס"י ק"י דלכתחילה לא תנשא ואם נשאת לא תנא כו', חמס הא ליחא, דדוקא הסם דינא הכי, כיון דמבואר בגמ' להדיא דנשאת לא תנא, ובמ"ש הרא"ש צ"י המגש, ולכן כשאי אפשר לקבל גט אחר מצעלה הראשון לא תנא, דהאם אין חיוב [כל כך] לגרשה [שנית] כמבואר שם דקא אם כי הראשון ותיק וגירש מעלמו ה"ז משוזה, וזה לריבה גט כשאפשר, היינו משום דלא מציעא דנשאת צעוגא שלא ידעה שבעט פסול מדרבנן, א"כ מוטב שתגרש דמתחילה היתה צאינס ולא נאסרה לצעל ולצועל, ועכשיו [כשנודע לה] תהי' במזיד, ועוד דמוטב להקל באיסור לאו מדרבנן דלצועל מלהקל באיסור ח"ל דרבנן, אבל צ"ד דהחמירו חז"ל עליו להצריכה גט מהשני י"ל דהוי קדושין דרבנן, כדמשמע לשון הגמ' דיבמות ד"ל ח' דעשו צ"ד בהוראתן ככוונה איש צאשה, ופרש"י, כפנייה שנתכין לקדשה דציעא גיעא, ע"ש, ובקדושין דרבנן מחמירין דנשאת תנא ולא יגרש ראשון וישא שני, וכמבואר בס"י ל"א ס"ד בהגה, לענין קדושין צפחות משו"פ דאינס אלא מדרבנן ומ"מ אם נשאת תנא, אף לה"ל שם דאין הולד ממזר ע"ש, וכן בס"י ק"ט סכ"א בקטנה שהגדילה ולא צא עליה צעלה הראשון משגדלה, דאינס אלא קדושין דרבנן, אם נתקדשה לאחר תנא מזה ומזה ולא מהני גירושיו הראשון, וכ"ש לשיטת הרא"ש [והרמב"ם שצאות ח']. דהא דקנסיה לריבה גט מהשני הוא מחשש דיאמרו גירש זה וגשא זה וכו', א"כ אף דנשאת לשני בלא גט מהשני י"ל כן, וא"כ אסורה להצועל.

אך מסיק, דמ"מ נראה להראש"ד והרא"ש צפרק צ"ש דפסקי לענין קדושי קטנה שהגדילה, דמגרש ראשון וישא שני, ולא

ובהנחן שלא לכוף בשוטים כדי שלא יהא גט מעושה, והרשב"א כתב דלא כפין בשוטים אלא לאלה השנויים במשנה בגון צעל פוליסום וחבריו, וכ"כ הרא"ש צתשו גבי ישטן על ביתו, וכיון דהוי פלוגתא דרבותא לא כייפין בשוטים כדי שלא יהא הגט מעושה וכ"כ בטור. ובאפי זוטרי כתב דבכל כה"ג יש לכפותו לגרש, שלא יתן יד לפושעים ולא יתן לידו חקלה, דאם תשאר עגונה תלך ותזנה וירצו ממזרים בישראל, ובפרט אם היא לעירה ליתים, [מיהו טעם זה שייך רק לענין גט מהראשון].

ובערך. שי סי' ד' סע"ז צ"ח מחור, מבואר דלשני יש לכופו מטעם אחר, להירוש' דהטעם לריבה גט מהשני הוא כדי לזכר איסורו לראשון [וכנ"ל צאות ח'], א"כ ודאי כופין להשני לחת גט, וזהו אין לומר דהוי גט מעושה, דהא מדינא ח"ל גט כלל ממנו רק שחא נראית כגרשה, וסגי לזה גט ע"י כפיה, לכן בודאי כופין אותו על מדת סדום [כשדורשת גט כדי להנשא], כיון דבלא"ה אינה אשתו כלל, וגם היא לא גרמה בעיובה, דבלא"ה נמי היתה אסורה עליו. וכ"כ כאן צ"ח ועוד, דלהירוש' כופין להשני לגרש, והכוסף, דמ"מ לתלמוד דטעם הגט מהשני הוא כדי שלא יאמרו כו' ומשום דעצדה איסורא קנסיה, ופי' הכי כדי לעגנה שלא תוכל להנשא בלא גט ממנו, א"כ אין לחוש אם השני לא ירצה ליתן גט, דהא זה כל הקנס שלא תנשא בלא גט ממנו, ואדרבה מה"ט אין לכופו כו'.

ובתשו' רעק"א המוצא בס"ק הקודם אות ח' מבואר דאין כופין לשני לחת גט, מפני שצ"ח יאסר בקרובותיה, ולדידי לא קנסו כו'. [צ"ח י' שם דלא סבר בכלל דמשום דקין ד"חא"ה בלחוד, לר"ד לגרשה בגט דוקא, וכ"כ מדרבי הערך שי שצאות הקודם. וע"י גם באלוה"פ לס"י י"ח סק"א ובהשמות לשם, מה שמדובר צענונים כה"ג].

ד. אם מת הראשון האם צריכה עדיין גט מהשני. צ"ח של שלמה פ"י דיבמות דין ו', אחר שפי' בטעם לריבה גט מהשני כפרש"י והרא"ש המוצא צאות ח', הכוסף, דלמ"ש הכי"י שם דהעיקר כפי' הירוש' דהוא כדי לזכר איסורו לראשון כו', ה"י נראה דבמת הראשון לא תלמוד גט מהשני, ולא יהיה כלל, ותלמוד לא ס"ל כל עיקר [למעט הירוש'].

גם במלבושי יו"ט ח"צ סי' ח' אף דדחה למ"ש הי"ש דתלמוד לא ס"ל טעם זה [וכנ"ל צאות ח' הערה ב'] מ"מ כתב ג"כ דח"ל לומר דכשמת הראשון לא תלמוד גט מהשני, והי"ש לא כ"כ אלא לעטס הכי' דהכי' [ולא לעטמו הראשון, ע"ש], והרא"ש וגם הטור [דמסתמא קאי בשיטת אביו, שם ד"ה אף], ודאי דלא סברי טעם זה דהכי' [אלא הטעם כדי לעגנה, ע"י דצדקו שאל הרא"ש צאות ח'], ולפ"ז בודאי דאפי' מת הראשון לריבה גט מהשני. וע"ש דר"ל דגם לעטס הכי' ושכ"כ הרמב"ן והרשב"א, מ"מ הרמב"ן עצמו דל"ל קרוב לסופו מציא חוספא מפורשת דאמרו לה קיים ה"י ומת לריבה גט מהשני, ועכ"ל דכיון שגזרו לריבה גט מהשני בחיי צעלה הראשון, לא חלקו חכמים בזה ואפי' לאחר מיתת הראשון נמי לריבה גט מהשני, וכנראה שנטלם זאת מהי"ש. מיהו בס"י ט' שם מסכים למ"ש רב ח' ד"ל דין החוספ, דהי"ש קאי כשצא הצעל והכל רואין שהוא חי, דככה"ג ליכא חשש [כ"כ] שמת יאמרו וכו', כדאמרי בגיטין פ"ט צ' דשאני הסם דאחי צעל ומערער, [וכי' דר"ל דה"כ ודאי אומר הצעל שלא גירש], וכל הטעם לריבה גט מהשני הוא משום דקעצדה איסורא קנסיה, בזה שפיר כ' הי"ש דלמעט כדי לזכר איסורו דהראשון, א"כ במת הראשון כאן וא"ל לזכר איסורו, ח"ל גט מהשני, אבל בגזון דהחוספ' דאמרו לה מת צעלך וגשאת ואח"כ אמרו לה קיים ה"י ומת במדה"י, צכה"ג יש לחוש שמת יאמרו שמת מקודם וכדן נשאת

(*) הנה דין הנשאת במזיד לאחר אם צריכה גט ממנו אפי' לכתחילה, שנוי במחלוקת, ומובא להלן בס"ק תמ"ה אות ה' ו' וכן מדובר להפוס' החוששים לה"א דהתם דצריכה גט כמו בנשאת בטעות דהכא, מה דינה בדיעבד, ובמזידה אמנם כתבו א' מצדדי ההיתר מפני ש"א דא"צ גט כלל, או שהעיקר כדעיה זו, וצד זה לא שייך בנ"ד, אבל היות רוב דבריהם ונימוקיהם להיתר שייכי גם לנ"ד, וב"ש אלה שמצדדים לחומרא, לכן סדרנום כולם כאן בהרגשת הצד המיוחד שבגזון דמזידה, בכל אחד מהם.

הפוסקים

סיק חכא אות ה

אוצר

ע"ז עכ"פ לענין שאם נשאת לשלישי בלא גט מהשני בלא נישואין
 צ"י שאסורה לבטל ולבטל, וגם הרי דעת מהר"י זאסן צ"י פ'
 דבקרובין דרבנן לא נאסרה משום ונעמאה כו' כלל, לכן אין
 לאסרה על הג' אחר שתקבל עמה גט מהב', אבל כל זמן שאינה
 מקבלת גט מהשני בודאי אסורה לדור עם השלישי. וכחז שם עוד
 להסביר דלריכה גט מהב' כדי לעגנה, הרי בודאי שאפי' נשאת
 כבר לג' אסורה לדור עמו עד שתקבל גט מהב', דל"כ מלינו חומה
 נשכר, וכפרתה הבג' בדל"כ צ"י.

ובשם ארי' סי' פ' דפ"ט עור צ"י לענין נשאת גמזיד, אחר
 שכתב ג"כ דאף שאין להקל נגד הרשב"א המלריך גט מהשני
 גם כשנשאת גמזיד, מ"מ אם כבר נשאת בלא גט יש לדד להקל
 שיהא דינה כהא דסי' ק"ג כו' [הב"ל], הוסיף, דלפי"ז י"ל דא"ל
 אפי' גט מהשני כדי לשבת תחת צעלה הב', לפמ"ש המחבר
 בסו"ס ק"י דדלג בגט המאות פסול ואם נשאת לא תלא,
 וי"א שריכה גט כשר מהראשון ותשז תחת השני, וכחז בגט
 פשוט דמשי"ה פוסק דא"ל גט מצעלה אף דכלל פסולים דרבנן
 צניעין לריכה גט אחר לישב תחת השני, דהכא כיון שיש לרדים
 להקל בלא מפסל דינו דמחמירין בלא תנשא אבל כשנשאת אין
 להחמיר להלריכה גט אחר, ע"ש, וא"כ ה"ה בזה דיש לדד
 להקל גמזיד שלא תטעך גט, דינו שנחמיר שלא תנשא אבל
 כשנשאת א"ל גט, ואחר שהזכיר להנחלי"ה הב"ל שהסכים להחיר
 להג' כשהשני יתן גט, הוסיף, וכך גם דעתי נוטה אם באפשרות
 בקל שיתן לה [השני] גט, אבל כשלא יראה השני לתת לה גט,
 יש להחיר בלא גט, וכדאמרי' צ"י ק"י דכשה"י ותיק וגירש מעלמו
 כו', ולתחילה ראוי להפרישם עד שתקבל גט מהשני ואז תשוב
 לשבת תחת צעלה כו', ואם יראה נלך בדבר להלכה למעשה
 להחיר בלא גט, מהראוי שיסכים לזה איזה גדול שתשז תחת
 צעלה בלא גט.

וכן באבני אפוד בקונ"ה המלואים סי' ע"ז, אחר שהעלה דגם
 כשנשאת גמזיד להשני לריכה ממנו גט, כתב דמ"מ כשנשאת
 כבר לג' בלא גט מותרת לו, אף שידע שלא נאגרשה מהשני,
 דכיון דהגט מהשני הוא רק [מדרבנן] כדי שלא יאמרו כו', דמי
 להא דסי' ק"ג [הב"ל], ואף דהרי"ף סובר דגם הכס תלא, הא
 חלקו עליו כל הפוס' כמבואר בעו"ז שם, ואף דקטנה שהגדילה
 כו' פסק השו"ע צ"י קני' סע"כ"ה דתלא מחומ"ז, אף דגם שם
 לא אגידא צ"י תלא מדרבנן, שאני הכס דמ"מ איכא קדושין
 דרבנן עם הראשון וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, אבל
 צ"י אין כאן קדושין כלל רק זנות בעלמא, וכו"ל כהב"א דסי'
 ק"י דקדושין הראשונים נעקרו ע"י הגט שכשר מהתורה, תלא
 דרבנן רצו להחמיר, אמרין דלא תלא, ומוכרח לחלק כן, כי היכי
 דלא לסתרו פסקי השו"ע אהדדי, וכדבעור ע"ז בקרית מלך רב
 ח"א דמ"ה ג', ולדעתי החילוק מבואר, וה"נ כיון שאינו רק
 מחומרא בעלמא מותר לשלישי לעכבה אללו, והשני [כ"ל שם]
 יתן גט אם יראה, ואם אינו רואה אין כופין אותו, וכמ"ש בדין
 דהתם מהר"י כולי שבמל"מ פ"י דגירושין כ"ז.

אולם הרי"י ויידנפלד צעל כובז מיעקב צהשי שדצרי מרדכי
 הב"ל סי' מ"ו השיג ע"ז, דהא באשת חרש אף דנשואיה
 הוי רק מדרבנן, מ"מ כשנשאת בטעות לאחר, תלא מחומ"ז, כמ"ש
 בירוש' [וצרמב"ם המוצא צ"י ח"כ, אות ג'], ולכאורה ה"י נראה
 לדד היחר צנ"ז עפ"י"ה המל"מ צפ"י"ה דאישות צ"ס מהר"י
 באסן, דאשת חרש שזינתה לא נאסרה, מיהו מלכד דמבואר בחוס'
 יבמות דנ"א ד"ה אי, דאף כשנשואין דרבנן חששו לאסרה, דכעין
 דאורייתא תקון, נראה עוד דאפי' לדידי' הכא שאני, דהא טעמו
 כ' המל"מ שם דלא עדיף קדושי דרבנן מלתא דיבמה לשוק, דקיי"ל
 דצניתה לא נאסרה ליבם, א"כ היתנה צננות, אבל דרך נשואין
 בא

ולא גזרו דתלא מזה ומזה כשהלך בעלה כו', כיון דאינו תלא
 איסור דרבנן, א"כ ה"נ צ"י, וי"ל דצ"י"ד אף הרי"ף והרמב"ם
 והשו"ע שם דסברי בקדושי קטנה דתלא מחומ"ז, וידו דהכא
 מגרש שני ונושא שלישי, ד"ל דכאן עדיף טפי, דמה שריכה גט
 מהשני אינו תלא קנס בעלמא. והוסיף, דעכ"פ צ"י"ד שנשאת להב'
 גמזיד [וכן להג', והצעלים היו שוגגים], דכלא"ה נראה עיקר שא"ל
 גט מהשני לולא הרשב"א הסובר דלריכה גט [כמוצא צ"י ח"כ תמיה
 אות ה'], עכ"פ כשנשאת לשלישי יש לסמוך על הראש"ד והרא"ש הב"ל,
 אף דש"י"ע פסק דלא כותיהבו, מ"מ צ"י"ד יש לסמוך עלייהו דלא
 תלא מהשלישי בקדושי דרבנן, וכן דעתי מכרעת שבהאחרון מותר
 לדור עמה, וצ"ל שתקבל גט מהשני, וכתנאי שיסכימו לזה צ"י
 צעלי הוראה.

גם בדברי מרדכי (לר"מ לוריא) סי' מ"ה דן בגדון כזה, ואחר
 שהביא כמה פרטים מקדושי ספק דרך מדרבנן החמירו
 בהם, ומ"מ כשנשאת לאחר בלא גט תלא, (כצ"י ל"א ע"ש צ"י
 סק"ו, וסי' מ"ז סע"ז, וסי' קני' סע"כ"ה לפי הב"ה, ע"ש), וי"ל,
 דלפי"ז ה"נ דכיון דקנסו להלריך גט מהשני י"ל דהוי בקדושין
 דרבנן, וצניעת בלא גט מהשני תלא, וכ"ש להרא"ש דלריך גט גם
 מחשש דיאמרו כו', מ"מ כתב, דל"ד להחם דסו"ס הוי כעין ספק
 קדושי תורה כו', משא"כ בקדושי דרבנן [כדכחכ"ה] שאין בהם
 חשש איסור תורה, א"כ ה"נ צ"י"ד י"ל דלא תלא מהשלישי, ודמי
 למ"ש הר"ן שהביא צ"י"ה סמ"י סק"י"ז בי"א קול שפי זרק לה
 קדושין ולא נחברר שה"י קרוב לה דאסורה להנשא, ומ"מ כשנשאת
 ל"ה, וכ"ש להריב"ל צ"י"ה סי' י"ז שבי' דאפי' נישא דבקרובין
 ספק תלא והולד ספק ממזר, מ"מ בקדושי דרבנן דקולו לא
 תלא כו', ולא ע"ז לבד סמכתי תלא גם ע"ד הראש"ד והרא"ש
 גבי קטנה שהגדילה כו' [וכ"ל בגמלת אבות], ואף דהרמב"ן
 חיזק דעת הרי"ף הסובר שם דתלא, מ"מ הרא"ש סתר דבריו,
 וגם י"ל דצ"י"ד דהוי רק משום קנסא גם הרי"ף וסי"י וידו
 דמגרש שני ומותרת לשלישי. ואחר שבי' ג"כ בהנחלי"ה הב"ל דצ"י"ד
 שנשאת להב' גמזיד יש לסמוך על הפוס' הב"ל נגד הרשב"א, וכי
 גם ש"י"ל דגם הרשב"א רק לכתחילה מלריך גט גמזידה, מסיק
 שמכל הלין דעתי נוטה שתקבל גט מהשני ומותר לשלישי לדור
 עמה. והוסיף דאין לאסרה אחר הגט עפ"י"ה צ"י צ"י קני' סע"כ"ה
 צ"ס ה"ה מרש"י, דצניעה שם האז צגט דכשר ולא הלריך
 גט אחר כדי שלא תטעך לנשאת מצעלה השני כו', דהא בשו"ע
 סי' ק"י פסק בפסולי גטין דרבנן כהרמב"ם, דנותן גט אחר
 ויושבת תחת צעלה, וצצהגר"א סק"ז מציא לזה רא"י ע"ז, וכו',
 גם מהר"א"י צפסקו סי' י"ט כ' וי"א לא חש לזה, וכ"נ דעת
 הרשד"ם חאכע"ז סי' צ"י, לכן אין להחמיר מלד זה, כן דעתי נוטה,
 ומ"מ למעשה ל"ע.

וב"כ בשערי דיעה ח"ב סי' קע"ו, ד"י פשוט דצדיעבד אם
 נשאת לג' בלא גט מהב' אין לחוש, כיון שעיקר הענין
 הוא מהגזירה דשמה יאמרו א"ל יולדת בלא גט, לא אשכחן לה
 תלא כחשש לעו' א"ל ולא כה"כ דכבר נשאת דה"ל גזירה לגזירה,
 ועכ"פ ל"י"ד [שנשאת גמזיד להשני] אין להחמיר צדיעבד כלל,
 רק לכתחילה יש לחוש לדעת הרשב"א, ויש לסדר לה גט גם מהשני.

גם בהרי בשמים מהדו"ת סי' קס"א כתב לענין נשאת גמזיד,
 דאף דחלילה להקל נגד הרשב"א, מ"מ כשכבר נשאת לג' בלא
 גט מהשני לא תלא, וכהא דסי' ק"י [הב"ל], וצ"י"ה סו"ס י"א
 העלה דאפי' ה"י התרתה צ"י לא תלא דרבנן, וע"י כחכס צ"י
 סי' ג', ואף דלפי"ד הבג' דל"א אפשר דהוי בקדושין דרבנן כו'
 [וכנחלי"ה הב"ל] דמבואר צ"י ל"א דאפי' כשנשאת תלא, מ"מ
 מאחר שדעת רבים מהראשונים דנשאת גמזיד א"ל גט, יש לסמוך

אוצר

סי' ק תכא אית ה—ז

הפוסקים

הא קיי"ל דינאם שנשאת בלא חליה דתלם מוזמין, וא"כ ה"י דכיו דרך נשואין חיוסר לגי, אמנם צדית כלל סי' מ"ד כתב דגם בנשואי אשת חרש לאחר לא קנסין לה ליהסר לבעל ולצועל, כו', [וע"ש מה שיישב דלא תקשה עליו מהירוש'], מיהו צ"ד יורה דתלם, דהטעם דלא תלם בנשואין דרצון הוא משום דצוה ליהסר משום שמא יאמרו, דאפי' יאמרו דגירש זה ונשא זה ליהסר אלא ליהסר דרצון ולא גזרו [כדבציא בצי"ה שם ש"כ"ה ה"מ], ומובא בכה"ט שבאות ה"ל], א"כ צ"ד מה צדך דנשואי השני אינם אלא מדרצון, מ"מ לפי דעתם דיאמרו גירש ראשון ונשא שני [בביתר, כה"ן] איכא חיוסר דאורייתא לשני [אפי' אחר שיגרש שני], וזה בודאי אפי' בצי"ה מודה דתלם מהשלישי, וראי' לזה דהא קיי"ל דתלם מהראשון (אף דנשאת בביתר) משום הכחש דיאמרו מחז"ג, א"כ גבי שלישי איכא נמי חששא דיאמרו דדר עם סוטה, וזה ברור, לכן כיון דמבואר צ"י [מהרש"א המובא בסעיף"ח] דגם במזידה כיון שהי' דרך נשואין תלם מוזמין, א"כ י"ל דגם צ"ד תלם מהשלישי, ול"ד למ"ש בחי"מ סי' ק"י מהרש"א דבזינתה עם השני אחר גירוש הראשון דל"ה כולד ממזר, דהתם דרך זנות ל"ש קנס כו' ע"ש, משא"כ באתרה פנויה אינו צ"ד ונשאת דרך נשואין, וכדאי להפך עלת ערומים.

מיהו המחבר שם בכה"ט צ"י, כי דלפ"מ לעיל להקל ע"פ הראש"ד והראש"ט, אינו השגה ממ"ש דחיישין שיאמרו שדר עם סוטה, דהא התם גבי קידושין קטנה שהגדילה יש חשש שיאמרו שבעל ראשון משגבגילה ואיכא חיוסר דאורייתא להשני שצא עליה קודם הגירושין, (וראי' דחיישין ליהסר שבעל, דהא מטעם זה הוא דאסרינן שם להראשון, כמ"ש בצי"ה צ"י י" סק"ד, ע"ש), ואפ"ה סבירי הראש"ד והראש"ט דמותרת לשני, ולא חיישין שיאמרו שדר עם סוטה, ואפי' להרי"ף וס"י דסבירי דתלם גס מהשני, היינו רק מקנסא ולא מחשש דיאמרו שבעל, כמבואר שם, וכיון דל"ה שיאמרו שדר עם סוטה, א"כ לסדרת כה"ר דהצי"ה מתיר גס בנשואי מזיד, י"ל דה"י צ"ד סובר דמותרת לשלישי, ומ"ש ראי' דהא קיי"ל דתלם מהראשון מחשש דיאמרו מחז"ג, הנה הרש"א כתב דעיקר החיוסר לא משום הגזירה אלא מקנסא דלא דייקא, וכי בצי"ה שלא מלא מי שחולק עליו בטעמו להמסקנא [כמובא בסי' ת"כ אות א' ד"ה אך, וע"ש דפליגי בזה].

ו. ומה הדין לענין בדיעבד, כשהשני לא פירש סמנה מיד כשהגירש הראשון, אם נישא שקידשה הצי' צ"יכא דלח"כ ותלעך גס גמור מספק, באצני האפוד בקונט' המילואים סי' ע"ב מבין למ"ש הרש"א ה"י צ"י סק"ק תמ"ג אות ב' צדון בזה, דלריכס גס מהשני מספק דאורייתא, דכיון דנודע לו עכשיו שכבר היתה מקודשת לפי צערה שקידש הוא, וגס ראה עכשיו גס שקיבלה ממנו לח"כ, וידוע שאין קדושין תופסין בא"ה, א"כ גמר ובעל עכשיו לשם קדושין, ומסיק, דתלוי לפי הענינים, וכפ"מ צדקפ"ד א', דצדון דהלך בעלה וכו' שנשואיה עם הצי' ה"י בלא עזירה, אי אפי' כשהיא נשאת במזיד להצי' אלא שבעל לא ידע מזה, אז אם שכתה עם הצי' ימים אחדים אחר שגירש ראשון, זה דמי לנדון הרש"א, וחיישין שבעל עכשיו לשם קדושין, ואף שחייב להוליא, מ"מ הוא ח"ה גמור, ולריכס גס מספק מהתורה, ובכ"ה"ג אסורה להגי', אך באופן צ"ד שגס הוא ידע שהיא נשואה ומ"מ נשאה, ל"ד לנדון הרש"א, דהא טעמו משום דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות כו', וזה שייך רק צדונו שלא ידע שהיא מקודשת, ולא ראינו שהמקדש ציקס לגזירות חיוסר, אצל צ"ד כשהחזק לרועה זנות, מה לנו לומר דעכשיו בעל לשם קדושין מי הוליא מחזקתו, וכבר כתב הרמ"א צ"י ל"ג דבמחזק לגי' לא אמרינן דבעל לשם קדושין כו', ומבין

ז. אם אפשר שהשני יתן גס לפני שנתן הראשון. צערי יעשה ח"כ סימן קע"ו מבין מצנו, צדון נשאת במזיד לאחר, ונודע דבזר, אחר שהעלה דגס צו לריכס גס מהשני כנשאת בטעות ע"פ עדות מיתה, וכמובא בסי' תמ"ה אות ו', כתב, דפשוט דבעל מהצי' לריכס דוקא אחר הגט דהראשון, דל"כ כרי אינו מתירם לשום אדם שהריכו עדיו ח"ה מהראשון, וכשהיא דגיטין דפ"צ צ' דלא חבוי מידו, ולע"כ צצצעת פנחס * שצ"ה ראי' להיפך לענין אחר מהא דינמות דלריכס גס למאמרו ותלויא לזיקתו. וכ"כ במערכי לב סי' פ"ה לענין נשאת בטעות דהצי' גירש דוקא אחר הראשון, דל"כ יצא כל הענין מן "די תיחיוין רשאה" עד אחר "מוותרת לכל אדם" ויעפס על פניו צסקרו וצעדיו דחומים על זיוף בזה, אחר שצאמת עדיו אסורה להנשא משום דאגידא צבעלה הראשון.

והמהרש"ם ח"ה סי' ע' צסד"ה חולם, ח"ל נמי מעיקרם בזה דתלם מזה ומזה דלכאורה אם יגרשנה הצי' מקודם אינו גס כלל, כיון שלא יתירנה בזה לשום אדם מהתורה משום זיקתו דראשון, ואפי' ריח הגט אינו כמ"ש התוס' בגיטין דפ"צ צ' ד"ה אפי', וע"י באצני מילואים סי' קל"ז סק"ה שצי"ה דבזר באורך, חולם סיים, אצל נראה כיון דכל הטעם שצריך השני לגרש הוא משום שמא יאמרו גירש זה ונשא זה, וגס למסקנא דקנסו

(*) דשם בסי' ל"ב לענין אם יועיל תנינת הגט בטרם הותר הקשר בנימוסיהם, דכ' דאין בזה חשש מדינא, כיון דמצד הבעל מותרת לכל ואין העיכוב אלא מאחרים, ואחר שהביא כמה הוכחות דעכ"ב צדדי אינו מעכב, הוסיף, ויותר מזה מצינו במאמר יבמה דצי"ה גס למאמרה וחליצה לזיקתה, הרי דהועיל הגט אפי' שעדיין אסורה לכל אדם מחמת נשואי אחיו. ומקורם שם מביא גס ראי' מקדושין ד"ס, דלענין קידש מכאן ולאחר ל' ובא אחר וקידש כו', דל"י יוחנן קדושי כולן תופסין בה וצריכה גס מכולל, אלמא דמועיל גס מראשון אף שאסורה עדיו להנשא מחמת קדושי האחרים, מ"מ כיון שהוא מתירה מחמת גמורשת ממנו. [וצ"ע למה לא ציין הרב הג"ל גס להוכחה זו, ואולי משום ד"ל דשם יתן מקודם גס זה שקדושי חלים בראשונה, טרם שיגמרו חלות קדושי האחרים בומנים יותר מאחרים, ונמצא שכעת התירה לגמרי, אבל לנדון דהנבעת פנחס הרי שפיר הוכחה, דס"ס אינה יכולה להנשא למעשה עד שכולם יגרשו].

אוצר

סיק חכא אות ז-ח

הפוסקים

וא"כ הרי אפשר לכתוב שם שעדיין לא נתגרשה מהראשון ואסורה להנשא, מ"מ חולי יש לחוש שתצא לנ"ד [במקום אחר] בלא הכח, אלא תצא עדים שראו שנתגרשה, דכזה נשאת אף שאין גט, כמובא בשו"ע שם סעי"ח, ובפ"ח שם סקי"ד מובא דבית חזקה מכמה שנים שהיא מגורשת ח"ל עדים, וה"ל אפשר שתחזק ע"י אחרים לגרשה והם לא ידעו בזה אופן נתגרשה, והגם ש"ל מ"ל דנחוש עכשיו שיתחזק דבר שאינו, ושתחזק רק חזי דבר ולא כולו, מ"מ ה"ל מלינו גזירות כה"ג, בגון גבי יום הכ"ף כולו אסור, דיאמרו אשתקד מי לא אכלנו כו', ע"י ר"ה ל' ע"א כו', וכה"ל דאמרו דלריבא ברוז לכהונה, וקאמרי דליבא דבוי בחלילא ולא ה"ל בהכרח כו'.

ושם צ"ח ז', כחז הר"מ בלוי דיבול לגרש ואין לחוש לכ"ל, דבמקום הגירושין והסניצה יש קול שיש זיקה מהראשון, ואם חלך למקום שאין מכירין אותה גמי אין חשש, דאז הרי לריבא כחז, והצ"ד לא יתנו לה כחז אלא ירשמו זאת בפנקסם, וגם על הגט מאחריו ירשמו שהוא מחמת ספק, ובאין ראי' הרי החיוב לחקור אצל הצ"ד ויודע האמת, ולחשוב שמה יאמינוהו בלא חקירה והיא תעבור צדוק, הרי צידה להרשיע לולא זאת כמו שעשתה עכשיו, ואין שום אחריות עלינו, וקל"ה ראי' לזה ממה שמבואר בסע"ל ולי"ג גם בספק ח"א דאם נשאת חלה כו', והרשב"א כתב דגם נשאת במזיד לריבא גט מהשני כו', ח"כ כו"ל להפוסקים לבאר שהגט לא יתן השני עד שיבזר שכבר מת הראשון, או עד שיבוא לפנינו ויתן גט, כדי שלא תהא תקלה כנ"ל, ח"כ דליבא חששא זו, וגם אין לחוש ח"ך יכתוב הרי את מתרת וכו' [כמובא בזה הקודם], ואמנם לפמ"ש במערכי לז שצריך לשנות נוסח הגט דהשני [ובצ"ח הסומך], אין ראי' מסע"ל ולי"ג דל"ה לתקלה, דיבא יוכר בגט כו', אך מהפוס' שלא הזכירו מזה משמע דלא כותי' [ע"ש בצ"ח ה"ל], ומלאתי בפרשת מרדכי ס"י ע' דבשאלה כזו ממש פסק שיתן השני גט אפי' בעל כרחו, גם בחכם לזי ס"י ז' ג' מוכח בפסק הפרש"מ, [לענין שרואה ה' לישא אחרת, ור"ל, והרי בנדוניאם לא ה"ל ידוע שבעל הראשון כבר מת, והיא בחזקת ח"א, ולא דנו כלל לחוש שמה ע"י גט זה דהשני תהא תקלה שנתא' זו], והמחבר צ"ח ג' העיר [עמ"ש דבסניצה ידעו דהיא עדיין ח"א מהראשון], דלא תהא הוכחותיו ה"ל דיש לחוש דליבא דשמע בזה ולא באידך, ועמ"ש דבשאלה תוכל להרשיע, העיר דל"ד, דשם לא ה"ל צ"ד מסייע לה, משא"כ ע"י הגט חולי תוכל לרמיז יוחר קל כמובן, [מיהו צ"ח ח' מציא מ"ש הר"מ בלוי ה"ל דמהכ"ל והפרש"מ משמע דל"ה להא, וע"י גם בשערי דעה שצ"ח הקודם דמייירי נמי במזידה, וג"כ לא דן על החשש הזה].

והרדב"ז ח"א ס"י ח"ק שמי"ב (ובכנה"ג דבסומך מליין ח"א ס"י רע"א), צדוק עגונה דלא נודע מה ה"ל לבעלה ונתקדשה לאחר, וחכם ח' כפחו להוליאה בגט, משום ספק שמה מת בעלה הראשון, וכחז הרדב"ז דלא יפה עשה שהלריבא גט, דיש לחוש דאולא ומנסבא בגט זה, דאמרי חלולי דקים להו לרבנן דמית בעלה לא היו נותנים גט צדוק, וכ"ח דמכריזין עלה דהאי גיטא שצדוק חינו להחירה להנשא אלא להפרישה, ליתא, דליבא דשמע בגט ולא שמע בהכרח, כדאי' ביצמות מ"א ז', ומ"ש החכם דבוי ספק, עשוהא היא, דלא אמרינן ספיקא אלא צ"ח חומרים מת וז' חומרים לא מת וכיו"ב, אצל צ"ד לא בא שום עדות להחירה, ואדרבא בא עדות לאסורה שאמרו שבעלה הלך למדינא, הלכך בחזקת ח"א עומדת כו', ולכן חינו ראוי לגרשה בגט אלא להפרישה בלכ"ז בלא גט, ואשכחן כהאי הפרשה בכמה דוכתי כו', והחכם ראוי לעונש על שלא שמע להחירה כו', וקדושו חלום עד שיבוא צדוק ע"ד בעלה כו', וא"ח שמה ילך

דקנסו הוא ג"כ מטעם זה [ע"י בצ"ח ח'], ח"כ נהך חששא ספיר מועיל גט זה להחיר, ואם לא גירש הרי ח"ל גט כלל מהשני, ומליין לכמה דוכתי כה"ג.

ובאלה דברי שמואל ס"י ג' אות ג' מוכיח מלשון הרמב"ם דכ"ז נותן גט מקודם, דכחז צפ"י דגרושין ה"ד ה', דהנשאת בגט בעל לריבא גט מהשני מדצריבם שלא יאמרו ח"א יולדת בלא גט, ולריבא גט מהראשון להחירה לשאר בעל, וכן הדין בנשאת שצ"ח עדים שמה בעלה כו', הרי צדוק דיינתן מקודם הגט שמדצריבם וח"כ מהראשון, ונראה שהרמב"ם למד זה מהמשנה, דתני תל"ה מזה ומזה, דהכוונה צדוקי תל"ה מקודם מצית השני (היכן שנתמלאת כעת, דהא מצית הראשון כבר ילדה מקודם), אלא דזה לא צעזיל שתחזור לצית הראשון, וגם ממנו תל"ה, היינו שלא תהי' לו עוד לנשאת, וח"כ מ"ש ח"כ ולריבא גט מזה ומזה, מסתמא נמי הסדר כן שתקבל מהצ"ח וח"כ מהא. ושם צ"ח ז' כחז הר"מ בלוי, דמשה"ק במערכי לז מלשון "הרי את מתרת" לא קשה, דהא מבואר צ"ח ס"י י"ז בנתקדשה לז' צ"ח קדושי ספק, דלריבא גט משניהם, ומשמע אפי' בזה ח"ח, והרי כשמקבלת הגט מהראשון עדיין אסורה מזיקת השני, אלא ל"ל דהוא מטעם ממנ"פ כו' ובמכרש"ם ה"ל. וע"ש בצ"ח הסומך.

ה. ומה הדין בשאין הראשון לפנינו, ולא נתברר שמה, או שהגט ממנו מתעכב, אם להרשותה לקבל גט מהשני, שמה תנשא צו כשעדיין היא ח"א מהראשון. במאורות נתן (לר"י לייטער) ס"י ז' בנשאת שכלל בעלה למדינא והרשיעה להנשא לאחר, וכשנודע לבעלה שלא משם גט, ולא רתה לקבל עד שיתן לה סך מה, ואחר כמה שזעזעו בזה עם השני להחגרה ממנו, וסדרו הצ"ד הגט, והצ"ד עיכב מלמסור לידה בטעמו דמאחר דלא נתגרשה עדיין מהראשון לא נכון שיגרש אשת חבירו, והעיר השואל שלא מלא כן בגמ' ובפוס' דבמקום שחלה מזה ומזה דבעינן שהבעל הראשון יתן גט תחילה, והמחבר אחר שהעלה שגם הנשאת במזיד לריבא גט מהשני [כמובא בס"ק חמ"ה אות ו'], כתב צ"ח ח' ח' דיפה ההוראה שלא להזדקק לגט מהשני ערם שיגרשה הראשון, ונראה דליסורא נמי ח"בא, דכיון דראינו שגזרו ח"ל וקנסו להלריבא גט מהשני כדי שלא יאמרו גירש ראשון ונשא שני וח"א יולדה בלא גט [כמבואר בצ"ח ח'], דהינו אלא חשש למרתית עין בלכ"ז, כ"ש שיש לחוש לאיסור ח"א ממש, שלא יאמרו גירשה ראשון ונשא שני, וכשיראו עתה שנתגרשה מהשני יבואו להשיאח [בלא גט מהראשון] ויעצרו על איסור ח"א ממש וירצו ממזרים צישראל, ואל תשיבני דא"כ למד לא פ"י המפרשים גבי נשאת בטעות ע"פ עדות מיתה או בגט בעל, דלריבא להחגרה דוקא מהראשון תחילה, דשאני הכס דאין לנו לחוש שנתא' לאחר אחר גירושיו ה' ערם שנתגרש מהראשון, דאשה זו אינה חשודה לעבור על איסור ח"א, דנשואיה להשני הרי בטעות ה"ל, משא"כ צ"ד שנשאת לשני במזיד, ספיר יש לחוש שעתיד עוד הפעם להנשא אחר גירושיו ה' [לפני שנתגרש מהראשון], דאין לומר אם היא נחשדה כל ישראל מי נחשדו, דהרי אמרינן דהעולם יחשבו שגירשה הראשון ונשאת לשני, וח"כ יפה ההוראה במזידה שלא להחגרה מהשני ערם שגירשה הראשון.

ובאלה דברי שמואל ס"י ח' בנשאת שבעלה עזבה ונעלה, ונשאת לאחר, ונודע ח"כ שלא נתגרשה מהראשון, והשני רואה לישא אחרת, ודן אם יתן גט שיתן השני גט, הא אפשר שהראשון חי והיא עדיין ח"א ממנו, ואם יתן השני גט דקלא חיה ליה כו', יש לחוש לתקלה שנתא' בגט זה לאחר, ואף שמבואר צ"ח ק"ז סעיף י"ב דלריך להכיר חמ"י הצ"ד ולכ"פ לריבא כתב שנתגרשה,

ואין לה כתובה משניהם

אפי

אוצר

ס"ק חכא אות ת-ס"ק חכב אות א

הפוסקים

נחקדשה, והכני הוליה ממנו בגע, ולא חש שמה בגע זה חנשה לאחר, והודו לו חכמי דורו כמובא שם, וגם הרד"ק ב"ח ס' ר"ח ש' בנדון הכול להכריע בנייהם כו', וזן דשלא כדן בפירו כו', וא"כ ה"ל לחפוס ג"כ עליו לדעתו להסור למקדש מהחורב ה"ל רק להפרישה ממנו בלא גע, דהרי יש לחוש עמי שמה חלק ותנשא בו, אפי"כ ל"ל כ"ל, דרק החס חשש כן הרד"ק, שלא היה שום ספק [לחשוב] בניהת בעלה והיתה א"ל גמורה דא"ל גע ודי לה בהפרישה, אבל בעגונה שנעלם בעלה ולא נמצא מי שיגיד על מיתתו בודאי, אפי"כ זה אומר כך וזה אומר כך ספיקא כו', כ"ש היכא דלא נמצא כלל מי שיאמר חי הוא, בודאי אין לפעור בלא גע, ומה גם להפשי פלוגתא לא מפשינן כו', וכ"ש דכ"ד יש ללמד בהיתירה כו'.

פ. אם להשמיט מהגט דהשני התיבות, "אנת אנתתי". כתב בשערי דיעה ח"ב סוס"י קע"ו דיותר טוב להשמיט בניהת בגע של השני תיבות "אנת אנתתי דכוות אנתתי מקדמת דנא" כיון דגם בגע דעלמא אינו מתורף בגע וכשר גם אם לא נכתב, וכמבואר בגע פשוט ואחרונים בסי' קכ"ו, ואף בנשמתו שניהם היוו לישא דאנתתי קמא ובתרא, ל"ל דכשר בדיעבד דאין זה בכלל ידוע שאין מוכיחות כיון שחפסיתא מוכיח עליה, [אולם עפ"י ס' קכ"ו סק"ל, ועי' עוד בפ"ת סדר גיטין ס"ק קכ"ו וקכ"ט], וא"כ בכה"ג דכ"ד דלא היתה אשתו מעולם רק זנתו, יותר טוב להשמיטו, וכמה נסתברו האחרונים בגע ארוסה שנכתב אנתתי ומכ"ש לנ"ד, אשר ע"כ יותר טוב לכתוב "אנת פלוגית בת פלוני וכדו פטריה ושבקית" וכו', ואולי נכון לכתוב "אנת לקוחתי פכ"פ", דחיצת לקוחתי יש בה במשמע לשון אישות כמ"ש בהלכ"ט כו' וגם יש במשמע לשון לקיחה בעלמא אף שאין בזה ד' תפיסת קדושין, וכלישא דקרא הנך מה על האשה אשר לקחה, וכן נראה למעשה, כי גם נרמז בשינוי הנוסח ללא ידו חשש שלא יאמרו אין קדושין [של השני] תופסין בלחמה כדחייש הש"ס כה"ג בקדושין מ"ה, דמנוסה זה מוכן שלא היתה אשתו גמורה ומש"ה שני נוסח בגע.

ובמערב לב ס' פ"ה כתב דיתכן לנסח בגע של השני במקום "אנתתי" אנת פכ"פ, ובמקום "דכוות אנתתי מן קדמת דנא", לכתוב "דכוות אנתתי בעשות מן קדמת דנא".

ובאלה דברי שמואל ס' ז' כתב הר"מ בלוי דמדברי הפוס' שלא הזכירו מידו מזה משמע דלא כהמערב לב כ"ל. וגם בסי' ג' אות ג' השיג ע"י המחבר ע"פ הירוש' פ"י, דאמר שם שמואל בטעם דלריכה גע מהשני, משום דשמה שילה לה גע ממדכ"ל, והנה בקרי"ע שם פ"י דהכוונה בהבדל, דהוא מחשש ד"א מ"ר ששילה גע, אבל הפנ"מ שם מ"י דבאמת חיישינן שמה שלא לה הראשון גע, ונמצא דנשואי שני נשואין גמורים הם, לפ"י א"ל לשנות נוסח בגע כלל, דהא מחמת חשש קדושין גמורים דהשני לריכה הימנו גע זה, ואף דבבבלי לא הביא טעם זה, אלא הטעם שלא יא מ"ר גירס כו', מ"מ טעם הבבלי לא מתנגד לטעם הירוש' *.

תכב. ואין לה כתובה משניהם. א. דעממא מאי תקינו רבנן כתובה לאשה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוליה, הא

(*) [מהו י"ל דעיקר הדחי' ע"פ הירוש' הוא לתקון המערב לב לכתוב: "בטעות" דלפי' הפנ"מ הרי יתכן דהיא אשתו באמת, אבל לתקון השע"ד הנ"ל להשמיט תיבת "אנתתי", ומשום דבדיעבד כשר בלא זה, יתכן דדי לנו לחוש לפי' זה רק לעצם הדין שלא להתירה לעלמא בלא גט מהשני אבל לענין הנוסח כיון דפשוט הדברים מורים שאינה אשתו יתכן דראוי לשנות כ"ל, ותו הא השע"ד חושש גם לענין קדושי אחותה. וגם י"ל דעכ"פ לענין הנוסח תועיל עדות עצמה אם היה גט ביניהם או לא].

ילך גם המקדש למדכ"ל ואם תבוא עדות שבעלה הראשון מת, תשאר עגונה משום המקדש, ה"ל לק"מ, דהוא עשהה שלא כהוגן כו', ובכ"ד מה דאפשר מתקנין, נסבין גיטא מידה ומכריזין בכל הגלילות שאסורה להנשא עד שתבוא עדות שמת בעלה.

ובכתב בכנה"ג הגב"ע אות תקכ"ה דדבר ברור שהרד"ק לא כתב כן אלא בנתקדשה, דמדינא א"ל גע אם הבעל קיים [בעגונה שנתקדשה ע"פ עדות שמה בעלה וזה הבעל, וכמבואר בסע"ת], אבל בנשאת אפי"כ ב"ח כיון דלריכה גע אין לחוש להשמות ויולדת בגע.

ובמיומר חיים ח"ב ס' מ"א, ב"ל שקדש אשה ונודע שהיא עגונה שזה עשר שנים שבעלה נעלם ולא נתקבל עדות להחירה, והכ"ד אמרו בתחילה שיולידה בגע, עפ"י תשו' החכ"ל [הנ"ל דכ"ה ושם], ושוב נמצא תשו' הרד"ק הנ"ל ופעורה בלא גע, ותמה ע"ז, מה ראו לסמוך על תשו' הרד"ק נגד החכ"ל והרב שנגדו * שהסכים שם דכנה"ג חייב להוליה [בגע], ותו דנענין זה ה"ל לריק יותר לחוש דלמחר יבואו עדות [שכתב מה בעלה מזמן] ויתירה ולא יכירו שצאמלע הזמן נתקדשה לאחר, והרי היא א"ל גמורה, וגם דאשה זו דגילתה דעתה דרזזה בקצותהפלות ונחה להתפתות חיישינן שתזנה ח"ו, ועד עתה היתה ספק א"ל ומעתה ודאית ממ"י, דאם בעלה חי הרי היא א"ל ממנו, ואם מת הרי נתקדשה לזה ותפסי קידושין, ומה שחששו שחלק ותנשא בהגע, לא שייכא בכ"ד, דהרד"ק לא כ"כ אלא בנדון שהאשה היתה במקום אחר ושלחו גע לידה, ע"ז כתב דעתו חרצ צידה להרוג עצמה דאלה ומנסבא בהאי גיטא כו', אבל בכ"ד דהא"ש והא"ש לפנינו ואפשר לגרשה ולהשבעה שלא תנשא עד לאחר שיתברר מיתת בעלה, וגם הא בגע נשאר בידיו קרוב ואי אפשר לה להנשא עד שיתקבל מעשה כ"ד שנתגרשה בפניהם, ועוד דלא כתב הרד"ק אלא בנדון שלא היה זה שום תפיסת קדושין, דמלכד שלא היה שום עדות להחירה הרי אדרבא צ"ע עדות לאסורה שאמרו שבעלה הלך למדכ"ל, וא"כ הרי היא בחזקת א"ל גמורה, וכדמשמע נמי ממ"ש עוד, דאלי"כ כל נשואיו כשאנו יולדין מאלף הן עומדות בספק וזה לא אמר אדם מעולם, הרי דבנדון אין חילוק בינה לשאר אשה היושבת תחת רשות בעלה, משא"כ בכ"ד דמיום שנעלם הבעל ונשמע עליו שנהרג לא צ"ע שום אדם לומר שהוא חי, ואם צ"ע לזון בעגונה אפשר שנגד שמשאר עם המקדש, בזה אפשר דגם הרד"ק יודה דראוי לחוש לספיקא ולהלריכה גע, ומליין להכנה"ג הנ"ל.

והוסוף, דאם נמצא דהאמת כמו שדנו הם בהרד"ק [דגם הכא אין לתא גע לדעתו], הרי מליין רבים ונכדים דפלוני עליו, מלכד החכ"ל הנ"ל והרב שמו, דהרשד"ם בסי' ס"ב בנדון כזה בעגונה שנעלם בעלה כמה שנים ונתקדשה בהחבא, כי החרו בהם מקודם שלא יתארסו, וזן אם כופין איתו לגרש דשמה יתברר דבעלה מת כבר כשנתקדשה לזה וקדושיו גמורים וה"ל גע מעשה כו', וצאמלע כנשאת דעבדה איסורא מהדין הוא לכוף כו', משא"כ כשרק נתקדשה דאם יבוא הבעל מותרת לחזור בלא גע, ואם יתברר שמת מותרת למקדש, וכשלא יתברר תעמוד באיסורה, א"כ למה כפיין ללא תועלת כו', ואחר שהסתפק עוד בזה כתב הרשד"ם דהדעת מכרעת דהשחא מיהא בחזקת א"ל היא כו', ובדלוי מנדין אותו עד שיגרש, הרי להדיא דמלכד דסובר דאם מגרשה מרליין שפיר עבד וישר כמו הרי גם כשאין רואה מנדין איתו שיגרשה, ולא חש להשמה הרד"ק דאלה ומנסבא בהאי גיטא, גם הכ"ז בתשו' בנדון דעצמו בחדר הספינה דתתוכה עם המצ"ט, ואחת מהן

אוצר

ס"ק חכב אות א-ד

הפוסקים

הפסדיו הצנות עזר אמן שזינתה אחר לידתו, והר"ח [דלא אצדו כ"ד] מדפריך בגמ' על כ"ד, פשיטא, ומאי קושיא, אימא דקמ"ל דאף ל"ז שהם צעין הפסדיו, דלא שמעין מדירה, אלא ודאי דכל שכן צעין הבנים נמי שקלי, ודוקא מה שאינו צעין (ולריך לחצוץ מהצטל שישלם) לא שקלי, דחשיב כאילו כבר קצלה אמן. והוסף המחבר, וכן הוא. וע"ע בדברי כמה מהפוס' שצאות הסמוך מ"ש ע"ד כ"ד.

ד. וגדוניה [דכספיה *]. כתב צחי' הרש"א על מחני', דמלשון בגמ' דקאמר טעמא מאי תקינו רבנן כחובה וכו', משמע דדוקא עיקר כחובה [מפסדת] דאית ליה ציה האי טעמא, הא גדוניה כל שייחד לה קרקע כחובתה לא מפסדת, ואע"פ שאמרו צ"י אע"פ תנאי כחובה כחובת דמי למאי נפ"מ וכו' לעוברת על דת, כלומר וחצרותיה, וזו בכלל, הא פרישנה התם גדוניה לאו בכלל תנאי כחובה היא, והא דגרסינן בירושלמי [כחובות פ"ז ה"ז] נשים שאמרו חכמים יולדות שלא כחובה כ"י לא מנה ומאחיהם אלא אפי' כחובת אלה דיוגר מאבדת את הכל עכ"ל, לא אלה דיוגר גדוניה קאמר אלא שהוסף לה משלו אלה דיוגר ולומר דאפי' חוס' אין לה, ובאותה שטינו צלחיה אלמנה ניוויה [דק"א א'] נשים שאמרו חכמים יולדות שלא כחובה כגון עוברת על דת וחצרותיה אין להן חוס' וכ"ש מנה ומאחיהם, אלא דממאי דגרסי' הכא בירושלמי אהא דא"ר אלעזר הראשון זכאי צמתיאחא, מה אמר ר"א כחובתה, וקאמר מה אם דצרים שנפלו לו דרך איסור את אמרת זכאי, כחובה שנפלה לו דרך היסור לא כ"ש, משמע מה דאפי' גדוניה מפסדת, דעל עיקר כחובה לא שייך לומר [לשון] נפלה לו, דמהיכן נפלה לו הא כל שעתא צרשתי קיימא, ובגמרינן [ד"א א'] נמי מוכח בהדיו כן, מדאמרין דאין יורשין של זה ושל זה יורשין כחובת צנין דברין, ובכ"ד היינו גדוניה, אלמא צין היא וצין ירשיה מפסדין אותה, דאי אידי שקלא כ"ש ירשיה, וזו ראה שאין עליה חשובה, ואע"פ שאמרו צלחיה אלמנה ניוויה הוולדת משום שם רע נוטלת מה שלפניה ויוולדת, ה"מ מה שצפוייה מכלום שהכניסה היא ממש. והביאו הכ"י שם בקריה. וחובה כאן כ"ד.

וב"כ הרישב"א שם בקיור, דכל שהוא שם כחובה ואפי' חוס' וגדוניה מפסידה, ואחר שהוכיח שם"ה בחוס' כחובה, כ"ל צאות צ, והביא מהא דעוברת על דת דפי' אע"פ, ושי"א שם דאף גדוניה בכלל, כתב, וצו ודאי אף גדוניה מפסדת, ומביא ראיה הרשב"א מהא דכ"ד, והוסף, והא דגמ' יהבי טעמא משום דכי תקינו כו', וטעם זה לא שייך אלא בעיקר כחובה, [וכדע"ר הרשב"א ה"ל]. הא לא קשיא, דגמ' נקיט טעמא לעיקר כחובה, ולבאר דאפסדה כחובתה, אפסדה חוס' וגדוניה משום דתנאי כחובה כחובה.

ובבית מאיר סי' קט"ו סעי' ה', מצאנו דהרשב"א דן צנזוניה כספיה, וכתב, ומה שהקפיד דהיינו כ"ש שייחד קרקע להגדוניה, משמע דעמו דאילו לא ייחד קרקע [הרי אפי' היא צעין] הוי כמלה להולאה ניתנה, וצדדי אינה בכלל נוטלת מה שצפוייה, ולא שייך גצוייה דין צלחות הקיימין [דנוטלת לדעתה, כמובא בס"ק תכ"ז], אי"כ צלח ייחד, כיון שאין סימן צמטצ קשה לברר שכן הם הכספים שהכניסה (וצ"ל כחצוץ ש"מ מתשי' ה"רין), ולדעתו זו [דמעיקרא] ה"י גדוניה כספיה ממש חד דניא עם כלי לאן צלח שהכניסה, [דחלי אס בן קיימין או נפסדו], אלא שחזר להוכיח דיש חילוק צנייהם, וגדוניה כספיה אפי' הם צעין ממש

הא תהא קלה להולאה, גמי דפי' א'. (ולשון תקינו "רבנן" אף דקמ"ל כחובה מהחורה, עתה"ש שם מ"ש צזה). ומהשני אין לה כחובה [גם] משום דלאו נשואין ניכחו. מאירי צמטה.

ב. ותוספת כתובה. הנה צטושי' סי' קט"ו סעיף ה', אחר שפי' לענין עוברת על דת דהתם, דאין לה עיקר כחובה ולא תנאי כחובה ולא חוספת כו', הוסיפו, וכן הדיו בכל אותן שטינו תלא מה ומה. ובטור מסיים, שהרי מלך זנות היא מפסדת כחובתה. וכתב צני' מאיר שם, דכסי' י"ז השמיטו כ"ז וסמכו עמ"ש צסי' קט"ו שכן הדיו כו'. ובכ"י כאן מביא כן מהני' צס' הרשב"א. ובסוף הסי' כתב, דדיו כחובה וממון צזה, מבוחר צסי' קט"ו כו'. [וממון] אולי הכונה לגדוניה דכספיה שצאות ד' דכסמוך. וכ"כ הרישב"א רפ"י דזו אין לה חוספת משום דעוברת על דת היא, וצטושי' מבוחר כחובות ק"א א' דאין לה חוספת, ומביא להירוש' שהזכיר הרשב"א שצאות ד' דאפי' כחובתה אלה הפסידה וכן למ"ש שם מר"פ אע"פ, וכתב, דלכל הפחות משום חוס' קאמר צירוש, וכן כל הני דמני צ"י אע"פ, דגם הא דהכא צכללם. וכ"כ צפהמ"ש להרמב"ם דל"ל חוס'. וכתב, כ"פ שצפרישה צות י' פי' עמ"ש צטור דאין לה כחובה, דהיינו עיקר כחובה, וכ"כ צנחלה צ"י ס"ק קכ"ה, ותמה צאפי' צטרי ס"ק רכ"ט דמשמע דחוס' וגדוניה יש לה, וזה דלא בדברי הרשב"א, ומסיים, דאין לאו מדבריו.

ג. וכתובת בנין דברין. בגמ' דל"א א' אמרו דהדיון אין יורשין של זה ושל זה יורשין כחובתה, היינו כחובת צנין דברין, (דהא ע"ס כחובה כבר חנן צרישא דאין לה, ע"ש וצרישי'), ופריך פשיטא, ומשני, מהו דחימא לדירה דעבדה איסורא קנסיה רבנן, לזרעה לא קנסו רבנן, קמ"ל. ובכחות פסיה שכל הכ"י ליצמות פי' חמה על הרמב"ם פי' דגירושין והטושי' כאן שהעתיקו כל דיני המשנה, למא השמיטו הא דאין יורשין כ"ד, ונשאר צ"ע. ועי' צנחור שרגא על יצמות שם מה שהאריך ליישב. ובצני' מאיר סי' קט"ו סעיף ה' כתב תוך דבריו, דמ"ש הרמב"ם שם דגם אין לה תנאי מתנאי הכחובה, כלול צזה הנאמר דאין לה כ"ד, וצטושי' כאן סמכו על מ"ש צסי' קט"ו דאין לה תנאי כחובה, וסיימו שם, דכן הדיו בכל מה שטינו דתלא מה ומה, והכ"י כאן הביא זה. וכן צערך לחם לשו"ע כאן, כתב, דאין יורשין של זה ושל זה יורשין כ"ד. וכן הביא דין זה היש"ש פי' דין י', ופי' דירושת צנין דברין קנסיה בכל הכחובה, צין מנה ומאחיה צין חוס' וגדוניה, דלא חילקו חכמים צכ"ד. וע"ע צסוף דצרי שצאות הסמוך דמשמע דלדעתו היינו אפי' כשזה צעין. [ורינו כחובת צנין דברין צטושי' הם צסי' ק"א].

ובתב צחוסן יצועות ליצמות רפ"י דמה שנראה מהרשב"א [המוצא צאות הסמוך] דאס הגדוניה [דל"צ] צעין, ירשיה נוטלין כ"ד, דכיון דהיא שקלה כשמחגרשת כ"ש זרעה, זה ל"ע, דלכאורה נראה דלא שקלי אפי' ממה שיש צעין, כיון דמהדיו הצעל יורש אשתו, אלא דצני' יורשין כ"ד מתנאי כחובה, וכיון דאין לה כחובה ה"י ל"ל תנאי כחובה, והא דהיא נופא נוטלת מה שהכניסה ל"י כשהוא צעין, היינו משום דגדוניה לאו בכלל תנאי כחובה, וכמוצא צתוך דצרי הרשב"א ע"מנו [כמוצא צאות הסמוך], מש"ה שפיר שקלה, דגם אפי' זינתה שקלה מטעם דאס היא זינתה נכסיה לא זינו, משא"כ כ"ד דהוא רק מתנאי כחובה, שוב ראיתי ש"כ היש"ש [המוצא צאות הסמוך]. גם צכחות פסיה שכל הכ"י שם כתב דמדצרי הרשב"א והכ"י משמע דצמה שהוא צעין נוטלין היורשין כ"ד ומהיש"ש נראה דגם כשהגדוניה צעין ל"ל כ"ד כו'. והביא צחוסן יצועות שם, דהגר"ה אבי"ד אה"י השיב לו דנראה לו עיקר בהרשב"א והכ"י דאף דלצדה תנאי כחובה מ"מ לא אצדו הבנים צחוסן שכתב ה"י להם קודם שזינתה, מידו דהיו כחוסן הצנות שלא

* כן הוא לפ"מ שפי' הב"מ וצ"פ דלהלן את דברי הרשב"א ושאר הראשונים בדסמוך, ואפי' להחזיק דלהלן דמפרש דבריהם באופן אחר, מ"מ דו בעצמו ג"כ ע"ד גדוניה דכספיה.

אוצר

ס"ק חכב אות ד

הפוסקים

וזלה, וגם לא הוזכר כלל בדבריהם מעות, אלא ודאי דבעיקר נכסי
לאן צרול מספקא להו דאפשר דנדוניא דל"ג חויה בכלל כתובה
לענין זה, דלא קנסוה אלא בזכויותיה שמרווחת בשואיה, אבל
לא דל"ג שהם כחוב צעלמא, ולפיכך י"ל שאף כשאין צעין גובה
אותן, וליד לממאנת דאידי מפקעת נפשה, אבל הכא חויה רק
גרמה ורק משום קנסא חתין עלה, וכן ל"ד לאילונית דהתם מחלה,
ומ"ש הרשב"א שייחד קרקע, נראה דיש כאן ט"ס, דמה נפ"מ ייחד
או לא, ואם ספיקו רק בייחד מה ראי' מכב"ד דלמא בלא ייחד
מיירי, (וע"ש מ"ש להוכיח דאין נפ"מ בזה), וברוש"א [וג"י]
ליחא לתנאי דייחד, וכן צ"ר סו"פ חלמנה ניונית, וזה דאמר'
דלא הפסידה בלאותי' הקיימין [כרי מפורש דצאין צעין מפסידה,
ומאי קמצעיל להו, י"ל דהיינו משום] דלא מכרעא דצלאות דל"ג
מיירי, דל"ג בנכסי מלוג וכדפרש"י בכתובות ק"א א, ולכך הכריעו
מדון כב"ד דמלזרעה לית להו כ"ש היא עומה כו', [וממילא מוכח
דצלאות היינו בין נ"מ ובין נ"צ, דמפסדא בליתנהו, מסוף דצרי
שם], וחילוק דכ"מ בין כסף לכלים אפשר לקיים בצמצום, לכך מופסדת
כלים הן בצד להשתמש בהם ואינו רשאי למוכרם, לכך מופסדת
טפי, אבל מעות אינן בכלל צלאות, אבל קשה לחדש מה שלא הוזכר
בגמ'. וע"ש בזה י"ג ד"ה ונראה, דאחר שזן לענין נכסי לאן צרול
אם מכרין לא יחייב לשלם, כמוצא בס"ק תכ"ו אות ז', כתב
בסוף, ובתש"י רעק"א הג"ל דן במעות צעין אם הפסידה, ומשמע
דאוליין צתר השתא, ולפמ"ש רשאי השתא להוציאן לפרנסתו
ולפרנסת ביתו ולפרוע חובו קודם שיגרסה, ולא יחייב כלום, ול"ע.
[וע"י ברש"ד"ס סי' קט"ו ש"י תו"ד, דהרשב"א ש"י דזו גם נדוניא
הפסידה, בודאי שאינו חולק על נדוניא שהוא צעין, אלא הכוונה
לפרש דלשאר נשים חייב הצעל לשלם נ"צ שנאצדו, ולזו אינו
חייב לשלם].

ובכתנות פסים שעל הג"י ליבמות פ"י, ביאר נמי דכוונת הרשב"א
והג"י היא דמפסדת נדוניא שאינה צעין, דאילו מה
שצעין הרי כתבו דצלאות הקיימין נעלמן. וע"ש דמסתמך גם על
מה שחילק הרשב"א בסוף מהא דיוצאת משום ש"ר נועלת כו'.
[וע"י נדוניא כספים לא הזכיר, וגם להב"מ לא הזכיר].
ובמאירי

נדוניא אין מקום לקנס ליורשיה כב"י, ואין ענין הקנס תלוי במה שנקרא
תנאי כתובה אלא כפי הראוי בכל דבר, שהרי חילקו באמת בנצ"ב בין
איתניהו לליתניהו וכו', וע"ש שהוכיח דגם רבותינו הג"ל נחתי לסגרת הב"מ
וידעו ד"ל דתלוי בעיקר הכתובה ב' [ואמנם כע"ז ת"י הרישב"א] אלא
דב"מ לא מסתבר להו כלל דלקנסו כב"ד כיון דלא קפסו לדירה, ובניה לא זינו.

וכתב עוד דמה שהכריח הב"מ דאכתי איכא כב"ד בנצ"ב הקיימין, לא קשה
אלא לפירושו דלא נסתפקו רק בנצ"ב דמעות, וקשיא ל"י אכתי משכחל
שאין לה כב"ד בליתנהו, ופי' כונתם ד"ל דסתמא קתני ומשמע דלית להו
שום כב"ד ולפיכך קשי' ל"י אכתי איכא כב"ד באיתנהו בעיניהו, אבל
למה שכתבתי [ובדברסמון] דספיקם הוא בליתנהו, שפיר י"ל דכב"ד דתנן
נמי בליתנהו, ועוד י"ל דכיון דבליתנהו בעיניהו לית לה, ממילא אין כאן
כב"ד, דכיון דמתה וזכה בהו הבעל הוי בליתנהו ומפסדת כתובתה מדון קנס
וליתנהו, וממילא אין לבנים מה לירש וכו', ועל פירוש הב"מ דכב"ד ליתא
אפי' באיתנהו משום דכב"ד הוא תנאי כתובה והוי בכלל קנס אע"ג דאיהו אית
לה, קשה מגמ' ערוכה בכתובות י"ג א, דפריך אמתני' דיבמות אמאי אין
לזרעה כב"ד נימא יצר אגלה ותהא במוכרת כתובתה לבעלה, ואם איתא
דכב"ד אין להם אפי' באיתנהו ומשום קנסא דתנאי כתובה, מאי מדמה לה
למוכרת, אבל לפי' הרשב"א ניהא דלעולם לא קנסו לזרעה אלא כיון דלית
לה ממילא אין לזרעה, וקס"ד דקנסא לא עדיף ממכרה ואכתי ליתיה לה לזרעה,
ומשנ"י דקנסא עדיף ממכרה וחשיב ליתא לכתובה אף לענין כב"ד, וב"ש
ברעת הה"מ נראה דאין כונתו בך כו' [וכדלהלן ברעת הרמב"ם].

ממש דהיינו שייחד קרקע כנגדה, נמי מפסדת, וא"כ נדונייתו
ששם דבר און מייחדין כנגדה, כ"ש שמפסדת ואפי' היא צעין,
מיהו יסוד ראייתו ל"ע כו' א.

גם בתש"י רעק"א בחלק הכתובים שנספרו דרוש וחדוש ח"א דל"ג
א, מוצא דהרשב"א הריעב"א והג"י דנים בנדוניא כספים,
ושמוכה דאפי' כשהם צעין מפסודה, דהריעב"א והג"י [אף שלא
כתבו הא דייחד קרקע, מ"מ] כתבו סתם דאין לה נדוניא, וזה
דקתני שם דאין לה צלאות, כתבו, דהיינו שאינו צעין, משמע
דנדוניא אין חילוק, ואפי' כשהיא צעין לית לה, ומשום דהוי כאלו
צעין, וכמ"ש החכ"ל צסי קמ"ה לנדוני, דנדן מעות כיון דלכאורה
ניתנה הרי מיד כשלקחם הצעל הוי כאלו אינו, דנעשו כמעותיו ממש,
ולא משכח"ל צעין שחטול אלא צנכסין וכלים שהכניסה, ויותר
מפורש בן ברשב"א, דר"ל נדוניא וייחד קרקע לא הפסידה, ואח"כ
סתר והעלה דמ"מ מפסדת, וסו"ס דמ"ש בפרק ח"ג כו', ה"מ
מכלים שהכניסה ממש, וזה ממש כדברי החכ"ל הג"ל דלא משכח"ל
צעין אלא בכלים ולא צננן, וכיון דברשב"א מפורש כן, רחוי לומר
דגם כוונת הריעב"א והג"י שסתמו, דהיינו אפי' צעין כו', וכ"כ
בצרכה יוסף (לר"י לנדא) סי' מ"א בדעת הרשב"א הריעב"א והג"י.
[וכן מוצא במאירי דלהלן, דהרשב"א אפי' צעין כגון שייחד
קרקע, נמי מפסדת, מה"ע המו"ל שם].

ועיין עוד בספרים הג"ל מ"ש בדעות עוד פוס' בזה לענין עוברת
על דת, ומתוך דבריהם אפשר ללמוד גם לענינו, אבל
עיקרם שייכים לס' קט"ו סעיף ה', ויוצאו שם בס"ד עם דברי
עוד פוס' אחרונים שדנו ע"ז, ועל עוד פרטים השייכים לנדוניא,
כגון מה דין הדברים שצאים מתחתם, שקנה בכסף הנדוניא, ימה
דין השליש שנהגו להוסיף על הנדוניא.

ובחזון איש סי' ע"ט (צב"ה חש"ה) כתב דא"א לפרש ככ"מ
הג"ל דהרשב"א והריעב"א דנו רק בנדוניא מעות צעין
אם חשיבא כלתניהו, אבל בכלים וקרקעות פשיטא להו דיש חילוק
בין ישנם צעין לליתניהו, והיינו הא דצלאות דסופא, דא"כ מאי
הביא ראי' מכתובת צעין דכרין, דלמא איירי בהכניסה לו שום

(א) וזה תו"ד שם, דהא גם לשיטתו נמי קשה, איך קתני סתם דלית להו
כתובת בין דכרין, הא שייך בכלי צאן ברזל הקיימין שהיתה ראויה
ליטול אילו יצאה בגט, ועכשיו שמתה בחייו יטלו יורשיה, וכדקשה בעצמו
דאי היא שקלה כ"ש זרעה, א"ו כיון דכב"ד אינו אלא תנאי כתובה, כל
תנאי זה בטר כתובה גירי, כדפרש"י בר"פ אע"פ ת"כ כו', וע"ז קאמרה הגמ'
[שם] דעוברת על דת כמו דאבדה עיקר כתובה כן אבדה כל חקנות כתובה,
ובתוכה חקנות כב"ד אף במה שהיתה נושלת אילו יצאה בגט, וקמ"ל מתני'
דכא דלא נימא דחקנה שנוגעת ליורשיה לא ליקנסוה כו', אלא דאבדה
לגמרי תנאי זה ובעלה יורשה (אף דעומד לגרשה, ע"י בטי' צ' ובב"ש שם
סקכ"ד, ובס"י ק"ג בהגה), ושוב כל הבנים חולקים בשוה, ומה הקושיא אם
היא גובה נדוניא כשיצאה בגט, ועכשיו שמתה בלא גט ואח"כ מת הצב
אבדה תנאי זה ונשארה על דין תורה, (ובהכרח צ"ל כן לענין בלאות, להסיד
דידי' דקשה דעם הגמ' דלא תהא קלה להוציאה לא שייך בנדוניא, דל"י
קשה נמי דגם בלאותיה שאינן קיימין ליחייב, א"ו דע"ז שייך מ"ש בגמ'
ולא בלאות מ"ס תנאי כתובה ככתובה, וכמ"ש הרמב"ן ספ"ק נדנה כו',
יבדעת הה"מ מוכרת לפ' כן, שהרי בפ"י גירושין ה"ז משמע דמ"י בדעת
הרמב"ם ונדוניא כספים לא אבדה כו', [וכמובא דלהלן], אף שהרמב"ם שם
נקט סתם לא כתובה ולא תנאי מתנאי הכתובה, שבוה כולל הנאמר דאין
לה כב"ד, [הרי דסבר דאף שהיא עצמה מקבלת אפ"ל יורשיה לא, וע"י כע"ז
במאירי וביש"ש דלהלן].

ובחזון איש סי' ע"ט אות ב' כתב דלאו קושיא היא, דדאי נדוניא בכלל
כתובה ואינו כשאר חוב והיא גביית כתובה, ואם אינו ראוי לקנסה ואית לה

ביאור הגר"א

[קסג] (אפי' החזירה (קסג) הראשון) (הגהות אלפסי)

[קסד] אפי' החזירה הראשון. אחר גירוש השני שם וכדעת התוס' דהילך ממזר בכה"ג כמ"ש למטה:

ולא

באר היטב

הראשון ג"כ אין לה כתובה משום דליסור שניהם שיה' דכש' שאסורה לצעל כך אסורה לנעול. ח"מ צ"ש:

(קסג) הראשון. ר"ל אם עבר והחזירה הראשון אחר גירושיו שני אין לה כתובה ומשמע דה"ל אם החזירה השני אחר גירושיו

הפוסקים

ס"ק כתב אות ה—ס"ק כתב

אוצר

דשניה חוכות דסברי דיש לה חוס' וגדוניה ולגני דכרין דידה לית לכו, וא"כ ה"נ אף דגניא לא ירתי כצ"ד מ"מ לדידה י"ל דאית לה, ובודאי פליגי, וע"ש דמוכח מזה דלהרשב"א והג"י ירתי בשני כצ"ד בחוס' וגדוניה דאית לה. וצ"ת מאיר צ"ח קט"ו ה"ל מצי' מהר"ן פ' חלמנה ניוזית שמחלק לענין דהתם בין נדוניה דאיתנהו בעין ליתנהו.

בדעת הרמב"ם (וה"ה"מ). צפ"י גירושין ה"ז כתב הרמב"ם, אין לה כתובה ולא תנאי מתנאי הכתובה כו' וכל שצ"ח כו' ואפי' נ"צ אין מו"ליתין כו'. וכתב ה"ה"מ שם על "אין לה כתובה" דלמ"ש הרמב"ם רפ"ט דאישות דכלל כתובה כו' רק עיקר ותוספת, נראה דסובר דהנדוניה אינו כלל כתובה. ואחר שצ"ח כו' מנמי' כחולת דברי הרשב"א ה"ל (אלא ששמיט מ"ש דייחד קרקע), כתב עוד (לפי הגהת הלח"מ), ודן הנדוניה שהוא נ"צ או מלוג כנזכר שם ומצוה שם צמנה צמ' שאמרו ולא בלאות כו'. והביאו הצ"ח מאיר ה"ל צ"ח קט"ו שם, וכתב, דמבואר להדיא דסובר בהרמב"ם לחלק בין נדונית כספים [דהיינו נדוניה שהזכיר בתחילה] שלא אצדה ואפי' אינם צעין, לבין נ"צ ומלוג שהרמב"ם מכנה אותם בשם נדוניה דרפ"ט שם, שמהם אצדה מה שאינם צעין כו', וממ"ש הרמב"ם צפ"י דאישות ה"ז אשה שנדונייתה קיימת אפי' זינתה נועלה שלה והולכת, אין ראי' שכולל נדוניית כספים וכדכתבתי צ"ח ע"ז סעיף צ, [ונזכר מזה דסובר דגם צ"ח אצדה כשאינו צעין], דמה"מ י' שאינו מפרש כן, אלא דכוונה על מה שכתבתי מקרקע עבדים ומעטלנין, דבהנך נועלת דוקא בלאותיה הקיימתין ולא מה שצ"ח, וכדי' חילוק צ"ח גס להרשב"א ה"ל כפי שיטתו כו'. ובחזון איש ה"ל כתב דנראה דאין כוונתו דכ"י ה"מ, אלא כוונתו לפרש הלשון דנ"צ הם מכלל בלאות ולא כלל כתובה, דמלשון בלאות ודאי א"א להכריע דגם דנ"צ מיירי [וכנ"ל צ"ח ובחזון], וכיון דמפרש דנ"צ הם כלל בלאות, ממילא מצוה החילוק בין איתנהו ליתנהו, וכמו שכתבתי דעת שאר הראשונים הכי הוא במסקנת דבריהם. ועי' צח"ט צמחתי' מ"ש מה"מ.

כתב. אפי' החזירה הראשון. אחר גירושיו השני. כ"ה צח"ט צ"ח שצ"ח ג, שמשם מקור הדין, וכדכונה צ"ח ס"ק קס"ג מה"מ והצ"ח. וכתבו עוד צ"ח וצ"ח, דמשמע דה"ל כהחזירה

והמאירי צמנה כתב כחולת דברי הרשב"א ה"ל. דע"ס הגמ' אינו עולה חלל לעיקר כתובה מנה ומאח"כ וחוס', אצל לא נדוניא כו', ומוסיף, כך הוא שיטתנו. ועל הכוונה מל' "נפלו" שצ"ח דמפסידה נדוניא, וכנ"ל צ"ח צ"ח, כתב, ד"ל דנפלו לו לאו דוקא. ואחר שהצ"ח לדעת הרשב"א והכוונה מה' דל"ל כתובה צעין דכרין דהוי נדוניה, כתב, ומ"מ אפשר לפרש דלע"ג דכ"ד עיקר נדוניא ומטעם שיקפון דאם ויתן לבתו צעין, מ"מ הענין מתפשט אף לעיקר כתובה [עי' צ"ח דכסות, וצ"ח ג' שם], ומ"מ אף לשיטתנו דוקא צמ' שהוא צעין כגון כשייחד קרקע בכתובה, או שיש דברים שהצ"ח צעין, וכיחולא משום שם רע בכתובות ק"ל, דנוטלת מה שלפניה, ולדעת הגאונים אף כל הבא מהמתם כן, אצל מה שצ"ח לגמרי הפסידה.

גם בים של שלמה פ"י דיבמות דין ז', אחר שכתב דאין לה כתובה היינו גם חוס' וגדוניה כל שאינו צעין כו', הוסיף, ואם הכניסה מזומנים כל זמן שלא הפסידה [אולי צ"ל: הפסידה] צהולת מזומניה, אפי' הוציא בסחורה קרוי צעין [ואינה מפסדת]. ואחר שהצ"ח למ"ש ה"י צ"ח הרשב"א דזו אף נדוניה מפסדת [ומשמע אפי' כשהיא צעין] וראיתו מה' בכתובות צעין דכרין וכנ"ל, כתב, ולא נהירא, דהכי דכ"ד נהיגי נדוניא מ"מ אף צמנה ובמאח"כ וחוס' נהיגי כצ"ד, שלא חילקו חכמים בכתובה, ועלה קאמר תלמודא אף לזרעה קנסו מהכל, אצל גוף הנדוניה הקיימתין בין מנכסי לאן צ"ח [ומזומנים] ובין מנכסי מלוג לא הפסידה ונוטלת, אצל כשמתה תחילה, יורשיה אינם יורשים אותה נדוניה בתורת כצ"ד, שלא חילקו חכמים כצ"ד ג.

וכן בדעת הרא"ה, כתב צ"ח ע"ז ס"ק קט"ו דסובר חילוק דה"ש"ש, דכרין פ"ד בכתובות גבי צ"ח שני דמסתפקא הגמ' אי ניוזית, הביא שם מהר"ה, בכתובות צעין דכרין נמי לית לה, דכיון דלית לה כתובה צ"ח הכי ירתי לה, ואש"י דלא מפסדא חלל מנה ומאח"כ אצל חוס' וגדוניה אית לה, אפי' צעין דכרין לא ירתי מידן, דתנאי בכתובה צ"ח כתובה גריד, דכיון שאין לה עיקר כתובה כמי שאין לה כתובה דמילא, עכ"ל, וה"נ דין כאלו, וזכו כה"ש"ש, וגמלא דנדוניא כו' פלוגתא דהרשב"א והרא"ה. וכן מצוה צעין אלמוגים דיני שניות ס"י צ"ח א"א דלהר"ה וזרין ליתא בוכח הרשב"א ש"י דאין עליה פירכא, דלדידהו ה"ל י"ל

(ב) כאן כי היש"ש עוד, דלפ"ו צ"ל דמ"ש במשנה דאין לה בלאות דמשמע דהקיימתין נועלת, בודאי מ"י הרשב"א דהיינו בנכסי מלוג. דבנצ"ח מפסידה הכל שקנסו בו, ואף בנדוניא כו'. מיהו כבר העיר בובד טוב ס"ק קט"ו דברשב"א רפ"י דיבמות מפורש דסובר דנצ"ח הקיימתין נועלת, וכמוכא בס"ק חכ"ו. וכ"ה בחזון ישועות ליבמות שם. וכ"כ בכתנות פסים שם, והוסיף, ומ"ש הרשב"א דהיא מפסדת, הא מיירי באינו בעין. [וכדפי' נמי בחז"א ה"ל, מיהו גם לה"מ ה"ל דפי' דמיירו כשהיא בעין, הא היא פ"י דהרשב"א קאי בנדוניית כספים ול"ד לנצ"ח, וה"מ צעין להיש"ש, וכי דנראה דהרגיש בזה אלא שהלשון מוגזם]. ובהערות המו"ל למאירי ה"ל באות י', כתב, דצ"ל דהיש"ש לא ראה לדברי הרשב"א במקורם, אלא מה שהעתיק הג"י בשמו, מש"ה כ"ה.

(ג) [מסוף דבריו אלו נראה דגם כשהנדוניה בעין, דהיא נועלת מ"מ הבנים לא ירתי בתורת כב"ה, אלא דהוא מטעם דלא חילקו בבכ"ד, וי' דר"ל

דלפ"ו שוב אין הכרח לומר מדקנסו לזרעה כ"ש לדידה, וכמ"ש הרשב"א ה"ל משום דמה דלא ירתי הוא משום דלא חילקו בשם כב"ה, והוא דין אחר, ובעימ"ש בב"מ ה"ל בה"י א', והא דבגמ' אמרו ע"ז, מהו דתימא לדידה קנסו לזרעה לא קנסו, קמ"ל, הרי מבואר דאותו דבר בעצמו דקנסו לדידה קנסו לזרעה, וה"נ להיפך, וה"ו בהרשב"א. ע"ז כבר כתב מקודם, דמה דקאמר תלמודא אף לזרעה קנסו, קאי אמנה ומאח"כ וחוס' דגם זה כלול בבכ"ד, וזה עיקר קנס בשם "כתובה", ובהו הוא דמדמי להו. והמאירי אף שדחה ג"כ כע"ז להוכחת הרשב"א, וכנ"ל במ"ש דענין כב"ד מתפשט גם לעיקר כתובה, מ"מ אין הכרח דכונתו כהיש"ש דלא ירתי כב"ד אפי' כשהנדוניה בעין, וכמ"ש בה"י למאירי שם אות ט', דכיון דלא כ"כ בהדיא, יותר נוח לפרש דבריו דר"ל דבאיכא בעין אמום יירתי להנדוניה בבכ"ד, ובהו נדחו ספי דברי הרשב"א, דכיון דהיורשים יירתי, שוב י"ל דהיא נמי לא מפסדת כשהנדוניה בעין, וצ"ח.

באר הגולה

ס טוב וכן פרש"י

ולא פירות [קפ"ח] שאכלו מנכסי מלוג שלה אע"פ שאינם חייבים בפרקונה

ביאור הגר"א
[קפ"ח] שאכלו מנכסי מלוג
ירושלמי שם ולא פירות

ודוקא

א"ר אבינא שאינה יכולה להוציא ממנו פירות שאכל וערש"י פ"ד א' ד"ה ולא פירות כו' ועי' ס' קנ"ה ס"י שכ' ואפילו הם כו' :

אוצר

ס"ק תכג-ס"ק תכד אות א

הפוסקים

שנבעלה תחתיו נמאסת עליו, זה חינו, לזה שייך רק צניעות
צדקן אבל צניעות בלונם חדרבה מצוה להיפך צד"ש ס"י ז'
סקע"ז שכתב בפשטות דלא שייך כלל לומר דמאוסה היא צניעות,
וזו אנוסה היא דהא נאסח עפ"י בית דין, וזוהי נדחה ג"כ
מ"ש הע"ה שם לפי סברתו דבהחזירה השני אחר גירושיו הראשון
גם הש"ג מודה דיש לה כתובה, דלפ"מ שכתבנו אין סברא כלל
לחלק בזה בין החזירה הראשון אחר גירושיו שני ובין החזירה שני
אחר גירושיו ראשון, וכמ"ש הח"מ וכו"ש. וכ"כ צד"ח משה סק"י,
דכיון דאין קיימין דהולד ממזר מהא' גם אחר גירושיו הב', וכן
מה' כשגירש הא', אף דמחזיר גרושון וצבועה אין הולד ממזר,
ועכ"ל דכיון דהחמירו עליו חז"ל וקנסוהו לאחר גירושין בקודם
גירושין, א"כ מה"ט גופא אין לה כתובה בהחזירה לאחר גירושין
כמו קודם גירושין, לכן העיקר בהח"מ וכו"ש בלא פקפוק **.
ובדרישת ארי סק"ד, אחר שהעיר עמ"ש צח"מ וצ"ש דה"ה
דבהחזירה הב' כשגירש הא' אין לה כתובה, ולכאורה
נראה דיש חילוק גדול צניעות, דבהחזירה הא' כשגירש הב' צניעה
ממנו כשרים, כדפסק השו"ע להלן, א"כ היא מרגילה ואין לה
כתובה, משא"כ בהחזיר הב' דלכ"ע צניעה ממזרים מדרבנן א"כ
היא מרגילה, כתב, ואפשר לומר דטעמם כמ"ש הרא"ש ספ"ט
דיבמות להלכה כרבי שם דפ"ה דסובר דהחילוק שבין פסולות
דאורייתא שיש להן כתובה ובין שניות מד"ם שאין להן כתובה
הוא משום דד"ת אינן לריבוי חזון וד"ם לריבוי חזון, וס"ל
להח"מ וצ"ש דלרבי אין חילוק כלל בין היא מרגילה להיא מרגילה,
אבל קשה הא דאמר"י החס סוטה ודאי איכא צניעות, דלרבי
אית לה כתובה כיון דאסורה מדאורייתא ולר"ש צן אלעזר אין לה
כתובה דהיא מרגילה, ה"נ הול"ל איכא צניעות איפכא, דהיינו
אם החזירה השני אחר שגירשה הראשון, דלרבי אין לה כתובה
דמדברי סופרים הוא ולרשב"א כיון דהולד ממזר הוא מרגילה
ויש לה כתובה, וצ"ע.

בהחזירה השני אחר גירושיו הראשון כו' וכ"כ צ' הדיוט צערוך
השלחן סעיף רנ"ח. וכתב צנע"ג הגה"ע אות תקכ"ט, דלא ידע
למה השמיט הטור דין זה דהרי"א, [וה' דעל השו"ע לא קשה משום
דנמשך אחר לשון הרמב"ם, והרמב"ם הרי ידוע דאין דרכו להביא
אלא מה דאיתא בגמ' בהדיא].

ובעצי ארזים ס"ק ר"א, כתב, דנראה דלמטעם דבהחזירה אחר
גירושיו השני יש לה כתובה, דהרי גבי חלוצה לכתב פסק
רס"י קט"ז דיש לה כתובה, וצ"ח הב"י שם צד"ה ומ"ש אין,
דכאן משום דצוה אינה מרגילה כיון דזרעה ממנו הו' חללים
מדרבנן, אלא הוא מרגילה, (ודלא כד' מהרמב"ם דאין לה כתובה
משום דסובר דהעיקר בלישנא דיבמות דפ"ה צ' דמשום דהיא
איסור דרבנן לריבוי חזון כו' ע"ש), לפ"ז גם בהלך בעלה ונאסח
לאחר צד"ח שמת, שאסורה לשניהם והולד ממזר משניהם מדרבנן,
ולתוס' היינו אפי' בהחזירה הראשון אחר שגירשה השני [עמ"ס
ח"מ אות א'], וא"כ אינה מרגילה ודינה כחלוצה לכתב, ומעט
זה נראה דהשמיט הטור דין זה, ולא כתב אלא דין המענה דאין
לה כתובה משניהם, דמפ' דהיינו מנשאין הראשונים דקנסוהו כדי
שתדוק, אבל כשהולידה הראשון וחזר ונאסח, נראה שדינה כחלוצה,
וצדעת הר"י, אף דסובר גמ' דחלוצה לכתב יש לה כתובה, מ"מ
[אין הכרח דחולק ע"ד הרי"א הנ"ל, דלעת הרי"א יש לחלק
דבגד"ז אין לה כתובה, דלא שייך לומר שהוא מרגילה לחזור אליה,
דכיון שנבעלה תחתיו לאחר נמאסת עליו, (וכמ"ש התוס' צד"ח
צ' צ' מה"ט דא"ה שזנחה אין כופין אותה להולידה דיכולה לשמשו
כשפחה ול"ה שיצא עליה כו'), ולכן אף דזרעה ממנו פסולים
מדרבנן, לא קנסוהו בהחזרה, כיון שאין הוא מרגילה, אף לענין
החזירה השני אחר גירושיו הראשון, לא שייך סברא זו, א"כ ודאי
דינה כחלוצה שלדעת רוב הפוס' יש לה כתובה, וה"נ צוה, דצוה
ודאי הולד ממזר מדבריהם, ודלא בהח"מ וכו"ש שכתבו דהרי"א
הנ"ל ה"ה בהחזירה השני אחר גירושיו הראשון, דצוה י"ל דגם
הרי"א מודה שדינה כחלוצה דהרי"א יש לה כתובה.

אולם בפני משה ס"ק קט"ט כתב דאין דבריו מוכרחים, ד"ל
לדעת התוס' כמו שקנסו אותה דהולד ממזר [מן הראשון]
אפי' אחר גירושיו השני כן קנסו אותה גם בהחזרה הראשון אפי'
אם החזירה אחר גירושיו השני, ולא דמי לחלוצה לכתב, דהתם לא
עברה על איסור דאורייתא משא"כ הכא שעברה על איסור
דאורייתא מעיקרא כו', ודאי צרורה לה מה"ש שם שפרש דברי
הרי"א * שאפי' אחר גירושיו השני אין לה כתובה מהראשון אפי'
שהרי"א פסק להדיא כדעת הטור דחלוצה יש לה כתובה, ומה שתירץ
ע"ז הע"ה דהש"ג ס"ל דלא שייך בגד"ז שהוא מרגילה כיון

(*) נראה שתופס דכיון שהשלה"ג הביא כן מהרי"א על הרי"א בסתמא

משמע דסובר דכ"ה גם דעת הרי"א.

(**) וע"ש בבני משה שכ' מקורם סברא לחלק מחלוצה לכתב שהוכיח
העצ"א, משום דהתם דולדה חלל אינה מרגילה, אבל גשום ממזרות כדבא
אכתי מרגילה, כיון דאפשר לטהרו ע"י שישא שפחה, וכדאמר"י ביבמות שם
בממזרת לישראל כו'. [מיהו צ"ע, הא רק ממזר מדאורייתא מותר בשפחה,
ראולי כחנתו עמ"ש התוס' בגיטין דמ"א א' לענין נתינה, דאף שהוא אסור
בשפחה, מ"מ כיון שיש לו טהרה אם יעבור ויקח שפחה, שוב אינה חרשה,
מיהו אכתי צ"ע, דל"ד כלל נ"ד לממזרת לישראל, דהתם הרי היא בלא"ה
ממזרת ולא גרידא [הולד] מחמתו, כמ"ש רש"י שם בתחילת דבריו].

תכד. ולא פירות שאכלו כו' אע"פ כו'. א. עכ"ה דהוא
מהטור וכפרש"י, דיבמות דפ"ט א', וכ"פ צד"ד א'
"ולא פירות" דתנן גבי שניה, דאין משלם פירות נכסי מלוג שאכל,
ואע"ג דקיי"ל בכתובות דמ"ז צ' תקנו פרקונה תחת פירות כו', וזו אין
חייב לפדותה דלא קרינן בה וואותציןק לאנתו, אפ"ה לא ישלם לה
פירות שאכל משלה, כדמפרש בגמ' [טעמא דצד"ט א' לענינו, משום]
דתנאי כתובה ככתובה דמי, וכי היכי דקנסוהו רבנן דלא גביא
מינ' כתובת נכסי לאן צד"ח שהכניסה לו משלה בתורת כתובה
[ושכבר בל, ולדעתו אפי' צנין, עמ"ס תכ"ז], קנסוהו גמ' דלא
תגבי מינ' פירות שאכל בתנאי כתובה של פרקונה כו'. וכ"פ
בכתובות ק' ע"ג וצ"מ דס"ז א'. וכ"פ בספ"ק דנדה לענין דהתם,
ולא פירות שאכל מנכסי מלוג, וצ"ח, דקמ"ל דלא נימא כיון
דאין לה כתובה ממנו אשתבה דלאו אשחו היא ולהדר לה פירות
שאכל. וכ"ה צרי"ק ליבמות דפ"ט וצרמב"ם פ"י דגירושין ה"ז
דכל פירות שאכלו אחר שנאסח אין מוסיפין מהם. ועצה"ה ש"ה
צירוש. ולענין בעל הראשון שלא ה' צד"ח, כתב המאירי צמשה,
דמשכח"ל בפירות עבדי מלוג חו' בהמת מלוג שהוביך עמו למורה"י,
אז שנפלו לה נכסים צמדה"י ואכל שם פירותיהם, וכיו"צ. ובפרישה
אות ל"ה כתב על פירות שאכלו, פי' הראשון אפי' אחר שחזר
וחנה רש"י צניטין דע"ט צ' פי' באופן אחר, ובה"ה הרי"א
אמתי' באן, דאחר שהביא לפרש"י הנ"ל, כתב, אבל רש"י
צ"פ

אוצר

סיק חכר אות א-ג

הפוסקים

ועי' בדרישה אות כ"א (וצדף' למצב אות ל"א) דפי' ע"ד הפוסק "אש"ם שא"ח בפרקונה", כעין פרש"י דהכא, ובהגהת כ"פ הוסיק, או י"ל דס"ל דאם נשצית קודם שצא הראשון והחזירה השצאי ולא נתן השני המעות עד שצא הראשון, אין אי מהם חייב בפרקונה, והפירות שאכלו הם שלהם. [ומשמע קצת דאם כבר פדאה טרם שצא הראשון זכתה צוה. ועי' צבית משה המוצא בסי"ק חכ"ח שפי' כע"ז צ"ל השו"ע דשם]. ועי' צבית משה סקל"ח מ"ש ע"ד פרש"י דדפי"ט א'.

ב. ואם אוכל הראשון לבתחילה הפירות עד הגירושין. עי' ח"מ ס"ק קי"ב שכתב דלכול, דהא חשחו ה"א. וכ"כ בערוך השלחן סעיף ר"ח. וצאננו משפט סקט"צ תמה, דהוי דאמרין דאין לה פירות, היינו מה שכבר אכל בידועתה לא חייבונו להחזיר, אבל איך נומא דאכל לבתחילה שלא צדונו ודרי' אינו חייב בפרקונה, ועוד דמה חילוק בין פירות למעשה ידיה ומליאתה דאין לו כדי שימכר לגרשה, ונראה דה"ש בסי"ק קס"ג שיהיה צדונו מלשון הח"מ וכחז' משא"כ מראשון אין מוליחין מה שאכל אחר שנשאת לשני. וכ"כ צאנן שמואל ס"ק חרכ"א. וכ"כ צאנן זוטרי ס"ק רל"ב, והוסיק, דהרי"ף והראשונים שכתבו הא דאין מוליחין ממנו, עכ"ל דלא החזירו לבתחילה, דאלי"כ ה"ל להורות כוחא דהתירא אפי' לבתחילה, אי' דהא ליחא.

גם בפני משה ס"ק ק"פ כתב דמזה ששינה הצ"ח מלשון הח"מ נראה דסובר דרק מה שאכל הראשון כבר אין מוליחין אבל אין נותנים לו לבתחילה לאכול, ואפשר שזה תלוי בצלוגתה הראשונים בטעם הא דהלכיו גע מפני, דלהרמזין [המוצא בסי"ק חכ"א אות א'], והטעם הוא משום דקנסוהו כדי להוליח עליו קול שאמרו גירש זה ונשא זה ותהא לראשון כאילו מחזיר גרושתו, אי"כ [אין] אלו נותנים לו רשות לאכול הפירות עד שיגרשה, דאם נרשה לאכול פירות נראה שיהיה אשמו ומגרע בה הקול האומר שגרשה הראשון, אמנם לפי הרמז"ם כו' [ולשאר הפי' שצאנו הכ"ל], י"ל דאלו מרשים לו לאכול פירות לבתחילה עד שיגרש כיון שצאמת אשמו היא.

ובחזון איש סי' ע"ט (בהולאת חשי"ח) אות י"ג כ' ג"כ נראה דלבתחילה אין הצעל הראשון אוכל פירות בשצא, וכ"כ הרמזין ציבמות דפי"ד א' צבניה שאין אוכל לבתחילה כיון שאינו חייב בפרקונה, ונראה דמ"מ רשאי הצעל ליעול לבתחילה הפירות בעל כרחו ואין כאן משום גזל, כיון דלאחר שנטל נעשה שלו מקצת חכמים, אלא שאם נעלה הוא אין צ"ד מוליחין מידה, ואפשר שאין מניחין לו ליעול צע"כ ואם נעל יחזיר, אלא שאם נעל קודם שמתחבא אין מוליחין מידו, ונראה דכל שהגדירן לפירות כבר זכה צבן בקנס חכמים כו'. [פי' צאנו הסמוך].

ג. ופירות שבעין המונחים ברשותם. כתב בערך שי צדס"ז א' דמפירות המעניות להרמז"ם [שכתב שאין מוליחין מהם מה "שהביע" אללם מפירות נכסיה] מוצא דפירות שהביע לידם אין מוליחין מהם, ואע"ג דצירושלמי איתא דאיהו יכולה להוליח הפירות "שאכלו" [ומשמע הא אם הם צעין מוליחין], הוא לאו דוקא, דכ"כ מליו צפ' איזבו נשך דס"ו צ', דאיתא שם דאי שמיט ואכל לא מפיקין, וכתבו הפוסקים שם דלאו דוקא אכל אלא תפס, ובמציאות צח"מ סי' ר"ט וצדרישה שם ס"ד, ולכן נראה דמ"ש רש"י ורי"ף ורמז"ם "שאכלו" [כנ"ל צאות א'], הוא לאו דוקא, אלא שחשבו והביע לרשותם, וכן לקמן סי' פ"ח ס"ו איתא תלשן הצעל לפני גירושין הרי הם שלו, וכן הביא בצבגרי"א כאן מסי' קרי"ה ס"ו, וכ"מ ממ"ש צשי"ע בצמור, ואם נעלה מה או מה כחוצה או פירות אי"ל להחזיר, הרי אם לא נעלה אף שהם צעין הם שלו. ועי' גם צבית משה המוצא בסי"ק חכ"ח.

צפ' הזורק פי ולא פירות, דהיינו דין פירות, שתקנו לשהה פרקונה משציה תחת פירות וזו אין לה כלום*, וכפי זה נראה יותר, דהא צבנ' אמרו בטעם דאין לה פירות משום דתנאי כתובה ככתובה, ופרקונה הוא דהוי כתנאי כתובה כדאי' בכתובות, ולפרש"י שצבאן י"ל דצבנ' נקטי סוף טעמא, כי אין לה פירות ואש"ם שהפירות תחת פרקונה והוא אינו חייב לפדותה, אין צ"כ כלום, כי מה שאין לה פדיון זהו מפני שקנסה דתנאי כתובה ככתובה, אבל מה שאכל [אפי' השני עד שצא הראשון] צדן אכל צרשות צ"ד, ולדידי' לא קנסו מה שאכל צרשות. וכע"ז בצבגרי"א כאן דפי"ט א', דאחר שמצוה פי' הירוש' וברש"י כאן, ותמה מלשון תנאי כתובה ככתובה, כתב, ושמא נאמר דמשום שהוא חייב לפדותה מתנאי כתובה תחת פירות, ועכשיו עשאה כאינה אשמו ואילו נשצית אינה פודאה, הי' צדן דתיפוק מיני' פירות שאכל, [קמ"ל דלא], אלא דמימר אמר לה אלא צדן אכלו והאי דלא פריקנה משום דכתובה אין לה, ותנאי כתובה נמי אין לה, ושמא לזה נכתובין רש"י צביטין שפי' דין פירות, כלומר שאם נשצית אינה פודה, לפי שיקר מה שאינה מוליחא ממנו פירות שאכל, היינו משום שאין לה דין פירות.

ובתוס' רי"ד גיטין ד"פ ע"א פי' בפרש"י דהתם. וכ"פ בתוס' הרא"ש ספי"ק דנדה מהדיוק דתנאי כתובה, כנ"ל. ובתוס' ורא"ש בכתובות ק"א א' ובתוס' צ"מ ס"ז א', כתבו לענין דהתם דאין לפרש פירות שאכלו, דמאי קמ"ל, הא אפי' הקרן שאכל אין לה, [עס"ק חכ"ז אות ב'], אלא אטריך לאשמעין דהפירות שליקט והם צעין אינו חייב להחזיר, [פי' צוה צאות ג'], אי"כ תקנת פירות קאמר דאין לה כגון שנשצית כו', ועי' צח"מ פ"ט דיצמות מ"ג מ"ש ליישב קו' הראשונה. והמאירי צביטין פי' ברש"י דהתם, וכאן אחר שמצוה בפרש"י דהכא מהירוש', הוסיק, וי"מ דין פירות שא"ח לפדותה, וכן הביא צ' הפי' צדפי"ד א', ובסדר הפוך. ובתוס' ספי"ק דנדה פי' צ' הדברים צידה, דאין לה לא פירות שאכל ולא דין פירות דהיינו פרקונה.

ובאור גדול שעל מעניות צרפ"י דיצמות אחר שהצוה לפרש"י שצבאן ושהריעצ"א נדחק לתקן ליריד' לשון תנאי כתובה שצבנ', כתב, דאפשר דאדריצא מה גופא הו"א רש"י לפרש כפירוש דהכא, דלפירוש צביטין ושהריעצ"א קשה למה לי טעמא דתנאי כתובה ככתובה, הא בלא"ה פטור משום דלא קרין צו והאדריקין לי לאינתו, כדאי' בכתובות נ"ב צ', דאף צאלמנה לכ"כ דאית לה כתובה ותנאי כתובה פטור אליצא דרצא, (ואף לאצוי שם, מ"מ בישראל ונאסרה עליו ודאי פטור), לא הוכרח רש"י לפרש דקאי על פירות שאכל, והא דקאמר צבנ' הטעם דתנאי כתובה ככתובה, כבר יושב היטב צרפ"י דפי"ד א' ובכתובות ד"ק ע"ב, דאדריק קאי, דכ"ס שכתובתה דהיינו נכסי לאן צרל אצדה, כך מה שנחזה צתנאי כתובה נמי אצדה, ולא קאי על [חיוב] כתובה ידידי.

י' ויש לדון אם הכונה דנפ"מ נמי לדינא, (וכד"ש להסתייץ קצת מלשון "אכל" דנקט הריטב"א בלפי הפי' דהכא, וכ"ה ברשב"א כאן ובר"ן בגיטין שם), והיינו דלפרש"י דהתם דק לפדותה אינו חייב, דהיינו כשדמי פרקונה עולים יותר משווי הפירות שאכל, אי"ח להוסיף משלו כדי לפדותה, אבל מה שאכל חייב להחזיר, ואולי גם אפי' כשלא נשבתה, דכל כך לא קנסוה, (וכמבואר בתוס' בכתובות ד"ב א' דיה ממוזרה, דמה שאינו מחזיר הפירות שאכל הוי קנסא שפי' ממה שא"ח בפרקונה), אבל לפרש"י דהכא אינו מחזיר גם הפירות שאכל, ובוראי דאי"ח בפרקונה, (וכמ"ש הריטב"א שם לפרש"י דהכא, דהיה דאין לו דין פירות דהיינו פרקונה), מיהו ברשב"א שם אחר שהביא לפרש"י דהכא ושכ"פ בירוש' ולפרש"י דהתם, כתב, ואפשר ליישב דברי רש"י [דהתם] כהירוש', וכמ"ש כאן בסמוך, [וב"ב לדיק מל' רש"י דהתם ש' ואין לה כלום].

באר הגולה

ודוקא שאכל השני קודם, שבא הראשון אבל מה שאכל אחר שבא הראשון צריך להחזיר

י שם ודברי חז"ל הראשונים
מהירושלמי

ואינו

אוצר

סיק תכד אות ג-ס"ק תכה אות א

הפוסקים

אחריות וכיון שאכלה האשה זכותה דין הוא שאכל זכותו, ואם הפסד נל"ז מהשחא לא מפיקין מינה וכו' דין נל"ז כדן פירות, אלא שאם אכלן אין כאן משום גזל דצדק אחת נעשה שלו מקצת חכמים וכו' [צדק], והלכך המזיק נל"ז או שאכלן משלם לאשה והלכך הכא קאסין לה ואין הצעל השני משלם לה, ומיהו ממחני' אין הכרח גמור לזה דאיכא לפרש צנכסים אחרים שאין לצעל הראשון רשות בהן, או שגזבה מעות מן היורשים ואין על צעל הראשון לגבות מהשני אלא מדינה דר' נתן, וכיון שקנסוה חכמים חינו חייב לה כלום ואין כאן שצדוק דר' נתן.

תכה. אכל אחר שבא הראשון צריך להחזיר. א. דהא כה"ס נכרי הוא. מח"מ וצ"ש. [ומה שאכל עד עכשיו

ה"י צדקות צ"ד, וכמ"ס הריטב"א המוצא צ"ס"ק הקידם אות ח' ד"ה וכו']. ומקור דין, ע"י צה"ג ש"כ העור והר"ש ע"פ ירוש'. והוא מימרה דרב אבינא שם צפ"י דיבמות ה"א. וכו' גם צתום שם דפ"ה ח' ד"ה אלמנה. וכ"כ דין זה הרי"ף המוצא בשל"ג.

אולם הרי"ף שם והרמב"ם צפ"י לגירושין ה"ז השמיטו להירוש', וכחצו צתום שהפירות שאכלו שניהם אחר שנשאלה אין מוילין מידם. וכבר העיר זה ה"ה"מ שם.

וכתב בעצי ארזים ס"ק ר"צ ליושב עפ"י מה שיש לדקדק בעיקר דין שאינה יכולה להוציא מהשני פירות שאכל, ואמאי, הרי נודע עכשיו שלא היו לו זה נשואין מעולם וכו', ולא יתכן לומר דהוא מקנסא, דנראים הדברים ק"ו דלא שייך למיקנסה צדק, דמה מליחא ומעשה ידיה דמדינה הול"ל שבראשון וזה צדק שברי אשתו גמורה היא מה"ס, וגם אדרבה לדידה איכא למיקנסה ולא לדידה, ומ"מ קי"ל שאינו זוכה בהם, וכוונתו משום שראו חכמים להפקיע ממנה דין האישות לגמרי, אי"כ כ"ש צפירות שאכל השני שלא כדן רק צטעות, וגם איכו נמי עבד איסורא, ודאי ה"י לוי לומר שיהא חייב להחזיר הפירות כדי להפקיע תורת אישות, ובשלמא למ"ד צ"מ דס"ז דמחילה צטעות הוי מחילה אחי שפיר הא דאינו חייב להחזיר הפירות, אכל למ"ד ההם דל"ה מחילה קשה כ"ל, ול"ל דמ"ד דל"ה מחילה ס"ל דמשו"ה אינה יכולה להוציא הפירות שאכל, משום דלדידה ממנ"פ לית לה זכיה צפירות שאכל השני, שהרי היא אשתו של ראשון והפירות הן של הראשון מדינה, ואם הוא תצטע מהשני הפירות שאכל יאמר לה לאו צעל דברים ידי אה, והצעל הראשון ג"כ אינו יכול להוציא מידו שהרי הפקיעו ממנו חכמים דין אישות שאינו זוכה צמיתא וצמעתא ידיו וכו' וכו' שאינו יכול להוציא הפירות מיד השני, אך לפי טעם זה אין מקום לחלק בין פירות שאכל עד שלא צא הראשון לפירות שאכל אח"כ, דגם צפירות שאכל אחר שצא הראשון נמי שייך טעם זה, ולכן ס"ל להרי"ף והרמב"ם דרב אבינא ה"ל ס"ל כמ"ד מחילה צטעות הוי מחילה, וא"כ י"ל דמשו"ה אינה יכולה להוציא ממנו הפירות שאכל, ולפ"ז שפיר יש לחלק, דצפירות שאכל לאחר שצא הא' יחזיר, דהא ליכא מחילה כלל ואפ"י צטעות, שהרי יודעת עכשיו שאסורה עליו ויולדת ממנו, רק שאכלן צאלמות ומשו"ה יכולה להוציא, אכל לדיון דקו"ל דמחילה צטעות לא הוי מחילה, כמ"ס ה"ה"מ צ"מ שם כמה ראיות לזה, אי"כ ע"כ י"ל הטעם כמו שכתבנו משום דהוי כממון שאין לו תוצאים, ולפוסם צברא זו אין לחלק בין אכלן קודם או לאחר שצא הראשון, משו"ה לא כתבו הרי"ף והרמב"ם מימרה דרב אבינא. להלכה.

וצבית

גם בחזון איש ס"י ע"ט (צב"ה תשי"ח) אות י"ג כתב דנראה שכל שהצדיק לפירות כבר זכה בהן בקנס חכמים, ואם נעלמן אח"כ מוילין מידה, אלא שאם נעלמן מהשדה זכאה. ומציא מהחוס' המוצא צדק ח', שכתבו לענין שניה וכו', דאף כשהפירות צטין אין מוילין מידו, [וכמוצא צ"ס"ק קט"ז, ופי' הח"מ שם צ"ס"ק], דמיד כשלקטן זכה בהן ובחילו אכלן דמין], וכוסוף וכו' דאין מוילין פירות מצעל שני שאכל קודם שצא הראשון, נראה דנמי צקנין חלו, וכל שקנאן הוי כאכלן ואף אם הם צידה צטעה שצא הראשון ללא חשיב נעלמן קודם שצא ראשון, אלא צמזמות וכתובה כשגירשה (וכמ"ס שם צדק י"ב), ולגבי צעל חשיב אכלן קודם שצא ראשון.

אולם בעצי ארזים ס"ק ר"צ כתב דאף דצמחני' תנא סתם ולא פירות לא על זה ולא על זה, אך בירושלמי אינא דאינה יכולה להוציא הפירות "שאכל", ומשמע דהפירות שהם עדיין צטין תחת ידו של השני חייב להחזיר, והטור אפי"ג דלענין איילוניות ושניה דומיין כ' צ"ס"ק קט"ז דאינו חייב להחזיר הפירות שהם עדיין צטין, מ"מ צאשה שהלך צעלה, דהכא, כתב הוא והר"ש כלשון הירושלמי שאינה יכולה להוציא הפירות "שאכל", וכוונתו משום דשאני ההם שה"י לו זה נשואין מדאורייתא, משא"כ צנשאת צטעות שאין לשני זה דין נשואין כלל, וכן מוכח לשון הירושלמי שם הא דחייבא צאכל עד שלא צא הראשון אכל אם אכל משצא הראשון מוילין ע"ש, ואי אמרת דהפירות שהן צטין תחת ידו אינה יכולה להוציא ממנו, איך יתכן לומר שיכולה להוציא ממנו הפירות שאכל אחר שצא הראשון, הרי אפי"ן הן עדיין צטין תחת ידו זכה בהן, ודוקא לומר דהא אכל משצא הראשון פירושו שחלשן משצא הראשון, אי"ו דדוקא מה שאכל אינה יכולה להוציא אכל מה שהם עדיין צטין חייב להחזיר לה, אך לפ"ז צריך ליושב מ"ס השו"ע לקמן "ואם נעלה מה ומה כהוצה או פירות לריבה להחזיר", דהא"ך שייך לומר צפירות שחייבת להחזיר, הרי אפי"ן אם הם עדיין צטין תחת ידו מוילין ממנו כו'. ועי' ס"ק תכ"ה ד"ה ועיין מ"ס ע"פ הירוש' דל"ל צטע"ה: מוונות, צמקום: פירות, וע"ש נ"ש צדק לשיטת רש"י.

ד. אם הראשון מוציא הפירות מהשני. ואם מוציא מהשני מה שאכל מנכסים שגבתה מיורשי הראשון. צט"י ארזים ס"ק ר"צ ד"ה והרי"ף, כתב תוך דבריו, דהא דאין הראשון מוילין הפירות מיד השני, הרי הוא הצעל, והפירות שלו הן מדינה, וגם לא עבד איסורא דיהא שייך למקנסה, י"ל ד[ה"ט]. דמשום קנסא דידה] הפקיעו חכמים ממנו דין אישות לגמרי, ובדחזין דחקו דאינו זכאי צמיתא וצמעתא ידיו, אף שהיא אשתו גמורה מהחורה, וע"כ דהפקיעו חכמים תורת אישות ממנו, וכו"ה וכ"ש שאינו יכול להוציא הפירות מיד השני.

וכתב בחזון איש ס"י ע"ט (צמחדות תשי"ח) אות י"ג דהא דאין מוילין פירות וצאלות מצעל השני היינו אפי"ן הן נכסי מלוג ונל"ז שגבתה מיורשי הראשון, ואין הראשון מוילין מיד השני פירות, דכיון דאינו אוכל פירות לכתחילה אינו יכול להוציא מן השני, וכן נל"ז שהוציא השני אין הראשון גובה אפי"ן דהוא אשתו עדיין ונל"ז שלו הן שהמזיק נל"ז ואוכלן משלם לצעל, הכא כיון שצטעה שהן צטין אינן צכלל קנס חכמים וכשוילין. אין צריך להחזיר אינד זכותו מהשחא, שאין זכיה צנ"צ אלא צתנאי קצלת

אוצר

ס"ק תבה אות א—ד

הפוסקים

ולא מתקנת חכמים כנגד מעשה ידיה, ושפיר אינעריך להשמיטנו דאין לה מזונות, דכ"ד דמליאתה ומעשה ידיה שזוכה בהם מתקנת הוא דקנסו לכל מזונות שחייב לה מדאורייתא לא הפקיעו חכמים קמ"ל.

ובפני משה ס"ק קפ"א כתב ג"כ דמזונות הוא משנה שאינה נריכה, דכיון דקתני דאין לה כתובה ממילא שמעינן דאין לה תנאי כתובה ג"כ, אלא דבמחנה חס לא אשמעינן אלא כתובה לחוד הייתי אומר דהמשנה סוברת דכתובה דאורייתא ודוקא כתובה אין לה לכל מזונות שהוא מדרבנן יש לה, כי חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל חורב גם בדבר שבממון ע"י צריף אטפ"י, אך לפי"מ דקיי"ל דתרווייהו הם מדרבנן, חו לא אינעריך לאשמעינן דאין לה מזונות משום דזה נלמד מכתובה מכת כ"ש, אך הרמב"ם שהזכיר גם מזונות הוא לפי"מ שפסק דכתובה דרבנן ומזונות דאורייתא, ח"כ י"ל להיפך דלכך אינעריך לאשמעינן מזונות ג"כ משום דהי לא תנא רק כתובה הו"ל דדוקא כתובה אין לה משום דהיא מדרבנן וכמ"ד דלא עשו חיזוק דרבנן כלל, משא"כ מזונות שהם מהתורה הו"ל דיש לה, לכן הולך לאשמעינן דתרווייהו אין לה.

ג. ולענין מזון הבנות. כתב צע"י אלמוגים הל' שניות ס"י ב' אות י"ז דאט"ג דלענין כתובה צנין דכרין אמרי' בהדיא דנ"א ח' דלית להו, מ"מ צמון הבנות נראה פשוט דהבנות שהיו לה מצעלה הראשון קודם שקלקלה יש להן מזונות לאחר מותו, דמלכד שכן הוא עפ"י הסבא כיון דתחילת הנשואין היו בהיתר ומזון הבנות לאו בכתובה תליא, ואם היא קלקלה צנוחיה מה חטאו, אך גם הדבר מוכרח, שכל הפוסקים לא כתבו דין זה שיאבדו הבנות מזונותיהן, וגם ראיה מהא דאמרי' צירושלמי ר"פ הא"ר אית תני צ"ג דבר ואית תני צ"ד דבר, דקחשיב מליאתה ומעשה ידיה בחרתי, ואם איתא הי' לו לחשוב ע"י דבר, דהיינו גם מזון הבנות.

ועיין שם עוד, דמבאר דאט"ג דלענין מזון הבנות דשניות הרי בכתובות ריש דנ"ד הוי צע"י דלא אפשטא, חס נימא דל"ל כמו דל"ל בכתובה, ח"ד דרק לה קנסו דעבדא איסורא כ"י, ומכיון דלא אפשטא אזלינן לחומרא [לתוצע, כמ"ש שם הרי"ף וצ"פ], מ"מ לא דמי לדבא, דהגב לכאורה קשה עפי' דהרשב"א והג"י נמלא דדין דהבא הפוך לגמרי מדיון דשניות, דהתם סברי דייחתי צנין דכרין חוס' כתובתה ודנדייתא מלכד מנה ומאחיס דעצמה ל"ל (ובדרכי חס' דפליגי על הרא"ה ובר"ן דמציא שם דסברי דלא יירחי), ומ"מ מזון הבנות ל"ל, ואילו הכא צנין דכרין לא יירחי בכתובה כלל, ובג"ל, ואילו מזונות הבנות אמרינן דאית לה, מיכו אין לתמוה ע"ז, שכ"ה ע"פ הסבא, שהשניה תחילת הנשואין הם באיסור ולא תיקנו לה כתובה וס"ה תנאי בכתובה דהיינו מזון הבנות ולכל הפחות ספקא הוי, אבל נכסי לאן צרל דאית לה דהיינו נדוניה וחוס' דדין הוא שגם הבנים יורשים זכותה, אבל באשה שנשאת ואח"כ צא צעלה שתחילת הנשואין היו בהיתר ויש לה הכל עד שקלקלה וקנסוה, והבנות שלא קלקלו מדוע יפסידו, אבל הבנים שבאים לירש מחמתה וכיון שהיא הפסידה גם הנדוניה להרשב"א והג"י [כמוצא בס"ק תכ"ז אות ד'], אין לבנים מה לירש. [מיכו ע"י בשו"ת הריטב"א המוצא בזה ח' דמבאר דקנסוה גם בכתובות צנן נוקבן כ"י, דהיינו מזונות הבנות].

ד. אם חייב השני לזון בניו הקטנים שילדה ממנו. בעבודת השם ס"י י"ז, אחר שביאר דיש פלוגתא לענין חס חייב לזון צנו קטן כשהוא ממזר, (דפסקי מהרא"י סוס"י ל"ז כתב מאן לימא לן דתקנו חז"ל לזונם כ"י, ובפחד יחזק אות ס' הביא מהרב גור ארי' דאין חייב, מיכו במהר"מ מינן ס"י כ"ו שדן צדוק מהרא"י

ובבית משה סק"ט כתב דל"ל צעמם, דהנה צירוש' אמרו צעמם דלריכה גט מהשני דהוא כדי לצרר איסורו דראשון כ"י, [וכמוצא בס"ק תכ"א אות ח'], וי"ל דסובר הרמב"ם דלהירוש' אין הולך בגט מהשני סדר קדושי שני רק לצרר איסור דראשון, ח"כ הירוש' נשיטתו, וכמו דלאחר הגט פשיטא דאין להשני פירות ס"ה קודם הגט דהא אינה נחשבת כאשתו, רק דקודם שצא צעלה דלא נודע דאינה אשתו שייכים לו הפירות, אבל לתלמודן דלריכה גט מהשני שלא יאמרו גירש כ"י וס"א יולאת צלה גט, ח"כ קודם הגירושין נחשבת קלה כאשתו לכן גם הפירות שייכים לו, ולא השמיט הרמב"ם להירוש', משום דפוסק כתלמודן, אך מ"מ לדינא העיקר כהרא"ש וכדברי הירוש'.

ועי' בערך שי דס"ו ד' שביאר ג"כ דעתם ע"פ הטעם דלריכה גט מהשני, צאופן אחר, דלהירוש' דהוא משום צירור איסורו דראשון, כופין להשני לתת גט, ומכיון דעומד לגרש מפסיד הפירות, ועוד חס יאכל פירות חיישין לישתמש מלכת גט כדי שיאכל עוד פירות כ"י, משא"כ לתלמודן דהוא מהשני דיאמרו וקנסוה משום דעבדה איסורא, ופי' הכ"י דקנסוה כדי לעגנה [וכמוצא שם], ומח"ט אין לכופו לתת גט, דהא כל הקנס הוא כדי לעגנה, ח"כ י"ל דלא אבד הפירות עד שיגרשנה ממש, ומעט קנסא, וח"כ אין דין הירוש' מוכרח לדין, לכן השמיטוהו הרי"ף והרמב"ם. וע"ש מ"ש עוד עפ"מ צפ"ב דגיטין דפלוגתא דר"י ור"ל חס משעת חתימה דגט אין לו פירות, או משעת נתינה, וצירוש' שם מחליף דר"ל לר"י והלכה כר"י כפי דאיתא בתלמודן כ"י.

ב. בדין דאין לה מזונות משניהם. כן הוא ברמב"ם פ"י דהל' גירושין ס"ז ע"פ המשנה רפ"י דיצנות. והטעם אמרו בגמ' דפ"ט ח', דתנאי בכתובה בכתובה דמי. והוצא דין זה גם בנזוס, ובערך לחס לשו"ע כאן.

וביאר דאין לה מזונות, פרש"י במשנה כאן ובדפ"ד ח', דאפי' לותה כשהלך צעלה למדה"י ואכלה בהיותה תחתיו, אינו משלם, דלפרש דלא כיופיין לה לזונה עכשיו, זה אין צריך לאשמעינן, דהא צעמוד והוא קאי, ופשיטא דאין לה מזונות [וכבגמ' דפ"ה ח'], וב"פ הרשב"א צנינן דע"ט, והמאירי כאן, והעיר בשרש יעקב ליצמות שם דלכאורה הול"ל רבותא עפי' דאפי' לאחר מיתה אינה מנליה מזונות מהירוש' כשהוא חלמה, ואמנם צ"י כאן וצ"פ יש מותרות, פירש גם, ולא מהירוש'ים, דכיון שאין לה כתובה אין לה תנאי בכתובה, וב"פ הרא"י המוצא צעלה"ג [ובג"י והלבוש, והריטב"א כאן כתב [רק] ולא מהירוש'ים], ומלין להרא"ש סו"פ חלמה יצוניה [דשם צסי' כ"ה—ח' קרוצ לתחילתו, גבי שניה דאין לה מזונות, כתב, דהיינו לא צנינו ולא לאחר מיתה כ"י].

ובטעם דהשמיטו הטוש"ע דין זה, (ובדומה הטוש"ע בהגהות העור), כתב צע"י ארוס ס"ק ר"ג דהוא משום דלא נריכה, דהא משום מזונות דלאחר מיתה לא אינעריך כלל, דכיון שאין לה כתובה פשיטא דאין לה מזונות כ"י, [וב"כ צחוד לצררם (לר"א חלקטני) ס"י ד' ד"ז עור צ' ע"ש], ומח"ט גם רש"י בג"ל לא פ"י כן, אלא בהלכות, דקאי אהמזונות דמהיים, ומהשני פשיטא דלית לה דהא אין לה עליו חורת אישות כלל, וגם מהראשון ס"ל להטור והמחבר דלא אינעריך לאשמעינן אלא אליבא דר' אינעזר דאמר דמתני' שהראשון זוכה במליאתה ובמעשה ידיה, והר"א שיתחייב גם צמזמזות דתקנו מזונות תחת מעשה ידיה, קמ"ל דנהי דמדודה לדידה לא קנים אבל מדידה לדידה קנים, אבל לדין דקיי"ל כחכמים שאינו זוכה במליאתה ובמעשה ידיה ח"כ להשמיטנו שאינו חייב צמזמזות, דמהיכי תיתי שיתחייב צמזמזות שלא תיקנו אלא תחת מעשה ידיה, אמנם הרמב"ם שהזכיר גם מזונות אצל לטעמים דכ"ל דמזון האשה הוא מדאורייתא

ביאור הגר"א

[קסח] אבל כו'. כתובות ק"א א' זינתה כו' וע"י תוס' שם ק' ב' ד"ה ולא בלאות כו' וביבמות פ"ה א' ד"ה בלאות כו' :

[קסח] לאבל מה שיש מהם בעין נוטלתו מואם (קסה) נטלה מזה או מזה כתובה או פירות צריך להחזיר ודוקא שנטלה מהשני אחר שבא הראשון אבל אם נטלה ממנו קודם שבא הראשון אינה צריכה להחזיר

ושניהם

הרמב"ם ס' פ' ס' ס'

באר הגולה
ל טור מנצח אביו הראש
ס' נפסקו וכו' כ
הרי"ף מהא דלמרי' נועלת
מה שפניה ס' וכו' כ
1 ג"ל ס' ושם מהירושלמי

באר היטב

(קסה) נטלה מזה. אפילו נטלה שלל בעדים. כ"י מ"ח.

אוצר

ס"ק תכז—ס"ק תכח

הפוסקים

114

תכז. אבל מה שיש מהם בעין נוטלתו. ע"י בלח"ג ש"כ

הרי"ף ועו"פ, מדממרי' בכתובות דק"ה ח' ביולתא משום שם רע דנועלת מה שפניה ויולתא כו'. ומפ' שם בגמ' העטם, דאם היא זינתה נכסיה לא זינו. וכ"כ הרמב"ן בגיטין דע"ט ז' וספ"ק דנדה. וכ"כ הרשב"א הריעב"א והג"י במתניותיו ובכמה דוכתיו. ולשון המאירי כאן, דמה שכוף צעין או דאחי מחמתן, נועלת. וע"י בבבב"א ס"ק קס"ז דכן מה שקיים מנכסיו מלוג נועלת.

ודעת רש"י במתניותיו ובדפ"ד ח' [דגס] אס' יש לה עדיין בלאות ושחקים מנגדים שכתובות לו אינה נועלת כשיוולתא דקנסיה רבנן, וכ"כ בכמה דוכתיו. וכ"כ הרי"ף ז"ל בשם מו"ה כמוכח בשלה"ג כאן, דאינה גובה מלוג"א אפי' הבלאות שכן צעין. וכתב בשרש יעקב רפ"י דיומחא, דנראה דלרש"י הפסידה גם בלאות דנכסיו מלוג [הקיימין], אע"ג דזינתה איה לה בלאות דנכסיו מלוג גם לרש"י, כמ"ש בכתובות דק"ה סוף ע"ה, וע"ש בראשונים מ"ש בטעמו, והרי"ף הבי' דכ"כ לענין נ"כ אולי סובר כו' דעכ"פ צוה לא חמיר כאן מזינתה, והב"ש בס"ק קס"ד השוה דעת הרי"ף לרש"י, ולפמ"ש אין ראי', [מיהו ע"י בכתובות פס"ס שכתוב הקטע דבסמוך דמשוה דעת רש"י דהכא לדעתם, ומיישב צוה קושית הראשונים על רש"י].

והנה בתוס' יצמות דפ"ה ח' ובכמה דוכתיו, וכן כמה מהראשונים הבי' בלח"ה האות הקשו על רש"י, הא צדדיא אמרינן בכתובות שם דנועלת מה שלפניה, וע"ש משה"ק עוד בזה, וכתב הרשב"א כאן, ושמא סובר רש"י שצו החמירו וקנסו יותר, לפי שהמזידה לזנות לא שכיחא כולי האי, אבל זו שקרובה לטעות ולסמוך על העד ואינה צודקת ונשאת, קנסיה יותר, וכדבבב"א לענין הולד דהוי ממזר טפי מולד דסוטה כו', [וכן ח' הריעב"א והמאירי, וע"י מה שח"י בזה בשו"ת הרי"מ (מגור) בחלק הח' ליבמות פ"י], ומי' חינו מחזור צעין, דהא בגמ' אחיה עלה בטעמא משום דתנאי כתובה בכתובה [ובכ"ס"ק הקודם], ובלאות הקיימין לאו מחנאי כתובה הן, שהרי מזה אין לה כתובה ובלאותיה הקיימין יש לה. וכ"כ בגמ' דלא מחזור צעין המפרשים מהאי טעמא. וכתב בכתובות פס"ס שעל הג"י ליבמות פ"י, דרש"י לשיטתו בכתובות שם, דרק בלאות דנכסיו מלוג יש לה אבל דל"ב מפסידה, וא"כ לא קשה על פרש"י, דלדודי' בלח"ה שוה דין זה ממש למנהג דהתם. [מיהו ע"י בשרש יעקב שכתוב קטע הקודם דמחלק לרש"י מהתם להכא].

וכתב בעצי ארזים ס"ק ר"ד דאפשר דרש"י למד דגם בלאותיה הקיימין מפסדת מהירוש' דפרקין, דאמר דהא דבנעלה מחזרת היינו כשנעלה אחר שצא הראשון, וכמוכח בשו"ע בסמוך, והנה על פירות לא שייך זה [עס"ק תכ"ח צניח משה ועו"פ]. וגם על מזונות וכתובה סובר רש"י דלא קאי כו' [ע"ש ד"ה ולשיטת], ולכן נראה לרש"י שאין לפי הירוש' אלא על בלאות מנכסיו אלא ברזל דשייכים לה מדינה ורק מטעם קנס הפקיעו זכותה, וע"י קאמר הירוש' שאם גירשה קודם שנודע

מביאת הראשון ונתן לה בלאותיה, שאינו יכול לחזור ולהוציא ממנה דלא קנסיה למפרע, א"כ מוכח מזה שאם גירשה אחר שצא הראשון הפסידה גם הבלאות שעדיין הן צעין, שאם נועלת לא הי' צריך להשמיטנו שאינו יכול להוציא מידה מה שנתן לה קודם שנודע.

האם יכול הבעל למעון קים לי כרש"י. עכ"ל ס"ק קס"ד דהרש"ף סובר דאינו יכול כיון שאין שום פוסק מסכים עם רש"י, והלכה רווחת היא דאין המוחזק יכול לומר קים לי כפי הפוסק היכא שכל חכמי ישראל חולקין עליו, חוץ הרשד"ם כתב דאם הבעל מוחזק אין כח בדידו להוציא ממנו דיוכל לומר קים לי כרש"י, ואף שבי' מהרי"ק שצמקום שכל חכמי ישראל חולקים אין לומר קים לי כפי' הפוסק, מי' יש הפרש בין יחיד ליחיד, וכ"ש שאין פירש"י יחיד דדיון זה דבבי' רב אלפס החדש [בכונה לש"ג הבי' ד"ה ודעת] כתב ג"כ דאפי' הבלאות שהן צעין אינה נועלת. וכתב בכנה"ג הב"י אוח חקל"א דהמעין ברש"ף יראה דלא כתב שאינו יכול לומר קים לי אלא מפני שלא מלא חצר לרש"י, וכיון שהרשד"ם מלא לו חצר יודה דיוכל לומר קים לי כרש"י. וע"י בלח"ה"פ לסעמ"ג ס"ק שמ"ד אות ג'.

תכח. נטלה כו' צריך להחזיר ודוקא כו'. כתב הריעב"א דבאופן דלריבא להחזיר היינו אפי' נעלה שלא בעדים, דלא מהני לה מינו, דמאי דתפסה חספא בעלמא הוא, [דכיון דהטעם משום קנסא, לכן אף כשיש מינו דלא תפסה, מי' כשהודית מליחין ממנה, ערוך השלחן סעיף רנ"ח], ובאופן דאינה לריבא להחזיר, היינו אפי' תפסה בעדים, כיון שתפסה קודם [שחל ב] קנס. וכ"כ בגמ'. והוצא כ"ז צב"י, ובז"ש ס"ק קס"ד, ובח"מ ס"ק קי"ד וקט"ו, והוסף, כיון דבאותה שעה אשחו היכה וצריכה נעלה.

ומ"ש נטלה כתובה או פירות, הכי במשנה רפ"י דיומחא דמשם מקור הדין להחזיר, ליחא תיבות אלו, וכן ליחא בירוש' שם שממנו מקור החילוק ד"דוקא" וכו', אלא כ"ה לשון הטור, וכ"ה בלבוש. והרי"ף והר"ש העתיקו להירוש': שנטלה כתובה או מזונות, וכ"ה בי"ש"ש סוף דין ז'. וע"י בחזו"א דלהלן שבי"מ ברמב"ם. ובמאירי מבואר דקאי על כל מ"ש במתני', מקודם, דאין לה כתובה ופירות ומזונות ובלאות לא ע"ז ולא ע"י, וקאמר דכל הנך אפי' נעלה תחזיר, (מיהו כשמציא לשון הירוש' הבי' דבנעלה קודם שצא ראשון כמה דלא מפקא מיני' כך לא מפיק מינה, כתב על לא מפקא מיניה, ר"ל פירות שאכל). וכן מבואר ברי"ף המוצא בשלה"ג (דכ"ה אות ח' ד' וילנה) שכתב דבנעלה כו' אפי' ח' מכל הדברים הנזכרים תחזיר, ומציא דין הירוש' הבי', דאם נתאלמנה או נתגרשה מה' עד שלא נודע שבעלה הראשון חי וגזתה מנכסיו השני בחזקת שהיתה אצלו בזכותה, כ"ז לא תחזיר, והוסף, וכן איז אומר במזונות [שהיתה אובלת] על שלחן שניהם שהיו מאכילין אותה בכל יום ויום מלוגם, אין מחייבין אותה להחזיר כמבואר בקו' הראיות, [וע"י ע"ז להלן בסד"ה ועיין

אוצר

ס"ק חכח

הפוסקים

ומנו [לדעתו, ע"ש], וכ"ש שא"ל להחזיר, וצמחשם וצירוש, ליתא פירות, וכנ"ל, וכחך דלפרש דמייירי שחפסה נשות ממנו בשביל הפירות שאכל, זה דוחק, דא"י צמחשם הלשון, לכן נראה יותר להביא בלשון הטעם: מזונות, במקום: פירות, ובערוך השלחן סעיף רנ"ח כתב, דמ"ש דלריכב להחזיר לטעון פירות, היינו מזונות שאכלה מהשני. [מיהו ע"י בסד"ה ומ"ש, כנ"ל, צמ"ש בזה בריא"ל].

ולשיטת רש"י, כתב צע"ל ס"ק ר"ד, דנראה דמ"י דקאי רק על בלחות, לדעתו דגם מה שצטין אינה נועלת, [כנ"ל צמ"ק תכ"ז, ומכאן הוא למד כו', ע"ש צע"ל], ועל פירות לא שייך, ועל מזונות סובר רש"י דמטה דא"ל היא, כיון דתקנו מזונות תחת מעשה ידיה, וקודם שצא הראשון ה"י השני זוכה במעשה ידיה ומש"ה נתן לה מזונות, מהיכי תיתי ויולא מידה אחר שצא הראשון, וגם לא נראה לו לפרש אכחזה כדפי' הרמב"ם, והיינו שאם נירשע השני קודם שנודע דהראשון חי ונתן לה כחובה, שלא יולא ממנה אחר צאת ראשון, דקשה, אע"פ מי גרעה מאשה ששהתה י' שנים ולא ילדה ונחגרשה, וגם מהשני לא ילדה וגירשה, ונתנו לה כחובה ונשאת לשלישי וג"כ לא ילדה, דמבואר ביבמות דס"ה א' דאי לא דענה השתא הוא דכחשת, היו יכולים הראשונים להוליא ממנה הכחובה, א"כ כ"ש צו דאוגלא מילתא למפרע שלא ה"י לשני זה שום ד' נשואין, ואדרבא הוא הכשילתו באיסור א"ל צמה שלא בדקה, דודאי שוליא הכחובה, ולכ"כ לרש"י דקאי על בלחות מנכסי ואן ברזל ששייכים לה מדינא, ורק מקנסא הפקיעו זכותה, וע"ז קאמר הירוש' שאם גירשה קודם שנודע מציאת ראשון ונתן לה בלחותיה, שאינו יכול להוליא ממנה דלא קנסה למפרע.

ובחזון איש ס"י ע"ט (במהדורת פשי"ה) אות י"ב, אחר שפי' למתני דלא מהני תפיסחה לא למנצי כחובה ולא למזוני ופירי ובלחות, והוסיף, וכן אם נתן בטעות תחזיר, אבל אם נתן לה מזונות י"ל שמחל לה ולא תחזיר [וכבר יא"ל כנ"ל בסד"ה ומ"ש], הביא להירוש' כנ"ל, וכחך נמי מתחילה דנראה דמ"ש בירוש' נעלה קודם שצא הראשון לא מפיקין מינה, היינו צע"ל מה שהגיע לה דהיינו מזוני, או שגירשה ונתן לה כחובה, אבל אם חפסה פירות או לכחובה קודם שגירשה לא מהני תפיסה, שלא היתה לה שום חצושה עליו בשעת תפיסה, וכ"כ הרמב"ם בפ"י דגירושין סוף ה"ז, והטעם דאינה מחזרת כחובה ומזונות אף דאין כאן לא קדושין ולא חופה דכרי הוא א"ל, ומה לא לדין כחובה, וגם לא שייך כאן קנס [להשני] ולא תקנת חכמים, דמה תיקון יש בדבר, ל"ל דאמרין דודאי מחל. מיהו הוסיף, אבל יותר נראה דלא איירי אלא צמה שמגיע לשני משום קנס [לדין], אזלינן בחר שעה שצא ראשון, והלכך אם בשעה שהיה הפירות או בלחותיה צידה, לא מפיקין מינה ליתן לו, שהרי הוא איש נכרי לה ואין ע"ז שם נכסי מלוג ונכסי ואן ברזל, ולא זה בכלל קנסא למיפק מינה ולמייבז ל', אלא שאם היו צידו בשעה שצא הראשון זכה משום קנסא, מיהו זה לא יתכן אלא לדעת רש"י דהפסידה בלחותיה הקיימין [כנ"ל צמ"ק תכ"ז], אבל לשאר הפוס' שם ל"ל דמהני תפיסה דידה אפי' בחפסה מנכסי הצעל לגבות ממנו בלחות נכסי מלוג ונ"ב, א"כ בגירשה ונתן לה כחובה לא מפיקין מינה נכסי מלוג ונ"ב ששילם לה אבל לא כחוצת מנה, ונכסי מלוג לא משכחת לה אי ס"ל דמה שאכל שלא כדון אינה מפסדת [וכמש"ל לעיל שם], אבל לשון הרמב"ם כנ"ל [דגירשה כ"י ואח"כ צא צע"ל] "אין מוליאין מידה מה שנעלה לא מן המזונות ולא מן הכחובה" מבואר דאף כחובה מנה אין מוליאין מידה וכן מזונות שאכלה קודם שצא הראשון, ואין טעם בזה אלא משום מחילה, ונ"ע דאם נתן לה מזונות או כחובה

ועיין צד"ה ולשיטת, וצחז"ל]. והפוס' דלכאן הקשו על דין דפירות, ודנו בכוונת הטעם בזה, ובשאר הפרטים בזה חזון חזון מייירי. הדרישה אות כ"ב (וצד' למבצר אות כ"ב) הקשה עמ"ש הטור דנעלה פירות מהב' אחר שצא הא' תחזיר, והא' כי מקודם דפירות שאכל כ"י אחר שצא הא' לריך להחזיר, וא"כ כ"ש כשהיה חופסה אח"כ הפירות דאינה לריכב להחזיר לו, וא"כ כתב שגריכב להחזיר הפירות שחפסה אחר צאת הראשון, י"ל דגם הכא איירי שח"כ כבר אכל הפירות דנכסי מלוג אלא שאח"כ חפסה מידו [מעות] בשביל הפירות שאכל כבר ולכן לריכב להחזיר לו. וכ"כ צהלה לדוד סי' י"ג, ע"ד השו"ע, דהיינו שחפסה אחר שצא הראשון נגד מה שאכל קודם שצא, אבל מה שאכל כ"י אחר שצא הראשון לריך להחזיר אפי' לא חפסה, וכמ"ש השו"ע לעיל. ועי' מ"ש בזה בעונג החורב סי' ל"א.

ובבית משה ס"ק ק' דתמה נמי עמ"ש השו"ע דנעלה פירות מהב' אחר שצא הא' לריכב להחזיר, כתב, ואפי' נדחוק דמייירי שחלשם כ"י קודם שצא הא' אלא דהיא נעלת ממנו אחר שצא, אחתי חקשה מה דסוים, דה"ל נעלה קודם שצא הא' אינה לריכב להחזיר, ואמאי, הא נעלה בעוד שהיתה אשת השני [ופירות שייכים לו], ובאמת בירוש' שצריף ור"ש קאי אכחובה ומזונות, ול"ל דמ"ש הטעם "פירות" הוא דין פירות, דהיינו פרקונה [וכדפריש"י, המוצא צמ"ק תכ"ד], וצוה שפיר שייך לחלק בין נעלה קודם שצא הראשון או אח"כ. ועי' בדיון פרקונה כה"ג, צמ"ש צהלה כ"פ צד"ה וצדרישה צמ"ק כנ"ל אות א'.

וב"כ באבן שמואל אות תרכ"ה דאין לפרש דקאי אפירות ממש, דכנה הירוש' כתב צע"ס החילוק דנעלה עד שלא צא הא' דלא תחזיר, משום דכמה דלא מפקא מנייה כן לא מפקא מינה, ולכאורה ה"פ, דהירוש' מפרש הא דקאמרה מתני' ואם נעלה מזה ומזה תחזיר, דקאי על מה ששייך לאשה מתקנת חכמים (כגון מזונות בלחות ופרקונה), ולאו לא זיכו חכמים באלו הדברים, ואפי' כבר נעלה תחזיר, וע"ז קאמר הירוש' דזה דוקא כשנעלה אחר שצא הראשון דלא חל עליה הקנס שחפסיד זכות דאשה דעלמא, אבל צע"ל קודם שצא היא כהא דעלמא, וכמו דלא מפיקין מיני' הפירות שאכל קודם שצא הראשון כרי דנהוג דין אישות לענין השייך לדידי, כ"כ נהוג לענין השייך לדידה, (משום דבאמת לפי הסדרה היתה מחויבת להחזיר כל מה שנעלה אף קודם שצא הראשון, דכיון שאסורה להם ליכא תק"ה לעצמה, ומה מהני דלא ידעה עדיין, אלא דהשווה המדות וכמו דלא מפיקין מיני' כרי דעדיין יש תק"ה שבין איש לאשה, ה"כ לא מפיקין מינה) [וכע"ז פ"י בפני משה בירוש' שם], וממילא מובן דלהירוש' הא' ואם נעלה תחזיר לא קאי אפירות שאכל הוא קודם שצא הא', דהא פירות לאו מהדברים השייכים לה אלא שייכים לו מתקנת, ואם [אמרין ד] נעלה אחר שצא הראשון שנתבטל צהם תק"ה שבין איש לאשה, תחזיר לו [א"כ] מכ"ש צע"ל קודם שצא תחזיר לו, [וא"כ ק' סיפא וכדפי' צמ"ש כנ"ל], וק"ו הוא מהדברים השייכים לה דלא תחזיר אז, אלמא דלא עקרי לתק"ה, א"כ כ"ש דמה"ע גופא תחזיר לו הפירות ששייכים לו לפי תק"ה, וכ"כ צה"ל מהרש"ל ציטין דע"ט ד"ה ולא מזונות, דהאי ואם נעלה לא קאי אפירות רק על מה שייך לה, כמזונות ואינך, ול"ל דמ"ש הטעם "פירות", היינו דין פירות דהם מעות פרקונה כשנשצית, וכשחטין צריף צספר מושרים נכ"ג צסוף חלק י"ב וחקל ה' תראה שנראה לפרש כן, וצדרישה [כנ"ל] משמע דמ"י צפירות ממש, ונ"ע.

ועיין צע"ל ארום המוצא צמ"ק תכ"ד אות י' שהי' נמי עמ"ש כאן פירות, הא אפי' כשהם עדיין צידו צטין מוליא

באר הגולה

סע במעשה

ובמעשה

הפוסקים

סיק תבא—סיק חל

אוצר

ימנעו הקרובים מלקבורה, וחמה בחוסן ישועות הא [מ"ש] שואסרה רק מדרבנן היינו כשצטלה ישראל [חל] הכא דאיריין צצטלה כהן הרי אסורה לו מהתורה אף דחשבה כחוסה, אלא כי דהעיקר דהכא ידעי דמשום קדושתו אינו מטמא לה כיון שפסלה, אצל בקטנה שהיא כשרה לכהונה אם אינו מטמא לה ע"כ משום דאינה חשבה כחשמו וא"כ יקפידו על מה שירשה כו'. וע"ז כי הגאון הנ"ל, דאכתי לריך לתיי הרשב"א ודבריו נכונים, דהנה הרשב"א בסוף דפ"ט כתב לענין אחרתו צעולה או אשתו פסולה דאף דאינו מטמא לה, מ"מ שוכר ממנוס כדי שיקברו אותן, והכא [הרי ל"ל ד] אינו חייב לקבורה ולא לשכור לקבורים אף שירשה, כיון דקנסוה שאין לה תנאי כתובה וע"י צנחנות דפ"א דיבס דאין עליו תנאי כתובה [מקשינן] דיאמר אחי אר יורש אשתו אינו קובר, וכה דחייב לקבור באשתו פסולה, מיידי כשיש לה תנאי כתובה, כגון שחאנסה, א"כ שפיר כתב הרשב"א [כנ"ל משום ד] אף דמהתורה אסורה, מ"מ ה"י ראוי לשכור קבורים ממנונה, וא"כ לא סגי במ"ש דמשום קדושתו לא ירע צעיונה, דאכתי יקפידו על מה שאינו שוכר קבורים ממנונה, מש"כ כי הרשב"א דמימ לא ימנעו הקרובים מלטפל בה, משום דמחזי כערוה מהתורה.

אולם המחבר שם השיב, דאין זה פשוט דקנסוה מחיוב צעלה לקבורה אדרבא נראה צדור דאף דקנסוה מתנאי כתובה, הכי"מ דמחיים אצל דלאחר מיתת לא קנסוה, וע"כ לא פליגי רבנן אר"ש [בד"א ח' לענין אם קנסוה לאחר מיתת ע"ש], אלא לאחר מיתת הצעל, אצל לאחר מיתתה לכ"ע לא קנסוה, והרא"י מדקתני ולא זה זה מה מטמאים לה, דשייכא רק צדק, ולא קתני לא זר"ז חייבים בקבורה, דשייך אפי' בישראל, ש"מ דהראשון חייב בקבורה, דאף דתקנו קבורה חתת כתובה, וכתובה לית לה, מ"מ כיון דדנויה [ור"ל דנכסי לאן צדל] שהיא צעין שקלה כמ"ש הרשב"א [עס"ק חכ"ז], וכיון שירש הדנויה חייב נמי בקבורה, ומה שהוכיח מייבס, לא דמי כלל, דהתם אין לה על היבס שום תנאי כתובה [מעיקר הדין], אצל הכא אית לה אלא דקנסוה, והכי"מ מחיים דירה ולא לאחר מיתתה. וע"ש מ"ש עוד דגם ביאורו בהרשב"א לא א"ש, דאף דמחזיא כזונה אכתי ירע צעיונה דאינו שוכר קבורים, דמ"ש משאר נשים פסולות, ומ"ש דמחזיא כערוה מכ"ת, ור"ל דאין קדושין תופסין בה ואינה מוטלת עליו לקבורה, זה תימה, אטו כוונה ערוה היא, ועוד אכתי ירע צעיונה דאם חשבה כערוה כו' לא יירשנה, ואם יורשה ואינה כערוה, יטמא לה, ושיב הוי כמת מזה וכהא דשניות כו'. [מיהו נראה דמ"ש דמחזיא כזונה וכערוה מהתורה, הכוונה דלדיקו הענין משום שצא באשתמה, ובמ"ש הרשב"א דנאסרה משום "מעשה הרעים", משא"כ צעלה נשים פסולות, הרי כתב דמיידי כחאנסה ממנה].

תל. ואינם זכאין במציאתה. בעטס אמרו צגמ' דף ל' ע"ב דכיון דהא דמיתת אשה לצעלה הוא כי היכי דלא תיבוי לה איבה, הכא תיבוי לה איבה ואיבה. [כי היכי דלא תיעבד גבי חד מינייהו, מאירי].

ובתבו הרשב"א והרע"ב שם דאע"ג דאלמנה לכה"ג זכאי צמיתתה כדאיתא צתוספתא פ"ב, התם הוא דכיון שהיא באשתו לכל דבר ומוטלת כתובה לא חלקו חכמים בין כתובה לתנאי כתובה, ומזונות בלבד מחיים דבעל הוא דאין לה משום דאין מחזיקין ידי עוברי עברה, אצל שאר תנאי כתובה אית לה, משא"כ הכא ל"ל

כתובה לאחר שצא הראשון כ"ש ד"ל שמהל, ולשון הרע"ב"א בעטס הירושלמי משום שחפסה קודם קנסא, מבוחר כמו שפירשנו לעיל בדדבר שהיא מפסדת משום קנסא איירי, אצל צר"ף ור"א"ש הגורס צירוש' צצטלה כתובה או מזונות וכו', וזו גירסת הרמב"ם, ואפשר לפרש משום מחילה, ומיהו לבתר שצא ראשון לא משכחה לה, דודאי לא נתן מדעתו והוי נטלה דמתני' שחפסה, אצל קודם שצא הראשון אף אם חפסה ודאי מחיל, ואפשר דתיקון חכמים הוא שיש לה כתובה ומזונות כיון שהיתה אלו כשאר אשה וכבר נתן לה קודם שחל קנס חכמים.

תבט. ושניהם אינם מטמאים לה. א. ואפי' צעלה הראשון דהיא אשתו גמורה, מ"מ הא אין כהן מטמא לאשתו פסולה, ואשת כהן אפי' נאנסה אסורה לצעלה. ח"מ וב"ש ע"פ הגמ' דף ל' ע"ב. וכתבו שם הרמב"ן והרשב"א, דהכא ליכא למימר בעטס דאינו מטמא לה משום קנסא, דהכא מחי איכפת (ליה) [לה]. וע"ש ברע"ב"א. והמאירי במשנה הוסיף, ואם הם ישראלים אין להם מזה צדק, אע"פ שמהוה ליטמא צמחים שהזכרו בפרשה. וכן העיר במהרש"ל ציטון דע"ט כי עמ"ש רש"י שם דלא יטמא, צבונים, דיל"פ גם בישראלים, שלאשה זו אינם מחויבים להטמא*.

ועיין ברשב"א במשנה ועוד ראשונים, וכתובה צקיור צח"מ, דביאורו דאין להקשות דלחויא כמת מזה לגבי צעל הראשון, דכיון דאמרין דהראשון יורשה, [וכברמ"א דבסמוך], א"כ הרי אמרו בסוף דפ"ט דכהן מטמא לאשתו קטנה, משום דכיון דהבעל יורשה, קריא ולא ענו לה, ד"ל דלא אמרו כן אלא בקטנה דעיקר נשואיה מדרבנן, ואם ירשנה ימנעו קרוביה מלקבורה, דיאמרו אם צעל הוא לירש, יקבור, אצל צפסולות מהתורה כגון אלמנה לכהן גדול כו', הכי"מ יורש ואינו מטמא לה כו' וכדאיתא צתוספתא פ"ב, ואין קרוביה והעם מנעוים מלקבורה, דהכל יודעים דירשה מהתורה דהא קדושין תפסי בה, ויודעים שאסורה לו דבר תורה, והוי כחאחרו צעולה דירשה ואינו מטמא לה, ולא אחי לאימנושי מלקבורה כו'. ועי"ש מדבריו צאות הסמוך. ועי"ש צס"ק תל"ו מ"ש למי' דירושא הצעל מדרבנן. וצתוס' דפ"ט צ' ד"ה כיון תירלו דלעולם משום דירשה אינה מת מזה, דלא תליא הא בהא, ומ"ש צגמ' בקטנה, וכנ"ל, אין הכוונה דמש"ה הוא נות מזה גמור, אלא משום דיש בה ציד חכמים לעקור דבר מהתורה בדבר הדומה, וכיון דאין קרוביה ירתי לה דומה למת מזה כו'. וכ"כ צי"ש פ"י דין ח'.

ב. אם חייב בדמי הוצאות הקבורה. בחוסן ישועות ליצמות רפ"י ד"ה לא, מביא מהגר"ה אצ"ד אה"י דא"ל לשכור קבורים ממנונה שירש, ומדייק כן מהרשב"א. דהרשב"א שצאות הקודם אחר שחילק מקטנה כנ"ל, וכי גם דל"ד לשניות מד"ם דמטמא לה משום דירשה כו', דהתם אינה ערוה אלא מדרבנן כו', הוסיף, וכהא נמי צמטנה אף דליאיתא מהתורה דראשון הוא רק מדרבנן, מ"מ כזונה משוי לה אינשי, והכל יודעים שהראשון יורשה מהתורה, וכיון שזינתה ונאסרה משום מעשה הרעים [כנראה משום דלא דייקא] דין הוא שלא יטמא לה, ולא

(*) מיהו מ"ש שם עוד דיל"פ כשא' מהם נזיר, כבר תי' בתוס' רע"א שם פ"ח מ"ה בשם חכ"א. דנזיר הא אפי' לכשרה אינו מטמא, ולענין אם ישראלים מצוים להטמא לקרוביהם, כתב שם דתלוי בפלוגתא דהרמב"ם והראב"ד בפ"ב דאבל ה"ג כו' ושגם דעת רש"י בהרמב"ם כו', ע"ש.

ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ונפסלה מהכהונה ומהתרומה ומהמעשר אם היא בת לוי

אבל

אוצר

סיק תל-סיק חלה

הפוסקים

מהתורה, ואם היפר ועברה על נדרה צמוד, לוקה, ולגבי התוס' [שנאמר בקודם] מ"ט אמרו "רצנן" כו', אינו לוקה, כיון דמהתורה מופר הוא, ורצנן הוא דאמרי אינו מופר. **תלג.** ונפסלה מהכהונה. מהנשא לכהן, [אפי' לא גירשו אלא מחו], ואף דאשאל ישראל שנאנסה מותרת לבעלה, מ"מ נפסלת לכהונה מדיון נבעלה לפסול לה, וכ"ש זו שעשאה כזונה. מאירי, וברש"י פ"י משום זונה, ועתוס' דל"ה א' ד"ה אע"פ, מה שביארו מפי הקו' ומ"ש צ"ח.

תלד. ומהתרומה. כשהיא בת כהן. משנה, ואפי' בתרומה רצנן, גמי' דל"ה א'. דבתרומה דאורייתא לא אצטרך למחני, דכיון דקנסוס אמצער [בדבסמוך], כ"ש אחרונה. רש"י וז' הרמז"ן דלא נהירא דהוא מקנסא, אלא ה"ק, דאי בתרומה דאורייתא פשיטא, דהא אסורה מהתורה כו', דהא נבעלה לפסול לה ומיפסלה לכהונה ולתרומה ואפי' נאנסה, כדל"ה צ"י אלמנה לכה"ג, וכע"ז ברש"א וריע"א*. והוסף הרמז"ן, אצל דרצנן נהירא לאשמעין, דסד"א דמשום דאניסא נקיל צ"ח, קמ"ל דכל דחקו רצנן כעין דאורייתא חקון, וכשם שנפסלה לתרומה דאורייתא כ"ג לדרצנן.

ועיין בישרש יעקב צד"ה נפסלה, דלרמז"ן גם בתרומה רצנן לאו מקנסא הוא, אלא מדינא, דכיון דלתרומה רצנן יש אותו הדין דשל תורה, ממילא אסורה. מיהו בלצום מצוה דעטמא דאסורה בתרומה רצנן הוא מקנסא. ועי' בערוך לר' לז"א, דל"ה דרש"י ורש"א לשיטתיהו, דהוכיח צ"ח הערל דרש"י הא דנפסלה לתרומה צביא פסול הוא משום זונה, והשתא למ"ד דצאונס לאו זונה היא לא נפסלה מדאורייתא ושפיר לריך להשמישו דמ"מ מדרצנן נפסלה, אצל הרש"א שם. סובר דנבעלה לפסול הוי פסול עומי כו'. ועי"ש מ"ש עליו צנחור שרגא שם צד"ה צ"ח כהן.

תלה. ומהמעשר. דאף דבת לוי לא נפסלה בצעילות זנות מהמעשר, מ"מ אסורה מקנסא. גמי' דל"ה א'. ועי"ש בתוס' דאפי' לר"מ דמעשר ראשון אסור לזרים, מ"מ לא נפסלה צ"ח מהתורה כו', אלא מקנסא. וכתב באפי' זוטרי ס"ק רל"ז דברור דעתו דה"ה דמעשר רצנן, דכיון דאינו אלא מקנסא, כי קנסוס היינו אפי' דרצנן, ובתרומה דהוא אפי' דרצנן.

כתב ב"ם של שלמה פ"י דצמות דין ט', דהרמז"ס והטור כחצו דין זה אגב ריהטא, דגמי' לא אמרו [דנפסלה מהמעשר] אלא לר"מ הסובר דמעשר ראשון אסור לזרים, וכתב קנסוס ועשאה כזונה, אצל לפ"מ דקו"ל כרצנן דמעשר מותר לזרים לא שייך צ"ח קנסא, [ולא מפסלה צ"ח לוי זו ממעשר, מדבריו ריש דין זה]. דדוחק לומר שקנסוס שלא ליתן לה מעשר אע"פ שמתרת לאוכלם, דדומיא דבת כהן מן התרומה קתני דאיידי צאכילה.

ובתב צעני ארויס ס"ק ר"ו, דלא יתכן לומר שיכתבו הרמז"ס והטור אגב שיטתא דבר דליתא, ומה גם שהרמז"ס כתב דין זה גם צ"ח מהל' מעשר ה"ב והטו"ש כתב זה גם צו"ד ס"י של"ה סעי' ל"ז, ושם לא שייך לומר שכתבו זה אגב שיטתא, שלא כתבו שם אלא דין זה לבד, והי"ש לא עיין בתוס' דל"ה ד"ה אר"ש, שכתבו אחד חרורא שדין זה דבת לוי מן המעשר אחי אפי' לרצנן דקנסוס שלא ליתן לה מעשר אע"פ שמתרת לאוכלם, ואף דצ"ח קודם כתבו בתוס' דשמא לר"מ דוקא קנסו כו', מראה דהרמז"ס

ל"ל כחוצה ותנאי כחוצה, ומ"מ אינעריכא לעטמא דאיבה משום דהוא ס"ד לדירה דעזרה איסורא קנסין אצל מדידה לדירה לא קנסו כדי שלא תהא חוטאה ונשכרת [ומליאתה יכא שייך לבעלה], קמ"ל דמשום דהיכוי לה איבה קנסין גמי' מדידה לדירה. וברש"א הוסיף, עוד יש לי לפרש דמליאת דיוא קתני כדרך שאמרו במעשה ידיה, וה"ק מ"ט אמור רצנן מליאת אשה לבעלה דהא מדינא שלה היא אלא חקיו שכתב שלו משום איבה אצל הכא לא איכפת לן אם תהא לו איבה דעמוד והוא קאי, וכעטמא דאמרי במעשה ידיה לכל דאיה נזונית אין מעשה ידיה של בעל דלא מפיקין מינה לדירה לא מעשה ידיה ולא מליאתה כי היכי דלא מפיקין מינה לדירה.

תלא. ובמעשה ידיה. עטמא מאי אמרו רצנן מעשה ידיה לבעלה משום דקאכלה מזוני, הכא כיון דמזוני לית לה מעשה ידיה לאו דירה. גמרא דף ז' ע"ב. ועיין בסו"ד ברש"א שצ"ח הקודם.

תלב. ובהפרת נדריה. א. מפי בגמי' שם, עטמא מאי אמר רחמנא בעל מופר כדי שלא תחגוגה [על בעלה, כגון נדרי ענוי נפש שלא ארצן שלא אחקט, רש"י], הכא תחגוגה ותחגוגה. והק' ברש"א תינה נדרי ענוי נפש, דברים שצונו לצינה מאי איבה למימר, ועוד הא עטמא לאו משום דלא תחגוגה מופר אלא מדאורייתא, וכד' פנחס דכל הנודרת ע"ד בעלה נודרת, לכ"כ לפרש דה"ק, הא דאר"פ דע"ד בעלה נודרת, איכי מבוגת ע"ד בעלה שלא תחגוגה עליו, והכא כיון דלמפק קיימא אינה נודרת על דעתו, וגם דברים שצונו לצינה שוב לא משתבדא לוי, ואי משום שלא תחגוגה על בעלה כשנודרת דברים שצונו לצינה, הכא לא איכפת לה שתחגוגה. וכי בערוך לר' שם, דהתוס' דפ"ט א' ד"ה מאי, הביאו יש ספרים דגרסי הכא, מ"ט אמרו רצנן דבעל מופר, ועי"ש פירושם, כי דוכתרו לה, מפני קושיות אלו, וגם הקשה איך שייך למילף דיוא מעטמא דקרא, ולגירסתם הכל א"ש.

ב. ובדיעבד אם היפר לה הראשון. עי' לחם משנה פ"א דהל' נדרים ה"ח דהפרה מעלייתא היא דהא אשתו היא, ילמד זה צק"ו מחייבי לאוין שכתב הרמז"ס שם דנדריה מופרין.

ובקרבן אורה ליצמות שם כתב עליו דזה אינו, דהא צעניות תנא בתוספתא ג"כ דאין מופר נדרים, והיינו משום דכל היכא דאין לו שום זכות צ"ח לשאר דברים שהבעל זכאי באשתו גם לענין הפרת נדרים אין לו זכות, אצל חייבי לאוין דיש לו כל זכות שיש לבעל באשתו ה"ה דלענין הפרת נדרים יש לו זכות, וכ"כ התוס' דפ"ט צ' סוד"ה כיון, דיש לחלק בין אשה שהלך בעלה לחייבי לאוין דלא קנסוס, ודבר פשוט דכל היכא דקנסוס לכל מילי ה"ה דקנסוס להפרת נדרים ואינו זכא אפי' דיעבד, ועי"ש ש"י עוד, דלפ"מ דמשמע מכאן הרי גם צנדרה נזירות והפר לא מהני ומצינא קרבנותיה, ול"ש דא"כ הו"ל לגמי' להוכיח מכאן דצ"ד מתנה לעקור דבר מהתורה [אפי' בקום ועשה] דהצאח חילין לעזרה, ואפשר דלגבי [קרבנות ד] נזירות הוי הפרה דיעבד, או י"ל כמ"ש ברש"א [הי"ל צאח הקידם] צמה שביטלו הפרתו אי"ז עקורה, אלא כיון דאין להם שום זכות זע"ז אינה נודרת על דעתו כלל כו'.

ובערוך לר' שם כתב דלכאורה יש נפקותא צ"ח בין הגירסאות דתוס' וברש"א שם, דלברש"א [דנראה דגריס כצנח] לפנעו] מ"ט אמר "רחמנא" בעל מופר כו', נמלא דאינו מופר

ביאור הגר"א (קסט) (אבל בעלה הראשון יורשה אם מתה) (צ"י וכמ"מ) מתו אחיו של זה ואחיו של זה חולצין ולא מייבמין

[קסט] אבל בעלה כו'. דווקא לדידה דעבדא איסור קנסה רבנו וגדולה מזו תניא בתוספתא פ"ב אלמנה לכ"ג כו' יורשה ואין מטמא לה שניות מד"ס כו' יורשה ומטמא לה ועתוס' פ"ט ב' ד"ה כיון כ"ה

והולד

ה פ ו ס ק י מ

סיק תלה—סיק תלו אות א

א ו צ ר

והסיק, דאין לומר דלא השיב בעל דכא צקום וכו' קאי, ולא יורשנה, דכא כתב הרמב"ם בפכ"ב דאישות שכנושא אשה שאסורה לו, אם תפסי הקדושין יורשה, וכי הכי"מ דהוא מתוספי, ע"ש, וא"כ הדברים ק"ו, ומה הכח להנשואין מתחילתן לא היו ראויין, מ"מ משום דתפסי קדושין יורשה, כ"ש הכא שהקדושין מתחילה ראויין היו אלא שנפסלו אח"כ, שצדדי יורשה.

ועיין בפני משה ס"ק קפ"ג, דהעיר דלכאורה ל"ל דלרמב"ם לא יורשנה, דלפמ"ש הפוס' [בס"ק קכ"ט] בטעם דאינו מטמא לה אף דיוורשה וצג"י אמרו דתלו זה צד כו', דהוא משום דהכא שאני דיוורשה מהתורה כו', ע"ש, א"כ לרמב"ם דכתב בפ"א דנחלות דהבעל יורש רק מדרבנן, הרי כיון דאינו מטמא לה ל"ל דסובר דאינו יורשה כו', והכ"מ ה"ל ש"י דין דהכא מהרשב"א, י"ל דלשיטתו איזל דירושת הבעל מהתורה, מיהו מלשון הכ"מ משמע דאין שום חולק בדין זה דהראשון יורשה, וגם הב"י הביא דין זה בלא חולק, אף דהוא ממפרשי הרמב"ם, וצאמח י"ל דרמב"ם סובר כתי' התוס' [המוצא בס"ק ה"ל], דעומאם לא חלי כלל בירושה, ע"ש, ולפ"ז גם הרמב"ם מודה דהראשון יורשה, ומטעם דאין לקונסו כלל, וע"י גם צע"י ארזים ס"ק ר"ה דמצוחר ג"כ דאפי' למ"ד ירושת הבעל מדרבנן, מ"מ מטעם דהכא אין ראוי לקונסו לא הפקיעו חכמים דין ירושתו אפי' היכא דאינו יכול להטמא לה, וע"י צערך לגר מ"ש ליישב צדא למ"ד דירושת הבעל דרבנן.

והנהגה בתוספתא דיצמות פ"א כ"ד איתא, וזה וזה אינו זכאי בירושתה ר"ל אומר הראשון זכאי בירושתה, ופי' בחסדי דוד [וצמחנת צבורים] שם דקאי אמתני' דהאשה שהלך בעלה וכו', וכתב דתומה הוא איך נעלמה מעיני הראשונים ה"ל תוספי' זו, [וכן תמה בקרן אורה רפ"י על הרשב"א שלא הזכיר תוספי' זו, והשאר צ"ע], ואולי ה"ע דהב"י דאף שצ"י על הטור הביא להפוס' דהראשון יורשה ונחלוק משאר מילי, מ"מ צ"ע לא הביא זה, ד"ל דלפי שאלא תוספי' זו לכן צדוונה השמיטה, וצתוספי' שם פ"ב ה"ג גבי שניות חני תנא דאינו זכאי צמיתתה כו', ואפ"ה קתני דיוורשה, ואולי י"ל דתנאי גיבור, דתנא דלעיל סובר דירושת הבעל מהתורה, הלא כן לא שייך שום טעמא להפסידו ממה שהוא שלו מהתורה, וכך תנא סובר דהוא מדרבנן, הלא כן הם אמרו וחס אמרו, וכי היכי דאינו זכאי צמעי ידיו ה"ג אינו זכאי בירושתה כדי שלא לחלק, והנך פוס' סברי ירושת הבעל מדאורייתא, וכמ"ש הרשב"א חזקה זה דבר תורה אמאי מפסידין לו, ולכן הרמב"ם דפסק ירושת הבעל מדרבנן ה"ע ודאי שגם הראשון אינו יורשה, ולא הולך הרמב"ם להזכיר מירושתה [דאשה יורשה] כמו דלא הזכירה המשנה.

תלז. חולצין ולא מייבמין. א. ומפי' בגמ' דל"א ח' דלחיו דראשון חולץ מדאורייתא, ולא מייבם מדרבנן [משום קנסא, רש"י. זכ"כ צמאירי, דהא מהתורה צת ייבום היא, דמשום סוטא ליכא, דאנוסה היא. וע"ע בטעם דלא מייבם, בתוספי' שצאח' בסמוך], ואחיו דהשני חולץ מדרבנן, [גזירה שמה ואמרו גירס ראשון ונשא שני, וכדאמרי' גבי גט, רש"י צמשה, וכמוצא בס"ק תכ"א אית ח' ואם לא יתלוצ ואמרו יצמה ויאלה לצוק בלא חלילה, לצום]. ולא מייבם לא מדאורייתא ולא מדרבנן. וכי צמאירי דהשני חולץ לאסור אף קרובותיה.

דלרמב"ם והטור סברי דהעיקר כתיורן זה, והוכיחו כן דע"כ אין הטעם שמשום קנס עשאוה כזר, דל"כ אמאי נקט הקנס לענין מעשר דלא אחי כי אם לר"מ וגם לא שייך צוה"ז, עפי ה"ל למתני' שנתחללה מקדושת לוי' לענין שאם תנשא לישאל ויעדין לא ציכרה ויהא צנה חייב צחמם סלעים, ח"ו שלא עשאוה כזר מטעם זה ולא גרעה מלויה שנתחללה ונחעברה מוכרי שאין צנה חייב צה' סלעים כמצוחר בצבורות דמ"ז, רק צאכית מעשר קנסוה, דלע"ג ללויה שנצטלה צעילה זניה מותרת צמעשר, מ"מ צזו קנסו עפי כי היכי דחידוק, וכיון שאין הטעם משום זרות אין לחלק בין ר"מ לחכמים. גם צצד טוב סוס"ק קע"ו כתב על הי"ש"ש דאילו ה"י ראה דברי התוס' [ה"ל] לא היה כותב כן, דכתבו להדיא דקנסו שלא ליתן מעשר.

ובפני משה ס"ק קפ"ד (קמא) כתב ד"ל דשפיר ראה הי"ש"ש וידע מ"ש התוס', רק דהי"ש"ש הסתמך על לשון הרמב"ם בפ"א ממעשר דמשמע שם להדיא דאף צאכילה מעשר אסורה וכמ"ש המל"מ שם, וע"כ דלרמב"ם מפרש מ"ש צגמ קנסא, היינו אפי' צאכילה, וזה אינו אלא לר"מ ולא לרבנן דקו"ל כותייהו, ושפיר כי הי"ש"ש דלרמב"ם אגב ריהטא כ"כ, והא דנקט הי"ש"ש גם להטור, י"ל דלרמב"ם נשמע להטור דתי' ראשון דהתוס' עיקר, ומאחר שרמב"ם נקט כן אגב ריהטא, י"ל דה"כ הטור, מיהו מהמל"מ שם משמע דלרמב"ם פסק גם לדוגא דאסורה צאכילה, ע"ש. גם הרש"ש על המשניות צדל"א כתב דהמענין צרמב"ם פ"א דמעשר יראה דסובר דאסורה צאכילה, וצסוגרים הוספי', דכ"כ צטוש"ע כאן, [ואולי מדכ' "ונפסלה" ד' דקאי גם אמעשר], וע"ש מה שהעיר על התי"ע דמשמע מדצרו דלהתוס' מספ"ל דגם לרבנן אסורה צאכילה, וצמחכ"ת ל"ד. וכ"כ צלבוש דקנסוה שלא תאכל צמעשר.

תלו. אבל בעלה הראשון יורשה. מקור הדין לוי' צפנים מהב"י והכ"מ [פ"י דגירושין ה"ז שז"כ מהרשב"א כאן צמשה]. וכ"כ הרשב"א * והנ"י. וכ"כ התוס' צדפ"ט ב' ד"ה כיון. וכ"ה צריח"ז שצלה"ג, ציש"ש פ"י דין ח', וצלבוש. והטעם, כי הרשב"א ועו"פ, דכיון דאיהו לא עבד איסורא אמאי נקנסו, ולא דמי להא דאינו זכאי צמיתתה וצמעשה ידיו וכו', דהתם הא יכביץ טעמא כדי שח"י לו איבה או כדי שחגנה עליו ויגרשנה, אבל יורשה ללאחר מיתה ויורשה מהתורה, אמאי נפסיד לו, והיינו דלא קתני צמתני דאינו זכאי בירושתה כדקתני צשאר דוכתו. וכ"כ צמאירי צד"ה ולא צהפרת, וצסוף מציא ד"ל דאינו יורשה ולא הולכה המשנה להזכירה מפני שאין לה כתובה, ונכסו מלוג לא שכיחי, ומסויס, והעיקר דעת ראשון. וצג"י הר"צ פרנקל מניין שז"כ רש"י צגיטין דפ"א, דיוורשה. גם הטור דלרמ"א צסי' ק"ג כתב דין זה צלשון י"א. וכ"כ הר"מ די מאיין צחש"י שנתורת חיים ח"ג ס"י ס"ח, דהראשון יורשה, והביא כמה משפוס' ה"ל,

(*) וע"י צע"י ארזים ס"ק ר"ה שהעיר דלהריטב"א בחובות ד"ק הסובר דבכל מקום דין ירושת הבעל ודין חטומאה לאשתו תליא זה בזה, א"כ כיון דאינו מטמא לה, כנ"ל, נמצא דלדידי' אינו יורשה, אך להרשב"א ביבמות דכ"ב דאינו תלוי זכ"י איש, ומוביח מכאן דהעיקר בהרשב"א כו'. [מיהו ג' שלא ראה להריטב"א המובא כאן שז' בהדיא דהראשון יורשה, וכבר מובא בס"ק תכ"ט, דכ"כ הכא חלוק דין טומאה מירושתו].

והולד מהשני הוא ממזר מהתורה אם הולידה עד שלא גירשה (קסו) הראשון אבל

באר היטב

(קסו) הראשון. ה"ה אם יתעברה :

הפוסקים

ס"ק חלו אות ב-ס"ק חלח

אוצר

גירשה, וזכ"ה קאמר שאסורה להתייבס, דין הצטל והצועל שוב, וע"ש שהאריך. וזכ"ה להירוש' בפ"מ שם ובמל"מ פ"ו דייבוס סוף ה"ט, והיינו שנשאה צועל ומת דאסור לייבמה כו', וכ"כ בירוש' יעקב רפ"י ובאבני נזר שפ"ט סק"ג. וע"י גם בערוך לר. וכן תמה על הח"מ שחלה לדוד סי' י"ד, וז"ל להמל"מ ה"ל דכ"ס להירוש' משמע דאחי צועל אסור מהחורה ולתלמודן אפשר דאחי אלא מקנסא כו' ע"ש. [מיהו נראה מדבריהם דעכ"פ יש ללמוד מהירוש' דגם זכ"ה ד"ד שייך לאסור לאחי השני לייבס, הואיל ודמי לאח צועל ממש שנשאה באיסור, וכ"מ שהבין הב"מ ה"ל במל"מ, וכ"כ דזכו מ"ש בקרן אורה לד"א א', דפשוט דכעס דאחי השני לא מייבס, דהוא מכיון דאסורה לשני אסורה נמי לאחי, דכ"י ב' מו' אחי צועל דאחי מייבס, וכדא"י בירוש'. ובערוך השלחן סוס"ע ר"ח ש' דאחי השני אסור לייבמה מהחורה, תמוה ואולי ע"ס יש שם]. וזכ"ה שרגא ליבמות שם כתב דהא דלא ניהא לבו כה"כ"ש, משום דדוחק קלח לומר ד"ל מייבמין דבמחנה דאחי על אחי דראשון ודשני, יתפרש כ"י גווי, אם הראשון אסור ואח השני רק אין לר"י.

ובאבני נזר סי' פ"ח אחר שציאר דעס דאסורה לשני אחר שגירשה ראשון, הוא משום דנאסרה לראשון ע"י נשואיו כו' וכמוצא בס"ק ח"ב אות א' ה"י א', הוסיף באות ג', ולכן כיון שנאסרה מכה נשואין דרבנן אלו לצעלה השני שהוא צעלה מדרבנן, ומת, לריבא חליה, ולייבוס אסורה, דבמותר לה נאסרה [לראשון ולאחי] לאסור לה לא כ"ש, וכדאסורה סוטה ליבס מה"ע [כדאמר] בסוטה דף ו' ע"א, וכיון דנאסרה ע"י נשואין לא דמי לאילו רק זינתה עמו כו'.

ובתפארת ירושלים על משניות כתב דאולי י"ל צעס דשני אלו מייבמה, דכיון דלקושטא לית ז"י שום נד סך יבוס מהשני, גבי דמותרת לאחי, השהא [אם ייבמה] יאמרו דקמו רבנן במילתא דגירשה הראשון ונשאה שני ומש"כ ייבמה [אחי של] השני, ובחורת יבוס קנאה לכל דבריה, ואח"כ יתקלקל ע"י שיקנאה צע"כ כציבמה דעלמא שקנאה משבא עליה לכ"ד ולהפרת נדריה, דבשלמא כשיש מלות יבוס מספק, כגון צספק נחקדשה לא הפקיעו ספק מלות משום חששא, משא"כ הכא. ותמה עליו שחלה לדוד סי' י"ד על שהמליץ גזירה חדשה כזו, וגם דלדעתו אשת חרש דלא הוי אלא קדושין דרבנן חולות ולא מתייבמת, ובהספק מציאר במחנה ציבמות דק"י צ' ובנוש"ע סי' קע"ב סי"ג דל"ה חולץ ר"ה מייבס. [מיהו ע"י ו"ל כעמ"ש מקודם דבמקום שיש סך מלות יבוס לא הפקיעו מחשש זו].

ובמהרש"א לד"א אחר שהק' נמי למה אין השני מייבמה, לפרש"י והר"ש שצ"ס ח"כ אות א', דבדליכא למחש לאמרו כו' לא קנסוה אף בדעבדה איסורא, כתב, דנראה דאע"ג דלגזי גמ לא קנסו אלא כשיש לחוש לאמרו כו', מ"מ גבי יבוס קנסוה בלא גזירה דשמא יאמרו, משום דצוה עיקר האיסור.

ג. אם חליצה זו צריכה חיזור על כל האחיין, ואם חליצת אח הראשון פוטרת צרתה. ע"י צפ"ת סי' קע"ו סק"א. אם צרתה מותרת להתייבס. ע"י לקמן סי' קע"ג סעיף י"א ברמ"א.

תלח: והולד מהשני ממזר מהתורה אם הולידה כו' כלומד אם יתעברה. ח"מ ס"ק ק"ח ועוד מפ'.

ב. הא דהשני אינו מייבם, אם הפ"י שאינו צריך לייבם, או דגם אסור. כתב צנית מאיר צ"ח קט"ו ס"ד, דמלשון בגמ' דנקטו דאחי דהשני לא מייבס לא מדאורייתא ולא מדרבנן, משמע דרק ח"ל לייבס, דאילו איסור נמי יש בו, ראוי לומר ולא מייבס מדרבנן, אבל לשון השו"ע [שם וכו'] שהוא לשון המשנה, משמע דאף אחי של שני אסור לייבס כאחי דראשון, וכן מבואר בשלה"ג [צ"פ הא"ר מהרי"א דאסורה להתייבס לאחיהם דשניהם], וטעם האיסור ל"ע, ובמל"מ פ"ו דייבוס ה"ט בסופו [דכ"י נמי בפשיטות דאסורה להתייבס לאחי דשני משום קנסא], נראה דמשום אחי של צועל נגעו בו, ור"ה להוכיח מכאן דלאחי צועל גמור אסורה מהחורה, וצ"ש [דבסמוך] כ' שלאחי דשני מותרת להתייבס, וצ"ע.

ובתוס' רעק"א למשניות כאן אות פ' כתב נמי דלא מוצן לו כראוי מדוע אין אחי דשני רשאי לייבס, דבשלמא אחי דראשון אינו מייבס מדרבנן, דכיון דלא דייקא כראוי והוי כמזידה, והיא סוטה מדרבנן שאסורה להתייבס, או כיון דמלריבוס גמ מהשני מחשש דיאמרו גירש ראשון כו', לפי חשש זה הוי כמייבס גרושת אחי, אבל אחי דשני ממנ"פ יהא רשאי לייבס, דלהטעם דנראית כמזידה ואסורה לצועל, א"כ אינה אשת אחי, שהיתה בזנות עם אחי, ולהחשש דיאמרו גירש ראשון ונשא שני הרי מותרת לו ציבוס.

ואמנם בים של שלמה פ"י דין י"א כתב צאמת מה"ע דאיהא אסורה להנשא לאח דהשני אחרי מות אחי, דממנ"פ אם יאמרו שגירש ראשון א"כ שייך ז"י יבוס, ואם לאו הוי כמנוסת אחי דשריא ל' [כמבואר צ"ח ע"ו], אם לא שיש צנים לאחי דאסורה לו מחשש דיאמרו כו', וכ"ש אם גירשה דה"ל כגרושת אחי.

והרש"ש ליבמות ד"א א' כתב ד' דהפ"י דלא מייבס מדאורייתא היינו דאחי דהשני אינו בחורת יבוס (וכדפי' בה"ג ראב"י מחנ' דל"ז צ') לענין דיקנה אותה צע"כ או צשוגג, או לפטור צרתה, ולא מדרבנן, היינו דאיהא לריבא גמ ממנו משום ציאות הללו, דכולי האי לא אחמרו רבנן. וע"ש מ"ש דכל"פ לרש"י בגיטין ריש ד"פ לענין גמ פסול ש' דהעיקר היא אשתו דראשון, אלא דקשה לפי תוס' שם כו'. [ולפירושו נמי משמע דליכא איסורא, וצ"ע].

אולם מכל הפוס' דלעיל ודלהן מבואר דסבירי דגם השני אסור לייבס, ואף דכמה מהם כתבו דאין הטעם בקור, מ"מ לא חלקו על עמם האיסור.

חח"מ ס"ק ק"י כתב דהשני אינו מייבמה מקנסא, וזהו שאמרו בירוש' [כאן ובסוטה פ"א ה"ב]. והוצא צח"ס סוטה דכ"ז צ' דכ"ס שאסורה לאחי דצעל כך אסורה לאחי דצועל, ובצאמת לא אשכחן צ"ס דוכחא דאסורה לאחי דצועל דהא איהא לריבא גמ מהצועל, ולמה תיאסר בקרובין, ויל"פ דהירוש' מיידי שנשאת לצועל ע"ש ע"א במחנ' דהכא, [ואח"כ בא צעלה ומתו דאסורה לאחי הצועל מקנסא]. גם ה"ש ס"ק קס"ו כתב צב"דא, דאסורה להשני לייבמה, ירוש'. מיהו עמ"ש הח"מ דזכו מ"ש בירוש', כתב צע"י אר"ס ס"ק ר"ז דלא דק, דהמעין בירוש' וראה דמיידי מסוטה דאורייתא ולא זכ"ה ד"ד דאיהא אלא סוטה מדרבנן, ומ"ש הח"מ דלא אשכחן שחאסר לאחי דצועל כ"י לאו קושא היא, דמיידי שעצר הצועל ונשאה אחר שמת הראשון או

ביאור הגר"א

[קע]

אבל אם לא הולידה אלא אחר שמת ראשון או גירשה אין הולד משני

באר הגולה

ע משנה שם דף נ"ג ע"א

אלא ממזר (קסו) מדרבנן

ואם

[קע] אבל אם כו' תוס' פ"ז ב' ד"ה הולד כו' ושם צ"ב ב' ד"ה

אבל וכי' כמו שקסנינו לגבי בעל ה"ב קסנינו לגבי בועל וכי' דלכן אוקמי מתני' שם כר"ע אע"ג דלרבנן הולד ממזר מדרבנן כמו שהוכיחו שם מפ' הנאיר אלא משום דסיפא דמתני' קתני והאחרון אינו ממזר ומדרבנן אף האחרון ממזר ועסנ"ז:

באר היטב

נ"ב הדין אם אחר שניסת אמרו לה צעלה היה קיים ונתן נז שטול קודם שמת הוא ונמזר ושטול לאחר שמת הוא ונמזר דרבנן. משום דכ"ל לאחר שמת הראשון לא היה נמזר כלל אפילו מדרבנן כפשטא דמתני' דלא כפירוש תוספות ורמ"ש. ונ"ב המהמר פסק דהוי נמזר דרבנן כתוספות ורמ"ש. וקשה דכספיק שחז"ל הניא מתקנת וכתב דעה

(קסו) מדרבנן. עי' ברמזים פ"י מה"ג ופטי"ו מהל"ב דלא הניא דין זה רק הניא אם חזר ונז עליו הראשון קודם גירושיו ה"ב הוי נמזר מדרבנן ולא כתב כלום מזה דאם נז עליו השני לאחר גירושין או מת הראשון. ועי' כ"ל דס"ל דאם נז השני עליו לאחר גירושין או מת ראשון דלא הוי נמזר אפי' מדרבנן. ומש"ה לא הניא

הפוסקים

ס"ק תלח—ס"ק תלח אות א

אוצר

ועיין בחש"י הרמ"ל אויערבך שצירחון הפוסק שנת תש"ו סי' תתק"ט שהאריך להוכיח ולפרש"י בגיטין דף ל"ג לא יועיל הביטול כדי להפקיע, ואפי' להתוס' מוכיח שם דיש חילוק בין לחפות על צד אחותו לבין עברה ממזרים ויכול לבוא לידי קלקול כו', דצדו אם התכוין בהצטול לשם הפקעת הקדושין לא נמא אפקעינהו כו', ואפי' רק ספק אם התכוין לכך כו', ונ"ב חלל חקלה גדולה שיתערבו ממזרים בכשרים. ושם צסי' תתק"ט כוסף להוכיח דלאחר גביית עדות שזינתה צדדי לא נמא אפקעינהו כו', מיהו מה שהביא שם מהרש"א דצו"ה לא אמרין כלל אפקעינהו, כתב אח"כ דיתודעה הוא, וגם במקור מים חיים ח"ב סי' ח' שהביאו חולק עליו, וסותר גם הרא"ה לדבריו שהביא שם צ"ח צעל המשכנות יעקב. ושם צסי' תתק"ט מים חיים צדדי הרש"א דלא חקשה עליו קושית המקור מים חיים, ושל"ז י"ל דצנונה דנ"ד גם הרש"א מודה דאפקעינהו דשלחותיהו דקמאי עבדין, חלל דאכתי לא ח"ש פסק המהרש"ם דכיון דתכיוון לשם ההפקעה לא יופקעו הקדושין, דהרי הא דהפקיעו צדו הוא משום דעבר ע"ד חכמים שלא יצטל חלל צפניו, חלל ככה"ג שכל כוונתו היא רק ערמה כדי שיפקעו הקדושין, ח"כ לא התכוון כלל לעבור ע"ד חכמים, ח"כ לא הפקיעו הקדושין כלל.

והוסיף, דמ"מ צנ"ד שנודע שהצטל חי ונמא צח"ל ואינו ידע כלל מהמחרת כאן עם אשתו, יש ענה ע"פ הני"ל שישלח גט לשם גירושין ממש ויצטל ג"כ בחוס לב, היינו שאי מחציריו ילחש לו היות ואשתך סרחה עליך, אני מועדך שחלך לצ"ד לסדר לה גט, וימסור הגט ע"י שליח, ואחר שימסור הגט וינך השליח, יבוא חזר אחר וילחש לו בחמימות מה עשית שעי' ערמה שהזיזו קול על אשתך שזינתה ולכדת צפה לשלוח לה גט, וכתבתי היא שהצטל הגט צפני צ' עדים כשרים, (ועי' צחוס' דל"ב דלרב שש מודה רבי דצצטל צפני צ' אינו מצטול, מדבריו שם צסי' תתק"ט), וצדו הרי אין שום ערמה מלד הצטל, ושפיר יש הדין דאפקעינהו, ועי' מה שהאריך עוד צדו, ומסיים שם צסי' תתק"ט, דכ"ל להלכה ולא למעשה עד שיסכימו גדולי הדעות ואני באתי רק לעורר עיני. ועי' לעיל מה שדן דמ"מ חב"י אסור לחזור להראשון, והאריך צדו, וכ"ש להשמי"ק צ"ח י"מ דרבנן הפקיעו רק הקדושין דאורייתא, ואכתי נשארו קדושין דרבנן ואסורין בקרובותיהן, אין אפי' כו"ה להתירם לצעלה.

תל"ט. הולידה אחר שמת כו' * ממזר מדרבנן. א. כ"ה צעור. ועבהגרי"א ס"ק ק"ע שכ"כ החוס' כו'. וכו'

(*) ואם נאמנת לומר שהעבור הי' אחר גירושיו הא' בדליכא עדים, עי' באוצה"פ לסי' ד' סע"ז ס"ק ק"ד אות ד' [מיהו מ"ש שם גם הסביר דיש לה מנו דאמרה מגוי נתעברתה, י"ל דזה שייך רק בנזון ומהם המובא להלן אות ג' דהוי כוונתה, משא"כ הבא דנשאת בהיתר ע"פ עדות מיתה].

כתב בצעות יעקב ח"ב סי' קט"ז, דהא דלא אמרין דכיון דנשאת צרעות צ"ד, וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, נמא דאפקעינהו רבנן לקדושין [דראשון] כדי שלא להרבות ממזרים בישראל, ז"ל דהוא מקנא משום דלא דייקא, וכדפרש"י במתני' צטעס דתל"א, דאף דהאמינו לע"ה כו' מדלא דייקא קנסוה [כמוצא צסי' תתק"ב]. ובאזנן שמואל סו"ס"ק חר"ל העיר עמ"ש צש"ע סי' ד' סע"ז דמותר צממרת, הא לכאורה להסבירים דהא דלריכיה גט מהשני הוא מחשש דיאמרו גירש ראשון ונשא שני וא"ה יולדה בלא גט, [וכמוצא צסי' תתק"ב], ח"כ מה"ט גופא ה"י ראוי שלא להחירו צממרת, [דהעולם סבירים שנוגד לשני בהיתר, ויאמרו דישאל נושא צממרת], ונראה דחיישין שאם נאסור אותו צממרת יבא לישא צד ישראל, לכן לא ראו חכמים לאסורו צממרת.

ובמהרש"ם ח"ה סי' ע' דן הרב השואל דבהיתר ע"פ עד מפי עד, לא להוי רבנן ממזר, לפמ"ש רש"י צצצא דנאמנותו הוא מטעם דאפקעינהו רבנן לקדושין דצטל, ועפמ"ש מהר"ם בן הכו"צ צנוצ"ה סי' קמ"ז דלפ"ז מ"ש כהן דכולד מהשני ממזר מהחורה, היינו רק כשהותר ע"פ ע"ה, דלדעתו נאמן מהחורה, [וכ"ש כשהותר ע"פ צ' עדים, דצכה"ג לא הולכר להפקעת הקדושין], משא"כ צעמפ"ע. והש"ב, דצצצ"ה ועי' מוכח דגם לטעם דאפקעינהו מי"מ אם צד הצטל אח"כ הולד ממזר כו', [כמוצא צחוס' ד' לסע"ף ג' צסי' ל' אות ד—ו, וצצצממות, ועי' הטעם, ועי' גם צחוס' ד' לס"י ד' סע"ף צ], וא"כ דברי מהר"ם הני"ל דחיישין ואין מקום לסמוך עליהם כלל נגד דברי הרש"ה ועי' המפורשים.

וכתב עוד שם, דאילו נשאל לפני שגירש ראשון ה"י ממיא ענה ותושיה להניל הולד מממזרות, להלכה ולא למעשה, והיינו שישלח הגט ע"י שליח ויצטל הגט שלא צפניו, דצכה"ג אמרין בגיטין ל"ג א' דאפקעינהו רבנן לקדושין מיני' למפרע, ועי' צחוס', דאף דעי"ז יכול לחפות על צד אחותו, אין לחוש, כיון דצדין מחפה, ח"כ הי' יועיל שלא יהי' ממזר כו', ואף דלרבי שם אין הגט צטל צכה"ג וא"ה לסבירא דאפקעינהו, עי' צחוס' ל"ב צ' ד"ה ר"י דגם לרבי מודה צצטלו צפני א' לר"י אינו מצטול, וה"ל יכול לצטל צפני ע"ה כו', וגם לת"י צ' שצחוס' דל"ג דצדעיין דמתכוון לכך לא מפקעיין הקדושין דלחקה עשו ולא לחקלה שמתוך כך יהיו צנות ישראל פרוצות, עי' י"ל דצכה"ג דנ"ד שגשג צצעות עי' צ"ד אין חשש חקלה ושפיר הפקיעו, ואף שצצצ"ה וצצצמ"מ כתובות ג' כתבו ה"י אחר, מי"מ יש לסמוך על החוס' ושאר פוס' שלא חירלו כן, ועוד שצנ"ד שיעשה כן עי' ענה צ"ד י"ל דגם הרש"ה מודה. ועי' שם האם היו לריכין לכופו על הגט, דצדו שלחותיהו דקמאי עבדין, וז"ל דהיינו משום אפקעינהו כו' ח"כ שז י"ל דמה"ט אינו ממזר. ועי' שהאריך צ"ז, וכי' עוד דרכים שיש ללדד שזיעלו גם אחר שגירש.

וְאֵלֶּכָּה לִיּוֹנוֹ. וְנוֹזֵר. הֵאָל לְפִי תוֹם וְרֹאשׁוֹ הוּא וְנוֹזֵר דְּרִנְקָן. וְזִשׁ כְּתֵב
וְאִישׁתִּמְיִיתָהּ דְּבָרֵי הָרֹאשׁ דְּחִילּוֹק יֵשׁ צִין זֶה צֶלֶה אִלּוּ מֵת עִישׁ
לִיּוֹנוֹ וְנוֹכְרָה. מֵהָאֵל הָרֹאשׁ דְּהֵאָל דְּבָרֵיו זֶה וְלֹא מֵהֵיכָּא מִי שְׂמִיל
כֵּן גַּם מוֹכֵחַ שְׂתוּסָפוֹת לֹא קִיל הֵאָל: סְנָרָא דְלֵאִיכַל כֵּן מוֹכְחֵי יִמְיָי
מְדִיסָפִי עֵינִן דְּזִי צִי עִישׁ דְּהֵאָל אֲנִל כְּתוּמִים אֲמוּרִים וְכוּ'. וְעוֹד דְּרִנְקָא
שֶׁל הַשִּׁעַר לְהִנָּח תְּחֵלָה הִדְעָה הַיּוֹתֵר מְשֻׁכָּחֹת. עֵינִן קו' א' מִישׁ
הַחִיּוֹת צִקִּיק יִיאָל זֶסֶם תְּשׁוּבָה מִישׁ. אִישׁ נִסְתָּר דְּבָרֵי צִ"שׁ שְׂכֵתָּה

(ה) הנה הצה"ט בס"י ד' סקב"א מנה להרמב"ם בין הסוברים כהת"ס, ואולי תיבת "הרמב"ם" שם קאי על הדין הקודם דהת"ס, ע"ש.

הפוסקים

סיק חלק אות א

אוצר

(אלא דמי' אח"כ דמהרש"ן ממזר לגמרי כו' ומהשני אסור גם בממזרת, הוא ע"ס ו"ל להיפך), [א"י הכוונה מהרש"ן היינו טעמא נשואין דראשון ונולד מהשני, וכן הפי' מהשני].

לענין הלכה. ע"י להפוס' בהש"ע שמכרו בתחילת הס"ק, וכ"מ מהב"ש הנ"ל ד"ה אמוס, שבי' דבדן דהכא כו"ע מודו כו', וצ"ח מיושב דעת השו"ע, וכמ"ש בעל"ה שם. וכ"כ דין זה בערוך השלחן סעיף רנ"ט. וכ"ד מהר"ע לולון בס"י קמ"ג, שכתב דקטעין כדפסקו רבותא דנהגו לפסוק בהר"ף בשאין החוס' חולקים, ומשמע דשחולקים, הלכה כהתוס', מכ"ש הכא דהר"ף לא כתב צ"ח כלום דאפשר דסבר כהר"י שנתוס' כו', [וכיון דכ"ד הר"י בעל התוס' והטור, מי יקל ראשו נגדס באיסור ממזרות, מדבריו הם בסוף], הלכך הולדות שהולידה אפי' אחר שגירש [הרש"ן] ממזרים מדרבנן ואסורים בישראלית ובממזרת, והנכון כהתוס' הפוסק ב"ד לאיסור כו'. וע"י בדבריו הצני יעקב שנקטע בסמוך בטעמים שבי' שר"ך לפסוק כהר"י הרא"ש והטור.

אולם הרלב"ח סי' מ"ב אחר שביאר לכלל הפוס' שצ"ה דעת, הנ"ל, בשר לבוא בקהל הן שנתעברה מהב' אחר שגירש הא', וכתב, דב"ד שזינתה תחת בעלה ואחר שגירשה נתעברה מהבעל י"ל דגם הר"י מודה דאינו ממזר כו', וכמוצא בזהו ג'. בוסף, ואפי' יחלוק החולק על חילוק זה, מ"מ נראה דכיון דאיסור זה הוא מדרבנן, ראוי לנו לתפוס דרך הרבים דכל הפוס' הנ"ל, מלבד שגם כל השאר לא נמלא מי שיעתיק דין שבי' התוס' להלכה כו', וא"כ ראוי להקל ב"ד להחירו לקהל ולא להאמיר כהר"י, ובפרט דהוי חומרא דאחי לדי קולא, שהרי אהב מצעלו מפריה ורביה, לכן הניי מסכים להחכמים שהחירוהו לקהל [מיהו מ"ש חכ"א בתחילת התשו' להחיר, והיו אהבין ח"א הגב"י אות תשכ"ח, חשבו עם הרלב"ח, ל"ש לבא, דהתם טעמו משום דהגדון ה' במזידה ולי"ש קנסא]. גם מהר"א ששון הנ"ל כתב ב"אוחו נדון דאף דהתוס' הרא"ש והטור אסרי, מ"מ הרמב"ם מחיר, והב"מ [לענין דין דס"ק הסמוך] לא הביא נגדו לא מהרש"א ולא מהרמב"ן [וכ"ש שהוצא לעיל דסברי בפירוש כותרי], וגם הראש"ד לא השיגו, נמלא לכל אלו הן המתירין, ובדרבנן אוליין לקולא. ואחר שבי' ג"כ דב"ד שזינתה יש להחיר מטעם אחר כו', מצוי להמחירי הנ"ל שהראשונים עשו מעשה והחירו, א"כ גם הן [ד"ד] מותר.

גם בבני יעקב סי' י' דרי"ד ג', אף דחמא על מסקנת זקנו מהר"א ששון הנ"ל להחיר ע"פ יסוד הסברא דבי' הדינים שז"ס, דא"ך לא שח לבו דיש לחלק ביניהם וכדחילק גם הרלב"ח הנ"ל ושי"ל דהרמב"ם מודה להר"י וכנ"ל, וא"ך החליט להחיר היפך דברי הר"י הרא"ש והטור שכתבו בפירוש דהולד ממזר, וסמך על דברי הרמב"ם שלא נחבר בפירוש שחולק עליהם, וכן דחה שאר הראיות דהרלב"ח מהרמב"ם וע"פ דחולקים וכנ"ל, מ"מ כתב ד"ה סוף, דכ"ז כתב בנושא וזוהן אצל למעשה מאחר שזמן זקני ורלב"ח הסכימו להחיר אין לזוז מדבריהם והכן מותר לקבל, דכיון דספיקא דרבנן הוא נקטין לקולא, ומה גם דב"ד יש טעם אחר להחיר כו'.

אין להוכיח מזה דחור בו מ"ש דהרמב"ם חולק, דשם אח"כ בדי"ה וראוי כתב שוב דהרמב"ם חולק, אלא דלענין הלכה כתב דכיון דאינו מפורש אי"ז נגד הרמב"ם [מש"ס].

(ח) כאן כתב עוד, ואפי' הרא"ש שכתבו בתוספותיו לא כתבו בפסקיו, כנראה שחור בו מהדין. מיהו בבני יעקב סי' י' ד"ה עוד, תמה ע"ז, דהא מדברי הרא"ש לד"ב מוכח דסובר כהר"י, וא"ך כי דלא נמצא מי שיעתיק להר"י להלכה. [והנה גם מהר"א ששון דבסמוך מביא נמי להרא"ש דסובר כו', וכן מסיק בכנה"ג בדעת הרא"ש, בהגב"י אות תפ"ד].

ואח"כ ילדה מצעלה ל"ה ממזר אפי' מדרבנן, כיון שלא נולד מאיסור א"א, אלא דהביאה אסורה מדרשה דונעמאה, כ"ש כאן דביאה הבי' הוא בטעות, ורק דחכמים קנסו ואסרוה על שניהם, צדדאי מועיל הנה דשניהם דאח"כ לא יהי' ממזר אפי' מדבריהם. ולכן שם מפי' דגם להתוס' דוניהם שז"ס, אלא דהם סברי דשניהם לאיסורא, [וכנס"ק הסמוך].

וב"כ צבית מאור סי' ד' סע"ז דלהרמב"ם לא גזרו ממזרות אלא היבא דנראה כח"א, ולאחר גירושיו הא', אף מהב' אינו ממזר. וכ"כ הר"א אלפנדארי (בעל סדר אלי' רבה וזוטא) בתשו' שצבית דוד להל' אסור"ב פט"ו, בדי"ן ע"ג, דמזכיר בהדיא מהב"מ הנ"ל דמהב' אחר שנפטר מהא' ליבא שז"ס טעם דלהוי ממזר, וכ"ה ודאי לדעתו דהרמב"ם, דאם איתא דגם בשני איבא ממזר מדבריהם לא הוי שתיק מיינה. ובא"ן שמואל ס"ק תר"ל כתב דכן מזכיר הרמב"ם בפכח"ש דבולד מהשני ליבא ממזר מדרבנן שיהא אסור בכשרה ובממזרת, דרק בולד הראשון מחלק כן, אצל מהשני, או ממזר מהחורה או כשר גמור, וכ"כ הרמב"ן סוף ד"ה צדעת הרמב"ם, [ואף שמזכירו בסמוך להדין דמהרש"ן אינו ממזר לאחר גירושיו הבי', נראה דמשמע לי' דקאי נמי על הדין דהכא שבי' שם מקודם, וגם דהרמב"ן משה בי' הדינים שלאחר גירושין ל"ש ממזר, ע"ש, ובבהגר"א ס"ק קע"א].

בדעת עוד פוסקים. כתב הרלב"ח סי' מ"ב שבי"מ מהסמ"ג דלא הוי ממזר מהב' אחר גירושיו הא', דהא העתיק [צ"ח] לשון הרמב"ם [שפכט"ו דאסור"ב] אות ב' צ"ח, וכנ"ל לשאר הפוס' שהעתיקו לשונו, וכ"כ מצעלי החידושים שאין דעתם כהר"י שנתוס' הנ"ל, וטעמם לקוח מהירוש', [גם] הר"ן בפ"ה דגיטין [לענין ולד מייבמה לשוק כשנשאת בטעות, דלר"ע הוי ממזר מזה ומזה כו'] כתב דמהרש"ן ממזר מדרבנן והלכתינו גע מהשני כדי שיהא צנה מהרש"ן ממזר כו', הא קמן דלא יכלו רבנן לומר דהבן מהרש"ן ממזר אלא כשנריכב גע מהשני, ויותר מזה כן בנ"י [המוצא בס"ק חכ"א אות א' ד"ה ור"ף] שבי' ע"פ הירוש' בטעם דלריכב גע מהשני, כדי לברר איסורו דראשון כו' ולנשות ממנו ממזר קודם גירושיו השני, ע"כ, א"כ הי' כשנתגרשה מהרש"ן אין ממזר כלל מהשני, דהא א"א לומר שנתגרשה מהרש"ן פעם אחרת, ואין צדעתו ח"ו להוכיח מזה כנגד דעת הר"י שנתוס', דהא י"ל דדוקא משום נשואין דשני אין לעשות ממזר מהרש"ן אלא כשעדיין לריכב גע מהשני, משום דמעולם לא היבא אשתו, אצל מחמת הראשון אפשר דהוי ממזר מהשני אף שא"ל גע מהרש"ן, כן יש ליישב דעתו, אצל לכל הפוסקים הנ"ל בשר לבוא בקהל. ובבני יעקב הנ"ל כתב דאין להכריח דפליגי על הר"י, ד"ל דסברי דלא הא בזה תליא. [מיהו הוכחת הרלב"ח מהם הוא לאו משום דהדינים שז"ס, אלא מטיק סברתם דאין לעשות ממזר אלא כשעדיין לריכב גע, ואולי כונה הבנ"י דיש לחלק לדידהו כדחילק הרלב"ח להר"י]. ובא"ן שמואל ס"ק תר"ל כתב דכ"ד הראש"א בגיטין סוף דע"ט דלא כהר"י (אלא דהכא בבב"ג הוי היפך מדהתם לפי פירוש, ע"ש), וכ"כ מדברי רי"ז בנכ"ג ח"ג,

(ו) והנה אף דהרא"י מהרמב"ם עצמו שם, דחה הבני יעקב שבר"ה אמנם הנ"ל, מש"ס שאינו מביא אלא מ"ש בגמ' מ"מ יתכן דלהסמ"ג לא נאמר כלל זה, ועוד דצ"ל דראה גם מ"ש התוס' ומ"מ לא הביאו, ולפ"ז מהסמ"ג שפיר הוי הוכחה.

(ז) כאן כתב עוד, אע"ג דכבר הוכחנו והכחנו דפליגי מ"מ אין הדבר מפורש בבירור, ע"כ. [ובבורר שאין כוונתו בדעת הר"ף, שהרי מקודם לא הוזכרו כלל, ובודאי יש כאן חסרון בתחילת הדברים, וצ"ל: [ההרמב"ם] אע"ג דהוכחנו כו', דשם הוכיח דחולק על הר"י, ובדברי הרלב"ח, מיהו

אוצר

סיק חלס אות א-ג

הפוסקים

כ"ו. ומהר"מ גלגלי סימן ק"כ בנדון אשה ששלח לה בעלה גט ונשאת, ואח"כ נודע שעדיין לא הגיע גט לידה, וגרשה שניהם בגע, ואח"כ החזירה השני וילדה ממנו, וכתב ע"פ מה"מ [כ"ל צ"ל] דמהל' ל"ה ממזר אלא קודם שנאגרשה מה' משום דהוי כאל"ה מדבריהם, א"כ ה"נ צ"ד כיון שנאגרשה מה' שז' ליכא דין ממזרות מה שילדה אחר גירוש' הא', והמוליד לע' עליהם עתיד ליתן דקין, ורק ראוי לגזור עליו שיוציאה כ"ו. והסכימו עוד ג' חכמים. וע"י ב"ח ג' ד"ה ועיין, מ"ש עליו בכה"ג. וכל' דעת האור שמח המוצא בס"ק הסמוך סוף אות א'.

ב. בשנתעברה מהב' אחר שגירשה, אם י"ל דאין הולד ממזר אפי' מדרבנן. בנצח' מכסף סי' י', בנדון דמהר"מ שצדק' אות הקודם, כתב דע"ל ע"כ, דאפי' להר"י וסיע' דמה' הוי ממזר גם לאחר שנפטרה מהל', נראה דהיינו כשעדיין לא גירשה ה' בגע, כדינה דתל' בגע, לכך קנסו חכמים שכל הבנים שולדו יהיו ממזרים, והטעם דכיון שאשה זו באה אליו מתחלה באיסור א"ה, א"כ כל זמן שלא הוציאה בגע, עדיין עומדת באותו חומר דאיסור א"ה [בגזירה חכמים, וה"ל כאל' על א"ה מדבריהם, מדבריו שם להלן, ור"ל דגזרו דלא יועיל הגט לענין זה, וכעמ"ש הט"ז בסב"ק הסמוך], אבל כשגם ה' כבר הוציאה בגע ואח"כ החזירה, דעכשיו לית בה שום זיקה דא"ה, נהי דאכתי איסור לקיימה, מ"מ הולד כשר, כשם שמהל' לאחר שגירש ה' כשר לכ"ע [לדעתו, בסב"ק הסמוך], ורמ"א לא מ"מ"ש הר"י בטעם דקנסו להוציאה גט מהשני, דהוא כדי לעגבה שלא תנשא בלא גט [וכ"ל בס"ק תכ"ה אות א' ד"ה ובר"ק], הרי משמע דלאחר שנאגרשה מה' שז' אין מקום לקנסה עוד, ופשיטא דהולד כשר, וע"ש מ"ש כמה דקדוקים להוכיח כסדר זה, וגם דה"ל להר"י והטור לאשמעין רבותא עפי' דאפי' גירשו שניהם הוי הולד ממזר, א"ו דלא חייבו כשגם השני גירש, דלא הולד כשר לגמרי, וכ"מ צ"ש סי' ד' סק"ז, דאחר שצויר בטעם דמה' הוי ממזר גם כשגירש הא' דהוא משום דאכתי מעשה קיימין שייך לקנסה (משא"כ מהל' אחר שגירש ה' דשז' אין מעשה קיימין כ"ו), כתב, וכן אם גירשה שניהם ונתת עס ה' לכ"ע ל"ה ממזר מהב'.

וסהר"מ צהלון סי' קמ"ג הביא דיעה זו בשם החכמים השלמים שסורו בנדון זה דהולד כשר, וצלשון אחרת קאת, דקודם שגירש ה' באים הבנים מכה צעילה ראשונה שהיתה באיסור ערוה, משא"כ כשגירש גם ה' אפי' החזירה אח"כ אין כאן ממזרות כלל אפי' להר"י והטור, זה חורף דבריהם. אולם מהר"ע"ל תמה ע"י, דמה כה צעילה זו יפה שמועלת אף שלא עשתה פרי כ"ו, אלא נתעברה אחר גירוש' הא', ואם ככה יפה היכא אזדה לה ככה צמה שגירש ה', וכי הגירושין מצליח הכה, זו אינה חזרה ולא סברה, וע"ש שמדייק להביא ראיות דאין חילוק בין גירש ה' ללא גירש, וצ"ע"כ אין טעם הר"י והטור משום כה צעילה ראשונה שהיתה באיסור, אלא קנסא הוא משום דעברה איסורא, הלכך אפי' גירש קנסין ל' זה פשוט ומצויר מסברה ומגמרא, ועוד אם אמה חומר דהאיסור משום צעילה הראשונה, א"כ כמו דמהני נחיתה הגט דה' לצטל ככה ולהכשיר הבנים, ה"נ יועיל שאם כנס אחר שגירש שלא יוציא, [דבזה הא' גם הם מודים דאיסור לקיימה, וכ"ל בנצח' מכסף], אלא ודאי דנחיתה הגט דה' לא מעלה ולא מוריד לענין זה, ובאיסור קמא קיימא והבנים ממזרים מדרבנן.

ג. מה דין הולד כשזינתה או נשאת במזיד לשני ונתעברה ממנו אחר שגירש הא'. ענה"ע סוס"ק קכ"ז מ"ש מהרל"ה דל"ה ממזר, והצווחו בה"מ ס"ק קי"ח והצ"ש ס"ק קס"ז, ועיקר הדברים שם צ"מ (והראשון) הם מהרב ברוך

אשכנזי, בא"ה שנשאת בערכאות למשומד, ואחר שגירשה בעלה הישראל נתעברה מהמשומד, וכתב דכנס זינתה ואח"כ נתעברה מהבעל אינו ממזר אפי' מדרבנן, כמ"ש החו"מ ציטו"ת דמ"ט צ' ד"ה סוטה, דל"ד לנשאת בטעות דכנס מהבעל ממזר מדרבנן, משום דהתם קנסו כדי שתודוק, אבל במזיד א"ל לקנס כדי שלא תזנה, ודלא כהר"ם שם דמדמה לה לנשאת בטעות, וכ"ד ע"פ כהתום כ"ו, [וע"ש ב"ח א' ד"ה ויש, ובסי' ד' סע"ז ב"ה], וא"כ ה"ה צ"ד, ואף שהר"י [וסיעתו שצ"ח א"י] כ' דמהשני הוי ממזר אף כשנאגרשה מצעלה, היינו דוקא בנשאת ע"פ שמועת טעות שמת, ומשום דלא דייקא, וגם אחר שגירשה עדיין היא בקנס הראשון, אבל צ"ד דהוי במזיד לא שייך לקנס כלל כ"ו, וכן התויר על כל הל' דהמשנה והגמ' דפ' גילד [ירמיה] דא"ע"פ שזינתה ודאי וגירשה הבעל וכנסה הבעל, מ"מ אין אמה מוליד שקנסו שהבנים יהיו ממזרים, אלא רק מצידיהן אותה מהבעל כשאין בנים כ"ו. גם הרל"ה צדכ"ו שם כתב דהתם ה"ל מן טעם לשבח לחילוקו ונראין דבריו. וגם הוסיף, דאף דאם יחלק חולק נגד חילוק זה, מ"מ נראה דיש לפסוק דלא כהר"י כ"ו, [וכ"ל ב"ח א' ד"ה לענין], וכן חילק מהר"א ששון סי' קל"ז בנדון זה, ככל דברי הר"י אשכנזי ה"ל, מלכד מה שפוסק ג"כ בהחולקים על הר"י, ומסתמך מהמאמרי, וכ"ל ב"ח א' וכן צ"ב יעקב סי' י' צדכ"ו א' דנשאת במזיד לא שייך לקנסה כ"ו והולד מותר, מלכד מה שחכמים ג"כ צדק' לפסק דהרל"ה והר"א ששון דלא כהר"י.

גם בערוך השלחן סעיף רס"ה הביא להרל"ה, דנשאת לאחר צמזיד או זינתה ואחר שגירשה בעלה נתעברה מהשני, אף שעשתה איסור, מ"מ אין הולד ממזר אפי' מדרבנן, דהא רשעים גמורים הם, ומה חטא הולד, אבל היכא דלא סברה לעשות איסור ונכשלה, שפיר קנסין כדי שתשומר לדקדק היטב אם מת או לא. וכן הביא להרל"ה בחז"ל סי' כ' (במהדורת תש"ח) אות ה', ועמ"ק תמ"ה אות ו' דכמה פוס' מחתישים מדברי הרל"ה לנדון בנשאת במזיד, לענין שלא להלכריה גט.

ועיין במהר"מ גלגלי שצדק' אות א' ובנצח' מכסף שצ"ח צ', בנדון אשה ששלח לה גט, אבל נשאת לפני שהגיע הגט לידה, ואחר שגירשה הא' נתעברה מה', והכשירו להולד מטעמים אחרים. ובכה"ג סי' ק"ג אחר שחמה על מהר"מ"ג שלא הזכיר כלל להר"י וסיע' דמה' הוי ממזר גם אחר שגירש הא', הוסיף, וליכא למימר דמחלק בין נישאת בטעות לזינתה דל"ש קנסא, דהא גדונו לא ה' זינתה, אלא בנשאת קודם שהגיע הגט לידה, ולפי הנראה שגם בנדון זה שייך קנסא כדי שלא תנשא עד שיגיע גט לידה, אם לא שנאמר גדונו שנשאת במזיד בלא הגעת הגט לידה ה"ל כזינתה, והוא דוחק. ואחר שהסתפק אם שייך צד"ז קנסא ולהר"י וסיעתו הולד פסול, או לא שייך קנסא ולכ"ע הוא כשר, הוסיף, דאפי' ל"ש קנסא צד"ז, מ"מ ל"ל דמהר"מ"ג לא סבר חילוק דהרל"ה והר"א ששון, דהרי מצויר צדכ"ו דנשאת הראשון קודם גירוש' ה' הוי ממזר מדרבנן, ואם היכא דל"ש קנסא לא קנסין, הרי אפי' קודם שגירש ה' לא הוי ממזר אפי' מדרבנן, וכמ"ש הר"א ששון שם [וכמוצא בס"ק הסמוך אות צ'], אם לא שנאמר דסובר חילוק הכזר [דוקא] להיכא דנשאת ל' אחר גירוש' הראשון, ואעפ"כ היכא דנשאת הראשון קודם גירוש' ה' הוי ממזר מדרבנן להחמיר לעשות סיע' לחורב וכמ"ש רש"י [כמוצא ברס"ק ב"ה], ומכאן תשובה למהר"א ששון ה"ל שהכשיר לכן שגולד מהל' קודם גירוש' ה' זינתה כיון דל"ש קנסא.

אולם מהר"מ צהלון צ"מ קמ"ג בנדון דמהר"מ גלגלי ה"ל, אחר שפסק כהר"י וסיע' ב"ח א', כתב, לפ"ז ה"נ צ"ד ולדוחיה

ביאור הגר"א

[קעא] קודם שיגרש
כו. רמב"ם וכמ"ש
בירושלמי שם נראה
הולד ממזר מן השני

וואם בא עליה (כרש"ן) קודם שיגרש השני הולד שיוליד ממנה

[קעב] ממזר (קסח) מדבריהם:

אמרו

באר הגולה
ס' הרמב"ם שם
ממזר דשמואל שם
דף פ"ט ע"ג וכתב ה"ה
שפי' זה מוכרח וע"ש

דרי' זעירא כמ"ש בספ"ד מ"ט ב'. אבל תוס' שם שקנסו מבעל כו'
ע"כ לא ס"ל הא דרמב"ם דס"ל משום סוטה קנסוהו אע"ג דאין הולד ממזר
מסוטה אפילו מדרבנן מ"מ קנסוהו הכא וכמ"ש תוס' בספ"ד שם ד"ה סוטה
לדידהו לעולם הולד ממזר כמ"ש גבי שני משום דאסורא לבעל ולבועל
ועי' סי' קנ"ט ס"ב וכן להרמב"ם דס"ל טעמא דרי' הילא לא ס"ל ס' התוס'
ועוז"מ סי' ד' סט"ז שכבר הקשה ואף שהרלב"ח ובי"ש דחקו עצמם שם
דבריהם א"ל קיום ונפלים מעצמם וגם לא עיניו בירושלמי הנ"ל:
[קעב] ממזר מדבריהם. גמ' שם:

הולד ממזר מן הראשון ר' בא בשם ר"ז אמר דר"ע היא
דר"ע אמר הבא על סוטה הולד ממזר המחזיר גרושתו משנשאת
הולד ממזר ר' יוסי בשם ר' הילא ד"ה הולד ממזר כגיטתה כן ממזרה ר"ל
כמו שהצריכו גט מן השני ועשאוהו כא"א ממזן כן עשאוהו הראשון הולד
ממזר מה נפיק מן ביניהון גתו לה השני גט ואח"כ בא עליה הראשון ע"ד
דרי' בא בשם ר"ז הולד ממזר כר"ע ע"ד דר"י. בשם ר' הילא הולד כשר
ופ' כרי' הילא דמוקי כרבנן וכן בגמ' מפרש דאף לרבנן הולד ממזר וכתב
דרי' הילא שהוא מדרבנן כמ"ש פ"ט ב' ועוד דלגמ' דידן ליתא להא

באר היטב

(קסח) מדבריהם. ע"ל סי' ד' ס"ק כ"א מש"ש:

הפוסקים

ס"ק חלס אות ג-ס"ק חמ אות א

אוצר

חלל לא בספק. ממזרת אף דהיא נמי רק איסור דרבנן, משום דהיא
היא ספק איסור תורה. לדיכא שם וע"פ.

ומ"ש בשו"ע קודם שיגרש שני. כ"ה לשון הרמב"ם בפ"י
דגירושין ה"ז, וכע"ז בפט"ו דאסוי"ב ה"ו. וכתב רבי
דמזרח מדבריו. דאם נתעברה מהראשון אחר שנתגרשה מהשני,
הולד כשר. דלא גרע ממחזיר גרושתו משנשאת ונתגרשה, דלא
מלינו. זה תקנת חכמים שיכא הולד ממנו ממזר. וכ"כ הר"ם שם,
וכוסוף, חלל כשלא [נתגרשה] מהשני עשאוהו כא"ל מהשני
מדבריהם. וכ"כ הרמב"ן בדפ"ה ב' וצ"ח ד"ה דדוקא קודם שגרש
שני, משום דעבדוהו רבנן כאילו גרש ראשון ונשא שני והחזירה
זלא גט, חלל משגרש רב' אי אפשר לומר שיכא הולד ממזר, דכל
דחקון רבנן אמילי דעעמא אסמכיה כו'. ומציא להירוש' שהוצא
בבבב"א ס"ק קע"א*, וכתב, הא למדנו לדברי חכמים דהתם
אין הולד ממזר אלא החזירה קודם שגרש שני, שכתב שחקו לה
גט כן תקנו שהולד ממזר, [חלל] משגרש שני א"ל לומר כן דלא
גרע ממחזיר סוטה ודאי שאין הולד ממזר אפי' מדרבנן, כמ"ש
בדפ"ה כו', וכ"פ הר"ם הספרדי. וכן הביא מהרמב"ם והרמב"ן,
בשפ"ז ח"ב סי' ל"ב**. וכ"כ בדעת הרמב"ם עוד ברכה פוס',
וכמה מהם הוכיחו כן מהירושלמי ה"ל. וכן מצאנו בפכמ"ש
להרמב"ם, ע"ש.

והנה הפ"י צ"ח ד' סק"ט חמה על השו"ע, דלפ"מ שבעתיק
מהרמב"ם שם וכן "קודם" שנתגרשה מהשני, משמע
דמח"כ הולד כשר לגמרי, ובהרמב"ם, ואילו דין הקודם כתב
דמהשני כיו ממזר מדבריהם גם אחר שגרש ראשון, ובהטור,
והרי לפ"מ שצ"ח [בס"ק הקודם] וצדעת החוס' דבסמון, הרי
שני הדינים שוים, והטור והרמב"ם פליגי, ונראה צ"ע. וצ"ח
עקב סי' י' דרי"ד טור ב' כתב, דאמנם מה מוכח להשו"ע סובר
ד' הדינים אינם שוים, ומהשני אחר שגרש ראשון, גרע, מטעם
שיתבאר צדעת החוס' דבסמון, וסגס הרמב"ם יודה שם דהוי
ממזר מד"ם כו'. וכ"כ צעלי ארזים המוצא בס"ק הקודם. וזה א',
וכמבואר בצי"ש שם. ועי' במהרי"ע להלן סוס"י קמ"ג דמשום
סתירה

ולדוחיה ממזרים מדרבנן ואסורים בישראלית ובממזרת, ואין לחלק
דדוקא צאשה שהלך בעלה וכו' הוא דכתבו כן ולא צ"ח דרי"ד,
דלדב"ה ק"ו הוא, דאם התם אמרו כן אף שנשאת בעדים, כ"ה
בזה שפסעו, וברמב"ם פ"י דגירושין השם נשאת בגט צ"ח
להלך בעלה כו' וכל הדינים האלו זה, כ"ה צ"ח שלח קיבלה הגט
כלל דר"הוי ויחר ליענש ולקנסה שיכא הולד ממזר, ואפשר דאפי'
הרמב"ם דסובר דמכ"ז אחר שגרשה הראשון אינו ממזר, יודה הכא
דקנסוהו דהוי ממזר מדרבנן כיון שנשא א"ל, וכן הרשב"א [המוציא
בס"ק חמ"ה אות ה'] השם ענין כ"ח לאשה שהלך בעלה, וכ"ה
צ"ח דנראה שטעו צדון, ואפי' לא נחשבו שטעו צמזיד מ"מ
דינס שוה. גם בשאלות משה סי' ג' אות י"ב העיר על הרלב"ח
דחילוקו הוא נגד דברי הרשב"א ה"ל שמשוה נשאת צמזיד לדין
המשנה, ומי ירים ראש נגד הרשב"א, [והנה לענין גט מהשני
בנשאת צמזיד, כתב דהרבה חולקים על הרשב"א, ויש לפסוק כמותם,
לכ"ה"פ להלכה, ובמזבח בס"ק ה"ל אות ו', מיהו י"ל דהתם הוא
מטעם דחשש דשמה יאמרו גירש וכו' ל"ש צמזיד, ע"ש, וזה שייך
רק לגט ולא לממזרות. וע"ש בבאר משה מ"ש ע"ד הרלב"ח].

ובנתיבות לשכת סוס"ק י"ג וי"ב כתב דלכאורה דין ה"ל חלו
בפלוגמא, דלגבי נטען על א"ל דביצמות כ"ד ב', דביס
לה צנים ממנו לא חלל מהנטען, ופרש"י דהיינו צנים לה צנים
מהראשון, דאם יוצא מחזקין לקלא קמא [דזינחה] ועדיון להו
ממזרים, משמע דלא יחלל לפרש צנים מהשני, אף דזה איכא
לכאורה חשש טפי שיאמרו שהם ממזרים מדרבנן, משמע דס"ל
דמהנטען ל"ה ממזרים, חלל לפי הרי"ף והשו"ע לעיל סי' י"א
שפי' י' לה צנים מהשני, משמע דיש צוה חשש ממזרות על הצנים
מהשני, ו[מיהו] אפשר דס"ל דנהי דממזר לא הוי פגום מיהא כו'.
ועי"ע בס"ק חמ"ה אות ו' צ"ח א', ובס"ק הסמון אות ב'.

תמ. בא עליה הראשון כו' ממזר מדבריהם. א. ואסור
בצח ישראל ובממזרת, כדאמרי' בגמ' דפ"ט ב', וקנסא
צעלמא הוא לעשות סייג לתורה. צ"ח ע"פ רש"י שם. ואינו מותר
חלל בממזרת דרבנן כיו"ב. שו"ע סי' ד' סע"ט. כלומר דוקא ביו"ב

דמ"ש בירוש' דרי' סובר דד"ה הולד כשר, היינו אפי' לר"ע, דסובר דהעיקר
כהך תנא אליבא דר"ע דדוקא מחייבי לאוין דשאר הוי ממזר, ומחזיר גרושתו
משנשאת אינה חל"ל דשאר, אבל הא דאמרי' הכא דמהראשון הוי ממזר,
אתיא ככו"ע, משום דקנסו רבנן כדקנסוהו להצריכה גט מהשני.

(*) עי' מהר"ם בירוש' שם שכתב דהוצ"ח! לפ"מ הטעם בהא דצריכה
גט מהב', וכמוכא בס"ק חכ"א אות א', יהא ממזר מהא' גם אחר שגרש
הב' כו', וכבר העיר בפני משה סימן ד' סק"ז דאשתמטתי דברי רמב"ן אלו.

(*) ימשה"ק במרה"פ שם ובבני יעקב סי' י' מה בעי בירוש' שם מה
נפיק מבניהיה, הא הנפ"מ מבוארת דאליבא דרי' בא הוי ממזר מהתורה
ומותר בממזרת משא"כ לרי' אילא הוי ממזר מדרבנן כו', ע"ש, ובמרה"פ
הגיה משו"ה בירוש', כתב בעצי ארזים סי' ד' סק"א ובערך שי שם לעסע"ו,
דלא דק, דהכא אפי' לר"ע (דסובר דהוי ממזר מחייבי לאוין) הוי רק ממזר
מדרבנן, שהרי מהתורה אי"צ גט מהשני ואינו מחז"ג משנשאת, וגם ולד סוטה
ל"ה מהתורה שהרי היא מותרת לו כדיון אגוסה. וע"ש בעצ"א מקודם שביאר

אוצר

סיק חמ אית א

הפוסקים

אחר שהיה פנוי מהא, ותו דמי הפריד בין הדברים בין בעל לבועל דהא איסורא חית דכו מדרבנן, כדמשמע במשנה תלם מה ומזה, וגם החוס' למדו זה מזה איך נחלק ביניהם מחמת איזה סברא, דמכיון דלהחוס' תלוי דין הממזרות באיסור הציאה שיש עמה, איך בתרומתו יש ממזרות אפי' נהגשה מאי מהם, והחוס' פליג על הרמב"ם בזה. דהוא סבר דהממזרות הוא מדון אי"א מדרבנן, ובשניהם אחר גירושין אין ממזרות ביה.

וב"ב הח"מ צסי"ד סק"ז דעת החוס' מכמה הוכחות שביטול, והוסיק, שבי"מ מהחוס' דמ"ט צ"י ד"ה סוטה ומכא"ל ס"פ החולץ שהביאו להר"ה דסובר דסוטה שזינתה וילדה אח"כ מצעלה הוא ממזר דרבנן מידי דהוי אהשה שהלך בעלה ביה, ומאי ראי, הא הכא לא הוי ממזר מבצעל רק קודם שגירשה ביה, דמחזי כא"א, ואדרבא [הא קשה מהכא] מולא הוי ממזר מבצעל אלא לאחר שגירשה ביה, אף דמי"מ סוטה היא, [אלא] ש"מ דפשיטא להחוס' שמהראשון הוי ממזר לעולם, ומש"כ החוס' דפליגי על הר"ה וסבירי דסוטה אינו ממזר, הולכיו לחלק מהלך בעלה דהוי ממזר, משום דהתם הוא מקנאסא כדי שחידוק משא"כ בסוטה דמחזי ל"ש קנס ביה, וכ"כ באן בס"ק ק"ט א וק"ב. וכ"כ דעת החוס' הר"ה אלפנדארי (בעל סא"ר) דתשו' שצני דוד פמ"ו לאס"כ ד"ג ע"ג, ומציא ג"כ הר"ה מהחוס' דמ"ט.

וב"ב הר"ה ששון צסי"ד קל"ו דאף דיל"פ בחוס' דדוקא קודם שגירשה ביה ביה [ובכרלנ"ח דבסמוך], מי"מ פשטות דברי החוס' מורין דמהא' הוי ממזר גם כשגירשה ביה, ואף שיש לדקדק מנא לכו כן בפשיטות, מי"מ כך מראין דבריהם, וכן חפס הפרישה סי' ד' בהגה לאות כ' (וצד' למצא אות י"ט). וכ"כ מהרי"ט ז' להלן סי' קמ"ג, ומוכיח עוד, דל"כ איך קאמרי החוס' [דל"כ צ"י] האחרון אמאי אינו ממזר אפי' נהגשה מהראשון דכמו דקנסוה גבי בעל קנסוה גבי בועל, ע"כ, ואי סבירי בהרמב"ם, מאי ראיא, גבי בעל נמי לא קנסוה אלא בלא גירשה השני, אלא ודאי דסבירי דגם אחר שגירשה ביה הוי ממזר מהא, ומשום קנסא, ומש"כ ל"ד למחז"ג שלא מלינו זה שיכא ממזר, דשאינו מחז"ג דאינו אלא לאו, ובאיסורי לאוין לא קנסו, אלא הכא דעיקרו איסור ערוה קנסו. וכ"כ בעלי ארוס ס"ק ר"ח, דל"ת דסבירי דדוקא קודם שגירשה ביה, הוי ל"ל דבעטס דהוי ממזר מהראשון הוא משום דיאמרו גירש ראשון והיה אי"א דהשני, אי"כ איך אפשר ללמוד מזה מי"מ מקודם דמהשני הוי ממזר גם אחר שגירש ראשון, הא כיון שגירש ראשון שוב אין שום חשש טעות, אינו דסבירי החוס' דגם לאחר גירושיו ביה הוי ממזר מהא, ולא מחשש דיאמרו ביה. [ומה שקשה מהירוש' שהזכיר הרמב"ם שצ"ה ומ"ש, ע"י דה"ה ג']. וכ"כ דעת החוס' בשולחן ומושיב מדו"ק ח"ג סי' ק"י וע"ש טעמו. ופ"ש צאור שמה פ"י דגירושין ה"ז דעת החוס' והר"ה דככל גוויי הוי ממזר והשוו הראשון לשני בכל דבר.

אולם הרלנ"ח צסי"ד מ"צ כתב דכוונת החוס' [דפ"ז בה"ל] דוקא קודם שגירשה ביה, וה"ק, דכמו דמהראשון אף דמהחורה אינו ממזר כלל אף קודם שגירשה ביה, מי"מ מדרבנן הוי ממזר, ה"כ מהשני אף דלאחר שגירש ראשון אינו ממזר מהחורה, מי"מ הוי ממזר מדרבנן, וזה הפ"י מוכרח, דאין לפרש כוונתם גם לאחר שגירשה ביה, דמנא לכו שיכא ממזר עד שהביאו ראי' מזה לדינם הקודם, [וכ"כ בנצח מכתב סי' ל"ז, דכיון דדין זה פלמו חידוש גדול, דהא אדרבא הסברא נוחת דלאחר שגירשה ביה אינו ממזר כלל, כדבסכ"מ כל הפוס' דלא גרע ממחז"ג, אי"כ איך עשאו עיקר כדי ללמוד ממנו דין ביה שהוליד אחר שגירשה ביה ביה, ואם כך כוונתם ה"י להם ללמדנו צ"י דינויים המחודשים צבדיא

סתירה זו כתב ד"ל דהש"ע לא נחית לדיוקא דדוקא קודם שגירשה שני ולא אח"כ, אלא לישנא דהרמב"ם נקט, ואפי' נימא דנחית לדיוקא, מי"מ כיון דלא נמלא מפורש בדברי ר"י והטור מה דין הולד מהראשון אחר שגירשה שני, נהי שבהרמב"ם דכ"י סובר דהוי ממזר מדרבנן [כדבסמוך], מי"מ הו לא נחית הש"ע נפשי' לספיקא. ותמה ע"ז ביד אהרן ח"א הגב"י אות השכ"ח, הא הגב"י צדכ"ב כתב דמאחר שבי"מ הרמב"ם דוקא קודם שגירשה ביה, לפ"ז לריך לפרש כן גם בדברי הטור ביה, וא"כ הגב"י כשכתב בשו"ע [מתחילת דין הקודם] כלשון הטור, אלא שהוסיק [באן וצסי"ד ד'] "קודם" שגירשה השני, ודאי דדוקא נקטיה, וכי' דאשתמיטתו דברי צדכ"ב אלו, ולי"ט. [גם הע"ז הנ"ל אף שנשארו צ"י על דברי הש"ע, אבל עכ"פ מוצא שהבין דדוקא קודם שגירשה קאמר]. וכן מוצא דברי הנצח מכתב ובערוך השלחן שצ"ה דעת האחרונים, דלהלן, שלאש"ע דוקא קודם שגירשה ביה.

בדעת עוד פוס'. כתב הרלנ"ח צסי"ד מ"צ דכ"ד הסמ"ג [ל"ת ק"י] בהרמב"ם, שהרי העתיק לשונו אות בזה. ועס"ק הקודם צדכ"ב דעת עוד, שכ"ד הר"ן והג"י דלאחר שגירשה ביה אינו ממזר מהראשון.

בדעת החוס'. צינמות דפ"ז צ"י כתבו החוס' ד"ה הולד, צס"ס ברי"י, הופחה להדין הקודם דמהא' הוי ממזר אף אחר שגירשה הא, "מידי דהוה אהראשון שהולד ממזר ממנו", ולא פירשו בזה דמהראשון אם דוקא קודם שגירשה ביה או גם אח"כ, ופליגי בזה הפוס' דבסמוך.

חפ"ז צסי"ד ז' סק"ט כתב דפשוט דמשמע כוונתם דמהראשון הוי ממזר גם אחר גירושיו השני, דאם דוקא מקודם, איך ילפי מזה להולד מהא' אחר גירושיו הא, ודבר זה [דמהא' הוי ממזר גם אחר גירושיו ביה] ה"י פשוט צענייכם מטעם דגירושיו ביה אינם מועילים כלל להקל, דלא בזה אלא מפני החשד דהרואים, ומזה למדו דה"ה לבועל דלא מועיל גירושיו הא' להגיל מחשש ממזר מדבריהם מהשני [דכא' התנא נקטיהכו כחדא, ממזר מזה ומזה, מדבריו להלן], וא"כ חשש ממזרות דהכא אינו מלד איסור דל"א [דרבנן], אלא מלד מה דעבר על איסור דרבנן באסורו עליו משום קנס, ואע"ג דכ"א דילדה מצעלה אחר שזינתה לא מלינו שגורו רבנן ממזרות ביה, מי"מ כאן עשו חיעוק לדבריהם יותר משל חורה ביה, דדוקא הכא קנסו כדי שחידוק קודם שנהשא, משא"כ במזיד ממש לא חששו חכמים שמה תזנה פעם אחרת, וכמ"ש החוס' דמ"ט צ"י ביה. ואחר שהביא להב"ח ולהרלנ"ח דבסמוך שכתבו דעת החוס' דבהשני הוי חומרא טפי, כתב, דל"ז נכון, וראוי לומר ע"ז יניצא צא"רעא ביה, דגט דכ"י דאין צו ממש כלל דהא נכרי הוא לה, וכן החמירו צו לתת גט, מי"מ מהני [לדעתם] לסלק ממזרות דרבנן מהראשון, ואילו גט דהראשון שהוא מהחורה לא יועיל להגיל ממזרות כשולד מהא'.

(א) לשון הח"מ בס"ק זה צריך תקון, דהתיבות: "כתבו מהדיא כדעת הטור", צ"ל אחרי תיבת: ומה, ע"ש. ואחרי תיבת: הטור, צריך להוסיף: דסובר דהוי ממזר דרבנן מהשני אף כשגירש ראשון ביה, ומ"ש אח"כ: "ואין דבריו מוכרחין", צ"ל אחרי התיבות: לענין הראשון. ע"ש אורחין תלתיא שבמחברת הקדש דף י' ע"ב.

(ב) ובכנה"ג הגב"י אות תקצ"ה, אחר שבי"מ דפשוט לשון החוס' דפליג על הרמב"ם אף שיל"פ באופן אחר, כתב אח"כ דמ"מ יל"פ כדעת הרמב"ם. ומביא רא"י מדברי תוס' אלו, להיפך ממ"ש מהריט"ז, ודבריו צ"ע, ע"ש.

אוצר

סיק תמ אות א

הפוסקים

דעבדה איסורה, [ובמזבח צם"ק ה"ל] דגרם "אלא", ופי' כ"י
והר"ש דחזר מטעם דשמה יאמרו כו', אי"כ גם לענין ממזרות
י"ל שעשו כן לחזק דבריהם, כיון שאסורו לראשון [קנסוה] שיהא
מהראשון ממזר, אי"כ אין חילוק בין קודם שגירשה השני לאח"כ,
כיון דגם אחר גירושיו השני אסורה לראשון, אמנם לפי' שכתבנו
צ"י סק"ח וי"צ דגם הר"י סובר עממא דשמה יאמרו,
אי"כ אין ל"ל שילחוק הר"י על הרמז"ם צוה. ועי' בפני משה ס"ק
קפ"ד (השני) שמצוה להר"י סובר דטעם הגט מהשני הוא
רק מקנסא, אי"כ אפי' אחר שגירשה ה' יהא ממזר מהא'. [מיהו
לפ"מ דהוא משום דפרט כהרמז"ן דטעם דקנסא הוא כ"י שולא
קול דגירש ראשון כו', ושמה"ט גם הרמז"ן יסבור דגם אחר גירושיו
ה' ממזר מהא', הרי לפ"מ דהי' לה צ"י ד' סק"ז, דהא הרמז"ן
עלמו כתב דל"ה ממזר, וכ"ל ד"ה וי"ש, ולפי"ז הרי נלמד
לחלק בין איסור נשואה לראשון לדין דממזרות, אי"כ הי"ל להר"י].

בדעת רש"י. כתב צנכ"ג הג"ר אות תקל"ד דמ"ש צמחיה
רפ"י אם ילדה משני ממזר גמור ואם שוב החזירה הראשון
וילדה לו הוי ממזר מדרבנן, נראה דסובר דבהחזירה ה' אחר
שגירש ה' אינו ממזר, דלא כתב דמהראשון הוי ממזר אלא היבא
דמשני הוי ממזר מדאורייתא, והוא צלל גירושין. וכ"ל צנכ"ר
מכסף סי' ל"ז, ודלא כ"ש מי שר"ה לדקדק מלשון "החזירה" דהיינו
אחר גירושיו שני, ואפי"ה הוי ממזר מהא', דהא ודאי לא מכרעא,
דהא קאמר מהשני וכו', וכמו מהשני היינו קודם גירושיו ה',
ה"י מהא' כו', דהולד ממזר מזומין שצמחה [דעלה קאי רש"י]
היינו צלל נחנו גט תרומתו כו', חדע דאין רא"י מ"ל החזירה, דהא
ה"י כ"י צמחה ג"כ לשון החזירה הראשון ומ"מ מצוה דצדקו
דדוקא קודם שגירש השני [כמוצא צם"ק הקודם ד"ה דעת עור],
אלא דלגבי הראשון שגירשה [כלומר שולא מציתו] שייך לשון
החזירה, ולעולם עוד לא נתגרשה מהב', כ"ל צדור דעת רש"י,
וכדעת שאר הפוס', ואפוש' פלוגתא לא מפשינן. ובצ"ע סי' ד'
סק"ח הציא להכנה"ג ה"ל, והעיר שמרש"י דפ"ט [כמוצא
בתחילת הס"ק] משמע להיפך, מדכתב דקנסא הוא, משמע
דהיינו אפי' כשגירש ה', דאם רק קודם שגירש א"ל נטעם
דקנסא, דפשיטא דאסורה לישראלית דהא בעולם יסבירו דהוא
ממזר מא"ה, דיאמרו גירש א' ונשא ב', וכדלר"ך מה"ט גט מהשני
[כצם"ק חכ"א].

בדעת חסור, פליגי נמי הפוס'. דאחר ש' הדין הקודם דמהשני
הוי ממזר מהחורב כו' אלל אחר שגירש ה' או מת הוי
רק ממזר מדרבנן, הוסיף, ואם החזיר הראשון הולד ממזר מדבריהם.
ולא פי' צוה אם קודם שגירש ה' או גם אח"כ. ובצ"י צנכ"ר
כתב דמאחר דנחבאר דצדקו הרמז"ם דהיינו דוקא קודם שגירש ה',
לפי' כן גם לשון רצונו [העור], דהחזירה הראשון כו' היינו קודם
שגירש ה', גם הי"ש צפ"י דין ו' מנה להעיר והרמז"ם כחדא.
ובכנה"ג הג"ר אות תקל"ד תמה על הצ"י, הא כיון ד' העור
מקודם דמהב' הוי ממזר אפי' אחר שגירש ה' או מת, אי"כ ה"ה
מהא' אחר שגירש ה' כו', וי"ל דסובר המהר"ך דאין דיניהם
שזים

צדקה, ולומר בין כשגירש ה' והוליד ה' וצין שגירש ה' והוליד
הא', הולד ממזר, א"י שבוותם קודם שגירש ה' והוא עיקר].
וא"ת מה סיבת החילוק צדקה, דמהב' הוי ממזר גם לאחר
שגירש ה', ומהא' אינו ממזר אלא קודם גירושיו ה', ואמר שהשכל
מחייב כן, דמהא' כיון דל"ה ממזר כלל מהחורה מסתיין דנימא
דהוי ממזר מדרבנן קודם גירושיו ה', אלל מהב' דקודם גירושיו
הא' הוי ממזר מהחורה, אי"כ אפי' אחר גירושיו הא' ראוי לומר
דהוי ממזר מדרבנן, וכ"ז רמז צמ"ש צחוס' מידו דהוי אראשון
כו', ותו דאם נפרט דמהא' הוי ממזר אפי' אחר גירושיו ה' י' ש
סתירה מהירוש' [כמוצא צם"ק הקודם אות א' ד"ה דעת עור ג]
דמשמע דמשום נשואי השני אין ממזר אלא כשפשי"ן ר"ך גט
ממנו. וכ"כ הצ"ח צ"י ד' דעת החוס', ובהלוק ה"ל. וי"י
מחש"ש פ"י סוף דין ו' שהבין כן דעת החוס', ע"ש. ובצ"י
יעקב סי' ו' אחר ש' דיל"פ צחוס' צ"י אופנים ה"ל והאר"ך
צוה, מסיים, מכ"ז אין הכרח דהחוס' חולקים על הרמז"ם. ולהלן
שם מסתפק כה"ג צלשון החוס' דל"צ ד"ה אלל, ובצדקו הרא"ש
שם, ואף דפ"י משמע דהכוונה קודם שגירש ה', מ"מ אכתי
אפשר לפרש גם לאח"כ כו', ע"ש.

וב"כ הצ"ש צ"י ד' סק"ז דעת החוס', ושכ"פ צח"י לחם
אצורים ליצמות. והציא הצ"ש להרלב"ח, והוסיף, דמה
שהח"מ הוכיח מדברי החוס' צדמ"ט, הנה שם לא כתבו זה
אלא להר"ם דסובר דצויתתה ואח"כ ילדה מצעלה הולד ממזר,
אלל אכן קי"ל דאינו ממזר, והכל חלוי צוה אם מעשה קיימין
עדיין [דהיינו כשצא עליה ראשון קודם שגירש שני דלא צעלו
מעשה ושייך עדיין קנס, מדצדקו שם מקודם], אלל אחר שגירש
שני דצעלו מעשה לא הוי ממזר מהא' כלל. וכ"כ צדית מאיר סי'
ד' סע"ז, דאף דפי' הצ"ש צחוס' דחוק לכתורה, דאין מציאים
רא"י על אחר גירושיו הא' [דיהא ממזר] מהשני דליכא שום טעם
לפיסול, מ[הא דהוי ממזר] קודם גירושיו השני מהראשון, דשם
יש טעם דנראית כא"ל מדלריכה גט ממנו, ואף דצדקו החוס'
שצדמ"ט יותר משמע כהח"מ, דנהי שכ"כ להר"ה, מ"מ הו"ל
להחוס' לצדק שצדק נמי חולקים עליו, אך מ"מ פי' הצ"ש מוכרח,
דאין אפשר שיהא ממזר אחר גירושיו ה' משום קנסא צלל טעם
כלל, ומ"ש מנחמיה צעטות דקי"ל צ"י קי"ט דמדא"ל גט מהשני
מותרת להא', וצדוקו שהבנים אינם ממזרים אף דעבדה איסור
ולא דייקא, והרא"ש [שצם"ק חכ"א] כתב דלא קנסין אלא
דצדיק טעם דשמה יאמרו גירש א' ונשא שני, וא"כ לאחר
גירושיו שני מ"ט יקנסו לעשות צניה ממזרים. וע"ש מ"ש דה"ש
אפי' למ"ש הצ"י שם דלהר"י גם צנחמיה צעטות אסורה
לראשון לעולם כו'.

בדעת הר"י. כ' צעלי ארום ס"ק ר"ח, דהי' נראה דהא דהרמז"ם
כתב קודם שגירש ה', הוא משום דלעטמו אזיל, דסובר
דהא דלריכה גט מהב' הוא לאו מקנסא אלל מטעם דשמה יאמרו
גירש ה' ונשא ה' [ובצם"ק חכ"א], וה"נ י"ל לענין ממזרות
מהראשון דהוא מטעם דיאמרו וכו', וזה שייך רק קודם שגירש
השני כו', אלל להר"י דסובר דלריכה גט מטעם קנסא משום

מהשני אפי' מדרבנן, ובוה א"ש נמי הלשון שכ' אח"כ : "ואם" החזיר הראשון
כו', דלהג"י דלפנינו הו"ל "וה"ה אם החזיר", ע"ש, אלא דמסיק דאין לומר כן,
דהג"י דלפנינו כ"ה בהרבה ספרי הטור, ובודאי כן ה"י לפני הב"י, וב"ד
אהרן ח"א הג"י אות תשכ"ח, תמה, איך ס"ד בכלל לומר שלהב"י היתה
ג"י אחרת, הא בשו"ע העתיק בדין הקודם כלשון הטור, ע"ש, ורק בדין הב'
הוסיף לפרש דהיינו קודם שגירש ה'.

(ג) וכ"ש דקשה מהירוש' שחביא הרמז"ן הג"ל בד"ה ומ"ש, אלא דהרלב"ח
לא הזכיר רק להירוש' שצוין כאן. ובפני משה ס"ק קפ"ד (השני) מבאר ד"ל
דלא תקשה להתור' מהירוש', דהתוס' יפרשו דר' אילא לשיטתו דמ"י
בטעם דצריכה גט מתב' דהוא כדי לברר איסורו דראשון, [ע"ס חכ"א אות א'
בד"ה הר"י], אבל לתלמודן דהוא משום קנסא, משה' הוי ממזר גם
אחר שגירש ה', וע"ז בדבריו דלהלן שבדעת האחרונים.

(ד) והכנה"ג הוסיף ד"ל דה"י גרם בטור בדין הקודם : "לא הוי ממזר

אוצר

סיק תמ אות א—ב

הפוסקים

חולק וכן פסק בשו"ע כאן, וצ"ל ד' סעיף כח ג"כ קודם שיגיש
הב', משמע שד"ק זה מוסכם מכל הפוסקים ללא מילוי שום חולק
על סברה זו הנכונה בטעמה ללא גרע ממחז"ג. ואחר שביאר
שכ"ד תוס' ורש"י, וכ"ל, כח צדק ע' ע"א דנחצר דאין מי
שחולק על הרמב"ם, ולאחר שגירס הב' אין הולד ממזר מהא'
גם צריך השלחן סעיף רנ"ט כח דהעיקר בדיעה זו שכן סתם
הב"י בסעיף זה.

וכן בפני משה סי' ד' סק"ז הביא להירוש' שהוצא צבאגריא
סיק קט"א, דמוכח דאחר שגירס הב' אינו ממזר מהא', וכחצ,
א"כ כיון ללא מילוי בתלמודן שחולק על הירוש' בהדיא, אין ספק
מוציא מידו ודאי שצירוש. וע"ש דר"ה לדחות הרא"ה מהירוש'
משום ד"ל דזה תלוי בטעם דלירוש' גע מהשני, דהירוש' כחצ דהוא
כדי לצרר איסורו דראשון, משא"כ לתלמודן דהוא משום קנסא
[בבב"ס חכ"א אות א', וע"י בה"י ג' דבזה מיישב דעת החוס'
אצל מסיק, דמ"מ לפת"פ הרמב"ן בטעם דלירוש' גע דקנסו כדי
שיא קול שגירס ראשון כו' ותיאסר לו כמחז"ג, [כמוצא שם],
י"ל דהוא טעם א' עם הירוש' דהיינו כדי לצרר איסורו דראשון,
א"כ שפיר יש לפסוק בהירוש'. גם צאור שמה פ"י דגירושין ה"ז
אחר שהביא לדעת החוס' והרא"ש והאר"י, כחצ צסוף, והפשוט
כשיטת רצונו [הרמב"ם] וכדמבואר בותי צירוש', אע"ג דגמ'
דילן תלי טעמא [דגמ'] משום דעבדא איסורא קנסור רצון, צ"ל
לענין ממזר הוי רק משום דהוא כחצ השני, הו"ל ויריב הימנו
גע וכו' כחצ על אשת השני, הא לאחר גירושין או לאחר מיתה
צין מהראשון או מהשני, אינו ממזר.

ב. ובשנשאת לשני במזיד מה דין הולד מהראשון קודם
שגירש חב'. הרא"ש ששן צסי קל"ו כחצ חוץ
דבריו דדוקא נשאת בטעם קנסור, אצל צ"ד [שעמדה עם המסומד
ימים רבים כשהיא עדיין א"ת] הרי"ז זנות גמור, וא"כ אפי' לא
גירס מודו כו"ע דהולד מהראשון ל"ה ממזר אפי' מדרצון כו'.
ועס"ק הקודם אות ג' ד"ה ועיין, מה שכתב צ"ה הכנה"ג מדברי
מהר"ם גלאנטי. ובצ"ה דוד [להרי"ז דוד] ח"צ סי' ע"ז ד"ה ג'
מביא מחכ"א ד' דנשאת במזיד נמי הוי ממזר מהא', וכחצ, ולי
נראה דאינו ממזר, דבשנשאת נשאת בשוגג הוי הולד מהראשון
ממזר כדי לצרר איסורו דראשון יותר [כמ"ש הירוש' לענין הגט
מהשני, וכמוצא בבב"ס חכ"א אות א' ד"ה הרי"ף], או לקונסה
כדי שתידוק, אצל נשאת במזיד א"ל לצרר איסורו דראשון יותר,
כיון דאיסור עליו מהחורה, וגם ל"ה לקונסה כדי שתידוק, וכמ"ש
החוס' ביצמות דמ"ט כו' [כמוצא בבב"ס הקודם בתחילת אות ג'].
וכי צבאר משה [לר"מ דנישוסקי] סי' ע', דלכ"ל צ"ה [שצ"ס ואות
הנ"ל] ה"כ ל"ה ממזר מהראשון במזיד.

ובשוואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' ק"י צדון נשאת במזיד הביא דח'
מצית דינו הרה"י עלנצער ר"ל דכה"ג ל"ד לדון בשו"ע,
דבזה ל"ה קנסא דתידוק, דהא יודעת שהיא א"ת ונשאת במזיד,
וכיוי כוונתה דאין הולד מהראשון ממזר כלל, כדאיתא בשו"ע
סי' ד' סעיף צהרה, והמחבר כתב, דנראה דזה תלוי לפי הטעם
ש' הפוסקים בזה דמארכיין גע מהשני, להבדיל ש' דהוא רק משום
קנסא [בבב"ס חכ"א אות א'], לפ"ז כל שידעה שהיא א"ת ל"ה
לקונסה כדי שתידוק ואין הולד ממזר כלל, אצל להרא"ש [וסי' ע'
שם] דהוא מטעם דעבדא איסורא קנסור לחוש לשמא יאמרו
גירס א' ונשא צ' כו', לפ"ז גם כשהיו הנשואין במזיד יש לחוש לשמא
יאמרו, ואדרבא בזה יש יותר לחוש ולקונסה טפי כו', עכ"פ צרור
דכל שלא גירס הב' הולד מהא' ממזר מדרצון.

קיים

שו"ס, דבשנשאת בגירסה הב' והחזירה הא' לא קנסו רצון לדוד'
לפסול הולד דלכ"ה למימר עליה דקנסין כדי לידוק, אצל בגירסה
הא' והחזירה הב' קנסין ל' שהיא הולד ממזר כדי לידוק בתחילת
הנשואין, [ולפ"ז כוונתה תחת בעלה, דלכ"ה קנסא, אם גירסה
הא' ל"ה מהצ' אפי' ממזר מדרצון], איצטא שלא מילוי ככה"ג
קנס לאיש, דדוקא לאשה עלמה קנסו כדי שתידוק כו'. ואחר ש'
דבקאור פסקי הרא"ש שחזר העור לא זכרו פרטים אלו. אלא
כחצ דין המנהג סתם, ודחה מה שר"ה להגיה בזה, מסיים, סוף
דבר א"י נצח דעת העור והמחבר כו'. וצ"ד אה"כ ח"ה הגב"י
אות חשכ"ה העיר עמ"ש איצטא שלא מילוי כו', ממ"ש הרא"ש לר"צ
חוץ דבריו, דעיקר קנסא לשני הוא שנשאת לו באיסור ואצל השני
קנסור נמי לגבי ראשון, ודלא כ"ה להיפך, ע"ש, א"כ למד לו
לימר כי הוי לידוק, תפ"ל דל' קנסין משום דנשאת לו באיסור,
[כלומר לפ"ז שפיר יש לחלק צין א' לב', וע"ע דעת השו"ע ודעת
החוס' מה שחילקו בזה]. ועמ"ש דבקאור פסקי הרא"ש כחצ רק
סתם, תמה ה"ד אה"כ, הא כחצ שם דמהצ' ממזר גמור ואם
החזירה הראשון ממזר מדבריהם, והיינו כלשון רש"י במשנה, וידעת
רש"י הא דיוק בעלמו דהכונה דל"ה ממזר מהא' אלא בגוונא דהוי
ממזר מהצ' מדאורייתא, דהיינו קודם גירושין ולא אח"כ וכנ"ל,
וא"כ ה"כ יפרש בעור.

אולם הע"ז צסי' ד' סק"ע כחצ דכיון דהעור כחצ דמהצ' ממזר
גם אחר שגירס הראשון ודעת הרי" [שצ"ס הקודם],
הרי דאוצר ללא מועיל גיעו דהראשון לסלק ממזרות, א"כ ה"כ
לא מועיל גירוש' הב' שלא יהא ממזר מהא', וזה צרור דחולק על
הרמב"ם הנ"ל. גם בזה שצפריש שם אות כ' [ובד"ל אות י"ט]
כ"כ דעת העור, דכיון דהא דאוצר דמהצ' הוי ממזר גם אחר
שגירס הא' אין לזה טעם אלא אם נימא דהוא מתוך שהחמינו
לעשות סייג שלא יעמוד זה הב' אלה, ועל האשה כדי שתידוק,
ממילא פשיטא דמטעם זה הולד מהא' ממזר גם אחר שגירס הב',
דמ"ש. וכן מבואר בח"מ סי' קמ"ג דק"כ ע"א, דמדדייק העור וכחצ חלוקה
ואם החזיר הראשון כו' סמוך למ"ש אצל אם גירס הראשון כו',
משמע דאחי לאשמועינן דמאי דקאמר אם החזיר הראשון היינו
אפי' אחר שגירס השני כדקאמר בשני [דהיינו אפי' אחר שגירס
ראשון], ובזה א"ש לזהב מהשני הוי ממזר מדרצון אפי' אחר
שגירס ראשון משום דכשם שאסורה לבעל ה"כ אסורה לבעל, וכ"כ
הרא"ש ששן צסי' קל"ז וצ"ז יעקב סי' י' דרי"ד ר"ש עור צ', דלעבור
הא בזה תליא, ומכאן שחזון אחר גירוש' הב' הוא כמו מהצ'
אחר גירוש' הא' כו'. וכ"כ הרא"ש אלא אדרי [בעל סא"ר] בתשו'
שצ"ז דוד פט"ו דאסור צ"ד ע"ג לדעת החוס' והעור כחדא.

דעת האחרונים בזה. צ"ש פ"י דין ו' אף שלענין הולד מהצ'
כחצ דהוי ממזר גם אחר שגירסה ראשון, מ"מ לענין הולד
מהא', כחצ, דאינו ממזר אלא כשלא גירסה הב'. וכ"כ הלבוש כאן,
קודם שיגירסה. וכ"כ צסי' ד' סעיף דהולד מהראשון אסור בזה
ישראל שהעולם מחזיקין אותה לנשואה לשני וגזרו צ"ז גזירה משום
נשואה גמורה, אצל צא עליה בעלה אחר שגירסה השני, או זנתה
תחת בעלה ואח"כ צא עליה בעלה אין הולד ממזר, שאינה אלא
מחייבי לאוין. וכ"כ הע"ז סי' ד' סק"ע מטעם אחר, דאחר שביאר
ד' הדיונים שו"ס צין להרמב"ם צין להחוס', אלא דלהרמב"ם
בשניהם ל"ה ממזר אחר הגט, ולחוס' צניהם הוי ממזר מדרצון,
כחצ צסוף, דמאחר שהרמב"ם [לענין דס"ק הקודם צ"ה ולענין]
פסק הלכה בהרמב"ם משום דרבים אחי, וא"כ צניהם מהני גע
של אחד מהם לגבי השני [ללא להוי ממזר]. וכן צנבחר מהב"ק
סי' ל"ז כחצ צדס"ע א', דהב"י שכל העור מביא להרמב"ם בלא

ביאור הגר"א

נז : אמרו לה מת בעליך ונשאת ואח"כ אמרו לה קיים היה ומת ולד שהוליד קודם שמת ממזר מן התורה ושהוליד אח"כ אינו ממזר [קענ] ק וי"א שהוא ממזר מדרבנן :

אם

באר הגולה
ז' תשנ"ה שס דף ע"ב ע"א
ק טור מדברי חזוני הר"ש
סע נפסקיו

[קענ] וי"א כו' תוס'
הג"ל ואע"פ שסתם כס'
שקדם כדעת תוס' כתב
כאן ס' ראשונה והוא
דעת הרא"ש בשם י"א דוקא היבא שבא הבעל וקנסה לגבי בעל קנסה גם כן ובי' בועל אבל שמת במ"ה לא והרא"ש סתר דבריהם וס"ל כדעת התוס'
וכתב אדריבה עיקר קנסא הוא לגבי השני :

הפוסקים

ס"ק תמא—ס"ק תמב אות א

אוצר

הכא דמת הבעל הראשון צמדי"י, ללא שייך קנס גבי הבעל, לא קנסיה גם לגבי השני, [חזוני הדיעה הראשונה דאינו ממזר כלל, חלום הרא"ש שם דחי לה, משום דעיקר קנסא לשני הוא על שנשאת לו באיסור, ואגב הכי קנסו נמי לגבי הראשון, ע"כ, ולפי"ז גם צמת האי צמדי"י קנסיה לגבי השני, וחזוני דעת הרא"ש, וכמבואר גם בצנהגר"א ס"ק קע"ג, ע"ש]. וי"כ צמדי"י יעקב סי' י' דרי"ד סוף טור ז', דע"כ. אין כוונת השו"ע כאן להמחלוקת דס"ק ה"ל, וכדבין הפרישה כאן, דהא בצע"פ הקודם סתם כהעור ולא מחלוקת ב, אלא ל"ל דזו מחלוקת הרא"ש עם ה"א שהביא, ומשום דהכא מיירי ללא זא הבעל, אלא מת צמדי"י, כדמזויק נמי לשון השו"ע, משה"כ מציה פלוגתא, ואף דלפי"ז לא היה לו להצו להדיעה שדחה הרא"ש בסתמא ולהרא"ש בשם י"א, דאיכא הול"ל, אי"ז קישיא, דמלינו בן צמדי"י מקומות. גם באור שמה פ"י לגירושין ה"ז כתב דיעה ראשונה שצו"ע הוא ה"א שצנהגר"א, והתוס' והרא"ש פליגי ע"ז, וע"ש שהאריך להביא רא"י לשיטתם, דגם כשהבעל צמדי"י הולד ממזר.

טע"ף נז. תמא. קיים ה"י ומת כו'. וכה' דמאמינים להעדים האחרונים ואמרי' דהולד שנוול קודם שמת הוי ממזר ודאי, אמרינן צל"ד דהיינו צהורתי ע"פ ע"א ועכשיו העידו שנים, אי"ז שהאחרונים הזינו לראשונים, אבל צהורתי נכד הוי רק ספק ממזר. ע"פ מחירי. גם לענין הא דתל"א מהב', ע"י צמ"ק הסמוך אות ד' שכתבו כמה פוס' דצנהגר"א דתרי ודרי מותרת לשני, ומשמע דכ"ה דאין הולד האחרון ממזר אפי' מדרבנן לכ"ע. וע"י צנהגר"א דע"ז ה' דבשרק ע"א זא שקיים ה"י ומת דאינו יכול להאסור אפי' כשנשאת נמי רק ע"פ ע"א, דהא קיי"ל דע"א שכתורה על פיו חשיב שנים כלפי המכחישים דאח"כ, כו"ל בצע"ל.

ובשוואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' ש"י צדק"ט ה', צנשאת ע"פ צ' עדים וצאו צ' אחרים והכחישו דקיים ה"י צמדי"י שמתו הראשונים ומת אח"כ, הביא שהקשה חכם ה' דכיון שיש כאן הכחשה נוחת שמה לא מת כלל, דסבדי שקרי יניחו כו', ואפי' לר"ה [צנ"צ דל"א] דסובר דזו צאה צפני ע"מא ומעידה כו', מ"מ לאותה עדות ודאי פסולים, וכאן הוי לאותה עדות, וכשיצ' דנראה דזו חשוד כצ' ענינים, דהנה העדים האחרונים מחולקים על הראשונים שאמרו שמת כבר מקודם, אבל הראשונים אינם מכחישים לזמן היותה דהשניים, דהא גם לצריכה ח"א שחי' אז, אלא שאומרים שמת קודם, וא"כ הוי כמו דאיתכחש צחוקה ולא באצבחה דקיי"ל [כר"י צנ"צ שם דעל מה] דלא איתכחש נאמן, ור"ה צרורה לזה מהא דיבמות פ"ח צ' דמוקי לה להך דלפני צנשאתו ה"י ה"י ומת [ע"ש], אלא לא דלא אמרינן דנאכחשו לגמרי ולא מת כלל, וע"כ כו"ל כו', וע"ש מה שהאריך צז' ומוסיף, ועוד דצנעגונה שהקילו ש"א כשר צה וא"ל דיני עדות כו', שפיר אמרינן דע"ז לא נאכחשו. [וע"י צנ"צ] לטע"ף ע"י סקע"ז אות י"ג, ד"א דגם צנהגר"א צמדי"י [אף דהוא מהחקירות] נמי לא נפסלו העדים לענין עדות עגובה.

תמב. אינו ממזר, וי"א שהוא ממזר. א. יסוד דיעות אלו, ע"מ ס"ק קי"ט וקנ"א דמבואר שצבין דהיינו הא דפליגי צמ"ק חל"ע אות ה', אס שייך ממזר מדרבנן מהב' אחר שמת הא, דמשה"כ הק' על השו"ע מהא דבצע"פ הקודם סתם בצשיעות דמהב' הוי ממזר גם אחר שמת הא, וכדעת התוס' והעור [שם, ואילו הכא הביא גם י"א דאינו ממזר], והוסיף, ואין לומר דכאן היתה חנוכה, [י' דר"ל שבעיבור דלאחר מיתת הא' ה"י ערס שידעה צכלל מהעורר דקיים ה"י א], לכן י"א דאינו ממזר, דהא צגמ' אמרו דמיירי דלאחר שמועה הולידה מהשני, ובצ"ש צמ"ק קס"ח כתב דאשתמיטת' מ"ש הרא"ש לז"צ בשם י"א [לחלק מדין הקודם], דהתם דהא הבעל וקנסוהו שהולד ממזר ממנו, קנסו נמי לגבי השני שהולד ממזר ממנו אף לאחר מיתת הבעל הראשון אן גירושיו, אבל

ובעצי ארזים ס"ק ר"ע כתב דקשה לומר דכוונת השו"ע לדעת ה"א שצנהגר"א, שלא נזכרה צצרה זו צשום פוסק, ורק הרא"ש הביאה ודחאה, וכ"מ מפשט הסוגיא דלא כה"א שצנהגר"א, דא"כ ק' קושיות התוס' והרא"ש כו' [וכדע"ז ע"ז] צצרה"ט ס"ק קס"ז, ע"ש], מה גם שלא הוצא הסצרה זו צצ"ג, לכן נראה [דמיירי הכא שבעיבור דלאחר מיתת הא' ה"י לפני השמועה שצנעלה ה"י קיים], וכוונת השו"ע לפלוגתא דהרמב"ם והר"י אס כולל מהא' אחר גירושיו צצ' הוי ממזר, [שצמ"ק ח"מ אות ה', ע"ש], ולפ"מ שכתבנו דלענין הולד מהב' אחר גירושיו הא' גם הרמב"ם מודה דהוי ממזר, ואינו חולק על הר"י אלא דמהא' ל"ה תמב' אחר גירושיו צצ', [וכמבואר צמ"ק חל"ע אות ה' צד"ה חמנס], ומטעם ש' צצ"ש המוצא שם, דלכצ' ראו לקונסא אפי' אחר שגירשה הא', משא"כ להא' אחר שגירשה צצ', א"כ צדין זה שהיתה חנוכה בולד השני, שצרי צצוי צעלה לא שמה כלל ורק אחר מיתתו שמה שקיים ה"י מחילה, צז' אין צצרה לקונסא בולד השני שצחאה פטס לא שמה עדין שצ' ח' מחילה כדי שחל' ממנו עפ"י תקיף, וא"כ ה"י הוא כולד שילדס מהראשון לאחר שגירשה השני דאינו ממזר לדעת הרמב"ם, ואע"ג דצדינ' דמתני' ע"כ הולד השני הוא ממזר מדצריהם כדמוכה מקושית התוס' והרא"ש שם, כיוון משום דמתני' מיירי שילדס ח' הולד השני אחר ששמה שצעלה ח' ה"י, דעצד' ח' חסורה מדצריהם דחכמים חסורה על השני ושייך צז' קנסא, אבל צצו"ע לא מיירי שילדס אחר ששמה, אלא דתרוויכוו מולדו קודם ששמה ואח"כ נצצרה שהראשון ה"י צצוי צעלה

הדיעה הא' דאינו ממזר והא' ליכא למ"ד, [מיהו ע"ש דבלא הרמב"ם י"א בהדיא דמהב' אינו ממזר אחר מיתת הא'].
(ג) מיהו בב"י כאן יש חסרון בדבריו, כמ"ש בכרם שלמה (לר"ש האס), דכ' המקור להדין דהוא המשנה דצ"ב, והוסיף, ומ"ש רבינו שהאחרון ממזר מדרבנן, ולא סייע, וכ' בכר"ש, דצ"ל : הוא מדברי הרא"ש פ' האיר, ומב"א כמה דוגמאות שחסר מה"ג הציון בב"י. [וא"כ לפ"ז אולי חסר גם מן שהב"א הי"א שברא"ש].

(א) כ"מ ממה דמסיים דבגמ' אמרו דלאחר שמועה מיירי, וע"י סברא זו בעצ"א דבסמור, יבה' שם. ובמחברת הקודש (שבאוריין תליתאי) בוף.
סע"ג כתב דכוונתו לאנוסה דסעיף הסמור בהנה, וצ"ע.

(ב) וע"ש שהוכיח עוד דדין זה שונה מצעיף הקודם, דהא להשו"ע גם הרמב"ם מודה דמהב' הוי ממזר גם אחר שמת הא', ומשום דל"ד לולד מהא' אחר מיתת תב', [ובבב"ק חל"ע אות א'], וא"כ איך כתב כאן ד"א (דהיינו

אוצר

סיק חמב אות א-ג

הפוסקים

מגרשה ואינו מחזירה עולמית. [ואמנם בני למחני דל"ז כתב נמי דל"ל כתובה ולא תנאי כתובה, מיהו הוא סבר נמי דהולד האחרון הוא ממזר מדרבנן].

ועיין באצני עזר שצמחניות שטס התפארת ישראל, בסוף סי' י"ז, שלטעין תלם מהב' מחלק [להרמז"ס] בין נשאת ע"פ צ' עדים או בע"א, [מיהו לשון המשנה צ' רבים אמרו לה מת כו', ותני תלם].

ג. וכשלא נתברר בודאות שהראשון הי' חי כשנשאת, אם תצא בשבות יעקב ח"א סי' ל"ח, צעגונה שהעיד ע"א שמת בעלה בזמן, ועל פיו עמדה ונשאת בחמון, ואח"כ צא עדות ברורה שבעלה הי' עדיין חי באייר, וקודם שהולידה מהבני בלו עדים כשרים שמת בעלה וקברוהו, אך אינם זוכרים אם מת בחמון אחר הנשואין או בסיון קודם הנשואין, אם יש להוציא מהב' משום דמוקמינן בחזקת חי ובחזקת א"א עד השתא, או נימא כיון דהשתא הוא בחזקת מת לפנינו, אין מוילין, דאמר' שמת קודם נשואיה, ואחר שכתב דמילוי כה"ג פלוגתא אחרונים לענין אלוות, כשספק אם עצרו כבר ל' יום משמת וכיו שמועה רחוקה, אם נימא דכיון דהשתא מת ודאי, איטרע חזקת חי ומעמידין בחזקת דהשתא, וכמוצא צט"ז יו"ד סי' ש"ז סק"צ, ואחר שהאריך בזה וכתב דע"פ הוי ספק ובאבילות שומעין להקל, מסוים בסוף, וצ"ד כיון דנשאת ע"פ ע"א לא הוי אנוסה כיון דלא דייקא ואסורה לבעלה מהחזרה [וממילא אסורה לבעול] מועטמא ונעמא, כמבואר צ"ה הא"ר, וספיקא דאורייתא לתומא, ולריכב גט מהבני, ומ"מ ודאי מפרישין אותם ונותנים זמן לגט, אולי יחקרו ויצורר הדבר בודאי שכתב מת הבעל קודם הנשואין, ותחזור להיתירה הראשון.

ובשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' ש"י צדק"ע עור צ', תמה עליו, דהא אין ראי' דלא דייקא, דכיון דנשאת בחמון [ולא מקודם], אמרין דדייקא בודאי וידעב שמת, ואף דנשאת ע"פ ע"א ובלו שנים ואמרו דלא מת, תלם, היינו משום דאין ע"א במקום שנים, ומה תועיל דייקא דידה בלא עד, משא"כ הכא [ד"ש עדות שמת ואינו רק מסופקים בזמן המיתה], ובלא"ה תמיה מ"ש דהוי איסור דאורייתא, דהא אף דנשאת ע"פ ע"א וצא בעלה אמרי' דאסורה לה ולזה, מ"מ עכ"פ אנוסה מקרי [עס"ק ח"כ אות א' צ"ה ובעטס], וכל שכעת כבר מת הבעל אי"כ מותרת לבעלה הבני [דהוי ספיקא דרבנן ולקולא], דהא בעלה הראשון לא הי' כהן דנימא דכיון דנאסרה עליו אפי' כשאנסה נאסרה נמי על הבעול, ומ"ש צש"ע דבאמרו לה קיים הי' ומת הולדות דאח"כ ממזר מדרבנן, היינו משום דאמרו שמת בזמן אחר צבירור [ובה' אחר שנשאת], ועכ"פ אינו תלם ממזר מדרבנן, וא"כ כל שכעת מת למת תיאסר הא אינו רק אסוד"ר על הבעל דלנוסה הוי ולמה תיאסר על הבעול, ואולי לפמ"ש הבני [המוצא צש"ע סי' קצ"ע סעיף ג' צרמ"א] ששומרת יבם שזינתה דלגבי בעול נאסרה.

מודים דאינו ממזר כלל, והמחבר השיב דאין לזה טעם, ויש ראי' גדולה שאינו כן, דהא התוס' והרא"ש בדצ"ב הק' על הגמ' דמוקי מתני' דהוי ממזר מיבמה, כ"ע, והא בגיטין משמע דגם לרבנן הוי ממזר, ותירצו דהתם מדרבנן אבל ממתני' משמע דהוי ממזר מהתורה, מדתנן בספא גבי קיים הי' בעלך ומת דהאחרון אינו ממזר, ואי מתני' איירי בדרבנן אמאי האחרון אינו ממזר כו', ואם כדבריו אכתי אפשר לאוקמי בדרבנן והא דאינו ממזר היינו בנתעברה אחר שנודע שמת, ותו הא התוס' ב"ה ואמרו, מפרשי דהאחרון היינו לאחר שמועה, ומ"מ כתבו ע"ז התוס' והרא"ש דאינו ממזר דתנן הדין מהתורה אבל מדרבנן ממזר הוי, אי"ר דליתא.

(*) ומ"ש שם דלא רצה היבם לגרשה, ע"י הג' הב"ח שעל הרי"ף, דחיבת: היבם, נמחק.

בעלה והשני אחר מותו, וצ"ח לא שייך קנסא ולכן אינו ממזר לדעת פרמז"ס, אבל לדעת הר"י הסובר דאפי' ילדה מראשון אחר שגרשה השני הוי ממזר, ע"כ ל"ל לדידיה שלא חילקו חכמים צענין זה אפי' שמועה אין ראוי לקנוס צענין זה, אי"כ כ"ש צדון זה שהולד ממזר מן השני אפי' שהיה קודם שמועה כיון שאין בטעם משום קנס כלל.

ועיין צבגר"א ס"ק קצ"ג שכתב ה"א כ"ד התוס' [צד"ז צ"ה אבל, בהנמשך לע"ז, שפי' מ"ש צמשה האחרון אינו ממזר, דהיינו מהחזרה, אבל מדרבנן הוי ממזר]. וכ"כ בני דל"ז למדרבנן קנסוה, והביאו התו"ע פ"י מ"ג *. ובערך לחם כאן, אחר ש' דלא תלם מי שכתב זה [דאינו ממזר], הוסיף, וע"י סוף הדיון הקודם שדרי ה"א עיקר. [וי' בוגתו משום דהתם סתם השו"ע פ"ה דהכא, וי' דרבין ג"כ כה"מ והדרישה כ"ל דענינם א'].

וכתב צח ט"ז ס"ק קצ"ז דכן יש להוכיח מהבני דל"ז צ', דקאמרי וכו' לא דק, והא מדקתני סיפא וכו', ומאי קושיא, דילמא צין ממזר לאין ממזר הוא דק, אבל צין ודאי לספק לא דק, אבל אי דק צסיפא צין ממזר דאורייתא לממזר דרבנן, כפי' זה, מקשה שפיר, דאית לי נמי למידק צדאורי' גופא צין ממזר ודאי לממזר ספק, דספק ממזר רק מדרבנן אסור, וככתב צד"ז ט"ז שם, דכדצרי' מבואר צחי' הרמז"ן צד"א ג' ד"ה והא דתנן, שכתב באמצע דצרי' צסם י"מ, וז"ל: תלם מתני' אינו ממזר מהחזרה קתני, ומש"ה חוקמיה כ"ע, והיינו דאמרין לקמן דל"ד והא מדקתני סיפא הראשון ממזר והאחרון אינו ממזר, ש"מ דוקא קתני, עכ"ל, וכונתו כה"ט, אך כרמז"ן שם חולק כו', [ע"י דצדרי' הרמז"ן שצ"ס חל"ע אות א' סד"ה ויש, וצ"ס ח"מ אות א' ד"ה ומ"ש]. ועיין בלשון התוס' שהוצא צס"ק בסמוך אות ג'.

ב. ואם פליגי נמי בדיון דתצא מהב' ושאר הדברים שבסעיף הקודם. צמחרי"א הלוי ח"ב סי' ע"ז הביא מרצ א' דמלך נאמר צש"ע דתלם מהב' ש"מ דלאחר שנתברר שמת ליכא איסורא כלל, וככתב ע"ז, דאשתמיטת' משנה מפורשת דצדון זה עלמו כתוב צמשה דתלם, וגם מ"מ הכ"ש צס"ק קצ"ע דהכא ל"ד למתה אחותה כו' דשם אחר מותה ליכא איסור כלל, כיו מבואר דהכא ליכא איסורא גם אחרי מות הראשון, ומה שלא הביא זה צש"ע הוא משום דסמך עמ"ש צסע"ק הקודם דגם צנשאת ע"פ צ' עדים תלם מזה ומזה כו', וכ"כ צשאלית שלום מהד"ת סי' ו' דאף הסוברים כאן דהולד האחרון אינו ממזר אפי' מדרבנן, מ"מ מודים דאסורה להבני, ורק לגבי הולד ממזר לא קנסו כולי האי דאליה ה"ל להשמיטתו רצותא עפי' דמותרת לבעלה, וממילא נשמע דאין הולד ממזר ממזר, וכ"כ מהב"ש כ"י [כנ"ל]. גם בערוך השלחן סעיף ר"ס כתב דנראה דלענין שאר קנסות שנתבאר [צסע"ק הקודם] הכל מודים דקנסיון לה כמו אם צא בעלה לכאן, והשני

(ד) והנה בח"מ הנ"ל נמי מבואר דאם באמת הי' העבור שלאחר מיתה קודם השמועה יש סברא דאינו ממזר, אלא דהשו"ע לא מיירי בהכי, מיהו במאירי מבואר להיפך, דלשיטתו דאחר מיתה הא אינו ממזר מהב', מפ' מ"ש במשנה דהולד הראשון ממזר, דהיינו שנוול נמי אחר מיתה הא אלא קודם השמועה דקיים הי' ומת, הוי ממזר מדרבנן, הואיל ומ"מ נולד בשעה שהיתה עומדת תחתיו בטעות, והבי' [שנתעברה אחר השמועה] כשר לגמרי שהרי עכשיו מותרת לו [כלומר מצד עיקר איסור דא"א, ורק מקנסא תצא מהע' שם].

ומהרי"א הלוי ח"ב סי' ט"ז מביא שהרב השואל כתב סברא זו אליבא דכ"כ ע"מא, דהפלוגתא שהזכיר בשו"ע הוא רק כשהעבור שלאחר המיתה הי' קודם השמועה, דכיון דעכ"פ לא הי' ידוע שמת והעדים הראשונים היו שקרנים, לסיכך [י"א ד] הוי ממזר מדרבנן, אבל בנתעברה אחר שנודע שמת

אוצר

סיק תבג אות ג—ד

הפוסקים

שוכנים בזה עוד אי מחכמי הדור המובהקים. וצ"ל ז' מציא שרץ אי כתב לאסור וכו' ראויה דלא אזלין בחר חזקה דהשחא, ובמחבר אחר שדן בזה לכאן ולכאן, כתב בסד"ה ושם, דכ"ז לענין דינא וכגון בנשואת לכהן, דגם בנאנסה אסורה לו, אבל בנשואת לנכר לא כו', דליכא איסור מדינא אלא מקנסא, ככה"ג ודאי לא קנסין. וע"ש דהרב האוסר הביא עוד רא"י מגמ', ובמחבר דהכו', ואדרבא שלפי מה שג"ל שם יש רא"י להיתר.

גם מהר"א הלוי ח"ב סי' ע"ז כתב בנד"ז להיתר, דאף דיש הכחשה עדים אם ה"י מת בזמן הנשואין, וקו"ל דבתרי ותרי מוקמינן במתורה לחזקה, וכאן יש חזקת א"ל וחזקת חי דבעלה, וא"כ בודאי ל"ל דקיים ה"י בעת הנשואין ותלא מהב', מ"מ לא מציעא להט"ז ביו"ד סי' שצ"ז דסובר דבספק מת כה"ג אזלין בחר חזקה דהשחא נגד חזקה דמטיקרא כיון דשומד למות (וע"ש דמוכח בסדרא ז'), הרי בודאי ה"י כאן רק ספד"ר ולקולא, אלא אף להנקה"כ שם החולק על הט"ז ודחה ראיותיו מהא דמפקח את הגל כו', משום דשאני התם דבשארמ"י למפרע משעת נפילת הגל מת יש זמן ידוע, אבל גבי אכלות דהתם אין כאן זמן ידוע שחאמר נמפרע מיום זה מת ע"ש, א"כ בנ"ד הרי יש זמן ידוע נפילת הגל, שמת בלוחות זמן שהעידו עליו הראשונים ודמי למפקח את הגל, ועוצ"י אהע"ז סי' ל"א, גם הרי כ' החוס' צעירותין ל"ו ד"ה הכא ובכתובות כ"ו ד"ה א"כ חנן דגם בתרי ותרי היכא דחזקה דהשחא מתנגדת לחזקה דמטיקרא לכו"ע ספיקא ה"י ע"ש, וממילא בנ"ד כיון דעתא ודאי מת ואיכא חזקה דהשחא לכו"ע לא מוקמינן לה לחזקה דמטיקרא, וכיון דאין כאן רק ספד"ר ה"י ספד"ר ולקולא, גם ה"י איכא שיעת ר"י צ"ר צריך שהביאו החוס' בכתובות דכ"ז, דבשמתחיים בלוי תחילה ה"י לא אמרינן אוקמה לחזקה, דמיד כשהעידו יל"א מחזקה, גם ה"י כתבו החוס' [שם] ביצמות פ"ח דאפי' צ"י עדים שייך אשה דייקא ומינסבא וא"כ חזקה דייקא מרעא לחזקת א"ל זכו', והנה כל האריות ה"י רק לדעת הש"ך [ביו"ד סי' ק"י בכללי ס"ס אות כ'] דבספד"ר היכא דאיכא חזקת איסור אזלין לחומרא, אבל לדעת הפרי"ח [שם אות ע"ו] ובמל"מ שחלקו על הש"ך בזה בל"א"ה מותרת ה"י לבעל בנ"ד משום ספד"ר לקולא, אף דבתרי ותרי מה"מ מוקמינן לחזקה מ"מ מותרת, דבספד"ר אין מועיל חזקת איסור לדעתם, ומכל הנין טעמי נראה דמותרת לבעל.

וכן בשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' ש"י הסכים בנדון כזה למ"ש חכם א', דככה"ג י"ל דגם החולקים על הט"ז [הנ"ל במהר"א] יורו דכחא חזקה דהשחא עדיפא, כיון דחזקה קמייתא דא"ל איתרעא ע"י דייקא, וכמ"ש החוס' בכתב דוכתי, ואף דבנז"ק סי' כ"ז בבער פקפק דאכתי ה"ל חזקת איסור, דהא באשם תלוי קיימא בדאיכא תרי ותרי כו' ע"ש, אבל [נראה דמ"מ] מידו חזקת א"ל דמטיקרא יל"א, כיון דמתחילה בנשואת קיימא ועכשיו רק אשם תלוי, ושם ל"ש לאוקמה לחזקה כו', ובזה א"ש מה דמכח הפוס' פ"ד החוס' דחזקת א"ל אחרת, וכ"כ הגו"צ בכתב תשו' ומכאן צ"ל מ"ג, [ובינינו] משום דעכ"פ חזקה קמייתא איתרעא, וחזקה דייקא שייכא גם בנשואת ע"פ צ"י עדים, כיון דלדינא גם צ"י תלא [ואית זה כל חומר דבסופה] **. ושם צע"ד הוסיף, דבנ"ד דבעל הראשון

דבאיכא הכחשה כדחא דייקא גם ב"י עדים, משום דזה שייך כשבאו המכחישים לפני שנשאת, ולא כבנ"ד, והתוס' הוצרכו לזה משום דקאי אליבא דרב דסובר כר"ש דמתני' דהנשאת ב"י עדים לא תצא, וע"ש מה שהאריך לבאר הסוגיא דכ"ב אליבא דהתוס' וליישב כמה דברים. ושם בדק"ש א' מביא דהעיר הר"י שמעלקיש דהבא לא שייך דייקא כיון דגם המכחישים אומרים דעכשיו עכ"פ מה, א"כ למה לה לדיק דמה שעבר אין, וע"ש מה שחירץ בזה. [תראה דהוא ג"כ למ"ש החוס' אליבא דרב וכלל דיוקא בב"ע הוא משום

נאסרה אף שאינו אלא משום קנס, וע"י צמל"מ פ"ב דסוטה, וגם דצ"ל ל"ה אנוסה כ"כ, דיוכלה לדיק.

ד. ומה הדין בשנשאת להב' ע"פ ב' עדים והאומרים קיים ה"י רק הכחישו ולא הווימו. כתב הרמ"ש בסוף דע"ו דבנשואת ע"פ צ"י עדים דהויא כאנוסה ומדינא שריא לבעל, ה"ה לבעל, אע"ג דאסיקנא דלא אמרינן מאי ה"ל למעבד וגם בנשואת ע"פ צ"י עדים וצ"ל בעל חלף מצי ומזה, היינו דוקא היכא שראינו שצ"ל בעל דקנסה קנסא בעלמא משום שה"י לה למידק כו', אבל הכא דלא ה"י אלא תרי ותרי, ומטיקרא נשאת ע"פ צ"י עדים, אע"ג דאחר שנשאת צ"ל צ"י אחרים [ואמרו קיים ה"י], כולי האי לא קנסין לה לאוסרה לבעל כל דלא ידעין בודאי שבעל ה"י חי כשנשאת השני. וע"ש דמוכח כן לפ"מ שצ"ל בזה שם מקודם לדברי רש"י דפ"ח צ"י, דבגמ' שם אמרו דעונה נשואת לא מעידה, ואח"כ הוכחשו ע"י צ"י עדים, אם הבעל כ"י הוא כהן יוליא משום איסור זונה, ופרש"י אופן ההכחשה, דאחר שנשאת אמרו עדים שחי ה"י בלוחת טעם ומת אח"כ, ע"כ, ובודאי ה"י דפי' בלוחת זה, משום דאם היו מכחישים שערין חי הוא, מאי אריא משום כהן חפוק ל"י דאיכא איסור א"ל, והנה אכתי גם לפי זה קשה תיפוק ל"י דאיכא ספק איסורא לבעל כשם שאסורה היתה לבעל, אלא ודאי כיון דהבא ה"י רק קנסא, ככה"ג [דהוי הכחשה] לא קנסה *.

וב"ב בשאלת שלום מהדו"ק סי' ו' בנדון כהנ"ל, דאף שהפוסקים סתמו ולא חלקו בזה, מ"מ נראה דהא דתני דתלא מהב' ולכר"ש גם הולד האחרון ממזר מדרבנן, דהיינו דוקא בנשואת צ"י, דומיא דמתני' קמייתא, ואח"כ צ"ל צ"י עדים דקיים ה"י בעת הנשואין, אבל בנשואת ע"פ צ"י עדים, ואח"כ צ"ל צ"י אחרים דקיים ה"י ומת, וכנ"ל, דהוי הכחשה דתרי ותרי, נראה דבזה מותרת לבעל לכו"ע, [וב"ש דאין הולד האחרון ממזר לכו"ע, ע"פ דבריו שבלות צ"י]. ואחר שר"ה להוכיח כן מפרש"י [ובכוחות הרמ"ש הנ"ל], ודחה דהא התם אקרא קאי, ומתורה ודאי דאיכא איסור לבעל ולבעל דאנוסה ה"י, אבל אכתי י"ל דמדרבנן אסורה גם ככה"ג, הוסיף, דאף דאין רא"י לזה מגמ', מ"מ כן נראה נכון לדינא מסדרא, דהא מדינא אנוסה ה"י ולא נאסרה לבעל [הראשון], וממילא לא נאסרה לבעל כו', (ומגמ' ה"ל מוכח עכ"פ דאפי' ה"י הוא מזיד, כדמיינר בנשואת לא מעידה, מ"מ כיון שהיא אנוסה מותרת לו, ובהפוס' כן, עכ"פ סי' י"א סק"ג, ודלא כהירוש' שהביא שם, וצפרע צ"ד שהנשואת אינו מהעדים וגם הוא שוגג ואנוס), אלא דקנסא הוא, סדרא דלא קנסין אלא בדידעין צעירות שחי ה"י כשנשאת, כגון שצא, או עכ"פ כשנשאת רק ע"פ ע"א ושנים אמרו קיים ה"י, אבל בתרי ותרי כה"ג ה"י ספק, דהא החזקה דמטיקרא איתרעא, כמ"ש החוס' שם דפ"ח, ואדרבא יש חזקה דהשחא, דהא עתה ודאי מת גם לדברי העדים האחרונים, ומספק, ודאי לא שייך לקונסה, כ"כ לי צרור לדונא, ועוד יש לנרץ לזה דעת הרשב"א שהיבא בשערי"מ פ"י"ב דגירושין, דבנשואת ואח"כ בלוי עדים לא תלא אפי' בנשואת שלא לא מעידה ולא אמר צ"י לו, ונהי דקשה לסמוך ע"ז, דהא לא נראה כן מגמ' ופוס', מ"מ סניף מיהא ה"י לנרפו להקל, ובכ"ז לאשר לא מלאתי הדין מפורש, ראונו

(*) והנה אף דהתם מיירי בנשואת לא מעידה וגם היא אמרה ברי' שמת, ומשמע דבלא זה אסורה, וכדמוכח כן במאמר מרדכי דבסמוך, מיהו לק"מ, דהמאמר דן בזה לענין להיתר מעיקר הדין ואפי' בנשואת לכהן, ומשום דמחזקה דהשחא מוכח דכבר מת וליכא ספק כלל, ע"כ כתב דהיינו רק באומרת ברי, אבל הרמ"ש דן משום דמטיקרא הדין אינה אסורה אלא מקנסא, ומספק לא קנסין, א"כ אפי' בלא נשאת לעד וברי דידה, ה"י רק ספק.

(**) וע"ש שביאר למה לא פגי במ"ש החוס' בכתובות דכ"ז ד"ה א"א,

באר הגולה

נח - אם לא נשאת לשני אלא נתקדשה לבד ובא בעלה אינה צריכה גט מהשני ומותרת לחזור לראשון

וכן

הפוסקים

סי' תמב אות ד-סי' תמג אות א

אוצר

ה. באופן הג"ל, מה הדין כשבעלה הראשון חי כהן. במאמר מרדכי ה"ל דרכיו קרוז לסוף, כתב, דנאשת כהן כיון דאף דנאנסה אסורה לבעלה, אי"ל דלמארי כשם שנאסרה לבעל כך אסורה לבעל אף שהוא ישראל, ובכך נסתפק בזה הח"מ בס"י י"א סק"י, והצ"ש שם בסק"ג כתב דנכח"ג אסורה לבעל, וע"י במל"מ פ"ג מסועה [ובאור"ח סי' י"א סק"ד], אלא דעדיין יש להסתפק אם גם נכח"ג דיש ספיקא דתרי ותרי אסורה לבעל, דהיינו לאונס לכהן אסור משום עומאה וזונה, ע"י סי' י' סעי' י', וכל ספק דלירע בזה הוי ספק סוטה, אבל כיון דהא דספק סוטה עשה זה ספק כודאי הוא משום דרגל"ד כו', אי"ל נכח"ג דלוי"א רגל"ד לאו ספק סוטה הוא לגבי בעל וכו'. ומותרת מהחורה לבעל אף דמדברין אסורה, וע"ש מה שהאריך עוד בזה ומחלק מספק עומאה ברי"ה דעמא אף ביש חזקה טהרה כו', אמנם אחר העיון נראה להיפך, דכיון דסוטה אשכחן שאסרתה תורה לבעל אף דאפשר שלא בא עליה כלל ויש גם חזקה של האשה, כ"ש בזה דידעינן שכבר בא עליה ולמה לנו רגל"ד.

והוסיף, עוד י"ל לחדש דנכח"ג ודאי אסורה על הבעל לכו"ע ואין בזה ספיקא, משום דאינו אונס גמור, דהנה צירוף רפ"י מחלק למה בזה בעלה דהכא תלך, ובהא דהוחלפו דל"ג מותרות לחזור, משום דהתם אחרים העטין משא"כ הכא העטין לעצמן, וכי הרשב"א בזה * דאף דגם הכא אם נשאת ע"פ צ' עדים נמי הוטעו ע"י אחרים ומ"מ תלך, י"ל כיון דעכ"פ אפשר הדבר להחזיר, החיוב עליה לחקור ולכך קנסוה, ע"כ, והנה ידוע מ"ש הקדמונים לענין שימש סמוך לווסתה ור"התה דחייב קרבן משום דהוי שוגג ולא אונס, אף דמהחורה אינו אסור סמוך לווסתה, מ"מ כיון דרבנן אסרו שוב אינו אונס אלא פשיעה, וה"ל כיון דחז"ל הטילו עליה לדיין ולחקור גם צ' עדים עד שקנסוה בכל החומרות כצ"ע, אי"ל לאו אונס הוא אלא שוגג, ואף דגם בזנותה בשוגג מותרת לבעלה, כמ"ש הרמב"ם בפ"ד דאישות, היינו בשוגג כשהוחלפו, ללא חי' לה לדיין כו', וכגון הא דהוראת צ"ד דתשו' הרשב"א המובא בסעני"ח אבל הכא כיון דאפי' בשני עדים אמרי' דהי' לה לדקדק ולחקור עליהם והיא לא עשה כן, הרי פשעה כנגד הבעל הראשון ואסורה עליו כמו באומרת מותר כבס"י קע"ח סעי'ג, אי"ל אפי' נימא דנשאר אונס לכהן אינה נאסרת לבעל שהוא ישראל, דאין לך בו אלא חידושו והיינו דוקא ברזון, וכמו שז"ד המל"מ שם, אבל נכח"ג דלוא אונס הוא אלא שוגגת, וגם הרמב"ם כ' שהוא שוגגת ולא כ' אונסה, וגם חייבת קרבן על שגגתה, אי"ל ממילא אפשר דאף בישראל אסורה לבעל וכ"ש בכהן, ועדיין ל"ע בזה, אך בלא"ה מאחר שהצ"ש כתב לאסור לבעל וצ"ח כן דעת הרמ"א, וכן משמע מדברי התוס' והרא"ש פד"א ופ' הבט"ל, אי"ל נראה לאסור אשה זו לבעלה השני מאחר שעדיין אין לה בניש ממנו, ובכ"ז ישאל נא גם מיתר רבני הדור. [ובשור"מ שבאות הקודם התי' בגדון זה, ולא כתב לאסור משום שהיא אשת כהן].

טע"ף נח. תמג. נתקדשה לבד כו' ומותרת לחזור לראשון. א. דכיון דלא עברה איסורא ** ל"ד לנשאת דעמ"ו,

ולא

הראשון חי כהן שייך דייקא צ' עדים גם לרי"ש ולר"ז ביבמות דל"א צ', דהא טעמייהו דצ"ע לא תלך משום דהשוכה אנוסה כו', ובה לכהן גם אנוסה אסורה, וממילא דייקא, גם יש ללרף שיטת ר"י צ"ח ברוך [ה"ל במהרי"א], דאף דלא קיי"ל כות"י, מ"מ יש ללרפו לסניף, ומל"מ שהרי"א ברודא נחשו' שנחבס לבי סי' צ' סמך ע"ז, ואף דהח"א חלק עליו, מ"מ סניף מיהא הוי, וגם יש ללרף דברי בע"ז ה"ל, והח"א החזיק על ידו, ומשה"ק חכ"א דהכא ליש חזקה דהשאה, כיון דהעדים שאומרים מה אח"כ מוכחשים מהעדים הראשונים שמת מקודם, אי"ל שמה לא מת כלל כו', עכ"ל הקודם מ"ש בזה. ומסיק בעור צ', דעכ"פ [בנשאת] צ' עדים בתרי ותרי כל דשייך דייקא חיתרע חזקה אי"ל, ושוב לא נאסרה כל שכבר מת בעת, והדין אמת כמ"ש.

גם במאמר מרדכי סי' י"ח אף שדחה בתחילה מ"ש הר"ז השואל להחיר מעטס חזקה דהשאה, משום דגמ' דפ"ח [ה"ל ברי"ה שנתחילה האות] מבואר להיפך, דהא התם מיידי באמרו קיים חי ומת, ובדפ"ר, ומ"מ לא הותרה לשני (אפי' לא חי כהן) אלא בנשאת לא מעידה והיא ג"כ אומרת ברי, הרי דנלא זה אכתי הויא ספק זונה [ליאסר גם לבעל], ולא אמרין חזקה דהשאה, ואחר שהאריך בזה עוצה עפ"ד גמ' ותוס' בכמה דוכתי דלא אזלינן בחר חזקה דהשאה נגד חזקה דמעיקרא, ועכ"פ ספיקא הוי, ומחלק בזה בכמה אנפי, ושם צע"ד הוסיף, דגם לר"י צ"ח ברוך [ה"ל במהרי"א] אין לומר דנכחמתיים בלו תחילה אדוא לגמרי חזקה דמעיקרא, דאכתי הוי אסתחיק איסורא להתחייב אשם תלוי, וא"כ ספק חורה הוי, אונס מסיק, דכ"ז אליבא דר"ז דנשאת צ' עדים מותרת לחזור, ובגמ' דפ"ח קאי נמי אליבא, וליבא בזה דייקא, [דאף שכי' התוס' דדלויבא הכהשה איבא דייקא גם בנשאת צ' עדים, מ"מ היינו באמרו לא מת כלל, אבל בגד"ז דאומרים דעכשו מיהא מת, לא חידוק, מדבריו לעיל], אבל למה דקיי"ל דגם בנשאת צ' עדים כל החומר זה, אי"ל ממילא שייך דייקא ויחיתרע חזקה אי"ל, וכ"ש לר"י צ"ח ברוך, ויש לאוקמא אחזקה דהשאה דלא חיתרעא כלל, ואין לומר דרבנן החמירו דלכו' ספק זונה כדבאמרו בכל תרי ותרי דלא נוקמה אחזקה. [דהשאה, מק"י דלא מוקמי בתרי ותרי אחזקה דמעיקרא דעדיפא, ע"פ דבריו דלעיל], דכיון דנאמת אנוסה היא מהדין בנשאת ע"פ צ' עדים ורק משום קנסא רבנן אסריה, וזה דוקא היבא שהמכחישים אומרים סו' הוא גם עתה, אבל כשמודים דעכשו מת ואין לנו דנין רק משום חשש זונה דרבנן, וכל דרבנן לא החמירו בתרי ותרי, כמ"ש החוס' בכתובות כו', וגם הוי ספיקא דרבנן במידי דרבנן ופודאי דלרובה להיות מותרת לשני כו', מיהו צ"ד שהיא אשת כהן יש לאסור כו', ובנאות הסמוך. [אמנם שם צ"ח והוסיף כ' סברה לאסור גם כשבעלה ישראל, אבל הוסיף שעדיין לא התבונן בזה היטב, וגם צו מהרי"א ה"ל מסתמך בתשו' שם בספר על תשו' זו, ובתב שכן פסק האמור"ר דאם חי בעלה הראשון ישראל פשיטא לי דמותרת לבעלה השני, וכן נכון].

(*) ולא צ"ח מקומו.

(**) בחבצלת השרון סי' ע' דצ"ג א, העיר ממ"ש הישרש יעקב ליבמות דנ"ו ב, דיש איסור תורה בקדושי צרות ואף דלא תפסי, ומדיק לה פרש"י,

דאיכא הכחשה, משי"ה הקשה דהכחשה דקים חי ומת לא ימצינה לריק, אבל לדין דגם בב"ע איכא כל חומר דכסופה, אי"ל לזה, וכן מבואר במאמר מרדכי דבסמוך.

אוצר

ס"ק תמג אות א—ד

הפוסקים

ובנתיבות לשבת סק"ד חוכך ע"ד הח"מ והב"ש, ולפמ"ש במק"א
 הרי היבא דלריכא למידק גם אחר שהותר צ"ד כו,
 לא נימא צדכ הן עידי יחוד הן עידי ציאה, דמי יימר שבעלה לו,
 דילמא צלמח משום כך טעמא דלכתי לא דייקא שפיר לא נחלית
 להבעל לו, דדוקא במקום שמוסרת לו בודאי אמרין לא מוקי
 חייט אנפשיה, ועוד דדוקא בצירוסה שביחודה שכו מצרכי
 צרכה נשואין בשעת קדושין כדאיתא בכתובות דף ז' ב' מטעם
 שיכול לצוא עליה בשעת יחוד [הוא דאמרי' דצא עליה], אבל
 בצירוסה צלא צרכה דאסורה לבעל כגדה מאן לימא לן דבוי
 יחוד כציאה ביון דאין לבו גם צד וכו', ואע"ג דמדברני חשי
 הרשב"א שהציא הב"י משמע דהיבא דנתייחדה אחר הקדושין אמרי'
 שצא עליה אעפ"י שידע שצד נחקדשה [לחחר] ואסורה לשני,
 מ"מ משמע דעיקר הטעם שם משום דקדשה לפלגש דכיוונו ליחוד
 עמו צלא חופה וצלא צרכה, ומו דכיון שהיא ידע שצד נחקדשה
 לחחר ואפ"ה נחקדשה לפלגש אצד חזקת כשרותה, משא"כ בשעת
 עפ"י צ"ד שפיר י"ל מטעם ה"ל דכיון דהיא בחזקת כשרות אימא
 כיון דלכתי לא דייקא לא נבעלה לו, ומו דבוי אסורה משום כלב
 צלא צרכה, ולי"ע.

ועיין בס"ק תמ"ה אות ה' צדעת הר"ש, שהבני יעקב מצא
 דהר"ש פליג על הרשב"א לענין גט מהשני דאיהו לריכא,
 צדון כזה, כיון דלא ה"ל דרך נשואין וחופה, אף שאסורה על הב',
 והוסף, וכו' מדברני הרמב"ם צפ"י דגירושין ה"ל, שכתב, כל מי
 שנשאת צגל כו', משמע דוקא היבא שנשאת.

ועי' בבנה"ג הב"י אות תקל"ח דעמ"ש הרשב"א צדונו דנתייחד
 עם ארוסתו אף שאין לבו גם צד מ"מ כיון שדעתו עליה
 אמרין שצא עליה, בעיר, דמ"ש הרי"ש ס"ה ה' דנתייחד
 עם ארוסתו אין ראייה שצגל כיון שאין לבו גם צד, לא פליגי ע"ז,
 דשאני הכם שהיו חירוסין ע"מ לבנוס, אבל צדון הרשב"א
 הקדושין הם הנשואין, לפיכך הוי היחוד כצגל.

ג. ובנתיקדשה בביאה. כח צדפסרת יעקב שעל משניות, דנראה
 דצדקדושי ציאה לריך לקונסה, והפוס' סתמו צדכ.
 וכ"כ צחן טוב צב"ק קט"ו דנראה דדוקא צנתיקדשה צכספ-אז
 צשער מותרת לחזור, אבל נתיקדשה צציאה כל הדרכים האלו צדכ.
 וצד צב"ק קט"ו הציא ראי' מהחוספ' ע"י, דקתני אמרו לה
 מה צעלך ונתיקדשה ואח"כ אמרו קיים ה' ומח, תלא צגל וכל
 ולדות שילדה צחיי צעלה ממזרים, ולאחר מיתת צעלה כשרים, ע"כ,
 ודבריו החוספ' סתומין, דאין שייך צנתיקדשה שילדה ולדות, גם
 מה דקתני דתלא, קשה, הא קי"ל דצנתיקדשה מותר לב' אחר
 שמת הראשון, אמנם אם נימא דצנתיקדשה צציאה קנסוכ, אחי
 שפיר, דמיירי החוספ' צכספ-ג.

ד. ואם מותרת לראשון גם כשהמקדש נתן לה גט, ומה
 דינה לכחונה. הרש"ך צה"א ס"ה קל"ה מסתפק בצדכ,
 דצגלמא צלא נהגרסה מותרת לראשון דאמרי דקדושי הב' צטעות
 הוי, [ע"י צאות א'], אבל כשקבלה גט מהשני נראה שצדקדושין
 גמורים

אסורה להמקדש כיון דהוא עבד איסור.

ובמשברי ים סוסי' ב' מבאר, דדברי החינוך הנ"ל שייכי רק בשאר
 ערוה, אבל בא"א איצ לימוד דלא תפסי קדושין, והיא קנינו דבעלה כו',
 בזה אין מעשה הקדושין כלום בלאו קרא, ולא שייך בזה הנעשה איסור.
 [ועי' קניין בפני' לגיטיל לתחילת דמ"ג בסד"ה שם אמר, דבנתיקדשה לא
 שוב אין לה יד לקבל קדושין מאחר].

ובמנחת אברהם [לר"א רינהאלד] ס"ה ל"ד כתב, דכיון דקידש בשוגג
 ובאמת לא נעשתה עבירה, דהא לא תפסי הקדושין, הרי לא שייך לומר דעבר
 על מצות ה' ולא עברה איסורא כלל. וע"ש עוד יישובים לה.

(י' להוסיף, לפמ"ש: וכו'.

ולא קנסוכ, כדאי' בגמ', ולהסבירים דהטעם דנשאת אסורה לחזור
 משום דשמיא יאמרו גירש ראשון ושאל שני וגירש וגמלא דהראשון
 מחזיר גרושתו מנשאת, הכא כיון דלא עברה איסורא לא חייסין
 לה, דתלין דטמי יאמרו דקדושי הב' צטעות הוי. צ"ש ס"ק ק"ע
 (ובמצור צב"ק ח"כ חכ"א אות א').

ב. וכשנתייחדה עמו אחר שנתקדשה. כתב הח"מ ס"ק ק"י
 וקכ"צ דבוי כנשאת, דכן עידי יחוד הן עידי
 ציאה, וכ"ש צנתיקדשה לשם פלגש כו', ואין להרשב"א שהציא
 הב"י צפ"י זה קרוב לסופו. וכ"ה צב"ש ס"ק קס"א וק"ע.

וזה תו"ד הרשב"א, צאש שאלמרה פנויה אני ונתיקדשה לשמעון
 לשם פלגש ונתייחדה עמו כמה ימים, אח"כ נודע שצד נתיקדשה
 לראובן זה שנים כו', וכי שצריכה גט מזה מזה, וכהא דהלך בעלה
 וכו', ואף צלא נכנסה עמו לחופה, מ"מ כיון שנתייחדה אצלו
 לאחר הקדושין הן עידי יחוד הן כו', וכ"ש זו שמתחילה נתיקדשה
 ע"ד שהיה לו צקדושין לצד ואיהו חסרה מסירה לחופה, שכל
 יודעין למח נכנסה עמו לצית הסתר, וגדולה מזו אמרו צגיטין
 דפ"ח ב' המגרש אשתו וללה עמו צפונק צה"א לריכא גט שני,
 ואע"פ שמהאירוסין א"ל הכם גט שני מפני שאין לבו גם צד, ל"ד
 להבכא, דהכס לאחר גירושין וכיון צלא ה"ל לבו גם צד חזקה
 לא צא עליה, אבל נתייחד עמה כשעדיין ארוסתו, אע"פ שאין לבו
 גם צד, כיון שהיא עתידה להיות לו וותן לבו עליה וצא עליה,
 וכדאי צירוש' שם דהארוסה שביחודה הריכה כנשואה, ולריכא
 גט שני, והטעם דביחודה מיתדים אותם כדי שהיא לבו גם צד
 וחזקה שצא עליה, וכ"ש שזכנסה עמו [לשם פלגש*] שודאי
 לריכא גט מהשני כדן מי שעתדה ונשאת כיון שנתייחדה עמו
 אחר קדושין, ולא עוד דהבא חמור מאשה שהלך בעלה וכו', דהכס
 א"ל גט חלא מקנסא, והכא יש לחוש דאחר שנודע שהיתה מקודשת
 ונראה בגט [שהציא אחיה אח"כ מראובן, כמוצא שם צתחילה],
 וידוע שאין קדושין חופסין צה"א, וגמר ובעל עכשו לשם קדושין
 כו', ומה שטען המקדש שהיו צלא נתייחד עמה לשם נשואין ולפ"ז
 יכול לבנוס, אין ממש צטענתו, כדאמרו שתייחוד הריכו כציאה
 להחמיר עליו ואסורה לו, ומי שהציא ראי' לאסרה עליו מהא
 דהנעטן על א"א והיולאה [בעלה] אע"פ שכנס ויולא, ראי'
 נכונה הוי, שזה שכנסה וקידשה והיא יושבת צד' יותר הוא
 מדבר מכוער וקלא דלא פסוק, וקרוב הדבר לעידי טומאה, לפיכך
 אם הוא כונסה אצלו לאחר מכאן, כופין אותו ומייסרין אותו
 צשועים ומנדין עד שיוילאנה, שזו פסולה לו עכ"פ מדברין כו'.

ובתב צחן טוב צב"ק קט"ה, הנה הח"מ והב"ש נמשכו אחר
 הרשב"א דהחמיר ביחוד, ולכאורה טעם הרשב"א הוא דיחוד
 היינו חופה, א"כ ל"ע דהא צה"ז יחוד לאו היינו חופה, כמ"ש
 הרמ"א צפ"י י"ה סוף סעיף א'. וכי עליו צצד טוב שם דלמ"ש
 הח"ט עלמו דצנתיקדשה צציאה כל הדרכים האלו צדכ [וכצדאות
 הסמוך], א"כ אין מקום לספק זה, דהא אמרי' הן עידי יחוד
 הן עידי ציאה.

בקדושין דס"ו ב' ע"ש, [וכ"ה בחינוך מצוה ר"ה], וכתב דצ"ל דהיינו
 דוקא כשקידש במזיד, דאף דלא מהני מ"מ קעבר אמאי דאמר רחמנא, אבל
 בקידש בשוגג כדהבא, הרי אמרי' בכמה דוכתי גבי קנין איסור בטעות,
 דאיסורא לא ניהא לי דליקני, (ע"י נדרים ל"ה כו'), וא"כ פשיטא דה"ל דלא
 רצה לקנות והוי קדושי טעות, וא"כ כיון דגם בלאו קרא דאין קדושין תופסין
 בא"א, נמי לא תפסי קדושין מטעם הנ"ל, לא שייך כלל לומר דעבר
 איסורא דעבר אמימרא דרחמנא, דהא גם בלא קרא לא מהני מעשיו, וכ"כ
 בהפלאה לדס"ב ב' ד"ה עוד נלע"ד, ע"ש. והוסיף בד"ה ובגוף דמה שחירין
 הישרש יעקב שם דהאיסור הוא רק על המקדש, דלא יקח' כתיב, ולא עליה,
 ובגמ' כאן קאמרי' דהיא לא עברה איסורא, זה אינו מובן, דמ"מ תחא

ביאור הגר"א [קע] וכן מותרת לשני אם מת הראשון או גירשה: כגס [קעה] חשה שנתקדשה וטעמה (קעג) וסברה שלא נתקדשה ונשאת לאחר חלה ומה וכל הדרכים

[קעד] וכן כו' כמ"ש באחות אשתו שם חס' צ"ב ב' ד"ה נותן כו'

וכי היכי כו' והרא"ש שם וכן הרמב"ן והרשב"א וש"ס ועיין מש"ש: [קעה] אשה שנתקדשה כו' כמו במתניתין וכמ"ש בגמ' צ"ב א' ליתא כו' אלא טעות והקשה שם ממילא בת שאלו ותי' שאנסה שאלו והשיאה ובע"כ נבעלה אינן התם טעות של הוראה היה כמ"ש בסנהדרין י"ב ב' משא"כ כאן כו"ל וכן אמרו בירושלמי ריש פירקין והאשה כו' כמ"ד תמן מפרשין אותן כו' ואם היו קטנות כו' אף הכא כן שניא היא תמן שאחרים הסעו בהן והכא לא אחרים הסעו בהן קנס קנסו בה שתתא בודקת יפה ויקנסו בה אצל השני ולא אצל כו':

פתחי תשובה

בעלה דחלה ומה ומה לפי שזאת נשאת לזה שלא היה לה לחוש שאלו יקבל קדושין עליה ע"כ. ולפוס ריב"ז יש לעמוד ע"ז מירושלמי ר"פ עשרי דיננות עד כדון בירודת שיהא ח"ל לא היתה יודעת שיהא ח"ל כשנעניתה מן הדל כו' ע"ש ויש לעיין שם:

[קעג] וסברה שלא נתקדשה. עי' גס' דרכי יוסף לקמן סי' ל"ז סכ' רחיתי בתשובה הרשב"ן ח"ג סי' קע"ה סכ' על נערה שאביה היה נזונה הים ועומה ונשאת ואביה קידשה במה"י ודלי' שקדושי אביה היו קדושין כיון שעדיין טיה נרשות אביה ונותרת למקדש שקבל אביה קדושיה ונמנו אע"פ שנבעלה ולא נאסרה לראשון כמ"ד נשאלה חל' נתי' לנאה שהלך בשלה למדה"י ואמרו לה מת בעליך ונשאת ונא

אוצר הפוסקים

למזיד, ובנשאת אסורה אף בשוגג, היינו כמ"ש בגמ' דפ"ט א' דקדושין לחוד לא עבדה אסורה, ואפילו להסבירים דגס בקדושין יש אסור אף דלח' חפסי, היינו רק במזיד, ולא בשוגג דכלאו הכי הוי קדושי טעות כו' [ובמבואר דבעי' לחות א' שצ"ס"ק הקודם]. ח"כ בקדושי שוגג, יחי' אחיה טעות שיהא, לא שייך לקנוס. ואחר שכתב עוד חילוק מ"ע יש להחמיר בזה ביצמח יותר מדבכא, בוסוף, דאף להצ"ש כו"ל דסובר דשוגג אינו חלה בנתקדשה ע"פ ע"ה ולא ע"פ קול, מ"מ בטעות דל"ד מודה, דשם ידוע לכל דאין לסמוך ענ קול בעלמא שמת, וכמ"ש בזה"ל סי' רכ"ב, אצל צנ"ד דטעמה וסברה דנתגרשה, לא גרע מטעות דהוחלפו נשותיהם שדל"ג ג', דקרוי יותר למזיד, ואפ"ה מותרות לבעליהן, וצפרע כחשאל דרצון בעלמא נראה דיש לסמוך ע"ז. וע"ש שכתב דגס משום חופה שנגדונו אין לקנוס, וכתובת עם סוף הפסק צ"ס"ק תי"ט אות ו'.

תמה. וסברה שלא נתקדשה כו'. א. מקור הדין מחשי' כהרשב"א המאזין בסו"ד ההגה. והגדון הוא באשה שהמשודך נתן לה טבעת, וצמקום שחשבו חלל נתינת טבעת כנתינת קדושין, וחשבה שלא היו קדושין והלכה ונשאת לאחר, והרשב"א אחר שזכר דמקדשת גמורה היא לראשון, כהצ, דיינה דחלה ומה ומה וכל הדרכים האלו צה, וא"ת אנוסה היא שלא ידעה שהיא אסורה להנשא [לחחר], הא ליתא, דכו"ל למידק [ולשאל לחס"א], וכל דלל דייקא לאו אנוסה היא, וחלה ומה ומה כדאיתא צ"י הא"ר, והא דמיכל הותרה לחזר לדוד, החס אנוסה גמורה היתה ע"פ הוראה חס"א כו' [ויבאר צ"ס"ק הסמוך], אצל זו אחיה אגוס הוי שחסמוך עליו להנשא, ח"כ כל הנשים שזימו נחיר ונאמר סבורה היתה שאינה אסורה בך, וזה דבר ברור. ועיין בחוט המשולש בחשי' הגר"ח סי' י"ג בסוף דל"ג דדון צ', שכתב, דלהרשב"א מדאורייתא אסורה ולמחר"ק אסורה רק מדרבנן ג', וע"ש דל"ד טור צ' שהוסף, דמסתברא דהלכה כהרשב"א. ועי' בחצלים צנעונים שצאות ג' דצמק, דאפשר

הרמב"ם הוא, דהא בגמ' משמע דב' הדרכות ח"ל לדרוש כחמה [עי' צרד"ס כו"ל], וכיון דצמחתי דרש ר"ה לענין הגט מהצ' דלא פסל, וליכא מאן דפליג עליו, פסק כוותי, וח"כ הא דדרשו מזה בגמ' לריח הגט אינה חלה אסמכתא.

תמד. וכן מותרת לשני. אם מותרת להשני גם בנתקדשה לו רק ע"פ קול שמת בעלה, או שחשבה בטעות שנתגרשה בגט שהשאר בעלה. כחצלת השרון סי' ע', צ"י שלפני נכחו למלחמה לוח לסופר ולעדים לחת גט לנשואו, ומטרתו המלחמה לא סודר הגט, והאשה סברה שנתגרשה בזה לחוד, ואחר זמן רב נשכח זכרו, ונתקדשה, והפרישוה ושהני גירש, וסודר הרב הגט משליחות דראשון, ונשאל אם מותרת בעת להשני, וכתב דל"ג א', דלכאורה יש להחמיר צנ"ד משום הקדושין לגוד, עפ"ד הכ"ש צ"י ק"י"ט סק"ה, דעל המוצא שם בסוף סעיף א' מהתה"ד דיומא שנתקדשה לזר ע"פ קול שהיבס מת, ואח"כ צ"י, חלה מהמקדש אפי' חללה היבס, וכתב הכ"ש דל"ד לנתקדשה דהכא דמותרת למקדש אחר שיגרש ראשון, דהכא נתקדשה ע"פ ע"ה, משא"כ שם דנתקדשה ע"פ קול בעלמא, חמס הכ"מ והיטוע"י שם השיבו עליו, דל"ד כלל להכא, דקדושין צימח לשוק תופסים ואיני מעשיו לאוסרה על היבס, מש"ה יש לקנוס אותה יותר, [משא"כ הכא בקדושין צ"ה דלא מהני כלל, ח"כ י"ל דהכא מותרת אפי' כשנתקדשה רק ע"פ קול], צרס צחי' כהרשב"א דל"ב לא משמע כן, שכתב צ"י"ה איתגורי, דיומא דנתקדשה לזר ל"ד לנתקדשה גבי אשה שהלך בעלה משום דהוי בשוגג אצל כאן במזיד גם למקדש אסור, משמע דלא ס"ל לחלק כלל בין יצמה לא"ה, אלא בין שוגג למזיד, וכהרשב"א כתב הכ"מ צ"ס הרמב"ן כו' וכ"כ הריטב"א, וח"כ להצ"ש דשוגג לא הוי חלה בנתקדשה ע"פ ע"ה, ח"כ י"ל דצנ"ד גם בקדושין לחוד מחסר, וכ"ש צנעונה לחופה, כצנ"ד, אך נראה דלדבריהם רק במזיד גמור סביר הכי, ולא בטעות, יחי' אחיה טעות שיהי, דהנה הא דמחלקין בקדושין בין שוגג

א. עי' בדברי האבן שמואל שבאות ד'.

בהרמב"ם והסמ"ג הג"ל, דהא י"ל"פ שפיר דכונתם רק בסברה על אחר שהוא בעלה, דמקורו מתנאי' דהוחלפו, וכמ"ש בכ"מ שם, וכן הביאו הרמ"א בס' קע"ח סעיף ג', ולגודל התמיהה צ"ל דגם כונת היש"ש היינו כשסברה ע"פ הוראת ב"ד, וזה רמז במה שציין שכ"כ הרשב"א על מכל]. ג) וההוכחות לדברים אלו שכתב מקודם, חסר שם, [ומתוך דבריה נראה שביאר שם מקודם, דהרשב"א דהא סובר דאומר מותר עכ"פ בעיין כדונו, הוי כמזיד, ומש"ה אסורה מהתורה, אבל מההר"ק אינו סובר כן, מוכתב לענין א"א שסברה שמותר לזנות, דאסורה משום דמ"מ מעלה באישה, וכמובא בס' קע"ח סעיף ג', דהוצרך לסברא זו משמע דמיוס אומרת מותר אינה כמזידה, ולכן הכא דטענה שאינה מקדשת, דלא שייך גם הטעם דמעלה

ב) היש"ש בפ"ג דיבמות דין י"ז, ביאר דמ"ש הרמב"ם בה"ל אישות [פ"ד הי"ט] והסמ"ג [עשין מ"ח] דא"א שזינתה בשגגה כו' מותרת לבעלה, הכונה שסברה על אחר שהוא בעלה או שסברה שלבעלה לא היו בה קדושין, וכ"כ הרשב"א על מיכל בת שאלו. ותמה בדרכי יוסף אות כ', דאף דהרשב"א בחשו' סי' י' שדן גמי בהא דמיכל [וכמובא בס"ק תמ"ו] לא הזכיר בהדיא משום שהי' ע"פ הוראת ב"ד, אבל הרי כ"כ בהדיא בחשו' דהכא, [שהיש"ש בעצמו מביאה בפ"י בסוף דין כ"ח, שם סד"ה וכן], וא"כ ברור דה"ל כונתו בס' י' [ועי"ע בס"ק הג"ל הע' ג'], הרי מבואר דבסברה מעצמה של"ה קדושין תצא וכו', וצ"ע. [ולפ"ז שוב אין הכרח לפרש כן

אוצר

ס"ק תמה ארת א—ב

הפוסקים

אחר שהוכיח דאין לז' היתר לבטל קדושי הראשון מאד שלא היתה מתרנית להנשא לו אם לא תוכל לנסוע עמו, כתב, דפשוט מאד שאין להשגיח לשוגגת כלל וכלל, וכמ"ש הרשב"א ה"ל דמה שחשבה שלא נתקדשה אינה נחשבת לחנוסה, דה"ל למידק כו', וכיון דנז"ד התקשרה עם השני בלי שום שאלת חכם והוראה צ"ד, פשיטא שאין לחשוב לשגגה מה שלפי דעתה חשבה שהיא מותרת לכל אדם, וכדכיים הרשב"א דה"ל כל הנשים שזינו נחיר ונאמר כצורה היתה שאינה אסורה בך, ופשוט דאסורה להנשא לצועל, והבן שממנו ממזר ואסור צבת ישראל, ומ"ש עוד הרב השואל דיש להתחשב שחם לא יתירו להם ידורו באיסור כו', כבר כתב בעקידת יתחק שער כ', שחטא קל בהסכמת המנהיגים כו' חמור יותר מחטא גדול שפושט היחודים בעלמם.

ובחיים ושלום ח"צ סי' ו', באשה שהלכה אחר עת חכמים להרע שאמרו לה דכיון שאין לבטל גזירת אנשים מותרת לעלמה בלא גט, ונשאת לאחר, אחר דמסיק דפשוט דהיא ח"א גמורה דהראשון ואפילו לא ידעה צעת הנשואין שאין לו גז"א, ולא הוי מקח טעות כו' [וכמוצא באו"ח פ' סוף כרך ב' עמ' כ"א בהערה שמתחת לקו], כתב, דודאי חלל מזה ומזה ואריכה גט מהשני ואין ל"ל מהראשון, ואפילו אם לא נתייחדה עדיין עם השני רק נכנסה עמו לחופה לבד, מ"מ אריכה גט מהשני מדרבנן כדון הנשאת בעדים, דשמא יאמרו גירש כו' [וכנ"ל בס"ק תכ"א ארת ח'].

ובתשובה שלמה ח"צ סי' ט' באשה שידעה שהיא חשט ח"ש ואדם מן השוק אמר לה שיכולה לינשא לאחר בלי גט מצעלה מאחר שצעלה נשא אחרת עליה חף היא הותרה לינשא, והלכה ונשאת, כתב דזו מזידה היא ואין זה בגדר אומרת מותר ואסורה לבעלה, וע"כ לא כתב הרשב"א [בס"ק הסמוך] דהוראה הוי אונס, חלל דוקא כשסמכה על צ"ד הגדול, חלל כשסמכה על אדם מהשוק אין זה בגדר אונס מותר, וגם מהא דמהרי"ק [המוצא שם] שחקר אם הוי ציאת אונס היכא שסמכה על המורה, היינו משום דמ"מ ה"י מורה הוראה לרבים והאשה שסמכה עליו אינה יכולה לדעת אם סמכהו בדין לדון או לא, משא"כ כאן שסמכה על אדם מהשוק דכ"ע ידעו שאין לסמוך עליו, ועוד התם ה"י ספק קדושין, וגם ע"ז מסיק מהרי"ק דה"י לה לאמחוי עד אשר יתאו ויתנו צי"ר כל החכמים בעקידתם דה"י דהוראה וכו'.

ב. נערה שנשאת ונתברר שאביה קידשה לאחר במקום אחר. עפ"י ס"ק קע"ג מ"ש מהש"ש צ"ל נאסרה למי שקידשה אצ"ה כו' שלא ה"י לה לחוש שקידשה אצ"ה. וכתב שם הטעם, משום שאין אדם עשוי לקלקל צדו [לעשותה ח"א שלא צפניה], ע"ש שמצאנו מחוסר וכמה ראשונים דאין לחוש שמה קידשה אצ"ה כו', ובהיתר נשאת, ולכן אם אצ"ה (אמנם עשה שלא כהוגן) קידשה לאחר לא נאסרה למקדש הכוא, דזו אנוסה היא כו'. וע"ש שהצרכי"ה בק' מהירוש', דעל האיצט"ל דלא ידעה שהיא ח"א, מציא, דקטנה שהשיאה אצ"ה והלכה והשיאה עומה א"ר חילא חני כל העריות [שנשאו למי שאסור להן] אינן אריכות גט היינו חוץ מא"א בלבד שנשאת ע"פ צ"ד כו', שיהי' היא חמץ בין שהיא יודעת בין שאינה יודעת [צתמיה], והכא [נמי] לא שנייא בין שידעת בין שאינה יודעת, ע"כ, ומשמע דבעי על מי שקדשה אצ"ה והיא לא ידעה ונשאת לאחר כו', ופשיט מדר' חילא שצריכה גט מדלא חלקו צ"א שנשאת בעעות והצריכה גט משהיכה, וה"י דכותרה אריכה גט משהיכה ואין חילוק בינה ובין ח"א שהלך בעלה כו' דחלל מזה ומזה, וכ"פ בפ"מ שם [ובק"ע וכו' וכו' בס"ק ת"כ ארת ד' ד"ה וכן], וזה הוי"ך דברי הרשב"א, ו"ע אין יפרש להירוש'.

דאפשר דהרשב"א רק צנזרו כ"כ, דכ"א יודעת דנתינת טענה ה"ל לקדושין וזולתי שמקרת כו', דה"ל כה כלל שוגג אמרין דה"ל למידק ומ"מ מותרת כו', ע"ש.

ובלבד ש' אחר שכתב שצורה שאין זה קדושין, הוסיף, או שהיתה מקודשת לא כבר זה ימים רבים ושכחה וקבלה קדושין מזה וגם נשאת לו אי נתייחדה עמו להיות לו לפגש, חלל מזומ"ז וכל הדרכים חללו בה, שא"י אנוסה דה"ל למידק.

וכתב בהגהות חכמת שלמה שעל השו"ע, דמלשון [וכל הדרכים חללו בה שצ"א ו] הרמ"א, משמע שצריכה גט מהשני, ולדידי ע"ע מאד, דהא מקור הדין הוא מהא דהלך בעלה כו', שצריכה גט מהשני דיאמרו גירש ראשון וכו', וא"כ י"ל דוקא בכה"ג שנשאת ע"פ ע"א או שנים, ומהסתם ה"י נשאת צהי"ר צ"ד, אז הוא דיש לחוש לשמא יאמרו, דיסברו דהצ"ד ודאי דייקן ואילו לא ידעו שגירש הראשון לא הוי מתירין אותה, חלל בטענה [מעמלה] וסברה שלא נתקדשה ונשואיה לא הוי צהי"ר צ"ד, ולא חושא מילתא דנשאת צהי"ר, מהיכי תיתי דיטעו לומר דגירש ראשון כו', ומ"ל להחמיר במילתא דרבנן. ואחר שראה להוכיח מכמה מקומות בשו"ע שלטעין קיבלה קדושין מאחר מצאנו שא"ל גט אפי' מדרבנן, ודחי דמקדושין לחוד אין ראי' דהא גם בנתקדשה ע"פ עדות מיתה א"ל גט מהשני, כבסע"ז, הוסיף, מהיכי חף שאין לומר ראי', מ"מ מדקטו הגמ' והפוסקים דין זה דוקא בהלך בעלה כו' ולא קמ"ל צהי"ר בעלה כאן ונשאת לאחר דצ"ע גט מהשני, ע"כ דבכה"ג א"ל גט, ומ"ל להחמיר בזה, וברמ"א שהחמיר נראה דסובר דכיון שטענה וסברה שצריכה נשאת נמי חושא מילתא ויש לחוש לשמא יאמרו גירש כו', [או דיאמרו דקדושי טעות היו, וכיצמות דפ"ע ח'].

ובאחרי אהרן ח"צ סי' ו', באלמנה שקיבלה קידושין מצדו כדו שחולל להכנס לארץ על רשיונו, וכתב לא ראה לתת תעודת נשואין חלל כשיסדרו חופה וקדושין כדת, וכשצ"ה למדינה שאלה לאנשים עד"ז ואמרו לה שאינה צריכה לעשות שום דבר כדו להפטר מהצדו זולת שחקרע בהצדו והניירות, והלכה ונשאת לאחר, וכשנודע הדבר לצי"ד הפריושה מהשני והצדו נחן גט, ונשאל אם מותרת לדור עם הב', דהא חזקן דמתחילה לא ה"י צדור לה שהיא אינה מקודשת כלל, דהא שאלה לאנשים אם היא צריכה ללכת לאיזה מקום כדי להפטר מהצדו, ונמלא שהיתה צספק אם היא מקודשת, ומי הוא צישראל שלא ידע שצספק צעין בזה צריך לפנות לצי"ד ולא לסמוך על הכרעה דאנשים סתם, חלל שצנזרו דן ע"ד הקדושין אם הם גמורים ע"ש. ובאמירה נעימה חינוך ח"צ סי' ל"ו צנזרן כע"ז, ונראה מהענין שטענה שחשבה דכין שהתחמנה רק כדי שחולל לעלות לא"י ולא להיות נשואים לחמיר, כי הוא צדור וצדור ממנה הרבה והיא אלמנה עם צ' ילדים, כתב, דחלל מזה ומזה, כי הקדושין צר חוקף כו'.

ובקול מבשר סי' כ"ע באשה שצנזה בעלה ונסע למדח"י, וכתב לה משם כי חפשיה היא לעשות כרצונה ולינשא לכל מי שתרצה, והלכה ונתקשרה עם אחר בלי נשואין וילדה ממנו בן, ולפ"ד השואל היה צדור שלא היתה מרוצה להנשא להראשון חילו היתה יודעת שלא תוכל לנסוע עמו למדח"י, כי כל מגמתה ה"י להגלל ולצדור ממדינתה, ולפי טענה חשבה שהיא מותרת לכל אדם, וא"כ גירשה הראשון בגט, האם מותרת היא לצי' צנשואין.

בא"ש, שהרי חשבה שאינה בעלה [וכמ"ש סברא זו גם בחבלים בנצימים ח"ה סי' כ"ה] לכן אין לאסרה מדין תורה, אלא דמ"מ אסורה מדרבנן מטעם דה"ל למידק, וכבאשה שהלך בעלה דאפי' נשאת ע"פ ב' עדים שמת, דהוי מהתורה אנוסה דמאי הו"ל למעבד, ומ"מ אסורה מדרבנן כו', ובק"ע מ"ש מהרי"ק המובא בס"ק הסמוך, גם לענין נשאת ע"פ הוראת חכם ע"ש.

אוצר

סיק תמה אית ג—ה

הפוסקים

מסתפק בזה, [דכא לענין נשאת בטעות דסעני' דלריכה גט מהשני מטעם דשמה יאמרו גירש זה ונשא זה כו'] מצובר ביצמות דפי"ט דמדינא אין לחוש לזה, דיתלו דקדושי טעות היו, ורק כיון דעבדא היסורא קאסור לחוש לזה, וי"ל דהיינו דוקא באופן דליתמר בנשאת בטעות [ולא במזידה], וכה"ג כתבו החוס' שם דמ"ט ז' כו' [יבדבסמוך], וא"כ וי"ל דבאמרה בטעות מה בעלי ושיקרה ונשאת דהיא מזידה והיו כוונתה ללא קנסור שהלערך גט מהשני, אמנם חילתה לי להחליט כן רק בדרך הערה וספק לדינא.

ועיין בדברי האחרונים שצ"ח הסמוך דלנו גם לפי שאר הטעמים שנאמרו בזה דלריכה גט בשוגגת, אם זה שייך במזיד ומ"ש בזה להלכה, וכאן יוצא מקודם מה שדנו בדעת כמה מהרש"שונים בזה. והיות וברכה פוס' מהמלכות גט הסתמוכו בעיקר ע"ד חשו' הרשב"א, נקדים דבריו.

הרשב"א כתשו' שהביא בסי' זה קרוב לכאן, צאשה שצאה ואמרה פנויה אני ונתקדשה לאחר ונתיחדה עמו לשם פלגש, ואח"כ נודע שכבר נתקדשה לאחר זה שנים, ואמרו התלמידים שאינה לריכה גט מהשני, והרשב"א כתב שזה טעות, דמשה שלמה שנינו דבהלך בעלה כו' לריכה גט מה ומה, ואם כוונתם מפני שלא נכנסה עמו לחופה והיו כנתקדשה לו לחוד, זה אינו, דכן עידי יחוד הן עידי ציאה כו'. [עיי' סוף דבריו בסי' ק' תמ"ג אות ז'].

והנה צ"ח הסמוך הביאוכו כמה פוס' דסובר דנשאת במזיד דינה כנשאת בטעות בעדות מיתה, וכדמדה לה למחני' דהלך בעלה, ולריכה גט כיון שהי' דרך נשואין. מיהו הפוס' הסוברים דא"ל גט מפרשי לי' דרק בנדונו כ"כ. צצית דוד (לכרי' דוד) ח"ב סוס"י ע"ז כתב דאין ראוי דמדה לכו אהדדי, דנראה דכיון דשם רק נתקדשה להראשון, וי"ל שעתה צ"ח דבר וסברה דאינם קדושין, וכדון הרשב"א כו' [שנתיחלת הרמ"א שצסעיף זה], ודבראיו שעתה שבעה שהביא אחיה עכשו מהני להחיר לה, וכה"ג טעה שאינם קדושין מאיזה סיבה, ומש"כ לא בקשה גט מקודם לאלא אח"כ כשנודע לה שהיו קדושין, [אבל במזידה גמורה לא אמר]. ובמלבושי' וי"ט ח"ב סי' ע' כתב דאף דכ"מ מתיחלת דבריו דלריכה גט, מ"מ מסוף דבריו אדרבה משמע להיפך, שכתב, ואם יש עדים שתיחדה עמו לאחר שגירשה לריכה גט ממנו כהא דשנינו גירשה ולנה עמו צפונדק כו', הרי משמע דוקא משום שיש עדים שתיחדה עמו אח"כ, אבל כשאין עדים א"ל גט מהשני, והיינו משום דניסת במזיד הוי כזנות בעלמא וא"ל גט מהשני. וכה"ג הרע"י שלינגר ובקומן המנחה שצ"ח הסמוך. וכה"ג בחלקת יעקב המוצא שם דחשש [בעיקר] שמה קידשה השני אח"כ כו', ומגבז עליה עוד חומרה משום קנסא בדרך כותבי תשובות כו'. ועי"ש בדברי הר"א עולידו דלא יוחא לי' לפרש כן. ועי"ש בשאלות משה דר"ל דהתם שייך לחוש עפי' ליאמרו גירש שהרי צ"חמה הי' גט אח"כ כו'. ועי"ש באתיות ו"א—ו"ד מש"פ דון הרשב"א ודבריו באופנים שונים.

ועיין בתבליים צנעונים ח"ג סי' ו' דתמה על מה שהבין הרשב"א דמ"ש התלמידים שא"ל גט, דהוא מטעם דלא הי' חופה, ומש"כ דחלם דחוד הוי כציאה, והא וי"ל דטעמם הוא דרק בשוגגת מלינו גזירה זו ולא במזידה. וכן הבינו דעטם התלמידים הוא משום דסברי דבמזידה א"ל גט, כשם ארי' סי' פ', דהרי צנעונים מכוונים סי' קס"א, בצ"ח חיים מרדכי ח"ב סי' נ"ז.

ובדבר משה (לר"מ אמריליו) ח"א סי' ד', מוכיח גם מדברי הרשב"א שצ"ח ליצמות דל"ב, דסובר דמזידה דמי לשוגגת, דמ"ש שם צנעין יצמה לזר, דאם היבס ישראל מגרש שני ומותרת ליבס, וכתב הרשב"א דמיימי שרק נתקדשה לזר, דאם נשאת וכדפרש"י [עיי' דעת רש"י דבסמוך], הרי ודאי דאסורה ליבס משום דמחלפא

צאשה

ג. נפרדה רק בערכאות ונשאת, ואומרים שחשבו שאין צורך עוד בגט, ואחר השתדלות גירש הראשון צגט ואח"כ השני, ועתה חפץ השני להחזירה. בתבליים צנעונים ח"ה סי' כ"ה דין הרב השואל דאף שנשאת לה' לפני שנתן הראשון גט, מ"מ לא תאסור לבעל ולצוועל, כיון שהם עמי הארץ ומכת הכפשים, ואומרים שחשבו שהפירוד שצצית המשפט מחיר, א"כ שוגגים הם. והמחנה, אחר שדן למעיקר דיון הם שוגגים, וגם לא שייך כאן דין דמהר"ק דמעלה צבעלה, כמוצא בסי' קע"ח סעיף ג', דהא חשבה שהראשון אינו בעלה כבר, כתב, אבל הרי נד"י דומה ממש לדון הרשב"א שצסעיף זה, דאף שחשבה שאינם קדושין מ"מ כתב דתנא מה ומה משום דהו"ל למידק כו', אמנם דברי הרשב"א תמוהים, מ"ש משאר שוגג דנמי הו"ל למידק וכמ"ש הרמב"ם פ"ה דשגגות ה"ו כו', ואפ"כ בשגגה וסברה על אחר שהוא בעלה מותרת וכמוצא ברמ"א בסי' ה"ל, הא בזה שייך נמי דהו"ל למידק, כמ"ש במכות ע' א' דהו"ל לעיין אם גוי הוא או גר, ואולי הרשב"א רק בנדון כתב כן משום דכ"א יודעת דבקצלה טבעת קדושין היא מקודשת, ואין כאן מקום לטעות כלל, וזה שהוסיק הרשב"א אם כן כל הנשים שזינו נחיר ונאמר דסברה היכה שלא נאסרה צקר, וזדולי שמשקרת ומזידה היא, אבל בנד"י שם מכת החילונים, שפיר וי"ל שלא ידעו מענין גט דתי כלל, והיו שגגה, אך זה אינו, דהא אפילו נשאת ע"פ צי' עדים דודאי שוגגת היא או אנוסה כו' וממדין מותרת, מ"מ תנא מה ומה משום גזירה דשמה גירש זה ונשא זה כו' או משום קנס כו', [ובכ"ס"ק ח"ב אות א'], וא"כ כ"ש בנד"י שגגת "לומר מיתה" שלהם קרוב למזיד, מיהו צ"ד שהיו בקדושין דראשון רק צע"א כו', ונראה עיקר כהטוב"ט סי' ע"ה ד"ה ואומר דגם להסמ"ג דמחמיר בזה, היינו רק חשש דרבנן, והג"ר יחזקאל הלחן בחשבותו שצצית יששכר סי' קמ"ג כתב דקדושי ע"א קול משאר היסור דרבנן, וגם הכא היו אשה וקרוב עמו כו', לכן וי"ל דהא דתנא מהראשון משום גזירה וקנס היינו בקדושין דאורייתא ולא בקדושין דע"פ ע"א דהם מדרבנן כו', ואם ע"פ אומדתכם וי"ל שהם טועים וחשבו שמשפיק פירוד עיי' הערכאות צ"ח גט, יש להחירם להנשא. [ועיי' ע"ד קדושי דרבנן לענין הא דתנא מה ומה, בסי' ק"כ אות ג'].

ד. ומה הדין בזינתה על סמך שחשבה שאינה מקודשת. צ"ח שמואל סי' תרל"ה כתב דנראה דגם בזה אסורה, ואף להמ"מ [המוצא בסי' ת"כ אות ז'] שכתב לענין זינתה ע"פ עדות שמה בעלה דא"ל גט, להסוברים דכל היסורה לראשון הוא משום שיאמרו גירש ראשון וכו', היינו היכא דלא היה כלל מקום ספק לישאל להם, אבל הכא כיון שידועת דשנתיקדשה אסורה הו"ל קרובה למזיד צמה דהיה פשוטא לה דלא הוי קדושין ולא שאלה לחכמים כו', וכ"כ ממ"ש הרשב"א צסוף, דא"כ כל הנשים שזינו כו', דהכוונה וכי נחיר צענה שסברה שמוחר לזנות כמ"ש בצרכ"י אות כ' ד"ה ופוק, אלמא דלמדין דהו"ל לחקור אלל חכם, כיון דזנות הוא ענין זרות וצדולי כשרים מינה כו'. ועי"ש צה"ב ז' לזות א'.

ה. א"א שנשאת במזיד לאחר אם צריכה ממנו גט * צש"ת רעק"א החדש"א (שנ"ד בתרל"ח—תשי"ב) סי' פ"ב,

(*) ולענין אם הולד ממזר כשנתעברה ממנו אחר שנתגרשה, ע"ס תל"ט אות ג', ולענין אם נתעברה מבעלה אח"כ, ע"ס ת"מ אות ב', וכן הוכירו מזה כמה פוס' שבאות הסמוך תוך דבריהם לפי אותן הסברות שזנו לענין גט. ע"ש בבית דוד, במלבושי', בשו"מ, במשכר"י, וע"ש בבאר משה, ובחזו"א שבאות י"א, דנקטו בלשונם, דמקלקלא בייג דברים, ויש לדון אם נפ"מ לענין ולד, גם לפ"מ שחילקו כמה פוס' בדעת הרשב"א לענין גט באופנים שונים, כמובא באותיות י"א—ג"ד.

אוצר

ס"ק תמה אות ה

הפוסקים

אם קיבלה קדושין מאחר בפני בעלה הראשון לריכה גט מהשני משום דהו"ל כאומרת גרשתי כו', אבל אחרים מחלקים דשאני הכס דסבורה שאין קדושי הראשון כלום כו', אי"כ ו"ל מה"ט לא חשיבה כנשאת במזיד, אבל מזידה גמורה אפשר דא"ל גט. ובמלבושי יו"ט ח"צ סי' ח' מוכיח מכאן דלהר"ף א"ל גט, מדכתב דבלא זא עליה בעלה מהסגדילה דהוי קדושי הראשון רק מדרבנן, אם נשאת לשני תלא מזומין כו' כאשה שהלך בעלה כו', [משמע] אך כשצא עליה בעלה מהסגדילה א"ל גט מהשני, וכ"כ כמה מהראשונים [ע"י זכר צש"ע סי' קצ"ה סע"כ], הרי מבואר להדיא דצב"ג א"ל גט מהשני אפי' מדרבנן, ואין דינה כהלך בעלה.

בדעת רש"י. צ"ע ארי' סי' פ' מוכיח דסובר דא"ל גט, דביצמות דל"צ צ' אי"ר אשי דיצמה שנשאת לזר, השני נותן גט ומותרת ליבם, ולרש"י שם מיירי דנשאת לזר (ולא רק דתקדשה לו), ע"ש גם בחוס' ד"ה נותן, וא"כ איך מותרת ליבם, ו"ל דמיירי במזידה, וכמ"ש חוס', שם דכך נראה יותר לשון הגמ', ע"ש, אי"כ מוכח דלרש"י לא קנסין במזידה, ואין לומר דהתם ביצמה שאני, דכל עיקר איסורה הוא רק משום דמחלפא צא"א כו', לכך לא גזרו במזידה, דהא לרש"י גם ביצמה יש גזירה מלד עלמה, דואמרו חלץ היבם ונשא זה כו', וכמ"ש בגיטין ד"פ ע"ב ע"ש, וא"כ כמו דלא קנסין ביצמה במזידה דא"ל גט, ה"נ צא"א. [מיהו ל"ע, דרש"י מ"פ שם בתחילת הסוגיא דנשאת בעדות מיתה, וקשה מאד לומר דהמשך הדברים דסיפא יפרש במזידה, וגם ע"ש צריעצ"א במש"ק ע"ד רש"י גמ' מבואר דהכין דרש"י מ"פ לה בשוגגת].

ובבית דוד (לר"י דוד) ח"צ סי' ע"ז מוכיח דסובר דא"ל גט, מדכתב שם צ"ה א"ס וצ"ה גשואין, לענין גט ביצמה, צניס"ה ע"פ עדות מיתה, משמע דדוקא צב"ג לריכה גט ולא צניס"ה בלא שום עדות, דא"כ למ"ל לומר שאמרו לה שמת. [וז"ל ל"ע הא טעמא דלריכה גט ביצמה לזר הוא משום דספק דתפסי קדושין, אי"כ בודאי דגם בנשאת מאליה במזיד חלשך גט, וכמ"ל דרש"י אורחא דמילתא נקט, דלאו ברשיעי עסקין, דתנשא במזיד לזר]. ובצ"ח משה (לר"מ דנישואין) סי' ע', כתב, דמדברי רש"י שם צ"ה ד"ה אלא, נראה דעתו כהרש"א דלריכה גט, שכתב דגם היבם שאמרה בשקר מה בעלי דאם אתה בעלה תלא מזה ומזה וכל קלקולי דמתני' צה. וכ"כ בחבלי צניס"ה ח"ג סי' ע"ו, שכ"מ מדברי רש"י אלו, אלא שהוסף א"ס לא דינאל דלא קאי על לריכה גט מזומין. וע"י גם במשנת ר"א שצאות הסמוך מה שוכיח כן צדעת רש"י.

והרצ"ה גראדינסקי (מחבר מקור ישראל) בחשו' כ"י, מוכיח דסובר דא"ל, ממ"ש רש"י צ"ה א"ס סוף ע"א, ומיהו לענין גט לא קמיירי דא"ל גט דמדמי לה לזון צ"ה גיטא, ע"כ, ואם איתא דנשאת במזיד צ"ה גיטא, אי"כ בפשטות הו"ל לפרש דמדמי לה לזון ממ"ש וצ"ה גיטא, כמו הנשאת במזיד, וכ"מ מהא דקאמר צ"ה וחיצ"ה הא קמיתא רבנן ותרין הכי חוץ מא"ל ושינסת ע"פ צ"ה, ופרש"י חוץ מא"ל דהיינו צעדים, משמע דצניס"ה לאחר במזיד בלא שום עד א"ל גט.

בדעת הרמב"ם והשו"ע. כתב במלבושי יו"ט ח"צ סי' ח' דע"ה ד', דנראה דסברי דגם בנשאת במזיד לריכה גט מהשני, דצש"ע סי' קצ"ה סעיף צ' כתב גבי יצמה דנשאת לזר אפ"ל צשוגג מולאה צגט כו' וי"ג דורכים צה, הרי נראה להדיא דכ"ש במזיד דתלא מזה ומזה, (ודלא כלשון שכתב הרמ"ש צה, נשאת בשוגג כו', דמשמע שוגג דוקא, וכמוצא בדעתו), וכן ברמב"ם פ"ב דיבום ה"ח נראה כהדיא דסובר כהש"ע, ונראה דהרמב"ם לשיטתו, דסובר דהא דלריכה גט מהשני בנשאת צעדים הוא מדינא, מגזירה דלא יאמרו א"ל וילת בלא גט, ולא מקנסא, כצ"ח

כאשה שהלך בעלה כו', ע"כ, והנה אף שהוא פ"י לעיל שם דהשמועה מיירי במזידה, ומ"מ כתב דאם נשאת ודאי לאסורה משום דמחלפא כו', ואם איתא דנשאת מזיד דא"ל לא קנסין כצשוגגת, משום דמזידה היא מילתא דלא שכיחא, אי"כ כ"ש [דלא הו"ל לאסרה] ציבס. [מיהו ע"י צבית דוד שצדעת החוס' דבסמוך שמחלק בין דין דתלא לגט. וע"י בחשו' עק"א שצדעת הרמב"ם ד"ה וכוסיף, מה שחילק מיוצמה לא"ל, וכמלבושי אף דהא דבריו, לירפו לסניף צאות הסמוך. וע"ש גם במשכ"מ מ"ש לחלק צה].

בדעת הבה"ג והעיסור. במלבושי יו"ט ח"צ סי' ע' הסכים למ"ש הרב השואל, דמוכח מהצ"ג דסובר דמזידה א"ל גט, שצ"ה גיטין (דע"ט דצ"ה ורשה), לענין מאן דשדר גיטא צבדי שליח וא"כ צעלו קמי סהדא ואמר לשליח שלא יתן, ומ"מ יהיב לה שליח גיטא, כתב, דהי' אינצבא לגבא אחרונה אסורה לבעלה כו' ולריכה ממנו גט ומותרת לעלמא, וא"ל גט מהשני דנות בעלמא דזינאת, ולא תפסי צה קדושין, וכ"כ צעיסור בקינור, צח"א חות שין ערך שליחות גט, (דע"ז ד' צד"ה למצרג), וכוסיף, דמסתברא דהיינו דוקא צידעה [שצ"ח הגט] דא"כ חנוסה היא ומותרת לבעלה. [וע"י צפנת פענח שצאות הסמוך, מ"ש ע"ד צה"ג].

בדעת הר"ה. כתב צדכר משה (לר"מ אמריליו) סי' ד' צדק"א ג', דמשמע דסובר דאין חילוק בין מזידה לשוגגת, דלענין ולד מהסוטה מוכיח דהוי עכ"פ ממזר מדרבנן, מדהוי ממזר מצעלה גבי הלך בעלה למדעי כו', וכמוצא בחוס' דמ"ט [דבסמוך, אלא דצדכ"מ כתב זה ע"ש ר"ח, כנראה ע"פ ספר מועטה, צמקוס: ר"ח, שצחוס' דלפניו וצ"ח"ש שם וכמה ספרים], ואם איתא דמתני' דהתם רק בשוגגת מיירי עאי מיייתי ראי' לסוטה דהיא מזידה, וע"כ דמשמע ל"י דהתם מיירי גם במזידה, גם החוס' דדחו דבריו כתבו טעמי אחריתי ולא הקשו עליו דהתם רק בשוגגת מיירי כו' [ע"י צדעת החוס']. וצבית דוד (לר"י דוד) ח"צ סי' ע"ז כתב ע"ז צד"ח ג', דמלכד דהיינו דדחו החוס' [דהתם קנסוה כו', דכחוס' דמיירי רק בשוגגת], הרי מהא דסובר הר"ה דהבולד ממזר דמתני' מיירי גם במזיד, אין הכרח דמ"פ דגם "לריכה גט" דהתם מיירי גם במזידה. משום דרק הבולד ממזר הוי קנסא, אבל הא דלריכה גט הוא כדי לצרר איסורה לראשון, וזה שייך רק בשוגגת כו' [וכצדבריו שצאות הסמוך], ואף דמתני' קחני תרווייהו כהדא צסתמא, מ"מ ל"ד אהדדי וכל חדא כדאיתא, דאלת"ה תקשי לר"ה גופיה מה ראי' מיייתי ממתני', אפי' מיירי גמ' במזידה, הא התם הוי דרך גשואין ולא צנות, אפי' ל"ל דהר"ה מפרש ד"הבולד ממזר" מיירי אפי' בזינאה, וא"כ הא ל"ד אהדדי, דהא "לריכה גט" אינו אלא בנשאת, אפי' כל חדא כדאיתא, וכ"ז להר"ה, אבל להחוס' גם "הבולד ממזר" מיירי רק בשוגגת, דבמזידה ל"ש לקונסה כו'.

בדעת הר"ף. כתב צ"ס ארי' סי' פ' צד"ע א', דגבי קטנה מהסגדילה, דיצמות ק"ט צ', דתפסי צה קדושי שני, כתב הר"ף דמגרש ראשון ונשאת שני, ודוקא כשלא בעלה * ה"י קידם שגירש ראשון, אבל צעלה אסורה לתרווייהו ולריכה גט מתרווייהו כאשה שהלך בעלה כו', וכ"כ הרמ"ש שם, ואפי' הרצ"ד לא נחלק צה רק מטעם דקדושי הראשון הוי רק מדרבנן, וכ"פ הרמב"ם פ"ח דגירושין ה"ו כהר"ף, והרי התם נשאת במזיד ומדמה לאשה שהלך בעלה, אי"כ מוכח לפ"ז דגם צא"א דנשאת במזיד תלא [ולריכה גט] מזומין, ואפשר לומר עפ"מ צני' שם

(*) ואע"ג דבכנסה לחדו גמ' תצא מזומין, ובכנסתיה, אפשר דשא"ה דקדושי הראשון רק מדרבנן, לכן בעינן דוקא בעל, וצ"ע. מדבריו שם. [מיהו ע"ש ב"י שמביא דין זה בשאלת לחדו. וכ"ה במלבושי דבסמוך].

אוצר

סיק תמה אות ה

הפוסקים

ח"א גמורה להראשון, ומ"מ להריבה גט מהשני. וכן לין לדברי רמז"ס אלו נלפנת פענה שצאות הסמוך.

בדעת התוס'. ע"י בחשו' רעק"א שצחחילת האות, שמצוי רא"י מהחוס' ציבמות דמ"ט צ"י ד"ה סוטה, דצמידה אין לקיום, שהציוו מ"ש הר"ח דסוטה שילדה מצעלה אף לאינו ממזר מהחורה, מ"מ הוי ממזר מדרצקן, מידי דהוי אהשה שכלך בעלה כו', דהולד ממזר מזה ומזה, והחוס' כחצו ע"ז דאין רא"י, דהתם קנסוה כי היכי דתידוק, [דזה מצוי שחסמוך על העד ולא תדקדק, מ"ש"ה החמירו טפי, מדברי רעק"א], אבל הכא אין לריך לקונסה כדי שלא תזנה תחת בעלה. וכ"כ ברא"ש שם, בלשון: ללא שייך לקונסה כו'. וכן הוכיח מהחוס' והרא"ש צבית דוד (להר"י דוד) ח"ב סי' ט"ז, ופי' כלומר דלא שכיח שחששה כן צמיד, ומסיק, שצמידוכי שם מצוחר [גם משום] שלא יועיל הקנס, שכתב דמשום הקנס לא תניה מלזונה שהרי עושה עבירה שמוזה וכ"ש שלא תחוש לקנסא, ועוד דגבי אשה שכלך בעלה אי לא נקנס כה"ג תנסב ותיחיל ולא תיחוש לדקדק, אבל אין לומר שחזרה לעולם שהרי איסור גדול יש צנזות. וכן הביאו רא"י מהחוס' עוד פוס' שצאות הסמוך.

ובדבר משה (להר"מ אמריליוו) ח"א סי' ד' מוכיח מהחוס' להיפך, שמצוי מקודם מהחוס' שצד"צ צ"י ד"ה נותן, דמסתפקי בזה, שלענין יצמה לזר, כחצו, דאם נשאת צטעות חנן בגיטין ד"פ דתלא מזה ומזה, כ"ש נשאת צמיד דקנסין לה טפי, ואפי' אח"ל דכשנשאת צמיד לא שייך למגזר ולמקנס כי היכי דלא קנסין צינזו, משום דנשואי מזיד לא שכיחי כמו זנות, (מ"מ הסוגיא דהתם אין לאוקמי צמידה כו'). ושם צ"ג הוסיף דאף דהכא הסתפקו בזה, מ"מ צמ"ש צדמ"ט, כנ"ל, נראה דצברי דאין לספק בזה, שהרי הביאו מה שהוכיח הר"ח ממתני דולד מהסוטה ממזר מדרצקן, וע"כ דמפי' דמתני' מיירי אף צמידה כו' [ע"י צדעת הר"ח], והחוס' דדחו דצרי, לא הקשו בא מתני' רק בשוגגת מיירי, אלא דחו מטעמי אחרוני, (דמ"ש דהתם קנסוה כדי שתידוק כו', ה"ק דאפי' שוגגת קנסוה מה"ט וכ"ש צמידה), הרי דלא חילקו בין שוגגת למזידה. וצבית דוד הנ"ל, מצא מחכס א' (כנראה שהוא בדצ"מ) שמוכח מהחוס' דל"צ עלמו דיש לקונסה צמיד, דאף שכתבו בדרך ואח"ל דאין לקונסה, מ"מ לפירוש ראשון שהוא עיקר סברי דכ"ש צמידה יש לקונסה. וכ"כ בחשו' רעק"א סי' ר"ה קרוצ לסוף, דמ"ש החוס' ואח"ל כו', היינו רק לידוד, אבל צאמת [סברין] צמ"מ קנסו. וכ"כ צישרש יעקב שצאות הסמוך.

ובבית דוד הנ"ל כתב, דלי נראה דלא אמרו החוס' דל"צ דכ"ש צמידה, אלא לענין דתלא מזה ומזה דליירי צו ולא לענין דלריכה גט מהשני כו', [וצמשצרי יס כתב דרק ציבמה כ"כ ולא לא"א כו'. וכמוצא צדצריהם שצאות הסמוך], ומ"ש בדצ"מ מהחוס' דצמ"ט, הכא היינו דחו החוס' דהתם קנסוה משום דתידוק, [דהכוונה רק בשוגגת] וגם להר"ח שם אף דמפרש דהולד ממזר דצמתני' מיירי גם צמידה מ"מ אין רא"י דה"כ הא דלריכה גט כו' [ע"י צדעת הר"ח], אבל להחוס' גם הולד ממזר מיירי רק בשוגגת, דצמידה ל"ש לקיום. וצדצרי שהביא בדצ"מ הנ"ל, כתב, דאין לקונסה דהא יש לה קנס יותר גדול שחיבת מיתה, ואם אינה יראה מהמיתה כ"ש שלא תירא מהגזרה שצריכה גט, ומה צ"ע לקונסה.

ובשם אריה סי' פ' מצוחר דיש רק הוכחה מהחוס' דל"צ דמסתפקי בזה, דמהחוס' דצמ"ט אף דיש להוכיח משם דלא שייך למקנס נשאת צמיד תחת בעלה, מ"מ אכתי יש לגזור להצריכה גט מטעם אחר, דלפמ"ש בגמ' כאן דל"צ וצגיטין ד"פ ע"כ דגזרו ציבמה לשוק כה"ג משום דמחלפת צאשה שכלך בעלה

[כמוצא צמ"ק חכ"א אות א'], לפ"ז נראה דאף צנשאת צמיד לריכה גט מהשני זה כו', ואף שצדצרי דאם תצטרך גט מהשני מנשואי מזיד [כשלא נבעלה להשני] יש לחוש שחששה כן כדי להפקיע עלמה מצעלה [ע"י צאות ז'], מ"מ להרמז"ס דמהדין לריכה גט מהשני ולא מקנסא בלבד, אין סברא דמשום חששה דחפקיע עלמה יקילו חזמ"כ שצנשאת צמיד לא תצטרך גט, אלא דקשה מהא דרב גבי קטנה שהגדילה כו', דמשמע דצמיד א"ל גט מהשני, [וכמוצא צדצרי שצאות הסמוך], ונראה דרב לשיטתו דל"ל דסובר דגט דשוגגת הוא מקנסא, דהנה דל"א א', פסק כר"ש דנשאת ע"פ שני עדים שמת בעלה ואח"כ צא, מותרת לחזור, דלנוסה הוא דמאי הו"ל למעבד, וא"כ א"ל נמי גט מהשני, דאלי"כ חאסר לחזור לראשון משום דהוי כמחזור גרושתו משנשאת, וע"כ סובר רב דהא דנשאת ע"פ ע"א לריכה גט מהשני, הוא לאו מחשש דיאמרו כו', דא"כ ה"ה צנשאת ע"פ שני עדים, אלא הטעם משום קנסא כדי לזרר איסורו דראשון [וצשני עדים דלנוסה הוא לא קנסוה], לפ"ז צמידה דכלה קנס חסורה לראשון א"ל גט מהשני, ולכן כבד דצקטנה א"ל גט מהשני, (וע"ש מה שייצב עפ"ז מ"ש שם בגמ' ואי דבעיל מ"ט דשמואל כו'), אבל למה דקיי"ל צחחילת סעניו דגם צשני עדים חסורה לראשון ולריכה גט מהשני, סובר הרמז"ס דלאו משום קנסא הוא, דמאי הו"ל למעבד, אלא דהוא מחשש דשמת יאמרו כו', וממילא חסורה נמי לחזור לראשון, ולפ"ז ודאי צקטנה שהגדילה ונשאת לאחר לריכה גט מהשני ודלא כרב, ומשום"ה השמיט דין דקטנה כו', א"כ להרמז"ס והשו"ע ה"ה ציבמה אין חילוק בין שוגג למזיד וכנ"ל, דמחלפת צאשה דעלמא, (וע"ש מ"ש עוד דגם בלא עעמא דמחלפת אין לחלק ציבמה כו').

והוסיף, דאחמס לפמ"ש בחשו' רעק"א סוס"י ר"ה מצוחר דרק ציבמה דנשאת צמיד סובר השו"ע דלריכה גט מהשני ולא צא"א, דהק' על השו"ע מ"מ"ה הנ"י (צדכ"ט סע"א ב') וילנה) מהריטב"א דנשאת בלא עדים כלל הוי זנות בעלמא וליה לן דרב המנוח, דמזה משמע צפשיעות דנשאת צמיד מותרת ליצם, ותיירך דהריטב"א כ"כ דוקא לדברי רב דאין קדושין תופסין ציבמה לשוק ואין כאן מעשה נשואין, אבל לדינא דקיי"ל כשמואל דמסתפקא לן דילמא תפסי קדושין ולריכה גט, שם נשואין עלה ואינו כזנות בעלמא, ע"ש, נמלא לדצרי דצא"א דלא תפסי קדושין גם השו"ע מודה דצמיד ל"ה נשואין כלל וא"ל גט מהשני, ובלא נבעלה מותרת לראשון, אבל לדעתו א"א לומר כן, דאין אפשר דצא"א אם נשאת צמיד לא אמרינן תלא מזה ומזה וכל הדרכים האלו זה, אלא מוקמינן לה אדינא, וציבמה דגזרו זה אטו א"א חכ"ה חמורה יותר מא"א, דאפילו צמיד תלא מוזמ"ז, ואי משום דלריכה גט מהשני לכך חיישין שחלוק צא"א שכלך בעלה [ונשאת בשוגג], א"כ גבי קדושין [דהתם] נמי כיון דלריכה גט מהשני נמי היה לנו לאוסרה על היצם, כדי שלא להחליף עם אשה שכלך בעלה, אע"כ כיון דגבי קדושין הרי צאשה גופא מותרת לחזור לראשון, א"כ אי אפשר להחמיר יותר מצאשה איה, א"כ צמיד נמי איך מחמירין זה יותר מצא"א, ולדעתו העיקר כמ"ש דהשו"ע אזיל צשיטת הרמז"ס, ולשיטתו גם צא"א אין חילוק בין ניסת בשוגג או צמיד. [וע"י צבית דוד שצדעת העור דצסמוך, מה שמדייק מלשון דא"ל גט, ולפ"ז הרי כן בלשון צשו"ע, ולי"ע].

ובפני אהרן סוס"י ח' מוכיח שצ"ד הרמז"ס דלריכה גט, מ"מ"ה צפ"ה דגירושין ה"י"ג, בגירש על תנאי שחששה לפי, ונשאת לאחר, ה"ז גט בעל ותלא ולריכה גט מהשני, והרי התם דלאי מזידה היתה, שהרי יודעת שצעברה על התנאי עדיין היא

אוצר

סיק חמה אתה ה

הפוסקים

בעלה כו', אי"כ כ"ש דיש לחוש להנריך גט בא"ח שנשאת במזיד
 דחתי למיחלף באשה גופא שנשאת בשוגג [לומר שא"ל גט], אבל
 החוס' דל"צ מסתפקו שנשאת במזיד מטעם אחר, משום דזנות
 ולהנשא במזיד לא שכיחא, ובמילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן,
 [דלא חששו למקרה כזה לגזור איסור, ומה"ע ליכא נמי למגזר
 משום איחלופי], וזכר א"ש למה לא פשעו ספיקם ממ"ש צעמם
 בדמ"ט מטעם דל"ש למקם במזידה, וגם למה הולכנו למעט
 אחר דלא שכיחא, א"ו דלטעם ה"ל אכתי יש לחוש למחלפא,
 מיהו גם הרא"י מדבריהם שדל"צ לכאורה יש לדחות, דהא
 מייירי ביצמה וי"ל דרק הכס הסתפקו בזה משום דכל איסורא
 בשוגגת היא רק משום דמחלפא באשה שהלך בעלה מש"ה שנשאת
 במזיד דלא שכיחא, מסתפקי ד"ל דלא קנסו, אבל באשה דיש
 בה איסור מלד ענמה, י"ל דסברי דגם שנשאת במזיד קנסין
 אף דלא שכיחא, במכ"ש דהנשאת בשוגג, אבל להמזור בחוס'
 בדמ"ט דבמזידה לא שייך למקם, אלא דחדשנו דאכתי יש לגזור
 משום דמחלפא בשוגגת, וכיון שכתבו החוס' דל"צ שנשאת במזיד
 דיצמה ד"ל דל"ח לאיחלופי בשוגגת, אי"כ ה"נ במזידה דא"ח דאיסור
 נמי רק משום דמחלפא בשוגגת כנ"ל, מסתפקי נמי דאין לקנסה
 להנריך גט משום דלא שכיחא, והוי סיעתא לתלמידי הרשב"א,
 כ"ג לי צורה. וע"ש דר"ה עכ"פ, טעם ויסוד לספקם דהחוס'.

ובשו"ת הרב"ז סי' ס"ז העיר על החוס' דל"צ דמסתפקי
 אליבא דר"ה אם קנסו בנשואי מזיד ביצמה, והא ר"ה
 בספר הישר ליצמות סי' כ"ג כתב להדיא, דניסת ויודעת ודאי
 שהיא זקוקה לא קנסין, דהיינו זינתה דלא קנסין, ע"כ, הרי דלר"ה
 גופי פשיעא לי דבנשואי מזיד לא קנסין.

בדעת הראב"ד והרמב"ן. צ"ש ארי' סי' פ' דפ"ח ד' מוכיח
 דסברי דבמזידה א"ל גט, דאחר שביאר מקודם דנשאת
 במזיד אין לגזור מלד ענמה להנריכה גט, אלא משום דמחלפא
 בשוגגת, וכמובא בדעת החוס' ע"ש, הציא מהראב"ד צ"כ הזכות
 צפ"י דיצמות ומוצא גם ברא"ש שם סי' ה', דלענין אשה גיסו
 והיא אחות אשתו שנשאה בעדות מיתה אשתו וגיסו, וצ"ח, כתב,
 דאם היו צ' עדים שמתו מותרות לחזור, ולי"ד לאשה שהלך בעלה
 דגם צ"ע אסורה לחזור, דהתם י"ל גירש זה ונשא זה [וכי'].
 משא"כ באחות אשה דלא שייך חשש זה ולא מחסרה אלא משום
 דמחלפא באשה אחרת שהלך בעלה, מסתין דגזרין בה שנשאת
 צ"ח דמיתא לפשיעוהא, אבל כשנשאת צ"י עדים דודאי מילתא
 דלא שכיחא שצ"ע ויסקרו, לא גזרין בה, וכתב השם ארי' דכ"ה
 לדעת הרמב"ן והרא"ש שהרי הביאו סברא זו ולא חלקו ע"ז,
 דהרמב"ן לא פליג התם רק בדינא משום דסבור דגם שם שייך
 חשש דשמא גירש כו' ע"ש, אי"כ לסברתם דהיכא דהאיסור הוא
 רק משום דמחלפא לא גזרין במילתא דלא שכיחא, אי"כ ה"נ
 בא"ח שנשאת במזיד דהוא רק משום דמחלפא סברי דאין
 לקנסה להנריכה גט.

בדעת הראב"ד והרמב"ן. צ"ש ארי' סי' פ' דפ"ח ד' מוכיח
 דסברי דבמזידה א"ל גט, דאחר שביאר מקודם דנשאת
 במזיד אין לגזור מלד ענמה להנריכה גט, אלא משום דמחלפא
 בשוגגת, וכמובא בדעת החוס' ע"ש, הציא מהראב"ד צ"כ הזכות
 צפ"י דיצמות ומוצא גם ברא"ש שם סי' ה', דלענין אשה גיסו
 והיא אחות אשתו שנשאה בעדות מיתה אשתו וגיסו, וצ"ח, כתב,
 דאם היו צ' עדים שמתו מותרות לחזור, ולי"ד לאשה שהלך בעלה
 דגם צ"ע אסורה לחזור, דהתם י"ל גירש זה ונשא זה [וכי'].
 משא"כ באחות אשה דלא שייך חשש זה ולא מחסרה אלא משום
 דמחלפא באשה אחרת שהלך בעלה, מסתין דגזרין בה שנשאת
 צ"ח דמיתא לפשיעוהא, אבל כשנשאת צ"י עדים דודאי מילתא
 דלא שכיחא שצ"ע ויסקרו, לא גזרין בה, וכתב השם ארי' דכ"ה
 לדעת הרמב"ן והרא"ש שהרי הביאו סברא זו ולא חלקו ע"ז,
 דהרמב"ן לא פליג התם רק בדינא משום דסבור דגם שם שייך
 חשש דשמא גירש כו' ע"ש, אי"כ לסברתם דהיכא דהאיסור הוא
 רק משום דמחלפא לא גזרין במילתא דלא שכיחא, אי"כ ה"נ
 בא"ח שנשאת במזיד דהוא רק משום דמחלפא סברי דאין
 לקנסה להנריכה גט.

בדעת הריטב"א והנ"י. בדבר משא"ח סי' ד', מציא מהריטב"א
 דל"צ צ' [בד"ה אומר ר"ת קרוב לסופו, ומוצא בקיור
 שם צנ"י, לענין יצמה נזר], דכל שנשאת בין ברשות צ"ד בין
 במזיד גמור תלך מהבצל ואסורה ליצם, משום דמחלפא באשה
 שהלך בעלה, [ואם בא"ח שנשאת במזיד לא קנסוה במזידה,
 אי"כ כ"ש דלא ה"ל לאסור במזידה ביצמה, מדבריו שם ע"ד
 הרשב"א, כנ"ל, והשווה שם דיעותיהם], וכ"כ העור סי' קי"ט
 דבין בשוגג בין במזיד כו'.

ובשם ארי' סי' פ' בסד"ה הנה (קמח), כתב, דלמה שביאר
 דבדבריהם בנשואי רעק"א סי' ר"ה מוכח דסברי דבמזידה
 א"ל גט, דהקשה על השו"ע רס"י קי"ט דמשמע דיצמה שנשאת
 ובדבר משא (לר"מ אמריליו) ח"א סי' ד' דק"ח ע"ד דר"ל
 נמי דלכאורה כ"מ מחשו' זו, כה"ל, ה"ל צנ"י וקצ' דקט"ז
 לא ניהא ליה לפרש כן ברא"ש, אלא פירש דנשי"ה סובר ברא"ש
 דא"ל צ"ח גט אילו היתה א"ח ודאית, משום דרק קידשה
 לפלגש בלא חופה ובתובה, אף דתלך מזה ומזה מ"מ א"ל גט,
 משום דלי"ד למתני דנשאת להשני דרך נשואין כו', אבל צ"ח ל"ש
 שיאמרו גירש זה וכו' דהוי כהקדשה לחוד, [אבל שנשאת ממש
 אפילו במזיד י"ל דיסבור דלריכה גט, וכבר צ"ח], ורק בזה
 חלוק

אוצר

ס"ק תמה אית ה-

הפוסקים

גט, ומדלא פ"י ש"מ שא"ל, אבל לומר שא"ל גט א"ל לפרשו, דמחילה ידוע שהיה כוונתה שא"ל גט, וכ"מ נמי ממאי דבסי ק"י דין היבמה שנשאת לזר, כתב, בין בשוגג בין במזיד, ואילו הכא לא כתב כן, וש"מ דוקא בשוגג ע"פ ע"א או ב', ומ"ש הטור בסי' ד' האשה שהלך בעלה ונשאת [ולא כתב ע"פ עדות שמת], היינו משום דסמך על המוצן ממילה שהוא ע"פ עדות מדמסיים והרי בעלה קיים, משמע שמקודם הועד שמת כו'. ובדבר משה ח"א סי' ד' מוכיח מהא דסי' ק"י להיפך, דהא סיים ע"ז משום דדמי לאשה שהלך בעלה כו', ל"ל דה"ל בא"א שנשאת במזיד כו', ע"י בדבריו שדעת הרמב"ם א.

ובמלבושי יו"ט ח"ב סי' ח' מוכיח שכ"ד הטור, מדבריו שסי' ק"י, שדיון אמרה גרשני בעלי דשלא צפני בעלה אינה נאמנת כתב, דאפי' נשאת א"ל גט מהשני, ופי' האחרונים * דנשאת היינו דגם נבעלה, ומ"ש דא"ל גט, היינו לעלמא כשמת הראשון, והרי קשה כיון דנשאת לאחר מקלקלא צ"ג דברים הרי לריכה גט מהשני כנשואי טעות כו', אלא נראה ברור דהטור מחלק בין ניסת בשוגג לניסת במזיד [דא"ל גט מהשני] ב.

וכן הוכיחו משם שכ"ד הטור, במערכי לב סי' פ"ה, בחלקת יעקב סי' ג', הר"י גראדווינסקי בחשו' כ"י, וכ"כ בצ"ח משה המוצא בלוח הסמוך, אלא דמ"י דהיינו רק באמרה נגדגשתי במקום שידעו שהיתה א"א, משא"כ בלא ידעו כו'. ובמלבושי ה"ל נראה שמוכיח שכ"ד הטור שא"ל גט מדכזיב תשו' הרא"ש שהוציאה שדעת הרא"ש, ע"ש.

אך בחבילים צנעונים ח"ג סי' ע"ז שהוכיח נמי מחילה מסי' ק"י שא"ל גט, כתב אח"כ, ואולי י"ל כוונתו דרק א"ל גט מהחורג משום דאינה נאמנת שנאגרשה, אבל לא מיירי שם מהגזירה דשם יאמרו כו', וגם ע"י צבית מאיר סי' זה סוף סעי' ב' שהק' על הטור מתשו' הרא"ש שם דתלא מחז ומזה, והשאיר דברי הטור צ"ע. ובחלה דברי שמואל סי' ג' כתב, דלהמזרח בש"מ [המוצא בסי' ח"מ אות ב'] דלהרא"ש יש לקבוע גם במזידה, א"כ ל"ל דהטור לא יחלוק על אביו הרא"ש, ומהא דסי' ק"י אין ראיה, דהא מדובר שבעל אומר בפירוש שלא גירשה, ומכיון שאינה נאמנת, א"ל גט מהשני, וכאן הרי לא שייך החשש דאמרו גירש כו', דהא בעל אומר בפירוש שלא גירשה כו'. [וע"י בנפנת פטנא שצ"ח הסמוך למחלק בזה כעצא בעל ומערער כו']. וע"י צנח הקודש (שנדפס בשנת תש"ג) סי' ע"ז אות ה' ו', שכתב, דמ"ש הטור שם "ניסת" קאי רק על הדין דאינה נאמנת אפי' צניסת, אבל מ"ש שא"ל גט קאי רק על "או נתקדשה" שכתב אח"כ, דבנתקדשה לחוד הרי לא קנסו, ואדרבא מדלא כתב הא דא"ל גט אלא ניסת, יש להוכיח דסובר דצניסת לריכה גט אף במזידה.

ו. דעת האחרונים בזה * צבית דוד (לר"י דוד) ח"ב סי' ע"ז, דמלשון הטור שצ"י זה נראה דצניסת א"ל גט, שכתב, לא שנא נשאת ע"פ ע"א או ב' עדים, משמע דוקא ע"פ עדות, מדלא כתב נמי לא שנא [בלא] שום עדות, ואין לומר אדרבא אם בלא עדות א"ל גט ה"ל לפ"ש כן בהדיא, חדא דכיון דאמר ע"פ ע"א או ב' עדים, זהו פירוש דאם אינו ע"פ ע"א או ב' א"ל גט, ועוד דנשאלמא לומר שלריכה גט לריך לפרש כדו שלא נעשה שהיה כוונתה שא"ל

חלוק עליו, דלהרשב"א רק בנתקדשה ולא נבעלה א"ל גט מהשני, משא"כ צ"ו לנבעלה אף דלא היה מסירה לחופה, מ"מ כיון דתלא מחז ומזה אמרינן נמי דלריכה גט דלא פלוג רבנן * [והרא"ש סובר דגם זו הוי בנתקדשה].

ובבאר חיים מרדכי ח"ב סי' י"ז כתב דאין הכרח מתשו' הרא"ש ה"ל דא"ל גט במזידה, דהרא"ש דן לענין דלריכה גט מדין חורה, מכא ספיקא דאורייתא לה מרא מהחורה, משום חזקה א"א ואיסור דמיתה דלכו"ע גם להרמב"ם הוי ספיקא לחומרא מהחורה, ומ"ש בן עידי וכו' הוא רק מתשע כו', כוונתו דגם מדין חורה חסורה ללא מהשני בלא גט, דתפסי בה קדושין מספיקא, וע"ז הוא דקאמר דמשום דאינה א"א ודאי כו'. מיהו צנני יעקב שהביא הד"מ ה"ל, שכתב ג"כ מחילה לדחות כך, דכוונתו לענין שחט"ק גט מספק מדיונא, אבל מטעם מחני' דהלך בעלה הוי רק דרבנן, אלא שכתב ע"ז דליתא, דמאי נש"מ, כיון דלריכה גט מהשני מה לי מספיקא מה לי מדרבנן.

ועיין צבית דוד (לר"י דוד) ח"ב סי' ע"ז דהוכיח דלהרא"ש לא קנסו דנשאת במזיד להלריכה גט מדחי' בהחוס' דמ"מ דצניסת ל"ש קנסא, ע"י צדעת החוס'. וכן הוכיח מדברי הרא"ש [שצ"ס"ק חכ"א אות א'] שהשיג על הרי"ף דסובר בטעם דלריכה גט מהשני בשוגג, דהוא רק מטעם קנסא, והקשה הרא"ש מהא דאחות אשה ואשה אח ששאלו בטעות דא"ל גט מהשני אף דשייך קנסא, ואם סובר הרא"ש דנשאת במזיד נמי לריכה גט ה"ל להקשות נמי מא"א שזינתה דיואלת משניהם וא"ל גט מהנאוף אף דעבדה איסורא כו', אפי' דסובר דצניסת אפילו דרך נשואין לא גזרו אף שיש שני הטעמים, עבדה איסורא ושמה יאמרו כו'. ובדבר משה ה"ל דזה זכ, ד"ל דמח"מ לא מיייתי ראיה מצניסת משום דל"ד דהתם אם בא עליה בעלה אין הולד ממזר משא"כ צניסת דמלין דהולד ממזר מחז ומזה. [ובל"א מה שייך להקשות מצניסת בלא נשואין, דליכא שום זיקה לגט, על הרי"ף דמייירי בנשואין]. ובדובצ שפתי ישנים בחלק חקר הלכה סי' י"ד מוכיח מכאן להיפך, דמוכח ממסקנתו דלא מלא מקום דא"ל גט מהשני רק היכא דליכא שני הטעמים ביחד אף דליכא חדא, או עבדה איסורא או שמה יאמרו, משמע דצניסת תרוייבו ביחד שפיר קנסין ולריכה גט משני, א"כ שוב ליכא למיפלג בין שוגג למזיד, דהא גם במזיד יש שני הטעמים ביחד כו' [מיהו לפ"מ הרא"ש דצניסת ל"ש קנסא, וכנ"ל בדברי הב"ד, א"כ ליכא צניסתה רק טעם אחד], ועיין בשם ארי' שדעת הראב"ד קרוב לסוף, מה שמוכח מהרא"ש דא"ל גט צניסתה. וע"י צינרש יעקב ובאר מים חיים שצ"ח הסמוך מ"ש דעת הרא"ש.

בדעת הטור. כתב צבית דוד (לר"י דוד) ח"ב סי' ע"ז, דמלשון הטור שצ"י זה נראה דצניסת א"ל גט, שכתב, לא שנא נשאת ע"פ ע"א או ב' עדים, משמע דוקא ע"פ עדות, מדלא כתב נמי לא שנא [בלא] שום עדות, ואין לומר אדרבא אם בלא עדות א"ל גט ה"ל לפ"ש כן בהדיא, חדא דכיון דאמר ע"פ ע"א או ב' עדים, זהו פירוש דאם אינו ע"פ ע"א או ב' א"ל גט, ועוד דנשאלמא לומר שלריכה גט לריך לפרש כדו שלא נעשה שהיה כוונתה שא"ל

תו"ד בספרו ח"א סי' ח' אות ו'.

(ב) וצ"ע למה אינו מוכיח מהטור דסי' ק"י להיפך, וכנ"ל בדבר משה, ודמוכית הוא עצמו כן מדין זה בדעת השו"ע, וכנ"ל אמנם בטור לא כתוב בהדיא ומוציאה ב גט, מ"מ הא מסיים שם דכל ה"יג דרכים בה.

(ג) ומה שנוכח באן ע"ד דיעות הראשונים, ע"י עקרי הדברים באות הקודם,

עם ההוכחות ומה שיש להשיב ע"ז.

(*) ובבניי שם הקשה טובא על הב"י שהביא שתי התשובות סתם, תשו' הרשב"א הביא כאן, ותשו' הרא"ש בשו"ע בסי' קמ"ט סעיף ד', והרי סתרי אהדי, ולא כתב עליהם כלום. [מיהו בשו"ע שם לא העתיק הטעם משום דהוי ספק, רק כתב עצם הדין דצריכה גט משניהם, וזה א"ש אפי' להרשב"א, ורק בטור העתיק טעם דספק].

(א) היינו הסי' שם סק"ח והב"ש סק"ב לפ"מ שהקשו שם על הב"ה, ע"ש.

אוצר

ס"ק חמה אות ו

הפוסקים

דכשצא עליה בעלה משהגדילה א"ל גט מהשני כו' [עי' דעשתו שצאות הקודם, וכ"כ שם הרא"ש ובקלור פסקיו בהדוא, וצדאלי מייורי צנשאת במזיד כפשטא דמילתא ב], וכ"כ כמה ראשונים [עי' בשו"ע סי' קנ"ה סעיף כ'], וצויתר מבוחר כן ציט"ש פ"ג דין י"ט כו' ג, הרי להדיא דכשה"ג א"ל גט מהשני אפי' מדרבנן.

וביאר להטעם דלריכה גט מהצ' בשוגגת כדי לחזק איסורה לראשון, [כבס"ק תכ"א אות א'], ניחא בפשיטות מה דצנשאת במזיד א"ל גט, דהא אסורה לראשון מדינא וא"ל לחזוק, דמ"ש בגמ' דלריכה גט מהצ' מחשש דיאמרו גירש ראשון ונשא שני כו', הוא לאו מדינא, אלא עילה מאלו לחוש לזה כדי לקונסה שתיאסר לראשון וכדי שחזוק כו', מיהו להטעם בשוגגת דהוא כדי לעגנה שלא תנשא בלא גט, א"כ כ"ש דצנשאת במזיד יש לקונסה, אלא דבלא נבעלה להצ' דמותרת לחזור, אין להלריכה גט במזידה שלא חפיקע ענמה מצעלה כו' [כצאות ז'], אבל צנבעלה להצ' דאסורה לראשון, צעיא גט מהצ' במזידה, [דל"כ יהא חוטא נשכר, מהרי צמחים מהדו"ת סי' ס"א לסברא ז'], ונראה דזה כוונת הריטב"א דק"י צ"ש מ"ה, שחילק [צנשאת שלא כדון] בין נבעלה להצ' או לא לענין אם לריכה גט מהצ', וז"ל דהמ"ה סובר נמי דהטעם דלריכה גט מהצ' בשוגגת הוא כדי לעגנה ד, [אף דאפשר לפרשו באופן אחר, מדבריו דה"ה ומהמחבר], צ"ס להטור דל"ל דסובר נמי דגט דשוגגת הוא כדי לעגנה, דמסתמא סובר באביו הרא"ש דכחצנו דסובר כן [עס"ק תכ"א אות א'], ומ"מ סובר דמזידה א"ל גט אף צנבעלה להצ' [עי' צאות הקודם], צ"ל דסובר דדוקא צניסת צנוג דהוי מילתא דשכיחא קנסיה רבנן לעגנה כדי שחידוק אצל במזידה דלא שכיחא הוי צנוסת צעלמא ואוקומה דלינא, וכה"ג כחצו התוס' דל"צ [צאות הקודם], וכ"כ סברת הרא"ש כו' [כמוצא סס], וכ"כ סברא זו גאון אחד, לענין שאין הולד ממזר מהצ' אחר שגירש ראשון צנשאת במזיד, [כמוצא צסיק תליע אות ג].

ובסיק, דהמחבר מכו"ז דלינא, דלהרבה ראשונים דהטעם דלריכה גט מהצ' בשוגגת הוא כדי לצר איסורה לראשון, ודאי דצנשאת במזיד א"ל גט מהצ' אפי' צנבעלה לו, וצ"ל נבעלה מותרת גם לחזור לראשון [עי' אות ז'], ואפי' נבעלה דאסורה לחזור, מ"מ הולד מהראשון אחר שחזרה אליו אינו ממזר, דכיון דא"ל גט מהצ' הוי כולד סוטה צעלמא, אמנם להטעם דלריכה גט בשוגגת מקנסא כדי לעגנה, אפשר לומר דצניסת במזיד ונבעלה מהצ' צעיא גט ממנו, ולפ"ז נראה דבחזרה לראשון בלא גט הולד ממזר מדרבנן, אולם מהרא"ש והטור לפ"ד האחרונים נראה דסברי דרק בשוגגת קנסו [אף להטעם דכדי לעגנה], אבל במזידה אף דנבעלה הוי רק צניסתה, ולפ"ד אין הולד ממזר מהראשון אף מדרבנן, אמנם להרמב"ם [כמוצא צאות הקודם] אף צניסת במזיד כל הדרכים האלו צה, דסבר דלריכה גט בשוגגת משום שמה יאמרו גירש כו', [יזה שייך אף צנשאת במזיד], אך דעת רוב הפוס' אינו כן, אלא דמשום שמה יאמרו [לחוד] לא חיישינן, וכדנראה מפשטות דברי הגמ' דפ"ט, וצדבנן שומעין להקל, וכן הוריתו הלכה למעשה באשה שאמרה גרושה אני ונשאת ונבעלה, ונודע אח"כ שהיא א"א, והסכמתי להוראת הגא"צ דשם שלא להלריכה גט מהשני מהטעמים הנבוארים

גט מהשני, וכ"כ לשון הבריתא דל"א א', כל עריות שבתורה א"ל היינו גט חזן מ"א"ש שנשאת ע"פ צ"ד, מדקאמר חזן, משמע דאין שום אופן אחר שלריכה גט כו', [ובצמחנ"י לב סי' פ"ה שכתב נמי ראי' זו, הוסיף, וכדדייק רב שבת שם בקושיתו לפי נוסח הבריתא, ע"פ צ"ד צעיא גיטא ע"פ עדים לא, אלא דצ"ע שם איתא צאצ"ע דה"ה ע"פ עדים. וכ"כ ראי' זו הר"ה גראדוונסקי צחשו כ"י].

והוסיף, ואין להקשות דכיון דכ"ז שלריכה גט מהשני צוהד שמת הוא מטעם קנס דעצדה איסורה [עס"ק תכ"א אות א'], א"כ כ"ש צנשאת בלא עדות כלל דעצדה איסורה טפי, ד"ל כיון דלא שכיח שנשאת א"ל לאחר צעוד בעלה קיים, לא גזרו צה רבנן, או משום דטעם הקנס הוא כדי שתיירא ותידוק יפה צעדות, וזו א"ל שהרי ידעה שאסורה, וכמ"ש סברא זו התוס' והרא"ש והמדרבי סו"פ החולן כו' [עי' בדבריו דענת התוס' שצאות הקודם], ואע"פ שלדעת הר"ה שצתוס' שם נראה שיש לקנס גם במזיד, אך דברי התוס' עיקר, שכן תופס הרדב"ז דף ע"ז*, ואחר שהוכיח שכ"כ רש"י הרא"ש והטור, דהא הוכחת הדבר משה דלכלן מהתוס' דל"צ דכ"ז דצמח"א יש לקונסה, משום דהתם מייירי לענין דיואל מזה ומזה, שהוא מקנסא משום דעצדה איסורה, אבל לענין דלריכה גט מהשני שהוא כדי לצר איסורה לראשון, כמ"ש הכ"י מהירוש' [כבס"ק תכ"א אות א' ד"ה וברייף], זה אינו אלא בשוגגת דאסורה לבעלה רק מדרבנן, אבל צנשאת במזיד שאסורה מהתורה וא"ל חזוק, לא גזרו, והא דצינמא לריכה גט מהשני אפילו צנשאת במזיד, היינו משום דהוי ספק דתפסי צה קדושין מהתורה, ואי לא תפסי הרי הגט הוא כדי לצר איסורה ליצם דהוא רק מדרבנן, משא"כ בא"א שנשאת במזיד דלא שייך זה. וכן דהא למ"ש הדב"מ דלהלן דאכתי שייך לקונסה צגט כדי לעשות ע"יז הולד ממזר מהראשון קודם שגירש הצני, משום דנראה דצנשאת במזיד אין הולד מהראשון ממזר, דלא שייך הטעם כדי לצר איסורה או כדי שתידוק, וכנ"ל. ואחר שכתב שגם מהרצ"א אין ראי' דמדמה מזידה לשוגגת, וכמוצא צאות הקודם, מסיים, ואח"ל דאמנם סובר הרצ"א דגם במזידה לריכה גט מהשני, מ"מ כיון דמרש"י ותוס' והרא"ש והג"י מוכח דא"ל גט מהשני, וכ"כ לשון הפוסקים, הכי נקטינן.

וב"ד המלבושי יו"ט ח"ב סי' ח', ואחר שהוכיח שכ"ד הטור, דכמוצא צאות הקודם, כתב, וראי' גדולה לזה מדאמר' צינמא סוף דק"ט, דקטנה שלא מיהנה ונבעלה לבעלה אחר שהגדילה, ונשאת לאחר, א"ל גט מהשני אליבא דרב, ולא אמרינן דחלל מזה ומזה וכל הדרכים האלו צה, [וע"כ משום דנשאת במזיד, דכיון דהבעל התכוין צבעילה לאחר שהגדילה לשם קדושין, צ"ל דגם היא התכוונה לזה, דהא צעינן גם דעתה, ועכ"פ דהויא ספק מזידה א], ומ"ש הרב השולל לדחות דכוונת הגמ' דא"ל גט מהתורה אצל מדרבנן צעני, אין לזה שחר, [דהא"ל לפרש דבריו, ועוד דלמה נקט נשאת הול"ל נתקדשה דכשה"ג א"ל גט אף מדרבנן, וגם אין לומר דמייירי צנשאת ע"פ צ' עדים שמה צעלה, ורב לעצמו דפסק כר"ש דמותרת לחזור כו', דזה דוחק, דלשון "ועמדה" ונשאת צצנמ', לא משמע כן, ועוד למה לא נקט ועמדה ונתקדשה דפשיטות א"ל גט מהצ' ב], ועי' צריף שם דמבוחר

(*) ולא ציין החלק והסי'. וציין בסימן ד' סע"ז שפסק הרמ"א כדעת התוס', והמדרבי.

(א) ע"פ דבריו להלן באות ח' ובהע' שם.

(ב) מנחת אבות סי' י"ח שכ' ג"כ רא"י זו, אלא דלמעשה חשש להרשב"א, כדלהלן.

(ג) עיי' צ' בדעת היש"ש באות י"א, ובהערה שם.

(ד) והוסיף, דאע"ג דהריטב"א עצמו הסכים דהטעם דגט בשוגגת הוא כדי לצר איסורה לראשון, [כבס"ק תכ"א אות א'], ולפ"ז גם צנבעלה לה' איצ' גט במזידה, צ"ל דהמ"ה אינו סובר כן, אלא הסעם דכדי לעגנה. [מיהו ע"ש דהריטב"א מציינן על דברי לבר"ה גם את המ"ה, ואולי קאי עיקר הציין שם צמ"ש שפי' ולא כרש"י].

אוצר

סיק חמה אות ו

הפוסקים

יהא חוטא גשכר כו', (אלא דמי' להחוס' לא קנסוהי אלא בגשאת, וכדקנסו ב"א"א ביבא דשייך לקנוס רק בגשאת כו'), אבל ב"א"א דקדושין לא חפסי, וגם בגשואין [בלא צעילה] לא נעשה כלום להפקיעה מהבעל מעיקר הדין, לא קנסוהי בגשואין, ואם משום דנאסרה כשנצטלה והופקעה מצעלה, ה"ז כזנות בעלמא ולכן אף הגשאת במזיד ונצטלה אף דאסורה מהתורה לבעל ולצועל, מי' א"ל גט מהשני, וגם אין הולד ממזר מהשני אחר גירושיו הראשון. ואחר שהציא הרא"י מהא דקטנה שהגדילה שאין לקנוס במזידה, ובמלבושי' ה"ל, הוסיף, דמי' מהא דדלג' בי גבי תחלופו הגשם בכניסתם לחופה, דמוכחה בגמ' בתחילה דמיירי בשגגה, מהא דקטנות מותרות לחזור, ודחי, דפתי קטנה אונס הוא, ואם נימא דגם הגשאת במזיד קנסו דתלא וכו', א"כ נהי דמשום הצעילה לא נאסרה דהוי אונס, מי' תיאסר מקנסא משום הגשואין כו', דאף דהגשם כיון דקטנות הן י"ל דלי' לקנוס, מי' ה"ל לקנוס לצעילתן שהיו מזידים, אע"כ דבמזיד לי' קנס.

גם במערכי לב סי' פ"ח, באשה שגפרה צערבאות והלכה לעיר אחרת ונשאת בזון בחופה וקדושין, כתב כמה הוכחות וסברות שפוס' הקודמים דלי' לקנוס במזידה, וגם דאין מקום לקנס דקיס לה בדרכה מינה דחייבת חנק, והוסיף, דכן יש להוכיח מהכלל דכתב בירוש' דסוגיין, בגיטא כן ממזרה, ופי' צפני' שם וצבגרי'א ס"ק קע"א, דכמו שהריכוזה גט מהצ' מקנסא, ה"ז הוי ממזר מהראשון מקנסא, ע"ש, א"כ כיון דהא בהא תליא, יולא מזה נהדיא, דצליכא קנס ממזרות מהראשון, דהיינו כשסועתו נתעברה ממנו אחר שזינתה שלא ע"י נשואין מועטין, וכדנקטו הרא"י החוס' והרא"ש סו"פ החולץ והרמ"א סי' ד' סע"ט, ה"ז ליכא התם הך קנסא דהלכת גט מהשני. ולהלן שם מוכיח גם מלשון הירוש' שם, [דאחר דקאמר דמשי"ב אסורה לראשון דמשום ריח ערוה נגעו בה, ופי' המ"י דנראית כזינתה כו'], דפריך מעתה לא תהא לריכה הימני [מהשני] גט, ומשני שיהא היא שנשאת לו בדרך היתר, הרי צרור מלשון זה, דבגשאת שלא בדרך היתר לא ס"ד דחזקך גט מהשני, וגם לא יליייר כל סגנון הגט בדון כזה, דאין יבחוז דהוית אנתתי, צעלמא בגשאת צעעות ויתן לבחוז הוית אנתתי צעעות, אבל זו לא היתה אשתו אפי' צעעות, וגם כל לשון הגט מכאן עד חתימת העדים יהי' זיוף מפורסם. ואחר שכתב שהדין צרור צעור, ובצאות הקודם, הוסיף, ונראה צעליל שחשוי הרשב"א שעליה סמכו יסודם המלריכים גט במזידה, אינה אליבא דהלכתא, והיינו שלא קצעה הצ"י והרמ"א צו"ע, וא"כ צריך שצדון לבה מעוזה לחלות עלמה בגירושיו הערכאות בכדי ל"הנשאת" לנאוף, פשיעא דא"ל גט ממנו, שמשולם לא הי' צדור צעלה אפי' צסיצת טעות צעלמא.

ובמנחת הקומץ סי' ל"ג, הביא למ"ש הגה' חכ"ש דבסמוך, דכיון דלא ארשא מילתא דנשאת צהיור הרי הסבירא דא"ל גט, גם מ"ש דבגמ' איתא זה רק צהלך צעלה כו', ומוכיח גם מהרלב"ה שצמזידה אין הולד ממזר, וכתב דחשוי הרשב"א מייירי בגשאת צעעות, ומסיים א"כ צריך אף שהי' גם חופה מי' צודאי לא ארשא מילתא שהי' צחשאי שלא ראו שהבעל הראשון ידע מזה, וגם העדים לא ידעו כלל שהיתה א"א (רק הצעל ידע), א"כ א"ל גט מהשני.

ועיין צמנחת פתים לפעניו שהציא שכ"כ להדיא צחשצ"ץ ח"ג סי' קפ"ט, דבמזידה א"ל גט, וכ"כ להדיא הצ"ש צסי' קנ"ב סק"י צ כו', [וצמ"ש נמי צחלקת יעקב דבסמוך גם צס"ס הע"ז]. וכן הביא להצחשצ"ץ צמנחת ר"א (די עולידו) ח"ב סי' י"ז, דמריכטת לשונו משמע דדוקא משום שהיו עדים לריכה גט, ולא בגשאת צמזיד דא"ל גט מהשני.

הנצוצהרים למעלה. ובסי' ט' הוסיף דמשי"ב הרב השואל מהרשב"א שהלריך גט צמזידה, הנה מסוף דבריו שם מצויר דהוא רק משום שנתחידה עמו אחר שנתגרשה כו' [כמוצא צאות הקודם ד"ה והנה, ע"ש], ולפי' מוכח כדברי, דסחם נשאת צמזיד הוי כזנות צעלמא וא"ל גט. ואחר שהציא מהרב השואל דכ"ז הצב"ג והציאו העיטור וכמוצא צאות הקודם, כתב, הנה לדעתי צרור שרוה"פ מקילין כו', ודלא כמ"ש כח"י דרובם מחמירים, גם מ"ש מהריב"ש דמלריך גט צמזידה, לדעתי אין שום ראי' [כמוצא צאות ז']. ובאמת לא מלאתי מצויר להדיא מי שיחמיר בזה רק הריטב"א צס"ס המ"ה [כנ"ל צד"ה וביאר], גם מהרמב"ם והשו"ע נראה כן, אמנם כבר כתב רעק"א דרק ביצמא החמירו צמזידה ולא ב"א"א [כנ"ל צאות הקודם], אף שדבריו לי'ע, מי' סניף להקל יש לנרף, ולכן נראה שאין להחמיר בזה להלריכה גט מהשני.

גם הרב עקיבא יוסף שלזינגר צחש"י שצדכרי מרדכי (לר"מ לוריא) סי' מ"ח כתב כמה סברות כבספרים ה"ל דרק צשוגגה לריכה גט, משא"כ צו שנתפרסם רשעטת שהיא א"א גמורה וצמזיד הכשילתו שאמרה פנויה אני, אם * נימא דחזקך גט יאמרו דקדושין חופסין ב"א"א, וה"ז כמקדש אחרתו וכיו"ב שא"ל גט, ומלכד שאין קדושין חופסין ב"א"א י"ל עוד דהוכח דלא ידע כלל שהיא א"א הרי לא הוי קדושין גם משום קדושי טעות, דאין לך קדושי טעות ומקח צעל יותר מזה כו', וגם הא אמר כדמיוי והרי שוכרו עמו, ואפילו ריח גט אין בלא, והא דחשוי הרשב"א כו' התם מייירי שישבה תחתיו אחר שגירשה ה"י ואיכא חשש שקידשה עכשו, אבל צריך דכשנודע לו שהיא א"א גירשה תיכף מציתו גם הרשב"א מודה שאין לגרש, כדי שלא יאמרו קדושין חופסין ב"א"א כו', ולא שנו חכמים משנתם בזה כ"א כשידע אפילו צמזיד לדעתיה, אך כה"ג שלא ידע ונכשל לכ"ע אין קדושין ואין גט משני, וכיון דמהא' כבר נתגרשה צנ"ד, א"כ היתה מותרת להב' אף שנשאת לו בלא שנתן השני גט.

ובן בחזון איש סי' כ' (צמזידות חשי"ח) אית ה' וסי' ס"ג אית י"ג, כתב, דא"א שנשאת צמזיד וצמרד אין כאן קנס דאשה שהלך צעלה, וא"ל גט, דלא קנסו אלא צשוגגת כדי שידקדקו, אבל מזידה דצכרת קאי והולד ממזר מהתורה לא קנסו חכמים, ובמ"ש צחוס' צדמ"ט צ' כו', וכמוצויר צלשון הריטב"א והנ"י צדל"צ וק"י [ע"י צריטב"א סד"ה הוא] דנשואין דידה זנות צעלמא הוא, וצו אינה נאסרת מדין חופה [לכד, בלא נצטלה, כצחלך צעלה וכו', כבס"ק ח"י"ט], כן מצויר צ"י הריטב"א דק"י (ויש שם ט"ס, וי"ל: דצנצטלה אסרינו דה"ל כזנות כו'), מיהו כשהלכה למקום שאין מכירים אותה כו', ע"י צאות י"א.

וב"כ במשבר ים סי' כ"ב סעיף ה', דלא מלינו צסום מקום דא"א הגשאת צמזיד חזקך גט מהשני, וכל מקום שאמרי' אין קדושין חופסין ב"א"א, צודאי אין חילוק צין נחקדשה לכד אזי גם נשאת צחופה, ולעלמא עכ"פ מותרת בלא גט, והטעם דכיון דהא דלריכה גט צנשאת צעעות הוא מקנסא, וצמזיד לא קנסו, ובמ"ש הרלב"ה לענין הולד ממזר [כבס"ק חל"ט אית ג'], והא דצחוס' דל"צ נראה לכאורה דמסתפקי דלכתי שייך קנסא גם צמזיד כו', נראה דהיינו ביצמא לשוק ולא ב"א"א דיש סברא גדולה לחלק ביניהם, דהא יצמא שנתקדשה צמזיד לזר נאסרה על המקדש גם אחרי שחלץ היצם, כצויר צסי' קנ"ט, וא"א שנתקדשה לחוד לא נאסרה לזר ולא, כצויר צשו"ע כאן. וע"ש שהלריך לצאר טעם החילוק עפמ"ש המהרש"א שם, דביצמא דקדושין חפסי צה מספק, ומפקיעה עלמה מהיצם עד שיהן גט, שייך לקנוסה שלא

אוצר

סי'ק תמה אות ו

הפוסקים

שבמס' דוד (לר"ד הורצין) סי' ו' אות א' [מבואר נמי דל"ל גט, ורק צדונו שבעלה ה' ה' גר ולא קודם שנתייגר אלא על פי עצמו, כתב להחמיר], אחר שהציוא מה שהידש הרמזים דבחי' לר"ך ראי' שנתייגר כדי להשיאו ישראליה, ובמבואר צו"ד סי' רס"ח סעיף י', וזן צזה, וכתב דמ"מ כשכבר נתנו לו ישראליה כצ"ד דייקנין ל' כישראל גמור, וא"כ היא א"א גמורה כו', הוסיף, דמדינא א"ל גט כלל מהאחרון, דלא מצינו דקנסיה צזה אלא בהלך בעלה כו', אבל א"א גמורה שנשאת בזון צודאי א"ל גט מהשני, מ"מ צענין זה נראה ל' להחמיר שגם השני יגרסנה בגט, אבל אסור לו לדור עמה [אף אחר שגירש ראשון כצ"ד].

ויש עוד פוס' שכתבו סברות והוכחות שא"ל גט במזידה, אלא שלא החליטו כן בהדיא. ע"י צדצרי הגרע"א שנתחילת אות הקודם. ובמנחת פחים לסעניו אחר שהציוא ממנה פוס' דסברי דל"ל גט במזידה, וגם דחה ראית הישרש יעקב דלהלן מיצמה דלריכה גט, משום דל"ד, וכצ"ד דוד הכ"ל, מסוים צ"ע. [מיהו מ"ש שכ"ד השו"מ, ע"י צדצרי שמוצאים להלן]. וע"י סברות להחמיר צדצרי המחמירים דלהלן, צבאר משה ובמאורות נתן. ובחג' חכמת שלמה שעל השו"ע, אחר שחמה גם על ה' דלריכה גט מהצ' צבאל דעטתה שאינה מקודשת שצ"מ"א, דה' י"ל דדוקא צנשאת צביתר צ"ד לאושת מילתא דהחמיר כו', ורק אז שייך החשש דיאמרו גירש כו', כמוצא צאות א', הוסיף, ואפי' הרמ"א שהחמיר בעטתה, נראה דהיינו רק הכח דנשאת צביתר ואושת מילתא, לכן יש לחוש ליאמרו גירש כו', אבל אם צמזיד נשאת לאחר נראה דודאי לא צעיא גט מהשני, ואפי' אם היא מחנללת כעת שאמרו לה מתחילה שמת בעלה, אינה נאמנת לפופי ליתן לה גט להיות אסור צקדויותיה כו' רק היא אסורה משום דלדבריה לריכה גט מהשני ושויה חנפשא חתיכה דאיסורא, אך הוא אינו חייב ליתן גט, רק מצקשין ממנו, וכבדוין דסי' מ"ח סעיף ו', ואחר שפלט להציוא ראי' לזה מגמ' ושעדיין ל"ע, סוים, מיהו לדינא י"ל כמ"ש, ואף צזה עדיין אינו מחליט, אולי אצכה צומן אחר לצבאר יותר, והוצא להלן סוף אות ו' ע"ש.

וב"כ בשאילות משה סי' ג' דהחשש דיאמרו גירש כו', לא שייך אלא צשווגת דנפק קלא דהחמיר צנשוואיה, משא"כ צ"ד [שאמרה פנויה אני ונשאת ואח"כ מודע שהיא א"א], הרי פרכוס הענין מגלה שלא היה היתר כלל צנשוואיה רק זנות בעלמא, וכן לעטס הירוש' משום חזוק איסורה לראשון ל"ש אלא צשווגת כו', מיהו לעטס דקנסיה יש לקנסה גם במזידה, גם צרשצ"א מבואר דמשורה נשאת צמזיד לדון המשנה, וי"ל דסובר נמי דעטמא דגט צשווגת הוא מקנסא, [ע"ש צאות ו', ונראה דלא סמך עמ"ש מקודם ד"ל דהרשצ"א רק צנדונו כ"כ משום שאחיה הציוא אח"כ גט מהא' ויש חששא שיאמרו דנהגרשה מכבר צגט זה צנליה לקבלה ממנה, ורק נתנו ה' מהמגרש שיוליך הגט לידה, ולכן נחקדשה מקודם לאחר, ומש"ה ה' לריכה גט, משא"כ צ"ד דל"ש כלל שמת יאמרו, אפשר דגם הרשצ"א מודה דל"ל גט], וא"כ לסדרא דקנסא כ"ש צ"ד דמזידה לריכה גט דהוי כאל"ל דרבנן, מיהו מוסק, כיון דלרוב השיטות צעטס דלריכה גט צשווגת, לא הוי החקקה צמזידה, וכ"ה להירוש' וכנ"ל, א"כ שפיר דמי להחמיר צלא גט, אבל למעשה ירא' אני להכריע צזה, וכחצתי רק מה שיש לדון צזה להלכה. [וע"י צאות ע"ו שכתב צספרו נזר הקודש צכה"ג, דכיון דהוי פלוגתא צדרבנן יש להקל צשעת דהחמ'].

גם בחלקת יעקב סי' ג' כתב כמה סברות והוכחות מהכ"ל שא"ל גט, והוסיף, דלפמ"ש הרמזין [המוצא צס"ק תכ"א אות א'] צעטס דגט צשווגת, נראה שמת' דגם העטס דשמת יאמרו צצצציו הוא נמי כדי לחזק איסורה לראשון, ולפ"ז במזידה א"ל גט, וכתב, שכן מבואר צצ"ש סי' קנ"ב סק"י צצ"ז סק"ח ע"פ הטור, דאף

י' שבנדון אשה שיצא קול שנתקדשה לה', ולפני שקיבלה גט ממנו נשאת לאחר, כתב, דאם יתברר שקדושי פ' ודא"מ, אסורה לשניהם, כדין האשה ששמעה שמת בעלה כו' דתצא מזה ומזה, ואע"פ שלא נבעלה מהב', אפ"ה קנסין לה [מיהו כיון שה' רק קול קדושיה, וה' צריך ברור, הרי דה' מקום לומר שאין כאן קדושיה, וא"כ אילי זה נחשב לשוגגת דשייך קנסא].

אוצר

ס"ק תמה אות ו

הפוסקים

דגם הנשאת במזיד לריכה גט מהשני. [ורק לענין דיעבד מלרף הסבירות להקל, כ"ל בס"ק תכ"א אות ה'].

וב"מ ביישרש יעקב ליצמות דל"ד ז' לתוסד"ה ר"ע, דסובר דלריכה גט במזידה, דעמ"ש החוס' דלר"ע דהחם ה"ה בנשא אשת אביו וכו' מהקדושין לריכה גט, הביא לפי המהרש"א דהכוונה דעבר ונשא במזיד, ואפ"ה לריכה גט משום שמה יאמרו תנאי ה"ה לקומה בקדושין וזה שפיר נשא, וכמ"ש בגמ', (ודלא כפי מהרש"ל דהיינו בהעידו שא"ז אשת אביו וצטעות נשאה), וכתב, דאף שהחוס' דל"ז כתבו דנשואי מזיד לא קנסין, דלא שכיח ח"כ י"ל דכ"ל לא חיישין שיאמרו תנאי ה"ה, במקום דליכא למקנסא, מ"מ מסקנת החוס' שם משמע דגם במזיד קנסין, וכן מסקנת הג"י שם והפוס' בס"י קניע' [לענין יצמה לזר] דבמזיד קנסין יותר, ומ"ש המהרש"א שם דכ"ל מהרש"א, נראה דהוא ממ"ש "עבר" ונשא, דמשמע מזיד, וכמ"ש החוס' בשבת דל"ה בסד"ה עבר כ"ה ***, ואחר שהעיר דמ"ש המהרש"א שם שכ"ל מהר"י, אינו ראוי כ"ה, וגם מהרמב"ם זכשו"ע משמע דלא בחוס' [דל"ד לענין אשת אביו, אלא סביר דגם לר"ע ח"ל גט], וכ"כ היש"ש פ"י ס"ה כ"ט, הוסיף, מיהו מ"ש היש"ש בטעמם משום דנשאת במזיד, וכן הקול בא"ה שנשאת במזיד שא"ל גט, דבריו תמוהין, דאין חילוק, אדרבא במזיד קנסין יותר, וכ"ל, ואף דנראה דלא הקול אלא דבר הגלוי ח"כ שנשא בעצירה, עכ"ז מצוה מוצרי הפוס' שאין לחלק בזה.

וב"כ בשם ארי' ס"ה פ' דבהשקפה ראשונה נראה דקנסין במזידה להריכה גט מכ"ש דשוגגת, וגם שייך החשש דשמה יאמרו גירס כ"ה, וכן מצוה צחש' הרשב"א דאין חילוק בין מזידה לשוגגת, ומ"ש החוס' דמ"ע דצוניה ל"ש לקנסה כ"ה, י"ל דמ"מ בנשאת במזיד שייך לגזור מעט אחר משום דמחלפא בשוגגת כ"ה [ע"י דבריו שדעת החוס'], ומ"ש הפוס' ה"ל דבמזידה ל"ש בטעם דקנסה כדי לחזק איסורה לראשון כ"ה, אף שזה נכון, מ"מ אכתי שייך בטעם דמחלפא כ"ה וכ"ל.

ושם בד"ה חמס, דהה רח"ה הפוס' להקל מהא דקטנה שהגדילה, דאף שזו תמיה עיומה על הרשב"א, מ"מ י' דיש ליישב היטב, דהנה לפמ"ש החוס' דמ"ע הרי במזידה ל"ש קנס, אלא דכתבו דאכתי יש לגזור משום דמחלפא, ח"כ ח"ש, דהכלכה דקטנה רב אמרה ולרצ ל"ה בכה"ג למחלפא, דל"ה קשה חיך פסק כר"ש דנשאת צ"י עדים מותרת לחזור משום דאנוסה היא, ה"ה אכתי יש לאסרה משום איחלופי בנשאת צ"ה, וכדסבר רב סברה איחלופי ביצמה, ע"י מל"מ פ"י דגירושין ה"ד, וכ"ש דיש לחוש לאיחלופי באשה עומה בין צ"י עדים לע"ה, ועכ"ל דסובר דל"ש בזה איחלופי, משום דצ"ע ח"ל רשות צ"ד משא"כ צ"ה ולא מחלפי לחינשי כ"ה, וה"ה הנשאת במזיד דליכא היתר צ"ד לא מחלפא בנשאת בשוגג ****, ח"י עפ"מ"ש הראב"ד [שצחות הקודם] דכל דהאיסור משום איחלופי לא אסרינן צ"ע משום דלא שכיחא שיעקרו, וה"ה מזידה דלא שייך לקנסה כהחוס' דמ"ע, ומכיון דלא שכיחא, כמ"ש החוס' דל"ז, שז' ליכא נמי משום איחלופי אליבא דרב, [או ד"ל עפ"מ"ש

גירס כ"ה שייך גם במזידה כיון שהוא דרך נשואין, וכדמשמע בגמ' דפ"ט דרך צוניה ל"ש חשש דיאמרו כ"ה, וכ"ש דגם הרמב"ם סובר הסברה דיאמרו כ"ה, [עפ"ק תכ"ה], ואף להר"י וס"ע דל"ל סברה דיאמרו, מ"מ י"ל דצ"ד ודו, כיון שצברו עידן ועידנים והיתה נשואה לאחד ומת ועוד לא וגירסה ושוב לשליש, ודאי כה"ג איכא למיחש לשמה יאמרו, ואחר שמצינו הוכחה מהרמב"ם שצריכה גט כ"ה, כצחות הקודם, מצינו גם להרשב"א ולמהר"ע"ל כ"ל, דמוכח דגם במזידה לריכה גט.

ובמשנת ר"א (ד' עולידו) ח"כ ס"ה י"ז, כתב, דאף דלסברה דשמה יאמרו וכו' יש ללמד דזה שייך רק לנשאת בהיתר צ"ד, דיאמרו דודאי עמדו צ"ד על הדבר וראו גט בידה וכו' בהיתר נשאה, משא"כ כשנשאת אחר שגדע שבעלה כבר צא, [שצנודנו הועד בתחילה שבעלה נהרג ונשאת וגירסה ה', ואח"כ צא בעלה, ומ"מ חזר ה' וראה לנשאה שנית והתירו צ"י שאסורה לו כ"ה, ועבר ונשאה בחו"ק], ולא מצעיר ל' יוחנן בירוש' דטעם הגט בשוגגת הוא משום דנשאת בהיתר, י"ל דח"ל גט צ"ד, אלא אפי' לשמה יאמרו דהוא מחשש דשמה יאמרו לה גט ממנה"ל, מ"מ צ"ד שהתירו צ"י אזרח חשש ז', חמס להגאונים דלמסקנת הגמ' דפ"ט טעם הגט הוא מקנסא, ק"ו דקנסין במזידה כ"ה, וכבר מלאנו דפשיט ל' להרשב"א דלריכה גט כ"ה, ואין לומר דהרשב"א לא הלך גט אלא צנודנו מעטם בחרו ש"י שחמורה מאשה שהלך בעלה כ"ה, דבריו הרשב"א מוכיחים דפשיט ל' דלא שנה ומעטם דקנס * , וכן הרשב"ם בס"י ס"ב צענונה שטעם בעלה והתירו צ"י שלא תנשא ונשאת, כתב, דמוציאין ממנו צ"ע וכופין על הגט ולי"ה גט מעושה כ"ה, ואחר שכתב שמהחשצ"ן נראה דח"ל גט, כ"ל ד"ה ועין, הוסיף דכ"ל מחש' הרא"ש שהביא הדצ"מ [כצחות ה'], וה"ה אפשר לומר דהרא"ש לשיטתו דגם למסקנת טעם הגט בשוגגת הוא משום שמה יאמרו כ"ה, אלא דזה אינו, דבגושתין ד"פ ע"ב אמרו למסקנת נישואי דוקא כ"ה משום דמחלפא באשה שהלך בעלה, ופרש"י דטעמא דצוניה לא גזרו מאחר דל"ל קלא כולי האי וידעי דפריעותא הוי כ"ה, משמע דהיכא דהוה נשואה באיש ואשתו דעליו שארה כסותה ועונתה, דזה איכא קלא, מלכין לה גט אף בנשאה בלא עדות דומיא דהיכא דזינתה, ולא ממעטין דמחלפא אלא צוניה ** , וכ"כ בפשיטת הריב"ש ס"ה תק"ה צנודנו, דכ"ש בזה שאין לה עדות כלל שיספיק בהתירה כ"ה, ועוד שהתירו צ"י הכרוכים שלא תנשא בעדות ז', ולזה ראוי ליסרה ותלא ולריכה גט גם משני כיון דנשאה ועזרה איסורה, ע"ש. וע"ע ע"ד הריב"ש בסו"ד המלצות"י שצחות ז'.

ובנחלת אבות ס"ה י"ה באמרה פנוי אני ונשאת ונודע שהיא א"ה, אחר ש"י כמה סברות כדעת חלמידי הרשב"א שא"ל גט, וגם הביא ההוכחה מקטנה שהגדילה, כמובא במלצות"י ה"ל, כתב בסוף, אף כיון שצבור בס"י קני"ה לא נזכר דין זה דקטנה שהגדילה אלא בנתקדשה ולא בנשאת, [דבכה"ג הרי גם כהלך בעלה וכו' ח"ל גט מהשני], לא מלאנו לצי לחלוק על הרשב"א שכתב בזה

(*) כאן הוכיח עוד דכ"ד הרשב"א מהחש' השני שהביא הב"י. [מיהו צ"ע הא טעמא התם משום דחשיבא שוגגת כמובא כאן ברמ"א].

(**) וגראה כהנתו, דלפ"ז צ"ל דאין רא"י מהרא"ש, אלא כדדחי לה בדב"מ בשם הב"י, כמובא שם.

(***) ובשו"ת הרדב"ז ס"ה ט"ז, אחר שצ"ח שכיח בחוס' שם דמ"א ד"ה טבל, ובמדרבי רפ"ג דסוכה, הביא מהרא"ש ספ"ב דפסחים לענין עברה ולשה, שכתב מאבי העזרי דעברה היינו במזיד, אבל מלשון רש"י משמע דאפי' בשוגג שפירשו קרובה למזיד, וכתב, אי"כ לפ"ז יש לפרש כן גם לשון הרא"ש

דחבא, ואין רא"י דבמזיד מיד, ומציין לעוד פוס' ראשונים דנקטו לשון עבר על שוגג או קרוב למזיד, וע"ש שדחה מ"ש שם הישרש יעקב עוד דרש"י בבכירות ט' ע"א דייק מלשון "עברו" דהתם, דהיינו מזיד, דאדרבא מדלא פ"י בהדיא דייק מ"עברו", נראה דאין לשיטתו בפסחים כ"ל, לכן פ"י שם מדיש עונש, (ואף דבשוגג נמי יש עונש כהק' הישר"י, מ"מ הוא משום דהוי במזיד לענין דלא שב בתשובה על השוגג כ"ה).

(****) והא דבדק"י לא קאמר תלמודא דה"ש דשמואל דסובר בקטנה שהגדילה דצריכה גט, משום דסובר דגם בנשאת ב"י עדים אסורה, י"ל, חזא דר"ל דצריכה גט מהתורה, ועוד דאי"כ ה"ל לפלוגי בנשאת ב"י עדים גופא, מדבריו שם.

אוצר

סיק תמה אות 1

הפוסקים

עפ"י הר"ש שם"ק חכ"א אות א', דרוקא בעצדה איסורא שייך לקנסה לחוש לשמא יאמרו גירש כו', אי"כ ציבמה דשייך קנס גזרו משום איחלופי, אבל צ"ע לדעת רב דלנוסה הוא ואין לקונסה הי"כ לא חסרין משום איחלופי, וה"נ צמזודה דל"ש קנס מטעם החוס' הי"ל, גם משום איחלופי לא גזרו לשיטת רב *], וכ"ז לרב, אבל לדידן דגם בנשאת צ"י עדים אף דלא שכיחא שיסקרו, וגם י"ל דלנוסה הוא, ומ"מ חסרין לה, הי"כ יש להצריכה גט אף דלא שכיחא ואף דלא שייך לקנסה, משום איחלופי צנוגגת, וזהו דעת הרשב"א. ואחר שדן בדעת כמה מהרמב"ם ומהר"ם, כמובא בל"א הקודם, כתב דר"ה ע"כ, דנחצה היטב דיש פנים לכל דא אם הנשאת צמזיד לריכה גט מהשני כו', אי"כ נראה דהוי ספיקא דדוגא, וכיון דהוי רק קנס דרבנן הי' מקום להקל שלא להצריכה גט מהשני, אך כיון דהרשב"א סובר דגם המזידה לריכה גט, אין להקל בזה נגד דעתו, ואין ליכנס בפרט דחוקא בשביל אשה פרוצה ומזהב צפרהסיא כזאת, (רק אם נשאת כבר בלא גט יש לנדה להקל כו', עס"ק חכ"א אות ה').

גם בהרי בשמים מהד"ת סי' קס"א, אחר שכי' כמה סברות שא"ל גט, כנ"י בנכח פוס' דלעיל, ושכ"מ מהגמ' דר"א דלא כהרשב"א כו' [מובא בל"א י"ג, ע"ש], מסוים, חמסם צ"י חלילה לנו להקל נגד הרשב"א הסובר דגם מזידה לריכה גט מהשני, וגם להטעם דגט צנוגגת הוא מחשש דיאמרו גירש כו', הרי הי"כ צמזידה שייך טעם זה, חמסם מחוס' משמע דמטעם זה לחוד אין להצריכה גט אלא כשיש לקונסה, [עס"ק חכ"א אות א' דר"ה צטעם] ובמזידה הא ל"ש לקונסה כו', מדבריו לעיל שם, אבל בל"א בל"א מהרמב"ם נראה דהעיקר כהטעם דיאמרו כו', ועממא דקנסא לאו דהלכתא היא.

ובבאר משה (לרי"מ דנישוסקי) סי' ט', הביא למ"ש הרלב"ח הי"ל צ"ס"ק תל"ע אות ג' לענין הולד דצמזידה אי"ל לקונסה כו', וכתב, לדבריו הרי ה"ה לשאר הדברים, וזה ל"ע, דאי"כ אשה שצאה ואמרה מת בעלי ואי"כ נחצה שיהא חי לא תקנס צ"י דברים, ואי"כ איך האשה נחמנת בזה [בכלל לוונר מת בעלי], הא כל נחמנותה הוא לאו מדיונא אלא דהקילו בעגונה משום חומר שבסופה צ"י דברים, (ולא סגי להו במה שנאסרת לצעל ולצונל), ואם צמזידה לא החמירו בסופה, אי"כ איך הקילו בחילולה להאמינה, ולכאורה י"ל שבמקום שהולכר להקל משום עיגונא להאמין לה או לעד משום דדייקא, אז החמירו בסופה בכל הי"ג דברים כדי שתידוק, אבל במקום שלא הולכר לה, כגון שצאה למקום שלא נודע שהיתה פעם אי"ל ואומרת פנויה אני, בזה לא הולכר לקונסה יותר מהדין, וזו תהי' כוונת הרלב"ח, חמסם אי"ז מספיק, דהא בהך מילי דמשנה שבגיטין דע"ט פ', דקנסוה ג"כ צ"י דברים, והתם לא שייכי לנחמנותה, דהטעות הי' בהכשר הגיטין וצמזידה איילוניות, ומ"מ קנסוה, הרי שלחממת קנסוה גם במקום שלא הולכר להחמיר משום שהקילו בחילולתה, וחזוין מזה, דלפחד שתקינו חכמים להחמיר בסופה כדי להקל בחילולה משום עיגונא, לא חילקו וקנסו גם בכל שנישאו באיסור אי"ל, ואי"כ הי"כ כיון שבמקום שאמרה מת בעלי קנסוה להחמיר בכדי להקל בחילולה, אי"כ הי"כ ראוי לקנס בכל מזידות [גם במסקרת לומר פנויה אני וכיו"צ] משום לא פלוג, וכ"ה צרצ"א כו' וכ"מ צרש"י כו', חמסם צטור סי' קנ"ג משמע כהרלב"ח כו' [בכחות הקודם], אך נראה להשוות דיעותיהם דדברי הטור הם כשידעו שהיא אי"ל ואמרה נתגרשה, והרשב"א מייירי באמרה פנויה אני ולא ידעו כלל שהיתה אי"ל כו' [וכמוצא בל"א ד'].
ובצפנת פננת ח"א סי' נ"ה (דפוס דווינסק ת"ש), בא"א שצצה בעלה ונשאת לאחר בחו"ק וזרה עמו זמן רב, ואי"כ שלח לה בעלה הראשון גט ושזו צרה גם השני, אם אפשר להחזיר לשלישי.

דקטנה שהגרילה.

(**) משום דעצם הידיעה שהיא כבר נשואה לאחר, שבנדון, העיד רק ע"א והיא הכהישתה, ע"ש.

(***) ואמנם עיקר הסברא להצריכה גט בנדון רק משום דהב"ד התירוה ושמשה' דמי לנשאת ע"ס עדות מיתה, כתב שם חד מבית דינו הרח"י עליב"ר, והשו"מ השיב בדק בזה כו', וצריכה גט שלא יאמרו א"א יוצאת בלא גט, אבל יתכן שגם בלא הדמיו להתם הי' מצריכה גט מטעם דלא יאמרו, ורק הרח"י הג"ל נראה דסובר דל"ד מוידה לשונגת אלא בנידון משום דהתירוה ב"ד, והוא אותו הרב שבמהדור"ק דבסמך ב"ל דבמוידה לא יהא תולד ממזר מהראשון.

עפ"י הר"ש שם"ק חכ"א אות א', דרוקא בעצדה איסורא שייך לקנסה לחוש לשמא יאמרו גירש כו', אי"כ ציבמה דשייך קנס גזרו משום איחלופי, אבל צ"ע לדעת רב דלנוסה הוא ואין לקונסה הי"כ לא חסרין משום איחלופי, וה"נ צמזודה דל"ש קנס מטעם החוס' הי"ל, גם משום איחלופי לא גזרו לשיטת רב *], וכ"ז לרב, אבל לדידן דגם בנשאת צ"י עדים אף דלא שכיחא שיסקרו, וגם י"ל דלנוסה הוא, ומ"מ חסרין לה, הי"כ יש להצריכה גט אף דלא שכיחא ואף דלא שייך לקנסה, משום איחלופי צנוגגת, וזהו דעת הרשב"א. ואחר שדן בדעת כמה מהרמב"ם ומהר"ם, כמובא בל"א הקודם, כתב דר"ה ע"כ, דנחצה היטב דיש פנים לכל דא אם הנשאת צמזיד לריכה גט מהשני כו', אי"כ נראה דהוי ספיקא דדוגא, וכיון דהוי רק קנס דרבנן הי' מקום להקל שלא להצריכה גט מהשני, אך כיון דהרשב"א סובר דגם המזידה לריכה גט, אין להקל בזה נגד דעתו, ואין ליכנס בפרט דחוקא בשביל אשה פרוצה ומזהב צפרהסיא כזאת, (רק אם נשאת כבר בלא גט יש לנדה להקל כו', עס"ק חכ"א אות ה').

גם בחבליים בנעימים ח"ג סי' ע"ו כתב צטעם הרשב"א משום דמחלפא אטו שונגת, וכלכו חדא גזירה, ובעימ"ש בשם ארי' הי"ל, וכ"כ דאלה"ק ממ"ש החוס' דל"צ דנשואי מזיד לא שכיחא ולא גזרו, דהא הכא הצריכו גט גם בנשאת ע"ס צ' עדים אף דלא שכיחא שיסקרו, והוסף, דמ"ש בגיטין ד"י רע"ב דזנות לא שכיחא, וכי רש"י שם דלא חשו לה רבנן, ופרש הרשב"א, דהיינו בשניהם מזידים, דאם היא פרוצה מ"מ כל ישראל אינם חשודים, וכדאמר' שם סוף דפ"ד, אבל הכא שהיא הטעתו שפנויה היא זנות זו שכיחא, משום דתלוי רק בה [וכשיטתו בל"א י"ג דבשניהם מזידים הרשב"א מודה שא"ל גט, ע"ש רח"ת], גם הא קי"ל כר' יוחנן שם דתקנו זמן בגיטין משום בזה אחותו, ולא חמירין דזנות לא שכיחא.

ובשוואל ומשיב, אף דמהתשו' שבמהדור"ג ח"א סי' רמ"ג, הוכיח צמנחת פחים לסענין, דנראה דעתו דבנשאת צמזיד אי"ל גט, וכ"כ במאורות נתן (לר"מ לייטער) סי' צ', דמזה דלא מדמי נדונו להך דאמרו לה מת בעלך אלא משום שמחלילה התירו לה צ"ד לדור עם השני **, משמע דאי לא"ה אין לדמות מזידה לשונגת, אולם בבאר חיים מרדכי ח"צ סי' נ"ז כתב דמשם ליכא ראיה, דלא נחית שם לברר הלכה זו ***, ואמנם במהדור"ק ח"ג סי' ק"י דשם חקר בזה וגילה דעתו בפירוט לדחות דעת רב א' דר"ל דנשאת צמזיד אי"ל גט [ואין הולד ממזר מהראשון, וכמוצא צ"ס"ק ח"מ אות צ', ע"ש], ומסיק דצריך להצריכה גט משניהם.

ובן בשערי דיעה ח"צ סי' קפ"י, בתשו' בנו הרב, הביא להרשב"א להצריכה גט, וכתב דמשה"ק עליו מהא דקטנה שהגרילה [ע"י צמלובש"י הי"ל], יש לדחות, דהתם לא שייך כל כך החשש דיאמרו גירש וכו', שהרי אפשר לתלות שנשאת להשני משום דסברה שהקדושין צקטנותה אינם כלום, ובעימ"ש הר"ן בקדושין דף ס' לענין פשטה ידה וקיצלה קדושין מאחר כו' דכל שיש לתלות דסברה שהיא פנויה מכה תנאי וכיו"ב, אי"ל גט, [וע"י כע"ז בשם ארי' שבל"א הקודם

(*) מדבריו שם דפ"ט סוף טור ב', ובגור הקודש משנת תשי"ג סי' ב', כתב ליישב מהא דקטנה שהגרילה, דלהטעם דגט בשונגת הוא מחשש דיאמרו גירש וכו', הרי התם ל"ש דיאמרו גירש, דהכל יודעים שיוצאת במיאון, ומה שנבעלה לבעלה בגרלותה לא ידוע, [וצ"ע דכל זמן שהיא כתיבה בחזקת נבעלה, וביש"ש שם דין י"ט, כתב, שנבעלה או שיש עידי יחור]. וכתב עוד דלהטעם משום קנסא דעבדה איסורא, י"ל דמייירי בלא נבעלה [להב', גם זה צ"ע, הא בנשאת"י מייירי, ובנשאת הרי אפי' לא נבעלה תצא מזה ומהו, צ"י בסו"ד המלבוש"י שבאות ז']. וע"י בדובב שפתי ישנים בחלק חקר הלכה סי' י"ד משה"ק להרשב"א מהסוגיא דנדה דנ"ב א', ומה שתירץ עפ"י גם מהא

אוצר

סיק תמה אית ו-1

הפוסקים

גט מהשני, דלא נדחה דברי הרשב"ה המפורשים מפני סתירתם של הפוסקים. [ועי' סברא דלא פלוג בקנסא דשוגגת, בס"ק ח"ב אות ד' צוית משה, וצאות ה' בסו"ד הנהל"ש]. וכי עוד, דפשוט דה"ה כשגם הצעל מזיד, כנ"ד, נמי לריכה גט. [עי' צוה צאות י"ב]. ועיין בס"ק חכ"ה אות ה' ד"ה דגם דזיעבד כשנשאת לאחר צלא גט מהשני תלך, גם כשנשאת לו במזיד.

ז. מה הדין בזה כשלא נבעלה לחשני (ורק נכנסה לחופה), אם צריכה גט, ואם מותרת לחזור לראשון, ולשני אחר שיגרש ראשון. במלבושי יו"ט ח"ב סי' ח', אחר שביאר דמזידה ח"ה גט משום דח' ח"ה חזק לאסרה לבעלה, דמדינה אסורה, וכנ"ל צאות ו' ע"ש, כתב, לפ"ז אם לא נבעלה לה', [דמדינה מותרת לחזור לבעלה], הרי לכאורה שייך לקנוס גנשאת במזיד להצריכה גט כדי שתיאסר לראשון במה"ש מהנשאת בשוגג, אבל צאמת זה אינו, דהא מהדין גם בשוגגת [ולא נבעלה] ח"ה גט מהשני ומותרת לחזור לראשון, אלא משום דלא פלוג מנשאת ונבעלה אמרו דגם בזה תלך מזה ומזה, ח"ב גבי ניסת במזיד דנבעלה לא הולכנו לקנוסה להצריכה גט מהשני, ח"ב איך אפשר להחמיר צלא נבעלה להצריכה גט, וממילא מותרת לראשון. והוסיף צ"ג, דאמנם להטעם להצריכה גט בשוגגת כדי לעגנה, ח"ב לכאורה כ"ש דמזידה ראוי לקנוסה שלא תנשא צלא גט, מ"מ נראה דהא דקנוס חכמים נשאת בשוגג לאסרה לראשון אפי' צלא נבעלה וגם להצריכה גט כדי לעגנה, הוא משום דהקילו בתחילה להאמין לע"ה וכיו"ב, לכן החמירו בסופה ביותר, ומיד כשנשאת [אפי' לא נבעלה] מקרי עבדה איסורא קלה כיון שנשאת ולא דייקא בעדות, אבל במזידה לא ראו חכמים להחמיר בכל זה, משום שחששו שכל אשה שתראה להפקיע עמה מצעלה תנשא לאחר במקום רחוק שלא ידוע שהיא ח"ה, וקודם שהצעל תגלה שהיא ח"ה, ויהא הראשון מוכרח לגרשה ג"כ, וזה קל לה לעשות כיון דלא עבדה איסורא ממנ, לכן לא הצריכו גט מה' שלא תיאסר לראשון משום מחזור גרושהו משנשאת, ואפי' צלא ידעוין שהפקיע עמה עשהה ואפשר שצטעות נשאת, נמי לא קנוסו כדי שלא לאסרה על הראשון, ולכן צקטנה שהגדילה ונשאת לאחר [הכו' צאות ו'], אף דאפשר שצטעות נשאת, כמ"ש קלה ראשונים, [עי' צאות הסמוך צה"י], מ"מ כיון דאין לא ידעוין זאת, דאולי במזיד נחכוונה להפקיע עמה מהראשון, לכן לא להצריכה גט מה' כשניסת ולא נבעלה, ומותרת לראשון.

והוסיף שם דצ"ע טור צ', דהא דהריב"ש צ"ח תק"ה שכתב בדגונו שנשאת במזיד, ומ"מ להצריכה גט מהשני, ואפי' לא נבעלה לו, וברי ביארנו שח"ה גט כדי שלא תוכל להפקיע עמה מצעלה, ואחר שר"ל דהריב"ש מייירי שהראשון אינו רוצה להחזירה, ודחי דאין לחלק בזה, דח"ב בכל מקרה נעטרך לשאול אם רוצה להחזירה, וישתנה הדין לפ"ז, ולפעמים אינו צפנינו, והאריך עוד בזה, כתב, דאחר העיון נראה, דהא דהחמיר הריב"ש בדגונו הוא משום שהיתה קלה שוגגת, דלהאשה ה' נראה דעדות מספקת להחירה, וגם ה' מי שהחזיק בידה, לכן פסק שכל הדרכים האלו צה, ומה שדנה למזידה, היינו לענין עונש, מפני שעברה על צווי הכ"ד שאסרה, אבל במזידה גמורה גם הריב"ש מודה דניסת ולא נבעלה לה' ח"ה גט ממנו כדי שלא לאסרה על הראשון כו' [ולא כמ"ש הרב השואל דמהריב"ש מוכח דמלריך גט במזידה, מדבריו בסו"י ע'י. מיהו ע"י צאנוי מר המוצא בס"ק ח"ה אות צ', שכתב דצנזון הריב"ש הויא מזידה ואסורה לבעלה מהתורה]. ומקודם צ"ה ח"ה, מציא מה"ש פ"ג דיצמות דין י"ט, דקטנה שלא מיאנה והגדילה ונבעלה לבעלה או שיש עידי יחוד ונשאת לאחר, ח"ה גט מהשני ומותרת לחזור לראשון, ע"כ, ובדל"ה מיייתי שלא נבעלה להשני, דמשי"ה מותרת לחזור

לשני צלא גט מהשני, כתב דודאי לריכה גט גם מהשני כו', וצ"ח אמר שמואל הטעם דשמה צלא גט ממד"ה כו', וכמ"ש הרמב"ם צפ"י מה"ג גבי נשאת צלט דלריכה גט מהשני [כדי שלא יאמרו ח"ה יולדת צלא גט], ואף דגבי אשה אח מן הנשואין שאמרו לו שמת ויצמה נראה דס"ל דח"ה גט, מ"מ גבי כה"ג לריך ליתן לה גט, וכ"ש בגד"ז כיון שנתחזקה לח"ה שדחה עמו כמה זמן [ולא ידעו שהיא ח"ה] אי אפשר להחירה צלא גט, ורק בזמן שהצעל צה ומעטער אז י"ל מ"ש צה"ג ז"ל * דח"ה גט מהשני, ובדלמרי כה"ג צגיטין פ"ט צ', משא"כ כאן, ואחר שזן לענין אם דר עמה אחרי שקיבלה הגט מהראשון אם אמרין חזקה שצעל לשם קדושין, דאפשר דל"ד להא דנכנסה לפונדק כו' והאריך בזה, מסיים, דמ"מ כאן ודאי לריכה גט מהשני כו', דנשאת ודר עמה ביחוד והחזקה ח"ה [דהשני], דכל זמן דלא אחי צעל ומעטער אי אפשר להחירה צלא גט, וכעני"ש הרמב"ם ספ"ה גירושין וצ"ה"ג שם דגט לריכה צנשואין, וכ"ש כאן דאמרין שנשאת לאחר הגט והוי ספק לכ"ע, וח"י להעלות על הדעת להחירה צלא גט.

וכן צאנוי האפור צקונט' המלואים סי' עו"ב כתב דגם הנשאת במזיד לריכה גט מה' אף דהוי זונה בעלמא, מ"מ הוי כאשה שהלך בעלה כו', וכמ"ש הרשב"ה. וכ"כ צבאר חיים מרדכי ח"ב סי' נ"ז ע"פ תשו' הרשב"ה, דאף דהתלמידים סברו דח"ה גט, ונראה דטעמם משום דנשאת במזיד, אך הא כלל גדול שאין הלכה כתלמיד נגד הרב, והוא רצן של כל בית ישראל והצ"י הביאו להלכה, ואף שה"ש צפ"י סכ"ט הקול שח"ה גט, כצר חמה עליו הישרש יעקב [הג"ל], ומה שצמנחת פחים [הג"ל] הוכיח כן מהרא"ש צה"י, ח"י מזה הכרח כלל, דח"ה דקאי לענין דאורייתא כו' [עי' צאות הקודם דעתו], וצוה נדחית גם ראיתו מהתשצ"ן והצ"ש, וגם השו"מ הכי מסיק דלריכה גט כו', גם צברי צשמים אף שהראה פנים מסבירות לסברת תלמידי הרשב"ה, מ"מ מסיק דחלילה להקל נגד הרשב"ה כו', וח"ב הכי נקטוין להלכה ברורה. גם צאלה דברי שמואל סי' ג' אחר שדחה דאין ראוי מהטור דסי' קצ"ב כו', ושי"ל דסובר דלריכה גט כו', כתב, דאף דלעטם הירוש' דגט דשוגגת הוי משום דנשאת דרך היתר, י"ל דמזידה ח"ה גט, מ"מ מהצבלי לא כתב עטם זה משמע דאין לחלק, וגם לטעם ה' דבירוש', דחיישינן שמה שלא לה גט ממד"ה, הרי צודאי דאין לחלק בין שוגגת למזידה.

גם במאורות נתן (לרנ"ל ליעטער) סי' י' מסיק שצריכה גט גם במזידה, שצב"ק דף ג', אחר שכתב סברות לכאן ולכאן ממה שג' צפוס' הקודמים, והוסיף עוד סברא שח"ה, דלהטעם דלריכה גט בשוגגת משום שיאמרו גירש וכו', י"ל דצשלמא בשוגגת דודאי נשאת צפומצי ולא יחשוב שום אדם שיש איסור צדצר, וח"ב צהוודע שבעלה חי ופשוט דגירש ראשון כו', ואם לא יתן ה' גט יאמרו דח"ה יולדת צלא גט, משא"כ במזידה דודאי עשהה במחשך מעשהה, לכן צהוודע שבעלה חי יתלו הסרחון צה ולא יאמרו גירש ראשון כו', מסיק, דמ"מ יש לאסור מטעם לא פלוג, ואף דאין לחדש ל"פ חלל הנאמר צגמי, אכן בזה מוכרע דתקנה זו נתקנה אף במקום דל"ש טעמי האיסור, דמתני' סתמא קתני תלך מזה ומזה ולריכה גט מזומי", וברי כשהראשון כהן לא תעטרך גט מהשני דהא ל"ש הטעם לצרר איסורו לראשון שאמר צירוש', דהא גם אמוסה אסורה לו, וכשהשני כהן ליכא החשש דיאמרו גירש ראשון ונשא שני כו', ואחר שהאריך חס שייך צה"ג ל"פ כיון דהוי רק מיעוטא דמיעוטא שתנשא במזיד משא"כ שיהיו הצעלים כהנים שכיחי כו', וכאן שקשה לחדש איסור נגד סתירת הפוס', הביא להרשב"ה ה"ה למוכח דגם במזידה לריכה גט מה', ומסיים, מעשה פשוט דלריכה

אוצר

ס"ק תמה אות ז—ח

הפוסקים

והם אומרים שלא צעלה לפני שקיבלה הנגב, וכתב דאסורה להשגיח
מלמד מה שאינם נאמנים ע"פ עצמם, כמחזיקים דכ"ז ב', דהא אין
עדים שלא זה ידם מהם שיעידו שלא נצטלה, ו"ל עוד דהא
מפורש ברש"י צדק כיו"צ לאסור דהוי כחש שכלך צעלה כו',
[וכמובא בזה ב' ה', ואין לחלק דרך הכס חמרי כן עידי יחוד
וכו', משום דלא ידע השני שהיא מקודשת, דהא מ"מ היא ידעה
שנתקדשה לראשון, ולפמ"ש המל"מ בפ"י גירושין ה"ח גס צאשה
אמרין דאינה עושה צעילה צעילה זנות כו', ואם נומא דכשודע
הוא שהיא ח"א כב"ד לא צעיל לה, ח"כ צדק ברש"י דהיא
ידעה שנתקדשה למה אסורה*, ח"א ל"ל דכעס הוא משום
דצאשה שכלך צעלה אסורה צעלה ח"כ לא נצטלה, וכנ"ל בשו"ע,
אף דהקדושין והנשואין לא תפסי כו' [עס"ק תי"ט אות ב'], וח"כ
אפי' נומא דידע שהיא ח"א לא יבוא עליה, מ"מ נשואין צלצד
אוסרין אף כשודלי לא נצטלה, וגם צאשה הרי"ט ס"י חק"ה היתה
ג"כ מזודה כשנשאה השני, ופסק דתלך מזה ומזה חס נכנסה לחופה
ולא נצטלה כו', ואין לחלק דהתם [צכלך צעלה] שסברה שמת
צעלה והיתה מחשבתה לנשואין גמורים ולכן אפי' רק נכנסה
לחופה ולא נצטלה כו' נשואין, משא"כ כשודעה שהיא ח"א ונכנסה
לחופה וידעה שאין קדושין תופסין, אין החופה מועלת, זה אינו,
דאע"כ צמחשבתה חלוי הדבר, דהא כשנתקדשה לחוד להשני אף
שחשבה שהקדושין תופסין אין זה כלום, כיון דמכדין אין הקדושין
תופסין ואינה נאסרת על הראשון, וה"כ כשנכנסה לחופה אף שלא
נצטלה מעשה החופה אוסרתה אף דלא תפסי הנשואין כו', ועממ
כדפי' הראשונים גבי יש חופה לפסולות משום דזימנה עצמה לביאה
ונכנסה לחופה לשם כך, ח"כ גס צא"ח דאין קדושין תופסין
זה מ"מ אכניה חופה דתיאסר על הראשון כביאה כיון דזימנה
עצמה לשם כך כו'.

ועיין בדברי המלבוש"י הנ"ל שצאות ה' צדעת הרמב"ם דלדידי
גס צלל נצטלה חלוקה גט. ועי' בהרש"ך המובא בזה
לדבר מה שצאות הקודם.

ח. להסוברים דאינה צריכה גט במזידה, מה הדין כשיש
גם ספק שנשאת בשוגג. צמלבוש"י יו"ט ח"ב
ס"י ח', אחר שביאר צא' הטעמים דא"ל גט מהשני צמזידה, משום
דאסורה לראשון הוא מדינא, וח"ל חזוק ע"י הנגב כשצוגגת,
וכצאות ו', הוסיק, ונראה דאפי' לא ידעין חס ניסת צשוגג או
צמזיד נמי ח"ל גט [לעס זה עכ"פ], דכיון דמספק אסורה
לראשון מדינא, ממילא ח"ל גט מהשני, ומש"ה יוחא הא דא"ל
גט מהצ' גבי קטנה שכגדילה [שהביא צאות הנ"ל], אף דאפשר
דבעשות נשאת להשני, דחשבה דקדושי הראשון אינם כלום, וכמ"ש
קצת ראשונים כו', מ"מ כיון דאין לא ידעין זאת הרי אסורה
לראשון מכדין דשמה צמזיד נשאת**, לכן ח"ל גט מהצ' כו',
וכא' דהרש"י המובא ברמ"א סעיף זה, כתב צדוקו שחשבה
שאינה מקודשת דכל הדרכים האלו צה, נראה דשם היה צדוק
שהיה

(*) והוסיק, דמ"ש הרישב"א בכתובות ע"ג א' דאין סהדי דסברה
דקדושי הראשון אינם כלום, צ"ע, איך אפשר לומר דאין סהדי דחשבה כו',
הא רב דסבר דאי"צ נט מתב' משום דמסתמא בעל אחתה הראשון לשם
קדושין משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ועכ"ל דגם היא
התכונה לכך, דאלי"כ מה מהני כחנתו לחוד כו', וכ"כ הרשב"א הובא
בש"ט שם, אלא נראה דמ"ס הוא, וצ"ל: דאי"כ לא מ"מ דסברה
כו', וע"ש שהאריך בזה, ושכ"כ הש"ט שם בשם הריב"ש לשון דאי"כ
למימר, וכ"מ ברישב"א ביבמות דק"ט דסובר ר[ק] אפשר דטעתה וסברה
דאינם קדושין, וצ"ל דאף דבשעת ביאה התכונה לשם קדושין ומשום דאינה
רובה שתהא בב"ה, מ"מ אינה יודעת בבירור דקדושין הועילה, וצ"ל
דכשקיבלה קדושין מאחר עלה בדעתה דליה קדושין, וצ"ע.

לחזור, מ"מ הא איך פסק גבי הלך צעלה דנשאת ח"כ לא
נצטלה תלך מזה ומזה, [כצ"ק תי"ט אות א'], ח"כ דהיא
משום דהתם מיירי דנשאת צמזיד ולא נאסרה. וכ"כ צמסקנה
בדברים דמזידה ולא נצטלה מותרת לחזור.

גם במשבר"י ים ס"י כ"צ סעיף ה', אחר שהביא מהתוס'
דצמזידה לא שייך לקנוס, וכנ"ל צאות הקודם, כתב, דכלל
נצטלה אין להצריכה גט גם מטעם דשמה כוונתה להפקיע עצמה
מצעלה כו', [וכמ"ש צמלבוש"י הנ"ל], והוסיק, וכיון דצמזידה ל"ש
קנס, ח"כ צלל נצטלה להשני וגם לא נתייחדה עמו, ה"כ ח"א
מותרת לחזור לראשון, ומותרת להשני אחר גירושי ראשון, וצמסיק
ו' שם אחר שביאר דין דתלך מזה ומזה צשוגגת חלוי צהא
דלריכה גס מהשני, מחשש דיאמרו גירש כו', וצמסיק ת"כ אות
א', הוסיק, וכיון דצמזידה ח"ל גט מהשני כנ"ל, ממילא כשלא
נצטלה להצ' מותרת לחזור לראשון, ומותרת להשני אחר שגירש
ראשון, והא דצימנה שנשאת לזר מצוחר צסי' קי"ט דגם צנשאה
צמזיד תלך מזה ומזה, וצ"ש שם מצוחר דהיינו אפי' לא נצטלה
לו, הוא משום דכיון דקדושין תפסי צימנה מספק, וממילא
צריכה גט מהשני, ואכנה מעשה להפקיע עצמה, שייך לקנוס, וגם
כיון דלריכה גט נאסרה ליצם ח"כ, מחשש דיאמרו חלך יצם
ונשא זה וגירש ונמלא מחזיר חלוצתו וקס צלל יצנה [פרש"י גיטין
ד"פ ע"ב], משא"כ צא"ח דלא נעשה כלום ע"י הנשואין צלל
צעילה כו', וח"ל גט מהשני ולי"ש שמה יאמרו גירש כו', מותרת.
והוסיק צמסיק ו', דלהסוברים דטעם דתלך מזה ומזה צשוגגת היא
משום קנסא לחוד, לפ"י אפשר לומר דאף דא"ל גט צמזידה, מ"מ
תיאסר לצעלה ולשני מקנסא, מיהו נראה דאפי' להנך פוס' לא
שייך לאסרה רק לצעלה הראשון, אצל להשני אחר שגירש ראשון,
אין מקום לאסרה ח"א כשצריכה גט ממנו דלא קנסה ג"כ לאסרה
עליו לעולם, דחלך קנסא הוא, כדביארנו לעיל [שם], אצל הוכה
דלא קנסה להצריכה גט מהשני, ה"כ לא קנסה שתיאסר עליו
אחר שגירשה הראשון, וצמסיק הוסיק, דכ"ד יש טעם נוסף להחריק
להשני חס גירש הראשון לפני שתייחדה עמו, דכ"ד יש לו צה
קטנה הקשורה מלך עם משודכתו זו והוריה, ויש כהן משום
תקנת היתומים, דמתירין משום זה איסור דרצון, כמו ריבית דרצון
כו', וכמ"ש צמזוי' סל"ה לענין מניקת חזירו כו', וח"כ [אפי']
חס נחפוס צנ"ד כל החומרות ונדמה צ"ד לנשאת צשוגג דאסורה
לשניהם, אפי' צלל נצטלה, עכ"פ זהו רק קנסא דרצון, שאפשר
להחזיר משום תקנת היתומים. כן נ"ל להלכה ולמעשה.

ועיין צמז"א שצאות ו' שכתב נמי דצמזידה אין החופה אוסרת.
ועי"ע בדבריו שצאות ח"א שחילק צזה בין ה"י מפורסם
צצמזיד נשאת או לא ה"י ידוע.

ובתשובה שלמה ח"צ ס"י י"ט [מצוחר דגם צכה"ג תאסר
ע"י חופה צלצד], צצדוקו צאשה צצרהה מצעלה
ונשאת לאחר צמז"ק ודרו יחד, ואחר חודש קיבלה גט מצעלה,

(*) אמנם בבית מאיר סעיף זה מחלק כן מהרשב"א, דהתם שאני משום
שהוא חשב שהיא פנויה, משא"כ כששניהם יודעים שהיא אי"א גמורה לא
גימא הן עידי יחוד כו', אף שה"י דרך נשואין, דהא שניהם יודעים דהקדושין
והתופה לית בהו צמשא, ולא ה"י אלא יחוד דאי"א דאינו אוסר על בעלה
כו', [מיהו מ"ש דשניהם יודעים לא תיאסר, ו"ל דהיינו רק במה שדן
לענין מיכל ופלט, דשניהם כשרים ולא נישאו ולי"ו ונתייחדו אלא באונס
המלכות, בזה שפיר צ"ל דה"י רק יחוד בעלמא, אבל כששניהם בזדון לבם
וברצונם נישאים ולי"ו בידעם שהיא אי"א גמורה וגם מתייחדים, למה נ"מא
דמשום ידידי דהקדושין והנשואין לא תפסי לא יבעלה, ה"י לשם כך
נישאו ונתייחדו, ו"ל דגם ה"מ מודה בכה"ג דאסורה].

אוצר

ס"ק תמה אות ה-יד

הפוסקים

שכיה בשגגה גמורה כו', וכדמוכח ממ"ש ואל"ת אלוסיה היא כו' לוחא דהו"ל למידק כו', ע"כ, וכיון דכל איסורה לראשון הוא משום דהו"ל למידק, אי"כ לריכיה גט מהכי כדי לצרר ולחזק איסורה לראשון.

ט. להחוששים להדיעה דצריכה גט, מה הדין בדיעבד בשכבר נישאת לג' בלא גט מהשני. עס"ק חכ"ל אות ה'.

י. ומה הדין בשחשני נמצא במדינה שגזרו על הגויזין שע"פ דין תורה. בחבליים צנעונים ח"ג סי' ע"ו, אחר שחב"א להרשב"א ועו"פ שגם מזידה לריכיה גט, ולכח"פ כשהבעל הי' שוגג כצ"ד, כתב בסוף, דצ"ד שא"ל לסדר גט מהשני מפני שנמצא תחת ממשלת זדון שגזרה על המלוות, אי"כ כיון דצדיעבד לא גזרינן בגויזין פסולים מדרבנן, כמ"ש בשו"ע סי' ק"ג, והכל יש ליעות שא"ל גט במזידה, אי"כ י"ל אונס כזה כצדיעבד דמי, וכמ"ש הר"ן ספ"ק דתנצות בזה דלרוב וארוסתו לענין הולד כו', וכ"כ צפ"ת סי' קנ"ז סק"ב, וצפרט שגם מהרש"ק בזה חכמת שלמה פוסק נמי דא"ל גט במזידה [כמוצא בזה ו'].

יא. ויש מחלקין בנשאת במזיד בין הי' ידוע במקום שנשאת באיסור או לא היה ידוע. ע"י צינרש יעקב שצאות ו' שכתב דהא דנראה מהי"ש דצמזידה א"ל גט, נראה מלשונו דהיינו רק בדבר הגלוי לכל תיכף שהנשואין היו בעצירה *.

וזו תו"ד הי"ש צפ"י סי' כ"ט קרוז לסופו, דאחר שהביא פלוגתא דר"ע וחכמים אם הנושא אשת אח או אחות אשה מהאירוסין בעטות ועדות מיתה, אם לריכיה גט מהשני, ושלחתי"ס שם וברא"ש ה"ב אשת אציו כו', וכתב, דמהרמ"ם משמע דרק צנע"ס הכ"ל, הוסיף, דהטעם הוא, דצאותם השנים יש צממא שנסאת צריכה ע"י שמועת טעות או ע"פ צ"ד, ויש לחיוב שלא יתלו בשמועת טעות אלא יאמרו שחגאי הי' בקדושי הראשונים ולכן נשאה זה, ואם תלא ממנו בלא גט יאמרו אי"ל יולדת בלא גט, אבל כשנשאת בעצירה ומיד כשנודע לצ"ד מולידין אותה ממנו, פשיטא דאין כאן צית מיתוס כלל, דהכל יודעים דלית צ"י ממש, דקלא אית לה למילתא, שהרי לא הי' חללה עשה ח' צהיית, דאם כפי' החוס' הו"ל לר"ע לחלוק גם צא"ל דאייורי צ"י ח"ק ולומר דאפי' נשאת באיסור לריכיה גט, ולא רק ע"פ צ"ד כדאמר ח"ק, ובגמ' משמע דצא"ל אינו חולק, אי"ו כנ"ל.

וב"נ מהחזון איש סי' ס"ג (במהדורת חשו"ת) אות י"ג צס"ד"ה וצא"ש, דאחר שכתב שהנשאת במזיד אין כאן קנס דאשה שהלך בעלה כו', מסיים, מיהו אי"ל שהלכה למקום שאין מכירין אותה ואמרה פנויה אני ונשאת, יש צוה משום תחא דאשה שהלך בעלה כו', כיון דנשאת כאן בחזקת היתר אע"ג דהיא מזידה, והלכך מקלקל צ"ג דרכים, וזו אסורה גם בנשואין בלא ציאה, וזה נלמד מדברי הרשב"א שהביא בצ"י [הנ"ל בזה ו']. וע"י גם בדברי השאלות משה ומאורות נתן שצאות ו'.

יב. יש שמחלק בין היו שניהם מזידים או רק היא. בחבליים צנעונים ח"ג סי' ע"ו, הקשה על הרשב"א שצאות הי' מגמ' ביצמות דל"א ח' דמצינא צרייתא דנשאת ע"פ צ"ד לריכיה גט, ופריך חילומא ר"ש היא, והתניא ר"ש אומר עשו צ"ד בהוראתם כזון איש צא"ש, ע"פ עדים כשגגת איש ואשה, אידי ואידי דא"ל גט, והרי להרשב"א וסיע' דגם בנשאת במזיד לריכיה גט, מאי קושיא, מנלן דאידי ואידי ח"ל גט, הא י"ל דהפי' דעשו צ"ד בהוראתם כזון איש צא"ש היינו כנשאת במזיד לאחר, דלריכיה גט, ולכאורה מוכח מזה שלא כותיבו, אך נראה דהא שהלכינו גט היינו דוקא אם רק היא היתה מזידה והטעתה את הנושא דלא ידע שהיא ח"ל, אז דמי לנשואין דגם נשואין עלה, ובהנזון דחשו' הרשב"א, אבל חילו היו שניהם, יודעים שהיא ח"ל ועושים כזון, אין אלו נשואין רק פשוט צוה צעלמא, ולי"ש צוה ענין גט כלל, ומש"כ כיון דר"ש אמר כזון איש צא"ש ושניהם מזידים, אין שום דיעה להלריכיה גט. ועיי"ע בדבריו שצאות ו'. וע"ש בסו"ד המאורות נתן ש' דפשיטא דה"ה כשגם הבעל מזיד לריכיה גט, ובהרי צנע"ס המוצא שם הקשה נמי על הרשב"א מהגמ' הנ"ל, ולא דן לחלק צוה.

יג. ויש שמחלק בין שיקרה לומר פנויה אני או נתגרשתי במקום שלא ידעו שהיתה א"א, לבין ידעו. צצאר משה (לר"מ דנישואין) סי' ע"ו, הביא להרשב"א דלריכיה גט במזידה, ומה דמשמע מהעור סי' קנ"ב גבי אמרה נתגרשתי דא"ל גט, וכמוצא בזה ו', וכתב, דנראה להטות דיעותיהם, דנראה דהכלל הוא, שכל שצעת הנשואין הותרה להנשא ע"פ דצריה, דצאמרה פנויה אני במקום שלא הי' ידוע כלל שהיא ח"ל, הרי נאמנת מהדין, והשני נשאה בהיתר, ואח"כ נודע שהטעתו, אז יהיו עליה כל החומרות שתיקנו בהלך בעלה, אף שהיא מזידה, ולכן שפיר כתב הרשב"א כשאמרה פנויה אני ונתגרר שהיא ח"ל, דלריכיה גט, [ובזה גם העור יודה], אמנם בגדון העור שהיתה מוחזקת צא"ל ונשאת ע"י שאמרה גירשתי בעלי, ואמירתה הי' שלא צפני בעלה, כיון שמהדין אינה נאמנת לומר שגירשה, וזה שנשאה סמך עליה שלא כדון, והנשואין היו באיסור, אז ח"ל גט כלל מהשני, ונחשבת כזונתה, ולא דמיא להלך בעלה, ואף שמהחוס' דל"צ [שצאות הי'] נראה שנוטים שגם במזידה יש דין דתלא מזה ומזה אם היו נשואין, ולא חילקו צא"ח סוג מזיד, וסתמא מזיד דיצמה דאייירו צה, הוא במקום שאינה נאמנת, ובהיה מזידה גמורה, מ"מ יש לחלק בין מזידה דיצמה דתפסי צה קדושין ולריכיה גט מהכי מיתלפא צא"ש שהלך בעלה, וממילא כל הדרכים האלו צה כו', לצין אי"ל שנשאת במזיד ידוע דאין קדושין חופסין צה, והיו כזונת צעלמא, וממילא אין כאן מקום לשאר קנסות, וע"י צחשו רעק"א סי' ר"ה [כמוצא בזה ו' דעת הריטב"א] צמ"ש לתרץ על השו"ע וכו' כעיי"ש, וה"נ במקום דלא מהני אמירתה דאינה נאמנת הוי כזונת צעלמא כו'. ומקודם שם כתב, דלהנ"ל יבא קשה על הצ"ש סי' קנ"ב סק"י, דצשו"ע שם סעיף ו' איתא, דצ"ש עדים שהיתה ח"ל אינה נאמנת לומר גרושה אני, אפי' נשאת קודם שצאו עדים כו', וע"ז הביא הצ"ש לדברי העור שח"ל בלא גט, והרי לפ"מ שכתבנו שצמקום שצעת הנשואין היתה נאמנת צאמירתה אז לריכיה גט מהשני גם כשהיא מזידה, ושצוה גם העור מודה, אי"כ החס' שלא היו עדים שצעת הנשואין שהיתה ח"ל הרי מהדין היתה אז נאמנת לומר נתגרשתי ואי"כ יש להלריכיה גט מהשני גם להטור, וזה הנראה לפענ"ד.

יד. יש שמחלק בין היתה ארוסה מהראשון או נשואה. בחלקת יעקב סי' ג' אחר שכתב כמה סצרות דא"ל גט

(*) במנחת פחים לסעניו הצחק מהירש יעקב, והיש"ש מיקל במזידה ובפרט בנת פרסם, [וצ"ע, הא מבורר בדבריו שהבין ביש"ש דרק בנתפרסם הקיל, וכ"מ לכאורה מהא דבסי' כ"ח שם הביא להרשב"א שבאמרה פנויה אני כו' צריכה גט, וע"כ דמחלק דהתם לא הי' ידוע שנשאת להשני באיסור, מיהו צ"י במלבושי יו"ט שבאות ו' וז' שמביא מהיש"ש שבמקום אחר, דסובר דבמזידה לא קנסיה, ואפשר דמפ' הרשב"א משום שסברה שאינה מקורשת, וכמ"ש המלבושי באות ו', או כא' האופנים דבסמך, אבל בשאר צובתי א"צ גט].

הפוסקים

70

כ"ל זה חזל אנוס להנשא או שהורו לה (קעד) בית דין (קסט) בטעות ונשאת על פיהם הוי

כאנוס

פתחי תשובה

(קעד) ב"ד בטעות. ענה"ט ועיין ברי"י נס"י זה אות כ' שהאריך מאוד בזה ושאיל וטרי בדברי מהרש"ל ניש"ט ימות פ"ג סי' טו"ז ובדברי הט"ז נס"י זה ונדרש"ז ח"א סי' ט"ל ונש"י ח"א סי' ש"א. ויחלל דבריו מנא"ל דעתו מהרש"א שם שכ' דנצי מיכל היה טעות גמור של הוראה שהורו לה נצ"ד של שאלו. כוונתו כיון דהוי קנ"ד הגדול של כל ישראל שאין לחטא היינו ולא חמרה מהרש"א שורו לה נצ"ד סתם ולא ירד לחלק בין נצ"ד סתם לנצ"ד הגדול שכולן וגם תמה

באר היטב

(קסט) בטעות. בתשובת מהרש"א למד דין זה ומיכל אשת דוד שהיתה מותרת לדוד אחר הנשואין של פלטי ונשום דעתו נצ"ד של שאלו והורו מלוה ופרוטת דעתיה חלילה. ועיין כנה"ג דף כ"א ע"א שהאריך בזה:

חלל כמעשה שהי' גמוראות נצ"ד הגדול. ומתוך כך תמה על הרמ"א ז"ל בהגהה דקטק

הפוסקים

סי' קמ"א חמא את יז—סי' קמ"א חמא את א

אוצר

ובתש"י סי' י' כתב מהרש"א עוד מעיני זה, דאין לומר שבחזירה בעצירה, שהרי הכתוב מעיד עליו שלא חטא רק בדבר אוריה החתי, אלא דכוח משום דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה, ולא חונס של כפיה בלעד, [חלל] אף טעות חונס הוא, שאילו נבעלה לאחר צריו וכסבורה בעלה הוא מותרת לו, כמבואר ביצמות ל"ג ז' במתני' דהחולפן, ולפיכך אם היתה מיכל סבורה שנשאת לפלטי בהיתר מחמת שקדושי דוד חונס קדושין וכמו שהי' שאלו סבור, אף היא חנוסה היתה ולפיכך מותרת לחזור לו, ועוד ששאלו היה מכריחה בדרך ודאי היא חנוסה גמורה ויהא קרקע עולם ועל כרחי' נבעלה וכענין שחמרו באסתר וכו', ועוד אפשר לומר שלא צא עליה פלטי וכמו שחמרו [שם] שנען חרב בינו לבינה, ואם תאמר מנין היה [דוד] יודע בן וכו', י"ל דעפ"י נצ"ד עשה, ומ"מ אין לורך לכך וכמו שחמרי, אלא על דברי ר' יוסי שחמר שם שנשואיה חלל פלטי בעצירה היו נוח לו יותר לומר כן, שאם תאמר כי דוד היה יודע (שחמרה הבינה) [שהיא חנוסה] אוחז בדמיון הכתוב (שלא) [ולא*] תבעל לאחר מריון, זה אינו מסור חלל לנצ, ובמקום ערוה החמורה האין היה בועה דוד באומד לנצו ועושה מעשה חלל שהי' עפ"י נצ"ד.

והפ"י סק"מ חמא את יז—סי' קמ"א חמא את א. וזוין בפנים שהוא מחשו' מהרש"א סי' אף קפ"ט. דשם ביאר דהא דמיכל צא שאלו הותרה לדוד [אחרי שנשאת לפלטי בן ליש, בעודה מקודשת לדוד], דכוח משום דאנוסה גמורה היתה שאנוסה שאלו והשואה לפלטי ויהא על כרחי' נבעלה וכענין אסתר אלא לחשורש, אי נמי הכס טעות גמור של הוראה היא שהורו לה נצ"ד של שאלו דמלוה ופרוטת דעתה חלילה [וכמוצא בסנהדרין י"ג ב'], ועל הוראה זו נסמכה טעות כזה כאנוס הוא, ע"ש. והוצא נצ"י סוסי' זה.

עוד להעמידה בחזקת כשרות, ימים ידברו, ואני רק מגלה דעתי לפני חכמי הדור כו'.

והמחבר שם בהגה' שפנים חמה, דלפ"י כל א"א שאתה צריון תאסר לכל אדם ובאמת אינו כן. וכן חמה באבני אפוד צקונת' המלוואים סי' עו"ב סוף אות א'. [ואולי י"ל דהכא נדונו שאני דנחמה בטעמא].

ועיין בהשמועות לאורח"פ כרך ז' לסי' י"ג סקפ"ג חשם ארי סי' ס"ו שהעיר ג"כ דא"א שזינחה צריון תאסר לכל העולם דשחמא תזנה גם תחת השני, וזכרנו כשזינחה ג"פ וכ"ש כשעשתה בן תחת ג' בעלים, וע"ש בספר מה שחירץ קלה בזה. וע"ש באורח"פ אות ג' שם זכרון יהודה, ד"ל דה"כ לא שייך בכלל דבעלה משמרה. ועי' שו"ע סימן ד' סע"ו ובאורח"פ שם סקס"ו.

תמו. אנוסה להנשא או שהורו לה ב"ד וכו'. א. וזוין בפנים שהוא מחשו' מהרש"א סי' אף קפ"ט. דשם ביאר דהא דמיכל צא שאלו הותרה לדוד [אחרי שנשאת לפלטי בן ליש, בעודה מקודשת לדוד], דכוח משום דאנוסה גמורה היתה שאנוסה שאלו והשואה לפלטי ויהא על כרחי' נבעלה וכענין אסתר אלא לחשורש, אי נמי הכס טעות גמור של הוראה היא שהורו לה נצ"ד של שאלו דמלוה ופרוטת דעתה חלילה [וכמוצא בסנהדרין י"ג ב'], ועל הוראה זו נסמכה טעות כזה כאנוס הוא, ע"ש. והוצא נצ"י סוסי' זה.

(י) בן העתיק לשון הרשב"א, בבית יעקב סי' צ"ה ד"ה והנה הטי'.

(א) אמנם הטי' הקשה נמי עמ"ש הרשב"א בסי' א' קפ"ט דמיכל נבעלה לפלטי בע"כ, והא בגמ' שם מבואר דלא נבעלה כלל כו', וכן הקשה בשכות יעקב ח"א סוסי' ס"א. והוסיף ודילמא דוד נמי ידע כ"ז ברוח"ק כהעידו עליו המקראות, וא"כ מעיקרא לא קשיא מידי, [ור"ל דלפ"י לא נאסרה כלל לדוד, ואין ראיה דהותרה משום טעות התוראה]. מיהו כבר כתב בברכי יוסף סק"כ דנעלם מהם מ"ש הרשב"א עצמו בסי' י' הנ"ל, דאפשר שלא בא עליה כו' אלא דמ"מ אין צורך לכך, הרי מבואר דהנה דמפי רז"ל אנו חיים דלא נגע בה פלטי, סובר הרשב"א דלא מהני שיחזירה דוד דמנא ידע כ"ז עבוד בחזרי הדרים, ועל הרוב השכל מחייב דנהג בה מנהג אישות אלמלא דברי רז"ל, וכיון שכן אין החזירה דוד והלא כל ישראל ירגנו על משכבות דמי מפס שלא נגע בה פלטי, דאיהו ומיכל לא מהימני לומר דלא קרב זה אל זה, ומוכרח לומר דעפ"י נכיא היה ויש בזה דוחק שלא נזכר בכתוב, ומשו"ה משני הרשב"א כאילו באמת נבעלה, דלדינא אי לא אתינא מכא נביא צריך להשיב כאילו נבעלה כו', [וכע"ז כתב בחוט המשולש (הנזכר להלן), בדלי"ד טור ב', והוסיף, ועוד הא מבואר בסי' ז' סוסי' י"ב דמשעת בניסתן לחופה נאסרה, והוא מוסכם בלא חולק, וכן תי' בבית יעקב סי' צ"ה בדקכ"ה ג']. ומ"ש השב"י דוד ידע ברוח הקודש, אינו מחזיר, דאין אדם נאמן ע"י עצמו, ובכפ"ב דכתובות גבי זכריה בן הקצב. ועי' מ"ש על קושית הטי' בנתיבות לשבת סי' נ"ד.

וכ"כ בבית מאיר סוסי' זה דנעלם מהטי' מ"ש הרשב"א דלא נבעלה כו' אלא שא"צ לזה, הרי שלא הוציא הדין מהיתר דוד במיכל, אלא שהדין ברור לו בלא זה, וכמ"ש דלא רק אנוס של כפי' מותרת אלא גם טעות אנוס הוא.

ומדמה הוראת בי"ד לשוגגות דהחולפן, ולא כמ"ש [הט"ז] בשמו דהוראת ב"ד אונס הוא ולא שוגג, ולכן הקשה עליו מקרבן. [וע"ש דתמה עמ"ש הרשב"א דהיתה אנוסה ע"פ צחי המלך, דהא אף היתה אנוסה בנשואיה אבל מי אנסה על הבעילה, אילו ח"ו נבעלה. ועי"ש שהאריך לבאר דבכה"ג אין לומר דחיהא אוסרה, כיון דבאמת לא תפסו הנשואין כו', וגם אין לומר ככה"ג הן עידי יחוד וכו', וביחוד לר"י בגמ' שם היתה א"א ברורה, דלי"ד לזין חופה בהלך בעלה [דסי' תי"ט], וגם לי"ד לנדון הרשב"א [המובא בסי' קמ"א אות ב'], דהתם עכ"פ הוא חשב שהיא פנויה כדאמרה, משא"כ בידעו שניהם שהיא א"א, הוי רק ביחוד בא"א דאין אוסרין עליה כו' [ונראה דכונתו כיון שהם כשרים וידוע שנישאו באונס המלכות מעמידין אחזקה שלא עבדו איסור], וגם לא הוי אפילו דבר מכוער שכתב הרשב"א בנדון [הנ"ל], דלזה ודאי מהני אמתלא דאנוסים היו כו'.

עו"כ הברכ"י שם, דהן אמת דלהתוס' בשבת ד"ג ב' שכתבו דפלטי לא היה מתייחד עם מיכל דמסתו היתה רחוקה ממנה, והיו בבית שפתחו פתוח לרה"י שאין בו משום יחוד, לפ"י מעיקרא לא קשיא ממילא דכולי עלמא ידעו דפלטי לא נהג אישות עמה כו', וכ"כ בסי' מקראי קדש דס"ה ובישרש יעקב דקל"ז דעפ"י דברי התוס' לא קשיא מידי, אמנם נראה דהרשב"א מ"אן בזה דדוחק הוא מאד שיהנוג בן פלטי לשבת עמה חזיר בבית הסתות לרה"י, דודאי ה"י פלטי ירא משאלו לעשות כן בפרהסיא להורות לכל דהוא נזהר אף מיחוד, ועוד דאפשר דהרשב"א ס"ל כדעת הרמ"ה שהביא רי"ו נכ"כ ח"א דאם גם ב"ז אסור אף בפתוח לרה"י, ולפ"י לא ה"י תקנה בזה לפלטי שלא להתייחד, וכיון דאין בזה תועלת דאי ה"י עמה בבית כהלכות גוברין עם נשיהם, ועוד דמאי מהני פתח פתוח בלילה דלא שכיחי עוברים ושבים.

כאנוס (קעה) ומוחרת לבעלה הראשון (תשובת הרשב"א אלף קפ"ט הוצאה צבית יוסף) :

פתחי תשובה

(קעה) ומוחרת לבעלה הראשון. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ר"ו שכ' דמלשון הרשב"א בתשובה שם משמע דגם לבעלה השני מותרת כו' אולם מלשון הרמ"א דייק מותרת לבעלה הראשון משמע דוקא להראשון ודוקא לומר דקטע כן נמשך רישא דמלתא דאנסו אותה וסיימו דהיא היתה אנוסה להגשיל לו אבל השני לא היה אנוס דנכח"ג אסורה לה'. ואפשר דהטעם דר"א הרמ"א שדברי רשב"א אינם מוסכמים כדנראה דמהרי"ק חולק בזה וגם ראיות הרשב"א אינם חזקים וזהו לגבי הראשון מפסיקא דרישא חין מצינאין מחקתה אבל לגבי השני דנשאין היו כזנות צעלמא הוי כלתמלה צעלמא להגשיל לו ע"י נט מהראשון תש"ה מחמירין ומספק עכ"ד וע' פ"ט צ"ק הקודם :

על הס"ט לקמן סי' ל"א סק"י נח"ש דמהרי"ק פליג על הרשב"א ע"ג. גם נתשו' ט"ז תניינא ס"ט ק"ל האריך בזה וכ' דגם הרשב"א לא קאמר אלא בהוראה צעורה כמו שאלו וצ"ד שפסקו שניהם ופרטות דעת' אחרת אבל צעורה צעורה שהטעם עדים ואחרו פלוגי מת אפי' שני עדים והתירו את אשתו אסורה לבעל ראשון ולשני וזהו מתוך הקדושות של הט"ז. וגם הרשב"א לא אמר אלא צ"ד מומחין המומחין וכו' טובי העיר כמו שאלו וצ"ד צימיהם שהיו מומחין וכו' העם והיו צ"ד מומחין אבל צעורה דמהרי"ק שורש פ"ד כו' ודלא כמו שרש"י לומר הרשב"א נסי' ל"א סק"י שמהרי"ק חולק על הרשב"א ולדעתו אינו חולק עכ"ד ע"ש וע' עוד בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ר"ו וגם' ביה מחיר פני' זה :

הפוסקים

ס"ק תמו אות א

אוצר

ובדמשני התם, דהא משמע מדברי ר"ה צרי' דר' יחושע דשינוי דחיקי נינהו וכי, ועוד דאפי' להני שינויי דכו"ל לאמתונו כ"ש הכא דאיכא למימר דכו"ל לאמתונו עד אשר ישאו ויתנו בדבר כל החכמים הצדיקים בהוראה ולא להשען על משנתם הקנה ברנץ הגם לנו בהוראה וכי.

וכתב בדבר משה (לר"מ אמריליו) ח"א סי' ד', דאף שיש לדחות ראיות מהרי"ק מהא דנשאת צ"י עדים, דשאני התם דהוא דבר היכול להתבצר אם בעלה חי או לא, ול"ה אונס, [דכו"ל לצורכי חס העדים אינם משקרים, עי' צד"ה וכו'], דלהלן, משא"כ כשנשאת ע"פ הוראת צ"ד דהוא דבר שא"א לצרר אם הלכה כשאלו או כדוד, מ"מ למדנו שמהרי"ק חולק על הרשב"א בזה, וסובר דהוראת מורה אינה נחשבת לאונס, גם צד"ה [דבסמוך] מוצא דאפי' נשאת ע"פ צ"ד היותר גדול צמדינה ל"ה אנוס דאפשר שיש גדול הימנו במקום אחר ג', וגם צ"י כחצ' דאין דין הרשב"א מוכרח כו'. ועפ"י חולק עמ"ש בבית דוד דלהלן בדיון, דחשיבא אנוס ע"פ הוראת צ"ד דהתם.

ועיין צפנד' יתחק צערך ספק בתשו' הר"ש ויקיין (דק"ד ח' בכו"ל מק"נ), אחר שהקשה על הרשב"א בקו' הט"ז, כתב, דנראה דתלמיד גיעה הוסיף צרשב"א געס דעשות בהוראה כו', ותימה על הרמ"א שפסק בהרשב"א ולא השגיח שהגמ' קשית', וצפרט דמהרי"ק פסק היפך דבריו צהדיא. וצבית הלל צסי' ל"א לסעיף ד' כתב ג"כ דמהרי"ק פליג, ותמה על הצ"ח שכתב כאן לתשו' הרשב"א ושם הביא למחרי"ק, והא לדיוא סתרי אהדדי, והוסיף, דנראה דלכן השמיט שם הרמ"א מלכתוב למחרי"ק להלכה. ועי' צפני משה המוצא צהדי' טי' מ"ש להוכיח דמהרי"ק חולק.

ובשמש צדקה ח"צ סי' ז', צדון מקודשת לא' שנקדשה לשני שהי' משודכה מקודם, וכשהקבל והועד ערערו ע"י, הלכו לעיר פ', וחכמי העיר שם הפרישום ג"כ מתחילה, ואח"כ החירום ע"פ כמה סברות שיש לבעל קדושי הא'. אחר שציאר צסי' ו' שטענו צמה שציעלו הקדושים, דעכ"פ ספיקא הוי, ויש לבקש להשני לגרשה, הביא צסי' ז' מחכ"א שכתב חוץ דבריו, דכיון דעשה ע"פ הוראת החכמים הוי אנוס, וכמ"ש הרמ"א כו', וא"כ לא עבר עזירה ואין לכופו לגרש אלא ירצוהו צבס"פ שיגרש מראון כו'. וצסי' ט' הביא דיש שאמרו דאחר שחתגרש משניהם חתני מותרת

בצעורה פרט לאנוס, ועוד דמ"ש משמעה מצ' עדים שמת צעלה וניסת לאחר או שניסת [ע"י ע"א] ע"פ צ"ד, דאם צא בעלה תלא מזה ומזה, ולא חמירין דאנוסה היתה, הרי דגם צה חמירין דכו"ל למידק, ולמה לא נאמר גם כאן הכי, דמ"ש הוראת צ"ד צעורה של מיתת הבעל מהוראת צ"ד צעורה של קדושי הראשון, וכמדומה דכך תשובה אין להקל למעשה בצעורה, ולי"ע.

גם הב"ש ס"ק קע"ב, אף שכתב דאין להקשות מהא דניסת ע"פ ע"א דהוי נמי בהוראה צעורה וכדסבר ר"י צד"ה ח', ומ"מ צא צעלה תלא כו', (וכדקשה הט"ז הי"ל), דיש לומר דשם ה"ה הגרס, שלא דייקא שפיר ב', אף הוסיף, מיכו קשה מהא דניסת ע"פ צ' עדים דאסורה, והא אין לך אונס גדול מזה, ול"ן לעיין במ"ש צסי' ל"א סק"י צס"ה מהרי"ק, ושם כתב דמהרי"ק [המוצא בסמוך] להאורח חולק על הרשב"א, וצ"ל"ה אין דין הרשב"א מוכרח כמ"ש שם [ר"ל כאן], וגם הרשב"א חירץ שם אחר תירוץ. וכ"כ צשמש דקדק דבסמוך ע"פ הצ"ח דהרשב"א מוסקא ל"י כו'. וכ"כ צש"ח ושם הכהן סי' ל' דס"ב ג' דלהתירוצים האחרים ש"ה הרשב"א לא מוכח מידו דנשאת בהוראת צ"ד צעורה הויא אנוסה, ולפי"ז ל"ע על הרמ"א שהביא דין זה להלכה, ועוד דמ"ש מנשאת ע"פ צ' עדים דתלא ול"א מאי הו"ל למעבד, והטעם דחיישין דאמרו גירש זה כו' [עס"ק תכ"א חות ח'], וא"כ צנשאת ע"פ הוראת צ"ד מ"מ לא חיישין להכי, ואי ס"ל להרשב"א לחלק צהדי' לא ה"י לו לסתום כיון דהאי מילתא טעמא צעי, ולי"ע.

ודברי מהרי"ק שורש פ"ד שהזכיר הצ"ח הי"ל, הם צמי שקודם אשה צחאנה וצמקומו לא היתה שום פרוטה, והחירה מורה ח' לינשא לאחר צלי גט מהמקדש, ולא חשש להא דשמה שום ה"ה פרוטה צמדי, וכתב מהרי"ק דאם נצטלה לשני אסורה עליו ועל הראשון עולמית וכל ה"יג דרכים השנויים צ' הא"ר נוהגים צה, דאע"ג דנצטלה ע"י טעות המורה ומאי הו"ל למיעבד ואונס צישראל משרי שרי, הא מסקינן צ' הא"ר צנשאת עפ"י צ' עדים דתלא מזה ומזה ולא חמירי מאי הו"ל למיעבד, ואפי' צאונם גמיר כגון לרת ערוה שנשאת לשוק ואח"כ נמלאת הערוה איילוניות דנ"ה לה לאסוקי זה אדעתא כלל וכו' אינם גמיר אפי"ה חמירי שם שחלף משניהם, וליכא למימר דהיינו משום דכו"ל לאמתונו

חדש לן שם ספי, דאפי' מה דסברה מעצמה דאינם קדושים משוי לה לאנוסה, אף ד"ל דהו"ל למידק כו', א"כ כ"ש דע"פ הוראת ב"ד הויא אנוסה, וכ"ש דנראה דהכל אחת, דבסי' י' לאו מסברא דנפשה קאמר דחשבה שהיא מותרת, אלא מדברתה שאביה משיאה לפלטי הוא דסברה כן, דאביה חכם וצדיק ולא יעשה עולה, והוי גמי בהורו ב"ד. וע"ש מ"ש עוד בזה, וכ"כ בקיצור ברברי יוסף אות כ.

ד' ומשה"ק גם על הרמ"א דבר"מ שם הביא למהרי"ק, לפנינו שם בד"מ ליתא.

ב' וב"ב בברית יעקב סי' צ"ה דקכ"ח ד' דמצי' ע"א אינה קושיא כלל, דב"א ליכא למימר שהיא אנוסה ולא נקנסה, דא"כ אין להאמין כלל לע"א, כיון דלא יתא חומר בסופה, והוי בכלל מ"ש הב"ש [הג"ל] ד"ל והיא הגרם כו'. וכתב שם עוד, דגם הרשב"א שבי"י שכתב תירוץ שונים בהיתר דמיכל ולא הביא התי' דסעות בהוראה שכתב בסי' אקפ"ט, נראה דלא ניתא ל"י בתאי תירוצא. מיהו כבר כתב הבית דוד הגז' להלך, דמלבד שקשה לומר דסתר עצמו, הרי אפי' את"ל דסתר הא אפשר דסי' אקפ"ט מאוחרת וחור מדסי' י', ועוד דלדבריו דבסי' י' לא ע"ס ב"ד סברה דמותרת, א"כ הרי

אוצר

סיק תמו אות א

הפוסקים

למעטבד וכו', [וכ"כ הפנ"מ שכתב ע"י], ונראה דגם רש"י חולק על דין זה של הרשב"א, שהרי כתב בגיטין דף פ' ע"ב דצ"ה דמיחלפא, וביצמות ל"ב ז' ד"ה ואר"ה, דהטעם דאסרי לה למיחד באשה שהלך בעלה ולא אמרי מאי הו"ל למיעבד, [אף דבהחלופי לא גזרו שוגג אטו מזיד], הוא משום דכח הו"ל וכו' וע"י נשואין גמורים נשאת לשני חיישי שמא יאמרו גירש זה ונשא זה ונמלא מחזיר גרושתו, וחשש זה שייך גם בנשאת בהוראת צ"ד, וגם בתוס' בגיטין שם וביצמות ל"ב א' ד"ה חבל, כתבו כרש"י, וכ"כ הרא"ש בסוגיא דל"ן קדושין חופסין ביצמה, וכ"כ הראב"ד והרמב"ן בסי' הנזכר, וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה"ג גבי גט בטל, ומשמע שם וצ"ח דחד טעמא הוא וכו', ולכן בנשאת עפ"י טעות מורה יש לחוש להחמיר משום החשש דשמא יאמרו וכדעת רש"י ותוס' והראב"ד והרמב"ן והרא"ש ועור וגם דעת הרמב"ם נראה כן ע"ש. מיהו מצוה שם דהיינו רק מדרבנן, וכח דנשאת ע"פ ז' עדים דמשם למד המהרי"ק דרך מדרבנן לא אמרין מאי הו"ל למעבד, דמהחזרה שוגגת גמורה הו"ל כו'. וע"ש דין צניעות ע"פ פטות הוראה דלא שייך הגזירה דיאמרו גירש כו', מה דינא*.

עוד מבואר שם דדוקא כמעשה שהי' צ"ד של שאל ודוד וכו' במחלוקת צ"ש וצ"ה דעשו כל א' כדבריהם הוא דקאמר הרשב"א דהוראה צ"ד הוי אונס, דצוה לא שייך למיגזר דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדע"ה, וכמבואר בתוס' יצמות ל"ב ז' ד"ה חבל, וברא"ש שם, ה' לאו הכי אסורה גם להרשב"א משום דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדע"ה, ומכ"ש צמורים שאינם מוצהקים דודאי אסורה אף להרשב"א דהא ודאי הו"ל למידק ולשאל אלל כל החכמים בקיאים בהוראה מה דינא.

ובפני אהרן סי' ח' מבואר דבזמן הזה ליכא דין דהרשב"א. שכתב דהרשב"א לא אמר דהוראה צ"ד הוי אונס אלא בהיותו דמיכיל שלל ה' גדול מצ"ד דשאל, דאע"ג דצ"ד דדוד הוי מחודדן יותר, מ"מ עדיין לא ילא עבדו בעולם, ומי לא ידע דחכמי הצ"ד של המלך הם היותר גדולים ומוצחרים שבעולם, לפיכך אין לך אונס ה' גדול מזה, וגם מהרי"ק ורדב"ז י"ל דידעו דזה, משא"כ צוה"ז דמי יודע מי הגדול, א"כ לא מקרי אונס דאין לה לסמוך כל שאל ידעו שהוא הגדול מכולם, וגם הרשב"א יורה דטעות צ"ד לא מקרי אונס, הן אמת שאין כ"כ צממט מדברי הרשב"א דמיידי דוקא לזמן שחיל המלך ולא לזה"ל, אלא כן י"ל כדי שלא לאפשי מחלוקת עם מהרי"ק ורדב"ז, אמנם מהרמ"א נראה להדיא דס"ל דהרשב"א מיידי בכל זמן, שהרי כתב סתם כו', ופ"ז פליג עם מהרי"ק ורדב"ז, ואף שם מהרי"ק יש מקום לזווג ולומר דע"כ לא אמר מהרי"ק טעות הוראה לא מקרי אונס אלא צנזנו שהי' ע"פ חכם א', ולא קרי ל"י צ"ד, וכמ"ש דהו"ל להמתין עד שיסא ויתנו בדבר כל החכמים כו', אלא ה' ע"פ צ"ד יורה להרשב"א דהוי אונס, אמנם עם הרדב"ז א"ל לזווג, דהרי קאמר דאפילו ע"פ טעות צ"ד לא מקרי אונס, וא"כ צ"ד לא מציעא לפ"מ שכתבנו, הרי צוה"ז לכי"ע לא מקרי אונס, אלא אפי' להרמ"א דגם צוה"ז קאמר הרשב"א, מ"מ הדבר עדיין

שפסקו שאינם קדושין, אלא שהיא לא נשאת עפ"י רק זנתה, דבכה"ג ליכא טעם דמצלה באישה, כיון דסברה דאינו בעלה. ע"י בס"ק הקודם בה"י ג' לאות א'. א"כ לטעמו שפסק הבא במהרי"ק משום החשש דשמא יאמרו גירש כו', הרי בוינתה דלי"ש טעם זה, שוב ליכא הכרח לפסוק בוינתה במהרי"ק. וע"ש בה"י ב' דלפ"מ היש"ש בדעת הרמב"ם הרי מבואר דבסברה שאינה מקודשת — ע"כ בהוראת ב"ד — וזינתה הוי אנוסה*.

(ה) נראה שכן צ"ל במקום: טעות, שבספר.

מותרת אח"כ להנשא לאי מהם שתרצה, משום דהיתה אנוסה גמורה ע"פ הוראת צ"ד פ', וכשם שמותרת לצעל ה"י לצועל. והשיב שם וס', דכנה מקור הרמ"א הוא מתשו' הרשב"א, ואחד שהצוננתי זה העליתי שאין לסמוך עליה למעשה להקל באיסור ערוה ההמורה, לא בצד מטעמי הצ"ש, דמהרי"ק חולק, [וגם] דהרשב"א עלמו מסתפק בהיתר דמיכל אי משום אונס השכל והיינו הוראת הצ"ד, או משום אונס הגוף דלנכס שאלו, וכו' דהרשב"א עשה מזה [צניק] סניף להחמיר צנזנו [שצ"ס הקודם] משום שלא ה' צו א' הטעמים שהיו בהיתר דמיכל, ומאן לימא לן דאם ה' צו לפני הרשב"א מעשה הנעשה שלא כדין בטעות הוראה צ"ד שהי' עושה מעשה להקל ולהחיר, אלא אפי' נימא לעשות התשובה דוגמא להורות צממט רב מטעם דמאי הו"ל למעבד כו', מ"מ צ"ד נראה דגם הרשב"א יורה דאיה חשוכה אנוסה, דע"כ לא קאמר אלא צנזנו דמיכל שצאת לימלך צ"ד והחירוק, אמנם צ"ד שמורה עירה עיכב עליה שלא תתקדש לה' ולא תינשא לו, וגם מורי עיר פ' הפרישה מחילה שחששו לקדושי הראשון, ואח"כ נשאת ע"פ אותם עלמם שעכבו, נראה דגם הרשב"א יורה שהיא היא שקלקלה עלמה, משום דהו"ל לאמתו ואלמלכו צ"ד חשבו, דמאי חזית דסמכת דעתה אהיתר דחכמי עיר פ' ולא אהיסורא דמרי' דאחרה, ומלצד מ"ש המהרי"ק הנ"ל, דהו"ל לאמתו כו', הרי צ"ד [צוה"ז] י"ל דהו"ל לאמתו עד שיסאו ויתנו החכמים בקיאים בהוראה, וכ"ש בהוראה שגפלה מחלוקת ושהמקילים עלמם נסתפקו צו, וכ"ש דלאו צ"ד שצעירה הם חכמי עיר פ' ולא כל כמינה לחפש מקילים להפקיר עלמה ולהפקיע קדושי הראשון, ומתשו' הרשב"א מוכח [אחרת] מחילת דבריו שצנזנו שצ"ס תמ"ה, דגם צנזנו ספק צקדושין] אית לה למידק, וכשלא דייקא תלא מזה ומזה, ועפ"י גם הוא פושע דזה וכו' וכו' וכו' לגרש אפילו ע"י ישראל. וצו הוסף שם צ"ס ע', דלפ"מ שחולק הכנה"ג דנסמוך ע"פ הרדב"ז צין ידעה שיש גדול מהצ"ד שהחיר, א"כ כ"ש דצ"ד ל"ח אנוסה, דפשיטא ידעה שיש ויש צ"ד גדולים ומומחים מהצ"ד שהחירוק ולא ה' לה לסמוך על המיקל, ולכ"י"ע לאי אנוסה היא, ומסיים, שצסוף כך נעשה מעשה ע"פ כל רצני גלילותינו שחלל מזה ומזה, והמקדש הכי שסירב רדפוהו עד שגירש.

ובחזו המשו"ש צמח"ה הגר"ה סי' י"ג, אף שהאריך ליישב קושיות בט"ז על הרשב"א, [ע"י בע" א', וצוה"ד הצרכי' דלהלן, וצוה"ה וכו' דלהלן], מ"מ לענין הלכה כתב נמי צדל"ז ד' [וע"ש צדל"ה א' וצדל"ג ע"ד], דנקטין לחומרא, ודלא כהרמ"א שכתב הך דתשו' הרשב"א, דהא מהרי"ק הנ"ל חולק על הרשב"א צמח"ה דסובר דטעות הוראה הוי אונס, מדכתב מעיקרא דשינויי דחיקי נינוה ולא סמכין עליהו, ואח"כ כתב עוד דאפי' להני שינויי וכו' כ"ש הכא דהו"ל לאמתו עד אשר יסאו ויתני כל החכמים וכו', הרי להדיא דעתו דלהמסקנא דשינויי דחיקי נינוה אפי' אם היו נושאים ונותנים כל החכמים בקיאים בהוראה צ"ד דשאל אפי' לא אמרי מאי הו"ל

(י) [אלא דמדבריו מבואר דין בהוראת טעות דזנות דא"א מותרת באיזה אופן דע"ז כתב דאף שהוא רחוק מהמציאות דמורה מובהק יטעה להקל באיסור דאורייתא, מ"מ יש לדון בזה כו', ור"ל דלמהרי"ק המובא בס"י קצ"ח סע"ג ע"פ אסורה משום דברצון מצלה באישה כו' ומסתפק דגם הרשב"א יורה בסברה זו כו', ע"י גם בברכ"י סוסי' זה ד"ה ופוק מ"ש ע"ד היש"ש בדעת הרשב"א בזה, ולפ"ז גם להרשב"א לא מהני מה שזנתה ע"פ הוראת חכם. מ"מ נמצאנו למדים דאם באמת הטעות ה' רק במה

אוצר

ס"ק תמו אות א

הפוסקים

כ"ו, ואת"ל דדוד וצ"ד היו גדולים יותר, מ"מ מוכל עשה וסדרה ששאלו וצ"ד גדולים יותר, אבל צדון הרד"ב היתה יודעת שיש גדול מאותו חכם שסורר לה להנשא, ואע"פ [שאפשר] שלא היתה יודעת, מ"מ לא היתה יודעת צדורו שאין גדול צדור מאותו חכם, ועו"ל דאע"ג דדוד וצ"ד גדולים יותר בחכמה, ומוכל ג"כ היתה יודעת כן, מ"מ כיון ששאלו ה"י מלך מקרי גדול הדור. וע"פ דצדרי הכנה"ג להלן.

ובברית יעקב ס' ל"ה דקכ"ח ד', [מזוהר נמי דגם להרשב"א היינו דוקא כששאלו מצ"ד גדול, ושצדרי הכנה"ג כותיה, ש] כחצ דמשה"ק הכ"ז והכ"ח מהנשאת ע"פ צ' עדים, נראה דחילוק גדול יש, לפי מ"ש [והוצא בס"ק ת"כ אות א' בהע"כ], דהא דקו"ל דגם נשאת ע"פ צ' עדים קנסוה אף דאין ראוי למקנסה, הוא משום דכיון דעיקר הטעם דהאמינו לע"א הוא משום דדיוקא ומינסבא ומשום החומר שבסופה, וצדרי שלא חתולק האשה בין שמתה מע"א או מצ' עדים כדי שחבא צדקת יפה, לכן קנסוה גם כשנשאת ע"פ צ' עדים דהוי לה למידק אחר היתר הצדור, וזה שייך רק בעדות שמת בעלה דאילו היתה מדיוקת שפיר ה"י נודע לה דבעלה חי, משא"כ היכא דנשאת ע"פ צ"ד שטעו בשקול דעתם צדון, מה צדורו עפי יכולה לעשות, ולכן חשבה הרשב"א לאנוסה, אך זהו דוקא אם שאלה מצ"ד מפורסם צדור צבורה אשר אחריהם נמשכו בכל הוראתם כמו גבי מוכל צד שאלו וצ"ד, אבל אם שאלה מצ"ד אחד שאינם מגדולי הדור המפורסמים צבורה, צד שייך לקנסה מדרבנן דהו"ל למידק ולשאלו פי צ"ד גדולי הדור המפורסמים צבורה, וכמ"ש בה"ג צלמה דק ס' מ' והציאו הכ"ח בס"ק ק"ג, ולפ"ז יש לדחות מ"ש הכ"ח דמכרי"ק חולק על הרשב"א, דו"ל דבעודא דמכרי"ק ה"י חכם שאינו מפורסם ולא ה"י צקי צבורה כלל, וצד גס הרשב"א מודה דשייך קנסא דרבנן דהו"ל למידק ולשאלו פי גדולי הדור המפורסמים צבורה, אכן המעיין במכרי"ק שם יראה דמשמע דכיון דקו"ל דלא אמרינן מאי הו"ל למיעבד, א"כ אפי' אם נשאת ע"פ צ"ד מפורסם צבורה ג"כ נאסרה לבעלה, וזהו דלא בהרשב"א, אך מ"מ כיון דהוא איסור דרבנן יש לסמוך על הרשב"א והרמ"א, גם המכרי"ק לא ראה חשו' הרשב"א שחרי לא הציאו, וגם לא נחית שם לזה דהא שם ה"י המורה אינו צקי צבורה כלל שצד גס הרשב"א מודה וכו"ל, ע"כ נכון פסק הרמ"א בהרשב"א.

ובבית דוד (לר"י דוד) ח"ב ס' ט"ז [מזוהר דכל צ"ד סגן], שכתב צדון דהפני אהרן הכ"ל (ע"ש בהע"כ), לכיון שנשאת ע"פ טעות הוראת צ"ד אנוסה גמורה היא, וכמ"ש הכ"ז מהרשב"א, ואחר שצ"ד דגם בסימן י' כוונה הרשב"א לטעות הוראה, כמזכר בהע"כ ג', הוסיף, ומ"ש הכ"ז הכ"ל דמכרי"ק חולק, קשה מאד לומר שחלוק מצלי להזכירו ולפרש למה חולק עליו, דח"ו שחלוק על גדול בהרשב"א צלי ראי, שא"ז דרכו, דאפי' בדברים קלים דרכו בקודש

וכהנא דעה זו בס"ק הקודם אות ה' ו', וממילא האחרון שנשאה בלא גט ממנו אסורה לו ויוציאה מדרבנן בגט, ע"ז כתב הבית דוד דהאחרון דהיה אנוס בודאי ליכא בו תקנתא דרבנן, וא"צ גט ממנו, כלומר, א"צ להוציאה כלל אלא מותרת להשאר אצלו. וכוה יש להעיר על הדבר משה הג"ל, במ"ש שם בדק"א א' על הבית, הא הכא לכונע צריכה גט מהאחרון, דודאי גם הכ"ז סובר כך, אלא דכונתו לענין אם צריך להוציאה. גם מ"ש הפני אהרן דכיון דהוי ספק איסורא איך תנשא בלא גט, הא לתמבואר דהכונה לענין גט דרבנן, הרי ספק איסור דרבנן לקולא, מיהו ע"ז י"ל דבעיקר ספק עמ"ש מהכנה"ג ד"ל הלכה כביתא.

(ו') ומשמע דיתכן דין זה גם בהנ"ל, בבית המוחזק לגדול שבדור, דלא כתב בהנ"ל הג"ל דנימא מי יודע מי הגדול.

עדיון בספק, דהא להרדב"ז ל"ה אונס, והוי ספיקא דאיסורא, וע"י צנה"ג בכללי הפוס' מס' ל"ט ואילך וצ"כ גט פשוט בכלל צ' ג', אי גס צפוס' אמרי הלכה כביתא דרבנן, וצדרי כ' עוד, וי"ל דאפי' את"ל דהלכה כקמאי וא"כ הלכה כהרשב"א, מ"מ עדיון אינו ראי' לנ"ד, דע"כ לא קאמר אלא כשטעו צ"ד בשיקול הדעת, אבל כשטעו צדור משנה לא מקרי טעות צ"ד, ע"י רמב"ם פ"ו דסאהדרין וצמח"מ ס' כ"ה כ"ו, וא"כ צ"ד אפי' הרשב"א והרמ"א יודו דלא מקרי אונס. [מיהו ע"י צנח"י דלהלן שצדורו ה"י המורה טועה צדור משנה ואפ"ה כחצ ע"פ הרשב"א דהוי אונס. וגם ל"ע שלא צ"ד צדור מהו הטעות דהצדור משנה"ש שצדור"ז].

ובברכי יוסף המוצא בפ"ה ס"ק קצ"ד מזוהר דסובר נמי בהרשב"א כ"כ רק צבורה צ"ד הגדול ביותר שצ"ד ראל, [ומשמע דסובר דצדרי הלכה כותיה י.], ואתה על הרמ"א דנקט "הורו לה צ"ד" סתמא, ולא חילק צדרי, דהא הרשב"א שכתב גבי מוכל דה"י "טעות גמור" דהוראה, כוונתו כיון דה"י הצ"ד הגדול של כל ישראל שאין למעלה ממנו, ולא אמר הרשב"א אלא כמעשה שה"י, ולפ"ז גם המכרי"ק לא יחלוק ע"י, ולא כמ"ש הכ"ח הכ"ל, ודין דהרשב"א מוכרח וכל חירוליו הלכתא נינהו, ולפ"ז א"ש נמי משה"ק הכ"ז מ"ש הוראה צ"ד בטעות דמיתה בעל מטעות בקידושין, דכיון דהרשב"א כ"כ רק גבי מוכל שטעמה ע"פ הצ"ד הגדול ביותר, צה"ג שוגגת גמורה היא דמאי אית לה למעבד, הא צי דינא רצא דאמר דאמנא עליהו ע"פ החורא אשר יורוך המורים לכל ישראל אינהו שרייה להנשא, והי"א כהנוסה, אבל צ"ד דעלמא גס הרשב"א מודה דהו"ל למידק, וע"ש דמסחייט מחשו' הרדב"ז דבסמוך ע"פ הכנה"ג, ומ"ש הכ"ז דאם הוראה צ"ד אונס הוא למה מציאין ליצור קרבן כ"ו, הכה כוונה הרשב"א לומר דהי"א "כהנוסה" [ולא אנוסה ממש] ולעולם שוגגת מקרי. וכ"כ צדרי המשו"ש הכ"ל, דצ"ד טור צ', דלק"מ מחיוצ קרבן, דכה"ג אשכחן טוצא צ"ש צענין זנות אשה דקורא לשוגגת אנוסה כדי לכוללה צלון המקרא דנתפשה מותרת, אבל לענין קרבן שוגגת היא.

והרדב"ז ה"ו צצרכ"י הכ"ל (מח"א ס' ל"ט, הוא לפנינו צ"ד ורשה) צח"ד ס' אלק קי"ד, צדון נשאת ע"פ הוראה חכם שהטע שניתן לה הוא כשר, ונתברר שהוא בטל, כחצ צדור שחוסרה לבעלה הראשון שאין זה אונס, שלא ה"י לה לסמוך ע"י החכם כיון שיש גדול ממנו, ואפי' [סמכה על] הצ"ד שיש צמדינה שאין גדול ממנו לא נקראה אנוסה, שכתב אפשר שיש גדול ממנו במקום אחר. וכתב צנה"ג הג"ז אות ת"ר דלכאורה הא דהרשב"א ועודא דמיכל ה"י חיוצתא להרדב"ז, וא"י דמודה דאם נשאת ע"פ גדול הדור אנוסה ה"י, הא צקדושי מיכל ה"י גדולים משאלו, דוד וצית דינו, וי"ל [דהרדב"ז סובר] דשאלו וצ"ד צאוחו זמן ה"י גדולים מדוד וצית דינו, וצפרט שה"י שם ויונתן

(ו) כ"ה תוכן דבריו, אבל מ"ש שם עפ"י דלהרדב"ז צריכה גט מהאחרון כיון דהוי ספק איך תנשא בלא גט כ"ו, אינו מובן, הא כל הדיון הוא רק אם מותרת לחזור לבעלה, אבל מה שייך גט לכאן, דממ"ז אם צדון הרשב"א והרדב"ז, הרי נתברר שהיא א"א גמורה מהקודם ולא תפסו כלל קדושי האחרון, ואם הכונה לצדון דידה, הרי הענין היה להפך, דמהבעל הקודם לא ה"י קדושיה, נשאת לו בעוד בעלה הראשון חי אלא דאח"כ מה, והר"ו הבי"ד שמתרת להנשא לאחר בלא גט ממנו, ואמנם נשאת, ובודאי שצריכה גט מזה האחרון לעלמא, דא"א גמורה היא לו, הן אמת דדבריו מוסבים עמ"ש הבית דוד דלהלן בצדון זה דמ"ז צריכה גט מהאחרון, אבל דואי דאין כונתו לענין להתירה לעלמא, אלא ש"כ כלפי המעצרים שהצריכו גט מדרבנן גם מהבעל הקודם אף דלא תפסו קדושיה, משום דה"ה דרך נשואין.

אוצר

סיק תמו אורח א

הפוסקים

להרד"ב אפי' נשאת ע"פ צ"ד ביותר גדול שבמדינה אינה אנוסה בו, ועוד צ"ד אף שהחכם דעם ערער ואמר שהיא אסורה, היא טעמה וסברה דהצ"ד בשלנוניק יותר גדול מאותו חכם, ואפילו לפמ"ש שכשים מחלוקת חשיבה מזידה, מ"מ זכא שצ"ד של שלנוניק הורה לה להיחר ודאי טעמה דצ"ד דשלנוניק גדול והריכי אנוסה בו, וצ"ד דחא נמי שם להלן, מ"ש הרד"מ דמה שהחכם עיכב צידם עד שיחזרר בו שחשד בשליח בו, הוי כהתרו צה, והרמ"ש צ"ח מ"ב החמיר זכא ציורר בו, וכתב דליתא, דבדאי הגמור דסברה דצ"ד דשלנוניק יותר גדול מהת"ח, ולהכנה"ג חשיבה אנוסה בו, ולי"ד להא דהרמ"ש, דהתם לא ה"י לה סמך כזה.

ומסיק, ולענין מעשה נראה דאפי' אם המהרי"ק היה חולק בפירוש, אין לנצל סברה הרש"ח מפני המהרי"ק, ואפי' אם [הצ"ח] ה"י אומר שמוכרח שאין הדין כהרש"ח, אלו להרש"ח שומעין, וכ"ש שאומר רק שאין דין הרש"ח מוכרח.

ובבנה"ג הגצ"י אות תקל"ט [נמי נראה דסובר כהרש"ח], דאחר שהצ"ח דבריו, וכתב, דלכאורה קשה מהא דקיי"ט

דגם נשאת ע"פ צ"ד עדים לא אמרי' דמאי הו"ל למעמד, וכדאוכיח משם המהרי"ק בו, בוסוף, ונראה דהרש"ח ס"ל דדוקא דנשאת ע"פ עדים דאין הספק אלא במציאות אם מת או לאו, ויכול הדבר להתברר ע"י שמתחין ותחקור היטב, זכא הוי דקיי"ט דלי"א מאי הו"ל למעמד, משא"כ כשהורר צ"ד שמתחית להנשא, מאי הו"ל למעמד, הרי אין המחלוקת במציאות כדי שנאמר תמתין עד שתחקור אם אמת הדבר, ואף שמהרי"ק הו"ל כתב [בגדונו לענין הוראה] דכ"ש דהו"ל לאמתו עד שישאו ויתנו החכמים בדבר, הרש"ח סובר דכל שכורה בחכם שמתחית לנשא אין לה להמתין עוד עד שישאו ויתנו בדבר, ואפי' אי ס"ל הכי, ואמר דבדקושי מיכל לדוד כבר נשאו ויתנו בדבר ועלמה הסכמת צ"ד דשאלו שקדושי דוד לא הוי קדושין בו, וע"ש שכתב דלכאורה משמע דצ"ד צ"ד דנשאת צ"ד עדים א"ל לאמתו, דזכא מחלקי מיבמה, דהתם הו"ל לאמתו בו, מיכא ל"ק [דהוא להס"ד דר"פ] וי"ק, דביבמה אפשר להתברר בזמן מועט ולא ה"י לה להנשא תיכף עד שיחזרר, משא"כ בנשאת שר"ק לאמתו זמן רב עד שישלחו למדינה, ומי יודע אפי' בהתחלה אם יחזרר, וע"פ חילוק זה סבר ר"פ למעמד עוצה דנשאת ע"פ צ"ד עדים חתא מתרת לחזור, וקאמר ר"ה דצ"ח דשווי דחיקי גיבה, כיון דגם צ"ד הו"ל לאמתו, אין לחלק בין דבר שאפשר להתברר בין זמן מועט למרובה, אצל נשאת להתברר לעולם כגון מחלוקת חכמים אי הוי קדושין או לאו, כל שנשאת ע"פ הוראת חכם אנוסה היא ומתרת לחזור, והדעת נוטה לזה, וסוגית הגמ' הכי מוכחא [ד"ל הו"ל לאמתו] דאלי"ב למח הוי שנוי דחיקי בו, וע"ע מ"ש צ"ח דצ"ד הרד"ב ה"ל, והצ"ח להכנה"ג דצ"ח חיים דלהלן.

ושם מתחילה מליין למחרי צ"ד רב ס"י ג"י, [דשם צ"ח צ"ד מציא להרש"ח, וכתב שצ"ד היתה אנוסה [בנשואיה] מלד הוראת המחירים, אע"ג דהשתא היא מזידה מזידה [שמלד האוסרים אמרו להם לפרוש], אפי"ה י"ל דהשתא נמי הוי אנוסה דאינה יודעת להבחין אם היא חייבת עתה לחוש, דאפי' המתירין לא ידעו זה דמהדין ה"י להם לחוש לסברת האוסרין בו.

ובשבות יעקב ח"א ס"י ס"א פסק נמי כהרש"ח בגדונו צ"ח ששלח שליח עם דבר מאכל להמורה בשאלה, ואסרו המורה בהנאה, וזרק השליח המאכל לאיבוד, ואח"כ נודע שטעה המורה בדבר משנה ושהמאכל מותר, וכתב דהשליח פטור מלשלם משום דאנוס הוא כיון שעשה ע"פ שגגת הוראת המורה, וכמ"ש הרש"ח בו, ואפי' לענין היתר באיסור א"א, כ"ש להיפך לאיסור, והצ"ח צ"ח שלחו למורה זה, ואף שהע"ז והצ"ח הקשו עליו מהא דהנשאת

צקודש להצ"ח על כל חג ראיות וכוונות, וכ"ש דבר קשה כזה לנצל דברי הרש"ח, וצדדי שאלו חולק, ומה שאסרה שם על השני, הוא משום שהמורה הכוה לא ה"י חשוד בצינוי ציודו ומכירו מיעוט ידיעתו כדלחריץ שם הרבה ולא זו מגמתו, ומסתמא נודע זה לרבים, דאלי"ב מניין ידע המהרי"ק כ"ז, ולכן לא חשבו לטעות הוראת צ"ד אלא נעדות עדים בעלמא דאמרי' צה: הו"ל למידק ולי"א מאי הו"ל למעמד, וה"י הו"ל למידק כיון שה"י יודע שאין ראוי לסמוך על אותו מורה בו וגם הצ"ח כתב רק "דלכאורה" חולק המהרי"ק ולא לקושטא דמילתא, והיינו כג"ל משום דגדונו לא ה"י צ"ח סמך בו, ומה שחילק הרד"מ הו"ל מנשאת צ"ד עדים, משום דיכול להתברר אם הוא מת או חי משא"כ בהוראת צ"ד א"א לצרר אם הלכה כשאלו או כדוד, זה תמוה, דאם ידעה שיש מחלוקת ומצלי שחזרר הלכה כמי הכניסה עלמה בספק א"א, מזידה גמורה היא, אלא הענין הוא שמיכל לא ידעה שיש מחלוקת בין החכמים, אלא סברה שהדין הוא מוסכם, ולכן חשבה כאנוסה, כי לא היה לה למידק אחר צ"ד, [משא"כ בעדים אפשר לצרר כג"ל], ומ"ש הצ"ח עוד דלנא"י אין דין הרש"ח מוכרח ושתירן עוד תירולים, הנה לפרש "דאינו מוכרח" שהרש"ח עלמו סובר כן בו, זה מהנמנע, דהא צרור שסובר כן, ולומר דכוונתו שדינו "אינו מוכרח" מפני שיש מקום לחלוק ולסתור דיעו, הנה לא פ"י צמח יש לסתור, ומהא שתי' שאר תירולים אינו עושה שדינו אינו מוכרח בו, ונשאלמה אם היה גמרי' דינו מהא דמיכל, אז היינו אומרים דאינו מוכרח דהא יש לתרן תירון אחר, אבל [האמת שלא למד דינו מהא דמיכל, אלא דעמ"ש מקודש דטעמה מעלמה ל"ה אנוסה בו, וכג"ל צ"ח חת"ב] צ"ח לתרן שלא יקשה מהא דמיכל, א"כ מוכרח שהדין מלד עלמו קיים, ומוכרח לו בהכרח גדול, דאלי"ב איך אמר לתי' זה, ומ"ש שאר תירולים, הוא מפני שאינו מוכרח שה"י המציאות הראשון [שקשה לצדות שהלכה לשאל צ"ד והורו לה שמתרת, שלא נמלא כחוד צ"ח מקום], ואפשר שה"י מציאות אחרת, [אבל לעולם הדין אמת שהוראת טעות צ"ד, אונס הוא], ונראה שכונת הצ"ח ה"י ששנאמר נגד סברת הרש"ח, אין לומר דמוכרח כהרש"ח כדי שלא יקשה עליו ממייכל, דהא איכא תירולים אחרים.

וחוסיק, דמ"ש הרד"מ שהרד"ב חולק על הרש"ח, מדכתב דאפי' נשאת ע"פ צ"ד הגדול ביותר שבמדינה ל"ה אונס בו, אין רא"י כלל משם, דתמה על עצמן מה טעמה היא זו דאפשר שיש גדול יותר במק"א, וכי כך היא דרכה של תורה לומר על דין שדנו בעיר אחת שמה יש במקום אחר גדול ממנו, ועוד דא"כ אין לדבר סוף, שלעולם לא יוכל אדם לסמוך על צ"ד שצ"ח מדינה בו, אלא [דכוונת הרד"ב היינו] דוקא כשנפלה מחלוקת באתה מדינה בין החכמים וכגדונו שם שהדין אמר שהגט צ"ח וחסם אחר התורה, שאפי' ה"י המתיר צ"ד שאין גדול הימנו במדינה, מ"מ משום ספק א"א דחמיר חיישי' שמה יש גדול ממנו שמסכים להחולק על הצ"ד שבמדינה ואסורה להנשא ואינה אנוסה, והיינו כשיודעת מהמחלוקת, וצ"ד שלא היה חולק בדבר אנוסה גמורה היא, ומ"ש הכנה"ג ה"ל בדעת הרש"ח לפי הרד"ב, דמיכל טעמה שצ"ד דשאלו יותר גדול בו והוי אנוסה בו, א"ל לדחוק כן, דפשט הענין להרש"ח דמיכל לא ידעה שיש מחלוקת בזה, וצ"ח ה"י דהרד"ב ידעה שהדין אמר שביטל להגט, ועוד דאם מיכל ידעה שיש מחלוקת מה מועיל להרד"ב מה שצ"ד דשאלו יותר גדול או דטעמה לסבור כן, הא

אוצר

סיק תמו ארת א

הפוסקים

ובדלתי אין לה לדרוש אלא לשופטים אשר צאצן בימים ההם כו'. וע"ש מהר"ק על חילוק השבועי הנ"ל דע"פ עדות היו טעות ולא הוראה כו', הא בטעות ע"פ העדים נמי הצ"ד החיובי, ואומעט מצטעותה כו', והרי עכ"פ היבא דחייבת קרבן, שוגגת מקרי, ושגגת איש צאשה מותרת מהדין, אלא דרצון גזרו שוגג אטו מזיד, וכיון דמסקין דאפי' היבא דלא הו"ל למעבד כלל נמי גזרו צד רצון, ח"כ מאיזה טעם נחלק בין טעות הוראה לטעות ע"פ עדות כו', ע"ש שהאריך צד, אלא דהרשב"א לשיטתו וכנ"ל. [ומהו להלכה לא פסק בהרשב"א, וכדכונא לעיל]. ובזהל משה (לר"מ ממעריטע) סי' מ"ו, חורן נמי כע"ז ע"פ הירוש', דנשאת צע"א או צד עדות קטו כו', אבל צאופנים שלא קטו ודאי מותרת, ודין הרמ"א אמת וצדור. וע"ש שהאריך לתרן שאר קטיות כע"ז, ומסיים ומסתבר בהרשב"א.

והוסיף בבית מאיר שם, ו[מ"ש הצ"ש ממהר"ק, הא חזין שלא ראה לדברי הרשב"א, ולכן הרמ"א השמיטו שם ג' דהכונה לכו' לא סע"ד], אף שהביא תחילת דבריו, משום דנראה לו עיקר בהרשב"א, וכדמשמע נמי מהרמ"א צ"ס פכ"ד דאישות הי"ט כלל וסחם שוגגת מותרת לצעלה, ואין לך שוגג יותר מהוראת צ"ד, כדאי בתוס' סנהדרין דל"ג צ"ד מה צד, דערוף שוגג דהוראת צ"ד משוגג דמעשה, אך צחנא שהמורה יבא מפורסם דראוי לעסוק צע"ז גיטין וקדושין, ולא כגוונא דמהר"ק, ע"ש, אך בפסקי מהר"א דהתה"ד סוס"י י"ד לא משמע כדעתו [דהרשב"א, דגנזון דהת"ד צגט שנכתב השם גרשון ובאמת שמו גרשם, שכתב דאפי' נשאת צו תלא וכל הדרכים האלו צד, הוסיף, ומה שחלקת משום דמאי הו"ל למעבד עתה צמנו] [דהגט לא נשאר צידה ואינה יכולה לצדוק] הלא ידעת דפסק הרי"ף כו' דלא אמרינן מאי הו"ל למעבד, ואפי' נשאת צד עדות דלכוסה גמורה היא כל הדרכים האלו צד], חילס אף לדברי דין דמהר"א צגינה שמו נכון אף בזה"ל, דאף דלא נשאר הגט צידה ושייך שפיר מאי הו"ל למעבד, מ"מ ע"י צשער אפרים סי' ל"ח דלאו בכל מקום שצטל הטעם אמרי' שהדין ישתנה ה'. וע"י צר"ש גיטין פ"ב סוף הע"ז, דמצד דבריו. [וצמ"ש שכי"מ מהרמב"ם, ע"י צי"ש המוצא בס"ק תמ"ה אות א' הע"ז צ'.

ובעצי ארזים ס"ק ר"י מצד נמי דאפשר דמהר"ק אינו חולק על הרשב"א, ומיישב נמי הקושיא מצ' עדות, שכתב, דהמעין צמבר"ק יראה שאינו מוכרח דחולק, דשאני הכס שאף להפוסקים החוששים לשמא שזה התאנה פרוטה צמדי הוי רק ספק קדושין, ועכ"פ צריכה גט מהשני דשמא לאו שזה פרוטה היא, וקדושי השני קדושי מעליה הם, וכיון שצריכה גט מהשני ודאי שאסורה לראשון שלא יאמרו דמחזיר גרושתו משנשאת, וכדאמרי' בנמה דוכתי מגרש ראשון ונשא שני אבל מגרש שני ונשא ראשון לא, ומיירי [צטוצדא דמהר"ק] שלא רצה הראשון לגרש, ומה דמיייתי ע"ז הא דלא צדינן עוצדא צמאי הו"ל למעבד, אינו אלא לרווחא דמילתא, אבל צדינן הרשב"א שנשאת בטעות וקדושי הראשון ודאי, שפיר י"ל דא"ל גט משני וממילא לא נאסרה על הראשון כיון שנשאת ע"פ צ"ד, וצלא"ה לק"מ צדינן דמהר"ק היה הכותב ע"פ דין שלא ידע צע"ז גיטין וקדושין כמצדור שם ט, גם מהר"ק הצ"ש מהא דנשאת ע"פ צ' עדות אסורה לצעלה, י"ל דהתם כיון שראו חכמים להחריב עפ"י ע"א

לדיא דעיקר פלפולו הוא לאסור על השני אפי' אם יגרשה הראשון וכו', גם מ"ש בדלא"ה לק"מ כי בנדון דמהר"ק ה"י ההיתר עפ"י דין שלא ה"י יודע בטיב קדושין, הנה המעין במהר"ק יראה דעיקרא חושביה לאונס גמורה כיון שהיה ההיתר עפ"י המורה, ולכך הוצרך להביא שם ראיה דלא אמרינן מאי הו"ל למעבד, רק דלבסוף כתב דאפי' אם נימא דאמרי' מאי הו"ל למעבד, מ"מ לא מהני בנדון דהו"ל לאמחוני ולא לסמוך על קנה רצון, ונמצא דלפי

דהנשאת צד עדות כו', מ"מ משום הא לא תצרה, דשאני נשאת ע"פ שגגת הוראה מנשאת ע"פ עדות שקרנים דהוי טעות, וכמצדור חילוק זה ציצמות דל"צ א', וכ"כ הרמב"ם צפ"ד דשגגות ה"ג, דצחתיור צ"ד א"ל ע"פ שהעידו צפניהם שמת צעלה ואח"כ צא, אי"ז הוראה אלא טעות, וזהאשה וצעלה האחרון חייבים טעמא כו', ע"ש, משא"כ צגגת הוראה צ"ד העושה על פיהם פטור והצ"ד חייבים כו', ואף שיש להקשות על קושית הרשב"א כו' (ע"י צה"י א'), מ"מ הדין אמת ומסתבר מעלמי כו'. וע"ש מה שהצדור עוד לענין פטור תשלומין דהשלוח. [וע"י צברני יוסף סוס"י זכ, מה שפלל על דבריו שכתב לענין קרבן].

וב"ב בגוב"ת סי' קל"א, דדין הרשב"א מוסכם, וחילק מהא דצ' עדות [כע"מ"ש השבועי] דהתם הטעות צמחש שהטעו להצ"ד כו' ואפשר להודיע צשקס, צזה קו"ל דתלא וכו', משא"כ בהוראה בטעות כשאלו וצ"ד שפסקו דלעתה אטמורה, והוסיף, דהרשב"א לא אמר אלא צצ"ד מומחים הממונים מצ' עובי העיר כשאלו וצ"ד צימיהם שהיו ממונים מהטעם והיו מומחים, ולא כעוצדא דמהר"ק שהכתיר ה"י הדיוט רק עשה עצמו מורה הוראה, וצזה כתב מהר"ק דהו"ל להמתין עד שידונו כל החכמים הראויים להוראה, ודלא כהצ"ש שצ' דמהר"ק חולק, ולדעתו אינו חולק ודינו דהרשב"א מוסכם צלי שום חולק.

ובבית מאיר סוס"י זכ [נראה נמי דפסק בהרשב"א], דאחר שתי צ' ק"י הע"ז, כמוצא צה"י א' כתב, גם מהר"ק הע"ז מהנשאת ע"פ צ' עדות מ"ש מטעות הוראה כו', כצד הביא הרשב"א קושיא זו צרפ"י דיצמות מירוש' שם, דפריך אמתני דתלא וכו', מ"ש מהא דהוחלפו דל"ג דמותרות לחזור, [ומשני] שאני התם דאחרים הטעות, [ופריך] והכא לא אחרים הטעות, וחיתרו דקנס הוא שקטו צד כדי שחא צודקת יפה, ע"ש, וצ"ל דאף דהדברים אמורים על הת"ק דאיוירי צנשאת ע"פ צ' עדות [דמני קטורה, והטעם צודקת הרי שייכה רק צע"א], מ"מ מה דמסקין כהת"ק דלא צדינן עוצדא צמאי הו"ל למעבד, היינו משום דסברי דלהת"ק היינו אפי' צד עדות [אמרי' הטעם כדי שצדוק יפה], דאחרי שהצד אפשר להתצד החיוצ עליו לחקור ולהכי קטורה כו', משא"כ צנשאת ע"פ הוראה צ"ד היינו ממש אחרים הטעות יותר מטעות חילוק כו'. ועי"ש צצדרי צצמנוך.

ובע"ז ציאר צחוט המושל הנ"ל, צל"ד טור צ', שכתב דאף דמהא דצ' עדות קושיא אלימתא היא, וצו הוכחת המהר"ק, מהו נראה ליישב דעת הרשב"א דלשיטתו חז"ל, שציאר צחילוק הדין דאשה שהלך צעלה מהא דהוחלפו, משום דצאשה קטו שוגגת אטו מזידה כדי שחידוק יפה, ולפ"ז צ"ל דאפי' צד עדות נמי [צריכה להיות] דייקא דאולי סהדי שקרי נינהו, וכמ"ש התוס' צדפ"ח צ' ד"ה הצא, ומכיון שצו לא דייקא קטורה, ולפ"ז ניחא, דקנסה על דלא דייקא לא שייך אלא צטעות ע"פ עדות, דשייך לומר דאם הוה דייקא שפיר צתר הני עדות [אם הם נאמנים] אז אחר צעלה אם הוא חי ה"י נודע לה האמת, משא"כ [צבורה צצ"ד כ] צצוצדא דמוכל מאי הו"ל למידק, כיון דשאלו צחיר ה' וכל הסנהדרין הכי הוו ס"ל והחירוב להנשא, האם תעלה השמימה,

ח) ונראה דר"ל דבגט, שבזמן ההוא ה"י נשאר בידה וה"י שייך או דהו"ל למידק, מש"ה אף דנשתנה בזה"ל, מ"מ לא נשתנה הדין, אבל ע"פ הוראת כ"ד דתמיד ה"י חושב אונס, דבזה אמרי' מאי הו"ל למעבד, א"כ ה"י בנ"ד, ואין סתירה ממהר"א.

ט) ובפני משה ס"ק קפ"ו תמה על דבריו, דא"כ למה כ' מהר"ק דתצא מזה ומזה, ולא הו"ל לכתוב רק דתצא מהראשון, ועוד דהמעין שם יראה שמבואר

אוצר

סיק חמו אית א-ב

ע"א משום חק"ע והולכרו להחמיר בצופה לכן לא חילקו בין נשאת ע"פ ע"א לנשאת ע"פ ב' עדים, וכן אין לדמות לכל אחת האמורים בפי הא"ר [בדל"א] דתלא מזה ומזה, דהתם אחייליך ריעותא בגירושין שהיתה בחזקת א"א ואמרתי עפי דהו"ל למידק, משא"כ בקדושין שהיתה עד השתא בחזקת פנויה לא לריבך למידק כולי האי, וכיון שנשאת ע"פ הוראת צ"ד מותרת לחזור לבעלה הראשון. וע"ש מה שהאריך לבאר הסוגיא דסנהדרין צענין דודו. ובפני משה ס"ק קפ"ו, מיישב הקושיא מ"י עדים צאופן אחר, דמ"ש בעל"א ה"ל מטעם דלא פלוג, קשה, דא"כ למד הולך שם ר"ה צריח דר' יהושע לפרוק כל בני קושיות וגם לומר אשנויי לא ניקום ונסמוך, הו"ל בפשיטות דהכא יש לאסור משום לא פלוג, א"ו דא"י סברה כלל כו', מיהו אפשר ליישב הקו' מ"י עדים טפמ"ש התוס' ביבמות דל"ג ב' ד"ה עד, בשם ר"י, דאפי' אותן נשים דלא שייך בהן חומר בצופן נמי מורגלות לדקדק, ולפ"י י"ל דאף צ"ע קאסו משום דהו"ל לדקדק כשאר נשים שרגילות לדקדק אף כשאין חומר בצופן, משא"כ בנשאת בטעות ע"פ הוראת צ"ד שא"א לבצר הדבר ע"פ דקדוקה של האשה, שפיר י"ל כהרשב"א דחשיב חונס גמור ולא קנסיה ככה"ג.

ובדברי חיים (מלאה) ח"ב סי' כ"ז [נמי נראה דנוטה לפסוק כהרשב"א, ושאל"ל דוקא צ"ד גדול], דאחר שמציא להרשב"א ושהע"ז חלק עליו, והאריך בציאור הסוגיא צענין דודו, כתב בדמ"ז ג', עכ"פ ולא לנו מזה שהוראה הוי כאונס, וכ"מ בירוש' שהציא הרשב"א, וא"כ גם צ"ד [שהמורה התיר לא' לגרש אשתו צ"ע"כ מאזיח טעם, ואה"כ נמלא פסול צגט והוא כהן ועכ"פ אסור להחזירה, אם מותר לישא אחרת, י"ל דכיון ד] מה שעשה ע"פ צ"ד לגרש צ"ע"כ הוי אונס, ולפ"י שנשאר קרם מכאן דהמחגרשת אינה ראויה לו, צודאי ככה"ג לא גזר רגמ"ה, ומותר להתיר לו לישא אחרת כו', ומ"ש הצרכ"י ה"ל שצריך דוקא צ"ד הגדול, הנה מה שהציא מהכנה"ג שם אדרצא משמע דכל צ"ד סגי, ורק צרדצ"ז כתב שאם יש גדול מהם אינו נקרא חונס, דהו"ל לשאלו לצ"ד הגדול, ע"ש, ולא הבנתי דהא בזמן קדושי מיכל לדוד ה"י שמואל וצ"ד קיים והם היו המקבלים ממשה רבינו כדמיה הרמב"ם, וא"כ למה כתב הרשב"א דה"י אונס ע"פ צ"ד הא צמחלותא זו דשאלו ודוד ה"י להם לשאלו תיכף מצ"ד דשמואל אשר מהוראתם לא סר, וכדעשה עמשה שאמר הא שמואל וצ"ד קיים, וא"כ לא היו אנוסים כלל, א"ו כיון שה"י פשוט הדין צענין צ"ד דשאלו, לא שאלו כלל, ואפ"ה מקרי אונס ע"פ צ"ד, ובנדונו כתב מקודם, דאפי' ה"י ספק אם זה נקרא חונס, וכמ"ש הצ"ש שסברה הרשב"א אינו מוחלט, מ"מ נגד החרס בצפק נמי מותר כו', וא"כ אם המורה הוא מפורסם למורה הוראה ומורה צקהל, צודאי מותר לישא אחרת, ע"פ ק' רבנים לאחר התראה שתקבל גט וכתובה. ומסיים לדעתי הדין פשוט כמ"ש להלכה ולא למעשה עד שיסכימו עמי שני גדולי הדור.

גם בגבול בנימין סי' ס"ד, כתב הר"ם משא"ש ע"ד הצרכ"י ה"ל, האמת דלא אמרינן כלל מאי ה"ל למיעבד אסורה אפי' בלא הסעם דהו"ל לאמתו, וא"כ אפי' אם היתה ההוראה עפ"י חכם מופלג בהוראה ג"כ לא אמרי' מאי ה"ל למיעבד, וע"כ הוא ולא כהרשב"א. י' ולא צ"י מקומו, ואולי התנה כמ"ש הב"מ הג"ל, ע"ש.

ב. ואם זינתה עפ"י טעות הוראת מורה מובחק. ע"י צד"ה וצחוט המשולש שצאות הקודם וכהערה שם.
ג. נשאת ע"פ תעודה מב"ד שנתגרשה, ונתגלה שהתעודה הוצאה במרמה. בטעם זקנים סי' ח', צאשה שבעלה הציא לה תעודה צ"ד שגירשה צגט בהיותה צבית החולים, ומשעה שיש כח כזה לצ"ד, אחר שהיתה שנים רבות חולה רוח, ונשאת לאחר, ונתגלה אח"כ שהתעודה השיג ע"י שהציא אשה אחרת לצ"ד צמקומה, וכשנודע לה קיבלה גט אמת מבעלה הראשון, וחקר שם אם ככה"ג תהא מותרת לשני כיון שקיבלה תעודה שהצ"ד עלמו מעיד שגירשה, ואשה לאו דינא גמירא שהצ"ד לא יוכל לגרשה, [והויא כאונס מהחורה], ומדרבנן, אפשר דלא גזרו חכמים עליה לדיוק על התעודה אם ניתנה כדין. וצ"ח אליעזר ח"ה סי' כ"ב מציא בשאלה דנדון זה, דכשנתן לה הבעל התעודה, שאלתי וכו' כך מגרשין, והשיב לה שכן נהגין צא"י, ואחר שהציא שבעל עע"ז ה"ל כתב לו שדן דככה"ג הויא אנוסה ותהא מותרת לבעל ולבועט בו וכעבודא דמינן [שצחות ח'] כו', השיב, דזו נח חשובה כאנוסה, דהא הרגישה בהמילתא דתמיכה שבה, וכדשאלה בעלמה וכו' כך מגרשין, א"כ לא ה"י לה לקבל צודאות תשובת בעלה, אלא היתה חייבת לבצר הדבר צ"ד, יתר על כן ה"י לה הזדמנות קלה להודיע על כך מהרב מסדר הקדושין כשצאה להתחתן עם השני על סמך תעודה זו, אילו רק פתחה פיה לספר לו הענין, ולכן התרשלותה בכל זה עושה אותה למזודה, ולי"ד כלל למ"ש הרשב"א צענין דמיכל, דשם ה"י פסק משאלו בחור ה', ולא ה"י לה לדיוק יותר, משא"כ צ"ד שלא שמעה שום הוראה היתר לצאת גירושין כזאת משום אורצא מדרבנן, מחוץ לבעלה הרשע שרצה להפטר ממנה, וכבר חילק הרשב"א מהא דמיכל לנדונו שחשבה שאינה מקודשת, וכתב דל"ה אנוסה כו' [ובכרס"ק תמ"ה], והרי י"א דגם על הוראת צ"ד הו"ל לדיוק כו' [ע"י צאות ח'], א"כ כ"ש צ"ד שה"י לה עכ"פ לשאלו לאחר יודע חורה וכשלא עשתה כן נחשבת למזודה, וצדור שאסורה לראשון ולשני לכו"ע. וצאות ע"י דהא להצעת הרב הג"ל להחירה ולילדה מהשני, מטעם דאפקעינהו רצון לקדושין דשני, ע"ש וצטע"ז מה שהאריכו צה. ומוסיף צאות י"א, דכמה פוס' סברי דאפקעינהו מהני רק לבעל קדושין מהחורה אבל אכתי הויא א"א מדרבנן כו'.

השמיטה לס"ק תי"ז אות ב' ג.

שרחל מסרה הס' ללחם, עי' מגילה ד"ג ב', וה"ל י"ל שמה
בעלה המומר נחבין להקניטה ומסר כל הס' לאיש א' שדומה
לו קצת שו"ת ממון מהאשה, ובתב לו כל הס' בכתב צהר
היטב, ובאמת לא זהו בעלה, והראיה שהרי ע"א אומר שהי'
מכיר את בעלה היטב וראה לאיש הזה שאומר שהוא בעלה ואין
לו כלל תואר בעלה, [ובשאלה כתוב, שאומר שאותן האנשים
שהכירו את בעלה היטב כשראו לזה לא הכירוהו בעצמם עין
בתואר פניו לומר שהוא בעלה], ומאחר דע"א נאמן בעדות אשה
לומר שמה, אי"כ אולי הי"ה כשמשעבד שזה אינו בעלה י"ל דנמי
נאמן, שהרי ע"א בעדות אשה נאמן כחרי, ואע"ג דבז"מ דכ"ה
א' אמרי אה"ל ס' דאורי, עדיפי מע"א, זהו דבר שבממון
דע"א אי"כ, אבל בעדות אשה דנאמן ע"א כחרי, י"ל דעדיף מס'.
כ"ה, [ועי' באו"ה"פ לסעכ"ד ס"ק ק"ל אות י"ג], וכ"ש בהנך
ס' דבז"מ דוחה אותן לגמרי, וגם י"ל שמסר הס', אי"כ ע"א
עדיף מנייורה, ואי"כ אפי' נאמן שכלן הוא כדון נשאת ע"פ ע"א
אין להוליאח מחמת הס', ונוסף ע"ז שיש ע"א, מכחיש שאינו
בעלה, וגם הוא עדיף מס', שהרי זה ג"כ להחריב, וגם י"ל
שזה העד מטערק עם הע"א שנשאת ע"פ וה"ל ב' עדים להחריב
ואין כח בהסימנים נגד ב' עדים, וגם י"ל דחשיב נשאת ע"פ
ב' עדים [כנ"ל], ואי"כ נולד הכחשה מס' שבנגדם ע"א, י"ל
בדאי שאין לחוש. וע"ש מ"ש הוכחה לסברת הבית מאיר כנ"ל.

וכתב עוד טעם להיתר שתמיתו העתיק שם בסוף, בטעם
החמישי, ד"ל דזה דומה קצת להא דגיטין ד"פ, כתב
סופר גט לאיש ט' כיון דנשאת בו או נתארסה לא תלך, אף שיש
ראיות גמורות שלא נהגשה וכ"ה לדברים שהרי השובר יולא
מתחיל, אעפ"כ כיון דנתארסה לא תלך ותלין בקטניא אף שניכר
לכ"ד שאין דעת האשה לקטניא, והיינו כיון דנשאת בהיתר אין
מוציאין מבעלה אלא בראי' צרורה ולפחות ע"פ ב' עדים כו',
כמ"כ י"ל בנ"ד כיון שהס' אין מכריחים צירור זהו בעלה,
משום שיש סברה שמה מסר הס' לאחר, אף שזהו רחוק, מ"מ
החשש דקטניא דשם שהאשה תאסור עצמה על בעלה אחר שנשאת,
נמי רחוק, כפרע אס נראה לכל שאובחב לבעלה, ואעפ"כ אין
מוציאין ע"ז מבעלה שנשאת לו בהיתר, [אי"כ הי"ג בנ"ד].

ובדברי חיים (מלאנו) ח"א ס' מ"ב השיב ג"כ באותו נדון,
ואחר שהאריך להכשיר העדות מהבכחשה, ושעכ"פ
יש כאן ע"א כשר, כתב בסוף, ומה שאומר הצליעל הפסול לעדות
כפי מכתבם, [שהוא בעלה, אין לחוש], דבעל על עצמו לא נאמן,
וגם כי הוא פסול, ומה שמגזם דבר [י' דר"ל מה שמספר שידוע
כל מה שעבר צנייהם], לפי הנראה שהוא איזה תחבולה ורמאות,
עי' בבית מאיר דמבואר בזהדיא דאין לחוש לפטומי מילי כי
האי, וכן מבואר בירוש' פט"ו דיבמות ה"ד, דארי"ג בשם רב
דנשאת ע"פ ב' עדים אפי' אחי, אמרי לי לית אתנו [איןך זה,
ע"ש במפ' ובשאלות דוד שצפניס], רשבר"י צ"ע, הגע עצמך
שהוא אדם מסוים כר' אימי, א"ר יוס' וליה בר גש דמי לר'
אימי, אחי עובדא קמי רבנן ואמר לית אתנו, הרי דגם כשהי'
מפורסם כר' אימי, היינו שלא היו מכירין אותו בפניו, רק בחריפות
ובדבריו דברי תורה שאמר וסיפור מעשיות צין הצריות, ואפ"ה
אמר שאין לחוש לזה, וצ"ב, כללו של דבר האשה מתרת לישב
תחת בעלה, ובמוליא קול ראו להכותו כו', והצניס כשרים.

ובצמח צדק (החדש) ס' פ"ו בנדון כזה, שנשאת ע"פ ע"א
שנכר בעלה, ואי"כ זה עוד ע"א שנכר, אלא שהכחישו
זה את זה בזמן ההירגה, (דהיינו בחקירות), ואחר זמן זה אחד ואמר
שהוא בעלה, ומסר סימנים על הדברים הנסתרים שעברו בינו
לבינה מראש ועד סוף, ומציא שכתבו לו שמהר"ש קלוגר השיב ע"ז
בהחלט לאיסור, ולא הודיעוהו עעמו, והמחבר אחר שהאריך להוכיח
דלא נאמן עדותו בטלה כיון שלא העידו כחתת, וה"ל כב' כתי'
עדים כו', וביחוד בנדון שהעיד כ"א צעיר אחרת כו', וגם שמהמחבר
לא ראו נמי כלל כחתת כו', ע"ש באות ג', כתב באות ע', דחשיבי
נמי כב' עדים ממש שהעידו שמה בעלה, (ולא נאמן דכיון
דהכחישו זא"ז בחקירות הרי יש ע"א משקר, ונשאר רק ע"א כשר,
ואי"כ יועילו הסימנים שאמר האיש שהוא בעלה להכחיש העד,
אף שהוא נאמן כב', עכ"פ אס הסימנים חשובים מובהקים כו',
אלא דהו כב' עדים ממש), דכיון דהעדות לא בטלה משום
דלענין עגונה חשיבי כב' כתי' עדים כו', אי"כ הו כב' עדים כיון
דשניהם חומרים שבעלה נכר, וכמ"ש צמח"ל סקע"ט דנ"ט
ג' ע"פ כמה פוס' כו' (וע"ש ושם שהאריכו בזה, ועיי' באו"ה"פ
לסעיף ע' סקע"ז אות י"ג), והוסיף באות י', דאף דבנ"ד זה
העד הב' אחר שכבר הותרה ע"פ ע"א, או גם נשאת על פיו, לא
גרע, ואדרבא עדיף, דבשהותרה ע"פ הע"א חשוב זה הע"א כשנים,
וכשבה אח"כ העד השני הוחזק עוד היתר להיות כשני עדים
ממש, ועי' בכתובות דכ"ו ב' ריב"ק אומר כו', ואי"כ אפי' היו
באים אח"כ ב' עדים שבעלה ח', יש פוס' דסברי דהא דתלך
היו רק מדרבנן כו', ומבאר באות י"א ש"כ"ד הרשב"א ושכ"ה
צירוש' דלא כבבלי כו', [עי' באו"ה"פ לחולת סעמ"ז], ועי' ז'
כתב בדקמ"א ג', דבנ"ד זהו עדים ממש שבעלה ח', רק
שהאיש אומר סימנים שהוא הוא הבעל, הרי אפי' נאמן דחשיבי
כס' מובהקים נמי לא תלך, דעדים ממש ודאי עדיפי אפי' מס' מ',
וכיון דלהירוש' והרשב"א אף בזהו עדים ממש שבעלה ח' לא
תלך, [אף דלא קיי"ל כן, כ"כ שם ב"קילור', מ"מ] יש לסמוך עכ"פ
בכה"ג דנ"ד דאמר רק סימנים, דלא תלך.

והוסיף שם בסוף העמוד, ועוד, דענין סימנים אלו מידיעת
דברים הנעלמים שעברו צנייהם, הנה צחשו' שבסוף
הבית מאיר ס' ט', דבנדון אחר שם ס' ר"ס ועלומים מדברים
שעברו, ע"ש בגב"ע סעיף ז' ע"ג וע"ז, וכתב שם דס' כאלו
לא מצינו בכל התורה כו', ובפרט לראי' כו', וב"כ שם אח"כ,
מלבד שהחלטתי מסברה דלא מצינו דלהוי ידיעה צמה שעבר
נחשב ס' וא"א להחריב ע"ז, ומבואר שם דלא מכחי כלל אפי'
לנרץ לס' שצנפו להחשיבו שהוא פ', אמנם לכאורה קשה, דבאמת
הרי מצינו ס' כאלו, וכדדרשו צצ"ר עה"פ וירא את העגלות, ס'
מסר להם שעסקו צ"ע עגלה ערופה כו', ויעקב מסר ס' לרחל,
(וע"ש עוד כע"ז), ואי"כ ס' שאמר מהדברים שעברו צנייהם
מחזן השידוך עד פרישתו ממנה, סימנים רבים ועלומים ונפלאים,
שזה נחשב לדעתו יותר מס' מובהק שבגמ', דס"מ אפשר דאחרמי
א' מאלק כו', אבל ס"מ אלו ל"ש כלל דיתרמו ס"מ נש"מ, דאע"י
נציא הוא שידע להגיד כל הדברים הנסתרים שעברו צנייהם כו',
[וג' דעתו דגם אין דרך לספר לאחר דברים כאלה, וכמ"ש בסמ"ך
בסוף, דזה רחוק, וכמ"ש גם בשאלות דוד שצפניס] ואי"כ ה'
נראה לומר דס' כאלו היו כב' עדים, ואולי הם ג"כ כמו אחי
גברא וקאי דעדיף מצי' עדים כו', מיהו עכ"ז י"ל דהא מצינו

מפתח הענינים

ש"ק	א	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף שור
שסז	ב	דף

[illegible]

דף פור	סיק אות
כה א	ד וכשראו את האשה בשבי אי חשיב כהחזקה מלחמה.
	ה ובשהחזקה היא מלחמה ואח"כ נודע עפ"י עדים.
	שפו וכשלא אמרה ביהודי על בעלה רק שנהרגו כל הגברים במלחמה.
	שפו ביאור שיטת הסוברים דלא תצא.
ב	א מקור שיטת הסוברים דתצא ודעות הפוסקים בזה.
ד	ב וכשאמרה גם קברתיו.
כו ב	ג וכשהחזקה מלחמה ואמרה מת סתם.
ג	ד וכשהחזקה מלחמה ואמרה מת מיתת עצמו במלחמה.

ס ע י פ ב

בא עד אחד ואמר ראיתי שמת במלחמה או במפולת אם אמר קברתיו תנשא על פיו ואם לא אמר קברתיו לא תנשא ואם נשאת לא תצא.

שפט א	א מקור הדין ודעות הפוסקים בזה ע"י לעיל סעי' ל"ג ס"ק רע"ד.
ב	ב וכשלא ידענו שהיתה מלחמה רק עפ"י העד האם נאמן במנו להתירה אף לכתחילה.
כז א	שצ אמר לשון "נפל במלחמה" אי היה כאמר מת במלחמה.
שצא א	א וכשמלחמה בעולם ואמר העד מת סתם.
ב	ב וכשירדע לנו שזה שמעיד עליו היה בצבא אי גם בכה"ג י"ל דמת סתמא הוי כאומר מת על מסתו להמקילין הנ"ל.
ג	ג וכשבא כתב מערכאות הצבא וכתבו מת סתמא.
ד	ד כשאמר העד בלשון: מת ראובן ושמעון במלחמה.
ה	ה וכשאמר העד מת מיתת עצמו במלחמה.
ו	ו מת בבית חולים צבאי.
ז	ז מת בשעת מלחמה במצור.
ח	ח שבי אי הוי במלחמה.
ט	ט אמר שמת סמוך למערכת המלחמה.
י	י כשבעלה היה בחיל הלוחמים של הצד המנצח.
יא	יא אם יש להקל במלחמה גדולה שנשארו הרבה נשים עגונות וקשה שיוזמן עד שיעיד גם על הקבורה.
שצב א	א איזה דברים מהני כמו קברתיו ע"י לעיל סעי' י"ז ס"ק קל"ז.
שצג א	א כשלא היה העד המעיד בסכנה אי חיישין לבדומי נידונים שונים שדנו בהם הפוסקים אי הוי מקום טכנה לגבי העד.
ב	ב כשכבר נגמרה המלחמה רק שהמקום עדיין משוכש בגייסות.
ג	ג שעת הפוגה בין קרב אחד לשני.
ד	ד כשהסתתר העד בעת הקרב במקום מוגן ומשם ראה הריגת בעלה.
ה	ה כשהיה עם בעלה בפלוגה שארבו לאויב, ואמר שנים נהרג.
ו	ו כשאמר שראוי נהרג בעת נסיגתם מפני השונא.
ז	ז גוי או מומר מאונס שהעיד שפלוגי נהרג בשעת גזירת השמר.
ח	ח כשהעד הוא גייס מהלוחמים ואמר לו לפי דוק הצבא לעזוב את המערכה.
ט	ט כשהמלחמה היא על הים ואי אפשר לו לעד לברוח למקום אחר.
שצד א	א הא דלא תצא אם זה דוקא כשנשאת בסעות, אי אפילו כשנשאת בעבריינות, ע"י לעיל סעי' ל"ד ס"ק רפ"ד אות ג.
שצה א	א אבל שנים אפילו לא אמרו קברנוהו נאמנים. דעות הראשונים בזין זה.

דף פור	סיק אות
יח ד	ב חשש בדומי באשה אי הוי דאורייתא או דרבנן.
	לפיכך אינה נאמנת אפילו אומרת קברתיו וי"א שאם אמרה קברתיו נאמנת.
יט א	א הראשונים הסוברים דאינה נאמנת אפילו בקברתיו.
כ	ב הטעם דאינה נאמנת אפילו בקברתיו.
ג	ג אמרה דברים אחרים שמשמעותם שודאי מת ועומדים במקום קברתיו אי מהני לשיטה זו.
ד	ד וכשאמרה שהשגיחה בו היטב והכירתו בטב"ע גמור.
ה	ה וכשאמרה שהכירתו ע"י סימנים.
ו	ו וכשאמרה שקברתו לו לבדו ולא היו אחרים עמו.
ז	ז וכשאמרה ראיתי שאחרים קברוהו.
ח	ח אמרה שקברתו אחרי ששקטה המלחמה.
ט	ט וכשהעידה מפי אחרים שמת במלחמה וקברוהו.
י	א הראשונים הסוברים דבקברתיו נאמנת.
ב	ב דעת האחרונים להלכה.
ג	ג אם טלטלתיו והדומה לזה הוי כקברתיו באשה כמו בעד אחד.
ד	ד האם יש לחוש באשה המעידה על בעלה במלחמה לבדומי דהכרה, ולהצריך שיהיה לה בו סימן.
ה	ה נאמנות האשה עצמה במשאל"ס כשאמרה העלתו מת, או גם קברתיו, לכל אחת מהשיטות.
ו	ו וכשלא ידענו גם מהסביעה אלא מפיה.
	ואם אמרה מת על מסתו נאמנת לדברי הכל.
שעט א	א וכשאמרה הוכה במלחמה ושב לביתו ומת מחמת הפצעים על מסתו.
ב	ב אמרה מת מיתת עצמו במלחמה.
ג	ג אמרה שלא ראתה הריגתו במלחמה רק מצאתי הרוג אח"כ.
שפ	ד ובאומרת מת על מסתו אינה צריכה לומר קברתיו.
	וה"ה כל שאומרת שמת או נהרג רחוק מן המלחמה מהימנה דלא שייך לומר בדדמי אלא באומרת שמת או נהרג במלחמה ממש אבל שלא במלחמה אפילו הלך שם סמוך למערכת המלחמה לקנות שלל נאמנת.
שפא	א מה נקרא רחוק מן המלחמה.
שפב	א אם דין זה הוא גם לשיטת הסוברים דבמלחמה אף בקברתיו אינה נאמנת.
שפג א	א מקור הדין וטעמו.
ב	ב וכשאמרה רק שהלך לקנות שלל ולא הוכירה שמת רחוק מן המלחמה.
ג	ג וכשגם אותם ההולכים רק סמוך למלחמה הם בסכנה.
שפד	ד דברים הנומים להולך לקנות שלל.

ס ע י פ ג

לא החזקה מלחמה בעולם ובאה ואמרה מלחמה היתה במקום פלוגי ומת במלחמה לא תנשא לכתחילה ואם נשאת לא תצא וי"א דאפילו נשאת תצא.

שפה א	א פירוש לא החזקה מלחמה "בעולם" היינו במקום שמת בעלה.
ב	אם "לא החזקה מלחמה בעולם" מקרי דוקא כשמחזק בשלום, או כל שלא ידענו ממלחמה במקום שמת בעלה חשיב לא החזקה מלחמה.
ג	ג וכשהחזקה מלחמה עפ"י עד אחד או פסילים, או שיצא קול על זה.

דף שור	ט"ק אית	ב	דעות האחרונים להלכה.	א	דף שור
לא א	שצה ב	ב	להמקילים, האם צריכים לכתחילה לשלם שיבררו זכריהם ולא אמרי בדמי.	א	לא א
ד	ד	ד	האם יש לחלק בין שהיתה ראיית שני העדים בבת אחת, לבין שראו בזה אחר זה.	ד	ד
לב א	ה	ה	וכשאחד אמר שנהרג והשני אמר שראה קבורתו. ובשני העדים המעידים על המיתה מכחישים זה את זה בחקירות.	א	לב א
ב	ו	ו	אופנים דאף המחמירים ידו דלא חיישין בבי' עדים לבדדמי. ואי דוקא בבי' כשרים אמרו דלא חיישין לבדדמי, או אפילו בבי' פסולים כל שכשרים לעדות אשה.	ב	ב
ג	ז	ז	להמחמירים, מה הזין כשיצאה מאיסור תורה בלא עדותם. ויש מהמחמירים בשני פסולים, שהקילו בע"א כשר וע"א פסול.	ג	ג
לג א	ח	ח	האם יש לחלק בין שני גוים מסל"ת לבין שאר פסולים לענין בדדמי.	א	לג א
ב	ט	ט	ויש שכתבו לחלק בין ב' נשים דחיישין בזה לבדדמי לבין שאר פסולים דלא חיישין בזה לבדדמי בשנים.	ב	ב
לד א	י	י	ויש שחילקו בין שהעידו ב' הפסולים בחד לבין שהעידו בזה אחר זה.	א	לד א
	יא	יא	פרטים שונים שדנו בהם הפוסקים אי דינם כפסולים, להמצריכים כשרים דוקא.		
	יב	יב	פסולי עדות דרבנן.		
	יג	יג	פסול דגמצא אחד מהם קרוב או פסול.		
	יד	יד	וכשהעדים פסולים מחמת קרובה.		
	טו	טו	אי בעינן שיעידו השנים בבדי' דוקא, ואם צריך שיבואו ביחד.		
	טז	טז	אופנים שדנו הפוסקים להחמיר גם בבי' עדים, כשיש לחוש שגדולתם היא עפ"י ראיית עד אחד.		
	יז	יז	כששני העדים לא העידו שראו בעצמם רק ששמעו מפי אחרים, או כשאחד אמר שראה בעצמו והשני אמר ששמע.		
	יח	יח	כתב ערכאות בצירוף ע"א.		
	יט	יט	כשאם כתב פלוני מת וחתומים עליו ב' עדים.		
	כ	כ	וי"א אפילו בעד אחד אפילו אמר מת או נהרג וראיתו אחר כן והכרתיו היטב בטב"ע וראיתו שמת גאמן דהוי כאילו אמר קברתינו.		
	כא	כא	השעם שהביא הרמ"א דין זה בלשון יש אמרים.		
	כב	כב	מקור הזין, ותמצית הדעות בזה.		
	כג	כג	הסוברים דעיקר היתר כאן הוא משום דאחרי שראה העד הריגתו, ראהו פעם שניה אחרי ההריגה מוטל מת תכירו.		
	כד	כד	הסוברים דעיקר היתר הוא משום שלא ראה העד ההריגה עצמה, רק דאחרי כשהוא כבר מוטל מת ותחולקים על זה.		
	כה	כה	ואי ידע מההריגה הוי כראה לשיטה הנ"ל.		
	כו	כו	הסוברים דעיקר היתר המדוכי הוא משום שראוהו מת אחר ששקט הקרב.		
	כז	כז	הסוברים בדעת המדוכי דנוסף למה שראוהו מת אחרי שקט הקרב, בעינן שיאמר ג"כ שהבירו יפה.		
	כח	כח	דעכ"ם המסית לפי תומו ואמר שמת במלחמה צריך גם כן שיאמר קברתי ויש מקילין בזה.		
	כט	כט	מקור הזין ומעמו.		
	ל	ל	הפוסקים המחמירים גם בבי' מסל"ת.		
	לא	לא	המצומצם דעת המדוכי למניף היתר.		
	לב	לב	הסוברים להקל במסל"ת כהמדוכי.		

ס"ק אות	דף טור	ס"ק אות	דף טור
		סעיף נה	
		היה דבר בעולם ואמרה מת בעלי נאמנת וי"א דאינה נאמנת.	
תו	א	תיד	א
			א
			ב
			ג
			ד
			ה
			ו
			ז
			ח
			ט
			י
			יא
			יב
			יג
			יד
			טו
			טז
			יז
			יח
			יט
			כ
			כא
			כב
			כג
			כד
			כה
			כו
			כז
			כח
			כט
			ל
			לא
			לב
			לג
			לד
			לה
			לו
			לז
			לח
			לט
			מ
			מא
			מב
			מג
			מד
			מה
			מו
			מז
			מח
			מט
			נ
			נא
			נב
			נג
			נד
			נה
			נו
			נז
			נח
			נט
			ס
			סא
			סב
			סג
			סד
			סה
			סו
			סז
			סח
			סט
			ע
			עא
			עב
			עג
			עד
			עה
			עו
			עז
			עח
			עט
			פ
			פא
			פב
			פג
			פד
			פה
			פו
			פז
			פח
			פט
			צ
			צא
			צב
			צג
			צד
			צה
			צו
			צז
			צח
			צט
			ק
			קא
			קב
			קג
			קד
			קה
			קו
			קז
			קח
			קט
			קכ
			קכא
			קכב
			קכג
			קכד
			קכה
			קכו
			קכז
			קכח
			קכט
			קל
			קלא
			קלב
			קלג
			קלד
			קלה
			קלו
			קלז
			קלח
			קלט
			קמ
			קמא
			קמב
			קמג
			קמד
			קמה
			קמו
			קמז
			קמח
			קמט
			קנ
			קנא
			קנב
			קנג
			קנד
			קנה
			קנו
			קנז
			קנח
			קנט
			קס
			קסא
			קסב
			קסג
			קסד
			קסה
			קסו
			קסז
			קסח
			קסט
			קע
			קעא
			קעב
			קעג
			קעד
			קעה
			קעו
			קעז
			קעח
			קעט
			קפ
			קפא
			קפב
			קפג
			קפד
			קפה
			קפו
			קפז
			קפח
			קפט
			קצ
			קצא
			קצב
			קצג
			קצד
			קצה
			קצו
			קצז
			קצח
			קצט
			קק
			קקא
			קקב
			קקג
			קקד
			קקה
			קקו
			קקז
			קקח
			קקט
			קכ
			קכא
			קכב
			קכג
			קכד
			קכה
			קכו
			קכז
			קכח
			קכט
			קל
			קלא
			קלב
			קלג
			קלד
			קלה
			קלו
			קלז
			קלח
			קלט
			קמ
			קמא
			קמב
			קמג
			קמד
			קמה
			קמו
			קמז
			קמח
			קמט
			קנ
			קנא
			קנב
			קנג
			קנד
			קנה
			קנו
			קנז
			קנח
			קנט
			קס
			קסא
			קסב
			קסג
			קסד
			קסה
			קסו
			קסז
			קסח
			קסט
			קע
			קעא
			קעב
			קעג
			קעד
			קעה
			קעו
			קעז
			קעח
			קעט
			קפ
			קפא
			קפב
			קפג
			קפד
			קפה
			קפו
			קפז
			קפח
			קפט
			קצ
			קצא
			קצב
			קצג
			קצד
			קצה
			קצו
			קצז
			קצח
			קצט
			קק
			קקא
			קקב
			קקג
			קקד
			קקה
			קקו
			קקז
			קקח
			קקט
			קכ
			קכא
			קכב
			קכג
			קכד
			קכה
			קכו
			קכז
			קכח
			קכט
			קל
			קלא
			קלב
			קלג
			קלד
			קלה
			קלו
			קלז
			קלח
			קלט
			קמ
			קמא
			קמב
			קמג
			קמד
			קמה
			קמו
			קמז
			קמח
			קמט
			קנ
			קנא
			קנב
			קנג
			קנד
			קנה
			קנו
			קנז
			קנח
			קנט
			קס
			קסא
			קסב
			קסג
			קסד
			קסה
			קסו
			קסז
			קסח
			קסט
			קע
			קעא
			קעב
			קעג
			קעד
			קעה
			קעו
			קעז
			קעח
			קעט
			קפ
			קפא
			קפב
			קפג
			קפד
			קפה
			קפו
			קפז
			קפח
			קפט
			קצ
			קצא
			קצב
			קצג
			קצד
			קצה
			קצו
			קצז
			קצח
			קצט
			קק
			קקא
			קקב
			קקג
			קקד
			קקה
			קקו
			קקז
			קקח
			קקט
			קכ
			קכא
			קכב
			קכג
			קכד
			קכה
			קכו
			קכז
			קכח
			קכט
			קל
			קלא
			קלב
			קלג
			קלד
			קלה
			קלו
			קלז
			קלח
			קלט
			קמ
			קמא
			קמב
			קמג
			קמד
			קמה
			קמו
			קמז
			קמח
			קמט
			קנ
			קנא
			קנב
			קנג
			קנד
			קנה
			קנו
			קנז
			קנח
			קנט
			קס
			קסא
			קסב
			קסג
			קסד
			קסה
			קסו
			קסז
			קסח
			קסט
			קע
			קעא
			קעב
			קעג
			קעד
			קעה
			קעו
			קעז
			קעח
			קעט
			קפ
			קפא
			קפב
			קפג
			קפד
			קפה
			קפו
			קפז
			קפח
			קפט
			קצ
			קצא
			קצב
			קצג
			קצד
			קצה
			קצו
			קצז
			קצח
			קצט
			קק
			קקא
			קקב
			קקג
			קקד
			קקה
			קקו
			קקז
			קקח
			קקט
			קכ
			קכא
			קכב
			קכג
			קכד
			קכה
			קכו

מפתח הענינים

צה

דף סור	סיק אות
ע ב	תכה ג ומה הדין במזון הבנות (דהראשון). אם חייב השני לזון בניו הקטנים שילדה ממנו.
ד	ה ואם חייב השני בשכר הנקה. ואינו חייב ליתן הבלאות מנכסי צאן ברזל שבלו לגמרי אבל מה שיש בעין נוטלתו.
	תכו א בבאור הדין ואינו חייב לשלם מה שכלה. ב מה הדין כשמכר לנכסי צאן ברזל קודם שגירשה.
	תכו ב במקור הדין דמה שבעין נוטלת והחולקים ע"ז, ומה הדין בבלאות דנכסי מלוג, ואם יכול הבעל לומר קים לי כהסוכרים דגם הבעין מפסידה.
עא א	נטלה מזה או מזה כתובה או פירות, תחזיר. ודוקא שנטלה מהשני אחר שבא הראשון, אבל נטלה קודם שבא אינה צריכה להחזיר.
	תכה באיזה אופן מירי הא דצריכה להחזיר פירות, ומה דין מוזנות שאכלה כבר משניהם או בלאת שנטלה.
ב	ושניהם אינם מטמאים לה אם הם כהנים, ואינם זכאים במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרה בדריה, ונפסלה מהכהונה ומהתרומה ומהמעשר, אבל בעלה הראשון יורשה.
עב א	תכט א בבאור הדין ואין מטמאים לה. ב ואם חייב לשכור קוברים מממונה שירש.
ב ג	תל תלא בבאור הדינים ואינם זכאים במציאתה ובמעשה ידיה.
ג	תלב א בבאור הדין דאינם מפירים נדריה. ב מה הדין בדיעבד כשהפיר הראשון.
ד	תלגיד בבאור הדינים ונפסלה מהכהונה והתרומה.
	תלה בדין נפסלה מהמעשר, אם אסורה באכילה או שרק לא נותנים לה.
עג א	תלו הא דהראשון יורשה, אם לכו"ע הוא. מתו אחיו של זה וזה חולצין ולא מייבמין.
ב	תלו א בבאור דין זה.
ג	ב הא דבב' אינו מייבם, אם הפי' דאסור לייבם או שאינו צריך.
	ג א אם חליצה דשני צריכה חיזור על כל האחין, ואם חליצת אח הראשון פוסלת צרתה, עפ"ת לסי' קע"ו סק"א. אם צרתה מתרת להתייבם, עי' סי' קע"ג סעיף י"א ברמ"א. הולד מהשני ממזר מהתורה אם הולידו עד שלא גירש הראשון, הוליד אחר שמת ראשון או גירשה, הולד מהשני ממזר מדרבנן, ואם בא עליה הראשון קודם שגירש הב' הולד ממזר מדבריהם.
	תלה כשהותרה ע"פ עד מפי עד, אם מ"מ הוי ממזר מהראשון (משום ד"א דכל התירה הוא מהטעם דאסקעינהו רבנן לקדושין), ואם יש עצה להציל הולד ממזרות.
ז	תלט א בטעם דהולד ממזר מהשני אחר שגירש ראשון, בדיעות החולקים, ולענין הלכה.
עד ב	ב מה דין הולד כשנתעברה מהשני אחר שגירש הוא והראשון.
עה ג	ג ומה הדין בווינתה או כשנשאת במזיד להב' ונתעברה ממנו אחר שגירש ראשון. (ועיי' ב"ס"ק תמ"ה אות ה' בהערה).
	תמ א בדיעות הפוס' בולד מהראשון אחר שגירש הב' אם הוי ממזר.
עו א	ב בנשאת להב' במזיד, מה דין הולד מהראשון קודם שגירש הב'.

דף סור	סיק אות
	תמ"ה אות ה' בהערה לרעת הר"ף. [דין חופה כשנשאת במזיד, ע"ש אות ד']
נח ד	תב א בטעם דתצא מזה וימה, ושאסורה עליהם לעולם.
ס א	ב כשהשני מת ולא גירש בגט, אם אסורה לראשון.
ג	ג אם תצא כשנשוא הראשון או השני היו מדרבנן.
ד	ד כשהאשה קטנה אם תצא.
ה	ה כשהשני חי כהן, אם מתרת לחזור לראשון.
ו	ו ארוסה שנשאת בעדות מיתה, אם מתרת לחזור.
ז	ז בווינתה ע"פ עדות שמת בעלה אם מתרת לחזור.
ח	ח אם מתרת לשני לישא קרובותיה.
ט	ט אם אסור לשני לישא אחרת לפני שנתן גט לזו.
י	י נשאת לשני בהיתר ב"ד, ומת, ונשאת לשלישי, ואח"כ נודע שבעלה הראשון חי, אם יש להחזירה לשלישי אחר שיגרש הראשון.
ג	תכא א בטעם דצריכה גט מהשני.
סג א	ב כשאינה רוצה עוד להנשא אם סגי בהפרשה מהם, או דצריכה דוקא גט.
ד	ג להסורבים ולא סגי בהפרשה, אם כופין בשוטים על הגט.
סד ב	ד כשמת הראשון, אם צריכה עדיין גט מהשני.
ג	זא אם אחד מהם כהן אם צריכה גט מהשני.
ד	ה בדיעבד כשנשאת לשלישי בלא גט מהשני (אחר שמת הראשון או גירש) אם תצא, ומה הדין בזה כשנשאת לשני במזיד.
	ו ומה הדין לענין בדיעבד, כשהב' לא שירש ממנה מיד, גם לאחר שגירש ראשון, אם תוששין דקידשה בבאה דאח"כ, ותצטרך גט מספק דאורייתא.
סה ג	ז אם אפשר שהשני יתן גט לפני שנתן הראשון.
ד	ח כשאין הראשון לפנינו ולא נתברר שמת, או שהגט ממנו מתעכב, אם להרשותה לקבל גט מהשני (מחשש שמא תנשא בגט זה לפני שתותר מהראשון).
סו א	ט אם להשמיט מהגט דהשני היתבות "אנת אנתתי".
ד	ט [אם הנשאת במזיד צריכה גמי גט מהשני, ע"ס"ק תמ"ה מאות ה' והלאה, כמה פרטים בזה].
	ואין לה כתובה משניהם ואפי' החזירה הראשון.
	תכב א בטעם דמפסדת כתובתה.
סז א	ב מה דין תוספת כתובה.
ב	ג ודין כתובת בנין דכרין.
כ	ד בדין נדוניא [וכספים].
	תכג בדין דאפי' החזירה הראשון, אם הוא לכו"ע, ומה הדין בזה כשהחזירה השני אחר גירושיו הראשון. ולא פירות שאכלו מנכסי מלוג שלה אע"פ שאינם חייבים בפרקונה, ודוקא שאכל הב' קודם שבא הראשון, אבל מה שאכל אחר שבא הראשון צריך להחזיר.
ד	תכד א בבאור הדין ואין לה פירות, ושאינו חייב בפרקונה.
סט ב	ב אם אוכל הראשון פירות עד הגירושין.
	ג מה דין פירות שבעין שברשותם.
	ד אם הראשון מוציא הפירות מהשני, ואם מוציא מהשני ממה שאכל מהנכסים שנכתבה מירשיו הראשון.
ג	תכה א בדין דהפירות שאכל הב' אחר שבא הראשון, ואם יש חולקים בזה.
ד	ב בדין דאין לה מזונות על שניהם.
ע א	

ס"ק אות	דף טור
תמה ה	א"א שנשאת במיך לאחר, אם צריכה גט מהשני, ידענים בדיעות הראשונים בזה.
ו	ידעות האחרונים בזה. (ולענין אם הולד ממזר בזה, כשנתעברה אחר שנתגרשה, ע"ס תל"ט אות ג' ובס"ק ת"מ אות ב).
ז	מה הדין בזה כשלא נבעלה להשני (שרק נכנסה לחופה), אם צריכה גט, ואם מותרת לחזור לראשון, ואם מותרת לשני אם גירש ראשון.
ח	להסוברים דאיהו צריכה גט במזידה, מה הדין כשרש גם ספק שנשאת בשוגג.
ט	להחוששים להריעה דצריכה גט, מה הדין בדיעבד כשכבר נשאת לשלישי בלא גט מהשני. ע"ס תכ"א אות ה'.
י	ומה הדין כשהשני נמצא במדינה שגורו על הגיטין ע"פ דין תורה.
יא	יש מחלקין בנשאת במיך בין ה"י ידוע במקום שנשאת באיסור, או שלא ה"י ידוע.
יב	יש שמחלק בין היו שניהם מוידים או רק היא.
יג	יש שמחלק בין שיקרה לומר פנויה אני (או מת בעלי או נתגרשה) במקום שלא ידעו שהיתה א"א, לבין ידעו.
יד	יש שמחלק בין היתה רק ארוסה מהראשון או נשואה.
יז/א	יש שמחלק בין בא הבעל ומערער או לא.
טו	כשנשאת לשני [במזיד] אחר שנפרדה מהראשון רק בערכאות אם צריכה גט מהשני.
טז	נשאת במזיד שאי אפשר להפרישה מהשני אם יודקו הברך שעכ"פ הראשון יגרשנה בגט.
יז	יש מי שכתב שהנשאת במזיד, יש לאסרה להנשא בכלל, אף כשיקבלה גט מהשני.
ד	אבל אנסוה להנשא או שהורו לה ב"ד בטעות [דהקדושין לא היו קדושין] ונשאת על פיהם הוי כאנסוה ומותרת לבעלה הראשון.
תמו א	בכאור הדין דהוראת טעות נחשב לאונס, דעת הפוסקים בזה, ואם יצ"מ בזה בין ב"ד גדול או סתם ב"ד.
ב	ואם זינתה ע"פ טעות דהוראת מורה מובהק.
ג	ואם מותרת ככה"ג לשני אם גירש ראשון, ע"י בס"ד ובשמש, שבאות הקודם, ובפ"ת ס"ק קצ"ה.
ג	נשאת ע"פ תעודה מבי"ד שנתגרשה, ונתברר שהתעודה הוצאה במרמה.

ס"ק אות	דף טור
סעיף גז	
	אמרו לה מת בעלך ונשאת, ואח"כ אמרו לה קיים ה' ומת, ולד שהוליד קודם שמת ממזר מהתורה, ושאל"כ אינו ממזר, וי"א ממזר מדרבנן.
תמא	באיהו אופן מאמינים לעדות אחרונה, דקיים ה', בתורת דאי.
תמב א	ביסוד הדיעות אם הולד דאחר שמת הוי ממזר מדרבנן.
ב	ואם פליגי גם בדין דתצא מהב' ובשאר הדינים שבסעיף הקודם.
ג	כשלא נתברר בוודאות שהראשון ה' חי כשנשאת.
ד	ומה הדין כשנשאת להב' ע"פ ב' עדים, והאומרים קיים ה', רק הכחישו ולא הנימו.
ה	באופן הגיל, מה הדין כשבעלה הראשון ה' כהן.
סעיף נח	
	אם רק נתקדשה לשני ובא בעלה אינה צריכה גט מהשני ומותרת לחזור לראשון, וכן מותרת לשני אם מת הראשון או גירשה.
תמג א	ביסוד הדין דנתקדשה לחוד מותרת לחזור.
ב	מה הדין כשנתייחדה עמו אחרי הקדושין.
ג	נתקדשה בביאה.
ד	אם מותרת לראשון כשהמקדש נתן לה גט, ומה דעת לכהונה.
תמד	אם מותרת להשני גם בנתקדשה לו רק ע"פ קל שמת בעלה, או שחשבה בטעות שנתגרשה בגט שהשאר בעלה.
	נתקדשה וטעתה וסברה שלא נתקדשה ונשאת לאחר תצא מזה ומוזה וכל הדרכים האלו בה.
תמה א	ביסוד דין זה, וכמה נדונים של טעות כיו"ב.
ב	נערזה שנשאת ונתברר שאביה כבר קדשה לאחר במקום אחר, אם חשוכה כאנסוה.
ג	נסרדה מבעלה בערכאות ונשאת, ואומרים שחשבו שאין צורך עוד בגט.
	נדונים אחרים שנשאת ע"פ שחשבה שהיא מגורשת, ע"י בסו"ס הקודם ובס"ק תמ"ו אות ג.
ד	זינתה על סמך שחשבה שאינה מקדשת.

רשימת הספרים*

שהובאו באוצר הפוסקים בכרך זה

(מלבד ספרי הראשונים שעל הש"ס, ונ"ב הרי"ף הרמב"ם הרא"ש הסור והשו"ע).

<p>חסד לאברהם (תאומים) חסן ישועות (יבמות) חקקי לב חשרת מים חתם סופר</p>	<p>דרכי חיים דרכי גועם דת אש</p>	<p>בית אפרים בית דוד (להר"י דוד) בית הלוי בית הלל (לשו"ע) בית חדש (שו"ת) בית יוסף (שו"ת) בית יעקב (ציומיר) בית יצחק בית ישראל בית מאיר (לשו"ע) בית משה (לשו"ע) בית נאמן בית שלמה (חסון) בית שלמה (מסקאלא) בני אברהם בני דוד בני יעקב בני משה (שלטון) בנימין זאב בנין צבי בעי חיי ברית אבות ברית יעקב ברכת יוסף ברכת רצה</p>	<p>א אב"ל עזר (לאבי התפא"י) אבן יקרה אבן פינה (דרישת ארי) אבן שמואל (לשו"ע) אבני גזית (לשו"ע) אבני האפוד (לשו"ע) אבני מילואים אבני משפט (לשו"ע) אבני נזר אבני צדק (טיטלבוים) אבני צדק (פאנעט) אבני שהם אגודת אוזב (לבעל מרה"צ) אגודת אוזב (מביאלה) אהבת דוד אהל אברהם (שאג) אהל יהושע (באמבאן) אהלי אתרן אור גדול אור גדול (על משניות) אור המאיר אור שמח אוריין תליתאי אורים גדולים אזני יהושע אחיעזר אלה דברי שמואל אמונת שמואל אמרי דוד (תורביץ) אמרי דוד (פעדער) אמרי יושר אמרי נועם אפי זוטרי (לשו"ע) אפרקסתא דעניא אריה דבי עילאי ארץ צבי ותאומי צביה (לשו"ע)</p>
<p>יד אהרן יד אליהו (רגולר) יד אליעזר יד המלך (פלומבו, על הרמב"ם) יד יוסף (דייטש) יד משה (יבמות) ים של שלמה ישועות יעקב (לשו"ע) ישרש יעקב (יבמות)</p>	<p>ה האלף לך שלמה הליכות אליהו הלכות גדולות הפוסק (ירחון) הרי בשמים</p>	<p>ו ויאמר יצחק ושב הכהן ז זבד טוב זבחי צדק (סומך) זיו הלבנון זית רענן זכרון יהודה (לר"י בן הרא"ש) זכרון יוסף (שטיינהרס) זכרון כהונה זכרנו לחיים זרע אברהם זקן אהרן (ואלקין)</p>	<p>ג גאון צבי גאוני בתראי גבול בנימין (לכרייף) גבורת אנשים גבעת פנחס גבעת שאל גנת ורדים גאון צבי גאוני בתראי גבול בנימין (לכרייף) גבורת אנשים גבעת פנחס גבעת שאל גנת ורדים</p>
<p>כ כתנות עולם כור הבחינה כלבו כנסת הגדולה כנסת חכמי ישראל (ירחון) כנסת יחזקאל כרם שלמה (אמארייליו) כרם שלמה (האס) כתנות פסים (על הנמוק"י)</p>	<p>ז זבד טוב זבחי צדק (סומך) זיו הלבנון זית רענן זכרון יהודה (לר"י בן הרא"ש) זכרון יוסף (שטיינהרס) זכרון כהונה זכרנו לחיים זרע אברהם זקן אהרן (ואלקין)</p>	<p>ח חבלים בנעמים חבצלת השרון חד וחלק חדושי הרי"מ חוט המשולש (לר"ח מואלוזין)</p>	<p>ב באר אליעזר (לשו"ע) באר המים באר חיים מרדכי באר מים חיים (אבולת) באר משה (דנשבסקי) בגדי כהונה ביאור מנחם (לשו"ע) בית אברהם (אבלי)</p>
<p>ל לבוש מרדכי לבושי מרדכי מ מאורות נתן מאיר נתיבים מאמר מרדכי מגדל השן מי נפתוח (יבמות) מים חיים (רפפורט) מימר חיים מכתב מאליהו מכתב שלמה מלבושי יו"ט מלואי אבן מלואת אבן (לשו"ע)</p>	<p>ט חוקי חיים חזון איש חזון למועד חיבת הקדש חיים ושלום חיים שאל חינוך חלקת יעקב חמדת משה חמדת ציון חמדת שלמה חן טוב (לשו"ע) חסד לאברהם (אלקלעי)</p>	<p>ד דבר משה (אמארייליו) דבר משה (תאומים) דברי הלל דברי חיים (אויזערבך) דברי חיים (צאנז) דברי חכמים חידושים (פוסק) דברי מלכיאל דברי מרדכי (לוריא) דובב שפתי ישנים דופקי תשובה (לשו"ע) דרוש וחידוש רעק"א</p>	<p>ב באר אליעזר (לשו"ע) באר המים באר חיים מרדכי באר מים חיים (אבולת) באר משה (דנשבסקי) בגדי כהונה ביאור מנחם (לשו"ע) בית אברהם (אבלי)</p>

ש"ת מהר"ח א"ז	צל הכסף	סמ"ג	מנחת חרשה
ש"ת ר' חיים כהן	צמח השדה	ספר יהושע	מנחת אברהם (ריינהולד)
ש"ת מהר"ח ש	צמח צדק	ע	מנחת הקומץ
ש"ת מהר"י אסאד	צמח צדק (מליובאוויטש)	עבודת הגרשוני	מנחת פתים (לשו"ע)
ש"ת מהריב"ל	צפנת פענח	עבודת השם	מעיל שמואל
ש"ת ריב"ש		עדות ביהוסף (אלמושינו)	מערכי לב
ש"ת מהרי"ט	ק	עדות ביעקב	מצות כהונה
ש"ת ריטב"א	קהלת יעקב (מקראות)	עולת יצחק	מקום שמואל
ש"ת מהריט"ץ	קול יהודה	עולת ג' ח	מקור מים חיים
ש"ת הרי"מ (מגור)	קול מבשר	עונג התורה (לשו"ע)	מקראי קודש (על הרמב"ם)
ש"ת מהרי"ק	קונטרס עגונות למהר"ל	עונג יו"ט	מראה יחזקאל
ש"ת רלב"ח	קרית חנה דוד	עורת יהודה	מראה משה
ש"ת מהר"ם אלאשקר	קרן אורה (יבמות)	עטרת חכמים	מראות הצובאות (לשו"ע)
ש"ת מהר"ם אלשיך		עטרת טוביה	מרחשת
ש"ת מהר"ם בן חביב	ר	עיטור	משאת משה
ש"ת מהר"ם די בוטון	רבינו ירוחם	עין יצחק	משברי ים
ש"ת מהר"ם זיסקינד	רוח חיים	עמודי אור	משפט צדק (בורדוגו)
ש"ת מהר"ם מלובלין	רועי ישראל	עמק שאלה	משפטים ישרים
ש"ת מהר"ם מינץ		ענף עץ אבות (שבמקור מים חיים)	משיב כהלכה
(מאובן ישן)	ש	עצי אלמוגים (לשו"ע)	משיב שלום
ש"ת מהר"ם שיק	שאגת אריה וקול שחל	עצי ארזים (לשו"ע)	משיבת נפש
ש"ת רמ"א	שאלת דוד	עצי הלבנון	משמרת שלום
ש"ת מבי"ט	שאלת יעקב	עצי חיים	משנת אברהם (פרייס)
ש"ת רמ"ץ	שאלות משה (ראזין)	ערוך השלחן (לשו"ע)	משנת אליעזר (מישל)
ש"ת רעק"א	שאלת שלום	ערוך לנר	משנת ר"א (טולידו)
ש"ת הרצ"ה גראדזינסקי	שב יעקב	ערך השלחן (לשו"ע)	משפטי עזיאל
(כת"י)	שבות יעקב	ערך לחם (לשו"ע)	משרת משה
ש"ת מהר"ש (ענגל)	שדה יצחק	ערך שי (לשו"ע)	ג
ש"ת מהר"ש הלוי	שואל ומשיב	פ	נבחר מכסף
ש"ת רשב"ש	שם אריה	פורת יוסף (צוייג)	נאמן שמואל
ש"ת מהרשד"ם	שם טוב	פחד יצחק	נחור שרגא (יבמות)
ש"ת מהרש"ך	שם עולם	פני אהרן	נודע ביהודה
ש"ת מהרש"ם	שמן המשחה	פני יהושע (שו"ת)	נודע בשערים
ת	שמן רוקח	פני משה (לשו"ע)	נזר הקודש
תולדות אדם להרשב"א	שמש צדקה	פני משה (בבבנשת)	נחלת אבות
תומת ישרים	שער אפרים	פנים מאירות	נחלת בנימין
תוספות חיים	שערי דעה	פרח מטה אהרן	נחלת דוד
תועפות ראם (טויבש)	ש"ת ר' אליהו מזרחי	פרי האדמה (על רמב"ם)	נחלת צבי (לשו"ע)
תורת חיים (למהר"ח ש)	ש"ת מהר"א ששון	פרשת מרדכי	נחפה בכסף
תורת חסד (פרחיא)	ש"ת ר' א"י קוק (כת"י)	פתחי עזרה	נטע שעשועים
תפארת צבי	ש"ת ראנ"ח	צ	נפש חיה
תקפו של יוסף	ש"ת ר' בצלאל אשכנזי	צבי גאון יעקב	נפת צופים
תרומת הדשן	ש"ת הרב"ן	צור יעקב	נתיבות לשבת (לשו"ע)
תשב"ץ	ש"ת רדב"ן		ס
תשובה שלמה			סדר אליהו רבא
תהלה לדוד			סם חיי

מפתח כללי

לשו"ע ואוצר הפוסקים אבן העזר סימן י"ז

מסודר לפי סדר עניניו. כל דיני עגונות מחולקים לששה חלקים עקריים; כל חלק כולל כמה פרקים וכללים; וכל כלל מתחלק שוב לפרטים; ועל כל פרט או קבוצת פרטים מצויין מקומם בשו"ע ואוצר הפוסקים*.

תחלקים העקריים, וראשי הפרקים:

חלק א. דיני העדות	בהם מחמת תק"ע, כדי לאפשר הכרת המת.	חלק ה. דיני כתובה מיוחדים בעגונה
א. אישים הכשרים או פסולים להעיד.	חלק ג. דיני קביעת המיתה	א. גביית הכתובה כשהותרה עפ"י עדים הכשרים רק בעגונה.
ב. קבלת העדות.	א. קביעת המיתה ע"י העדים ולשון הגדתם.	ב. גביית הכתוב' כשהדין דלכתחילה לא תנשא ואם נשאת לא תצא.
ג. בדיקת העדים.	ב. מקרי פכנה שדנו אם אפשר לחשבם כמיתה וראית אף בלי אמירת העד על המיתה.	חלק ו. דין נשאת ואח"כ בא בעלה
ד. הבחשה בין העדים.	ג. מקרים שאעפ"י שהעד אומר מת, עדיין יש לחוש שאומר כן בדומה, וצריך שיאמר קברתיו.	א. הקנסות שקנסוה כשנשאת ואחר כך בא בעלה.
ה. חזרה בעדות.	חלק ד. דיני בית דין	ב. אופן הנשואין לשני וגדריהן.
חלק ב. דיני הכרה וזהות	א. בית דין המקבל העדות.	ג. אופן החברה שזה שבא הוא בעלה.
א. הכרה ע"י טביעות עין.	ב. בית דין המתיר.	ד. כשהיה קיים בשעה שנשאת ואח"כ מת.
ב. הכרה ע"י סימני הגוף.	ג. חוצאת ההיתר.	
ג. הכרה ע"י הבגדים.		
ד. בירור הזהות מפי העדים (ע"י הגדת שמותיו או ע"י הוכחות אחרות).		
ה. איפורים שדנו הפוסקים להקל		

* טבלא של חלוקת הסעיפים והס"ק לפי כרכי אוצר הפוסקים מס' י"ז נמצאת בעמוד ב' של השער בראש הכרך.

חלק א. דיני העדות.

א. אישים הכשרים או פסולים להעיד.

עד אחד. עד מפי עד. אשה עבד שפחה וקרוב. חמש נשים.

צריך לשלוח אחריו: סעי' ח וס"ק עו. אם העד השני צריך להוכיח ששמו מפי עד אחר, או שיכול לומר סתם פ' מת: סעי' ח וס"ק עד. אמר סתם שמעתי אם חוששין שמא רק קול הברה שמע: סעי' ה וס"ק נה ונו. עמ"פ והראשון מכחישו: סעי' ח וס"ק עה. **אשה עבד שפחה וקרוב:** סעי' ג וס"ק לא ולב. **חמש נשים.** נאמנות חמש נשים חמותה ובת חמותה וכו' והרומים לחמש נשים: סעי' ד ואוצה"פ שם. צרתה: שם וסעי' מ"ה. זונה המיוחדת לאיש אי נחשבת כצרה: ס"ק ג אות ג. חמש הנשים אם נאמנות לאוסרה: סעי' מ ואוצה"פ שם.

עד אחד. נאמנות עד אחד לעדות אשה: סעי' ג וס"ק ל ולר. נאמנות עד אחד בקטטה בינו לבינה: סעי' מח וס"ק שע. דיונים במיני עדים שונים אי נאמנים בקטטה: ס"ק שסח אות י. אופנים שדנו דע"א נאמן אף בקטטה: ס"ק שסח אות ג ד, וס"ק שסס. נאמנות עד אחד במומר דהוי בקטטה: ס"ק שסד אות ו. נאמנות עד אחד במלחמה ומפולת ושאר דברים שרובם למיתה: סעי' לג וס"ק רעד. ועי' עוד בחלק קביעת המיתה פרק ג. **עד מפי עד.** נאמנות עד מפי עד בעגונה: ס"ק ל אות ט וס"ק לג. נאמנות עמ"פ במלחמה ובדומה לזה: ס"ק רעג, וס"ק רעה אות א—ה. כשהעד הראשון בעיר א

נאמנות העגונה עצמה. נאמנותה בקטטה בינו לבינה. במלחמה. במלחמה קטנה. במשאל"ס. בשריפה. במפולת ושילוח נחשים. ברעבון. בדבר.

אין שמצאתו הרג אח"כ: סעי' מח וס"ק שעט. אמרת שנהרג סמוך למערכת המלחמה: סעי' הנ"ל וס"ק שפא—שפד. מלחמה בעולם ואמרה מת סתם: ס"ק שעד. היכא שאין האשה בסכנה: ס"ק שעב אות ב, וס"ק שעז אות ג—ט. החזיקה היא המלחמה ופרטים שונים בזה: סעי' מט ואוצה"פ שם. **במלחמה קטנה:** סעי' נד וס"ק תי, תיא, ותיב אות ו—ז. **במשאל"ס:** ס"ק שעח אות ז ו. **בשריפה,** ואופנים שונים בזה: סעי' נב וס"ק תה. **במפולת ושילוח נחשים:** סעי' נא וס"ק שצט אות ד ה, וס"ק תה, תב, ותג. **ברעבון,** ופרטים שונים בזה: סעי' נג וס"ק תו אות ג, ס"ק תו, וצ"ל תח אות א. **בדבר:** סעי' נה וס"ק תסח, ותטז אות א—ד.

נאמנות העגונה עצמה. נאמנות העגונה עצמה לומר מת בעלי ודיונים בסוגי נשים שונים: סעי' מג מד ואוצה"פ שם. **נאמנותה בקטטה בינו לבינה:** סעי' מח וס"ק שסד אות א. אם מן הסתם יש לחוש לקטטה: ס"ק שס. הגדרות מה נקרא קטטה ודיונים שונים שדנו הפוסקים אי חשיב לקטטה: סעי' מח וס"ק שסב ושסג. המיר הבעל אי חשיב לקטטה: סעי' הנ"ל וס"ק שסד ושסה. אופנים שדנו שהאשה נאמנת בקטטה: ס"ק שסו, ושסז אות ב. **במלחמה,** ואם נאמנת עכ"פ בקברותיו: סעי' מח וס"ק שעה אות א, ס"ק שעז, ס"ק שעז אות א ב, וס"ק שעה אות ב. אופנים שדנו הפוסקים שתהא האשה נאמנת גם במלחמה: אמרה מת על מטה, אי מת מיתת עצמו במלחמה,

פסולי עדות מחמת מומי הגוף. פסולי עדות מחמת עבירה. צגע. שונא. נמצא אחד מהם קרוב או פסול. חצי דבר.

קראים: ס"ק לש אות ב. העד שאמר הרגתי את פ': סעי' ז וס"ק צא—צב. גוסל שכר להעיד: ס"ק לו אות מב—נו. ריקים ופוחים שחזרו בתשובה אבל לא בתשובה גמורה: סעי' ו וס"ק סט. כשרות בעלי מלחמה: ס"ק סח. בעלי תשובה שהעידו על מה שראו ברשעותם, או גר שהעיד על מה שראה בגיותו: סעי' ו וס"ק סח. פסולי עדות מחמת עבירה שהסחיו לפי תומם: סעי' ג וס"ק לו. **נוגע:** ס"ק לו אות לה—מב, ואות נו—נת. **שונא** לאשה או לבעלה: ס"ק מג אות ג ד. **נמצא אחד מהם קרוב או פסול:** ס"ק לו אות לג. **חצי דבר:** שם אות לו.

פסולי עדות מחמת מומי הגוף. סומא: ס"ק לו אות לב. חרש, כמה סוגי חרשין: סעי' יב וס"ק צא וצב. שוטה, שוטה גמור ואינו גמור, ופתי ביותר: סעי' יג וס"ק צג, וס"ק צד אות ב וד. עתים חלים ועתים שוטה, שכור, גוסס: ס"ק צא. כשהעיד מה שראה בעת חליו בקדחת עזה וחום גדול: ס"ק צד אות ג. קטן, הגדולותיו ופרטיו: סעי' יג וס"ק צג וצה. שמעו מהתינוקות עכשיו באנו מהספד פלוני: סעי' יג וס"ק צו—ק. גדולים אם יכולים להעיד מה שראו בקטנותם: סעי' וס"ק הנ"ל, וס"ק קא. **פסולי עדות מחמת עבירה.** פרטים שונים בפסולי עדות מחמת עבירה: סעי' ג וס"ק לו.

שמעו קול איש פ' מת. עדות בכתב.

מת, מיני כתבים שונים אי חשיב עדות: סעי' יא וס"ק פח. כתב גמסל"ת או כתב ערכאות אי מוגי: סעי' יא וס"ק פט. אי שהני עדות בכתב במלחמה: ס"ק רעג.

שמעו קול איש פ' מת. והגדרת הקול, ופרטים נוספים בזה: סעי' י וס"ק עט—פד. יצא קול הברה שמת: סעי' ג וס"ק מא. אופנים שיש לחוש שהעד אמר עדותו מחמת הקול שיצא: סעי' יא וס"ק צ. אם מצרפים חלים לעדות עגונה: ס"ק עט אות ה. **עדות בכתב,** מצאו כתוב בשטר איש פ'

עכ"ם מסיח לפי תומו. ערכאות.

צריך לפרש איך העיד: ס"ק קסט. גוי מפי ישראל: ס"ק קסט אות כה. אם יש להחזיר באיסד"ר בעכ"ם שאינו מסל"ת: ס"ק קיז אות כג—כה. גוים שאינם עובדי ע"ז אם נאמנים בלי מסל"ת: ס"ק קב אות ג. גוי מסל"ת אי נאמן להחמיר: ס"ק שכג אות א—ד. **ערכאות**. שמע מערכאות עכ"ם שאמרו הרגנו לפי: סעי' יד וס"ק קט—קיא. גוי דעלמא שאמר פ' נהרג בערכאות: סעי' ה"גל וס"ק קיב וקיג אות א. נאמנות ערכאות כשאומרים או כותבים מת פ' שלא על דם: ס"ק קיג מאות ב והלאה. ערכאות של ישראל פסולים: ס"ק קיג אות מב. אם בעכ"ם מסל"ת יש להצריך שיאמר קברתי: דעת הרמב"ם: סעי' יז וס"ק קלד אות א—ב. דעת שאר ראשונים: שם אות ג. דעת המחבר: שם אות ג. דעת הרמ"א ושאר אחרונים: סעי' ה"גל ס"ק קלו. אופנים שגם להמחמירים אין להצריך קברתי: ס"ק קלד מאות ג ואילך. בעדות ערכאות אם צריך לומר קברתי: ס"ק קלו אות מד. כשהמעיד הוא הרוצח עצמו אם צ"ל קברתי: שם אות מה—מח.

עכ"ם מסיח לפי תומו. גורי ותנאי מסל"ת ופרטים שונים בזה: ס"ק קג—קד. כשהיתה אמתלאה כשיחת הגוי שכיוון לאיים או להתפאר וכדומה: סעי' יד וס"ק קו וקז. שאלה לעכ"ם מוציאה מידי מסל"ת והגדרות מה נקרא שאלה: סעי' טו וס"ק קיז—קיס. התחיל להסיח לפ"ת ושאלו אותו אח"כ והגדרות מה נקרא התחלה, ואיך תהיה ההתחלה: סעי' ה"גל וס"ק קיז—קסז. חפשו בעיר אחר יהודי ויצא הקול, ואח"כ בא עכ"ם להעיד, ופרטים שונים בזה: סעי' ה"גל וס"ק קכ. שאלה מפי עכ"ם אחר: סעי' ה"גל וס"ק קכז—קכה. עכ"ם ע"י שאלה בצירוף אומדנות: סעי' ה"גל וס"ק קכו. הגידו שני גוים ע"י שאלה זה שלא בפני זה: ס"ק קכו אות ט. רוצח שהודה לפני השופט או לפני אחר: ס"ק קכו מאות י והלאה. ספק מסל"ת ואופנים שונים בזה: סעי' טו וס"ק קכב. ספק פלוגתא: סעי' ה"גל וס"ק קכג. אם מתדיין ע"י ס"ם בפלוגתא דרבנותא: ס"ק קכג מאות ט והלאה. עכ"ם מסל"ת מפי עכ"ם מסל"ת: סעי' טז וס"ק קכז—קכט. פרטים שונים בעדות ישראל מפי גוי אם

ב. קבלת העדות.

עגונה כלילה: ס"ק של אות ז. אם מותר לקבל עדות עגונה בשבת: ס"ק של אות ט.

אם קבלת העדות צריכה להיות בב"ד: ס"ק שכח אות ג, וס"ק של אות א ב. אם עד נעשה דיין לענין קבלת עדות: ס"ק של אות ח. אי מהני קבלת עדות

ג. בדיקת העדים.

בדיני נפשות, ומה הדין בדיעבד כשלא נחקרו: סעי' כג וס"ק קע אות א—ג. פרטים ואופנים שונים שזנו בהם הפוסקים אם כה"ג הוי דין מרומה: ס"ק קע אות ד—טו.

איך ומה שואלים את העדים ואיך תהיה תשובתם: סעי' ה וס"ק נז—סא. האם צריכים לחקור את העד אם ראהו תוך ג' ימים: ס"ק רכה. אין בודקים עדי נשים בדרישה וחקירה ואסור לדרוש ולחקור הרבה: סעי' בא וס"ק קסז וקסט. דבמקום שיש לחוש לערמה צריך דרישה וחקירה, ואם צריך דו"ח ממש כמו

ד. הכחשה בין העדים.

נשאת עפ"י עד אחד בלי היתר ב"ד, ובה אח"כ עד אחר ואמר לא מת: סעי' לט וס"ק שכט. היא אומרת מת וצרתה אומרת לא מת: סעי' מז וס"ק שנו ושנו אות א וב. היא אומרת מת וצרתה אומרת נהרג: סעי' מז וס"ק שנט. חמש הנשים שאינן נאמנות להתירה האם נאמנות להכחישה לומר לא מת כדי לאוסרה: ס"ק שנת אות א וב. עד מפי עד והראשון מכחישו: סעי' ח וס"ק עה.

כששני העדים מודים שבעלה אינו קיים, רק אחד אומר מת ואחד אומר נהרג, או הכחשה באחד מהפרטים האחרים של העדות: סעי' ט וס"ק עז—עה. הוכחשו בבדיקת: סעי' כא וס"ק קסח. כששנים אומרים שראוהו כשנטבע ושהו עליו כדי שת"ג, ועד אחד אומר שראוהו אחר זמן זה שהיה חי עדיין: ס"ק רפט אות י. הכחשה בין העדים בין מת לחי: סעי' לו לח ואוצה"פ שם.

ה. חזרה בעדות.

אות כ—לד. גוי מסל"ת שחזר בו מהגדתו: ס"ק קסו אות לה—לו. אשה שהכחישה את צרתה או עד אחד ואמרה לא מת ואח"כ חזרה בה באמתלא: ס"ק שנו אות ג—ה.

כשאמר מקודם עדותו מהיץ לב"ד וחזר בו בב"ד, ופרטים שונים בזה: סעי' כ וס"ק קסו אות א—טו. חזרה מעדות שבכתב: ס"ק קסו אות טז—יט. חזר בו מתגדתי בב"ד או שת"ק או שהגסיף בעדותו, ופרטים שונים בזה: ס"ק קסו

חלק ב. דיני הכרה וזהות.

א. הכרה ע"י טביעות עין.

זמן ההכרה. עדי ההכרה. עפ"י איזה מהאבריים תהיה ההכרה. אופן ההכרה. הגדת העדים על ההכרה בטבע.

וס"ק קפא קפב, וס"ק קפד אות י. הטעם שאין מעדיין אלא על ג' אברים אלו: ס"ק קפד אות ב. אם גם בהכרת ב' עדים לא מהני כשניטל אחד מאברי ההכרה: ס"ק קפה אות א. האם יצאה מאיסור תורה בהכרת אחד או שנים מאברי ההכרה, ואי מהני לפחות כמו סימן אמצעי: ס"ק קפד אות ד—ו. כשיצאה מאיסור"ת מצד אחר האם מהני הכרת הפדחת לחוד: ס"ק קפד אות ז. כשאנו מעיד

זמן ההכרה. הכרה כלילה לאור היר או לאור הכוכבים וכדומה: סעי' כב וס"ק קעב קעג, וקעה אות א ב. הכרה לאחר ג' ימים מהמיתה מתבאר בקטע ג. **עדי ההכרה**. עכ"ם מסל"ת אם נאמן על טביע: ס"ק ק אות ג—ד. עד ישראל שלא כיוון להעיד: ס"ק ר אות טו. **עפ"י איזה מהאבריים תהיה ההכרה**. הכרה בפרצוף פנים פדחת ותוסם והגדרת כל אבר לחוד: סעי' כד

כשמתחילה לא הכירו ואח"כ הכירו, או כשאחד הכירו ואחרים לא הכירוהו; ס"ק קפד אות כז—לג. לא הכירו ח"כפ כשראהו רק ע"י התעוררות נאמיה דבר: ס"ק קפד אות לד—לה. אי מהני ההכרה בשקדמה לו היריעה שבעלה נעלם: ס"ק קפד אות לב ולג. הגדת הערים על ההכרה בטב"ע. האם צריך המעיד על הכרת הרוג לפרש שאברי ההכרה היו שלמים: ס"ק קפד אות ג. כשלא פירשו העדים שהכירוהו בשלושת אברי ההכרה רק אמרו לשון כללי של הכרה, ופרטים שונים בזה: ס"ק קפד אות יא—טו. לשונות עדות המעוררים ספק שהכרתם לא היתה שלמה: ס"ק קפד אות יז—יט. משמעות לשונות המעוררים חשש שהאברים לא היו שלמים בשעת ההכרה: ס"ק קפד אות ט ס.

שיטת ר"ת דאם כל גופו שלם אפילו אין שם פרצוף ופדחת וחוטם יכולים להכירו בטב"ע.

שו"ע סעיף כ"ה

ביאור שיטת ר"ת ודעת שאר הפוסקים בדין זה. הגדרות מה נקרא גופו שלם. אופן ההכרה בגוף. הגדת העדות על הכרת הגוף. כשישנה סתירה לטב"ע דגוף ממקום אחר.

העד בחייו: ס"ק רז אות ח. הגדת העדות על הכרת הגוף. אם צריך שיעיד בפירוש שהיה הגוף שלם או שגם בסתמא תלינן כן: ס"ק רג אות ז. לא הזכיר העד להוציא שהכירו בגופו רק אמר סתמא שהכירו: ס"ק רז אות א. בסו"י היכר שונים בהכרת הגוף, שדנו בהם הפוסקים אם משמעותם הכרה בטב"ע: ס"ק רז אות ו. כשישנה סתירה לטב"ע דגוף ממקום אחר. כשיש עדים שהכירוהו בטב"ע דגוף ואחרים לא הכירוהו בזה סתירה בין טב"ע דגוף לטב"ע דפנים: ס"ק רז אות ב—ג.

על הצורה בכללותה רק על הכרת אבר מיוחד שהוא של פ': ס"ק קפד אות מד ומה. נתקלקל קצת מהפנים או מאחד מאברי ההכרה: ס"ק קפד אות מז ומז, וס"ק קפה אות ב—ט. הכרה בצד אחד מהפנים: ס"ק קפד אות לו ולז. הכרה ע"י תמונה: ס"ק קפד אות מ—מג. כשהעדים לא הכירוהו, רק תיארו צורת הנהגה לאנשים שהכירו את בעלה: סעי' יט וס"ק קנג וקנה. טב"ע דקלא: ס"ק ט. אופן ההכרה. אופנים שיש להסתפק שהכרת העד לא היתה שלמה מפאת הנסיבות: כגון שראהו מת אחר זמן רב מעת שראהו חי, הכירו בלא חתימת זקן ועכשיו ראהו מת בחתימת זקן, וכדומה: ס"ק קפד אות כ—כו. האם אפשר להכיר כשהפרצוף פנים מונח במים: ס"ק קפד אות לח ולט.

ביאור שיטת ר"ת והפוסקים הסוברים כמותו: ס"ק רא. אם מהני לר"ת טב"ע דגוף לחוד או שצריך צירוף סימנים: ס"ק רז אות א—ו. הפוסקים החולקים על ר"ת: ס"ק רח אות א—ג. הכרעת האחרונים אם לסמוך על דעת ר"ת או לצרף דעתו לצירופי היתר שונים: ס"ק רח אות ד—יא. אופנים שדנו הפוסקים בהם אף החולקים על ר"ת יודו לו: ס"ק רח מאות יב והלאה. הגדרות מה נקרא גופו שלם: ס"ק רב—רה. אופן ההכרה בגוף, אם ההכרה היא בגוף ערום או מלבוש, מלפני או מאחוריו, הנדיל מעת שראהו

אופנים דלא מהני הכרה ע"י טב"ע בפנים, או שיש להסתפק על זה. נתפח או נחבל הגוף. שהה ג' ימים אחר המיתה. ספק תוך ג' ימים או אחר ג' ימים. אשתהי דמים. ספק אשתהי דמים. נמצא המת במים והיתה בו מכה. כשהעד המכיר ראה או ידע מהטביעה, או מהמלחמה, וכדומה.

אין מעידים עליו: סעי' כו. מקור הדין, ואם מדאורייתא אין מעידין, ואם תצא כשנשאת: ס"ק רכ אות א וס"ק רכא אות א ב. שיעור אשתהי דמים: ס"ק ריט. הגדרות שונות באשתהי דמים: ס"ק רכ אות ב וג' וס"ק רכב. אם גוי או פסול נאמן לומר דלא אשתהי: ס"ק ריט אות ז ח. אופני היתר באשתהי דמים, אם ע"י צירופים אחרים או ע"י הכרה לבד: ס"ק רכא מאות ג ואל"ף. ספק אשתהי דמים. דעות הפוסקים בזה: סעי' כו, ס"ק רכא אות א—ג, וס"ק רכו. הוכחות שונות שראהו העד תוך שיעור שהיה: ס"ק רכה אות יד—כ. אופנים דמהני הכרה אף להמחמירים בספק אשתהי: ס"ק רכה אות ד—יג, ואת כא—כה. נמצא המת במים והיתה בו מכה. היתה בו מכה אין מעידין: סעי' כו וס"ק רכב אות א. הגדרות שונות בהתהוות המכה, ומה נקרא מכה ובאיזה מקום בגוף תהיה, ואיך תהיה במים: ס"ק רכב אות ב—כ, וס"ק רכד אות א ב. אופנים דמכה לא מנרעה: ס"ק רכב אות כא—כו, וס"ק רכז אות ג. כשהעיד המכיר ראה או ידע מהטביעה או מהמלחמה וכדומה. דעות המחלוקים בין ראה העד הטביעה ללא ראה, ביאור השיטות והדעות בזה, ושגם בראה הטביעה נאמן בצירוף סימן הגוף, וידיעות אחרות דהיי כראה הטביעה ופרטים שונים בזה: ס"ק רלו אות א—מת. אופנים שיש לסמוך על טב"ע לחוד גם בראה הטביעה: ס"ק רלו אות מט—נו. אשה המעידה על מיתת בעלה במלחמה האם יש לחוש לבדמי ולהצריך שמלכד ההכרה בטב"ע יהיה לה בו סימן: ס"ק שעח אות ד. עד אחר המעיד במלחמה ובדומה לה אם צריך סימן מלכד ההכרה בטב"ע: ס"ק רעז אות ד.

נתפח או נחבל הגוף. נתפח הגוף או חלק ממנו והוא תוגי': ס"ק רי אות ב. כשהיה חבול והיה זמן קור אם יש לחוש בכה"ג לשינוי גם תוגי': ס"ק ריא אות יו. שהה ג' ימים אחר המיתה. אין מעידין לאחג"י: סעי' כו וס"ק רט. אם הוא דאורייתא או דרבנן: ס"ק רכא אות א, וס"ק רכט אות א. אם עכ"ם מסלית נאמן לומר שהוא אחג"י: ס"ק ריא אות ב. אם ג' ימים אלו הם מעת'לעת: ס"ק ריא אות ג. אופני היתר בהכרה לאחג"י בצירוף צדדי קולא אחרים: ס"ק ריא אות ד—ה. אופנים שיסללים להעיד גם לאחר ג"י, או שדנו הפוסקים עליהם: כשהיה המת במים, והמדרות ופרטים שונים בזה: סעי' כו וס"ק ריג—ריח. כשהיה זמן קור: ס"ק ריא מאות י והלאה. כשנמצא קבור בקרקע: ס"ק ריו אות ו. כשמעיד בפירוש שלא נשתנה: ס"ק ריב. ספק תוגי' או אחג"י. דעות הפוסקים בזה: סעי' כו וס"ק רכט אות א—ו. האם צריכים לחקור את העד אם ראהו תוגי', ומשמעות לשון עדות שיש להסתפק אם הוא תוגי': ס"ק רכה. האם יש הבדל בספק ג"י בין ע"א לב' עדים או לגוי מסלית, או לעד מפי עד: ס"ק רכט אות ז ואות יט—כא. אופנים שאף המקילים יורו להחמיר: ס"ק רכט אות ח—יד. כשיש רגלים מהמקרים והנסיבות שהמת שנמצא נהרג לפני ג"י, וצידונים שונים בזה: שם אות טו—יח. יצא קול איש פ' מת ואחג"י נמצא מת והוכר כפלגני: סעי' כו וס"ק רל ורלא. אופנים שאף המחמירים בסג"י יודו להקל: ס"ק רכט אות יט—לא, ואת מב. הוכחות שונות מהמקרים והנסיבות שהמת הנמצא הוא בתוגי': שם אות לב—מא. אשתהי דמים. שהה אחר שהושלך מהמים

שיטת ר"ת דכשאנו חבול בפניו מעידים עליו אפילו לאחר ששהה, ע"י טב"ע דגופו וצורתו.

שיטת ר"ת ודעות שאר הפוסקים בדין זה. הגדרות מה נקרא אינו חבול בפנים. הגדרות בטב"ע דגופו וצורתו.

ס"ק רלו אות א. הכרעת האחרונים להלכה, ואם אפשר לצרף דעתו לצירופים אחרים: ס"ק רלו אות ב—ה. אופנים דגם החולקים על ר"ת יודו לו: ס"ק

שיטת ר"ת ודעות שאר הפוסקים בדין זה. שיטת ר"ת והראשונים הסוברים כמותו: סעי' כח וס"ק רלב. הפוסקים הראשונים החולקים על ר"ת:

אפילו כשחסר הגוף, והסוברים דגם בגופו שלם לחוד מעידים: ס"ק רלד אות יג—יד. אי סגי בטב"ע לחוד או שצריך גם צירוף סימן: ס"ק רלד אות ת. כשלא הוכר בטב"ע רק כסימני מראה כל אברי גופו וצורתו שדומים לשל פלוני: ס"ק רלד אות ט. אם מהני הכרה עפ"י תמונה לאחג"י לשיטת ר"ת: ס"ק רלד אות טו.

רלד אות ט—יד. אופנים שדגו הפוסקים ולא יועיל גם לר"ת: ס"ק רלד אות טו יו. אם היתר ר"ת נאמר גם באשחתי דמים: סעי' כח וס"ק רלח. הגדרות מזה נקרא אינו חסול בפנים: ס"ק רלג. הושחרו פניו: ס"ק רלד אות יב. הגדרות בטב"ע דגופו וצורתו. האם בעיני הכרת סב"ע מיוחדת בגוף, ואם צריך שגם הגוף יהיה שלם, ופרטים שונים בזה: ס"ק רלד אות א—ו ואות יא. הסוברים בדעת ר"ת דכשצורתו שלמה לכד מעידים

ב. הכרה על ידי סימני הגוף.

סימני הגוף והגדרותיהם. דיונים על פרטי סימנים שונים. העדים והגדתם על סימני הגוף. הכחשה בין סימן להיכר אחר.

ושומא בצמצום מקום: ס"ק קפט אות א—טו. כשנשאת ע"י סי' שומא אי תצא: ס"ק קפח אות ת. חסר או יתר אבר אי נחשב לסי' מובהק: סעי' כד וס"ק קצא אות א — ג. האם מה יהיו מום בכהנים נחשב לסי' מובהק: ס"ק קצא אות ד. גבשושית גדולה על תוסמו או שחוסמו עקומה: סעיף כד וס"ק קצו. רושם בגופו או באחד מאבריו, ומיני רשמים שונים שדגו בהם הפוסקים: סעיף כד וס"ק קצח. שיניים גזולות: סעיף כד וס"ק קצט. קטן או ארוך חיור וסומק: סעיף כד וס"ק קצב וקצג. לוח הסימנים לפי סדר אי"ב: בין ס"ק קצט לסי"ק ר. העדים והגדתם על סימני הגוף. עד אחד אי נאמן על סימן: ס"ק קצ אות ה. נאמנות העגונה עצמה על סימנים, ס"ק קצ אות יט — כא. עכ"רס מסל"ת אי נאמן על סימני הגוף: סעיף כד וס"ק ר אות א. העיד העד סתם שהיו לו סימנים במת, האם תלינן שהיו מובהקים: ס"ק קצ אות טו. הכחשה בין סימן הגוף להיכר אחר. סימן הגוף נדט טב"ע, או נגד הכרת הכלים או נגד עד אחד: ס"ק קצ אות יא — טו ואות כב. וכשכבר התיירו ע"י הסימן: ס"ק שט אות ד.

סימני הגוף והגדרותיהם. סימן מובהק ביותר מעדין עליו: סעי' כד וס"ק קצ אות א—ג ואות י. הגדרת סי' מובהק: ס"ק קצ אות ד. דעות הפוסקים אם להתיר ע"י סי' בינוני, או לצרף לסימני, וכשכבר נשאת אם תצא: ס"ק קפח אות ב—ג. הגדרת סי' בינוני: ס"ק קפח אות א. סי' אמצעי או גרוע שזכר בטב"ע אי הוי כסימן מובהק: ס"ק קפח אות יא. צירוף סימנים אמצעיים לסימן מובהק, או סימנים גרועים לסימן אמצעי: ס"ק קצד. צמצום המקום של סימן אמצעי או גרוע אי משוי ליה לסימן מובהק, והגדרות מה נקרא צמצום מקום, ופרטים שונים בזה: ס"ק קפט אות יז—ל. ספק סימן מובהק אם יש להכניסו לכלל ספק: ס"ק קצ אות יז יח. האם יש לחוש בסימנים שאינם מובהקים שמא נשתנו לאחר מיתה: ס"ק קפח אות יב. אי מהני הכרת סימנים כלילה: ס"ק קעב. אם יש להתיר ע"י סימני הגוף גם לאחג"י, או באשחתי דמים, או כשיש מכה: סעי' כו וס"ק רכו. האם יש לסמוך על סימן הגוף שהוכר ע"י תמונה: ס"ק קפד אות מב. **דיונים על פרטי סימנים שונים.** סימן שומא מה נקרא שומא ואיזה סימן הוא

ג. הכרה על ידי הבגדים.

הכרת הבגדים שהם של הבעל, ע"י טב"ע או סימנים. קביעת השתייכות הבגדים למת. חשש שאלה בבגדים. היתר ע"י צירוף הכרת הבגדים לסימנים שאינם מובהקים בגוף. החזקת כלים או לבישת בגדים בלתי שכיחים אי חשיבי כסימן אף שלא הוכרו.

קפו אות טט — פח. נמצאו בגדים בלא גוף: שם אות טו — סח. **חשש שאלה בבגדים.** דעות הפוסקים אם לחוש לשאלת בגדים: סעיף כד וס"ק קפו אות א — ה. האם הוששין גם לגיילה מכירה ואבידה או פקדון: ס"ק קפו אות לא — לה. אופנים ומקרים ידועים שדגו בהם הפוסקים שלא לחוש לשאלה: ס"ק קפו אות ז — כ. חשש שאלה בכלים דלא מושלי אינשי, דעות הפוסקים, ופרטים שונים בזה: ס"ק קפו אות כא — ל ואות מד — מז. חשש שאלה בבגדים מפקדים או שאילים: ס"ק קפו אות לו — מג. היתר המהיר"ט דבהכרת כל בגדיו לא חיישין לשאלה, ופרטים שונים בזה: ס"ק קפו אות מז — סח. לוח כלים וחפצים שדגו בהם הפוסקים אי הוי בכלל כלים דלא מושלי, לפי סדר אי"ב: בין ס"ק קפו לסי"ק קפח. **היתר ע"י צירוף הכרת הכלים עם סי' שאינו מובהק בגוף:** ס"ק קפו אות טו — קג. **החזקת כלים או לבישת בגדים בלתי שכיחים אי חשיבי כסימן אף שלא הוכרו:** ס"ק קפו אות קד.

הכרת הבגדים שהם של הבעל. דיונים בבגדים שונים אי מהני כהו טב"ע, בגדים שלא שבעתן העין או בדבר שאינו רגיל ומצוי, וכה"ג: ס"ק קפו אות טו — יט ואות כב. כשנתעורר להכירם בטב"ע ע"י הצבע: ס"ק הג"ל אות לט. האם יש לסמוך על טב"ע בבגדי נסב"ע: ס"ק הג"ל אות כט. האם יש לחוש לבדמי היכא שיצא הקול מקודם שפלוני נהרג: שם אות לא. אם בבגדים שייך בדמי כשראה הסביעה: ס"ק רלד אות לא — לד. האם מועיל טב"ע דכל אדם, ודיונים באישים שונים: ס"ק קפו אות יב — יד. לשונות עדים שיש להסתפק בהם אם היתה ההכרה בטב"ע: ס"ק הג"ל אות לג — לח. דוגמאות לסימנים מובהקים בינונים וגרועים בבגדים, ופרטים שונים בזה: ס"ק הג"ל אות א — יא ואות כג — כח. מדת אורך ורוחב של הבגדים אי הוי סי' מובהק: ס"ק קצב אות ו — ט. ב' סימנים אמצעיים בבגדים אי מצטרפי לסי' מובהק: ס"ק קצד אות טו. הכרת הבגדים ע"י דימוי מבד לבד: ס"ק קפו אות כ כא. **קביעת השתייכות הבגדים למת.** נמצאו הבגדים רק סמוך למת ולא עליו, ופרטים שונים בזה: ס"ק

ד. בירור זהות המת מפי העדים.

ע"י הגדת שמותיו: הזכרת שמו שם אביו ושם עירו. הגדרות וחילוקים בהזכרת שם עירו. עדים ועדות לענין הזכרת השמות. הגדרות באילו אופנים מהני הבירור ע"י הזכרת השמות. דברים הממלאים חסרון חלק מהשמות. ההיתר ע"י חיפוש בעיר הנעדר כשהזכיר רק שם העיר. נמצא שינוי באחד מהשמות או משאר פרטי הזיהוי.

הגדרות וחילוקים בהזכרת שם עירו. אם צריך לציין שם העיר מחשש שמא יש עיר אחרת בשם כזה, ואפנים שונים בזה: ס"ק קפח אות

הזכרת שמו שם אביו ושם עירו. אי בעינן הזכרת כל שלושת השמות הג"ל או שמספיק שנים מהם, ופרטים שונים בזה: ס"ק קנ אות א — כב.

ואין שיי"מ, ומקומות שיש להחשיבם בסתמא כשיי"מ או כאין שיי"מ: ס"ק קנ אות לד — **לכ דבריהם המבולאים חסרון חלק מהשמות.** שמות קרובים שונים או שם עירם או שם חברו וכה"ג: ס"ק קנ אות גז — **סס.** כשהיה נקרא על שם אביו בשם בן פ' אי הוי כשמו ושם אביו, או במקומות שנוהגים לקרא לאדם בשמו ושם אביו בלי הוספת מלת בן, או שהוא עצמו היה נקרא בשני שמות: ס"ק קנ אות ע — **עב.** שם שאינו מצוי אי הוי כשמו ושם אביו וגדר שם שאינו מצוי: ס"ק קנ אות פח — **צ.** שם משפחה או כנוי פרטי אי ממלא חסרון שם: ס"ק קנ אות עג — **פז.** הזכרת אומנותו והגדרות מה נקרא אומנות, ופרטים שונים בזה: ס"ק קנ אות צא — **קא.** סימן אמצעי או שני סימנים גרועים אי ממלאים חסרון שם, ואופנים שונים בזה: ס"ק קנ אות קב — **קטו.** הכרת כלי המת ככלי בעלה אי ממלאים מקום אחד או שנים מהשמות: ס"ק קנ אות קטז. סימן שהיה מומר או גר צדק אי חשיב כשמו או כשם אביו או כשניהם יחד: ס"ק קנ אות קיז — **קט.** **ההיתר ע"י חיפוש בעיר הנעדר כשהזכיר רק שם העיר.** איך תהיה הזכרת שם העיר כדי להיתר ע"י חיפוש: סעיף יט וס"ק קנט אות א — **כד.** אם צריך להזכיר זמן היציאה מהעיר, ומאיזה זמן יעשו החיפוש, ופרטים שונים בזה: ס"ק קנט אות כז — **נד.** סדרי החיפוש, ומקומות החיפוש בעיר הנעלם ובסביבתה: ס"ק קס — **קסב.** **נמצא שינוי באחד מהשמות או משאר פרטי זיהוי,** ופרטים שונים בזה: ס"ק קפ אות קצה — **רלב.** דאו אחד עומד מרחוק ואמר שהוא פכ"פ והרי נשכו נחש והרי הוא מת והלכו ומצאוהו שנשתנה: סעיף בג וס"ק קעו קעס קפ.

א — **ו.** כשהוחזקה עוד עיר אחרת בשם כזה: ס"ק הנ"ל אות ו. **אמר** פכ"פ חברוני או מחברון ולא פירש להדיא שור בחברון או שהוא מעיר חברון: ס"ק הנ"ל אות ח. שם עירו שנתיישב שם מקרוב או באופן זמני, או שהיה דר שם מקודם וכה"ג: ס"ק קמח אות ט — **יג.** כשהזכיר העד שם עירו אבל לא אמר שהיה תושב שם רק שיצא משם, או שבאמת רק עבר דרך שם ופרטים שונים בזה: ס"ק קנ אות כג — **לג.** אמרו לאחד כשתלך למקום פ' אמור שם שמת פכ"פ, אם נכלל בזה גם שם עירו: סעיף יח וס"ק קמב וקמד. משמעות לשונות המורים שהכונה על עיר הנעדר אף שלא פירש להדיא: ס"ק קמח אות טו — **כא.** לא הזכיר שם העיר רק העד בעיר הנעדר, דעות הפוסקים ופרטים שונים בזה: ס"ק קמח אות כב — **מו.** **עדים ועדות לענין הזכרת השמות.** נידע שמו עפ"י עצמו לפני שמת, האם נאמן על זה, פרטים שונים ודיונים באנשים שונים: ס"ק קנ אות קפא — **קצד.** בעד מפי עד אם די במה שהשני אמר כל השמות אף שלא ידוע איך אמר הראשון: ס"ק קנ אות מא — **נו.** כשמקצת מן השמות הזכיר עד אחד ומקצתם עוד אחר אי מצטרפי: ס"ק קנ אות מ. **הגדרות באילו אופנים מהני הבירור ע"י הזכרת השמות.** הזכרת השמות מהני דוקא כשלא הוחזק במקומו אחר בשם זה, או שהוחזק והוא קיים: סעיף יח וס"ק קמה אות א, וס"ק קמו אות א. פירוש לא הוחזק ס"ק קמה אות ב. אופנים שדנו הפוסקים אי מהני בהם לא הוחזקו סתמא כלי חיפוש, ואם זה דוקא כשאין שירות מצויות למקום שנמצא המת: ס"ק קמה אות ג — **ס.** איפנים שדנו הפוסקים להיתר גם כשהוחזק עוד אחר בשם כזה, ואינו לפניו: ס"ק קמו אות ב — **ה.** הגדרות מה נקרא שירות מצויות

בירורים אחרים על הזהות, שלא עפ"י השמות: מעיד בדבר שממנו מתברר בודאי זהותו של הנהרג. דיבר על הנהרג כעל אדם ידוע בינו לבין השומע. בירור עפ"י צירוף הוכחות ממקרים ומאורעות. היתר המבי"ט כשנמצא הרוג בדרך שהלך בעלה. נאמנות גוי מסל"ת על סימנים מקריים.

הפוסקים, הגדרות, ופרטים שונים בזה: ס"ק קנ אות קלד — **קפ.** **בירור עפ"י הוכחות ממקרים ומאורעות.** הגדרות, פרטים ודיונים שונים בזה: סעיף יח וס"ק קנא אות ב — **יח.** **היתר המבי"ט כשנמצא הרוג בדרך שהלך בעלה:** ס"ק קנא אות טו — **לה.** **נאמנות גוי מפל"ת על סימנים מקריים:** ס"ק ר אות ב.

מעיד בדבר שממנו מתברר בודאי זהותו של הנהרג ופרטים שונים בזה: ס"ק קנ אות קכ — **קכו.** היו מחפשים אחר יהודי שנעלם, ואמר העד מצאתי את היהודי אשר אתם מחפשים, מת או הרוג, ופרטים שונים בזה: ס"ק קנ אות קכת — **קלג.** יצא בעלה עם עוד אחר ובא האחר ואמר איש שיצא עמי מת, ודברים הדומים לזה: סעיף יז וס"ק קל — **קלב.** וקלת — **קמא.** **דיבר על הנהרג כעל אדם ידוע בינו לבין השומע.** דעות

ה. איסורים שונים שדנו הפוסקים אם מותר להקל בהם מחמת תק"ע, כדי לאפשר הכרת המת.

קריבת כהן לתוך ד' אמותיו של המת. לעבור על איסור תחומין בשבת. הלנת המת. פתיחת הקבר.

אם מותר להלין המת עד שתבא האשה או עדים להכירו: שם אית יח פתיחת הקבר. אם מותר לפתוח בכדי להכיר המת: ס"ק ר אות ט.

קריבת כהן לתוך ד' אמותיו של המת. אם מותר לכהן להתקרב לתוך ד' אמות של מת כדי להכירו: ס"ק ר אות טז. **לעבור על איסור תחומין בשבת** כדי לראות המת ולהכירו: שם אות יז. **הלנת המת.**

חלק ג. דיני קביעת המיתה.

א. קביעת המיתה ע"י העדים, ולשון הגדתם.

אופן וזמן קביעת המיתה ע"י העדים. לשונות של עדים שדנו עליהם אם משמעותם מיתה.

עליהם אם משמעותם מיתה. לשון ז"ל או הרני כפרת משכנו אי הוי לשון מיתה: ס"ק פז. אמר לשון נפל במלחמה אי הוי כאומר מת במלחמה: ס"ק שצ. לשונות שונים של עדים שיש להסתפק בהם אם משמעותם מיתה: ס"ק רלח אות ה, ובהשמטות שבכרך ג מהדורה ב לסוף ס"ק ס.

אופן וזמן קביעת המיתה ע"י העדים. אם המעיד על האדם שמת צריך שיבדקנו בחוטמו או בלבו: ס"ק רלח אות א ב. אם אפשר להבחין בין חי למת בלילה, או להעיד על ראית ההריגה בלילה: ס"ק קצב. אי מהני ראית המיתה מרחוק: ס"ק רלח אות ג. **לשונות של עדים שדנו**

ב. מקרי סכנה שדנו אם אפשר לחשבם כמיתה ודאית אף בלי אמירת העד על המיתה.

ראוהו כשהוא במצב מסוכן : גוסס. מגוייד. טריפה. היה במצב סכנה וצעק הריני מת.

אדם טריפה שנעלם אם משיאין את אשתו לאחר י"ב חודש, והגדרות מה נקרא טריפה באדם, ופרטים שונים בזה : סעיף לב וס"ק רסה — רסה. **היה במצב סכנה וצעק הריני מת** הרי אני אבוד וכדומה לאלה הבטויים : ס"ק קעה.

גוסס. האם מעידין על הגוסס, וכמה פרטים בדיון גוסס : ס"ק רנו אות כב — כו. גוסס מגוייד וגוסס ע"י מים, וגוסס שנפל למים, או גוסס שאבד זכרו : ס"ק רנו אות כח — לב. **מגוייד**. דין מגוייד הגדרותיו ופרטיו : ס"ק וינו אות א — כ. דין מגוייד שנפל למים : ס"ק הנ"ל אות כא. **טריפה**.

ראוהו שנעשה בו מעשה שיש בו כדי להמית : נשכו נחש. שחטוהו. צלוב והעוף אוכל בו. הפילוהו ממקום גבוה. נידונים של מעשים שונים המורים על מיתה.

והילוקי דינים שונים בצלוב : סעיף לא וס"ק רנה. פרטים בדיון עוף אי חיה אוכלת בו : ס"ק רנו. **הפילוהו ממקום גבוה**. כפתוהו והפילוהו ממקום גבוה שלפי דעת העולם אי אפשר לחיות : ס"ק רנו. **נידונים של מעשים שונים המורים על מיתה** : ס"ק רלח אות ה.

נשכו נחש, אי הוי כמיתה ודאית : סעיף כג וס"ק קעה. **שחטוהו**. שחטו בו שני סימנים או ריבם אפילו עמד וברח מעידים עליו, וביאור הדיון והגדרותיו : סעיף ל וס"ק רנב — רנג. **צלוב והעוף אוכל בו**. הא דאין מעדין בצלוב אם הוא דוקא בצלוב כי או אפילו בנתלה בצווארו, ופרטים

ראוהו שנפל למקום סכנה : נפל לחפירת נחשים ועקרבים. לגוב אריות ונמרים. לתוך כבשן האש ועניני שריפה. נפל לתוך יורה רותחת.

הדומים לנפל לכבשן האש כמו נפל למדורה וכדומה : ס"ק הנ"ל אות ג — ח. **עניני שריפה** כשבעלה נעלם ממקום השריפה ונמצא אח"כ גוף שרוף או עצמות : ס"ק רמח אות ט — כא. **נפל לתוך יורה רותחת**. נפל לתוך יורה רותחת מלאה יין או שמן או מים, הגדרות בדיון הנ"ל דיון שאר משקין : ס"ק רמט — רנא.

נפל לחפירת נחשים ועקרבים. פרטים ואופנים שונים בזה : ס"ק רמה — רמו. **לגוב אריות ונמרים**. ביאור הדיון, ואופנים שונים דמעדיים ואין מעדין בהם : סעיף כט וס"ק רמ — רמו. אי מהני עדות שנפל לגוב אריות ונמרים לענין איסור יבמה לשוק ואחות אשתו : ס"ק רמב אות ו. **נפל לתוך כבשן האש** ופרטים בדיון הנ"ל : ס"ק רמח אות א ב. ענינים

דין מים שיש להם סוף. האיסור לכתחילה במים שאין להם סוף. ההיתר בדיעבד. הגדרות מה נקרא משאל"ס, והגדרות באופן הטביעה והשהיה. לשון העדות בטביעה ושהיה. אופנים שדנו הפוסקים להיתר במשאל"ס בדיעבד בלי שהיה. אופני היתר לכתחילה במשאל"ס.

בלילה, ואם יש לחוש בסתמא שמא היה זה בזמן אפילה : ס"ק רמט אות כו — ל. **לשון העדות בטביעה ושהיה**. לשונות של עדים שדנו עליהם הפוסקים אם משמעותם טביעה כראוי : ס"ק רצא אות ב ג. העיד סתמא שטבע ולא הזכיר ששהה : סעיף לד וס"ק רצ. כסויי לשון שונים של עדים המורים ששהו עליו כדי שת"נ : ס"ק רצב אות ז — יג. **אופנים שדנו הפוסקים להיתר במשאל"ס בדיעבד בלי שהיה** : ס"ק רצב אות יד — לה. **אופני היתר במשאל"ס לכתחילה**. כשהיו שינויים במים בעת הנפילה, כגון מערבולת וכה"ג : ס"ק רנט. כשראו את הנסבע מונח בתוך המים בשיעור כדי שת"נ : ס"ק רס אות א. כשנתוסף לטביעה במשאל"ס עוד ענין שרובו למיתה : ס"ק רס אות ב — יד. כשעבר זמן רב אחרי הטביעה ואבד זכרו : ס"ק רס אות טו — כא. **אופני היתר מצד שישנם סיבות לומר שלא היה יכול לצאת למקום אחר**, כגון שנשבע מתחת לקרח או רחוק מהחוף או שהיה קשור בידי דרגלי או שהיה תולה וכה"ג : ס"ק רסא. **אופני היתר לכתחילה מצד סיבות צדיות** שנאמר דבכה"ג לא גזור חז"ל, כגון שנשבעו הרכה אנשים ביחד, או כשעכבו הנושואין גורם סכנה לכריאותה ועוד : ס"ק רס אות כב — כו. כשהעלו אבר שאדם נטרף בו, או שמצאו גוף מת סמוך למקום טביעת בעלה : סעיף לב וס"ק רסט — רע. כשנמצא נסבע מת באותם הבגדים שהיה בעלה לבוש בהם בעת הטביעה : סעיף לב וס"ק רעא-רעב. כשמת הבעל שנשאת לו בדיעבד, או שגירשה אי מותרת שוב להנשא לכתחילה : ס"ק רפג אות ד. יבמה שנפל היבם למשאל"ס, או כשנשבעה האשה אם מותר באחורה : ס"ק רס אות כז — כט.

דין מים שיש להם סוף. נפל למשיל"ס ושהו עליו כדי שתצא נפשו ולא עלה, מעיד עליו שמת : סעיף לב. סוגי מים שונים שדנו עליהם אם דינם כמשיל"ס : ס"ק רסב-רסג. אם עד אחד או האשה עצמה נאמנים על השהיה במשיל"ס : ס"ק רסד אות ב ג. לשונות עדים במשיל"ס שדנו עליהם אם משמעותם ששהה : ס"ק רסד אות ה ו. כשלא שהו במשיל"ס אם גם בדיעבד תצא : ס"ק רסד אות ד. ספק משיל"ס או משאל"ס : ס"ק רסד אות ו. **האיסור לכתחילה במים שאין להם סוף**. נפל למשאל"ס אין מעדין עליו שמת : סעיף לב. אם גם בשני עדים לא הנשא לכתחילה : ס"ק רעט אות ב. אם יש לכ"ד להתרות בה שלא תנשא לכתחילה : ס"ק רפא. חכם שהורה להשיאה לכתחילה במשאל"ס מגדין אותו, והגדרות ופרטים בדיון זה : סעיף לד וס"ק רצג — רצו. **ההיתר בדיעבד**. אם נשאת לא תצא : סעיף לה. דעות הפוסקים אם נאמן ע"א במשאל"ס להוציא מאיסור תורה : ס"ק רעט אות א. הא דלא תצא אם זה דוקא כשנשאת עפ"י חכם ופרטים בהתרת החכם, ומה היין כשנשאת עפ"י עצמה בטעות : סעיף לה וס"ק רפד — רפו. נכנסה לחופה ולא נבעלה או שרק נתקדשה או שרק התיריה כ"ד אם דינה כשנשאת, ואופנים שדנו הפוסקים דגם כשנשאת תצא : סעיף לה וס"ק רפב — רפג. **הגדרות מה נקרא משאל"ס**. ס"ק רפ. אי בעינן שהיה במשאל"ס כדי להוציא מאיסור תורה ודעות הפוסקים בזה : סעיף לה וס"ק רפט אות א — ט. שיעור שהיה, ודעות שונות בזה : ס"ק רפט אות יא — יח. אי שייך בדדמי בשיעור שהיה, וכשהעד היה בטל להציל נפשו, ופרטים שונים בזה : ס"ק רפט אות יט — כו. הגדרות ופרטים באופן הטביעה והשהיה : ס"ק רצא אות א, וז, וס"ק רצב אות א — ג. אי מהני עדות טביעה ושהיה

תרי רובי למיתה. אבד זכרו. עיר שהקיפוה כרקום, וספינה המטורפת בים, והיוצא לידון. עיר שכבשוה כרקום, וספינה שטבעה בים או שנשרפה, והיוצא ליהרג. העומד במלחמה. על דבר העגונות מימי השואה הנאצית. גררתו חיה או שטפו נהר או נפלה עליו מפולת. מי שתעה במדבר ונאבד זכרו. שנים שהיו בסכנה והאחד ניצול.

ליהרג ונפל ליד לסטים : סעיף לו וס"ק שד אות א — ה. דין העומד במלחמה ופרטים שונים בזה : ס"ק שב אות ב — ד. על דבר העגונות מימי השואה הנאצית. פרטים שונים לפי המאורעות ומצבי המקום והזמן : בין ס"ק שד לס"ק שה. דין מי שגררתו חיה או שטפו נהר או נפלה עליו מפולת : ס"ק שו אות ב — ד. מי שתעה במדבר ואבד זכרו : ס"ק שא אות ב. שנים שהיו בסכנה והאחד ניצול, האם תוששין בגלל זה שמא גם השני ניצול : ס"ק תה.

תרי רובי למיתה אם אפשר להתיר, והגדרות ופרטים שונים בתרי רובי : ס"ק רס אות ב — ו. אבד זכרו אם מועיל כצירוף לעוד אומנות להתיר, והגדרות ופרטים באבד זכרו : ס"ק רס אות טו — כא. עיר שהקיפוה כרקום וספינה המטורפת בים והיוצא לידון. שהם בחזקת חיים, ביאור הדינים הנ"ל והגדרותיהם, ופירוש הרי הן בחזקת חיים : סעיף לו וס"ק רצח — שא. עיר שכבשוה כרקום, וספינה שטבעה בים או שנשרפה, והיוצא ליהרג. דין עיר שכבשוה כרקום : סעיף לו וס"ק שב אות א. דין ספינה שטבעה בים או שנשרפה : סעיף לו וס"ק שג. דין יוצא

ג. מקרים שאעפ"י שהעד אומר מת עדיין יש לחוש שאומר כן בדדמי, וצריך לומר גם קברתיו

עיקר הדין של חשש בדדמי בעד אחד כשאומר מת בדברים שרובן למיתה. מלחמה. קטנה. משאל"ס. מפולת ושלוח נחשים, רעבון וצמא, דבר. ענינים שונים.

הגדרות מה נקרא מפולת : ס"ק שצז אות א — ג. פירוש שילוח נחשים : ס"ק תא. רעבון וצמא. הגדרת רעבון מה הוא : ס"ק תו אות א ב. עד אחד האומר מת ברעבון אם צ"ל קברתיו ; ס"ק תח אות ב. שני עדים אי נאמנים ברעבון בלי קברתיו : ס"ק תח אות ד. צמא אי הוי כרעב, והגדרת צמא : סעיף נג וס"ק תט. דבר. הגדרות מה נקרא דבר, וחללים שונים שדנו בהם באחרונים אי הוי בכלל דבר : ס"ק תיר. ע"א בדבר אי צ"ל קברתיו כמו במלחמה : ס"ק תסז אות ה. אופנים שדנו האחרונים להקל בע"א אפילו להמתמירים : ס"ק תסז אות ו — יב. ענינים שונים. סידור כמה ענינים שדנו עליהם האחרונים אי שייך כחו חשש בדדמי כמו במלחמה ואינו : ס"ק רעז.

עיקר הדין של חשש בדדמי בעד אחד כשאומר מת בדברים שרובן למיתה. סעיף לג וס"ק רעד. נאמנות העגונה עצמה בדברים שרובן למיתה : ע"י חלק "דיני העדות" פרק א' קטע ב'. מלחמה. אם מן הסתם יש לחוש למלחמה בעולם כדי לשאול את העד על זה : ס"ק שסא. אופנים שדנו הפוסקים אי חשיבי מלחמה : ס"ק ששא ושעב. אופנים שנאמן ע"א במלחמה בלי קברתיו : ס"ק שצא — שצג, ושצז. מלחמה קטנה. אי שייך בדדמי בעד אחד שמעיד על מיתה במלחמה קטנה, ואופנים שונים בזה : ס"ק תיב אות ח — טו. דינים בעדים שונים אי שייך בהו בדדמי במלחמה קטנה : ס"ק תיב אות א — ז. משאל"ס. אמר טבע בים ומת אם צ"ל קברתיו, ביאור הדין ודעות הפוסקים בזה : סעיף לג וס"ק רעה. מפולת ושילוח נחשים.

פרטים באמירת קברתיו. דברים דהוי כמו קברתיו. אופנים שיש להתיר כשאומר מת בדברים שרובן למיתה גם בלי קברתיו. הועד על שנים באופן דליכא חשש בדדמי ונמצא שעל אחד טעה.

וראית, ופרטים שונים בזה : ס"ק קלו אות כס — לג. כשמתוך דברי העד מוכח שלו עצמו נתבררה המיתה ואינו אומר בדדמי : ס"ק קלו אות לו — מא. אופנים שיש להתיר כשאומר מת בדברים שרובן למיתה גם בלי קברתיו. כששני עדים מעידים על המיתה, דעות הפוסקים והגדרות ופרטים שונים בזה : סעיף נ וס"ק שצה. גוי מסל"ת, ישראל מסל"ת, ערכאות : סעיף נ וס"ק שצח אות א — ה. עד מפי עד : ס"ק רעז אות א — ה. החילוקים שנאמרו בדברי הרמב"ם לענין קברתיו דגוי מסל"ת בסעיף יו, אי שייכי גם לענין קברתיו בדברים שרובן למיתה : ס"ק הג"ל אות ו. כשיצאה האשה מאיסור וזרה גם בלי הגדת עד זה : ס"ק רעז אות ז. בשעת היתק כגון כשהעגונה ילדה או שאי אפשר להביא עדות אחרת : ס"ק הג"ל אות ט.

פרטים באמירת קברתיו. טעם הדבר למה אמירת קברתיו מוציאה מחשש בדדמי : ס"ק קלו אות ב. אמר שאחר קברו : ס"ק הג"ל אות ד. כשאמר קברתיו לאחר ג' ימים ממיתו או לאחר אשתיו דמים : ס"ק רעז אות ב. כשיש הכחשה בין העדים במקום הקבורה : ס"ק הג"ל אות ג. אמר קברתיו ואח"כ ראיתי שהוגבה העפר מעליו : ס"ק קלו אות ג. דברים דהוי כמו קברתיו. לשונות דהו כאמירת קברתיו : ס"ק קלו אות א. סלטול המת אי הוי כקברתיו, והגדרות ופרטים שונים בסלטול : ס"ק קלו אות ו — כ. אם סלטולו והדומה לזה מהני באשה כמו בעד אחר : ס"ק שצח אות ג. אם סלטולו הוי כקברתיו גם במים : ס"ק רעז אות א. דברים דחשיבי כקברתיו משום שמורים שודאי מת : ס"ק קלו אות כא — כח. אמר רק אופן המיתה ועי"ז מתברר שהיתה מיתה

חלק ד. דיני בית דין

בית דין המקבל העדות. בית דין המתיר. הוצאת ההיתר.

א — ג. אם צריכים ג' המתירים להתאסף יחד : שם אות ד. כשחכם אחד הוא הפוסק באותו היתר ומצדד עמו עוד שנים שיהיו ב"ד, האם צריכים השנים המצטרפים להבין טעמי ההיתר ולדון בהם : ס"ק של אות ה. הוצאת ההיתר. עפ"י איזו עדות אסורה להנשא בלי היתר ב"ד, ומה היין בדיעבד כשנשאת :

בית דין המקבל העדות. אם קבלת העדות צריכה להיות בב"ד : ס"ק שכח אות ג וס"ק של אות א ב. אם עד נעשה דין לענין קבלת עדות : ס"ק של אות ה. וע"י עוד מדיני קב"ע בחלק דיני העדות פרק ב'. בית דין המתיר. אם חביד צריכים להיות ג' ודעות הפוסקים בזה : סעיף לס וס"ק של אות

ס"ק של אות יב. אם אפשר לתת היתר כשהועד שהוכה כאופן שימות בודאי לפני שתנשא, אלא שאינו ברור אם כבר מת עכשיו : ס"ק הנ"ל אות יא.

סעיף לש' וס"ק שכח ושכט. אם מותר להתיר קודם חליצה או בתוך ימי הנקתה : ס"ק של אות י. אם מותר להתיר בשבת : ס"ק הנ"ל אות ט. אם צריך להתיר בפני האשה : ס"ק של אות ו. אם מתירין עגונה אף שאינה מבקשת להנשא :

חלק ה. דיני כתובה מיוחדים בעגונה.

גביית הכתובה כשהותרה עפ"י עדים הכשרים רק בעגונה. גביית הכתובה כשהדין דלכתחילה לא תנשא ואם נשאת לא תצא.

סעיף מג מד ואוצה"פ שם. אם העגונה נאמנת על הכתובה גם כשצרתה מכחישתה ואומרת לא מת : ס"ק שנו אות ג. גביית הכתובה כשהדין דלכתחילה לא תנשא ואם נשאת לא תצא. דין גביית הכתובה במשאל"ס, ובשאר דברים שהדין בהם דלא תנשא לכתחילה ואם נשאת לא תצא : סעיף לה וס"ק רצז.

גביית הכתובה כשהותרה עפ"י עדים הכשרים רק בעגונה. כשהותרה עפ"י עד אחד אי גובה כתובתה : ס"ק ל אות ו. אם העגונה עצמה נאמנת גם על הכתובה, ופרטים שונים בזה, ודיונים בגביית הכתובה כשהותרה עפ"י סוגי עדים שונים, ודין תוספת כתובה ונדוניא ומוזנות הבנות :

חלק ו. דין נשאת ואח"כ בא בעלה.

הקנסות שקנסוה כשנשאת ואח"כ בא בעלה. אופן הנשואין לשני וגדריהן. אופן ההכרה שזה שבא הוא בעלה. כשהיה קיים בשעה שנשאת ואח"כ מת.

לתוספת ולא נבעלה, ופרטים שונים כשלא היתה חופה ראויה : סעיף נו וס"ק תיט. כשנשואי הראשון או השני הם רק מדרבנן או כשהאשה היא קטנה : ס"ק תכ אות ג ד. כשרק נחקדשה לשני ופרטים שונים בזה : סעיף נח וס"ק תמג ותמד. זניתה עפ"י עדות שמת בעלה : ס"ק תכ אות ז. אופן ההכרה שזה שבא הוא בעלה : ס"ק תיו. כשהיה קיים בשעה שנשאת ואח"כ מת : סעיף נז.

הקנסות שקנסוה כשנשאת ואח"כ בא בעלה : סעיף נו וס"ק תב — תמ. אופן הנשואין לשני וגדריהן. נשאת עפ"י עדות על מיתת בעלה, ואם יש הבדל בין ע"א לב' עדים, או כשקבלה גם היתר ב"ד : סעיף נו וס"ק תיח. נשאת לפי שטענה וחשבה שהיא פנויה ובאמת היתה מקודשת ופרטים שונים בזה : סעיף נח וס"ק תמה אות א — ד. א"א שנשאת במזיד אם צריכה גט מהשני : ס"ק תמה אות ה. הגדרות בנשואין : אם זה אפילו כשנכנסה

לקט דרכים והנהגות בהתרת עגונות

ולהגישם כדבר בפני עצמו בסיום דיני עגונות. וגם כן לא בצורת פסק הלכה, רק בצורת הרצאת דברים. יחד עם זה נוהרנו שלא להעתיק דברים שאין להם ערך כללי, ושלא נאמרו אלא באותו נידון, מפאת הנסיבות המיוחדות שבאותו ענין. כמו כן, במקרה וכמה ספרים מדברים על פרט אחד, לא העתקנו רק את הדברים היותר בולטים, והמביעים ביתר בהירות את הנקודה הנידונה. התחלנו בפרק „מצות התרת עגונות“, ואחרי זה סודר החומר לפי הסדר המעשי בתהליך התרת העגונה.

א. מצות התרת עגונה

פסק שהוציא להתיר עגונות, ויעתר לו ה' ויוציאו לאורה. ובברית אברהם סי' ג"ז כתוב: ולגדול המצוה הרבה בדבר הזה לחוש לתקנת עגונות, אמרתי שיוכל להיות כי מאת ה' היתה זאת מצוה הבאה לידי להתיר אותה מכבלי העיגון בכדי לגלגל עלי רחמים אולי אבנה ממנה שאזכה לגדל את בני הילד הדרך. ובעזרת יהודה סי' מ"ב מספר לנו המחבר שנחלץ להודקק להתיר העגונות אף כי עדיין חלש הוא ממחלתו, כהכרת תודה על הגס שנעשה לו: יען כי נחליתי עד שכמעט גואשתי מהחיים ועורגי השי"ת להחיותני, אמרתי אני עם לבבי הואיל ואתרחיש לי ניסא איזל ואתקן מילתא בעירנו לעיין בשריותא דהני נשי העגונות מהשריפה העברה.

חשיבות המצוה כפי שהיא משתקפת בהלכה. חשיבות המצוה של התרת עגונה משתקפת ביותר בשטח ההלכה. בשו"ת ומצור דבש הלכות עיגונא סי' ל' מדגיש: כי בכל דיני התורה החמורים מצד גודל איסורם לא תמצא דין אשר התורה"ק הטתה אליו חסד להקל בו בכל אופני הקולות כדון עיגונא דאיתא, וכל ספרי הפוסקים מלאים מזה, ובכל כחם יטו לצד ההיתר, אם רק יהיה בעור מצד הדין*. ולא רק בעיקרי הדינים הנוגעים במישרין להתיר הקילו הרבה קולות, כמו נאמנות עד אחד ועד מפי עד וכיוצא, אך גם בדברים שיכולים לסייע בעקיפין להתרת האשה הקילו במקום שניתן להקל. הלא תראה להשבות יעקב ח"א סי' י"ד [מובא באוצה"פ ס"ק ש"ל אות ט'] שהיקל לקבל ע"י ב"ד עדות עגונה בשבת ממי שהוא מסוכן למות ולא להמתין עד מוצאי שבת, הוא על סמך פסק הימ"א באו"ח סי' של"ט דבשעת הדחק סומכין על שיטת ר"ת ומקדשין בשבת, וה"ה דדנין, ואין לך שעת הדחק גדולה מתקנת עגונות, ומסיים: „ואל תתעצלו בדבר, כמו שאין להתעצל בפקוח נפש“. ועי' עוד באוצר הפוסקים ס"ק ר' אות י"ח שדנו הפוסקים להתיר הלנת המת ופתיחת הקבר — אם כבר נקבר — כדי להכירו ולהתיר העגונה. וכן דנו [באות ט"ז שם] אם מותר לכהן להתקרב תוך ד' אמות של מת כדי להכירו. אשר מכל זה משתקפת יקרת המצוה של התרת עגונה, וגודל התורה שחרדו חכמי ישראל להתרתה.

ב. החיוב להעיד בעדות עגונה

בהם ד, כל מי שידוע עדות לחברו וראוי להעידו ויש לחבירו תועלת בעדותו, חייב להעיד. ועי' בנוב"י קמא אה"ע סי' כ"ט, דעד שנאמן

עם כרך זה השמיני נסתיימו דיני עגונה. בלקט זה אנו נותנים כמה ענינים שברובם אינם ענינים הלכתיים ממש, רק ענינים כלליים בנוגע לסדר התרת עגונות, ואשר ע"כ לא מצאו את מקומם בפנים האוצר, ועליהם ידובר כאן. הספרים שאנו מעתיקים מהם, לא כתבו ענינים אלו במישרין כדי להורות דרך לאחרים, רק דרך הקדמת דברים לתשובה, או דרך הערה לשואלים בראש או בסוף התשובה, אבל דברים אלה טומנים בחובם פנינים יקרות מעניני הדרכה ונהגה בהתרת עגונות, ומצאנו לנכון להעתיקם, לסדרם לפי הענינים,

גודל המצוה. גדולה היא מצות התרת העגונה מכבלי העיגון, וכמעט כל הפוסקים בתשובותיהם ייחדו על זה את דבריהם. אנחנו כאן נסתפק בהבאת כמה נקודות יסודיות המבליטות את גודל המצוה של התרת עגונות וחשיבותה. בדעת זקנים מבעלי התוספות סוף פרשת שופטים מסבירים בשם הרב בכור שור את מצות עגלה ערופה: דכל זה צוה הקב"ה לעשות כדי שיצא קול לנרצח, ומתוך כך יבואו עדים ויעידו שהוא מת, ולא תשב אשתו עגונה. ועי' באוצרות יוסף בתשובת עגונה דף ג' ע"ב שהוכיח מכמה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי דהעיגון נחשב כסכנת נפשות. בתשובת ר' מנחם מנדל שטנזי שבשו"ת ב"ח החדשות סוף סי' ס"ד מגלה לנו טעם נסתר בהתרת עגונה, והוא: להתיר בחינה קטנה שבבחינת העגונה העליונה, אשר על זה נמי אמר שלמה ראיתי דמעת העשוקים ואין להם מנחם, וכל מי שמתיר עגונה אחת בזמן הזה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים העליונה * להציל בחינה אחת מן אשת חיל וד"ל. והחיד"א בספר מדבר קדמות מערכת נון אות י"ג מביא שראה בחתימת פסק עגונה מהרב המקובל מהר"א חאיון שכתב כי נטפל לדין זה לפי שהוא תיקון לשכינה חלק פרטי של בחינת אשה זו. ובספרו נחל אשכול פירש החיד"א עפ"י את הפסוק בתולדותיה נוגות והיא מר לה, דצער האשה נוגע כביכול בצער השכינה, ע"ש.

במקרה שהעגונה זקוקה ליבם וההיתר מאפשר לה לקבל חליצה מיבמה, נתוספה עוד נקודה להגדלת המצוה, והיא תקנת הנפטר. בשב יעקב ריש סי' י"ב כתוב בנידון כזה: ולא אעבור עוד על כל תאחר מפני תקנת העגונה ותקנת הנפטר שאין לו תיקון כל זמן שלא קבלה אשתו החליצה כמבואר בספר הזהר.

זכות המצוה. גם את זכות המצוה העריכו הגדולים למאד, שכדאית היא להגן בעת צרה וצוקה, ולהושע על ידה בישועה. בפני יצחק ח"ב סי' א' כתוב בסיום תשובתו: ויכולה זו המצוה שתגן עליו ועל זרעו ועל זרע זרעו להצילו מכל צרה וצוקה, פוק חזי בנאמן שמואל סי' נ"ה שמביא שם דברי בעל ספר ברכת אברהם בהקדמתו, שבהיותו בתוך צרה התפלל לפני ה' שתגן בעדו וזכות

החיוב המוטל על כל אדם להעיד. מדברי הפוסקים בחו"מ סי' כ"ח מבואר שעדות עגונה היא כמו כל שאר עדות דעלמא שהדין

(*) על עצם הענין במה ניתן להקל בעגונה ובמה אמרו להחמיר, עי' להלן פרק ח'.

(*) אימרה זו „כל המתיר עגונה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים“ מורגלה בפי הרבה מהאחרונים להביאה בסתמא ע"ש חב"ה, אולם בב"ח עצמו וכן בתשובותיו לא נזכר מזה, והכוונה לתשובה הנ"ל שבשו"ת ב"ח החדשות.

ובע"כ דבעדות כזו מדינא מחוייב לילך להעיד משום דיש בזה צד אפרושי מאיסורא וכהסמ"ע.

ועי' בהגהות ר"ב פרנקל שתמה על הסמ"ע דלמה מחוייב לילך ולהעיד הרי יכול לשלוח עדותו בכתב שמועיל בעדות אשה להתירה. ובעצי ארויס ס"ק י"ג תפס כן להלכה דיכול לשלוח עדותו בכתב, וכתב לתרץ עפ"י דברי רש"י בשבועות שהסתייע מהם הב"י לחומרא, אליבא דהסמ"ע, דלהכי נקט רש"י אופן העדות לאיסור, דאילו להיתר היה סגי שיאמר הת"ח עדותו לעד, ועד מפי עד נאמן להקל, משא"כ להחמיר אין עמפ"ע נאמן. אולם בתוספות חיים הנ"ל כתב לפי דעת הסמ"ע דאף שאפשר לו להגיד לאשה והיא תאמר לב"ד, מ"מ חייב הוא לילך לב"ד, וזהרבה נפק"מ יש בין אם יעיד בעצמו בב"ד או שאחרים יעידו מפיו, כגון לענין הכחשת עד כשר, וכן לענין לחזור מעדותו ולומר מבודה הייתי, ושכזה כתב גם במאזנים למשפט סי' כ"ח סעיף ה', ועי' עוד להלן פרק ד' מה שהובא מהשבות יעקב ח"א סי' י"ד.

מלך אם מעיד בעדות אשה. עי' בתפארת צבי קונטרס תק"ע סי' א' דאף דמלך בכל שאר דיני התורה אינו מעיד, לפי שאין כבודו להעיד לפני ב"ד, מ"מ בעדות אשה דיכול להודיע עפ"י כתב, חייב להעיד ע"י כתב ולשלוח עדותו, ומיישב עפ"י דברי הרמב"ם בהל' שנגות דמלך חייב בשמיעת קול, דמיידי בעדות אשה דיכול להעיד בכתב.

מן התורה לעדות עגונה חייב מן התורה להעיד, ועד שאינו נאמן אלא מדרכנו יש עליו מצוה מדרבנן. ובחקקי לב ח"א סי' נ"ז כתב עפ"י החינוך דבכובש עדותו בעדות אשה, כמו בשאר העדויות, עובר על לא תעמוד על דם רעד, וצדד שם דעדות אשה הוי כדיני גפשות דאפילו אין האשה תובעתו מחוייב להעיד.

כשהעד הוא תלמיד חכם. אמנם כשהעד הוא ת"ח דאינו מחוייב לבוא לפני ב"ד דזוטר מיניה רק כשיש צד אפרושי מאיסורא, כתב בב"י בחו"מ שם עפ"י פרש"י בשבועות דף ל' ע"ב דדוק כשב"ד רוצים להתירה והוא יודע שבעלה חי מחוייב לבוא ולהעיד, אבל להיפך שהב"ד רוצים לאוסרה והוא יודע שמותרת אינו חייב לילך, אבל הסמ"ע בס"ק כ"ח כתב דגם באופן השני, כדי להתיר, חייב ללכת ולהעיד, משום שגם בזה יש צד אפרושי מאיסורא אם יבוא אחר ויקדשה ויאמרו שאין קדושין תופסין בה וישא אח"כ אחת מקרובותיה דאסורה לו. והסכים אתו הב"ח וכתב דנכון הוא. ובתוספות חיים ח"ב דף כ"ד הביא סמוכין להסמ"ע מאבות דר' נתן פ"ג מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה פעם אחת הלך וישב בספינה, בא הרוח וטבע ספינתו ראהו ר"ע ובא לפני ב"ד להעיד על אשתו להנשא (וכנראה שהוא המעשה שביבמות קכ"א), ומסתמא הב"ד היה זוטר מיניה דר"ע טובא, דר"ע גדול שבדורו היה, ואעפ"כ הלך להעיד שטבע בעלה כדי שיתירו להנשא, ואין לומר דממדת חסידות הוא שעשה כן, דהרי מבואר באחרונים דבמקום שאינו מחוייב לילך להעיד אין לו לזלזל בכבודו ללכת להעיד,

ג. האיום על העדים

הוספת חרם או שמועה במקרים ירוקים. נוסף על האיום של הודעת גודל האחריות בה נושא העד, אנו פוגשים בהרבה תשובות בעדות עגונה שלא הסתפקו בהגדת העד בתורת ואם לא יגיד וכו', רק הוסיפו עוד אלה וחרם, ולפעמים השביעוהו גם בשבועה. בב"ח החדשות סי' ע"א בגב"ע של תשובת מהרש"ל נזכר שהגיד העד לפניו בתורת עדות ואם לא יגיד, ובהרם יהושע בן נון. ובנוב"י קמא סי' מ"ד מבואר בגב"ע שהעידו בכתב אם לא יגיד, ובכח אלה ושבועה וחרם חמור, ובהרהורי תשובה קדמו לעדות. ובשו"ת מהריב"ל ח"ב סי' י"ב הנ"ל מסיים עוד בגב"ע: גם גזרו עליו בהרם בקול אלה קלה נמרצת כי לא יגיד כי אם דברים כאשר שמע מהתוגר בלי תוספת אפילו דבר הקל. ושם בח"א סי' ז': אחר האיום והתראה אם לא יגיד וכו', גם אחר שהשבענוהו שבועה חמורה בתורה להגיד האמת. וכן שם בח"ב סי' ט"ו: גם אחר שהשבענוהו שבועה חמורה בשי"ת בנקיטת חפץ להגיד האמת כפי מה שעבר לא פחות ולא יותר דברים כהווייתן ממש. אולם כמובן שההשבעה לעד היתה רק במקרים בודדים, במקום שהיה אפשר לחשוך דקיל ליה עדות בלי שבועה. ביתר אריכות מבאר ענין זה בחבצלת השרון סו"ס מ"ו, שם הוא כותב: בני"ד דיש לנו פקפוק על העד שהוא מגולח זקן, ואף דקילא להו לאינש, מ"מ להעיד שקר בלא שבועה ג"כ קיל להו לאינש, ובפרט בעדות אשה דסבור מצוה קעביד להוציא אשה מכבלי העיגון, דאצלו הדבר ברור כיוון דכבר נאבד זכרו כמה שנים ודאי מת, אבל זאת ידוע דשבועה חמירה ליה לאינש ואף קלי הדעת ביותר חמור אצלם שבועת שקר, לכן בזאת ג"ל להשביעו לעד, אלא דלאו דוקא שבועה קאמינא, דאינו נכון ליתן שבועה כל כך בניקל, אך די שיתן העד תקיעת כף בפני ארון הקודש בהדלקת שתי נרות ובאיום גדול שלא ישקר, ובלא"ה מבואר בחו"מ סי' כ"ח סעיף ב' בהג"ה דיכולים להשביע העדים אם רואים שהשעה צריכה לכך, וה"נ בני"ד.

ענין האיום בעדות עגונה. בכל השו"ת של עגונות מוזכר בגב"ע שהיו מאיימים ומגזימים על העדים, שיגידו עדות אמת. האיום על העדים אינו דבר מיוחד בעדות אשה, שכן הדין בכל עדות דעלמא כמבואר בחו"מ סי' כ"ח סעיף ז': מאיימין על העדים בפני הכל ומודיעין אותם כח עדות שקר וכו', אולם בכל זאת מצאנו שבעדות עגונה היו מוסיפים דברי איום. בשו"ת מהריב"ל ח"א סי' י' מובא שאמרו לעד: איך כל גופי תורה תלויים בענין הזה, ואם ח"ו אין אמת בשפתו מרבה ממזרים בישראל וגדול עונו מנשוא, והעד אמר על נפשו ועל יהדותו שכל מה שיעיד הם המה הדברים אשר שמע מפי פלוני. וכלשון הזה כתוב גם בח"ב סי' ט"ו. ושם בס' י"ב מובא בגב"ע: ואחר האיום והגיוזום הראוי לעשות לו מן הדין אם לא יגיד וכו', ועוד הוספנו איומים וגיוזומים לאמר כי אל תבטיחהו הסברא לומר שבדאי נהרג, ומכח הסברא הישרה יוסיף דברים אשר לא שמע מהתוגר [העד הראשון], ונמצא מתיר א"א לשוק ומרבה ממזרים בישראל הוא עון פלילי וכו'. ובשו"ת ויאמר יצחק קו"ע סי' ד' דף קצ"ה טור ד' כתב דאפילו כשהמעיד ת"ח מצינו במהר"ם אלשיך סי' קי"א שאיימו וגיוזמו על העד.

בדיעבד כשלא איימו. אולם אם אירע וגובי העדות לא איימו על העדים אין לפסול משום זה את העדות. כן כתב בבארות המים סו"ס כ' לענין גידונו: דמה שלא הוזכר בשאלה שהיתה קבלתם של העדויות ע"י איום וגיוזום לא מצאתי בשום פוסק שפקפק בדבר זה, אלא דלכתחילה צריך איום וגיוזום אבל לא משום זה מרעא כח העדות, דהרי אפילו גוי מסל"ת וישראל המעיד צ"פ מסל"ת מהני עדותו. וכוזה כתב בשו"ת ויאמר יצחק קו"ע סי' ד' הנ"ל: דהגם שהיה צריך לעשות כן לכתחילה, כמבואר בכל הפוסקים שבקב"ע עגונה מזכירים דבר זה, מ"מ בדיעבד אינו מעכב כמ"ש בבארות המים.

ד. גביית העדות וכתביה

שם על אם הדרך נבלת שני היהודים, ודברים אלו לא נתנו לכתוב בענין זה, אלא כך היה ראוי לכתוב, והלכו שניהם עם חמר אחד לבדם ונעלמו מן העין לא נודע מה היה להם זה שבע שנים, ואח"כ באו עדים וכו'.

וכן בחת"ס ח"א סי' נ"ג כותב בהתחלת תשובתו: ראשית דברי הב"ד גובי העדות, על האיש שנהרג זה ג' שנים, חכמים הוזהרו בדבריהם, מי הגיד לכם שנהרג, הלא על זה אנחנו דנים ומסופקים אם עודנו חי ואזיל לעלמא, ואיך החלטתם שנהרג, והיה לכם לכתוב שנאבד זה ג' שנים, ולא עוד אלא שכתבתם שנמצא לערך ח' ימים אחר הריגתו, תמה תמה אקרא, וכי הייתם שם ביום הרג רב למנות ימים שעברו, והלא לא נודע שום דבר עד יום המציאה, וא"כ נימא השתא הוא דנהרג כו', ובאמת מה שנמצא סמוך להם גם העגלה והסוס ולא נגע בהם אדם, מורה לנו שלא היה זמן רב שהובאו הנה. ועי' עוד כעין זה בבית שלמה (מסקאלא) סי' ל"ו.

ובזכרון יוסף (לר"י שטיינהרט) סי' ו' קובל על העתק הגב"ע שנעשה שלא בעיון ובדקדוק, ואומר: חסרון הגיכור ראיתי בהעתק עדות הג"ל שורה אחת או שתיים ויותר, מלבד גמגום הלשון מלשון זכר לנקבה ומרבים ליחיד, ולא יתכן לשלוח גביית עדות כזו לשום מורה להעמיס עליו טורח, מאחר שזה יתד שהכל תלוי בו, ולולא אהבתי אליו לא נודקתי לזה.

תירגום דברי העד כשהעיד בלשון זרה. גם על תירגום דברי העד שנאמרו בשפה אחרת, ללשון הקודש, מצאנו דברים בספרי התשובות. ברוב התשובות נמסרות גבה"ע בשפת העד. ובמשמרת שלום ח"ג בקו"ע מזהיר על זה: ראיתי כמה פעמים שבא לידי גב"ע דעגונה הרב [גובה העדות] העתיק הגב"ע ללה"ק, והוא מכשול גדול, כי בגב"ע דעגונה צריך הב"ד להזהר לכתוב כלשון שמדבר העד, כי חזינו כן לגאוני קמאי ובתראי בתשובותיהם, וכמ"ש התם המעתיק פירוש הרמב"ם במסכת יבמות שכל מעתיק מלשון ללשון יש לו להזהר מאוד שלא יפסיד הכוונה, ותחת היותו מועיל אולי יהיה למכשול. גם בעמק שאלה סי' ל"א כתב: דלא יפה עושים הב"ד שמשנים לשון העדות ללשון הקודש, וכמ"ש ע"ז בעלי התשובות. וכן בשו"ת הרי"מ (מגור) סי' ג' מעיר ע"ז ששינו לשון העדים ללשון הקודש, שבקל ישחנה [גם המובן]. ובסי' ב' שם כשהתירגום גרם לאי הבנה בכמה דברים, הוא מתמרמר על גובי העדות, וכותב להרב השואל: ימחול לצוות לדיינים לפרש איך אמרו העדים, כי מסתמא העידו בלשון המורגל, ומי ביקש מידם להעתיק ללה"ק.

וברשד"ם סי' מ"ג היה התירגום אחד הגורמים שלא רצה לבנות יסוד היתרו על לשון העדים, כי כשרצה למלא חסרון הזכרת השמות בעדות, מצד שהגוי דיבר כעל הידוע והזכירו בהא הידיעה, כתב אח"כ כאחת מהדחיות: דשמא מי שהעביר מלשון ישמעאל ללה"ק לא דקדק יפה. ובשו"ת עבודת השם הביא, אך לענין נידונו הוא, כתב: דהא לא מגרע בנ"ד, לפי מה שהוגד לי ושמעתי דהמעתיקים בנ"ד הם מומחים ובקאים בלשון ישמעאל, ומסתמא דקדקו יפה בזה להעתיק הלשון כראוי, ובהא הידיעה כראוי.

עם כל זאת לא נמנעו המשיבים מלדון גם על גב"ע שתורגמה מלשון אחרת ללה"ק, והרבה פעמים אף לא העירו על זה. עי' דוגמאות כאלה: שו"ת מהרי"ט ח"ב סי' ל', גנת ורדים ח"ב כלל ג' סי' א' ב' ג', שאגת אריה החדשות סי' י"ח, שו"ת רבנו חיים כהן סי' כ"ה, נוב"י קמא סי' ל"ח, שו"ת רמ"ץ סי' י"ב, ושואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' רנ"ח. וכנראה שהכל לפי הענין, אם יסודי ההיתר בנויים על דקדוק מדויק של לשון העדים כמו בנידון הרשד"ם, או לא.

גב"ע ע"י ב"ד יודע דבר. דברי העדים הם היסוד ואבן הפנה עליו הולך ונבנה אח"כ ההיתר של עגונה, ולכן מובן מאליו שגביית העדות צריכה להעשות ע"י חכמים יודעי דבר שיבינו לחקור מפי העדים את כל הפרטים שאפשר להביא בחשבון כעיקר או כסיוע כהתרת העגונה, וכן להיפך שלא לחקור ולדרוש בדברים שאינם צריכים, וכמו שנפסק כבר הדין בסעיף כ"א ברמ"א שאסור לחקור ולדרוש הרבה. וע"ש באוצר הפוסקים ס"ק קס"ט מה שהובא מהאוצרות יוסף, שכתב בטעם האיסור, דאפשר שיטעו לפעמים העדים ולא יעמדו בחקירה אף שגוף העדות אמת.

וכבר מצאנו להבית שלמה (מסקאלא) סי' מ"ג דף ס"ג א' שהוכיח קשות לב"ד גובי העדות בכעין זה, וכתב: לפלא בעיני על ב"ד מקבלי העדות שקבלו העדות כדלא גמרי שמעתתא כלל, כי מה שהיה נחוץ לעשות ולשאול לא עשו ולא שאלו כלל, ולא רשמו בגב"ע רק דברי רוח ולהג הרבה שאין מן הצורך לגב"ע ולדינא כלל וכלל, והנה אם היו מראים הב"ד חגורת השבר לעגונה והיתה אומרת שמכירה התגורה בטב"ע היה לנו עמוד חזק להשען עליו וכו', והם לא עשו כן אלא גבו הגב"ע כדרך שעושים פרוטוקול להבדיל בנימוסיהם ועיקר מטרתם היתה רק שתאמר האשה הסימנים שלה מקודם, לברר אם דבריה כנים, ואמרה רק סימן בלי ראות על מין הסחורה שנעשה ממנה התגורה, וזה לא כלום הוא. גם בחתם סופר ח"א ריש סי' נ"ג העיר לב"ד מקבלי העדות על כי: לא נזכר כלל בגב"ע מה היה עם הראשים החתומים אם הכירו פרצוף פניהם או לא וכו', גם נאמר לי שעל העגלה מצאו יתר מלבושיהם העליונים וגם ב' כתבי הפאס שלהם, ותמיה גדולה על הב"ד איך לא הזכירו מזה כלום, ומי יוכל לתקן את אשר עותו. וכעין זה הביע פליאתו על גובי העדים בשו"ת הרי"מ (מגור) סי' ג': וכמה פליאות עליכם וכו', לא כתבתם שנקבר וזה אפשר להתברר, וגם לא כתבתם מהבגדים שנמצא בהם, שאם היה טב"ע בבגדים היו עמודים גדולים לסמוך עליהם.

ובשבות יעקב ח"א סי' י"ד כשהוקל לקבל ע"י ב"ד עדות עגונה בשבת ממי שהוא מסוכן למות, הוסיף עוד: ואם יאמר האומר למה צריך לקבל עדותו בב"ד הלא משיאין עפ"י עד מפי עד, זה אינו, דבקל יוכלו לבוא לידי ביטול העדות כשישמע ממנו רק עד, משא"כ הב"ד ידקדקו בדבר כדי שיהא בעדותו כדאי להתירה.

כתיבת הגב"ע. גם על כתיבת הגב"ע הקפידו גדולי המשיבים, בין על מסירת דברי העד כהווייתם, ובין על צורת הכתיבה מצד עצמה, שתהיה בדיוק בלי להשאיר מקום אף לטעות קלה. בסדר אליהו רבה סי' ד' אחרי שפירש כוונת דברי העדים במה שצריך לנידונו, הוא מעיר: והנה כל זה מבורר בלשון קבלת העדות אלא שקצרו במקום שהיה להם להאריך, שבעניני קבלת עדות העגונות צריך לכתוב הדברים בעצמן שיוצאין מפי המעיד, מפני שהדין משתנה לפעמים בשינוי כל דהו.

בשו"ת הבית יוסף דיני גוי מסל"ח סי' ד' מתרעם על מקבלי העדות על החילוף שנמצא בכתבם: דבמעשה ב"ד כתוב שאמר הגוי נתעכבתי יום או יומים אחריהם [אחרי הגעלמים], וגם בסיפור גופא דעובדא כתוב אחר יום או יומים הלך גם התוגר על הדרך ההוא, ואילו אח"כ כתוב שם ואחר יום או יומים או ג' ימים הלכתי על הדרך ההוא, וכן לא יעשה למקבלי עדות שלא לכתוב כל הדברים מכוונים, ולא זו בלבד, אלא שכתבו גם כן: סוף דבר התוגר הלך לדרכו וחזר לביתו לשלום ושני היהודים הנ"ל בעוה"ר כלתה אליהם הרעה ונהרגו ונאבדו כן יאבדו כל אויבי ה', ומאחר שנתברר אצלם שנהרגו אותם היהודים עד שמקללים בהם את אויבי ה', מה היה צריך להם לחזור אחר פסקי דינים כו', גם כתבו שמצא

ה. מי ראוי להורות בשאלות עגונה, ועל מי מוטל הדבר

לאורה להתירה*, כי צריך הרבה יראת שמים בזה, וכן ראיתי לרש"י פ' בהר על הפסוק אל תקח מאתו גשך ותרבית ויראת מאלקיד, וז"ל: לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו, ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, לפיכך הוצרך לומר ויראת מאלקיד יע"ש, הרי שבדבר שהוא קשה בעיני האדם יכול לנטות מדרך האמת להורות היתר, לכן כתוב ויראת מאלקיד, ודכותה נמי הכא, ועוד אני אומר כי מה שתלו הראשונים בהיתר עגונה שיהיה החכם המתיר ביראת ה' כל היום, הוא כדי שתגן עליו זכות יראת ה' על פניו שלא יכשל בשום לימוד הוראה, בהיותו חכם ירא סר מרע יצילתו השי"ת שלא יכשל בדבר הלכה להתיר את האיסור ויתקיים בו מקרא שכתוב לא יאונה לצדיק כל און, כאשר אמר כן בהדיא בגמרא יבמות דף קכ"א שמואל לרב, ע"ש. כהשלמה לדברי החיים ושלום כדאי להביא את לשונו של המאיר נתיבים בס' ס"ב, המתאר במלים נרגשות את החרדה שאוחזתו כשבא לדון בדין עגונה, וז"ל שם: והבוחן לבבות וכליות אלקים ה' יודע ועד, כשבא אלי ענין שאלת עגונה, אחוזני חיל ורתת, וארכבותי דא לדא נקשן, ועיני זולגות דמעות, ואירא הרבה מאוד.

החיוב על המורים להודקק לשאלת עגונה. מפאת גודל האחריות מצאנו גם לאחד מגדולי המשיבים שלא רצה להכנס בעול הוראת היתר עגונות, והוא החות יאיר בס' ע"א, שמדגיש בדברים מפורשים ביותר: מימי לא נטפלתי להתיר עגונה אפילו לסניף, כי אפילו למטיה לי שיבא מכשורא לא בעינא. אולם כבר השיב עליו בחיים ושלום ס' א' דף ב' טור ב': כי מדברי כל הראשונים והאחרונים נראה דאיכא חיוב ומצוה להשתדל ולמצוא להם זכות עד מקום שידו מגעת משום עגמת נפש שלא תשארגה עגונות, ואם כי דברי החיים ושלום אינם צריכים חיזוק, והעד לזה אלפי השו"ת בהיתר עגונות שהשיבו גדולי הרבנים בכל הזמנים, אבל בכל זאת נעתיק כאן כמה קטעים מתוך ספרי השו"ת המבליטים ביחוד את החיוב והמצוה המוטלת על המורים להודקק לשאלות עגונות ולהוציא לאורה את משפטן. בשו"ת הרשד"ם ריש ס' מ"ז אומר: ה' היודע ועד שמיראי הוראה אני, ובפרט בדבר ערוה כאשר ידוע כמה קשה ענשן של עריות, אם לא שגלוי וידוע לכל יודעי דעת כמה חשו חז"ל לעיגונא דאתתא, וכמה קולות הקלו כדי שלא תהיינה בנות ישראל עגונות, אשר מזה אין צורך להאריך, באופן שאין ספק אלא שמשא מוטל על כל אדם להטריח עצמו ולפקח להציל כל בת ישראל מעיגון, כפי כחו על הדין ועל האמת. ובמאיר נתיבים ס' מ"ט מחזק ידי המורים בעגונות, ואומר: וניתן רשות לסמוך על סברות הנמצאות בספרי הגאונים המחברים אשר רוח ד' דיבר בהם וכוונתם היתה רצויה לשם שמים, וכמו כן צריכים אנחנו להיות בטוחים בהשי"ת הוא ינחנו בדרך אמת שלא תצא תקלה מתחת ידנו, בהיות תכלית הכוונה לשם שמים עפ"י התורה, כדאית היא תורתנו להגן על לומדיה לשמור מטעות ומכשול. ובסדר אליהו רבה ריש ס' ז' אומר: זאנכי היום טרדותי רבו משערות ראשי, אמנם רואה אני כי אין האדם רשאי להפטר מהטפל בדין נשים העגונות ומלעיין בדינם. ושם בס' ת' הוא כותב שלא רצה מתחילה להשיב באותו נידון, מאחר דמקבלי העדות הם מגדולי ישראל וכל רז לא אניס להו למה זה ישאל לשמ"י, אך לאחר הפצרת השלית חזר בו, ואמרתי ויהי מה אֲחֻזה דעי כיון שהוא היתר עיגון וחיוב מוטל על כל חכמי ישראל להשתדל שלא תשארגה בנות ישראל עגונות. רבנו חיים כהן חשב לו למצוה רבה לספל

מי ראוי להורות בעגונה. שונה היא ההוראה בשאלות עגונה מההוראות במקצעות ההלכה האחרים, גם בקולתה וגם בחומרתה, מצד אחד אסור לו לרב המורה להחמיר בה סתם ולהוסיף חומרא, כי הרי עיגון האשה שהוא כדיני נפשות כרוך בזה, אשר לכן נצטוינו מפי חז"ל לחפש אחרי צדדי היתר בעגונה, והפליגו בגודל המצוה של התרת עגונה עד שאמרו כל המתיר עגונה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים (עי' ע"ז בפרק א), אולם מאידך גיסא אי אפשר להמשיך לגמרי אחרי קולות, כי הרי איסור א"א שהוא בחנק עומד ומאיים נגדנו, וגם תוצאות לדורות כרוכות בזה מחשש ממזרות של הבנים שיולדו אם יודע אחר כך שהבעל חי וההיתר היה שלא כדין, וכבר המשיל בשו"ת סם חיי סוף ס' י"ז את המורה בעניני עגונות: „לאיש הבורח מן הארי ופגע בו הדוב, כי המלחמה לו פנים ואחור, כשם שירא להתיר כך ירא לאסור“.

מסיבה הנ"ל לא נמסרו ההוראות בעניני עגונות לכל רב מקומי כמו שאר הוראות איסור והיתר, רק לגדולי ההוראה המפורסמים, וכמ"ש בצמח צדק ס' מ' בנידונו לענין הדין המבואר ברמ"א סעיף ל"ד דבמשאל"ס דוקא כשנשאת עפ"י חכם לא תצא, שצריך לשאול דוקא לגדול הדור, אבל זה לא שאל אלא ללמדן היודע ספר, אבל לא נהירין ליה שבילין דהוראה, אע"פ שהוא מוסמך, מה זו סמיכה, הכל יודעים שאין דינים הללו מסורים לכל כשאר דיני איסור והיתר בשר בחלב ונותן טעם לפגם וכיוצא בזה. ובב"ש ס"ק ק"ג מגדיר עפ"י הצמח צדק הנ"ל את המובן חכם, דהיינו „חכם מפורסם בהוראה“. ובמאיר נתיבים ס' ס"ב קובל על רבני הקהלות המורים בעניני עגונה: ועושים את עצמם כלא יודעים מן החרם דרבנן קשישאי גאוני ארץ שחלילה לרבני הקהלות להורות הלכה למעשה בעיגונא דאתתא, כי אם לרבני הגלילות להם ניתן רשות על זה, וכבר בא לפני הרבה פעמים מה שהתירו רבני הקהלות לא אחת ולא שתים כי אם פעמים הרבה וטעו בדבר משנה ואין צ"ל בשיקול הדעת שלהם ובאו לכלל טעות בעוה"ר, ואני אל ה' אתחנן יתן בלבם שלא ישוּבו עוד לכסלה. ובשו"ת בית אברהם (מחרסון) ס' כ"ז כתב על דברי המאיר נתיבים הנ"ל: ואם כי עתה ירדו הדורות ונתקיים מאמרם והגליל יושם, עכ"ז צריכים לזה מהני רבנן דפקיע שמייהו.

ובשו"ת חיים ושלום ח"ב ס' א' דף כ' מעיר עפ"י דברי הראשונים כי המורה בהיתר עגונות צריך שיהיה ירא שמים ביותר כי אז מודקק בו הדק היטב כדי שיוכיח אל האמת לבל יטעה בדבר הלכה משום חומר איסור ערוה החמורה, וכמ"ש הרשד"ם ס' מ"ד, דאע"ג דהקילו רבנן טובא בעיגון האשה מ"מ צריך הרבה ישוב הדעת ויראת שמים לראות היכן הדין נותן ושלא להקל אלא מה שהקדמונים הקילו, ע"כ, ומצינו דומה לזה בדין בדיקת הסכין לשחיטה שכתב מרן בשו"ע יו"ד ס' י"ח סעיף י"ז וז"ל: הרהר צריך ישוב הדעת ויראת שמים כו', וכה"ג כתב שם בס' ל"ט סעיף י"ג לענין בדיקת הריאה וז"ל: ואין סומכין על קולא זו אלא בבודק כשר וירא ה' מרבין, וכיוצא בזה תראה להב"י בחו"מ ריש ס' א' שפירש מאמר רז"ל בגמרא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו, שהגם שהדין הוא אמת, מ"מ לא יכוין בלבו אם יצא זכאי אהבו ושנאת החייב יע"ש, הרי דאפילו בדיני ממונות לא יכוין להיות נהנה ושמת בלבו שיצא זכאי אהבו, כ"ש בדין איסור א"א דחמיר טובא כי יהיה הדין משתדל בכל כחו ובכל כוונתו למיצוי הדין ועומק ההלכה בלתי שום פניה וכוונה לנטיית אהבה או רחמנות להוציאה

החמורה, אבל לא שהרגשות תהיינה להם ח"ו השפעה על עצם פסק הדין. אולם בכל זאת יש ומצב האשה והנסיבות מביאים בחשבון כצד ק"לא, ע"י ע"ז להלן בפרק ח'.

(*) ואף שאנו מוצאים הרבה פעמים שכתבו המשיבים בדברי הקדמות לתשובה: להיות כי נכמרו רחמי על האשה העלובה, וכדומה לבטויים אלה, היינו כדי להתנצל מה ראו על ככה שנגשו לדון בעגונה שהיא מאיסורי ערוה

יחידים מבין הגדולים השתמשו מלחוחות את דעתם בעניני עגונה למקומות מרוחקים [כנראה, כשידעו שגם בלעדיהם ימצאו שם חכמים שיתעסקו בהיתרה]. בחלקת מחוקק סי' י"ז ס"ק י' כותב: אך באמת תמיד מיראי הוראה אני וכל עגונה שאינה יושבת תחת יד ב"ד שלי אני מרחיק עצמי מזה אפילו להיות סניף להתיר, ועם כל זה חלילה לי להרחיק עצמי מכל וכל. (ובשו"ת כור הבחינה סוף סי' י"ב מביא שגם הגר"ע איגר גדר בעדו שאינו כותב למעשה להורות חוץ לעירו, אולם בתשו' רעק"א נמצאות הרבה תשובות בעניני עגונות גם למקומות אחרים). בחיים ושלום ח"ב סי' א' דף כ' טור ב' מסביר את שיטת הח"מ שהוא כעין מ"ש רז"ל דאפשר לעשות המצוה ע"י אחרים, אך גם על זה הוא אומר שיש להשיב: דאם יהיה הענין שישלחו הדיינים מעיר אחר לדייני עיר אחרת לשאול את פיהם אם יסכימו להתיר חייבים הם לגלות דעתם, ועי' מה שתרצם אונקלוס על הפסוק ולא תענה על ריב, ולא תתמנע מלאפא מאי דבעינך על דינא כו', הרי דכשבים לשאול ממנו את דבר המשפט חייב להשיב לשואלו דבר ה'. ועפ"י החיים ושלום הנ"ל מחליט במימרי חיים סי' מ"א דף צ"א טור א': דכל חכם לב החיוב מוטל עליו אפילו שאין העגונה יושבת תחת רשות ב"ד שלו לגלות דעתו וכו', ולכן ראיתי חובה לעצמי להטפל בענין זה הגם כי איני מאנשיה ואין עלי עול צבור, כי ענין זה אינו תלוי במי שהוא ממונה על הצבור דוקא, וכ"ש בנידון זה שהוא כמת מצוה שאין לו קובר, כי זה לה קרוב לעשר שנים שהיא יושבת עגונה ועצבות רוח ולא היה מי שנטפל בענינה.

ובשו"ת ויען אברהם אחרי שהביא את השיטות השונות בזה, הוא מתנה בזה דרך אמצעית כעין פשרה, ואומר: והאמת דאלו ואלו דברי אלקים חיים, דהכל לפי הנידון, דאם קשה למצוא היתר, דאינו פשוט, טוב למנוע, ולפי האדם, דאם הוא גדול הדוד ואלי יורצו כל אפסי ארץ ותורה יבקשו מפיהו בכל מילי, למה ימנע בעיגונה, אך ת"ח בינוני דאינו מפורסם, שב ואל תעשה עדיף.

ויש מהגדולים שמנעו את עצמם מלהמנות בהיתר במקרים מיוחדים. בשו"ת ברית אברהם סוף סי' מ"ב מעתיק מכתבו של בעל החוות דעת אליו, בו הוא כותב: ראיתי דבריו חריפים מאד, שרשו פתוח עלי מים חיים נובע מש"ס ופוסקים, אך עם כל זה בלתי אפשרי הוא אצלי להמנות עם מעכת"ה בהיתרא דהאי אתתא, כי גדר גדרתי בעדי שלא להתמנות בהיתרא דעד מפי עד ואף בעד אחד בלי דרישה וחקירה לעמוד על בירור הדברים.

בקונטרס באר חיים מרדכי דף כ"ט מעתיק מכתבו של הגאון ר' מאיר אריק בעל שו"ת אמרי יוסף בו הוא מבקש לעיין בדינה של בתו העגונה. על מניעתו הוא עצמו מלדון בזה הוא כותב: והנה אני לא אוכל להתערב בזה להביע דעתי כי נוגע אני, וגם מגדל הצער כבד עלי לשום עיני בזה כו', ע"כ הנני שולח פה המכתב מבתי ואבקש שיאיל לשום עיני על כל הענין. ובשו"ת שאילת דוד סי' ט"ז אחרי שדן להתיר, מסיים בסוף התשובה: ומחמת שהעגונה היא אתותי אין רצוני להגיד בזה הלכה ברורה למעשה, רק דן אנכי בזה לפני כבוד גאון, ואבקשו מטובו לעיין בדברי ולהשיבני הלכה למעשה.

בהיתר עגונות, וכה הוא כותב בס"ל ל"ח: נתתי אל לבי לעיין אולי יגלגל הש"ת זכות להעגונה על ידי להמציא לה היתר להנשא, וחשבתי לי למצוא רבה כאשר כתב הרא"ש בתשובה סי' ב"א דראוי לכל מורה לחזור על כל צדדים להתיר, והנה בדרך שאדם רוצה לילך וכו' וחפץ ה' הצליח בידי לדעתי.

בבית אפרים סי' ל"ח משתאה על אלה מחכמי הדור הנמנעים מלהשיב בעגונה, ומעיר על זה: וחכמי הדור איכא בינייהו דטרידי בגרסייהו ולא אדעתיהו ולומדים ואין משיבין, ואי נמי לאו מופנה טרוד בפעליו ועסקים מרובים, ואני משתאה לדעת במה נפטרו מרחם על עלובתן של בנות ישראל וטל ילדותן, כל יבלו בהבל ימיהן ושנותן, להיות אלמנות חיות כבולות וצרורות עד יום מותן, לא כן אלפן רבותינו הקדושים, מקובלים אנתנו מפי זקנים וישישים, כל הגדול מחברו י שקול על ההוראה הזאת ויחלץ חושים משום תקנת עגונות, אולי יזכו להבנות. ברוח זו מדבר גם בדברי אמת ריש סי' ט': ואם כל אדם יחשוד ידו וידו למו פיו ישים ושפתים ישק ויאמר יפה שתיקה כי איני מאנשיה ואין אני נכנס למקום אש אוכלת רשפיה רשפי אש מפני תומר ערוה החמורה, באמת אמרו לא זו הדרך ולא זו העיר, כי כל אדם כקטן כגדול חייב לחפש בגרות חפוש מחופש בחורין ובסקדין, אולי ימצא מזור ורפואות תעלה, וחכמי ישראל המה יבחרו ויורו המורים. בספר משחא דרבנותא ריש סי' י"ז דף צ"ט מתבטא במלים יותר חריפות: וראיתי רז"ל קמאי ובתראי להיות משתדלים בכל אומץ כוחם לישא וליתן בשביל עיגונא דאתתא ומצדדי צדדי דשריותא כי [היא] מצוה רבה, ומינה נשמע למתעלם כי הוא עון פלילי, ועוד גתיראתי ממאמר שלמה המלך ע"ה אוטם אונז מועקת דל וכו' ח"ו, לכן פניתי מלימודי הקבוע לי להשתדל לישא וליתן אם אמצא להתירה מכללי העיגון. ובשו"ת מימרי חיים סי' מ"א דף כ' טור א' מעתיר דברים בזה ואומר: שדבר כזה החיוב מוטל על כל איש אשר בשם חכם ומורה יכונה לפנות מכל עסקיו ולהתבטל מכל שאר לימודים ולהטריח את עצמו לחפש ולפשפש בוכות בנות ישראל אשר לא תשארגה עגונות.

יותר מזה מצאנו בכמה תשובות שאף שהם עצמם לא מצאו אחרי העיון היתר לאשה, עם כל זאת זרזו ידי אחרים לעיין בדינה אולי ימצאו לה היתר. בבית שלמה (מסקאלא) סי' מ"ד אחרי שדחה צדדי ההיתר שהיה אפשר לצדד בנידונו, מסיים תשובתו: מכל הלין טעמי לא מצאתי היתר לאשה זו להתירה לעלמא עפ"י גב"ע אלו, אמנם אשח זו רכה בשנים ומצוה רבה לצדד בהיתרה, ע"כ הנני שולח בחזרה ליד כת"ה כל הגב"ע עם כל התשובות מהרבנים וכו', ימחול כת"ר לשלחם לשאר חכמי דורנו אולי ימצאו לה היתר. ובשו"ת הרי"מ (מגור) ריש סי' ד' כותב לבעל נודע בשערים: ואם רי"מ ידחה דברי להוציא לאור היתרה, בוח לי מאוד, כי חפץ אני יותר בתקנת העגונה מקיום דברי. ומהר"ם אלשיך אחרי שלא רצה מקודם לדון בנידון אחד של עגונה בהיותו בחו"ל, חזר לעיין בדינה אחרי עלותו לא"י. וכה הוא כותב בתשובתו ריש סי' קכ"ב: שאילתא דא אתשאלו קמן בקושטאנטינא אשתקד ואשתמיטנא לגלויי דעתאי בה כו', והשתא הכא בארעא דישאל אתערעא רוחי ושפר קדמי להחיווי דעתי, דלמא קדם מלכה עילאה זכות ישתכח לי על דנא משום עגונה.

ו. צירוף כמה רבנים לפסק היתר עגונה

עוד א' או שנים. ובערך השלחן סי' י"ז סעיף רנ"ה נקט כללאל בידו: כלל גדול יש בהתרת עגונות שכל מקום שאין הענין פשוט להתיר כל כך ונצרך שאלת חכם, אפילו היותר גדול בתורה לא יתיר בעצמו עד שיסכימו עוד שני גדולי ישראל, וכך נהגו כל גדולי עולם

כל ספרי השו"ת מלאים מזה שהיו מהדרין שלא יצא פסק היתר עגונה עפ"י הוראת יחיד. בסיום התשובה נהג המשיב להוסיף: ובלבד שיסכימו עמי עוד א' או עוד שנים. וכבר הזכיר מזה בחלקת מחוקק ס"ק ע"ח, דבמקום דאיכא תיוהא חתנו עד שיסכימו עמהם

פתחי דבי מדרשא לבקש לה עזר וצירוף להתירה לזאת דעתי מסכמת להתירה לשוק באופן שיסכימו עוד שני ת"ח מחכמי עירנו. ובחבצלת השרון סי' מ"ו ויתר על הסכמת גדול שלישי כשהדבר נחקל בקשיים, וכה דברו בריש הסי' שם: ואם כי מאוד הייתי חפץ שיציע הדבר עוד לפני גדול אחד כאשר כתבתי במכתבי הראשון אליו, עם כל זה מאחר שכתב כת"ה שקשה לפניו הדבר, מוכרח אני לבטל דעתי. וכשההיתר היה ברור, התנה באגודת אזור גם מלכתחילה את הסכמת השלישי רק: אם אפשר להשיג בנקל שיסכים עמנו עוד אחד מבעלי הוראה המפורסמים מה טוב, אבל אם יהיה ח"ו איזה עכוב בדבר ודאי שהיני מצוה לא משהיני בכדי, מאחר שהיתרה ברור ויכול להתירה. ובשאלת דוד סוסי"ל כתב באופן כזה דאין צורך בכלל להסכמת שלישי, וז"ל שם: הכלל בנידון שלנו בהא נחתנין ובהא סלקינן אשר מינייה דכת"ר ומיני תסתית היתרא, ואין מהצורך לצרף בזה עוד אחר כי הדברים ברורים בלי שום ספק.

ז. הזריות בהחשת התשובה להיתר עגונה

עם חשיכה. ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' פ"ד גמר תשובתו להתיר עגונה ביום צום תשעה באב, וכותב על זה בהתנצלותו בסוף התשובה: יען שמבואר בתשו' ב"ח החדשות סוסי"ל סי' ד כי מי שמתיר עגונה אחת בזה"ז כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים העליונה להציל בחינה אחת מן אשת תל, לכן נדחקתי לגמור התשובה היום ביום הצום על חורבן בית תפארתנו.

גם לאידך גיסא כשהמשיב רואה, שנגעלו דרכי ההיתר מייעץ בלבוש מרדכי ריש סי' מ"ד: שטוב להגיד לה כי אין היתר לפניה, כי הספק קשה מן הודאי, כי היא מסתבכת בשידוכים ואח"כ היא רואה שהשידוך בטל באשר אין לה עדנה היתר, כמובן הדבר קשה, ע"כ לדעתי ייטיב הדר"ג לעיין בזה ולהגיד לה הן או לא, שלא תהיה תוחלת ממושכת.

ח. דרכים בהוצאה בדיני עגונה

אמרו רז"ל דהאשה דייקא ומגסבא מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה עד שתבין שבודאי מת בעלה, מ"מ חוששני בזמנינו דנפשי קלות וחוצפה, והכל לפי האשה, ולדידי נראה [בג"ד] מהענין שמת, כיון שעברה שנה ולא בא לביתו, גם נמצא הטבוע בנהר שהיה דרך הבעל לעבור בו ועליו בגדי הבעל ואצבעו הכפוף, עכ"ז אתם מקרוב תבינו יותר. וכבר מצאנו שדיבר בכיוצא בזה הגנת ורדים כלל ג' ריש סי' י"ז: כי אע"פ שאמרו שאין ראוי לחוש ולהחמיר בעדות אשה, דלמא הכי הוי והכי הוי לגרע כחו של היתר, אלא אנו תופסים דברי העדות כפשטם ומקילים בהו [עי' ע"ז להלן ד"ה שלא לבדות], מ"מ אם מוכח מסיפור המאורע שדבר אחד גרם לעדים שיעידו עדות זו, צריכים אנו לחקור על תחילת הדבר והוא, ולבודק בדיקה אחר בדיקה, ואם ההקדמה היא ראוייה להוליד ממנה התולדה שהולידו העדים הנה מה טוב, ואם אינה ראוייה להוליד ממנה אותה התולדה לא סמכינן על דברי העדים, כי לא בשביל שהם טעו ושפטו משפט מעוקל גם אנחנו נמשך אחרי טעמם כו', וכן כשנמצא לשון אחד מהעדויות סתום הרבה לא נתפשחו להקל כשיש שם עדות אחרת המפרשת הענין בהצעה ובאורך, ויש לנו לומר ילמד סתום מן המפורש. ועי' באוצה"פ ס"ק ק"ע אות י"ג וי"ד כמה עובדות שחששו בהם הפוסקים להצריך דרישה וחקירה מטעם שעצם העובדא עוררה בהם חשד, אע"פ שעפ"י דברי העדים היה אפשר לחתוך הדין. מוכן מאליי שכשם שיש להתחשב בעצם העובדא, ולא בשורת

מעולם, כמו שמבואר בכל התשובות. ובשו"ת מהר"ש (ענגל) ח"ג סוסי"ל ז' כותב: מקובל אני מכ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש מצאנו [הוא בעל דברי חיים], דלהיתר עגונה צריכים ג' רבנים מובהקים. טעם לזה אנו מוצאים בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' קט"ו בשם גיסו הגאון ר' דוד אופנהיים, שאחר שהסכים להיתר השבוי והתנה ובלבד שיסכים אתם עוד מורה, הוסיף: ומזקנים אתבונן, וכדמצינו במדרש ילקוט שמואל ב' כ"ג וז"ל, ויבקעו שלשה הגבורים, למה שלשה, אין הלכה מתבררת אלא בשלשה, לכן אמרתי ועניתי עפ"י שלשה יקום דבר.

אולם גם בכלל זה מצאנו נטיות במקרים מסויימים. בשו"ת הר"מ (מרגליות) ח"ג סוף סי' י"א אחרי שהתנה בתחילה: ובלבד שיסכימו עמי עוד שני רבנים מפורסמים בהוראה, הוסיף שוב אחרי זמן: היות ראיתי כי קשה הטלטול על האשה לחזור בעצירות על

בעניני עגונות שקדו המשיכים בזריות יתירה שלא להשהות את התשובה. במאמר מרדכי (לרמ"ז איטינגא) ריש סי' ס"ט כותב: גענתי בהמון טרדויתי במכתבי השאלות אשר אותי יום יום ידרושון לבל יטשנוני, למען כבודו כו', ומה גם שנושא הענין הוא לתקנת עגונות, ולזה משפט הקדימה. וכנה כתב גם בשערי דעה ריש סי' ק"ט. ובכוכב מיעקב סי' ל"ח מקדים בראש תשובתו: ראיתי להתאמץ להשיבו תיכף על אתר לבל לי להחמיץ המצוה. וכן במשיבת נפש (הראשון) ריש סי' ל"ב, חשתי ולא התמהמהתי להשיב תוך ימים אחדים שלא לענות דינה. והוא מתמרמר על הרב השואל על אשר עיכב את ההיתר: אם מעלתו תיחזק חזק בה ולבו מהסס מדוע קצרה ידו להודיעני כו', אולי אמצא דבר המתיישב להוציא ספק מלבו, ואפשר שכבר היתה ניתרת לעלמא. ובשו"ת נדע ביהודה מהדו"ת סי' ס"ד מודיע כבדרך אגב: ומכתב הזה סיימתי עש"ק

כבר הוזכר בתחילת פרק ה' שלא ככל שאר ההוראות היא ההוראה בדיני עגונה, שכן הוזהרנו בזה שלא להחמיר וגם לא להקל יתר על המדה, אך איה איפא השביל האמצעי לצאת ידי שניהם? כבר בדברי חז"ל נתחבטו גדולי האחרונים שנראה כעין סתירות ממקום אחד לשני, שכן מצד אחד אנו רואים שהקילו להאמין אפילו עד אחד ועד מפ' עד ועבד ושפחה, ואילו מצד שני החמירו בנפול למשאל"ס שלא תנשא לכתחילה אע"פ שרובא למיתה ומן התורה מותרת, ועוד כאלה, הרחיבו את ביאורם על זה בארוכה בשו"ת מהריב"ל ח"ג סי' פ"א, הרח"ש בקו"ע דף ג' ובספרו תורת חיים ח"ג סי' נ', ובסדר אליהו רבה קו"ע שער א'. אולם לא נביא כאן את אריכות דבריהם שהם בעיקר לתרץ דברי חז"ל, ומגמתנו כאן היא להביא דברים שיש בהם בכדי להורות דרך למורים איך להתנהג בעניני עגונה, מתי אפשר וצריך להקל, ומתי יש להחמיר, ואם כי כללים קצובים אין לתת בזה אך עם כל זה נעתיק קצת מדרכי הדין שמצאנו לגדולים בתשובותיהם.

שילוב העיון בהלכה עם ההתחקות על שרשי העובדא.
באמרי דוד (לרד"מ פדער) סי' י"ט מביא בשם שו"ת הר"ן סי' מ"ז: שמוטל על הכל להוציא הדין לאמיתו לא לפי שורת הדין בלבד, אלא לעמוד על אמיתותן של דבריהם. ושמ בדף כ"ב טור ג' הוסיף: ולענ"ד דבזה"ז בכל היתר עגונה ובפרט בעגונה שאין מכירין אותה צריך שיבינו גדולי הדור מהענין שהבעל מת, והגם דמעיך הדין

דברי הרא"ש בנדה פרק י' סי' ג' כי מצינו הרבה בש"ס שחשו חכמים לתקנת עגונות והקילו מאוד, כ"ש שלא יורה אדם להחמיר מדעתו אם לא שיביא ראיות ברורות מן הש"ס.

וכן מאריך גיסא כשבאים להתיר הספיקות הנפלים בענין ולתור אחרי צדדי ההיתר, הוהירו אותנו הפוסקים שלא להקל עפ"י סברות ואומדנות כל שאינן מיוסדות על ראיות מדברי הגמרא והפוסקים. בתשו' בית יוסף דיני משאל"ס בתשובתו הראשונה להמבי"ט, כתב: אקדים ואומר דאע"ג דבעיגונא הקילו, לאו רבוחא היא להקל ולהתיר מתוך אומדנות, אדרבה יש להיות מיראי הוראה. ובשו"ת נטע שעשועים ריש סי' ס"ב הרחיב ע"ז הדיבור, ואלו הם דבריו: דאם כי הרבה שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שלא תהיינה צרורות וכבולות בכבלי עיגון, אך אמנם בהרבה מקומות בשו"ת גאוני קמאי ובתראי ריב להם עם אותם הבאים להמציא היתר לעגונה ולרפאות על נקלה עפ"י סברות שאין להם סמוכות מדברי הפוסקים, אם אמרתי אספריה כמו דבריהם ז"ל מה שהרבו להזהיר על ככה יארכו מאוד הדברים, ולדוגמא בעלמא אציגה פה זה לבד, הב"ח בתשובה [סי' ע"ד] אחרי שהביא באריכות דברי הפוסקים כתב וז"ל, הגה עיניך הרואות שאין להקל בעגונות אלא היכא דאיכא יסוד חזק וראיה ברורה, לא עפ"י סברא עכ"ל, והגאון ר' נפתלי כ"ץ בשו"ת חוט השני סי' צ' שפתיו מלאו זעם על הגאון המשיב שם, וז"ל, וכי מפני שכתב מהר"ק [המובא להלן] יישר כחך אר"י על המצדד להקל אמרת גם אתה להגדיל כח לעשות כמעשהו כר, לבחור לך דרכים חדשים, האם הבנת יישר כחך אר"י להיות גבור כארי וכל דאלים גבר, חלילה וחלילה, הגה גם הוא הוציא בראיות נכוחות דוקא עכ"ל, ומסיים בנטע שעשועים עפ"י הדברים האלה לא רציתי למשכוני נפשאי לבנות יסוד ההיתר רק על דברי העד פ'.

מצוה לחזור אחרי צדדי היתר כשהם מבוססים עפ"י ההלכה. לעומת זה במקום שצדדי ההיתר יש להם על מה שיסמכו עפ"י הגמרא והפוסקים, התחרנו מפי רבותינו לשקד על תקנת עגונות ולצדד בצדדי היתר עד כמה שאפשר, ואז היא עצם המצוה של התרת עגונות. ראש וראשון הוא הרא"ש אשר אמרתו שגורה בפי כל הפוסקים, שכתב בכלל ג"א סי' ב' ח"ל: וכן ראוי לכל מורה לחזור על כל צדדין להתיר. והבית יוסף בתשובתו השניה בדיני משאל"ס השיב להמבי"ט שהעמיד כנגדו דברי הרא"ש הנ"ל, לא כתבתי דלאו רבוחא היא להקל, אלא באומדנות, אבל אה"ג שצריך לחזור על כל צדדים להקל, והוא שלא יהא עפ"י אומדנות. והמהר"ק בריש שורש קכ"א כתב להרב השואל שצדד בצדדי היתר: ברוך אתה לשמים כי תלך בדרך טובים רבותינו ז"ל, אשר כמה וכמה חשו לעיגונא דאתתא כו', וכן כל חכמי הדורות הבאים אחריהם זה אחר זה כמה וכמה חזרו בצדדים וצדי צדדים בשירותא דאתתא, וגם אתה צדדת צדדים וטעמים נכוחים, יישר כחך אריה. ובמאיר נתיבים ריש סי' פ"ד כותב: נלך בעקבות הראשונים אשר מימיהם אנו שותים שהשתדלו מאוד בכל אומץ ורב אוגים לחפש ולצדד אחרי כל צדדים אפשריים כו', ואין מצוה גדולה מזו.

וגם היתרים מהחדשים לא נמנעו הפוסקים מלחדש עפ"י דרכי ההלכה. ואם באנו לפרטם לא נוכל כי רבו מאוד, אך נזכיר רק אחדים מהם שקנו להם שם ונקראו על שם מחדשיהם כמו, היתר המבי"ט (באוצה"פ ס"ק קנ"א אות ט"ו), היתר החכם צבי (בס"ק קפ"ז אות צ"א), היתר המהר"ל מפראג (שם אות צ"ט). ובשו"ת פנים מאירות ח"ג סי' ב' הסתייע שמצוה לעיין בתיווצו היתרים במשאל"ס מעוברי דגמרא: שרב שילא סבר לחולק דמיא דקוו וקיימי כמים שיש להם סוף דמי, ורב אשי רצה להתיר אשת צורבא מרבנן, וכן רב נחמן עלה בדעתו כיון דחסא גברא רבה אם איתא דסליק קלא אית ליה, אע"ג דסתמא תנן מים שאין להם סוף אשתו יסורה, אלא ע"כ כיון דמשאל"ס מדרבנן יסורה לכך עלה בלב כל אחד לחלק (דבמה"ג לא גזר רבנן), ואף שבעלי הש"ס לא הסכימו עמהם, עכ"פ

הדין לבד, הוא הדין וכ"ש לאידך גיסא שאי אפשר לבנות יסוד ההיתר עפ"י עצם העובדא אע"פ שעפ"י השכל האנושי נראה שמת בעלה, בלי שיהיו לזה יסודות מוצקים עפ"י ההלכה, אולם בכל זאת אם מצד עצם העובדא נראה הדבר אמיתי הרי זה מחייב ביעור שאת לחתור אחרי צדדי היתר עפ"י ההלכה. דבר זה מבואר בדברי שו"ת שב יעקב ח"ב סי' ט"ז שכתב בדף מ"ז טור א' וז"ל: ואף דלפי אומדן דעת של אדם נראה שהנהגה הוא אותו מר לייב [בעל העגונה], מ"מ אנו בדורות האחרונים אין לילך אחר אומדנות המוכיחות מאומד דעתנו, אם לא באומדנות שנוכר כבר בש"ס ובספרי הראשונים, ומ"מ כאשר עכ"פ לפי ראות עיני אדם הענין מצד עצמו הוא אמת שזה [המת] הוא בעלה של עגונה זאת, ואי אפשר עוד לבוא לידי בירור יותר, ע"כ מצוה לצדד על כל צידי צדדים ולחפש בחיפוש גרות בספרי ראשונים ואחרונים ובשיקול דעת עד מקום שידי מגעת, להעלות לה ארוכה, לכן יגעתי ומצאתי איזה היתרים עפ"י הש"ס ועפ"י איזה תשובות.

ומצאנו לכמה אחרונים ששמו להם לקו, לעיין מקודם בעובדא מצד עצמה אם לפי השכל האנושי נראה הדבר אמת, ורק אז לעיין מצד ההלכה. בחבצלת השרון ריש סי' כ"ח כותב: מריש כל אמינא להו מה ששמעתי מפי הרב הגאון ר' דובעריש רפפורט ז"ל אב"ד ראווה [בעמח"ס דרך המלך], שהיה מקובל מפי רבו הגאון בעמח"ס נודע בשערים אב"ד לובלין, שבבא לפניו איזה שאלה, מקודם הוא שוקל בשכלו על אמיתות הענין לפי שכל האנושי איך הוא, ואם נראה לו לפי השכל האנושי שהדבר אמת, אז הוא מעיין עפ"י חוקי התורה"ק מה משפטו. וכן הוא אצלי בבא לפני שאלת עגונה וכדומה, אם ברור הדבר בעיני לפי השכל ודעת בני אדם שהדבר אמת, אז אנכי מייגע את עצמי למצא צד היתר עפ"י חוקי ומשפטי תה"ק, לא כן אם אמיתות הדבר מסופק אצלי. ובשו"ת בנין צבי ח"ב סי' ס"ז מביא בענין זה קבלה מבעל דברי חיים מצאנז דבעגונה העיקר להביט מקודם על אמיתות המעשה, ואח"כ לדרן ולחפש בהלכה, ושהובא דבר זה כמה פעמים בשו"ת מהר"ש ענגל.

שלא לבדות חומרות מחלב, ולא להמשך אחרי קולות עפ"י אומדנות. בבואנו לעיין בעניני עגונה מצד ההלכה אחרי הבנת עצם העובדא, כרגיל אנו מעיינים לראשונה בצדדי הספק הנפלים בענין, ואח"כ אנו תרים אחרי פתרונם. בין בזה ובין בזה הורו לנו הפוסקים שאין לנו להמציא דברים מלבנו, וחומרות או קולות, רק יש לנו ללכת אחרי המובן הפשוט של הענין, ועפ"י יסודות וההלכה שקבעו לנו חכמינו. לראשונה נעתיק דברי בעלי התשובות במה שנוגע לעיון בצדדי הספק: בסדר אליהו רבה קו"ע שער א' אחרי שהאריך דבריו על הקולות והחומרות בעגונה שמצאנו בדברי חז"ל והפוסקים נקט לבסוף כללא בידו: מבואר בדבריהם דלא אמרי' להחמיר אלא מפני דאיכא ספיקא קמן, אבל כל דליכא ספיקא קמן אין לנו להמציא ספק כדי להחמיר, ואדרבה, העושה כן אין רוח חכמים נוחה הימנו, וכמ"ש הרמב"ם בתשובה, וכן כתב בשו"ת רב"צ אשכנזי סי' ל': והמבקש חומרות הכרס לעגן אין רוח חכמים נוחה הימנו, וכתב ראש המורים גדול המחברים הרמב"ם בתשובה דאין מדקדקין בעדות עגונה, וכל המחמיר וחוקר ודורש בדברים אלו לא יפה הוא עושה ואין דעת חכמים נוחה הימנו כר, ובמהר"ם אלשקר [סי' ק"א—ק"ג] מתי אמוחה למי שרצה לבקש חומרות מדומות בשמא ושמא דשמא. כיוצא בזה כתב גם הבית יוסף בתשובתו סי' ג', וביתר ביאור: ועתה אקדים ואומר דאם היינו תוששים ומסתפקים בכל עדות אשה בכל החששות והספיקות האלה לא היה היתר לשום אשה עגונה אחת מני אלה, אלא כל שיראה מפשט דברי העדות להתיר שרינן לה, ולא נמשכן נפשנו לבדות דברים מלבנו לחוש ולומר שמא כוונת זה היה כך וכך כדי להחמיר ולאסור כו', וסוגיין דעלמא מה שראינו לרבותינו ולשאר בעלי הוראה הכי הוא, שכל שפשט דברי העדות להתיר סומכים עליהם להתיר. במובן זה יש להבין גם

גדולה אם בספק פלוגתא יש לילך לקולא או לחומרא, ע"י מזה באוצה"פ ס"ק קכ"ג, וע"ש באות ח' מה שחובא מהעזרת נשים והערור השלחן דאי אפשר לומר כללים קבועים בענינים אלו ולא כל המחלוקות והמציאות שיש כו', לכן בכל דין ודין וכל פרט ופרט צריך לירד לעומקו ולשקול במאזני צדק אם ראוי להקל או להחמיר.

במחלוקת הפוסקים שנתפשט המנהג להקל, אין ראוי להחמיר.
ע"י באוצה"פ ס"ק קכ"ג אות ח' בדברי העזרת נשים, שכתב דישנה לפעמים מחלוקת שכבר נתפשט באותו דין המנהג להקל כדברי המקילים [ואז אין להחמיר]. וע"י בקו"ע אות קל"ו שהביא מתשו' מהר"י סמוט שבשו"ת ב"י סי' ב' בדבר שפשט המנהג להקל אין ראוי להחמיר, כדי שלא להוציא לעז על הנשים שכבר נישאו. והעתיקו גם ברוח חיים סי' י"ז אות י'. ועפ"י תשובת מהר"י סמוט הנ"ל כתב גם בבית דוד (להר"י דוד) סי' ו' לענין פרט אחד בנידונו שפשט המנהג להקל, דאין ראוי להחמיר.

מצב העגונה כצד קולא. כצדדי קולא בעגונה לקחו הפוסקים גם בחשבון את מצב האשה עצמה, כגון כשהעגונה צעירה ורדופה להנשא דהוי כשעת הדחוק ויש להקל יותר, ע"י מזה באוצה"פ ס"ק קכ"ג אות ח', וס"ק ר"ס אות כ"ה, וס"ק שס"ח אות ב', הב"ח שם לו לקו בכמה תשובות להקל יותר היכא דאי אפשר בעולם שיעיד עוד אחר על אשה זו, ואם לא תאמין לזה לא תמצא עדות ותשב עגונה כל ימיה, ע"י מזה באוצה"פ ס"ק קל"ו אות ג' וס"ק רע"ח אות ח', וע"י עוד בתשו' הב"ח סי' ע"א.

לחזור אחרי רבוי צדדי היתר מפעמים שונים. מחמת חומר האיסור וכדי לצאת מיד ספק, מדרך התשובות הוא להרבות בצדדי וסניפי היתר. וכה הם דברי האביר יעקב בס"י ט"ו דף צ"ה טור ד': והנה אמת כך היא דרכה של תורה וכך יפה לנו לחזור על כל צדדי תהיתר בטעמים מתחלפים, כדי להרבות בסניפים וטעמים רבים לרבות כח היתרא ממה טעמים וצדדים, כמו שענינו ראות לרבגן דפקיע שמייהו בכל ספרי הפוסקים דמחזירים אחר כמה טעמים וצדדים להתיר, אף דבחדא מינייהו היה יוצא להיתרא, עכ"ל חזונים שלא לסמוך היתרם על טעם אחד לבד, אלא שיצא היתר מרונח ברבוי טעמים. ובשו"ת גאמן שמואל ריש סי' נ"ה אחרי שתיאר את כובד בעיית העגונה שאי אפשר בה לא להקל ולא להחמיר, סיים: ברם גם את זה לעומת זה ראיתי כל הספרים מלאים, ויורו המורים ומביאים צדדין וצדי צדדין לשוטט בדרך היתר, והיה להם דבר זה למטה עז מקל תפארת.

השהיית נישואי האשה עד עובר י"ב חודש מיום שנאבד בעלה. כדי שיתוסף עוד צד היתר צו המשיבים לפעמים שלא תנשא עד מלאת י"ב חודש או יותר מיום שנאבד בעלה, שאז ישנה הקולא מטעם אבד זכרו (ע"י באוצה"פ ס"ק ר"ס מאות ט"ו). בשדה יצחק סוס"י נ"ח כותב בענין זה: וכבר קבלה בידינו מאבותינו ורבותינו הגאונים שלא להתיר אשה עגונה שיש בה ספיקות הרבה בזמן קצר, בכדי שיעורף לזה שיטת הר"א מורדוך במרדכי פט"ז דיבמות, שאם אבד זכרו הו"ל אומדנא דמוכח שמת. ובשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קט"ו כתב: ברם כיון שדבר זה נעשה בקרוב ועדיין לא אבד זכרו, אין להתיר אשה זו עד מלאת י"ב חודש מיום שנאבד. ובח"ס ח"א סוס"י צ"ב אחרי שהאריך בצדדי ההיתר, סיים: ובכל זאת מיראי הוראה אני, אם תשיג היתרא מגאון אחד אשר יתנה בתנאי לצרף עוד בן תורה א' עמו, הרי דעתי מצורפת ומטינא שיבא מכשורא, אך אם לא יאמר בה לא איסור ולא היתר, אזי לא יסמכו על דברי הנ"ל, אלא לאור שתמתין ב' שנים שיאבד זכרו ג"כ ויהיה חרי דרבנן, כי עדיין לבי נוקפי בשיעור שהיה יציאת הנפש הנ"ל. [במקום אחר לא הצריך החת"ס עצמו רק י"ב חודש, ע"י ע"ז באוצה"פ שם אות כ'].

אנו לומדים מהם באם המצא ימצא איהו היתר עפ"י ראיות וסברות מהש"ס המצא עלינו לחקור כולי האי ואולי נוכל למצא לה היתר. ובשו"ת אגודות אוזב מדברי סוס"י ח' מוסיף: דמהני עובדי מתבאר שאין לירא מלצדד להקל במשאל"ס מי שיועד בנפשו שאין דעתו להקל ולפרוץ גדרן של חכמים הראשונים, כי אם לגבב קולות ולצרף דעות וסברות להקל מכה דבכה"ג לא אסרו חכמים.

וכשהמשיב הוא גדול הדור שהכל פונים אליו וממנו תצא הוראה, הרי חיוב יתר מוטל עליו לתור אחרי צדדי ההיתר, וכה כותב ר' חיים מוולו'ין בתשובתו שבשו"ת חוט המשולש סי' ח' לבעל מנחת אהרן: בענין העגונה ראיתי שברוב הדברים כוונותינו הולכות אל מקום אחד, אלא שכת"ר נוטה אל החומרא מחמת שאין הדבר מוטל עלינו, ואף אני כמוהו לא פניתי אל צדדי היתרים העולים מתוך העיון טרם הרעלה עלי עול התוראה, והן עתה שבעה"ר בסביבותינו נתייתם הדור מחכמים והעלו על צווארי עול התוראה מכל הסביבה שאינם נתייתם בשום אופן בלתי הסכמת דעתי הקלה, וחשבתי עם קוני וראיתי חובה לעצמי להתחזק בכל כחי לשקוד על תקנת עגונות, והשי"ת יצילני משגיאות.

אם לחרש לצאת ידי כל הרעות. גם את הכלל שהוא מקובל בדרך כלל בשאר הוראות איסור והיתר לחרש לכל הדעות, לא מצאו למתאים בעניני עגונות. במשאת בנימין סוס"י קי"ט כותב בזה: ובאמת שהארכתי יותר מדי בענין זה במקום שהיה לי לקצר, מפני שידעתי דרך קצת חכמי דורנו דרך ישכון אור להסתלק מכל ספק שבעולם, והכל לשם שמים כי מיראת ההוראה, אם לא שיעלה בידם הלכה פסוקה וברורה עד שלא יפול בה שום דבר מחלקי הסותר, ודרכם דרך טובה וישרה בכל שאר הוראות, אמנם בעיגונא דאתתא לא כן אנכי עמדי רק אנכי הולך בעקבי הצאן הרועים הקדמונים והאחרונים שבקשו צדדים וצדי צדדים בכל מאמצי כחם להקל בעיגונא דאתתא. וכן בגנת ורדים ריש סי' כ' כתב: אם באנו לחקור אחר סברות גאוני עולם שיש בנידון זה לצאת ידי חובתם כאשר כן נעשה בכל משפטי התורה, לרדוף דרך ישרה ולנטות אחרי רבים שלא ישרא שום פקפוק בכל דבר ודבר, הנה מעולם ועד עולם לא יצא היתר לעגונה מפי מורה רק אחת לשבעה שבועים ויובל כו', ואם אמרנו ללכת אחרי סברות המקילים הנה חומר הענין מעכב על ידנו, ע"כ אין לנו ללכת אלא בדרך שכבשהו ראשונים לנטות אחר איזו סברא ישרה אע"פ שאינה מסכמת עם הגדולים אשר מימי תורתנו אנו שותים כו'. ושם בסוס"י י"ד כתב: וכל המחמיר לעגנה ולבקש טזדיק ולתרוץ [אולי צ"ל ולתור] מכל פוסק ופוסק דבר אחד שמחמיר בו כדי לעשות אגודה של חומרות, אין רוח חז"ל נוחה הימנו ואין שומעין לו. גם בשו"ת לב שלמה סי' כ"ו דף ל"ב טור א' כתב: הן אמת בדבר איסור דרך ישרה שיבור לו האדם סלולה בלי שום פקפוק זה כלל גדול בכל האיסורים, אבל בעגונה כל הדרכים בחזקת סכנה המחמיר אין רוח חכמים נוחה הימנו. אולם לכתחילה ובמקום שאפשר השתדלו הפוסקים לצאת ידי כולי עלמא, וכמו שמצאנו לכנסת הגדולה סי' י"ז הגב"י אות קל"ה שכתב: מעודי מעדו מתני להורות דין באשה החמורה אליבא דכו"ע. וע"י עוד בכנה"ג הגה"ט אות קנ"ז (הובא באוצה"פ ס"ק קל"ו אות ה') שכתב דמצינו לקצת פוסקים שפעמים כתבו שאין לחוש לסברת הרמב"ם להצריך קברתיו בגוי מסל"ת, ולפעמים חששו, ואין בכך כלום, שבמקומות שהיה מקום להתיר בנידון שלהם אפילו לדעת הרמב"ם, כתבו לרווחא דמילתא דאפילו לדעת הרמב"ם יש להתיר. וע"י באוצה"פ שם מה שמובא בענין זה מהפני משה ח"א סי' פ"ד שכתב כי דעתו היא להקל בקברתיו ולא כהרמב"ם, אלא כיון שרצה המורה השני בפסק שהוא לצאת ידי חובת הרמב"ם וכל החוששים לסברתו, אמינא ליה יישר. ובחתם סופר ח"א סי' צ"ב כתב דאין דרכו להתיר ע"י סמיכה על דעות, אם לא ימצא הסכמת כל או לכל הפחות רוב החולקים, כי דבר זה נמסר לגדולים להכריע. וכבר מצאנו גם לענין דינא מחלוקת

לקט דרכים והנהגות בהתרת עגונות

ט. הנהגות בביצוע ההיתר למעשה

כתב בהליכות אליהו (להר"א פיינשטיין) סוס"י ט' דמהנכון להודיע לעגונה בעת שמתירים אותה בב"ד של ג', את החומר שבסופה, כדי לאלם סברת דייקא. ודומה לזה כתב בשו"ת לבוש מרדכי סי' מ"ה בסיום התשובה: מכל הנך טעמי מצטרפנא עם כת"ר להיתר להאשה, ובלבד שיאיימו עליה שתדע בבירור שבודאי נהרג, דהא חזינן דחז"ל אמרו אשה דייקא ומנסבא, ולכאורה הא היא בעצמה אומרת שלא תדע אלא מזה שאמר לה העד, וא"כ מה מועיל דייקא, ע"כ דחז"ל סמכו דמלבד העדות יש אומדנות שאלמלי חי היה כותב וכדומה, ובאומדנות האלה סמכו חז"ל על האשה שהיא תדע איך לאמוד הדברים.

אחר שכבר הותרה העגונה ע"י ב"ד ראוי לכך, שוב אין לב"ד אחר להודק לענין. כן כותב בשו"ת דברי אמת ריש סי' ק"ח, בהתנצלו מה ראה לטפל בעגונה שבנידונו, ואלו דבריו: מאחר עלות

ב' בתי דינים מפורסמים, וכולם בהסכמה עלו להיתר כבלי העגונה הזאת, א"כ מן הראוי לנו שלא להודק ולטפל עוד בענין הזה כלל כו', אכן ההכרח שאלצנו לטפל בעסק ריבה זו הוא שהחכמים המתירים הם בכבודם פתחו לנו פתח וכתבו שרצונם לסייעם ולהסכים עמהם, וכוונתם רצויה למקום כי היכי דלימטו להו שיבא מכשורא, אשר ע"כ להפיק רצונם נטפלנו להסכים עמהם בהיתר עלובה זאת, הא לאו הכי אלולא רצונם אין לנו רשות להודק לזה, שאל"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת בעירה רק כל ימיה תצטרך לקפץ מהר לגבעה בכל ערי המערב או במזרח עד שתעלה הסכמת כולם להתירה, וזה דבר שאין לו שחר ולא ניחא קמי שמיא בהכי, ואי עבדת הכי א"כ כל מה שהקילו רבותינו בשביל תיקון העגונות אנו הפסדנו כוונתם חלילה, ובכגון דא די בהיתר ב"ד א' מפורסם, ואין שום אדם יכול לחלוק עליהם, אם לא יהיו רבים קמים כנגדם בבת אחת.

קונטרס התשובות

בעניני עגונות

זהו אוסף של למעלה משלש מאות תשובות בהיתר עגונות מתוך ספרי השו"ת של גדולי המשיבים לדורותיהם. ערוכות וסדורות לפי שיטה מיוחדת, ובצורה מקוצרת ותמציתית.

תוספת לאוצר הפוסקים אבן העזר סימן יז.

הקדמה

קונטרס זה שאנו נותנים פה, הוא אוסף של שלש מאות ושלשים תשובות בענייני עגונה מתוך יותר ממאה ושלשים ספרים מגדולי המשיבים שבכל הזמנים. התשובות אינן נמסרות כאן כהווייתן וכצורתן במקור, רק בצורה מקוצרת ותמציתית, מסודרת לפי סדר ידוע. אבל יחד עם זה נשמר כל פרט מהתשובה שהיה לו ערך כל שהוא בהתרת העגונה שבאותו נידון.

לשם מה נחוץ אוסף זה ומה תועלת בו אחרי שכל הפרטים מהתשובות כבר הובאו בפנים האוצר בהרחבה, על ראיותיהם ונמוקיהם? בכדי לענות על שאלה זו עלינו להדגיש כמה נקודות, בהן נבדלים דיני אישות ועגונות מענייני הלכה אחרים.

שלשה המה ההבדלים העקריים בין שאלות עגונה לשאלות איסור והיתר אחרים. (א) בבירור צדי הספק הנופלים בעובדא. (ב) ברבוי הספיקות הנופלים בחלקים השונים של העובדא. (ג) בחיזור אחרי צדי היתר על כל ספק וספק. ונבארם אחד לאחד.

בבירור צדי הספק כיצד? בכל השאלות האחרות מביעה בדרך כלל העובדא עצמה את השאלה ומקום הספק להלכה, דבר זה אסור או מותר, פסול או כשר, ועל הרב המורה למצא רק את הפתרון הנכון. לא כן בשאלות עגונה, אי אפשר לו למורה להוציא את פסקו לאיסור או להיתר עפ"י תיאור העובדא לבד, רק מקודם עליו לעיין ולבדוק אילו ספיקות נופלים בעובדא זו מצד ההלכה ולמצא את מקומות התורפה, ורק אח"כ הוא יכול לחפש אחרי צדי ההיתר ולהוציא את הפסק למעשה. כי יש ועפ"י עצם העובדא נראה הדבר פשוט להתיר, ומנקודת ראות ההלכה אין כאן היתר, ולהיפך, יש ולפי עצם סיפור העובדא אין כאן מקום להתיר בהשקפה ראשונה, ואילו אחרי פרוט את הענין לפרטיו ואחרי עמוד על צדי הספק הנופלים בו, יוצא שבצירוף כמה צדדים יש היתר לאשה. ולכן הרב המורה בהיתר עגונות הוא לא רק המשיב כהלכה אך גם השואל כענין.

ברבוי הספיקות כיצד? בכל שאר השאלות של איסור והיתר השאלה מוגבלת עפ"י רוב בספק אחד בהלכה או בשנים, משא"כ שאלת עגונה אין לה כמעט אף שאלה אחת שלא יפלו בה כמה וכמה ספיקות, ובשטחים שונים. וכל כך למה? כי דיני עגונה מתרכזים מסביב לשלשה עקרים, (א) דיני העדים, — כשרותם ונאמנותם. (ב) קביעת המיתה, — אם מתודאי בלי ספק. (ג) קביעת זהותו של המת, — אם המת הוא באמת בעלה של עגונה זו. ובכל אחד מהעקרים יכולים ליפול כמה ספיקות מצדדים שונים.

חיזור אחרי צדי ההיתר מה הוא? ביחד עם מה שחיפשו המשיבים אחרי צדי היתר בכדי לחקל על העגונה הרי עמד לעיניהם גם חומר א"א, ולכן השתדלו לפשוט את הספיקות לא עפ"י צד היתר אחד לבד, רק עפ"י כמה צדי היתר, וכן מטעם שבהרבה צדי היתר ישנם מחלוקות הפוסקים, השתדלו לחזור אחרי צירופים וסניפים מטעמים שונים כדי לצאת ידי כל הדעות או לפחות רוב מהם. (עי' ע"ז בלקט דרכים והנהגות בהתרת עגונות" פרק ח' קטע „אם לחוש לצאת ידי כל הדעות, וקטע „לחזור אחרי רבוי צדי ההיתר“).

מסיבת ההבדלים הנ"ל שבין ענייני עגונה לשאר ענייני הלכה, נתקלו מחברי ספרי הליקוט בקושי גדול כשבאו לסדר את התשובות בענייני עגונה לפי סדר השו"ע בסי' י"ז. א"א היה לנהוג כמו במקום אחר למסור במקום אחד את תוכן התשובה בשלימותה, לא את העובדא ואת הספיקות הנופלים בה, כי הספיקות הנופלים בכל שאלה מסתעפים כרגיל על פני כמה וכמה סעיפים, והרי א"א לערבב ענינו של סעיף אחד במשנהו, ואף לא את הפתרון המלא הניתן לכל ספק שמורכב כרגיל מכמה צדי היתר, וגם הם אינם שייכים עפ"י רוב לסעיף אחד דוקא. לא נותר לפני מחברים אלו רק לחלק כל תשובה לחלקיה ופרטיה ולהביא כל פרט לחוד במקומו המתאים, ולכל היותר להדגיש כי אין זה רק צד או טעם אחד להיתר, או להודיע שבאותו נידון היו עוד סניפים, (וכמו שנהגנו בדרך כלל ב„אוצר הפוסקים“). וכבר נשאל על דבר זה בעל מח"ס דופקי תשובה על אה"ע סי' י"ז, מאחד הרבנים המסכימים על ספרו, על מה שכתב במקום אחד שמהר"י אסאד מסכים בדין ידוע עם מהר"ם מינץ, ובאמת מהר"י אסאד לא הביא דעה זו רק לצירוף לשאר צדי היתר, ועל זה השיב הרב המחבר: „הנה מקום אתי להתוודע ולהגלות שברוב המקומות שכתבתי בספרי שיטות הפוסקים המקילים לא ששמכו על סניף זה לבד, רק שצירפו אותם לצדדים אחרים, וכמו שכתב הפתחי תשובה בהקדמתו לחלק אבן העזר, דמשום חומר הענין בקשו כמה סניפים“.

אולם, אם כי שיטת עבודה זו מוצדקת מפאת ההכרח, אבל א"א ג"כ להתעלם שעל ידי זה נגרע הערך המעשי של הדבר, שהרי ידוע מה שכתב החכם צבי בסי' ע"ג דכשהפוסק מביא הרבה צדדים להתיר אין לסמוך על כל צד בפני עצמו, ואם כן איך נדע סוף סוף אילו צדדים ואילו צירופים היו עוד למחבר

בנידונו כדי שנוכל לסמוך עליו למעשה. אמנם כלל זה של החכם צבי אינו מוסכם, עי' ע"ז בשדי חמד כללי הפוסקים סי' ט"ז אות ט', וביותר בשו"ת אריה דבי עילאי סי' ט"ז, אך גם החולקים אינם סוברים שאפשר תמיד לסמוך על כל צד היתר לחוד, רק הכל לפי הענין, אם הצד הזה הובא כעיקר, או רק כסניף ותיזוק לשאר הטעמים, ואיך אפשר לעמוד על זה בלי לראות את כל פרטי התשובה.

זאת ועוד, בלי לדעת את מבנה התשובה בכללותה אי אפשר אף פעם לדמות מילתא למילתא ולומר הנה בעובדא כזו היתר גדול פלוני, או לקחת דוגמא להתלמד במקום אחר אילו ספיקות ראוי להסתפק בעובדא כזו, ועפ"י צירוף אילו היתרים ראוי להיתר.

בכדי למלאות חסרונות אלה בא קונטרס זה. כפי שכבר הקדמנו בראש דברנו אינן נמסרות התשובות בקונטרס כצורתן במקור הספר, רק בצורה מקוצרת ותמציתית. המטרה היא למסור את התשובה בצורה כזו שישתקף בנין התשובה בכללותו, היינו: העובדא, הספיקות הנופלים בה, ועל איזה יסודות היתר יש להתירה, בכדי שהמעין יוכל לדמות עובדא לעובדא. לעומת זה לא נמסרו כאן הביסוסים הראיות והנמוקים של יסודי ההיתר או של צדדי הספק, אשר אלו כבר מצאו את מקומם בפנים האוצר כל דבר על מקומו. מהאמור יוצא שהקונטרס הזה הוא השלמה ל"אוצר הפוסקים", ב"אוצר הפוסקים" מובאים החלקים הבודדים של התשובה, היינו כל פרט דין לחוד על מקורותיו טעמיו ונמוקיו כל אחד במקומו המתאים, ואילו בקונטרס זה, הבנין השלם אחרי התחברות החלקים השונים.

כמובן שאי אפשר היה להכניס בקונטרס זה את כל התשובות על עגונות לאלפיהן, ולכן נבחרו למעלה משלש מאות תשובות לדוגמא. בבחירת התשובות הובאו בחשבון שני גורמים: הענין הנידון, והרב המשיב. מגמתנו היתה לבחור ענינים שאין היתרם כל כך פשוט והיכולים לשמש לדוגמא מאלפת, וכמו כן השתדלנו שהתשובות הנבחרות יקיפו את גדולי המשיבים מכל הזמנים לדורותיהם.

כל תשובה מחולקת לשלשה חלקים: א) הנידון, שהוא סיפור העובדא. ב) צדדי הספק. ג) צדדי ההיתר. מסיפור העובדא חושמטו כל הדברים המיותרים שבגב"ע, ונמסרו רק הפרטים שבאים או שהיו יכולים לבוא אח"כ בחשבון בצדדי ההיתר. צדדי הספק נחלקים שוב לשלשה סניפים לפי שלושת העקרים שכל דיני עגונה נכללים בהם ושכבר הוזכרו למעלה, והם: עדות, הכרה וזהות, וקביעת המיתה. יש והספיקות נופלים בכל שלושת העקרים, ויש שרק בשנים או באחד מהם, אולם בכל עיקר יכול להיות גם כמה ספיקות, ולכן סווגו הספיקות לפי שלושת העקרים, ואותם השייכים לעיקר אחד הוצגו ביחד ולפניהם באותיות יותר גדולות ומבליטות, את העיקר אליו משתייכים, ולפי הסדר: עדות, הכרה וזהות, מיתה. החלק השלישי של התשובה — "ההיתר", יכול להיות בשני אופנים או שהוא דוחה את הספיקות ומשיב עליהם, במקרה זה הוכתר החלק הזה בשם "התרת הספיקות" והפרטים סודרו בו כפי סדר צדדי הספק, וכתשובות על הספיקות שנמנו שם. האופן השני הוא שהספיקות נשארים בתוקפם, ואינם נדחים, והמשיב חותר וממציא אופני היתר מצדדים אחרים. במקרה כזה הוכתר חלק זה בשם "צדדי ההיתר", וגם הם סודרו לפי סדר מסויים שיהיה נוח לתפוס את יסודי ההיתר. הרבה פעמים מורכבים צדדי ההיתר משני האופנים הנזכרים גם יחד. כמובן שלפי זרכנו הנ"ל אין הסדר בתשובה אצלנו כסדר שבמקור בפנים, וכן אי אפשר היה לשמור תמיד על לשון המחבר בדיוק, כמו שעשינו ב"אוצר הפוסקים". אצל כל צד או סניף היתר ניתן ציון, ולמטה מתחת לקו סומן איפה הוא מוזכר ב"אוצר הפוסקים", הס"ק והאות*. שם ימצא המעיין בהרחבה את מקור הדין טעמיו ונמוקיו, וכן דעת עוד פוסקים המחזיקים בהיתר זה, וגם דעת החולקים אם ישנם כאלה. לפעמים ניתן הציון גם אצל צד הספק, וזה במקרה שבעל התשובה נשאר בזה הספק, וההיתר הוא מצדדים אחרים.

סדר התשובות בקונטרס זה הוא לפי תולדות המחברים (בקירוב), החל מתשרי ה'ר"ן, וגמור עם תשובות גדולי זמנינו. יש ועל שאלה אחת נמצאו תשובות בכמה ספרים, וכל אחד בונה היתרו עפ"י טעמים וצדדים אחרים, ולפעמים השני אף דוחה את ההיתרים שבחר בהם הראשון, במקרה זה סודרו כל התשובות על אותו נידון במקום אחד, במקום שמצאנו למתאים לפי הענין, בכדי שישתקפו הגישות השונות של המשיבים.

אם כי התשובות נמסרו בצורה מקוצרת מצאנו בכל זאת לנכון לסדר גם מפתח ענינים לכל התשובות. במפתח מצויינים ראשי פרקים של צדדי הספק וצדדי ההיתר של כל תשובה לחוד, ובמקריש בודדים ראשי פרקים של עצם העובדא, כדי שהמעין יוכל לסקור מיד את צדדי הספק וההיתר אם יש להם שייכות ודמיון לנידונו הוא, ולבחור במה שרצוי לו לעיין בפנים הקונטרס.

(*) סבלא של חלוקת הס"ק לפי כרכי אוצר הפוסקים מס' י"ז, נמצאת בעמוד ב' של השער בראש הכרך.

קונטרס התשובות

שו"ת הר"ן סי' מ"ז

הנידון

אשה שהיתה זקוקה ליבם, נשתדכה לאיש על דעת שיחקרו אחר היבם אם הוא חי או מת. ועמד אחד ואמר בפומבי שהיא זקוקה ליבם, והיבם מומר והיה שמו בישראל אברהם, וצווח על שדוכיה, ואח"כ בא איש זה בעצמו לב"ד, והעיד ששמע זה ד' שנים שהיבם מת. שוב העיד ע"א ששכר גוי שילך לחפש את היבם, וחזר הגוי ואמר שמצא חי את אחי בעלה ושמו שמואל, והביא מאתו מכתב שכתוב בו שאינו יכול לבוא מפני הזקנה, ולא השגיחה האשה על זה ונשאת. אח"כ נתקבלו עוד כמה עדויות, אחד העיד ששם אחי בעלה הוא שמואל, ושמע מפי הנכרי הנ"ל שהוא חי. גם השני העיד שהיה שמו שמואל, אלא שלא ידע אם הוא חי או לא. והשלישי העיד ששמע זה שנה שהאח המומר חי. שוב העיד ע"א מפי עד אחר, שהיבם מת. ועוד עד מפי עד העיד ששמע מפי המומר עצמו שהוא אחי בעל האשה הנ"ל, ושאל"כ מת המומר.

צדדי הספק

בעדות: א. העד הא' שאמר אח"כ שהיבם מת, הלא הוא עצמו אמר מקודם שהיא זקוקה ליבום. ב. גם בעיקר הדבר שאמר שהוא מת, הלא הוא מוכחש מהעדים ששמעו מקרוב שהוא חי. ג. במה שאמר ששמו היה אברהם, הוא מוכחש מ' אחרים שאמרו ששמו שמואל, וגם אולי היו לבעלה ב' אחים, אחד ששמו אברהם ואחד ששמו שמואל, וא"כ עדיין היא זקוקה ליבום מחמת האח השני.

התרת הספקות

א. כיון שדבריו הראשונים היו חוץ לב"ד חוזר ומגיד בב"ד אע"פ שמכחיש דבריו הראשונים א. ועוד דבנ"ד לא מקרי מכחיש דבריו הראשונים, שהרי לא אמר בתחילה שלא שמע מעולם שמת.

שו"ת הרא"א מזרחי סי' ל"ט

הנידון

גוי אחד היה הולך ואומר איה בית קרובי פב"פ שנטבע, היש לו קרובים אם לאו, ואמרו לו העומדים שם ומה תרצה, והשיב שהוא וחברו ראו אדם מת מוטל על שפת הים, ושאל לחברו האין זה פב"פ שמכר לו חפץ במקום פ', וענה שכן הוא, ותפשו אותו שניהם והכירו בו היטב מצד פרצופו, ועמדו וקברוהו, ושאלו אותו האנשים אם קברו אותו בעומק, והשיב שאמר לחברו שאע"פ שהוא יהודי מכיון שהיה אתו בינו נשתדל לקבורו, וקברוהו כראוי, עוד שאלו אותו איך לא נשתנו פניו, ונשבע שהיו פניו כמו בהיותו חי בלי שום שינוי. ומדברי הגוי נראה שמצאו עשרה ימים אחרי שנודע לנו שנטבע.

צדדי הספק

בעדות: כיון שהיה מחזיר אחר קרובי הנטבע להגיד להם שמצא את קרובם ושהשתדל לקבורו, נראה שהיה מכיון לקבל מהם טובת

אלא אמר שהיא זקוקה ליבם, ובודאי לאו כו"ע דיני גמירי דעד מפי עד מספיק להתיר, ולהכי אמר שזקוקה ליבם, אלא שצריך לעמוד על אמיתותם של דברים, למה אמר בתחילה שהיא זקוקה ליבם, ואם נתן אמתלא לדבריו על הדרך שכתבתי, פשיטא דסגי, ולא עוד אלא אפילו אמר מבודה הייתי, שלא הייתי חושש לדברי כיון שהיה מחזיר לב"ד נמי סגי ב. במה שהוא מוכחש מהעדים האחרים שאמרו שהוא חי, הנה זה שמעיד מפי הגוי, אין עדותו כלום, דודאי לא הוי הגוי מסל"ת, שלא נתכוין אלא לאמת שהיה שם במקומו למען יתנו לו שכרו, ועוד ששאלו אותו תחילה, נמצא שלא הוכחש אלא מע"א שאמר ששמע זה שנה שהוא חי, וכיון שגשאת עפ"י העד הא' לפני שנתקבל העד האומר לא מת, שוב לא תצא א. דאע"פ שגשאת בלא היתר ב"ד, מ"מ כיון שנעשה מעשה על פיו של עד ראשון, הרי הוא כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים ד. ומכ"ש בהצטרפות ב' העדים האחרונים, דאף שהם רק עד מפי עד, מ"מ העד שאמר שהוא חי ג"כ אינו אלא עד מפי עד, ובפסולי עדות אולינן בתר רוב דעות אפילו לקולא ה. ואף שלאחד מהם לא נודע שהוא אחי בעלה רק מפי עצמו, והאומר זה אחי אינו נאמן, היינו רק לענין נחלת, אבל לענין מסל"ת שהוא כשר לעדות אשה, סגי ה. ג. אין לחשוש בנ"ד לשני אחים שאחד היה שמו שמואל ואחד אברהם, דמדברי כל העדים משמע שלא היה לו כי אם אח אחד, ואף שהעד הא' הוכחש בשמות, לא מפסדא, דבעדות נשים לא בעינן דרישה וחקירה. ולפיכך איני רואה להוציא אשה זו מתחת בעלה, אם העדים המתירים לא הוחזקו בפסול דאורייתא.

אמנם מאשר הדבר חמור מאוד, מוטל על הבעל שירבה בדרישות וחקירות, שכל מה שהקילו חז"ל בדברים הללו הוא על סמך שהאשה עצמה תרבה בדו"ח, וכן המצוה הזאת על גדולי העיר לדרוש ולחזר כדי שיוציאוהו לאמתו.

הנאה, ואינו מסל"ת. בהכרח: א. שמצאוהו י' ימים אחר טביעתו, ויש לחוש שנשתנה צורתו במים. ב. שמא הועלה מהמים יום או יומים לפני מציאתו, ובאשתהי לא מהני ההכרח. ג. שמא לא מהני טב"ע בלא סי' בהכרח נטבע, משום דאיכא חשש בדדמי. ד. שמא אין גוי מסל"ת נאמן בהכרח בטב"ע, משום דהוא דבר המצריך כוונה, וגמסל"ת אינו מתכוין.

צדדי ההיתר

בעדות: כיון שלא בא לב"ד אלא שהיה מהלך ברחובות ומספר דבריו, אע"פ שהיה מחזיר אחר קרובי הוי מסל"ת ו. בהכרח: א. אפילו לאחר כמה ימים מהטביעה פשיטא שמעידין עליו ז. ב. בנ"ד שהיה ידוע למעידיו וניכר להם בחייו והכירוהו בטב"ע והיה כולו שלם בלי שום חבלה וחסרון בפניו ובאבריו, אפילו אם היה ידוע דאשתהי אחר שהועלה מהמים, ג"כ מעידין עליו ח, וכ"ש עלה ט. ג. בנ"ד שהעד לא ראה הטביעה אלא שמצאוהו מת, לא שייך בזה בדדמי, ומהני טב"ע לחודית י. ועוד דהרי יש הסוברים דלא

אות קפ"א. ו. ס"ק ק"ג אות ס"ו. ז. ס"ק ר"ד אות א. ח. ס"ק ר"א אות ח. ט. ס"ק ר"ה אות א. י. ס"ק ר"ז אות ד.

א. שו"ע סעיף כ. ב. ס"ק קס"ו אות א. ג. שו"ע סעיף ל"ט. ד. ס"ק שכ"ט אות א' וב'. ה. ס"ק שליג אות א. ה. ס"ק ק"ז

לא כתבו אלא שלכם נוקפם על טב"ע דגוי, אבל לא שלא לקבל העדות, וכל זה הוא לאותם הגאונים שהיה לבם נוקפם ע"ז, אבל לשאר הגאונים, אפילו בלי שום כוונה ועיון, יש להתיר ע"י טב"ע דגוי (ג).

שייך כלל בדדמי אפילו בהכרת נטבע, ובכל גווני סגי בטב"ע לחדיה (א). ד' בנ"ד שהיתה לו כוונה לדעת אם המת הוא פ' אהובו, כדי להתעסק בו לקבורו, מהני הכרתו, ובזה מודים אף המחמירים בטב"ע דגוי (ב), ואפילו היכא דליכא כוונה כלל, הרי גם המחמירים

שו"ת הר"א מזרחי סי' ע"ד—ע"ה

הרוגים, אכתי איכא למיחש דילמא לא אמרו זאת אלא אחר שנשאלו, ולא הוי מסל"ת, ואפילו נימא דגם הראשונים היו מסל"ת, אכתי איכא לספוקי דילמא ליכא למיסמך על מסל"ת מפי מסל"ת. בזהות: סימנים אלו שאמרו אין לסמוך עליהם דגריעי הרבה, וגם סימני הכלים הם סימנים גרועים, ועוד דיש לחוש לשאלה או למכירה וחליפין, וכ"ש בבגדי סחורה העומדים למכירה.

דודי והיתר

בערות: גם אם אמרו ששמעו מגויים אתרים שהרגום, נמי מהני, דגם מסל"ת מפי מסל"ת מועיל, ואין לחוש דילמא אמר כן להתפארות וכדומה (טו). וכן אין לחוש דילמא דברי הגוי הא' היו ע"י שאלה, דכיון שאין מפורש כן בדברי הגוי הב' אין להתחמיר (טז). בזהות: כיון דאיכא סי' מנין האנשים ומקום יציאתם, הוי דומיא דרששים בני אדם שהיו מהלכים לכרום ביתר שמתו דהשיאו נשותיהם, ומה לי מקום יציאתם ומה לי מקום הליכתם, אבל מדברי הרמב"ם נראה דבעינן גם מקום יציאה וגם מקום הליכה, וא"כ אין להתיר בנ"ד, אבל לא ידענא מנא ליה הא (יז), ובנ"ד שכבר חפשו בין היהודים הדרים בירושלים באותו זמן ולא נחסרו רק אלו שיצאו ביחד עם ג' משאות עם אותם הסימנים המבוארים, א"כ מותרות נשותיהם לכו"ע, דגם הרמב"ם ס"ל דכשמתפשים בעיר היציאה, מהני אף שאין ידוע שמו וגם לא מקום ההליכה (יח). וכל זה הוא אם נאמר דהרמב"ם מצריך בעלמא גם מקום יציאה וגם מקום הליכה, אבל אפשר דגם הוא לא מצריך אלא חד מנייהו, וא"כ סגי בנ"ד גם בלא חיפוש (יט).

גם הרב אברהם טרייביש צרפתי שם התיר נשותיהם.

הנידון

ג' אנשים יצאו מירושלים והולילו ג' משאות בגדים למכירה, ונעלמו ולא נודע מקומם. והעיד אחד שקנה בגדים בעירו מג' רוצחים שבאו והביאו ג' משאות בגדים מיהודים מירושלים, והרוצחים בעצמם היו החמרים שלהם, והרגום בסביבות מהלך יום מירושלים סמוך למים, ואמר כי אחד מהנרצחים היה יפה תואר, ותיאר את צבעי כל הבגדים, ונודע שכל הבגדים הנ"ל היו בידי הנרצחים, וזולת בגד אחד שלא נודע למשפחותיהם אם אמנם היה בידם. אחר שנתיים שלחו את האיש הנ"ל למקומם של החמרים כדי לחקור בדבר יותר, וחזר ואמר מפי החמרים שאחד מהנרצחים היה זקן וקטן בקומה, ואחד ארוך ויפה תואר, ואחד היה כחוש, וביד אחד מהם היתה חרב כדרך הגויים, ונהרגו כליל מחוץ לכפר אחד מהלך יום וחצי מירושלים ונקברו. וכל הסימנים הנ"ל היו תואמים לג' הנעלמים. ובזמן ההוא שנעלמו אלו הג' שהלכו ביחד בחבורה אחת, לא נחסרו אחרים מירושלים שלא יהיה ידוע מה נהיה אתם.

דודי הספק

בערות: לא מבורר בדבריו אם הגויים אמרו שהם בעצמם הרגום, או שאמרו שמצאו הרוגים או ששמעו מפי אחרים שהרגום והעד דן מסברתו שהם בעצמם הרגום, וא"כ לו ידע שאם אמרו שבעצמם הרגום ליכא למיחש דילמא אמרו כן להתפארות וכדומה, דכיון דליכא אמתלא בדבריהם שנחכונו לזאת, מסתמא אין לחוש לכך (י). אך אולי לא אמרו הגויים אלא ששמעו מאחרים שהרגום, ודילמא לא אמרו האמת, אלא מחמת שום אמתלא או התפארות וכדומה, ואפילו אם אותם הגויים ג"כ לא אמרו שהרגום, אלא שמצאו

שו"ת מהריב"ל ח"ב סי' י"ב

הכירו את הגוי אלא באזורו וחיישינן לשאלת כלים ודילמא גברא אחרינא הוא, ומטעם זה ועוד טעמים בטלה עדות הראשונה.

דודי הספק בעדות השניה

בזהות: אין זו עדות כיון דקאמר דנאכל כל בשרם.

דודי הספק בעדות השלישית

בזהות: א. כיון דהעד השני העיד בשם גויים שמצאו את הגופות כשנאכל כל בשרם וגוי זה המספר לעד השלישי לא פירש אם כשראם היה פרצוף פניהם שלם, שמא יש לחוש שגם הוא מצאם כשכבר נאכל בשרם. ב. שמא ראה אותם הגוי לאחר ג' ימים מהריגתם ואינם ניכרים, במיתתה: הגוי לא אמר שקברו ולתרמב"ם בעי בכל גמטל"ת שיאמר קברתיו. ולדברי המגיד משנה דהרמב"ם קאמר לה היכא שהגוי לא אמר שם היהודי הנהרג, הרי כן הוא בצ"ד.

דודי הספק בעדות הרביעית

בערות: העד לא אמר אם הגוי הגיד דבריו במסל"ת.

הנידון

יהודי אחד יצא מעיר מסויימת יחד עם חמר גוי על דעת ליסע לעיר אחרת ולא הגיעו לשם, עתה הגיע גביית עדויות מב"ד אודות מיתת האיש, כדלהלן: עד אחד העיד כי פגש בגוי אחד ושאל להגוי אודות אביו של החמר הנ"ל הצריך לו לענין מסחרו, והשיב לו הגוי הלא הוא הולך משועמם שנהרג בנו כי כן הגידו לו גויים שראוהו נהרג והכירוהו באזורו וכי לידו היה מונח עוד הרוג שכנראה הוא היהודי שיצא יחד עמו. עד שני העיד כי שמע מגויים קרובי החמר שמצאו את גופת החמר והיהודי וכבר נאכל כל בשרם. עד שלישי העיד כי שמע גוי מספר לאביו של החמר הנ"ל, כי בהיותו בעיר פלונית ראה את בנו נוסע משם יחד עם יהודי אחד, ואח"ז מצאם מושלכים הרוגים. עד רביעי העיד כי גוי אחד סיפר לו שהחמר הנ"ל נהרג עם אותו יהודי שיצא עמו מעיר פלונית.

דודי הספק בעדות הראשונה

בזהות: אם כי באומר יהודי שהלך עם גוי פלוני נהרג יש להתיר ולא חיישינן שיהודי אחר נתלזה עמו בדרך כ, מ"מ בנ"ד הרי לא

אות ג'. (יז) ס"ק קל"ח אות י"ד. (יח) ס"ק קנ"ח. (יט) ס"ק קל"ח אות ב'. (כ) ס"ק ק"ל אות ט'.

(יא) ס"ק רל"ז אות ה'. (יב) ס"ק ר"י אות ד'. (יג) ס"ק ר' אות ג'. (יד) ס"ק ק"ו אות א'. (טו) ס"ק קכ"ז אות א'. (טז) ס"ק קכ"ח.

התרת הספיקות בעדות הרביעית

בעדות: היכא דלא אפשר למיקם עלה דמילתא אם הגוי אמר במסל"ת תלינן לתקל. ואף דהכא דהעד השומע מהגוי הוא בעינן ואפשר לשאלו מ"מ כיון שהב"ד כתבו הגב"ע לא חיישינן לב"ד טועין ובודאי בררו שאמר במסל"ת בפרט שהב"ד הכותבים הם ב"ד יפה, ועוד דבתחילת כתב הב"ד כתוב שבאו ישראלים ואמרו בשם גויים מסל"ת כח. העולה מזה שאשת האיש מותרת להנשא ע"פ העדויות השלישית והרביעית, ואף דבעדות השלישית יש מקום לפקפק, בעדות הרביעית אין בו שום פקפוק.

ש"ת מהריב"ל ח"ג סי' ו'

השוטרים ולא חזר בו בפרט שאמר כן כמה פעמים, ראוי להחמיר שלא לקבל עדותו לכתחילה כו'. ב. הגוי אמר דבריו לאחר שהיהודי שאלו ויש להסתפק אי מה שאמר הגוי מקודם השאלה, מה נהיה מיוסף? אי הוי התחלת סיפור, וגם כנראה שדברי הגוי סותרים זה את זה, שהרי בתחילה היה שואל מהיהודי וכנראה שלא ידע שמתו ועוד הוסיף הגוי ואמר, איני אומר כי אם יוסף בן חביבה ודר קרוב כו', ואפשר לומר, שמתחילה היה דעתו לספר ממיתתו והתחיל הסיפור כאילו לא ידע, ואפשר גמי לומר דלא ידע דבר ממנו וחשב שהוא חי, ורק לאחר ששמע שהיהודי לא יודע ממנו שיקר לומר שהוא מת, ובספק מסל"ת יש להחמיר כו'. במיתת: לישנא "נופל מת" שאמר הגוי, לא משמע מת ממש, וגם שימות ברגע קטן (שנכנס לכפר ויצא) הויא מילתא דלא שכיחא כח.

מכל מקום להוציאה מבעלה הוא דבר קשה בלי ראיות ברורות, ולכן אם לא נשאת לא תנשא אבל אם נשאת לא תצא.

ש"ת מבי"ט ח"א סי' קי"ג

הפנים הוא שנהרג, וסגי אפי' אמר רק שמו ולא חיישינן לאברהם אחר שבא מסוף העולם לכאן, כי כשנעלם איש אחד ידוע בהליכתו ממקום למקום אחר והעידו שמת אחד ששמו כך בתוך התחום שיש מאותו מקום למקום האחר או בכפרים ובדרכים שהיה רגיל ללכת, יש לסמוך ע"ז להתיר. ובנ"ד אין צורך לסמוך אהאי טעמא לחוד כיון שהזכירו שמו וסימן דאדום הפנים נראה דבר פשוט דסגי להתיר כיון שלא נעלם איש אחר כשמו וכסימניו. ואם נודע שאברהם האחר היה הולך בחברת אברהם אדום הפנים אשת השניה ג"כ מותרת לו, וכן יש טעם אחר מצורף לזה מה שאומרים שהיו מוכרים טופאש, אם הוא דבר ידוע באותו מקום שלא היה מי שילך למכור טופאש בכפרים שהיה שמו אברהם אלא אלו שני האנשים, נשותיהם מותרות, דהרי יש לאחד מהם ג' דברים להחזיר אשתו, ששמו אברהם ושהוא אדום הפנים ושהיה מוכר טופאש, ובשני יש ג"כ ג' דברים, ששמו אברהם ושהיה מוכר טופאש ושהיה הולך בחברת אדום הפנים לא, ובספר מתות כתוב דסי' בגופו וסי' בכליו מצטרפים יחד, והוי כמו סי' מובהק לב).

ש"ת מבי"ט ח"א סי' קל"ה

סיפרו להם הרבה גויים במסל"ת כי באותו הדרך ובאותו הזמן גמצא שלשה יהודים הרגים אשר אחד מהם היה לו זקן אדום והאחר היה צעיר עם זקן שחור והשלישי נער. עוד נודע לאנשי העיר כי מספר

אות ג' (כט) סי' קצ"ט לוח הסימנים אות כ"ד. (ל) סי' קל"ב אות ד' (לא) סי' קצ"א אות ז', (לב) סי' קפ"ז אות פ"ח.

התרת הספיקות בעדות השלישית

בזכות: א. הגוים שסיפרו לעד השני לא אמרו שראו ביום מסוים, ואפשר לומר שבתחילה ראו אותם הגוי שסיפר לעד השלישי ועדיין היה פרצוף פניו שלם ואח"כ ראו אותם הגוים שסיפרו לעד השני שכבר נאכל בשרו כו'. ב. עד השומע מפי אחר תלינן דהעד הראשון ידע דנהרג תוך שלשה ימים כו', או דתלינן שראה אותו שלם בגופו ופרצוף פניו לא נחבל, דכזה כתב הרא"ש דגיכר, וכ"ש בספיקא [דג' ימים] כו'. במיתת: בודאי אין לנו לחוש לדברי הרמב"ם דבגוי מסל"ת בעי קברתו, ואפי' היכא שלא הזכיר שם הנהרג, לא חיישינן ליה כד).

הנידון

עד אחד העיד לאשה אודות מיתת בעלה כדלהלן: בלכתי ברחוב פגשתי גוי אחד ששאל לי מה נהיה עם יוסף, וחשבתי שכוונתו על יוסף פאסי, ואמרתי לו שהוא במקום פלוני, ענה הגוי ואמר איני אומר כי אם יוסף בן חביבה הדר קרוב למוסליק שיצא מפה ללכת לכותל, ושאלתי לו אם הוא יודע ממנו דבר, סיפר הגוי שהוא הלך בצוותא עם היהודי, בדרך נכנס הגוי לכפר הסמוך והיהודי נשאר בדרך, כעבור שעה יצא מן הכפר וראה את היהודי נופל מת, עפ"י דברי עד זה התירו להאשה להנשא. עתה נודע דעד זה המעיד השליך מצנפתו ארצה זה עשר פעמים [הוכחה שרוצה להמיר דתו לדת הישמעאלים], וגם גיוס לאחד שהיה לו דו"ד אתו שאם יתבענו לדין ימיר דתו, עד שהתובע כשראה מחשבתו הרעה נתן לשוטרים כסם כסף וחלה פניהם שיעזבוהו כדי שלא יארע תקלה על ידו.

זדדי הספק

בערות: א. בנ"ד שתלה אמונתו בדעת אחרים ואמר שישתמד במעמד

הנידון

שני אנשים, שניהם בשם אברהם, יצאו מביתם על דעת לסבוב זמן מה במחוז מושבותם למכור "טופאש" ולא חזרו. אח"כ בא עד אחד והעיד כי גוי אחד חיבר לו במסל"ת כי נהרגו שני יהודים בכפר פלוני באותו מחוז ששניהם נקראים בשם אברהם והיו מוכרים טופאש ואחד מהם היה אדום הפנים, ואמנם סימן דאדום הפנים היה לאחד מהשנים הנעדרים.

זדדי הספק

בזכות: הגוי לא אמר רק שמות הנעדרים בלא שם אביהם ועירם, וסי' דאדום הפנים לאו סימן מובהק הוא כט).

זדדי ההיתר

יש לצדד בהיתר אם הדבר ידוע כי בכל המקומות שדרים יהודים סביבות כפר פלוני לא נעלם באותם הימים שום אדם ששמו אברהם וזאת אלו וי"ל כי אברהם שנעלם באותם הימים שהיה אדום

הנידון

שלשה יהודים יצאו מעיר גורום על דעת ללכת לעיר אנגורה הרחוקה משם מהלך ג' ימים ולא הגיעו לשם, כאשר יצאו אנשים לבקש אחריהם,

כא) סי' קצ"ד אות ח'. (כב) סי' קצ"ט אות י"ט. (כג) סי' קצ"ט אות ל"א (כד) סי' קל"ז אות ד'. (כה) סי' קצ"ט אות י"ח-כ'. (כו) בהשמות לסי' ל"ט אות א/א. (כז) סי' קצ"ד אות ב'. (כח) בהשמות לסי' ס'

היה חי היה שב לביתו ולא הוי אלא איסורא דרבנן. וכיון שיצאו מסכנת איסור דאורייתא, נוכל למצוא בנ"ד טעם להיתר אפי' מדרבנן, והוא מה שהועד שקודם ואחרי יציאת אלו השלשה יצאו אחרים משם ללכת בזה הדרך והגיעו בשלום, ולא נתעלם שום יהודי אחר בכל אותם הימים משום מקום שיש בו יהודים סביבות המקום שנהרגו תאנשים אשר זה מורה בודאי שאלו שנעלמו הם הנהרגים, כיון שנמצאו בהם הסימנים שהיו באנשים הנעדרים — אע"פ שאינם סימנים מובהקים —, ולא נחוש שנועדו ג' אנשים אחרים אחד בזמן אדום ואחד בשחור ונער אחד ובאו מסוף העולם ולא נכנסו בשום מקום ממקומות שהולכים מהם על אותו הדרך ונהרגו, אלא נאמר דכאן בזה הדרך נמצאו ומכאן היו. עוד יש לצרף מה שהיו המסל"ת רבים שהעידו כי עתה מקרוב תרגו ג' יהודים ועל המקום שנמצאו. ע"כ נראה להחזיר את נשי האנשים לכתחילה (ג).

ש"ת מבי"ט ח"א סי' ש"ג

על פני המים, ולזה קרא שטבעו, לא שייך הכא בדדמי, כיון שלא ראה הטביעה (ד). ב. לשון זה שאמר "נטבעו ומתו ויצאו לחוץ", משמע שראה אותם משעה שנטבעו עד שיצאו לחוץ, דהיינו מיד כשיצאו לחוץ, והכירם מתחילה ועד סוף, ואפילו אם אין משמעות הדברים שראם מיד, תולין להקל לומר שראה אותם מיד, שבנ"ד ליכא אלא איסור דרבנן (ח). כיון שכבר ראה אותם מתים בים והכירם אח"כ (ז). ואפילו אם נפרש דברי הגוי דראיתו אותם היתה כשיצאו לחוץ [ולפני זה לא ראה אותם כלל], אפי"ה יש כאן מקום לתלות שראם מיד, כי ידוע שראו את הספינה מטורפת בים באותו יום, ובאותו יום ניצולו היהודים, ובשעת יציאתם סיפר הגוי על הנטבע, וקרוב לתלות שמיד כשיצאו ראה אותם מתים, כי הגוי היה מן הבאים בספינה זו (ז). וכ"ש כי משמעות הקרובה שראה הטביעה, ושראה אותם מתים על פני המים, ושראה אותם שיצאו לחוץ ובנ"ל. במיתת: אפילו לדעת הרמב"ם דמצריך קברתיו בגוי מסל"ת, והינו כשלא הזכירו בשם, אבל הזכירו בשם כי הכא ליכא בדדמי, ולא בעי למימר קברתיו (ח). והר"ן כתב לדעת הרמב"ם דכל שמכירו לא בעי קברתיו, והכא בנ"ד מכירו היה כיון שאמר הלא טוב אתה מפ' ופ' (ט).

ש"ת מבי"ט ח"ג סי' רמ"ב

עדות, כ"ש ישראל מפי גוי סתם דעדותו עדות, ואפי' שיש מי שחולק על גוי מפי גוי ובעי שיהיו שניהם מסל"ת, הרי בנ"ד עדיף ישראל מגוי שני, וכ"ש דמשמעות עדות ישראל מפי הגוי נראה שהי' מסל"ת, ומלבד זאת הרי שני העדויות הם על איש אחד [וכמו שיבואר להלן] והעדויות הראשונה הרי היתה במסל"ת (ח). בזהות: מדברי שתי העדויות נראה כי על איש אחד נאמרו, שהרי השתו בעדותם על מקום ההריגה ובלבושו של ההרוג, גם בזה שאחד הזכירו בשם יהודי מצרי ואחד כמלמד של כפר ענן, שאמנם קראו לו מצרי. ולזה נראה דיש להחזיר עפ"י שתי העדויות יחד, ואם חקרו בכל אותם המקומות ולא נמצא שיפקד שום איש יהודי אחר באותו הזמן וכ"ש שלא נפקד שום יהודי אחר מאותה השירה, גם לא נחסר יהודי מלמד אחר בכפר ענן שהי' נקרא מצרי והי' לבוש במלבוש הנזכר אשתו מותרת להנשא. במיתת: בעדות הראשון שאמר שהשליכו אותו למערה והי' כאומר קברתיו (ח).

ימים לפני שיצאו אלו השלושה יצאו יהודים אחרים מעיר פלונית בזה הדרך והגיעו לשלום וגם אח"כ יצאו יהודים משם לבא לעיר פלונית והגיעו למחוז חפצם, וכי לא נתעלם שום יהודי באותם הימים בכל המקומות שבסביבת המקום שנמצאו ההרוגים, בכדי מהלך ד' או ח' ימים.

צדדי הספק

בזהות: לא אמרו שמות ההרוגים ולא שם עירם.

צדדי ההיתר

יש צד היתר שיספיק לתוציא את האשה מאסות ושם נשאת לא תצא. דהרי כתב הרמב"ם דכל שהעיד בדברים שרובן למיתה אם נשאת לא תצא, וה"נ מי שיצא ממקום מסוים ללכת למקום אחר ולא הגיע לשם ונאבד זכרו ובא גמסל"ת ואמר שראה יהודי באותו הדרך נהרג בזמן ההוא — ובנ"ד — הוא דבר שרובו למיתה דאם

הנידון

ספינה אחת נשברה בנסעה בים, ושני יהודים מכלל חמשת היהודים שהיו בה ניצלו, כשאחד מהניצולים בכה על כספו ורבושו שנאבד לו, ניחם אותו גוי אחד — גם הוא מהניצולים — ואמר לו, הלא טוב לך מפלוני ופלוני היהודים שנטבעו ומתו ויצאו לחוץ, והרי הם מונחים במקום פלוני.

צדדי הספק

בהכרח: א. משמעות דברי הגוי שראה הטביעה, וא"כ יש לחוש שאמר בדדמי על הכרתו. ב. שמא ראהו אחר שעה משנפלט מהמים, ושוב אין הכרתו הכרה. במיתת: דעת הרמב"ם דגוי מסל"ת בלא קברתיו אינו נאמן.*

צדדי ההיתר

בהכרח: א. בנ"ד שאמר "נטבעו ומתו ויצאו לחוץ" נראה דליכא למיחש לבדדמי אפילו בראה הטביעה, דמדבריו אלו משמע שמשעת הטביעה ומיתה עד היציאה לחוץ ראה אותם, והוא ברור לו, ואפילו לא היה מכירם בים כשראם מתים הכירם אח"כ, וליכא למימר בדדמי, ואפילו בלא סימנים נאמן, ואם כוונת הגוי שרק ראה אותם מתים

הנידון

איש אחד מלמד בכפר ענן שקראו לו מצרי נתחבר לשיירה שנסעה לחיפה, בחזרתם לנו יחד בטבריה ומשם יצאו ביום מסויים על דעת ליסע למחוז חפצם, בדרך נעלם האיש ולא נודע מקומו. לאח"כ בא איש אחד והעיד כי גוי אחד סיפר לו במסל"ת שנהרגו ליהודי מצרי בזמן פלוני בכדי לקחת ממנו מלבוש "מוראדו" שלבש ואח"כ השליכו גופו למערה. עוד העידו שני אנשים כי גוי אחד סיפר להם שהאיש שהי' לומד בכפר ענן נהרג בחזרתו עם השיירה מחיפה עבור מלבוש "מוראדו" שלבש, וכי התאיש היו עינים רעות והיה ארוך קצת בקומה.

צדדי הספק

בעדות: שני העדים האחרונים לא אמרו שהגוי העיד במסל"ת. בזהות: לא אמרו שם המת. במיתת: לא אמרו שקברוהו, ולדעת הרמב"ם בעי גמסל"ת שיאמר קברתיו.

צדדי ההיתר

בעדות: כי היכי דגוי מסל"ת המעיד מפי גוי סתם כתב בת"ה דעדותו

(*) צ"ע שלא חשש לקברתיו מטעם דמים הוי כמלחמה, ובעינן אפילו כשראה דלימא קברתיו, ולזה לא מהני מוכיר שמו ומכירו, וכמובא מהמבי"ט עצמו בס"ק רע"ח אות ו'.

לג) ס"ק קנ"א אות ט"ו. לד) ס"ק רל"ז אות מ"ט. לה) ס"ק רכ"ה אות ט' וי"י. לו) ס"ק רע"ה אות ב'. לז) ס"ק רכ"ה אות י"ד. לח) ס"ק קל"ד אות י'. לט) ס"ק קל"ד אות ג'. מ) ס"ק קכ"ט אות כ'. מא) ס"ק קל"ז אות ח'.

שו"ת הבית יוסף דיני גמסל"ת סי' ב'

הנידון

איש אחד בשם שלמה כרוב יצא מעיר ליפאנטו על דעת לשוב לביתו בעיר לארסו ולא שב. אח"כ הוגבה גביית עדות בזמן היריד בעיר מושקולור לשם נסע אבי האשה וחקר ודרש על הדבר. עד אחד העיד שפגש לגוי אחד מכירו של שלמה כרוב ואמר לגוי, הלא ידעת שהרגו לשלמה כרוב, והשיב לו הגוי ששמע בכפר אחד מגוי אחר כי מצא שני אנשים תרונים מונחים זה על זה, ולאחד מהם היה הראש חתוך במקום אחד וחצי זקנו מצד אחד לבן ומצד אחד שחור, והיה לבוש ג' ליקוש שחורים ומלבושים שחורים ולידו היו מושלכות מראות. כדברי הגוי הזה סיפרו עוד מספר גויים אחר שנשאלו על המעשה, ואמנם כל הסימנים שבגוף ובמלבושי ההרוג מתאימים לאלו של בעל האשה, גם ידוע שהוביל עמו מראות שקנה בדרך.

עד שני העיד כי בדברו בחנותו עם חבירו אודות שלמה כרוב בא גוי אחד ממונה המחזו לקנות מצרכים, ושאל לו על מה הם מדברים, כשהשיב לו שמדברים על יהודי שנהרג, אמר לו הגוי במסל"ת שידוע ידיעה ברורה מפי מגידי אמת שיהודי אחד יצא מעיר ליפאנטו בלויית עוד יהודי על דעת להגיע לביתו בלארסו בחברת ארבעה חמרים, ובהיותם בדרך התנפלו עליהם החמרים והרגו את שניהם. בהמשך סיפורו אמר לו עוד הגוי שהוא כי תפס לחמרים והכה אותם עד שהורו לו על המעשה ולקח מהם אלף לבנים (מין מטבע).

שלישית העידה אשה אחת מלארסו כי שמעה קול ששלמה כרוב נהרג, ולאחר זמן כשבאו יהודים מיריד מושקולור הלכה מיד אצלם ושאלה אותם אם שמעו דבר מה משלמה כרוב, ענה לה אחד מהם ששלמה כרוב כבר עבר מן העולם, ואם יש פה בעיר מי שיבכה עליו תאמרי לו. כדברי האשה הזאת העידה עוד אשה אחרת.

רביעית, העיד איש אחד כי בדברו עם גוי אחד אודות עסקיהם שאל לו הגוי בתוך הדברים מדוע לא בא איש פ' מליפאנטו, והשיב לו, הלא ידעת כי היהודים מפחדים לזאת לא בא, ע"ז אמר לו הגוי במסל"ת, האמת אתכם ובודאי יש לכם לפחד, כי אני שמעתי שמועה אמיתית ודאית שנהרג יהודי אחד מליפאנטו שיצא משם לבא לעירו לארסו וכי יש לו אחות בפטרא.

תשובת ר' יעקב בר' שמואל סמוט בשו"ת ב"י שם

דודי הספק בעדות הראשונה

בעדות: היתהודי הודיע תחילה להגוי ששלמה נהרג ואין דברי הגוי חשובים מסל"ת. בזהות: לא הזכיר שמו, ועל סימן דחורי וסומקי לא סמכנו כלל, גם כי בכליו יש חשש שאלה, וסימן דמציאת המראות לאו כלום הוא. (ואם סימן דהראש חתוך, הכונה שהיה רשם מיוחד בראשו, הוה סימן נכבד, וה"ל מועיל אם היה מסית לפי תומנו).

דודי הספק בעדות השניה

בעדות: א. כיון שהיהודי אמר להגוי שמדברים על יהודי שנהרג, הוי כאילו נשאל הגוי אם יודע מזה ואין דבריו נחשבים במסל"ת, ומה שאמר הגוי מתחילה, במה אתם עוסקים, אין בזה להחשיב כהתחיל במסל"ת (ג). ב. הגוי אמר זאת דרך התפארות, שתפס את הרוצחים ולקח מהם אלף לבנים, ואין זה מסל"ת (נד). ג. כיון דאמר שמעתי בסתמא, ולא אמר ממי שמע לא סמכנו ע"ז (נה). (אולם אין

להסתפק בעדות זו על זהות האיש, כי במה שאמר שיצא מליפאנטו לבא לביתו שבלארסו, יש מקום לברר זהותו ע"י שיחפשו בליפאנטו וידעו שלא חסר משם יהודי אחר שיצא משם (ז). כ"ש אם ידעו דנתלות אל שלמה איש אחר, דודאי מוכח דע"ז נתיקין).

דודי הספק בעדות השלישית

בעדות: מה ששמעה קול שנהרג, אין להתיר אשה בקול הברה שמת בעלה. מה ששמעה מהיהודים ממושקולור, שמה אמרו כן ע"פ הקול שיצא שמת, ומוכח מילתא טובא, דעל פי הקול דנפיק אמרו כן, שחרי במושקולור הוגבו כמה עדויות ע"ז ואבי האשה בא לשם לחקור ולדרוש על מיתת חתנו, ואי איתא שיהודים אלו ידעו ממיתתו איך לא באו לב"ד להעיד על כך (ז). בזהות: אף דשם כנוי שאמרו הוי כשם אביו (ח), אבל שם עירו לא אמרו (ט), ובהצטרף שני הספיקות בודאי אין מי שלא יחוש לזה.

דודי הספק בעדות הרביעית

(אף שהוא מסל"ת, דאין לחשוב את דברי הגוי כתשובת שאלה על מה שאמר היהודי מקודם שהיהודי פחד לבא. גם זהות האיש יש לברר בעדות זו, ע"י שיחפשו בעיר ליפאנטו, ואי לא נחסר איש אחר שיצא משם משיאין את אשתו, ובנ"ד שהגוי העיד שיש לו אחות בפטרא, הרי אם יתברר שאין לשום יהודי אחר מתושבי לארסו אחות בפטרא, הוי כאילו הזכיר שמו, ובודאי מהני חיפוש, ועוד דכיון שהגוי הזכיר מקום יציאת היהודי ומקום הליכתו, בודאי מהני חיפוש. ומה שלא אמר קברתיו, ולדעת הר"ף והרמב"ם בעי בגוי מסל"ת שיאמר קברתיו, אין להחמיר, דאיכא כמה פוסקים גדולים ואחרונים שכתבו שאין צריך לומר קברתיו, וכן נהגו פה בשאלוניקי ואין להחמיר (ו). ועוד דכתב הרא"ם דהא דמצריך הרמב"ם לומר קברתיו בדלא הזכיר שמו, היינו דוקא בגוי מסל"ת דקאמר דמת בדרך דשייך בדדמי (א), וכיון שכן בנ"ד דאין לחוש לבדדמי, שהרי אמר ששמע שמועה אמיתית ודאית, אין צריך לומר קברתיו, ועוד נראה דבנ"ד שאמר שההרוג יש לו אחות בפטרא הוי כאילו הזכיר שמו, ובהזכיר שמו לדעת רוב המפרשים לא מצריך הרמב"ם לומר קברתיו (ב)). אלא שיש לחוש, **בעדות:** שאמר סתמא שמעתי, ולא אמר ממי שמע, ויש לחוש דאמר כן ע"פ שמיעת קול על מיתת האיש (ג). ע"כ לא מלאני לבי להתיר.

תשובת הבית יוסף שם בס"י ג' להר"י סמוט על הנידון הנ"ל

התרת הספיקות בעדות השניה

בעדות: א. כיון שהגוי שאל להם מתחילה במה אתם עוסקים חשיבי דבריו מסל"ת (ד). ב. אין בדברי הגוי התפארות, ואדרבה חרפה היא לו, שאחר שהורו שהם הרוצחים פטר אותם באלף לבנים, והרי היה לו לתלותם או לאסרם, ועוד דאפשר שאם יודע דבר זה שפטר את הרוצחים נמצא מחייב ראשו למלך, ולא משקר, ועוד דלא אמרו דכשמתפארים אינם נאמנים אלא כשאומרים שהרגוהו, אבל כל שלא אמרו שהם האיתוהו או הרגוהו לא נפקי מכלל מסל"ת (ה). (ג. וע"ד הספק שלא אמר ממי שמע ע"י בצדדי ההיתר בעדות הרביעית דלא חישינן. וע"כ אם יחפשו בלארסו עיר מושבו ויבורר שלא נתעלם משם יהודי אחר, תנשא אשתו, אולם לא מהני מה שיחפשו בעיר ליפאנטו שיצא משם, דמי יודע מאנשים שיצאו מליפאנטו אורחים וסותרים, וא"א לעמוד על חיפוש זה (ו)).

(א) ס"ק קל"ד אות ל"א. (ב) ס"ק קל"ד אות י"י. (ג) ס"ק ג"ד אות א' ח"י. (ד) ס"ק קכ"א אות א'. (ה) ס"ק קי"א אות ז'. (ו) ס"ק קכ"ט אות ה'.

(מ) ס"ק קי"א אות ז'. (מג) ס"ק קכ"א אות א'. (מז) ס"ק קי"א אות ז'. (מח) ס"ק ג"ד אות ד'. (מט) ס"ק קכ"ט אות ה'. (נ) ס"ק קל"ד אות ז'.

(נז) סִימָן צִי-אוֹתֵי אֶל-וַיְבֹרֶךְ. (נח) סִימָן קִמְחָה אוֹת כִּבְיָ. (נח) סִימָן לֵיד-
 קִבְכֵּשׂ אוֹת טָר. (סח) סִימָן קִלְיָב אוֹת אֵל, וְסִימָן קִיל אוֹת כִּינֹה. (סח) סִימָן קִלְיָה
 אוֹת אֵל וַיְדַר. (סז) סִימָן קִצִּית.

שהיהודי היה מתושבי סינים, ובעל תאשה ידענו שהיה משם ולא מומן שבא לדור בחלב, ומאחר ששום יהודי אחר לא נעדר מסינים באותו זמן, משייין את אשתו (סח). הרי לך ארבע טענות שכל אחת מהן יש בה כדאי להשיא אשה זו כ"ש בהצטרף ארבעתן. במיתה: אפילו למאן דמצריך קברתיו, לאו דוקא קברתיו אלא כל שנתעסקו עמו ולא היה נד תו ל"ח לבדדמי וה"ה בנ"ד שהגוי אמר "שהרגו בסייף ראש היהודי", שמשמעות דברים אלו שהתירו

שאלת ר' יעקב בן נעמיאש

איש אחד יצא מביתו בשליחות אחיו על דעת לבקר בכמה מקומות במחוז מושכו, לגבות חובות אחיו ולשוב מיד לביתו. כאשר עבר תודש ימים ולא חזר, חשד אחיו בגוי אחד שהאח ביקר בביתו, כי הוא רצהו. לאחר דין ודברים בין גוי זה לבין האח, הגיש האח תלונה על הגוי למלך, וצפ"י בקשתו יצאה פקודה כי על הגוי לברר אודות היהודי. קרוב לחודש אחר זה תודיע הגוי למלך שהאיש תנ"ל מוטל בבור מים שבמקום מסויים. ואמנם מצאו בבור גופת יהודי בתוך שק, שרוי במי הבור, והיה גופו ופרצוף פניו שלם, ורק אחוריו אונן היו שתי מכות, אחת לצד ימין ואחת לצד שמאל שהגיעה עד פיו. כשהוציאו את הגוף הכירו האנשים בפרצוף פניו כי הוא האיש הנעלם, כן הכירוהו צפ"י גומות שהיו בפניו מחמת חולי אבעבועות. אנשים אלו סיפרו עוד בי בדרך ראו חריץ בקרקע מדריכת עגלה, שנמשך מבית הגוי הנזכר עד מקום הבור.

בהכרח : בטב"ע ; א. כפי הנראה מדברי האנשים הרי כשמצא את גופת האיש כבר היה אחר שלושים יום מהריגתו. כי עברו כמה ימים מיום שנמצא אחי האיש עם הגוי עד שמצאוהו בבור, ואין מעידין אלא עד שלשה ימים להריגתו, ובספ"ק ג' ימים כתב הרשב"א להחמיר. ואין להמר דכיון שנמצא במים מעידין עליו אפילו אחר ג' ימים, דמיא מצמת צמית, דאומדנא דמוכח הוא שעברו כמה ימים מזמן הריגתו עד שהושלך לבור, ורק כשרצה לגלות הענין למלך השליכהו לבור, שהרי צדיק היה גיכר התריץ של דריכת העגלה מבית הגוי, ואין הדעת סובלת שהיה אסור חי בבית הגוי עד שהביאו לבור והרגו ע"ג, גם כי מוכח שהרגו בביתו כי נמצא בשק, וביון שהבור היה רחוק מביתו, קרוב לודאי שהיה צריך להמתין עד שיראה שעת הכושר להביאו שלא יתפסותו השומרים, ובאיכא רגלים לדבר שעברו עליו יותר מג' ימים ממיתתו, כו"ע מודים דאין מעידים עליו ע"ד). ואף אם נאמר שתיכף אחר שהרג אותו השליכו לבור, אפשר דלא אמרינן מיא צמית אלא כשמת במים, משא"כ בנ"ד שנמצא הגוף בשק ונראה בבירור שהשליכהו אחר שמת ע"ה). ב. עוד יש להסתפק בזה, דכיון שהיתה לו מכה שהגיעה עד לפיו, הרי מיא מרוז מכה ואין עליו דין דמיא מצמת צמית. בסימנים ; הסימנים שהיו בן, גראה שאינם מובהקים.

תשובת הב"י שם על גדולי זה

בטב"ע; א. אף שיש להסתפק שמא הטילו למים אחר ג' ימים למיתתו, מ"מ כיון שלא היה חבול בפגיו, גם כל גופו היה שלם, יכולים להעיד עליו אפילו אחר כמה ימים. כ"ש זה שאמר שהכירו יפה בכל אבריו

בבב"ע ; א. לדעת ר"ת וסייעתו יש להתיר אף בנמצא לאחר ג' ימים, כיון שפרצוף פניו היה שלם, והיכא דאפשר לומר שגם החולקים על ר"ת יודו להתיר, אף באופן רחוק קצת, ודאי נוכל לסמוך להתיר, וא"כ נראה דאורחא דמלתא הוא שהגוי השליכו לבור תיכף כשהרגו, דכל שמצאנו אותו במים אינו לנו לתלות שהושלך שם אחר כמה ימים

(סח) סִימָן קִנְיָן אוֹת כִּיד. (סט) סִימָן קִלְיוֹ אוֹת כִּיס. (ע) סִימָן קִלְיוֹ אוֹת א'.
(צא) סִימָן קִלְיוֹ אוֹת מִיד. (עב) סִימָן קִלְיוֹ אוֹת לִיד. (עג) סִימָן רִיג אוֹת ג'.
(עד) סִימָן רִכִּישׁ אוֹת יִיד. (עה) סִימָן רִיג אוֹת א'. (עו) סִימָן רִלִי

לומר שגם הרי"ף לא נקט חמשה ימים בדוקא, אלא נקט לישנא דגמרא, אבל ה"ה אפילו טובא נמי (פ). ומטעם אחר נראה להתיר בנ"ד, דהא רגלים לדבר ואומדנא דמוכח הוא שזה הגוי הרגו והשליכו לבור, דכי נביא הוא שניבא שבעלה נמצא בבור, אלא ודאי מאחר ששאלוהו על בעלה ואמר שהוא מושלך בבור והלכו ומצאוהו שם, וכולם הכירו שהוא הוא, ודאי כו"ע מודו דאתתא דא שריא, דאע"ג דגוי לא מהימן אלא במסל"ת, תינו היכא שאין אנו רואים דבריו שהם אמת, אבל בנ"ד ודאי תלינן שהוא זה (פ).

שעמד ביבשה, ועל ההוכחה מהיכר דריכת העגלה, י"ל דלצורך ענין אחר הוצרך הגוי לעבור דרך שם, ולא תלינן להחמיר, ועוד דאפשר לומר — אף שהוא רחוק מהסברא — שהיה חבוש חי במקום רחוק, וע"י התקירה של המלך הרג אותו, ובתוך ג' ימים לתריגתו השליכו לבור (פ). ב, אין לחשוש בנ"ד למכה, דדוקא במקום שנחתך ברגליו אין מעידין, משא"כ כשהמכה במקום אחר בגוף (פ). ג, אפילו נימא דדעת הרי"ף דמים לא מהני אלא עד חמשה ימים, מאחר שכל הפוסקים הבאים אחריו לא הודו לו, יש לנו לעשות כדבריהם, וכ"ש שאפשר

ש"ת מהרשד"ם סי' נ"ז

מ"מ כיון שבעדותו הראשונה לא הזכיר העד דברים אלו, אפשר דשיך לומר בזה דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.

צדדי ההיתר בעדות הב'

בעדות: כיון שהעד לא שאל על הנהרג כלל, ודרך בני אדם לדבר עם מכיריהם ולשאל על שלומם ושלוהם הכפר, לכן מה שהשיב הגוי בענין התריגה, אין לך מסל"ת גדול מזה צא. **בזהות:** אף שלא הזכיר אלא שמו בלבד, מ"מ מדבריו שאמר שהרגו את מרדכי, ולא אמר שהרגו יהודי אחד ששמו מרדכי, נראה שעל מרדכי הידוע ביניהם מדבר, וכיון שאין בעיר ההיא רק מרדכי זה הידוע ומפורסם ביניהם, וגם כי מרדכי זה היה רגיל באותו כפר של הגוי, א"כ נראה שאין לספק על מרדכי אחר (צ). עוד איכא בנ"ד טעם גדול ועיקר מה שהזכיר אח"כ דניאל אחיו, דהוי כאומר מרדכי אחי דניאל, והוא כשמו ושם אביו, ועדיף טובא (צ). ואע"ג דמהרי"ק כתב דבעינן שמו ושם אביו ושם עירו, מ"מ כבר הוכחתי אני דבשמו ושם אביו לבד סגי, וכמדומה לי קרוב לודאי שכך כתב ה"ל למעשה מורי מהר"י טייטלצאק, ומ"מ מה אני לבוא אחרי מהרי"ק, ופסק מורי נאבד ממני, וצריך לבקש סעד ממקום אחר (צ), ולכן אני אומר דבנ"ד איכא נמי שם עירו, והטעם כי כפר זה בטינש הוא בגבול אישקופיא וקרוב לעיר, שהרי הגוי בא למכור שם עצים, וממה שאמר לו הגוי אולי ידע אם דניאל אחיו יתבע דמו, נראה בפירוש שאמר לו כן לפי שאחיו הוא בן עירו של העד, דאל"כ מנא ליה לידע אם יתבע דמו, וע"כ הו"ל כאילו אמר מרדכי אחי דניאל מאישקופיא, ואפילו את"ל שאין זו הוכחה גמורה, מ"מ יכולים אנו לסמוך עליה, מאחר שרוב הפוסקים סברי דמספיק שמו ושם אביו לבד (צ). ואף שבעדותו הראשונה לא הזכיר העד דברים אלו, מ"מ כיון שאין דבריו האחרונים סותרים דבריו הראשונים, לא שיך למימר בזה אינו חוזר ומגיד, ומקבלים עדותו (צ).

ע"כ נראה שיש להתיר האשה עפ"י עד זה, וגם עדות הא' יעשה סניף, ויכולה האשה להנשא.

הנידון

העיד ע"א מעיר אישקופיא שאמר לו גוי: מי מעמכם יצא מפה בשבוע זו ללכת לעיר מונישטיריו, שהרי נהרג ומוטל על שפת הנהר בכפר בטינש. עד אחר מאישקופיא העיד שקנה עצים מגוי מכפר בטינש, ושאל את הגוי על שלומו ושלוהם הכפר, והשיב הגוי: יכה ה' למי שהרג את מרדכי, כי מיום שהרגוהו לא מצאנו מנוח לכף רגלנו, ואולי אתה יודע אם דניאל אחיו יתבע את דמו. וידוע שבעיר אישקופיא אין שום יהודי ששמו מרדכי מלבד זה שאנו דנים להתיר אשתו, וגם אין שום יהודי ששמו דניאל מלבד אחיו של מרדכי. גם נתברר שלא יצא מפה באותה שבוע מי שלא חזר רק מרדכי הנ"ל, והעד השני כבר העיד מקודם באותו ב"ד, ואז לא הזכיר מה שאמר הגוי מדניאל אחיו.

צדדי הספק בעדות הא'

בזהות: אף דמה שלא פירש העד שהגוי היה מסל"ת לא מגרע, דהתה"ד ומהר"ק הסכימו דגוי מפי גוי מהני, וכ"ש בישראל מפי גוי (פ). וגם מתוך העדות מוכח שהגוי היה מסל"ת (פ). ואע"פ שלא הזכיר שם הנהרג, מ"מ כיון שאמר שיצא מפה בשבוע זו, וידענו שלא יצא מפה באותו שבוע רק זה, היה נראה דאשתו מותרת, ואף שלא אמר שיצא "עמי" מפה, נמי מהני (צ), אלא שיש בזה חשש אחר, דנראה שהגוי לא ידע שזה התרוג יצא מעיר אישקופיא, אלא באומדן הדעת אמר כן לפי שהדרך ההוא הוא מאישקופיא למונישטיריו, ואפשר שהאמת הוא שזה איש אחר שיצא ממקום אחר והיה הולך לאישקופיא.

צדדי הספק בעדות הב'

בעדות: דברי הגוי היו ע"י שאלת העד, וי"ל דלא מקרי מסל"ת. **בזהות:** לא אמר רק שמו בלבד ותו לא. ואת"ל שכיון שהזכיר אח"כ את אחיו דניאל, הוי כאומר מרדכי אחי דניאל, והוי כשמו ושם אביו,

ש"ת מהרשד"ם סי' ע"ט

דוד בעל העגונה שאנו דנים עליה, שיצא בחברת אברהם הנ"ל לאותו המחנה, ולא הלכו באותם המקומות יהודים אחרים.

צדדי הספק

בזהות: הגוים לא אמרו כלל שמו של דוד, ובסימנים יש להסתפק אם הם מועילים. **במיתה:** דעת הרמב"ם והרי"ף דגוי מסל"ת צריך שיאמר קברתיו, וליכא.

צדדי ההיתר

בזהות: מאחר שהעדות על אברהם היא עדות מספקת להתיר, שהרי

הנידון

ב' עדים העידו מפי גוי מסל"ת שנהרגו ב' יהודים, הא' אברהם ועמו יהודי אחר, וראה אותם הרוגים בהר אחד סמוך לכפר אוטלוק. והגוי היה מכיר לאותו אברהם שהיה נושא ונותן עמו, ובאותו המחנה לא היה הולך אברהם אחר, והגוי אמר כל הסימנים מאברהם הנ"ל. עוד העיד אחד משני העדים הנ"ל מפי גוי מסל"ת שבבואו מהכפר אוטלוק פגע בשני יהודים הרוגים, וראה שאחד מהם היה בחור קטן הקומה וזקנו עגול, והיה לו בוקא אצל הדד הסמוך ללב, ואלו הסימנים היו של

(צב) ס"ק ק"נ אות קל"ד. (צג) ס"ק ק"נ אות ס"ג. (צד) ס"ק ק"נ אות ז'. (צה) ס"ק קמ"ח אות פ"ו. (צו) ס"ק קס"ו אות כ"ו.

רכ"ג אות ט"ו. (פד) ס"ק ר"יג אות ג'. (פה) ס"ק רכ"ג אות כ'. (פי) ס"ק ר"יז אות א'. (פז) ס"ק קכ"ו אות ח'. (פח) ס"ק קכ"ס אות כ'. (פט) ס"ק קכ"ט אות י"ד. (צ) ס"ק קכ"ב. (צא) ס"ק קי"ז אות י"ב.

כבר כתב התה"ד שלא נהגו העולם כלל לומר קברתיו (צט), והוא הוי בתרא טובא ודרכו להחמיר יותר מלהקל, ועוד שמעיד על המנהג, ועוד דכבר כתבו האחרונים שלא הצריכו לומר קברתיו בכל גוונא, די"א שלא הצריכו קברתיו אלא כשאינו מזכיר שמו (ק), וי"א שלא הצריכו לומר קברתיו אלא כשאינו מכירו (א), וי"א דדוקא כשנמצא בעת מיתתו צריך לומר קברתיו, משום דחיישינן שרק נדמה לו שמת (ב), ובנ"ד בעדות מאברהם יש בו כל ג' החילוקים הנ"ל, ועל דוד י"ל גיד עליו ריעו, ועוד אפשר לחלק דעד כאן לא קאמר הרמב"ם דצריך קברתיו אלא במת דאפשר שנתעלף ודמי ליה שמת, אבל בנהרג ודאי דליכא למימר כל כך שהעיד בדדמי (ג), ועוד דבשלמא באחד, או בשנים שהעידו בבת אחת, חיישינן דאמרי בדדמי, אבל בשנים שבאו בזה אחר זה, אין לתוש שכל אחד ואחד מהם העיד בדדמי (ד).

שו"ת מהרשד"ם סי' פ"ה

צודי היתר

בזהות: אין צריך שיזכיר שמו דוקא, אלא כיון שידענו על מי הוא שהעיד, דהרי לא נעלם מאיש פלוני שום קרוב אחר, מספיקה לנו עדותו (זו ה). גם כי סי' בהגדים אף שאינם סי"מ סיוע מיתא הוי, במיתת: י"א דכשמוכיר שם המת לא בעינן שיאמר קברתיו, וכ"ה בנ"ד דהוה כאילו הזכיר שמו (ו). ועוד כי לי"א לא בעינן שיאמר קברתיו אלא אם נהרג בפניו ולא כבנ"ד שכבר מצאנו הרוג (ז), ועוד כי לי"א כל היכא שהגוי מכירו להמת א"צ קברתיו (ח).

ע"כ נראה דאשתו מותרת לינשא בלי שום פקפוק.

תשובות נוספות משו"ת מהרשד"ם: סי' מ"ז אחרי שו"ת הב"י סי' ג', סי' נ"ד אחרי שו"ת הב"י סי' י"ב, וסי' נ"ז אחרי שו"ת דברי ריב"ז סי' י"ד.

הנידון

גוי אחד אמר כי בזמן היריד מצא ג' אנשים הרוגים בשדה ואת אחד מהם הכיר כי הוא קרובו של פלוני, גם אמר סי' צבע ומיני הבגדים שהי' לבוש בהם הרוג, שוב העיד אותו פלוני כי שום קרוב לא נעלם ממנו בזמן היריד חוץ מפב"פ שהי' לבוש במלבושים ממין וצבע כאלו וכאלו, וסי' הלבושים שאמר האיש תואמים הם לסימני הבגדים שאמר הגוי.

צודי הספק

בזהות: לא הזכיר שם המת, והסימנים שבלבושיו אינם סי"מ. במיתת: לא אמר שקברו, ודעת הרמב"ם דגוי מסל"ת צריך שיאמר קברתיו.

שו"ת הראנ"ח סי' ע"ד

בסימנים, ובנ"ד יש להתספק שמא לא הכירו אלא בטבע, ולא סגי בהכי.

צודי היתר

כיון שהעיד על האיש שטבע וקברו, יש לנו לומר שידע זאת בודאי וכגון שהעלהו בעצמו מן הים או שפלטו הים לפניו, וכן י"ל שהכירו בסימנים, דכיון שהעידו העידו סתם שאמר להם שיצחק טבע, ולא בארו יותר, י"ל שהכירו בדרך המועיל, וכ"ש שאינו מוכרח מדברי העד שראה הטביעה, שי"ל שמה שאמר שטבע בין ג'יפרי לטריפולי, לא שראה מקום הטביעה אלא שידע שיצא ללכת מג'יפרי לטריפולי ונטבע ולא הגיע אל מקום הפצו, ואף שהריב"ש החמיר בעד מפי עד דלא תלינן שהראשון היה מסל"ת, עד כאן לא קאמר אלא בגוי מפי גוי שמשנה הדברים, אבל בישראל מפי ישראל שאין לומר בו שהוא משנה הדברים אנו מחזיקים דבריו כמו שאמרו לפנינו וכל שסתם אותם הדברים אין בהם כנגד המכוון, סומכים על סתמן ומקילין בהם (ט).

הנידון

הוגבה גב"ע לאשה על מות בעלה כדלהלן: שני עדים העידו שאיש אחד אמר להם כלשון הזה, דעו לכם שיהודי בשם יצחק אלוהר מאנדרינופלי אשר יש לו אשה באנדרינופלי ואשה שניה בשאלוניקי, טבע בים בין ג'יפרי לטריפולי ואני וחברת קברנים קברנוהו, ואמנם פרטי זהות האיש שבגב"ע הם כשל בעל אשה זאת.

צודי הספק

בהפרכה: א. שמא ראהו האיש לאחר שנשתתה שעה מהוצאתו מהים ושוב אינו ניכר, ובספק נשתתה מחמירין, כ"ש שלפי הנראה מדברי העדים הרי שהאיש שהגיד לפניהם ראה הטביעה, כי הגיד להם "יצחק אלוהר טבע בים בין ג'יפרי לטריפולי", שנראה מלשון זה שהוא ראה הטביעה ומקום הטביעה, וכל כה"ג נראה ודאי שצריך שיראהו למת לאלתר, ב. בעד שראה הטביעה צריך שיכיר אותו גם

שו"ת הראנ"ח סי' ע"ה

מנצולי הספינה מספר לחברו דכשקפץ מהספינה לים, נודמן לנגדו אותו היהודי ארוך קומה שהיה יושב בספינה במקום פ', והרג אותו וראהו מת לפניו, ושאל לו חברו הגוי מיהו זה היהודי, והשיב לו:

הנידון

ע"א העיד כי נסע בספינה יחד עם בעל האשה, בדרך כשהעד ירד מהספינה ללון בעיר, אתהו אש בספינה ונשרפה, ואח"כ שמע גוי אחד

(ז) סי"ק קל"ד אות י"ה, (ז) סי"ק קל"ד אות כ"ה, (ח) סי"ק קל"ד אות ג', (ט) סי"ק רכ"ה אות ט', וסי"ק רל"ז אות כ"א.

(צו) סי"ק קל"ב אות ד', (צח) סי"ק קפ"ט אות י"א, (צט) סי"ק קל"ז אות ד', (ק) סי"ק קל"ד אות י', (א) סי"ק קל"ד אות ג', (ב) סי"ק קל"ד אות כ"ד, (ג) סי"ק קל"ד אות מ"ב, (ד) סי"ק קל"ד אות מ"ט, (ה) סי"ק ק"ג אות קכ"ב.

כעד טביעה, אבל הרי לדעת הרמב"ם בעינן בכל גוי מסל"ת שיאמר קברתיו, ואף לדברי מי שפירשו דבריו שלא הצריך קברתיו אלא היכא שאינו מזכיר שם המת, יש להסתפק בנ"ד אי חשיב כמזכירו בשמו ע"י הסימנים הללו (י). וכ"ש לפי מה שכתבנו שאין בהודעת היהודי ובהכרתו אלא סימן אחד.

התרת הספיקות

בזהות : א. כיון שאמר הסימנים לא היינו מחמירים בזה כל כך, והיינו נוטים להקל שלא לחוש לחששות הנ"ל, גם שנראה ודאי דאפילו סימן אחד [שאינו] מובהק סגי כאן, דלא דמי לשמו ושם אביו ושם עירו דאפשר דמתרמי שמא כשנאמר אבל כאן מעיד על דבר ברור שלא היה שם בספינה איש שיהיה לו סימן אלא היהודי (הוא יא). ב. אין לחוש שע"י סימנים אלו הכירו הגוי, דהא סימן דאבנים טובות לא שייך לזה כלל, אלא ודאי שהגוי הכירו בטב"ע, אלא שלהודיע לחברו מי הוא, אמר לו כל הסימנים ההם. במיתתו: ראיתי לגדולי האחרונים שהורו הלכה למעשה דתלינן להקל שהגוי אמר קברתיו ולפי דעתם מותרת האשה הזאת, גם ראיתי להרא"ם שכתב דטעם הרמב"ם שמצריך קברתיו בגוי מסל"ת, הוא משום דאיכא למיחש שמפני שנעלם משיירתו חשב שמת, [וא"כ בנ"ד אין לחוש לזה] (יב).

אותו זקן שהיה מביא אבנים טובות, ארוך קומה וזקנו ארוך והיה לבוש זיבון ירוק. לדברי העד לא היה שם בספינה יהודי אחר עם כל הסימנים הללו, כי אם בעל אשה זו.

צדדי הספק

בזהות : א. לא הזכיר שם הנהרג, ואף שכל אותם סימנים שאמר עליו, עדיפי משמו ושם אביו, כיון שמעיד שלא היה בספינה איש אחר עם סימנים כאלו, מ"מ יש להסתפק אם הכוונה שלא היה שם אחר באף אחד מסימנים הללו, דאז מהני, אבל אפשר שכוונתו לומר שלא היה אחר שנקבצו בו כל הסימנים יחד, אבל מקצת מאלו הסימנים אפשר שהיו לאחרים מנוסעי הספינה, ולפי"ז לא הוכר כבעל האשה אלא ע"י סימן אחד שנמצא בו יותר מבעל אבן אנשי הספינה, והרי קצת מהסימנים אינם בגופו של האיש, ושנאמר שיהיה את מקומו ובא אחר שם, או שמא השאיל או מכר כליו וסחורתו לאחר, ואין זה מועיל. ב. אולי הגוי הרוצח עצמו לא הכירו בים בטב"ע, רק מתוך הסימנים, וא"כ יש לחוש שהאיש הנהרג אינו מנוסעי הספינה ומעלמא קאתי, והגוי הרוצח חשב עליו שהוא מנוסעי הספינה מחמת הסימנים, ואין לסמוך עליהם. במיתתו: הגוי לא אמר שקברו, ואם כי מטעם חשש בדדמי דמים אין לחוש, דהרי הוא עצמו הרגו ומת לפניו, ולא הוי

ש"ת דברי ריב"ז סי' י"ד

תשובת מהרש"ם סי' נ"ו על הגידון הנ"ל

והוסיף בצדדי הספק

בהכרח : הרי העד אמר שהי' נפוח א"כ אפשר דאפי' המקילין בספק ג"י יחמירו בזה.

צדדי ההיתר

כשפרצוף פניו שלם והכירו בבירור אפשר דכו"ע מודו דמותרת בספק ג' ימים (יד). ואע"ג דקאמר דתפח הגוף, אין ספק דהנפטרים נתפחים קצת אחר עבור יום אחד, וי"ל שלזה כיון העד באומרו נתפח ולא שנתפח בדרך אותם שעברו עליהם שלשה ימים שאז משתנית צורתם מחמת הנפיחה (טו). ואפי' לדעת המחמיר בספק ג"י אפשר לומר דהיכא דאיכא הוכחות שנמצא בתוך ג"י סמכין ע"ז, ובנ"ד יש הוכחות גדולות שהי' בתוך שלשה ימים או בתוך יום אחד, שהרי העד ראה הסוס קשור ברסנו אל האיש, ואיך אפשר שיעמוד הסוס שם ג' ימים, דבר רחוק הוא עד מאד. ועוד שדרך בני הכפרים שכשרואין הרוג סמוך לכפר טומנין או קוברין אותו כדי שלא יעלילו עליהם השופטים, וא"כ [אין] אפשר שעמד שם שלשה ימים ולא קברוהו (טז). גם כי העד אמר שנראה בעיניו שנהרג יום לפני שראה אותו, ואע"פ שזה אינו אלא אומדן דעתו נראים הדברים שהם אמת.

כל זה צדדתי להורות יען שנאמר לי שאשת האיש בחורה בת כ"ב, גם כמעט ח"ו איכא פחד שלא תצא לתרבות רעה, ואם חכמי העיר מסכימים להתיר גם אני אסכים.

תשובה צופת משות' דברי ריב"ז סי' ט"ו, אחרי שות' הבי' סי' י"ב.

הגידון

ע"א העיד כי בהיותו בדרך ראה מת מונח על פני השדה, כאשר קרב אליו הכירו כי הוא שכנו פלוני וראה רסן הסוס קשור בזרועו ובסוס, מיד כאשר ראה אותו אמר להאיש שהלך עמו שהוא פלוני וכי כבר נהרג לפני כיום אחד שהיה נפוח.

צדדי הספק

בהכרח : שמא נמצא אחר ג' ימים ממיתתו ואינו ניכר.

צדדי ההיתר

הרא"מ בתשובה התיר בספק אשתהי' שעה אחת מהמים ע"פ דברי ר"ת דכשניכר בחייו למעידיו מעידין אפי' אחר מאה ימים, א"כ בנ"ד שיש זמן יותר מרובה להעיד והוא כל שלשה ימים, לא כל שכן דתלינן לומר שבתוך ג' ימים להריגתו נמצא (ג), ובפרט דאיכא אומדנא דמוכח כן וכמו שאמר העד המעיד, כ"ש אם נסמוך על דברי ר"ת והסוברים כוותי' דכיון שנמצא שלם באבריו ואין שום חבלה על פניו מעידים עליו אפי' אחר כמה ימים. ועוד יש לצדד להקל, דבנ"ד יש ספק-ספיקא להתיר ספק אי הלכה כר"ת דמעידין אפי' אחר כמה ימים, ואת"ל דאין הלכה כוותי', ספק שמא נמצא בתוך ג' ימים, וס"ס המתהפך הוא (יד).

עפ"י הנ"ל נראה דאשת האיש מותרת להנשא.

ש"ת לחם רב סי' ל"ה

הגידון

איש אחד הפליג בספינה, ונשמע שטבעה הספינה, והעיד ע"א שפגע בגוי שבא מהנמל שהספינה הפליגה משם, ושאל אותו מה חידוש

מהספינה שהלכה מכאן, והשיב שהספינה ההיא טבעה, והאנשים שהיו בתוכה נמצאו על שפת הים וקברום, גם היהודי שנכנס מכאן בתוכה נמצא שם על שפת הים ונקבר. גם אמר שלא נכנס בספינה ההיא ממקום זה אלא הנעלם הנ"ל.

(ג) ס"ק ר"א אות ח, (ד) ס"ק רכ"ט אות ל"א, (ו) ס"ק רכ"ט אות י, (ז) ס"ק

(י) ס"ק קל"ד אות ט"ו, (יא) ס"ק ק"ג אות קכ"ו, (יב) ס"ק קל"ד אות מ"ה.

צדדי הספק

בעדות: א. כיון שדברי הגוי היו ע"י השאלה ששאל אותו העד, א"כ לא הו' מסל"ת. ב. כיון שהגוי לא אמר מצאתיו וקברתיו, אלא נמצא ונקבר, שמא רק שמע קול הברה בעלמא ואין לסמוך ע"ז. **בזהות:** ובהכרח: א. הגוי לא הזכיר כלל שם המת. ב. במת שנמצא במים בעיני שיראהו תיכף כשהועלה מהמים ולא אשתהי, ובנ"ד לא ידעינן אם ראהו מיד או לא. איברא שהריב"ל הקיל בנדונו מטעם דבעד מפי עד תלינן דאם היה העד הראשון לפנינו היה אומר דחזיה בשעתיה, אך בנ"ד איכא ריעותא אחריתא שהגוי ידע מהטביעה, והו"ל כמי שראה הטביעה יז, ובראה הטביעה דעת הרא"ש [בסעיף כ"ח] דבעינן הכרה לאלתר וגם סימנים, ולא סגי בטב"ע לבד, והגם כי הרשד"ם דחה הא דהרא"ש, וכתב שהמנהג הוא בהיפוך, מ"מ לא כתב להתיר אלא משום דבנדונו לא היה אלא איסור דרבנן יח, אבל בנ"ד שאינו מעיד שטבע וכיסותו המים ושהה כדי שת"נ, הוי עדיין איסור תורה, וכ"ש אם נצרף לזה ריעותא אחריתא דהא י"א בדבר הצריך טב"ע אין גוי מסל"ת נאמן יט, ואע"ג דדעה זו דחזיה היא, מ"מ ריעותא פורתא מיהא הוי לצרפה עם האחרות, ואיך נקיל באיסור ערוה ונסמוך על דברי הריב"ל שבאמת דבריו תמוהים.

צדדי ההיתר

בעדות: א. כיון שהשואל לא הזכיר כלל מיתה בדבריו, אלא משמע מלשונו ששואל בדרך החפץ לדעת שמועה שאינה נוגעת אליו, וגם הגוי המשיב לא הוכיח בתשובתו שהבין שנשאל ע"ז, שפיר מקרי מסל"ת כ. ב. אע"פ שלא אמר מצאתיו וקברתיו רק נמצא ונקבר, אמרינן דמסתמא כוונתו, שהוא ראה כן. **בזהות:** א. אע"ג שלא הזכיר שמו, כבר כתב הרמב"ם [והוא בסעיף י"ט] דבאומר איש שיצא עמנו מעיר פלונית מת, מחפשינן באותה העיר אם לא יצא אלא הוא תנשא, ובנ"ד שהגוי אמר שזה שיצא מכאן מת, והעיד העד שלא יצא מכאן אלא הוא, פשיטא דמהני. ב. אע"פ שדעתי עפ"י שורת הדין היה נוטה לאסור מטעם שלא נתברר דחזיה בשעתיה, אבל ראיתי שהריב"ל בתשובה אחרת כתב שהסכימו עמו להתיר קצת מגדולי הדור, וגם דהר"א מזרחי הקיל בפשיטות בספק אשתהי, וגם דהרשד"ם אע"פ שחזק בסברת הריב"ל, מ"מ כתב דיש לסמוך על הריב"ל, א"כ כדאי כל זה לסמוך בשעת הדחק, ובפרט דנדון הריב"ל גרוע מנ"ד דבנדונו ראה הטביעה וגם לא אמר דחזיה בשעתיה ולא סימנים ולא קברתיו, ואפ"ה התיר, לכן אם יסכימו רוב רבני העיר להתיר, אהיה סניף אליהם, אע"פ שדעתי לאסור עפ"י שורת הדין כא).

תשובת מהר"ם אלשיך סי' ק"א על הנידון הנ"ל

והוסיף עוד ספק

במיתה: במים בעינן שיאמר קברתיו, ויש להסתפק בנ"ד אם מה שאמר ונקבר חשיב כאומר קברתיו, ובעדות לא נסתפק אלא שמא לא הו' מסל"ת.

צדדי ההיתר

בעדות: י"ל דלא אמרינן דדברי הגוי אחר שאלה לא הו' מסל"ת, אלא כששאלוהו על אותו פלוני ביחוד, אבל כששאלוהו על כללות הספינה והוא השיב, ובתוך שיחתו סיפר גם מפלוני, מקרי מסל"ת, ועוד דמסתברא טעמא אחריתא, דבשלמא כששואלים אותו מה חידוש מפלוני והוא משיב שמת, אפשר לומר דלאו מסל"ת הוא דמן הסתם כוונת השאלה היא אם חי או מת, אבל בנ"ד אין בשאלת מה חידוש בספינה, אם פלוני מת או חי, דאפשר ששואל אם הגיעה כבר הספינה למחוז חפצה, ואת"ל שבכלל השאלה היא אם נטבעה הספינה או לא.

אין זה נוגע אל האנשים שהיו בה שאפשר שהאנשים ניצולו, כלל הדברים שאין במשמעות השאלה אם פלוני חי או מת, אלא שבהשתלשלות השאלה מענין לענין יבוא הדבר אל ענין אותו פלוני אם חי או מת, ובהכ"ג לא חשבינן ליה כמשיב על שאלה כ. **בזהות:** ובהכרח: א. יש לבדוק באותה העיר אם לא נכנס משם לאותה ספינה אלא איש זה, משיאין אשתו, אבל אין מספיק לזה עדות הגוי שאמר שלא נכנס אלא זה, ואפילו אם דברים אלו אינם דברי הגוי אלא דברי העד, צריך שיצטרף אחר עמו, או שיהיה מפורסם ומוחזק שכך הוא. ב. אין לחוש דשמא אשתהי אחרי שהועלה מהמים, דכיון שאין הגוי לפנינו לשאול אותו, לא חיישינן כא). **במיתה:** גם באומר שנקבר ע"י אחרים לא גרע מאילו אמר קברתיו כב).

תשובת מהר"א ששון סי' ח' על הנידון הנ"ל

וכתב שעלה בדעתו להתיר אשה זו מטעם לא ראה הטביעה, אבל אין מקום לזה, שהרי כתב הריב"ש דמה לי ראה מה לי ידע יז, ותו דאם נחשוב אותו שלא ראה הטביעה, צריכים לומר דמה שאמר שהספינה נטבעה, היינו שרק שמע זאת אבל לא ראה זאת, וא"כ גם מה שאמר שהיהודי נמצא מת ונקבר, פירושו ג"כ שהוא לא מצאו ולא קברו, וא"כ אין מקום להתיר מטעם לא ראה הטביעה, ובדאי אין להעלות על הדעת שתחילת דבריו פירושם ששמע הענין, וסוף דבריו פירושם שראה הענין.

צדדי ההיתר

בהכרח: כיון שהריב"ל עשה מעשה כמה פעמים והתיר בעד מפי עד, גם אנחנו נצא בעקבותיו כא), ועוד י"ל דבנ"ד מותרת האשה אף לדעת החולקים על הריב"ל, דכשנמצאים מתים רבים והוא מכיר איש אחד מתוכם, אין ספק שלא נתלה בו שום בדדמי כג).

תשובת רב"צ אשכנזי סי' ח' על הנידון הנ"ל

צדדי ההיתר

בהכרח: דברי הגוי משתמעים לשני אופנים, או שבא לומר שהוא ראה או שמע מטביעת הספינה, ועוד מוסיף לומר שהאנשים אשר בתוכה נמצאו מתים, או אפשר שהוא לא ראה ולא ידע מהטביעה כלל, אלא שהוא מכריח שהספינה נטבעה, מאחר שהאנשים שבתוכה נמצאו על שפת הים, ואם האמת כהאופן הא' שהוא ראה או שמע טביעת הספינה, ונתברר שלא נכנס מכאן בספינה זו אלא איש זה לבדו, א"כ אפילו אם לא הוכר אין כאן אלא דינא דמשאל"ס דהוי רק איסור דרבנן, כדעת הרמב"ם והר"ח דספינה שנשברה או נטבעה הם בחזקת מתים מהתורה כד, ואפילו לדעת הרשב"א [בסעיף ל"ד] שמצריך שיראהו שטבע, ושהה עליו עד שת"נ, מ"מ כיון שאמר שהאנשים שבתוכה נמצאו מתים על שפת הים וקברום, ודאי דינא דמשאל"ס אית ליה כח, ומעתה בכל מה שיש להסתפק בדבריו שאמר הגוי שהיהודי נמצא מת ונקבר, אזלינן ביה לקולא כו), ואם האמת כהאופן הב' שהוא לא ראה ולא ידע מהטביעה כלל, א"כ לדעת הרא"ש מי שלא ראה הטביעה יכול להכירו אפילו אם אשתהי כז, ואף דלפי אופן זה קיימינן עדיין באיסור תורה, ודעת הרשב"א להחמיר בספק אשתהי, מ"מ בנ"ד שהגוי אמר שנמצא מת ונקבר והלך לו, אין לחוש דאשתהי, דהרי אפילו באשתהי אינו ודאי שנשתנה אלא דחוששינן שמא נשתנה, וכל שהעיד הגוי שנמצא מת והכירו אין לנו לחדש ספק אחר דלמא היה זה לאחר דאשתהי כא), ואין לומר דכיון שהגוי אמר "נמצאו" מתים ולא אמר "יצאו" מתים, הוי כאילו אמר להדיא

(ג) ס"ק רכ"א אות ס"ו (כז) ס"ק ש"ג אות א' (כח) פ"ת ס"ק קמ"ג.

(כח) ס"ק רכ"ה אות י'. (כז) ס"ק רל"ז אות ח'.

רכ"ט אות ל"ב. (יז) ס"ק רל"ז אות כ"ד. (יח) ס"ק רל"ז אות ז'. (יט) ס"ק ר'.

זות ג'. (כ) ס"ק קי"ז אות ג'. (כא) ס"ק רכ"ה אות ה'. (כב) ס"ק קל"ז אות ז'.

רואים שלא נתפח מעידים עליו (2). ועוד דבהגהות מיימוניות כתב דבגוי מסל"ת לא חיישינן לבדדמי (2א). הלכך איתתא דא שריא אפילו נימא שהגוי אינו מעיד על הטביעה אלא שמצאו מת. כ"ש דלשון הגוי כפשוטו משמע שבא להעיד גם על טביעת הספינה, וא"כ אם נשאת לא תצא אפילו לא היה מעיד שמצאו מת.

שו"ת לחם רב סי' ל"ט

קשורות, ונמצא סמוך למקום שנטבע היהודי, וכ"ש שלא יצא שום יהודי באותו מקום באותם הימים, חשש רחוק הוא לומר שהמים הביאו מת זה לכאן ממקום רחוק, ובמלתא דרבנן יש להקל.

והמקור ברוך שם השיב לו לאיסור

דאף שננטבע כשידיו קשורות לא חשיבא כמו שהה, דטעמא דגזירת משאל"ס הוא משום דגלי אשפלוהו, ולא משנה אי ידיו אסורות או לא, ותו דאפשר שהתיר הקשר בשיניו, וא"כ להפוסקים המצריכים שהייה, בנ"ד הוי דאורייתא (2). ואפילו אם נניח שהאמתלאות מוכיחות עליו לא אזלינן לקולא. כ"ש שאין שום אמתלאות, דמה שנמצא סמוך לאותו מקום ולא יצא שום יהודי באותם הימים, אפשר שהשליכוהו מאניה שעברה שם, ומה שאמר העד שהיה מסוכן, וכי העד רופא הוא שיועד שראוי למות ממכות אלו, והרי אפשר שעלה ונמלט ועבד סמתי וחיי, וממה שצווח אין ראיה, דצווח מחמת שקשרו ידיו ומפחד שיהרגוהו, ואדרבה אמתלא גדולה יש להיפך, דאחר שהגוי שמצאו הפשיטתו כולו וראה שהוא יהודי, היה לו לספר שהיתה לו מכה, שכן הנהוג לספר כל המקרים, וכ"ש בזה*, וגם הרב שבתי לבית ברוך כתב לאיסורא.

וכעין זה השיב גם מהר"א חסון שם

ובדיחוי צירוף העדות השניה הוסיף עוד: דממה שהיה המת קשור בריזא אין הכרח שהוא המושלך בים, שהרי אפשר שכמו שעשו לזה עשו גם לאיש אחר, ואף אם היינו מכירים את הריזא שהיתה מהאיש שהושלך בים, אפ"ה אין להתירה משום דחיישינן לשאלה.

וכן השיבו לאיסור שם מהר"ד בן נחמיהש ומהר"ש לבית הלוי

תשובת מהר"ם אלשיך סי' קכ"ב להתיר בנידון הנ"ל

צדדי ההיתר

ממה שאמר העד שהיה מסוכן מאוד, גם ממה שאמרו הגוים שסופו למות ממכותיו, נראה שיש לו דין מגוייד, ומכיון שהשליכוהו למים כשהוא מגוייד, מסתבר דודאי מת משום דמיא מרוו מכה (2), ואף דלא אתפריש בדברי העד אי' שהה עליו בטביעתו שיעור שת"נ, יש להתיר לאשתו להנשא לכתחילה, ולא בעינן בזה שיאמר קברתיו, ולפי"ז אפילו נחשיב לעדות שמצאו הגופה כמאן דליתא, יש להתיר את האשה, ואם נצרף עדות המוצא לזה שראו שהשליכו הימה, אפילו לא נחשביה כמגוייד, איכא טעמא אחרייתא להתיר, אלא שאיני רוצה כעת להאריך.

תשובה נוספת משו"ת לחם רב סי' ל"ה, אחרי שו"ת מהרש"ך

ח"ב סי' קנ"א.

שלאחר דאשתהי נמצאו, דמלשונו נראה שלא היה המוצא, אלא אחרים מצאו אותם והגידו לו, ולכן אמר לשון "נמצאו" (כ"ז). ועוד דכשנמצא במקום שגלי הים עוברים ושבים עליו, הני מיא צמתי ליה (כח), ובנ"ד שאמר שנמצאו על שפת הים, היינו במקום שגלי הים מגיעים שם ועוברים עליהם (כט), ועוד דמדברי הרמב"ם נראה דאם

הנידון

ע"א העיד כי בהיותו בספינה ראה שהתנפלו גוים על איש פלוני שהיה עמו בספינה, והכוהו על צלעותיו מכות גדולות עד שהיה מסוכן מאוד, אח"כ קשרו את שתי ידיו עם ריזה והשליכוהו הימה, ושמע שאמרו שבין כך סוף האיש למות מהמכות ואין להם בו שום תועלת. לאחר זמן בא גוי אחד ממקום סמוך לאותו מקום שהיהודי הושלך שם המימה, וסיפר במסל"ת כי ראה איש צף על פני המים והוציאו מהמים, וראה שידיו קשורות מלפניו בריזה, ועדיין היה גוסס, וכשהוציאו מהמים מת, וכשהפשיט את בגדיו ראה שהוא יהודי והשליכו בחזרה הימה.

צדדי הספק בעדות הראשונה

בטביעה: לא אמר ששהו עליו עד שת"נ ויש להסתפק אם יצאה אפילו מאיסור תורה.

צדדי הספק בעדות השניה

בזהות: לא הזכיר שמו, וסימן ידידיו קשורות יש להסתפק אם מועיל. **במיתה:** הגוי שמצאו לא הזכיר שקברו, ולדעת הרמב"ם צריך גוי מסל"ת לומר קברתיו.

תשובת ר' שמריה שרביט הזהב שם להתיר

צדדי ההיתר עפ"י העדות השניה

בזהות: כיון שאמר במסל"ת שהיו ידיו קשורות בריזה סימן מובהק בגופו הוא, ולא חיישינן דלמא אתרמי והיה אדם אחר ידיו קשורות בריזה (2). **במיתה:** כיון שנתעסק בטלטולו לאחר מיתה סגי בזה כקברתיו (2).

והלחם רב השיב ע"ז שאין להתיר האשה

דאין לחדש סימנים מלבנו אע"פ שהם סימני גופו, כ"ש בנ"ד שהם סימני כלים דגרעני טובא, ואפילו סימני כלים גמורים לא הוי (2). גם כי בנ"ד לא שהה העד כשיעור שת"נ, דשוי בזה כל הפוסקים דאפילו אם נשאת תצא.

תשובת ר' שמריה שרביט הזהב השניה על הנידון הנ"ל,

כפי מה שהובאה במקור ברוך (לר"ב קלע"י) סי' י"ז.

צדדי ההיתר עפ"י צירוף ב' העדויות

עפ"י העדות הראשונה יצאה האשה מאיסור"ת, דאפילו לדעת המצריכים שהייה, מ"מ מאחר שננטבע כשידיו קשורות בקשר אמיץ וחזק, והוא מיכה מכה קשה שכפי דברי העד היה ראוי למות הימנה, והיה צווח מחמת מיתה כי לב יודע מרת נפשו, בכה"ג אפילו לא שהה עליו שיעור שת"נ הוי דינו כמו שהה (2), ובהצטרפות לעדות הטביעה אמתלאות המוכיחות שהוא האיש שהגוים הטביעו, והם: סימן ידידיו

(ג) ס"ק קל"ז אות ו'. (ד) ס"ק רצ"ב אות כ'. (ה) ס"ק רנ"ז אות כ'.

(ז) ס"ק רכ"ה אות ה'. (ח) ס"ק רי"ג אות י'. (ט) ס"ק רי"ג אות י"ב. (י) ס"ק רכ"א אות י"ב. (יא) ס"ק רכ"א אות י"ב. (יב) ס"ק קפ"ז אות ק"ד.

* נמצא יותר, או אמרינן דמדאורייתא אזלינן בתר רובא ורוב הנטבעים אינם ניצילים, אבל כאן הרי אמר העד השני שהיה עדיין חי כשנמצא, וא"כ מה מועיל אפילו שהה הראשון.

* לכאורה יש לתמוה עוד יותר, דהא כיון שאנו באים להתיר לכתחילה ע"י צירוף העדות השניה, אי אפשר לומר שכבר יצאה עפ"י העדות הראשונה מאיסור"ת, דהא דאמרינן דבשהה עליו כרי שת"נ יצאה מאיסור"ת היינו כשלא

שו"ת מהרש"ך ח"ב סי' קנ"א

תשובת הלחם רב סי' ל"ח על הנידון הנ"ל

ופסק על התירו של מהרש"ך

בזהות: דלא די לחפש אם לא יצא משם מוכר מראות אחר שלא חזר, דדלמא איש אחר יצא משם לצורך ענין אחר, ובדרך נעשה מוכר מראות והוא שנהרג (ג). ואפילו נחפש אם לא יצא משם כלל אדם אחר שלא חזר, מ"מ אינו תוקע עצמי להוכיח זה, דממה שאמר כאן למה אין קרוביו חוקרים בדבר, משמע שהוא יודע שהקרובים וההרוג הם מעיר זה, ולא מלאני לבי להתיר אשה זו עפ"י עדותו של זה (ח).

והביא דשוב בא עוד ע"א והעיד כי לפני זמן בא אליו גוי אחד ושאל ממנו אודות איש מסוים שהוא חייב לו סכום כסף, ונתרעם על האיש, כאמרו כי בגללו כבר בא לעיר זה כמה פעמים לגבות ממנו המעות בעת שהדרכים בחזקת סכנה, כי לפני זמן מה מצאתי בדרך פלוני איש אחד מוטל מת ועדיין הי' דמו רותח, והיה צעיר לימים וזקנו התחיל לצמחה, מיד הכרתיו כי הוא מוכר מראות וקרובו של פלוני הדר בשאלוניקי.

צדדי הספק

בעדות: אולי סיפר לו הגוי כל זאת בכדי שיאמר כן להאיש שחייב לגוי כסף ושיפרע לו בהקדם שהדרכים בחזקת סכנה, וכיון שנתועלתו קאמר לה אינו נאמן. בזהות: לא הזכיר שם המת, ומה שאמר שהי' קרובו של פלוני, יש לחוש שמא לפלוני יש קרוב אחר שבא בדרך הזו והרגוהו, ואפי' נחפש ולא יודע מקרוב אחר של פלוני שנעלם מביתו, אין זה מספיק, דאולי יש קרוב שאין אנו יודעים ממנו ופלוני בעצמו אפשר שאינו מכיר כל קרוביו.

צדדי ההיתר ע"פ שני העדים

בעדות: חששא רחוקה היא שאמר זאת לתועלתו ואין לפקפק בזה (מד). בזהות: נראה דאם נצרף עדותו של הראשון בסימן השאשי וסימן כליו, דל"א מהני זה לבד להתיר, עם עדותו של השני בסימן דהיה קרובו של פלוני, סגי בזה להתיר (נה). אלא שיש להסתפק אי מהני צירוף שני העדים, דאע"פ שיש שהגידו שגוי אחד הוא שסיפר לשניהם, מ"מ שמא היו שני הרוגים ולכל אחד מהם היו סימנים מיוחדים המבוארים, דהרי הגוי לא אמר כל הסימנים גם לראשונה וגם בשנית, אלא שמ"מ י"ל כיון דקצת סימנים שהזכיר עד הראשון הזכירם גם השני, שהי' צעיר והתחיל זקנו לצמחה והדם היה רותח, ושנהרג בדרך פלוני והי' מוכר מראות, מסתמא על אותו האיש שסיפר לאחר סיפר גם לשני, וכיון שהיו בו כל הסימנים ודאי דמותרת.

שו"ת מהרש"ך ח"ב סי' קנ"ג

לחקור על הנעדרים וסיפרו לו יהודים כי גוי קטן אחד הגיד שבדרך ראה שהרגו לבנו של יצחק, משה, ולהחכם, וכי הוא היה מכירם, והוסיף הגוי ואמר שאם ילכו שם ימצאום שם עדיין.

צדדי הספק בעד הראשון

בזהות: לא הזכיר רק שמו ולא שם אביו ועירו של הנהרג.

צדדי הספק בעד השני

בעדות: אפשר דמה שאמר על הריגת האיש היתה כוונתו להשביח מקחו שסכנה גדולה עבר עד שהביא את המשי, ומחמת זה ראוי לעלות בדמים ולא חשיב מסל"ת.

הנידון

איש אחד מוכר מראות יצא עם סחורתו מביתו שבעיר סלוניקי לדרך מסויים ולא חזר. לאחר זמן בא ע"א והעיד כי גוי אחד בא אליו ושאלו: למה קרובי האיש מוכר המראות אינם חוקרים בדבר רציחתו, שאני ראינו מונח מת בדרך פלוני, ועדיין היה דמו רותח, הוא היה צעיר לימים שזקנו התחיל לצמחה, עינו האחת היתה "שאשי" שהיה מכניס אותה בעד האחרת, ועל מתנו היה חגור בחגורת "מוקאדים מאוי". וסיפר עוד הגוי כי אשתו הסירה מההרוג את חגורה, ואת גופת האיש השליכו להר, אח"כ — המשיך הגוי לספר — תפסו את הרוצח, ומצאו אצלו מראות ומספרות ועוד סחורות של היהודי הנרצח, ואמנם הסימנים שבגוף הנרצח וסוג סחורתו שסיפר הגוי, מתאימים הם לזה של בעל האשה.

צדדי הספק

בעדות: י"א דאין גוי מסל"ת נאמן על הכרה בטב"ע. בזהות: ובהכרה: א. שמא מצאו אחר ג' ימים מהריגתו ואינו ניכר. ב. הגוי לא אמר שם המת ושם אביו ועירו, והסימנים שבגופו אינם מובהקים, כי נמצאים אנשים רבים שיש להם סימן דשאשי, ועוד דל"ל שאפילו סימן גרוע אינו, כי אפשר שנעשה כן מחמת המיתה (לו). גם הסימן שהיה רך בשנים ושזקנו התחיל לצמחה אינו סי' מובהק, ואין להתיר מחמת צירוף הסימנים כל שאינו סי' מובהק (לז). ובחגורה חיישינן לשאלה, גם אינו סי' מובהק, גם כי אין אף אחד שיעיד שבעל אשה זאת תגר חגורה זו. במיתה: לא אמר קברתיו, ולדעת הרמב"ם בעינן בגוי מסל"ת שיאמר קברתיו.

צדדי ההיתר

בעדות: אין לחוש לדעת המחמירים דלא מהני עדות גוי מסל"ת בהכרה בטב"ע, כי מצאנו להרא"מ שפסק להקל בזה (לח). בזהות: ובהכרה: א. כיון שאמר הגוי שעדיין רתח דמו, הרי מבורר שהיה עדיין תוך ג' ימים (ט). ב. כיון שתגוי אמר "למה קרוביו אינם חוקרים על הדבר", יראה שהגוי הזכיר את ההרוג וידע שהיו לו קרובים בסלוניקי [ושהוא משם], ועליו הוא שהעיד, שאם ההרוג וקרוביו אינם מתושבי המקום, מה מקום לשאלתו שם, ואי"כ כל שלא נחסר מסלוניקי איש אחר מוכר מראות שהיו לו קרובים שם, כי אם בעל האשה, יש לסמוך ע"י, וכדאי הדבר להתיר את האשה (ט). ועוד יראה להתיר מטעם אחר, כי נודע שבעל האשה הזאת הלך באותו דרך, ויש לתלות ולומר שהאיש מוכר המראות שמצא הגוי הרוג בדרך הזה, הוא בעל האשה (נא). במיתה: מה שאמר שהפשיטו את חגורתו והשליכו את הגוף להר, הרי כקברתיו (נב).

הנידון

איש אחד בשם משה יצא מעירו בדרך מסויימת יחד עם חכם אחד ע"ד לקנות משי ולא חזר, לאחר חגבו שלש גב"ע לאשת האיש על מות בעלה כדלהלן: ע"א העיד ששמע גוי אחד מספר במסל"ת שהרגו למשה ולחכם שהיו הולכים לקנות משי בדרך פלונית. עד שני העיד כי ראה לגוי אחד מוכר משי שעמדו לקוחותיו עמו על המקח, ואמר הגוי לקונה אחר, אין אתה יודע הסכנה שעברתי בענין המשי, ואתה רוצה זה כל כך בזול, בתוך כך סיפר שראה את משה בן יצחק שהיה הולך עם החכם וגוי אחד הכה את החכם ושחטו אותו, כראות משה את זה האחיל לברוח ורדפו אתריו הגויים ובעת מרוצתו נכשל סוסו בעץ ונפל והרגו אותו שם. עד שלשי העיד שהלכו לעיר גאלאסו

(מב) ס"ק קל"ז אות ו' וי"א. (מג) ס"ק קס"ב אות ב'. (מד) ס"ק קי"א אות י"ג. (מה) ס"ק קפ"ז אות פ"ג.

(לו) ס"ק קצ"ט לוח הסימנים אות פ'. (לז) ס"ק קצ"ד אות ג'. (לח) ס"ק ר' אות ג'. (לט) ס"ק רכ"ט אות כ"ט. (מ) ס"ק קמ"ח אות מ"י. (מא) ס"ק קנ"א אות י'.

צדדי הספק בעד השלישי

בעדות: כיון שאנשי התברה הלכו לחקור על ההרוגים מסתמא הוציאו קול בכל אותם הכפרים שמחפשים את ההרוגים, וי"ל דדמי לשאלו לגוי איה חכרנו דלא חשיב מסל"ת.
מלבד זה יש להתספק בכל העדים, במיתה: שלא אמרו בשם הגוי שקברוהו, ולדעת הרמב"ם בעי בגמסל"ת שיאמר קברתיו.

התרת הספיקות בעד הראשון

בזהות: יש בעדות זו סימנים והוכחות שעל בעל האשה הזאת דבר הגוי המעיד, כי אמר שהרגו לפלוני ולחכם שהלכו לקנות משי בדרך לעיר פלונית אשר כל הפרטים הללו ידועים לנו על בעל האשה (ח).

התרת הספיקות בעד השני

בעדות: אין לחוש כ"כ להחמיר להוציא עד זה מתורת מסל"ת, דאם כוונתו להשביח מקחו יותר היה לו שיאמר שכמעט היו הורגים אותו בקניית המשי, ומה לו לספר מהריגת היהודי שבעונותינו נחשבנו כצאז טבחה אלא ודאי שהגיד במסל"ת (ח). ואם עדיין לבד נוקפך בזה יראה מטעם אחר לומר דודאי לא הוי כונת הגוי להשביח מקחו, שא"כ מה צורך לו להאריך בסיפור אופן ההריגה וכל הדברים מוכיחים שכוונת הנכרי היתה מלתא אגב אורח'י (ח). וכיון שהזכיר שמו ושם אביו ועוד הוכחות יש להתיר בזה.

שרית מהרש"ך ח"ד סי' נ"א

הנידון

שלשה יהודים סותרים עם פקיד אחד גוי מעיר סופיאה חיפשו אחרי חמרים שיובילום משם לעיר ווידין, והופיעו מספר חמרים גויים שהציעו את עצמם למטרה זו, אנשי העיר מיחו בידם שלא יסעו עם החמרים הללו כי הם רוצחי נפש, אך הם לא שמעו בקולם ונסעו אתם ארבעתם ועמם הרבה סחורות וכ"ז אלף לבנים [סוג מטבע] מדוידים, האנשים הנוסעים לא חזרו משם ומאז לא נשמע מהם. לאחר בא עד אחד והעיד כי גוי אחד תוגרמי סיפר לו שתפסו להרוצחים שרצחו את הפקיד הגוי ושפטום והרגום, וע"ז שאל לו העד, מהיכן הוא יודע זאת וסיפר לו הגוי בזה הלשון, הנה בא השופט של עיר פלונית בתורכיה ואמר הלא ידעתם אם לא שמעתם איך עשינו נקמה ברוצחים שהרגו לאיש אחד, וכשתפסו את הרוצחים סיפרו על דברים רבים שעשו, בין הדברים סיפרו כי פעם באו לסופיאה ונדע להם כי נמצאים שם שלשה יהודים עם פקיד גוי שמבקשים חמרים ללכת לווידין והשכירו עצמם להם כחמרים, ובדרך הרגו לפקיד ושלשה יהודים שהיו עמו, ומצאו אצלם סחורות, וכ"ז אלף לבנים מדוידים.

צדדי הספק שנסתפק הרב השואל

בעדות: יש לחשוש שהגוי השופט אמר זאת להתפאר שהרג את הרוצחים ועבד לשקר, וכיון המשקר, ה"נ משקר בכל ואפשר שלא

התרת הספיקות בעד השלישי

בעדות: כבר כתב מהר"ם דלא דמי הוצאות קול על המיתה לשאלת "איה חברנו", כיון שלא שאלו לאותו הגוי שהעיד, וכן בנ"ד לא שאלו לאותו גוי שהעיד (ט). ועוד יש טעם להאמין להגוי כי אמר שהוא מכירם וכנראה שה' רוצה להראות המקום שהיו ההרוגים מוטלים, ובדאי נכון הדבר, שאל"כ היה לו לחוש שימצא כשקרן כשיאמרו לו הראונו לנו (נ).

ולענין הספק שיש בכל העדים במיתה שלא אמרו קברתיו, י"ל דאפי' אם נרצה לחוש לדעת הרמב"ם, אין לחוש בנ"ד, דכבר כתב המ"מ בדמקום שהזכיר שמו ושם אביו לא בעינן שיאמר קברתיו גם לדעת הרמב"ם, והרי בנ"ד שני העדים האחרונים הזכירו שמו ושם אביו, ואף העד הראשון שלא אמר שם אביו, כבר נתבאר שהאומדנות בדבריו מספיקות כאילו הזכיר שם אביו או שם עירו (נא). ועוד אפי' אם נחוש לדעת החולקים על המ"מ ומצריכים לדעת הרמב"ם שיאמר קברתיו אפי' בהזכיר שמו ושם אביו, אפ"ה יראה דאין מקום לפקפק בנ"ד מצד עדות השלישי שאמר בשם הגוי הקטן שהכיר את ההרוגים ושם היו הולכים שם היו מוצאים אותם שם עדיין, שדברים אלו מוכיחים שעמד עליהם וראה שהיו מתים לגמרי והוי כאילו אמר קברתיו (נב). ולקוטא דמילתא אין לחוש לדברי הרמב"ם בזה דכבר נדחו ולית מאן דחש לת (נג).

רצחו ולא הודו בשום רציחה. בזהות: הגויים לא הזכירו שמות היהודים ההרוגים. במיתה: לא אמרו שקברוהו ולדעת י"א בעי במלחמה שיאמר קברתיו ואולי רוצה כמלחמה דמי (נד).

צדדי ההיתר

בעדות: אין כאן חשש שהשופט קאמר להתפאר, דמדוע לא נאמין לו שהרוצחים סיפרו שהרגו לשלשה יהודים, ומה לנו אם נאמינו על הריגת הרוצחים או לא, וגם אם השופט יספר זאת לישראל באמין לו (נה). בזהות: אם נכונים דברי העד שהגוי אמר אותם ג' יהודים שיצאו עם פ' נהרגו יש להתיר בזה, עפ"י דברי הרמב"ם בדין איש שיצא עמי מת [שבסעיף י"ז], אך יש לברר אם לא העיד שקר, דמה שאמר בשם הרוצחים סכום כסף שמצאו במכוון סכום שהיהודים הובילו עמם מעורר חשד שאמר כדי לאמת הדבר, ואחר שיתברר שלא העיד שקר יש להתיר את נשי האנשים. במיתה: לא יעלה על לב לחשוב נד"ז דרוצחים שהרגו ליהודים בדרך, כדין מלחמה דבעי שיאמר קברתיו (נו). אמנם יש לחוש למאי דבעי הרמב"ם בעדות בגמסל"ת — אפי' ביבשה ובלא מלחמה — שיאמר קברתיו, [ואם כן] שאין שום פוסק שיסבור כן אבל הורגלנו לישא וליתן לחוש בזה (נז). ונראה לומר דהרמב"ם לא קאמר לה אלא דוקא בע"א, וא"כ בנ"ד [שהיו יותר מאחד] אין לחוש לזה (נח).

שרית מהר"ם אלישיך סימן צ"ה

הנידון

איש אחד סיפר שהלך בצוותא עם עוד שני אנשים פלוני ופלוני, בדרך קמו עליהם רוצחים והרגו את האחד ואת השני ראה שהכו אותו מכות גדולות מכות מות עד שיצא דוק מפיו ופירכס בידיו וברגליו, ולא הספיק לראות מיתתו, כי גם אותו לקחו משם ועצרוהו, ורק בנס

יצא משם לאחר שבוע ימים. כעבור זמן בהיותו בכפר אחד לצורך מסחרו, הופיעו גויים ובקשו ממנו שיתן להם ממצרכיו חנם, ומחמת שלא הכירם לא רצה לתת להם, ואמרו לו דרך, תרעומת אתה צודק, כי לא תרגנוך כמו שהרגנו את חבריך או, מיד הכירם שהם הרצחנים. [והשאלה אם יש להתיר את אשת האיש שראה שהכוהו, והגויים הגידו שהרגוהו].

זו) ס"ק קנ"א אות ז.	מו) ס"ק ק"ז אות ט.	מח) ס"ק ק"ז	את ה'.	נד) ס"ק קל"ז אות מ"ה.	נה) ס"ק ק"א אות ז.
אות כ"ג.	מט) ס"ק ק"כ אות א'.	ג) ס"ק ק"ז אות כ'.	נז) ס"ק קל"ז אות ה'.	נח) ס"ק קל"ז אות מ"ה.	נח) ס"ק קל"ז אות מ"ה.

צדדי הספק

בעדות: אי יש לסמוך על אמירת הגויים שהרגוהו, דהא במקום דלאיומי קא מכוני לא מהני הגדתם. במיתתה: תגלי מסל"ת לא אמר קברתיו, ובג"ד שלא אמר שמות ההרגוים אלא אלו שהיו עם היהודי שדיברו עמו, בעי לדעת הרמב"ם שיאמר קברתיו.

צדדי ההיתר

בעדות: בג"ד אינו דומה להא דמאיים שיהרגנו, כי רק מתרעם עליו שאינו מחזיק לו טובה שלא המיתוהו (ט). ועוד דבג"ד למה ליה להטיל עליו אימה והרי היהודי בעצמו יודע מכל זה. ועוד שהרי כל חששא דאומר להטיל אימה אינו אלא דחוששין דהגוי משקר, אבל בג"ד היהודי בעצמו יודע שכן הוא האמת ורק שלא הספיק לראות את גמר מיתת האיש. במיתתה: בג"ד דראה שהכוהן מכות מות הו"ל דין מגוייד דלדעת י"א מתירין את אשתו, וסגי בעדות זו לבדה להתיר את האשה (ט), גם לדעת י"א דאין מעידין על המגוייד אלא כשידוע שהכח שלא בסכין

מלובנת, שפיר יכולין לסמוך על עדות הגוי גם בלא קברתיו לסייע לעדות היהודי, דבמה שאמר הרגוהו משמע בדרך הריגתו (סא). ועוד דלדעת הרי"ף והרמב"ם כל שהכחו במקום שעושה טריפה יש להתיר עפ"י (טב). הלכך בג"ד שהישראל העיד "שהכחו אותו מכות גדולות מכות מות", משמע דהיינו במקום שהנפש יוצא בו, וסגי בראיית היהודי (טג). ואע"ג דיש מהראשונים דלא ס"ל הכי, הרי לדידהו סגי עדות מסל"ת בלא קברתיו (טד). נמצא אשה זו מותרת לכו"ע.

תשובת מהרי"ט ח"א סי' ח' על הנידון הנ"ל

וכתב דחוכך להחמיר, דמאחר ש"הכחו הכאות מות עד שפרסם בידיו ורגליו" קרוב לומר שאין הגוי נאמן שמת דאמר בדדמי, וכי היכי דלא מהימן במלחמה לומר שמת, עד שיאמר מת וקברתיו (טח).

תשובות נוספות משו"ת מהר"ם אלשיך: סי' קי"א אחרי שו"ת לחם רב סי' ל"ה, וסי' קכ"ב אחרי שו"ת לחם רב סי' ל"ט.

שו"ת מהרי"ט ח"ב סי' ל"א

הנידון

ע"א העיד שאביו של פלוני סיפר לו כי בנו נטבע בים, ובקש אותו שידע זאת בכדי שכלתו לא תשאר צנונה. שוב שמע העד מאיש אחר כי מצאנוהו מת על שפת הים שמונה ימים אחרי ששמע משבירת הספינה שהוא היה בה, ותכירו יפה, ולקחו להביאו לקבורה, ולא מצא מקום לקבורו, והניחו.

צדדי הספק בעדות על הטביעה

בעדות: שמא אין נאמן חמיה להעיד לה, וכמו שהמותה אינה נאמנת משום איבה. בטביעה: מדברי הרשב"א והריב"ש משמע דבעינן שיעיד ששהה עליו כשיעור שת"נ, ובג"ד לא סיפר אלא הטביעה בלבד.

צדדי הספק בעדות על מציאת המת

בהכרח: א. דעת הרא"ש דבעד שראה הטביעה חיישין לבדדמי, וי"ל דה"ה בג"ד שידע מהטביעה (ט). ב. שמא כעת שראה את המת כבר אשתהי מחוץ למים ואינו ניכר, ולענין חשש אשתהי אין להקל אפילו כשאינו אלא עד מפי עד (ט).

צדדי ההיתר להוציא מאיסו"ת ע"י עדות הטביעה

בעדות: דוקא בתמותה שיין הטעם של איבה, אבל לא בחמיה, וא"כ

נאמן להעיד לה (טח). **בטביעה:** אין ללמוד מדברי הרשב"א והריב"ש שצריך שיעיד בלשון הזה, אלא כל שהדברים ניכרים מתוך דבריו, ובאומר שטבע בודאי אין לנו לומר שראה רק שנפל וצפו מים על ראשו, דהרי כמה פעמים שטובעים ועולים, והמעיד שטבע להודיע מיתתו בא, וסתמו שטבע ולא עלה קאמר, והיינו ששהה עליו כשיעור, שאל"כ לא מקרי טבע (טט).

צדדי ההיתר להנשא לכתחילה ע"י מציאת המת

כיון שהמכיר את המת לא שמע מטביעתו של זה ביחוד, רק שאמרו לו שנשברה הספינה, ומסתמא טבעו כל התולכים בה, והואיל והוא יודע שכמה נפשות היו שם גויים ויהודים, אפילו אם ראה ממש טביעתו של זה, למה יאמר בסמיכות דעתו שזהו פלוני, הן רבים הם הנטבעים ומי מפסי, כ"ש שלא ראה ולא שמע שזה עצמו טבע ואפשר שנמלט, למה ידין מדעתו שהוא זה אם לא שהכירו יפה בטבע"ע (ט), והיכא שהעד לא ראה הטביעה וגם היה גופו שלם, יש לסמוך על הסוברים דבכה"ג מהני אף באשתהי (עא). עוד נראה דכיון דבג"ד כבר יצאה מאיסו"ת ע"י עדות הטביעה וליכא אלא איסור דרבנן, הלכך כל שנסתפק לנו אח"כ בעדות ההכרה אי מהני, הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא (עב).

שו"ת מהרי"ט ח"ב סי' ל"ז

ג' ימים ממיתתו. במיתתה: דעת הרמב"ם דכל גוי מסל"ת צריך שיאמר קברתיו, וליכא.

צדדי ההיתר

בעדות: נראה דגם בלא קשור דברים חשיב מסל"ת, וכן כתבו רבותינו האחרונים (עג). כ"ש בג"ד שהגויים אמרו דבריהם לענין הקבורה, דמוכח שאין כוונתם להעיד או להתיר, ועוד דכיון שאמרו שילכו לקבור אותם, לא ישקרו במלתא דעבידא לגלויי (עד). בזהות ובהכרח: א. מהלשון שאמרו שראו את שלמה כהן ואת שאשי, נראה שהם מדברים בשאשי הנודע להם, שאל"כ היו אומרים כי נהרגו שני אנשים אחד שמו כהן ואחד שמו שאשי, מה גם בג"ד שהמקום גורם לברר

הנידון

איש אחד מקושטא שהיה נקרא בכינוי שאשי נעלם, ולא היה שם איש אחר שהיה נקרא כן. והעיד ע"א בשם גויים שאמרו במסל"ת: הנה ראינו את שלמה כהן ואת שאשי מוטלים הרוגים, לכו וקברו אותם, ולא הספיקו להגיע למקום ההרוגים שכבר פנה יום ערב שבת, בנתיים נלקח המת משם ע"י אנשי העיירות הקרובים. וכן העידו עוד כמה עדים.

צדדי הספק

בעדות: י"א דבגוי מסל"ת בעינן קישור דברים, וליכא. בזהות ובהכרח: א. לא אמרו רק כינויו שאשי ותו לא. ב. שמא ראוהו לאחר

כ"ד. (טז) ס"ק רכ"ה אית ה'. (סח) ס"ק מ"ב אית ג'. (טט) ס"ק ר"צ אית א'. (צ) ס"ק רל"ז אית ז"ב. (עא) ס"ק רל"ז אית י"ב. (עב) ס"ק רכ"ה אית י'. (עג) ס"ק ק"ה אית ג'. (עד) ס"ק ק"ה אית ד'.

(נח) ס"ק ק"ז אית ה'. (ס) ס"ק רנ"ז אית ב'. (סא) ס"ק רנ"ז אית י'. (סב) ס"ק רנ"ז אית ט"ה. (סג) ס"ק רנ"ה. (סד) ס"ק רע"ז אית ד'. (סו) ס"ק רל"ז אית

היום נהרגו. במיתתו: הרמב"ם יחידאי הוא בזה דבעי קברתיו בכל גוי מסל"ת ואין בפוסקים מי שיסכים עמו (עו).
תשובה נוספת משו"ת מהר"ט ח"א סי' ח, אחרי שו"ת מהר"ם אלשיך סי' צ"ה.

שאלו היה מעיר אחרת לא היה אומר שאשי סתם (עו). ב. דעת התוס' והרא"ש (בסעי' כ"ז) להקל בספק ג' ימים, גם כי לדעת ר"ת (בסעיף כ"ח) אם פניו שלמים, מעידים גם לאחר ג' ימים, ואף שגם זה ספק, מ"מ הוי ליה תרי ספיקא ולקולא, וכ"ש שמדברי הגוים משמע שבאותו

שו"ת מהר"א ששון סי' ט"ו

הגידון

היינו היכא דליכא למיתלי במלתא אחרייתא, אבל בנ"ד שהעיד שהיה מכוסה בשלג, אמרינן דבשלג מת ולא בים, ואין להשיג דגוף זה הנמצא כבר מת לפני יותר מג' ימים, ונשתנה צורתו לצורת בעל האשה, דכיון שנמצא בשלג רגלים לדבר שמת מחמת קור השלג, וכיון שמת ע"י השלג הרי הוא כל הזמן בתוך השלג, וכבר אמרנו דשלג הרי הוא כמים ואינו משתנה, וכ"ש בנ"ד שנראה מדברי העד שהשלג התחיל לרדת רק ביום הקודם, שהרי מיד בראותו שירד שלג יצא מהספינה, וא"כ אף אם נימא שהשלג אינו כמים לענין מיצמת צמית, מ"מ ע"כ שעדיין לא עברו ג' ימים מעת שמת איש זה מחמת קור השלג, ואף את"ל שהדבר ספק דשמא נטבע בים, [ושמא הוא איש אחר שננטע ונפלט ליבשה ואשתהי עוד לפני ירידת השלג], מ"מ יש להתיר מטעם ס"ס, דאפילו אם נטבע בים, אכתי אפשר שהעד ראהו בתוך שעה שפלטו הים ליבשה, ואת"ל דלא חזייה בשעתיה, שמא מת בשלג ולא בים, והשלג התחיל לרדת בתוך ג' ימים, ואף אם התחיל לרדת לפני זה, י"ל דבשלג אינו משתנה, והוא ס"ס המתהפך (עו). אלא שמיראי הוראה אני ואיני סומך על עד זה לבדו, אלא בהצטרפות הדברים שאמר בשם הגוי מסל"ת, דכיון שהוא עד מפי עד, תלינן דהוי קים ליה שבאותה שעה פלטו הים, ומה שלא אמר כן הוא לפי שאין הדרך לספר מעצמו דברים כאלה (עו). ואף דבגוי בעינן שיאמר קברתיו, ובנ"ד שבא הגוי לומר שיקברוהו, וא"כ בודאי שהוא לא קברו, מ"מ כיון שהוא עד מפי עד יש לתלות שטלטלו דמהני כמו קברתיו (פ).

תשובה נוספת משו"ת מהר"א ששון סי' ח, אחרי שו"ת לחם רב סי' ל"ה.

שו"ת מהר"ח ש סימן ו'

צדדי הספק בעדות השניה

בעדות: דעת הרשב"א דגם כתב ישראל צריך להרמב"ם קיום, ומה שהאשה אומרת שהכירה חתימת חתנה, ודאי דלא סגי בהא למאן דמצריך קיום אלא בעי ב' עדים. בהכרח: לפי מה שנראה מכתב העד ששמע שהשליכם הים ליבשה, והלך ומצאו מת כמו ששמע מפי האחרים, א"כ האשתהי טובא משראוהו האחרים תחילה עד שבאו להגיד לו ויצא לקברו, ועוד דברא הטביעה בעינן להרא"ש גם סי', ובנ"ד ששמע שננטע הוי כראה הטביעה (פא). ואם מצד מה ששמע מפי האחרים שזה נטבע והשליכו הים מת, הרי גם בהם יש להסתפק אם ראוהו מיד כשנפלט מהים, ואם לא ראו הטביעה, ועוד דבמים בעינן שיאמר קברתיו.

צדדי היתר בעדות הראשונה

בזהות ובהכרח: א. אף שלא אמרו כל שמותיו, הרי יש תקנה ע"י חיפוש שלא יצא משם אחר בשם כזה, וחקרנו ודרשנו מזקני עירנו שלוניקי, ומעולם לא נשמע שלקח ריגדה זו איש אחר ששמו או כינויו גרשון, אלא זה הנודע לנו, וגם נודע שמעולם לא היה לו משרת אחר ששמו יוסף ונעלם, אלא בעל עגונה זו שהפליג בספינה, ונשמע אח"כ שטבעה הספינה, וזה שנים שלא נודע ממנו מאומה.

ע"א העיד שהפליג בספינה יחד עם פ' בעל אשה פ', וראה שהיה שלג גדול וירד מהספינה והלך ללון בכפר אחד. בלילה הגיעו לכפר שני גוים מהספינה, וסיפרו שהספינה נטבעה עם כל נוסעיה, ובהיות הבוקר ירד העד לשפת הים, ומצא את בעל האשה מנח סמוך לשפת הים מכוסה כולו בשלג, וכאשר הוריד את השלג מעל פניו והזין את ראשו, ראהו מת והכירו בטב"ע שהוא זה, ומהכרת פניו וחוטמו שהיתה עקומה ועינים פוזלות, וכיסה עליו קצת חול, כי לא היה יכול לגמור קבורתו מפני הקור. עוד סיפר העד שאחר זמן פגש בגוי אחד שאמר לו מעצמו: לא אתה הוא שנסעת עמנו בספינה שנטבעה, וכבר אמרתי לכם בשעה שניצלתי מהספינה שמושי מוטל מת על שפת הים, כדי שתלכו לקברו, ומלבד בעל האשה הנ"ל לא היה מושי אחר בספינה.

צדדי הספק

בהכרח: שמא אשתהי ביבשה אחר שהועלה מהמים, ובאשתהי אין מעידין, ואף שהיה מונח בשלג, ושלג מיצמת צמית כמו מים (עו), אך הרי יש להסתפק שמא אשתהי ביבשה לפני שירד השלג.

צדדי היתר

כיון שלא נזכר כלל בעדות זו שראו את בעל האשה שננטע בים, א"כ אפשר שיצא חי מהספינה לפני שטבעה, או שניצול מהטביעה ועלה ליבשה, ושם מת מחמת הקור, וא"כ כשנמצא עכשיו איש מת בשלג, מועילה עדות העד מהאי טעמא דאמרינן בשלג נמצא ובשלג מת, ואע"ג דבעלמא אם נמצא מת על שפת הים תלינן שמת בים.

הגידון

ע"א העיד כי שמע מגוי אחד שהיה מדבר עם גוים אחרים, וסיפר בתוך דבריו במסל"ת שנטע בספינה על הים והספינה נשברה, ולאחר שהוא ניצול והגיע ליבשה ראה גופת איש במים על שפת הים, ומשכו ליבשה והפכו על פניו, והכירו שהוא יוסף משרתו של גרשון בריגדה פלונית [פונדק חכור] בשלונקי, שהיה אתו באותה ספינה. שוב העידה אשה אחת שחתנה כתב לה שיוסף קאסטרו בעל עגונה זאת, נטבע בים יחד עם ב' יהודים אחרים, והשליכם הים להינדיק אחד, ויצא הוא וכמה אנשים עמו לקברם, ומצאו את יוסף הנ"ל מת. וכן כתב חתנה דברים אלו לאחיו של הנטבע, והאשה אומרת שמכרת בטב"ע חתימת חתנה.

צדדי הספק בעדות הראשונה

בזהות ובהכרח: א. בעדות עגונה בעינן שמו ושם אביו ושם עירו, וליכא. ב. לא הגיד אם הכירו גם בסימנים, וי"א דבעד שראה הטביעה או באין גופו שלם, בעינן גם סימן. ג. מלשון הרי"ף משמע קצת דאם שהה במים יותר מה' ימים לא מהני ההכרה, ובנ"ד לא נודע מתי נטבע, ושמא שהה במים יותר מה' ימים, במיתתו: ע"א במים ובמלתמה צריך לומר קברתיו, וליכא.

אות ו', פא) ס"ק רל"ז אות כ"ד

(עו) ס"ק קל"ז אות ד', (עו) ס"ק ר"א אות י', (עו) ס"ק רכ"ה אות כ"י, (עו) ס"ק רכ"ה אות ה', (פ) ס"ק קל"ז

בדדמי, וא"כ ספיקא הוי, דדילמא לאו בדדמי קאמר, ובדאיכא עוד ספק אם הכירו בסי' או לא, הוי כמו ס"ס, ואע"ג דהך ס"ס אינו מתהפך, מ"מ נוכל לעשותו סניף לטעם הקודם פח), ג. הא דנקט הר"ף בלשונו ה' ימים, הוא לאו דוקא, והוא הדין יותר מה' ימים פט), וכ"ש דבלא"ה ליכא למיחש בנ"ד, דכיון שאינו אלא ספק שמא שהה במים יותר מה' ימים, אזלינן לקולא כמו בטפק ג' ימים ביבשה צ). במיתתו: אף שלא אמר קברתיו, מ"מ הא דעת הר"ן והריב"ש דלאו דוקא קברתיו, אלא כל שנתעסק בטלטול ממקום למקום סגי, ובנ"ד הרי העיד שמשכו ליבשה מתוך המים והפכו על פניו צ), ואף די"א דרך להר"ף הוא דמהני טלטול במת במים, אבל להרמב"ם בעינן במים דוקא קברתיו, מ"מ הרי כתבו הרשב"א והריב"ש דמדינא לא בעינן כלל קברתיו, אם לא לחוש לדברי הר"ף והרמב"ם צב), וכיון דחזינו להר"ף דבטלטול סגי, ודעת האחרונים דגם להרמב"ם סגי בטלטול, ומסתברא כוותיה, לא נשאר רק בעל המאור כפי דברי הריב"ש דכל שראה העד הטביעה, בעינן קברתיו ממש, וכיון דרוב רבנותא חלקו עליו, כוותיהו נקטינן צא).

צדדי ההיתר בעדות השניה

בעדות: כיון דכמה ראשונים ס"ל דלא בעינן קיום, אלא שהרשב"א כתב דלהרמב"ם בעינן קיום, והה"מ כתב דאפשר דגם להרמב"ם לא בעינן קיום אלא בכתב גוי, נראה דתלינן להקל צג), בהכרח: דעת הריב"ל דדוקא אם היה העד הא' לפנינו היה צריך לחקרו ולדרשו איך היה הענין, אם ראה הטביעה, ואם נתברר לו שהיה לאלתר, ואם הכירו בסימנים, אבל בעד מפי עד תלינן להקל, וא"כ גם בנ"ד תלינן שנתברר לחתנה שראהו תוך שעה, והכירו בסימנים, וגם לענין קברתיו כתב הריב"ל דתלינן שהעד הא' טלטלו דהוי כמו קברתיו, וכיון שהריב"ל עשה מעשה, לא דבר ריק הוא, ולפחות תהיה עדות זו סניף גדול לעדות הא' צד), ואין לפקפק ולומר דאיכא הכחשה בין העדויות, שהרי הא' אמר שהגוי הוציא מן הים, והב' אמר שהשליכו הים להינדק, חזא דכיון ששניהם מעידים שמת משיאין את אשתו [כמבואר בסעיף ט'), ועוד שהרי כתב הר"ן שלעולם יש לנו לתרץ דברי העדים אפילו במשמעות רחוקה, כדי שתהא עדותם מכוונת, ובנ"ד נמי איכא לתרצם בכמה אופנים.

שו"ת מהרש"ש סי' מ"ד

היתה ע"י שאלה, ואף שהגוי התחיל במסלית, ושוב אפשר לשאלו שיפרש כל הענין, מ"מ בנ"ד הא נראה שעברו כמה ימים בין עדות הראשונה לשניה, ודעת הרשד"ם דהא דאפשר לחזור ולשאלו היינו דוקא בעודם עוסקים באותו ענין, אבל אם עבר זמן רב לא, ב. שמא לא ראה אותם הגוי בתוך ג' ימים למיתתם, ואין מעידין אלא עד ג' ימים, במיתתו: דעת הרמב"ם דבכל גוי מסלית שמעיד מת או נהרג, בעינן שיאמר קברתיו.

צדדי ההיתר

בעדות: נראה דדוקא כשאומר אמרו לאשת פ', או שדיבר עם האשה עצמה, בזה הוא דחיישינן שמתכוין להתירה, אבל כשמספר לאחרים שמת בעלה של אותה אשה, אינו אלא כמספר ספור בעלמא כדרך המספרים בין אנשים צו), ואפילו אם נרצה לתפוס כל החומרות, וכדברי המרדכי דבהזכרת אשה לחוד תו לא הוי מסלית, מ"מ לא דמיא, דהתם כיון שמוזכרים לו אשה, שאומרים לו זו אשתו של פ', נראה שמבקשים ממנו דבר להתירה, משא"כ בנ"ד שמאליו אמר

וכיון שכן יש להתיר אשה זו בלי שום פקפוק, ואף שהגוי לא הזכיר זמן היציאה, וי"א דלא מהני חיפוש אלא כשהזכיר זמן היציאה, והיה נראה לומר דראוי להחמיר, מ"מ למעשה נראה שעל כיוצא בזה אמרו חז"ל כל המחמיר יותר מדאי בעגונה, אין רוח חכמים נוחה הימנו פב), ואף אם נרצה ליקח כל החומרות בזה, מ"מ נראה דזה דוקא היכא דאם יצא איש מהעיר שלא חזר הוא דבר מצוי שמרוב הזמן נשתכח, אבל בנ"ד שהאנשים הלוקחים הרינדה מפורסמים בעיר, וזקני העיר מעידים שמעולם לא היה לו משרת אחר ששמו יוסף שהוא חסר אלא זה, אין ספק שעל בעלה של זאת הוא שהעיד פג), ובר מן דין נראה דנ"ד הוי כהזכיר שמו ושם אביו ושם עירו, דמה לי שאומר פ' בן פ' מעיר פ', ומה לי שאומר פ' משרת פ' ברינדה פ' בעיר פ', ואין לחלק בין היכא שמעיד שהיה דר במקום פ', להיכא שאומר שהחזיק הרינדה במקום פ', ומעובדא דיצחק ריש גלותא מוכח שאפילו העידו העדים סתם יצחק ריש גלותא שיצא מקורטבא לאספמיא מת, ולא ידעו אי יצחק זה היה תושב קורטבא או לא, לא חיישינן לאחר כל שלא הוחזקו שנים, אע"ג דשכיחי שיירות להתם מעלמא פד), ואין גם לחלק בין אומר פ' בן פ', לאומר פ' משרת פ', דמאי שנא פה), ואפילו תימא דיש חילוק, מ"מ כיון דע"כ בנ"ד שאמר פ' שהיה עומד ברינדה פ', לא גרע משמו ושם עירו, ובשמו ושם עירו בהצטרפות סי' אחר אפילו אינו סימן מובהק סגי פז), וה"נ בנ"ד מהני מה שנצטרף לזה שהיה משרת פ', וכ"ש בנ"ד שהיה חיפוש, גם כי מדברי הגוי נראה שהיה כמדבר על איש ידוע בעיר זו פז), כללא דמלתא שיש בנ"ד כמה צדדים להקל, שמכל אחד מהם היה מקום להתיר אשה זו, כ"ש בהצטרף כל הצדדים יחד, שהדבר פשוט שאין לספק בזה כלל, ב. אף שלא אמר שהכירו גם בסי', מ"מ יש להתיר בנ"ד, דאי משום הסוברים דבאין גופו שלם בעינן סי', הא איכא ס"ס, שמא היה גופו שלם, ואת"ל שלא היה גופו שלם, שמא הכירו גם בסי', ואת"ל שלא הכירו בסי', שמא הלכה כהסוברים דבכל גוונא לא בעינן סי', ואי משום הסוברים דבראה הטביעה בעינן סי', הא איכא ג"כ ס"ס, דשמא הכירו בסי', ואת"ל שלא הכירו בסי', שמא הלכה כהסוברים דבכל גוונא לא בעינן סי', ועוד איכא טעם אחר להקל להמצריכים סי' בראה הטביעה, דהא טעמם דלא סגי בטב"ע לחוד אינו אלא משום חשש דלמא אמר

הגידון

שני יהודים יצאו מביתם ללכת לעיר אחרת ונאבדו, והעיד ע"א מעיר זו שפעם עמד ברחוב, ועמדה שם גם אשת אחד מהיהודים שנאבדו, והיתה האשה בוכה, ונגש אליו גוי מתושבי העיר, ואמר: אם אשה זו היא אשת "משה יואשי" [היינו חתן משה, שתיה נקרא כן על שם חותנן], הרי שלא בחנם היא בוכה, כי אני ראיתי אותו ואת "אלעזר יואשי" עם תוגר אחד מוטלים הרוגים, אח"כ פגש עוד פעם את הגוי הנ"ל, ושאל אותו מאיזו עיר הם היהודים שנהרגו, והשיב שהם תושבי עיר זו.

צדדי הספק

בעדות: כיון שהזכיר הגוי אשת פ', יש לחוש דהוי מתכוין להעיד, ואינו מסלית, בזהות ובהכרח: א. שלא הזכיר שמות החרוגים, ואף דמה שאמר "משה יואשי" לא גרע משמו צה), ובעדות השניה הרי אמר שם עירו, וא"כ איכא שמו ושם עירו, מ"מ הא עדותו השניה

אות כ"א. פט) ס"ק ר"ד אות א'. צ) ס"ק ר"ד אות ב'. צא) ס"ק קל"ז אות ו'. צב) ס"ק ר"ד אות א'. צג) ס"ק פ"ח אות א'. צד) ס"ק רכ"ה אות ה', וס"ק ר"ע"ח אות א'. צה) ס"ק ק"ג אות ג"ז. צו) ס"ק

פב) ס"ק קנ"ט אות כ"ט. פג) ס"ק קנ"ט אות ג"ד. פד) ס"ק ק"ג אות כ"ט. פה) ס"ק ק"ג מאת קל"ד. פו) ס"ק רל"ז

להחמיר בזה, וקשה מאוד לעשות מעשה כנגדם (ג), אמנם כיון דאיכא שמו ושם עירו, סגי בחיפוש שנחפש בעיר הזאת, שלא נמצא איש שנקרא „חתנו של משה“ שחסר, אלא בעלה של זו, ואף ד"א דהא דמהני חיפוש הוא דוקא היכא שהזכיר העד זמן היציאה (ד), מ"מ הרי טעמם הוא משום דחיישינן שמא יצא אחר בשם כזה לפני כמה שנים ונשתכח, ובנ"ד ליכא למיחש להכי, דכיון שבשביל שראה אשה בוכה, אמר אם היא אשת משה יואשי, לא יעלה על לב שנתכוון על איש שיצא מזמן, והיא בוכה עתה על איש שלא נודע ממנה שנים, ועוד דבנ"ד נראה מלשון הגוי שידע שזה האיש משה יואשי היה ניכר ומודע להעד, ועד זה מעולם לא הכיר יהודי ששמו משה יואשי וזולת בעלה של זו, ודאי שעליו אמר, ומינה ג"כ לאשת אלעזר יואשי (ה), ב. אף שלא ידענו אם הגוי ראה אותם תוך ג' ימים, מ"מ היכא שגופו ופרצופו שלם, ולא נודע אם הוא תוך ג', פשיטא דמקילינן מטעם ס"ס, שמא הלכה כר"ת דבגופו שלם מעידין אף לאחר כמה ימים, ושמא ראהו תוך ג', והך ס"ס מתהפך (הוא ו). ובר מן דין כתבו מהרש"ם ומהרש"ך שפשטה ההוראה להקל בספק ג' ימים (ז), ומת גם בנ"ד שהוא עד מפי עד, ובכמה מילי מקילינן בעד השומע טפי מבעד המעיד (ח), כמיתר: בדברי הרמב"ם שהצריך קברתו, רבו הפירושים, וכבר כתבו האחרונים שנהגו שלא להצריך קברתו בגוי המעיד מת או נהרג, וכן נתפשט המנהג (ט).

שרית מהר"ש סימן מ"ה

צדדי ההיתר להוציא מאיסור"ת ע"י הטביעה

בזהות: כיון שהעיד שדיבר עם בעל העגונה באותו היום קודם הטביעה, וחזר הנעלם אל הספינה, וגם העיד שלא היו שם בספינה אלא ב' יהודים אלו הנודעים לנו, והספינה נטבעה לעינינו, ואח"כ באו הגוים מאותה הספינה ואמרו על ב' היהודים שבאו בספינתנו, א"כ אין לספק בזה דודאי שעל אלו העידו. בטביעה: במעיד טבע ומת או טבע ולא עלה, יש לו דין משאל"ס ולא חיישינן שלא שהה, ובנ"ד הוי כאילו אמר טבע ומת ולא עלה, שהרי נראה שהיו הגוים כמתאוננים על מיתתם, שאמרו הלא תדע כי היהודי אשר דברת עמו אמש נטבע, והוא היה הראשון שטבע, וגם אמרו כי היהודי האחר השתדל בכל עוז להנצל ולא יכול כי סוף סוף נטבע ג"כ ולא ניצול, והריא"ז כתב דכל שאמר נטבע ולא ניצול, יש לו דין משאל"ס, ונ"ד לא גרע (י), ומת גם לפי מה שכתב הרב"צ אשכנזי שהרמב"ם חולק על הרשב"א, וס"ל דאם העידו סתם על ספינה שנטבעה, כבר בתוקף מתים הם מהתורה (יא), ואף דרש"י ושאר המפרשים פירשו כהרשב"א, מ"מ הוי סניף מה שכתב הרבצ"א, ועוד דהרי"ף הרא"ש והטור לא הזכירו כלל דבעינן שהיה במשאל"ס, ונראה דס"ל דכל שמעיד סתם שנטבע, יש לו דין משאל"ס, ואיברא דאית לן למימר דאפוש מחלוקת לא מפשינן (יב), מ"מ בין הכי ובין הכי, נראה דנ"ד לא נפיק מדין משאל"ס, והוי רק איסור דרבנן.

צדדי ההיתר לחנוט לכתחילה ע"י מציאת המתים

בהכרח: א. אף שלא נודע אם ראום לאלתר, מ"מ כיון שנתבאר שאין כאן אלא איסור דרבנן בלבד, א"כ בכל ספק דמתרמי יש להקל, דספיקא דרבנן לקולא, ויש להקל גם בספק זה דשמא לא ראום לאלתר, דכיון דאפילו בודאי אשתהי אינו אלא משום ספיקא דדלמא נהפך, א"כ הכא דהוי ספק אשתהי, לא מחמירנן כולי האי במלתא

בעלה של פלוגית מת, אינו אלא כמספר ספור בעלמא (צ), ועוד דהתם נחית להעיד על מיתת בעלה, אבל הכא לא נחית להא, אלא שבשביל שראה אותה בוכיה, נחית לדעת ולהודיע על מה היא בוכה, באופן שלא בא להתיר, אלא לבאר סיבת בכייתה (צח), ועוד יש סעד לזה, שהרי הגיד גם על „אלעזר יואשי“, ושם לא הזכיר אשה, ובחזק מנתא אמר שראה את שניהם והתוגר עמהם הרוגים, נראה שלא כיוון להתיר, רק לספר המאורע. בזהות ובהכרח: א. דעת הר"א מזרחי דאפילו עבר זמן רב בין ההתחלה במסל"ת לבין השאלה, הוי מסל"ת, ואילו ראה הרש"ם דברי הר"א מזרחי, לא היה חולק עליו (צט), וא"כ איכא בנ"ד שמו ושם עירו, ועוד יש לצרף לזה דעת מהר"י טייטצאק בדמדבר בעירו של הנעלם, ומעיד סתם פ' נהרג, בודאי שעל פ' מאותה עיר קאמר, וכ"ש כשגם המגיד והשומע הם מאותה העיר, וה"נ בנ"ד כיון שזה הגוי והשומע הם מעירו של הנעדר, ומעיד בסתם חתן משה נהרג, מסתמא על משה מאותה עיר מדבר, והגם שהריב"ל תחמיר בזה, מלבד שהיא חומרא יתירה, נראה שבנ"ד יש לנו אילן גדול לסמוך עליו הר"א מזרחי הנ"ל, והר"י טייטצאק (ק), גם אפשר שאפילו הריב"ל יודה בנ"ד, דכיון שאמר על אותה אשה, אשת משה יואשי, והאשה היא מעיר הזאת, וקאמר מת סתם, מסתמא על משה יואשי מעיר זאת קאמר (א), וכיון דאיכא שמו ושם עירו, הרי י"א דסגי בהכי (ב), אלא דרוב הפוסקים כתבו

הנידון

העיד ע"א שנסע בספינה על הים, ובערב נעמדה הספינה ויצאו האנשים ליבשה, ופגש שם אנשי ספינה אחרת שנעמדו ג"כ באותו מקום, בין אנשי הספינה השניה היו ב' יהודים, ואחד מהם היה מכיר, והוא בעל עגונה זו, וישבו ודיברו זמן מה, אח"כ נכנס כל אחד מהם לספינתו, וב' הספינות נסעו ביחד, כעבור שעות אחדות קמה סערה בים, והספינה שבעל העגונה היה בה נטבעה לעינינו, כאשר הגיע העד ליבשה, ראה שם כמה גוים שניצולו מהספינה ההיא, ואמרו לו שהיהודי שדיבר עמו אמש טבע בים, והוא היה הראשון שטבע, והיהודי האחר שהיה בספינה השתדל בכל עוז להנצל ולא יכול, כי סוף סוף נטבע ג"כ, ועוד אמרו לו וליהודים שעמו: למה אינכם באים לקבור ב' היהודים אשר נטבעו בספינתנו, כי הים השליכם והנם מתים במקום פ', ומחמת שהעד היה נחוץ לנסוע לדרכו, לא חש ללכת שמה.

צדדי הספק בעדות על הטביעה להוציא מאיסור"ת

בזהות: לא הזכירו כלל שמות הנטבעים. בטביעה: דעת הרשב"א ועוד פוסקים דבמשאל"ס בעינן שיעיד העד ששהה שם כדי שת"נ, ובנ"ד לא הוזכרה שהיה.

צדדי הספק בעדות על מציאת המתים להתיר לכתחילה

בהכרח: א. שמא לא ראו אותם הגוים מיד כשפלטם הים, ובאשתהי הרי אין מעידין. ב. לא אמרו אם הבירום גם בס"י, או בטב"ע לחור, וי"א דבעד שראה הטביעה, לא מהני טב"ע לחור. במיתר: דעת הרי"ף והרמב"ם דבמים בעינן שיאמר העד קברתו, דאל"ה חיישינן בדברמי קאמר, ובנ"ד לא הוזכרה קבורה, ואדרבה הרי אמרו ליהודים למה אינכם הולכים לקברם.

אות כ"ט. (ה) ס"ק ק"נ אות קל"ט. (ו) ס"ק רכ"ט אות ל"א. (ז) ס"ק רכ"ט אות ה'. (ח) ס"ק רכ"ט אות י"ט. (ט) ס"ק קל"ו אות ד'. (י) ס"ק רצ"ב אות ז'. (יא) ס"ק ש"ג אות א'. (יב) ס"ק רפ"ט

ק"ג אות כ"ח. (צ) ס"ק ק"ג אות מ"ב. (צח) ס"ק ק"ג אות מ"ב. (צט) ס"ק קט"ו אות א'. (ק) ס"ק קמ"ח אות כ"ב. (א) ס"ק קמ"ח אות פ'. (ב) ס"ק ק"נ אות י"ט. (ג) ס"ק ק"ג אות ט"ו. (ד) ס"ק קנ"ט

דרבנן יג), וכ"ש להסבירים דכל חשש דשמא תפח אינו אלא חששא דרבנן יד). ב. אף די"א דבראה הטביעה לא סגי בטב"ע לחוד, הכא נב"ד ספיקא הוא, דשמא הכירות גם בס"י ותו דהוי ס"ס, ספק שמא הכירו גם בס"י, ואת"ל שלא הכירו בס"י, שמא הלכה כהסוברים דבטב"ע לחוד סגי, וכ"ש דרובא דרבנותא סברי הכי, וגם שהוא מלתא דרבנן ודאי תלינן להקל טו). עוד יש צד להקל בנ"ד לדברי מהריב"ל שהורה להתיר בעד מפי עד בין לענין לאלתר וסימנים, ובין לענין קברותיו, ואף שיש לי גמגום בדבריו, מ"מ אף אם נרצה להחמיר, די לנו שנחמיר באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן כגונא דנ"ר, יש להתיר בלי פקפוק טו). במיתתו: חזינו דהך מלתא דקברותיו קלישא טובא, ובמלתא פורתא נדחית, והטעם הוא משום דהסכמת כל האחרונים דלא בעינן קברותיו, וכ"כ הריב"ש דלפי ההלכה ועיקר השמועה, נדחו דברי הרי"ף והרמב"ם, ואף להמצריכים קברותיו, לאו דודאי איסורא קאמר, אלא מספיקא וחשש דלמא אמר בדדמי, ולהרמב"ם גרע הך ספיקא דאי נשאת לא תצא, וגם דאפילו היה ספק שקול, הוי כעין ס"ס, ספק הלכה כהסוברים דלא

בעינן קברותיו משום דליכא חשש בדדמי, ואת"ל דהלכה דבעינן קברותיו משום דאיכא חשש בדדמי, מ"מ אינו אלא משום ספיקא דלמא בדדמי קאמר, ושמא זה הבא בפנינו לאו בדדמי קאמר, ואע"ג דהך ס"ס אינו מתהפך, מ"מ לכמה רבנותא חשיבי תרי ספיקי, גם כי קרוב הדבר שלדעת הסמ"ג ועוד פוסקים, גם להרי"ף לא בעינן קברותיו במים רק במלחמה יז), וגם כבר נודע דבעד השומע אית לן להקל טובא, וכמ"ש הריב"ל, ואף שיש לי גמגום בדבריו, מ"מ דיינינן הך מלתא דעד מפי עד כספיקא, וכיון דאיכא הרבה מרבנותא דס"ל דאפילו במים ובמלחמה לא בעינן קברותיו, א"כ הוי בנ"ד ס"ס, דשמא גם המחמירים לא החמירו בעד מפי עד יח), ואף שמעולם לא בא לידי להתיר בזה בלי קברותיו, אם לא שטלטו או שנגע בו, או ע"י סניף אחר, אך מ"מ בנ"ד יש סניף טוב [שכבר יצאה מאיסור תורה ע"י הטביעה יט).

תשובה נוספת משו"ת מהר"ש סי' נ"ו, אחרי שו"ת בית שלמה (לר"ש חסון) סי' ח'.

שו"ת משפט צדק ח"א סי' ס"ח

ששלחו אליהם לפדותו, ודאי שנשאלו עליו, וא"כ לא הוי מסל"ת ואינם נאמנים, ואפילו נימא שהשליחים היו גוים, ודעת התה"ד [בסעיף ט"ו] דשאלת גוי לגוי שלא בפני ישראל מקרי מסל"ת, מ"מ מי יקל בדבר זה אחר שהר"ן מחמיר, ועוד דשמא ברח השבוי מדיהם, שכן כמה שבויים בורחים מידי שוביהם, ואינהו כדי להטיל אימה כדי שיבואו מהרה לפדות השבויים אשר שובים בכל עת, אמרו שהרגוהו כ). בדברי היוונים הראשונים. בעדות: דבריהם היו ע"י שאלה. בדברי היוונים האחרים. במיתתו: אף שדבריהם לא היו ע"י שאלה, וגם היה קישור דברים לפנייהם ולאחריהם, אך הרי דעת הרמב"ם דגוי מסל"ת צריך שיאמר קברותיו, וליכא.

צווי ההיתר בנב"ע הראשונה

בעדות: אפילו היו הגוים מכחישים להדיא את העד היהודי הזה, אינם נאמנים, כי דבריהם היו ע"י שאלה, וגוי אינו נאמן אלא במסל"ת, ועוד דמאחר שלדברי שניהם מת האיש באיזה אופן שהוא, אשתו מותרת. ועוד דאפשר ליישב דבריהם שלא יסתרו זה את זה, די"ל שבאמת מת ע"י ההכאה בעינו, הגם שהיתה מכה מועטת, כיון שהיתה ע"י טופיק, ואחר מותו דקרוהו עוד בגופו והגוים לא חשו לספר זאת. בזהות ובהכרח: א. כבר כתב הר"ן דכל שמעיד בדבר ברור דין להתיר את אשתו, אע"פ שלא הוכיר שמו כא), ובנ"ד שהעד אמר שהאיש הנהרג התאכסן בבית פלוני, והוא אמר ששם האיש היה שבתי ישראל, הנה שם ישראל אם הוא על שם אביו, הרי שם אביו נאמר, ואם הוא כנוי המשפחה, הוי ג"כ כשם אביו ועדיף מניה כב), וכיון שעד אחד אמר שלאחרונה נתיישב בטייה, וכל לא נעדר איש אחר מטייה ומלודיאה, גם אמרו סי' מלאכתו, אשר בצירוף כל זה יראה דשמו ושם אביו ושם עירו אמור. ב. בנ"ד לכו"ע נאמר דתולין שנהרג תוך ג' ימים, מאחר דסמוך מהלך חצי שעה לפטרץ נהרג ויצא הקול בערב שהרגוהו, והלך בבוקר ומצאוהו הרוג, ודאי שאתמול הרגוהו, דאם היה נהרג מקודם היה יוצא הקול לפני זה כג).

צווי ההיתר בנב"ע השניה

ע"י דברי בעל הסירה והיוונים האחרים. בעדות: כיון שהעד לא אמר שדברי גוי זה היו ע"י שאלה, וכמו שאמר על דברי היוונים הראשונים, נראה שלא היו ע"י שאלה, ואין לחשוש שכיוון להעיד או

הגידון

הוגבו ב' גב"ע לאשה אחת על מיתת בעלה כדלקמן: גב"ע א'. ע"א העיד שביום א' בערב יצא קול בעיר מושבו פטרץ כי שודדי ים הרגו יהודי שנשבה על ידם בבואו דרך הים, למחרת יצאו לחפש אחריו כדי להביאו לקבורה, ומצאו מחוץ לעיר מהלך חצי שעה גוף איש מת שנדקר בגופו מספר דקירות חרב, ופוצץ פניו היה שלם, רק מכה קטנה היתה לו בעינו, והכירותו כי הוא היהודי "שבתי" שדר לפני כמה שנים בלודיאה, ואח"כ בא לפטרץ ועסק במלאכה מטוימת, והיה דר בכיתו של איש פלוני, וקבר אותו שם סמוך למקום שמצאוהו, והאיש שהעד אמר שאצלו התאכסן שבתי, העיד: שמעולם לא דר אצלו יהודי אחר מלודיאה, כי אם "שבתי ישראל" בעל מלאכה פלונית, איש אחר העיד ששבתי ישראל הגוי שהיה דר מלפנים בלודיאה ופטרץ התיישב אח"כ בטייה, ונשמע שנהרג, ונודע שלא נעדר שום יהודי אחר בלודיאה וטייה, גב"ע ב'. העיד ע"א בשם גוי בעל סירה, כי הוליך בסירתו יהודי מטייה, ופגעו בהם שודדים ושללו את הסירה ושבו את היהודי שנסע עמו. העד הוסיף שנודע לו בבירור שלא עלה על סירת גוי זה יהודי אחר רק שבתי ישראל מטייה, וששלחו לפדות את השבוי, ואמרו השודדים שהרגוהו. עוד העיד העד ששאל לגוים יוונים בדבר היהודי, והשיבו לו שנהרג ע"י שהכו בטופיק בעינו, כן שמע העד ועוד כמה אנשים מיוונים אחרים שאמרו במסל"ת: אי ליהודי שלכדוהו בסירה של פלוני, והרגוהו אח"כ על שלא שלחו במהרה לפדותו.

צווי הספק בנב"ע הראשונה

בעדות: לדברי עד זה שמצאו בגופו מספר דקירות, ובעין היתה לו רק מכה מועטת, נראה שלא מחמת ההכאה שבעינו מת, ובנב"ע הב' הועד שנהרג ע"י טופיק בעינו, וא"כ הם מכחישים זה את זה. בזהות ובהכרח: א. העד שהכירו לא הוכיר שם אביו של המת, וגם לא שם עירו שדר שם באחרונה. ב. שמא כשמצאוהו כבר עברו ג' ימים מהריגתו ואינו ניכר, והרי יש מחמירים בספק ג' ימים.

צווי הספק בנב"ע השניה

בדברי בעל הסירה. בעדות: לא ידעינן אם דברי תגוי היו במסל"ת, וגם שלא היה קישור דברים. בדברי השודדים. בעדות: מאחר

גם מהם שובים הגוים ובעצמם מפחדים לנפשם, וכל שלא היה הגוי בעת ההריגה, י"א דלא הצריך הרמב"ם קברתיו (כו), ובהצטרף כל זה יש לסמוך בלא קברתיו.

ולפי"ז יש להתיר את האשה עפ"י כל אחת מאלו העדויות, וכ"ש בהצמדם יחד.

שו"ת משפט צדק ח"ג סי' נ"ו

התרת הספיקות

א. כבר כתב הרא"ש דיש לסמוך בענין קביעת זהותו של האיש, גם במה שנודע רק מפיו (ט). ב. מה שאמר שהיה גר צדק, לא גרע מאם אמר שמו, ואולי הוי ג"כ כאילו אמר שמו ושם אביו, שהרי כל הגרים בקראים בשם בן אברהם אבינו, ואפילו אם נאמר שאינו רק כשמו, הנה כי בנ"ד הרי אמר גם סימנים אחרים, שקידש לו יתומה בת אלמנה, ושקדשה בפאטרה, שודאי כל הסי' הללו לא מבעיא דלא גריעי משמו ושם אביו או שמו ושם עירו, דלפי מה שפשטה ההוראה סגי בזה, אלא אפילו למאן דמצריכים שמו ושם אביו ושם עירו, נראה דסגי בזה, ואין צריך חיפוש אפילו אם היתה עיר גדולה, כ"ש בנ"ד שאינה אלא עיר קטנה וכל נכנס ויוצא בה נודע (לכולם ז'). ואפילו היה צורך לחפש בעיר פאטרה, אין לחוש למה שלא אמר זמן יציאתו, כי מדבריו של הגר נראה שלא מומן הוא שיצא משם, והוא ממה שאמר שאין לו כי אם ארוסה אחת יתומה בת אלמנה, וכנראה שהוא החזיקם בחזקת חיים, וע"כ משום שלא מומן הוא שעזבם (א). ולרווחא דמלתא אם קים להו בעיר פאטרה שלא בא לשם שום גר אחר שקידש יתומה בת אלמנה, כי אם זה שהלך, נראה שהאשה מותרת להנשא.

להתיר, שהרי לא הזכיר בדבריו מיתה כלל אלא שנשבה, ומהני אף להמצריכים [בסעיף י"ד] בגוי מסל"ת קישור דברים. במיתה : דעת התח"ד ועוד פוסקים לסמוך על הסוברים דאין צריך לומר קברתיו (כד), ועוד דבנ"ד שהסווח הדברים בפני רבים, שהרי עוד אנשים מלבד העד שמעו דבריהם, הוי כאילו מכריו הגוי דסגי בלא קברתיו (כה), ועוד דבנ"ד בודאי לא היו היוונים נוכחים בעת הריגת היהודי, שהרי

הנידון

גר צדק הגיע לעיר פאטרה וקידש שם יתומה אחת בת אלמנה, משם נסע לזמן מה על דעת לשוב ולא שב. אח"כ בא ע"א והעיד כי בהיותו בעיר אחרת הלך ביחד עם עוד אנשים לבקר חולה אחד שבא להתארח בעיר זו, כשראו שמצבו אנוש שאלוהו על פרטי זהותו, והשיב להם האיש כי הוא גר ואין לו שום קרובים, כי אם ארוסה אחת יתומה בת אלמנה שקידשה בעיר פאטרה, כעבור מספר ימים מת האיש החולה. עד זה הוסיף ואמר סימנים שהיו בגוף האיש החולה, שבפניו היו גומות שנשארו מחולי האבעבועות, וזקנו אדום.

צדדי הספק

בזהות ובהכרה : א. לא ידעו זהותו רק מפיו, ושמא היה משקר כמנהג הולכי דרכים שמשנים שמם. ב. לא העיד לא על שמו ולא על שם אביו של המת, גם לא אמר שם עירו, שהרי לא אמר שהוא מתושבי פאטרה רק שקידש שם אשה, וגם חיפוש לא מהני בעיר פאטרה לדעת כמה פוסקים, כי לא אמר זמן יציאתו משם (כו). ג. הסימנים דגומות בפניו וזקנו אדום לא הוי סימנים (כח).

שו"ת מהר"ם מלובלין סי' ח'

התרת הספיקות

בעדות : מאחר שבסוף דבריו אמר בפירוש שהרים ראשו וראהו שמת, אין לך עדות גדולה מזו, ויש לתלות שכותב הגב"ע קיצר לשונו, וכך היה הענין, שבראותו שהגזלנים הכו את היהודים קפץ הוא מתוך העגלה וברח, ואחר שהגזלנים הלכו להם, חזר ובא וראהו שמת, וכ"ש בנ"ד שאין העד לפניו בודאי תולין שכונתו היתה כמו שאמרנו. במיתה : דעת המרדכי [מובא ברמ"א סעיף ז'], דלא שייך בדדמי אלא בענין ראיית ההריגה, אבל באומר ראייתו חרוג והכרתיו יפה נאמן אף שזה היה בשעת מלחמה, וא"כ בנ"ד שאמר שראה אותו מת נאמן, וכן מה שאמר שראשו היה תלוי בקנה וושט, לא גרע מראה ששחטו בו שני סימנים או רובן דנשברה מפרקתו לא חי (לב), ובכך מן דין הרי העד השני אמר בלי שום חילוקים שראהו מת.

הנידון

ע"א העיד שהיה בעגלה אחת עם בעל האשה ועוד כמה יהודים, ונפלו עליהם לטטים, והלסטים שלף חרבו וכרכה על ראשו של הבעל עד שנפל, וכן ראה שהכו גם היהודי הב' והג', ואח"כ קפץ העד מהעגלה וראה את הנ"ל שוכב כמו איש בשינתו, והרים את ראשו וראה כי מת הוא, והראש היה תלוי בגוף רק על הקנה והוושט. עוד העיד ע"א שראה את בעל האשה מת.

צדדי הספק

בעדות : דברי העד הא' מגומגמים ונסתרים, [כי איך אפשר שבשעה שהלסטים הרגו כמה יהודים שהיו אתו ביחד, לא מיהר הוא להמלט על נפשו אלא עמד להסתכל אם בעל האשה מת או לא]. במיתה : כנפלו עלינו לטטים הוי מלחמה קטנה ושייך חשש בדדמי, והרי י"א דבמלחמה בענין קברתיו אפילו בב' עדים, ובנ"ד ליכא קברתיו.

שו"ת בית שלמה (לר"ש חסון) סי' ח'

הנידון

שלשה יהודים ושני גוים, דכשהוציאו את הספינה מהים נמצאו אלו כרוכים שם תוך וילון הספינה. על שאלת העד מאין ידוע שהשלשה היו יהודים, השיבו הגוים שניכרים הם עפ"י מלבושיהם ובדבריהם אחרים. בהמשך דבריהם סיפרו עוד דברים על הספינה שנטבעה ונוסעיה. עד שני העיד כי בכוא שיירת גוים מויניציאה שאל להם אם גיצולה איזו סחורה מהספינה, והשיבו לו כי הם שאלו לתושבי האי

שלשה יהודים הפליגו מעיר ויניציאה ביחד עם עוד גוים על ספינה בשם פאשקליו, ויצא קול שהספינה נטבעה בים על נוסעיה, אח"כ בא עד אחד והעיד כי בכוא שיירת גוים מויניציאה שאל לשנים מהם אם ידוע להם דבר מה מהצלת סחורות הספינה, והשיבו לו שכל מה שהיה שם נטבע וזולת משהוא אשר צדו הציידים, כן צדו תמשה אנשים,

לוח הסימנים אות ל"ב ואות מ'. (כט) ס"ק ק"ג אות קפ"א. (ל) ס"ק ק"ג אות ק"ט. (לא) ס"ק ק"ט אות נ"ג. (לב) ס"ק רג"ח.

ר"ל אות ד'. (כד) ס"ק קל"ו אות ד'. (כה) ס"ק קל"ד אות י"ז. (כו) ס"ק קל"ד אות כ"ד. (כז) ס"ק קנ"ט אות כ"ז. (כח) ס"ק קצ"ט

נראה שהכירו את הוילון שהוא מהספינה הנזכרת. ד. אין לחשוש שאנשים אחרים היו בספינה והם שנטבעו, דכיון שאנו יודעים ששלשה יהודים שבאו בספינה זו מתו וקברום, ואנו מכירים ג' יהודים שנטעו בספינה זו, בודאי אין לומר שאחרים הם שמתו והלו שאנו מכירים הלכו להם, וכמ"ש הרא"ש בגוי שאמר יהודי שהלך עמי מת, דמשיאין את אשתו, ולא חיישינן שאחר נתלוה עמו, ואפי' לדעת הרמב"ם דמצריך שהגוי יאמר שהיהודי יצא עמו הא לאו הכי חיישינן שאחר נתלוה עמו, נראה דהיינו דוקא ביבשה, אבל בנ"ד שידעינן שאלו הג' יצאו מויניציא בספינה זו ולא יותר, ויצאו על דעת להגיע למחוז חפצם, ויש ספק אם הספינה נתעכבה במקומות אחרים, ואפי' אם נתעכבה לא שכחי שם יהודים כלל, ואפי' אם נחוש שנכנסו יהודים אחרים, צ"ל שאלה יצאו משם ולא הגיעו למחוז חפצם, כולי האי לא חיישינן לו. ובחשש שלא הכירו בין יהודי לגוי, הרי כיון שהגויים אמרו שהכירום בדברים אחרים, בודאי כוונתם ע"י אות המילה, ואין לחוש שנשתנו מחמת דאשתהי מתמים, דהרי בסיפורם אמרו שצדו אותם מהמים, ובודאי הם הפשיטו אותם מיד, דהא כוונתם היתה לצוד ממון. גם דמדברי הרשד"ם נראה דלא חש לומר דכשנשתהו לא ניכר בין יהודי לגוי ע"י הברית מילה, וגם ע"י הברית נראה דאפשר להכדילו אפי' מישמעאל לח).

התרת הספקות שנתוספו בעדות השנית

בעדות: הגויים ששאלו לחבריהם על הנוסעים בכללות ולא על הישראלים נראה דשפיר מקרי מסל"ת, דלמה נאמר שהגוי ירגיש שחברו הגוי ישאל על ישראלי, ויותר מסתבר ששואל על גויים שהם קרוביו וכדומה. **בזהות:** בחשש שמא מצאום ביבשה ואינם מאנשי הספינה, הא כמה שאמרו שנמצאו כרוכים בוילון, נראה שמצאום בים, דאין דרך הים להפליט אלא מתים יחידים ולא הכרוכים יחד בוילון, וגם דכיון דנמצאו כרוכים ע"כ שכן נעשו בעודם על הספינה, דאין דרך הים לכוון אנשים במים, וא"כ הם מאנשי אותה הספינה.

תשובת מהרש"ש סי' נ"ו על הגידון הג"ל

והוסיף בצדדי הספק

בעדות: בעדות השני מסופר שהגויים שאלו מגויים אחרים, והרי בין הגויים היה גם היהודי שהלך אודות קבורת המתים ויש להסתפק אם גם היהודי השתתף עמהם בשאלתם וכל שמשיבים לשאלת יהודי לא חשיב מסל"ת, ואם כי בעדות העד הראשון לא הוזכר פרט זה שהגויים שאלו מגויים אחרים, מ"מ מלשון שתי העדויות הדומות זו לזו, נראה שאותם הגויים שהשיבו להראשון השיבו גם להשני, ועכ"פ שניהם מאותה שירה היו ומוכת שגם המספרים להשני שאלו מגויים אחרים אלא שקיצרו בסיפורם. **בזהות:** נוסף לספק שבעדותם על הספינה דיש לחוש שאמרו זאת בדדמי מחמת ידיעתם מטביעת הספינה, יש להסתפק בזהות האנשים; אם כי לדעת הרא"ש אין לחוש דשלשת היהודים יצאו בדרך מהספינה ושלשה אחרים נכנסו במקומם, אבל יש להסתפק גם לדעתו שמא בדרך נתלוו אחרים ואלה הם שנמצאו מתים, דבכי הא גם הרא"ש מודה דמחמרינן.

התרת הספקות וצדדי ההיתר

בעדות: כיון שלא שאלו בפרטות על היהודים שנטעו בספינה, הרי דעת מהריב"ל בזה להלכה להתיר וכן ס"ל לעוד פוסקים, גם הרשד"ם דמחמיר בזה כתב דעשו מעשה להתיר ומשמע שהסכמת החכמים דשם שיש לו דין מסל"ת, ואף אם נרצה להתמיר בזה די לנו שנחמיר אי בכירא לן מילתא שישראל שאל כן מגויים, אבל לא נתמיר

אם נמלט איש או אנשים או ניצלה סחורה מהספינה, והשיבו להם כי לא ניצלה שום סחורה, ומגופות האנשים שנטבעו נמלטו רק חמשה, שלשה יהודים ושני גוים. בין השאר סיפרו כי עם שירתם נסע גם יהודי שנשלח מויניציאה לקבור את ג' היהודים שנטבעו. גם סיפרו כל שאר הפרטים על הספינה ונוסעיה, כפי שסיפר העד הראשון בשם הגוים.

צדדי הספק בעדות הראשונה

בעדות: א. הגוים סיפרו זאת כתשובה לשאלת היהודי, ואולי לא חשיב מסל"ת. ב. הגוים לא הוכירו בסיפורם אם הם ראו זאת בעצמם או ששמעו ממי שראה, ואולי אמרו כל זאת מחמת הקול שיצא על טביעת הספינה. **בזהות:** א. הגוים לא אמרו שם הספינה שנטבעה ושאל"כ מצאום ואולי דבריהם הם על ספינה אחרת. ב. אפי' אם נאמר שכוונתם על ספינה זו שהיהודים מויניציאה הפליגו בה, מ"מ הרי בעדות העד מבואר שהגוים ידעו מטביעת הספינה, וא"כ יש לחוש שאומרים זאת בדדמי, בחששם שזוהי הספינה שנודע להם מטביעתה, וכאח דחששו דמי שידע על טביעת אדם שאומר בדדמי על הכרתו. ג. שמא היהודים שנמצאו אינם מאנשי אותה הספינה רק המים העלום לתוך הספינה. ד. אפי' אם נאמר שהם מנוסעי הספינה יש לחוש שמא בדרך באחד הנמלים יצאו אלו ונכנסו אחרים תחתיהם והם שנטבעו. ה. בהכרת המתים שהם יהודים יש לחוש שמא נשתנו המתים אחרי שהוצאו מהמים ואינם ניכרים בין יהודי לגוי, ובהכרתם עפ"י הבגדים יש לחוש לשאלה, ואף שיש לומר דלשאלה כה"ג שישאול גוי בגדי יהודי לא חיישינן, מ"מ צריך להתיישב.

צדדי הספק שנתוספו בעדות השנית

בעדות: הגוים שהשיבו לשאלת הגוים המספרים אולי לא חשיבו מסל"ת. **בזהות:** לא סיפרו שאת האנשים המתים הוציאו מהים, ושמא מצאום על היבשה, [ואינם כלל מהנטבעים בספינה זו], וגם כי לא אמרו שמצאום בספינה זו.

התרת הספקות בעדות הראשונה

בעדות: א. אפי' לדעת מהרשד"ם שמחמיר בשהשיב הגוי לשאלה על כללות הספינה — וחולק על מהריב"ל שמתיר בזה — יש להתיר, דשם הוא מחמת דבהשאלה נכללו גם נוסעי הספינה, אבל בניד שפירש שאלתו על הסחורות, פשיטא שמה שסיפר אח"ז מהאנשים הוי שפיר מסל"ת לג. ב. אין לחוש שאומרים כן מחמת הקול שיצא, כי ממה ששאל העד להגויים, אין ידעתם שהיו ג' יהודים, נראה שהגוים בעצמם ראו הדבר, ואפי' נימא שהם רק שמעו מאחרים, הרי כיון שסיפרו כל פרטי המעשה, פשיטא שהעידו מפי מי שראו הדבר, ולא מקול בעלמא לד. **בזהות:** א. בחשש שלא אמרו שם הספינה שנטבעה, יש לברר אצל היהודי שנטע עם הגויים אודות קבורת האנשים שנטבעו ואם היתה כוונתו על ספינה זו, הרי שעל זו העידו הגויים, ועוד דבעדות העד השני מבואר דעל ספינה זו העידו. ב. בחשש שאמרו בדדמי, הרי כבר האריך הרשד"ם להוכיח דרובא דרבוותא ס"ל דמהני הכרה בטב"ע באדם אפי' מי שראה טביעתו לח. ועוד דאפילו להמחמיר בטב"ע דאדם, נראה דלא יחשוש כן גם בספינה דמי שידע מטביעתה יאמר בדדמי, דבספינה אין שנוי בין קודם הטביעה לאחר הטביעה. ועוד דכיון שאין העד המעיד לפנינו תלינן דהגויים אמרו לו שהכירו הספינה בסימנים דמהני גם במי שראה הטביעה לח. ג. בחשש שמא המים העלו אנשים אחרים, הרי כיון שהאנשים נמצאו כרוכים בוילון הספינה, ע"כ שהם נוסעי הספינה ושהיו כרוכים כן בנסעם בספינה, שאין טבע המים לכוון המתים אלא אדרבא לפשוט את מלבושיהם, ואין לומר שמא וילון אחר היה דמלשון המספרים

יותר משלשה יחודים, וא"כ כשנחוש שאחרים הם שנטבעו יש לנו לומר שאלו שיצאו מויניציא או אחד מהם יצאו מהספינה ונכנסו אחרים תחתיהם, לזה נאמר דלא מיבעיא לדעת הרא"ש [הנ"ל] דלא חיישינן לה, אלא אפי' לדעת הרמב"ם [הנ"ל] הרי כיון שהעירו שהיו שלשה דאיכא סימן מנין וסימן דמקום היציאה והליכה [דמהני] וגם אם נאמר דלדעת הרמב"ם בעי עוד סימן, הרי כיון שבכתב מפורש שהגיעו בספינה פלונית ואחד מהנוסעים היה פלוני שבעל האשה נתלוה אליה, הרי עוד סימן ומהני (א). ואף שיש לחוש דאיתו כתב כתבו עד עפ"י סברתו בידעו דאלו השלשה יצאו מויניציא, ולא אסיק אדעתיה לחששא דאחרים נתלוו אליו בדרך, אולם כבר כתב הב"י וכן נראה מדברי התה"ד, דבעדות עיגונא דאתתא אין לנו אלא כל שיראה מפשט לשון העדות, ואין לנו לחוש לתחמיר.

ש"ת משאת בנימין סי' מ"ד

שלחם וגם אנשים הרוגים, מפני כך אמרו שאלו הם. ואף דבאומר אחד יצא מעיר פ' מפשטין באותה העיר אם לא יצא אלא הוא תנשא, ובנ"ד שהועד שבאותו פעם לא יצאו משם יהודים רק אלו, וא"כ אין לך חיפוש גדול מזה, אך חיפוש לא מהני אלא באומר אחד הדר באותה העיר יצא עמי, אבל אמר סתם יצא מעיר פ' כנ"ד, לא מהני.

צדדי התיר

בוה שהזכירו שמו ושם עירו, יש להתיר הספיקות: א. אף שלא הזכירו שם אביו, כיון שאמרו שמו ושם עירו שוב לא צריך שם אביו (מ). ב. בעדות הראשונה כתוב שביום ו' נפרדו מהם היהודים, ובעדות הב' כתוב שמצאום הרוגים ביום א' וא"כ הרי היו עוד בתוך ג' ימים (מ), ואפילו את"ל דלא ברור שראום בתוך ג' ימים, מ"מ מספק אוליגן לקולא (מ). ג. אף דנ"א שאין הכרת גוי מסל"ת מועלת, מ"מ בנ"ד שמצאו גם העגלות והסחורה שלהם, סמכינו ע"ז, ואף דבכלים יש לחוש לשאלה, היינו דוקא בדאיכא סימני כלים לבד, אבל בנ"ד דאיכא טב"ע בגוף עם סימני כלים, ליכא למ"ד שחושש בזה (מ). ועוד נראה דלא קי"ל כנ"א אלו, אלא דגם גוי מסל"ת נאמן בטב"ע (מ).

ומאחר שידענו על הא' שיצא עמהם ונהרג, יכולים לסמוך על יד שגם שאר הנהרגים הם אותם שנתלו עמו ויצאו מהעיר, ולא חיישינן דילמא בדרך נתלו יהודים אחרים עמו, ואלה שיצאו עמו מהעיר פירשו (מ). ואפילו אם לא היו מכירים שום אחד מהנהרגים, מ"מ כיון שהועד שיצאו מעיר זו ששה יהודים, ואח"כ גמצאו ששה הרוגים בדרך, הוי מספר האנשים סיימ, וסמכינו ע"ז (מ). ובפרט שיש כאן גם מקום ההליכה ומקום יציאה, והדרך שהוא עובר. במקום שנמצאו ההרוגים, אין שום פקפוק בהתירן (מ).

ש"ת משאת בנימין סי' ס"ח

ושם עירו, ועפ"י הודאתו יצא דינו להריגה, וכשנגמר דינו הצדיק עליו את הדין באומרו שהאלקים נוקם את נקמת דם היהודי אשר שפך, גם הכומר אמר שבשעה שהגוי התודה לפניו לפני מותו, בדרך הנוצרים שמתודים לפני כומריהם, הצדיק עליו את חידו, עוד אמר הוצאת בעת המשפט שכאשר ירה בגופו של היהודי מיד נפל מת לארץ, והוא ואשתו הפשו בגופו ובפניו שעליו אולי ימצאו שם מעות, ולא היה הנרצח נודד כנף ושום תנועה ונשימה לא היתה בו רק נהרג ומת בבירור, ונודע שסחורתו של הנרצח שהיתה שוה

בנ"ד שדבר זה עצמו ספק, כי שמא שאלו הגויים שלא בנוכחות היהודים, ולדעת כמה פוסקים כל ששואל גוי מחברו לא נפיק מתורת מסל"ת, גם כי שמא העד הראשון שמע מסוחרים אחרים שהם בעצמם ראו זאת (ט). בזהות: אין לחוש שאמרו בדדמי דהספינה ששמעו מטביעתה היא אותה הספינה שסיפרו להם שמצאו בה הרוגים, מאחר דבעדות השניה מבואר שהגויים שסיפרו לעד לא ראו זאת בעצמם רק שמעו מאחרים. ועוד דכיון שהם שמעו מאחרים תלינן שהראשונים הכירו את הספינה באופן המועיל והיינו בטב"ע וסימנים דמהני גם במי שראה הטביעה, וא"כ הו"ל ספק ספיקא להתיר דילמא היתה ההכרה גם בסימנים דמועיל לכו"ע, ודילמא מהני הכרה בטב"ע לחוד גם למי שראה הטביעה (מ). ולענין הספק בזהות האנשים, הנה בעדות אחרת שבאה בכתב מוכח דכל עת נסיעת הספינה לא היו בה

הנידון

ר' אנשים מהם ג' נערים יצאו מעיר יאס ללכת למקום מסוים עם חבורת ישמעאלים, ויצא הקול שנהרגו, והועד מפי גוים שפגעו בדרך באותם ישמעאלים ואמרו להם שכשיגיעו ליאס יאמרו ליהודים שאותם ששה יהודים שיצאו עמם מהעיר, מהרו ביום ו' והלכו לפניהם בשביל השבת, ואח"כ הלכו אחריהם ומצאום הרוגים, וידוע שבאותו פעם לא יצאו יהודים אחרים מעיר יאס רק ששה אלו הנזכרים. עוד הועד מפי הגוים שאמרו שיצאו עמהם ששה יהודים מעיר יאס, ועל אחד מהם אמרו שמו ושם עירו, ושהיה מכיר בהרבה לשונות, ושהיתה לו אשה מחוץ לעיר, והיהודים לא רצו להמתין בשביל השבת והלכו לפנינו, ואח"כ הלכנו אחריהם ומצאנו אותם הרוגים במקום פ' ביום א' בשבוע, גם היו שם העגלות שלהם וסחורותיהם.

ומחותנו הר"ר משה [הוא בעל מטה משה] והר"ר מגוח הענדל, התירו אשת הא' שהזכירו שמו ושם עירו, ונשי הב' האחרים לא רצו להתיר. והרב המחבר השיב להתיר את כולן אחרי שבירר את צדדי הספק, וכדלקמן:

צדדי הספק

בזהות: על זה שהזכירו שמו ושם עירו יש להסתפק: א. שלא אמרו שם אביו. ב. דהוי ספק ג' ימים. ג. י"א דאין גוי מסל"ת נאמן כלל בהכרת מת בטב"ע. בשנים הנשואים הנותרים לא אמרו כלל שום שם, וכנראה שלא הזכירו מקודם, ואעפ"י שאמרו שמצאו הרוגים אותם שיצאו עמהם, ואנחנו ידענו מ' הם שיצאו עמהם, אך מאחר שלא ראו הריגתם רק מצאום הרוגים, אכתי איכא למיחש שמא לא נתנו דעתם להכירם היטב אם הם אלו שיצאו עמהם, ורק בדדמי אמרו מסבא דכיון שיצאו עמהם והלכו לפניהם ואח"כ מצאו העגלות

הנידון

בדבר העגונה שבעלה נעלם, והעיד ע"א שהוא היה עמו באכסניא אחת בעיר פ', והנעלם קנה שם סחורות שונות והלך לדרכו לשוה לביתו, ונתלוה עמו נכרי אחד ואשת הנכרי, ואחר כמה ימים בהיות העד בעיר אחרת ראה שם את הגוי הנ"ל ואשתו, וברשותם העגלה והסוס והסחורה של הנעלם, ועלה בדעתו שבדאי הרג הנכרי את הנעלם ולקח את כל אשר לו, ולקחו את הגוי לבית האסורים, ובראותו שכלתה אליו הרעה הודה בלי שום עינוי שהרג את היהודי, ואמר שמו

(מ) ס"ק רכ"ט אות ה'. (מח) ס"ק קל"ח אות כ"ב. (מט) ס"ק קל"ח אות י"ד. (מ) ס"ק ר' אות י"ב.

לוח הסימנים אות כ"ט. (מ) ס"ק קל"ח אות ז'. (מ) ס"ק קל"ח אות י"ט. (מ) ס"ק רכ"ט אות כ"א.

קושטא דמלתא אזלינן, וא"כ בנ"ד דפשיטא לן בלי הודאתו שהוא הרג אותו, שהרי יש כאן עדות שהרוצח יצא עם הנעלם מעיר פ', ובדרך נאבד האיש, ואח"כ נמצאו ביד הנכרי כל עסקיו, הסוסים והעגלה והסחורה והמטלטלין, וא"כ בודאי הרגו, ולפיכך מועלת עדותו אפילו בלא מסל"ת נ). ועוד דאיך אפשר לומר שהוא משקר ומתכוין להעיד או להתיר, והנה הוא הולך למות, ואדרבה אם לא הרגו היה לו להתנצל ולבקש על נפשו, ובפרט אם האמת שלא הרגו, היה לו לומר שחי הוא, ובמקום שהוא הנחתיו ושם תמצאוהו, ואם היו מענים אותו ומתוך כך הודה היה אפשר לומר דמשום שקשים עליו היסורים אמר כן, אבל בנ"ד דעדיין לא עינו אותו ואפ"ה הודה, ודאי דקושטא קאמר נ). ועוד שהרי הצדיק עליו את הדין, וכל אלו הדברים מראים דקושטא קאמר נ). בזהות : מאחר שהזכיר שמו ושם עירו, סגי בהכי, ובפרט שאנו יודעים שלא נעלם מהעיר ההיא איש אחר ששמו כשמו של הנעלם נ). ועוד דכיון דידעינן שזה נתלוה עם הגוי הוה בדרך, לא חיישינן שמא הלך הוא לדרכו ואיש אחר ששמו כשמו של הנעלם נתלוה עם הגוי ואותו אחר הוא שנהרג נ). במיתת : כיון שהגוי ואשתו בדקו את הנרצח בכל גופו ובבגדיו לראות אולי ימצאו אצלו מעות, חשיב כמו קברתיו נה). והסכים עמו להתיר בשו"ת מהר"ם מלובלין סי' ק"י.

שרת משאת בנימין סי' ק"ה

בזהות : שלא אמר רק שמו בלבד ולא יותר, ושמה איש אחר הוא ששמו כן.

צדדי הספק בעדות השניה מפי הגוי

בעדות : א. שהגוי ביקש שכר, ודמי קצת לנוגע בדבר שאינו נאמן. ב. שהוא ג"כ לא ראה ההריגה, ושמה שמע רק קול הברת.

צדדי הספק בעדות הב' מפי הנכרית

בעדות : מלבד ההכחשה בענין ההריגה לפני ההשלכת למים, הרי אין אנו יודעים אם הנכרית הראשונה היתה מסל"ת. בזהות : אע"פ שהעד אמר שראתה כשהולכיו את פ' בעלה של פ' בת פ' מעיר פ', רחוק הדבר מהשכל שהנכרית אמרה כך, וכי היתה יודעת שם אשתו ושהיא בת פ' מעיר פ', ויש לתלות שהעד אמר כן מעצמו, מפני שלפי דעתו היא מעידה על יהודי זה, וא"כ אין לסמוך ע"ז. במיתת : אע"פ דבנפלו עלינו לסטים אמרינן דאשה כלי זינה עליה ולא חיישינן לבדדמי, מ"מ הכא הרי חזינו שהיתה יראה מהלסטים מרעלתה על האילן, וא"כ לא שייך כאן לומר אשה כלי זינה עליה, ויש לחוש לבדדמי.

צדדי הספק בעדות הב'

בעדות : כיון שבודאי חקרו השליחים אודות היהודי והגוי, ועפ"י שאלתם וחקירתם הוגד להם שנהרגו, א"כ לא הוי האומרים מסל"ת. ואף דבגוי השואל לגוי לא מפקי מכלל מסל"ת, מ"מ י"ל דהטעם הוא משום דהגוי המשיב חושב שאין נפקותא בדבר לשואל, ודומה בעיניו כמספר דברים בעלמא, וקושטא קאמר, אבל הכא שהוא יודע שהגוי השואל יש לו נפקותא בדבר, שוב יש לחוש דמשקר. בזהות : בעדות זו לא נזכר כלל שמו או שם עירו, ומי יכול לדעת האיך היתה החקירה והאיך השיבו.

התרת הספקות בעדות העד הא'

בעדות : א. כיון דהתחיל להגיד במסל"ת על הגזילה, אע"פ שאח"כ שאלוהו ופירש כל הענין, חשיב מסל"ת נ). ב. לא מבעיא לדעת

ק' זהובים מכר הגוי עבור י"ג זהובים, ונמצאו אצל הגוי בגדיו וכליו של הנעלם, וכן ארגו קטן שהיה גזנו שם שטרותיו ומעותיו.

צדדי הספק

בעדות : כיון שתפשו את הגוי ואמרו לו כי בשביל הריגת היהודי הוא נתפש, ואח"כ הודה הרוצח, א"כ לא הוי מסל"ת. ועוד דאפשר שהודאתו באה מפחד היסורים ועינים שהיו עושים לו אם לא היה מודה, וא"כ אין לסמוך על הגדתו. בזהות : שהרוצח לא הזכיר שם אביו רק שמו ושם עירו. במיתת : שלא אמר קברתיו, וכל רוצח נפש הוא בהול ונחפו לברוח שלא ימצאוהו, ומתוך כך אינו מרגיש היטב ואומר בדדמי, דקסבר שהוא מת ואינו אלא חי, ואף דבאומר סתם הרגתיו לא חיישינן להכי, מ"מ בנ"ד שלא אמר סתם הרגתיו, אלא שנפל מת לארץ, יש לחוש שמא אומר בדדמי ומתוך שפחד על נפשו טעה.

צדדי ההיתר

בעדות : הא דאמרינן דע"י שאלה לא מהני, היינו משום דכל היכא שנשאל תחילה חיישינן שמא מתכוין להעיד ושקורי משקר, אבל אם מוכח מדבקינן שאינו מתכוין, לא נפקא לן מידי בשאלה, אלא בתר

הנידון

יהודי וגוי גסעו בשליחות גוי אחד מעירם למדינה אחרת לקנות סחורה ואחר כך יצא הקול ששניהם נהרגו. ועד אחד העיד מפי גוי מסיח לפי תומו שאמר לו שכשילך לעיר ההיא יאמר לגוי הנ"ל שאל ידאג על מעותיו וסחורתו שנגזלו, כי אני יודע הדבר, ובבודאי יקבלם בחזרה, ושאל אותו העד היכן הם הנגזלים, והשיב הגוי שגם זאת הוא יודע, שהאחד היה יהודי שמו פ', והב' היה גוי ושמו פ', שנסעו שניהם בשליחות הגוי הנ"ל, ושניהם נהרגו ואח"כ הושלכו למים. ולפני ב"ד אחר העיד עד זה שהנכרי סיפר מעצמו גם על הריגת האנשים, ושהוא יודע מי הם הרוצחים. עוד העיד אחד מפי גוי שאמר שאם היהודים יתנו לו כסף היה מראה להם מקום קבורת היהודי ממקום פ' והגוי שנהרגו ואח"כ הושלכו למים. ומפי גויה אחת העיד העד הוה ששמעה מגויה אחרת שבהיותה יושבת על אילן ראתה כשהגזלנים הולכיו את הגוי ואת היהודי פ' בעלה של אשה פ' בת פ' ממקום פ' סמוך לשפת המים שקורין אזיר"א, והרגו והשליכו למים. עוד ע"א העיד שאחר שהגיע הקול ששניהם נהרגו שלח הגוי המשלח ב' אנשים למדינה ההיא לחקור בדבר, וחזרו ואמרו ששניהם נהרגו במקום פ', גם הגידו שמות הרוצחים. עוד כמה עדים נוספים העידו מפי גוי שהיהודי הנ"ל הושלך למים, ולא הזכירו ההריגה.

צדדי הספק בעדות הראשונה

בעדות : א. שתגוי לא היה מסל"ת אלא על הכסף והסחורה, ועל הריגת האנשים אמר רק אחר שנשאל ע"י העד, וא"כ לא הוי מסל"ת. ואף דבב"ד הב' אמר העד שהגוי היה מסל"ת גם על ההריגה, מ"מ כיון שתגיד שוב אינו חוזר ומגיד. ב. שהגוי לא אמר שראה בעצמו ההריגה או שהכירו אח"כ הרוג, רק אמר שיודע שנהרג, ואפשר שלא שמע אלא קול חברה בעלמא ולא מהני. ג. כיון שקצת עדים העידו בשם הנכרי שהיהודי הושלך למים ולא הזכירו ההריגה, ולדבריהם הושלך חי למים ואין להתיר את אשתו, וא"כ הוי הכחשה

התרת הספקות בעדות ה' מפי הנכרית

בעדות: אף שאין אנו יודעים אם הנכרית הראשונה היתה מסל"ת אין בכך כלום (טא). **בוהות:** אף דלא סמכינן על מה שהעיד מפיה שאמרה שמו ושם אשתו, מ"מ יש תקנה לחזור ולשאול אותה אם היא מכירה את היהודי בשמו, ואם תגיד שהיתה מכירה אותו תהני הגדתה, ואע"ג שזה לא יהיה במסל"ת, אפ"ה הוי עדות מעליא כיון שדבריה הראשונים היו במסל"ת, וגם כששואלים אחר זמן רב מההגדה הראשונה מיקרי מסל"ת (טב). **במיתא:** אע"ג דחזינן דעלתה על האילן, מ"מ מאן לימא לן שעלתה על האילן משום פחד הלסטים, דשמא משום טעם אחר עלתה, ועוד דאפילו נימא דאומרת בדדמי, אפ"ה כיון שאומרת שהשליכו אותם למים שקורין אויר"א, וסתם אויר"א מים שיש להם סוף הוא, ואם שהה שם כדי שתצא נפשו סגי, וצריך לחקור על אותו אויר"א אם אפשר לראות ד' רוחותיו בבית אחת.

והאשה לא המתונה עד שיצא התירה מפי הרבנים, ונשאת

ונסתפק

לפי מ"ש הריב"ש על אשה שנשאת בלי התרת ב"ד שתצא מזה וזוהי

והעלה להתיר

דשאני התם שלא היה לה כלל עדות מספקת להתירה, ועוד שהתירו בה לבל תנשא, משא"כ בנ"ד שיש עדות מספקת להתירה, וגם לא עשו לה החופה עד שאיש אחד העיד במעמד כולם שכבר יצא הדין שהיא מותרת להנשא.

שו"ת הב"ח סי' פ"א

להתירה מצד אחר עפ"י השטר שותפות והאגרת של בעל האשה שנמצאה אצלו, דלנפילה לא חיישינן, גם לא חיישינן שהפקידו אצל אחר, דבעיגונא ל"ח לפקדון ואמרינן כאן נמצא כאן הוי (טד). ועוד דהא איכא למימר בהך שטר שותפות, דמאחר שנתקשרו ביניהם בהטלת קנסות והסכימו לחפש אחד אצל חברו וכו', הרי שלא היו נאמנים אחד לחברו, ומעיקרו לא לקחו אלא שיהיה ראייה בידו, א"כ לא יפקיד אותו גבי אינשי אחרינא, בפרט במדבר בין אנשי חיל, דכל מה שנמצא שם אצל אחד משל וזולתו הוא בחזקת אבוד (טו). ועוד בעיקר מה שיש לסמוך בנ"ד שלא לחוש לפקדון, כיון שהי' להרוג שומא כנ"ל כמו שהיתה לבעל האשה, א"כ לא חיישינן לנפילה ופקדון דיחיד, לומר שיפול מבעל האשה וימצאנו איש אחר שיש לו שומא כזו או שבעל האשה יפקידנו אצל איש אחר כזה (טז). ע"כ אתא דא שרי' לאנסובי מטעם כל אחד מהצדדין, כל שכן בהצטרף שניהם, גם בהצטרף הסי' מהזקק, כ"ש בעיגונא וזו שאם נבא להתחמיר תשב עיגונא כל ימיה, ובפרט שנראה שמותרת כפי הדין הגמור.

תשובת ר' אברהם בן המנחת בנימין בב"ח החדשות סי' ס"ה על הנידון הנ"ל.

השגות על צדדי ההיתר של הב"ח

א. מ"ש הב"ח דכל שאמר שומא באבר פלוני במקום פלוני הוי סימן מובהק כמו נקב בצד אות פלונית, לא שייך בנ"ד, שהרי לא העידו רק בלשון זה "על עין ימין היתה לו שומא", ולא העידו אם על העין ממש או על העפעף או למעלה מן העין רחוק או קרוב, ולא מסתבר

הסוברים דהיכא שאין העד לפנינו, אף שלא אמר שראה בעצמו שמת אלא מת סתם סגי, א"כ בנ"ד שהגוי אמר אני יודע שמת מהני, אלא אף להסוברים דהעד ה' צריך להעיד ששמע מהא' שראה בעצמו שמת, מ"מ בנ"ד יש להתיר, משום דאין לך דבר ברור יותר ממה שאמר הגוי שהוא יודע שנהרגו, ואח"כ הושלכו למים, וגם יודע היכן הסחורה הנגזלת, ומוכח בודאי שידע מקור ענין ההריגה והגזילה, וגם מי הם הרוצחים, וכמו שהעד אמר כן בפירוש לפני הב"ד ה', ועוד שהגיד לעד שיאמר לגוי המשלח שהגזילה תוחזר לו, ואי לאו דברור לו כל הענין לא היה מעייל נפשיה כל כך (נז). ג. כיון דרוב נכרים אמרו שנהרגו בתחילה ואח"כ הושלכו למים, אוליגן בחר רובא, ואע"ג דבגוים איכא מחלוקת אי אוליגן בחר רובא, מ"מ אין זה אלא כשע"י הרוב אנו באים לאסרה אחרי שכבר הותרה, משא"כ בנ"ד, ועוד דבנ"ד לא אמר אף אחד בפירוש שהושלך למים בעודו בחיים, אלא שמשמעות דבריהם כך היא, אין ספק מוציא מידי (ודאי נח), (ובפרט בנ"ד שכבר נשאת בודאי לא תצא) **בוהות:** בנ"ד שאמר שאותם ב' אנשים שהוליכו סחורה של גוי פ' מעיר פ' נהרגו, אף אם לא היה יודע מי הם, מ"מ כיון שאנו יודעים מי הם האנשים ששלח הגוי עם הסחורה, ליכא לספוקי באחרים, וק"ו בנ"ד שאמר גם שהאחד היה יהודי והב' היה גוי ואמר גם שמותיהם, בודאי דסגי בהכי (ס).

התרת הספקות בעדות ה' מפי הגוי

בעדות: א. אף שביקש שכר, מ"מ כיון שרצה להראות קברו, הרי הוא מילתא דעבידא לגלויי, ולא משקרי אינשי בזה (ס). ב. כיון שאמר שהוא יודע מקום קבורתו, לא שייך לחוש לקול הברה, וגם הרי העיד שהושלכו את"כ למים, וזה מורה שהוא יודע הדבר בבירור (נז).

הנידון

איש אחד נסע מביתו יחד עם שותפיו לסחורה במחנות הצבא ולא שב בעוד שכל שאר שותפיו חזרו לבתיהם, ואמרו השותפים שנאבד מהם ולא ידעו אנה, לאח"ז הגיע כתב עדות כי נמצאה גופת יהודי אחד הרוג בדרך סמוך לעיר מסוימת והביאוה שם לקבורה, בגופת ההרוג ראו סימנים שהיו גם בבעלה, והם: על עין ימין היתה לו שומא, זקנו עב ומראהו חום-שחור, גם מצאו אצל ההרוג שטר שותפות שהיה מופקד אצל בעלה, שנעשה בינו לבין קבוצת חמשה אנשים המתחייבים לעסוק ביחד ושלא יעזוב צד אחד את חברו בעת סכנה, והטילו קנס על העובר, עוד התחייבו שבגמר העסק יחפשו אצל כל אחד מהשותפים בכדי שלא יחשדוהו שלקח מהעסק שלא כדין, כן נמצאה אצלו אגרת העגונה שכתבה לבעלה.

צדדי הספק

בוהות: לא הוכר בטב"ע, רק בסימנים ובכלים, ויש לדון אם הם כדאים להתירה על פיהם.

צדדי ההיתר

א. עפ"י סימן השומא בצמצום מקום, סימן שומא כשמיחד המקום באבר פלוני במקום פלוני ודאי סימן מובהק הוא, וכמו שאמרו בסימן הגט דכשנמצא נקב בצד אות פלונית הו"ל סימן מובהק, וא"כ בנ"ד דהכירוהו בשומא במצח במקום עין ימין למעלה מן העין, הוה ליה שומא במקום פלוני באבר פלוני ושפיר הוה סימן מובהק, שלא ימצא כך באחד מאלפים (ט).
ב. עפ"י הכתב והאגרת שנמצאו אצל ההרוג, עוד יש

אות א'. (סג) ס"ק קפ"ט אות י"ב. (סד) ס"ק קפ"ו אות ל"ב.
(סה) ס"ק קפ"ו לוח כד"מ אות פ"ה. (סו) ס"ק קפ"ו אות ל"ב (ואות צ"א

(נז) ס"ק נ"ד אות ב'. (נח) ס"ק ע"ז אות ט'. (נט) ס"ק ק"נ אות קכ"ו.
(ס) ס"ק ק"ז אות כ'. (סא) ס"ק קכ"ח אות ג'. (סב) ס"ק קט"ו

ההיתר של ה"א בן המשא בנמין

עפ"י כתב השותפות שנפקד ביד בעלה ונמצא אצל המת. כיון שנמצא אצלו שטר שותפות שחבריו הפקידוהו בידו, חזקה שלא הוציאו מתחת ידו, וכמו שאמרו שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר, והרי הוא בעל האשה, ואף דלא כו"ע דינא גמירא שאסור להפקיד תפץ חברו, מ"מ כיון דאשכחן דכן היא דעת בני אדם דאין רצונם שיהא פקדונם ביד אחר, ע"כ אמרין בודאי לא יעשה נגד דעת בני אדם, כ"ש אם בעל האשה דינא הוה ידע דאין רשאי להוציא הפקדון מתחת ידו ע"א).

שו"ת הב"ה סי' פ"ב

פשיטא דמעיד עליה דבכה"ג לא חלקו על ר"ת ע"א. במיתת: א. דוקא בעד המעיד שראהו בשעת עריכת המלחמה אפשר לומר דחיישינן בע"א שאומר בדדמי שמת משום שהוא בתול מוריקת החצים והבליסטראות לכן בעי שיאמר קברתיו, משא"כ בנ"ד שראהו הרוג בריחוק מקום מעריכת המלחמה, א"כ לא היה בתול מלעמוד שם בשיעור שיראהו אם מת או לא, ואעפ"י שהעד עצמו אומר שנחפו ללכת מפחד, אבל מ"מ אין עליו אותו פחד כמו בעריכת המלחמה ממש ובה אין לחוש לבדדמי ע"ב. ב. עוד נראה להתיר מצד אחר ולא חיישינן דאמר בדדמי דדוקא כשמעיד העד שראהו שהרגו את חברו בתוך המלחמה יש לחוש לבדדמי אבל כשמצאוהו הרוג ולא היה אצל ההרגיגה אעפ"י שהוא בתוך המלחמה ממש ודאי לא חיישינן לבדדמי ע"ג. ג. עוד נראה להתיר מצד אחר דהרי העד העיד שנגע בו, וכבר כתב הר"ן דכשאמר נגעתי בו הוי כאילו אמר קברתיו, וצ"ל דחיינו דוקא כשאמר שנגע בידו או ברגלו ומגענע אותה עד).

שו"ת הב"ה סי' ק"ה

האיש מביתו, דלדברי העד הראשון יצא זה שמונה שנים, וכמו שאמרה האשה, ולדברי העד השני יצא זה רק כשש שנים. בזהות: א. העד השני אמר שהאיש אמר לו שיש לו ילד מאשתו שבהורדנא, ואשה זו היתה רק מעוברת מולדה הראשון כשבעלה נסע ממנה. ב. דלפי דברי שני העדים, האיש שנהרג היה מהורדנא, בעוד שהאיש הנעדר דר בסביבות הורדנא ולא בהורדנא עצמה. במיתת: ה. העד הראשון שהעיד עפ"י מה שראה ברשימה שאברהם נהרג בשעת המלחמה, יש לחוש שכתבו כן בדדמי, שכן במלחמה חיישינן לבדדמי על המיתת, וצריך לומר קברתיו, ואין להחזיר מטעם דתלינן שכותבי הרשימה שמעו מפי שנים שראו הריגתו, ובשנים לא חיישינן לבדדמי, דספקא דאורייתא להומרא ע"ה).

התרת הספקות

בעדות: א. יש ליישב דברי העד שלא תהיה סתירה בעדותו, דה"ל דאע"פ שמיתת האיש היתה ע"י הריגה לא מת מיד אלא לאחר כמה ימים והם נוכחו אז, ועוד דאפילו שני עדים המכחישים זה את זה, כיון ששניהם מעידין על מיתתו מהני עדותם. ב. לפי הנ"ל אין גריעותא גם במה ששני העדים סותרין עצמם באריכות זמן, דאפילו כשמכחישינן זא"ז בגוף המעשה, שזה אומר מת וזה אומר נהרג, משיאין את אשתו, כ"ש בהכחשה זו, דזמן יציאתו מהבית, דלית ביה גפוקתא לגוף העדות ע"ה. בזהות: א. בחשש שהאיש אמר לפני מותו, שיש לו ילד מאשתו בעוד שהאיש הנעדר יצא מביתו כשאשתו מעוברת מולדה הראשון, י"ל דהיה פשוט בעיניו שילדה ועל סמך זה אמר כן, ואפשר דשמע כן מארתי פרחי שילדה אשתו ע"ה. ב. בחשש

לדמותה לאות פלוגית שהוא מצומצם מאד אות בתוך תיבה, ולא עוד אלא אפי' כמו בצד תיבה פלוגית אין כאן חזק. וכל זה אמינא לפי שיטת הב"ה דמהני סימן השומא בצמצום מקום, אבל נראה מהפוסקים דלא סמכינן על זה, ומי יקל בזה ע"ה. ב. ומה שהמציא היתר עפ"י מציאת השטר שותפות והאגרת, זה תימה, דכי היכי דחששו חכמים לשאלה ק"ו דיש לחוש לפקדון בשטרות ע"ה, ומה שכתב להתיר עפ"י צירוף סימנים, הרי התרומת הדשן לא רצה לסמוך על צירוף סימני גופו עם סימני כלים וכן הרבה פוסקים לא רצו להתיר בזה ומי יקל בגדם ע"ה).

הנידון

עד אחד העיד שהיה בשעת מלחמה יחד עם איש אחד בשם חיים חתן של יצחק שלמה מקראסני, ביום מסויים כשנתגברה המלחמה עזב אותו וברח משם למקום אחר, לאחר חמשה ימים משנפרד ממנו בהיותו בשדה רחוק מהקרב מצא אותו מונח הרוג בשדה נדקר במקום קנה וושט ננגע בגופו ומיד עזב אותו מחמת פחד המלחמה.

צדדי הספק

בהכרח: ה. העד ראהו אחר חמשה ימים משנפרד ממנו ושמו הוא אחר ג' ימים להריגתו שאין מעידין עליו. במיתת: ע"א במלחמה ולא אמר קברתיו ויש לחוש שאמר בדדמי על מותו.

התרת הספקות

בהכרח: ב. כבר כתב ר"ת דתלינן דנהרג תוך שלשה ימים אפי' כשנחבל בפניו, וא"כ בנ"ד שאין מעיד שנחבל בפניו אלא במקום קנה וושט

הנידון

איש אחד בשם אברהם בר' שבתי עזב את ביתו זה שמונה שנים ומאז לא גודע ממנו. מקום מולדתו של הנ"ל היתה העיר הורדנא, ואח"כ עבר עם אשתו לגור בעיירה סמוכה להורדנא, ומשם הוא שנסע ועזב את אשתו כשהיא מעוברת מולדה הראשון, לאחר זמן הגיע איש אחד וסיפר כי היה בעיר אחת ליד נהר דניפר, ושם היתה מלחמה גדולה והרבה יהודים נהרגו שמה, וכשנסע משם מסרו לו מהקהלה רשימה של אנשים שנהרגו, ביניהם היה רשום אחד בשם אברהם בן שבתי מהורדנא, שנהרג לעת הזאת בשעת המלחמה. עוד נכתב שם שר' אברהם הנזכר אמר שאשתו שמה גינענדיל, וכי היא לו אשתו השנייה, ושיש לו אם בעירה ויסקא הסמוכה להורדנא, וכמדומה להעד שהיה כתוב שם שזה שמונה שנים שיצא מביתו, על הרשימה שגמסר להעד חתמו שלשה מאנשי הקהלה, ביניהם החזן והשמש, אלא שהרשימה נאבדה לו בדרך. שוב העיד עד זה שהחזן והשמש הנ"ל סיפרו לו בעל פה שר' אברהם הנ"ל מת, וכי הם היו נוכחים בעת מיתתו וקבורתו, והוא שביקש מהם לפני מיתתו שירשמו אותו. עד שני העיד שבהיותו בדרך ליד נהר דניפר התיידד עם איש אחד שאח"כ נהרג שם, והעד הביאו לקבורה, האיש ההוא אמר לו ששמו אברהם ושהוא מהורדנא, ויש לו שם אשה וילד, וזה שש שנים שנסע משם.

צדדי הספק

בעדות: א. העד הראשון סותר את דברי עצמו שמתחילה הגיד שברשימה היה כתוב שאברהם נהרג ושוב סיפר מפי אנשים שמת. ב. יש סתירה בדברי שני העדים בענין אריכות הזמן שכבר יצא

אות-ב. (עד) ס"ק קל"ז אות י"ג. (עה) ס"ק שצ"ה אות כ. (עו) ס"ק ע"ה אות א. (עו) ס"ק ק"ב אות דל"א.

סו) ס"ק קפ"ט אות כ"ג. סח) ס"ק קפ"ט אות י"א. סט) ס"ק קפ"ז אות ל"ב. (ע) שם וסיק קפ"ז אות פ"ז. (עא) ס"ק קפ"ז אות ל"ו. (עא") ס"ק רכ"ט אות ל"א. (עב) ס"ק שצ"א אות ט. (עג) ס"ק שצ"ז

צורך להעיד גם מהרשימה כדי לברר פרטי זהות המת שכתוב שם. גם כיון דהב"ד שאלו אותו שיגידי כל מה שהוא יודע מזה, לכך הגיד כל מה שידע. והשתא כיון שנודע שאברהם בר' שבתי שקרא עצמו שהוא מהורדנא ושאלו שמה גינענדל ואמו היא בעיירת ויסקא הוא נהרג ונקבר, א"צ לבדוק אלא בעיירת ויסקא אם לא היו שם שתי נשים שהי' לכל אחת מהן בן ששמו אברהם ובעל ששמו שבתי, והיה אם כן הוא תנשא אשתו. או שנבדוק הורדנא כולה בסביבותיה ואם לא הוחזק עוד אחד בפרטי זהות כמוהו שנאבד אז תנשא אשתו (נח).

על נידון זה השיבו גם הרב ר' יעקב אב"ד לובלין, בתשובת הגאונים בתראי סי' כ"ז, והרב ר' אברהם הלוי עפשטיין, בתשו' ב"ח החדשות סי' ס"ג. והרב ר' יעקב פקפק על היתר זה מטעם שינוי שם העיר, וסיים דאע"ג דרחוק [לחוש לאיש אחר] שישנה האיש שם עירו ושם אמו ומקום מגורו, מ"מ אין לסמוך ע"ז להתירה (נח). ואף לפי הרב המתיר אין להתירה עכ"פ בלי בדיקה בהורדנא וסביבותיה אם לא הלך שום אדם משם ששמו ושם אביו כן. והרב ר' אברהם הלוי עפשטיין לא רצה ג"כ להתיר בנדון זה, ומטעם הנ"ל (נח).

שו"ת פני יהושע ח"ב סי' נ"ח

אברהם, רק מהבגדים שנמצאו שם, ובבגדים הרי יש לחוש לשאלה, וגם שנמצאו לא על הגוף רק סמוך לו.

צדדי ההיתר

א. עפ"י צירוף דברי העדים. מדברי היהודי שאמר שביקש אותו שיחזור לנישטעטיל מוכח שידוע לו שהוא בא מנישטעטיל, וא"כ אם אנשי ניישטעטיל יעידו שבאותו הזמן לא יצא משם יהודי אחר על דרך זה, ברור שהוא זה הנעלם, ובנ"ד לא צריך להפיש מוזמן רב, כי נראה שהמספר ידע שיצא משם מקרוב, שהרי העד חקר ודרש את היהודי המספר אודותיו, ובדאי אמר לו שהאיש המבוקש יצא משם מוזמן קרוב, ואפילו אם נאמר שהעלילו ממנו זאת, מ"מ הרי שאל אותו על מלבושיו, ואם איתא שכוונתו על איש שהיה שם מלפני זמן רב, היה לו להשיב מה ראייה ממלבושיו שהיה לבוש לפני זמן רב, ועוד שאין הדעת בנתנת שביקשוהו לחזור למקום שהיה שם לפני זמן רב, אלא שמי"מ נכון לחזור ולחקור את העד שיפרש דבריו איך אמר לו היהודי, אבל אם אי אפשר לחקור, יש לסמוך בדבדאי הוא כמו שכתבנו, ועוד דאם כוונתו על איש שיצא מלפני זמן רב, בהכרח לומר שבכל אותה העת נתעכב המשוגע בכפרים אלו, דאל"ה לא היה אומר לו לחזור לנ"ש והרי הוא בא כבר ממקום אחר, ואם נתעכב בכפרים אלו כל אותה העת, איך לא שמעו ממנו עד כה, והרי מוכח כי אנשי הכפרים שכיחי אצלם, וגם הם שכיחי בכפרים, וסגי בתוכחה זו לבד בלא חיפוש מלפני יציאתו של זה, אלא שצריך לחפש שמא אחרי יציאתו של זה יצא עוד אחד, וא"כ כיון שנתברר לנו שע"כ האיש המשוגע הוא האיש מנישטעטיל, הרי ע"ז העיד המושל והראה עצמותיו, ואין לחוש שהוא אול לעלמא ומשוגע אחר בא לשם, דכיון שידוע בדבדאי שהאיש מנישטעטיל היה בכפר, ולא תחזק כי אם זה, ומכל המקומות שבסביבה לא נחסר איש אחר, אמרינן כי זהו זה ולא חיישינן דמעלמא אחי, כיון דלא שכיחי שירות שם, ועוד דלא חיישינן שנודמן אינש דעלמא ונשתגע ג"כ באותו הזמן והיה הולך מהכפר וחוזר אליו, והלך גם כן מבית לבית ושאל על הדרך לפולין, הכל כאשר עשה הראשון, ומדברי הגוים ומדברי המושל מוכח במעט עיון, כי על משוגע אחד ידברו (נח). ואף דמושל הכפר שהראה להם עצמותיו

שהנעדר היה מעיירה הסמוכה להורדנא בעוד שהאיש אמר לפני מותו שהוא מהורדנא. נראה דלפי שמולדתו היתה בהורדנא הודיע לכל שהוא מהורדנא. ועוד נראה עיקר דודאי איש זה היתה עיקר דירתו בהורדנא, אלא שיצא משם לכפר סמוך לפי שעה להחזיק שם אחוזה וכדומה, וכיון שלא ירד להשתקע שם קרא את עצמו מהורדנא. ועוד דהישובים שהם סביבות העיר נקראים על שם העיר שהיא המטרפולין באזור ההוא, וכן איש זה נקרא על שם העיר הורדנא מטרפולין של האזור (נח). במית'ה: כשנדייק בלשון העד הראשון ובלשון שהי' כתוב בכתב הרשימה נראה דליכא למיחש לבדדמי, שהרי לא נאמר שנהרגו במלחמה אלא מראה מקום הוא, דאחורי הנהר דניפר שהיתה שם, "לעת הזאת מלחמה גדולה" שם נהרגו הרבה יהודים, והיה רחוק מהמלחמה, וכן כתוב ברשימה, "שנהרג בעת שהיתה מלחמה", ולא שנהרג "במלחמה". ועוד דהרי העד שמע מפי הש"ץ והשמש שהי' בשעת קבורתו, וא"כ א"צ כלל לאותה עדות של כתב הרשימה, ואין לחוש דעדות זו השניה של העד שאינה אמת, מדלא אמרה מתחילה, דאז לא היה צריך כלל לעדות של כתב הרשימה, [וכמו שחשש ר' יעקב אב"ד לובלין], דהא פשיטא דהי'

הנידון

אברהם בן מונתיהו משניטוך שבפולין התארח בעיירה ניישטעטיל שבמדינת ביהם, ואח"כ נסע משם. כעבור שבועיים יצא קול שיהודי בלתי שפוי בדעתו מסתובב בכפרים של הגוים שבאותם הסביבות, ושואל איה הדרך למדינת פולין, ויוצא משם לדרך ושוב חוזר לשם. ע"א מנישטעטיל העיד כי לאחר שאברהם בן מתתיהו עזב את העיר, התארח אצלו יהודי אחד מהסביבות ההם, וסיפר כי הגידה לו גויה שיהודי בלתי שפוי בדעתו נמצא שם ליד הנהר, ומיד הלך שמה ומצאו, וראה שהוא מבולבל בדעתו, ואמר לו שיחזור לנישטעטיל, והתחיל ללכת עמו ונתארט ושם למקומו ליד הנהר, וחקר העד את היהודי אודות תוארו ומלבושיו של האיש, ועפ"י פרטי הדברים שהגיד לו, בטוח הוא שהמשוגע שפגש הוא אברהם מנישטעטיל שנתארח בנישטעטיל. כן העיד עד אחר כי גוים סיפרו לו על היהודי המשוגע שמסתובב בכפרים, וכי מושל הכפר אינו רוצה שיהיה שם, והוא הולך מבית לבית ושואל על מדינת פולין, ויושב על יד הנהר, והוא הולך מבית לבית ושואל על מדינת פולין, והלך לחפש את המשוגע ולא נמצא, ולאחר זמן אמר לו הגוי כי יהודי זה מת, ובשרו נאכל ע"י כלבים וחיות רעות, ורק עצמותיו ומלבושיו מונחים בשדה ליד הנהר, כשהעד שאל את הגוי מנין ידוע לו כי הם עצמותיו של היהודי, השיב שבוודאי הוא זה כי לא נאבד איש אחר, ובגדיו מונחים שם, והלך הוא ועוד אנשים לחפש עצמותיו, ובבואם לכפר פנו אל מושל הכפר ובקשו ממנו שיראה להם עצמותיו של היהודי שמת, והראה להם מקומו רחוק מהישוב במקום שאין שם עיבורים ושבים, שם מצאו ראש אדם ועצמות מפוזרות וגם בגדים וכובע שהוכרו שהם של אברהם, כהלכם עם מושל הכפר סיפר להם כי יהודי זה הסתובב בכפרו והיה רץ מפעם לפעם לדרך וחוזר לכפר, והיה פונה מבית לבית לבקש הדרך לפולין, ואנשי הכפר היו נותנים לו לחם, וכי הוא לא היה מרוצה משחותו שם, ובקשו לשלחו מאתם ולא עלתה לו, וכנראה לו שמת מעייפות ורעב.

צדדי הספק

בזהות: אין לנו שום תוכחה לומר שהעצמות שנמצאו הם של